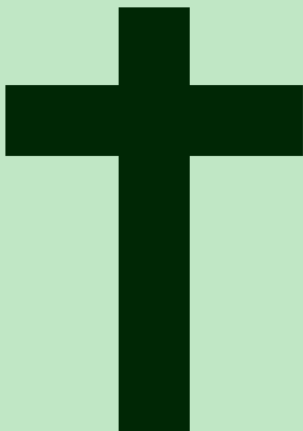


Ta lə Luwə Kunmindı
kɨ Sigi



New Testament in Gor

Ta lə Luwə Kunmindı kɨ Sigi

New Testament in Gor

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gor

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
2c67456e-bce1-5ef4-9c95-47d2d9335aa4

Contents

Matiye	1
Marki	50
Luki	81
Jan	131
Kulə'gi læ njekawkulə'gi	167
Roman'gi	212
1 Korenti'gi	234
2 Korenti'gi	254
Galati'gi	268
Epeji'ti	276
Pilipi'gi	284
Kolosi'gi	290
1 Tesaloniki'gi	295
2 Tesaloniki'gi	300
1 Timote	303
2 Timote	310
Tit	315
Pilemon	318
Ebirə'gi	320
Jaki	338
1 Piyər	344
2 Piyər	350
1 Jan	354
2 Jan	360
3 Jan	361
Judi	362
Ta Nya'gi Kikiyə ki Tekido'a	364

Poyta ki maji ki Matiye ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Matiye ndangi

Makitu kin or'je Poyta ki maji toki Jeju in Njekaji ki ndoki Luwə un ndu'ne ene n'a n'adi'je kaa ə adi kaa to kin. Matiye toji'je toki koji Jeju Kirisiti tolta kunndu'gi ki toi me Kunmindi'ti ki koka. Ningə Jeju in de ki Luwə mbət'ə in Ngonn Luwə ki isi kumngayira ki ndo'gi.

Makitu Matiye el'je poy nya'gi ki Jeju ra'de, tumginn'ə lo koj'o'ti biti te'n doboy mbər'ti ki ində adi njendo'gi li'ə. In ndigi kelta do nya'gi'ti pəti ki rai nya ojido kisikidotaa lə Jeju el, nan ndigi mannaji do nya'gi'ti ki Jeju ra num, nyando'gi li'ə num to. Nya'gi ki joo kin ə Matiye osi kagi do'ti me makitu'ti lə'ne. Matiye tudə kunəta'gi ki Jeju ndo ojido Konbe lə Luwə me kunəta'gi'ti asi ginn mi be: 1) nyando ki do mbal'ti (Rowninn'ə 5-7); 2) ta koji ki njendo'gi ki dōgi gidə in joo (10); 3) kujita ki ojido Konbe lə Luwə (13); 4) in ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti (18); 5) re konbe (25).

Kon ta'gi ki me'ti: Ginn kaw ki koji Jeju Kirisiti 1-2. Batəm lə Jeju ki nan ki Su nan'a 3-4. Nyando ki do mbal'ti 5-7. Nya'gi ki dum ra ki Jeju ra'de 8-9. Jeju ulə njendo'gi lə'ne 10. Ta'gi ki el ki nje tanrə'gi 11-12. Kujita'gi ki ojido Konbe lə Luwə 13. Nya'gi ki dum ra ki ta'gi ki wal ki Parisi'gi 14-17. In ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti 18. Kin Galile'ti biti te ki Jerujalem'ti 19-23. Re lə konbe 24-25. Kon, koy ki te lo koy'ti lə Jeju 26-28.

Ginn kaw Jeju (Luk 3.23-38)

¹ Ginn kaw lə Jeju Kirisiti ki ngonnkaw *Dabidi, ki ngonnkaw *Abiraham ə to kin: ² Abiraham oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngannkon'a'gi. ³ Juda in ki Tamar oji Peresi ki Jara, Peresi oji Esirom, Esirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Nason, Nason oji Salmon, ⁵ Salmon in ki Rahabi oji Bowaji, Bowaji in ki Rutu oji Obedi, Obedi oji Jese, ⁶ Jese oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji'n Salomon, ⁷ *Salomon oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Asa, ⁸ Asa oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi, ⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasa, Manasa oji Amon, Amon oji Jojiyasi, ¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngannkon'a'gi. Dəkakilo'ə'ti kin ə uwəi de'gi ki Jerujalem awi se'de bər Babilon'ti*.

¹² Loki awi se'de Babilon'ti, Jekoniyasi oji Salatiyel, Salatiyel oji Jorobabel, ¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər, ¹⁴ Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matan, Matan oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisepi ki ngaw Mari. Ningə Mari oji Jeju ki bəri'ə Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə. ¹⁷ Ulə ngirə do Abiraham'ti biti te'n do Dabidi'ti, ginn koji in dōgi gidə in so, ə in do Dabidi'ti biti kaw bər Babilon'ti, in ginn koji dōgi gidə so, taa in do kaw bər Babilon'ti biti koji Kirisiti'ti, in ginn koji dōgi gidə in so to.

* 1:11 1.11 2 Ngar'gi 24.12-16

*Koji Jeju
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Gorow koji Jeju Kirisiti ə to kin. Kon'a Mari in njenduwə lə Jisepi ki uwə do'a. Ningə, loki ingəi nan dene ki dingəm el bay ə, Mari in səm ki tugi lə Ndil Luwə. ¹⁹ Lo kin'ti non be, Jisepi ki njenduwə lə Mari, in de ki dana, ndigi kadi n'elta kin ki taga n'ulə'n rəsol do Mari'ti el, adi oji me'ne'ti kadi n'inyəi nan ki Mari gidi kuwə par. ²⁰ Loki oji ta kin be me'ne'ti ningə, malayka lə Burəbe te bus me nui'ti el'ə ene: «Jisepi, ngonnkaw Dabidi, bəl el kadi taa Mari ne'i'ti, tado ngonn ki to me'i'ti kin, in ngonn ki re ki gorow lə Ndil Luwə. ²¹ Mari a oji ngonn ki dingəm, ningə a ində to'a nan Jeju, tado in ə in de ki a aji de'gi lə'ne me majel'gi'ti lə de.»

²² Nya'gi kin pəti a rai nya be kadi ta ki Burəbe el ki ta njekeltakita'a'ti kete nu kin tolta'ne.

²³ Burəbe el ene:

«Oyi ngonn ki mandı ki gər dingəm el bay a in səm,

A oji ngonn ki dingəm,

Ningə a bari'ə Emanuwel,

Ki kər ginn'ə nan: "Luwə in se'je*".»

²⁴ Loki Jisepi ndəl do bi'ti, ra toki malayka lə Burəbe el'n'ə, adi taa Mari ne'ne'ti, re si'ə kəy. ²⁵ Nan gər'ə ki dene ki dingəm'ti el, bitı kadi Mari oji'n ngonn. Oji ngonn ki dingəm, adi Jisepi ində to'a nan Jeju.

2

Nje nyagər'gi ki do mee'gi'ti rei oyi Jeju

¹ Oji Jeju Betilehem*, dənangi ki Jude'ti, dəkagilo konbe'ti lə ngar Erodı. Go koj'o'ti, nje nyagər'gi ki do mee'gi'ti, in lo kuwə kadi'ti rei Jerujalem, ² ningə dəji eyina: «Ngar lə *Juwipi'gi ki oji'ə kin in ra be ə? J'oo mee li'ə te lo kuwə kadi'ti ə ji re kadi j'osi məkəsi'je nanga non'a'ti.» ³ Loki Ngar *Erodı oo ta kin, me'ə gangi mann, nan'ti ki de'gi ki Jerujalem'ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, dəji'de ke lo ki ra be ə a oji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? ⁵ Ə eli'ə eyina: «A oji'ə Betilehem'ti, dənangi ki Jude'ti, tado ta ki njekeltakita Luwə'ti el ə to kin:

⁶ «In de'gi ki Betilehem ki dənangi'ti ki Juda,

Kadi in gəri toki rəta'ti,

Be lə'se in ki nda'a goto el jagi dann bebo'gi'ti ki dənangi ki Jude'ti, ki nda'de to'ti,

Tado ngar ki njekonnon de'gi lə'm, Isirayel'gi a te dann'se'ti."»

⁷ Lo kin'ti, Erodı bar nje nyagər'gi ki do mee'gi'ti gidi kuwə, dəji'de ke dəkagilo ki ra inbe bangi ə mee te'n wa? ⁸ Ningə go'ti, ulə'de Betilehem'ti ene: «Ai dəji ta ki rəta'ti do ngonn'ti kin. Loki ingəi'ə ningə, rei eli'm'in adi m'in kaa m'aw m'osi məkəsi'm nanga non'a'ti to.»

⁹ Go ta'ti lə ngar kin ningə, nje nyagər'gi osi do row'ti isi awi. Ə loki isi awi ningə nyi oyi mee ki oyi'ə lo kuwə kadi'ti kakin ə ra njiyə non'de'ti. Njiyə re te do kəy'ti ki ngonn to'ti ningə, ra lokati. ¹⁰ Loki oyi mee kin, rə'de nəl'de ngayn. ¹¹ Ə uri me kəy'ti ningə, oyi ngonn in ki kon'a Mari, ningə osi məkəsi'de nanga, piti'ə. Go'ti, tei ta bəl'gi lə'de, adi'ə or, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go nya'gi'ti kin, Luwə el'de me nui'ti kadi təlı gogi ki row ki do Erodı'ti el. Be ə, təlı awi be lə'de ki row ki rangi.

Anyi nan ki Jeju awi si'ə Ejipiti

¹³ Loki nje nyagər'gi awi ningə, malayka lə Burəbe te me nii'ti el Jisepi ene: «Ində taa un ngonnn in ki kon'a, ə anyi aw se'de Ejipiti. Aw si'ti non biti kadi m'in m'el'i bay taa in təl re se'de, tado Erodī a sangi kadi n'tol ngonnn kin.»

¹⁴ Jisepi ində taa kondə'ti non, un ngonnn in ki kon'a, ningə anyi aw se'de Ejipiti'ti. ¹⁵ Si'ti non biti koy Erodī, adi ta ki Burəbe el ki ndu njekeltakita'a'ti ene: «M'bar ngonnn m kadi te me be'ti ki Ejipiti kə[‡]» kin tolta'ne.

Erodī təl ngann'gi ki kasi me be'ti ki Betilehem

¹⁶ Loki Erodī oo kadi nje nyagər'gi ədi'ə, wongi ra'a ngayn. Wongi ra'a adi un ndu'ne kadi tōli ngann'gi ki kasi ki in dō bal ki joo'ti təl ki nanga ne pəti me be'ti ki Betilehem, ki ngann be'gi ki gidi'ti. Bal kin in kigo dəkagilo'ti ki nje nyagər'gi cji'ə'n'ə. ¹⁷ Be ə, ta lə njekeltakita Luwə'ti Jeremi, ki el tōl'n ta'ne. Jeremi ene:

¹⁸ «Ndu'de bar me be'ti ki Rama, non'gi ki ndingəro'gi ki əti bōl ngayn. Rasel non ngann'ne'gi, Ndigī kadi de sōl me'ne el, Tado gotoiſ.»

Jisepi təl Ejipiti aw Najareti

¹⁹ Loki Erodī oy nga ningə, go koy'o'ti, malayka lə Burəbe te ki rō Jisepi'ti, Ejipiti'ti me nii'ti, el'ə ene: ²⁰ «Ində taa, un ngonnn ki kon'a, ə tēli awi donangi Isirayel'ti gogi, tado de'gi ki isi sangi kadi n'toli ngonnn kaa oyi nga.» ²¹ Jisepi ində taa, un ngonnn ki kon'a, ə tēli awi donangi Isirayel'ti gogi. ²² Nan loki oo kadi Arkelosi onbe dō Jude'ti tor baw'ne Erodī'ti, bōl ra'a kadi aw Jude'ti. Be ə, Luwə el'ə me nii'ti ad'a aw Galile'ti yo. ²³ Aw isi me bebo'ti ki bari'ə Najareti. Be kadi ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina: «A bari'ə de ki Najareti'ti kin tōl'n ta'ne.»

3

Jan ki njera de'gi batəm

(Mrk 1.2-6; Luk 3.1-6; Jan 1.19-23)

¹ Bal'gi dər go'ti, Jan Batisi te, iləmbər diləlo'ti ki Jude ene: ² «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, tado Konbe lə Luwə in ndəkba.» ³ Jan Batisi ə, in de ki njekeltakita Luwə'ti Ejay elta dō'a'ti ene: «Ndu de madi bar diləlo'ti ene:

“Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*!”»

⁴ Jan ulə ku ki in ki ra ki bin jambal rō'ne'ti, ningə dō me'ne ki ndar tō. Nyakuso'a in giwiri'gi ki tēji. ⁵ De'gi ki bebo Jerujalem'ti, ki donangi Jude'ti pəti, ki donangi ki kadi ba Jurden'ti pəti, rei rō Jan'ti. ⁶ Rei tōri ndu'de dō majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti.

⁷ Loki Jan oo adi *Parisi'gi ki *Sadusi'gi ngayn rei kadi ra'de batəm ningə, el'de ene: «Ingi ki mann'se majel to mann lii pir'gi be kam, nan cji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kulə ra'se tōji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se ki majel kə. ⁹ Ningə, kadi inyəi ta kōji me'se'ti kene: “J'in ngann kaw Abiraham.” Tado, adi m'el'se, Luwə

asi kadi a tøl gaji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ¹⁰ Ki ngosine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə'de'ti gangi nga. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti ko. ¹¹ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, kadi tōji toki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, nan de ki a re go'm'ti, in nje tōgi ki utə'm sanyi. M'asi kadi sa ki nja'a'ti kaa m'or el. In a ra'se batəm me Ndil Luwə'ti, ki me por'ti. ¹² Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, ɔy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a ɔy el ratata.»

Jeju ra batəm

(Mrk 1.9-11; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

¹³ Lo kin'ti non, Jeju in Galile'ti, re ta ba Jurden'ti rə Jan'ti, kadi ra'a batəm. ¹⁴ Nan Jan ge kodi el, adi el ene: «In m'in ə kadi in, ra'm batəm, ningə in yo ta in tøl re ro'm'ti kadi m'ra'i batəm bay to wa?» ¹⁵ Nan Jeju el'ə ene: «Ki ngosine kin, in ra be, tado in kigo'ə kin ə j'a ji töl'n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jan ndigi do'ti, ra'a'n'ə batəm. ¹⁶ Loki Jeju ra batəm taa par, ə te me mann'ti ningə, low'ə'ti non, dōran te ta'ne, adi oo Ndil Luwə risi to dər dum be re isi do'a'ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi te dōran'ti, ene: «In kam in Ngonn'm njendigi lə'm, ki ro'm nəl'm do'a'ti ngayn.†»

4

Su nan Jeju

(Mrk 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Go'ti, Ndil Luwə ɔnon Jeju aw si'ə diləlo'ti, kadi Su nan'a. ² Jeju ɔgi ro'ne nyakuso, kondo doso ki kadi, doso, ə go'ti bo ra'a. ³ Lo kin'ti, Su, njenan de'gi ɔti re ro'a'ti, el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, adi mbal'gi kin teli mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: De a isi ki do'ne taa ki takul nyakuso par el, nan ki takul ta'gi pəti ki tei ta Luwə'ti to*.»

⁵ Go'ti, Su aw ki Jeju me bebo'ti ki Jerujalem, ki in bebo ki to ta dangi tado Luwə, aw si'ə jam do Kəy'ti lə Luwə taa, ⁶ ningə el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə ji'i taa osi adi m'oo. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el'.”» ⁷ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə to eyina: A nan Burəbe Luwə lə'i el‡.»

⁸ Su təl aw ki Jeju do mbal'ti ki ngal taa ngayn bay, ɔj'ɔ konbe'gi ki dōnangi'ti ne pəti, ki nyakingə'gi ki me'ti, ⁹ ningə el'ə ene: «M'a m'ad'i nya'gi kin pəti, loki re ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti ə ulə tōji do'm'ti.» ¹⁰ Jeju təl el'ə ene: «In *Satan, ɔti kə sanyi. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “A ɔsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi in gos'os̄.”»

¹¹ Be ə, Su inyə Jeju ə ɔti aw. Ningə malayka'gi rei rə Jeju'ti, rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Mrk 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Dəkagilo madi, uwəi Jan dangay'ti, ə Jeju oo ta'a ningə, təl ɔr ro'ne aw Galile'ti. ¹³ Nan kin ə, inyə bebo ki Najaret'i, ə aw isi Kapernayim'ti yo. Kapernayim ki in bebo ki ra kadi ba'ti ki Galile, dōnangi'ti lə Jabulon ge ki Nepitali ge. ¹⁴ Be kadi tolta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

† 3:17 3.17 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:6 4.6 Pa'gi 91.11-12 ‡ 4:7

4.7 Ndukun ki nja joo 6.16 § 4:10 4.10 Ndukun ki nja joo 6.13

¹⁵ «In de'gi ki Dɔnangi Jabulon'ti ki dɔnangi Nepitali'ti,
Ki sii ndəkba kadi babo'ti,
Gidi ba Jurden'ti,
In de'gi ki dɔnangi Galile'ti,
Ki in de'gi ki in Juwipi'gi el!
Uri mbi'se oyi:

¹⁶ De'gi ki kete sii lo ki ndul'ti,
Oyi kunji kibo,
Ningə de'gi ki kete sii be læ yo,
Ki in lo ki ndul kururu,
Lo kunji te do'de'ti*»

¹⁷ Dɔ gangi lowə'ti kin, Jeju ulə ngirə kiləmbər ene: «Inyəi gorow
nijiye'se'gi ki majel kɔ, tado Konbe læ Luwə in ndəkba rɔ'se'ti.»

Njendo'gi ki dɔkete ki Jeju ɓar'de
(Mrk 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Ndo kare, Jeju ra njiyə kadi babo'ti, ki Galile ningə oo ngannkon'a'gi
joo: adi in Simon ki ɓari'ə Piyər ingi ki ngonnkon'ne Andire ki in njendon
kanji'gi, a iləi bandi me mann'ti. ¹⁹ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi
m'ndo'se, kadi in tɔli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» ²⁰ Kalangiba,
inyəi bandi'gi læ'de, ə awi uni go Jeju. ²¹ Jeju ɔti ki kete nden ningə, oo
ngannkon'nan'gi ki rangi joo: Jaki in ki Jan ki in ngann læ Jebede, sii me
to'ti ki baw'de, isi rai go bandi'gi læ'de, ə ɓar'de. ²² Loki Jeju ɓar'de ningə,
kalangi ba, inyəi baw'de Jebede ki to, ə awi uni go Jeju.

²³ Jeju njiyə dɔnangi Galile'ti ba pəti, ndo nya de'gi me kəyɓawnan'gi'ti
læ Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido Konbe læ Luwə, taa aji
njemonyi'gi ki njerɔto'gi ki dann de'gi'ti tɔ. ²⁴ Tɔɓar li'ə sanan dɔnangi'ti
ki Siri ba pəti, adi rei ki de'gi pəti ki rɔ'de ra'de, njerɔto'gi ki dangi dangi,
nje ki ndil'gi ki majel rai'de ge, njedamsil'gi ge ki njerɔkoy njururu'gi ge,
adi aji'de. ²⁵ Bulə de'gi ngayn rei go Jeju'ti. Nje kin dɔnangi Galile'ti ge,
dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi ge, ɓebo Jerujalem ge, ki dɔnangi Jude'ti ge, ki
dɔnangi ki gidi ba Jurden'ti ge.

5

Jeju ndo nya njendo'gi læ'ne dɔ mbal'ti
(Mrk 3.13; Luk 6.12-13, 20)

¹ Loki Jeju oo bulə de'gi kin ningə, ɔti aw isi dɔ mbal'ti, adi njendo'gi
li'ə rei rɔ'a'ti. ² Lo kin'ti, Jeju ilə rɔ'ne ndo nya de'gi ene:

Maji ki rɔta'ti
(Luk 6.20-26)

³ «Majikur in læ nje ki oyi rɔ'de kadi n'asi el takum Luwə'ti,
tado Konbe læ Luwə in yan'de.

⁴ Majikur in læ nje ki isi nonyi ɓone,
tado lo ti ə Luwə a sɔl me'de.

⁵ Majikur in læ nje ki sɔli lɔm lɔm,
tado Luwə a adi'de dɔnangi kadikare'ti.

⁶ Majikur in læ nje ki ɓo ki kundə ra nya kigo ndu Luwə'ti in me de'ti,
tado lo ti ə a ndanni.

⁷ Majikur in læ nje ki isi oyi kumtondoo læ de'gi,
tado Luwə a ra se'de maji.

* 4:16 4.16 Ejay 8.23, 9.1

- 8 Majikur in læ nje ki me'de in kare dɔ Luwə'ti, tado a oyi Luwə ki kum'de.
 9 Majikur in læ nje ki isi sangi row lapiya, tado a bari'de ngann'gi læ Luwə.
 10 Majikur in læ nje ki de'gi isi adi'de kon tado nyara ki dana, tado Konbe læ Luwə in yan'de.
 11 Majikur in læ'se loki de'gi isi taji'se ge, isi adi'se kon ge, isi tətita dɔ'se'ti ge tado læ'm. ¹² Rai ronel, tiləi kole, tado nyakugə goji'se in ngayn dɔran'gi ti. *Njekeltakita Luwə'ti, ki rai kulə kete non'se'ti, ingəi kon kin be tɔ.

Nje kun go Kirisiti in kati ki kunji ki dɔnangi'ti

(Mrk 9.50, 4.21; Luk 14.34-35, 8.16, 11.33)

- ¹³ «Ingi ə in kati ki dɔnangi'ti. Ningə kin ə mbann kati goto ə, de a ra bann ə kadi kati təl mbann gogi bay wa? Maj'a goto nga; a buki'ə kɔ gidi lo'ti kadi de'gi njiyoi dɔ'ti par nga.

¹⁴ «Ingi ə in kunji ki dɔnangi'ti. Ningə bebo ki indəi'ə dɔ mbal'ti taa, asi kadi a iyə rɔ'ne el. ¹⁵ De a ində por lambi'ti re'n kəy ə dow ngo dɔ'ti el. A ində dɔ nya'ti taa kadi de'gi ki me kəy'ti pəti oyi lo. ¹⁶ Be tɔ ə, kadi de'gi pəti oyi kunji læ'se me nyara ki maji'ti. Loki oyi nya ra'se ki maji ningə, a uləi toji dɔ Baw'se Luwə'ti ki isi dɔran'ti.

Nyando ki dɔ ndukun'ti læ Luwə

- ¹⁷ «Maji kadi in məri toki m're kadi m'buji ndukun'gi læ *Moji eke ta læ njekeltakita Luwə'ti el. M're tado buji'de el, nan m're tado tɔl ta'de yo. ¹⁸ Toki rɔta'ti, m'el'se, kete non kadi dɔran in ki dɔnangi kin a gotoi kɔ, ngonn kur ta ki nden be, eke ngonn ndaja madi ki me ndukun'ti læ Luwə ki ndangi ki a ɔr kɔ goto. A tɔ be biti kadi nya'gi pəti ki ndangi me'ti rai nya. ¹⁹ De ki aldo ngonn mbərkikində ki nden be dann mad'a'gi'ti, ə ndo de'gi kadi rai toki in ra'n be tɔ ningə, a in ki du ngayn me Konbe'ti læ Luwə tɔ. Nan de ki təl rɔ'ne go'ti, ə ndo de'gi, a in kibo me Konbe'ti læ Luwə. ²⁰ Adi m'el'se: kin ə nyara ki dana læ'se utə nya njendo ndukun'gi læ Luwə ki Parisi'gi el ə, a uri me Konbe'ti læ Luwə el.

Nyando ki dɔ wongi'ti

(Mrk 11.25; Luk 12.57-59)

- ²¹ «Ingi, in gəri maji toki ndu ta el kaw'je'gi ene: “A tɔl de el,* de ki tɔl madi'ne ningə, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti.”» ²² Nan m'in m'el'se: «De ki ra wongi ki ngonnkon'ne, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti; de ki taji ngonnkon'ne “mbo”, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti kibo læ Juwipi'gi; ə de ki bar ngonnkon'ne “man”, maji kadi iləi'ə me por'ti ki biti ki non'ti. ²³ Kin ə aw ki kadikare læ'i ringiri lo kilə kadikare'ti kadi Luwə, ə me'i olo dɔ'ti kadi ngonnkon'i aw sə'i ki ta madi ningə, ²⁴ maji kadi inyə kadikare kin non ringiri'ti, ə in re aw ulə noji nan'ti si'ə bay taa in təl re un kadikare læ'i adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangita'ti ki nje ta læ'i ə, loki in dɔ row'ti bay kin ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə kalangi, nan tɔ aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njero'gi'ti, adi njero'gi awi sə'i iləi'nu dangay'ti. ²⁶ Toki rɔta'ti adi m'el'i, a te lo kin'ti el biti kadi ugə dɔboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.

Nyando ki dɔ kuwə marum'ti

(Mat 18.8-9; Mrk 9.43,47-48)

* 5:21 5.21 Tekitaga 20.13; Ndukun ki nja joo 5.17

²⁷ «In gəri ndu ki el ene: “A uwə marum el[†],” kin maji. ²⁸ Nan m’in m’el’sē: “De ki gon dene ki kumnda ə, uwə si’ə marum me’ne’ti nga.” ²⁹ Kin ə kum’i ki dojikol’i’ti rai adi osi me majel’ti ə, ɔr’o ilə kə sanyi. Tado in soti kadi ngonn rə’i kare goto, utə kadi iləi darə’i ba pəti me por’ti ki biti ki non’ti. ³⁰ Kin ə ji kol’i rai adi osi me majel’ti ə, in gang’a ilə kə sanyi. Tado, in soti kadi ngonn darə’i kare goto, utə kadi iləi darə’i ba pəti me por’ti ki biti ki non’ti.

Ta ki dɔ gangi nan’ti lə dene ki dingəm
(Mat 19.7-9; Mrk 10.4-5, 10-12; Luk 16.18)

³¹ «In gəri kadi ndukun el bay tɔ ene: “Re de tuwə ne’ne ningə, kadi ad’a makitu gangi nan[‡].” ³² Nan m’in m’el’sē toki: “Re de tuwə ne’ne tado nya ki rangi, um in ta lə kaya ki ra el ə, de’ə kin sur’ə ta kuwə marum’ti. A re de ta dene ki ngaw’a tuwə ningə, de’ə kin təl njekuwə marum tɔ.”

Ta ki dɔ kiw rə’ti

³³ «Ndu ta el kaw’je’gi kete bay tɔ ene: “Re iw rə’i dɔ nya madi’ti ə, ra dɔ’ti, kadi in ra nya ki iw rə’i dɔ’ti non Burəbe’ti§.” ³⁴ Nan m’in m’el’sē toki a iw rə’i el tɔ kiw el. A iw rə’i ki dɔran el, tado in kumbər kisi Luwə; ³⁵ a iw rə’i ki dɔnangi el, tado in kumbər kində nja’a; a iw rə’i ki Jerujalem el, tado in ɓebo lə Ngar kibo; ³⁶ a iw rə’i ki jam dɔ’i el, tado in asi kadi in təl bin dɔ’i kare be kaa ki nda’ti eke ki ndul’ti el. ³⁷ Re ta lə’sē in oyo ningə, rai dɔ oyo’ti, re ta lə’sē in jagi ningə, rai dɔ jagi’ti par tɔ, ə ndəgi ta pəti ki a re go’ti kin in rə Su’ti.

Ta ki dɔ dal ban’ti
(Luk 6.29-30)

³⁸ «In gər kadi ndu ta el ene: “Re de tɔ kum madi’ne ningə, in kadi toki tɔ kum’ə tɔ, a re de təti ngang madi’ne ningə, in kadi toki təti ngang’a tɔ*.” ³⁹ Nan m’in m’el’sē kadi in tanyi rə nje mendul el. Re de ində dow kot’i ki kol ə, in yəti dowə ki gəl ad’a ində bay. ⁴⁰ Re de aw sə’i non njegangita’ti kadi taa ku ki goji lə’i ə, ad’a in ki ngal dɔ’ti. ⁴¹ Re de ində tɔgi dɔ’i’ti kadi njiyə nja’i dər ə, njiyə si’ə njay dər joo. ⁴² De ki ra ki dəji’i nya ə ad’a, ningə re de tunəi nya ə ɔg’o el tɔ.

Ta ki dɔ ndigi njeban’gi’ti
(Luk 6.27-28,32-36)

⁴³ «In gəri toki ndu ta el ene: “A in ndigi de mad’i, nan a osi ta njeban lə’i[†].” ⁴⁴ Nan, m’in m’el’sē: In ndigi njeban’gi lə’sē, elita ki Luwə tado lə nje ki isi adi’sē kon. ⁴⁵ In rai be kadi in ngann lə Baw’sē Luwə ki nje kisi dɔran’ti. Tado adi kadi osi dɔ nje memaji’ti ki nje memajel. Adi ndi ədi dɔ njera nya’ti ki dana, ki njera nya’ti ki dana el. ⁴⁶ Kin ə in ndigi nje ki ndigi’sē tɔ par ə, nyakugə goji ri ə Luwə a adi’sē wa? *Njetalambo’gi kaa rai be tɔ. ⁴⁷ Kin ə rai lapiya ngannkon’sē’gi par ə, ri ə tɔ ta dangi ə rai wa? Tado nje gər Luwə el kaa rai be tɔ. ⁴⁸ Ningə ingi, maji kadi in ndigi de’gi adi osi taga panyi toki Baw’sē Luwə ki dɔran’ti ndigi de’gi adi osi taga panyi kin be tɔ.»

† 5:27 5.27 Tekitaga 20.14; Ndukun ki nja joo 5.18 ‡ 5:31 5.31 Ndukun ki nja joo 24.1 § 5:33 5.33 Lebitiki 19.12; Kor Isirayel’gi 30.3 * 5:38 5.38 Tekitaga 21.24; Lebitiki 24.20; Ndukun ki nja joo 19.21 † 5:43 5.43 Lebitiki 19.18

6

Ta ki dɔ ra ki njendoo'gi'ti

¹ «Kadi oyi maji, kin ɔ re isi rai nya ki ndu Luwə ndigi kadi rai ningə, maji kadi rai takum de'gi'ti ki kadi oyi'se el. Re rai be ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti, a adi'se nyakugə goji lə'se el. ² Kin ɔ in ra ki njendoo ə, kadi tugə gəngi dɔ'ti kadi de'gi oyi el. In rai toki njekədikum de'gi isi rai ginn kəykwannan'gi'ti lə Juwipi'gi kigo row'gi'ti kin el. Rai be kadi de'gi piti'de. Nan ki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ³ Nan in, loki in ra maji ki njendoo'gi, maji kadi ji gəl'i gər nya ki ji kəl'i adi el. ⁴ Be ningə, nya lə'i ki adi kin to lo kiyə'ti, ningə Luwə ki oo nya'gi ki to lo kiyə'ti, a ugə ɓang'a.»

Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə

⁵ «Loki sii elita ki Luwə ningə, ononyi'se kadi rai toki njekədikum de'gi sii rai kin be el. Njekədikum de'gi ki ndigi ngayn kadi rai taa me kəykwannan'gi'ti lə Juwipi'gi ki ngangirəw'gi taa elita ki Luwə. Ingi rai be kadi de'gi oyi'de. Nan ki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ⁶ Nan in, loki ge kelta ki Luwə ningə, maji kadi ur kəy to'i'ti, uti takəy dɔ'i'ti, elta ki Luwə lo kiyə'ɔ'ti kin, ningə Baw'i Luwə ki isi lo kiyə'ɔ'ti, a oo, ə a adi nya ki in dəj'ə.

⁷ «Loki isi elita ki Luwə ningə, elita ki dɔnan'ti, dɔnan'ti to de'gi ki nje gər Luwə el be el. Ingi oyi eyina, me ta'ti ki kel ngayn kin ɔ Luwə a oo'n dɔ ndu'de. ⁸ Maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el, tado Baw'se Luwə gər nya'gi ki awi ki ndoo'ə, kete ɓay taa kadi eli si'ə ta dɔ'ti.

*Kuji kelta ki Luwə**(Luk 11.2-4)*

⁹ «Ingi ə, kadi elita ki Luwə eli eyina:

“Baw'je ki isi me dɔran'ti taa,
Kadi de ki ra gər to'i toki in Luwə,

¹⁰ Kadi Konɓe lə'i re.

Kadi de'gi rai ndigi lə'i dɔnangi'ti ne
Toki nje ki dɔran'ti isi rai kin be to.

¹¹ Adi'je nyakusɔ'je ki asi ta'je me ndɔ'ti ki ɓone.

¹² Inyə go majel'gi lə'je kɔ,

Toki j'in kaa j'inyə'n go majel'gi lə nje ki rai se'je majel kɔ kin be to.

¹³ Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el,

Nan kadi ɔr'je ji Su'ti kɔ.

[Tado in ə, konɓe, ki tɔgi, ki tɔɓar in lə'i biti ki non'ti.]”

¹⁴ «Kin ɔ inyəi go majel'gi lə de'gi kɔ ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti a inyə go majel'gi lə'se kɔ to. ¹⁵ A kin ɔ re inyəi go majel'gi ki de'gi rai sese kɔ el ningə, Baw'se a inyə go majel'gi lə'se kɔ el to.

Kɔgi rɔ nyakusɔ

¹⁶ «Loki ɔgi rɔ'se nyakusɔ ningə, maji kadi in sikiti kum'se sikiti sikiti to njekədikum de'gi kin be el. Ingi, sikiti kum'de kadi de'gi oyi'de toki n'ɔgi rɔ'de nyakusɔ. Nan toki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga.

¹⁷ Ningə in, loki ɔgi rɔ'i nyakusɔ ningə, maji kadi togi takum'i suki suki, ə ndu dɔ'i bulu bulu. ¹⁸ Tado kadi de'gi gəri, toki ɔgi rɔ'i nyakusɔ, el. Ningə, Baw'i ki isi lo kiyə'ɔ'ti par ə oo, in ki gər nya ki to lo kiyə'ɔ'ti a adi'se nya ki in dəj'ə.

*Nyakingə ki dɔran'ti**(Luk 12.33-34)*

¹⁹ «In mbonyi nyakinge'gi tado læ'se donan'ti donan'ti donangi'ti ne el. Donangi ki in loki nya ki sëm'ti a ndusi ge, yon'gi a onyi ge, taa nhebogi'gi a mbuti bolo bër kadi bogi ge. ²⁰ Nan kadi in sangi kadi awi ki nyakinge'gi læ'se dōran'ti taa ki in lo ki nya ki sëm'ti a ndusi el num, yon'gi a onyi el num, taa nhebogi'gi a mbuti bolo bër kadi bogi el num tō. ²¹ Tado lo ki nyakinge læ'i in sëm'ti, me'i a in sëm'ti tō.»

Kum in lambi læ daro

(Luk 11.34-36)

²² «Kum de ə in lambi læ daro'a. Kin ə re kum'i oo lo maji ningə, daro'i pəti in me kunj'i'ti. ²³ A kin ə re kum'i oo lo maji el tō ningə, daro'i pəti in me lo ki diw'ti tō. A kin ə re kunji ki tō rō'i'ti kin təl diw ningə, a in diw ki dum kelta'a.»

Me ki ra sururu

(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ «De ki a ra kuləbər læ ngar'gi joo goto: eke ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, eke kidi ki kare ə a uwə ki nje ki nungi tō. A asi kadi rai bər læ Luwə num, bər læ nar num el.»

²⁵ In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu dō nyakuso'se'ti ki mann kanyi'se'ti ki kadi sii ki dō'se taa el, taa dō ku kō'se'ti el num tō. Tado kisikidōtaa utə nyakuso, taa daro de utə ku ki kō tō. ²⁶ Gonyi yəl'gi ki ra nali dann nəl'ti kin oyi, duwi ko el num, təti ko el num, taa kawī nya me dam'ti el num tō, nan Baw'se ki isi dōran'ti taa, adi'de nya sōi maji. Eke, ingi, utəi yəl'gi kin gidi banyi banyi el wa? ²⁷ Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be dō ndo kisikidōtaa'ti ki takul me ki ra sururu læ'ne wa? ²⁸ Asi el, nga ra bann be ə me'se ra sururu dō ku kō'se'ti wa? Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi. Rai kulə madi el num, oji ku el num tō, nan ²⁹ ngar Salomon ki tō'a bər ngayn me nyakingə'ti kin kaa ɔɔ ku ki ndole asi nan ki ki kare dann'de'ti el*. ³⁰ Ə kin ə Luwə ulə ku rō ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ə lo ti par ə a onyi por kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rō'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ³¹ Adi me'se ra sururu kadi eli eyina: «Ri ə j'a j'usoi wa? Ri ə j'a j'anyi wa? J'a j'ingəi ku ra ə j'a j'oi wa?» el. ³² Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el, ə sii sangi ki non kum de'ti. Ningə Luwə ki Baw'se ki isi dōran'ti gər maji kadi awi ki ndoo'ə tō. ³³ Sangi Konbē læ Luwə ki ra nya ki dana takum'ə'ti kete, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin pəti dō'ti. ³⁴ Adi me'se ra sururu ojido ndo ki lo ti'ti el. Tado ndo ki lo ti'ti aw ki me ki ra sururu læ'ne. Ndo'gi pəti awi ki nya toro ki sow dō'de, um awi ki mad'a dō'ti el.

7

Takigangi donan'ti

(Luk 6.37-38,41-42)

¹ Gangita dō de'ti el, kadi Luwə gangi ta dō'se'ti el tō. ² Tado Luwə gangi ta dō'se toki in gangi dō madi'se'gi'ti be tō. Ningə kadi gəri toki nya ki mbōji adi de'gi kin ə Luwə a mbōji'n adi'se tō. ³ Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonnkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti kin el wa? ⁴ Kagi ki boi ə to kum'i'ti ne to kin, nga ki gorow ki bann ə a el ngonnkon'i ene: «Ngonnkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin» wa? ⁵ In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonnkon'i'ti.

⁶ «Ononyi'se kadi adi nya ki ar njay busi'gi, nan be el ə a təli ki dɔ'se'ti to tonyi'se. Be tɔ'a in ɓuki mædikɔsi'gi lə'se non kɔsongi'gi'ti el, nan be el ə a in njiyɔi dɔ'ti, mbisəi ki nja'de.»

Dəji nya Luwə

(Luk 11.9-13)

⁷ «Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ⁸ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tɔ. ⁹ Nan dann'se'ti ə ngonnn'o dəj'ə mapa ningə un mbal taa ad'a wa? ¹⁰ Eke dəj'ə kanji ningə un lii taa ad'a wa? ¹¹ A kin ə, ingi ki in de'gi ki majel kin mindi ə gəri row kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə ra bann be ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti taa kin taa a adi nya ki maji de'gi ki dəji'ə el wa?

¹² «Nya'gi pəti ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə rai adi'de tɔ. Tado inbe kin ə in nyando ki to me ndukun'gi'ti lə Moji num, me ta'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti ndangi num tɔ.

Ta row'gi ki joo

(Luk 13.23-24)

¹³ «Uri ki tarow ki mbəngirə, tado tarow ki tati panyi te row'ti ki tati panyi'ti ki kun'ə on el, ki nje kaw ki de'gi tuji'ti. Nga ningə, in row'ə kin ə de'gi ngayn uni. ¹⁴ Ningə tarow ki nje kaw ki de'gi kaji'ti ta'a in mbəngirə ba, uwə de'gi. Ningə row'ə kin, njekun'ə'gi in ngayn el.

Nje ɓar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti ki in nje ngom'gi

(Luk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ nje ɓar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el. A rei rɔ'se'ti, a oyi gidi'de taga ne in bati'gi, nan me de'ti kəy, in jagum'gi ki njetoɔ nyakul'gi. ¹⁶ A in kigo kulə ra'de'ti nga ə a gəri'de. De a uje kandi nju dɔ konn par'ti el, taa de a uje kandi mbaykote dɔ konn ngan'ti el tɔ. ¹⁷ Kagi ki maji, ningə a andi kandi ki maji, ə kagi ki majel, a andi kandi ki majel tɔ. ¹⁸ Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tɔ. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majel, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ. ²⁰ Adi, a in kigo kuləra nje ngom'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti ə a gəri'de.»

Njendo'gi ki rɔta'ti

(Luk 6.46, 13.25-27)

²¹ «In nje ki sii ɓari m'in "Burəbe, Burəbe!" ta'de'ti ne par kin ə a uri pəti Konbe'ti lə Luwə el, nan in nje ki sii rai go ndigi'ti lə Bai ki isi me dɔran'ti taa. ²² Ndo gangita'ti ə, de'gi ngayn a eyina: "Burəbe, Burəbe! in me tɔ'i'ti el ə j'eli'n ta ki ta Luwə'ti wa? In me tɔ'i'ti el ə ji tuwə'n ndil'gi ki majel wa? In me tɔ'i'ti el ə ji ra'n nyakoji'gi ngayn ki ətɔ bol bol wa?"

²³ Ningə lo kin'ti, m'a m'el'de ki taga wangi m'ene: "Uri rɔ'se sanyi nu, m'gər'se nja kare el, in ki in njeramajel'gi*!"

Kəy'gi joo

(Luk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rɔ'ne go'ti ningə, to to de ki njekumkar, ki ra kəy lə'ne dɔ gadi'ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, taa nəl kaa ulə ki dɔ'ti tɔ, nan kəy budi nanga el, tado ngirə in dɔ gadi'ti. ²⁶ Nan de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rɔ'ne go'ti el ningə, to to de ki mbo, ki ra kəy lə'ne dɔ nangira'ti be. ²⁷ Adi loki

* 7:23 7.23 Pa'gi 6.9

ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, num taa nəl kaa ulə ki dō'ti tō, ningə kəy budi nanga mur mur, adi tor'o to dilə yiw.»

Təgi nyando lə Jeju
(Mrk 1.22; Luk 4.32)

²⁸ Loki Jeju tōlta ta lə'ne, nyando li'ə əti bulə de'gi bōl ki dum. ²⁹ Tado ndo nya to de ki aw ki təgi ki in rō Luwə'ti, um ndo nya to njendo'de ndukun'gi lə Luwə el.

8

Jeju aji njebanji
(Mrk 1.40-45; Luk 5.12-14)

¹ Loki Jeju in ki dō mbal'ti isi ur ki nanga, bulə de'gi ngayn in go'ə'ti. ² Njebanji kare te re rō Jeju'ti, əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, re in ndigi ə, a adi banji lə'm ur kadi rō'm ar njay.» ³ Jeju ulə ji'ne, ədi'n'ə, ningə el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur, adi rō'i ar njay.» Tanan'ti non, banji li'ə ur, adi rō'a ar njay. ⁴ Go'ti Jeju el'ə ene: «Ononyi kadi lə'a de madi, ə aw əji rō'i njekujənyamosi kadikare ningə adi kadikare kujənyamosi kar rō toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya*».

Jeju aji njekulə lə kibo lə kuti njero'gi ki bu
(Luk 7.1-10; Jan 4.43-54)

⁵ Jeju isi ur ki me bə'ti ki Kapernayim ningə, de ki Rōm'ti kare ki in kibo lə kuti njero'gi ki bu, re rō'a'ti, non ki dō'a'ti ene: ⁶ «Burəbe, njekulə lə'm kare to monyi bə non, nja'a oy njururu, adi ingə kon ngayn.» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «M'a m'aw kadi m'aj'a.» ⁸ Nan kibo lə kuti njero'gi ki bu təl el'ə ene: «Burəbe, m'in m'asi kadi ində nja'i ta kəy'ti lə'm el, ə elta kare par ə ngonnn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁹ M'el be tado, m'in ki dō'm m'in ginn təgi'ti lə nje ki dō'm'ti, ningə m'aw ki njero'gi ginn təgi'ti lə'm tō. Adi re m'el njero kare m'ene: "Aw!", ningə aw; re m'el ki nungi m'ene: "Re!", ningə re; kin ə m'el ngonnn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!", ningə ra nya'a kakin tō.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta kin ta'a'ti, pit'ə, ə el nje ki ra njiyəi go'ə'ti ene: «Toki rōta'ti adi m'el'se, ko kunme ki be kin m'ingə rō de madi'ti donangi ki Isirayel'ti el bay. ¹¹ Nga ningə, m'el'se bay tō, de'gi ngayn in Juwipi'gi el, a in ki lo kuwə kadi'ti, lo kurkadi'ti kadi rei sii ta nyakuso'ti ki Abiraham, Isaki ki Jakobi me Konbe lə Luwə. ¹² Nan nje'gi ki kete ki Konbe ki dōran'ti sōw dō'de, a buki'de ko taga, me lo ki diw'ti. Lo ki a nonyi'ti ge, a ngori ngang'i'de'ti ge.» ¹³ Ningə, Jeju təl el kibo lə kuti njero'gi ki bu kakin ene: «Maji, aw! Ningə kadi ngonnn njekulə lə'i aji kigo kunme'ti lə'i kin.» Ningə dō kad'a'ti non, ngonnn njekulə li'ə ingə lapiya tō.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn
(Mrk 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Go'ti, Jeju aw me kəy'ti lə Piyər ningə, oo məm'ə ki dene to nanga, rō'a on por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jeju ədi ji'ə, ningə, rō'a ki kete tingə ngayn kakin, təl sol, adi ingə lapiya. Go'ti, ində taa ra nyakuso adi Jeju.

¹⁶ Loki lo sol, de'gi rei ki njemonyi'gi ngayn ki ndil'gi ki majel rai'de, rō Jeju'ti. Adi Jeju tuwə ndil'gi ki majel kakin dō'de'ti ko ki ta ki ta'ne'ti, taa

* **8:4** 8.4 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bər tō Luwə el, Lebittiki 14.2-32.

aji njemonyi'gi pəti tɔ. ¹⁷ Be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el kakin tɔlta'ne. Ejay ene:

«Oy tuji'gi,
Ki monyi'gi lə'je ki dɔ'ne'ti†.»

*Kun go Jeju
(Luk 9.57-60)*

¹⁸ Ndɔ kare, Jeju oo bulə de'gi ngayn iləi nan gugi gid'ə, ilə ndu'ne adi njendo'gi lə'ne kadi n'gangi ba, nanyi dowə'ti ki kare. ¹⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun lə Luwə kare re rɔ Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, m'a m'un go'i lo'gi pəti ki a aw'ti.» ²⁰ Ə, Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be to'de, taa yəl'gi ai ki kəy lə'de tɔ, nan m'in *Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə dɔ'm'ti el.» ²¹ De kare dann njendo'gi'ti lə Jeju el'ə ene: «Burəbe adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.» ²² Ningə Jeju el'ə ene: «Un go'm, ə inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de.»

*Jeju ndangi nəl ad'a ra lo kati
(Mrk 4.35-41; Luk 8.22-25)*

²³ Jeju ala me to'ti, ningə njendo'gi li'ə alai go'ə'ti. ²⁴ Ningə nyi, nəl kibo ngayn uwə'de bus dɔ ba'ti, adi to aw to nduyi mann. Lo'ti kin, Jeju isi to bi. ²⁵ Nga a, njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, ndəl'i'ə ki non ta de'ti eyina: «Burəbe, aji'je, nan j'a j'oyi.» ²⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə bɔli be wa? In de'gi ki kunme lə'se in nden ba.» Ningə Jeju ində taa, ndangi nəl ingi ki ba, adi lo təl to jijiji. ²⁷ Nya kin əti de'gi bɔl ngayn, adi eli eyina: «De'ə inbe kam in de ki bann ə, nəl'gi ki ba'gi kaa təl'i rɔ'de go ta'ti li'ə be wa?‡»

*Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'gi'ti joo
(Mrk 5.1-20; Luk 8.26-39)*

²⁸ Loki Jeju re te gidi ba'ti, dɔnangi'ti lə de'gi ki Gadara, dingəm'gi joo, ki ndil'gi ki majel rai'de tei ki dɔbadi'gi'ti rei ingəi'ə. De'gi kin rai nya majel ngayn, adi de ki kadi un row kin goto.

²⁹ Lo kin'ti, iləi rɔ'de uri kəl eyina: «Ngonn lə Luwə, in ri ə in ge rɔ'je'ti wa? In re ne kadi adi'je kon kete non dɔkagilo'ə'ti wa?» ³⁰ Nga ningə, bulə kɔsongi'gi ngayn ra soi nya kadi lo'ti non sanyi nden. ³¹ Ə ndil'gi ki majel nonyi dɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Re in tuwə'je ə, adi j'aw j'ur me kɔsongi'gi'ti kam.» ³² Nga anyi, Jeju el'de ene: «Awi!» Ningə tei, awi uri me kɔsongi'gi'ti, adi bulə kɔsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³³ Nje ngəm kɔsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ɔri poy nya ki ra nya, ki nya ki te dɔ dingəm'gi'ti ki joo ki ndil'gi ki majel rai'de kakin, pəti adi de'gi oyi. ³⁴ De'gi pəti ki me bebo'ti tei awi kadi ingəi Jeju, ə loki oyi'ə ningə, dəji'ə kadi inyə dɔnangi lə'de ə aw.

9

*Jeju aji njerɔkoy njururu
(Mrk 2.1-12; Luk 5.17-25)*

¹ Jeju al me to'ti, ində ba gangi, aw me bebo'ti lə'ne. ² De'gi madi oti de ki rɔ'a oy njururu ki to me nya koti njemonyi'gi'ti, rei si'ə rɔ Jeju'ti. Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rɔ'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, un me'i, majel'gi lə'i in ki kinyə go kɔ.» ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi lə Luwə ki nungi elita me de'ti eyina: «De kam, elta ki mal dɔ Luwə'ti!» ⁴ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «Tadɔ ri ə isi məri ta'gi ki majel

† 8:17 8.17 Eja 53.4 ‡ 8:27 8.27 Pa'gi 65.8, 89.10, 107.23-32

ki be me'se'ti wa? ⁵ Kel de kene: "Majel'gi læ'i in ki k'inye go ko" æ ngan ngayn el, eke kel'æ kene: "Indæ taa, æ njiyæ" æ ngan ngayn el wa? ⁶ Re in be, m'a m'oji'se kadi gæri toki m'in Ngonn de, m'aw ki tægi dænangi'ti ne, kadi m'inye'n go majel'gi læ de'gi ko." Ningæ, Jeju el njerækoy njururu ene: "Indæ taa, un tuwæ læ'i, æ aw be." ⁷ Ningæ dingæm indæ taa, æ un row, aw be. ⁸ Loki kum bulæ de'gi oo nya kin, ra'de bol ki dum, adi ulæi toji do Luwæ'ti, ki adi de'gi tægi ki æti bol be kin.

Jeju bar Matiye kadi un go'ne
(Mrk 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Loki Jeju æti non isi aw ningæ, lo dær'ti ki isi dær, oo dingæm ki bari'æ nan Matiye, isi me kæy taa lambo'ti. Æ Jeju el'æ ene: «Un go'm.» Ningæ Matiye indæ taa, un go Jeju. ¹⁰ Goti, Jeju isi ta nyakuso'ti me kæy'ti læ Matiye. Nga ningæ njetalambo'gi ki ndægi njeramajel'gi, ngayn rei, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'æ ta nyakuso'ti. ¹¹ Loki Parisi'gi oyi Jeju isi so nya ki de'gi kin ningæ, eli njendo'gi li'æ eyina: «Ra bann æ Njendo'se nya isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹² Æ Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi æ a sangi de ki njera de monyi, um in nje ræ ngan'gi æ a sangi de ki njera de monyi, el. ¹³ Ai sangi kadi gæri me ta kin: Luwæ el ene: "In koo kumtondoo æ m'ge, um in kujæ mosi kadikare par el*. Tado, m're tado bar nje ki ra dana'gi el, nan m're tado njeramajel'gi yo".»

Jeju elta do kægi ræ nyakuso'ti
(Mrk 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ *Njendo'gi læ Jan Batisi rei ingæi Jeju eli'æ eyina: «Ra bann æ j'in ki Parisi'gi j'ogi ræ je nyakuso, æ njendo'gi læ'i ægi ræ'de nyakuso el wa?» ¹⁵ Æ Jeju ilæ'de'ti ene: «Oyi kadi de'gi ki bari'de lo nyakuso taa nan'ti, a in ki rænel el, dækagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti wa? Ndo a re non kadi a uni njetaa dene dann'de'ti ningæ, dækagilo'ti kin æ a ægi ræ'de nyakuso. ¹⁶ De a un ta ku ki sigi kadi ilæ'n kum ku ki kækæ el. Re in be æ, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kækæ raki raki, kadi bolo a to wororo utæ ki kete bay. ¹⁷ Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kækæ el tæ. Re in be ningæ, loki yiwi kandi nju a in ningæ, mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi kandi nju a lo kæ num, taa mbu ndar kaa tæli nya ki tuji kæ num tæ. Be æ, re yiwi kandi nju in el bay ningæ, maji kadi mbu ndar in ki sigi taa. Be ningæ, mbu ndar a ndu el num, yiwi kandi nju ki me'ti kaa a lo kæ el num tæ.»

Jeju aji ngonn ki dene ingi ki dene ki njemonyi mosi
(Mrk 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jeju ra el'de ta kin ningæ, kibo læ Juwipi'gi kare, re æsi mækæsi'ne nanga non'a'ti, el'æ ene: «Ngonn'm ki dene ki du oy tanan'ti ne bay. Nan re in re indæ ji'i dæ'a'ti æ, a tæl tæsi ndæl.» ¹⁹ Jeju indæ taa, un go'æ in ki njendo'gi læ'ne.

²⁰ Ningæ, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dægi gidæ in joo, re ndækba ræ Jeju'ti, ki row ki gidæ'ti, ædi ta ku li'æ. ²¹ Tado el me'ne'ti ene: «Kin æ re ku li'æ inbe par mindi æ m'ædi kaa, ræ'm a ingæ lapiya.» ²² Jeju ilæ ræti oo'æ, ningæ el'æ ene: «Uwæ tægi ba, ngonn'm, kunme læ'i aj'i.» Ningæ do kad'a'ti inbe kin par æ dene ingæ lapiya.

²³ Loki Jeju re te me kæy'ti læ kibo læ Juwipi'gi kakin ningæ, oo nje kæl nal'gi ki bulæ de'gi singæi sækitæ dænan'ti, æ el'de ene: ²⁴ «Æri ræ'se gogi, ngonn dene oy el, nan to fi kare.» De'gi uwæi Jeju kogi. ²⁵ Loki adi bulæ

* 9:13 9.13 Oje 6.6

de'gi tei taga ningə, Jeju ur kəy, uwə ji ngonnn, ningə ngonnn dene ində taa.
²⁶ Poy nya kin sanan ki dənangi ki non ba pəti.

Jeju adi njekumto'gi joo oyi lo

²⁷ Loki Jeju isi aw, njekumto'gi joo uni go'a, elita ki ndu'de ki boi eyina: «Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'je.»

²⁸ Jeju re be ningə, njekumto'gi ki joo kakin rei rə'a'ti ndəkba, ə Jeju el'de ene: «Oyi kadi uwəi kul'm toki m'asi ra nya kin inbe kare wa?» Ə njekumto'gi iləi'ə'ti eyina: «Oyo, j'oo kadi asi, Burəbe.» ²⁹ Lo kin'ti, Jeju ɔdi kum'de, ə el'de ene: «Maji, kadi nya'gi rai nya kigo kunme'ti lə'se!»

³⁰ Ningə, kum'de oo lo. Ningə, go'ti, Jeju ndəji'de ki togi'ne ene: «Oyi maji, kadi de madi gər nya ki ra nya kin el.» ³¹ Nan loki tei ki taga be par ə, uləi ngirə kelta ki do'a'ti ki go dənangi ki non pəti.

Jeju tuwə ndil ki majel do de'ti ki elta el

(Luk 11.14-15)

³² Loki njekumto'gi tei awi ningə, de'gi rei ki de kare ki ndil ki majel ra'a adi elta el. ³³ Jeju tuwə ndil ki majel ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta. Ningə nya kin ra adi ndil bulə de'gi ngayn te saw, adi eli eyina: «J'oo nya ki be kin dənangi Isirayel'ti nja kare el bay!» ³⁴ Nan Parisi'gi eli eyina: «In ki togi lə ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»

Jeju oo kumtondoo lə bulə de'gi

(Mrk 6.6,34; Luk 10.2)

³⁵ Jeju aw ki ngann be'gi ki bebo'gi, ndo nya me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji do Konbe'ti lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njerɔto'gi pəti tɔ. ³⁶ Loki Jeju oo bulə de'gi, oo kumtondoo lə'de, tado kər ra'de, togi'de goto, rai to bati'gi ki njekul'de goto be‡. ³⁷ Be ə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan njekujə'gi in ngayn el. ³⁸ Ə elita ki Be nje ko, adi ulə ki nje ra ko'gi me ndoɔ'ti lə'ne.»

10

Njendo'gi lə Jeju ki dɔgi gidə in joo

(Mrk 3.16-19; Luk 6.14-16)

¹ Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo, adi'de togi kadi tuwəi ndil'gi ki majel'gi, aji njemonyi'gi ki nje rɔto'gi, pəti. ² Tɔ njekawkulə'gi ki dɔgi gidə in joo ə to kin: In ki dɔkete in Simon, ki bari'ə nan Piyər in ki ngonnnkon'ne Andire; Jaki in ki Jan ki ngann lə Jebede; ³ Pilipi in ki Batilemi, Tomasi in ki Matiye, ki njetalambo; Jaki, ki ngonnn lə Alpe in ki Tade; ⁴ Simon, ki in mbunə nje rɔ tado kingə do lə be lə'de in ki Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo

(Mrk 6.7-11; Luk 9.2-5; Luk 10.3-12)

⁵ Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki ndu kin ene: «Ai rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, el, taa ai me bebo'gi'ti lə de'gi ki *Sami el tɔ. ⁶ Ai ki rɔ ginn koji'ti ki *Isirayel, ki toi to bati'gi ki ndəmi be kin yo. ⁷ Do row'ti, iləi mbər toki Konbe lə Luwə in ndəkba. ⁸ Ə aji njemonyi'gi, adi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, adi banji ur kɔ rɔ njebanji'gi'ti adi rɔ de ar njay, ə tuwəi ndil'gi ki majel do de'gi'ti tɔ. In nya ki ingəi kare, ə adi de'gi kare tɔ. ⁹ Uni ɔr, eke nar, eke silə, iləi do ndar'ti ki bədi'se'ti el. ¹⁰ Taa, uni

† 9:27 9.27 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga. ‡ 9:36 9.36 Kər Isirayel'gi 27.17; 1Ngar'gi 22.17

bɔl kaw mbah el num, ɔyi ku joo el num, ɔyi sa el num, uni kagi tɔsi el num tɔ. Tado maji kadi nje ra kulə ingə nyakusɔ'ne ji de'gi'ti ki ra kulə dann'de'ti. ¹¹ Loki uri me ngonɔn be'ti, eke me bebo'ti ə, dəji ta, ə re ingəi de ki asi kadi uwə'se rɔ'ne'ti ningə, sii be li'ə non biti kadi awi. ¹² Loki uri me kəy'ti ningə, rai de'gi ki me'ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwəi'se ki rɔ'de'ti ningə, kadi lapiya lə'se aw ki dɔ'de'ti, a kin ə re uwəi'se ki rɔ'de'ti el to ningə, kadi tɔli tai lapiya lə'se gogi. ¹⁴ Loki uwəi'se ki rɔ'de'ti el, mbeti koo ta lə'se, ə sii awi, ə inyəi me kəy kin, eke bebo kin ningə, kadi indəi bu ki nja'se'ti kɔ, kadi toji toki nya kare ki dɔɔ'se nan'ti se'de goto*. ¹⁵ M'el'se toki rɔta'ti, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ be'ti kin a utə yan be ki Sodom ki Gɔmɔr bay†.

*Kon ki a ingə njendo'gi lə Jeju
(Mrk 13.9-13; Luk 12.11-12, 21.12-19)*

¹⁶ «Oyi, m'a m'ulə'se to bati'gi dann jagum'gi'ti. Maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti to lii'gi be, ə soli lom lom to dər'gi be tɔ. ¹⁷ Adi kum'se ədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti, tado a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ki ndəy hawlay me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi. ¹⁸ A awi sese non nje konbe'gi'ti, ki ngar'gi ki boi tado lə'm. Lokin'ti, ingi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki dɔ'm'ti ki rɔ'se'ti. ¹⁹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangita'ti, ononyi'se kadi me'se bɔl, kene ke ta ri ə a eli'de wa, eke a eli'de ki kuji ki bann wa? Ta ki kadi a eli'de ningə, Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non. ²⁰ Tado in inbe'gi ə a elita el, nan in Ndil Baw'se Luwə ə a un'se kadi el'n ta.

²¹ «Ngannkon'a'gi a uni dɔ nan awi lo tɔl nan'ti, baw ngonɔn a aw ki ngonɔn kadi tɔli'ə kɔ, ningə ngann'gi a ɔsi ta njekoji de'gi, ə a uni dɔ'de awi kadi tɔli'de tɔ. ²² De'gi pəti a ɔsi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə togi'ne ba biti dɔboy'ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi'se kon me bebo'ti ki kare ə, anyinan awi ki nungi'ti. Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, a anyinan uləi ta nja bebo'gi ki Isirayel'ti nan'ti el bay ə Ngonɔn de a re. ²⁴ Njendo utə njendo'ə nya el, taa bər utə be'ne el tɔ. ²⁵ Njendo, re asi ki njendo'ə nya be ningə, in ngayn; ə bər, re asi ki be'ne ningə in ngayn tɔ. Kin ə, be nje kəy inbe mindi ə, de'gi bari'ə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ningə, nje ki me kəy'ti li'ə yan'de a to bann?

*Luwə ki kar'ne ba ə in de ki maji kadi de bɔl'ə
(Mrk 8.38; Luk 9.26, 12.2-9)*

²⁶ «Boli'de el, tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə a te el goto, taa nya ki to lo kiyə'ti, ki de a gər el kaa goto tɔ. ²⁷ Nya ki m'el'se me lo ki diw'ti, eli taa kada wangi, ə nya ki de'gi eli kɔtirɔ mbi'se'ti nyəm nyəm, iləi mbər'ə jam dɔ kəy'ti taa tɔ. ²⁸ Boli de'gi ki nje tɔl darɔ'se par, um asi tɔl ndil'se el kin, el. Nan kadi in boli Luwə ki asi kadi tuji ndil'se in ki darɔ'se nan'ti me por'ti ki biti ki non'ti kin. ²⁹ Ke de ndogi yəl'gi joo ki silə kare el wa? Nan in ki kare dann'ti ki kadi ɔsi nanga ki kanji kadi Baw'se Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki ɔji dɔ'se, bin dɔ'se inbe kin kaa in ki tudə kare kare gər kər'ɔ. ³¹ Ə ingi boli nya madi el: ingi, utəi ngann yəl'gi nja banyi banyi.

³² «De ki ra ra ki un ndu'ne takum de'gi'ti wangi, toki n'in de lə'm, m'in kaa m'a m'un ndu'm non Bai'ti, ki isi dɔran'ti, toki in de lə'm tɔ. ³³ Nan

* **10:14** 10.14 Ki go kuji ra'a'ti lə Juwipi'gi, kində bu ki nja'ti kɔ, toji toki loki n'in'ti, eke be ki n'tei me'ti ki taga kin, nya kare ki dɔɔ'de si'ə nan'ti goto. † **10:15** 10.15 Lo tum ginn nya'gi 18-19

de ki ra ra ki manji ta gəri'm non de'gi'ti, m'in kaa m'a manji ta gər'ə non Bai'ti, ki isi dōran'ti to.»

Jeju ene n're ki rō dann de'gi'ti

(Luk 12.51-53, 14.26-27)

³⁴ «Məri me'se'ti toki m're ki lapiya dōnangi'ti el; m're ki lapiya el, nan m're ki rō dann de'gi'ti. ³⁵ M're ki ganginan dann ngonn ki dingəm'ti ki baw'ne, ngonn ki dene'ti ki kon'ne, ngonn ki dene'ti ki mēm'ne ki dene.

³⁶ De madi, de'gi ki me kəy'ti li'ə inbe, a teli njeban'gi li'ə‡.»

Kor ta rō kō kadi ndolo'n go Jeju

(Mrk 8.34-35; Luk 14.26-27, 9.23-24)

³⁷ De ki ndigi baw'ne, eke kon'ne utə'm, de'ə kin asi kadi in de lə'm el. De ki ndigi ngonn'ne ki dingəm, eke ki dene utə'm, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el. ³⁸ De ki un kagidəsi lə'ne dō'ne'ti el, ə un go'm el to, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el. ³⁹ De ki ge kaji rō'ne ə, a il'ə kō, nan de ki isi ilə rō'ne kō tado lə'm ə, a ingə'ə.

Ta ki dō nyakugəgoji'ti

(Mrk 9.37,41; Luk 9.48, 10.16; Jan 13.20)

⁴⁰ «De ki uwə'se ki rō'ne'ti, in m'in ə de'ə uwə'm ki rō'ne'ti. Ningə de ki uwə'm ki rō'ne'ti, in njekulə'm ə uwə'ə ki rō'ne'ti to. ⁴¹ De ki uwə njekeltakita Luwə'ti ki rō'ne'ti, tado kin ki in njekeltakita Luwə'ti ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan njekeltakita Luwə'ti inbe kin be to. De ki uwə de ki dana ki rō'ne'ti, tado kin ki in de ki dana ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan de ki dana inbe kin be to. ⁴² M'el'se toki rō'ta'ti, de ki adi mann ki söl me ngonn kala mann'ti, ki kare dann nje ki du'ti, ki dann njendo'gi'ti lə'm kin, tado kin ki in njendo lə'm ningə, a ingə nyakugəgoji'ne um a to kare el.»

11

Jan Batisi in ki Jeju

(Luk 7.18-35)

¹ Loki Jeju adi ndu kin njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo, ginn'ə gangi ningə, ɔti non, aw ndo nya'gi, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti ki dōnangi'ti ki non. ² Lo kin'ti, Jan Batisi ki to kəy dangay'ti, oo poy nya'gi ki Kirisiti ra, adi ulə njendo'gi lə'ne, kadi dəji ta Jeju eyina: ³ «In ə in de ki Luwə mbət'ə ki kadi re kakin eke, de ki rangi in non bay kadi ji ngin'ə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai eli Jan nya'gi ki oyi ki mbi'se ge ki kum'se ge kin: ⁵ Njekumto'gi oyi lo, nje mote'gi njiyoi maji, njebanji'gi rō'de ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, ə njekoy'gi indəi taa lo koy'ti to, taa njendoo'gi kaa, in ki kilə'de mbər Poyta ki maji to. ⁶ Majikur in lə de ki m'təl ginn kosi li'ə el.»

⁷ Loki ɔti awi, Jeju el bulə de'gi ta ki dō Jan'ti ene: «In ri ə ai isi oyi diləlo'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa? ⁸ Eke in ri inbe par ə awi oyi wa? De ki ɔɔ ku ki ndole ngayn ə ai oyi'ə wa? Nga nje ki ɔyi ku ki ndole ngayn kaa, sii me kəy'ti lə ngar'gi to. ⁹ Eke in ri inbe ə awi oyi wa? In njekeltakita Luwə'ti ə awi oyi'ə wa? Re in in ə, m'el'se m'ene oyo in njekeltakita Luwə'ti ki utə njekeltakita Luwə'ti bay. ¹⁰ In ə makitu lə Luwə elta ki dō'a'ti kete ene: “M'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete kadi ra gorow nonyi'ti*.” ¹¹ Toki rō'ta'ti, m'el'se, dann de'gi'ti

pæti ki dene'gi oji'de kin, de kibo utə Jan Batisi goto. Nga ningə, de ki du ngayn me Konbe læ Luwə bo utə. ¹² Lo kulə ngirə dokagilo'ti læ Jan Batisi, biti bone, Konbe læ Luwə in ginn nyara ki ki tɔgi'ti, ningə nje tɔgi'gi sangi kadi n'taai'ə ginn tɔgi'de'ti. ¹³ Makitu'gi læ njekeltakita Luwə'ti pæti, ki ndukun'gi læ Moji, elita ki dɔ nya'gi'ti ki a rai nya biti tei dɔ Jan Batisi'ti. ¹⁴ Re in ndigi kadi in gəri ginn'ə maji ningə, Jan in njekeltakita Luwə'ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ De ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «Nan ə m'a m'un'ə kadi m'oji'n de'gi ki ngosine kin wa? De'gi ki ngosine kin, toi to ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, bari madi de'gi eyina: ¹⁷ “Ji kəl nal kadi ndami, ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi, ə mbəti non.” ¹⁸ In be ə, Jan re, so nya el num, anyi mann el num ningə, de'gi eli eyina: “Dɔ'a majel”. ¹⁹ Nga a, Ngonn de re, so nya ge, anyi mann ge ningə, de'gi eli eyina: “In nje kuso nya kədi, in nje kanyi yiwi, in madi njetalambo'gi ki njeramajel'gi,” nan kum kar læ Luwə toji rɔ'ne kadi in nya ki dana ki gorow kuləra a.»

*Be'gi ki mbeti k'inyə row nya ra'de'gi ki majel kɔ
(Mat 10.15; Luk 10.12-15)*

²⁰ Lo kin'ti, Jeju ilə rɔ'ne, kəl ki de'gi ki me bebo'gi'ti, ki in ə in de'gi ki, ra nyakoji'gi dann'de'ti ngayn utə ndəgi lo'gi, nan inyəi gorow njiyəi ki majel kɔ el, ene: ²¹ «Kumtondoo in lə'se, in de'gi ki Korajen! Kumtondoo in lə'se de'gi ki Betisayda! Nyakoji'gi ki əti bol, ki Luwə oji dann'se'ti kin, re nya'gi kin rai nya me bebo Tir'ti ki bebo Sidon be ə, re de'gi ki me'ti a inyəi kuləra'de'gi ki majel mayinu. Re a inyəi row nyara'de'gi ki majel kɔ ki gorow kɔ saki, ki kɔy bu por ki dɔ'ti, uwəi ndoo. ²² In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndɔ gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ Tir'ti ki Sidon a ngan to yan'se be el. ²³ Nga ningə in de'gi ki Kapernayim'ti, oyi ene Luwə a un'se aw sese taa kadi dɔran'ti wa? Jagi, a təl sese ki nanga, lo ki koo'ti. Tado nyakoji'gi ki rai nya dann'se'ti kin, re rai nya Sɔdɔm'ti be ə, re bone kin bebo ki Sɔdɔm'ti a ra ki dɔ' ne taa ne bay. ²⁴ In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndɔ gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ de'gi ki Sɔdɔm'ti a ngan ngayn to yan'se be el.»

*Jeju in ki Baw'ne Luwə
(Luk 10.21-22)*

²⁵ Dɔ gangi low'ə'ti kin, Jeju un ta el ene: «Bai, ki in Be nje dɔran ki dɔnangi, m'ulə toji dɔ'i'ti, toki iyə'n nya'gi kin njətər'gi ki nje nyagər'gi, ə in te ki dɔ'a adi de'gi ki de'gi gəri dɔ'de el. ²⁶ Oyo, Bai', in ndigi lə'i kadi nya ki to be.»

²⁷ Jeju el de'gi ki rai non ene: «Bai adi'm nya'gi pæti, ningə de kare ki gər Ngonn goto, in Baw ki kar'ne ba par, taa de kare ki gər Baw kaa goto tɔ, in Ngonn ki kar'ne ba par, ningə in de'gi ki Ngonn inbe ə ndigi kadi n'adi gəri'ə par tɔ.

²⁸ «Rei ki rɔ'm'ti, in pæti ki ɔri rɔgi ginn nyakoti'ti ki ɔy, ə m'a m'adi'se ɔri kon. ²⁹ Uni jugi lə'm, ə tai nyando lə'm, tado m'in de ki sɔl lɔm lɔm, taa m'in njekulə dɔ'm nanga num tɔ. Re rai be ə, a ingəi lo kərkon læ ndil'se. ³⁰ M'in, jugi lə'm ɔy el, taa nya ki madi'se kadi oti kaa ɔlɔ kəl kəl tɔ.»

† 11:26 11.26 In to kɔsikurə lə kaw'je'gi.

12

Ta læ Jeju dɔ ndɔ kɔrkɔn'ti

(Mrk 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Ndo kare, Jeju ində dər me ndɔɔ geme'gi'ti, ndɔ kɔrkɔn'ti læ Juwipi'gi. Njendo'gi li'ə ki in si'ə, ɓo ra'de adi gangi dɔ ko'gi dɔ njiyɔ'ti soi. ² Ə loki Parisi'gi oyi'de ningə, eli Jeju eyina: «Oo njendo'gi læ'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndɔ kɔrkɔn'ti.» ³ Ə Jeju təl el'de ene: «In tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki ɓo ra'de ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa? ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti læ Luwə, in ki de'gi ki go'ne'ti, soi mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti. In mapa ki kuso'a in gorow'ə'ti el ki rɔ'a'ti num, ki rɔ nje ki go'ə'ti num, nan in njekujənyamosi kadikare par ə in gorow'ə'ti kadi soi*.⁵ Eke ta ki ndukun læ Moji ki ndangi el ene: ndɔ kɔrkɔn'ti, njekujənyamosi kadikare'gi isi rai nya ki kadi de ra ndɔ kɔrkɔn'ti el, ginn Kəy'ti læ Luwə, nan de tudə dɔ'de'ti kadi in majel el kin, tudəi el wa? ⁶ Nga ningə kadi m'el'se, loki ji ra'ti ne kin, nya kibo ngayn utə *Kəy læ Luwə to'ti ne. ⁷ Ningə kin ə re in gari me ta ki ene: "In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el" kin ə, re a in gangi ta dɔ de'gi'ti ki ta læ'de goto kin el. ⁸ Tado Ngonn de aw ki tɔgi dɔ ndɔ kɔrkɔn'ti.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu

(Mrk 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Jeju in non, aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi non. Ningə, de'gi sangi row kadi de aji madi'ne ndɔ kɔrkɔn'ti eke aj'a el wa?» ¹¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nan dann'se'ti ə, aw ki bati kareba, ə bati kakin osi be'ti ndɔ kɔrkɔn'ti, ə aw un'ə te si'ə taga el wa? ¹² Nga ningə re in de ningə, utə bati nja banyi banyi! M'el'se toki ndukun adi tarow kadi de ra maji ndɔ kɔrkɔn'ti.» ¹³ Lo kin'ti non, Jeju el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Ə dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji asi nan ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki Parisi'gi tei taga ningə, ai elinan ta ki dɔ Jeju'ti, ke kadi n'rai bann ə n'a n'toli'ə wa?

Jeju in njekulə læ Luwə

¹⁵ Loki Jeju oo poy nya ki gei ra si'ə, ɔti lo kin'ti non kɔ. De'gi ngayn uni go'ə, ningə aji njemonyi'gi pəti tɔ. ¹⁶ Ningə, ndəji'de ki tɔgi'ne, kadi rai adi de gər'ne el. ¹⁷ Tado kadi ta ki Luwə el ki ta njekeltakita Luwə'ti, Ejay ‡ tɔlta'ne. Luwə el ene:

¹⁸ «Oyi njekulə lə'm ki m'mbət'ə, Njendigi lə'm, ki rɔ'm nəl'm ngayn kadi m'ulə ji'm dɔ'a'ti. M'a m'ində Ndil'm dɔ'a'ti,

Kadi a iləmbər nyara ki dana rɔ ginn be'gi'ti ki dangi dangiŋ.

¹⁹ A kɔli nan ki de el num, a ində ndu el,

De a oo ndu'ə elta tambalo'ti el*.

²⁰ A təti gakira ki to se ki koti'ne nanga el,

Taa, a tɔl lambi ki isi oy el num tɔ.

A ra be biti kadi to nyara ki dana onbe†.

²¹ Ginn be'gi ki dangi dangi a indəi me'de dɔ'a'ti.»

De'gi eyina Jeju in ngar læ ndil'gi ki majel

(Mrk 3.22-30; Luk 11.14-23, 12.10)

* 12:4 12.4 1Samiyel 21.2-7; Lebitiki 24.9 † 12:7 12.7 Oje 6.6 ‡ 12:17 12.17 Ejay 42.1-4

§ 12:18 12.18 Ejay 42.1 * 12:19 12.19 Ejay 42.2 † 12:20 12.20 Ejay 42.3

²² De'gi rei ki dingem kare ki ndil ki majel ra'a adi kum'ə oo lo el num, elta el num ə, Jeju ad'a lapiya adi kum'ə oo lo ningə elta tɔ. ²³ Nya kin ətɪ bulə de'gi bol ngayn, adi dəjɪnan ta eli eyina: «De kam in Ngonn kaw Dabidi el wa?» ²⁴ Nan loki Parisi'gi oyi ta kin ningə, eli eyina: «In kam isi tuwə ndil'gi ki majel ki tɔgi lə Beljəbul, ki in ngar lə ndil'gi ki majel.» ²⁵ Jeju gər marta lə'de adi el'de ene: «Kin ə de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təlɪ dɔnan'ti rɔi nan ningə, konbe'ə kin a tuji. Taa, bebo eke me kəy ki de'gi ki me'ti təlɪ dɔnan'ti, rɔi nan, ki kadi a ra taa kaa goto tɔ. ²⁶ Kin ə re Satan inbe tuwə de'gi lə Satan, inbe adi de'gi li'ə təlɪ dɔnan'ti rɔi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. ²⁷ Re in ki tɔgi lə Beljəbul ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel ə, de'gi ki go'se'ti tuwəi'de ki tɔgi lə nan wa? De'gi ki go'se'ti inbe a toji kadi ta lə'se in ta ki gorow'ə'ti el. ²⁸ A re in ki tɔgi lə Ndil Luwə ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel tɔ ningə, Konbe lə Luwə re te rɔ'se'ti nga.

²⁹ «Ningə re de uwə de ki nje tɔgi do'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki do'a nga ningə, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ³⁰ De ki in sə'm el, in nje kosi'm ta, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje tində sanan tɔ. ³¹ Be ə, m'el'se toki, majel'gi pəti ki de'gi a rai'de, eke kelta ki mal ki ra ki de'gi a eli do Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi'de, nan kelta ki mal do Ndil Luwə'ti, Luwə a inyə go kɔ adi'de el ratata. ³² Kin ə re de elta ki majel ɔsi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go kɔ ad'a, nan re elta ki mal ɔsi'n ta Ndil Luwə ə, Luwə a inyə go kɔ ad'a ki bone'ti el num, ki lo ti'ti el num, ratata.

Ta ki te ta de'ti in ngar me'de'ti
(Mat 7.16-17; Luk 6.44-45)

³³ «Kin ə re kagi maji ningə, kanda maji tɔ, a re kagi majel ningə, kanda majel tɔ. Tado in ki kandi kagi ə de a gər'n kagi. ³⁴ In nje mann majel to lii'gi be kam, a rai bann be ə ta ki maji a te ta'se'ti, ingi ki in de'gi ki majel wa? Tado in nya'gi ki rosi me'de kin ə sii tei ta'a'ti. ³⁵ De ki maji, kuləra'a te me nya ra'ti ki maji ki uwə me'ə. Ningə de ki majel, kuləra'a ki majel te me nya ra'ti ki majel ki uwə me'ə tɔ. ³⁶ M'el'se, ngann ta'gi ki galala pəti ki isi te ta de'gi'ti kin, a ɔri ginn'ə ndo gangi ta'ti. ³⁷ Tado in ki ta ki ta'i'ti ki dana ə a ɔri ta do'i'ti, ə in ki ta ki ta'i'ti ki dana el tɔ ə ta a uwəi.»

Parisi'gi dəji Jeju nyakoji

(Mat 16.1-4; Mrk 8.11-12; Luk 11.16,29-32)

³⁸ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi madi'gi uni ta eli eyina: «Njendo de'gi, ji ndigi kadi in ra nyakoji madi kare adi j'oo.» ³⁹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De'gi ki dɔkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore do nyakoji lə njekeltakita Luwə'ti Jonasi, goto nga. ⁴⁰ Tado, to ki kaa ki Jonasi ra kadi mutə, kondo mutə me kanji'ti ki boi kakin ə, Ngonn de a ra'n kondo mutə, kadi mutə ginn dɔnangi'ti tɔ†. ⁴¹ Ndo gangi ta'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa takum de'gi'ti ki dɔkagilo'ti ki bone kin kadi a iləi ta do'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ§. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne. ⁴² Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki in holo, a ində taa takum de'gi'ti ki dɔkagilo'ti ki bone kin kadi a iləi ta do'de'ti. Tado, in dɔboy dɔnangi'ti nu ə ndɔki re kadi oo gosita lə Salomon. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne*.

Ndil ki majel ki təl re tor'ne'ti gogi
(Luk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majel te me de'ti, aw ilə ki diləlo ki tuti kadi n'ingə lo kisi ki rangi kadi n'or kon'ti, nan ingə el ningə, ⁴⁴ el ene: "M'a m'təl kadi m'aw lo kisi m'ti ki kete m'nji'ti ə m'te kakin gogi." Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo kakin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ Nga a, təl aw, oy ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, ningə rei uri me de'ti kakin sii'ti. Lo kin'ti, ji kisi de kin ki do'a taa a majel ngayn utə in ki kete bay. Be ə, de'gi ki majel ki dokagilo'ti ki bone kaa a toi be to.»

Jeju elta lə kon'ne'gi ki ngannkon'ne'gi ki rəta'ti
(Mrk 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶ Jeju isi elta bulə de'gi' ba bay ningə, kon'a ki ngannkon'a'gi rei rai taga, sangi kadi n'eli'ə ta. ⁴⁷ Nga a de madi el'ə ene: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi kadi n'eli nu ta.» ⁴⁸ Ə Jeju təl el de kakin ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ⁴⁹ Ningə un ji'ne toji'n njendo'gi lə'ne, ə ene: «Oyi kon'm ki ngannkon'm'gi ə sii kin. ⁵⁰ Tado de ki njera ndigi lə Bai ki isi me dōran'ti ə, in ngonnkon'm, in konnann'm, ki kon'm.»

13

Kujita ki dō njeduw nya'ti
(Mrk 4.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Ndo'a'ti kin, Jeju te me kəy'ti, aw isi kadi babo'ti. ² Bulə de'gi ngayn kawinan gugi do'a, adi aw al isi me to'ti. Ningə bulə de'gi pəti, rai ngangi ba'ti ne. ³ Jeju el'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti ene: «Oyi, njendoə kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dokagilo'ti ki a ilə ko nya, kandi ko'gi madi tosi ngangi row'ti adi yəl'gi rei turi pəti. ⁵ Kandi ko madi'gi, tosi dōnangi wor'ti, adi lo kadi ingi dōnangi asi ta'm uləi ngirə'de'ti goto. Nan kin ə, togi kalangi ba, tado ngirə'de to taa ne. ⁶ Loki kadi əsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Ningə go'ti, tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi, tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi togi ndəmi'de mbol. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dōnangi'ti ki maji, adi andi. Ki nan'gi andi asi bu kare, nje ki nungi andi asi dō mehen, ə nje ki nungi bay andi asi dō mutə to.» ⁹ Jeju ilə do'ti ene: «Re de ki aw ki mbi'ne tado koo'n dō ta ningə, kadi oo dō ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju ndo'n nya ki kuji ta'gi
(Mrk 4.10-12; Luk 10.9-10)

¹⁰ Njendo'gi lə Jeju rei ro'a'ti dəji'ə eyina: «Tado ri ə el'de ta ki kujita'gi wa?» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se ta ki kujita tado ingi, Luwə te ki dō nya ki to lo kiyə'ti ki ojido Konbe lə Luwə li'ə adi in gəri, nan ingi, Luwə te ki do'a adi'de el. ¹² Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə do'ti bay kadi to mbar mbar ji'ə'ti, nan de ki nya li'ə goto, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.» ¹³ In tado kin ə, m'el'n'de ta ki kujita, tado gonyi lo maji kaa, oyi nya el num, oyi ta maji kaa, gəri me'ə el num. ¹⁴ In be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita'a'ti Ejay kin tolta'ne*. Ejay el ene: A oyi dō ta maji, nan a gəri me'ə el num, A gonyi lo maji, nan a oyi lo el num, ¹⁵ Tado me de'gi kin təl ngan ngororo. Uti mbi'de,

Ndəmi kum'de,
 Ndigi kadi kum'de oo lo el num,
 Kadi mbi'de oo ta el num,
 Taa kadi n'gəri nya madi kare el num tɔ,
 Nan be el ə tɔli rei rɔ'm'ti,
 Adi m'aji'de†.

¹⁶ «Nan ingi, in nje majikur, tado kum'se oo nya'gi maji num, mbi'se oo ta maji num. ¹⁷ Toki rɔta'ti, m'el'se, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ngayn, ki njera nya'gi ki dana ngayn, ndigi kadi kum'de oo nya ki ingi oyi, nan asi koo el, ndigi kadi mbi'de oo ta ki ingi oyi, nan asi koo el tɔ.»

Jeju ɔr me kujita ki ɔjido nje kilə ko

(Mrk 4.13-20; Luk 8.11-15)

¹⁸ «Ingi, maji kadi gəri me kujita lə nje kilə ko kin maji. ¹⁹ Ngangi row ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta ki dɔ Konbe'ti lə Luwə, nan gər me'ə el, ə Su re ɔr ta ki duw me de'ti kakin kɔ. ²⁰ Dɔnangi wor ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta lə Luwə ningə, taa kalangi ba ki rɔnel, ²¹ nan ta kin, ulə ngirə'ne me'ə'ti el. In de ki njekuwa ki ta lə Luwə dɔkagilo ki nden be par. Dɔgagilo ki nya toro'gi eke kindəkumndoo tado ta lə Luwə re ningə, inyəi kunme lə'de kɔ kalangi ba. ²² Kandi ko'gi ki tosi dann konn'ti, in de ki oo ta lə Luwə, nan me ki ra sururu dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki ra ta nya maji'gi uti dɔ ta ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²³ Ningə, dɔnangi ki maji ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta lə Luwə, gər me'ə adi andi maji. Dɔ'de ki madi'gi andi bu kare ge ki nungi andi dɔ mehen ge, dɔ mutə ge.»

Kujita ki dɔ jene'ti

²⁴ Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe lə Luwə, to to de ki duw kandi nya ki maji me ndɔɔ'ti lə'ne, ²⁵ ə kondɔ, loki de'gi toi bi ningə, njeban li'ə re duw jene dɔ nya'ti ki maji ki duw kakin, ningə ɔti aw. ²⁶ Loki kandi nya ki maji kakin uwə tɔgi, ə kanda'gi sii tei ningə, jene kaa kanda te tɔ. ²⁷ Lo kin'ti, nje ra kulə'gi ai eli be'de eyina: “Be'je, in kandi nya ki maji ə ji duw me ndɔɔ'ti lə'i tɔ, nga jene'gi kin tei ra wa?” ²⁸ Ə be'de el'de ene: “In njeban ə ra nya kin.” Nga a nje ra kulə'gi dɔji'ə eyina: “In ndigi kadi ji tɔri'de kɔ wa?” ²⁹ Nan be nje ndɔɔ el'de ene: “Jagi, lo tɔr jene'gi'ti kin, a tɔri ki ko ki maji ba. ³⁰ Ə inyəi'de adi tɔgi nan'ti biti kagilo kujə ko'ti, ningə ndɔ kujə'ti ningə, m'a m'el nje kujə'gi m'ene: Tɔri jene'gi kin dɔi ki dɔ'a dɔ'a kadi to uləi por bay taa, uɔi inbe ki maji me dam'ti lə'm.”»

Kujita dɔ kandi kagi'ti ki bari'ə mutardə

(Mrk 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe lə Luwə to to kandi kagi madi ki bari'ə nan mutardə ki de madi un duw me ndɔɔ'ti lə'ne kin be. ³² Kandi mutardə ə in kandi nya ki du utə ndəgi kandi nya'gi pəti, nan loki tɔgi ningə, tɔl kagi tanyi kibo utə kam tanyi'gi pəti ki me ndɔɔ'ti. Tɔl kagi kibo, adi yəl'gi rei rai kəy to'de baji'ə'gi'ti.»

Kujita dɔ hum'ti

(Luk 13.20-21)

³³ Jeju el'de kujita ki rangi bay ene: «Konbe lə Luwə to tanan ki hum ki dene madi un lɔy'n nduji ki me keh mutə, adi nduji ki lɔy ba pəti in kin be.»

† 13:15 13.15 Eja 6.10

Jeju el ta'gi pæti ki kujita
(Mrk 4.33-34)

³⁴ Ta'gi kin pæti, Jeju el bulə de'gi ki kujita. Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. ³⁵ In be kadi ta'gi ki Luwə el ki ta njekeltakita'a'ti kin tolta'ne. Njekeltakita Luwə'ti el ene: «M'a m'te ta'm kadi m'el kujita'gi, m'a m'iləmbər nya'gi ki toi lo kiyə'ti lotum ginn dōran'ti ki dōnangi'ti nu kin*»

Kor ginn kujita ki dō jene'ti

³⁶ Jeju inyə bulə de'gi adi'de awi ə aw be. Loki rei be, njendo'gi li'ə rei rō'a'ti, dæji'ə eyina: «Ōr'je ginn kujita ki dō jene'ti ki ra me ndōw'ti kin adi j'oo.» ³⁷ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De ki njeduw ko nya ki maji kin, in Ngonn de, ³⁸ ningə ndōw, in dōnangi; ə kandi ko ki maji, in nje'gi ki ndigi kadi Luwə onbe dō'de'ti; jene, in nje'gi ki uni go Su; ³⁹ njeban ki njeduw'ə, in Su; kagilo kujə ko in dōboy ndō; ningə nje kujə ko'gi in malayka'gi tō. ⁴⁰ To ki kaa ki, in ki tōri'n jene buki por'ō, dōboy ndō a to be tō. ⁴¹ Ngonn de a ulə ki malayka'gi lə'ne kadi ōr de'gi pæti ki nje kōsi madi de'gi kadi osi me majel'ti, ki de'gi ki njeramajel kō Konbe'ti lə'ne. ⁴² *Malayka'gi a buki'de me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti. ⁴³ Lo kin'ti, njera nya ki dana a unji to kadi be me Konbe'ti lə Baw'de Luwə. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n dō ta ningə, kadi oo dō ta kin maji.

Kujita ki dō nyakingə'ti ki to lo kiyə'ti ki mædikōsi

⁴⁴ «Konbe lə Luwə to to nyakingə ki iyəi me ndōw'ti, ə de madi aw te dō'ti kin be. De kakin təl iyə gogi, ningə rō'a nəl'ə ngayn, adi aw ra gati ki nya maji'gi lə'ne pæti, ə inyə nar'a re ndogi'n ndōw kakin. ⁴⁵ Konbe lə Luwə ki dōran'ti to to njera gati ki isi sangi mædikōsi ki ndole be. ⁴⁶ Loki ingə in ki gat'a in ngayn, təl aw ra gati ki nyakingə'gi lə'ne pæti, ə inyə nar'a re ndogi'n mædikōsi kakin.»

Kujita ki dō bandi'ti

⁴⁷ «Konbe lə Luwə to to bandi ki de a ilə me ba'ti ə a ōy dōkor kanji'gi ki dangi dangi kam be. ⁴⁸ Loki bandi kakin rosi ningə, njendon ndōr re'n ngang'i ba'ti, isi nanga, ningə tōr nje ki maji maji me sukim'ti, ə inyə nje ki tei nya el buki'de kō. ⁴⁹ Kah'a'ti kakin ə, dōboy ndō a in be tō. Malayka'gi a rei kadi ōri kum de'gi ki njera nya'gi ki dana ki njera nya'gi ki dana el, nan'ti. ⁵⁰ A buki de'gi ki njera nya'gi ki majel me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti.»

⁵¹ Lo kin'ti non, Jeju dæji njendo'gi lə'ne ene: «In gəri me ta'gi kin pæti wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jeju el'de ene: «In be ə, njendo de'gi ndukun ki təl nje taa nyando ki dō Konbe'ti lə Luwə, to to be nje kəy ki ingə nya'gi ki sigi ki me nya'gi'ti ki kōkō lo ngəm nya'ti lə'ne kin be.»

De'gi ki Najareti'ti uni me'de adi Jeju el
(Mrk 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Loki Jeju el kujita'gi ginn'ə gangi ningə, ōti lo ki ra'ti kin kō. ⁵⁴ Ōti non, aw be ki tōgi səm'ti. Jeju ndo nya de'gi ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Ndo'de nyando ki əti'de bōl, adi eli eyina: «Gosi ta'gi ki nyakōji'gi kin in'n ra wa? ⁵⁵ Man! Ngonn lə njeragi kagi dō kəy'ti inbe kaa am wa? Kon'a el ə in Mari wa? Ə Jaki ge ki Jisepi ge, ki Simon ge ki Judi ge tō el ə in ngannkon'a'gi wa? ⁵⁶ Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne tō el wa? Nga

nya'gi kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki dəji kin ɔgi'de kadi uni me'de, təl nya tugə jigi'ti rə'de'ti. Ə Jeju el'de ene: «Njekeltakita Luwə'ti ningə, in me bə koj'o'ti, ki dann noj'o'gi'ti par ə de'gi a kidi'ə'ti.» ⁵⁸ Lo kin'ti, Jeju ra nyakɔji'gi ngayn ki dum kadi de ra el tado mbeti kuni me'de kadi'ə.

14

Koy Jan Batisi

(Mrk 6.14-19; Luk 9.7-9, 3.19-20)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin Erodi ki nje konbɛ dɔ dɔnangi'ti ki Galile oo ta tɔɓar lə Jeju. ² Ə el nje ra kulə'gi lə'ne ene: «De kin in Jan Batisi! In in ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki tɔgi tado ra'n nyakɔji'gi ki ətɪ bol.» ³ Erodi el bɛ, tado ndo ki inbɛ adi uwəi Jan, dɔi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado lə Erodiyadi, ki ne ngonnnkon'a Pilipi, ⁴ ki Jan el'ə ta dɔ'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi in ta'a ne'i'ti*.» ⁵ Me ta'ti kin, Erodi ndigi tɔl Jan, nan bɔl bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti. ⁶ Nga a, ndo rɔnel kɔji Erodi'ti, ngonnn lə Erodiyadi ki dene, te la non de'gi'ti ki bari'de lo nyakuso'ti, ə nəl Erodi ngayn, ⁷ adi Erodi un ndu'ne ki kiwro kadi n'a n'ad'a nya'gi pəti ki dəji'ne. ⁸ Lo kin'ti, kon'a sul'ə, adi el ene: «Adi'm, toki ji ra'n ne inbɛ kin, dɔ Jan Batisi me supira'ti.» ⁹ Me ngar tuji ɔji'n dɔ nya ki ngonnn ki dene dəj'ə kin, nan tado kun mindi ki un ki kiwro, taa tado de'gi ki bari'de lo nyakuso'ti kin tɔ ningə, un ndu'ne kadi adi'ə dɔ Jan. ¹⁰ Bɛ ə, adi de madi aw gangi dɔ Jan me kəy dangay'ti, ¹¹ re'n me supira'ti, adi ngonnn ki dene kakin, adi awi'n adi kon'ne. ¹² Njendo'gi lə Jan rei uni ninn'ə awi duwi, ningə awi ɔri poy'o Jeju ad'a oo.

Jeju adi nyakuso de'gi dər mi sɔi

(Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

¹³ Loki Jeju oo ta kin ningə, un to ə aw ɔsi rə'ne ngərəngi ki kar'ne ba loki de'gi gotoi'ti. Loki bulə de'gi oyi ta'a ningə, in ki bebo'gi ki dangi dangi awi ki nja'de go'ə'ti. ¹⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti, oo bulə de'gi ngayn, loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, adi aji njemonyi'gi lə'de. ¹⁵ Loki kadi aw to ur ningə, njendo'gi ɔti ki rə Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur nga tɔ, ə inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbɛ'gi'ti, ndogi nyakuso sɔi.» ¹⁶ Nan Jeju el'de ene: «Awi ki ndo kadi ai lo el, inbɛ'gi adi'de nya sɔi.» ¹⁷ Ə eli Jeju eyina: «Ki ji ra'n ne kin, j'aw ki mapa mi ə kanji joo tɔ par.» ¹⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Rei se'de ne adi'm'in m'oo.» ¹⁹ Ningə go'ti, adi ndu'ne kadi bulə de'gi kakin sii nanga dɔ mu'gi'ti. Ningə ɔy mapa'gi ki mi ki kanji'gi ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi'n dɔ nyakuso kin, ningə uwə gangi'de nan'ti, adi njendo'gi, kadi adi bulə de'gi. ²⁰ De'gi pəti sɔi nya ndanni maji. Ningə, ɔyi ndəgi mapa ki nanyi, kara dɔgi gidɛ in joo. ²¹ De'gi ki sɔi nya kin asi dɪngəm'gi dər mi, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki sɔi nya se'de səm'ti el.

Jeju njiyə dɔ mann'ti

(Mrk 6.45-52; Jan 6.16-21)

²² Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne adi ali me to'ti, kadi awi gidi ba'ti kete non'ne'ti, dɔkagilo'ti ki in a inyə'n bulə de'gi. ²³ Loki Jeju inyə'de adi awi ningə, ɔti al aw dɔ mbal'ti, ɔsi rə'ne ki kar'ne ba tado kelta ki Luwə. Loki kadi ur, Jeju isi low'ə'ti non ki kar'ne ba. ²⁴ Dɔ gangi low'ə'ti kin, to in dann bati, sanyi ki ngangi ba nga. Nəl ulə sur to ki gogi gogi, adi

* 14:4 14.4 Lebitiki 18.16, 20.21

pungum babo ra'de majel. ²⁵ Taginnlo'ti, Jeju in ra njiyē dō mann'ti, isi aw ki rō njendo'gi'ti lə'ne. ²⁶ Ə loki njendo'gi oyi'ə ra njiyē dō mann'ti ningə, dō'de majel, adi eli eyina: «In muwə de,» ningə bol təl'de, adi uri kəl. ²⁷ Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in, ə boli el!» ²⁸ Lo kin'ti, Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, re in in ə, adi'm ndu'i adi m'njiyē dō mann'ti m'aw rō'i'ti.» ²⁹ Ə Jeju el ene: «Re!» Ningə Piyər in me to'ti, ur dō mann'ti, njiyē dō'ti isi re ki rō Jeju'ti. ³⁰ Nan loki Piyər oo nəl ki isi ulə ningə, bol ra'a adi ulə ngirə ndu'i mann, adi non ene: «Burəbe, aji'm!» ³¹ Ə kalangi ba, Jeju ilə ji'ne uwə'n Piyər, ningə el'ə ene: «In de ki kunme lə'i in ndikiri ba, ra bann ə in tadi wa?» ³² Ningə loki ali taa me to'ti ə, ginn nəl gangi. ³³ Ə nje ki sii me to'ti osi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Tokı rōta'ti, in Ngonn lə Luwə inbe!»

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dōnangi Genejareti'ti

(Mrk 6.53-56)

³⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi babo gangi ningə, tei dōnangi Genejareti'ti. ³⁵ De'gi ki low'ə'ti gəri Jeju, adi uləi kulə ki lo lo, dōnangi ki Genejareti'ti ba pəti, ə de'gi rei ki njemonyi'gi pəti rō'a'ti. ³⁶ De'gi nonyi dō Jeju'ti kadi inyē njemonyi'gi adi odi ta ku li'ə, ningə de'gi pəti ki odi ta ku li'ə ingəi lapiya to.

15

Jeju elta ki dō nyajibəlbe'ti

(Mrk 7.1-13)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə ki madi'gi in Jerujalem'ti, rei ingəi Jeju dəji'ə eyina: ² «Tado ri ə njendo'gi lə'i təl rō'de go nyajibəlbe'ti lə kaw'je'gi el wa? Ji dəji be tado togi ji'de kigo nyajibəlbe'gi el par ə soi nya.» ³ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nga ingi, tado ri ə in təl rō'se go mbarkikində'ti lə Luwə el tado nyajibəlbe lə'se wa? ⁴ Tokı rōta'ti, Luwə el ene: “Əsi kurə baw'i ki kon'i.” Taa el bay ene: “De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy*.” ⁵ Nan ingi, eli eyina: “De ki el baw'ne eke kon'ne ene: «Nya maji'gi ki re m'a m'osi'n kōyi in kadikare ki m'ində ta dangi tado Luwə nga,» ningə, ⁶ de'ə kin aw ki ndoo kadi osikurə baw'ne el nga. Lo kin'ti, sii tuji ki ta lə Luwə tado nyajibəlbe lə'se.” ⁷ Ingi in njekədikum de'gi, ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay dō'se'ti in ta ki rōta'ti. Luwə el ene:

⁸ “Ginn de'gi kin osikurə'm ki ndar ta'de kare, Nan me'de in sanyi sə'm.

⁹ Təji ki isi uləi dō'm'ti, nda'a goto, Tado nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa, In mbarkikində'gi ki in rō de'gi'ti.”»

Nya ki nje təl de nya ki to njen'ti

(Mrk 7.14-23)

¹⁰ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rō'ne'ti, ə el'de ene: «Uri mbi'se maji oyi ta lə'm, ə kadi in gəri me'ə to. ¹¹ Nya madi ki in taga aw ta de'ti ki a təl'ə nya ki to njen takum Luwə'ti goto. Nan nya ki te ta de'ti ə a təl de nya ki to njen'ti.» ¹² Lo kin'ti, njendo'gi lə Jeju rei rō'a'ti eli'ə eyina: «Ta ki el kin to me Parisi'gi ngayn, kin in gər wa?» ¹³ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kagi ki ra ki Bai man el, a rō'i'ə kō. ¹⁴ Inyəi'de, in njekumto'gi ə isi ndori

* 15:4 15.4 Tekitaga 20.12, 21.17; Ndukun 5.16; Lebitori 20.9 † 15:9 15.9 Eja 29.13

njekumto'gi. Nga ningə, re njekumto ndor njekumto ə, joo pəti a osi be'ti.»
¹⁵ Ə Piyər un ta el'ə ene: «Or me kujita kin adi j'oo.» ¹⁶ Ningə Jeju el ene: «Adi inbe'gi kaa in gəri nya el to wa? ¹⁷ Adi m'el'se, nya'gi pəti ki odi ta de, a aw te kanda'a'ti, ningə go'ti ə, te ko, aw be sin'ti. ¹⁸ Nan nya ki te ta de'ti, in nya ki in ngarme de'ti, ningə in kin ə in nya ki nje təl de ki to njen'ti. ¹⁹ Ngarme'de ə in lo ki mərta'gi ki majel isi tei'ti, ki təl nan, ki kuwə marum, ki kaya ki ra, ki bogi, ki mannaji ki ngom, ki kelta ki majel donan'ti. ²⁰ Ingi kin ə in nya'gi ki isi təli de nya ki to njen'ti, nan kuso nya par, um togi ji el, a təl de nya ki to njen'ti el.»

*Dene ki Kana'ti un me'ne adi Jeju
(Mrk 7.24-30)*

²¹ Jeju in low'ə'ti non, or rə'ne aw donangi'ti ki Tir'ti ki Sidon. ²² Ningə nyi, dene ki Kana'ti kare te non re, ningə un ndu'ne ki taa el ene: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm! Tado ndil ki majel adi kon ngonn'm ki dene ngayn.» ²³ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ningə njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, eli'ə eyina: «In tuwə ko go'je'ti, tado a ində ndu go'je'ti.» ²⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In ngann Isirayel'gi ki toi to bati'gi ki nanyinan be kam par ə Luwə ulə'm ki rə'de'ti.» ²⁵ Nan dene re osi məkəsi'ne nanga non'a'ti ene: «Burəbe, re ra sə'm!» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi de un nyakuso lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.» ²⁷ Ningə dene el Jeju ene: «In rəta'ti Burəbe, nga k'in ə, ngann busi'gi ki ai ginn tabilə'ti a soi bunə nya'gi ki in do tabilə'ti tosi nanga to.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Dene, kunme lə'i bo ngayn! Ningə kadi ingə nya ki to rə'i kin, toki dəji'n.» Ningə ngonn'o ki dene kakin, ingə lapiya nga do kad'a'ti inbe kin non to.

*Jeju aji njemonyi'gi ngayn
(Mrk 7.31-37)*

²⁹ Jeju ətə low'ə'ti non, aw ta ba'ti ki Galile. Al aw do mbal'ti, isi nanga. ³⁰ Bulə de'gi ngayn rei rə Jeju'ti ki nje mote'gi ki njekumto'gi, ki nje kingə tuji'gi ki nje mbiboy'gi ki elita el, taa njemonyi'gi ki rangi ngayn non bay. Rei ki njemonyi'gi kin buki'de non Jeju'ti, ningə Jeju aji'de. ³¹ In nya ki ətə bulə de'gi bol ngayn, kadi nje mbiboy'gi elita num, nje kingə tuji'gi ingəi lapiya nga num, nje mote'gi njiyəi num, taa njekumto'gi kaa oyi lo num to, adi uləi toji do Luwə'ti lə Isirayel'gi.

*Jeju adi nyakuso de'gi dər so soi bay
(Mrk 8.1-10; Mat 14.13-21)*

³² Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndo mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi soi goto. Ningə m'ge kadi m'inyə'de ki me'de ki bo ba el, nan to bo ində taa togi'de row'ə.» ³³ Ə njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «J'a j'in ki mapa ra diləlo'ti ne, ə bulə de'gi ki ətə bol be kin a soi asi'de wa?» ³⁴ Ningə Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri ki ngann kanji'gi nden do'ti.» ³⁵ Ə Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. ³⁶ Ningə oy mapa ki siri ki ngann kanji'gi kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə do'ti, ningə gangi nan'ti, adi njendo'gi lə'ne, adi adi bulə de'gi soi. ³⁷ De'gi pəti soi nya ndanni, adi njendo'gi kawə gində'gi ki nanyi rosi kara siri. ³⁸ De'gi ki soi nya, asi dingəm'gi dər so, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki soi nya səm'ti el. ³⁹ Go'ti, Jeju inyə bulə de'gi adi awi, ningə al me to'ti, aw donangi Magadan'ti.

16

Parisi'gi ki Sadusi'gi, daji nyakoji Jeju
(Mrk 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Parisi'gi ki Sadusi'gi, rei ro Jeju'ti daji'a kadi ra nyakoji ki in dōran'ti adi'de n'oyi. Daji'a be, to kuləkikiyē tado kuwə'n'ə. ² Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Loki kadi aw to ur ningə eli eyina: «Lo a to maji, tado dōran kər njoo.» ³ Loki lo ti ki sin ba ningə, eli eyina: «Bone ndi a ədi, tado dōran kər wuu.» In be ə, asi kadi gəri bal kum dōran, nga ra bann be ə nyakoji'gi ki isi rai nya dōkagilo'ti ki bone taa asi gər el wa! ⁴ De'gi ki dōkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njeukuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore dō nyakoji lə Jonasi goto nga.» Ningə inyə'de, ə ɔti aw.

Hum lə Parisi'gi ki lə Sadusi'gi
(Mrk 8.14-21; Luk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dow ba'ti ki kare, me njendo'gi oy dō mapa'ti ki kadi oyi. ⁶ Nga ningə Jeju el'de ene: «Oyi maji! Indəi kumkədi dō ro'se'ti, ɔji'n dō hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi.» ⁷ Nan ingi isi mərita kin yo dō'de'ti eyina: «In tado koy ki j'oyi mapa el!» ⁸ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «In de'gi ki kunme lə'se in ndikiri ba, tado ri ə isi mərita ki dō mapa'ti ki oyi el wa? ⁹ In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Me'se olo dō mapa'ti ki mi ki dingəm'gi dər mi soi kin el wa? Ndoki oyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in təli wa? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm'gi dər so soi kin kaa me'se olo dō'ti el num to wa? Ndoki oyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in təli wa? ¹¹ Ta ki m'el m'ene: Indəi kumkədi dō ro'se'ti, ɔjido hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi kin, in ta ki sōw dō mapa el, kin ra bann be ə asi kadi gəri me'ə el wa?» ¹² Lo kin'ti nga a gəri toki el'de kadi n'indəi kumkədi dō ro'de'ti, ɔjido hum ra mapa el, nan ɔjido nyando lə Parisi'gi ki Sadusi'gi.

Piyər el toki Jeju in de ki Luwə mbət'ə
(Mrk 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ Loki Jeju aw te dōnangi Sejare'ti ki Pilipi, daji njendo'gi lə'ne ta ene: «De'gi isi elita ki dō'm'ti toki, m'in Ngonn de m'in nan wa?» ¹⁴ Ə Njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekelta ki ta Luwə'ti Jeremi eke ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki dō'se, eli eyina m'in nan wa?» ¹⁶ Ə Simon Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngonn lə Luwə ki nje kisi kum ba!» ¹⁷ Ningə Jeju el Simon ene: «In nje majikur, Simon ki ngonn Jonasi, tado in de ə te ki dō nya kin adi in gər el, nan in Bai ki nje kisi me dōran'ti taa ə te ki dō'a adi. ¹⁸ Nga ningə m'a m'el'i m'ene in Piyər (ki kər me'ə nan Mbal), ningə dō mbal'ti kin ə m'a m'ində ngirə *Njekawnan'gi lə'm dō'ti. Togi koy a ra si'ə nya madi el. ¹⁹ M'a m'ad'i lakele Konbe lə Luwə. Ningə nya'gi pəti ki a dō dōnangi'ti ne, a dōi dōran'ti to, ə nya'gi pəti ki a tuti dōnangi'ti ne, a tuti dōran'ti to.» ²⁰ Ningə ndəji njendo'gi ki togi'ne toki k'in ne Kirisiti, de ki Luwə mbət'ə kin, kadi eli taa de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mrk 13.9-11; Luk 9.22-27)

²¹ In dōkagilo'ə'ti non, Jeju ulə ngirə toji njendo'gi adi gəri toki, maji kadi n'aw Jerujalem, n'ingə kon ngayn ji ngatogi'gi'ti lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi. A tōli'ne, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'ne'ti, ə n'a n'te lo koy'ti. ²² Nan dō ta'ti

kin, Piyər ər Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a ene: «Luwə a ngəmi, jagi Burəbe, a adi nya kin te do'i'ti el!» ²³ Nan Jeju təl rə'ne, el Piyər ene: «Təl gogi Satan, ər rə'i kə sanyi rə'm'ti! In jigi ki nje tugə'm, tado mərta lə'i in mərta ki in rə Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

²⁴ Ningə go'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rə'ne to nya madi el, kadi in be un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁵ Be ə toki rə'ta'ti, de ki ge kaji rə'ne inbe dənangi'ti ne a ilə rə'ne kə. Nan de ki ilə rə'ne kə tado lə'm, a isi ki do'ne taa gogi. ²⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dənangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji ə, maj'a to ra be wa? Nya madi ki de a adi ər'n tor ndil'ne to non wa? ²⁷ M'in Ngonn de m'a m're ki malayka'gi lə'm me toji'ti lə Bai Luwa, ningə m'a m'ugə goji de ki ra kigo kulə ra'a'ti. ²⁸ Toki rə'ta'ti, adi m'el'se: de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə a oyi m'in Ngonn de ki a re to Ngar kin taa.»

17

Jeju mbəl rə'ne (Mrk 9.2-3; Luk 9.28-36)

¹ Ndo mehen go'ti, ningə Jeju ər Piyər num, Jaki num, taa Jan ki ngonnnkon Jaki num tə, ə aw se'de, do mbal'ti ki ngal sanyi ki ndəgə'gi.

² Low'ə'ti non, Jeju mbəl takum'ne. Ta kum'ə unji to kadi be, taa ku ki rə'a'ti kaa unji to kadi be to*. ³ Ningə low'ə'ti non, Moji ingi ki Eli tei ki rə'de'ti bus, ra elita ki Jeju. ⁴ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Burəbe, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. Re in ge ə, m'a m'ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in nya Moji, ə ki kare in nya Eli to.» ⁵ Loki Piyər ra elta ta'ne'ti ba bay ningə nyi, kilndi ki kunj'ə to, in dow do'de bigum. Ningə ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, in ki nəl'm ngayn kadi m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ⁶ Loki njendo'gi oyi do ta kin ningə, osi ki takum'de nanga, bəl təl'de. ⁷ Ə Jeju re rə'de'ti, ədi'de ə el'de ene: «Indəi taa, ə adi bəl ra'se el.» ⁸ Nga ningə, loki eyina n'uni kum'de ki taa ningə, oyi de madi ki rangi el, oyi Jeju ki kar'ne ba par.

⁹ Loki in do mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ində ndu kin non'de'ti ene: «Eli nya ki ra nya adi oyi kin de madi el, biti kadi m'in Ngonn de m'te dann njekoy'gi'ti.» ¹⁰ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tado ri inbe ə, njendo ndukun'gi eyina maji kadi Eli re kete taa wa?†» ¹¹ Ə ilə'de'ti ene: «In ki rə'ta'ti kadi Eli a re kadi ra go nya'gi pəti adi asi nan gogi.» ¹² Ningə m'in, adi m'el'se madi oyi, Eli re ə binəm, ə de'gi gəri el, adi rai si'ə nya ki me'de ge. Be to a, Ngonn de kaa a ingə'n kon ji'de'ti. ¹³ Lo kin'ti, njendo'gi gəri kadi ta ki Jeju el'de kin səw do Jan Batisi.

Jeju adi lapiya ngonnn ki njedamsil (Mrk 9.14-29; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli isi rei ki rə bulə de'gi'ti, dingəm madi kare re rə Jeju'ti, əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: ¹⁵ «Burəbe, oo kumtondoo lə ngonnn'm ki dingəm, ki damsil ra'a adi ingə kon ngayn kin. Dəkagilo'gi madi, isi tosi ki por'o ge ki me mann'ti ge. ¹⁶ M're si'ə rə njendo'gi lə'i, nan asi kadi adi'ə ingə lapiya, el.» ¹⁷ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dəkagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'əsi ginn'se biti kagilo bann taa wa? Rei si'ə rə'm'ti ne.» ¹⁸ Ningə Jeju ndangi ndil ki majel ad'a te rə ngonnn'ti, par ə tanan'ti non, ngonnn ingə lapiya nga.

* 17:2 17.2 2Pi 1.16-18 † 17:10 17.10 Mal 3.23

¹⁹ Go'ti, njendo'gi rei ro Jeju'ti, loki in si'e ki kar'de ba, daji'e eyina: «Tado ri e kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Asi el, tado kunme lə'se in ndikiri ba. Ningə kadi m'el'se toki rəta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi ki bari'e mutardə kin be mindi kaa, a eli mbal kam eyina: «Ōti, aw ra nu be» ə, a ɔti kadi aw ra. Nya ki a dum də'se goto.» [²¹ Taa, ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ki kogi ro nyakuso ta.]

Jeju təl elta ki dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay
(Mrk 9.30-32; Luk 9.43-45)

²² Ndo kare njendo'gi sii nan'ti pəti Galile'ti, ə Jeju el'de ene: «A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti. ²³ Kadi a tōli m'in, nan ndo ki kon mutə go koy'm'ti, ə m'a te lo koy'ti.» Ta kin ɔr tɔgi njendo'gi ə təl ɔr bay.

Jeju ingi ki Piyər ugəi lambo ki me Kəy'ti lə Luwə

²⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi rei tei Kapernayim'ti, nje ki isi taai lambo me Kəy'ti lə Luwə rei ro Piyər'ti daji'e eyina: «Njendo'se nya ugə lambo ki me Kəy'ti lə Luwə el wa?» ²⁵ Ə Piyər ilə'de'ti ene: «Oyo, ugə lambo.» Ningə Piyər re te be ningə, Jeju un ta kete el'ə ene: «Məta lə'i in ri ə Simon? Nan'gi ə in njetalambo'gi ki nje taa nyagangi'gi dɔ de'gi'ti ki ngar'gi ki dɔnangi'ti ne gangi wa? In ngann nje be'gi eke in mbah'gi wa?» ²⁶ Ə Piyər el'ə ene: «In mbah'gi.» Loki ene: «Mbah'gi», Jeju ene: «Re in be ə, ngann nje be'gi, rai kare ənn. ²⁷ Nan re in be kaa, kadi j'in ə ji təl jigi tugə de'gi kam el, ə aw babo'ti, ilə kuy, uwə'n kanji ki dəkete ki a re un kuy, ningə te ta'a, ə a ingə silə kare ta'a'ti, kadi ugə'n lambo lə'i, lə'm tɔ.»

18

De ki in kibo me Konbe lə Luwə
(Mrk 9.33-37; Luk 9.46-48)

¹ Dɔ kad'a'ti inbe kin, njendo'gi rei daji Jeju eyina: «Nan ə in kibo me Konbe'ti lə Luwə wa?» ² Ə Jeju bar ngonn ki du ad'a re ra dann'de'ti, ³ ningə el'de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, re in mbəli təli toi to ngann'gi be el ə, a uri me Konbe'ti lə Luwə el. ⁴ De ki səl dɔ'ne ləm ləm to ngonn be ə, de'ə kin a in kibo ngayn me Konbe'ti lə Luwə. ⁵ Re de uwə ngonn ki be kin rɔ'ne'ti, me tɔ'm'ti ə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rɔ'ne'ti.

Jeju ndəji de'gi dɔ majel'ti
(Mrk 9.42-48; Luk 17.1-2)

⁶ «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti kam ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi dɔi mbal kibo ngayn mində'ti, ə ɔsi'ə iləi'ə bul ba'ti. ⁷ Kumtondoo ki dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ki nje re ki nya'gi ki isi tugəi madi de'gi jigi'ti adi osi. Toki rəta'ti, maji kadi nya'gi ki nje tugə de'gi jigi'ti toi, nan kumtondoo in lə de ki njera kadi de osi. ⁸ Kin ə ji'i eke nja'i rai nu adi osi me majel'ti ə, gangi'de ilə'de kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare eke nja'i kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, eke nja'i'gi joo pəti, ə iləi nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁹ Kin ə kum'i kare rai adi osi majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i'gi joo pəti, ə iləi nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. ¹⁰ Oyi maji! Kadi kidi ki kare dann ngann'gi'ti kin el, tado, toki rəta'ti, malayka'gi lə'de sii ki dəkagilo'gi pəti,

takum Bai'ti ki isi dōran'ti taa. [¹¹ Tado m'in Ngonn de m're tado kaji de'gi ki nanyinan*.]

Kujita dō bati'ti ki nanyi
(Luk 15:3-7)

¹² «De madi aw ki bati'gi bu, ə in ki kare nanyi, ningə, inyə ndəgə'gi ki dojikara gidə in jikara dō mbal'ti, ə aw sangi in ki nanyi kakin. Eke kigo ko'ə'ti lə'se, ta ri ə a eli dō lo kin'ti wa? ¹³ Toki rōta'ti, adi m'el'se, re ingə bati ki nanyi kin ə, rō'a a nəl'ə ngayn dō'a'ti utə nje ki dojikara gidə in jikara ki nanyinan el kin. ¹⁴ Be tō ə, Baw'se ki isi me dōran'ti, ge kadi ki kare dann ngann'gi'ti kaa nanyi ko el.»

Row kingə de ki ra majel

¹⁵ «Loki ngonnkon'i ra majel ə, aw ingə, in si'ə joo ba, ningə ulə ji'i dō majel'ti li'ə ki ra, ad'a gər. Re oo ta lə'i ningə, in ingə ngonnkon'i gogi. ¹⁶ A re oo ta lə'i el ningə, aw un de ki rangi kare, eke de'gi joo sə'i, aw ingə'n'ə bay. In ra be kadi “nya'gi pəti in ki kun ndu dō'ti kigo ta'ti lə de'gi joo eke mutə ki kadi manyinaj'a””. ¹⁷ Kin ə re mbəti koo ta lə'de ə, el njekawnan'gi. Ə re mbəti koo ta lə Njekawnan'gi bay tō ningə, kadi oo'ə to de ki gər Luwə el, eke to njetalambo be. ¹⁸ Toki rōta'ti, adi m'el'se: nya'gi pəti ki a dōi dōnangi'ti ne, a dōi dōran'ti tō, ə nya'gi pəti ki a tuti dōnangi'ti ne, a tuti dōran'ti tō.»

¹⁹ «Toki rōta'ti, m'el'se m'adi in gəri bay: re de'gi joo dann'se'ti, indəi ndu'de nan'ti dōnangi'ti ne, kadi dəji nya ri ki uwə me'de ə, Bai ki isi me dōran'ti a adi'de. ²⁰ Tado loki de'gi joo eke mutə kawinan, me tō'm'ti ə, m'in dann'de'ti non.»

K'inyə go majel'gi lə nan ko
(Luk 17:4)

²¹ Lo kin'ti, Piyər ətə ki rō Jeju'ti dəj'ə ene: «Burəbe, kin ə ngonnkon'm ra sə'm majel ə, kadi m'inyə go ko nja bann m'ad'a wa? Kadi m'inyə go ko bitə nja siri wa?» ²² Ə Jeju el'ə ene: «M'el m'ene bitə nja siri el, nan bitə nja dəsiri nja siri.»

²³ «In be ə, Konbe lə Luwə to to ta kin be: Ndo kare ngar madi ge kadi nje ra kulə'gi lə'ne udəi kər nya'gi lə'ne non'ne'ti adi n'oo. ²⁴ Ə ulə ngirə, adi rei ki in ki kadi a ad'a nar ki dum kudə kər'ə. ²⁵ Nan dingəm kakin aw ki nya ki kadi ugə'n bāngi kin el, adi be'ə un ndu'ne kadi ndogi'ə, ne'ə ki ngann'a'gi, ki nya maji'gi li'ə ba pəti tor bāngi'ti kin. ²⁶ Ə nje ra kulə osi nanga non be'ne'ti, non uwə nja'a ene: “Si sə'm dō'ti, ə m'a m'ugə'i bāngi kin pəti.” ²⁷ Nga a, lo kin'ti, be'ə oo kumtondoo li'ə, adi inyə bāngi ki dō'a'ti kin ko, ə inyə'ə adi aw kare.

²⁸ «Loki de ki bāngi in dō'a'ti kakin ene n'te ki taga ningə, ingə madikulə li'ə kare ki in, aw ki bāngi lə'ne ki nden be par dō'a'ti, ə osi si'ə uwə, səkirə mind'ə, ningə el'ə ene: “Ugə'm bāngi ki dō'i'ti!” ²⁹ Ə mad'a osi nanga non'a'ti, non dō'a'ti ene: “Si sə'm dō'ti, ə m'a m'ugə'i bāngi kin.”

³⁰ Nan mbəti, adi aw si'ə bitə ilə dangay'ti, nginə'n ta bāngi ki kadi ugə'n'ə.

³¹ Loki madikulə'gi oyi nya ki ra kin ningə, to rō'de ngayn adi ai ərə poy nya'gi kin pəti be'de adi'ə oo. ³² Ə ngar bər'a ad'a re, ningə el'ə ene: “In nje ra kulə ki majel, m'inyə go bāngi ki dō'i'ti pəti ko tado non ki in non dō'm'ti. ³³ Nga in, ri ə ərə kadi oo kumtondoo lə mad'i toki m'in

* **18:11** 18.11 Barta kin goto me makitu'gi'ti madi ki ndangi kete nu ki ndonn ta Gireki. † **18:16** 18.16 Ndukun ki nja joo 19.15

m'oo'n kumtondoo lə'i kin be to el wa? ³⁴ Lo kin'ti, wongi ra be'e do'a'ti ngayn, adi ilə dangay'ti, lo ra kulə'ti ki kon, biti kadi ugə'n bəngi ki do'ne'ti pəti tigə. ³⁵ Ningə Jeju ilə do'ti ene: In be to ə, Bai ki isi dərən'ti taa, a ra'n'se, loki de madi dānn'se'ti, inyə go majel kə k'inyə ki in ngarmə'ə'ti adi ngonnkon'ne, el.”»

19

Ta ki do gangi nan'ti lə dene ki dingəm

(Mrk 10.1-12; Luk 16.18)

¹ Loki Jeju tolta ta'gi ningə, ɔti Galile'ti, aw dənangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. ² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, adi aji'de do monyi'gi'ti lə'de. ³ Parisi'gi ɔti rei ro Jeju'ti, dəji'ə ta to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, ɔjido nya ki ra ki ra adi nəl'ə el eke adi tarow el wa?» ⁴ Ə Jeju ilə de'ti ene: «In tudəi Makitu lə Luwə ki ndangi kin el biti wa? “Lo kulə ngirə kində nya'gi'ti Luwə ra dingəm ki dene”, ⁵ ningə el ene: in be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne† kadi təli darə ki kare. ⁶ Lo kin'ti, a in joo el nga, nan in darə ki kareba. Ningə nya ki Luwə doo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el.” ⁷ Ə eli Jeju eyina: «Nga ra bann be ə Moji adi ndu ene re dingəm tuwə ne'ne ningə maji kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti wa?» ⁸ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji adi'n'se tarow kadi tuwəi ne'se'gi, nan lo kulə ngirə nya'gi'ti, in be el. ⁹ Nga ningə, adi m'el'se, re de tuwə ne'ne, tado nya ki rangi um in ta lə kaya ki ra el, ə taa dene ki rangi ə, de'ə kin təl njekuwə marum.»

¹⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Re in kin ə in ndu ki to do dingəm'ti ki ro dene'ti ə, taa dene el in soti.» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «De'gi pəti gəri me ta kin el, nan nje ki Luwə adi'de ta row'ə par. ¹² De'gi madi in non, taa dene el, tado tɔgi'de sangi dene goto, ningə in nya ki tei me kon'de'ti nu; nje ki madi'gi in tado kər ki ɔri'de kuji, ə nje ki nungi, mbeti taa dene tado Konbe lə Luwə tɔ. De ki asi kadi gər me ta kin ningə kadi gər.»

Jeju njangi do ngann'gi ki du

(Mrk 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du ro Jeju'ti kadi njangi do'de, ə elta ki Luwə tado lə'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Ə Jeju el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei ki ro'm'ti, um ɔgi'de tarow el, tado Konbe lə Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be.» ¹⁵ Go'ti, Jeju njangi do'de, ə ɔti ilə do'ne aw lo ki rangi'ti.

Ta ki do ngonn ki basa ki njenyakingə

(Mrk 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Ndo kare, dingəm kare re ro Jeju'ti, ningə dəj'ə ene: «Njendo de'gi, in ri ki maji, ə kadi m'ra, ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Tado ri ə dəji'm ta do nya ki maji'ti wa? De ki maji in kareba. Re in ge kur me kumngayira'gi ningə, in təl ro'i go mbərkikində'gi'ti.» ¹⁸ Ə dingəm kakin dəji Jeju ene: «Mbərkikində'gi ki ra wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «A tol de el, a uwə marum el, a bəgi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el\$, ¹⁹ ɔsi kurə baw'i ki kon'i, taa a ndigi de mad'i to darə'i in be

* **19:4** 19.4 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 5.2 † **19:5** 19.5 Lo tum ginn nya'gi 2.24 ‡ **19:7** 19.7 Ndukun ki nja joo 24.1 § **19:18** 19.18 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

be*» ²⁰ Ningə ngonn ki basa ene: «Nya'gi kin pəti, m'təl rə'm go'ti nga. Nga ki ne kin, in ri bay ə nanyi'm kadi m'ra wa?» ²¹ Ə Jeju el'ə ene: «Re ge kadi asi nan tapi takum Luwə'ti ningə, aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi lə'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn dərən'ti, ə un go'm.» ²² Nan loki ngonn ki basa oo ta'gi kin ningə, ətə aw ki rənel el, tado in de ki aw ki nyakingə'gi ngayn.

²³ Ə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, a ngan ngayn ki rə njenyakingə'ti kadi ur me Konbe'ti lə Luwə, ²⁴ ningə m'təl m'el'se bay, in nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe lə Luwə.» ²⁵ Ta kin ətə njendo'gi bol ngayn, adi eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁶ Ə Jeju ində manji'de ba ningə el'de ene: «Ki rə de'gi'ti lowə goto, nan ki rə Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.» ²⁷ Ə Piyər un ta el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyə nya'gi lə'je pəti, ə j'un go'i kin, ri ə j'a j'ingə wa?» ²⁸ Ə Jeju ilə'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se: ndo ki nya'gi pəti a indəi ngirə'de kində ki sigi, ə m'in Ngonn de m'a m'nji də kumbər konbe'ti lə m, ki de'gi a toji'm'in kin ningə, ingi ki uni go'm kin, ingi kaa a isi də kumbər konbe'ti ki dəgi gidə in joo kadi gangi ta də ginn kaw Isirayel'ti ki dəgi gidə in joo. ²⁹ Ningə re de madi, inyə kəy lə'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki konnann'ne'gi, ki kon'ne, ki baw'ne, ki ngann'ne'gi eke dənangi lə'ne tado lə'm ə, a ingə nya'gi kin də'ti nja bu, taa a ingə kaji ki a to bitə ki non'ti to. ³⁰ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təli nje ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli nje ki kete to.»

20

Kujita də nje ra kulə me ndoo nju'ti

¹ «Konbe lə Luwə to to be nje kəy, ki te ki sin ba kadi n'oy nje ra kulə'gi kadi rai kulə me ndoo nju'ti lə'ne kin be. ² Ndu'de osi nan'ti ki nje ra kulə'gi, kadi adi'de nar ki lo ra kulə'ti ki ndo kare, ningə adi'de awi me ndoo nju'ti. ³ Loki te ki kadi ki jikara ki sin ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai tambalo'ti ki kanji ra kulə, ⁴ ə el'de ene: “Ingi kaa, ai me ndoo nju'ti lə'm rai kulə, ə m'a m'adi'se nyakugə goji ki asi gorow'ə'ti.” ⁵ Ningə ətə awi. Loki te taga ki kadi ki jam də be'ti num, ki kadi ki kəti be'ti num ningə, ra kah'a'ti kakin bay. ⁶ Go'ti, te re ki kadi ra binyə bilə ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai non, ə el'de ene: “Ra bann ə sii lo kin'ti lo sol, ki kanji ra kulə wa?” ⁷ Ə iləi'ə'ti eyina: “De ki unn'je kulə'ti goto.” Ə el'de ene: “Ingi kaa, awi me ndoo nju'ti lə'm rai kulə to.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, njendoo nju el njengəm nya li'ə ene: “In bar nje ra kulə'gi, ə adi'de nyakugə goji'de, ulə ngirə də nje re gogi'ti, təl taa də nje re kete'ti.” ⁹ Nje re ki kadi ra binyə bilə, nan nan kaa ingə nar ki lo kulə'ti ki ndo kare. ¹⁰ Lo kin'ti, nje re də kete rei yan'de nga ningə, məri kadi n'a n'ingəi nar ki utə yan madi'de'gi, nan ingi kaa, ingəi nar ki lo kulə'ti ki ndo kare inbe kakin to. ¹¹ Loki isi taai nar kin, barita ki njendoo ¹² eli eyina: “Nje ki rei gogi ne kin, rai kulə kadi kareba par, ningə in adi'de nar ki asi nan ki yan'je, j'in ki ji ra kulə sin bitə kadi ur, adi kadi ndaw'je.” ¹³ Lo kin'ti, nje ndoo elta ki kare dann'de'ti ene: “Madi'm, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra sə'i goto. Ndu'je sə'i osi nan'ti də nar'ti ki lo kulə'ti ki ndo kare el wa? ¹⁴ Taa nya lə'i, ə aw. M'ge kadi m'adi in ki re gogi nya kin, toki m'ad'i kin be to. ¹⁵ In gorow'ə'ti kadi nya ki me'm ndigi ə m'ra ki

nyakingə lə'm el wa? Eke in ta lə'i kadi me'i tuji tado maji ki m'ra wa?"
 16 Nga ningə Jeju ilə'ti ene: In be ə, nje ki gogi a təli nje ki kete, ə nje ki kete a təli nje ki gogi to.»

Jeju elta do koy'ne'ti ki te'ne lo koy'ti bay
 (Mrk 10.32-34; Luk 18.31-34)

17 Ta kaw ki Jerujalem'ti, loki in do row'ti, Jeju uə rə'ne ki njendo'gi ki do'gi gidə in joo gədi kare, ningə el'de ene: 18 «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, ningə a uləi m'in Ngonn de ji kibo'gi'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə. A gangi ta koy do'm'ti, 19 ningə a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi kogi do'm'ti ge, tindəi m'in ki ndəy hawlay ge, bəri m'in kagidəsi'ti ge. Nan ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'm'ti ə, m'a m'te lo koy'ti.»

Kon Jaki in ki Jan dəji nya Jeju
 (Mrk 10.35-45)

20 Go'ti, kon ngann lə Jebede re ki ngann'ne'gi ro Jeju'ti, ningə kon ngann'gi əsi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti tado dəj'ə nya kare. 21 Ə Jeju dəj'ə ene: «In ri ə in ge wa?» Ningə, el'ə ene: «Un ndu'i kadi ngann'm'gi ki joo kam, de kare isi do'jikol'i'ti, ə in ki nungi isi do'jigəl'i'ti to, loki a isi do kumbər Konbe'ti lə'i.» 22 Lo kin'ti non, Jeju ilə'ti ene: «In gəri me nya dəji lə'se kin el. A asi kadi ingəi kəpi kon ki m'aw to m'ingə kam kare mindi wa?» Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» 23 Ə Jeju el'de ene: «Kon ki m'aw to m'ingə kam, ə rəta a ingəi kare, nan ta ki o'jido kisi do'jikol'm'ti eke do'jigəl'm'ti; in ta lə'm kadi m'in ə m'adi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki Bai Luwə ra go'ə kete nu tado lə'de.» 24 Ndəgi njendo'gi ki do'gi, loki oyi ta'gi kin, rə'de nəl'de ki ngann lə Jebede ki joo kin el. 25 Be ə, Jeju bar'de pəti ki rə'ne'ti, el'de ene: «In gəri kadi nje konbe'gi do ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki donangi'ti ne, sii uwəi'de ginn to'gi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njeto'bar kaa, onyibe do'de'ti bay to. 26 Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningə, kadi təl nje ra kulə lə'se pəti. 27 Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki do'kete dann'se'ti ningə, kadi təl njekuləbər lə'se to. 28 In be to ə m'in Ngonn de kin m're kadi de'gi taa ra'i kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de, taa m'adi ro'm kadi m'ugə'n do bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa to.»

Jeju aji njekumto'gi joo
 (Mrk 10.46-52; Luk 18.35-43)

29 Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne isi tei me be'ti ki Jeriko ki taga, bulə de'gi ngayn njiyəi go'de'ti muki muki. 30 Ningə njekumto'gi joo sii ngangi row'ti. Loki oyi kadi in Jeju ə isi ində dər ningə, uni ndu'ne ki taa eyina: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi*, oo kumtondoo lə'je!» 31 Bulə de'gi ndangi'de kadi uti ta'de, nan njekumto'gi uni ndu'de ki taa inbe bay eyina: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'je!» 32 Lo kin'ti, Jeju ra lokati, bar'de, ningə dəji'de ene: «In ri ə, gei kadi m'ra madi'se wa?» 33 Ə iləi'ə'ti eyina: «Burəbe, ji ge kadi kum'je te adi j'oo'n lo!» 34 Jeju oo kumtondoo lə'de, ə o'di kum'de, par ə tanan'ti non, kum'de oo lo, adi uni go'ə.

* 29:30 20.30 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga.

21

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə

(Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi dɔ be ki Jerujalem ndəkba ki be ki Betipaje, ki kadi mbal kagi buni'gi'ti, ulə njendo'gi joo, ² el'de ene: «Awi me ngonnbə'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par ə, a ingəi kon koro ki dɔi'ə, ngonnn koro ra gəd'ə'ti, ningə tuti'ə, ə rei se'de adi'm'in. ³ Re de madi el'se nya madi ə, iləi'ə'ti eyina: “Burəbe ə ge'de,” ə a inyə'de kalangi ba kadi tuti'de.»

⁴ Nya kin a ra nya be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita Luwə'ti el kin tolta'ne:

⁵ «Eli de'gi ki Siyon'ti eli eyina:

Oyi ngar lə'se a re dɔ'se'ti,

In de ki səl lom lom,

Isi dɔ kon koro'ti, in ki ngonnn koro*.»

⁶ Njendo'gi ai, rai toki Jeju el'n'de. ⁷ Rei ki kon koro in ki ngonnn koro kakin ningə, lɔwi ku'gi lə'de gidə'ti, ningə Jeju ala isi dɔ'ti. ⁸ Bulə de'gi ngayn lɔwi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi tətə mbi kam'gi, tiləi dɔ row'ti. ⁹ Bulə de'gi nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina:

«Ojana, Ngonnkaw Dabidi!

Kadi Luwə njangi dɔ de ki re me tɔ Burəbe!

Ojana, toji in ki dɔ Nje kisi dɔran'ti taa†!»

¹⁰ Loki Jeju ur Jerujalem'ti, loki me be'ti ba pəti ndigi bir bir. Adi de'gi dəji rɔ'de ta eyina: «In de ki bann wa?» ¹¹ Ə bulə de'gi iləi'de'ti eyina: «In Jeju, njekeltakita Luwə'ti, ki Najareti, dɔnangi Galile'ti.»

Jeju tuwə njeragati'gi nati Kəy'ti lə Luwə

(Mrk 11.15-19; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹² Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ningə tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kɔ. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dɔbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi.

¹³ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təl'i'ə lokiyəɾɔ lə njebo'gi'gi yo‡!» ¹⁴ Lo kin'ti non, njekumtɔ'gi ki mote'gi, rei rɔ'a'ti nati Kəy'ti lə Luwə, adi adi'de lapiya. ¹⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi nya'gi ki əti bɔl ki Jeju ra'de, ki ndu ngann'gi ki isi bar nan'ti Kəy lə Luwə ene: «Ojana Ngonnkaw Dabidi!» kin ningə, me'de on'de, ¹⁶ adi eli Jeju eyina: «Oo ta ki ngann'gi ra eli kam wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyo, m'oo, nan ke in tudəi ndu Luwə ki ndangi eyina:

“Ra adi ngann'gi ki du, ki nje to ta mba'ti kaa, ta'de ulə toji dɔ'i'ti” kin el wa§?»

¹⁷ Ningə lo kin'ti, Jeju inyə'de non, ə te me bebo'ti kɔ, aw Betani'ti, aw isi nu.

Jeju mann kagi mbaykote

(Mrk 11.12-14,20-24)

¹⁸ Lo ti go'ti ki sin, Jeju təl isi re me bebo'ti, bɔ ra'a. ¹⁹ Ə oo kagi mbaykote ki ra kadi row'ti, tɔ kadi n'aw ginn'ti, nan loki re ndəkba ningə, oo mbi'ə'gi par um oo kanda el. Ə Jeju el mbaykote kakin ene: «A andi gogi el biti ki

* **21:5** 21.5 Ejay 62.11; Jakari 9.9 † **21:9** 21.9 Pa'gi 118.25-26 ‡ **21:13** 21.13 Ejay 56.7; Jeremi

7.11 § **21:16** 21.16 Pa'gi 8.3

non'ti.» Ningə low'ə'ti non, mbaykote tuti. ²⁰ Loki njendo'gi oyi nya kin, əti'de ɓol ngayn, adi dəji ta eyina: «Ra bann ə low'ə'ti ne par ə kagi tuti wa?» ²¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, re awi ki kunme, ə me'se tɔsi el ə, in nya ki m'ra ki mbaykote kin par ə a rai el, nan re eli mbal kam eyina: «Ƴti lo kin'ti rangi, aw osi me ba'ti,» kaa nya kin a ra nya. ²² Nga ningə, nya'gi pəti ki a dəji ki kunme, me kelta'ti ki Luwə ə, a ingəi.»

*Ta ki dəji dɔ tɔgi'ti ki Jeju awi'n
(Mrk 11.27-33; Luk 20.1-8)*

²³ Jeju ur me Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, rei ki rə'a'ti, dəji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tɔ ə adi ndu'ne ə isi ra'n wa el'je adi j'oo?» ²⁴ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kareba be tɔ. Re iləi m'in'ti ningə, m'in kaa m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tɔ. ²⁵ Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa?» Nan təli ra elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: «In Luwə ə ulə'ə», a dəji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ²⁶ A kin ə re j'eli j'ene: «In de'gi ə uləi Jan» ə a in ta ki rɔ bulə de'gi'ti tɔ, tado de'gi pəti oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti.» ²⁷ Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə m'in kaa m'a m'el'se tɔgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tɔ.»

Kujita dɔ ngannkonnan'gi'ti ki joo

²⁸ Jeju elta ki rangi ɓay ene: «Eli'm'in ta lə'se dɔ ta'ti kin adi'm'in m'oo. Dingəm kare aw ki ngann dingəm'gi joo, ə un ta el ki dɔkete ene: «Ngonn'm, aw ra kulə me ndɔɔ nju'ti ɓone.» ²⁹ Ningə ngonn kakin ilə ɓaw'ne'ti ene: «M'a m'aw el,» ə isi ɓa bitɪ ningə me'ə uwə ki ta, adi ində aw. ³⁰ Dingəm re rɔ ngonn'ti ki nja joo, el'ə kaa ta ki el ngonnkon'a kakin, ningə in el ene: «Oyo, m'a m'aw ɓay,» ə aw el. ³¹ Eke dann ngann'gi'ti ki joo kin in ki ra ə ra go ndigi'ti lə ɓaw'ne wa?» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «In ki dɔkete.» Ə Jeju lə de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya a tei Konɓe'ti lə Luwə non'se'ti. ³² Tado Jan Batisi re rɔ'se'ti, tɔji'se rɔw ki dana, nan in taai me'ə el, nan njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya'gi uni me'de. Ə ingi, oyi nya kin be kaa, me'se uwə'se ki ta go gogi ə adi inyəi gorow njiyə'gi ki majel kɔ, ə uni me'se el.»

*Kujita dɔ nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti, ki nje me majel
(Mrk 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ Go'ti, Jeju el'de ene: «Uri mbi'se oyi kujita ki rangi ɓay. De kare ki njendɔɔ nju in non, ningə ində singə gugi'n gidə gugi. Ur ɓe kadi tɔ mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə go'ti dɔi ta nan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi tɔ rai kulə ningə a kanyinan nya'a, ningə ɔti aw mbah. ³⁴ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə ɓər'gi lə'ne kadi awi taai kandi nya ndɔɔ kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne. ³⁵ Nan loki ɓər'gi rei tei ningə, nje ra kulə'gi uwə'i'de tindəi ki kare ngayn, tɔli ki nungi, ningə ki kon mutə, tiləi'ə ki mbal tɔ. ³⁶ Njendɔɔ təl ulə ki ɓər'gi ki rangi, ngayn utə in ki kete inɓe kin ɓay. Nan rai se'de ko nya inɓe ki rai ki nje ki kete kakin ɓay. ³⁷ Ta tɔl ta'a'ti, dingəm təl ulə ngonn ne inɓe rɔ'de'ti, ene: «A ɓoli gidi ngonn'm.» ³⁸ Nan nje ra kulə nju, loki oyi ngonn kakin ningə elinan dann'de'ti eyina: «Daro'a inɓe kam ə a in nje nya nduwə! Rei adi ji tɔli'ə, ningə nya nduwə li'ə, j'a təli'ə yan'je'ti.» ³⁹ In be ə, uwəi ngonn kakin ndɔri'ə, awi si'ə gidi lo ndɔɔ'ti taga, tɔli'ə. ⁴⁰ Lo'ti

kin Jeju dajji'de ene: Ndo ki dingam ki be nje ndoo kin a re ə, ri ə a ra ki nje ra kulə nju kin wa?» ⁴¹ Ə eli'ə eyina: «A toko de'gi ki majel kin ki toko ki ki kon ngayn, ə a adi ndoo lə'ne nje ki rangi, ki kadi a adi'ə kanda ki dokagilo'ə'ti ki oji.» ⁴² Ningə Jeju el'de ene: «In tudəi me makitu'ti lə Luwə oyi el wa?

“Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in tōgi kəy.

In kin in kuləra Burebe.

In nyakoji ki əti bol ə to takum'je'ti kin*.”»

⁴³ Ningə adi m'el'se bay to: «A taai Konbe lə Luwə ji'se'ti, kadi təli adi ginn de'gi ki rangi ki kadi a rai kulə ki maji. ⁴⁴ Nga ningə, de ki osi do mbal'ti kin ə, a təti njeki njeki, a re in ə mbal kin osi do'a'ti to ningə, a rəkitə'ə rəkitə rəkitə.» ⁴⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi oyi kujita kin ningə, gəri me'ə kadi in ta ki do'de'ti ə Jeju ra el. ⁴⁶ Ə sangi row kadi n'uwəi'ə, nan boli bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jeju to njekeltakita Luwə'ti.

22

Kujita ki ojido bar de'gi lo nyakuso taa nan'ti

(Luk 14.15-24)

¹ Jeju ilə ro'ne el'de ta ki kujita bay ene: ² «Konbe lə Luwə to to ngar ki ra nyakuso kibo tado ngonn'o ki aw to taa dene kin be. ³ Ngar ulə njekulə'gi lə'ne adi awi eli de'gi ki bari'de lo nyakuso'ti, kadi rei, nan de'gi kakin mbəti. ⁴ Ngar təl ində taa ta njekulə'gi'ti ki rangi bay ene: “Ki ngosine kin, nyakuso oy nga, m'tol baw mangi'gi, ki binyə'gi ki bat'i'gi lə'm, ki boi mbul mbul maji, nya'gi pəti asinan, ə rei lo nyakuso taa nan'ti.” ⁵ Nan de'gi ki bari'de kakin, usi'de do ta'ti li'ə kin el, ki kare aw lo ndoo'ti lə'ne, ki nungi aw lo gati'ti lə'ne ndəgə'gi, uwəi njekulə'gi adi'de kon ningə tōli'de. ⁶ Ə nje ki nungi bay, uwəi njekulə'gi adi'de kon ge, tōli'de ge.

⁷ «Lo kin'ti, wongi təl ngar, adi ulə ki njero'gi lə'ne adi awi toi ko njetol nya'gi kakin num, tuləi bebo lə'de por num to. ⁸ Ningə go'ti, ngar el njekulə'gi lə'ne ene: “Nyakuso taa nan oy nga, nan de'gi ki in ki bari'de, in de'gi ki asi ta te low'ə'ti el. ⁹ Awi ki tatorow'gi, bari de'gi pəti ki ngəi'de, adi'de rei lo nyakuso taa nan'ti.” ¹⁰ Njekulə'gi awi ki gorow'gi, kawi de'gi pəti ki ngəi'de, ki maji ge, ki majel ge, adi de'gi rosi me kəy kadi de'gi sɔi nya taa nan'ti. ¹¹ Loki ngar ene n'ur kəy kadi n'oo de'gi ki bari'de kakin ningə, oo dingəm madi kare ki isi ki ku kuso nya taa nan ro'ne'ti el. ¹² Ə ngar el'ə ene: “Madi'm, in ra bann ə ur kəy ne ki kanji ku kuso nya taa nan ro'i'ti wa?” Ningə dingəm kakin ilə'ti el. ¹³ Nga a ngar el njekulə'gi lə'ne ene: “Doi ji'ə'gi ki nja'a'gi, ə iləi'ə taga lo ki diw'ti, ki in lo ki a non'ti ge, a ngor ngang'i'ne'ti ge.” ¹⁴ Toki rōta'ti, Luwə bar de'gi ngayn, nan nje ki mbəti'gi in ngayn el.»

Ta do kugə lambo lə ngar kibo Sejar

(Mrk 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵ Parisi'gi ngəi nan, elinan ta, kadi n'iyəi kulə n'uwəi Jeju me ta'ti ki n'a dajji'ə ə a te ta'a'ti. ¹⁶ Be ə, uləi njendo'gi lə'de in ki de'gi madi ki me kuti'ti lə Erodi, adi awi eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rōta'ti, in njendo de'gi row ki rōta'ti ki nəl Luwə num, in bol kum'de el num, tado in bol k'in kibo eke kəti bol lə de'gi el. ¹⁷ Ə el'je adi j'oo ta ki

* **21:42** 21.42 Pa'gi 118.22-23

me'i'ti: In gorow'a'ti eke in gorow'a'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?» ¹⁸ Nan Jeju gər me majel lə'de, adi el'de ene: «In njekədikum de'gi! Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi m'in wa? ¹⁹ Oji'm'in silə ki kadi de a ugə'n lambo adi m'in m'oo.» Ningə oji'ə silə kare. ²⁰ Nga ə dəji'de ene: «Do nan ə indəi, ə to nan to ə ndangi silə'ti kin wa?» ²¹ Ə iləi'ə'ti eyina: «In Sejar.» Ə Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar; nya lə Luwə ə adi Luwə to.» ²² Ta ki Jeju el'de kin dum do'de, adi inyəi'ə ə ɔti awi.

Ta do kində taa lə njekoy'gi lo koy'ti
(Mrk 12.18-27; Luk 20.27-38)

²³ Ndo'a'ti non, Sadusi'gi ki in de'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, rei rə Jeju'ti dəji'ə eyina: ²⁴ «Njendo, Moji el ene: "Re de madi oy, ki kanji k'inyə ngann'gi tor'ne'ti, maji kadi ngonnkon'a taa dene nduwə kin, oji'n ngann'gi, kadi tei tor ngonnkon'a'ti*." ²⁵ Ki ojido ta kin, toki dann'je'ti, ngonnkon nan'gi in siri ge be. Ki dokete taa dene, ningə oji'n ngonnkon el bay ə oy, adi inyə dene nduwə adi ngonnkon'ne. ²⁶ Nya kin ra nya be, in do ki nja joo'ti, ki ki nja mutə'ti, biti te'n do ki nja siri'ti. ²⁷ Go'de'ti pəti, darə dene inbe re oy to. ²⁸ Eke ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə, nan dann'de ə a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.» ²⁹ Ə Jeju el'de ene: «In de'gi ki indəmi row, tado in gəri Makitu lə Luwə el num, taa in gəri tɔgi lə Luwə el num to. ³⁰ Ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dɔran'ti. ³¹ Ki ojido kində taa lo koy'ti lə njekoy'gi, tudəi ta ki Luwə el'se kin el wa? ³² Luwə el ene: "M'in Luwə lə Abiraham, m'in Luwə lə Isaki, ki Luwə lə Jakobi." Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el†.» ³³ Bulə de'gi ki oyi ta lə Jeju, nyando li'ə əti de bəl ngayn.

Ndukun ki utə ndəgi ndukun'gi
(Mrk 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Loki Parisi'gi oyi kadi Jeju dum do Sadusi'gi ningə, ingi kawinan. ³⁵ Ə ki kare dann'de'ti, ki in njendo ndukun'gi, iyə kulə me ta'ti, dəji Jeju ene: ³⁶ «Njendo, dann mbərkikində'gi'ti lə Luwə pəti me ndukun'ti, in ki ra ə in do madi'ne'gi'ti wa?» ³⁷ Ə Jeju ilə'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, taa ki mərta lə'i ba pəti to‡. ³⁸ In kin ə in ndukun ki dokete ki utə mbərkikində'gi pəti. ³⁹ Ningə ndukun ki nja joo ki maj'a to'ti to ə to kin: A ndigi de mad'i to darə'i inbe be to§. ⁴⁰ Ndukun'gi lə Moji ba pəti, ki ta'gi lə njekeltakita Luwə'ti, ngirə'de in do mbərkikində'gi'ti ki joo kin.»

De ki Luwə mbət'ə ki Dabidi
(Mrk 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Loki Parisi'gi kawinan kakin, Jeju dəji'de ta ene: ⁴² «Ki go mərta'ti lə'se do Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə kin, oyi kadi in ginn koji'ti lə nan wa?» Ə eli'ə eyina: «In ngonnkaw Dabidi.» ⁴³ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann be ə Dabidi loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti bar'a "Be'm" wa? ⁴⁴ Tado Dabidi el ene: "Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene: <In re isi dojikol'm'ti ne,

* **22:24** 22.24 Ndukun ki nja joo 25.5 † **22:32** 22.32 Tekitaga 3.6, 15 ‡ **22:37** 22.37 Ndukun ki nja joo 6.5 § **22:39** 22.39 Lebitiki 19.18

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔgi'ti*.”

⁴⁵ «Ə re Dabidi ɓar'a Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti, ki in de ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi wa?» ⁴⁶ Lo kin'ti, de ki asi kadi ilə ta'ti kare be goto. Ningə in dɔ ndo'a'ti kin nu, de kaa sangi kadi n'dəj'ə ta el nga.

23

Jegu gangi ta dɔ njendo ndukun'gi ki Parisi'gi'ti
(Mrk 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Jegu el bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne ene: ² «Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, kulə lə'de in kɔr ginn ndukun lə Moji. ³ Nga ningə ingi, maji kadi in tɔl rɔ'se go nya'gi'ti ki eli'se, nan ndaji kulə ra'de'gi el, tado rai nya ki inbe'gi sii eli ki ta'de kin, el. ⁴ Dɔi nya ki ɔy indəi dɔ de'gi'ti, nan inbe'gi mbeti kun ngonni ji'de nden be kuwə'n se'de taa. ⁵ Kulə ra'de'gi pəti, rai ki kadi de'gi oyi gidi'de. Ngann ndukun'gi ki ndangi uləi me ngann buwati'gi'ti, ə de'gi dɔi nati non'de'ti ə isi ji'de'ti inbe kin, rai yan'de adi boi, taa kulə'gi ki de'gi ɔsi sil ku'gi'ti kin kaa, rai yan'de adi ngal tɔ*. ⁶ In de'gi ki gei lo kisi ki kete non de'gi'ti lo nyakusɔ'ti num ki nya kisi ki kete non de'gi'ti ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num tɔ. ⁷ Taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi'ti num, taa kadi de'gi ɓari'de “Njendo de'gi” num tɔ. ⁸ Nan ingi, adi de ɓar'se “Njendo”, el, tado pəti, in ngannkon'nan'gi, ningə Njendo'se in kareba tɔ. ⁹ ɓari de madi dɔnangi'ti ne “Baw'se” el, tado Baw'se in kareba, ə isi dɔran'ti. ¹⁰ Taa adi de ɓari'se “De'gi kibo”, el tɔ, tado De kibo lə'se in kareba, ə in Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə. ¹¹ De kibo dann'se'ti, a in nje ra kuləɓər lə'se. ¹² De ki un dɔ'ne ki taa, a uləi dɔ'a ki nanga, ə de ki ulə dɔ'ne ki nanga, a uni dɔ'a taa tɔ.

Kumtondoo in lə Parisi'gi ki njendo ndukun'gi

¹³ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Sii uti tarow ki kaw Konbe'ti lə Luwə dɔ de'gi'ti. Inbe'gi uri me'ti el, ningə de'gi ki gei kur me'ti kaa, ɔgi'de num tɔ.

[¹⁴ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi. Tai nya maji'gi lə njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'se, toki in de'gi ki maji. Go kulə ra'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dɔ'se'ti*.]

¹⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Awi mbah, anyinan ngodi dɔnangi ray'gi'ti ki lo lo, dɔ ba'gi'ti kadi ingəi de kare go'se'ti. Ə loki ingəi'ə ningə, rai'ə adi tɔl asi ta kaw me por'ti ki biti ki non'ti nja joo utə inbe'gi ɓay tɔ.

¹⁶ «Kumtondoo in lə'se, in nje kɔr de'gi tarow, ki kum'se tɔ! Sii eli eyina: “Re de iw rɔ'ne ki Kəy lə Luwə ningə, to kare, a re iw rɔ'ne ki lɔr ki Kəy lə Luwə ə, maji kadi ra nya ki iw'n rɔ'ne.” ¹⁷ In mbo de'gi, njekumtɔ'gi! Lɔr in nya ki Kəy lə Luwə, adi in yan Luwə. Eke lɔr ə in kibo ngayn eke, Kəy lə Luwə ki tɔl lɔr nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ¹⁸ Təli eli ɓay eyina: “Re de iw rɔ'ne ki ringiri lo kində kadikare ə, to kare, a re iw rɔ'ne ki kadikare ə, maji kadi ra nya ki iw'n rɔ'ne.” ¹⁹ In njekumtɔ'gi! In ri ə in kibo ngayn wa? In kadikare eke in ringiri lo kində kadikare ki tɔl kadikare nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ²⁰ De ki iw rɔ'ne ki lo kində kadikare ningə, iw rɔ'ne ki ringiri lo kində kadikare num, ki nya'gi pəti ki isi dɔ'ti num tɔ.

* **22:44** 22.44 Pa'gi 110.1 * **23:5** 23.5 Kɔr Isirayel'gi 15.38-41 † **23:14** 23.14 Barta'gi ki me nya'gi'ti kin [] goto me makitu'gi'ti ki njendanga ndangi kete.

²¹ De ki iw rō'ne ki Køy læ Luwə ningə, iw rō'ne ki Køy læ Luwə num, ki Luwə ki isi me'ti num. ²² De ki iw rō'ne ki dōran ə, iw rō'ne ki kumbər ngar læ Luwə num, ki Luwə ki isi dō'ti num*.

²³ «Kumtondoo in lə'se in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi. Ōri nya kare dann ki dōgi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tanyi'gi'ti, ki me ngann nya ndir tanyi'gi'ti, adi Luwə, ningə indəi nja'se dō nya gi'ti ki maji'de to me ndukun'ti læ Luwə, to nyara ki dana, ki koo kumtondoo, ki nyara ki low'ə'ti. Ki rōta'ti in kin ə in nya'gi ki kadi re a indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kō non be el. ²⁴ In nje kōr de'gi tarow, ki kum'se to! Sii uləi nya ta ngoo mann'ti lai mann tado ngann kur'gi ki du, ə isi turi jambal me'se'ti.

²⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Togi gidi kala mann ki gidi kaa kuso nya adi ar, nan me køy rosi ki nya bōgi'gi ki nya ki ingəi ki gorow nyənn nyara ki majel. ²⁶ In Parisi ki njekumto! Togi me kala mann, ningə gidə a ar njay to.

²⁷ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Toi to dōbadi'gi ki de'gi rai pon gidi'ti adi ndai kam be: re oo gidə taga ne ə, ndolo, nan me'ə ki køy rosi ki singə de'gi, ki nya'gi ki ndum ki dangi dangi. ²⁸ In be to ə, gidi'se'ti taga ne, toji adi de'gi oyi toki in nje tōl rō'se go ndu Luwə'ti, nan me'se'ti køy ə, kədi kum de'gi ki majel ki ra, rosi.

²⁹ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Indəi dōbadi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti adi maji, rai dōbadi de'gi ki dana adi ndolo, ³⁰ ningə eli eyina: “Re dōkagilo'ti læ kaw'je'gi kin j'in non ə, re j'a j'ində rō'je nan'ti se'de kadi ji tōl'n de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, el.” ³¹ Lo kin'ti, inbē'gi isi toji kadi in ngannkaw nje tōl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. ³² In ene, rai ki non'se'ti, tōli ta nya ki kaw'se'gi uləi ngirə!

³³ «In de'gi ki mann'se majel to lii pir'gi be, ra bann ə in məri kadi a anyinan, ta ta ki gangi'ti me por'ti ki biti ki non'ti wa? ³⁴ In tado kin ə, m'a m'ulə'n ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki nje gosi'gi ki njendo de'gi ta læ Luwə, rō'se'ti. A tōli'de ge, a bəri'de kagidəsi'gi'ti, a tindəi'de ki ndəy hawlay ginn kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, taa a ngodi'de, in se'de bebo'ti ki kare ə a gangi se'de bebo'ti ki nungi ki kete kete. ³⁵ Lo kin'ti, de'gi ki dana ki mosi'de in ki buki kō, ulə ngirə dō Abel'ti, te'n dō Jakari'ti ki ngonn læ Barasi kin, ta mosi'de a in dō'se'ti. In Jakari ki ndō ki tōli'ə ngawdann lo'ti ki in Køy'ti læ Luwə re lo ringiri kadikare'ti kin\$. ³⁶ Toki rōta'ti, adi m'el'se, ta nya tōl'gi kin pəti a in dō de'gi'ti ki dōkagilo'ti ki bone.

Jeju elta dō bebo Jerujalem'ti (Luk 13.34-35)

³⁷ «Wah! in de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi ki Jerujalem'ti, in ki nje tōl njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal tōli'de. Nja bann ə, m'ge kaw'se toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be, nan ədi el ə. ³⁸ Be ə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə Kəykawnan læ Luwə lə'se kō. ³⁹ Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in gogi el nga, biti ndō ki a eli eyina: “Njangi dō in dō de'ti ki re me to Burəbe'ti*.”»

* 23:22 23.22 Ejay 66.1 § 23:35 23.35 Lo tum ginn nya'gi 4.8; 2Po ta'gi 24.20-22 * 23:39 23.39 Pa'gi 118.26

24

Jeju el toki Kəy lə Luwə a tuji
(Mrk 13.1-4; Luk 21.5-7)

¹ Jeju te me Kəy'ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njendo'gi li'ə, rei rə'a'ti, eli'ə kadi oo Kəy lə Luwə ki de'gi indəi adi əti bol kin! ² Ə Jeju un ta el'de ene: «Nya'gi kin pəti, kum'se oo maji, nan toki rəta'ti, adi m'el'se m'adi oyi, mbal kare ki a nanyi kadi isi dō mad'a'ti ne goto, a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non dōboy ndo'ti
(Mrk 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Loki Jeju aw isi dō mbal kagi buni'gi'ti, njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, dəji'ə ta ki kar'de ba eyina: «El'je adi j'oo, dōkagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakəji ki bann ə a tōji kadi ji gər toki in dōkagilo ki kadi to re'n num, in dōboy ndo num tō wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi dō rə'se'ti, adi de ədi'se el. ⁵ Tado de'gi ngayn a rei ki tō'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə", ningə a buki de'gi ngayn mu tō. ⁶ A oyi kaa rō'gi ki in sese ndəkba ki ngann ta'gi ki dō rō'gi ki in sanyi, nan oyi maji! Adi bol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan in dōboy ndo el bay. ⁷ Ginn bə madi a aw rō dō ginn bə madi'ne'ti, konbə madi a aw rō dō konbə madi'ne'ti. Bo a on ge, dōnangi a yəki ge, ki lo'gi ki dangi dangi. ⁸ Nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene kin bə bay. ⁹ De'gi a uni dō'se, awi sese kadi ingəi kon ge, kadi tōli'se ge. De'gi pəti ki in Juwipi'gi el a əsi'se ta tado lə'm. ¹⁰ Lo kin'ti, de'gi ngayn a inyəi kunme'gi lə'de kə. A uni dō nan ki yo ge ki ne ge, a əsi nan ta. ¹¹ Nje bə rō'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a tei, ədi de'gi ngayn buki'de mu. ¹² Majel a taa dōnangi taa kadi, de'gi ngayn ndiginan lə'de a təl gogi. ¹³ Nan de ki uwə tōgi'ne ba bitī dōboy'ti, a ingə kaji. ¹⁴ Poyta ki maji ki dō Konbə'ti lə Luwə kin, de'gi a iləi mbər'ə ki dōnangi pəti, kadi de'gi pəti ki gəri Luwə el oyi mannaji ki dō'ti. Ningə go'ti, dōboy ndo a re.

Kon kibo ngayn ki a re
(Mrk 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oyi de ki Njeranyakəw Njetuji lo, ki njekeltakita Luwə'ti Daniyel elta li'ə kin*, a uwə lo kisi loki ar njay'ti ə, maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin, gər ginn'ə maji. ¹⁶ Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki dō mbal'gi'ti. ¹⁷ De ki isi dō kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el. ¹⁸ De ki a in me ndo'ti a asi kadi təl re bə un ku rə'ne el tō. ¹⁹ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndo'a'ti non kin. ²⁰ Elita ki Luwə kadi anyinan ngodi kin bə'r'a el, taa kadi in ndo kərkon'ti el tō. ²¹ Tado dōkagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dōran ki dōnangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, bitī bone, de oo ko kon kin nja kare el, taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tō. ²² Re Burəbə uwə ta ndo'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki dō'ne ta goto. Nan tado lə de'gi ki inbə mbəti'de ə, a uwə'n ta ndo'gi kin gangi. ²³ Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne am bō" ə, ononyi'se kunme'se kad'a rəta. ²⁴ Tado de'gi ki bəri rō'de toki n'in kirisiti'gi bə ki nje ki bəri rō'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a rei non to rai nya'gi ki əti bol bol, ki nyakəji'gi ki ra bol kadi n'bu ki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki

* 24:15 24.15 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11

Luwə mbəti'de inbe kin kaa, n'fuki'de mu bay, toki ingəi tarow. ²⁵ In be ə, m'el'se nya'gi kin kete be kadi gəri.

Ndo re Ngonn de

(Mrk 13.24-31; Luk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re de el'se ene: “De ki Luwə mbət'ə ə a diləlo'ti yo am” ə, ai el. Re el'se ene: “In ə iyə rə'ne mbunə lo'ti gogi nu am” ə uni me'se adi'ə rəta el. ²⁷ Ningə, toki ndi təl in'n lo kuwə kadi'ti, awi'n lo kurkadi'ti kakin ə, ki re'm m'in Ngonn de kaa in be tō. ²⁸ Loki ninn to'ti, mal'gi a kawinan səm'ti. ²⁹ Go nya kumtondoo'gi'ti ki dəkagilo'ə'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el, mee'gi a in ki dōran'ti tosi ki nanga, ningə togi'gi ki dōran'ti a yəki. ³⁰ Lo kin'ti, nyakoji ki dō'm'ti m'in Ngonn de a te dōran'ti, ningə ginn kaw'gi pəti ki dōnangi'ti ne a ndingəi rō'de. Lo kin'ti, a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi ki dōran'ti ki togi, me kunji'ti ki əti bōl†. ³¹ M'a m'ulə ki malayka'gi lə'm ki tow ki bar ər lo hōm dō kum dōnangi'ti ki sō kadi kawī nje ki Luwə mbəti'de ki nan'ti. A kawī'de k'in ngangi dōnangi'ti ki kare tei in ki nungi'ti.

Nyando ki cjidə kagi mbaykote

(Mrk 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² «Maji kadi in gəri nyando ki dō kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ³³ Be tō ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in takəy'ti ndəkba kadi re rō'se'ti. ³⁴ Ningə toki rəta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dō'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³⁵ Dōran ki dōnangi a gotoi ndō madī, nan ta'gi lə'm a toi lo to de'ti ba bitī ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndo ki dōboy'ti

(Mrk 13.32,35; Luk 17.26-27,34-35, 12.39-40)

³⁶ «De kare ki gər ndo eke dō kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: Malayka'gi ki dōran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, nya ki ra nya dəkagilo'ti lə Nuwe kin ə, nya'a a ra nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de tō. ³⁸ Tado kete non kadi mann kon kibo kin re, de'gi sōi nya ge, anyinan ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai nan ge, bitī ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti‡. ³⁹ Usi de'gi el, bitī kadi mann kon kibo re tuji'n'de§. Ndo ki m'in ngonn de m'a te'n bus kaa be to'a nya'gi a rai nya tō. ⁴⁰ In be ə, dingəm'gi joo a rai me ndo'ti ningə, a uni kare ə a inyoi ki nungi. ⁴¹ Dene'gi joo a uri nya nan'ti ə, a uni ki kare ə a inyoi ki nungi. ⁴² Ə maji kadi isi dō nja'se'ti, tado in gəri ndo ki Burəbe lə'se a re'n'ti el. ⁴³ In gəri maji kadi re be nje kəy gər dō kadi ki njebogī a re'n kondō'ti ə a isi dō nja'ne'ti ba, um a inyə adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁴ In tado kin ə, ingi kaa, kadi sii dō nja'se'ti tō. Tado m'in Ngonn de m'a m're dō kadi'ti ki in gəri el.

Njekuləbər ki njera nya ki dana

(Luk 12.42-46)

⁴⁵ «Njekuləbər ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi, ə in de ki be'ə a ində dō de'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne kadi adi'de nyakuso ki dō kadi ki kadi adi'n'de. ⁴⁶ Nje ra kulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁷ Toki rəta'ti adi m'el'se, a ində dō nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁸ A

† 24:30 24.30 Daniyel 7.13 ‡ 24:38 24.38 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.6 § 24:39 24.39 Lo tum ginn nya'gi 7.7-24

kin ə re in nje ra kulə ki majel ə, a el me'ne'ti ene: "Be'm a re kalangi el bay", ⁴⁹ Ningə ra ta kində madikulə'nə'gi'ti, ra so ge, ra anyi ge ki nje ki yiwi ra'de. ⁵⁰ Lokin'ti, be nje kəy a re ki ndo ki in ində me'ne do'ti el, ki do kadi ki gər el. ⁵¹ Be'ə a o'j'ə kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njekədikum de'gi, lo non'ti ki lo ngor ngang'i'ti.»

25

Kujita do ngann mand'i'gi'ti ki dogi

¹ «Konbe lə Luwə a to to ta lə ngann mand'i'gi ki dogi ki oyi lambi'gi lə'de ə awi kadi tiləi kum de ki aw to taa dene kin be. ² Nje ki mi in mbo'gi ə nje ki mi in njekumkar'gi to. ³ Nje ki mbo'gi oyi lambi'gi lə'de nan uni hu'ə ki rangi do mad'a'ti el, ⁴ nan njekumkar'gi, oyi lambi'gi lə'de ki hu ki rangi do mad'a'ti. ⁵ Nga ningə, loki de ki aw to taa dene kakin re kalangi el, bi ra'de adi toi bi. ⁶ Ə dann lo'ti, ndu de far ene: "Oyi nje taa dene kaa am, ə tei tiləi kum'ə." ⁷ Lo kin'ti, ngann mand'i'gi kakin pəti ndəi do bi'ti, indəi do lambi'gi lə'de dana. ⁸ Ningə nje ki mbo'gi eli njekumkar'gi eyina: "Adi'je hu lambi lə'se nden, nan lambi'gi lə'je isi oyi." ⁹ Ə njekumkar'gi eli'de eyina: "Jagi, a asi kadi j'ingi sese do'ti el, ə awi ro nje kində nya ndogi'ti ndogi yan'se." ¹⁰ Ə loki mbo'gi awi lo ndogi hu lambi'ti nu ningə, nje taa dene re te. Nje ki sii do nja'de'ti, uri si'ə kəy taa nan'ti, adi uti takəy do'de'ti. ¹¹ Go'ti gogi bay taa nje ki nungi kakin in non rei yan'de, eli eyina: "Burəbe, Burəbe, in te takəy adi'je!" ¹² Nan nje taa dene ilə'de'ti ene: "Toki rəta'ti, adi m'el'se, m'gər'se el." ¹³ Lo kin'ti, Jeju ilə do'ti ene: «Be ə, maji kadi sii do nja'se'ti, tado in gəri do ndo'a eke do kad'a el.

Kujita do njekulə'gi ki mutə (Luk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki do konbe'ti lə Luwə to to ta lə dingəm ki isi aw mbah ə far njekulə'gi lə'ne adi'de nyakingə lə'ne kadi oyi go'ə adi'ne kin be. ¹⁵ Adi de kare saki nar mi, adi ki nungi saki nar joo, ningə adi ki nungi bay saki nar kare to. Adi de ki ra kigo tog'ə'ti, ə o'ti aw mbah. ¹⁶ Be ə, njekulə ki ingə saki nar mi, aw ra'n gati ə ingə saki nar mi do'ti. ¹⁷ Be to ə, in ki ingə joo, ra, ingə joo do'ti. ¹⁸ Nan in ki ingə saki nar kare, aw ur be, duw nar'ti ki be'ə ad'a kakin.

¹⁹ «Nga ningə, dokagilo ngayn go'ti ningə, be nje ra kulə'gi kakin in non re. Loka re ningə, dəji'de kadi oji kandi kulə'gi lə'de ki rai non'ne'ti kadi n'oo. ²⁰ Lo kin'ti, in ki ingə saki nar mi kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi mi do'ti ningə el'ə ene: "Be'm, saki nar ki mi ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə mi do'ti kin." ²¹ Ə be'ə el'ə ene: "Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm ronel." ²² In ki ingə saki nar joo kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi joo do'ti ningə el'ə ene: "Be'm, saki nar ki joo ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə joo do'ti kin." ²³ Ə Be'ə el'ə ene: "Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm ronel." ²⁴ Ta tolta'a'ti, in ki ingə saki nar kare kakin, re non be'ne'ti el'ə ene: "Be'm, m'gər kadi in de ki ngan ngayn: lo ki duw nya'ti el kaa tətə num, lo ki naji nya'ti el kaa oy num. ²⁵ Nya kin ə m'bol, adi m'aw m'iyə nar ki adi'm kakin nanga. Ningə ki ngosine, nya lə'i ə to kin." ²⁶ Lo kin'ti be'ə el'ə ene: "In njekulə ki majel,

in njedaw! In gər maji kadi lo ki m'duw nya'ti el kaa m'ujə num, lo ki m'naji nya'ti el kaa m'oy num. ²⁷ Nga a re be kin ningə, re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti, ə toki m'təl kin ningə, re m'a m'taa ki mann'a dɔ'ti. ²⁸ Tai saki nar ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki aw ki saki nar dɔgi kin." ²⁹ Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti kadi to'ə mbar mbar, nan de ki awi'n el, in ki nden ki awi'n kaa a taai ji'ə'ti. ³⁰ Ningə in ki in njekulə ki nda'a goto, iləi'ə taga lo ki diw'ti ki kadi a non'ti ge ngor ngang'i'ne'ti ge.»

Ta ki gangi ki dɔboy'ti

³¹ Jeju el bay ene: «Loki m'in Ngonn de m'a m're me tɔji'ti ki əti ɓol, ki malayka'gi pəti go'm'ti kin ningə, m'a m'nji dɔ kumbər ngar'ti lə'm me tɔɓar'ti. ³² Ningə ginn ɓe'gi ki dangi dangi a kawinan ki non'm'ti. M'a m'or kum de'gi nan'ti toki nje nyakul'gi a or'n kum bati'gi ki binyə'gi nan'ti kin be. ³³ M'ində bati'gi dɔjkol'm'ti, ə binyə'gi dɔjigəl'm'ti tɔ. ³⁴ Lo kin'ti, ngar a el nje ki dɔ ji kol'ne'ti ene: "Rei, ingi ki Bai ində ji'ne dɔ'se'ti kin, ə tai Konɓe ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə'se lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti nu kin. ³⁵ Tado ɓo ra'm ə adi'm'in nya m'njo; kundə ra'm ə adi'm'in mann m'anyi; m'in mbah ə uwəi'm'in ki rɔ'se'ti; ³⁶ m'ra ki rɔ'm kare ə adi'm'in ku m'ulə rɔ'm'ti; rɔ'm to'm ə rai sə'm; m'to dangay'ti ə rei oyi'm'in." ³⁷ Nga ə njera go ndu Luwə'ti a iləi'ə'ti eyina: "Burəɓe, kadi bann'ti ə j'oo'i ɓo rai ə j'ad'i nya sɔ wa? Kində rai ə j'ad'i mann anyi wa? ³⁸ In mbah ə j'uwəi ki rɔ'je'ti wa? Ra ki rɔ'i kare ə j'ad'i ku ulə rɔ'i'ti wa? ³⁹ Rɔ'i to'i ə ji ra sə'i wa? To dangay'ti ə ji re j'oo'i wa?" ⁴⁰ Ə ngar el nje rago'ti'gi ene: "Toki rɔta'ti, adi m'el'se, dɔkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam ningə, in m'in ə rai sə'm."»

⁴¹ «Ningə go'ti, ngar a el nje ki rai dɔ ji gəl'ne'ti ene: "Ɔti sanyi kɔ rɔ'm'ti, in de'gi ki ndol in dɔ'se'ti! Ai me por'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə Su in ki malayka'gi li'ə kin. ⁴² Tado ɓo ra'm, ə adi'm'in nya m'njo el; kundə ra'm, ə adi'm'in mann m'anyi el; ⁴³ m'in mbah ə uwəi'm'in ki rɔ'se'ti el; m'ra ki rɔ'm kare ə adi'm'in ku m'ulə rɔ'm'ti el; rɔ'm to'm ə rai sə'm el; m'to dangay'ti ə in rei oyi'm'in el." ⁴⁴ Ningə ingi kaa a iləi'ə'ti eyina: "Nga Burəɓe, kadi bann'ti ə j'oo'i ɓo rai ə j'ad'i nya sɔ el, eke kində rai ə j'ad'i mann anyi el wa? In mbah, eke ra ki rɔ'i kare, eke rɔ'i to'i, eke to dangay'ti ə ji mbəti ra sə'i wa?" ⁴⁵ Ə ngar a ilə'de'ti ene: "Toki rɔta'ti, adi m'el'se, dɔkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam, el ə, m'in kaa rai sə'm el jagi tɔ." ⁴⁶ Lo kin'ti, njera go'ti el, a ai lo kon'ti ki ginn'ə a gangi el, ə njera go ndu Luwə'ti a awi lo kaji'ti ki biti ki non'ti*."»

26

Kində tanan'ti tado tɔl Jeju

(Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2; Jan 11.45-53)

¹ Loki Jeju tɔlta kelta dɔ nya'gi ningə, el njendo'gi lə'ne ene: ² «In gəri kadi ndɔ joo par ə ndɔ ra nanyi Paki a asi, kadi de'gi a uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a ɓəri m'in kagidəsi'ti.»

³ Lo kin'ti non, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, kawinan nati lo'ti lə Kayipi ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. ⁴ Ningə indəi ndu'de nan'ti kadi n'uwəi Jeju gidɔ kuwə

* 25:46 25.46 Daniyel 12.2

n'toli'ə. ⁵ Ningə elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndo ra nanyi'ti el, nan to de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji do Jeju'ti
(Mrk 14.3-9; Jan 12.1-8)

⁶ Jeju in Betani'ti, me kəy'ti lə Simon ki kete in njebanji, ⁷ ningə dene madi re ro Jeju'ti ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi. In hu ki gat'a in ngayn. Ningə loki Jeju isi so nya ə, ur hu kakin do Jeju'ti. ⁸ Ə loki njendo'gi oyi nya kin be ningə, nəl'de el, adi eli eyina: «Ginn ra hu kin ko be in ri wa? ⁹ Asi kadi de taa'n nar ki ngayn ə ra'n ki njendoo'gi.» ¹⁰ Jeju oo ta ki isi eli be, ningə el'de ene: «Tado ri ə isi njuwəi dene kin be wa? Nya ki ra do'm'ti kin in kulə ki maji.» ¹¹ Njendoo'gi kam, sii sese ne ki ndo'gi pəti, nan m'in m'a m'nji sese ki non'ti el. ¹² Hu ki əti maji ki ur do'm'ti kin, ur ra'n go daro'm ki a aw badi'ti. ¹³ Ningə toki rəta'ti adi m'el'se: lo'gi pəti donangi'ti ne, ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ərī poy nya ki dene ra kin kadi me'de olo'n do'a'ti.

Judasi un do Jeju
(Mrk 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ De kare ki mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dōgi gidə in joo, ki to'a nan Judasi Isikariyoti aw bə lə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ¹⁵ el'de ene: «Kin ə m'ulə Jeju ji'se'ti ə a adi'm'in ri wa?» Ningə ingi tudəi nar silə do mutə adi'ə*. ¹⁶ Ulə ngirə low'ə'ti kin non, Judasi isi sangi dōkagilo ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju so nya Paki ki njendo'gi lə'ne
(Mrk 14.12-16; Luk 22.7-13)

¹⁷ Ndo ki dōkete lə ra nanyi kuso mapa ki hum odo el, njendo'gi lə Jeju rei daji'ə eyina: «Lo ki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki səm'ti j'ad'i wa?» ¹⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ai me bəbo'ti kam, kəy lə de ki be, ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi ene: dōkagilo lə'm in ndəkba, ningə in bə lə'i ə m'a m'ra Paki'ti ki njendo'gi lə'm.»» ¹⁹ Njendo'gi awi rai toki Jeju el'n'de, adi rai nyakuso Paki.

Jeju el toki njendo kare a un do'ne
(Mrk 14.17-21; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

²⁰ Loki kadi ur, Jeju isi ta nyakuso'ti ki njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo. ²¹ Loki isi soi nya, Jeju el'de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, me njendo'gi tosi, adi daji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in bə, Burəbe?» ²³ Ə Jeju təl el'de ene: «De ki ulə ji'ne səm nan'ti me ngo kuso nya'ti kin ə, de'ə a ulə'm ji de'gi'ti. ²⁴ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə oji do'a, nan kumtondoo in lə de ki a ulə ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti†.» ²⁵ Judasi ki a ulə Jeju ji de'gi'ti kakin, daji Jeju ene: «Njendo, in m'in bə?» Ə Jeju ilə'ti ene: «Te ta'i'ti.»

Nyakuso lə Burəbe
(Mrk 14.22-25; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²⁶ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, uwə təti nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «Tai soi, in kin in daro'm.» ²⁷ Go mapa'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə do'ti, ningə təl'n adi njendo'gi ene: «Tai, anyinan pəti. ²⁸ In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi

* 26:15 26.15 Jakari 11.12 † 26:24 26.24 Ejay 53.7

tado bulə de'gi, tado k'inyə'n go majel'gi lə'de kə. ²⁹ Ningə adi m'el'se, m'a m'anyi yiwi kandi nju gogi el, biti kadi m'a m'anyi sese ki sigi me Konbe'ti lə Bai.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mrk 14.27-31; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

³⁰ Osi pa kulə toji do Luwə'ti[†] ningə tei awi do mbal kagi Buni'gi'ti. ³¹ Ningə Jeju el njendo'gi ene: «Kondo'ti ne inbe kin, ingi a mbeti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bulə bati'gi a sananyinan[§] ki lo lo.” ³² Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» ³³ Lo kin'ti, Piyər un ta el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kə kaa, m'in m'a m'inyə'i kə el ratata.» ³⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Toki rəta'ti adi m'el'i: me kondo'ti ne inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunə non, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.» ³⁵ Nan Piyər el'ə ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakin tə.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti

(Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ətə rei lo'ti madi ki bari'ə Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dəkagilo'ti ki m'a m'aw nu kadi m'el'ta ki Luwə.» ³⁷ Jeju adi Piyər in ki ngann lə Jebede ki joo awi si'ə. Lo kin'ti, mekon ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju, ³⁸ adi el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii lo kin'ti ne be, sii kum ba um toi bi el nan'ti sə'm.» ³⁹ Jeju ətə ki kete nden ningə, osi ki ta kum'ne nanga, elta ki Luwə ene: «Bai, re to bann ə, ətə kəpi kon kin ngərəngi rə'm'ti! Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.» ⁴⁰ Jeju təl re rə njendo'gi'ti ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Kin kaa asi kadi sii sə'm kum do kadi ki kare be el biti be? ⁴¹ Sii kumngayira ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan darə in ki ton.» ⁴² Təl ər rə'ne sanyi se'de ki nja joo, ningə elta ki Luwə ene: «Bai, kin ə rə kəpi kon kin, maji kadi m'anyi um lo kəs'ə ngərəngi rə'm'ti goto ə, kadi ra ndigi lə'i.» ⁴³ Loki təl re rə njendo'gi'ti ningə, ingə'de isi toi bi bay, kum'de ətə diriri. ⁴⁴ Jeju inyə'de ə təl ər ndan'ne bay, elta ki Luwə ki nja mutə, un go mindi'ne ki kete kakin bay. ⁴⁵ Go'ti, təl re rə njendo'gi'ti el'de ene: «In toi ta bi'ti ne, isi ətə kon bay wa? Asi be nga! Do kadi kulə'm m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti asi nga. ⁴⁶ Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə rə am!»

Kuwə Jeju

(Mrk 14.43-52; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nanyi ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dəgi gidə in joo re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwə kiyəro'gi ge, njekuwə gəl'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyaməsi kadikare'gi, ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi ə uləi'de. ⁴⁸ Judasi ki njekundo Jeju, el'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində kəti'm yan'ti kin ə, in darə'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm.» ⁴⁹ In be ə, tanan'ti ne ətə re ki rə Jeju'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i, Njendo de'gi!» Ningə, ində kəti'ne yan'a'ti. ⁵⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Madi'm, in ra nya ki in re kadi in ra.» Ningə low'ə'ti non, de'gi indəi ji'de do Jeju'ti uwəi'ə. ⁵¹ Ningə nyi, ki kare dann nje ki in nan'ti ki Jeju, ində ji'ne do kiyəro lə'ne, tugə'n mbi

paja læ kibo læ njekujönyamosi kadikare'gi bati gangi. ⁵² Nan Jeju el'ə ene: «Ulə kiyəro læ'i saw'a'ti gogi, tado de'gi ki nje rəi ki kiyəro a tuji'de ki kiyəro tə. ⁵³ Ke oo kadi m'asi kadi m'dəji tōgi Bai, ə tanan'ti ne a ulə ki bulə malayka'gi dər dōgi banyi banyi kadi rei rə læ'm el wa? ⁵⁴ Nan kin ə re in be ə, bann ə Makitu læ Luwə ki el ene nya'gi a rai nya be kin tolta'ne wa?»

⁵⁵ Go'ti, Jeju el bulə de'gi ene: «Rei ki kiyəro'gi ki gəl'gi taa kadi uwəi m'in to nya ki m'in njebögi be! Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti læ Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el. ⁵⁶ Nan nya'gi kin rai nya be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti ndangi, tolita'de.» Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti læ Juwipi'gi
(Mrk 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵⁷ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti læ njekujönyamosi kadikare'gi ki tə'a nan Kayipi. In lo kin'ti ə njendo ndukun'gi ki ngatōgi'gi læ Juwipi'gi kawi nan'ti. ⁵⁸ Piyər ra njiyə'n go'de'ti sanyi nden nden, biti re ur'n go'de'ti, nati lo'ti læ kibo læ njekujönyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi kadi n'oo ke nya kin a tolta'ne bann wa.

⁵⁹ Kibo'gi læ njekujönyamosi kadikare'gi ki njegangita'gi læ Juwipi'gi ba pəti, sangi row kadi n'ingəi de'gi ki nje təti ta ki ngom do'a'ti, kadi n'gangi ta koy do Jeju'ti, ⁶⁰ nan ingəi el. De'gi ngayn ki nje təti ta rei elita ki ngom do'a'ti, nan asi nan'ti el. Ta tolta'a, de'gi joo rei eli eyina: ⁶¹ «Dingəm kin el ene: "M'asi kadi m'tuji Kəy læ Luwə kə, ə m'təl m'ində gogi me ndə'ti ki mutə."» ⁶² Ə kibo læ njekujönyamosi kadikare'gi indəi taa el Jeju ene: «A elta madi do ta'ti ki de'gi a indəi do'i'ti kin el wa?» ⁶³ Nan Jeju ilə'de'ti el. Lo kin'ti, kibo læ njekujönyamosi kadikare'gi el Jeju ene: «Ki to Luwə ki nje kisi kumngayira, m'dəj'i kadi el'je ke in, ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn læ Luwə wa?» ⁶⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Te ta'i'ti! Nga ningə m'el'se taga wangi, m'adi oyi toki kaw ki kete non, a oyi m'in Ngonn de m'nji dojikəl Luwə'ti ki nje tōgi, m'a m'ində dōran'ti m're me kilndi'ti*» ⁶⁵ Ə kibo læ njekujönyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rə'ne'ti, ə el ene: «Elta ki mal do Luwə'ti. In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi taa elta do'a'ti el nga. Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal do Luwə'ti ki mbi'se ne. ⁶⁶ Ta lə'se ki do'a'ti in ri wa?» Ningə de'gi iləi'ə'ti eyina: «In de ki sōw do koy.» ⁶⁷ Ningə tuwi mannta'de kum'ə'ti ge, biri ji'de əsi'ə'n'ə ge. Taa nje ki nan'gi tindəi kət'ə to, ⁶⁸ ningə eli'ə eyina: «J'in ə ji dəji, in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, el'je ke nan ə ndəi wa.»

Piyər manji ta gər Jeju
(Mrk 14.66-72; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nanga tambalo'ti, taga ne ningə, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə me kəy'ti læ kibo læ njekujönyamosi kadikare'gi re rə Piyər'ti el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju, dingəm ki Galile'ti kin to» ⁷⁰ Nan Piyər manji takum de'gi pəti ene: «Jagi, m'gər me ta læ'i ki in ge kel kin el.» ⁷¹ Go'ti, Piyər ətə isi aw ki ta ndogi'ti be, ningə dene ki rangi kare, ki nje ra kulə me kəy'ti læ kibo læ njekujönyamosi kadikare'gi oo'ə, ningə el nje ki rai low'ə'ti non ene: «De kam in ki Jeju ki Najaret'i'ti to.» ⁷² Ə nja kare bay Piyər manji ene: «Jagi, toki rəta'ti, m'gər dingəm kin el!» ⁷³ Njaba go'ti ningə, de'gi ki rai se'de non, ətə ki rə Piyər'ti eli eyina: «Toki rəta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə to, taa ndu'i ki isi el'n ta inbe

* 26:64 26.64 Pa'gi 110.1; Daniyel 7.13

kin kaa toji kadi in de li'ə.» ⁷⁴ Ə Piyər ilə rə'ne el'de ene: «M'iw rə'm kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'el'ta ki ngom. M'gər dingəm kin el.» Ningə tanan'ti non, kunə kunjə kare non. ⁷⁵ Nga ningə me Piyər olo də ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non, a manji ta gəri'm nja mutə» kakin. Piyər te taga non ki mann kum'ne.

27

Awi ki Jeju non Pilati'ti ki in nje konbe

(Mrk 15.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi pəti, ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, indəi ndu'de nan'ti kadi adi təli Jeju. ² Be ə, dəi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti, de ki Rəm'ti ki in nje konbe dənangi Jude'ti.

Koy Judasi

(KNK 1.8-9)

³ Loki Judasi ki njekundo Jeju kadi'de oo kadi gangi ta koy də Jeju'ti ningə, me'ə uwə ki ta adi təl ki nar ki silə də mutə awi'n adi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, kakin, ⁴ ningə el'de ene: «M'ra majel, m'un də de ki ra nya madi el.» Ə ingi eli'ə eyina: «Ta kare ki usi'je'ti non goto. In kin in ta lə'i in.» ⁵ Lo kin'ti non, Judasi ətə ilə nar ki adi'ə kakin me Kəy'ti lə Luwə, ə aw ilə kulə. ⁶ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ətə nar kakin ningə eli eyina: «In gorow'ə'ti el kadi ji buki nar kin də mad'a'ti ki me Kəy'ti lə Luwə gogi, tado in nar mosi.» ⁷ Be ə, go ndu'de'ti ki osi go nan'ti, uni nar kakin ndogi lo ndə lə njekuwa ngoo, rai to lo duw mbah'gi. ⁸ In tado kin ə, bitə bone kaa isi bari lo kakin «lo mosi». ⁹ Lo kin'ti, ta ki njekeltakita Luwə'ti Jeremi el təltə'ne. El ene: «Taai silə də mutə ba par to nar ki ngann Isirayel'gi ətə də'a'ti.

¹⁰ Adi nar kin ndogi lo lə njekuwa ngoo, toki Burəbe el'm*。」

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mrk 15.2-5, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹¹ Jeju ra non nje konbe, Pilati'ti, ə nje konbe dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ə Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ¹² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi tətə ta də Jeju'ti, nan Jeju ilə'de'ti el. ¹³ Ə non be, *Pilati el Jeju ene: «Oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi də'i'ti kam el wa?» ¹⁴ Ka Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndoj'ə ngayn.

De'gi gangi ta koy də Jeju'ti

(Mrk 15.6-14; Luk 23.13-23; Jan 18.39-40)

¹⁵ Də bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, nje konbe a ər dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ər'ə dangay'ti. ¹⁶ Ningə dəkagilo'ə'ti kin, dangay madi kare ki de'gi elita li'ə ngayn ki to'a nan Barabasi in non. ¹⁷ Pilati dəji bulə de'gi ki kawinan non ene: «Nan ə in gei kadi m'inyə taa m'adi'se wa? Barabasi eke Jeju ki in De ki Luwə mbət'ə wa?» ¹⁸ Pilati dəji ta be tado gər maji kadi in jangi ə ra'de də Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti. ¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta'ti, ne'ə adi eli'ə ene: «Ində rə'i me ta'ti lə de ki dana kam el, tado kondə ne m'ingə kon ngayn me nii'ti tado li'ə.»

²⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ər Barabasi adi'de ə təl Jeju kə. ²¹ Nje konbe təl un ta dəji'de ene: «Nan dann de'gi'ti ki joo kin ə gei kadi m'ər'ə

* **27:10** 27.10 Jakari 11.12-13; Jeremi 18.2-3, 19.1-2

dangay'ti m'adi'se wa?» Ningə iləi'ti eyina: «Barabasi!» ²² Ə Pilati, dəji'de ene: «Nga ri ə kadi m'ra ki Jeju ki bəri'ə De ki Luwə mbət'ə wa?» Ningə pəti eli eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti par!» ²³ Ə Pilati təl dəji'de ene: «In ri ki majel'ə ra wa?» Nan uləi bilə ngayn bay eyina: «Sow do bər'ə kagidəsi'ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi nya madi ki kadi n'a n'ra goto, taa de'gi isi rai adi ngan ki do mad'a'ti bay, un mann togi'n ji'ne takum bulə de'gi'ti, ningə el'de ene: «Ta mosi de ki dana kam in do'm'ti el. In ta lə'se†.» ²⁵ Ningə de'gi pəti iləi'ə'ti eyina: «Kadi ta mos'o in do'je'ti ki do ngann'je'gi'ti!» ²⁶ Be ə, Pilati ɔr Barabasi adi'de, nga ningə Jeju taa adi indəi'ə ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njero'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njero'gi uwəi Jeju kogi

(Mrk 15.16-20; Luk 23.11; Jan 19.2-3)

²⁷ Njero'gi lə Pilati ɔri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, natilo'ti ki bəri'ə piretuwar, ningə in njero'gi pəti ə kawinan ki do'a'ti. ²⁸ Tado kadi to uwəi'ə kogi, ɔri ku li'ə, ə uləi ku ki kər rə'a'ti. ²⁹ Oji jəgi konn uləi do'a'ti ə uləi gakira ji kol'ə'ti to, ningə ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti ə mboi si'ə eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!» ³⁰ Tuwi mann ta'de do'a'ti, taai gakira ji'ə'ti, indəi do'a. ³¹ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, ɔri ku ngal ki kər kakin rə'a'ti kə, ə təl uləi ku'gi li'ə inbe rə'a'ti gogi, ə awi si'ə kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

³² Loki njero'gi isi tei me bebo'ti ki taga ningə, ingəi dingəm kare ki Sirenn'ti, ki to'a nan Simon. Uwəi'ə, indəi togi do'a'ti adi oti kagidəsi lə Jeju. ³³ Awi tei lo madi'ti kare to non, bəri'ə nan Golgota, ki kər me'ə nan: «Lo kado.» ³⁴ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki ati kadi Jeju anyi, ə loki ɔdi ta'a'ti ə, mbəti kanyi. ³⁵ Njero'gi kakin bəri Jeju kagidəsi'ti, ningə tugəi kiri mbara do ku'gi'ti li'ə, lowəi nan‡. ³⁶ Go'ti, təl sii non, isi ngəmi ta'a.

³⁷ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti, indəi do'a'ti taa eyina: «De kam in Jeju, ngar lə Juwipi'gi.» ³⁸ Low'ə'ti non, bəri njebogi'gi joo kagidəsi'ti. Ki kare doji kol'ə'ti ə ki nungi doji gəl'ə'ti to§. ³⁹ De'gi ki nje dər row'ə, tugəi do'de roke roke, ningə taji'ə, ⁴⁰ eyina: «In ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndə'ti ki mutə kakin, re in Ngonn lə Luwə ə, aji rə'i inbe, ə in do kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo!» ⁴¹ Be to ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun, ngatogi'gi lə Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: ⁴² «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rə'ne el! Ngar lə Isirayel'gi kaa kam! Ki ra'je inbe ki ji ra ne kin, kadi in do kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, ningə j'a j'un me'je j'ad'i rəta! ⁴³ Uwə kul Luwə ənn ə, re Luwə ndig'ə ə, kadi taa'a ilə taa adi j'oo. Tado el ene: “M'in Ngonn lə Luwə.”» ⁴⁴ Taa baw kaya'gi ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dojikol'ə'ti ki nungi dojigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe kin to.

Koy Jeju

(Mrk 15.33-39; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

⁴⁵ Ulə ngirə kadi'ti ki ra jam do be'ti, lo diw ndul kururu dənangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losol'ə. ⁴⁶ Do kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eli, Eli, lama sabakitani?» Kər me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə

læ'm, tado ri æ inyæ'm kɔ wa*?» ⁴⁷ De'gi madɪ dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'æ, ningæ eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra ɓar Eli!» ⁴⁸ Ningæ kalangi ba, de kare dann de'ti anyi ngodi, un nya ki to hɔm hɔm, ulæ me mann kandi nju'ti ki masi, ningæ ulæ ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi. ⁴⁹ Nan ndægə'gi eli eyina: «In nginə adi j'oo ke Eli a re aj'a wa?» ⁵⁰ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo ɓay, ningæ kon'a te. ⁵¹ Ningæ go'ti, ku gangi lo ki ra me Køy'ti læ Luwə, til dana joo, indæ taa nu bitɪ re nanga. Dɔnangi yæki, taa mbal'gi kaa tanyi dana tɔ. ⁵² Ta dɔɓadi'gi tei, adi de'gi ngayn ki uni me'de adi Luwə indæi taa lo koy'ti. ⁵³ Go'ti gogi, loki Jeju te lo koy'ti æ, ingi awi me ɓe'ti ki Jerujalem ki in ɓebo ki ar njay. De'gi ngayn oyi'de ki kum'de. ⁵⁴ Loki kibo ki dɔ kuti njero'gi'ti ki ɓu in ki njero'gi ki njengəm Jeju ki in si'æ oyi dɔnangi ki yæki, ki nya ki ra nya kin æ, ɓol tɔl'de adi eli eyina: «Toki rɔta'ti, de kin in Ngonn læ Luwə.»

Duw Jeju

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁵⁵ Dene'gi ngayn in non, rai sanyi, indæi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. In dene'gi ki uni go Jeju Galile'ti nu, kadi rai si'æ. ⁵⁶ Dann de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki non Jaki in Jisepi num, taa kon ngann læ Jebede num tɔ. ⁵⁷ Loki kadi aw to ur, dingəm ki njenyakingə kare ki Arimate'ti, ki tɔ'a nan Jisepi in non re. In kaa in de ki tɔl rɔ'ne njendo'ti læ Jeju tɔ. ⁵⁸ Jisepi aw rɔ Pilati'ti døj'æ ninn Jeju, æ Pilati adi ndu'ne kadi adi'æ. ⁵⁹ Jisepi un ninn Jeju, dolo ki ta ku dolo ninn ki nda ki sigi ba, ⁶⁰ æ ilæ me ɓe ninn'ti ki adi uri kadi mbal'ti ngosine ɓay tado læ'ne n'inɓe, ningæ nduguru mbal kibo ilæ ta'ti, æ ɔti aw. ⁶¹ Low'æ'ti kin, Mari ki Magidala in ki Mari ki kare in non, sii nanga turi kum'de par ki dɔɓadi'ti.

Njero'gi ngəmi ta dɔɓadi Jeju

⁶² Lo ti go'ti, ki in ndo ki re go ndo kində dɔ nya'gi dana tado ndo kɔrkon æ, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi awi nan'ti ɓe læ Pilati, ⁶³ eli'æ eyina: «De kibo læ'je, me'je olo dɔ'ti toki ndo ki nje ngom de'æ kin el, dɔkagilo'ti ki ra'n ki dɔ'ne taa ɓay el ene: “Ndo ki kon mutə læ ndo koy'm æ, m'a m'ində taa lo koy'ti.” ⁶⁴ Æ ilæ ndu'i adi de'gi ngəmi dɔɓadi bitɪ ndo ki kon mutə, nan to njendo'gi li'æ rei ɓogi ninn'æ, æ tɔli eli eyina: “Ində lo koy'ti.” Lo kin'ti, a rai kadi ta ngom kin a utə ki kete ɓay.» ⁶⁵ Æ Pilati el'de ene: «Njero'gi ki kadi ngəmi ta dɔɓadi æ rai am, æ awi se'de adi ngəmi ta'a toki in gei.» ⁶⁶ Lo kin'ti, awi dɔɓadi'ti, tinyæi ta'a, ningæ indæi njero'gi kadi ngəmi taa.

28

Jeju in lo koy'ti

(Mrk 16.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Go ndo kɔrkon'ti, adi in ndo Dɔmasi ki ginn lo, Mari ki Magidala in ki Mari ki nungi awi kadi n'oyi dɔɓadi. ² Lo kin'ti non be, dɔnangi yæki yæki ki ɔti ɓol ngayn, tado malayka læ ɓuræbe kare re nduguru mbal ta ɓadi'ti kɔ, æ tɔl isi dɔ'ti. ³ Rɔ'a unji to kadi, taa ku ki rɔ'a'ti nda to buy be tɔ. ⁴ Loki njero'gi ki njengəm dɔɓadi oyi'æ, ɓol tɔl'de adi tɔli toi to ninn'gi be. ⁵ Nan malayka un ta el dene'gi ene: «Boli el, tado m'gər kadi isi sangi Jeju ki de'gi ɓəri'æ kagidəsi'ti. ⁶ Goto ne, indæ taa lo koy'ti toki inɓe el'n. Rei oyi loki ilæi'æ'ti æ to kare kin. ⁷ Ningæ kadi awi kalangi eli njendo'gi li'æ

* 27:46 27.46 Pa'gi 22.2

toki “Ində taa dann njekoy’gi’ti, ə aw kadi nginə’sə Galile’ti. Lo kin ə a oyi’ə’ti.” In kin ə in ta ki kadi m’el’sə.»

⁸ Dene’gi ɔti ta badi’ti ki ngodi nja’de’ti, bəl ra’de, nan rə’de nəl’de ngayn. Awi ɔri poy nya ki ra nya kin adi njendo’gi li’ə oyi. ⁹ Nden ba go’ti, Jeju aw ingə’de, el’de ene: «M’uwə ji’sə!» Ningə ingi ɔti ki rə Jeju’ti, uwəi nja’a, ɔsi məkəsi’de nanga non’a’ti. ¹⁰ Ə Jeju el’de ene: «In bəli el; ə ai eli ngannkon’m’gi kadi awi Galile’ti. Lo kin ə a oyi m’in’ti.»

Ta’gi ki te ta njero’gi’ti

¹¹ Loki dene’gi njiyəi də row’ti isi ai, njero’gi madi ki dann njengəm dəbadi’ti, awi me bebo’ti, eli kibo’gi lə njekujənyamosi kadikare’gi nya’gi pəti ki ra nya kin adi oyi. ¹² Be ə, kibo’gi lə njekujənyamosi kadikare’gi kawinan ki ngatəgi’gi lə Juwipi’gi, uni ndu’de. Ningə go kun ndu’ti, adi njero’gi nar ngayn, ¹³ ə eli’de ene: «Ta ki kadi eli ə to kin, eli eyina: “Njendo’gi li’ə ə rei bəgi ninn’ə kondə’ti ne, loki j’isi ji to bi.” ¹⁴ Ə re ta kin osi mbi nje konbə ki bebo’ti ə, j’inbə j’a gər lo ta ki kadi j’el’ə kadi j’ər’n ta də’sə’ti.» ¹⁵ Be ə, njero’gi taai nar kakin, ə rai kigo ndu’ti ki adi’de. In be ə, ta kene njendo’gi bəgi ninn Jeju kin, isi njiyə dann Juwipi’gi’ti biti bəne.

Jeju ulə njendo’gi lə’ne

¹⁶ Njendo’gi ki dəgi gidə in kare awi Galile, də mbal’ti ki Jeju el’de kadi awi’ti. ¹⁷ Loki awi ə oyi’ə ningə, ɔsi məkəsi’de nanga non’a’ti, nan ki madi’gi tadi kadi in Jeju. ¹⁸ Ə Jeju ɔti ndəkba ki rə’de’ti, el’de ta’gi kin ene: «Luwə adi’m təgi’gi pəti me dərən’ti, ki də dənangi’ti ə binəm. ¹⁹ Awi ki rə ginn de’gi’ti ki dənangi’ti ne pəti, təli’de njendo’gi’ti lə’m, rai’de batəm me tə Baw’ti, ki Ngonn’ti, ki Ndil Luwə’ti*.” ²⁰ Ningə ndoi’de kadi ngəmi go nya’gi pəti ki m’dəji’sə kadi rai. Nga ningə, m’in, m’a m’in sese nan’ti ki ndə’gi pəti, biti dəboy ndə’ti.»

* 28:19 28.19 Mrk 16.15; KNK 1.8

Poyta ki maji ki Marki ndangi Ta ki dɔ Poyta Ki maji ki Marki ndangi

Makitu kin inbe, lo tumginn'ə'ti, ɔsi kagi dɔ Makitu Marki'ti toki in «Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti ki in ngonnn lə Luwə» (1.1). Njendangi makitu kin ɔsi kagi dɔ nya'gi ki dum kadi de ra ki Jeju ra'de ə inyə ta'gi ki Jeju el. Ra be kadi toji'n toki tɔgi lə Jeju Kirisiti in rɔ Luwə'ti. Marki elta dɔ nya'gi ki rai nya ɔsi gona gona ki kagilo lə'de el, nan elta dɔ kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Galile'ti, dow lo'ti ki manga be, elta ki dɔ kaw mbah Jerujalem'ti ki nya ki ra nya Jerujalem'ti. Nden nden go'ti, Marki toji Jeju to ngonnn de, ki ingə kon, adi rɔ'ne koy kadi taa'n de'gi ngayn lə'de taa (10.45); makitu re te dɔ ta'ti kibo utə ndəgə'gi pəti kagilo'ti ki Jeju ra'n dɔ kagidəsi'ti ningə ki kibo lə njero'gi ki Rom'ti elta dɔ'ti ene: «Rota, dingəm kam in Ngonnn Luwə inbe». Kində taa lo koy'ti lə Jeju toji toki ta ki kibo lə njero'gi ki Rom'ti el in rota.

Kon ta'gi ki me makitu'ti lə Marki. Kandi me ta'ti: kulə ki Jan Batisi ra 1.1-13. Kulə'gi ki Jeju ra Galile'ti 1.14-8.30. Jeju elta kete dɔ koy' ne'ti ki kində'ne lo koy'ti 8.31-9.50. Bulə de'gi row'o kaw Jerujalem'ti 10. Ta'gi ki wal Jerujalem'ti 11-12. Ta ki ojido kadi nan kon ki a re 13. Kon lə Jeju ki kində'ə taa lo koy'ti 14-16.

Jan ki njera de'gi batəm

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jan 1.19-28)

¹ Poyta ki maji ki ojido Jeju Kirisiti, ki Ngonnn lə Luwə, ə kulə ngirə to kin. ² Ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«M'in Luwə m'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete non'it, Kadi ra gorow non'it.

³ Ndu de madi ɓar dilələ'ti ene:

Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*.»

⁴ Jan Batisi te dilələ'ti, el de'gi ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyən go majel'gi lə'se kɔ.» ⁵ De'gi pəti ki dɔnangi Jude'ti ki ɓebo Jerujalem'ti, rei rɔ Jan'ti, tɔrindu'de dɔ majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti. ⁶ Ku ki Jan ulə rɔ'ne'ti, in ki ra ki bin jambal, ningə dɔ me'ne ki ndar tɔ. Nyakuso'a in giwiri'gi ki tɔji.

⁷ Jan el bulə de'gi ene: «De madi ki nje tɔgi ki ətɔ bol, ki utə'm sanyi, a re go'm'ti non. In de ki kulə sa li'ə kaa m'asi kulə dɔ'm bo m'tuti el. ⁸ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan in a ra'se batəm, me Ndil Luwə'ti.»

Jan ra batəm Jeju

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

⁹ Dokagilo'ə'ti kin, Jeju in Najareti'ti, ki in ngonnn ɓekon ki Galile'ti, re adi Jan ra'a batəm, me ba Jurden'ti. ¹⁰ Loki Jeju isi te me mann'ti, oo dɔran til, ningə oo Ndil Luwə, risi to dər dum be re isi dɔ'a'ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi te dɔran'ti, ene: «In Ngonnn'm, m'ndig'ə, ki in nya rɔnel lə'm kibo ngayn'ti.»

* 1:3 1.3 Mal 3.1; Ejay 40.3 † 1:11 1.11 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1

¹² Kalangi ba go'ti, Ndil Luwə ɔsi Jeju aw si'ə diləlo'ti. ¹³ Jeju ra ndo dɔso diləlo'ti. *Satan re rɔ'a'ti, nan'a. Jeju in nan'ti ki da'gi ki mu, malayka'gi rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Mrk 1.12-17; Luk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə'ti ki uwəi Jan dangay'ti, Jeju aw Galile'ti, iləmbər Poyta ki maji lə Luwə ene: ¹⁵ «Dokagilo ki Luwə ɔji kaa re nga, ningə Konbe lə Luwə kaa, in ndəkba rɔ'se'ti to. Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, ə uni me'se adi Poyta ki maji.»

De'gi ki dɔkete ki Jeju ɓar'de

(Mat 4.18-22; Luk 5.1-11)

¹⁶ Ndo kare, Jeju a dər kadi babo'ti ki Galile ningə, oo Simon in ki gonnnkon'ne Andire ki in njekuwə kanji'gi, ra iləi bandi me mann'ti. ¹⁷ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in tɔli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» ¹⁸ Kalangi ba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go'ə. ¹⁹ Jeju ɔti nden kete ningə, oo Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti, isi rai go bandi'gi lə'de. ²⁰ Kalangi ba, Jeju ɓar'de, ningə inyəi baw'de Jebede ki nje ra si'ə kulə'gi, me to'ti, ə ai ki Jeju.

Jeju aji de ki ndil ki majel ra'a

(Luk 4.31-37)

²¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne awi Kapernayim'ti. Jeju ur kəykawnan'ti lə *Juwipi'gi ki ndo kərkon lə'de, ningə ulə ngirə ndo nya. ²² Nyando li'ə, əti de'gi ki isi oyi dɔ'a ɓol ki dum, tado ndo nya ki tɔgi ki ingə rɔ Luwə'ti, um ndo nya to njendo ndukun'gi lə Luwə el. ²³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ²⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə, ge rɔ'je'ti wa? In re kadi tuji'je wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.» ²⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki tɔgi'ne ene: «Uti ta'i, ə in te kɔ rɔ dingəm'ti kam.» ²⁶ Lo kin'ti, ndil ki majel, ndaji dingəm rururu, ki tɔgi'ne, ningə te rɔ'a'ti ki non ta'ne'ti. ²⁷ Nya kin əti de'gi ɓol, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ri ə ra nya be wa? Oyi nyando ki sigi, ki aw ki tɔgi'ne ngayn kin! Ningə, ndil'gi ki majel kaa, ulə'de ginn tɔgi'ne'ti, adi tɔli rɔ'de go ndu'ə'ti ɓay to.» ²⁸ In be ə, de'gi sananyinan ki tɔɓar lə Jeju, dɔnangi ki Galile'ti kalangi ba.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Loki tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, Jeju in ki Jaki ki Jan num, awi me kəy'ti lə Simon in ki Andire. ³⁰ Məm Simon ki dene, rɔ'a on por rigi rigi adi to nanga. Be ə, loki Jeju ur me kəy'ti ningə, kalangi ba, eli'ə ta rɔto li'ə. ³¹ Jeju re rɔ'a'ti, uwə ji'ə, un'ə ki taa, ningə, rɔ'a ki kete tingə ngayn kakin, tɔl sol, adi ingə lapiya nga. Go'ti, ra nyakuso adi'de.

³² Loki lo sol, go kadi kur'ti, de'gi rei ki njemonyi'gi ki de'gi pəti ki ndil'gi ki majel, rai'de, rɔ Jeju'ti. ³³ De'gi pəti ki me ɓebo'ti kawinan ki takəy'ti, takəy'ti. ³⁴ Jeju adi lapiya de'gi ngayn ki monyi ki dangi dangi ra'de, ta tuwə ndil'gi ki majel ngayn dɔ'de'ti kɔ to. Ningə, adi tarow, ndil'gi ki majel kadi eli ta'a el, tado gəri'ə ɓəti.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Luk 4.42-44)

³⁵ Taginnlo'ti, loki lo tujə el ɓay, Jeju ində taa, te me kəy'ti aw diləlo'ti, ningə low'ə'ti non, ulə ngirə kelta ki Baw'ne. ³⁶ Simon in ki ndəgi de'gi ki

in si'ə, awi sangi Jeju. ³⁷ Loki ingəi'ə ningə, eli'ə eyina: «De'gi pəti ra sangi nu». ³⁸ Jeju el'de ene: «Adi j'awi ngann be'gi'ti, ki kadi'ti kin nga, tado, maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji nu to. Tado, m're kadi m'ra kulə kin.» ³⁹ In be ə, Jeju njiyə dənangi Galile'ti ba pəti, ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, ningə tuwə ndil'gi ki majel to.

Jeju adi lapiya njebanji (Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Njebanji ɔti re rə Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə non dɔ'a'ti ene: «Re in ndigi ə, asi kadi banji lə'm ur adi rə'm ar njay.» ⁴¹ Jeju oo kumtondoo li'ə, adi ulə ji'ne ɔdi'n'ə, ningə, el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur adi rə'i ar njay.» ⁴² Tanan'ti non banji li'ə ur, adi rə'a ar njay. ⁴³ Ningə kete bay ta kadi Jeju inyə'ə adi aw, ndəj'ə ki tɔgi'ne ngayn, ⁴⁴ ə el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw ɔji rə'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi nya kar rə njay toki ndukun lə *Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya'ᶠ.» ⁴⁵ Nan loki dingəm kakin ɔti aw ningə, iləmbər dɔ nya'ti ki Jeju ra si'ə kin, adi de'gi pəti oyi. Nya kin ra adi Jeju asi kadi ur me bebo'ti ki rangi, takum de'gi'ti jaja el nga. Be ə, isi gidi be'ti, dilələ'ti, ningə de'gi in ki lo'gi ki dangi dangi, rei rə'a'ti.

2

Jeju adi lapiya njerəkoy njururu (Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Ndo ngayn el go'ti, Jeju təl aw Kapernayim'ti. De'gi gəri kadi in me kəy'ti non. ² De'gi kawinan ngayn, adi lo uwə'de ndingi ndingi, loki kadi de ulə nja'ne'ti kaa goto, biti ki ta kəy'ti taga. Ə, Jeju ndo'de Poyta ki maji lə Luwə. ³ De'gi madi rei ki de ki njerəkoy njururu rə'a'ti. Dingəm'gi ɔ, ə ɔti'ə. ⁴ Lo kadi awi si'ə, iləi'ə non Jeju'ti goto, tado, de'gi uwəi lo ndingi ndingi. In be ə, ali taa, ndu'i dow dɔ kəy*, ɔw dɔ lo ki Jeju si'ti, ningə ki bolo kakin ə, iləi nje monyi ki nya kotɔ njemonyi'gi ki dɔi kulə'ti, non Jeju'ti. ⁵ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rə'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ.» ⁶ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki nan'gi sii me kəy'ti non, isi mərta eyina: ⁷ «Tado ri ə de'ə kam, elta be wa? Elta ki mal dɔ Luwə'ti. Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ, de ki rangi goto.» ⁸ Tanan'ti non, Jeju gər mərta'gi lə'de kin, adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərta ki be kin me'se'ti wa? ⁹ Kel njerəkoy njururu kene: “Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ” ə ngan ngayn el eke, kel'ə kene: “Ində taa un tuwə lə'i, ə njiyə”, ə ngan ngayn el wa? ¹⁰ Re in be ə, m'a m'ɔji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki tɔgi dənangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: ¹¹ «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ¹² Ningə, dingəm indəi taa tanan'ti non, un tuwə lə'ne, ə te takum de'gi'ti pəti aw. Bol ra de'gi pəti, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti, eyina: «Jagi, j'oo nya ki be kin kete el!»

Jeju bar Lebi (Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Jeju təl aw kadi babo'ti gogi. De'gi pəti rei rə'a'ti, ningə ndo'de nya. ¹⁴ Loki Jeju isi dər ningə, oo *Lebi ki ngonl lə Alpe, isi me kəy taa lambo'ti.

† 1:44 1.44 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar to Luwə el. § 1:44 1.44 Lebitiki 14.2-32 * 2:4 2.4 Kəy ki elita dɔ'ti in kəy ki rai adi dɔ'a lay. In kuji ra kəy ki dənangi Palesitinn'ti.

Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Lebi ində taa, un go Jeju. ¹⁵ Go'ti, Jeju isi ta nyakuso'ti me kəy'ti lə Lebi. *Njetalambo'gi ki njeramajel'gi ngayn, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə, ta nyakuso'ti, tado ko de'gi ki be kin ngayn ə njiyəi go'ə'ti, muki muki. ¹⁶ Loki njendo ndukun'gi lə Luwə ki me kuti'ti lə *Parisi'gi oyi Jeju isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «To, Be'se isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹⁷ Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje ro ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. Ningə, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado de'gi ki njeramajel'gi yo.»

Kelta ki Luwə ki kəgi ro ta nyakuso
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Ndo kare njendo'gi lə Jan Batisi in ki Parisi'gi ogi ro'de nyakuso. Dokagilo'ti kin ə de'gi rei ro Jeju'ti dəji'ə eyina: «Ra bann ə njendo'gi lə Jan in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ogi ro'de nyakuso, ə nje ki yan'i'gi ogi ro'de nyakuso el wa?» ¹⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ke de'gi ki bari'de lo nyakuso taa nan'ti, a ogi ro'de nyakuso ki mann kanyi wa? Dokagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin asi kəgi ro'de nyakuso el. ²⁰ Nan ndo'gi a rei non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə, dokagilo'ə'ti kin ə a ogi ro'de nyakuso.» ²¹ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kəko el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kəko raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay. ²² Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəko el to. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi. Ningə mbu ndar'gi ki yiwi kandi nju'gi pəti a təli nya ki tuji ko. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa.

Ta lə Jeju do ndo kərkon'ti
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Jeju ində dər me ndo geme'gi'ti, ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi. *Njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi do ko'gi do njiyə'ti. ²⁴ Parisi'gi eli Jeju eyina: «Oo nya ki to kin: njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndo kərkon'ti.» ²⁵ Jeju el'de ene: «In tudəi nya ki ngar *Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa? ²⁶ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, dokagilo'ti ki Abiyatar ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Dabidi un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'gi'ti, ki njekujənyamosi kadikare'gi par ə in gorow'ə'ti kadi soi, so ə adi de'gi ki go'ne'ti soi to.» ²⁷ Jeju təl el'de bay ene: «Luwə or ndo kərkon ində taa dangi tado maji lə de, um ra de tado ndo kərkon el. ²⁸ In be ə, *Ngonn de in be nje ndo kərkon.»

3

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Jeju təl aw me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi gogi bay. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ² De'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo ta kon'ti lə Juwipi'gi aw? In ta bolo ki isi sangi kadi n'indəi ta do'a'ti. ³ Jeju el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa re dana ne, takum de'gi'ti pəti.» ⁴ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo kərkon'ti wa? Ra maji eke ra majel? Kadi de nagi mad'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji ko wa?» Lo to jijiji, de kare kaa elta el. ⁵ Jeju gon'de ki wongi, me'ə tingə do'de'ti ngayn tado me ngan lə'de. Ningə el dingəm kakin ene:

«Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji kare. ⁶ Loki Parisi'gi tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, awi kalangi ba ingəi nje ki kuti lə Erodi'ti tado sangi row təl Jeju.

Bulə de'gi rei rə Jeju'ti

(Mat 4.25, 12.15-16; Luk 6.17-19)

⁷ Jeju ətə aw ki njendo'gi lə'ne ta babo Galile'ti. Ningə bulə de'gi ngayn rei go'ə'ti. Bulə de'gi kakin in dənangi Galile'ti ge, dənangi Jude'ti ge, ⁸ bebo Jerujalem'ti ge, dənangi Idume'ti ge, dənangi ki gidi ba Jurden'ti ge, ta de'gi ki sii gugi gidi bebo ki Tir ki Sidon ba pəti kaa rei rə'a'ti tə. Bulə de'gi kin rei rə Jeju'ti, tado oy poy nya'gi ki rə'de. ⁹ Jeju el njendo'gi lə'ne kadi indəi də to madi dana dangi adi'ne, kadi bulə de'gi mborei'ne el. ¹⁰ Toki rəta'ti, Jeju adi lapiya de'gi ngayn, adi de'gi pəti ki ai ki monyi rə'de'ti, nagi rə'de kadi n'ədi rə'a. ¹¹ Loki de'gi ki ndil'gi ki majel uwəi'de ginn təgi'de'ti oyi'ə ningə, ətə məkəsi'de nanga non'a'ti, uni ndu'de taa ə nonyi eyina: «In Ngonn lə Luwə!» ¹² Nan, ndəji'de ki təgi'ne kadi rai adi de'gi gəri'ne el.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dəgi gidə in joo

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Go nya'gi'ti kin, Jeju aw də mbal'ti, bar nje ki ge'de, ningə rei rə'a'ti. ¹⁴ Mbunə de'gi'ti ki bar'de kin ə Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dəgi gidə in joo ki kadi in si'ə nan'ti ki dəkagilo'gi pəti. In si'ə nan'ti, kadi ulə'de adi awi iləi mbər Poyta ki maji. ¹⁵ Ta awi ki təgi kadi tuwəi ndil'gi ki majel tə. ¹⁶ Tə de'gi ki dəgi gidə in joo ki Jeju mbəti'de ə to kin: Simon, ki Jeju ində tə'a nan Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngonn lə Jebede in ki ngonkon'ne Jan, ki Jeju bar'de joo pəti ene Bowanerjesi, ki kər me'ə nan «ngonn lə ndangindi*», ¹⁸ Andire, Pilipi, Batilemi, Matiye, Tomasi, Jaki, ki ngonn lə Alpe, Tade, Simon, ki in mbunə nje rə tado kingə də lə be lə'de, ¹⁹ ningə Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ki noj'o'gi

(Mat 12.24-32; Luk 11.15-23, 12.10)

²⁰ Jeju aw be ningə, bulə de'gi rei uti kum lo mbuki mbuki bay, adi lo kadi in ki njendo'gi lə'ne ingəi dəkagilo kadi ətə nya kaa goto. ²¹ Loki noj'o'gi oyi poyta kin ningə, rei kadi n'əri'ə n'awi si'ə be, tado eli eyina: «Də'a isi dana el.» ²² Njendo ndukun'gi lə Luwə ki in Jerujalem'ti eli eyina: «Beljəbul isi me'ə'ti. Ningə in ki təgi lə ngar lə ndil'gi ki majel ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ²³ Be ə Jeju bar'de ki rə'ne'ti ningə, ər'de ginn nya'gi me kujita'gi'ti ene: «Oyi kadi Satan a tuwə de'gi lə Satan bann wa? ²⁴ Kin ə, de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dənən'ti rə'i nan ə, konbe kin a ra taa el. ²⁵ Loki de'gi ki me kəy'ti ki kareba təli dənən'ti, rəi nan, me kəy'ə kin a ra təgi kaw kete el. ²⁶ Re Satan inbe təl də'ne'ti ki rə, adi re gangi rə'ne ə, təg'ə a aw ki kete el, ginn'ə a gangi. ²⁷ Adi m'el'se, kin ə re de uwə de ki nje təgi də'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki də'a nga a, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ²⁸ M'el'se toki rəta'ti: Majel'gi pəti ki de'gi rai, kelta ki mal'gi pəti ki a te ta de'ti ki də Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kə adi de. ²⁹ Nan re de elta ki mal də Ndil Luwə'ti ningə, Luwə a inyə go kə ad'a el ratata. De kin a oti kəy majel lə'ne kin biti ki non'ti.»

* **3:17** 3.17 Bowanerjesi (ngann lə ndangindi) in to ki Jeju ində də Jaki'ti in ki Jan. De gər nya ki ində'n to kin də'de'ti el, nan de'gi madi ndəri ginnə ningə eli eyina Jeju bar'de ngann lə ndangindi tado in de'gi ki nyara ki ki təgi to mosi'de'ti.

³⁰ Jeju el'de ta kin be tado njendo ndukun'gi læ Luwə eli eyina: «Aw ki ndil ki majel ro'ne'ti.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi ki rɔta'ti
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei rai taga, ningə adi de kare ɓar'a adi'de. ³² Bulə de'gi sii nanga gugi do'a gugi. Loki rei eli'ə eyina: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi nu.» ³³ Ningə Jeju təl el'de ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ³⁴ Ningə gon de'gi ki sii gugi do'a gugi kakin, ningə el ene: «Oyi ingi ki sii kin ə in kon'm ki ngannkon'm'gi. ³⁵ Tado, de ki njera ndigi læ Luwə ə in ngonnnkon'm, konnann'm ki kon'm.»

4

Kujita ki do njeduw nya'ti
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Jeju ulə ngirə kadi ndo de'gi nya kadi babo'ti ɓay. Bulə de'gi ngayn kawinan gugi gidə, adi al aw isi me to'ti, bo do ba'ti. Bulə de'gi rai ngang ba'ti ne təli kum'de ki do'a'ti. ² Jeju ndo'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti. Me nyando'ti li'ə, el'de ene: ³ «Oyi, njendoo kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dokagilo'ti ki a ilə ko, kandi ko'gi madi tosi ngang row'ti adi yəl'gi rei onyi maki. ⁵ Kandi ko madi'gi tosi donangi wor'ti, adi lo kadi ingəi donangi asi tam uləi ngirə'de'ti goto. Nan k'in ə tɔgi kalangi ba, tado ngirə'de to taa'ne. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Go'ti ningə tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti. Konn'gi kakin tɔgi ndəmi'de mbol adi lo kadi andi goto. ⁸ Nan kandi ko'gi madi tosi donangi'ti ki maji. Be ə, tɔgi kalangi ba adi andi. Ki nan'gi andi asi do mutə, nje ki nungi andi asi do mehen, ta nje ki nungi ɓay andi asi bu to.» ⁹ Go'ti ningə, Jeju el'de ene: «De ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningə kadi oo do ta kin maji.»

Tado ri ə Jeju ndo nya ki kujita'gi wa?
(Mat 13.10-15; Luk 8.9-10)

¹⁰ Loki bulə de'gi ai ningə, nje ki nje nanyi si'ə, ki njendo'gi li'ə ki dɔgi gidə in joo, dəji'ə kadi ɔr'de ginn kujita'gi ki ndo'n nya kadi n'gəri. ¹¹ Ə el'de ene: «Ingi, Luwə te ki do nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe li'ə adi'se. Nan ndəgi de'gi ki rai taga, ingəi nyando'gi pəti ki kujita. ¹² In be kadi, "Re gonyi lo maji kaa oyi nya el num, Re oyi do ta maji kaa gəri me'ə el num, Tado re gəri me'ə ningə,

A təli ro'de go Luwə'ti kadi Luwə inyə go majel'gi læ'de ko*."»

Jeju ɔr me kujita ki ɔjido njeduw ko
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

¹³ Jeju el'de ene: «In gəri me kujita kin el ə a rai bann ə a gəri ndəgə'gi wa?» ¹⁴ Njekilə ko, nya kilə li'ə in Poyta ki maji læ Luwə. ¹⁵ Kandi ko ki tosi ngang row'ti, ɔjido de'gi madi ki oyi ta læ Luwə, ningə Satan re ɔr ta ki oyi kakin me'de'ti kalangi ba ko. ¹⁶ Nga ningə, ingi ki tosi donangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwə ningə, taai kalangi ba ki ronel. ¹⁷ Nan ta kin ulə ngirə'ne me'de el. In de'gi ki njekuwə ki ta Luwə dokagilo ki nden be par. Dokagilo ki nya toro'gi eke

* 4:12 4.12 Ejay 6.9-10

kindækumndoo tado ta læ Luwæ, re ningæ, inyæi kunme læ'de ko kalangi ba. ¹⁸ Kandi ko ki tosi dann konn'gi'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwæ, ¹⁹ nan me ki ra sururu do nya'gi'ti ki donangi'ti, ki ra ta nya maji ki donangi'ti, ta bo nya'gi ki rangi ki dangi dangi uti do taa ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²⁰ Ningæ, ndægi kandi ko'gi ki tosi donangi'ti ki maji, ojido de'gi ki oy Poyta ki maji, ningæ tai me'de'ti, æ tei ki kandi'de to. Ki madi'gi andi do mutæ ge, do mehen ge, bu kare ge.

Kujita ki ojido lambi

(Mat 5.15, 10.26; Luk 8.16-18, 11.33, 6.38)

²¹ Ningæ Jeju tæl el'de bay ene: «De a re ki lambi kæy æ dow ngo do'ti, eke indæ ginn tiræ'ti wa? A indæ do nya'ti taa. ²² Nya ra ki gidi kuwæ, ki ginn'æ a te el goto. Nya kira ki to lo kiyæ'ti, ginn'æ a te taga wangi. ²³ Re de aw ki mbi'ne tado koo do ta, ningæ kadi oo'n maji.» ²⁴ Jeju tæl el'de bay ene: «Maji kadi uri mbi'se maji oyi do ta, um oyi ki non be el. Æ kadi in gæri toki nya ki mboji adi de'gi kin æ Luwæ a mboji'n adi'se to taa a adi'se ngayn do'ti bay. ²⁵ Be æ de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'æ do'ti bay. Nan de ki nya li'æ goto kaa, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'æ'ti bay.»

Kujita ki ojido kandi nya ki duw

²⁶ Jeju tæl el'de bay ene: «Konbe læ Luwæ to to de ki aw duw nya me ndoo'ti læ'ne be. ²⁷ Go nya duw'ti kin, re nje ndoo to bi eke, to bi el kaa, kondoo ki kada, nya ki duw, uwæ æ isi togi to, ki kanji kadi njeduw'æ gæri'n row ki isi togi'n. ²⁸ Nan inbe ki doræ'ne, ra adi ko uwæ æ togi, kand'a te, ningæ go'ti gogi, æ do'ne, æ andi. ²⁹ Ningæ dokagilo ki do ko gæsiræ asi lo kuji'æ'ti, de re uje ko tado nanyi'a asi†.»

Kujita ki do kandi nya'ti ki bari'æ mutardæ

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ Jeju el'de bay ene: «Ri æ j'a j'uni kadi j'oji Konbe læ Luwæ wa? Eke kujita ki bann æ j'a j'uni kadi j'eli'n ta ki do'ti wa? ³¹ Konbe læ Luwæ to to kandi nya ki bari'æ mutardæ be. In kandi nya ki du utæ kandi nya'gi pæti ki de isi duw donangi'ti ne. ³² Loki de duw'æ ningæ, togi æ tæl kagi tanyi kibo, utæ ndægi kagi tanyi'gi pæti. Baji'æ'gi ki toi, boi ngayn, adi yæl'gi uwæi lo kisi kum ndil'æ'ti.» ³³ Ki kujita'gi ngayn ki toi tanan be æ Jeju ndo'n de'gi ta, ra be kigo læ gær'æ'ti ki de'gi asi gæri me'æ. ³⁴ Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. Nan dokagilo ki nanyi ki njendo'gi læ'ne inbe'gi ki kar'de par æ, ær'de me'æ pæti.

Jeju ndangi næl ad'a ra lokati

(Mat 8.18, 23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Me ndo'a'ti non, doji losol'ti ningæ, Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowæ'ti ki kare.» ³⁶ Inyæi bulæ de'gi, ningæ njendo'gi awi ki Jeju me to'ti ki re in'ti kete. To'gi ki rangi dani'æ. ³⁷ Ningæ, næl kibo ngayn uwæ de bus do ba'ti. Pungum mann'gi indæi kadi to mbingum mbingum adi mann isi rosi to. ³⁸ Jeju læ nya gæti'n do'ne, æ to bongi to'ti, isi to bi. Njendo'gi li'æ ndæli'æ ki non ta de'ti eyina: «Njendo, j'isi j'oyi be kaa oo el wa?» ³⁹ Jeju ndæl do bi'ti, ndangi næl, æ el mann ba ene: «Ra lokati! Adi lo to jijiji!» Low'æ'ti non næl yogiro adi lo to jijiji. ⁴⁰ Ningæ, Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Ra bann æ boi be wa? Biti bone kaa uni me'se el

† 4:29 4:29 Juwæl 4:13

bay wa?» ⁴¹ Bol ra'de ngayn, adi daji nan ta dann'de'ti eyina: «De'ə inbe kam in nan ə, nəl ki ba'gi kaa oyi ta li'ə be wa?»

5

Jeju tuwə ndil'gi ki majel do dingəm'ti ki donangi Gerasa'ti
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne tei gidi ba'ti, donangi'ti lə de'gi ki Gerasa'ti.
² Loki Jeju in me to'ti ur nanga ningə, tanan'ti non, de madi kare ki aw ki ndil ki majel rə'ne'ti, te do'bad'i'gi'ti re ingə'ə. ³ De kakin ra be do'bad'i'gi'ti. Re in ki kulə gindi kaa, de kare ki asi do'a lokati goto. ⁴ Doi'ə ki kulə gindi nja banyani banyani, ta ləi kangila gindi nja'a'ti to. Nan gangi kulə gindi riw riw ta, tət'i gindi nosi nosi to. De ki asi kuwə ginn togi'ne'ti goto. ⁵ Dokagilo'gi pəti, kondo'ti ki kada, lo njiyə in do'bad'i'gi'ti ki dann mbal'gi'ti ki wuyi ki kur ta'ne'ti. Ningə tujə rə'ne gangi bati bati ki gagi mbal'gi. ⁶ Loki oo Jeju sanyi nu bay ningə, anyi ki ngodi re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti. ⁷ Ningə ur kol ki togi'ne ngayn ene: «Jeju ki Ngonn lə Luwə ki Nje kisi do nya'gi'ti pəti, ri ə ge rə'm wa? Nja'i ba! me to Luwə'ti, adi'm kon el!» ⁸ El ta kin be tado ta ki Jeju el'ə ene: «In ndil ki majel, te ko rə dingəm'ti kin.» ⁹ Jeju daj'ə ene: «To'i nan nan?» In təl el'ə ene: «To'm nan "bulə njero'gi", tado ji banyani ngayn.» ¹⁰ Non ki do Jeju'ti ki nja nan'ti nan'ti kadi tuwə'de ko me be'ti kin el.

¹¹ Dokagilo'ə'ti kin, bulə kəsongi'gi ngayn ra ɔsi nya kadi mbal'ti non.
¹² Ndil'gi ki majel nonyi do Jeju'ti eli'ə eyina: «Tuwə'je adi j'aw dann kəsongi'gi'ti kam, j'ur me de'ti.» ¹³ Jeju ndigi se'de do'ti, adi tei me dingəm'ti kakin, ə awi uri me kəsongi'gi'ti. Tanan'ti non, bulə kəsongi'gi ki asi dər joo kare, ɔngəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, adi anyinan mann oyi. ¹⁴ Njengəm kəsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ki me ndo'gi, ɔri poy nya ki ra nya de'gi, adi de'gi awi kadi n'oyi nya ki ra nya kakin.
¹⁵ Loki de'gi kakin rei tei rə Jeju'ti ningə, oy dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kakin isi rə'a'ti. Oyi'ə kadi isi ki hangal ki maji, taa isi ki ku rə'ne'ti to. Nya'gi kin ra adi bol ra'de ngayn. ¹⁶ Ningə de'gi ki awi lo nya'gi'ti ki Jeju ra, ɔri madi de'gi poy nya ki te do dingəm'ti ki aw ki ndil'gi ki majel, ki nya ki te do kəsongi'gi'ti. ¹⁷ Be ə, uləi ngirə kadi nonyi do Jeju eyina: «Nja'i ba, inyə donangi lə'je, ə aw.» ¹⁸ Dokagilo'ti ki Jeju ra ala me to'ti gogi ningə, dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel me'ə'ti kakin daj'ə kadi n'aw si'ə. ¹⁹ Nan Jeju ɔdi el, ə el'ə ene: «Ōti aw be dann noj'i'gi'ti, ɔr'de poy nya ki Burəbe ra sə'i ki koo kumtondoo ki ət'i bol ki ɔji do'i'ti kin.» ²⁰ In be ə, dingəm kakin ɔti aw donangi Bebo'gi'ti ki Dəgi, ɔr poy nya'gi ki Jeju ra si'ə. De'gi pəti ki oyi ta kin, ət'i'de bol.

Ta lə ngonn lə Jayrusi ki ta lə dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Loki Jeju təl aw gidə ba'ti ki to ningə, bulə de'gi ngayn kawinan rə'a'ti kadi ba'ti. ²² Ningə dingəm kare ki dann njekundo kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki, to'a nan Jayrusi re. Loki oo Jeju ningə, ɔsi nanga nja'a'ti, ²³ non do'a'ti ki togi'ne ene: «Ngonn'm ki dene ki du isi oy. Nja'i ba kadi aw ində ji'i do'a'ti adi ingə kaj'i, ə oy el.» ²⁴ Jeju ɔti aw si'ə, ningə bulə de'gi ngayn njiyəi go'ə'ti, mborei'ə ki yo ge ki ne ge.

²⁵ Dene kare ki monyi mosi ad'a kon ɔl dəgi gidə in joo in dann bulə de'gi'ti non. ²⁶ Monyi kin ad'a kon ngayn, adi anyi ngodi ngayn to go

de'gi'ti ki njera de'gi monyi, nan tuji nyakingə lə'ne do'ti ko kare, ningə ingə kon ji de'ti to kingə yo. Monyi aw ki kete kete to kaw par, nya ki to soti goto. ²⁷ Dene kakin oo ta lə Jeju. Be ə, dann bulə de'gi'ti, re ki row ki gidi Jeju'ti, odi ta ku li'ə. ²⁸ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə par ə m'odi ə ro'm a ingə lapiya.» ²⁹ Ningə tanan'ti non par ə ginn mosi li'ə gangi, adi gər me daro'ne'ti toki daro'ne ingə lapiya nga. ³⁰ Low'ə'ti non, Jeju gər me hangal'ne'ti toki togi te ro'ne'ti. Be ə, təl kum'ne gogi dann bulə de'gi'ti, daji'de ene: «Nan ə odi ta ku lə'm wa?» ³¹ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Inbe in gər maji kadi bulə de'gi mborei nu ki yo ge ki ne ge, ə in təl daji ene: "Nan odi'm bay wa?"» ³² Nan Jeju nanyi ki lo gon lo'ti gugi gidi'ne kadi n'oo dene inbe ki ra nya kin. ³³ Bol ra dene kakin ngayn, adi dadi par par, tado gər nya ki ra'a me ro'a'ti. Be ə, re osi nanga nja Jeju'ti, el'ə ta'gi ki ro'ta'ti pəti ki to me'ə'ti. ³⁴ Nan Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya, ə kadi ingə lapiya do monyi'ti lə'i.»

³⁵ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de'gi madi in me kəy'ti lə Jayrusi, ki in ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi, rei eli Jayrusi eyina: «Ngonn'i oy, in ndoji Njendo, el nga.» ³⁶ Loki Jeju oo ta kel'de be ningə, usə do'ti el, ə elta ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ene: «Adi bol rai el, un me'i par!» ³⁷ Jeju ogi kadi de'gi dani'ə, nan inyə Piyər num, Jaki num, Jan ki ngonnnon Jaki num par ə adi dani'ə. ³⁸ Loki rei tei be lə njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ningə, Jeju oo de'gi ki isi singəi səkitə, isi nonyi ge uri wuyi ge. ³⁹ Jeju ur me kəy'ti ningə, el'de ene: «Ra bann ə de'gi singəi donan'ti səkitə ki non be wa? Ngonn oy el, nan to bi kare.» ⁴⁰ De'gi kogi do Jeju'ti, soki'ə'n'ə. Be ə, Jeju adi de'gi pəti tei taga, ningə baw ngonnn num, kon ngonnn num, njendo'gi li'ə ki dani'ə num par ə ai si'ə me kəy'ti ki ngonnn to'ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngonnn, el'ə ene: «Talita kumi*!» Adi kər me'ə nan: «ngonn ki dene, m'el'i m'ene, ində taa!»

⁴² Tanan'ti non, ngonnn ki dene ində taa, njiyə, tado bal'a in dogi gidə in joo. Nya ki Jeju ra kin əti de'gi bol ki dum. ⁴³ Lo kin'ti, Jeju ndəji'de kadi elita nya ki ra nya kin de madi el. Ningə, el'de kadi uni nyakusə adi ngonnn ki dene kakin so.

6

De'gi ki Najareti'ti tai me Jeju el (Mat 13.54-58; Luk 4.16, 22, 24)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw be ki togi'ti*, nan'ti ki njendo'gi li'ə awi go'ə'ti. ² Loki ndo kərkon lə Juwipi'gi asi ningə, Jeju ulə ngirə ndo de'gi nya me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. De'gi ngayn oyi do ta li'ə, adi əti'de bol, ningə eli eyina: «De kam, ingə nyando kin ra? Ə nan ə ad'a gosi ki əti bol be kin wa? Togi ki ra'n nyakoji'gi ki əti bol be kin ingə ra wa? ³ Man! Njeragi kagi do kəy'ti inbe ki in ngonnn lə Mari el wa? Jaki ge, ki Joje ge, ki Judi ge, ki Simon ge, in ngannkon'a'gi el wa? Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne to el wa?» Nya'gi kin ra nya adi Jeju təl jigi non'de'ti um lo kadi uni me'de adi'ə goto. ⁴ Be ə, Jeju el'de ene: «Lo kadi de'gi a osikurə njekeltakita Luwə'ti, me be koj'o'ti, dann noj'o'gi'ti, ki me kəy'ti li'ə goto.» ⁵ Lo kadi Jeju ra nyakoji ki əti bol me be'ti ki Najareti'ti goto, nan ndə ji'ne do njemonyi'gi'ti ki nan'gi gandi gandi par, adi'de ingə lapiya. ⁶ Ndoji Jeju ngayn tado mbəti ki mbəti kun me'de kad'a.

* **5:41** 5.41 Talita kumi: in ta Arame ki Juwipi'gi isi eli to dokagilo'ti lə Jeju. Jeju togi'ti in Najareti, donangi'ti ki Galile.

* **6:1** 6.1 Be ki

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo
(Mat 9.35, 10.1, 5-14; Luk 9.1-6)

Jeju njiyə ki ngann be'gi ki gugi dɔ Najareti, ndo de'gi nya. ⁷ Ningə, Jeju bar njendo'gi lə ne ki dɔgi gidə in joo ki rɔ'ne'ti, ə ulə'de joo joo. Adi'de tɔgi dɔ ndil'gi'ti ki majel tɔ. ⁸ Jeju adi'de ndu kadi uni nya kare tado dɔ row el, nan gɔl kareba par. El'de ene: «A uni nyakusɔ el num, bɔl el num, ta a bɪri nar me kulə dɔ bədi'se'ti el num tɔ. ⁹ Uləi sa nja'se'ti, ə ai ki ku kareba.» ¹⁰ Jeju el'de ene: «Lo ki tei lo madi'ti me kəy ki uwə'se rɔ'ne'ti, ə si'ti biti ndo kaw'se'ti. ¹¹ Ə re me bebo'ti madi, ə de'gi mbeti kuwə'se rɔ'de'ti, eke mbeti koyi dɔ ta lə'se, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti†, kadi to to nya ndəji ndu'de.» ¹² Njendo'gi ai iləi mbər Poyta ki maji kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de ki majel kɔ. ¹³ Tuwəi ndil'gi ki majel ngayn ta uri hu dɔ njemonyi'gi'ti ngayn, adi'de lapiya tɔ.

Ta koy lə Jan Batisi
(Mat 14.1-2; Luk 9.7-9)

¹⁴ Ngar *Erodi oo ta lə Jeju, tado tɔbar li'ə asi lo'gi naki naki. De'gi ki nan'gi eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki tɔgi tado ra'n nya'gi ki ətɪ bɔl bɔl.» ¹⁵ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekeltakita Luwə'ti.» Nje ki nan'gi bay eli eyina: «In njekelta ki ta Luwə'ti to nje ki rei kete kin be tɔ.» ¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, el ene: «In Jan ki ndo ki madi gangi dɔ'a kaa ə ində lo koy'ti.»

¹⁷ Erodi el be, tado ndoki inbe adi uwəi Jan, dɔi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado Erodiyadi, ki ne ngonnkɔn'a Pilipi, ki ində taa'a ne'ne'ti, ¹⁸ ə Jan el'ə ta dɔ'ti ene: «In go'ti el kadi ində taa ne ngonnkɔn'i ne'i'ti‡.» ¹⁹ Erodiyadi uwə Jan me'ne'ti ngayn, adi sangi row tɔl'ɔ, nan asi el. ²⁰ Tado Erodi bɔl Jan, gər kadi in de ki njera nya ki dana, taa in de ki ar njay tɔ. Be ə, Erodi ngəm'ə maji. Loki Erodi oo ta kel Jan ningə, ta kin uwə ki ta, nan be kaa, Erodi ge koo ta kel Jan par par. ²¹ Ndo ki maji ki Erodiyadi isi sangi kete kete kaa re nga. Adi in ndo rɔnel koji Erodi, ə Erodi adi rai nyakusɔ. Ningə ndo'a'ti kin, Erodi bar kibo'gi lə'ne num, bar njekundo njero'gi lə'ne num, taa bar njetoɔbar'gi ki donangi Galile'ti tɔ. ²² Dɔgagilo kusɔ nya'ti, ngonn ki Erodiyadi ki dene, ur kəy go'de'ti, te la. La lə ngonn ki dene kin nəl Erodi ngayn, taa nəl de'gi ki bar'de lo nyakusɔ'ti ngayn tɔ, adi ngar el ngonn ki dene kakin ene: «Dəji'm nya ki me'i ge par ə m'a m'ad'i.» ²³ Erodi aw biti un ndu'ne ki kiwrɔ ad'a ene: «Nya'gi pəti ki dəji'm, ə m'a m'ad'i. Re in dow konbɛ lə'm kaa a ingə.» ²⁴ Ngonn ki dene te aw taga, aw dəji kon'ne ene: «In ri ə kadi m'dəj'ə wa?» Ə kon'a el'ə ene: «Dəj'ə dɔ Jan Batisi.» ²⁵ Ngonn ki dene təl kalangi ba aw rɔ ngar'ti el'ə ene: «Toki ji ra'n tanan'ti ne inbe kin, kadi adi'm dɔ Jan Batisi me supira'ti.» ²⁶ Me ngar tuji, ɔjido nya'ti ki ngonn ki dene dəj'ə kin, nan lo kadi ɔg'ɔ goto tado kun ndu ki un ki kiwrɔ, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakusɔ'ti tɔ kin. ²⁷ Be ə tanan'ti non, ngar un ndu'ne adi njero kare ki njengəm'ə kadi aw kəy dangay'ti gangi dɔ Jan re'n. ²⁸ Njero aw gangi dɔ Jan me supira'ti, re'n adi ngonn ki dene. Ningə ngonn ki dene kakin təl'n adi kon'ne. ²⁹ Loki njendo'gi lə Jan oyi poyta kin ningə, rei uni ninn'ə awi duwi.

Jeju adi nyakusɔ dingəm'gi dər mi soi
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

† 6:11 6.11 Ta lə kində bu ki nja'ti kɔ ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki dɔ'ti ki in ginn'ti nanga. ‡ 6:18 6.18 Lebɪtiki 18.16, 20.21

³⁰ Loki njekawkulə'gi təli lo kulə'gi'ti lə'de ningə, kawinan rə Jeju'ti, ɔri'ə poy nya'gi ki rai ki nya'gi ki ndoi de'gi adi'ə oo. ³¹ Bulə de'gi ngayn awi num, təli num adi lo kadi njendo'gi ingəi ngonɔn dəkagilo nden be kadi soi nya kaa goto. Be ə, Jeju el'de ene: «In rei adi j'awi lo ki de'gi gotoi'ti kin kadi ɔri kon nden.» ³² Be ə, ali me to'ti tado kaw kosi rə'de ngərangi, lo ki de'gi gotoi'ti. ³³ De'gi ngayn oyi'de lo kaw de'ti, ə gəri'de bəti tɔ. De'gi in bebo'gi'ti ki dangi dangi, anyinan ki nja'de bur bur awi kete, lo ki Jeju ki njendo'gi isi awi'ti.

³⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti ningə, oo bulə de'gi ngayn. Loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, tado rai to bati'gi ki njekul'de goto be. In be ə, Jeju tumginn ndo'n'de nya'gi ngayn. ³⁵ Loki kadi yəti rə'ne ə binəm taa njendo'gi ɔti ki rə Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur tɔ. ³⁶ Maji kadi inyə bulə de'gi kam adi awi ki lo ndɔɔ'gi'ti ki ngannbɛ'gi'ti ndogi nyakusɔ soi.» ³⁷ Nan Jeju təl el'de ene: «Inbɛ'gi adi'de nya soi.» Ningə, njendo'gi dəji'ə eyina: «Kadi j'aw ji ndogi mapa asi silə bujɔs j'adi'de soi wa?» ³⁸ Jeju təl el'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa? Ai dann de'gi'ti oyi.» Loki ai dann de'gi'ti, dəji ningə, təli eli'ə eyina: «Mapa in mi, ə kanji joo tɔ.» ³⁹ Jeju un ndu'ne adi'de kadi adi de'gi sii nanga ki kut'ə kut'ə dɔ mu'ti ki mbol. ⁴⁰ Be ə, de'gi uwəi nan bu bu ge, dɔmi dɔmi ge, ə sii nanga ki bara bara. ⁴¹ Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakusɔ kin. Go'ti, uwə mapa'gi kakin gangi'de nan'ti ə adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. Kanji'gi ki joo kaa, lowə de'gi pəti tɔ. ⁴² De'gi pəti soi nya ndanni maji. ⁴³ Ningə, njendo'gi oyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo. ⁴⁴ De'gi ki soi mapa kin asi dingəm'gi dər mi.

Jeju njiyə dɔ mann'ti

(Mat 14.22-33; Jan 6.16-21)

⁴⁵ Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne kadi ali me to'ti, ai gidi ba'ti kete non'ne'ti, ki kaw ki bebo Betisayda'ti nu. Ningə dəkagilo'ə'ti kin inbɛ inyə bulə de'gi kadi awi. ⁴⁶ Loki Jeju adi'de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal'ti tado kelta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul nga ningə, to in dann ba'ti, ə Jeju in ki kar'ne ba ə nanyi nanga gogi. ⁴⁸ Jeju oo kadi njendo'gi lə'ne ingəi kon ngayn lo kosi to'ti, tado nəl ulə, sur to ki gogi gogi. Taginnlo'ti ningə, Jeju in ra njiyə dɔ mann'ti, isi aw ki rə'de'ti, ningə ge kadi dər ta'de bay. ⁴⁹ Ə loki oyi'ə ra njiyə dɔ mann'ti ningə, oyi kadi in muwə de yo, adi uri kɔl. ⁵⁰ Inbɛ'gi pəti oyi'ə, adi bol tɔl'de. Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in! Ə bɔli el!» ⁵¹ Jeju al go'de'ti me to'ti, ningə nəl yokiro. Loki oyi nya'gi kin ningə ndil'de te saw. ⁵² Tado ki rɔta'ti, njendo'gi gəri kum nya ki Jeju ra ɔjido mapa kin el, tado me ngan lə'de.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejareti'ti

(Mat 14.34-36)

⁵³ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali gidi babo ningə, tei dɔnangi Genejareti'ti. Indəi to lə'de ngangɔ ba'ti. ⁵⁴ Loki uri nanga taa par ə, de'gi gəri Jeju ə binəm. ⁵⁵ Adi, anyinan ngodi asi bɛ'gi ki dɔnangi'ti kin non naki, naki. De'gi iləi rə'de, oyi njemonyi'gi lə'de me tuwə to de'ti, rei se'de rə'a'ti, loki oyi kadi Jeju si'ti. ⁵⁶ Lo'gi pəti ki awi'ti, ngann bɛ'gi ki bebo'gi ki lo ndɔɔ'gi, de'gi rei ki njemonyi'gi buki'de tambalo'ti, ə nonyi

dɔ Jeju'ti kadi inyɛ njemonyi'gi adi ɔdi ta ku li'ə. Ningə, nje ki ɔdi ta ku li'ə ingəi lapiya tɔ.

7

Jeju ndangi Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə (Mat 15.1-20)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə madi in Jerujalem'ti, kawinan dɔ Jeju'ti. ² Oyi kadi njendo'gi li'ə ki ki madi'gi sɔi nya ji'de yoro um togi ji'de kigo row ragoti el. ³ Toki rɔta'ti, Parisi'gi ki Juwipi'gi ba pəti, togi ji'de ə binəm taa sɔi nya, um sɔi nya ki ji'de ki yoro el. Adi in kində kum go nyajibəlbə'ti lə kaw'de'gi. ⁴ Be tɔ ə, re təli suki'ti ningə, a ndogi mann rɔ'de suki suki bay ta a sɔi nya. Awi ki nyajibəlbə'gi ki rangi ngayn ki isi təli rɔ'de go'ti bay to togi nya kaynmann'gi ki ngo'gi ki ngoo ningə kasi, ki gorow ra'a'ti.

⁵ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə dəji Jeju eyina: «Tadɔ ri ə njendo'gi lə'i təli rɔ'de go nya jibəlbə'ti lə kaw'je'gi el wa? Ra bann ə togi ji'de el par ə sɔi nya ki ji'de ki yoro ba wa?» ⁶ Jeju ilə'de'ti ene: «Ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay dɔ'se'ti in ta ki rɔta'ti. In njekədikum de'gi, tadɔ Luwə adi Ejay ndangi ene:

“Ginn de'gi kin ɔsikurə'm ki ndar ta'de kare,
Nan me'de in sanyi sə'm.

⁷ Tɔji ki isi uləi dɔ'm'ti, nda'a goto,
Tadɔ nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa,
In mbərkikində'gi ki in rɔ de'gi'ti.”*

⁸ Jeju el'de ene: «Inyɛi mbərkikində lə Luwə dow kare, ə in təli rɔ'se go nya jibəlbə'ti lə de'gi yo.»

⁹ Ningə, Jeju el bay ene: «To rɔ'se el kadi inyɛi go mbərkikində lə Luwə kalangə ba kadi ngəmi go nyajibəlbə lə'se! ¹⁰ Tadɔ, Moji ene: “Ɔsi kurə baw'i ki kon'i.” Taa el bay ene: “De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy.”† ¹¹ Nan ingi, eli eyina: “Re de madi el baw'ne eke kon'ne ene: <Nya maji'gi ki re m'a m'osi'n koyi ə in korban> (kor me'ə nan kadikare lə Luwə).” ¹² In kin ɔji kadi uti tarow kadi de madi ra nya ɔsi'n koy baw'ne eke kon'ne. ¹³ Gonyi row tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki nyajibəlbə lə'se kin oyi! Nya ki isi ndoi de'gi ki kete kete. Ta nya'gi ki rangi ki toi be ngayn ki isi rai in non bay.»

Nya'gi ki a ra de adi ar njay el takum Luwə'ti (Mat 15.10-20)

¹⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rɔ'ne'ti bay ə el'de ene: «Ingi pəti uri mbi'se maji kadi oyi dɔ ta lə'm, kadi gəri me'ə tɔ.» ¹⁵ Nya madi ki in taga aw me de'ti ki a təl'ə nya ki to njen'ti goto. Nan nya ki in me de'ti te taga ə a təl'ə nya ki to njen'ti. ¹⁶ [Re de madi aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo.] ¹⁷ Loki Jeju inyɛ bulə de'gi, ə təl aw me kəy'ti ningə, njendo'gi li'ə dəji'ə kadi ɔr'de ginn kujita kakin. ¹⁸ Jeju el'de ene: «Adi inbɛ'gi kaa gəri nya el tɔ wa? In gəri me ta ki m'ge kel kin el wa? Nya pəti ki in taga ki aw me de'ti, nya kare ki a təl'ə ki njen'ti goto. ¹⁹ Toki rɔta'ti, nya'gi kin pəti awi ngarmə'ə'ti el, nan awi kanda'a'ti yo, ningə go'ti tei kɔ awi bɛ sin'ti. Ta lə Jeju kin tɔji kadi nyakusɔ'gi pəti in ki kar njay.» ²⁰ Ningə Jeju el'de bay ene: «Nya ki te rɔ de'ti ki taga ə in nya ki nje təl de nya ki to njen'ti. ²¹ In me de'ti kəy, in ngarmə de'ti ə, mərta'gi ki majel

* 7:7 7.7 Ejay 29.13 † 7:10 7.10 Tekitaga 20.12; Ndukun 5.16

sii tei'ti, ki kaya ki ra, ki bogi, ki töl nan, ²² ki kuwə marum, ki ra kumnda nya, ki mendul, ki kədinan, ki nyara ki gorow'ə'ti el, ki kəjirə, taa kulə ra'gi ki to mbo tō. ²³ Nya'gi ki majel kin pəti in me de'ti ə təl'i'ə nya ki to njen'ti.»

Dene ki mbah un me'ne adi Jeju

(Mat 15.21-28)

²⁴ Jeju in low'ə'ti non ningə aw dənangi'ti ki Tir. Aw ur me kəy'ti madi, ge kadi de'gi gəri go'ne el, nan lowə goto. ²⁵ Re inbe ki Jeju re te bay par ə, dene madi ki ndil ki majel isi adi kon ngonn'o ki dene oo ta li'ə, ə anyi re osi nanga nja'a'ti. ²⁶ In dene ki in Juwipi el, be koj'o in Penesi, dənangi Siri'ti. Non ki dō Jeju'ti kadi tuwə ndil ki majel ki isi adi kon ngonn'o kin kō. ²⁷ Nan Jeju el'ə ene: «Inyə adi ngann'gi ki me kəy'ti soi asi'de bay ta. Tado in go'ti el kadi de un nyakuso lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.» ²⁸ Ə dene kakin ilə'ti ene: «In rəta'ti Burəbe, nan k'in ə ngann busi'gi ki rai ginn tabilə'ti a soi bunə nya'gi ki tei ta ngann'gi'ti tosi nanga tō.» ²⁹ Ningə Jeju el'ə ene: «Takul ta ki te ta'i'ti kin, ətə aw be lə'i, tado ndil ki majel te me ngonn'i'ti ki dene kō nga.» ³⁰ Dene kakin təl aw be ningə, ingə ngonn'ne, to dō tirə'ti kare, tado ndil ki majel kakin te rə'a'ti kō.

Jeju adi nje mbiboy oo ta

³¹ Jeju in dənangi Tir, gangi Sidon, ningə ində dənangi Bebo'gi'ti ki Dəgi gangi bay ta re te ta mann ba Galile'ti. ³² De'gi rei ki dingəm kare ki mbi'ə boy, ki lo kelta ngan si'ə, rō Jeju'ti, dəji'ə kadi ində ji'ne dō'a'ti, kadi ingə lapiya. ³³ Jeju ər'ō ki kar'a ba aw si'ə sanyi ki bulə de'gi. Loki tulə ngann ji'ne'gi mbi njemonyi'ti ningə, tuw mann ta'ne ətə'n ndonn dingəm kakin. ³⁴ Go'ti ningə, Jeju un kum'ne ki dōran'ti, ilə kon puu, ə el ene: «Epata» (kər me ta kin nan: mbuti). ³⁵ Tanan'ti non par ə mbi dingəm kakin mbuti, ə ndonn'o tuti adi elta ar njay njay. ³⁶ Jeju ndər mbi de'gi ki oyi nya kin kadi de el ta'a kete adi de ki rangi oo el. Loki ndər mbi'de ki nja nan'ti nan'ti kadi de ər poy nya kin el ningə, kadibe bay ə de'gi ər poy nyara'a ki kete kete. ³⁷ Nya ra Jeju ətə bulə de'gi bol ngayn adi eli eyina: «Nya ra'a'gi pəti maji: Ra nje'gi ki mbi'de boy adi oyi dō ta, ta ra mbiki'gi adi elita tō.»

8

Jeju adi nyakuso de'gi dər sō

(Mat 15.32-39; Mrk 6.30-44)

¹ Me ndo'gi'ti kin, bulə de'gi ngayn kawinan toki rangi bay dō Jeju'ti. Ningə, nya ki kadi soi goto. Be ə Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: ² «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndō mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi soi goto. ³ Re m'inyə'de m'adi awi be ki me'de bo ba a, bo a taa tōgi'de row'ə, tado nje ki madi dann'de'ti in sanyi ə rei.» ⁴ Njendo'gi li'ə təl'i eli'ə eyina: «J'a j'ingəi mapa ra diləlo'ti ne, ə a asi kadi'de soi wa?» ⁵ Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri.» ⁶ Go'ti ningə, Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. Jy mapa ki siri kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə dō'ti ningə, gangi'de nan'ti, ə adi njendo'gi lə'ne kadi adi bulə de'gi. Be ə, njendo'gi tai adi bulə de'gi tō. ⁷ Ai ki ngann kanji'gi ji'de'ti tō. Jeju njangi dō'a ə adi njendo'gi lə'ne kadi lowəi de'gi tō. ⁸ De'gi soi nya ndanni, adi, njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi kara siri. ⁹ De'gi ki soi nya, asi dər sō. Go'ti ningə, Jeju inyə'de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali me to'ti, awi dənangi Dalmanuta'ti.

Parisi'gi dæji nyakoji Jeju

(Mat 12.38-39, 16.1-4; Luk 11.16-29, 12.54-56)

¹¹ Parisi'gi in non rei ningə, uləi ngirə manjinan ta'ti ki Jeju. Ə dæji'ə kadi ra nyakoji madi ki in dōran'ti adi n'oyi. Dæji'ə be to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə. ¹² Jeju ilə me'ne humm, ə el'de ene: «Tado ri ə de'gi ki dəkagilo'ti ki bone kin dæji kadi n'oyi nyakoji wa? Toki rōta'ti, adi m'el'se madi oyi! nyakoji madi ki kadi de a ra tado lə'de goto.» ¹³ Be ə, Jeju inyə'de, ə al me to'ti tado kaw dow ba'ti ki kare.

Hum lə Parisi'gi ki lə Erodi

(Mat 16.5-12; Luk 12.1)

¹⁴ Me njendo'gi oy dō mapa'ti ki kadi oyi. In ki ji'de'ti ki sii me to'ti in kareba par. ¹⁵ Jeju ndæji'de, ə el'de ene: «Oyi maji! Oyi go rō'se maji dō hum'ti lə Parisi'gi, ki yan Erodi to'» ¹⁶ Njendo'gi manjinan ta dann'de'ti eyina: «Jeju el be tado j'aw ki mapa el!» ¹⁷ Jeju gər ta ki me'de'ti, adi el'de ene: «Tado ri ə isi manjinan ta dann'se'ti dō mapa'ti ki oyi el wa? In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Ngarme'se ngan kaa bay wa? ¹⁸ Awi ki kum'se eke oyi lo el wa? Awi ki mbi'se ke oyi dō ta el wa? Me'se olo dō nya'gi'ti el wa? ¹⁹ Ndəki m'lowə mapa mi, de'gi dər mi, eke ndəgi gindi mapa ki nanyi, oyi rosi kara bann wa?» Eli eyina: «J'oyi rosi kara dōgi gidə in joo.» ²⁰ «Nga ndəki, m'lowə mapa siri dingəm'gi dər sō kin, gində'gi ki nanyi, ndəki oyi kara bann to wa?» Ningə eli'ə eyina: «J'oyi kara siri.» ²¹ Lo kin'ti Jeju el'de ene: «In gəri el bay wa?»

Jeju adi njekumto kare oo lo me be'ti ki Betisayda

²² Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne rei tei me be'ti ki Betisayda'ti ningə, de'gi rei ki njekumto kare rō Jeju'ti. De'gi kakin nonyi dō Jeju'ti kadi dō'd. ²³ Jeju uwə ji njekumto kakin, ə aw si'ə gidi be'ti. Loki nyom kum'ə ki mann ta'ne ningə, ində ji'ne dō'a'ti ə dæj'ə ene: «Oo nya madi wa?» ²⁴ Njekumto gon lo ningə ene: «M'oo de'gi, nan to ə toi to kagi'gi ə ra njiyəi be.» ²⁵ Jeju təl ində ji'ne dō kum'ne'ti nja kare bay adi oo lo ar njay njay nga. Ingə lapiya, ta oo nya'gi pəti ar njay njay to. ²⁶ Go'ti ningə, Jeju inyə adi aw be lə'ne, ə el'ə ene: «Ononyi təl kaw me be'ti kin gogi.»

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti, De ki Luwə Mbət'ə

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ Jeju ɔti low'ə'ti non ningə, awi ki njendo'gi lə'ne ngann be'gi'ti ki gidi Sejarə'ti, ki Pilipi. Loki in dō row'ti, Jeju dæji'de ene: «De'gi isi elita dō'm'ti toki m'in nan wa?» ²⁸ Ə njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli; nje ki rangi bay eyina in ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ²⁹ Ningə, Jeju təl re dæji'de inbe'gi ene: «Nga inbe'gi ki dō'se, eli eyina m'in nan wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə!» ³⁰ Jeju ndæji'de ki tōgi'ne kadi elita kete kadi de ki rangi oo el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti

(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

³¹ Go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ulə ngirə kadi ndo'de toki n'in Ngonn de n'a n'ingə kon ngayn. *Ngatōgi'gi lə juwipi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi mbəti'ə. De'gi tōli'ə, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'o, a te lo koy'ti. ³² El'de ta'gi kin pəti ar njay.

* **8:15** 8.15 Hum lə Parisi'gi in nyando lə'de ki ngom, ningə hum lə Erodi in mbəti kunme kadi Jeju.

Piyər ər Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a. ³³ Nan Jeju təl rə'ne, gon njendo'gi lə'ne ningə ndangi Piyər ki togi'ne ngayn ene: «In təl gogi Satan! Ɔr rə'i kə sanyi rə'm'ti, tado mərta lə'i in mərta ki in rə Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

³⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne, ningə el'de ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rə'ne to nya madi el, kadi inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ³⁵ Toki rə'ta'ti, de ki ge kaji rə'ne n'inbe dənangi'ti ne a ilə rə'ne kə. Nan de ki ilə rə'ne kə tado lə'm, eke tado Poyta ki maji, a aji rə'ne. ³⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dənangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji, ə maj'a to ra be wa? ³⁷ Nya madi ki de a adi ər'n tor ndil'ne to non wa? ³⁸ Toki rə'ta'ti, re rə de madi sol'ə tado lə'm, eke tado ta lə'm takum de'gi'ti ki nje ra kaya ki njeramajel ki dəkagilo'ti kin, m'in Ngonn de m'a m'ra rəsol də'a'ti tə, ndə'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə Bai, nan'ti ki malayka'gi ki ari njay.»

9

¹ Jeju el'de bay ene: «Toki rə'ta'ti adi m'el'se: De'gi madi dann'se'ti ne, a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə ki a re ki togi'ne kam taa.»

Jeju mbəl rə'ne

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Ndo mehen go'ti, ningə Jeju ər Piyər num, Jaki num, taa Jan num tə, ə al aw se'de də mbal'ti ki ngal, ki kar'de ba, sanyi ki ndəgə'gi. Low'ə'ti kin non, Jeju mbəl takum'ne. ³ Ku'gi li'ə ndoloi kənyi kənyi, taa ndai nda ki de ki dənangi'ti ne ki kadi a togi ku adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin'ti non, Eli in ki Moji tei ki rə'de'ti bus, isi elita ki Jeju. ⁵ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə kare in yan Eli tə.» ⁶ Toki rə'ta'ti, Piyər gər ta inbe ki kadi el el, tado, inbe ki madi'ne'gi ki joo, bəl ra'de ngayn. ⁷ Ningə, tanan'ti non, kilndi re dow də'de bigum. Ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, ə oyi ta li'ə.» ⁸ Ki kum ki kində jipi, njendo'gi gonyi lo gugi gidi'de, nan de kare kaa oyi'ə el. Jeju ki kar'ne ba par ə oyi'ə rə'de'ti. ⁹ Loki in də mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ndəji'de kadi ər'i poy nya ki ra nya ə oyi kin de madi el, biti kadi n'in Ngonn de n'te dann njekoy'gi'ti. ¹⁰ Njendo'gi təli rə'de go ta'ti ki Jeju el'de, nan k'in ə, gəri me ta ki nan: «Kində taa dann njekoy'gi'ti» kin el, adi manji nan ta də'ti dann'de'ti.

¹¹ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tado ri ə njendo ndukun'gi lə Luwə eyina maji kadi Eli re kete ta wa?» ¹² Jeju ilə'de'ti ene: «In rə'ta'ti kadi Eli a re kete bay taa, kadi ra go nya'gi adi asi nan gogi. Nga ra bann ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə, səw də'm m'in "Ngonn de bay toki m'a m'ingə kon ngayn, ta de'gi a kidi m'in tə" ə? ¹³ Toki rə'ta'ti adi m'el'se madi oyi, Eli re, ə de'gi rai si'ə nya ki me'de ge, toki ndangi me makitu'ti səw'n də'a.»

Jeju adi lapiya ngonn ki ndil ki majel ad'a kon

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli rei rə njendo'gi'ti ningə, oyi bulə de'gi iləi nan gugi də'de gugi, ningə njendo ndukun'gi ə isi manjinan ta'ti se'de tə. ¹⁵ Loki bulə de'gi oyi Jeju, ningə ndəji'de ngayn, adi anyinan bur bur ki rə'a'ti, uwəi ji'ə rai'ə lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njendo'gi lə'ne ene: «Ta ri ə isi manjinan ta də'ti se'de wa?» ¹⁷ De madi kare dann bulə de'gi'ti el'ə ene: «Njendo de'gi,

* 9:12 9.12 Ejay 53.3; Pa'gi 22.7-18

kete m're ki ngonn'm ro'i'ti, tado in ginn togi'ti la ndil ki ra'a adi elta el.
¹⁸ Lo'gi poti ki ndil kin in si'e'ti ningə, ugə ilə nanga, adi pulum taa uwə jugi jugi, ngor ngangi'ne guru guru, ningə ndaj'a ranyi, ad'a to to kagi be. Be ə, m'dəji njendo'gi lə i kadi tuwəi ndil ki majel kin do'a'ti ko, nan ingəi togi ra'a el.» ¹⁹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dokagilo'ti ki bone in nje me ngan kadi to m'nji sese kagilo bann taa uni me'se adi m'in wa? Kadi m'a m'osi ginn'se kagilo bann bay taa wa? In rei si'e ro'm'ti ne.»
²⁰ Loki rei ki ngonn ro'a'ti ningə, tanan'ti non inbe ki ndil ki majel oo Jeju par ə, dadi ngonn kakin nangi nangi, ə mann taa in pulum jugi jugi, ningə bi'e ilə nanga, ad'a nduguru nanga. ²¹ Jeju dəji Baw'a ene: «Dokagilo ki ra'a'ti ə nya kin ulə si'e ngirə wa?» Baw ngonn ilə'ti ene: «Ulə ngirə loki ngonn to du ba bay. ²² Ningə, kagilo'gi madi ndil ki majel kin, isi sur'ə tilə por'o ge ki me mann'ti ge kadi tol'ə, ə re asi ra nya madi ə, oo kumtondoo lə'je, in ra se'je.» ²³ Jeju təl el'ə ene: «Re asi! ... kin tado ri wa? De ki un me'ne, asi ra nya'gi poti.» ²⁴ Tanan'ti non, baw ngonn elta ki ndu'ne kibo ene: «M'un me'm, nan kunne lə'm ə in ngayn el, ə in ra sə'm!» ²⁵ Loki Jeju oo kadi bulə de'gi isi anyinan bur bur ki ro'a'ti ningə, ndangi ndil ki majel ene: «In ndil ki majel ki nje boy mbi de'gi ki nje kadi de'gi elita el, m'un ndu'm kadi in te ro ngonn'ti kin ko, ə re gogi el ratata!» ²⁶ Ndil ki majel kakin ur kol, ra ngonn adi dadi nangi! nangi! ki togi'ne ngayn, ningə te ro'a'ti ko. Ngonn təl to toki oy be, adi de'gi poti ki oyi nya ki ra nya eli eyina: «Oy nga.» ²⁷ Nan Jeju uwə ji ngonn un'ə ur'ə taa. ²⁸ Loki Jeju təl re be ə, njendo'gi li'ə sii si'e ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tado ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁹ Jeju təl el'de ene: «Ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ta.»

Jeju təl elta ki do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay
 (Mat 17.22-23; Luk 9.43-45)

³⁰ Ōti low'ə'ti non ningə, indəi donangi Galile gangi. Jeju ge kadi de madi gər go'ne el. ³¹ Tado un dokagilo kadi ndo'n nya njendo'gi lə'ne. Be ə el'de ene: «A uləi m'in m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a tōli m'in, ningə loki tōli m'in, ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'm'ti ə, m'a te lo koy'ti.»
³² Njendo'gi gəri me ta li'ə kin el, ningə boli kadi dəji'ə ta do'ti to.

Jeju un ta lə ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi lə'ne
 (Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Loki rei tei me be'ti ki Kapernayim, ə uri me kəy'ti ningə, Jeju un ta dəji'de ene: «Ta ri ə kete isi manjinan ta do'ti do row'ti wa?» ³⁴ Nan tōli sii keke, tado, do row'ti, manjinan ta, kadi n'gəri ke nan ə in kibo wa?
³⁵ Jeju isi nanga, ningə bar njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo, el'de ene: «Re de madi ge kadi n'in de ki dokete ningə, maji kadi təl ro'ne dōboy de'gi'ti num, nje ra kuləbər kadi ndəgə'gi poti num to.»
³⁶ Go'ti, Jeju un ngonn ki du, ur'ə dann'de'ti, ə loki uwə ro'ne'ti ningə, el'de ene: ³⁷ «Re de madi uwə ngonn ki be kin ro'ne'ti me to'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm ro'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki ro'ne'ti, in m'in ə uwə'm ki ro'ne'ti el, nan in njekulə'm ə uwə ki ro'ne'ti.»

De ki in nje kosi'm ta el in de lə'm
 (Luk 9.49-50)

³⁸ Jan el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki ra tuwə ndil'gi ki majel me to'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'og'ə do ra nya kin, tado in njiy se'je go'i'ti el.» ³⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ononyi'se kadi ogi'ə do, tado de kare ki a ra nya ki əti bol me to'm'ti ki kadi a təl kalangi ba elta ki majel do to'm'ti goto.

⁴⁰ Toki rōta'ti, de ki ōsi'je ta el in de lə'je. ⁴¹ Taa re de madi adi mann kanyi me ngonnn kala mann'ti par; tado kin ki in de'gi lə Kirisiti kaa, toki rōta'ti, de'ə kin a nal nyakugə goji lə'ne el.

Ndəji nan dō majel'ti

(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti ki uni me'de adi m'in, ōsi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi dōi mbal kibo ngayn mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti. ⁴³ Kin ə ji'i rai adi ōsi me majel'ti ə, in gang'a ilə kō. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare, utə kadi in ngəm ji'i gi joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti, me por'ti ki a oy el ratata kin. [⁴⁴ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tō†.] ⁴⁵ Kin ə nja'i kare rai adi ōsi majel'ti ə, in gang'a ilə kō. Tado, in soti kadi ingə kaji ki nja'i ki kare, utə kadi in ngəm nja'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. [⁴⁶ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tō.] ⁴⁷ Kin ə kum'i kare rai adi ōsi me majel'ti ə, ɔr'ɔ kō. Tado, in soti kadi ur Konbe'ti lə Luwə ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁴⁸ Lo'ti ki kode'gi oyi el, ta por ki sēm'ti kaa oy el ratata tō. ⁴⁹ Toki rōta'ti, de ki ra kaa por kon'gi a rā'a adi ar njay, toki kati a rā'n nyakuso adi nəl be. ⁵⁰ Kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi wa? Nya ki kadi de a rā'n goto. Ningə maji kadi tōji hal ki maji ki rō nan'ti, ə sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.»

10

Ta ki dō gangi nan'ti lə dene ki dingəm

(Mat 19.1-9; Luk 16.18)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw donangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. Bulə de'gi kawinan gugi gidə gugi bay. Ki go jibəl ra'a'ti lə Jeju, ulə ngirə ndo'de nya. ² Parisi'gi madi ōti rei rō Jeju'ti, ningə kadi to iyəi kulə uwəi'ə'n'ə me ta'ti, dəji'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə'n ne'ne eke adi tarow el wa?» ³ Jeju dəji'de ene: «Ndukun ri ə Moji adi'se dō'ti wa?» ⁴ Ingi təli eli'ə eyina: «Moji ndōki adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, nan k'in ə, kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti*.» ⁵ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji ndangi'n mbərkikində kin adi'se. ⁶ Nan lo kulə ngirə kində nya'gi'ti, Luwə ra dingəm ki dene. ⁷ In be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne, ⁸ təli daro ki kare. Lo kin'ti a in joo el nga, nan a in daro ki kareba†. ⁹ Ningə nya ki Luwə dōo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el‡.» ¹⁰ Loki təli rei be, njendo'gi li'ə dəji'ə ta dō'ti bay. ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «Re de tuwə ne'ne, ə ta in ki rangi, in njekuwə marum par ki rō ne'ne'ti. ¹² A re in dene ə mbəti ngaw'ne ə ta dingəm ki rangi kaa, in njekuwə marum tō.»

Jeju njangi dō ngann'gi ki du

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rō Jeju'ti kadi njangi dō'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Loki Jeju oo kuləra njendo'gi lə'ne ningə, nəl'ə el adi el'de ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei rō'm'ti, ononyi'se kadi ōgi'de tarow,

† **9:44** 9.44, 46 Barta ki joo kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. * **10:4** 10.4 Ndukun ki nja joo 24.1 † **10:8** 10.8 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 2.24. ‡ **10:9** 10.9 Lo tum ginn nya'gi Jan 1.27, 2.24

tado Konbe læ Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁵ Toki rōta'ti, adi m'el'se, de ki ndigi kadi Luwə onbe dō'a'ti to ngonni ki du be el ə, a ur konbe'ti læ Luwə el ratata.» ¹⁶ Go'ti, Jeju oy ngann'gi ki du kadi'ne'ti, ində j'ne dō'de'ti, ə njangi dō'de.

Ta læ Jeju in ki de ki njenyakingə
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Loki Jeju ɔti osi dō row'ti ningə, dingəm madi kare anyi re osi nanga osi məkəsi'ne non'a'ti, dōj'ə ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁸ Jeju el'ə ene: «Tado ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ¹⁹ In gər mbærkikində'gi læ Luwə ki ene: “A töl de el, a uwə marum el, a bogi el, a mannaji ki ngom dō mad'i'ti el, a ra nya ki majel ki de madi el, ɔsi kurə baw'i ki kon'is.”» ²⁰ Dingəm kakin el'ə ene: «Njendo, m'ra nya'gi kin pəti, m'töl rō'm go'ti lo kulə ngirə basa'm'ti nu.» ²¹ Jeju gon dingəm kakin ki rōnel, ningə el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra. Aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi læ'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn me dōran'ti, ə un go'm.» ²² Nan loki dingəm kakin oo ta'gi kin ningə, kum'ə diw kururu, ə ɔti aw ki rōnel el, tado in de ki aw ki nyakingə ngayn.

²³ Jeju gon lo gugi dō'ne ningə el njendo'gi læ'ne ene: «A in nya ki ngan ngayn rō nje nyakingə'ti kadi ur me Konbe læ Luwə!» ²⁴ Ta læ Jeju kin ndo'ji'de, nan Jeju ra dō'ti gərərə ba ene: «Ngann'm'gi, in nya ki ngan ngayn kadi de ur Konbe'ti læ Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe'ti læ Luwə.» ²⁶ Ta kin, əti'de bol dō mad'a'ti bay, adi dōji nan dann'de'ti eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁷ Jeju ində man'ji'de ba ningə el'de ene: «Ki rō de'gi'ti lowə goto, nan ki rō Luwə'ti, lo ra'a to. Tado ki rō Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.» ²⁸ Piyər ilə rō'ne el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyəi nya'gi læ'je pəti kə, ə j'un go'i kin.» ²⁹ Jeju ilə'ti ene: «Toki rōta'ti adi, m'el'se, re de madi, inyə kəy læ'ne, konnann'gi ki ngannkon'ne'gi, kon'ne ki baw'ne, ngann'ne'gi eke dōnangi læ'ne tado lə'm, tado Poyta ki maji ningə, ³⁰ de'ə kin, kagilo ki bone, a ingə kəy'gi, konnann'gi ki ngannkon'gi, kon'gi, ngann'gi, ki lo ndoə nja bu dō'ti, nan'ti ki kindəkumndoo dəkagilo'ti ki bone, ta dəkagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki to biti ki non'ti. ³¹ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a tōli ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a tōli ki kete tō.»

Jeju elta dō koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti kaa bay
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Jeju in ki njendo'gi læ'ne in dō row'ti isi awi ki Jerujalem'ti. Jeju njiyə non'de'ti non'de'ti. Lo kin'ti bol ra njendo'gi li'ə ngayn, taa nje njiyə go'de'ti kaa bol ra'de tō. Jeju təl bar njendo'gi ki dōgi gidə in joo rō'ne'ti, ningə ulə ngirə kadi el'de nya'gi ki a ra'a Jerujalem'ti. ³³ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem, ningə a uləi m'in m'in Ngonn de ji kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi. A gangi ta koy dō'm'ti ningə go'ti, a uləi m'in ji de'gi ki in Juwipi'gi el. ³⁴ A kogi dō'a'ti num, a tuwi mann ta'de kum'ə'ti num, a tindəi'ə num, ningə a tōli'ə tō. Nan ndo mutə go'ti ə a ində taa lo koy'ti.»

Nya dōji læ ngann læ Jebede
(Mat 20.20-28; Luk 22.25-27)

³⁵ Go ta'gi'ti kin ningə, ngann lə Jebede, Jaki in ki Jan rei rə Jeju'ti ndəkba, eli'ə eyina: «Njendo, ji ndigi kadi in ra nya ki j'aw to dəj'i kam adi'je.» ³⁶ Jeju dəji'de ene: «Ri ə in gei kadi m'ra madi'se wa?» ³⁷ Ningə, təli eli'ə eyina: «Re in ndigi dō'ti se'je ə, adi de kare isi dōjikol'i'ti, ə in ki nungi isi dōjigəl'i'ti to, loki a isi dō konbē'ti ə de'gi a uləi toji dō'i'ti kin.» ³⁸ Jeju el'de ene: «In gəri me nya dəji lə'se kin el. Adi a asi kadi ingəi batəm kon ki m'aw to m'ingə kam kare mindi wa? Taa, kəpi ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare to wa?» ³⁹ Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» Ə Jeju el'de ene: «Toki rōta'ti, a ingəi kon ki m'aw to m'ingə kam kare, taa batəm ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare to. ⁴⁰ Nan ta ki ojidō kisi dōjikol'm'ti eke dōjigəl'm'ti; in ta lə'm kadi m'in ə madi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki rai go'ə kete nu tado lə'de.» ⁴¹ Loki ndəgi njendo'gi ki dōgi oyi ta'gi kin ningə, rō'de nəl'de ki Jaki in ki Jan el. ⁴² Be ə, Jeju bar'de pəti ki rō'ne'ti, el'de ene: «In gəri kadi nje'gi ki indəi'de to nje konbē'gi dō ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dōnangi'ti ne, sii uwəi'de ginn tōgi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetəbar kaa, onyibe dō'de'ti bay to. ⁴³ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningə, kadi təl nje ra kulə lə'se pəti. ⁴⁴ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dōkete dann'se'ti ningə, kadi təl njekuləbər lə'se pəti to. ⁴⁵ Tado m'in Ngonn de kin, m're kadi de'gi taa, rai kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de num taa m'adi rō'm kadi m'ugə'n dō bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa num to.»

Jeju te kum Bartime ki njekumto

(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Jeju in ki njendo'gi lə'ne rei tei Jeriko'ti. Loki isi tei me bəbo'ti ki taga ki bulə de'gi ngayn go'de'ti. Njekumto kare ki to'a nan Bartime, in ngonn lə Time, isi ngang row'ti non isi kəy nya. ⁴⁷ Loki oo kadi in Jeju ki Najareti'ti, ə isi ində dər ningə, un ndu'ne ki taa non ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm*.» ⁴⁸ De'gi ngayn ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan njekumto un ndu'ne ki taa inbē bay ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm!» ⁴⁹ Lo kin'ti Jeju ra lokati, ene: «Bari'ə adi'm'in.» Ningə bari njekumto kakin, ə eli'ə eyina: «Uwə rō'i ba, ində taa, nan isi bar'i.» ⁵⁰ Loki oo dō ta'gi kin ningə, bi ku lə'ne ilə kə, ə ində rati aw rə Jeju'ti. ⁵¹ Jeju dəj'ə ene: «Ri ə, ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumto ilə'ti ene: «Njendo, m'ge kadi kum oo lo!» ⁵² Ə Jeju el'ə ene: «Aw! tado kunme lə'i aj'i nga». Par ə, tanan'ti non kum'ə oo lo, adi un go Jeju dō row njiyə'ti.

11

Jeju ur Jerujalem'ti ki kəsikurə

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi dō bē ki Jerujalem ndəkba, gidi ngann bē'gi'ti ki Betipaje ki Betani, ki kaw kadi mbal kagi buni'gi'ti. Jeju ulə njendo'gi lə'ne joo. ² Jeju el'de ene: «Aw! me ngonn bē'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbē ki a uri ki me bē'ti par ə, a ingəi ngonn koro ki dōi'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in. ³ A re de madi dəji'se ene: «Tado ri ə ra rai nya be wa?» Ə eli'ə eyina: «Burəbē ə ge'ə, ə a təl ulə si'ə ne be kalangi ba.»

* **10:47** 10.47-48 Ngar Dabidi ra bal asi dər kare bay ta oji Jeju, adi bar Jeju k'ene «Ngonnkaw Dabidi», kor me'ə nan de ki ginn koj'i'ti lə Dabidi.

⁴ Njendo'gi awi ningə nyi ingəi ngonnn koro ki de do'a taga takəy'ti, kadi row'ti. Adi tuti'ə. ⁵ De'gi madi ki oyi'de lo tuti koro'ti dəji'de eyina: «In ri ə ra rai be wa? Tuti ngonnn koro kin tado ri wa?» ⁶ Ningə njendo'gi iləi'de'ti toki Jeju el'n'de, ə inyə'de adi rai. ⁷ Loki rei ki ngonnn koro kakinn ningə, lowi ku'gi lə'de gidə'ti adi Jeju ala isi do'ti. ⁸ De'gi ngayn lowi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi in mbikam'gi ki mu ə tətə tiləi. ⁹ Nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina: «Ojana! Ningə kadi Luwə njangi do de ki re me to Burəbe'ti. ¹⁰ Kadi Luwə njangi do konbe ki a re, adi in konbe lə kaw'je Dabidi*. Ojana, njangi do in ki do Nje kisi dōran'ti taa.»

¹¹ Jeju ur Jerujalem'ti, aw me Kəy'ti lə Luwə. Loki ində kum'ne oo nya'gi pəti ki gugi gidə ningə, in ki njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo tei awi Betani'ti, tado lo sol nga.

*Jeju mann kagi mbaykote
(Mat 21.18-19)*

¹² Loki lo ti go'ti, te'de Betani'ti ki taga, bo ra Jeju. ¹³ Ningə oo kagi mbaykote ki mbi'ə to do'ti sanyi nu, ningə ətə aw ginn'ti kadi n'oo ke n'a ningə kanda do'ti kadi n'uso wa? Nan loki re ndəkba ro kagi'ti ningə, oo mbi'ə'gi par, um de oo kand'a el, tado in nanyi kandi mbaykote el bay. ¹⁴ Be ə Jeju el kagi mbaykote ene: «Kadi de so kand'i gogi el biti ki non'ti.» Njendo'gi li'ə oyi ndu ta ki el.

*Jeju tuwə njeragati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.10-17; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)*

¹⁵ Təli rei tei Jerujalem'ti, nati Kəy'ti lə Luwə, ningə ilə ro'ne tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kə. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dōbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi. ¹⁶ Inyə de madi adi un nya re'n me Kəy'ti lə Luwə el. ¹⁷ Ningə ndo'de nya ene: «Ke ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə ki to tado ginn de'gi pəti el wa? Nan ingi, təli'ə lokiyəro'ti lə njebo'gi'gi yo*» ¹⁸ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi ta'gi kin ningə, sangi row kadi n'təli Jeju, nan bəli tado bulə de'gi ndigi nyando li'ə ngayn. ¹⁹ Loki lo sol ningə, Jeju in ki njendo'gi tei me bebo'ti taga.

*Kunne ki kelta ki Luwə
(Mat 21.20-22)*

²⁰ Loki lo ti ki sin, Jeju in ki njendo'gi isi indəi dər ningə, njendo'gi oyi kagi mbaykote ki tuti do'a'ti ratata ki ngirə'ti. ²¹ Low'ə'ti non, me Piyər olo do nya'ti ki ndo ki ra nya, adi el Jeju ene: «Njendo kibo, oo kagi ki ndoki in mann'a kaa tuti am.» ²² Ningə Jeju təl el'de ene: «Maji kadi, uni me'se adi Luwə. ²³ Toki rəta'ti, adi m'el'se, re de un me'ne adi Luwə um tadi el, re un me'ne toki nya ki dəji kin a ra nya, re el mbal kam ene: “Əti lo kin'ti rangi, aw osi me babo'ti,” Luwə a ra ad'a ²⁴ In be ə, m'el'se kadi in gəri toki nya'gi pəti ki dəji Luwə me kel si'ə ta'ti, maji kadi uni me'se toki ingəi ə binəm, ningə Luwə a ra adi'se. ²⁵ Loki sii elita ki Luwə, re ta to dann'se'ti ki de madi ə, maji kadi inyəi go'ə kə adi'ə, kadi Baw'se ki isi dōran'ti, inyə'n go majel'gi lə'se kə adi'se to. [²⁶ Tado, re inyəi go majel'gi

* **11:10** 11.10 Kaw'je Dabidi, kor me'ə in Dabidi ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə. Tado Dabidi ra bal asi dər kare bay ta oji Jeju Kirisiti. † **11:17** 11.17 Ejay 56.7; Jeremi 7.11

læ de'gi ki rangi kɔ el ningə, Baw'se ki isi me dɔran'ti, a inyə go majel'gi læ'se kɔ el tɔ.†]»

Ta ki dɔji dɔ tɔgi'ti læ Jeju

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷ Jeju in ki njendo'gi læ'ne tɔli rei Jerujalem'ti bay. Loki Jeju isi njiyɔ nati Kɔy'ti læ Luwə, kibo'gi læ njekujɔnyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwə ki ngatɔgi'gi, rei rɔ'a'ti. ²⁸ Rei dɔji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tɔ ə adi ndu'ne kadi in ra'n'de wa el'je adi j'oo?» ²⁹ Jeju tɔl el'de ene: «M'a m'dɔji'se ta kare be par. Re iləi m'in'ti ningə m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tɔ. ³⁰ Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa eli m'in adi m'oo.» ³¹ Nan tɔli elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə” ə a dɔji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ³² Ke j'a j'eli j'ene: In de'gi ə ulə Jan el tɔ.» Toki rɔta'ti, ɓoli bulə de'gi tɔ, tado de'gi pəti gəri dɔ'de'ti kadi Jan in njekeltakita Luwə'ti ki rɔta'ti. ³³ Be ə tɔli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju tɔl ilə'de'ti ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se tɔgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tɔ.»

12

Kujita dɔ nje ra kulə ndɔɔ nju'ti ki nje memajel

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Go'ti Jeju ilə rɔ'ne el'de ta ki kujita ene: «Dingəm kare uwə ndɔɔ nju, ningə ində singə gugɔ'n gidə gugɔ. Ur ɓe kadi to mborei nju'ti, ningə ra ngonnn kɔy ngəmlo səm'ti. Ningə dɔ'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'ti ningə a kanyi nan nya'a, ningə ɔti aw. ² Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə ɓər læ'ne kare kadi aw taa kandi nya ndɔɔ nju kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne. ³ Nan loki ɓər aw ningə, nje ra kulə'gi uwəi'ə tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adi tɔl ki ji'ne kare. ⁴ Njendɔɔ tɔl ulə ɓər ki rangi bay. In kaa, tindəi dɔ'a mbuki mbuki ge, taji'ə ge tɔ. ⁵ Be kaa dingəm kakin tɔl ulə ɓər ki rangi bay. ɓər kin uwəi'ə tɔli'ə, ta nje ki go'ə'ti kaa, tindəi ki madi, ə tɔli nje ki nungɔ tɔ. ⁶ Lo kin'ti, ngonnn'o ki dingəm ki ndig'ə ngayn, in par ə nanyi ki kar'ne ba ji'ə'ti. Un'ə ulə to dɔboy de rɔ'de'ti, ningə mərta me'ne'ti ene: “In kin in ngonnn'm, adi a ɓoli gidə.” ⁷ Nan nje ra kulə nju kakin elinan dann'de'ti eyina: “Daro'a inbe kam ə a in nje nya nduwə, ə adi ji tɔli'ə, ningə ndɔɔ nju a tɔl nya læ'je.” ⁸ In be ə, uwəi ngonnn kakin tɔli'ə, iləi ninn'ə gidi ndɔɔ'ti taga. ⁹ Lo'ti kin Jeju dɔji'de ene: Dingəm ki in nje ndɔɔ nju kin a ra bann wa? A re kadi tɔko nje ra kulə kin kɔ ə a ində nje ki rangi ta ndɔɔ nju'ti. ¹⁰ Ndo kare in tudəi ta kin me makitu'ti læ Luwə oyi el wa? “Mbal ki njera kɔy'gi mbəti'ə, In ə tɔl mbal ki in tɔgi kɔy. ¹¹ In kin in kuləra Burəbe. In nyakɔji ki əti ɓol ə to takum'je'ti kin*.”» ¹² Lo kin'ti kibo'gi ki dɔ Juwipi'gi'ti sangi row kadi n'uwəi Jeju, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin ɔji dɔ'de, nan ɓoli bulə de'gi, adi inyəi'ə ə ɔti awi lo læ'de.

Ta dɔ kugə lambo ngar kibo Sejar'ti

(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

† 11:26 11.[26] Barta kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta læ Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. * 12:11 12.11 Pa'gi 118.22-23

¹³ Kibo ki dɔ Juwipi'gi'ti uləi Parisi'gi madi ki de'gi ki kuti'ti lə Eroditi'ti rɔ Jeju'ti kadi to n'iyəi kulə n'uwəi'ə'n'ə ki ta ki ta'a'ti. ¹⁴ Rei eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rɔta'ti, ta in bɔl kum'de el num, in bɔl k'in kibo eke kəti bɔl lə de'gi el, in njendo de'gi row lə Luwə kigo'ə ki rɔta'ti. Ə el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa? Kadi j'ugəi lambo eke j'ugəi el wa?» ¹⁵ Nan Jeju gər kadi in de'gi ki nje kelta ndar ta'de'ti ne, ki me'de'ti in dangi, adi el'de ene: «Tadɔ ri ə iyəi kulə kadi uwəi'm'in wa? Rei ki silə kare adi'm'in m'oo.» ¹⁶ Rei ki silə kare adi'ə, ningə dəji'de ene: «Dɔ nan ə indəi, ə to nan tɔ ə ndangi silə'ti kin wa?» Eli eyina: «In ngar Sejar.» ¹⁷ Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» Ta ki Jeju el'de ətɔ'de bɔl ki dum.

Ta dɔ kində taa'ti lə njekoy'gi
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ki mad'i'gi dann'de'ti rei rɔ Jeju'ti dəji'ə eyina: ¹⁹ «Njendo, Moji ndangi ndu kin me makitu'ti adi'je ene: "Re de madi, ngonnnkon'a taa dene, ə ngonnnkon'a kakin oji ngonnn ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonnnkon'a'ti*." ²⁰ Ki ɔjido ta kin, ngannkon nan'gi in siri, ki dɔkete ta dene, ningə oji'n ngonnn el bay ə oy. ²¹ Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə oji si'ə ngonnn el bay ə re oy kaa bay. Ki nja mutə re ə kah'a'ti inbe kakin bay. ²² Adi ngannkon'a'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti tigə, kaa de kare ki dann'de'ti ki oji si'ə ngonnn bay ta oy goto. Go'de'ti pəti, darɔ dene inbe re oy tɔ. ²³ Eke ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ə a in ngaw dene kin wa? Tadɔ in siri pəti taai dene kin ne'de'ti.» ²⁴ Jeju el'de ene: «In de'gi ki indəmi row, tadɔ in gəri Makitu lə Luwə el taa in gəri tɔgi lə Luwə el tɔ. ²⁵ Ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dɔran'ti. ²⁶ Ta ki ɔjido kində ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, ke in tudəi ta me makitu'ti lə Moji kin el wa? Ki ɔjido por ki on me ngan'ti, ə in ki kelta'a me makitu'ti lə Moji kin el wa? Kagilo'ə'ti kin, Luwə el Moji ene: "M'in Luwə lə *Abiraham, lə *Isaki, ki lə Jakobi*." ²⁷ Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el. Indəmi row ndəm ki uri mu sulə.»

Ndukun ki utə ndukun'gi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28, 20.39-40)

²⁸ Njendo ndukun kare ki oo ndu'de lo manjinan ta'ti, loki oo adi Jeju ilə ta Sadusi'gi'ti maji ngayn, ɔti aw rɔ Jeju'ti dəj'ə ene: «Dann mbərkikində'gi'ti pəti, in ki ra ə in dɔ madi'ne'gi'ti wa?» ²⁹ Jeju el'ə ene: «Ndukun ki dɔkete ki utə ndukun'gi pəti ə to kin: "Oo *Isirayel! Burəbe Luwə lə'je in Burəbe ki in kar'ne ba. ³⁰ A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, ki mərta lə'i ba pəti, taa ki tɔgi ba pəti tɔŠ." ³¹ Ningə mbərkikində ki nja joo ə to kin: "A ndigi de madi'to darɔ'i inbe be tɔ." *Ndukun ki rangi ki utə mbərkikində'gi ki joo kin goto*." ³² Njendo ndukun'gi lə Luwə el Jeju ene: «Maji ngayn Njendo! ta ki el in ta ki rɔta'ti: Burəbe Luwə lə'je in kar'ne ba par ə in Luwə, Luwə ki rangi goto. ³³ Ningə, kadi de ndig'ə ki ngarme'ne ba pəti, ki mərta lə'ne ba

† **12:19** 12.19 Jan 38.8; Ndukun 25.5-10 ‡ **12:26** 12.26 Tekitaga 3.2,6 De'gi ki mutə kin oyi kete non Moji'ti. Toki Luwə ene n'in Luwə lə'de ə, sii kumngayira dɔran'ti non. § **12:30** 12.30 Ndukun 6.4-5 * **12:31** 12.31 Lebitiki 19.18

pəti, taa ki tɔgi'ne ba pəti, ə kadi de ndigi de madi'ne to darɔ'ne inbe be tɔ. In kin in soti ngayn utə kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki num kujənyamosi kadikare'gi pəti ki kadi Luwə.» ³⁴ Loki Jeju oo kadi njendangi makitu kin ilə ta'ti ki kumkədi, ningə el'ə ene: «in sanyi el ki Konbe lə Luwə.» Go ta'gi'ti kin, de ki rangi kare ki ɔji me'ne'ti kadi n'dəji ta Jeju bay goto nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Loki Jeju isi ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə, dəji'de ta ene: «Ra bann be ə njendo ndukun'gi lə Luwə eli eyina Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa? ³⁶ Dabidi inbe ki do'ne, loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti, el ene:

“Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:

«In re isi dojikol'm'ti ne,

Biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti» ginn tɔg'i'ti+.”

³⁷ «Dabidi inbe ki do'ne ɓar'a Burəbe, nga ki gorow ki bann taa Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa?» Bulə de'gi ngayn oyi ta lə Jeju ki ronel.

Jeju gangi ta do njendo ndukun'gi'ti lə Luwə

(Mat 23.1-12; Luk 20.45-47)

³⁸ Me nyando'ti lə Jeju ki isi ndo bulə de'gi, el'de ene: «Indəi kumkədi do rɔ'se'ti ki rɔ njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki gei njiyə ki ku ngal, taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki ɓuki nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tɔ.

³⁹ Me kəykanwan'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakusɔ'ti, a gei lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. ⁴⁰ Taai nyamaji'gi lə njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn do'de'ti utə ndəgi de'gi.»

Kadikare lə njengawko'gi ki njendoo

(Luk 21.1-4)

⁴¹ Jeju isi sow non lo kilə kadikare, isi oo kilə ki de'gi isi iləi kadikare. Njenyakingə'gi ngayn adi nar ngayn ngayn. ⁴² Ningə njengawko'gi ki njendoo kare re ki ngann silə joo, to nya ki te nya el ilə tɔ. ⁴³ Adi Jeju ɓar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'el'se toki rɔta'ti, njengawko'gi ki njendoo kam re ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. ⁴⁴ Tado ndəgi de'gi pəti adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawko'gi kin me ndoo'ti li'ə adi nyakingə ki me kəy'ti lə'ne ba pəti. In ə, bay nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rɔ'ne ə un pəti adi kin.»

13

Jeju elta lə kəykanwan ki a tuji kɔ

(Mat 24.1-3; Luk 21.5-7)

¹ Loki Jeju isi te me Kəy'ti lə Luwə ki taga, njendo li'ə kare el'ə ene: «Njendo, oo mbal'gi ki rai kəy, ki kəy'gi ki boi boi ki əti ɓol ki dum kam!»

² Jeju təl el'ə ene: «Oo kəy'gi ki boi boi kam maji, mbal kare ki a nanyi kadi isi do mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non do'boy ndo'ti

(Mat 24.3-13; Luk 21.7-19)

† 12:36 12.36 Pa'gi 110.1 ‡ 12:37 12.35, 36, 37 Ngonnkaw Dabidi, kɔr me'ə nan de ki ginn koji'ti lə Dabidi (10.47, 11.10).

³ Go'ti, loki Jeju aw isi do mbal kagi buni'gi'ti, sow do *Køy læ Luwə. Piyər num, Jaki num, Jan num, Andire num, dəji'ə ta loki in si'ə ki kar'de eyina: ⁴ «El'je adi joo, dəkagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakoji ki bann ə a toji kadi ji gəri'n toki nya'gi kin pəti a indəi ngang'i'de wa?»

⁵ Lo kin'ti Jeju ilə rō'ne el'de ene: «Indəi kumkədi do rō'se'ti, adi de ədi'se el. ⁶ De'gi ngayn a rei ki to'm, a eli eyina: “M'in ə m'in Kirisiti”, ningə a buki de'gi ngayn mu to. ⁷ Loki a oyi kah rō'gi ki in sese ndəkba ki poy rō'gi ki in sanyi, adi bol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan a in dōboy ndo el bay. ⁸ Ginn be madi a aw rō do ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw rō do konbe madi'ne'ti. Dəngi a yəki ki lo lo, ta bo a on ki lo pəti to, nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene be. ⁹ Ningə ki oji do'se inbe'gi, maji kadi sii do nja'se'ti maji, tado de'gi a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ginn kəykawnan'ti læ juwipi'gi. A awi sese kadi rai non nje konbe'gi'ti, ki non ngar'gi'ti ki boi tado lə'm. Lokin'ti a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki do m'ti ki rō'se'ti. ¹⁰ Nga ningə, nya ki dəkete, maji kadi Poyta ki maji osi mbi de'gi'ti ki dənangi'ti ne pəti. ¹¹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangi ta'ti, ononyi'se kadi me'se bol, kene ke ta ri ə a eli non njegangita'gi'ti wa? Ta inbe ki Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non kin ə eli'de par. Tado ingi ə a elita el, nan in Ndil Luwə ə a ində ta'se'ti kadi eli. ¹² Ngannkon nan'gi a uni do nan awi lo təl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi tōli'ə kə, ningə ngann'gi a osi ta nje kōji'de'gi, ə a uni do'de awi se'de kadi tōli'de to. ¹³ De'gi pəti a osi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə togi'ne ba bitə dōboy'ti a ingə kaji.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mat 24.15-25; Luk 21.20-24)

¹⁴ «A oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki a in lo'ti ki maji kadi in'ti el* . Maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin gər ginn'ə maji. Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki do mbal'gi'ti†. ¹⁵ Ndo'a'ti kin de ki isi do kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el‡. ¹⁶ De ki a in me ndo'otə a asi kadi təl re be un ku rō'ne el. ¹⁷ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndo'a'ti non kin. ¹⁸ Elita ki Luwə kadi nya kin ra nya bar'a el. ¹⁹ Tado dəkagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dənangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, bitə bone de oo ko kon kin nja kare el. Taa de a oo ko kon kin gogi el ratata to. ²⁰ Re Burəbe uwə ta ndo'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki do'ne ta goto. Nan ndigi be kadi n'uwə ta ndo'gi kin gangi tado de'gi ki inbe mbəti'de. ²¹ Nga ningə, re de el'se ene: “Oyi, Kirisiti De ki Luwə mbə'tə ə in yo am eke in ne am”, ə ononyi'se kun me'se kad'a rōta. ²² Tado de'gi ki bari rō'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari rō'de to njekeltakita Luwə'ti nan ingi el a rei non to rai nya'gi ki əti bol bol, ki nyakoji'gi ki kadi n'bu'ki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inbe kin kaa n'bu'ki de mu bay, re ingəi row ra'a. ²³ In be ə, kadi, in sii do nja'se'ti. M'el'se nya'gi kin pəti kadi gəri kete taa.

Ndo re Ngonn de

(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dəkagilo'ə'ti kakin, go nya kumtondoo'gi'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el. ²⁵ Mee'gi a in dōran'ti tosi ki nanga, ningə

* **13:14** 13.14 Lo ki maji kadi in'ti el: In Køy læ Luwə. † **13:14** 13.14 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11

‡ **13:15** 13.15 Dənangi Palesitinn'ti, de'gi rai kəy adi do'a ta lay, ningə do'a ki ta ki lay kakin ə in lo kisi kōkon. Oyi 2.4.

togi'gi ki me dɔran'ti a yeki. ²⁶ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki togi pɛti, me kunji'ti ki ɛti bol. ²⁷ M'a m'ulɛ malayka'gi lɛm kadi to dɔ kum dɔnangi'ti ki so, a kawɛ nje ki mbɛti'de ki nan'ti. A kawɛ'de in ngangi dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungi'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote

(Mat 24.32-36; Luk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi in gɛri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ɔ'gi indɛi rungirungi, ɔ mbi'ɔ iti kin ningɛ, in gɛri kadi nanyi bar in ndɛkba nga. ²⁹ Be tɔ ɔ, loki oyi nya'gi kin pɛti rai nya ningɛ, maji kadi in gɛri toki Ngonn de in ta kɛy'ti, ndɛkba kadi re rɔ'se'ti. ³⁰ Ningɛ toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigɛ el bay ɔ nya'gi kin pɛti a rai nya. ³¹ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lɛm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Luwɛ ki kar'ne ba ɔ gɛr ndɔ ki dɔboy'ti

(Mat 24.42, 25.13-15; Luk 12.36-38, 19.12-13)

³² «De kare ki gɛr ndɔ eke dɔ kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: *Malayka'gi ki dɔran'ti el num, Ngonn lɛ Luwɛ inbe el num, nan Luwɛ ki Baw ki kar'ne ba par ɔ gɛr. ³³ Maji kadi oyi go rɔ'se, sii dɔ nja'se'ti, tado in gɛri dɔ kad'a kin el. ³⁴ A to to ta lɛ dingɛm kare ki inyɛ me kɛy lɛ'ne ɔ aw mbah kin be. Kete bay ta kadi aw, adi togi kulɔ'gi ki me kɛy'ti ji njekulɔbɛr'gi'ti lɛ'ne. Adi nan nan kulɔ ki sow dɔ'a kadi ra, ningɛ ndɛji njengɛm takɛy kadi isi dɔ nja'ne'ti. ³⁵ ɔ maji kadi sii dɔ nja'se'ti, tado in gɛri dɔ kadi ki be nje kɛy a tɛl'n el. A tɛl lo sol'ɔ, eke danlo'ti, eke ndu non kunjɛ'ti, eke ki sin kaa, in gɛri el. ³⁶ Re te pati ningɛ, kadi ingɛi dɔ bi'ti el. ³⁷ Ta ki m'el'se kin, in de'gi pɛti ɔ m'el'de: Sii dɔ nja'se'ti.»

14

Ta kɔji ki dɔ tɔl Jeju'ti

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jan 11.47,49,53)

¹ Nanyi ndɔ joo kete kadi ndɔ ra nanyi Paki ki nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el asi. Kibo'gi lɛ njekujɛnyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lɛ Luwɛ, sangi row kadi n'uwɛi Jeju gidi kuwɛ n'tɔli'ɔ. ² Be'ɔ, elinan eyina: «Adi j'uwɛi'ɔ ndɔ ra nanyi'ti el nan de'gi a indɛi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki ɛti maji dɔ Jeju'ti

(Mat 26.6-13; Jan 12.1-8; Luk 7.36-38)

³ Jeju in me be'ti ki Betani, me kɛy'ti lɛ Simon ki njebanji. Loki Jeju isi sɔ nya, dene madi re ki ku mbal ki bari'ɔ albatir ki hu ki ɛti maji in me'ti. Hu kin gat'a in ngayn, rai ki mann kagi ki bari'ɔ «nar» inbe dɔrɔ'a. Dene tɔ ku hu, ningɛ tɛti hu kakin dɔ Jeju'ti. ⁴ De'gi madi dann nje ki in low'ɔ'ti non, rɔ'de nɛl'de el adi elinan dann'de'ti eyina: «Tuji hu kin kɔ be ginn'ɔ in ri wa? ⁵ Asi kadi de taa'n nar ki asi silɛ ɓu mutɛ*, ɔ ra'n ki njendoo'gi!» To rɔ'de adi elita dene kakin ngayn. ⁶ Nan Jeju el'de ene: «Inyɛi dene kin keke. Tado ri ɔ isi njuwɛi'ɔ wa? Nya ki ra dɔm'ti in kulɔ ki maji.» ⁷ Njendoo'gi a in sese ki ndɔ'gi pɛti, adi ndɔ ki me'se ndigi par ɔ a rai se'de, nan m'in, m'a m'in sese ki ndɔ'gi pɛti el. ⁸ Dene kin ra nya ki asi go togi'ne: Jy hu rɔm'ti kete nginɛ'n ninn'm ki a aw badi'ti. ⁹ Ningɛ

* 14:5 14.5 Silɛ kare, dɔkagilo'ti lɛ Jeju, in nar ki lo ra kulɔ'ti ndɔ kare. Adi silɛ ɓu mutɛ in nar ki lo ra kulɔ'ti ndɔ ɓu mutɛ.

adi m'el'se ta ki rōta'ti: lo'gi pēti dōnangi'ti ne ki de'gi a ilāi mbər Poyta ki maji sēm'ti, a ɔri poy nya ki dene ra kin, kadi me'de olo'n dō'a'ti.

Judasi un dō Jeju

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Judasi Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dōgi gidə in joo, aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi kadi ulə'n Jeju ji'de'ti. ¹¹ Loki kibo'gi oyi ta ki ta Judasi'ti, ro'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de kadi n'adi'ə nar. Low'ə'ti non, Judasi sangi row ki kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju sō nya Paki ki njendo'gi lə'ne

(Mat 26.17-19; Luk 22.7-13)

¹² Ndo ki dōkete lə ra nanyi kuso mapa ki hum ɔd'ɔ el, adi in ndo tōl ngann bati'gi tado nyakuso Paki, njendo'gi lə Jeju dāji'ə eyina: «Lo ki ra be ə ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki sēm'ti kadi sō wa?» ¹³ Ningə Jeju ulə njendo'gi lə'ne joo, el'de ene: «Ai me bēbo'ti kam, a tōri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti dō'ne'ti, ningə uni go'ə. ¹⁴ Me kəy ki ur'ti ə eli nje kəy kin eyina: “Njendo ene: Kəy ki ra ə kadi m're m'njo nya Paki'ti ki njendo'gi lə'm wa?” ¹⁵ A ɔji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, in ki ra go'ə ə binəm, ki nya'gi ki me'ti pēti. Lo kin ə a rai nyakuso Paki sēm'ti kadi j'usoi. ¹⁶ Njendo'gi indəi, awi me bēbo'ti kakin, ningə, ingəi nya'gi pēti asi nan toki Jeju eli'n'de, adi rai nyakuso Paki indəi dō'a dana.»

Njendo kare ki a un dō Jeju

(Mat 26.20-25; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

¹⁷ Loki kadi ur, Jeju re ki njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo. ¹⁸ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju el'de ene: «M'el'se toki rōta'ti: de kare dann'se'ti ki isi sō sēm' nya, a ulə'm ji de'gi'ti.» ¹⁹ Me njendo'gi ulə ngirə tuji, adi dāji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in bē?» ²⁰ Jeju el'de ene: «In de kare dann'se'ti in ki dōgi gidə in joo inbē kin. In ki ulə ji'ne sēm' nan'ti me ngo kuso nya'ti.» ²¹ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə ɔji dō'a't, nan kumtondoo in lə de ki a ulə Ngonn de ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti.

Nyakuso ki ar njay lə Burəbe

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²² Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi dō'a, ningə uwə tēti nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «taai, in kin in daro'm.» ²³ Go mapa'ti, Jeju un kōpi yiwi kandi nju, ra oyo dō'ti, ningə təl'n adi njendo'gi anyinan pēti dann'de'ti. ²⁴ Jeju el'de ene: «In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi. ²⁵ Ningə m'el'se toki rōta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi m'a m'anyi ki sigi me Konbē lə Luwə.» ²⁶ Osi pa kulə toji dō Luwə'ti, ningə tei awi dō mbal kagi Buni'gi'ti.

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

²⁷ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ingi a mbēti m'in pēti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bati'gi a sananyinan ki lo lo'.” ²⁸ Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» ²⁹ Piyər el Jeju ene: «Re de'gi pēti inyēi nu kō kaa, m'in m'a m'inyə'i kō el.» ³⁰ Jeju təl el'ə ene: «Toki rōta'ti, adi

m'el'i, in, bone, me kondɔ'ti inbe kin, kunə kunjə a non nja joo el bay ə a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.» ³¹ Nan Piyər ra do ndu'ne'ti ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakin to.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ɔti rei lo'ti madi ki to'a nan Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dəkagilo'ti ki m'a m'el'ta ki Luwə.» ³³ Jeju adi Piyər num, Jaki num, Jan num awi si'ə. Lo kin'ti, dadi ki bol ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju. ³⁴ Adi Jeju el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii ne be, sii kum ba um, in toi bi el.» ³⁵ Jeju ɔti ki kete nden, ningə osi ki takum'ne nanga, dəji Luwə kadi re, to lo ra'ti ə, ɔsi do kadi kon kin ngərəngi rə'ne'ti. ³⁶ Jeju ene: «Aba! Bai, nya ki dum tɔgi goto, ə ɔsi kɔpi kon kin ngərəngi kɔ rə'm'ti, nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.» ³⁷ Jeju təl re rə njendo'gi'ti ki mutə, ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Simon, isi to bi inbe biti wa? Asi kadi isi kum do kadi'ti ki kare be el biti wa? ³⁸ Sii do nja'se'ti ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan darɔ in ki ton.» ³⁹ Təl ɔr rə'ne se'de ki rangi bay, elta ki Luwə, un go mindi'ne ki kete inbe kakin bay. ⁴⁰ Loki təl re rə'de'ti ningə, ingə'de isi toi bi bay. Kum'de ɔy diriri, lo ta ki kadi eli'ə kaa gəri el. ⁴¹ Jeju təl aw, re ki nja mutə, el'de ene: «In toi ta biti ne, isi ɔri kon bay wa? Asi be nga! Dəkagilo re. Ngosine a uləi m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti nga. ⁴² Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə a re am!»

Judasi ulə Jeju ji de'gi'ti

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴³ Lowə ti non loki ta nanyi ki ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo ə isi re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwa kiyərɔ'gi ge, njekuwa gol'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, ki ngatɔgi'gi, ə uləi'de. ⁴⁴ Judasi ki njekundo Jeju, elinan se'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində ta'm kot'ɔ kin ə, in darɔ'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm, indəi kum'se go'ə'ti maji ai si'ə!» ⁴⁵ In be ə, te inbe ki Judasi te par ə, ɔti re rə Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi!» Ningə, ində ta'ne kot'ɔ'ti. ⁴⁶ Nje ki nungi indəi ji'de do Jeju'ti uwəi'ə. ⁴⁷ Loki uwəi'ə, ki kare dann nje ki in si'ə nan'ti, ɔr kiyərɔ lə'ne tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, bati gangi. ⁴⁸ Jeju un ta el'de ene: «To to nya ki m'in kaya de ə, in rei ki kiyərɔ'gi ki gol'gi ta kadi uwəi m'in be? ⁴⁹ Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el, nan in kin to be bone kadi ta'gi ki ndangi me makitu'ti lə Luwə toli ta'de.» ⁵⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə. ⁵¹ Ngonn ki basa kare, ki dolo rə'ne ki ta ku inbe par, un go Jeju. De'gi uwəi ngonn ki basa kakin, ⁵² nan, inyə ta ku ki dolo'n rə'ne kakin ji'de'ti, ə anyi ki rə'ne kare aw.

Jeju ra non njegangita'gi'ti lə Juwipi'gi

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵³ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi. In lo kin ə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, pəti kawinan'ti. ⁵⁴ Piyər ra njiyə go'de'ti sanyi, nden nden, re ur go'de'ti, nati lo'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kakin.

Re isi nan'ti ki paja'gi ta por'ti, isi nduwi. ⁵⁵ Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki nje gangi ta'gi læ Juwipi'gi, ba pəti, sangi row təti ta madi kadi n'gangi ta koy dɔ Jeju'ti, nan ingəi el. ⁵⁶ De'gi ngayn təti ta ki ngom dɔ'a'ti, nan ta ki təti'gi læ'de aw go nan'ti el. ⁵⁷ Nje ki nagi indəi rai taa, taa təti ta ki ngom dɔ'a'ti eyina: ⁵⁸ «J'oo ta'a'ti ene: "M'a m'tuji Kəy læ Luwə ki de'gi rai ki ji'de kam kɔ, ningə me ndɔ'ti ki mutə, m'a m'ra in ki rangi ki de ra ki ji'ne el.» ⁵⁹ Dɔ ta'ti inbɛ kin kaa, ndu nje təti ta'gi osi go nan'ti el. ⁶⁰ Ə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ində taa dann de'gi'ti ki kawinan, dəji Jeju ene: «A elta madi dɔ ta'gi'ti ki de'gi ra eli dɔ'i'ti kam el wa?» ⁶¹ Nan Jeju ra ta'ne mbo, te ta'ne ilə'de'ti el. *Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi dəji Jeju ta ki rangi bay ene: «In, ə in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn læ Luwə ki de'gi isi uləi toji dɔ'a'ti kin wa?» ⁶² Ə Jeju el'ə ene: «In m'inbɛ, ningə a oyi m'in Ngonn de m'nji dɔjikɔl Luwə'ti ki nje togi, a oyi m'in m'ində dɔran'ti m're me kilndi'ti.» ⁶³ Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rɔ'ne'ti, ə el ene: «In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi elta dɔ'a'ti bay wa? ⁶⁴ Inbɛ'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal dɔ Luwə ki mbi'se ne. Ta ri ə in məri dɔ'a'ti wa?» Ə de'gi pəti ki in low'ə'ti kin gangi ta dɔ Jeju'ti, kadi in de ki sow dɔ koy. ⁶⁵ Nje ki nan'gi, uləi ginn tuw mannta'de dɔ'a'ti, ndəmi takum'ə, ningə biri ji'de osi'ə'n'ə, ə eli'ə eyina: «in ra rɔ'i to njekeltakita Luwə'ti be ə oji'je de ki osi adi j'oo!» Low'ə'ti non, paja'gi uwəi Jeju, agi ki rɔ'a'ti tindəi kɔt'ɔ.

Piyər maji ta gər Jeju

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Loki Piyər in tambalo'ti, nanga ne bay, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə'gi'ti me kəy'ti læ kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi in non re. ⁶⁷ Oo Piyər isi nduw por ningə, ində manj'a ba, ə el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju ki Najaret'i'ti tɔ el wa?» ⁶⁸ Nan Piyər el'ə ene: «Jagi m'gər'ə el, ta m'gər me ta læ'i inbɛ ki ra el kam el tɔ.» Go'ti Piyər ɔti aw ra ta ndogi'ti, ningə kunə kunjə non. ⁶⁹ Dene kakin ilə kum'ne oo'n Piyər, ningə təl re dɔ ta'ti kakin bay, el de'gi ki rai se'de non ene: «Dingəm kam in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ.» ⁷⁰ Piyər təl manji nja kare bay, ene n'gər'ə el. Ningə njaba go'ti, ə de'gi ki rai se'de non, rei eli Piyər bay eyina: «Toki rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, tado in de ki Galile'ti.» ⁷¹ Ə lo kin'ti Piyər iw rɔ'ne ki ta ki ngan ngayn ene: «Kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'el'ta ki ngom. M'gər dingəm ki a elita li'ə kam el.» ⁷² Ningə tanan'ti non, ki nja joo, kunə kunjə non. Nga ningə, me Piyər olo dɔ ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non ki nja joo a manji ta ki nja mutə ene gari'm el,» adi Piyər non ki mann kum'ne.

15

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ingəi nan ki ngatogi'gi ki njendo ndukun'gi, ki nje gangi ta'gi læ Juwipi'gi ba pəti, uni ndu'de ningə dɔi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti. ² Ə *Pilati dəji Jeju ene: «in ngar læ Juwipi'gi wa?» Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ³ Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi təti ta'gi ngayn dɔ Jeju'ti. ⁴ Ə, Pilati təl dəji Jeju ta ki rangi bay ene: «A elta madi el wa? oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi dɔ'i'ti kam!» ⁵ Nan Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndoji Pilati ki dum.

*Gangi ta koy dɔ Jeju'ti**(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jan 18.39-19.16)*

⁶ Dɔ ɓal'gi pɛti, lo ra nanyi Paki'ti, Pilati ɔr dangay kare ilɔ taa, adi in de ki bulɔ de'gi dɛji'ɛ kadi ɔr'ɔ dangay'ti adi'de. ⁷ Dingɛm kare ki ɓari'ɛ nan Barabasi in dangay'ti. Uwɛi'de dangay'ti in ki madi'ne'gi ojido tɔl ki tɔli de, lo wongi'ti ki toji taga dɔ nje konbe'gi'ti. ⁸ Bulɔ de'gi awi rɔ Pilati'ti, ningɛ dɛji'ɛ kadi ra nya ki isi ra kete kete kakin adi'de. ⁹ Nga a Pilati dɛji'de ene: «Gɛi kadi m'inyɛ ngar lɔ Juwipi'gi taa madi'se wa?» ¹⁰ Pilati dɛji ta kin be, tado gɛri maji kadi in jangi ɛ ra kibo'gi lɔ njekujenyamosi kadikare'gi dɔ Jeju'ti ɛ ulɔi'ɛ ji'ne'ti. ¹¹ Nan kibo'gi lɔ njekujenyamosi kadikare'gi sulɔi bulɔ de'gi adi dɛji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi'de um Jeju el. ¹² Pilati dɛji'de ɓay ene: «In gei kadi m'ra ri ki in ki in ɓari'ɛ ngar lɔ Juwipi'gi wa?» ¹³ Ningɛ tɔli ulɔi bilɔ eyina: «In ɓɛr'ɛ kagidɛsi'ti!» ¹⁴ Pilati dɛji'de ene: «In ri ki majel ɛ ra wa?» Ningɛ ulɔi bilɔ ngayn ɓay eyina: «In ɓɛr'ɛ kagidɛsi'ti!» ¹⁵ In be ɛ, kadi rɔ bulɔ de'gi nɔl'n'de, Pilati ɔr Barabasi adi'de. Ningɛ go'ti, adi indɔi Jeju ki ndɔy hawlay, ɛ ulɔi'ɛ ji njɛrɔ'gi'ti kadi ɓɛri'ɛ kagidɛsi'ti.

*Njɛrɔ'gi uwɛi Jeju kogi**(Mat 27.27-31; Jan 19.2-3)*

¹⁶ Njɛrɔ'gi ɔri Jeju awi si'ɛ me kɔy'ti lɔ ngar Pilati, nati lo'ti ki ɓari'ɛ nan pɛretuwar, me lo'ti lɔ Pilati inbe non, ɛ ɓari ndɔgi njɛrɔ'gi pɛti adi'de rei. ¹⁷ Low'ɛ'ti non, ulɔi ku ki kɛr njir njir* rɔ Jeju'ti, ɛ oji jɔgi konn ulɔi dɔ'a'ti tɔ. ¹⁸ Ningɛ, ilɔi rɔ'de rai'ɛ lapiya eyina: «Lapiya ngar lɔ Juwipi'gi!» ¹⁹ Tindɔi dɔ'a ki kagi gakira, tuwi mann ta'de dɔ'a'ti, ɛ ɔsi mɛkɔsi'de nanga, eyina n'isi n'osi dɔ'de nanga non'a'ti. ²⁰ Lɔki uwɛi'ɛ kogi asi'de ningɛ, ɔri ku ki kɛr njir njir kakin rɔ'a'ti kɔ, ɛ tɔli ulɔi ku'gi li'ɛ inbe rɔ'a'ti gogi. Go'ti, tei awi si'ɛ taga kadi ɓɛri'ɛ kagidɛsi'ti.

*De'gi ɓɛri Jeju kagidɛsi'ti**(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)*

²¹ Dingɛm kare ki Sirenn'ti, to'a nan Simon, in baw Alegijandir ki Rupusi, in mu, ningɛ njɛrɔ'gi uwɛi'ɛ ki tɔgi adi oti kagidɛsi lɔ Jeju. ²² Awi ki Jeju lo madi'ti kare to non, ɓari eyina Golgota, kɛr me'ɛ nan: «Lo kado de.» ²³ Adi'ɛ yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki ɓari eyina mir†, kadi Jeju anyi, nan mbɛti kanyi. ²⁴ Go'ti, njɛrɔ'gi ɓɛri Jeju kagidɛsi'ti. Tugɛi kiri mbara dɔ ku'gi'ti li'ɛ, lowɛi nan dann'de'ti‡. ²⁵ In ki kadi ki jikara, ɛ ɓɛri'ɛ'n'ɛ kagidɛsi'ti. ²⁶ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ɛ n'ɓɛri'ɛ'n'ɛ kagidɛsi'ti eyina: «Ngar lɔ Juwipi'gi.» ²⁷ ɓɛri njɛɓogi'gi joo nan'ti si'ɛ kagidɛsi'ti. Ki kare dojikɔl'ɔ'ti, ki nungi dojigɛl'ɔ'ti. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lɔ Luwɛ tɔl'n ta'ne: «Tudɛi'ɛ dann njɛramajel'gi'ti» kin tɔl'n ta'ne§.] ²⁹ De'gi ki nje dɛr row'ɛ, ra indɔi dɔ'de roke roke, ningɛ taji'ɛ, ɛ eli eyina: «Man, in ki nje tuji Kɔy lɔ Luwɛ, ɛ tɔl ra in ki rangi me ndo'ti ki mutɛ kam! ³⁰ Aji rɔ'i inbe, ɛ in dɔ kagidɛsi'ti ur nanga ɓɛ!» ³¹ Be to ɛ nyi, kibo'gi lɔ njekujenyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lɔ Luwɛ, uwɛi Jeju kogi dann'de'ti eyina: «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi

* **15:17** 15.17 Dokagilo'ɛ'ti kin, ku ki kasi, sɔw dɔ ngar'gi par ɛ kadi oy. † **15:23** 15.23 Mir in hu ki rai ki nom kagi madi dɔnangi Palesitinn'ti non. Gata in ngayn, ningɛ lɔki de oy ningɛ, a ɔyi rɔ ninn'ti ɓay ta a duwi. Ta lɔki rɔ de to'ɛ ngayn ningɛ, rai adi'ɛ ɛ rɔ'a yokiro nden. ‡ **15:24** 15.24 Pa'gi 22.19 § **15:28** 15.28 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete nu ki in ta lɔ Luwɛ ki ndangi to kunmindi ki sigi.

kaji rō'ne el! ³² Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngar lə Isirayel'gi kaa kam, ki ra'je inbe ki ji ra'n ne kin, kadi in dō kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, adi to j'un me'je j'ad'a rōta!» Nje ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dōjikol'ō'ti ki nungi dōjigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe tō.

Koy Jeju

(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

³³ Loki kadi ra jam dō be'ti, lo diw, ndul kururu dōnangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losol'ō. ³⁴ Ningə kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eloyi, Eloyi, lama sabakitani?» Kōr me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kō wa?» ³⁵ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ³⁶ De kare dann'de anyi ngodi, un nya ki to hem hem, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi, ə el ene: «In nginəi adi j'oyi ke Eli a re ris'ə nanga dō kagidəsi'ti wa?» ³⁷ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo, ningə kon'a te. ³⁸ Go'ti ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, in ta nu biti re nanga*. ³⁹ Kibo lə kuti njero'gi ki bu, ki ra takum Jeju'ti, oo'ə lo koy'ti ki oy, el ene: «Ki rōta'ti, dingəm kin in Ngonn lə Luwə.» ⁴⁰ Dene'gi madi rai non tō, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. Dann'de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki ki bəri'ə ngonni ki in kon Joje num, ta Salome num, rai non tō. ⁴¹ In ingi kin ə ndolei go Jeju, ta rai si'ə me nya'gi'ti li'ə loki in Galile'ti. Ningə, dene'gi ki rangi ngayn ki rei si'ə Jerujalem'ti kaa in non bay tō.

Jisepi un ninn Jeju duw

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁴² Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi a ɔsi nja nya'gi nan'ti indəi, adi in ndo ki non ndo kōrkon'ti. ⁴³ Loki lo sol, Jisepi ki Arimate'ti, ki in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki de'gi buki'ə'ti ngayn, uti mosi'ne ku'ti in non re. In inbe kaa isi nginə Konbe lə Luwə ki kadi a re kin tō. Bol ra'a el, adi aw rō Pilati'ti dōj'ə ninn Jeju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jeju oy ə, ət'ə bol, adi ulə go nje kisi dō kuti njero'gi ki bu, ad'a re, ningə dōj'ə ene ke Jeju oy mayinu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi dō njero'gi'ti ningə, adi tarow Jisepi kadi un ninn Jeju. ⁴⁶ Jisepi ndogi ta ku dolo ninn, risi ninn Jeju dō kagidəsi'ti re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ilə me be ninn'ti ki uri kadi mbal'ti, ningə nduguru mbal ilə ta'ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala in ki Mari ki kon Joje awi, ra oyi loki iləi Jeju'ti.

16

Jeju ində taa lo koy'ti el

(Mat 28.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Loki ndo kōrkon dər, Mari ki Magidala num, ki Mari, ki kon Jaki num, Salome num ndogi hu kagi ki əti mbin, tado kaw kōy rō ninn Jeju'ti. ² Ndo Dōmasi, ki sin ba, loki kadi isi uwə, anyi awi dōbadi'ti. ³ Loki isi awi ningə, elinan dann'de'ti eyina: «Nga kin, nan ə to nduguru mbal ta'a'ti rangi adi'je wa?» ⁴ Nan loki uni kum'de ningə, oyi kadi kəkirə mbal kakin, de nduguru'ə rangi. ⁵ Dene'gi kin uri be ninn'ti ningə, nyi, oyi ngonni ki

* **15:38** 15.38 Ku gangi lo kin gangi loki kar njay ki loki kar njay njay nan'ti. Lo ki kar njay njay, in kibo lə njekujanyamosi kadikare'gi par ə a un majel lə bulə de'gi kadi awi'n me'ti non Luwə'ti. Loki Jeju oy, ku kakin til dana joo, adi tarow to tado lə de'gi pəti kadi ai non Luwə'ti. Tekitaga 26.31-33.

basa madi kare, ulə ku ngal ki nda rə'ne'ti, si'n ki dɔjikɔl'ti. Lo kin'ti, ɓol ra dene'gi. ⁶ Nan, ngonni ki basa kakin el'de ene: «In ɓoli el, m'gər kadi isi sangi Jeju ki Najareti'ti, ki de'gi ɓəri'ə kagidəsi'ti. Jeju ində taa lo koy'ti, goto ne. Oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki ngəsine kin, awi eli Piyər ki ndəgi njendo'gi toki a aw kadi nginə'se Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti, toki el'n'se kete.» ⁸ Dene'gi tei ki ngodi nja'de'ti ta ɓadi'ti, dadi par par ki ɓol, gəri row rə'de el. Ta kaa eli de el, tado ɓol tɔl'de*.

Jeju ɔji rə'ne Mari ki Magidala

⁹ [Jeju ində taa lo koy'ti ki ndo Dɔmasi, sin ba. Loki ində lo koy'ti, de ki dɔkete ki toji rə'ne rə'a'ti in Mari ki Magidala, ki ndoki tuwə ndil'gi ki majel siri dɔ'a'ti kɔ. ¹⁰ Ningə, Mari ə in nje kaw kel njendo'gi li'ə ki sii ta kuwə ndoo'ti ki ta non'ti. ¹¹ Nan loki Mari el'de toki Jeju ində lo koy'ti, adi n'inbe n'oo'ə ki kum'ne, njendo'gi tai me'ə el.

Jeju ɔji rə'ne njendo'gi joo

¹² Go'ti, Jeju ɔji rə'ne kɔji ki to ta dangi njendo'gi joo ki in dɔ row'ti, isi awi ki ngannbe'gi'ti. ¹³ Loki Jeju ingə'de, tɔli awi ɔri poy'o ndəgə'gi, nan ndəgə'gi uni me'de, el tɔ.

Jeju ɔji rə'ne njendo'gi ki dɔgi gidə in kare

¹⁴ Ta tɔlta'a'ti, Jeju ɔji rə'ne njendo'gi ki dɔgi gidə in kare loki isi soi nya. Lo kin'ti, Jeju kɔl se'de dɔ kunme'ti el lə'de, ki kum kuti lə'de, tado mbeti kun me'de nje ki oyi'ə toki ində lo koy'ti. ¹⁵ Go'ti, el'de ene: «Ai ki dɔ ɓe'gi ki dɔnangi'ti ne pəti, iləi mbər Poyta ki maji mbi de'gi'ti pəti. ¹⁶ De ki un me'ne, ə rai'ə ɓatəm, ningə a ingə kaji, nan de ki mbəti kunme'ne, ta ki gangi a in dɔ'a'ti. ¹⁷ Nyakɔji'gi ki nje ki uni me'de adi Luwə a ɔji ə to kin: me tɔ'm'ti, a tuwəi ndil'gi ki majel, a eli ndonnta'gi ki mbah. ¹⁸ A uwəi lii'gi ki ji'de, ningə re anyinan nya ki nje tɔl de kaa, a ra se'de nya madi el. A indəi ji'de dɔ njemonyi'gi'ti, adi nje monyi'gi ingəi lapiya.»

Jeju tɔl aw dɔran'ti

¹⁹ Go ta'gi'ti ki Burəɓe Jeju el'de, uni'ə awi si'ə dɔran'ti, adi isi dɔjikɔl Luwə'ti. ²⁰ Go kaw'a dɔran'ti, njendo'gi awi iləi mbər Poyta ki maji. Burəɓe in se'de nan'ti, adi'de tɔgi adi rai nya'gi ki ɔti ɓol ɓol. Nyakɔji'gi kin to be, toji kadi ta lə njendo'gi in ta ki rɔta'ti†.]

* **16:8** 16.1-8 ʔe ninn lə'de dɔnangi Palesitinn'ti in mbal ə uri kada to ɓe ningə, iləi ninn'ti, ningə nduguruyi mbal ki rangi uti ta'a. † **16:20** 16.9-20 Barta'gi kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

Poyta ki maji ki Luki ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji la Jeju ki Luki ndangi

Poyta ki maji kin toji kadi Jeju in Njekaji de'gi ki Isirayel'ti par el, nan toj'ɔ to Njekaji de'gi ki donangi'ti ne pɛti. Poy nya'gi ngayn ki Luki ɔr el'n ta me makitu'ti lɛ ne, Matiye ki Marki kaa rai be tɔ nan k'in ə Luki sangi ginn ta'gi ngayn ta ndangi'de, ilə'n ta'gi madi'gi ki rangi do nje ki Matiye ki Marki ndangi bay. Be ə Luki elta ar njay do koji Jeju'ti, do kaji'ti ki Jeju aji ngonni ki basa ki Nanyi'ti lo koy'ti, poyta'gi la Jaka ki de'gi ki do row'ti ki Emawusi. Makitu kin el bay ojido kujita'gi, toki kujita la de ki Samari'ti ki njeramaji, ki kujita la ngonni ki nanyi. Ta on me Jeju adi ra maji ki njemonyi'gi, nje ki isi ingəi kon, nje ki de'gi adi'de kon ki njendoo'gi.

Ronel re ki Njekaji re donangi'ti ki tɛti ki tɛtirɔ togi'gi la Nje majel, de asi ində manj'a oo me makitu Luki'ti kin pɛti.

Kon ta'gi ki me'ti: Koji Jan Batisi ki Jeju 1-2. Kulə'gi ki Jan Batisi ra 3. Kulə'gi ki Jeju ra ki nyando'gi ki Jeju ndo de'gi donangi Galile'ti 4-9. K'in Galile kaw Jerujalem'ti 9-19. Ta'gi ki Jeju el ki nje tan'a rɔ'gi Jerujalem'ti 19-20. Ta ki do tuji Jerujalem'ti ki tɛl Ngonni de 21. Kon, koy, kində taa lo koy'ti ki kaw doran'ti la Jeju 22-24.

Kulə ngirə ta

¹ Tewopil, de'gi ngayn adi rɔ'de, ndangi nya'gi ki rai nya dann'je'ti ne kin ki go'ə go'ə*. ² Ndangi toki, nje ki oyi nya'gi kin ki kum'de eli'je. Oyi ki kum'de lo kulə ngirə'ti nu, ə tɛli nje kiləmbər Poyta ki maji la Luwə. ³ Be ə, m'in kaa, m'sangi ginn nya'gi pɛti ki rai nya kin, lo kulə ngirə'ti nu maji maji kadi m'oo. Ningə go sang'a'ti ki m'sangi, m'oo maji ngayn kadi, m'ndangi me makitu'ti ki go'ə go'ə mad'i in kibo Tewopil. ⁴ Lo kin'ti, a gər kadi nyando'gi ki ingə'de in nyando ki rota'ti.

Ta koji Jan Batisi

⁵ Dɔkagilo'ti ki *Erodi in ngar ki Jude'ti, dingəm kare isi non tɔ'a nan Jakari. Jakari in ki kare me kuti'ti la njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə Abiya. Tɔ ne'ə nan Elijabeti. In ngonni ki dene ki ginn koji'ti la *Aron. ⁶ Jakari ingi ki Elijabeti joo pɛti in de'gi ki dana takum Luwə'ti. Tɛli rɔ'de maji ngayn go mbərkikində'gi'ti ki gorow'gi'ti la Burəbe pɛti. ⁷ Nan ingəi ngonni el, tado Elijabeti in kuji. Ningə in dɔkagilo ki, ingi joo pɛti, bɔgəi nga. ⁸ Ndo kare Jakari isi ra kulə kujənyamosi kadikare takum Luwə'ti, tado in ndo ra kulə la kuti li'ə. ⁹ Ningə, kigo ra'a'ti la njekujənyamosi kadikare'gi, kagilo osi do Jakari'ti kadi ur me Kəy'ti la Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki ɛti mbin por'o†. ¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki ɛti mbin por'o kin, bulə de'gi ngayn rai taga ne ra elita ki Luwə. ¹¹ Low'ə'ti non, malayka la Burəbe te bus ki rɔ Jakari'ti, dɔjikol'ti la lo buki nduji kagi'ti. ¹² Loki Jakari oo malayka kakin ningə, ndil'ə te anyi ur kaki, bɔl tɔl'ɔ. ¹³ Nan malayka el'ə ene: «Bɔl el Jakari, tado Luwə oo do ndu ta ki el si'ə, ne'i Elijabeti a oji ngonni adi, a ində tɔ'a nan Jan. ¹⁴ A in nya roneli

* 1:1 1.1 KNK 1.1 † 1:9 1.9 Tekitaga 30.7-8

læ'i kibo ngayn, taa de'gi ngayn a rai ronel do koj'o'ti to. ¹⁵ Tado a in de kibo takum Buræbe'ti. A anyi yiwi kandi nju el num, a anyi ndægi yiwi'gi ki hum od'w el num to. Loki to'n me kon'ne'ti bay, Ndil Luwæ a ros'o. ¹⁶ A tæl ki ngann Isirayel'gi ngayn re se'de ro Buræbe Luwæ'ti læ'de. ¹⁷ A njiyæ takum Buræbe'ti ki Ndil num, ki tægi læ njekeltakita Luwæ'ti Eli num to. A njiyæ ki Ndil num ki tægi num kadi ulæ ngann'gi ki baw'de'gi noji nan'ti. Taa kadi njedongan'gi tæli nje kaw ki hal læ de'gi ki dana, kadi de'gi indæi do ro'de dana tado læ Buræbe.» ¹⁸ Jakari dæji malayka ene: «Ki gorow ki bann æ m'a m'gær'n kadi in ta ki røta'ti wa? Tado m'in ki do'm m'bugæ, ta ne'm kaa ðal'a al do lo to nga.» ¹⁹ Malayka tæl el'æ ene: «M'in Gabiriyel, ki nje ra kulæ takum Luwæ'ti. Luwæ ulæ'm kadi m'el'i ta, m'ilæ Poyta ki maji kin mbi'i'ti. ²⁰ Oo maji, a tæl mbiki, adi a asi kelta madi el, biti kadi ndo ki nya'gi ki m'el'i ta'a kin rai nya bay taa. A in be, tado kunme læ'i goto do ta'gi'ti ki m'el'i kin. Nya'gi kin a rai nya dokagilo'æ'ti ki Luwæ oji.»

²¹ Me lo kin'ti, bulæ de'gi toi ta nginæ Jakari'ti, ta ndo'ji'de, tado Jakari un dokagilo ngayn me Kæy'ti læ Luwæ. ²² Loki indæ lo te ki taga ki ro bulæ de'gi'ti ningæ, asi kadi el'de ta el. Loki el'de ta el, gæri kadi oo nya me ndil'ti me Kæy'ti læ Luwæ. Jakari el'de ta ki ji'ne par, æ isi to mbiki be par.

²³ Loki toltæ kulæ ningæ, tæl aw me kæy'ti læ'ne. ²⁴ Ningæ ngayn el go'ti, ne'æ Elijabeti in sëm. Elijabeti iyæ ro'ne kæy, adi de oo'æ el, asi nanyi mi, æ el ene: ²⁵ «Oyi maji ki Buræbe ra sëm kin. Buræbe indæ kum'ne go'm'ti, or rosol do'm'ti dann de'gi'ti.»

Ta koji Jeju Kirisiti

²⁶ Me nanyi'ti ki mehen, Luwæ ulæ malayka Gabiriyel me bebo'ti ki to'a nan Najaret'i, donangi'ti ki Galile. ²⁷ Ulæ ro ngonn mand'i'ti madi ki gær ngaw el bay, ki dingem kare ki to'a nan Jisept, ki ginn koji'ti læ *Dabidi ki njenduwæ li'æ. To ngonn mand'i kakin nan Mari. ²⁸ Malayka ur kæy go Mari'ti el'æ ene: «M'uwæ ji'i Mari, in ki ingæ memaji læ Luwæ, Buræbe in nan'ti sæ'i.» ²⁹ Ta kin æti Mari ðol, adi dæji ro'ne ta ene ke ginn kuwæji kin in ri wa? ³⁰ Malayka el'æ ene: «Bol el Mari, tado ingæ maji takum Luwæ'ti. ³¹ A in sëm, a oji ngonn ki dingem, a indæ to'a nan Jeju. ³² A in kibo, a ðari'æ Ngonn læ Njekisi do nya gi'ti pæti. Ningæ, Buræbe Luwæ a ad'a kumbær ngar læ kaw'a Dabidi. ³³ A onbe do ginn koji'ti læ *Jakobi biti ki non'ti. Ningæ Konbe li'æ a indæ ngang'i'ne el to.» ³⁴ Mari el malayka ene: «Gorow ki bann æ nya'gi kin a rai nya wa? Tado m'gær ngaw el bay.» ³⁵ Malayka el'æ ene: «Ndil Luwæ a re do'i'ti, Njekisi do nya'gi'ti pæti a ðuki tægi'ne do'i'ti. In tado kin æ, ngonn ki a ojo in ro Luwæ'ti, a ðari'æ Ngonn læ Luwæ. ³⁶ Oo noj'i Elijabeti ki ðugæ inbe kin kaa in sëm to. In ki de'gi ðari'æ kuji kaa nyi in sëm ra nanyi mehen kin. ³⁷ In sëm tado nya ki dum Luwæ goto.» ³⁸ Mari ene: «M'in ðær læ Buræbe, maji kadi Luwæ ra sëm toki te'n ta'i'ti.» Low'æ'ti kin, malayka inyæ Mari æ oti aw.

Mari aw mbah do Elijabeti'ti

³⁹ Me ndo'gi'ti ki go'ti, Mari indæ taa, aw kalangi kalangi ki donangi ki mbal'gi in sëm'ti, me be'ti ki donangi Juda. ⁴⁰ Aw ur me kæy'ti læ Jakari, uwæ ji Elijabeti. ⁴¹ Loki Elijabeti oo ndu Mari ningæ, Ngonn ki me'æ'ti odi ro'ne ndur kuti kuti. Ningæ Ndil Luwæ ros'o to. ⁴² Lo kin'ti, Elijabeti un ndu'ne ki taa, el Mari ene: «Luwæ adi njangi do in do'i'ti dann dene'gi'ti pæti. Ningæ Ngonn ki to me'i'ti kaa maji ur'æ to. ⁴³ Ra bann æ m'in kin par, Luwæ ðuki'm'ti kædi be biti, adi kon Be'm re me kæy'ti læ'm? ⁴⁴ Loki

m'oo ndu'i ki uwə'n ji'm, ngonnn ki me'm'ti odi ro'ne ndur ki ronel. ⁴⁵ In nje majikur, tado kunme lə'i adi nya'gi ki Burəbe el'i taa a tɔli ta'de.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ene:

«Ngarme'm osi pa ulə tɔji dɔ Burəbe'ti.

⁴⁷ Ndil'm ra ronel dɔ Luwə'ti ki Njekaji'm.

⁴⁸ Tado Luwə təl kum'ne oo'n bər lə'ne ki dene ki asi nya madi el.

In be ə, kaw ki kete non,

De'gi pəti a bari'm'in nje majikur ki dɔ lo'gi'ti ki dangi dangi.

⁴⁹ Tado Luwə ki nje tɔgi pəti,

Ra nya'gi ki ɛti bɔl bɔl tado lə'm.

Maji kadi tɔ'a in ki kar njay.

⁵⁰ Ningə, kadi memaji li'ə to ki dɔ bal'gi dɔ bal'gi dɔ de'gi'ti ki nje bɔl Ndil'ə.

⁵¹ Luwə oji tɔgi'ne pəti ki taga,

Nje ki ngarme'de rosi ki kojirɔ,

Luwə tində'de sanan'de.

⁵² Sur njetɔgi'gi tilə'de dɔ kumbər ngar'gi'ti lə'de,

Ningə nje sɔl dɔ'de, un dɔ'de ki taa tɔ.

⁵³ Adi nyakingə rosi ji njendoo'gi,

Ə tuwə njenyakingə'gi ji'de kare adi awi.

⁵⁴ Ɔsi kɔy *Isirayel ki njekulə li'ə,

Adi me'ə olo dɔ memaji'ti tado de'gi li'ə.

⁵⁵ Me'ə olo dɔ'ti toki un'n mindi'ne adi kaw'je'gi kete nu.

Un adi Abiraham ki ginn koji li'ə ba bitɔ ki non'ti.»

⁵⁶ Mari isi ki Elijabeti asi nanyi mutə, ningə təl aw bə.

Koji Jan Batisi

⁵⁷ Dɔkagilo koji ngonnn lə Elijabeti asi, ə oji ngonnn ki dingəm. ⁵⁸ Nje gədi kay'gi li'ə ki noji'gi oyi poy maji ki Luwə ra si'ə adi rai si'ə ronel. ⁵⁹ Loki ndo ki jijoo go koji ngonnn'ti asi ningə, rei kadi ujəi mɔt'ɔʔ. De'gi ndigi

kadi n'bari'ə ki tɔ baw'a ki Jakari. ⁶⁰ Nan kon'a el'de ene: «Jagi, a bari'ə

Jan.» ⁶¹ Ə de'gi eli Elijabeti eyina: «De ki ginn koji'ti lə'i ki tɔ'a to be goto.»

⁶² Lo kin'ti, dəji baw'a ta ki ji'de eyina ke ge kadi n'bari ngonnn kakɔn nan

nan wa? ⁶³ Jakari dəji adi rei ki bar ndangi nya adi'ə, ningə ndangi nya'ti:

«Tɔ'a in Jan.» Lo kin'ti, ta ndo'ji de'gi pəti. ⁶⁴ Low'ə'ti non, ta Jakari te,

ndonn'o tuti adi elta ulə'n tɔji dɔ Luwə'ti. ⁶⁵ Nya kin ra bɔl de'gi pəti ki

me be'gi'ti ki dɔ lo'ti ki non, taa go dɔnangi mbal'gi'ti ki Jude pəti, de'gi eli

ta'a ki lo lo. ⁶⁶ De'gi ki oyi poyta kin ngəmi me'de'ti, ə eli eyina: «Ngonnn

kin a təl ri wa?» toki rota'ti, ji Burəbe in dɔ'a'ti.

Pa lə Jakari

⁶⁷ Ndil Luwə rosi Jakari ki baw ngonnn, adi eltakita Luwə'ti ene:

⁶⁸ Tɔji ki dɔ Burəbe'ti, ki Luwə lə Isirayel,

Tado re oo de'gi lə'ne, taa'de ilə'de taa.

⁶⁹ In ə te ki Njekaji ki nje tɔgi ginn koji'ti lə Dabidi ki njekulə li'ə adi'je.

⁷⁰ Te si'ə toki ilə'n mbər ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti ar njay, dɔkagilo'ti ki mayinu.

⁷¹ Njekaji ki a taa'je ji njeban'gi'ti lə'je pəti,

ki ji njekosi'je ta'gi'ti pəti.

⁷² In be ə, Luwə toji'n memaji lə'ne ki rɔ kaw'je'gi'ti, Num taa, me'ə olo dɔ kunmindi'ti ki ar njay num tɔ.

⁷³ Kunmindi kigo mində'ti ki un adi kaw'je *Abiraham.

⁷⁴ Kunmindi ki a ra kadi ji ra kulə li'ə ki kanji bol, Loka a ta'je ji njeban'gi'ti lə'je.

⁷⁵ Kadi ji njiyə takum'ə'ti, me kar njay'ti num, me ki ra dana'ti num, Dɔkagilo pəti ki j'isi'n ki dɔ'je taa.

⁷⁶ In ngonnn'm, a bari'nu njekeltakita Luwə'ti ki in nje kisi dɔ nya'gi'ti pəti, Tado a njiyə non Burəbe'ti kadi in ra row li'ə.

⁷⁷ Lo kin'ti, de'gi li'ə a gəri kaji ki aji'de ki gorow k'inyə go majel'gi'ti lə'de kɔ.

⁷⁸ Luwə in nje memaji.

Ki takul memaji ki koo kumtondoo li'ə ə, Kunji ki dɔran'ti unji'n dɔ'je'ti to kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji dɔ de'gi'ti ki sii me lo ki diw'ti num, Me ndil koy'ti num.

Tado kadi ndɔr'je tarow, aw se'je dɔ row kisimaji'ti.

⁸⁰ Ngonn kakin tɔgi, tɔl de ki gəsirə me ndil'ti. Ra be dilə mbo'ti, biti ndɔ ki te'n taga takum Isirayel'ti.

2

Koji Jeju

(Mat 1.18-25)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar Ogusiti un ndu'ne kadi ndangitɔ de'gi ki dɔnangi'ti pəti me makitu'ti. ² Ndangitɔ ki dɔkete kin in dɔkagilo'ti ki Kiriniwusi in nje konbe dɔnangi'ti ki Siri. ³ De'gi pəti awi kadi ndangitɔ'de, Nan nan kaa aw be koji'ne'ti. ⁴ In be ə, Jisepi kaa in bebo Najaret'i'ti, dɔnangi Galile'ti, isi aw bebo'ti lə Dabidi, ki bari'ə Betilehem, dɔnangi Jude'ti. Tado Jisepi in de ki ginn koji'ti lə Dabidi. ⁵ Awi kadi ndangitɔ'de nan'ti ki Mari ki njenduwə li'ə, ki ra ki sə'm.

⁶ Loka in Betilehem'ti non bay ningə, ndɔ koji ngonnn lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngonnn'ne ki dɔkete to ngonnn ki dingəm. Bir ngonnn kakin ki ku, ilə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi, tado lo ki kadi ingəi to'i'ti me kəy to mbah'gi'ti goto.

Njekul da'gi

⁸ Njekul da'gi in me mu'ti dɔ lo'ti kin non, indəi bi taa isi ngəmi da'gi lə'de kondɔ. ⁹ Ningə nyi oyi malayka lə Burəbe te bus ki rɔ'de'ti. Toji lə Burəbe unji gugi dɔ'de, adi bol tɔl'de. ¹⁰ Nan malayka el'de ene: «Boli el, tado m're ki Poyta ki maji kadi madi'se. Poyta ki maji kin a in nya rɔnel kibo ngayn tado lə de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne. ¹¹ In bone ə oji nje kaji me be'ti lə Dabidi adi'se. Njekaji ki in Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə, Burəbe. ¹² Ningə nyakoji ki in a gəri'ə ə to kin: A ingəi ngonnn ki kasi ki biri'ə ki ku, ə iləi'ə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi.»

¹³ Tanan'ti non, bulə de'gi njero'gi ki dɔran'ti, tei, indəi rɔ'de nan'ti ki malayka ki kare kakin, ningə osi pa piti Luwə eyina: ¹⁴ Tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki nje kisi dɔran'ti taa nu. Taa, kisimaji ki dɔ dɔnangi'ti, ki rɔ de'gi'ti ki Luwə ndigi'de tɔ.

¹⁵ Loka malayka'gi inyəi'de ə təli awi dɔran'ti gogi, njengəm da'gi elinan dann'de'ti eyina: «Adi j'awi biti ki Betilehem'ti j'oyi nya ki ra nya ə Burəbe te ki dɔ'a adi'je kin.» ¹⁶ Indəi kalangi awi ningə nyi, ingəi Mari ingi ki

Jisepi, nan'ti ki ngonnn ki kasi ki ilai'e me nya ngem nya kuso'ti la da'gi. ¹⁷ Loki oyi ngonnn ki kasi kakin ninga, go'ti ori ginn nya'gi ki eli'de ojido ngonnn ki kasi kin. ¹⁸ De'gi pæti ki oyi ta ki njengam da'gi ori go'a, æti'de bol. ¹⁹ Mari ngem nya'gi kin pæti me'ne'ti, mæta do'ti kigo'a go'a. ²⁰ Nje ngem da'gi tæli gogi ki pa, ki kulæ toji do Luwæ'ti ta'de'ti. Tado Luwæ adi'de oyi nya'gi ki mbi'de ge, ki kum'de ge. Ninga nya'gi kakin rai nya ki gorow'a inbe ki malayka ila'n'de mbær'a kakin to.

Toji Jeju me Kæy'ti la Luwæ

²¹ Loki ndo ki nja jioo go koji ngonnn'ti asi, ujæi mæt'w*, ninga indæi to'a nan Jeju. In to ki malayka el'de, loki kon'a ra ki sëm'a el bay, kadi to bæri'a'n'a. ²² Ninga, loki ndo ki in ndo kar ro kigo ndukun'ti la *Mojæ asi†, Jisepi ingi ki Mari ai ki ngonnn kakin Jerujalem'ti kadi toji'a Buræbe, ²³ kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti la Buræbe eyina: «Ngann dær'gi ki dingem pæti a in ki kindæ ji do'de'ti tado la Buræbe‡.» ²⁴ Num taa, rei kadi adi'de kærmosi'gi joo eke ngann dær dum'gi joo kadikare'ti, kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti la Buræbe§.

Pa la Simeyon

²⁵ Dingem kare in Jerujalem non to'a nan Simeyon. In de ki dana taa in de ki njera go ndigi'ti la Luwæ to. Isi nginæ ta nje kaji Isirayel mayinu ba. Ninga Ndil Luwæ in do'a'ti to. ²⁶ Ndil Luwæ el kete ad'a gær toki a oy el biti kadi oo Kirisiti De ki Buræbe mbæt'a, ki kum'ne bay taa a oy. ²⁷ Ndil Luwæ os'w kadi aw me Kæy'ti la Luwæ, ninga toki nje koji Jeju awi si'a me kæy'ti kadi rai kigo ndukun'ti la Buræbe. ²⁸ Simeyon taa Jeju ji'ne'ti, ninga ulæ toji do Luwæ ene: ²⁹ «Ngosine, Buræbe, inyæ bær læ'i ad'a aw ki lapiya, kigo ta'ti læ'i nga, ³⁰ Tado kankum'm oo njekaji de'gi nga. ³¹ Kaji ki indæ do'a dana takum bulæ de'gi'ti pæti. ³² In kunji ki kadi unji do ginn de'gi'ti pæti, taa a in toji ki do de'gi'ti læ'i, Isirayel to.»

³³ Ta ki Simeyon el do Jeju'ti æti kon'a'gi ki baw'a'gi bol. ³⁴ Simeyon njangi do'de, ninga el Mari ene: «Maji kadi in gær maji, ngonnn ki oj'o kin a in row kosi læ bulæ de'gi num, row kindæ taa læ de'gi ngayn donangi Isirayel'ti to. Taa, re to nyakoji ki nje re ki takasinan el to. ³⁵ A adi mæta ki ngarme de'gi'ti ngayn, ginn'a a te taga. Ninga ro'i'ti inbe, in kiyæro ki a gangi ndil'i dana.»

Ann ra oyo Luwæ tado Jeju

³⁶ Dene kare ki njekeltakita Luwæ'ti isi non, to'a nan Ann. In ngonnn læ Panuwel, ginn koji'ti læ Aser. Loki taa dingem mandæ'ne'ti, isi si'æ asi bæi siri ba par æ ngaw'a oy. Ninga ki gosine kin, Ann togi ngayn nga. ³⁷ Bal'a in dojjioo gidæ in so. Njengawkoj kin in me Kæy'ti la Luwæ ki dokagilo'gi pæti gos'o. Kondo ki kada in me Kæy'ti la Luwæ, el si'æ ta, ogi rone nyakuso. ³⁸ In be æ, dokagilo'æ'ti kin, in kaa te non re to. Osi pa ulæ'n toji do Luwæ'ti, taa elta ki do ngonnn'ti kin de'gi pæti ki isi nginæi kadi Luwæ taa Jerujalem ji njeban'gi'ti ilæ taa to.

³⁹ Loki nje koji Jeju rai nya'gi pæti kigo ndukun'ti læ Buræbe ninga, tæli awi Galile me bæbo'ti læ'de ki Najaret'i'ti gogi. ⁴⁰ Ninga, ngonnn kakin togi, aw ki singæ'ne. Rosi ki tær, taa memaji læ Luwæ in si'æ nan'ti to.

Jeju in me Kæy'ti la Luwæ loki bæ'a in dægi gidæ in joo

* **2:21** 2.21 Lebitiki 12.3 † **2:22** 2.22 Lebitiki 12.6 ‡ **2:23** 2.23 Tekitaga 13.2,12 § **2:24** 2.24 Lebitiki 12.8

⁴¹ Do bal'gi pəti, njekoji Jeju awi Jerujalem'ti lo ra nanyi'ti ki bari'ə nanyi Paki. ⁴² Loki Jeju ra bal dɔgi gidə in joo ningə, aw ki nje koji'ne'gi lo ra nanyi'ti toki sii rai kete kete go kuji ra'a'ti*. ⁴³ Ningə, loki ndo ra nanyi tigə ə, nje koji'gi lə Jeju isi təli gogi, nan Jeju nanyi gogi Jerujalem ti. Nje koj'o'gi gəri toki nanyi gogi el. ⁴⁴ Njekoji'gi lə Jeju oyi eyina Jeju nanyi nja madi de'gi'ti ki uni se'de row, adi njiyəi ndo kare bay taa uləi ngirə sang'a dann noji'de'gi'ti ki madi'de'gi. ⁴⁵ Sangi'ə, nan sangi'ə pi ingəi'ə el. Loki ingəi'ə el, təli tuwi dɔ'de awi Jerujalem'ti gogi sang'a'ti. ⁴⁶ Sangi'ə biti ndo ki kon mutə ningə nyi, ingəi'ə, isi me Kəy'ti lə Luwə dann njendo ndukun'gi lə Luwə. Si dann'de'ti, sii ur mbi'ne oo'n ta'gi ki isi eli tɔ, dəji'n'de ta tɔ. ⁴⁷ De'gi pəti ki oyi ta kel Jeju kin, nyagər li'ə, ki ta ki tur li'ə, əti'de ɓol ngayn. ⁴⁸ Loki njekojo'o'gi oyi, əti'de ɓol ngayn, adi kon'a el'ə ene: «Ngonn'm, ra bann be in ra se'je nya be wa? Oo, j'in ki baw'i, ji ra ta sangi'ti ki non kum'je'ti.» ⁴⁹ Ningə el'de ene: «Sangi m'in tado ri wa? Maji kadi m'ra kulə me kəy'ti lə Bai kin, in gəri eke in gəri el wa?» ⁵⁰ Nan njekojo'o'gi gəri me ta li'ə kin el.

⁵¹ Ningə go'ti, Jeju təl aw se'de Najareti'ti gogi. Jeju təl rɔ'ne go ta'ti lə nje koji'ne'gi. Kon'a ngəm nya'gi pəti ki rai nya kin me'ne'ti. ⁵² Jeju tɔgi darɔ'ne'ti num, me gosi'ti num tɔ, adi ingə maji takum Luwə'ti num, takum de'gi'ti num pəti.

3

Jan iləmbər Poyta ki maji

(Mat 3.1-12; Mrk 1.1-8; Jan 1.19-28)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar, ki bari'ə Tiber onbe ɓal dɔgi gidə in mi. Ningə Ponsi *Pilati ə in nje konbe dɔnangi'ti ki Juda, Erodi in ngar dɔnangi'ti ki Galile, Pilipi ki ngonnnkon Erodi in ngar dɔnangi'ti ki Iture ki dɔnangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi in ngar dɔnangi'ti ki Abilen tɔ. ² Hann ingi ki Kayipi ə in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki rai kulə dɔkagilo'ə'ti non. Ningə, dɔkagilo'ə'ti non kin, Jan ki ngonn lə Jakari in diləlo'ti ə Luwə el'ə ta. ³ Jan aw dɔnangi Jurden'ti pəti, iləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'se kɔ.» ⁴ Ra toki ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«Ndu de madi ɓar diləlo'ti ene:

Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu.

⁵ Uti bolo ɓe'gi adi asi nan,

Kusi dɔ mbal'gi ki dɔ gadi'gi adi asi ta nangi rerere;

Rai row'gi ki rugi gondi gondi adi ra njururu;

Rai row wor'gi adi osi nan'ti lay.

⁶ Lo kin'ti, de'gi pəti a gəri kaji ki Luwə aji'je*»

⁷ Jan el bulə de'gi ki rei rɔ'a'ti kadi ra'de batəm ene: «In nje mann majel to lili pir be kam, nan oji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re wa? ⁸ Maji kadi kulə ra'se'gi toji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ. Ningə, ononyi'se kadi eli me'se'ti eyina: “J'in ngann kaw Abiraham”. Tado adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gaji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ⁹ Ki ngosine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə de'ti. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ.»

* 2:42 2.42 Tekitaga 12.1-27; Ndukun ki nja joo 16.1-8

* 3:6 3.6 Tekitaga 40.3-5

¹⁰ Bulə de'gi dəji Jan eyina: «In ri ə kadi ji ra wa?» ¹¹ Jan el'de ene: «De ki aw ki ku joo ə, maji kadi adi kare de ki awi'n el, ningə de ki aw ki nyakusə ə, maji kadi ra'n ki in ki awi'n el tə.»

¹² *Njetalambo'gi kaa, rei kadi Jan ra'de batəm tə. Ningə dəji Jan eyina: «Njendo, in ri ə kadi ji ra wa?» ¹³ Jan el'de ene: «Tai nar aldə in ki dəji'se kadi tai kin el.»

¹⁴ Njero'gi kaa dəji eyina: «Nga j'in, in ri ə kadi ji ra wa?» Jan el'de ene: «Indəi təgi də de'ti tai nar li'ə el, ta, tətə ta ngom indəi də'a'ti el tə. Rai də nar nany'i'ti lə'se inbe kin par.»

Jan iləmbər de ki a re go'ə'ti

(Mat 3.11-12; Mrk 1.7-8)

¹⁵ Dəkgilə'ə'ti kin, de'gi isi nginəi de ki a re, adi dəji rə'de ta ke Jan in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa? ¹⁶ Ə Jan el de'gi pəti ene: «M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan de madi a re go'm'ti non, a ra'se batəm me Ndil Luwə, ki me por'ti. In de ki Təg'ə utə'm sanyi kulə sa li'ə kaa, m'asi tuti el. ¹⁷ Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, əy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

¹⁸ Jan adi de'gi ta kəji'gi ki rangi ngayn, iləmbər Poyta ki maji.

¹⁹ Nya kare bay, Jan kəl ki Erodi ki in nje konbe dənangi'ti ki Galile, tadə taa ki taa Erodiyadi ki ne ngonnnkon'ne, taa ra nya'gi ki rangi ki majel ngayn num tə. ²⁰ Nan, nya'gi ki go'ti el pəti ki Erodi ra kin kaa, təl uwə Jan dangay'ti də'ti bay.

Jeju ra batəm

(Mat 3.13-17; Mrk 1.9-11)

²¹ Loki de'gi pəti rai batəm ningə, Jeju kaa ra batəm tə. Loki isi elta ki Luwə ningə, dərən til. ²² Ndil Luwə, risi to dər dum be isi də'a'ti. Ningə, ndu ta madi te dərən'ti, ene: «In Ngonn'm ki njendigi lə'm, ki in nya rənəl lə'm kibo ngayn.»

Ginn kaw lə Jeju

(Mat 1.1-17)

²³ Jeju ulə ngirə kulə lə'ne, loki bal'a in də mutə. Ki go gər'ə'ti ki de'gi gəri, Jeju in ngonnn lə Jisepi, Jisepi ki ngonnn lə Eli, ²⁴ Ningə Eli in ngonnn lə Mata, Mata in ngonnn lə *Lebi, Lebi in ngonnn lə Melsi, Melsi in ngonnn lə Yanay, Yanay in ngonnn lə Jisepi, ²⁵ Jisepi in ngonnn lə Matatiyasi, Matatiyasi in ngonnn lə Amosi, Amosi in ngonnn lə Nahum, Nahum in ngonnn lə Esili, Esili in ngonnn lə Nagay, ²⁶ Nagay in ngonnn lə Mati, Mati in ngonnn lə Matatiyasi, Matatiyasi in ngonnn lə Semeyinn, Semeyinn in ngonnn lə Yosəki, Yosəki in ngonnn lə Yoda, ²⁷ Yoda in ngonnn lə Yowanan, Yowanan in ngonnn lə Resa, Resa in ngonnn lə Jorobabel, Jorobabel in ngonnn lə Salatiyel, Salatiyel in ngonnn lə Neri, ²⁸ Neri in ngonnn lə Melki, Melki in ngonnn lə Adi, Adi in ngonnn lə Kosam, Kosam in ngonnn lə Elmadam, Elmadam in ngonnn lə Er, ²⁹ Er in ngonnn lə Jeju, Jeju in ngonnn lə Eliyəjar, Eliyəjar in ngonnn lə Yorim, Yorim in ngonnn lə Mata, Mata in ngonnn lə Lebi, ³⁰ Lebi in ngonnn lə Simeyon, Simeyon in ngonnn lə Juda, Juda in ngonnn lə Jisepi, Jisepi in ngonnn lə Yonam, Yonam in ngonnn lə Eliyakim, ³¹ Eliyakim in ngonnn lə Meleya, Meleya in ngonnn lə Mena, Mena in ngonnn lə Matata, Matata in ngonnn lə Natan, Natan in ngonnn lə Dabidi, ³² Dabidi in ngonnn lə Jese, Jese in ngonnn lə Obedi, Obedi in ngonnn lə Bowaji, Bowaji in ngonnn lə Sala, Sala in ngonnn lə Nason, ³³ Nason in ngonnn lə Aminadabi, Aminadabi in ngonnn lə Adimin, Adimin in ngonnn lə Arni, Arni in ngonnn lə Esirom, Esirom

in ngonnn læ Peresi, Peresi in ngonnn læ Juda, ³⁴ Juda in ngonnn læ Jakobi, Jakobi in ngonnn læ *Isaki, Isaki in ngonnn læ Abiraham, Abiraham in ngonnn læ Tera, Tera in ngonnn læ Nawor, ³⁵ Nawor in ngonnn læ Serugi, Serugi in ngonnn læ Rewu, Rewu in ngonnn læ Pelegi, Pelegi in ngonnn læ Eber, Eber in ngonnn læ Sala, ³⁶ Sala in ngonnn læ Kaynam, Kaynam in ngonnn læ Arpasadi, Arpasadi in ngonnn læ Səm, Səm in ngonnn læ Nuwe, Nuwe in ngonnn læ Lemeki, ³⁷ Lemeki in ngonnn læ Matusalem, Matusalem in ngonnn læ Enoki, Enoki in ngonnn læ Yərədi, Yərədi in ngonnn læ Malelel, Malelel in ngonnn læ Kaynam, ³⁸ Kaynam in ngonnn læ Enosi, Enosi in ngonnn læ Seti, Seti ki ngonnn læ Adam, Adam ki ngonnn læ Luwə.

4

Su nan Jeju

(Mat 4.1-11; Mrk 1.12-13)

¹ Go Ndil Luwə'ti ki rosi Jeju, Jeju təl ta ba Jurden'ti re. Təl re ningə, Ndil Luwə ɔ'ɔ aw si'ə diləlo'ti. ² Su nan'a ndo dɔsɔ diləlo'ti. Ndo ki Jeju ra dɔsɔ kin, sɔ nya madi el, adi bo ra'a. ³ Non be, Su el'ə ene: «Re in Ngonn læ Luwə ə, adi mbal kin təl mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: De a isi ki dɔ'ne taa ki takul nyakusɔ par el*.»

⁵ Su aw ki Jeju dɔ lo'ti taa, ningə ki kum ki kində jipi, ɔj'ɔ konbe'gi ki dɔnangi'ti ne pəti ad'a oo. ⁶ Loki ɔj'ɔ ningə, təl el'ə ene: «M'a m'ad'i tɔgi dɔ konbe'gi'ti kin ki nyakingə'gi ki me'ti pəti. Tado in nya ki adi'm'in me ji'm'ti, ningə de ki me'm ndigi ə m'ad'a. ⁷ Re in, ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti ə, m'a m'ad'i ba pəti to yan'i.» ⁸ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: "A ɔsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi gos'o*."»

⁹ Go'ti gogi, Su aw ki Jeju Jerujalem'ti, aw si'ə jam dɔ Kəy'ti læ Luwə taa. Loki aw si'ə taa, ningə el'ə ene: «Re in Ngonn læ Luwə ə, inyə ji'i taa ɔsi adi m'oo, ¹⁰ tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: "Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi to indəi kum'de go'i'ti." ¹¹ Bay taa, a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el*.» ¹² Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: A mbɔji Burəbe Luwə lə'i oo el\$.» ¹³ Loki Su tigə ki nyanan'gi ki kadi n'nan'n Jeju ningə, ɔr rɔ'ne gogi sanyi rɔ'a'ti. ɔr rɔ'ne nginə'n dɔkagilo ki rangi.

De'gi ki Najareti'ti mbeti tai nyando læ Jeju

(Mat 4.12-17; Mrk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin'ti, Jeju təl re Galile. Re ki tɔgi ki in rɔ Ndil Luwə'ti. To Jeju bar ki dɔ lo'gi ki non pəti. ¹⁵ Ndo nya me kəykawnan'ti læ *Juwipi'gi. De'gi pəti uləi tɔji dɔ'a'ti.

De'gi ki Najareti'ti mbəti taai nyando læ Jeju

(Mat 13.54-58; Mrk 6.1-6)

¹⁶ Jeju aw Najareti'ti, ki in be ki tɔgi'ti. Toki isi ra'n kete kete, loki ndo kɔrkon asi ningə, Jeju aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. Jeju ində taa kadi n'tudə makitu. ¹⁷ Loki ində taa, adi'ə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay ki koi. Jeju rirə makitu kakin ningə, ingə ta ki ndangi eyina:

¹⁸ «Ndil Burəbe in dɔ'm'ti, Burəbe mbəti'm kadi m'iləmbər Poyta ki maji njendo'gi.

* 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:8 4.8 Ndu 6.13 ‡ 4:11 4.11 Pag 91.11-12 § 4:12 4.12 Ndu 6.16

Burəbe ulə'm kadi m'el dangay'gi ta te'de kəy dangay'ti,
Kadi m'el njekumtə'gi toki, kum'de a oo lo.
Kadi m'taa nje ki de'gi isi indəi kum'de ndoo m'ilə'de taa.

¹⁹ Kadi m'iləmbər bəl memaji lə Burəbe kin.»

²⁰ Go'ti, Jeju ko makitu kakin, ningə təl'n adi njekulə, ə isi nanga kadi elta. De'gi pəti ki me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi buki kum'de ki do'a'ti.

²¹ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Ta ki oyi kin, tolta'ne do'se'ti bone.» ²² De'gi pəti manyinaji lə Jeju, taa mbər memaji ki te ta'a'ti əti'de bəl ki dum to adi elinan eyina: «M'a in ngonnn lə Jisepi ro'je'ti ne el wa?» ²³ Be ə Jeju el'de ene: «M'gər kadi a eli'm'in kujita ki ene: «In njera de'gi monyi, aji ro'i inbe,» kin. A eli'm'in eyina: «J'oo poy nya'gi pəti ki in ra Kapernayim'ti kin, ə in ra bə koji'ti ne be to adi j'oo.» ²⁴ Jeju təl el'de bay ene: «Tokki rəta'ti adi m'el'se, njekeltakita Luwə'ti, ki bəkoj'o uwə ro'ne'ti maji goto.

²⁵ Ki rəta'ti, dəkagilo'ti lə njekeltakita Luwə'ti Eli, njengawko'gi in ngayn Isirayel'ti. Nan loki ndi ədi dənangi'ti el bəl mutə ki nanyi mehen, ə bo on ki dənangi pəti*, ²⁶ de kare dann'de'ti ki Luwə ulə Eli ro'a'ti goto. In njengawko'gi ki Sarepta'ti, dənangi ki Sidon'ti yo ə Luwə ulə Eli ki ro'a'ti†.

²⁷ Njebanji'gi kaa in ngayn Isirayel'ti dəkagilo'ti lə Elije to, nan in ki kare ki kadi Luwə ər banji ro'a'ti ar njay goto. In Naman ki Siri'ti yo ə Luwə ər banji ro'a'ti‡. ²⁸ Loki de'gi ki sii me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi oyi ta kin, wongi təl'de pəti. ²⁹ Lo kin'ti, indəi taa tuwəi Jeju me bəbo'ti ko, ningə ai si'ə jam do mbal'ti ki indəi bəbo'ti. Rai'ti si'ə kadi n'suri'ə n'iləi'ə n'toli'ə ko. ³⁰ Nan Jeju ur dann'de'ti aw.

Dingəm ki ndil ki majel ra'a (Mat 7.28-29; Mrk 1.21-28)

³¹ Jeju aw Kapernayim'ti, ki in bəbo ki dənangi Galile'ti. Jeju ndo nya de'gi ndo kərkon'ti. ³² Nyando li'ə əti de'gi bəl ki dum. Əti'de bəl ki dum tado elta ki tōgi ki in ro Luwə'ti. ³³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ³⁴ «Jeju ki Najaret'i, ri ə ge ro'je'ti wa? Re kadi tuji'je wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.» ³⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki tōgi ne ene: «Uti ta'i, ə te ko ro dingəm'ti kin.» Lo kin'ti, ndil ki majel bi dingəm ilə dann'de'ti, ningə te ro'a'ti um ad'a kon madi kare el. ³⁶ Nya kin əti de'gi pəti bəl, adi dōji nan ta dann'de'ti eyina: «Ta kin in ta ki bann ə əti bəl be wa? De kam aw ki tōgi konbē do ndil'gi'ti ki majel, ndangi'de ki tōgi ki in ro Luwə'ti adi tei ko!» ³⁷ In bə ə, toji lə Jeju sanan ki dənangi ki non pəti.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn (Mat 8.14-17; Mrk 1.29-34)

³⁸ Loki Jeju in kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, aw me kəy'ti lə Simon. Məm Simon ki dene, ro'a tingə ngayn. Be ə, dōji Jeju kadi ra nya madi tado li'ə. ³⁹ Jeju rugi ro'ne do'a'ti, ndangi ro ki tingə ngayn kakin adi yokiro. Kalangi ba go'ti, məm Simon ində taa ra nyakuso adi'de.

⁴⁰ Lo sol'ə, go kurkadi'ti, de'gi pəti ki awi ki de'gi ki monyi'gi ki dangi dangi rai'de, rei se'de ro Jeju'ti. Jeju ində ji'ne do'de'ti kare kare pəti adi ingəi lapiya. ⁴¹ Ndil'gi ki majel kaa tei ro de'gi'ti ngayn ki non ta'de'ti eyina: «In Ngonnn lə Luwə!» Nan Jeju ndangi'de ki tōgi ki ngan ngayn, adi'de tarow kadi eli ta'a el, tado gəri'ə bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbə'tə.

* 4:25 4.25 1 Ngar'gi 17.1 † 4:26 4.26 1 Ngar'gi 17.8-16 ‡ 4:27 4.27 2 Ngar'gi 5.1-14

Jeju iləmbər Poyta ki maji me kəykawnan'gi'ti
(Mrk 1.35-39)

⁴² Løki lo ti, Jeju te me bebo'ti aw diləlo'ti. Bulə de'gi ngayn sangi'ə, awi ingəi'ə. Løki ingəi'ə, ndigi kadi n'uwəi'ə nanga rə'de'ti kadi to aw lo el.

⁴³ Nan Jeju el'de ene: «Maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji ki ojido Konbe lə Luwə ndəgi bebo'gi'ti to, tado in ta kin ə Luwə ulə'm.» ⁴⁴ In be ə, Jeju ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi donangi Galile'ti.

5

De'gi ki dokete ki Jeju bar'de
(Mat 4.18-22; Mrk 1.16-20; Jan 21.1-11)

¹ Ndo kare, løki Jeju in sanyi el ki kadi babo'ti ki Genejareti'ti. Bulə de'gi uwəi nan: a gugi gidə kadi n'oyi ta lə Luwə. ² Lo kin'ti, Jeju oo to'gi joo ki sii ngangı ba'ti. In to'gi ki mbaw'gi ki me'ti indəi'de ə ai to togi bandi'gi lə'de. ³ Jeju ala me to'ti ki kare ki in yan Simon, ningə el Simon ad'a inyə ngangı ba ə aw ki dana nden. Go'ti, Jeju isi nanga me to'ti ndo nya bulə de'gi. ⁴ Løki elta tigə ningə, el Simon ene: «Aw ki dana lo'ti ki mann ur'ti, ə iləi bandi'gi lə'se uwəi kanji'gi» ⁵ Simon təl el'ə ene: «Burəbe, j'ilə bandi kondo'ti biti lo ti, nan kanji kare kaa j'ingə el. Nan toki in in ə dəji'm, m'a m'ilə bandi toki el'm.» ⁶ Løki iləi bandi'gi lə'de, oyi kanji kəy ki əti bəl, adi bandi'gi lə'de kaa ge gangi. ⁷ Lo kin'ti, dəji madi'de'gi ki in me to'ti ki nungi kadi rei rai se'de. Madi'de'gi rei, adi oyi kanji kakin rosi to'gi ki joo. Kanji rosi to'gi adi to'gi ai to nduyi mann. ⁸ Løki Simon Piyər oo nya kin, osi, osi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti el'ə ene: «Burəbe, osi rə'i ngərəngi rə'm'ti, tado m'in njeramajel.» ⁹ Simon ki mad'a'gi ki in si'ə, bəl ra'de oji go kanji ki oyi me bandi'ti əti bəl ngayn. ¹⁰ Jaki ki Jan ki ngann lə Jebede ki in madi nan ki Simon kaa bəl ra'de to. Jeju el Simon ene: «Adi bəl rai el, kaw ki kete non, in de'gi nga ə a sangi'de.» ¹¹ Lo kin'ti, təli rei ki to'gi ngangı ba'ti, ningə inyəi nya'gi pəti ə uni go Jeju.

Jeju adi lapiya njebanji kare
(Mat 8.1-14; Mrk 1.40-45)

¹² Ndo ki rangi, Jeju in me bebo'ti kare, ningə dingəm kare ki banji rosi rə'a te non re. Løki oo Jeju ningə, osi ki takum'ne nanga non'a'ti, non ki do'a'ti ene: «Burəbe re in ndigi ə a adi banji lə'm ur, kadi rə'm ar njay.» ¹³ Jeju ulə ji'ne odi'n'ə ningə el'ə ene: «M'ndigi ə, kadi banji lə'i ur adi rə'i ar njay.» Ningə tanan'ti non par ə banji ur adi rə'a ar njay. ¹⁴ Go'ti, Jeju ad'a ndu'ne ene: «Ononyi kadi elta'a de madi ə aw oji rə'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi kadikare kujənyamosi kar rə toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya.» ¹⁵ Təbar lə Jeju sanan ki lo lo adi de'gi rei kadi n'oyi ta li'ə ge kadi aji'n'de do monyi'gi'ti lə'de ge. ¹⁶ Nan Jeju ər rə'ne aw lo'gi'ti ki to dilə tado kelta ki Luwə.

Jeju adi lapiya njerəkoy njururu
(Mat 9.1-8; Mrk 2.1-12)

¹⁷ Ndo kare Jeju isi ndo nya de'gi ningə, *Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə sii dann de'gi'ti non to. De'gi in ki ngann be'gi pəti ki donangi Galile'ti, ki donangi Jude, ki bebo Jerujalem. Burəbe oji togi'ne me kaji nje monyi'gi'ti. ¹⁸ Lo kin'ti, de'gi madi oti de kare ki rə'a oy njururu me nya

* 5:14 5.14 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar to Luwə el.

koti njemonyi'gi'ti rei si'ə rɔ Jeju'ti. Sangi row kadi n'awi si'ə kəy n'iləi'ə non Jeju'ti. ¹⁹ Nan gəri row ki kadi awi si'ə el, tado de'gi in ngayn. Be ə, alai taa, rai bolo dɔ kəy'ti ningə, tuyi njemonyi ki nya koti njemonyi'gi ki kulə, iləi'ə dann bulə de'gi'ti non Jeju'ti. ²⁰ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el dingəm ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ.» ²¹ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi iləi rɔ'de mərta ningə eli eyina: «De'ə kam in nan ə elta ki mal dɔ Luwə'ti be wa? Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ. De ki rangi goto.» ²² Jeju gər mərta'gi lə'de ki me'de'ti adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərta ki be kin me'se'ti wa? ²³ Nya ki ra ə ngan ngayn el wa? Kel de kin kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ» ə ngan ngayn el eke kel'ə kene «Ində taa ə njiyə ə ngan ngayn el wa?» ²⁴ Re in be ə, m'a m'ɔji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ²⁵ Tanan'ti non, dingəm kakin ində taa takum de'gi'ti pəti, un tirə ki kete to'ti, ə te aw be ki kulə toji dɔ Luwə'ti ta'ne'ti. ²⁶ De'gi pəti, nya kin əti'de ɓol adi uləi toji dɔ Luwə'ti. Bol rosi me'de adi eli eyina: «J'oo nya ki mbah ɓone.»

Jeju ɓar Lebi

(Mat 9.9-13; Mrk 2.13-17)

²⁷ Go'ti Jeju te ningə nyi oo de kare ki njetalambo kadi nje konɓe'gi ki ɓari'ə Lebi isi me kəy taa lambo'ti. Loki oo Lebi ningə el'ə ene: «Un go'm.» ²⁸ Ningə Lebi inyə nya'gi pəti ə ində taa un go Jeju.

²⁹ Go'ti, Lebi ra nyakusɔ kibo ngayn me kəy'ti lə'ne ɓari'n Jeju. Lo nyakusɔ'ti kin, njetalambo'gi ki ndəgi de'gi ki rangi in se'de nan'ti non. ³⁰ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə'de ɓarita, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə isi soi nya ge anyinan nya ge ki njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi wa?» ³¹ Jeju un ta el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. ³² Ningə, m're tado ɓar de'gi ki dana el, nan m're tado ɓar de'gi ki njeramajel'gi yo kadi inyɛi gorow njiyə'de ki majel.»

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kɔki nyando lə Parisi'gi el

(Mat 9.14-15; Mrk 2.18-20)

³³ Nje ki madi'gi eli Jeju eyina: «Taa taa, njendo'gi lə Jan Batisi in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ɔgi rɔ'de nyakusɔ taa isi elita ki Luwə tɔ, ə nje ki yan'i'gi isi soi nya ge, anyinan mann ge.» ³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Ke de'gi ki ɓari'de lo nyakusɔ tanan'ti a ɔgi rɔ'de nyakusɔ ki mann kanyi wa? Dɔkagilo ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin, asi kɔgi rɔ'de nyakusɔ el.» ³⁵ Ndo'gi a re non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə to, a ɔgi rɔ'de nyakusɔ.

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kɔki nyando lə Parisi'gi el

(Mat 9.16-17; Mrk 2.21-22)

³⁶ Jeju el'de kujita kare ene: «De a gangi ta ku ki sigi kadi ilə'n kum in ki kɔkɔ el. Re in be ə, ku ki sigi in ki gangi kɔ, ningə ta ku ki sigi kakin uwəi nan ki ki kɔkɔ el ɓay tɔ, adi joo pəti təl nya ki tuji. ³⁷ Taa de a un yiwi kandi nju ki in el ɓay uti me mbu ndar'gi'ti ki kɔkɔ el. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi lo kɔ. Ningə mbu ndar'gi təlɪ nya ki tuji kɔ. ³⁸ Be ə, re yiwi kandi nju in el ɓay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa. ³⁹ Loki de anyi yiwi kandi nju ki in mayinu ningə, a ge in ki in ngosine ɓay el nga. Tado de'gi eli eyina: «Yiwi ki in mayinu ə maji'.»

6

Ta lə Jeju dɔ ndɔ kɔrkɔn'ti
(Mat 12.1-8; Mrk 2.23-28)

¹ Nɔɔ kare Jeju ra dər me ndɔɔ gɛmɛ'gi'ti. In ndɔ kɔrkɔn lə Juwipi'gi. Ningɛ, njɛndɔ'gi li'ə ki in si'ə, gangi dɔ kɔ'gi ji'dɛ'ti tɛmi soi. ² Parisi'gi madi eli'dɛ eyina: «Ra bann ə rai nya ki kadi de ra ndɔ kɔrkɔn'ti el bɛ wa*?» ³ Jeju el'dɛ ene: «Ingi tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin adi gəri maji. ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti sɔ†, ningə təl'n adi de'gi ki go'ə'ti soi tɔ. Sɔi mapa ki in nya ki maji kadi njekujənyamosi kadikare'gi par ə sɔi‡.» ⁵ Jeju təl el'dɛ ɓay ene: «Ngonn de in ɓɛ nje ndɔ kɔrkɔn.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Mrk 3.1-6)

⁶ «Nɔɔ kɔrkɔn ki rangi, Jeju aw kəyɓawnan'ti lə Juwipi'gi, ndɔ nya de'gi. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəyɓawnan'ti non. ⁷ Njɛndɔ ndukun'gi ki Parisi'gi sii keke isi indəi kum'dɛ kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndɔ kɔrkɔn'ti lə Juwipi'gi wa? In ta bolo ki isi sangi kadi lə'i ta dɔ'a'ti. ⁸ Nan Jeju gər mərta'gi lə'dɛ, adi el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa, ra dana ne bɛ takum de'gi'ti pəti.» Dingəm ində ra taa. ⁹ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndɔ kɔrkɔn'ti wa? Kadi de ra maji eke kadi ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji kɔ wa?» ¹⁰ Jeju ində kum'ne gon'n'dɛ ba pəti, ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'ı». Dingəm surə ji'ne, ningə ji'ə təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njɛndɔ ndukun'gi ki Parisi'gi, adi elinan ta dann'dɛ'ti dɔ nya'ti ki kadi n'rai ki Jeju.

Jeju mbəti njɛndɔ'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo
(Mat 5.1, 10.1-4; Mrk 3.13-19)

¹² Me ndɔ'a'gi'ti kin, Jeju aw dɔ mbal'ti tado kelta ki Luwə. Elta ki Luwə kondo'ti biti lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jeju ɓar njɛndɔ'gi lə'ne. Ningə mbunə njɛndɔ'gi'ti kin ə, mbəti'dɛ dɔgi gidə in joo, ɓar'dɛ njekawkulə'gi. ¹⁴ Adi in Simon, ki ində tɔ'a nan Piyər, ki ngonnnkon'a Andire, ki Jaki, ki Jan, ki Pilipi, ki Batilemi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngonn lə Alpe, ki Simon ki ɓari'ə nje rɔ tado kingə dɔ lə ɓɛ lə'ne, ¹⁶ ki Judi ki ngonn lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju tɔ.

Jeju aji njemonyi'gi dann bulə de'gi'ti
(Mat 4.24-25; Mrk 3.7-11)

¹⁷ Jeju in ki njɛndɔ'gi dɔ mbal'ti re te lo'ti ki gidə asi nan maji ningə, ingə bulə de'gi njɛndɔ'gi lə'ne, ki bulə de'gi ngayn ki in dɔnangi Jude'ti ge, nje k'in ɓɛbo Jerujalem'ti ge, nje k'in ɓɛbo'gi'ti ki kadi ba'ti ki Tir ge, ki Sidon ge. Rei tado koo ta lə Jeju ge kadi aji de dɔ monyi'gi'ti lə'dɛ ge. ¹⁸ Nje ki ndil'gi ki majel yəti hangal'dɛ ingəi lapiya tɔ. ¹⁹ Ningə bulə de'gi pəti sangi kadi n'ɔdi rɔ'a, tado tɔgi madi isi te rɔ'a'ti adi'dɛ lapiya.

Majikur ki kumtondoo
(Mat 5.1-12)

²⁰ Jeju un kum'ne oo'n njɛndɔ'gi lə'ne ningə el'dɛ ene: Majikur in lə njɛndɔ'gi, tado Konɓɛ lə Luwə in yan'se.

²¹ Ingi ki ɓo isi ra'se ɓone, in nje majikur, tado lo ti ə a ndanni.

* 6:2 6.2 Tekitaga 34.21 † 6:4 6.4 1 Samiyel 21.2-7 ‡ 6:4 6.4 Lebitiki 24.9

Ingi ki sii nonyi bone, in nje majikur, tado lo ti ə a kogi.

²² Majikur in lə'se loki de'gi isi mbəti'se, de'gi isi tuwəi'se, de'gi isi taji'se, de'gi isi eli ta'gi ki majel dō'se'ti, tado lə'm m'in *Ngonn de.

²³ Ndo ki nya'gi kin tei dō'se'ti ə, maji kadi rai ronel, turi jagira, tado nyakugə goji'se in ngayn dōran'ti. Tado in be ə kaw'de'gi adi kon njekeltakita Luwə'ti kete.

²⁴ Nan in njenyakingə, in nje kumtondoo. In nje kumtondoo tado ingəi nya solme lə'se nga.

²⁵ Ingi ki bone ndanni, in nje kumtondoo, tado lo ti ə bo a ra'se.

Ingi ki bone isi kogi, in nje kumtondoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo ge a nonyi ge.

²⁶ Ingi ki de'gi isi elita ki maji maji dō'se'ti, in nje kumtondoo, tado in be ə kaw'de'gi rai ki nje bar ro'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el.

Ndigi njeban'gi

(Mat 5.39-47)

²⁷ Ningə ingi ki isi oyi ta lə'm, nan m'in m'el'se kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki nje ki isi ɔsi'se ta. ²⁸ Njangi dō nje ki isi manni'se, ə elita ki Luwə tado nje ki isi eli ta'gi ki majel dō'se'ti.

²⁹ Re de ində dow kət'i ki kare ə, yəti dowə ki rangi ad'a bay. Re de taa ku ki ngal lə'i ə, ad'a in ki goji dō'ti. ³⁰ De ki ra ki dəji'ni nya ə ad'a, ningə de taa nya lə'i ə dəji go'ə el to. ³¹ Nya'gi ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə, rai kah'a'ti inbe kin adi'de to. ³² Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se to par ə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa ndigi nje ki ndigi'de to. ³³ Kin ə rai maji ki nje ki rai'se maji par ningə, oyo ri ə kadi to de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa rai toki rai kin be to. ³⁴ Kin ə adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'se bang'a par gogi ə tunəi'se nya ningə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa, adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'de kər nya lə'de gogi par ə tunəi'de nya to. ³⁵ Nan ingi, maji kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki non par, ə adi de'gi tunəi'se nya nan kanji kadi indəi me'se dō kingə'ti gogi el. In be ə a ingəi nyakugə goji kibo, taa a in ngann lə Njekisi dō nya'gi'ti pəti to. Tado in njera maji ki de'gi ki gəri ra oyo el ki de'gi ki nje me majel. ³⁶ Maji kadi in njera maji ki ngayn toki Baw'se Luwə in njera maji ki ngayn kin be to.

Gangi ta dō de'gi'ti el

(Mat 5.48, 7.1-12, 15.14, 10.24-25, 7.3-5)

³⁷ Gangi ta dō de'ti el, ningə Luwə a gangi ta dō'se'ti el to. Uwəi de ki ta el, ningə Luwə a uwə'se ki ta el to. Inyoi go majel lə'de kō, ningə Luwə a inyoi go majel lə'se kō to. ³⁸ Adi, ə Luwə a adi'se to. Luwə a buki bōl ku'ti lə'se kadi rosi maji: a yəki, mbisə jigi jigi, buki kadi rosi re puu kō. Tado nya ki mboji'n adi de'gi kin ə Luwə a mboji'n adi'se to.

³⁹ Ningə Jeju təl el'de ta kare me kujita'ti bay ene: «Njekumto a ndor njekumto madi'ne bann wa? A ndor'ɔ el, tado re ndor'ɔ ə a osi joo pəti me be'ti. ⁴⁰ Njendo in dō be'ne'ti el, re in njendo ki be'ə ndo'ə nya berere berere maji ningə, a to to be'ne be.

⁴¹ «Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti inbe kin el wa? ⁴² Nan in, oo kagi ki boi ki to kum'i'ti kin el par ə, ki gorow ki bann ə a asi kadi el ngonkon'i ene: "Ngonkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin" wa? In njekədikum de'gi, in kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonkon'i'ti.

*Kagi ki kanda**(Mat 12.33-37, 7.16-21)*

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto to. ⁴⁴ In ki kandi kagi ki sow do kaga kin ə gəri'ə'nə. De a uḡ kandi mbay do konn par'ti el, taa de a uḡ kandi kom kagi do dole'ti el to. ⁴⁵ De ki maji, ingə kulə ra'ne ki maji me nyara ki maji'ti ki to me'ə'ti. Ningə de ki majel, ingə kulə ra'ne ki majel me nyara ki majel'ti ki to me'ə'ti to. Tado ta'gi ki te ta de'ti in nya'gi ki rosi ngarme'ə.

*Təl rə go ndu'ti**(Mat 7.24-27)*

⁴⁶ «Ra bann ə bari'm'in "Burəbe, Burəbe" ə rai nya ki m'el'se el wa? ⁴⁷ De ki ra ki re rə'm'ti, oo ta lə'm, ə təl rə'ne go'ti ningə, in de ki to to de ki m'a m'el'se ta li'ə kam be. ⁴⁸ To to de ki njera kəy, ki ur be do gadi'ti adi ow maji, bay taa, ində ginn kəy'ti kin be. Loki mann in ningə, mann kon lo re un kəy kakin, nan asi kadi to kəy kakin el, tado ində adi ngan maji. ⁴⁹ Nan de ki oo ta lə'm, ə təl rə'ne go'ti el, to to de ki ində kəy lə'ne dənangi'ti taa ne kare, ki kanji kur be kində ginn'ə'ti be. Loki mann kon re un kəy kakin ningə, nden ba bay par ə kəy budi nanga mur mur kə.»

7*Jeju aji ngonn njekulə lə kibo ki do njero'gi ki bu**(Mat 8.5-13; Jan 4.46-54)*

¹ Loki Jeju el ta'gi kin pəti bulə de'gi ningə, ətə aw Kapernayim'ti. ² Me be'ti kin, kibo do njero'gi'ti ki bu aw ki njekulə lə'ne kare ki in monyi, to ta koy'ti. Ningə in ngonn njekulə ki be'ə ge ta li'ə ngayn. ³ Be ə, loki kibo lə njero'gi kakin oo ta lə Jeju ningə, ulə ngatəgi'gi madi, ki in ngatəgi, lə Juwipi'gi, adi de awi ingəi Jeju kadi dəji'ə adi re se de aji ngonn njekulə lə'ne kin. ⁴ Loki rei ingəi Jeju ningə, nonyi do'a'ti ki nja nan'ti nan'ti eyina: «Dingəm kin, in de ki asi kadi in ra si'ə me nya dəji'ti li'ə kin, ⁵ tado ndigi'je j'in Juwipi'gi ngayn, taa in to ə ra kəyawnan lə Juwipi'gi adi'je.» ⁶ Ə Jeju ətə aw se de. Awi, loki indəi do kəy ndəkba ningə, kibo lə njero'gi kakin ulə madi'ne'gi madi adi awi eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndəji rə'i el. M'in m'asi kadi ur me kəy'ti lə'm el. ⁷ In tado kin ə, m'inbe m'oo rə'm kadi m'asi kaw rə'i'ti el. Nga ningə, m'dəji'gi kadi elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁸ M'el be tado, m'in ki do'm m'in ginn togi'ti lə nje ki do'm'ti, ningə m'aw ki njero'gi ginn togi'ti lə'm to. Adi re m'el ki kare m'ene: "Aw!" ningə aw; re m'el ki nungə m'ene: "Re!" ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!" ningə ra nya a kakin to.»

⁹ Loki Jeju oo ta'gi kin ningə, piti kibo lə njero'gi kakin, ningə təl kum'ne ki do bulə de'gi'ti ki a njiyəi go'ə'ti, el de ene: «Adi m'el'se, ko kunme ki be kin, dənangi ki Isirayel'ti inbe kaa, m'ingə el bay.» ¹⁰ Loki njekawkulə'gi eyina n'təli be ningə nyi ingəi ngonn njekulə kakin, ingə lapiya adi isi kare.

Jeju adi ngonn ki basa ki Nayim təsi ndəl

¹¹ Jeju ətə non aw bebo'ti ki to'a nan Nayim. *Njendo'gi li'ə ki bulə de'gi ngayn uni go'ə ai si'ə. ¹² Loki rei tei ndəkba ki tarow ki ur ki me be'ti kakin ningə, de'gi isi ai ki de ki oy kadi duwi'ə. De ki oy kakin in ngonn lə dene ki njengawko kare be. In ngonn'o ki dingəm ki kareba be, adi bulə de'gi ngayn ki me be'ti, isi dani dene kakin lo duw ngonn'o'ti. ¹³ Loki

Jeju oo dene kakin ningə, to rə'a ngayn adi oo kumtondoo li'ə, adi el ene: «Non el.» ¹⁴ Jeju aw kadi kəsi ninn'ti, ulə ji'ne ɔdi'n. Njekoti ninn'gi rai nangi, ningə Jeju el ene: «Basa, m'el'i kadi ində taa!» ¹⁵ Ningə njekoy in sii taa, ə ulə ngirə kelta. Jeju təl ulə ji kon'a'ti. ¹⁶ De'gi pəti, nya'gi kin ətə de ɓol, adi uləi toji dɔ Luwə'ti eyina: «Njekeltakita Luwə'ti kare kibo te dann'je'ti ne: Luwə re ra ki de'gi lə'ne.» ¹⁷ Nya ki ra nya kin, poy'o asi donangi ki Jude pəti ki ngann ɓe'gi ki gugi dɔ'a.

Jan Batisi dəji ta ki dɔ Jeju'ti (Mat 11.2-6)

¹⁸ Njendo'gi lə Jan ɔri'ə poy nya ki ra nya kin adi'ə oo, ə Jan ɓar njendo'gi lə'ne joo, ¹⁹ ulə'de rɔ Burəɓe'ti adi dəji'ə eyina: «In ə in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ki maji kadi a re kakin eke, in nanyi non ɓay kadi to ji nginə wa?»

²⁰ Loki rei tei rɔ Jeju'ti, eli'ə eyina «In Jan Batisi ə ulə'je ki rɔ'i'ti kadi ji dəji ke “in in ə in Kirisiti ki maji kadi a re kakin wa ke, in nanyi non ɓay kadi to ji nginə wa?”»

²¹ Dɔkagilo'ə'ti inɓe ki isi dəji'ə ta kin, Jeju isi aji njemonyi'gi ngayn num, nje mote'gi num, isi tuwə ndil'gi ki majel dɔ de'gi'ti num, taa adi njekumtɔ'gi ngayn oyi lo num tɔ. ²² Ningə ulə njekulə'gi lə Jan ene: «Ai eli Jan nya'gi ki kum'se ki mbi'se oo kin. Oyi ne kadi njekumtɔ'gi oyi lo, nje mote'gi njiyɔi maji, njebanji'gi ingəi rɔ ki ar njay, nje mbiloy'gi oyi ta, njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, taa Poyta ki maji osi mbi njendoo'gi ti tɔ.

²³ De ki inyə ta kunme'ne el, in nje majikur.»

Jeju elta ki dɔ Jan'ti (Mat 11.7-11)

²⁴ Loki njekawkita'gi lə Jan təli awi, Jeju ulə ngirə kelta ki dɔ Jan'ti bulə de'gi. Jeju dəji'de ene: «In ri ə awi gonyi diləlo'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa? ²⁵ A re in in el ə, in ri ə ai gonyi wa? In dingəm ki ɔɔ ku ki ndole maji kin wa? Nga nje ki oyi ku tɔɓar, ə sii lo'gi'ti ki sɔl lom, sii ginn kəy'ti lə ngar'gi. ²⁶ Eke in ri ə ai gonyi wa? Re in njekeltakita Luwə'ti ə ai oyi'ə ə, m'ene oyo, in de ki utə njekeltakita Luwə'ti ɓay. ²⁷ Tado in ə in de ki njekawkita ki Makitu lə Luwə elta ki dɔ'a'ti ene: “M'a m'ulə ki njekawkita lə'm nonyi'ti. M'ulə kadi te tarow nonyi'ti*.” ²⁸ M'el'se kadi in gəri toki dann de'gi'ti pəti ki dene oji'de kin, de kibo utə Jan goto. Nan ki ngosine kin, de ki in ki du ngayn me Konɓe lə Luwə bo utə Jan. ²⁹ De'gi pəti ki oyi ta li'ə, nan'ti ki njetalambo'gi gəri kadi Luwə ra nya ki dana, adi adi Jan ra'de batəm. ³⁰ Nan Parisi'gi ki njendo ndukun'gi osi nya ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə'de ngərəngi, adi mbeti kadi Jan ra'de batəm. ³¹ M'oo de ki kadi m'un'ə m'oji'n de'gi ki dɔkagilo'ti ki ɓone kin el, taainan ki nan wa kaa m'gər el. ³² M'oo kadi taainan nan ki ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, ɓari nan ki yo ge ki ne ge eyina: “Ji kol nal kadi ndami ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi ə mbəti non.” ³³ Jan Batisi re, ə sɔ mapa el num anyi yiwi kandi nju el num, ningə eli eyina: “Dɔ'a majel.” ³⁴ Ə Ngonn de re, sɔ nya num, anyi num, ningə təli eli eyina: “In ki nje kuso nya kədi ki nje nya kanyi, ki uwə madi ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi,” ɓay tɔ. ³⁵ Nan nje taa gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə in gosi ki dana.»

Jeju aw me kəy'ti lə Parisi kare ki ɓari'ə nan Simon

* 7:27 7.27 Mal 3.1

³⁶ Parisi kare ɓar Jeju kadi aw so sə'ne nya. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nya kuso'ti. ³⁷ Lo kin'ti, dene kare ki me ɓebo'ti kin te non re. In dene ki njera kaya, ə gər kadi Jeju isi kəy lə Parisi ki ɓari'ə Simon kin non. Re ki ku mbal ki hu ki ətɪ maji rosi. ³⁸ Dene isi go Jeju'ti, nja'a'ti, ki mann non kum'ne'ti. Yom nja Jeju ki mann kum'ne, ningə ɓər ki bisi dɔ'ne. Go'ti, təl njuw nja Jeju, ningə ɔy hu ki ətɪ maji kakin səm'ti. ³⁹ Lo kin'ti, Parisi ki ɓar Jeju ɓe lə'ne kakin el me'ne'ti ene: «Kin ə re dingəm kin in njekeltakita Luwə'ti toki rɔta'ti ə, asi kadi a gər dene ki isi ɔd'ɔ kin, asi kadi a gər toki in njera kaya.» ⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Simon, m'aw ki ta kare ne kadi m'el'i.» Nga a Simon ilə Jeju'ti ene: «Njendo de'gi, el'm.» ⁴¹ Ningə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare adi nar de'gi joo, ində kirə'ti. Ki kare kadi a ugə kirə ki lo kulə ki ndo ɓu mi, ə ki nungi kadi in kadi a ugə kirə ki lo kulə'ti ki ndo dɔ mi to. ⁴² Nan loki asi kadi ugə kirə kakin dɔ'de'ti el, dingəm ki nje nar kakin inyə kɔ kigo memaji'ti adi'de joo pəti. Eke dann de'gi'ti ki joo kin, in ki ra a ndigi dingəm ki nje nar kin ngayn wa?» ⁴³ Ningə Simon ilə Jeju'ti ene: «Ta lə'i in rɔta. M'oo kadi in in ki nar ki dɔ'a'ti in ngayn ə ɓe'ə inyə kɔ kigo memaji'ti kin ə a ndigi nje nar kin ngayn.» Ə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in rɔta.»

⁴⁴ Ningə təl kum'ne ki dɔ dene'ti kakin, ningə el Simon ene: «Oo dene kin wa? M're ɓe lə'i, ə mann ki kare kaa mbəl dɔ nja'm'ti el, nan in, nyom nja'm ki mann kum'ne, taa ɓər ki bisi dɔ'ne ɓay. ⁴⁵ In uwə'm ki rɔ'i'ti ki kində kɔtinan nan'ti el, nan in, loki m'ur kəy nu, ra kulə kində kɔti'ne yan'm'ti togi'n nja'm uwə'm ki rɔ'ne'ti. ⁴⁶ In uri hu ki ətɪ maji dɔ'm'ti el, nan in mbəl hu ki ətɪ maji gidi njam'gi'ti. ⁴⁷ Be ningə, m'a m'el'i toki in ki gorow majel'gi li'ə ki ngayn ki k'inyə kin ə, ɔji'n ndiginan ki ətɪ ɓol kin. Ningə de ki majel'gi li'ə in ki k'inyə go kɔ ngayn el, a toji ndiginan ki ngayn el to.» ⁴⁸ Ə Jeju el dene kakin ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ kad'i.» ⁴⁹ Lo kin'ti, de'gi madi ki sii si'ə ta nyakuso'ti uləi ngirə kel me de'ti eyina: «De kin in nan ə aw bitɪ kadi inyə go majel lə de'gi kɔ wa?» ⁵⁰ Nan Jeju el dene ene: «Kunme lə'i aj'i, aw ki lapiya.»

8

Dene'gi ki njiyɔi go Jeju'ti

¹ Go'ti, Jeju aw ki ɓebo'gi ki ɓebo'gi, ki ngann ɓe'gi ki ngann ɓe'gi, elta, iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido konɓe lə Luwə. Njendo'gi li'ə ki dɔgi gidə in joo in si'ə nan'ti. ² Taa, dene'gi madi ki ndɔki Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ'de'ti kɔ ge, in ki adi'de lapiya dɔ monyi'gi'ti lə'de ge kin kaa in non to. Adi in Mari ki Magidala ki ndɔki Jeju tuwə ndil'gi ki majel siri dɔ'a'ti kɔ kin num, ³ Jann ki ne Suja, ki in dingəm ki njengəm nya lə Erodɪ kin num, Sujann num, taa ndəgi dene'gi ki rangi ngayn ɓay to. In kin ə in dene'gi ki njera ki Jeju ki nyakingə'gi lə'de.

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti (Mat 13.1-9; Mrk 4.1-9)

⁴ Bulə de'gi ki in ki ɓebo'gi ki dangi dangi kawinan ki dɔ Jeju'ti, ə Jeju el'de kujita madi ene: ⁵ «Njendo kare aw kadi duw kɔ nya. Ningə dɔkagilo ki a ilə'n kɔ nya, kandi ko'gi madi tosi dɔ row'ti, adi de'gi njiyɔi dɔ'ti, yəl'gi turi kaki. ⁶ Kandi ko'gi madi tosi dɔnangi wor'ti, adi loki mbi'ə'gi ene n'tei ningə tɔli tuti kurum, tado loki sol ki kadi uləi ngirə'de'ti goto. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi togi se'de nan'ti, tɔli ndəmi'de mbəl. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dɔnangi'ti ki maji,

adi tɔgi, kandi'de tei. Dɔ'a ki kare andi asi bu bu.» Nga ningə Jeju tɔlta ta lə'ne kin ene: «De ki aw mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju el'n ta me kujita'ti

(Mat 13.10-17; Mrk 4.10-12)

⁹ Njendo'gi lə Jeju daji'ə eyina ke kujita kin me'ə in ri wa? ¹⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ojido Konbe lə Luwə adi in gəri, nan ndəgə'gi, nya kin in ki kɔji'de ki kujita, tado kadi: "Re kum'de oo lo maji kaa oyi nya el, Mbi'de oo dɔ ta maji kaa gəri me'ə el. *»

Jeju ɔr me kujita ki dɔ njeduw nya'ti

(Mat 13.18-23; Mrk 4.13-20)

¹¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kujita kin, me'ə ə to kin: Kandi ko, in ta lə Luwə. ¹² In ki tosi dɔ row'ti, in de'gi madi ki oyi ta lə Luwə, ningə Su re ɔr ta ki oyi kakin me'de'ti kɔ, nan to panyata in uni me'de adi Jeju kadi ingəi kaji. ¹³ Kandi ko ki tosi dɔnangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ningə, taai ki rɔnel, nan lo kadi ta kin ulə ngirə'ne me'de ngan goto. Uni me'de ngon kagilo ki nden be par, nan loki kon'gi rei ningə, inyəi go kunme lə'de kɔ. ¹⁴ Kandi ko ki tosi dann konn'ti, in de'gi ki oyi ta, nan go'ti, me ki ra sururu, ki nya maji'gi, ki koo maji rɔ ki dɔnangi'ti ne ɔgi'de kadi tɔgi gangi me kunme'ti lə'de ə gəsirəi. ¹⁵ Ningə kandi ko ki tosi dɔnangi'ti ki maji, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ki ngar me'de ki maji, ngarme ki rɔta'ti, ningə ngəmi me'de'ti, uwəi tɔgi'de ba, adi kandi kulə lə'de te.

Kujita ki dɔ kunj'ti

(Mrk 4.21-25)

¹⁶ «De a ində por lambi'ti kadi dow ngo dɔ'ti el, taa ində ginn tirə'ti el tɔ. A ində dɔ nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə. ¹⁷ Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Tado nya ki to lo kiyə'ti, ki ginn'ə a te el goto tɔ. ¹⁸ Maji kadi uri mbi'se maji oyi dɔ ta ki isi oyi, um kadi oyi ki non be el. Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki ində me'ne dɔ'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi

(Mat 12.46-50; Mrk 3.31-35)

¹⁹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei kadi n'oyi'ə, nan lo kadi tei rɔ'a'ti goto tado bulə de'gi ki in ngayn. ²⁰ Ə eli'ə taa eyina: «Kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, gei koyi nu.» ²¹ Ningə Jeju təl el'de ene: «Kon'm ki ngannkon'm'gi ə in de'gi ki oyi ta lə Luwə, ningə təli rɔ'de go'ti, ə rai kulə.»

Jeju ndangi nəl adi ra lokati

(Mat 8.18, 23-27; Mrk 4.35-41)

²² Ndo kare, Jeju ala me to'ti in ki njendo'gi lə'ne, ningə el'de ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» Ningə awi. ²³ Loki isi ɔsi to isi gangi ba kin ningə, Jeju to bi kanum. Ə nəl kibo ngayn ɔsi dɔ ba'ti, ra adi mann rɔsi to, in ta koy'ti. ²⁴ Lo kin'ti, njendo'gi rei ki rɔ Jeju'ti, ndəli'ə ki non ta'de'ti eyina: «Njendo de'gi, Njendo de'gi, j'isi j'oyi!» Loki Jeju ndəl, ndangi nəl'gi ki pungum mann'gi adi təli toy keke, lo to jijiji. ²⁵ Ningə el njendo'gi ene: «Kunme lə'se to ra be to bay ə?» Nga ningə bəl ra'de, nya

kin ɛti'de ɓol ngayn adi ɗaji nan ta dann'de'ti eyina: «De inɓe kam in nan ɛ nɛl ki mann kaa el'de ta par ɛ tɛli ro'de go'ɛ'ti be wa?»

Jeju tuwɛ ndil'gi ki majel ɗo dingɛm'ti kare be
(Mat 8.28-34; Mrk 5.1-20)

²⁶ Jeju ingi ki njendo'gi lɛ'ne rei tei ɗonangi'ti ki Gerasa, ki ra ta ɓe'ti ki Galile. ²⁷ Loki Jeju in me to'ti ur ki nanga ningɛ, dingɛm kare ki me ɓe'ti ki Gerasa, in non re ki ro Jeju'ti. In dingɛm ki ndil'gi ki majel rai'ɛ. Asi ɗokagilo ngayn, dingɛm kin ulɛ ku ro'ne'ti el num, isi ɓe me kɛy'ti el num. Lo kis'ɛ in ɗɔɓadi'gi'ti par. ²⁸ Loki oo Jeju ningɛ, osi nangi nja'a'ti, ningɛ elta ki ndu'ne ki ɓoi ene: «Jeju, ki Ngonn lɛ Luwɛ ki njekisi ɗo nya'gi'ti pɛti, in ri ɛ ge ro'm'ti wa? Nja'i ba, adi'm kon el.» ²⁹ El be tado Jeju adi ndu'ne ndil'gi ki majel kadi te ro dingɛm'ti kin ko. Nja ngayn ndil'gi ki majel kin in ki dingɛm kakin ningɛ ra'a. De'gi ɗɔi'ɛ ki kulɛ gindi ge, ulɛi kangila gindi nja'a'ti ge, nan gangi kulɛ gindi'gi kin riw riw ɛ tɛti kangila gindi'gi kin nɔsi nɔsi ro'ne'ti ko, ningɛ ndil'gi ki majel ɔsi'ɛ adi aw ki dilɛlo dilɛlo. ³⁰ Ɖ Jeju ɗaj'ɛ ene: «To'i nan nan?» Anyi ilɛ Jeju'ti ene: «To'm nan bulɛ njero'gi.» Tado ndil'gi ki majel ngayn uri me'ɛ'ti. ³¹ Lo kin'ti, ndil'gi ki majel kakin nonyi ɗo Jeju'ti kadi adi'de n'awi bolobe'ti ki ɗɔɓoy'o goto. ³² Bulɛ kɔsongi'gi rai lo'ti kin non ra ɔi nya ɗo mbal'ti, ɛ ndil'gi ki majel kakin nonyi ɗo Jeju'ti kadi adi'de n'awi me'de'ti. Anyi Jeju adi'de tarow kadi awi me'de'ti. ³³ Ndil'gi ki majel tei me dingɛm'ti, awi uri me kɔsongi'gi'ti kakin. Ningɛ nyi, kɔsongi'gi ɓingɛi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³⁴ Loki de'gi ki njengɛm kɔsongi'gi oyi nya ki ra nya kin ningɛ, anyinan awi me ɓebo'ti ki ngann ɓe'gi, ɔri poy nya ki ra nya kin de'gi. ³⁵ De'gi tei ai kadi n'oyi nya ki ra nya kin. Be ɛ, loki rei tei ro Jeju'ti ningɛ, oyi dingɛm ki ndil'gi ki majel tei me'ɛ'ti kakin, isi nja Jeju'ti. Oyi'ɛ kadi isi ki ku ro'ne'ti, ki hangal ki maji, adi ɛti'de ɓol. ³⁶ Nje ki rai lo nya'ti ki ra nya kin, ɔri madi'de'gi poy'o, toji row ki dingɛm ki aw ki ndil'gi ki majel kin ingɛ n lapiya. ³⁷ Lo kin'ti non be, de'gi ki ɗonangi Gerasa'ti, ɓol tol'de, adi ɗaji Jeju kadi inyɛ ɗonangi lɛ'de ɛ aw. Ɖ Jeju al me to'ti, tɛl gogi. ³⁸ Dingɛm ki Jeju tuwɛ ndil'gi ki majel ɗo'a'ti ko kakin ɗaji Jeju kadi n'aw si'ɛ, nan Jeju tuwɛ. ³⁹ Ene: «In tɛl aw ɓe, ɔr poy nya'gi pɛti ki Luwɛ ra ɔ'i kin adi de'gi oyi.» Be ɛ, dingɛm aw ilɛmbɛr nya ki Jeju ra si'ɛ kin me ɓebo'ti ba pɛti.

Ta lɛ ngonn lɛ Jayrusi ki dene ki ta lɛ dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Mrk 5.21-43)

⁴⁰ Loki Jeju tɛl re, bulɛ de'gi uwɔi'ɛ ki ro'de maji, tado pɛti isi nginɛi'ɛ. ⁴¹ Ningɛ nyi dingɛm kare ki to'a nan Jayrusi, ki in njekundo kɛykawnan lɛ Juwipi'gi in non re. Re osi nja Jeju'ti, non ɗo'a'ti kadi re aw ɓe lɛ'ne. ⁴² Kadi aw ɓe lɛ'ne tado ngonn'o ki dene ki in kareba, ɓal'a in ɗagi gidɛ in joo to ta koy'ti. Loki Jeju isi aw, bulɛ de'gi mborei'ɛ ki yo ge ki ne ge, lo kɔrkon goto. ⁴³ Dann bulɛ de'gi'ti kin, dene kare ki monyi mosi ad'a kon ɓal ɗagi gidɛ in joo in non. Dene kin tuji nyakingɛ lɛ'ne ko pɛti ji njera de'gi monyi'ti, nan de ki kadi ad'a lapiya goto. ⁴⁴ Dene re ndɛkba ro Jeju'ti, ki row ki gidɛ'ti, ɔdi ta ku lɛ Jeju par ɛ, tanan'ti non, mosi gangi ro'a'ti. ⁴⁵ Low'ɛ'ti non Jeju ɗaji ene: «Nan ɛ ɔdi'm wa?» Ningɛ de'gi pɛti manji'ɛ'ti eyina n'ɔdi'ɛ el. Nga ɛ Piyɛr el'ɛ ene: «Burɛɓe, in de'gi ki rosi gid'i, ɛ mborei nu ki yo ge ki ne ge kin ɛ ɔdi nu.» ⁴⁶ Nan Jeju ene: «De madi ɔdi'm, m'gɛr kadi tɔgi te ro'm'ti.» ⁴⁷ Loki dene oo kadi nya ki n'ra kin Jeju gɛr ningɛ, dadi par par, osi nja Jeju'ti. Ningɛ takum de'gi'ti pɛti, ɔr go nya

ki ra adi n'od'n Jeju kin. Taa, or'de go kinge ki inge lapiya tanan'ti non par kin to. ⁴⁸ Æ Jeju el'æ ene: «Ngonn'm, kunme læ'i aj'i. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jeju ra elta ba bay ningæ, de kare in be læ njekundo keykawnan læ Juwipi'gi re. Re el Jayrusi ene: «Ngonn'i oy, in ndo'ji Njendo de'gi el nga.» ⁵⁰ Nan Jeju ki oo do ta kin el Jayrusi ene: «Adi æti bol el, un me'i par, æ aiji.» ⁵¹ Loki rei tei me key'ti, Jeju inyæ tarow adi de ur key go ngonn'ti el. Adi Piyer num, Jan num, Jaki num, baw ngonn ingi ki kon ngonn num to par æ uri si'æ key go ngonn'ti. ⁵² De'gi pæti nonyi ge ndingæi ro'de ge tado ngonn, nan Jeju el'de ene: «Nonyi el, ngonn oy el, to bi to to.» ⁵³ Anyi uwæi Jeju kogi, tado gæri kadi ngonn oy. ⁵⁴ Nan Jeju uwæ ji ngonn, ningæ bar'a ene: «Ngonn'm ki dene, indæ taa.» ⁵⁵ Lo kin'ti, ngonn ki dene tæsi ndæl, ndil'æ re ro'a'ti adi indæ taa tanan'ti non. Anyi Jeju dæ'ji de kadi adi'æ nya so. ⁵⁶ Nya kin ra bol njekoj'o'gi ngayn. Nan Jeju un ndu'ne kadi eli taa de madi el.

9

Jeju ulæ njendo'gi læ'ne ki dægi gidæ in joo

(Mat 10.1-9, 11-14; Mrk 6.6-13)

¹ Jeju bar njendo'gi ki dægi gidæ in joo, adi'de tægi konbe do ndil'gi ki majel'ti pæti, taa kadi aji nje monyi'gi to. ² Jeju ulæ'de kadi ilæi mbær Poyta ki maji ki o'jido konbe læ Luwæ, taa kadi adi lapiya de'gi to. ³ Ningæ el'de ene: «Uni nya madi tado do row el num, uni kagi tæsi el num, uni bol el num, uni mapa el num, uni nar el num, taa kadi ai ki ku ro'se joo el num to. ⁴ Æ me key ki ra ki uri'ti ningæ, a si sëm'ti non biti kadi awi. ⁵ A re de'gi ki me be'ti pæti uwæi'se ki ro'de'ti el ningæ, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningæ, indæi bu sa'gi ki nja'se'ti*, kadi to to nya ndæ'ji ndu'de.» ⁶ Njendo'gi ilæi do'de ai ki dæbe dæbe, ilæi mbær Poyta ki maji taa aji njemonyi'gi ki lo lo to.

Ta ndæ'ji Erodi do Jeju'ti

(Mat 14.1-2; Mrk 6.14-16)

⁷ Erodi ki in nje konbe dænangi'ti ki Galile, oo poy nya'gi ki isi rai nya. Loki oo ningæ, ta ndæ'jo do Jeju'ti, tado de'gi madi eli eyina: «In Jan Batisi æ indæ taa dann njekoy'gi'ti.» ⁸ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekelta ki ta Luwæ'ti æ te.» Nje ki rangi bay eli eyina: «In de'gi ki njekeltakita Luwæ'ti ki kete'gi kin æ ki kare indæ taa dann njekoy'gi'ti.» ⁹ Lo kin'ti Erodi el ene: «Jan, in m'inbe æ ndæki madi gangi do'a, nga in nan bay æ m'nji m'oo ta'gi ki be kin do'a'ti wa kaa m'gær el.» Anyi sangi kadi n'oo Jeju.

Jeju adi nyakuso dingæm'gi dær mi soi

(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44)

¹⁰ Loki njekawkulæ'gi tæli non rei ningæ, æri Jeju poy nya'gi ki rai adi'æ oo. Æ Jeju or'de, aw se'de gædikare kadi bebo'ti ki bari'æ Betisayda. ¹¹ Nan bulæ de'gi gæri go'de, adi ai go'de'ti. Jeju uwæ'de ki ro'ne'ti, el'de ta ki do Konbe'ti læ Luwæ, taa aji nje'gi ki sangi lapiya læ ro'de to. ¹² Ningæ loki kadi aw to ur, njendo'gi ki dægi gidæ in joo, rei ro Jeju'ti eli'æ eyina: «Inyæ bulæ de'gi kam adi awi ki ngannbe'gi'ti ki lo ndæ'gi'ti sangi lo to ge ki nyakuso ge, tado lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti.» ¹³ Nan Jeju el'de ene: «Inbe'gi adi'de nya soi.» Æ njendo'gi eli eyina: «J'aw ki mapa mi æ kan'ji joo inbe be to par, adi re in be el wa ningæ kadi j'inbe j'aw ji ndogi

* 9:5 9.5 Ta læ kindæ bu ki nja'ti kæ æ, gonyi Mat 10.14 ki ta ki do'ti ki in ginn'ti nanga.

mapa tado læ bulə de'gi kin pəti wa ta.» ¹⁴ Dingəm'gi asi dər mi low'ə'ti non. Nan Jeju el njendo'gi ene: «Adi'de sii nanga, uwəi nan asi dō mi dō mi be.» ¹⁵ Njendo'gi rai toki Jeju el'n'de, adi adi'de sii nanga pəti. ¹⁶ Ə Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, ningə un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dō nyakuso kin. Go'ti, Jeju uwə mapa'gi kakin gangi nan'ti, ə təl'n adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. ¹⁷ De'gi pəti sōi nya ndanni maji. Ningə, njendo'gi oyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dōgi gidə in joo bay.

*Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti
(Mat 16.13-21; Mrk 8.27-31)*

¹⁸ Ndō kare Jeju isi elta ki Luwə gədikare, njendo'gi li'ə in si'ə nan'ti, ə Jeju dəji'de ene: «Bulə de'gi isi elita ki dō'm'ti toki m'in nan wa?» ¹⁹ Ə iləi'ə'ti eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi, nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekeltakita Luwə'ti ki kete kin, ə in ki kare dann'de'ti ində taa dann njekoy'gi'ti.» ²⁰ Ningə Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki dō'se, eli eyina m'in nan wa?» Anyi Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» ²¹ Jeju ilə ndu'ne ki togi'ne kadi elita kin de madi el.

*Jeju elta koy'ne ki kində'ne taa lo koy'ti
(Mat 16.24-28; Mrk 8.34-9.1)*

²² Jeju ilə dō ta'ti kin ene: «Maji kadi Ngonn de ingə kon ngayn, ngatogi'gi læ Juwipi'gi, ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi a mbəti'ə. De'gi a tōli'ə, nan ndō ki kon mutə tum ginn'ə ndō koy'o ningə, a te lo koy'ti.» ²³ Go'ti, Jeju el de'gi pəti ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rō'ne to nya madi el, kadi ndo'gi kare kare pəti inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁴ Toki rōta'ti, de ki ge kaji rō'ne n'inbe donangi'ti ne a ilə rō'ne kō. Nan de ki ilə rō'ne kō tado lə'm, a aji rō'ne tō. ²⁵ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki donangi'ti ne pəti tigə, nan kadi inbe ilə rō'ne kō eke tuji rō'ne ningə, maj'a to ra be wa? ²⁶ Toki rōta'ti, re rō de madi sōl'ō tado lə'm, eke tado ta lə'm ningə, m'in Ngonn de kaa, m'a m'ra rōsōl dō'a'ti tō, ndō'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə'm, ki me toji'ti lə Bai, ki me toji'ti lə malayka'gi ki ari njay.» ²⁷ Toki rōta'ti adi m'el'se, de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə, a oyi Konbe læ Luwə taa.

*Jeju mbəl rō'ne
(Mat 17.1-8; Mrk 9.2-8)*

²⁸ Ndō jijo go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ər Piyər num, Jan num, taa Jaki num tō, ə al aw se'de dō mbal'ti kadi n'elita ki Luwə. ²⁹ Loki Jeju isi elta ki Luwə ningə, takum'ə mbəl, taa ku li'ə təl nda bal bal tō. ³⁰ Ningə low'ə'ti non, dingəm'gi joo a eli si'ə ta. Dingəm'gi kakin in Moji in ki Eli. ³¹ Tei me toji'ti, a eli si'ə ta ojido kaw ki a aw Jerujalem'ti kadi oy, təl'n ta kulə lə'ne. ³² Piyər in ki madi'ne'gi, bi tōl'de kanum. Ə loki ene n'ndəli ningə, oyi toji læ Jeju ki dingəm'gi ki joo ki rai si'ə. ³³ Loki dingəm'gi kakin inyəi Jeju ə isi awi ningə, Piyər el Jeju ene: «Njendo, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə ki kare in yan Eli tō.» Piyər gər me ta ki isi el kin el. ³⁴ Ə loki a elta to kel ba bay ningə, kilndi in re dōw dō'de bigum. Lo ki kilndi isi dōw dō'de kin, bōl tōl njendo'gi. ³⁵ Lo kin'ti, ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, in ə in de ki m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ³⁶ Go ndu ta'ti kin, Jeju təl nanyi ki kar'ne ba, de oo de madi ki rangi kad'a'ti el.

Njendo'gi ngəmi ta'de, taa de madi kare ki dann'de'ti non, ki ndo'a'ti kin elta do nya'gi'ti ki oyi kin goto.

Jeju aji ngonn ki ndil ki majel ra'a
(Mat 17.14-18; Mrk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ki mutə in do mbal'ti isi uri ki nanga ningə, bulə de'gi ngayn tiləi kum'ə. ³⁸ Ningə dann bulə de'gi'ti kakin, dingəm kare un ndu'ne ki taa ene: «Njendo de'gi, m'non ki do'i'ti kadi gon ngonn'm kin adi'm, tado in ki kar'ne ba ji'm'ti. ³⁹ Dokagilo'gi madi ningə, ndil ki majel a uwə, ra'a adi ur kəl, ə yək'ə ki tɔgi'ne, adi pulum taa uwə jugi jugi. A ad'a kon ratata, to nya ki a inyə el be bay taa təl inyə. ⁴⁰ Be ə, m'dəji njendo'gi lə'i kadi tuwəi ndil ki majel kin do'a'ti kə, nan asi el.» ⁴¹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dokagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, ke kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann bay taa wa? Re ki ngonn'i rə'm'ti ne.» ⁴² Loki ngonn isi re ndəkba ki rə Jeju'ti ningə, ndil ki majel kakin un'ə, ɔ'tə nanga, yək'ə ki tɔgi'ne, nan Jeju ndangi ndil ki majel ki tɔgi'ne ad'a te rə ngonn'ti, adi ngonn ingə lapiya, ningə təl si'ə adi baw'a. ⁴³ Lo kin'ti, de'gi pəti, ndil'de te anyi ur kaki ojido tɔgi Luwə ki ətə bol kin.

Jeju təl el bay kadi n'a n'oy
(Mat 17.22-23; Mrk 9.30-32)

Loki de'gi pəti, nya'gi pəti ki Jeju ra, ətə'de bol, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: ⁴⁴ «Oyi ta ki m'aw to m'el'se kin maji: A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti.» ⁴⁵ Nan njendo'gi gəri me ta kin el. Ta kin to ki ndəmə ba kadi gəri me'ə el. Ningə boli kadi dəji ta Jeju do'ti tə.

Jeju un ta lə ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi lə'ne
(Mat 18.1-5; Mrk 9.33-37)

⁴⁶ Njendo'gi uləi ngirə manjinan ta'ti kadi n'gəri ke nan dann'de'ti ə in kibo wa? ⁴⁷ Jeju gər ta ki me'de'ti, adi un ngonn ki du, ur'ə ad'a ra gədi'ne'ti, ⁴⁸ ningə el'de ene: «Re de madi uwə ngonn ki be kin ki rə'ne'ti me tə'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm ki rə'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki rə'ne'ti, in njekulə'm ə uwə ki rə'ne'ti.» Toki rəta'ti, de ki in ə in ki du ngayn dann'se'ti, in de'ə kin ə in kibo dann'se'ti.

De ki in nje kosi'm ta el in de lə'm
(Mrk 9.38-41)

⁴⁹ Jan un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki a tuwə ndil'gi ki majel me tə'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'ɔg'ə do ra nya kin, tado in njiyə se'je go'i'ti el.» ⁵⁰ Nan Jeju ilə'ti ene: «ɔgi'ə do el, tado de ki ɔsi'se ta el in de lə'se.»

Ngonn be kare ki Samari'ti mbəti kuwə Jeju ki rə'ne'ti

⁵¹ Loki dokagilo nanyi ndəkba kadi a uni Jeju ai si'ə dərən'ti, Jeju ilə ndu'ne kadi ri ri kaa n'aw Jerujalem'ti. ⁵² Be ə, ulə njekawkulə'gi non'ne'ti kete. Njekawkita'gi awi, uri me ngonnbe'ti ki *Samari kadi rai go re lə Jeju kete. ⁵³ Nan de'gi ki ngonn be'ti kakin mbeti kuwə Jeju ki rə'de'ti tado isi aw ki Jerujalem. ⁵⁴ Loki njendo'gi li'ə, Jaki ingi ki Jan oyi ta kin ningə, eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndigi kadi ji dəji por j'ad'a in dərən'ti, osi do'de'ti, row'de kə wa?» ⁵⁵ Ə Jeju təl kum'ne rə'de'ti, ndangi'de ene: Ndil ki ində ta me'se'ti kin ke in gəri in ndil ki to tanan bann wa? ⁵⁶ [Tado Ngonn de

re kadi to kaji de'gi um kadi tuji de'gi el†.] Ningə uni row, ai ngonnn be'ti ki rangi.

*Kun go Jeju
(Mat 8.19-22)*

⁵⁷ Loki in do row'ti, de madi el Jeju ene: «M'a m'un go'i lo'gi pəti ki a awi'ti.» ⁵⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be to'de, ə yəl'gi ai ki kəy lə'de to, nan m'in Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə do'm'ti el.»

⁵⁹ Go'ti, Jeju el de ki rangi ene: «Un go'm.» Ningə de kakin el ene: «Burəbe, adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.» ⁶⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de, nan in aw iləmbər Konbe lə Luwə.» ⁶¹ In ki rangi bay el ene: «Burəbe, m'a m'un go'i, nan m'dəj'i kadi adi'm tarow adi m'aw m'el'ta ki kadi j'inyəi'n nan ki nje ki me kəy'ti lə'm bay taa.» ⁶² Ə Jeju el'ə ene: «De ki uwə do kosi mangi, ə təl ilə rəti gogi ningə, de'ə kin Konbe lə Luwə in ki ta to'a el.»

10

*Jeju ulə njendo'gi do siri gidə in joo
(Mat 9.37-38, 10.7-16; Mrk 6.8-11; Luk 9.3-5)*

¹ Go nya'gi kin, Jeju mbəti njendo'gi ki rangi do siri gidə in joo, ningə ulə'de joo joo ki bebo'gi ki lo'gi ki dangi dangi ki oji kadi re inbe a awi'ti. ² Ningə el'de ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan Njekujə'gi in ngayn el. Ə dəji be nje ko kadi ulə ki njekujə ko'gi me ndoo'ti. ³ Ningə ki ngosine kin, isi row'ə ai! M'ulə'se to ngann bati'gi be dann jagum'gi'ti. ⁴ Uni nar el num, uni bəl el num, uni sa nja'se el num to. Taa rai row'ə ta lapiya ki ra'ti el num to. ⁵ Kin ə ai kadi uri me kəy'ti madi ningə, nya ki dokete, eli eyina: "Lapiya ki do me kəy'ti kin." ⁶ Ningə kin ə re de ki nje ndigi lapiya isi me kəy'ti kin non ningə, lapiya lə'se a aw ki do'a'ti. A re de goto ningə, lapiya lə'se a təl ki ro'se'ti to. ⁷ Sii me kəy'ti ki uwə'se ki ro'ne'ti kin non, nyakuso ki adi'se ə soɪ, mann ki adi'se ə anyinan. Tado de ki ra kulə, maji kadi ingə nyakugəgoji lə'ne. Uri kəy joo el. ⁸ Kin ə re uri me be'ti, ə be uwə'se ki ro'ne'ti be nje nya ki adi'se ə soɪ par. ⁹ Re de'gi ki monyi ra'de in me be'ti kin non ə, aji'de. Ə eli de'gi ki me be'ti eyina: "Konbe lə Luwə in ndəkba ki ro'se'ti." ¹⁰ A re uri me be'ti, ə de'gi ki me be'ti kin uwəi'se ki ro'de'ti el ningə, tei ki taga tambalo'ti, ə eli eyina: ¹¹ "Bu ki me be'ti lə'se ki nanyi ginn sa nja'je'ti kaa, j'ində ko gogi j'adi'se. Ningə kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba." ¹² Ə kadi m'el'se toki rəta'ti m'adi in gəri toki ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do be'ti kin a utə yan Sodom sanyi*.

¹³ «Kumtondoo in lə'i in bebo ki Korajen! Kumtondoo in lə'i in bebo ki Betisayda! Nyakoji'gi ki rai nya be lə'se kin, re in Tir'ti ki Sidon'ti ə nya'gi kin rai nya me'ti be ə, de'gi ki me'ti, a inyəi kuləra'de'gi ki majel ko mayinu. Re a uləi ku kuwə ndo ro'de'ti, sii bu'ti. ¹⁴ In tado kin wa, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do'se'ti a utə Tir ki Sidon. ¹⁵ Nga ningə in Kapernayim, oo kadi a un do'i taa biti kadi odi dōran, nan Luwə a təl sə'i biti kaw'se'i koo†.»

† 9:56 9.56 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

* 10:12 10.12 Lo tum ginn nya'gi 19.24-28 † 10:15 10.15 Ejay 14.13-15

¹⁶ Jeju tæl el njendo'gi læ'ne bay ene: «De oo ta læ'se, in m'in ə de'ə kin oo ta læ'm. Ə de ki ɔsi'se ngərəŋgi ningə, in m'in ə de'ə kin ɔsi'm ngərəŋgi tɔ. Ningə de ki ɔsi'm ngərəŋgi ə, in njekulə'm tɔ ə ɔs'ɔ ngərəŋgi.»

Tæl njendo'gi ki dɔ siri gidə in joo

¹⁷ Njendo'gi ki dɔ siri gidə in joo ki Jeju ulə'de, tæli lo kulə'ti ki rɔnel, ningə el Jeju eyina: «Burəbe, ndil'gi ki majel kaa, loki ji bar tɔi ningə, uləi dɔ de ginn tɔgi'je'ti.» ¹⁸ Jeju el'de ene: «M'oo *Satan in dɔran'ti ɔsi ki dɔnangi'ti tɔ tæl ndi be. ¹⁹ Ningə m'adi'se tɔgi kadi njiyəi dɔ lii'gi'ti, dɔ nii'gi'ti, ki dɔ tɔgi'gi'ti pəti ki njeban awi'n. Nya madi kare ki kadi a tuij'se goto. ²⁰ Nga ningə kadi rai rɔnel tado kulə ki ndil'gi ki majel uləi dɔ de ginn tɔgi'se'ti kin el, nan kadi rai rɔnel tado tɔ'se ki in ki ndangi me dɔran'ti taa.»

Rɔnel læ Jeju (Mat 11.25-27)

²¹ Dɔkagilo'ə'ti non, Ndil Luwə ra adi rɔnel rɔsi me Jeju, adi el ene: «M'ulə tɔji dɔ'i'ti, Bai, in Burəbe ki nje dɔran ki dɔnangi. M'ulə tɔji dɔ'i'ti tado iyə kum nya kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ningə in te kum'ə adi nje ki de'gi gəri dɔ de el. Bai, in inbə ə in ndigi kadi tɔ to be. ²² Nya'gi pəti, in Bai ə adi'm'de, ningə de ki kadi gər Ngonn goto, Baw'a ki kar'ne ba par ə gər'ə, taa de ki gər Baw kaa goto tɔ, Ngonn'o ki kar'ne ba par ə gər'ə, ə de ki Ngonn inbə te ki dɔ Baw'ne ad'a tɔ par ə a gər'ə.» ²³ Go'ti, Jeju tæl kum'ne ki dɔ njendo'gi el'de ki kar'de ba ene: «In nje majikur tado nya ki kum'se oo kin! ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ngayn ki ngar'gi ngayn ndigi kadi n'oyi nya ki kum'se oo kin, nan lo kadi kum'de oo goto, ndigi kadi mbi'de oo dɔ ta ki mbi'se oo kin, nan lo kadi oyi dɔ'a goto.»

Kujita dɔ de'ti ki Samari ki nje memaji, ki in Juwipi el (Mat 22.34-40; Mrk 12.28-31)

²⁵ Njendo ndukun kare ində taa, ningə dəji ta kare Jeju to ta kuwə nan ki ta ene: «Njendo de'gi, in ri ə maji kadi m'ra kadi tɔ m'ingə'n kaji ki biti ki non'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In ta ri ə ndangi me ndukun'ti wa? Ə go gər'ə læ'i in bann wa?» ²⁷ Ningə njendo ndukun kakin ilə Jeju'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə læ'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, ki tɔgi ba pəti, ki ta mər læ'i ba pəti. Ningə a ndigi de mad'i tɔ darɔ'i inbə be tɔɤ.» ²⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ta ki m'dəji, ilə'm'ti maji ki dum. Ə in ra be, ningə a ingə kaji.» ²⁹ Njendo ndukun sangi kadi n'tɔji toki n'in de ki dana, adi tæl dəji Jeju ene: «Nan ə in de madi'm wa?» ³⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare in Jerujalem isi aw Jeriko, ningə ɔsi ji kaya'gi'ti ki nje gangi row, adi taai nya'gi li'ə pəti ji'ə'ti, tindəi'ə adi tɔ ta koy'ti, ningə inyəi'ə ə ɔti awi. ³¹ Go'ti ningə, njekujənyamosi kadikare in non re te dɔ'a'ti, nan loki oo'ə, gangi sanyi aw lo læ'ne. ³² Go'ti, de ki ginn koji'ti læ Lebi kare in non re tɔ, nan loki oo dingəm kakin ningə, gangi sanyi aw lo læ'ne. ³³ Go'ti ningə, de ki Samari'ti kare ki isi aw mbah in non re te dɔ dingəm'ti kakin. Loki oo'ə, oo kumtondoo li'ə ki rɔta'ti. ³⁴ Be ə, re rɔ'a'ti, ur hu ki yiwi kandi nju ta dɔ'ti, dɔ'n dɔ li'ə, ningə un'ə ində dɔ koro'ti læ'ne, aw si'ə lo tɔ mbah'gi'ti, ində kum'ne go'ə'ti. ³⁵ Lo ti go'ti, dingəm ki Samari'ti kakin ɔr nar ki asi ra kulə ndɔ joo adi nje kində kum'ne go kəy tɔ mbah'gi'ti, ningə el'ə dɔ'ti ene: «Ində kum'i go'ə'ti maji, a re nya ki ində'n kum'i go'ə'ti, aldɔ in ki mad'i kin ningə, ndɔ tæl'm ə, m'inbə m'a m'ugə'i.» ³⁶ Ningə Jeju dəj'ə ta dɔ'ti ene: «Dann de'gi'ti ki mutə kin, in ki ra ə in madi dingəm ki kaya'gi

ki nje gangi row gangi'ə kin wa?» ³⁷ Ningə, njendo ndukun ene: «In in ki oo kumtondoo li'ə kin.» Nga ningə Jeju el'ə ene: «Re in be ningə, in kaa kadi aw, ə in ra be tɔ.»

Jeju aw be lə Marti in ki Mari

³⁸ Jeju in ki njendo'gi lə'ne in dɔ row'ti rei tei ngonnn be'ti kare be ningə, dene madi ki tɔ'a nan Marti uwə Jeju rɔ'ne'ti me kəy'ti. ³⁹ Marti aw ki ngonnnkon'ne ki dene ki tɔ'a nan Mari non. Ə ngonnnkon'a kakin re isi nangi nja Burəbe Jeju'ti, sii oo dɔ ta ki Jeju isi el. ⁴⁰ Nan Marti ra ta ngann kulə'gi'ti, nja'a ɔdi nangi el, aw yo ge ki ne ge. Ningə te pati, re el Jeju ene: «Burəbe, ra bann ə ngonnnkon'm ki dene Mari inyə'm adi m'ra ta kulə'gi'ti ki kar'm ba be kaa usi el par wa? El'ə adi re ra sə'm kulə'gi.» ⁴¹ Ə Burəbe el Marti ene: «Marti, Marti, me'i osi nanga el, adi aw ki yo ge ki ne ge tado nya'gi ngayn. ⁴² Nan nya ki soti in kareba. Ningə Mari mbəti nya ki maji utə nya'gi pəti. In nya ki de a taa ji'ə'ti el.»

11

Jeju ndo njendo'gi row kelta ki Luwə

(Mat 6.9-13)

¹ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə lo madi'ti. Loki elta ki Luwə ginn'ə gangi ningə, njendo li'ə kare el'ə ene: «Burəbe, ndo'je kelta ki Luwə toki Jan Batisi ndo'n njendo'gi lə'ne kin be tɔ.» ² Ə Jeju el'de ene: «Loki sii elita ki Luwə ningə, kadi eli eyina:

“Baw'je,

Kadi de ki ra gər tɔ'i toki in Luwə,

Kadi Konbe lə'i re.

³ Adi'je nyakuso'je ki asi ta'je ki ndo'gi ndo'gi.

⁴ Inyə go majel'gi lə'je kɔ, tado j'inbe kaa, j'inyə'n go majel lə de'gi pəti ki rai se'je majel kɔ tɔ. Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el.”

⁵ Anyi Jeju təl el'de bay ene: «Kin ə, de kare dann'se'ti ge be, aw ki madi'ne non, ə in dann lo'ti aw ində takəy dɔ'a'ti ene: “Madi'm, tunə'm mapa mutə, ⁶ tado madi'm kare in mbah'ti re te dɔ'm'ti, nan nya ki kadi m'ra'n'ə mbah goto.” ⁷ Ə re mad'a kakin to ki kəy non ene: “Ndoji'm el, takəy in ki kuti nga, ningə j'in ki ngann'm'gi ji to nanga tɔ, um lo kadi m'a m'ində taa m'ad'i mapa goto.” ⁸ M'el'se kadi in gəri, kin ə re ində taa ad'a mapa kin tado k'in madi nan lə'de el kaa, a ində taa kadi ad'a nya'gi pəti ki ge, tado takəy ki a ində ki nja nan'ti nan'ti kin. ⁹ Ningə m'in, m'el'se: Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəl, indəi takəy ə a tei adi'se. ¹⁰ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tɔ. ¹¹ Baw ngonnn ki ra dann'se'ti ə ngonnn'ə dəj'ə kanji ningə a un lii yo taa ad'a wa? ¹² Eke kadi ngonnn'ə dəj'ə kaw, ə a un nii yo ad'a kaa goto tɔ. ¹³ Kin ə ingi ki in de'gi ki kuləra'se majel kin mindi ə in gəri kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə, ra bann be ə, Baw'je ki isi dɔran'ti taa kin taa, a adi Ndil Luwə de'gi ki dəji'ə el wa?»

Jeju in ki ndil'gi ki majel

(Mat 9.32-34, 12.22-30; Mrk 3.22-27)

¹⁴ Ndo kare Jeju tuwə ndil ki majel ki in me dingəm'ti ningə ra'a adi elta el. Loki ndil ki majel te ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta, adi əti bulə de'gi bol ngayn. ¹⁵ Ningə de'gi madi eli eyina: «In ki tɔgi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ¹⁶ Ə

nje ki nungi, kadi nanyi'ə'n'ə ningə, dəji'ə kadi ra nyakoji madi kare ki in dōran'ti adi'de n'oyi. ¹⁷ Nan Jeju gər mərta lə'de bəti, adi el'de ene: «Kin ə, de'gi ki me konbē'ti ki kareba, tēli dōnan'ti rōi nan ə, konbē'ə kin a tuji, ningə kəy'gi a budi dōnan'ti mur mur tō. ¹⁸ Kin ə re Satan inbē adi de'gi li'ə tēli dōnan'ti rōi nan ə, lo kadi konbē li'ə a aw ki kete goto. M'el be tado eli eyina in ki tōgi lə Beljēbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel. ¹⁹ Kin ə re m'in m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ki tōgi lə Beljēbul ə, de'gi ki go'se'ti isi tuwəi'de ki tōgi lə nan nga? Ingi ə a gangi ta lə'se kin. ²⁰ Re in ki tōgi lə Luwə ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel ningə, tōji kadi konbē lə Luwə re te rō'se'ti. ²¹ Kin ə de ki tōg'ō in ngayn, ki aw ki nya rō'gi, ngəm takəy lə'ne ə, nya kare ki a odi kadi nyakingə li'ə goto. ²² A re de madi ki tōg'ō utə re ur go'ə'ti ə tət'ə rō ə, a oyi nya rō'gi li'ə ki uwə kul'de kin pəti, taa a kanyi nyakingə'gi li'ə ki taa ji'ə'ti tō. ²³ De ki in sə'm el ningə, in nje ta lə'm, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje sanan nya kō tō.»

Təl re ndil ki majel lo kis'ə'ti gogi

(Mat 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majel te me de'ti ningə, aw ki yo ge ki ne ge diləlo'ti tado sangi lo kisi. Loki ingə lo el ningə, təl el ene: “M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki m'te'ti gogi.” ²⁵ Loki təl re ningə, ingə lo ki in ki ra maji, ndolo. ²⁶ Ə təl aw, oyi ndil'gi ki majel utəi'ə inbē bay siri, rei sii. Lo kin'ti, ji kisi lə de'ə kin a majel utə in ki kete inbē bay.»

Maji ki rōta'ti

²⁷ Loki Jeju a elta kin ba ningə, dene kare ilə ndu'ne dann bulə de'gi'ti ene: «Majikur in dō dene'ti ki nje koj'i ki nje kad'i mba.» ²⁸ Nan Jeju ilə'ti ene: «Majikur in dō de'gi'ti ki nje koo ndu Luwə ki nje təl rō'de go'ti yo taa.»

De'gi dəji nyakoji

(Mat 12.38-42)

²⁹ De'gi uwəi nan muki muki gidi Jeju'ti, adi Jeju el'de ene: «De'gi ki dōkagilo'ti ki bone kin in de'gi ki maji el. Dəji kadi to n'oyi nyakoji madi, nan nyakoji madi ki rangi ki de a ra ore'n dō nyakoji lə Jonasi, goto nga. ³⁰ Tado, toki Jonasi in nyakoji tado lə de'gi ki Ninibi'ti kakin ə*, Ngonn de a in nyakoji tado lə de'gi ki bone tō. ³¹ Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki holo a in ki de'gi ki dōkagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta dō'de'ti. Tado, in sanyi dōnangi'ti nu ə re kadi oo gosita lə Salomon†. Nga ningə, ki ngə'sine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne ³² Ndo gangita'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa non de'gi'ti ki dōkagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta dō'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kō‡. Nga ningə, ki ngə'sine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne.

Kunji lə daro

(Mat 5.15; Mrk 4.21; Luk 8.16)

³³ «De a ində por lambi'ti kadi iyə eke dow ngo dō'ti el, nan a ində dō nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə. ³⁴ Kum de ə in lambi lə daro'a, re kum'i oo lo maji ningə, daro'i ba pəti in me kunji'ti. A kin ə re kum'i oo lo maji el ningə, daro'i in me lo ki diw'ti tō. ³⁵ Ə ində manji rō'i adi kunji ki awi'n rō'i'ti təl diw el. ³⁶ Kin ə re daro'i pəti in me kunji'ti

* 11:30 11.30 Jonasi 3.3-5 † 11:31 11.31 1 Ngar'gi 10.1-10 ‡ 11:32 11.32 1 Ngar'gi 10.1-10

ki kanji kadi ngonn lo ki diw ndəti kad'a ningə, daro'i a unji njay njay toki lambi a unji'n do'i'ti kin be to.»

Jeju gangi ta do Parisi'gi'ti ki njendo ndukun'gi

(Mat 23.4,6-7,13,25-27,29-31,34-36)

³⁷ Loki Jeju elta tigə ningə, Parisi kare bar'a kadi aw so nya be lə'ne. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nyakuso'ti. ³⁸ Lo kin'ti, ta ndoʒi Parisi kakin ngayn kadi Jeju togi ji'ne kete non nyakuso'ti el. ³⁹ Nan Jeju el'ə ene: «In Parisi'gi, ki ne kin isi togi gidi kala mann ki gidi supira kuso nya adi ar, nan nyənn bogi ki mendul rosi me'se. ⁴⁰ In de'gi ki mbo, Luwə ra gidi nya, ə ra me nya to. ⁴¹ Maji kadi adi ngarme'se ki kəy korəki kadikare'ti Luwə, ə nya'gi pəti a ari njay ki ro'se'ti.

⁴² «Kumtondoo in lə'se in Parisi'gi, tado ɔri nya kare dann ki doʒi'ti, me mbi kam'gi'ti ki ətə maji, ki me mbi kam'gi ki dangi dangi kadi ndiri tanyi, adi Luwəʒ, ningə indəi nja'se do nyara ki dana'ti ki do ndigi'ti lə Luwə. Ki rota'ti, in kin ə in nya'gi ki maji kadi indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kə non be el. ⁴³ Kumtondoo in lə'se, in Parisi'gi, tado ndigi lo kisi ki kete non de'gi'ti me kəy kawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, taa gəi kadi de'gi rai de lapiya lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi to. ⁴⁴ Kumtondoo in lə'se ingi, tado toi to doʒadi'gi ki nya ki toji kadi de gər'n'de goto, adi de'gi njiyəi ki do de'ti non be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin'ti, njendo ndukun kare el Jeju ene: «Njendo de'gi, me ta'ti lə'i ki a el kin, in to ə isi taji'je.» ⁴⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi to, tado indəi nya ki ɔy ngayn do de'gi'ti, nan ngonn ji'se ki nden be kaa uni taa uwəi se'de nya ki kəy kin el. ⁴⁷ Kumtondoo in lə'se ingi ki isi indəi ɓadi'gi lə de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki in baw'se'gi inbe'gi ə toli'de. ⁴⁸ Lo kin'ti, isi toji toki in ndigi ki baw'se'gi do kulə ra'de'ti ki rai, tado ingi toli njekelta ki ta Luwə'ti, ningə ingi in nje kində doʒadi'de'gi to. ⁴⁹ In tado kin ə, Luwə elta me tər'ti lə'ne ene: “M'a m'ulə ki njekeltakita'm'ti ki njekawkulə'gi m'adi'de, ningə a toli'de ge, a adi'de kon ge.” ⁵⁰ In be kadi ɗəji de'gi ki doʒagilo'ti ki ɓone, mosi njekeltakita ki ta'm'ti ki ɓuki kə lo kulə ngirə ɗonangi'ti nu biti ɓone. ⁵¹ Mosi ki ulə ngirə do Abel'ti nu biti te'n do ʒakari'ti, ki toli'ə ngawdann lo'ti ki in ringiri kadikare'ti re Kəy'ti lə Luwə*. In ki rota'ti kadi de'gi ki doʒagilo'ti ki ɓone a udəi kor nya'gi ki rai nya kin non Luwə'ti. ⁵² Kumtondoo in lə'se, ingi njendo ndukun'gi ki, tarow nyagər in ji'se'ti, ə inbe'gi uri me'ti el num, taa de'gi ki ndigi kur me lo'ti ki kadi gəri nya kaa, ɔgi'de num to.»

⁵³ Loki Jeju te me kəy'ti kakin ningə, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi uləi ngirə ra togi do Jeju'ti ge, ɗəji ta'gi ki dangi dangi ge. ⁵⁴ Sangi row me ta'gi kadi to n'ingəi ta ki go'ti el ta'a'ti ningə n'uwəl'ə n'ə.

12

Kelta ar njay toki Jeju in Ngonn de

(Mat 10.26-33, 19-20)

¹ Doʒagilo'ə'ti kin, de'gi ki ɗər banyi banyi ə kawinan do Jeju'ti, adi mbisəi nan ki yo ge ki ne ge. Lo kin'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Nya ki doʒete, maji kadi indəi kumkədi do ro'se'ti ɔji'n do hum lə Parisi'gi, adi in kədikumnan lə'de. ² Tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə, a te el goto taa nya ki to lo kiyə'ti ki de a gər el goto to. ³ In tado kin ə, ta'gi pəti ki a eli

lo ki ndul'ti, de'gi oyi do'a dann kadi nda'ti; ta'gi ki uwai ta'se mbi nan'ti taa eli, de'gi a rai do kay'ti to ilai mbər'ə.»

⁴ Ingi ki in madi m'gi, m'el'se kadi in boli de'gi ki a teli daro'se par, ə go'ti asi ra nya ki rangi el, kin el. ⁵ M'a m'toji'se de ki maji kadi in boli'ə. De ki maji kadi in boli'ə in de ki a tol daro'se, ningə təl aw ki tōgi do'ti non kadi ila'se me por'ti ki biti ki non'ti bay kin. Toki rōta'ti, in ə maji kadi in boli'ə. ⁶ De'gi isi gati ki yəl'gi mi ə silə joo adi oyi ne, nan ki kare dann'de'ti ki kadi me Luwə oy do'a'ti goto. ⁷ Ki əti bol ngayn inbe bay ki kadi in gəri, bin do'se inbe kin kaa, Luwə tudə'de kare kare gər kər'de, um kadi in boli nya madi el. Ingi kin, Luwə oo tor'se utə tor yəl'gi pəti. ⁸ M'el'se ta ki rōta'ti kadi in gəri toki, de ki elta takum de'gi'ti wangi toki n'in de lə'm, Ngonn de a elta wangi takum malayka'gi'ti lə Luwə toki in de lə'ne. ⁹ Nan de ki manji ta takum de'gi'ti toki n'gər'm el, Ngonn de a manji ta takum malayka'gi lə Luwə toki n'gər'ə el to. ¹⁰ De ki elta ki majel osi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kə, nan de ki elta ki mal osi'n ta Ndil Luwə, Luwə a inyə go majel li'ə kə el ratata. ¹¹ Loki a uwai'se kadi awi sese ta kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, non nje konbe'gi'ti ki non njekornon'gi'ti, ononyi'se kadi me'se bol ko kene ke a asi kadi manji ta do'se'ti wa, ke ta ri ə a eli wa. ¹² Tado, low'ə'ti inbe non kin, Ndil Luwə a ndo'se ta ki kadi eli.

Kujita do njenyakingə'ti ki mbo

¹³ De kare dann bulə de'gi'ti el Jeju ene: «Njendo de'gi, el ngonkon'm adi, nya nduwə ki baw'je inyə adi'je kin, kadi kanyi yan'm adi'm.» ¹⁴ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ində'm kadi to m'in njegangi ta dann'se'ti eke kadi to m'in nje kanyi'se nya goto.» ¹⁵ Ningə təl el de'gi pəti ene: «Maji kadi indəi kumkədi do ro'se'ti oji'n do mal nyakingə ki donangi'ti. Tado re de ingə'n nya to ri, to ri kaa, nyakingə li'ə kin ə a ra adi si'n ki do'ne taa el.»

¹⁶ Ningə Jeju təl el'de kujita madi ene: «Dingəm madi kare ki njenyakingə isi non, lo ndo'gi li'ə, kandi nya te'ti maji ngayn. ¹⁷ Ə dəji rō'ne ta ene: "In ri ə kadi to m'ra dana? Loki kadi to m'kaw nya ndo'ti lə'm goto." ¹⁸ Ningə təl el ene: "Maji, nya ki m'a m'ra ə to kin: m'a m'ndu dam'gi lə'm ki kete kin kə, ningə m'a m'ur dam'gi ki boi ngayn kadi to m'kaw nya ko'gi'ti lə'm pəti pəti, nan'ti ki ndəgi nya maji'gi lə'm. ¹⁹ Ningə m'a m'el me'm'ti m'ene: «Ngosine m'aw ki nyakingə ki to mbar mbar kadi m'ra'n bal banyi banyi, ə kadi m'uwə kər rō'm, m'njo ge, m'anyi ge, m'oo'n maji rō'm.»" ²⁰ Nan Luwə el'ə ene: "In mbo de ki isi elta kin, kondot'i ne inbe kin ndo'i a asi. Eke nya'gi ki isi kaw ki donan'ti kin, a in yan nan wa?" ²¹ In kin ə in nya ki a te do de'ti ki nje kaw nyakingə'gi ki nan'ti tado lə rō'ne inbe, um tado lə Luwə el.»

Kində me do Luwə'ti (Mat 6.25-33)

²² Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu do nyakuso'se'ti ki kadi isi ki do'se taa el, taa do ku ko'se'ti el num to. ²³ Tado kisikidotaa utə nyakuso, taa daro de utə ku ki kə to. ²⁴ Gonyi kagan'gi oyi, duwi ko el num, təti el num, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi nya'ti tado ndo ki lo ti'ti el num, dam lə'de kaa goto num to, nan Luwə isi adi'de nya soi maji. Ningə ingi, oyi kadi Luwə oo nda'se utə yəl'gi el wa? ²⁵ Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be kin do ndo'ne'ti ki takul me ki ra sururu lə'ne wa? ²⁶ Kin ə nya ki nden be kin kaa asi kadi rai doro'se el ə, maji kadi adi me'se osi nanga do ndəgi nya'gi'ti. ²⁷ Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi, rai kulə madi el num, oji ku el to, nan

ngar *Salomon ki to'a bar ngayn me nyakingə'ti kin kaa, ɔɔ ku ki ndolo asi nan se'de el*. ²⁸ Ə kin ə, Luwə ulə ku rɔ ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ə lo ti par ə por a on'de kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rɔ'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ²⁹ Adi mərta aldo'se ɔjido nyakuso'se eke mann kanyi'se el. ³⁰ Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el ki donangi'ti ne kin ə isi sangi ki non kum'de'ti, nan ingi, Baw'se gər maji kadi awi ki ndoo'ə tɔ. ³¹ Nya ki kadi sangi, in Konbe li'ə yo, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin do'ti. ³² Adi bol ra'se el, ingi ki toi to ngann nyakul'gi ki isi uni go be'de be kin. Tado Baw'se oo maji ngayn kadi adi'se Konbe.

Kində nyakingə rɔ Luwə'ti
(Mat 6.19-21)

³³ «Indəi nya maji'gi lə'se ndogi'ti, ə adi nar'a njendoo'gi. Rai bol nar ki a tuji el, indəi nyakingə'gi lə'se ki a tuji el donan'ti donan'ti dɔran'ti, ki in lo ki njebogi a te'ti el num, in lo ki yon ki njetuji nya kaa goto'ti num kin. ³⁴ Tado, lo ki nyakingə lə'se in səm'ti ə me'se a in səm'ti tɔ.

Kujita dɔ kisi dɔ nja'ti
(Mat 24.43-51)

³⁵ «Sii dɔ nja'se'ti ki ku ra kulə, adi por lambi'gi lə'se on maji. ³⁶ Ningə kadi toi to de'gi ki isi nginəi ta təl be'de ki aw lo taa nan'ti be. Isi nginəi taa kadi re təl taa, ə ində takəy ningə tei adi'ə. ³⁷ Majikur in dɔ njekuləbər'gi'ti ki, be'de təl ningə ingə'de sii dɔ nja'de'ti. Toki rɔta'ti, adi m'el'se, be'de a un ku kulə lə'ne ulə rɔ'ne'ti, ə a adi'de sii nangi kadi adi'de nya soi. ³⁸ Kin ə re təl dann lo'ti, eke ta ginn lo'ti, ə ingə de sii dɔ nja'de'ti ə, maji a ur'de.

³⁹ «In gəri maji kadi re be nje kəy gər dɔ kadi ki njebogi a re'n'ti ə, a inyə njebogi adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁰ Ə ingi kaa, sii dɔ nja'se'ti tɔ, tado m'in Ngonn de m'a m're dɔ kadi'ti ki in gəri el.»

⁴¹ Lo kin'ti, Piyər dəji Jezu ene: «Burəbe, kujita ki el kin sɔw dɔ'je eke sɔw dɔ de'gi pəti wa?» ⁴² Ə Burəbe el'ə ene: «Njengəm nya ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi ə in de ki be'ə a ində dɔ me kəy'ti kadi lowə nyakuso de'gi ki dɔ kadi ki kadi adi'n'de. ⁴³ Njerakulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁴ Toki rɔta'ti adi m'el'se, a ində dɔ nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kulə kin el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el bay”, ə ra ta tində ndəgi nje ra kulə'gi'ti ki dene ki ki dingəm, ra ta kuso'ti ki ta kanyi'ti, adi yiwi ra'a ningə, ⁴⁶ Lokin'ti be nje kəy a re ki ndo ki in ində me'ne dɔ'ti el, ki dɔ kadi ki in gər el. Be'ə a ɔj'ɔ kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njera nya ki dana el. ⁴⁷ Njekuləbər ki gər ndigira lə be'ne maji, nan ində rɔ'ne ta ndigira'ti kin ra el, a ndəi'ə ngayn. ⁴⁸ Nga ningə, njekuləbər ki gər ndigira lə be'ne el, ə ra nya ki asi ta kində wa, a ingə kində ngayn el. De ki adi'ə ngayn, a dəji'ə ngayn ngayn tɔ, de ki adi'ə me'de adi adi'ə nya ngayn, a gei nya ngayn ji'ə'ti tɔ.

Jezu re ki lapiya el, nan re ki gangi nan

⁴⁹ «M're ki por donangi'ti; ningə k'in ə, m'ndigi kadi por kakin on nga! ⁵⁰ maji kadi m'a m'osi me kon'ti to de ki osi me mann batəm'ti be. Ningə in nya ki adi'm kon me ndil'm'ti, biti kadi nya kin ra'n nya. ⁵¹ Kadi in məri me'se'ti toki m're ki lapiya donangi'ti el. M'el'se, m're ki lapiya el jagi, nan m're ki gangi nan yo. ⁵² Ki ngosine kin, de'gi mi ki sii me kəy'ti ki kare a gangi nan, de'gi ki mutə a ɔsi ta nje ki joo, ə de'gi ki joo a ɔsi ta nje

ki mutə. ⁵³ Baw ngonni a ɔsi ta ngonni'ne ki dingəm, ngonni'o ki dingəm a ɔsi ta baw'ne; kon ngonni a ɔsi ta ngonni'ne ki dene, ngonni ki dene a ɔsi ta kon'ne; kon ngonni ki dingəm a ɔsi ta məm'ne; ngonni ki dene a ɔsi ta məm'ne ki dene[†].»

Ta do dokagilo'ti

(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Jeju el bulə de'gi ene: «Loki oyi ndi in lo kuwə[‡] kadi'ti ningə, tanan'ti non eli eyina: “ndi a ədi”, ningə ndi ədi tɔ. ⁵⁵ A re oyi nəl ki in holo ə sii ulə ningə, eli eyina: “Lo a tingə”, ningə lo tingə kaa tɔ. ⁵⁶ In de'gi ki njekedikum de'gi, asi gəri kum nya'gi ki isi rai nya donangi'ti ne, eke dora'n'ti, ningə ra bann be ə nyakoji'gi ki isi rai nya dokagilo'ti ki bone taa, asi kadi indəi manji nya'gi ki isi rai nya səm'ti el wa!

Kulənoji nan'ti ki nje ta lə'i

(Mat 5.25-26)

⁵⁷ «Ra bann be ə inbe'gi, nya ki to kadi gangi ta dana do'ti ə, gangi el wa? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta'ti ki nje ta lə'i ə, loki in do row'ti bay ə, in sangi row kadi ndu'se ɔsi go nan'ti si'ə, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njero'gi'ti, adi njero'gi iləi'nu dangay'ti. ⁵⁹ Ningə adi m'el'i, a in te lo kin'ti el bitɔ kadi ugə doboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.»

13

Maji k'inyə panjiyə ki majel kɔ

¹ Dokagilo'ə'ti non ə, de'gi madi rei eli Jeju eyina: Pilati adi tɔli de'gi ki Galile'ti dokagilo'ti ki isi uɟəi mosi kadikare adi Luwə. ² Jeju el'de ene: Məri kadi de'gi ki Galile'ti ki ingəi nya ki to ki əti ɓol be kin in tado k'in ə in njeramajel'gi ki ngayn utəi ndəgi de'gi ki Galile'ti wa? ³ Jagi nan inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə a oyi pəti tigə tɔ. ⁴ Ke oyi kadi de'gi ki doɟi gidə in jijoɔ ki ndogi bər ki Silowe ɔsi do'de'ti ə tɔl'de kin, majel lə'de utə ndəgi de'gi ki Jerujalem'ti pəti tigə wa? ⁵ Jagi! Inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə, a oyi pəti tigə tɔ.

Kujita do kagi mbaykote'ti ki andi el

⁶ Go ta'gi'ti kin, Jeju el kujita kin: «Dingəm kare aw ki kagi mbaykote kare ki man me ndɔɔ kagi nju'ti lə'ne. Ndɔ kare, re kadi uɟə kanda ningə ingə el. ⁷ Be ə, el nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti lə'ne ene: “Oo ɓal asi mutə nga ə m'sangi kadi m'ujə kandi mbay kam m'njo, nan m'ingə el. Maji kadi tugə kɔ, tado ri ə a uti'n kum lo kare wa?” ⁸ Nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti kakin el'ə ene: “Be'm, maji kadi inyə adi ra ɓal kare bay. M'a m'or ginn'ə ə m'ɓuki sin binyə nja'ti. ⁹ Re ɓal ki a re kam ə andi ə, maji! A re andi el ə, a tugə kɔ mindi.”»

Kingə lapiya lə dene madi ndo kərkon'ti

¹⁰ Jeju ndo nya de'gi ndo kərkon'ti, me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kare. ¹¹ Dene kare ki ndil ki majel budi nja'a asi ɓal doɟi gidə in jijoɔ isi səm'ti non. Ndil kakin do'a ngonni adi lo kadi surə ta goto. ¹² Loki Jeju oo'ə ningə ɓar'a ə el'ə ene: «Dene in ki ta k'inyə ta do rɔ koy njururu'ti lə'i.» ¹³ Jeju ində ji'ne do'a'ti, ningə tanan'ti non par ə, dene ndaji ə in ra ta, ə ulə ngirə kadi ulə toji do Luwə'ti. ¹⁴ Ningə njekundo kəykawnan'ti lə

[†] 12:53 12.53 Mis 7.6 [‡] 12:54 12.54 Jeju el ene kilndi ki lo kurkadi'ti ki nəl ki ki holo tado in be me ɓe'ti li'ə nan ji ndangi nje ki ɓe'ti lə'je ne tɔ kadi ji gər'n maji.

Juwipi'gi kakin ro'a nəl'ə el tado Jeju adi lapiya de ndo karkon'ti, adi el bulə de'gi ene: Ndo ra kulə in mehen*. Rei adi adi'se lapiya me ndo'gi'ti kin um ndo karkon'ti el! ¹⁵ Burəbe el'ə ene: In njekədikum de'gi! de ki ra dann'se'ti ə tuti mangi lə'ne eke koro lə'ne ndo karkon'ti, lo kuso nya'ti aw si'ə lo kanyin mann'ti el wa? ¹⁶ Nga dene kam ki in ngonnkaw Abiraham, ki Satan uwə ginn togi'ti lə'ne asi bal dōgi gidə in jijoo be kin ə, kadi m'tut'ə m'ilə ta el tado k'in ki in ndo karkon wa? ¹⁷ Dōkagilo'ə'ti ki Jeju isi elta kin ningə, ro njeban'gi li'ə sol'de ngayn. Nan ro bulə de'gi nəl'de ngayn tado nya'gi ki maji maji ki Jeju isi ra.

*Kujita dō Konbe'ti lə Luwə
(Mat 13.31-33; Mrk 4.30-32)*

¹⁸ Go'ti ningə Jeju ene: «Ri ə tanan ki Konbe lə Luwə wa? Ri ə m'a m'un m'oji'n wa? ¹⁹ To tanan ki kandi kagi madi ki a bari'ə mutardə ki de madi un duw me ndo'ə'ti lə'ne. Kandi kagi kakin uwə ə togi ningə təl kagi, adi yəl'gi uwə lo kisi baji'ə'gi'ti.» ²⁰ Jeju təl el bay ene: «Ri ə m'a m'un m'oji'n Konbe lə Luwə wa? ²¹ To tanan ki hum ki dene madi un loy'n nduji ki me keh mutə, ki ra adi nduji ki loy ba pəti in kin be.»

*Ta dō row'ti ki mbəngirə
(Mat 7.13-14)*

²² Dō row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju ndo nya de'gi bebo'gi'ti ki ngann be'gi ki ində dana gangi səm'ti. ²³ De madi dəj'ə ene: «Burəbe, de'gi nden ba par ə a aji wa?» Jeju el'de ene: ²⁴ «Uwə togi'se ba kadi uri kəy ki tarow ki mbəngirə, tado adi m'el'se, de'gi ngayn a sangi kadi n'uri nan a asi el. ²⁵ Lōki be nje kəy a ində taa ə a uti takəy. Ningə ingi ki nanyi taga, a uləi ngirə kində takəy eyina: "Burəbe te takəy adi'je!", ningə a el'de ene: "Ingi m'gər lo ki in səm'ti el." ²⁶ Ningə a eli'ə eyina: "J'uso nya sə'i num, j'anyi sə'i num, ta ndo nya de'gi tambalo'gi'ti me bebo'gi'ti lə'je to." ²⁷ Ningə, a el'se ene: "M'gər lo ki in səm'ti el, ɔri rə'se ko ro'm'ti. Ingi pəti in njeramajel'gi." ²⁸ Low'ə'ti kin, a nonyi ge, a ngori ngang'se ge, lōki a oyi Abiraham ge, Isaki ge, Jakobi ge, ki njekeltakita Luwə'ti pəti me Konbe'ti lə Luwə. Ningə ingi a buki'se ko taga. ²⁹ De'gi a indəi lo kuwə kadi'ti ge, ki lo kurkadi'ti ge, manga ge, holo ge, kadi rei sii ta nyakuso'ti Konbe'ti lə Luwə. ³⁰ Nan, toki rə'ta'ti, nje ki madi ki in nje ki gogi a təli nje ki kete nje ki madi ki in nje ki kete a təli nje ki gogi.»

Jeju elta ki dō Jerujalem'ti

³¹ Dōkagilo'ə'ti inbe kin ə, Parisi'gi madi rei ro Jeju'ti eli'ə eyina: «Ōti ko rangi lo kin'ti, tado Erod'i ge tōli.» ³² Jeju el'de ene: «Ai eli tal busi kam, toki bone ki lo ti, m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ə m'nji madi de'gi lapiya to. Ningə ndo ki nja mutə ə m'a tōlta kulə lə'm. ³³ Nan in gorow'ə'ti kadi m'un tarow lə'm me ndo'ti ki bone, ndo ki lo ti'ti ki ndo ki nja mutə, tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi njekeltakita Luwə'ti, oyi Jerujalem'ti el.

³⁴ «In de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi Jerujalem'ti, in ki nje təl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal tōli'de. Nja bann ə m'ge kaw'se toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be nan ɔdi el. ³⁵ Ningə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə kəy kawnan lə Luwə lə'se ko. Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in el nga, biti ndo ki a eli eyina: "Njangi dō in dō de'ti ki a re me to Burəbe'ti."»

* **13:14** 13.14 Tekitaga 20.9-10; Ndukun ki nja joo 5.13-14

14

Jeju adi lapiya de ndo korkon'ti

¹ Ndo kare, Jeju aw me kəy'ti lə njekundo Parisi'gi kare tado kuso nya, ndo korkon'ti. Parisi'gi isi ndai manji Jeju. ² Dingəm kare ki nje monyi ro ti ə ra non'a'ti. ³ Jeju dəji njendo ndukun'gi ki Parisi'gi ene: «Ta row to kadi de adi lapiya de ndo korkon'ti eke goto?» ⁴ Nan təl rai keke, de elta el. Jeju təl rə'ne ro nje monyi ro ti'ti, ad'a lapiya ə el'ə ad'a aw. ⁵ Ningə el'de ene: «Nan dann'se'ti anyi ngonno eke mangi li'ə osi bolo be'ti ndo korkon'ti ə un'ə tanan'ti non el wa?» ⁶ Ningə lo kadi iləi'ə ta'ti kin goto.

Ta ki ojido nje kojirə de lo barnan'ti

⁷ Loki Jeju oo kadi de'gi ki bari'de mbəti lo kisi ki kete ningə el'de kujita ene: ⁸ «Loki de madi bar'i lo nyakuso tanan'ti, ononyi kadi sangi lo ki kete isi'ti, domaji ə, bari de ki kəsigon li'ə utə yan'i səm'ti to! ⁹ Ningə kadi nje bar'se joo pəti kakin re, el'i ene: "Ində taa ə inyə lo kisi kin adi mad'i." Ningə ki rəsəl ki ngayn ə a aw kadi isi'n lo ki gogi'ti. ¹⁰ Nan loki de madi bar'i, maji kadi aw isi lo ki gogi'ti, adi nje bar'i inbe ə re el'i ene: "Madi'm ində taa re isi kete yo." Be ə a in kəsikurə lə'i takum mad'i'gi'ti pəti ki bari'de lo nyakuso'ti sə'i. ¹¹ Toki rəta'ti, de ki un do'ne ta, ə a uləi do'a nanga. Ningə de ki nje səl do'ne ə, a uni do'a ta to.»

Bar njendoo'gi lo nya kuso'ti

¹² Go'ti ningə Jeju el de ki nje bar'a ene: «Loki ra nyakuso ronel ki ngayn be kin, ki kada eke ki losol'ə, ononyi kadi bar mad'i'gi ki ngannkon'i'gi ki noj'i'gi, eke nje gədi kəy be lə'i ki njenyakingə'gi. Tado ingi kaa a bari'nu ndo madi'ti ə a adi'nu nya ki ndo ki ra adi'de kin gogi to. ¹³ Nan loki ra nyakuso ronel ki ngayn be kin, maji kadi bar njendoo'gi ki nje'gi ki ta ro'de asi nan el ki nje mote'gi, ki njekumto'gi. ¹⁴ Ningə ro'i a nəli tado a ingəi nya kadi ugəi'nu gogi el. Toki rəta'ti, Luwə a ugəi ndo ki a te ki njera nya ki dana lo koy'ti.»

Bar de'gi kibo lo nyakuso'ti

(Mat 22.1-10)

¹⁵ Loki oyi ta kin ningə, ki kare dann de'gi'ti ki sii lo nyakuso'ti el Jeju ene: «Ronel a in ki de ki a so nya me Konbe'ti lə Luwə!» ¹⁶ Jeju təl el'ə ene: «Ndo kare, dingəm madi ra nyakuso kibo bari'n de'gi ngayn. ¹⁷ Dəkagilo kuso nya'ti, ningə ulə njekulə lə'ne adi el de'gi ki bar'de kakin ene: "Rei! Nyakuso oy nga." ¹⁸ Nan de'gi pəti ki bari'de kakin, kare kare, ulə ngirə kadi dəji mesəl. In ki dəkete el'ə ene: "M'ndogi lo ndoo ngosine bay ə kadi m'aw m'oo. Nja'i ba adi me'i səl do'm'ti." ¹⁹ In ki rangi ene: "M'ndogi mangi'gi dōgi ngosine bay, m'a m'aw kadi m'nan'de m'oo. Nja'i ba, adi me'i səl do'm'ti." ²⁰ In ki rangi ene: "M'taa dene ngosine bay, lo kadi m'a m'aw goto." ²¹ Njekulə təl aw ro be'ne'ti, el'ə ta'gi pəti ki eli'ə kin ad'a oo. Lo kin'ti wongi təl be nje kəy kakin adi el njekulə lə'ne ene: "Ində taa kalangi aw tambalo'gi'ti ki go row'gi bar njendoo'gi, ki de'gi ki ta ro'de asi nan el, ki njekumto'gi, ki de'gi ki nje mote'gi, re se'de." ²² Nden go'ti ningə njekawkulə re el ene: "Be'm, ji ra nya'gi ki dəji kakin pəti, nan lo kisi nanyi bay." ²³ Be'ə el'ə ene: "Ōti aw taga do row'gi'ti ki lo ndoo'gi'ti, ində tōgi do de'gi'ti adi'de rei kadi me kəy lə'm rosi." ²⁴ Toki rəta'ti adi m'el'se, de kare mbunə de'gi'ti ki m'bar'de kete kin ki, a odi nyakuso lə'm kin ta'ne'ti goto.»

*K'inyə nya'gi pəti tado kun go Jeju
(Mat 10.37-38)*

²⁵ Bulə de'gi ngayn isi njiyə ki Jeju dɔ row'ti. Təl ilə rəti ningə el'de ene: ²⁶ «Re de madi re rɔ'm'ti ə ge'm utə baw'ne el, ne'ne ki ngann'a'gi el, ngannon'ne'gi ki konnann'ne'gi eke darɔ'ne inbe el, a asi k'in njendo lə'm el.» ²⁷ Taa de ki un kagidəsi lə'ne ə njiyə go'm'ti el, a asi k'in njendo lə'm el tɔ. ²⁸ Toki rɔta'ti, nan dann'se'ti ə loki aw to kində ndogi bɔr ki ngal ningə, isi nanga ulə kɔr nyara kulə'gi nan'ti, kadi n'oo ke n'a n'asi kadi n'tolta kulə kin kare inbe el wa? ²⁹ Nan re ində ginn kəy ə tolta'a el ə, de'gi pəti ki a oy ginn kəy kin, a kogi dɔ'a'ti. ³⁰ A eli eyina: «Oyi, dingəm ki tumginn kadi ində kəy, nan tɔg'ɔ asi kadi tolta'a el kin!» ³¹ Eke ngar ki ra ə loki isi aw kadi rɔ ki ngar madi'ne ki rangi ningə, isi nanga ə dəji ta rɔ'ne oo ke ki njero'gi lə'ne ki dər dɔgi kare kin n'a n'aw n'ilə'n rɔ madi'ne ki isi re ki njero'gi lə'ne ki in dər dɔ joo kin kare inbe el wa? ³² Re oo kadi tɔgi'ne a asi el ningə, a ulə dəji ta ngar madi'ne, tado sangi row lapiya, loki ndan ngal bay. ³³ Ta lə'se kaa to be tɔ. De ki in ndəkba tado k'inyə nyakingə'gi lə'ne el, a asi k'in njendo lə'm el.

*Kati ki nəl'ə goto
(Mat 5.13; Mk 9.50)*

³⁴ «In gəri kadi kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto, eke ri ə de a ra'n adi təl nəl gogi wa? ³⁵ Nya ki kadi de a ra'n goto. A maji tado dɔnangi el num, a maji tado nya ki a adi tɔgi dɔnangi kin el num tɔ. A buki'ə kɔ gidi lo'ti. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

*Ta ki ojido ngonn bati ki nanyi
(Mat 18.12-14)*

¹ Njetalambo'gi ki njeramajel'gi, ɔti ki rɔ Jeju'ti kadi n'oyi dɔ ta li'ə. ² Parisi'gi ki njendo ndukun'gi barita, eli eyina: «uwə njeramajel'gi rɔ'ne'ti num sɔ nya se'de num!» ³ Ningə, Jeju el'de kujita kin: ⁴ Nan dann'se'ti ə re aw ki bati'gi bu ə ki kare nanyi ningə, a inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara dɔ mu'ti, ə aw sangi in ki nanyi kin, biti kadi ingə bay taa el wa? ⁵ Loki təl ingə ningə, ki rɔnel un'ə ilə dam'ne'ti. ⁶ Ningə təl aw be. Bar madi'ne'gi ki nje gədi kəy lə'ne, el'de ene: «Rei rai rɔnel sə'm tado m'ingə bati lə'm ki nanyi!» ⁷ Be tɔ ə adi m'el'se, rɔnel a in ngayn me dɔran ti tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kɔ, utə nje'gi ki dana ki dɔjikara gidə in jikara ki awi ki ndoo mbəl panjiyə'de el kin. ⁸ Ke, dene ki ra ə aw ki silə asi dɔgi, ə ki kare nanyi, ningə ində por ta ngəl'ti eke utə me kəy sangi'n silə lə'ne, biti kadi ingə ta el wa? ⁹ Loki ingə nga ningə, bar madi'ne'gi, ki nje gədi kəy be lə'ne ə el'de ene: «Rai rɔnel sə'm tado m'ingə silə lə'm ki nanyi!» ¹⁰ Be tɔ ə, adi m'el'se, rɔnel in ngayn mbunə malayka'gi'ti lə Luwə tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kɔ.

Kujita ki ojido ngonn ki nje kaw kaya

¹¹ Jeju təl el bay ene: «Dingəm kare aw ki ngann'gi joo. ¹² In ki du el baw'ne ene: “Bai, adi'm nya nduwə lə'm.” Be ə baw'a lowə nyakingə lə'ne ngann'ne'gi ki joo. ¹³ Ndo ngayn el go'ti ningə, in ki du adi ndogi si'ə nya'gi pəti ki ingə, ə aw mbah me be'ti ki sanyi. Me be'ti kakin ə tuji ki nar lə'ne kɔ me kaya'ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki nar lə'ne kakin pəti tigə ningə, bo bo osi me be'ti kakin. Ningə ulə ngirə kadi nya'gi pəti toi rɔ'a

nga. ¹⁵ Aw ra kulə be lə de madi kare me be'ti kin non. Dingəm kakin ad'a kulə ngəm kəsongi'gi mu. ¹⁶ Bo kuso nyakuso lə kəsongi'gi to me'ə'ti, nan de ki ad'a goto. ¹⁷ Be ə ulə ngirə kadi mərta, ningə el rə'ne ene: "Nje ra kulə'gi in bann be lə bai ə sɔi nya dum'de dum'de, ə m'in taa m'nji m'oy kɔy ɓo be wa! ¹⁸ M'a m'ində taa ə m'aw rɔ bai'ti m'a m'el'ə m'ene: <M'ra majel m'osi'n ta Luwə, ta m'os'i ta tɔ. ¹⁹ Masi kadi ɓari'm ngonn'i el. Ra'm toki kare mbunə nje ra kulə'gi'ti lə'i be.>" ²⁰ Be ə, ində taa osi row'ə təl kaw rɔ baw'ne'ti. Loki n'anyi sanyi ki kəy ɓay ningə baw'a oo ə, oo kumtondoo li'ə, ə ta on me'ə ngayn tado li'ə. Anyi ki ngodi tilə kum'ə, uwə rututu ə njuw ta'a. ²¹ Ngonn el baw'ne ene: "Bai m'ra majel m'osi'n ta Luwə num m'os'i inbe ta num tɔ, m'asi ta kadi ɓari'm ngonn'i el." ²² Nan baw'a el nje ra kulə'gi ene: "In rei ki ku ki maji utə ndəgə'gi kalangi uləi rɔ ngonn'm'ti. Uləi ningə ngonn ji'ə'ti ə uləi sa nja'a'ti tɔ. ²³ Rei ki ngonn mangi kibo mbul mbul tɔli'ə adi j'usɔi ji rai ronel. ²⁴ Tado ngonn'm kin oy ə təl isi ki dɔ'ne taa. Nanyi ə in ki kingə!" Ningə uləi ngirə kadi rai ronel. ²⁵ Dɔkagilo'ə'ti kin, ngonnkon'a ki ngatɔgi in mu. Loki isi təl mu ə in ndəkba ki kəy ningə oo ndu nyakində'gi ki ndam'gi. ²⁶ Bar nje ra kulə kare, ə dəj'ə ene ke ri ə ra nya wa. ²⁷ Nje ra kulə kakin el'ə ene: "Ngonnkon'i ə re ə baw'i adi tɔli ngonn mangi kibo mbul mbul tado təl ki lapiya." ²⁸ Ngonn ki ngatɔgi ra wongi adi mbəti kaw kəy. Baw'a te taga kadi sɔl me'ə ad'a ur kəy. ²⁹ Nan el baw'ne ene: "Oo ɓal ngayn ə m'nji m'ra kulə mad'i, ndɔ kare ki m'mbəti təl rɔ'm go ta'ti lə'i goto. Nan ndɔ kare ki adi'm ngonn binyə be kaa m'ra'n ronel ki madi'm'gi goto. ³⁰ Nan loki ngonn'i ki tuji nyakingə lə'i dɔ kaya dene'gi'ti kin re ningə, təl ngonn mangi kibo mbul mbul ad'a." ³¹ Ningə baw'a el'ə ene: "In, ngonn'm, in sə'm ne nan'ti, adi nya'gi pəti ki in yan'm in yan'i. ³² Nan in low'ə'ti kadi ji ra nyakuso ji ra'n ronel, tado ngonnkon'i kam oy ə təl isi ki dɔ'ne taa, nanyi ə in ki kingə!"

16

Kujita ki ojido njengəm nya ki rɔta'ti el

¹ Go'ti ningə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Dingəm kare ki njenyakingə aw ki njekində kum'ne go nya'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne non. De'gi rei eli'ə eyina: "Njengəm nya'gi lə'i isi tuji ki nyakingə lə'i tigə." ² Nje kəy ɓar nje ra kulə lə'ne el'ə ene: "Ta ri ə m'nji m'oo dɔ'i'ti am wa? Jji'm go nya'gi ki ojido kulə lə'i ki me kəy'ti adi'm m'oo. Tado lə kadi m'a mad'i ində kum'i go nya'gi'ti lə'm ki me kəy'ti goto nga!" ³ Njengəm nya el rə'ne ene: "Be'm ge kadi m'ində kum go nyakingə'gi'ti ki me kəy'ti el nga kam, m'a m'ra ri nga am wa? Ndɔɔ donangi ə, tɔgi'm asi el. Kaw kɔy nya ə rɔ'm a sɔl'm. ⁴ M'gər nya ki m'a m'ra kadi de'gi a uwəi m'in ki rɔ'de'ti me kəy'ti lə'de loki be'm adi m'ində kum'm go nya'ti el." ⁵ Be ə, ɓe nje ɓangi ulə ɓər'gi lə'ne kare kare. El nje ɓangi ki dɔkete ene: "ɓangi lə be'm in bann dɔ'i'ti wa?" ⁶ Nje ɓangi ki dɔkete kakin ene: "Ku hu ɓu kare." Ningə el'ə ene: "Ta makitu ɓangi lə'i ə isi nanga kalangi, ndangi me'ti dɔ mi." ⁷ Go'ti ningə el ki nungi ene: "In yan'i in bann wa?" Nje ɓangi ki nja joo el'ə ene: "Madi'm in saki geme ɓu kare." Ningə el'ə ene: "Un makitu ɓangi lə'i ə ndangi me'ti dɔjjijoo." ⁸ Be njengəm nya ki ngom ulə tɔji dɔ'a'ti tado ra nya ki kumkədi. De'gi ki gəri Luwə el rai nya ki kumkədi ngayn me kulə ra'de'ti dann'de'ti utə ngann'gi lə kunji.»

Luwə in ki nar

⁹ Ningə adi m'el'se: «Rai madi nan ki de'gi ki nyakingə ki ngom kin, kadi ndo ki goto ji'se'ti ningə, uwəi'se ro'de'ti lo kisi ki biti ki non'ti.» ¹⁰ De ki ra ki asi ta kadi de uwə kul'ə do nya ki nden'ti, a asi kadi de uwə kul'ə do nya ki boi'ti to. De ki njera nya ki dana el me nya ki nden'ti, a ra nya ki dana el me nya ki boi'ti to. ¹¹ In be ə, re de asi ra nya ki low'ə'ti el tado Mamon lə nyara ki dana el, eke nan a adi nyakingə ki rəta'ti wa? ¹² Re de ra nya ki low'ə'ti el do nya'ti lə de ki rangi, eke nan a adi yan'i ki sow do'i inbe? ¹³ Nje ra kulə madi, ki a asi ra kuləbər lə ngar'gi joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi to. A asi kadi rai bər lə Luwə num bər lə nar num el. ¹⁴ Parisi'gi ki njendigi ta lə nar, uwə Jeju kogi loki oyi ta'gi kin pəti. ¹⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Rai ro'se to de'gi ki njera nya ki dana be takum de'gi'ti. Nan Luwə gər me'se. Tado nya ki de'gi ɔsikurə ngayn takum'de'ti kin in nya kow takum Luwə'ti.

Ndukun ki Konbe lə Luwə

¹⁶ «Biti dəkagilo'ti lə Jan Batisi, in dəkagilo lə ndukun lə Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. De'gi iləi mbər Konbe lə Luwə to Poyta ki maji. De ki ra'a, ra ki tɔgi'ne tado kandi me'ti. ¹⁷ On el kadi dɔran in ki dɔnangi a dəri kə utə kadi de ɔr ngonn kur ta ki me ndukun'ti lə Luwə kə. ¹⁸ Dingəm ki ra ki tuwə ne'ne ə ta in ki rangi, in njekuwə marum. Taa de ki nje taa dene ki ngaw'a tuwə kaa in njekuwə marum to.

Kujita ki ɔjido njenyakingə in ki Lajar

¹⁹ «Dingəm kare ki njenyakingə ki njekulə ku ki ndole kas yəl ki gat'a in ngayn in non. Ndo'gi kare kare pəti, isi ra rɔnel tado isi maji. ²⁰ Njendoo kare ki to'a nan Lajar ki dobay ta ro'a, re to ta kəy'ti li'ə. ²¹ Ndigi kadi n'uso bunə nyakuso'gi ki tosi nanga ta tabilə'ti lə njemaji. Nan busi'gi kaa rei tonni ta dobay li'ə. ²² Ndo kare njendoo kakin oy, adi malayka'gi rei uni'ə awi si'ə kadi Abiraham'ti. Njemaji kaa re oy to, adi duwi'ə. ²³ Njemaji ingə kon me lo ki koo'ti ngayn, un kum'ne taa ningə oo Abiraham sanyi nu ki Lajar kad'a'ti to. ²⁴ Njemaji kakin un ndu'ne ki taa ningə non ene: «Bai Abiraham, oo kumtondoo lə'm! Ulə Lajar adi ulə ta ngonn ji'ne mann'ti, kadi re'n sɔli'n ndonn'm tado m'ingə kon ngayn me por'ti kin.» ²⁵ Abiraham el'ə ene: «Ngonn'm, adi me'i olo do'ti toki ndoki ingə maji me dɔnangi'ti, ə Lajar ingə nya ki to to. Ngosine, bəri mann non kum'ə'ti, nan in, in me nya ki to'ti. ²⁶ Ningə kibo utə, ngosine bolo be kibo to dann'je'ti sese, adi re ji ge kaa, lo kadi j'a dər səm'ti j'aw ro'se'ti goto. Taa, ingi kaa, a asi kadi dəri rei ro'je'ti el to.» ²⁷ Njemaji el ene: «Re in be ningə, nja'i ba, bai, ulə Lajar ad'a aw me kəy'ti lə bai. ²⁸ Tado ndəgi ngannkon'm'gi nanyi non in mi bay, ə kadi aw ndor mbi'de kadi rei, tei lo kon'ti kin el nga.» ²⁹ Abiraham el'ə ene: «Ngannkon'i'gi rai ki ndukun ki Moji ndangi ki ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi non. Maji kadi oyi do ndu'de!» ³⁰ Nje maji ene: «In kin asi el bai Abiraham. Nan re, de madi in dann nje koy'gi'ti ne ə aw ingə'de ə a inyəi gorow njiyə'de ki majel kə.» ³¹ Nan Abiraham təl el'ə ene: «Re oyi ta lə Moji el num, ta lə njekeltakita Luwə'ti el num ə, kin ə de in dann njekoy'gi'ti ə aw ro'de'ti kaa, a oyi ta li'ə to ta ki rəta'ti el bay!»»

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Lo kadi de'gi a osi me majel'ti el goto. Kumtondoo in dɔ de'ti ki majel re ki takul'ə. ² A in soti ngayn bay tado li'ə kadi dɔ'i mbal kusi ko mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti, utə kadi ra adi ki kare dann ngann'gi'ti ki du kin osi.» ³ Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti! Re ngononkon'i ra majel ə, maji kadi ndang'a dɔ'ti, re inyə kuləra'ne ə, inyə go majel li'ə ko ad'a. ⁴ Re ra majel sə'i nja siri me ndo'ti ki kare kaa, re rɔ'i'ti nja siri dɔji k'inyə go ko ə, inyə go ko ad'a.

*Kunme ki nden to kandi mutardə be
(Mat 17:20)*

⁵ *Njekawkulə'gi eli Burəbe eyina: «Ilə kunme dɔ mad'a'ti lə'je adi'je.» ⁶ Ə Burəbe el'de ene: «Toki rɔta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi, ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, asi kadi eli kagi mbaykote kam eyina: Ɔr ki ngirə'i ba ə aw man rɔ'i me ba'ti» ə a təl rɔ'ne go ta'ti lə'se.

Kulə lə njekuləbər

⁷ «Re de madi dann'se'ti aw ki nje ra kulə madi ki in nje ndoo eke in njengəm bati'gi. Luki təl mu re ningə, ke a el'ə ene: “Re kalangi isi nanga, so nya wa?” ⁸ Jagi, a el'ə ene: “Ra go nyakusɔ lə'm ki kad'a. Ningə mbəl ku ki rɔ'i'ti, ə re adi'm nyakusɔ. Luki m'njo nya num, manyi nya num ningə, so yan'i num, anyi yan'i num tɔ.” ⁹ A ra oyo njekulə lə'ne tado təl rɔ'ne go ndu'gi'ti lə be'ne? Jagi a in be el! ¹⁰ Ta lə'se kaa to be tɔ. Luki rai nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi rai ningə maji kadi eli eyina: “J'in nje ra njekulə'gi ki nda'je goto, ji ra kulə ki maji kadi ji ra.”»

Jeju adi lapiya njebanji'gi dɔgi

¹¹ Dɔ row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju dər mbunə bebo Samari ki Galile'ti. ¹² Luki isi ur me ngonon be'ti to kur bay ə, njebanji'gi dɔgi iləi ta'a. Adi ndan'de ngal si'ə jo, ə rai lokati. ¹³ Uləi ngirə kadi nonyi dɔ'a'ti ki ndu'de kibo eyina: «Jeju, njendo, oo kumtondoo lə'je!» ¹⁴ Luki oo'de ningə el'de ene: «Ai ɔji rɔ'se njekujənyamosi kadikare'gi*!» Dɔ row kaw de'ti ne bay par ə, ingəi rɔ'de ar njay. ¹⁵ Ki kare dann'de'ti luki oo kadi ingə lapiya nga ningə, təl dɔ nja'ne'ti, ki kulə toji dɔ Luwə'ti, ki ndu'ne kibo. ¹⁶ Osi nja Jeju'ti, osi nati non'ne nanga, ra'a oyo. Dingəm kakin in de ki Samari'ti. ¹⁷ Jeju el ene: «Njebanji'gi ki dɔgi pəti ki rɔ'de ar njay, eke nje ki jikara awi ra wa?» ¹⁸ Mbunə'de'ti pəti, de kare ki təl re ulə toji dɔ Luwə'ti goto, nan de ki in Juwipi el kin ki kar'ne ba par! ¹⁹ Ningə Jeju el de ki Samari'ti kakin ene: «Ində taa aw, tado kunme lə'i aj'i.»

*Ta ki ɔjido Konbe lə Luwə
(Mat 24:23-28,37-41)*

²⁰ Ndo kare Parisi'gi dɔji Jeju ta ki ɔjido dɔkagilo re Konbe lə Luwə. Jeju el'de ene: «Konbe lə Luwə a re to nya ki de'gi a oyi'ə ki kum'de jaja el. ²¹ A in ki k'el k'ene: “Oyi in yo bo”, eke: “In ne bo el.” Toki rɔta'ti Konbe lə Luwə in dann'se'ti nga.» ²² Go'ti ningə el njendo'gi ene: «Ndo madi a re non ki a ndingəi ngayn kadi oyi ndo kare me ndo'gi'ti lə Ngonn De, nan lo kadi a oyi goto. ²³ Ningə a eli'se eyina: “Kirisiti in ne”, eke “Kirisiti in nu!” kadi ai! Ononyi'se kadi anyinan ngodi ki low'ə'ti! ²⁴ Ningə, toki ndi təl ə lo ar njay njay in dow dɔran'ti ki kare te'n dowə'ti ki nungi kakin ə, ndo re'm m'in Ngonn de kaa a to be tɔ. ²⁵ Nan kete non təl'ə'ti, maji kadi Ngonn De ingə kon ngayn, kadi de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone kin mbəti

* **17:14** 17.14 Lebitiki 14.2-3

m'in bay taa. ²⁶ Ningə, ko nya'a ki ra nya dokagilo'ti læ Nuwe kin ə, be to'a a ra'n nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de to. ²⁷ De'gi soi nya ge, anyinan nya ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai ngaw ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti. Go'ti ningə mann kon kibo re tuji de'gi pəti†. ²⁸ A to to nya ki ra nya dokagilo'ti læ Loti be to: De'gi soi nya num, anyinan nya num, ndogi nya'gi num, lawi nya'gi num, manyi kagi'gi num ə rai kəy'gi num to. ²⁹ Nan ndo ki Loti te'n me bebo'ti ki Sodòm, Luwə adi ndi por ki babur ki in dōran'ti on de'gi təl'de pəti†. ³⁰ Ndo ki m'in Ngonn de m'a te'n bus kaa, be to'a nya'gi a rai nya to. ³¹ Me ndo'a'ti kin de ki in do kəy'ti ə, a ur nanga tado kəy nya'gi lə'ne ki me kəy'ti te'n taga el. Be to ə, de ki ra me ndo'o'ti kaa a təl re be el to. ³² Adi me'se olo do nya'ti ki te do ne Loti'ti, ki ilə rəti ə ingə koy kinS. ³³ De ki sangi kadi n'aji rə'ne ki non'ti, a ilə rə'ne kə. Nan de ki ilə rə'ne kə tado lə'm ə, a ngəm rə'ne ki non'ti to. ³⁴ Adi m'el'se, me kondə'a'ti kin, de'gi joo toi do tirə'ti ki kareba ningə, a uni ki kare, a inyəi ki nungi. ³⁵ Dene'gi joo, a uri nya nan'ti, a uni ki kare ə, a inyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm'gi joo, a rai kulə me ndo'o'ti ki kare ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungi.] ³⁷ Ningə, njendo'gi dəji'ə eyina: «Burəbe, lo ki ra'ti ə, nya'gi kin a rai nya'ti wa?» El'de ene: «Lo ki ninn to'ti ə, mal'gi a kawinan səm'ti.»

18

Kujita ki ojido njegangi ta ki dene ki njengawkoy

¹ Jeju el kujita njendo'gi lə'ne kadi ndo'n'de, kadi elita ki Luwə ta ta, um kadi wongi ra'de go'ti el. ² El ene: «Njegangi ta kare isi bebo'ti madi non. Njegangi ta kakin bəl Luwə el num, ta ilə koji do de'ti el num to. ³ Me bebo'ti kakin ə, dene kare ki njengawkoy si'ti non to. Dene kakin re ki dokagilo'gi pəti el'ə ene: «Gangi ta lə'm ki to mbunə'm'ti ki nje ta lə'm kin adi'm.» ⁴ Njegangi ta kakin mbəti Dokagilo ngayn. Nan təl elta rə'ne ene: «Re m'bol Luwə el num, ta m'ilə koji do'de madi'ti kare el kaa, ⁵ dene ki njengawkoy kam njuwə'm ngayn. Maji kadi m'gangi ta li'ə mad'a, kadi təl re gogi ndo ki rangi'ti, to do'm bay el nga.» ⁶ Burəbe el do'ti ene: «Maji kadi oyi do ta ki njegangi ta ki gorow'ə'ti el kin maji. ⁷ Ke oyi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi nje ki mbəti'de, ki sii nonyi do'a'ti kada ge kondə ge kin el wa? A isi gərərə ba do ra se'de'ti wa? ⁸ Adi m'el'se, a gangi ta lə'de kalangi ba. Nan ndo ki Ngonn De a re, ke a ingə kunme donangi'ti bay wa?»

Parisi ki njetalambo

⁹ Jeju el kujita ki do nje'gi ki oyi rə'de to de'gi ki dana ə kidi ndəgi de'gi. ¹⁰ Ene: «Dingəm'gi joo, rai Kəy'ti læ Luwə tado kelta ki Luwə; ki kare in Parisi, ki nungi in njetalambo to. ¹¹ Parisi in ra ta ə elta ki ojido rə'ne me'ne'ti ene: «Luwə lə'm, m'ra'i oyo tado m'in to to ndəgi de'gi ki nje bogi'gi eke njera nya'gi ki dana el, ki njekuəwə marum, taa to njetalambo kam el. ¹² Me ndo'ti ki siri, m'ogi rə'm nyakuso nja joo. Madi Luwə ki kare me ki dogi'ti, me nyakingə'gi'ti lə'm pəti tigə.» ¹³ Nan njetalambo o'si rə'ne ngərəngi nu, kun kaa ge kun kum'ne ki dōran'ti el. Ningə ində kadi'ne ray ray ə, el ene: «Luwə lə'm oo kumtondoo lə'm tado m'in njeramajell!» ¹⁴ Adi m'el'se, in njetalambo ə təl aw be lə'ne ningə Luwə tudə de'ti ki

† 17:27 17.27 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.24

‡ 17:29 17.29 Lotum 18.20-19.25

§ 17:32 17.32 Lo tum ginn nya'gi 19.26

dana, um Parisi el. Tado de ki un do'ne ta, ə a uləi do'a nanga; nan de ki sol do'ne ə, a uni do'a ta to.»

Jeju ində ji'ne do ngann'gi'ti ki du

(Mat 19.13-15; Mrk 10.13-16)

¹⁵ Ngann'gi ki kasi inbe kin kaa de'gi rei se'de ro Jeju'ti kadi njangido'de. Nan loki njendo'gi oyi nya kin ningə, ndangi'de. ¹⁶ Nan Jeju adi rei ki ngann'gi ki du ro'a'ti ningə el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei ro'm'ti, ononyi'se kadi ɔgi'de tarow, tado Konbe lə Luwə in nya de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁷ Toki rōta'ti adi m'el'se, de ki taa Konbe lə Luwə to ngonn ki du be el ə, a ur me'ti el ratata.»

Basa ki njenyakingə

(Mat 19.16-30; Mrk 10.17-31)

¹⁸ Kibo lə Juwipi'gi kare, dəji Jeju ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁹ Jeju el'ə ene: «Tado ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ²⁰ In gər mbərkikində'gi lə Luwə ki ene: “A uwə marum el, a töl de el, a bogi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el, a ɔsikurə baw'i ki kon'i*.” ²¹ Ningə dingəm töl el Jeju ene: «Nya'gi kin pəti m'təl ro'm go'ti dokagilo kulə ngirə basa'm'ti nu biti bone.» ²² Go ta'gi'ti kin Jeju el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra bay: Aw adi ndogi sə'i nyakingə'gi lə'i pəti tigə, ə lowə nar'a njendoo'gi, ə a aw ki nyakingə'gi ngayn me dōran'ti, ə un go'm!» ²³ Nan loki dingəm oo ta kin, kum'ə diw kururu, tado in de ki nyakingə li'ə in ngayn. ²⁴ Loki Jeju oo'ə, un kum'ne oo'n'ə ningə el ene: «In nya ki ngan ngayn ki ro njenyakingə'gi kadi uri me Konbe lə Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn inbe kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur Konbe lə Luwə.» ²⁶ Nje ki si oyi do ta lə Jeju eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁷ Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki de asi ra el, Luwə asi kadi ra.» ²⁸ Piyər el'ə ene: «Nga j'in, ki j'inyə nyakingə'gi lə'je pəti ə j'un go'i.» ²⁹ Jeju el'de ene: «Toki rōta'ti adi m'el'se, re tado Konbe lə Luwə, de madi, inyə kəy lə'ne, ne'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki baw'ne kon'ne, ki ngann'ne'gi, ³⁰ ə, a ingə do'ti ngayn utə ki kete bay, dokagilo'ti ki bone, taa dokagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki non'ti.»

Jeju elta ki do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti

(Mat 20.17-19; Mrk 10.32-34)

³¹ Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo ki ro'ne'ti, ningə el'de ene: «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndangi ɔjido'm m'in Ngonn de, a tölita'de. ³² Tado, a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi to kogi do'm'ti ge, a taji m'in ge, taa a tuwi mann ta'de do'm'ti num to. ³³ Go'ti, loki indəi'ə ki ndəy ningə, a töl'i'ə. Ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti a te lo koy'ti.» ³⁴ Nan nya kare ki njendo'gi gəri me ta'ti kin goto. In ta ki to lo kiyəro'ti ro'de'ti. Gəri me ta ki Jeju ge kel'de el.

Jeju adi njekumto oo lo Jeriko'ti

(Mat 20.29-34; Mrk 10.46-52)

³⁵ Loki Jeju in ndəkba ki bebo Jeriko ningə, njekumto madi isi ngang row'ti non, isi koy nya. ³⁶ Loki njekumto oo kah bulə de'gi ki isi indəi dəri bur bur ningə, dəji ta ke ri ə ra nya wa. ³⁷ Eli'ə eyina: «Jeju ki Najaretə ə

* 18:20 18.20 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

isi ində dər.» ³⁸ Njekumtə ulə ngirə kadi un ndu'ne ki ta, ə non ki təgi'ne, ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'm!» ³⁹ De'gi ki nje njiyə kete non de'gi'ti ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan kadibe bay ə njekumtə un ndu'ne ki taa dō mad'a'ti ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm!» ⁴⁰ Jeju ra lokati ə un ndu'ne kadi rei si'ə rə'ne'ti. Loki re rə'a'ti ndəkba ningə, Jeju dəj'ə ene: ⁴¹ «In ri ə ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumtə el'ə ene: «Burəbe, m'ge kadi kum oo lo!» ⁴² Jeju el'ə ene: «Oo lo! Kunme lə'i aj'i nga.» ⁴³ Par ə, low'ə'ti non kum'ə oo lo adi un go Jeju ki kulə tōji dō Luwə'ti ta'ne'ti. Loki bulə de'gi oyi nya kin ningə, uləi ngirə kəsikurə Luwə.

19

Jeju ingi ki Jaka

¹ Loki Jeju ur me be'ti ki Jeriko ə isi ində dər ningə, ² dingəm ki njenyakingə kare ki tə'a nan Jaka, ki in ki boi lə njetalambo'gi isi non. ³ Dingəm kin sangi kadi n'oo ke Jeju in nan dana wa, nan lo kadi oo Jeju goto, tado bulə de'gi, taa in de ki gōji tō. ⁴ Be ə, anyi ngodi kete, aw ala dō kagi mbaykote'ti, kadi n'oo Jeju ki a dər ki row ki low'ə'ti kin. ⁵ Loki Jeju re te low'ə'ti kakin ningə, un kum'ne ki taa, el Jaka ene: «Jaka, ur nanga ne kalangi, tado m'in m'a m'nji me kəy'ti lə'i bone.» ⁶ Lo kin'ti, Jaka ur nanga kalangi, uwə Jeju rə'ne'ti ki rənel.

⁷ De'gi pəti ki oyi nya kin, barita dō Jeju'ti eli eyina: «Aw isi be lə njeramajel.» ⁸ Nan Jaka ra taa, el Burəbe ene: «Burəbe, m'a m'adi nusi nyakingə lə'm njendoo'gi. A kin ə re m'taa nya lə'de ki aldo maji ə, m'a m'təl m'ugə bang'a gōgi nja so.» ⁹ Lo kin'ti Jeju ene: «Bone Njekaji de'gi ur me kəy'ti lə'i, tado in kaa in ngonn kaw Abiraham tō. ¹⁰ Tado ki rəta'ti, Ngonn de re kadi sangi de'gi ki nanyinan, aj'i de.»

Kujita dō bər'gi'ti ki mutə (Mat 25.14-30)

¹¹ Loki de'gi uri mbi'de sii oyi ta ki Jeju isi el'de ba bay ningə, Jeju un kujita kare ta'ne'ti kadi el'de. Jeju in ndəkba ki Jerujalem adi de'gi oyi kadi konbe lə Luwə a dōi rə'ne low'ə'ti non. ¹² El'de ene: «Dingəm kare ki oji'ə me maji'ti isi aw be madi'ti ki sanyi kadi indəi jōgi konbe dō'a'ti bay taa tō təl. ¹³ Be ə, kete bay taa kadi aw, bar njekulə'gi lə'ne dōgi, adi de ki ra dann'de'ti mbal'or kare, ningə el'de ene: “Tai, təli ji'se bti kadi m'təl m're m'ingə'n'se.” ¹⁴ Nan de'gi ki me be'ti li'ə mbəti go'ə'ti, in ginn'ə'ti kan, ə uləi de'gi go'ə'ti eli eyina: “Ji ndigi el kadi de kin re isi ngar dō'je'ti.” ¹⁵ Be kaa, indəi jōgi ngar dō'a'ti. Be ə, loki təl re be ningə, bar nje ra kulə'gi lə'ne ki adi'de nar kakin kadi n'oo ke in ri ə rai wa. ¹⁶ De ki dōkete re, ningə el ene: “Be'm, nar or ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə dōgi dō'ti kin.” ¹⁷ Ə ngar el ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me kində kum go nya'ti ki nden be, m'indəi nje konbe dō bebo'gi'ti ki dōgi.” ¹⁸ De ki nja joo re, ningə el ene: “Be'm, nar or ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə mi dō'ti kin.” ¹⁹ Ə ngar el'ə ko ta inbe kakin ene: “In isi to nje konbe dō bebo'gi'ti mi.” ²⁰ In ki rangi re ningə el ene: “Be'm, oo nar or lə'i ki kare ki adi kaa nyi to kin, m'aw m'ngəm ta ku'ti dangi m'ad'a to. ²¹ Tado m'bol'i, in de ki ngan ngayn: nya ki ində el kaa un num, nya ki duw el kaa ujə num.” ²² Lo kin'ti ngar el'ə ene: “In

† 18:38 18.38 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dō'ti ginn makitu'ti nanga.

njekulə ki majel. Ningə m'a m'gangi ta dɔ'i'ti ki ta ki te ta'i'ti inbe. In gər maji kadi m'in de ki ngan ngayn: nya ki m'ində el kaa m'un num, nya ki m'duw el kaa m'ujə num. ²³ Nga ra bann be ə re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti el wa? Re ində lo ngəm nar'ti ə, m'təl m're kin ə m'a m'ingə mann'a dɔ'ti." ²⁴ Go'ti ngar el de'gi ki rai low'ə'ti non ene: "Tai nar ɔr ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki awi'n dɔgi kin." ²⁵ Ə de'gi eli ngar eyina: "In kam aw ki nar ɔr dɔgi nga." ²⁶ Nan ngar el'de ene: "M'el'se toki, de ki aw ki nya, a adi'ə dɔ'ti, nan de ki awi'n el, in ki nden inbe ki awi'n kin kaa a tai ji'ə'ti bay. ²⁷ Ningə njeban'gi lə'm, ki mbeti kadi m'in ngar dɔ'de'ti, rei se'de, tɔli'de takum'ti ne."»

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə

(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-10; Jan 12.12-16)

²⁸ Go ta'gi'ti kin, Jeju gangi kete non bulə de'gi, un row ki kaw ki Jerujalem. ²⁹ Loki Jeju re te ndəkba ki be ki Betipaje in ki be ki Betani, ki kaw ki kadi mbal'gi'ti ki bari'de mbal kagi Buni'gi kin ningə, ulə njendo'gi joo. ³⁰ El'de ene: «Awi me ngonnn be'ti ki ra non'se'ti kam. Loki a uri ki me be'ti, a ingəi ngonnn koro ki dɔ'i'ə adi ra. In ngonnn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in. ³¹ Ə re de madi dəji'se ene: "Tadɔ ri ə isi tuti ngonnn koro kin wa?" Ə a eli'ə eyina: Tadɔ "Burəbe ə ge'ə."»

³² Nje ki Jeju ulə'de kakin awi ningə nyi, ingəi nya'gi inbe toki Jeju el'n'de. ³³ Be ə, tuti ngonnn koro kakin ningə, be nje koro'gi dəji'de eyina: «Tadɔ ri ə tuti ngonnn koro kin wa?» ³⁴ Ningə njendo'gi iləi'de'ti eyina: «Burəbe ə ge'de.» ³⁵ Loki rei ki ngonnn koro kakin adi Jeju ningə, ləwi ku'gi lə'de gidə'ti ə adi Jeju ala isi dɔ'ti. ³⁶ Kɔti inbe ki isi ɔti aw kete kete kin ningə, de'gi mbalayi ku'gi lə'de dɔ row njiyə'ti. ³⁷ Loki Jeju isi re ndəkba ki Jerujalem'ti ki row ki in ki dɔ mbal kagi Buni'gi'ti kin ningə, bulə njendo'gi li'ə pəti, rɔ'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de ki taa, piti Luwə tadɔ nyakoji'gi pəti ki ra adi oyi ki kum'de. ³⁸ Piti Luwə eyina: «Kadi Luwə njangi dɔ ngar ki re me tɔ Burəbe'ti!

Kadi lapiya re ki dɔ dɔran'ti, ə tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki nje kisi dɔran'ti tɔ.»

³⁹ Parisi'gi madi ki in dann bulə de'gi'ti eli Jeju eyina: «Burəbe, ndangi njendo'gi lə'i adi uti ta'de.» ⁴⁰ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'adi oyi, re ingi uti ta'de kaa, gagi mbal'gi a singəi səkitə.»

Jeju non tadɔ bebo Jerujalem

⁴¹ Loki Jeju ində dɔ be ki Jerujalem ndəkba ə un kum'ne oo'n'ə ningə mann non re kum'ə'ti. ⁴² Mann non re kum'ə'ti adi el ene: «Kin ə re dɔkagilo'gi ki, bone kin, in kaa in gər row lapiya kin ə re a in soti sə'i, nan kum'i te dɔ'ti el. ⁴³ Ndo'gi ki ngan a rei non kadi njeban'gi lə'i a uləi nan gugi dɔ'i, a iləi nan ki ta tɔ row'gi pəti, a uti nu nguy lo kadi a te goto. ⁴⁴ A budi'nu nanga mur mur ki de'gi lə'i. Mbal madi ki kadi de a inyə adi isi dɔ mad'a'ti goto. Tadɔ kum'i te dɔ dɔkagilo'ti ki Luwə re'n kadi ra'n sə'i kin el.»

Jeju me Kəy'ti lə Luwə

(Mat 21.12-13; Mrk 11.15-19; Jan 2.13-16)

⁴⁵ Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ilə rɔ'ne tuwə njelaw nya'gi səm'ti kɔ. ⁴⁶ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "Kəy lə'm a in kəy kelta ki Luwə, nan ingi, tɔli'ə lokiyəɔ'ti lə njebo'gi'gi yo."»

⁴⁷ Ndo'gi pəti, Jeju ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə. Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ki njekundo de'gi me bə, sangi row kadi n'təli Jeju, ⁴⁸ nan gəri row'ə el, tado bulə de'gi indəi mbi'de maji ngayn go ta'ti li'ə.

20

Təgi lə Jeju

(Mat 21.23-27; Mrk 11.27-33)

¹ Ndo kare, Jeju sii ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə, ilə'n mbər Poyta ki maji ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi ki ngatəgi'gi, tei non rei. ² Loki rei ningə dəji'ə eyina: «El'je adi j'oo, in ki tōgi ki in ra ə isi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tə a adi ndu'ne ə isi ra'n wa?» ³ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kare kadi eli m'in. ⁴ In nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi?» ⁵ Nan təli marita dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: "In Luwə ə ulə" a dəji'je ene ke ra bann ə j'un me'je j'ad'a el wa? ⁶ A kin ə re j'eli j'ene: "In de'gi ə uləi Jan" ə, bulə de'gi ba pəti a tiləi'je ki mbal təli'je, tado gəri maji ngayn kadi Jan in njekeltakita Luwə'ti.» ⁷ Bə ə təli eli Jeju toki n'gəri de ki ulə el. ⁸ Ə Jeju ilə de'ti ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se tōgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tə.»

Kujita də nje ra kulə ndoo nju'ti

(Mat 21.33-46; Mrk 12.1-12)

⁹ Go'ti, Jeju ilə rə'ne elta bulə de'gi me kujita'ti kin ene: «Dingəm kare uwə ndoo nju ningə; də'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju kadi to rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'ti ə kanyi nan nya'a ningə, ət aw mbah ki go'ə ngal. ¹⁰ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər lə'ne kare kadi aw taa kandi nya ndoo nju kakin, ki in yan'ne ji njerakulə'ti adi ne. Nan loki bər aw ningə, nje ra kulə'gi, tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw. ¹¹ Njendoo təl ulə bər ki rangi bay. Nan in kaa, tindəi'ə ge taji'ə ge, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw. ¹² Bə kaa dingəm kakin təl ulə bər ki nja mutə bay. Ningə in ki nja mutə kin, in kaa nje ra kulə'gi kakin tindəi'ə, adi'ə do, ə tuwəi'ə adi'ə aw. ¹³ Lo kin'ti, bə njendoo dəji ta rə'ne ene: "In ri ə kadi m'ra wa. M'a m'ulə ki ngonn'm ki dingəm ki njendigi lə'm ngayn kin. Dəmaj, a bəli gid'ə." ¹⁴ Nan nje ra kulə nju loki kum'de osi də ngonn'on'ti ningə, elinan ta kin dann'de'ti eyina: "Dəro'a inbə kam ə a in nje nya nduwə. Ji təli'ə j'adi ndoo nju kin təl nya lə'je!" ¹⁵ Bə ə, ndəri ngonn kakin uwəi'ə awi si'ə gidi ndoo'ti taga, təli'ə. Lo kin'ti Jeju dəji'de ene: Eke dingəm ki bə nje ndoo kin a ra se'de bann wa? ¹⁶ A re kadi tōko nje ra kulə nju kin kə, ə ində nje ki rangi ta ndoo nju'ti.» Loki de'gi oyi ta ki Jeju el kin ningə, eli eyina: «Jagi, nya kin a ra nya be el.» ¹⁷ Nan Jeju gon'de ba ningə el'de ene: «Ta ki makitu lə Luwə el ene
"Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in tōgi kəy'*, kin me'ə in ri ə?

¹⁸ De ki ra ki osi də mbal'ti kin ə, a təti njəki njəki. A re mbal kin ə osi də'a'ti ningə, de'ə kin a rəkəitəi'ə rəkəitə rəkəitə».

Ta də lambo'ti lə ngar Sejar

(Mat 22.15-22; Mrk 12.13-17)

¹⁹ Njendo ndukun'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi sangi row kadi n'uwəi Jeju low'ə'ti ne, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin oji

* 20:17 20:17 Pa'gi 118.22

dɔ'de, nan bɔli bulə de'gi. ²⁰ Be ə, indəi kum'de go Jeju'ti, ningə uləi de'gi madi ki rai rɔ'de to de'gi ki dana be rɔ'a'ti. Uləi de rɔ'a'ti kadi to me ta'ti ki a te ta'a'ti kin ningə, n'uwəi'ə'n'ə n'uləi'ə ji nje konbe'ti ki aw tɔgi dɔ'a'ti. ²¹ Ə de'gi kakin dɔji Jeju eyina: «Njendo de'gi, ji gər kadi in njekelta ki rɔta'ti taa in njendo nya ki rɔta'ti tɔ. Kər kum'de dana goto rɔ'i'ti, isi ndo de'gi row ki rɔta'ti ki nəl Luwə. ²² Ə el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi j'ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?» ²³ Nan Jeju gər kadi ədi kum'ə kare, adi el'de ene: ²⁴ «Tɔji m'in silə kare adi m'in m'oo, ke dɔ nan ə si'ti, ə tɔ nan tɔ ə ndangi'ti wa?» Ningə eli eyina: «In ngar Sejar.» ²⁵ Nga a Jeju el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» ²⁶ Lo kin'ti, lo kadi uwəi Jeju ki ta ki ta'a'ti non bulə de'gi'ti goto. Ta ki ilə'de'ti əti'de bɔl to kəti yo, adi rai ta'de mbo.

Sadusi'gi ki kində lo koy'ti

(Mat 22.23-33; Mrk 12.18-27)

²⁷ *Sadusi'gi ki madi rei rɔ Jeju'ti. Sadusi'gi in de'gi ki nje k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el. Rei rɔ'a'ti dɔji'ə eyina: ²⁸ «Njendo, Moji ndangi ta kin me makitu'ti adi'je ene: "Re de madi, ngonnnkon'a taa dene, ə ngonnnkon'a kakin oji ngonn ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonnnkon'a'ti."† ²⁹ Ningə ki ɔjido ta kin, ngannkon nan'gi in siri. Ki dɔkete ta dene, oji'n ngonn el bay ə oy. ³⁰ Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə kah'a'ti inbe kakin. ³¹ Ki nja mutə re in kah'a'ti inbe kakin bay. Adi ngannkon nan'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti, ningə oyi adi lo koji ngonn si'ə goto. ³² Ta tɔlta'a'ti, darɔ dene inbe re oy tɔ. ³³ Nga ke ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ə dene kakin a in ne'ə wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.» ³⁴ Jeju el'de ene: «Dɔnangi'ti ne ə dingəm'gi ki dene'gi isi taai nan. ³⁵ Nan de'gi ki Luwə oo'de kadi asi kadi a indəi taa lo koy'ti, kadi sii me bəkon'ti ki sigi, a taai nan dene'ti ki dingəm el nga. ³⁶ Taa a oyi el tɔ, tado a toi to malayka'gi be. In ngann Luwə tado Luwə adi'de indəi taa lo koy'ti. ³⁷ Ningə ta k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, Moji inbe elta ar njay dɔ'ti kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti. Loki elta ɔji'n dɔ por ki on me ngan'ti, Moji bar Luwə ene: "Luwə lə Abiraham, Luwə lə Isaki, ki Luwə lə Jakobi‡." ³⁸ Ningə Jeju ilə dɔ'ti toki Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el. Tado takum Luwə'ti de'gi pəti sii ki dɔ'de taa.» ³⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki nan'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, elta maji ngayn.» ⁴⁰ Tado sangi kadi n'dɔji'ə ta ki rangi el nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-45; Mrk 12.35-37)

⁴¹ Jeju dɔji'de ta ene: «Ra bann be ə de'gi eli par eyina Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in ngonnnkaw Dabidi wa? ⁴² Tado Dabidi inbe ki dɔ'ne el me makitu Pa'gi'ti ene: "Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene: <Re isi dɔjikəl'm'ti ne,

⁴³ biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔg'i'tiŠ»."

⁴⁴ «Ə re Dabidi bar Kirisiti De ki Luwə mbət'ə Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a in ngonnnkaw Dabidi ba par wa?»

† 20:28 20.28 Lotum 38.8; Ndukun 25.5-10. ‡ 20:37 20.37 Tekitaga 3.2, 6 § 20:43 20.43 Pa'gi 110.1

Jeju gangi ta dɔ njendo de'gi ndukun'ti la Luwə

(Mat 23.37-39; Mrk 12.38-40)

⁴⁵ Jeju el njendo'gi la'ne takum bulə de'gi'ti ki isi oyi dɔ nyando li'ə ene: ⁴⁶ «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki ndigi njiyə ki ku ngal, taa ndigi kadi de'gi rai'de lapiya ki bukinan'ti lo kingənan'gi'ti la bulə de'gi tɔ. Me kəykawnan'gi'ti la Juwipi'gi, eke lo nyakusɔ'ti, a ndigi lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. ⁴⁷ Taai nyamaji'gi la njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi n ta ki ngan ngayn dɔ de'ti utə ndəgi de'gi.»

21

Kadikare la njengawko'gi ki njendoo

(Mrk 12.41-44)

¹ Jeju un kum'ne isi oo'n njenyakingə'gi ki isi iləi kadikare la'de me nya kadikare'ti. ² Ningə oo njengawko'gi ki njendoo kare re ki ngann silə joo ilə tɔ. ³ Ə Jeju el ene: «M'el'se toki rɔta'ti, njengawko'gi ki njendoo kam ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. ⁴ Tado ndəgi de'gi pəti kam, adi bunə nar'gi la'de, nan njengawko'gi kin, me ndoo'ti li'ə, nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rɔ'ne ə un ba pəti adi.»

Jeju elta dɔ kəykawnan'ti la Juwipi'gi ki a tuji

(Mat 24.1-2; Mrk 13.1-2)

⁵ Go'ti, de'gi madi isi elita dɔ Kəy'ti la Luwə eli eyina in nya ki əti bol ki dum, tado mbal'gi ki ndolo ki rai, ki nya'gi ki de'gi adi Luwə. Nan Jeju el ene: ⁶ «Nya'gi pəti ki oyi'de kin, ndo madi a re non ki mbal kare ki a nanyi kadi isi dɔ mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nyakoji'gi ki a toji dɔkagilo kon ki a re

(Mat 24.3-8; Mrk 13.3-8)

⁷ Lo kin'ti, de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo, dɔkagilo ki ra'ti ə nya kin a ra nya wa? Nyakoji ki bann ə a toji kadi de'gi gəri dɔkagilo'ə ki a ra'n nya wa?» ⁸ Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, adi de ədi'se el. Tado de'gi ngayn a rei ki tɔ'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti", ningə dɔkagilo'ə kaa re nga, nan maji kadi uni go'de el. ⁹ Loki a oyi kah rɔ'gi, de'gi a in ki nan ki rɔ'gi kin, adi bol ra'se el. Tado kadi nya'gi kin a rei kete bay taa, nan a in dɔboy ndo tanan'ti non el bay.»

¹⁰ Ə Jeju el'de bay ene: «Ginn be madi a aw rɔ dɔ ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw rɔ dɔ konbe madi'ne'ti. ¹¹ Donang a yəki, yəki ki əti bol, taa me lo'gi ki dangi dangi, monyi kosi'gi ki nje tɔko de'gi a osi ge, bo a on ge. Ningə nya'gi ki əti bol ngayn a in ki dɔran'ti rei, ki nyakoji'gi ki əti bol.

Dɔkagilo kindəkumndoo

(Mat 10.17-22; Mrk 13.9-13)

¹² «Nan kete non nya'gi'ti kin pəti, de'gi a indəi ji'de dɔ'se'ti, a adi'se kon. A awi sese lo kəykawnan'gi'ti la Juwipi'gi, buki'se dangay'ti a awi sese non ngar'gi'ti ki boi, ki non nje konbe'gi'ti tado lə'm. ¹³ Lo kin'ti, in tarow ki te kadi ingəi ə manyinaji lə'm ki rɔ'de'ti. ¹⁴ Ningə nya ki kadi indəi dɔ'se'ti ə to kin. Ononyi'se kadi sangi ta madi indəi dɔ'se'ti kete kadi to eli'de manji ta dɔ'se'ti. ¹⁵ Tado m'inbe m'a m'adi'se ta ki gosi ki kadi eli'de. Ningə njekosi'se ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi osi kum yan'se eke kadi manji el. ¹⁶ A oyi kadi baw'se'gi ki kon'se'gi, ki ngannkon'se'gi,

noji'se'gi ba pëti, ki madi'se'gi a uni dō'se kadi adi de'gi. Ningə a gangi ta koy dō de'gi ngayn dann'se'ti. ¹⁷ De'gi pëti a ɔsi'se ta tado lə'm. ¹⁸ Nan bisi dō'se kare kaa a osi kə el. ¹⁹ Ningə in me kuwətoɔgiba'ti anyi a ingəi kaji.

Tuji ki a te dō bebo Jerujalem'ti
(Mat 24.15-21; Mrk 13.14-19)

²⁰ «Loki a oyi njero'gi iləi nan gugi dō Jerujalem kin ningə, kadi in gəri toki dōkagilo tuj'ə in ndəkba. ²¹ Be ə, de'gi ki sii Jude'ti, kadi anyinan boi ki dō mbal'gi'ti, ə kadi nje ki sii me bebo'ti, tei ki taga rangi, ningə kadi de'gi ki isi mu, kadi uri me bebo'ti el. ²² Tado a in ndo gangi ta ki kadi j'in pëti ki Makitu lə Luwə el ta'a a ra nya. ²³ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndo'a'ti non kin. Tado kumtondoo ki ngayn a ra de'gi me be'ti, ki wongi lə Luwə ki a re dō de'gi'ti ki me be'ti kin tō. ²⁴ De'gi a toli'de ki kiyəro, a uwəi'de awi se'de bər'ti dō be'gi'ti ki dangi dangi. De'gi ki gəri Luwə el a njiyoi dō Jerujalem mbisi'ə mbaraki mbaraki, biti kadi dōkagilo lə'de ki Luwə oji tolta'ne.

Təl Ngonn de
(Mat 24.29-31; Mrk 13.24-27)

²⁵ «Dokagilo'ə'ti kin, nyakoji'gi a tei kum kadi'ti ge, ki nanyi ge, ki mee'gi ge*. Dɔnangi'ti, mann ba a in, kah a bar ki taa, adi de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, bol a tol'de. ²⁶ Bol a tol'de adi dadi par par, sii nginəi ta tuji'gi ki a tei dō'de'ti dɔnangi'ti. Tado togi'gi ki dɔran'ti a yəki. ²⁷ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki togi pëti, me kunji'ti ki ətəi bol†. ²⁸ Loki nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi rai ro'se, ɔri dō'se taa, tado kagilo taa k'ilə taa lə'se in ndəkba.» ²⁹ Ningə Jeju un kujita ndo'n'de nya ene: «Gonyi kagi mɔbaykote ki ndəgi kagi'gi oyi. ³⁰ Loki mbi'ə ulə ngirə kiti kin ningə, gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ³¹ Be tō ə, loki oyi nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Konfe lə Luwə in ndəkba. ³² Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dō'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pëti a rai nya. ³³ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Kisi dō nja'ti

³⁴ «Maji kadi sii dō nja'se'ti, um adi gon nyakuso ki gon nyakanyi, ki mərta ki dō nya ki dɔnangi'ti ne uwə me'se adi ndo kin uwə'se nanga bus el. ³⁵ Kadi uwə'se nanga toki bandi a osi'n dō kanji'gi'ti kin be el. Tado in nya ki a osi dō de'gi'ti pëti ki dɔnangi'ti. ³⁶ Ningə kadi toi bi el, elita ki Luwə ki dōkagilo'gi pëti kadi to ingəi togi dumi dō nya'gi pëti ki a rai nya kin, ə kadi tei rai ki takum Ngonn de'ti.»

³⁷ Re kada kaa, Jeju ndo nya de'gi me Kəy'ti lə Luwə. A re kondə'ti to ningə, te aw dō mbal'ti ki bari'ə dō mbal kagi Buni'gi. ³⁸ Loki lo ti njay to ningə, bulə de'gi rei me Kəy'ti lə Luwə kadi oyi dō ta li'ə.

22

Judasi un dō Jeju
(Mat 26.1-5, 14-16; Mrk 14.1-2, 10-11)

¹ Nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el, ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba*. ² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, sangi row

* 21:25 21.25 Ejay 13.10; Ejəkel 32.7; Juwəl 3.3-4 † 21:27 21.27 Daniyel 7.13 * 22:1 22.1 Tekitaga 12.1-27

kadi n'uwəi Jeju n'toli'ə, nan boli bulə de'gi. ³ Ə Satan ur me Judasi'ti ki bari'ə Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dogi gidə in joo. ⁴ Ur me'ə'ti ad'a aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi lə njekujenyamosi kadikare'gi ki njekundo njengəm ta *Kəy lə Luwə, dō row'ti ki kadi ulə'n Jeju ji'de'ti. ⁵ Lo kin'ti, rə nje ki Judasi aw ingə de kakin nəl'de ngayn adi uni mindi'de kadi n'adi'ə nar. ⁶ Judasi ndigi dō'ti, nga ningə isi sangi row ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti ə kadi bulə de'gi oyi lowə el.

Jeju adi rai go Paki

(Mat 26.17-19; Mrk 14.12-16)

⁷ Ndo kuso mapa ki hum dō'ə el asi, adi in ndo tol ngann bati'gi tado nyakuso Paki. ⁸ Ə Jeju ulə Piyər ingi ki Jan ene: «Ai rai go nyakuso Paki kadi j'usoi.» ⁹ Ingi teli dēji'ə eyina: «Loki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso səm'ti wa?» ¹⁰ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai, loki isi uri ki me bebo'ti ningə, a tōri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti dō'ne'ti ningə, uni go'ə, uri me kəy'ti ki ur'ti. ¹¹ Loki uri go'ə'ti ningə, eli be nje kəy kin eyina: «Njendo ene kadi ji dēji ke kəy ki ra ə kadi n'a n'uso nya Paki'ti ki njendo'gi lə'ne wa?» ¹² Lo kin'ti, de kakin a oji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, ki nya'gi pəti me'ti. Lo kin ə a rai nyakuso'ti kadi j'usoi. ¹³ Piyər in ki Jan awi ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de kakin, adi rai nyakuso Paki indəi dō'a dana.»

Nyakuso lə Burəbe

(Mat 26.26-29; Mrk 14.22-25; 1Ko 11.23-26)

¹⁴ Loki dəkadi asi, Jeju in ki njekawkulə'gi sii ta nyakuso'ti. ¹⁵ Ə Jeju el'de ene: «M'ndigi ngayn kadi m'njo nya Paki kin sese bay taa kadi m'ingə kon. ¹⁶ Ningə m'el'se toki rōta'ti, m'a m'njo sese ki rangi gogi el, biti dəkagilo kuso'a'ti me Konbe'ti lə Luwə.» ¹⁷ Go'ti, Jeju un kōpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə dō'ti, ningə təl'n adi njekawkulə'gi ə el'de ene: «Tai anyinan dann'se'ti, ¹⁸ Tado toki rōta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi Konbe lə Luwə re'n.» ¹⁹ Go'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dō'ti, uwə tət'i nan'ti, təl'n adi'de ene: «In kin in darō'm, ki in ki kun kadi'se. Tai sōi kadi me'se olō'n dō'm'ti.» ²⁰ Go nyakuso'ti, Jeju un kōpi yiwi kandi nju, ra toki yan nyakuso kakin be to, ningə el'de ene: «Kōpi kin in kunmindi ki sigi me mosi'm'ti ki a anyi tado lə'se†.

²¹ «Ningə kadi oyi toki de ki a ulə'm ji de'gi'ti, isi ulə ji'ne nan'ti sə'm me ngo kuso nya'ti ne. ²² Tado Ngonn de a oy toki Luwə oji'n kete, nan kumtondoo in lə de kin ki ulə Ngonn de ji de'gi'ti.» ²³ Lo kin'ti, njekawkulə'gi iləi rō'de isi dējinan ta dann'de'ti ke nan dann'de'ti ə kadi a ra nya ki be kin wa?

Nan a in ki boi?

(Mat 20.24-28, 19.28; Mrk 10.41-45)

²⁴ Go'ti, njekawkulə'gi uləi ngirə manjinan ta'ti ki tōgi'de eyina ke nan ə a in kibo dann'de'ti wa? ²⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngar'gi ki onyibe dō ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dōnangi'ti ne, rai rō'de kadi n'in burəbe'gi dō de'gi'ti, taa nje ki tōgi konbe in ji'de'ti, indəi tōgi dō de'gi'ti kadi bari'de njeramaji'gi lə'de to. ²⁶ Nan ingi, maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el. De ki in ki tōgi dann'se'ti, maji kadi təl rō'ne de ki dō du'ti, ningə kadi de ki njekundo'se, təl nje ra kulə lə'se to. ²⁷ Tado de ki nje kisi ta nya kuso'ti num, de ki nje re ki nyakuso num, dann'de'ti ki joo kin, in ki nje kisi ta nyakuso'ti ə in kibo. Ningə m'in, m'nji dann'se'ti to nje re ki nyakuso

† 22:20 22.20 Tekitaga 24.8; Jeremi 31.31-34

kadi'se. ²⁸ Ingi ə in de'gi ki uwəi tōgi'se ba sə'm me kon'ti. ²⁹ Ningə toki Luwə ki Bai adi'm Konbe kakin ə, m'in m'adi'n'se tō. ³⁰ A soi ge, anyinan ge sə'm me Konbe'ti lə'm. Ningə a sii dō kumbər gangi ta'gi'ti kadi gangi ta dō ginn kaw Isirayel'ti ki dōgi gidə in joo.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Mrk 14.27-31; Jan 13.37-38)

³¹ Jeju el Simon ene: «Simon, Simon, Satan dəji tarow kadi n'siyə'se toki de a siyə'n ko me yatiya'ti be. ³² Nan m'in, m'elta ki Luwə tado'i, kadi ilə kunme lə'i kō el. Ningə loki a təl ki rō'm'ti, maji kadi ulə dingəm me ngannkon'i'gi'ti tō.» ³³ Ə Piyər el Jeju ene: «Burəbe, m'nji dō nja'm'ti kadi re in dangay kaa m'a m'aw sə'i nan'ti. A re in koy kaa m'a m'oy sə'i.» ³⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Piyər, adi m'el'i, bone inbe kin, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə toki in gəri'm el.»

Nar, ki bəl, ki sa

³⁵ Jeju el njendo'gi ene: «Loki kete m'ulə'se ki kanji kadi uni nar, eke bəl, eke sa nja'se kin nya madi du'se wa?» Ə iləi Jeju'ti eyina: «Jagi, nya madi du'je el.» ³⁶ Nga ə Jeju el'de ene: «Ningə ki ngəsine kin, de ki aw ki nar ningə kadi un ji'ne'ti, in ki aw ki bəl ə kadi un ji'ne'ti. A kin ə re de madi aw ki nya kati el ə kadi or ku ki rō'ne'ti law kadi ndogi ə inyə nar'a ndogi'n nya kati kare uwə ji'ne'ti. ³⁷ Adi m'el'se, maji kadi nya ki makitu lə Luwə el ta'a ene: "Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti‡," kin ra nya. Ningə nya ki kadi a re dō'm'ti, a ra nya.» ³⁸ Njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbe, nya kati ə in joo kin.» Anyi el'de ene: «In be kin asi.»

Jeju elta ki Luwə dō mbal kagi Buni'gi'ti

(Mat 26.36-41; Mrk 14.32-38)

³⁹ Go'ti Jeju te, ningə toki isi ra'n kete kete, un tarow isi aw ki dō mbal kagi Buni'gi'ti. Njendo'gi li'ə uni go'ə. ⁴⁰ Loki rei tei dō mbal'ti, Jeju el njendo'gi ene: «Elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.» ⁴¹ Anyi or rō'ne sanyi nden, ningə ɔsi məkəsi'ne nanga, elta ki Luwə ene: ⁴² «Bai, re in ndigi ə, ɔsi kəpi kon kin ngərəngi kō rō'm'ti. Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kadi ndigi'ti lə'i taa.» ⁴³ Lo kin'ti non be, malayka kare in dōran'ti re ad'a tōgi. ⁴⁴ Metuji ra Jeju, il'ə nanga el, adi elta ki Luwə ki tōgi'ne, tut'ə tosi nanga dogro dogro to kōr mosi be.

⁴⁵ Go kelta'ti ki Luwə, Jeju ində taa, təl re rō njendo'gi'ti ningə, ingə'de, isi toi bi ki me kon. ⁴⁶ Ə el'de ene: «In ri ə! isi to'i bi inbe biti wa? Indəi taa, ə elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.»

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-55; Mrk 14.43-49; Jan 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jeju a elta ba bay ningə, kuti de'gi tei non isi rei. Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi lə Jeju ki dōgi gidə in joo ə in non'de'ti. Re ki rō Jeju'ti kadi n'uwə ki rō'ne'ti. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «In Judasi ki kuwə ki a uwə Ngonn de ki rō'i'ti ə a ulə'n'n'ə ji de'gi'ti!»

⁴⁹ Loki nje njiyə ki Jeju oyi nya'gi ki ra ra nya be ningə, dəji Jeju eyina: «Burəbe, maji kadi ji tugə'de ki nya kati eke kadi ji ra bann?»

⁵⁰ Ningə low'ə'ti non, ki kare dann'de'ti or kiyə tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dōjikəl'ɔ'ti bati gangi. ⁵¹ Nan Jeju el'de ene: «Asi be nga, inyəi'de adi rai.» Ningə ulə ji'ne ɔdi'n mbi paja kakin, adi mbi'ə təl to maji gogi. ⁵² Go'ti, Jeju un ta el kibo'gi lə

njekujənyamosi kadikare'gi, ki njengəm ta Kəy lə Luwə, ki ngatəgi'gi ki rei ki dɔ'a'ti ene: «To to nya ki m'in njeɓogi ə, rei ki kiyəɔ'gi ki gəl'gi kadi uwəi m'in be? ⁵³ Nɔɔ'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, nan uwəi m'in el, ningə in nɔɔ lə'se ɓone, in nɔɔ ki kadi tɔgi'gi ki majel ɔɔi rɔ'de me lo ki diw'ti.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mat 26.57-27.1; Mrk 14.53-15.1; Jan 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin'ti, uwəi Jeju, awi si'ə, uri si'ə kəy lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Piyər njiyə sanyi nden, ningə un go'de isi aw se'de. ⁵⁵ De'gi iləi por tambalo'ti, sii ta'ti, adi Piyər aw si ta'ti se'de. ⁵⁶ Ningə ngonn ki dene kare ki nje ra kulə me kəy'ti, oo Piyər isi kunji por'ti, ə ində manja ba, ningə el ene: «In ki isi kin kaa, kete in si'ə tɔ.» ⁵⁷ Nan Piyər manji ene: «Dene, m'gər'ə el.» ⁵⁸ Ə nden go'ti ə de ki rangi oo Piyər, ningə təl el ɓay ene: «In kaa in dann de'gi'ti li'ə tɔ.» Nan Piyər ilə de'ti kakin ene: «Jagi, m'in se'de el.» ⁵⁹ Biti asi kadi kare go'ti, ningə de ki rangi təl re dɔ'ti ɓay ene: «Ki rɔta'ti, dingəm kin kete in si'ə tɔ, tado in de ki Galile'ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ilə'ti ene: «Dingəm, m'gər me ta lə'i ki ge kadi el kin el.» Anyi tanan'ti non inɓe ki Piyər isi elta ta'ne'ti ba ɓay ningə, kunə kunjə non. ⁶¹ Low'ə'ti non, Burəbe ilə rəti gon Piyər, ningə me Piyər olo dɔ ta'ti ki ndɔki Burəbe el'ə ene: «Bone inɓe kin, kete ɓay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene gəri'm elɓ.» ⁶² Piyər ində lo te taga ki mann non ki tingə kum'ne'ti.

De'gi taji Jeju, tindəi'ə

(Mat 26.67-68; Mrk 14.65)

⁶³ De'gi ki njengəm Jeju, mboi si'ə ge, tindəi'ə ge. ⁶⁴ Anyi dɔi kum'ə ə eli eyina: «Nan ə Indəi wa, in elta ki ta Luwə'ti ə ndon ndil adi j'oo!» ⁶⁵ Taa nyataji'gi ki rangi ngayn tei ta'de'ti ki rɔ'a'ti.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi

(Mat 26.59-66; Mrk 14.55-64; Jan 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ingəi nan, awi ki Jeju non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi, ⁶⁷ ningə eli'ə eyina: «Re in ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə ə el'je adi j'oo.» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'el'se kaa a uni me'se adi'm'in el. ⁶⁸ Taa re m'dəji'se ta kaa a iləi'm'in'ti el tɔ. ⁶⁹ Ningə ki ji ra'n tanan'ti ne kin, ulə ngirə ɓone kin, Ngonn de a isi dɔjikɔl Luwə'ti ki nje tɔgi nga.» ⁷⁰ Anyi pəti dəji'ə eyina: «Adi in ngonn lə Luwə wa?» Ə Jeju lə'de ene: «Inɓe'gi eli ki ta'se toki, m'in Ngonn lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin'ti, eli eyina: «In kin ji sangi kadi de madi ki rangi el taa dɔ'a'ti ɓay wa? J'inɓe'gi j'oyi ta ki ta'a'ti inɓe ki mbi'je ne nga kin.»

23

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mat 27.2, 11-14; Mrk 15.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Go'ti, indəi taa pəti awi ki Jeju non Pilati'ti. ² Ningə lo kin'ti, iləi rɔ'de isi indəi taa dɔ Jeju'ti eyina: «Dingəm kam j'ingə isi sulə de'gi kadi buki'de mu. El'de kadi ugəi lambo ngar Sejar el. Taa ra dɔ'ti non el ɓay toki n'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, n'in ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jeju ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ⁴ Lo kin'ti, Pilati

el de'gi kibo'gi læ njekujenyamosi kadikare'gi ki bulə de'gi ene: «M'ingə nya madi ki asi kadi m'gangi'n ta dɔ dingəm'ti kin el.» ⁵ Nan uwəi ta'de ngan eyina: «In nje sulə de'gi ki nyando læ'ne kadi tanyi rɔ. Un donangi ki Jude ba pəti, ulə ngirə Galile'ti bitɪ te'n rɔ'je'ti ne kin.»

Jeju a non Eroditi

⁶ Loki Pilati oo ta ningə dəji ene ke dingəm kin in de ki Galile'ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jeju in ginn konbɛ'ti læ Erodɪ ningə, ulə si'ə adi Erodɪ ki dɔkagilo'ə'ti kin in Jerujalem'ti non tɔ. ⁸ Loki Erodɪ oo Jeju ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn tado mayinu ə isi sangi kadi n'oo Jeju ɔji'n dɔ ta li'ə ki de'gi isi eli. Erodɪ ində me'ne'ti kadi Jeju a ra nyakoji'gi ad'a oo. ⁹ Ə dəj'ə ta'gi ngayn, nan Jeju il'ə'ti el. ¹⁰ Kibo'gi læ njekujenyamosi kadikare'gi ki de'gi ki njendo ndukun'gi in non, isi tiləi ta dɔ Jeju ti ki tɔgi'de. ¹¹ Erodɪ in ki njero'gi læ'ne kidi Jeju, mboi si'ə, ningə uləi ku ki maji ngayn rɔ'a'ti, nan təl ulə si'ə rɔ Pilati'ti gogi. ¹² Ndo'a'ti non, Erodɪ in ki Pilati ki kete in njeban'gi læ nan, təlɪ madi nan'gi.

Gangi ta koy dɔ Jeju'ti

(Mat 27.11-26; Mrk 15.1-15; Jan 18.39-19.16)

¹³ Pilati ɓar kibo'gi læ njekujenyamosi kadikare'gi ki njekundo bulə de'gi, ¹⁴ el'de ene: «In rei ki dingəm kin adi m'in eyina in nje sulə de'gi ɓuki'de mu, nan me ta'ti ki m'dəj'ə non'se'ti ne kin, m'ingə nya ki majel ki səkɪ'ə'n'ə, ki asi kadi m'gangi'n ta dɔ'a'ti el. ¹⁵ Erodɪ kaa ingə nya madi el tɔ, tado təl ulə si'ə rɔ'je'ti gogi. Nya ki asi kadi de tɔl'ə'n'ə goto. ¹⁶ Be ə, m'a m'adi indəi'ə par ə m'a m'inyə taa.» [¹⁷ Tado dɔ ɓal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, maji kadi Pilati ɔr de kare dangay'ti adi'de.]

¹⁸ Nan de'gi pəti uni ndu'de ki taa eyina: «In tɔl'ɔ kɔ ə ɔr Barabasi adi'je.» ¹⁹ Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai dɔ nje konbɛ'ti, ki tado tɔl ki tɔl de.

²⁰ Ningə tokɪ Pilati ndigi'n kadi n'inyə'n Jeju taa, təl dəji'de ta dɔ'ti ɓay.

²¹ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti, bər'ə kagidəsi'ti.»

²² Pilati re se'de dɔ'ti ɓay ki nja mutə ene: «In ri ki majel ə dingəm kin ra wa? M'ingə nya madi rɔ'a'ti ki asi kadi de tɔl'n'ə el, adi m'a m'adi indəi'ə ki ndəy hawlay par ə m'a m'inyə taa.» ²³ Nan ingi rai dɔ ndu'de'ti, uni ndu'de ki taa, elita ki tɔgi'de ngayn utə ki kete kadi ɓəri'ə kagidəsi'ti to ɓər inɓe. Ndu'de ɔr lo hɔm. ²⁴ Be ə Pilati un ndu'ne kadi ra nya ki bulə de'gi ndigi. ²⁵ Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr'ɔ, adi'de. Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai dɔ nje konbɛ'ti, ki tado tɔl ki tɔl'de. Nga ningə ulə Jeju ji njero'gi'ti kadi rai si'ə nya ki me ndigi'ti læ bulə de'gi.

Awi ki Jeju ki lo ɓər'ə kagidəsi'ti

(Mat 27.32; Mrk 15.21)

²⁶ Loki njero'gi isi awi ki Jeju ningə, ingəi Simon, de ki Sirenn'ti, ki in mu, ningə indəi kagidəsi læ Jeju dɔ'a'ti, adi ɔti go'ə'ti. ²⁷ Bulə de'gi ngayn uni go Jeju. Dene'gi indəi kadi'de nonyi, ndingəi rɔ'de tado li'ə. ²⁸ Be ə, Jeju yəti kum'ne ki dɔ'de'ti, el'de ene: «Dene'gi ki Jerujalem, nonyi m'in el, nan kadi nonyi rɔ'se inɓe'gi, ə nonyi ngann'se'gi. ²⁹ Tado ndo a re non kadi de'gi a eli eyina: “Majikur in dɔ kuji dene'gi'ti, in dɔ nje'gi'ti ki oji ngonn ndo kare el, ki uləi mba ta ngonn'ti el.” ³⁰ Lo kin'ti non be, de'gi

a eli mbal'gi eyina: "Tosi do'je'ti!" a eli do gadi'gi eyina: "Iye do'je'!"

³¹ Kin a de ra kagi ki mbol be ningə, kagi ki tuti taa yan'a a to bann wa?"

³² Lo kin'ti, rei ki kaya'gi ki nje tol nya joo kadi toli'de nan'ti ki Jeju.

De'gi bæri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.33-44; Mrk 15.22-32; Jan 19.17-24)

³³ Loki rei tei lo'ti ki bæri'ə «Ka do de» ningə, njero'gi bæri Jeju kagidəsi'ti, low'ə'ti non. Taa bæri kaya'gi ki joo kakin nan'ti ki Jeju do kagidəsi'ti to: bæri ki kare dojkol'ə'ti, ə bæri ki nungi dojigəl'ə'ti to.

³⁴ Ningə Jeju el ene: «Bai, adi me'i sol do'de'ti, tado gəri nya ki ra rai kam el.» Non be, njero'gi tugəi kiri mbara do ku'ti li'ə lowəi nan. ³⁵ Bulə de'gi rai ra gonyi'de, ningə njekundo Juwipi'gi uwəl Jeju kogi eyina: «Aji ndəgi de'gi ənn ə, kadi aji rə'ne inbe adi j'oo to, toki re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə'ə.» ³⁶ Njero'gi kakin agi ki rə Jeju'ti, mboi si'ə, ningə adi'ə yiwi kandi nju ki masi kad'a anyi. ³⁷ Ningə eli'ə eyina: «Re in ngar lə Juwipi'gi ə, aji rə'i inbe adi j'oo.» ³⁸ Ningə ndangi ta me nya'ti, bæri taa do Jeju'ti eyina: «In kam in ngar lə Juwipi'gi.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bæri'ə do kagidəsi'ti taji Jeju ene: «In el ə ene in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? Aji rə'i inbe, ə aji'je sə'i to.» ⁴⁰ Nan in ki nungi ndangi madi'ne ene: «In ki ra ingə ko kon ki kare inbe kin, in bol Luwə el wa? ⁴¹ Ki oji do'je, in low'ə'ti, tado in nya ki j'inbe ji duw ə ji təti kanda, nan in, nya madi kare ki majel ki ra goto.» ⁴² Ningə in ki nje kol ki madi'ne kakin təl el Jeju ene: «Jeju, ndo ki a re to ngar ə, adi me'i olo do'm'ti.» ⁴³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'i, bone inbe kin a in səm nan'ti me Paradisi'ti lə Luwə.»

Koy Jeju

(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Jan 19.28-30)

⁴⁴ Kadi kaw ki jam do be'ti be, ə lo diw ndul kururu donangi'ti biti kadi ki mutə ki losol'ə. ⁴⁵ Kadi ur dana, de oo'ə el nga ningə ku ki gangi lo ki me Kəy'ti lə Luwə gangi dana joo. ⁴⁶ Ningə Jeju un ndu'ne ki taa ene: «Bai, m'inyə ndil'm me ji'i'ti.» Ningə go ta'ti kin par ə kon'a te. ⁴⁷ Loki kibo lə kuti njero'gi ki bu oo nya'gi ki rai nya kin be ningə, ulə toji do Luwə'ti ə el ene: «Toki rəta'ti, de kin in de ki dana.» ⁴⁸ Bulə de'gi ki in lo nya'ti kin, loki oyi nya ki ra kin ningə, təli be'gi lə'de ki kadi'de ki kində, ndingəi rə'de. ⁴⁹ De'gi pəti ki gəri Jeju ki dene'gi ki in si'ə Galile'ti, rai sanyi indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya.

Kulə Jeju be ninn'ti

(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Jan 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin'ti non be ə, dingəm kare ki to'a nan Jisepi in non re. Jisepi in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki maji, in de ki dana, ⁵¹ adi nya'gi ki ki madi'gi do'i nan'ti ə rai kin, in ndigi se'de do'ti el. Jisepi in de ki Arimate'ti, ki in bebo lə Juwipi'gi. In sii nginə ta Konbe lə Luwə. ⁵² Jisepi aw rə Pilati'ti, dəj'ə ninn Jeju. ⁵³ Be ə, aw risi ninn Jeju do kagidəsi'ti, re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ningə aw ilə me be ninn'ti ki rai kadi mbal'ti. In be ki de ilə ninn'ti el bay. ⁵⁴ Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi isi əsi nja nya'gi nan'ti, tado lo ti par ə a in ndo kəkon. ⁵⁵ Dene'gi ki in ki Jeju Galile'ti nu, rei si'ə, ndolei go Jisepi. Awi gonyi be ninn ki kadi iləi Jeju'ti kakin, ə oyi ke tanan bann ə iləi ninn'ə'ti wa. ⁵⁶ Go'ti, təli awi be, indəi do hu kagi ki

* 23:30 23.30 Oje 10.8 † 23:35 23.35 Pa'gi 22.8-9 ‡ 23:36 23.36 Pa'gi 69.22 § 23:45 23.45 Tekitaga 26.31-33

əti mbi, nan'ti, tado koy rɔ ninn Jeju'ti. Ningə ndo karkon, uwəi kər rɔ'de toki mbərkikində el'n*.

24

Jeju ində taa lo koy'ti

(Mat 28.1-8; Mrk 16.1-8; Jan 20.1-13)

¹ Ndo Dɔmasi ki sin ba, dene'gi awi dɔbadi'ti ki hu kagi ki əti mbin ki indəi dɔ'a dana tado koy rɔ ninn Jeju'ti. ² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta bɛ ninn kakin, de nduguru'ə rangi. ³ Loki uri me bɛ ninn'ti ningə, oyi ninn Burəbɛ Jeju, el. ⁴ Low'ə'ti non, gəri nya ki kadi rai el, ningə nyi dingəm'gi joo ki uləi ku ki ndole rɔ'de'ti, tei bus ki rɔ'de'ti. ⁵ Bol tol dene'gi kin, adi uləi dɔ'de ki nanga, nan dingəm'gi kakin eli'de eyina: «Ra bann ə isi sangi de ki isi kumngayira dann njekoy'gi'ti wa?» ⁶ Goto ne, ində taa lo koy'ti. Ningə maji kadi, adi me'se olo dɔ ta'ti ki el'se loki in'n Galile'ti bay kin.» ⁷ El ene: «Maji kadi de'gi a uləi Ngonn de ji njeramajel'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti, ningə go'ti, a ində taa lo koy'ti ki ndo ki nja mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti.» ⁸ Lo kin'ti, me'de olo dɔ ta'ti ki Jeju el. ⁹ Bə ə, loki təli dɔbadi'ti, rei ɔri poy nya'gi kin njendo'gi ki dɔgi gidə in kare ki ndəgə'gi pəti adi'de oyi. ¹⁰ Nje kər poy nya kin kadi njekawkulə'gi oyi in Mari ki Magidala num, Jann num, Mari ki kom Jaki num, ki ndəgi dene'gi ki in se'de. ¹¹ Nan njekawkulə'gi oyi ta kin to ta nii adi tai ta lə dene'gi kakin el. ¹² Lo kin'ti non Piyər ə ində ki ngodi, aw ilə kəti'ne bɛ ninn'ti ningə, oo ta ku'gi ki dolo in ninn par ə rai nanga. Nya kin ndo'ji Piyər ngayn, loki isi təl ki bɛ.

Jeju ingə njendo'gi joo dɔ row'ti ki kaw Emawusi

(Mrk 16.12-13)

¹³ Ndo'a'ti inbɛ kakin, njendo'gi joo isi awi ngonn bɛ'ti kare ki bəri'ə Emawusi, ki a asi kulə metər dɔgi gidə in kare ki bɛbo ki Jerujalem. ¹⁴ Njendo'gi ki joo kakin, ra elinan ta dɔ nya'gi'ti ki ra nya kakin. ¹⁵ Ningə loki ra elinan ta, ra manjinan'ti kakin ningə, Jeju te uwə se'de row. ¹⁶ Nan kum'de uti dɔ'a'ti adi gəri'ə el. ¹⁷ Ə Jeju də'ji'de ene: «In ri ə ra manjinan ta dɔ row'ti bɛ wa?» Ningə təli rai lokati, kum'de diw kururu. ¹⁸ Ningə ki kare dann'de'ti ki to'a nan Kilewopasi el Jeju ene: «In ki kariba par ə in de ki isi Jerujalem'ti ne ki kanji kadi oo poy nya'gi ki rai nya me ndo'gi ki ne kin.» ¹⁹ Ə təl də'ji'de ene: «In ri ə ra nya wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Nya ki ra nya ɔ'ji'n dɔ Jeju ki Najaret'i'ti, ki in njekeltakita Luwə'ti ki aw ki tɔgi ngayn. Aw ki tɔgi me kulə'a'ne'ti num, me ta kel'ne'ti num, non Luwə'ti ki non de'gi me bɛ'ti. ²⁰ Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njekundo'gi lə'je, uwəi'ə, uləi'ə ji de'gi'ti kadi gangi ta koy dɔ'a'ti, ə bəri'ə dɔ kagidəsi'ti. ²¹ J'in j'oo kadi in ə in de ki kadi a taa Isirayel'gi ilə'de taa. Ningə me nya'gi'ti kin pəti, bone ə in ndo ki nja mutə ki nya'gi kin rai nya. ²² Nan nya kare, dene'gi madi ki me kuti'ti lə'je re eli'je nya ki ndo'ji'je ngayn. Tei ki ginn lo ba awi dɔbadi'ti, ²³ nan oyi ninn'ə el, ningə təli rei eli'je toki malayka'gi tei rɔ'de'ti eli'de toki ra ki dɔ'ne taa. ²⁴ Ə mad'i'je'gi madi awi dɔbadi'ti ningə, oyi nya'gi toki inbɛ ki dene'gi eli. Ningə inbɛ taa, de oo'ə el.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «In de'gi ki nyagər lə'se goto, ngan sese kadi uni me'se kalangi ba adi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti! ²⁶ Maji kadi Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a ingə kon bɛ ta kadi a

* 23:56 23.56 Tekitaga 20.10; Ndukun ki nja joo 5.14

ingə'n tɔbar lə'ne.» ²⁷ Be ə, ulə ngirə dɔ ndukun'ti lə Moji ki dɔ de'gi'ti njekeltakita Luwə'ti pəti, ɔr'n'de ginn Makitu'gi lə Luwə pəti ki elta ki dɔ Jeju'ti.

²⁸ Loki indəi dɔ bə ki isi awi'ti ndəkba ningə, Jeju ra dɔ kum'ne to nya ki a aw ki kete be. ²⁹ Ə gangi'ə eyina: «Kadi ur nga, adi lo diw, ənn ə isi nangi rɔ'je'ti.» Be ə, tɔ aw se'de lo kisi de'ti. ³⁰ Loki isi ta nya kusa'ti se'de, un mapa, njangi dɔ'a, ningə uwə təti nan'ti, ningə təl'n adi'de. ³¹ Lo kin'ti nga a, kum'de te adi gər'i'ə toki in Jeju, nan low'ə'ti non, Jeju tənn jipi adi oyi'ə el. ³² Ə təli isi elinan eyina: «Loki isi el'je ta dɔ row'ti, isi ɔr'je ginn nya'gi ki ndangi me Makitu'gi lə Luwə kin, to to nya ki in por ə isi on me'je'ti be el wa.»

³³ Ningə low'ə'ti non, indəi taa, təli iləi dɔ'de kaw Jerujalem gogi. Awi ingəi njendo'gi ki dɔgi gidə in kare ki ndəgə'gi ki go'de'ti kawinan sii. ³⁴ Ə pəti eli njendo'gi ki joo kakin eyina: «In ta ki rɔta'ti kadi Burəbe ində lo koy'ti! Te ingə Simon, adi Simon oo'ə ki kum'ne!» ³⁵ Lo kin'ti, njendo'gi ki joo, iləi rɔ'de ɔri'de ginn nya'gi ki ingə'n'de dɔ row'ti ə el'de, ki gər ki gəri Jeju lo təti mapa'ti.

Jeju ɔji rɔ'ne njendo'gi lə'ne (Jan 20.19-23)

³⁶ Loki si elinan ta ba bay ningə, Jeju inbə te bus dann'de'ti, el'de ene: «Lapiya in sese.» ³⁷ Lo kin'ti, bəl təl'de, ndil'de te. Məri kadi in ndil ə n'oyi'ə wa ənn. ³⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə ndil'se goto ge, me'se tɔsi ge be wa? ³⁹ Gonyi ji'm'gi, ki nja'm'gi kin oyi. Ndil aw ki da'ne ge, ki singə'ne ge toki oyi m'in kin el.» ⁴⁰ Lo kin'ti, tɔji'de ji'ne ge, ki nja'ne ge adi'de oyi. ⁴¹ Rənel dum dɔ njendo'gi ki lo kadi uni me'de goto bay. In nya ki əti'de bəl ki dum. Ə Jeju dəji'de ene: «Awi ki ngonnn nyakusɔ ne wa?» ⁴² Ningə adi'ə ngonnn dow kanji ki ndaw. ⁴³ Ə Jeju taa, sɔ takum'de'ti.

⁴⁴ Ningə go'ti, el'de ene: «Ta'gi ki ndɔki m'el'se loki m'in sese bay ə to kin: Ndɔki m'el'se toki, nya'gi pəti ki ndangi me ndukun'ti lə Moji ge, ki me ta'ti lə njekeltakita Luwə'ti, ki me pa kosi'ti kin, maji kadi a tolita'de be.» ⁴⁵ Lo kin'ti nga ə, Jeju adi'de kur dɔ'de, adi gəri me Makitu lə Luwə. ⁴⁶ Ningə el'de ene: «In ta ki ndangi kete, toki m'in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə m'a m'ingə kon, de'gi a tɔli m'in, ningə go'ti, m'a m'ində taa dann njekoy'gi'ti ki ndɔ ki nja mutə tum ginn'ə ndɔ koy'm'ti*». ⁴⁷ De'gi a iləi mbər ki tɔ'm, ulə ngirə Jerujalem'ti, biti ki rɔ ginn de'gi'ti pəti, kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'de kɔ tɔ. ⁴⁸ Ningə ingi in nje mannaji kin. ⁴⁹ Ki ɔjido'm, m'a m'ulə ki nya ki Bai un ndu'ne dɔ'ti kadi n'a n'adi'se kin. Ningə a sii bəbo'ti ne biti kadi tɔgi ki in dɔran'ti re dɔ'se'ti bay ta.»

Jeju aw dɔran'ti (Mrk 16.19-20; KNK 1.9-14)

⁵⁰ Go'ti, Jeju aw ki njendo'gi lə'ne ndəkba kadi bə'ti ki Betani, ningə ɔy ji'ne ki taa, njangi dɔ'de. ⁵¹ Loki njangi dɔ'de ningə, inyə'de ə ɔr rɔ'ne kɔ rɔ'de'ti, ningə uni'ə awi si'ə dɔran'ti. ⁵² Lo kin'ti non, njendo'gi ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə təli gogi Jerujalem ki rənel ngayn. ⁵³ Dɔkagilo'gi pəti, in ginn Kəy'ti lə Luwə, uləi tɔji dɔ Luwə'ti.

* 24:46 24.46 Ejay 53; Oje 6.2

Poyta ki maji ki Jan ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Jan ndangi

Poyta ki maji ki Jan ndangi toji Jeju toki in Ta læ Luwæ ki to biti ki non'ti. Ta kakin «tæl de ki isi dann'je'ti» (1.14). Jeju te ki do togi læ'ne, ki tobar læ'ne ki in'n Luwæ ki gorow læ nya'gi ki dum ra ki in ra'de ki bari'de nyakoji'gi ningæ ndo nya do'ti ar njay to (2-12). Go'ti Jeju elta ki doboy'ti njendo'gi læ'ne (13-17) do kuwæ'ti ki de'gi a uwæi'æ, dæji'æ ta, bæri'æ kagidæsi'ti ningæ a te lo koy'ti (18-20). Elita nya'gi kin pæti be kadi to uni me'se adi toki Jeju in De ki Luwæ mbæt'æ, in Ngonn Luwæ; ningæ re uni me'se adi'æ æ, a ingæi kaji ki takul'æ (20.31).

Makitu Poyta ki maji ki Jan ndangi to dangi ki ndægæ'gi, be æ Jan elta osi'n kagi do kulæ'gi'ti ki Jeju ra'de Jurden ki Galile. Jan un nya'gi ki ji gæri'de maji toki mann, mapa, nje ngæm bati'gi ki nyakul'gi li'æ, nju ki kanda'gi, kadi or ginn røta'gi kigo ndil'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-18. Jan Batisi ki njendo'gi læ Jeju ki dokete 1.19-51. Kulæ'gi ki Jeju ra'de taga takum de'gi'ti 2-12. Ta'gi ki Jeju el njendo'gi læ'ne taa inyæ'n'de 13-17. Kon ki koy læ Jeju 18-19. Kindæ taa lo koy'ti ki te ki Jeju te bus toji rø'ne adi oyi'æ 20-21.

Jeju in ta ki in rø Luwæ'ti

¹ Lotumginn nya'gi'ti pæti, de ki in ta in non nga,
De ki in ta in nan'ti ki Luwæ,
De ki in ta in Luwæ.

² Lotumginn nya'ti, de ki in ta in nan'ti ki Luwæ.

³ In æ Luwæ un'æ ra'n nya'gi pæti.

Nya ki Luwæ ra'a ki kanj'a in goto*.

⁴ De ki in ta kakin æ in nje kadi de'gi sii ki do'de taa.
Ningæ kisikidøtaa ki in rø'a'ti kin æ in kunji do de'gi'ti ki dønangi'ti ne.

⁵ Kunji unji do lo ki diw'ti,
nan lo ki diw uwæ kunji kakin ki rø'ne'ti el.

⁶ Luwæ ulæ de kare ki to'a nan Jan ad'a re.

⁷ Re to nje mannaji kadi mannaji læ kunji,
Kadi de'gi pæti uni me'de adi kunji ki takul'æ.

⁸ Jan in kunji el, nan in nje mannaji læ kunji.

⁹ De ki in ta kin in æ in kunji ki røta'ti.

Kunji ki røta'ti ki re dønangi'ti ne,
unji do de'gi'ti pæti.

¹⁰ De ki in ta in dønangi'ti ne.

Ningæ in æ Luwæ un'æ indæn de'gi ki dønangi'ti ne,
nan de'gi ki dønangi'ti ne gæri'æ el.

¹¹ De ki in ta kin re dann de'gi'ti li'æ,
nan de'gi li'æ uwæi'æ ki rø'de'ti el.

¹² Nga ningæ, nje ki uwæi'æ ki rø'de'ti,
Adi in nje ki uni me'de adi'æ, adi'de togi kadi tæli ngann'gi læ Luwæ.

* 1:3 1.3 Lo tum ginn nya'gi 1.3; Pa'gi 33.6, 9

13 Təli ngann'gi læ Luwə, kigo koji'ti ki mosi toki de'gi isi oji nan kin el num,

Kigo ndigi'ti læ de el num, nan in Luwə inbe ə ra adi təli ngann'a'gi.

14 De ki in ta, təl darə de ki rəta'ti,

Uwə lo kisi dann'je'ti.

Memaji, ki nya ki rəta'ti rosi me'ə.

J'in j'oo toji li'ə. In toji ki Ngonn ki kar'ne ba ingə ki rə Baw'ne'ti.

15 Jan un ndu'ne ki taa, mannaji li'ə ene:

«In ə in de ki m'el'ta li'ə kete m'ene:

“De ki a re go'm'ti, in kibo də'm'ti,

Tadə in isi ki də'ne taa kete non'm'ti.”

16 «J'ingi pəti, j'ingəi nya maji ki in rə'a'ti, kigo memaji'ti li'ə.

Adi'je majikur ki ɔsi go nan go nan.

17 Luwə adi'je ndukun ki gorow læ Moji†,

Nan memaji ki nya ki rəta'ti rei ki gorow læ Jeju Kirisiti.

18 De ki oo Luwə goto, nan Ngonn ki kar'ne ba,

Ki in Luwə ə isi kadi Baw'ne'ti, ə ra adi ji gər'ə.»

Ta ki Jan Batisi el də rə'ne'ti

(Mat 3.1-12; Mrk 1.2-8; Luk 3.15-17)

19 Loki *Juwipi'gi ki Jerujalem'ti uləi njekujənyamosi kadikare'gi ki

nje'gi ki ginn koji'ti læ *Lebi ki rə Jan'ti dəji'ə ene: «In nan wa?» 20 Ningə,

Jan el'de taga wangi, um yəti ta el ene: «M'in Kirisiti ki in *De ki Luwə

mbə'tə el.» 21 Nje ki uləi'de kakin təli dəji'de eyina: «Nga in nan dana

wa? In njekeltakita Luwə'ti Eli wa?» Ə Jan ilə'de'ti ene: «Jagi, m'in Eli

el.» Təli dəji'ə bay eyina: «In *Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi ji nginə wa?»

Jan ene: «Jagi, m'in Njekeltakita Luwə'ti el†.» 22 Lo kin'ti non, el'ə eyina:

«Nga in nan dana inbe ə el'je adi j'oo, tadə maji kadi j'a ji təl ki ta madi

kadi j'aw'n ki rə nje'gi'ti ki uləi'je. Ta ri ə el də rə'i'ti inbe wa?» 23 Non

be nga a Jan ilə'de'ti ene:

«M'in ə m'in de ki ndu'ə bar diləlo'ti ene:

“Rai gorow læ Burəbe adi ra njururuš!”

Toki njekeltakita Luwə'ti Ejay el'n.»

24 Nje ki uləi'de kakin in *Parisi'gi. 25 Ə təli dəji Jan Batisi bay eyina: «A

kin ə re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbə'tə el num, in Eli el num, taa in

Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi ji nginə kin el num tə ə, ra bann ə isi ra de'gi

batəm wa?» 26 Ə Jan el'de ene: «M'in m'ra de'gi batəm me mann'ti, nan

de madi in mbunə'se'ti non ki in gəri'ə el. 27 In a re go'm'ti, nan kulə sa ki

nja'a'ti kaa m'asi kadi m'tuti el.» 28 Nya'gi kin pəti rai nya Betani'ti, dow

ba Jurden'ti, ki Jan ra de'gi batəm'ti.

Ta ki Jan Batisi el də Jeju'ti

29 Lo ti də'ti, Jan oo Jeju ki isi re ki rə'a'ti ningə el ene: «Oyi *Ngonn bati

lə Luwə ki nje kər majel læ de'gi ki dənangi'ti ne kə. 30 In ə in de ki m'el'ta

li'ə kete m'ene: “De ki re go'm'ti, in kibo də'm'ti, tadə in isi ki də'ne taa

kete non'm'ti.” 31 M'in ki də'm m'gər'ə kete el, nan m're m'ra de'gi batəm

me mann'ti kadi m'adi Isirayel'gi gəri'ə'n'ə.» 32 Jan mannaji ene: «M'oo

Ndil Luwə in taa, risi tə dər dum be re isi də'a'ti. 33 M'in m'gər'ə el, nan

Luwə ki ulə'm adi m're m'ra de'gi batəm me mann'ti ə el'm ene: “De ki a

oyi Ndil in taa risi re isi də'a'ti kin ə, a ra de'gi batəm me Ndil Luwə'ti.”

34 Ningə m'in, m'oo nya kin ki kum, adi m'mannaj'a toki de kin in Ngonn

† 1:17 1.17 Tekitaga 31.18, 34.28

‡ 1:21 1.21 Mal 3.23; Ndukun ki nja joo 18.15, 18

§ 1:23

1.23 Eja. 40.3

læ Luwæ.» ³⁵ Lo ti go'ti, Jan tæl re low'ə'ti kakin bay, in ki njendo'gi læ'ne joo. ³⁶ Be ə, loki Jeju isi dər, adi kum'ə in ki dɔ'a'ti oo'ə'n'ə, ningə el ene: «Oyi Ngonn bati læ Luwæ.» ³⁷ Loki njendo'gi læ Jan oyi dɔ ta kin ningə, uni go Jeju. ³⁸ Loki Jeju ilə rəti ningə, oo'de kadi isi uni go'ə, ə dəji'de ene: «In ri ə isi sangi wa?» Ə ingi iləi'ə'ti eyina: «Rabi, lo ki si'ti in ra be wa?» («Rabi» kər me'ə nan: Njendo de'gi) ³⁹ Jeju el'de ene: «Rei, ə oyi.» Be ə, awi, oyi lo ki Jeju si'ti. Ningə sii, tɔli ta ndɔ læ'de rɔ'a'ti non. Dɔkadi, in kadi ki sɔ ki losɔl'ɔ.

⁴⁰ Andire ki ngonnnkon Simon Piyər in de kare dann de'gi'ti ki joo ki oyi ta ta Jan'ti ə uni go Jeju. ⁴¹ De ki dɔkete ki Andire ingə, in ngonnnkon'a Simon. Ə el'ə ene: «J'ingə Mesi.» («Mesi» kər me'ə nan «Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.») ⁴² Ningə, aw ki Simon rɔ Jeju'ti. Ə Jeju gon'a ba ningə el'ə ene: «In Simon, ki ngonn læ Jonasi. A bari'nu Sepasi», («Sepasi», kər me'ə nan «mbal».)

Pilipi in ki Nataniyel

⁴³ Lo ti go'ti, Jeju un ndu'ne kadi n'aw dɔnangi Galile'ti. Dɔ row'ti, ingə Pilipi, ningə el'ə ene: «Un go'm.» ⁴⁴ Pilipi in de ki Betisayda'ti, ki in bə læ Andire in ki Piyər. ⁴⁵ Go'ti, Pilipi aw ingə Nataniyel, ningə el'ə ene: «J'ingə de ki *Mojɔ elta li'ə me ndukun'ti, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa elita li'ə tɔ kakin. In Jeju ki ngonn læ Jisepi ki Najareti'ti.» ⁴⁶ Ə Nataniyel el'ə ene: «Ngonn bə ki Najareti kam nya ki maji a te'ti tɔ wa?» Ə Pilipi el'ə ene: «Re oo.» ⁴⁷ Loki Jeju oo Nataniyel isi re ki rɔ'a'ti, elta dɔ'a'ti ene: «Oyi *Isirayel ki rɔta'ti, ki de asi kingə nya ki kədikumnan rɔ'a'ti el.» ⁴⁸ Lo kin'ti non, Nataniyel dəji Jeju ene: «In ra bann ə gəri'm wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi Pilipi bar'i, loki isi ginn kagi mbaykote'ti kin m'oo'i.» ⁴⁹ Nga a Nataniyel el Jeju ene: «Njendo de'gi, in Ngonn læ Luwə, in ngar læ Isirayel'gi.» ⁵⁰ Jeju ilə'ti ene: «Tadɔ in kel ki m'el'i m'ene m'oo'i ginn kagi mbaykote'ti kin ə un'n me'i, a oo nya'gi ki utə in kin bay.» ⁵¹ Taa Jeju təl ilə dɔ ta'ti kin bay ene: «Toki rɔta'ti, m'el'se, a oyi dɔran a til, ningə malayka'gi læ Luwə a ai ki taa ge, tɔli ki nanga ge dɔ'm'ti m'in *Ngonn de.»

2

Jeju ra mann adi təl yiwi kandi nju lo taa nan'ti ki Kana

¹ Ndɔ joo go'ti, taa nan to Kana'ti ki Galile. Kon Jeju in low'ə'ti non, ² ningə bari Jeju in ki njendo'gi læ'ne low'ə'ti tɔ. ³ Dɔ gangi lo madi ə, yiwi kandi nju goto. Ə kon Jeju el'ə ene: «De'gi anyinan yiwi tigə.» ⁴ Nan Jeju ilə'ti ene: «In ri ə in ge rɔ'm'ti ə dene? Dɔ kadi lə'm asi el bay.» ⁵ Ningə kon'a el nje lowə nya'gi ene: «Nya ri ki el'se ə rai.» ⁶ Nga ningə gum'gi mehen ki kuwə ki mbal sii non, to gum'gi ki Juwipi'gi isi ɔdi mann ki me'ti ari rɔ'de kigo kuji nyara'gi'ti læ'de kadi to awi ki ta dɔ'de el, takum Luwə'ti. Gum'gi kakin, ki kare me'ə a asi mbul joo ge mutə ge kare. ⁷ Jeju el nje ra kulə'gi ene: «Mbəli mann me gum'ti kin adi rosi» ningə mbəli mann me'ə'ti adi rosi njir. ⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Odi nga, ə awi adi njekində kum'ne go nyakuso'gi'ti,» ə ɔdi awi adi'ə. ⁹ Njekində kum'ne go nyakuso'ti ɔdi mann ki təl yiwi kandi nju kakin ta'ne'ti. Gər lo ki yiwi kandi nju kin te'ti el, nan nje ra kulə'gi ki ɔdi yiwi kandi nju kin gəri maji. Nje kində kum'ne go nyakuso'ti bar nje taa dene ¹⁰ el'ə ene: «De'gi in nje kadi yiwi kandi nju ki nəl de'gi anyinan kete, adi loki de'gi anyinan adi ra'de bay taa tɔli dɔ in ki nəl el'ti, nga in ra bann ə ingəm yiwi kandi

nju ki nəl adi isi biti dɔ kadi ki ne kin wa?» ¹¹ In kin ə in nyakoji lə Jeju ki dɔkete ki ra Kana'ti, donangi Galile'ti. Nga a ra oji'n toji lə'ne, ningə njendo'gi li'ə uni me'de. ¹² Go nya'gi'ti kin, Jeju aw Kapernayim'ti, in ki kon'ne ki ngannkon'ne'gi ki njendo'gi lə'ne; nan k'in ə isi Kapernayim'ti ndo ngayn el.

*Jeju tuwə njera gati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.12-17; Mrk 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ Ndo ra nanyi Paki lə Juwipi'gi in ndəkba ə Jeju aw Jerujalem'ti*. ¹⁴ Low'ə'ti kin non, ingə njelaw mangi'gi, bati'gi, ki dər dum'gi nati Kəy'ti lə Luwə, taa njembəl nar'gi ki be'ne ki nje ki dɔbe'gi'ti sii non tɔ. ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju ra ndəy kulə, tuwə'n'de pəti nati Kəy'ti lə Luwə kɔ, nan'ti ki mangi'gi ki bati'gi, taa njembəl nar'gi kaa, sanan nar'gi lə'de kɔ, tində tabilə'gi lə'de tilə tɔ. ¹⁶ Ningə el njelaw dər'gi ene: «Oyi nya'gi kin pəti kɔ lo kin'ti rangi, ningə kadi rai me Kəy lə Bai to lo ndogi nya ki lo law nya lə'se el.» ¹⁷ Lo kin'ti, me njendo'gi olo dɔ ta'ti ki ndangi me makitu'ti eyina: «Ta lə Kəy lə'i uwə me'm kuwə ki a tɔl'm'ɔ.» ¹⁸ Nan Juwipi'gi uni ta eli'ə eyina: «Nyakoji ri ə a toji kadi ji gəri'n toki aw ki togi kadi ra'n nya'gi ki ra kin wa?» ¹⁹ Ə Jeju el'de ene: «Toi *Kəy lə Luwə kam, ə me ndo'ti ki mutə, m'a m'təl m'ində taa gogi.» ²⁰ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ji ra bal dɔsɔ gidə in mehen ə ji ra Kəy lə Luwə kam oy, ningə in a təl ində rangi me ndo'ti ki mutə wa?» ²¹ Kəy ki Jeju elta'a kin in darɔ'a. ²² Nga ningə, ndoki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, me njendo'gi olo dɔ'ti toki ndoki elta kin, ə uni me'de adi ta lə Luwə ki ndangi num, uni me'de adi ta ki Jeju el kakin num tɔ.

Jeju gər nya'gi pəti ki me de'ti

²³ Lɔki Jeju in'n Jerujalem, dɔkagilo ra nanyi Paki'ti, de'gi ngayn uni me'de, lɔki oyi nyakoji'gi ki ra adi oyi ki kum'de. ²⁴ Nan Jeju ə, ta me'de el, tado gəri'de pəti maji ngayn, ²⁵ taa aw ndoo kadi de mannaji dɔ'de'ti ad'a el tɔ, tado inbe gər nya'gi pəti ki to me'de'ti.

3

Jeju in ki Nikodem

¹ Me kuti'ti lə Parisi'gi, dingəm kare in non, to'a nan Nikodem. In ki kare dann ki boi'gi'ti lə Juwipi'gi. ² Dingəm kin re rɔ Jeju'ti kondɔ'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, ji gər kadi Luwə uləi kadi in re ndo'je nya, tado de ki asi kadi ra nya'gi ki ətɔ bɔl toki ra'n kin be ki kanji kadi Luwə in nan'ti si'ə el goto.» ³ Jeju el'ə ene: «Tokɔ rɔta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a oo Konbe lə Luwə ki kanji kadi oji'ə koji ki sigi goto.» ⁴ Lo kin'ti, Nikodem dɔji Jeju ene: «De a ra bann be ə a tɔli oji'ə koji ki sigi, lɔki togi gangi nga kin wa? A asi kadi təl aw me kon'ne'ti gogi bay kadi oji'ə ki nja joo wa?» ⁵ Jeju ilə'ti ene: «Tokɔ rɔta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a ur Konbe'ti lə Luwə ki kanji kadi oji'ə me mann'ti, ki me Ndil Luwə'ti goto. ⁶ Darɔ de ki koo ki kum, in ki koji me mosi'ti, ningə darɔ ki ndil, in Ndil Luwə ə oj'ɔ tɔ. ⁷ Ta ki m'el'i m'ene: "Maji kadi oji'se koji ki sigi" kin, adi ətɔ bɔl el. ⁸ Tado nəl ulə lo'ti ki me'ə ndigi, ningə in oo kah'a ki isi bar, nan in gər lo ki in'ti el num, in gər lo ki isi awi'ti el num tɔ. Be ə, de ki Ndil Luwə oj'ɔ kaa in be tɔ.» ⁹ Lo kin'ti, Nikodem dɔji Jeju ene: «Nya kin a ra nya ki gorow ki bann wa?» ¹⁰ Jeju el'ə ene: «In ki in njendo de'gi ndukun ki de'gi gəri dɔ'i Isirayel'ti

* 2:13 2.13 Tekitaga 12.1-27 † 2:17 2.17 Pag 69.10

kaa in gər nya'gi kin el bay wa? ¹¹ Toki rōta'ti, adi m'el'i, j'elita dō nya'ti ki ji gər, taa ji mannaji dō nya'ti ki j'oo ki kum'je tō, nan in, in ndigi naji ki man lə'je el. ¹² Loki m'el'se ta dō nya'gi'ti ki dōnangi'ti ne ə uni me'se adi m'in el, ə ra bann be ə a uni me'se adi m'in dō nya'gi'ti ki dōran'ti ki m'a m'el'se ta'a wa? ¹³ De ki aw dōran'ti goto. Re in de ə, in m'in Ngonn De ki kar'm ba par ə m'ində dōran'ti m're dōnangi'ti. ¹⁴ Ningə toki Moji ulə'n lii ki rai'ə ki ningəkasi ta kagi'ti dilələ'ti kakin ə*, maji kadi uləi m'in Ngonn De taa kagi'ti tō. ¹⁵ Tado kadi de ki un me'ne ə, de'ə kin isi ki dō'ne taa biti ki non'ti. ¹⁶ Tado Luwə ndigi de'gi ki dōnangi'ti ne ngayn, ə adi'de Ngonn'ne ki koji kareba, kadi de ki ra ki un me'ne ə, kadi de'ə kin tuji kō el, nan kadi isi ki dō'ne taa biti ki non'ti. ¹⁷ Nya ki kadi de gər, Luwə ulə Ngonn'ne dōnangi'ti kadi gangi'n ta dō de'gi'ti ki dōnangi'ti el, nan ulə si'ə kadi aji'de! ¹⁸ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə, Luwə a gangi ta dō'a'ti el, nan de ki un me'ne el, de'ə kin Luwə gangi ta dō'a'ti nga. Tado un me'ne adi Ngonn Luwə ki kareba kin el. ¹⁹ Gorow ki takigangi re'n ə to kin: Kunji re dōnangi'ti, nan de'gi ki dōnangi'ti ndigi lo ki diw yo ə mbeti kunji, tado kulə ra'de'gi in ki majel. ²⁰ De'gi pəti ki in njeramajel, mbeti kunji, awi ki rō'a'ti el. Ningə ki rōta'ti, boli kaw rō kunji, nan to kunji toji nyara'de'gi ki majel ki taga. ²¹ Nan de'gi ki nje təl rō'de go ndu Luwə'ti, rei ki rō kunji'ti, kadi kunji toji kulə ra'de'gi ki taga wangi. In kulə'gi ki rai'de kigo ndu Luwə'ti.»

Jan Batisi in ki Jeju

²² Go nya'gi'ti kin, Jeju ingi ki njendo'gi lə'ne ɔti awi dōnangi Jude'ti. Si'ti se'de non ba, ra'n de'gi batəm. ²³ Jan kaa ra ra de'gi batəm Enon'ti, ki in ndəkba kadi Salim'ti non tō. Tado in lo ki mann in'ti ngayn. Ningə de'gi rei ki rō'a'ti adi ra'de batəm. ²⁴ Dōkagilo'ə'ti kin, uwəi Jan dangay'ti el bay.

²⁵ Be ə, njendo'gi lə Jan ki nan'gi, manjinan ta'ti ki Juwipi kare be, dō kar rō'ti kadi Luwə ɔr'n ta dō'de'ti kō. ²⁶ Go'ti, awi ingəi Jan eli'ə eyina: «Njendo'je, de ki ndōki awi si'ə dow ba Jurden'ti ki kare, ki ndōki man'n naji li'ə kakin, in kaa ra ra de'gi batəm tō, adi de'gi pəti awi ki rō'a'ti.» ²⁷ Ə Jan ilə'de'ti ene: «De ki asi kadi ingə nya madi ki rangi ki dō'ne dō in'ti ki Luwə inbe ad'a kin goto. ²⁸ Inbe'gi kaa asi kadi manyinaji lə'm dō ta'ti ki m'el m'ene: “M'in, m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el, nan m'in de ki uləi m'in kadi m're kete non'a'ti.” ²⁹ Kadi gəri toki, de ki nje taa dene ə in ngaw dene, ningə ki ɔjido basa madi ngaw dene, in, in kadi basa madi ne'ti kadi oo ta li'ə, ə loki basa mad'a elta ə osi mbi'ə'ti ə, rō'a nəl'ə ngayn dō'ti. Nga ningə, in kin ə in rōnel lə'm, ningə in rōnel ki ta'a asi nan berere. ³⁰ Maji kadi tōbar li'ə aw ki dō mad'a'ti dō mad'a'ti, ə kadi m'in, m'təl ki gogi gogi.

De ki in dōran'ti

³¹ «De ki in dōran'ti in dō nya'gi'ti pəti, ningə de ki dōnangi'ti ne in nya ki dōnangi'ti, adi elta dō nya'gi'ti ki dōnangi'ti ne par. Nan de ki in dōran'ti in dō nya'gi'ti pəti. ³² Mannaji dō nya'gi'ti ki oo ki kum'ne ge ki mbi'ne ge. Nan de ki ndigi mannaji li'ə goto. ³³ De ki ndigi naji ki man li'ə ə, de'ə toji kadi Luwə elta ki rōta'ti. ³⁴ Toki rōta'ti, de ki Luwə ulə, el ta'gi ki ta Luwə'ti, tado Luwə ros'ō ki Ndil'ne. ³⁵ Baw Ngonn ndigi Ngonn, adi inyə nya'gi pəti me ji'ə'ti. ³⁶ De ki un me'ne adi Ngonn, a isi ki dō'ne

* 3:14 3.14 Kōr Isirayel'gi 21.9

taa biti ki non'ti, nan de ki tøl rō'ne go ndu'ti lə Ngonn el, kisikidōtaa li'ə goto, wongi lə Luwə in dō'a'ti.»

4

Jeju in ki dene ki Samari'ti

¹ De'gi eli adi Parisi'gi oyi toki Jeju oyi njendo'gi go'ne'ti utə Jan, taa ra'de batəm utə tō, ² nga ningə toki rōta'ti ə, Jeju inbe ra de'gi batəm el, nan in njendo'gi li'ə. ³ Ə loki Jeju oo kadi Parisi'gi oyi ta kin be ə, inyə dōnangi Jude ə tøl aw Galile'ti. ⁴ Nga ningə kadi aw Galile'ti, maji kadi a ində dōnangi ki Samari'ti gangi. ⁵ In be ə aw te bebo'ti ki bari'ə Sikar dōnangi Samari'ti ki in sanyi el ki lo ndōō ki ndōki *Jakobi adi ngonn'ne Jisepi*. ⁶ In low'ə'ti inbe kin ə bolo mann lə Jakobi to'ti. Ə Jeju njiyə ər ə, tøl isi nanga ta mann'ti kakin. In dō kadi'ti ki kaw ki jam dō be'ti be.

⁷ Lo kin'ti non, dene ki Samari'ti kare re kadi ɔdi mann ə Jeju el'ə ene: «Adi'm mann m'anyi.» ⁸ *Njendo'gi li'ə ə awi me be'ti kadi ndogi nyakuso. ⁹ Nan dene ki Samari'ti kakin el Jeju ene: «In ta ki bann wa? In Juwipi tō, ra bann be ə a dōji'm m'in ki m'in dene ki Samari'ti mann kadi anyi wa?» Dene el be tado Juwipi'gi gei kadi n'in ki Samari'gi n'indəi rō'de nan'ti dō nya madi'ti kare el. ¹⁰ Jeju el'ə ene: «Kin ə re kete in gər kadikare lə Luwə num, de ki nje dōji mann kanyi kin num ə, re in ə re a dōj'ə kadi a adi mann kaji kadi anyi.» ¹¹ Dene el'ə ene: «Burəbe! Aw ki nya kōdi mann el tō, taa bolo mann ow tō, nga a ra bann be ə a ingə mann kaji kin wa? ¹² In oo rō'i kadi utə baw'je Jakobi ki adi'je mann kin num taa inbe in ki ngann'ne'gi anyinan ki da'gi lə'ne num kin wa?» ¹³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki anyi mann ki ji ra'n ne kin, kundə a ra'a bay; ¹⁴ nan de ki a anyi mann ki m'a m'ad'a kin, kundə a ra'a gogi el nga. Mann ki m'a m'ad'a kin yo ə a tøl ta be mann ki mann kaji ki biti ki non'ti a te'ti.» ¹⁵ Dene el ene: «Burəbe, adi'm mann ki a elta'a kin kadi kundə ra'm gogi el, taa kadi m'təl m're'n ne be gogi m'ɔdi mann el nga tō.» ¹⁶ Ə Jeju el'ə ene: «Aw, bar ngaw' i ə təl re ne.» ¹⁷ Ningə dene el Jeju ene: «De oo ngaw'm el.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in ta ki rōta'ti kadi el ene de oo ngaw'i el, ¹⁸ tado taa dingəm'gi mi, nan in ki isi si'ə ngosine kin in ngaw'i el. Lo kin'ti in ta ki rōta'ti ə el.» ¹⁹ Non be nga ə dene el ene: «Burəbe, m'gər kadi in njekeltakita Luwə'ti. ²⁰ Baw'je'gi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti dō mbal'ti kin, ningə ingi eli eyina lo kōsi məkəsi nanga non Luwə'ti in Jerujalem.» ²¹ Jeju el'ə ene: «Dene, un me'i adi'm. Dəkagilo re ki kadi a ɔsi məkəsi'se nanga non Baw'je Luwə'ti dō mbal'ti kam el num, Jerujalem'ti el num. ²² In de'gi ki Samari'ti, ɔsi məkəsi'se nanga non Luwə'ti ki in gəri'ə el, nan j'in, j'ɔsi məkəsi'je nanga non Luwə'ti ki ji gər'ə, tado kaji in rō'je'ti j'in Juwipi'gi. ²³ Nga ningə ndo re, in ndo ki kadi nje kōsikurə ki rōta'ti ɔsi nanga non Luwə'ti, a ɔsikurə Baw'je Luwə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rōta'ti. Ingi kin ə in nje kōsikurə ki rōta'ti ki ɔsi nanga non Luwə'ti ki Baw'je isi sangi'de. ²⁴ Luwə in Ndil, ningə kadi nje kōsikurə, ɔsikurə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rōta'ti.» ²⁵ Ə dene el'ə ene: «M'gər kadi "Mesi", De ki Luwə mbət'ə, ki bari'ə Kirisiti kin a re. Ningə ndo ki a re ə, a ər'je me nya'gi pəti.» ²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In darō'm m'inbe ə m'a m'el'i ta am.»

²⁷ Lo kin'ti non be, njendo'gi lə Jeju tei non rei, ningə ndōji'de ngayn kadi oyi Jeju ra elta ki dene de, nan de ki kadi el'ə ene: «In ri ə ge ji'ə'ti

* 4:5 4.5 Lotum 33.19; Jojuwe 24.32

wa?» eke «tado ri ə el'ə ta wa?» goto. ²⁸ Dene inyə gum mann lə'ne non be, ə anyi aw me bebo'ti el de'gi ene: ²⁹ «Rei oyi de ki el'm nya'gi pəti ki m'ra kin. A in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa?» ³⁰ Ningə de'gi tei me bebo'ti ki taga awi ki rə Jeju'ti. ³¹ Loki dene ɔti aw kin ə njendo'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, sɔ nya!» ³² Nan Jeju el'de ene: «M'in m'aw ki nyakuso ki kadi m'njo ki in nyakuso ki in gəri el.» ³³ Dɔ ta'ti kin njendo'gi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De madi ad'a nya sɔ wa?» ³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Nyakuso lə'm in ra go ndigi'ti lə Nje kulə'm, ki tɔlta kulə li'ə. ³⁵ In eli eyina, ki ne kin: "Nanyi sɔ bay ə koo a asi təti," nan m'in m'a m'el'se m'ene: uni kum'se ki taa gonyi ndɔɔ oyi; koo tuti asi kujə nga! ³⁶ Ki ji ra ne kin, de ki nje təti koo ingə nyakugə goji lə'ne ningə kaw kandi nya ki donan'ti tado kisikidotaa ki biti ki non'ti kadi to de ki njeduw nya num nje tət'ə num rai rɔnel nan'ti. ³⁷ Tado kujita ki ene: "De kare duw ə in ki nungi təti" kin in ta ki rɔta'ti. ³⁸ M'ulə'se m'adi awi təti koo me ndɔɔ'ti ki ingi rai kulə el. Nje ki rangi ingəi kon'a, ningə in rei təti kandi kulə lə'de.» ³⁹ De'gi ki donangi Samari'ti pəti ki me bebo'ti kin uni me'de adi Jeju dɔ naji ki man'ti ki dene man dɔ'a'ti ene: «El'm nya'gi pəti ki m'ra.» ⁴⁰ Nga ningə loki rei tei rɔ'a'ti, de'gi ki Samari'ti dəji'ə kadi isi se'de, ə Jeju isi se'de ndɔ joo. ⁴¹ Ki takul ta ki ta'a'ti, de'gi ki uni me'de in ngayn inbe bay; ⁴² ningə eli dene eyina: «In ki tado ta'gi ki el'je inbe kin par ə j'uni'n me'je el, nan j'inbe j'oo ta ki ta'a'ti ki mbi'je, ningə ji gər kadi in Njekaji de'gi toki rɔta'ti.»

*Nyakoji ki nja joo ki me be'ti ki Kana
(Mat 8:5-13; Luk 7:1-10)*

⁴³ Ndɔ joo go'ti, Jeju ɔti non təl aw donangi Galile'ti gogi. ⁴⁴ Ningə inbe mannaji ene: «De ki njekeltakita Luwə'ti ki ingə kɔsikurə me be koji'ne'ti goto.» ⁴⁵ Nan loki re te Galile'ti, de'gi ki donangi Galile'ti uwəi'ə ki rɔ'de'ti maji ngayn, tado inbe'gi kaa rai lo ra nanyi'ti ki Jerujalem tɔ adi oyi nya'gi pəti ki Jeju ra lo ra nanyi'ti ki kum'de.

⁴⁶ Jeju təl re Kana ki Galile'ti ki lo ki ndɔki ra mann adi təl yiwi kandi nju'ti. Ningə dingəm kare ki in de kibo ki isi ra kulə ki ngar, ə rɔ ngonn'o ki dingəm to'ə Kapernayim'ti non. ⁴⁷ Loki dingəm kakin oo kadi Jeju in Jude'ti re donangi Galile'ti, re ingə, non ki dɔ'a'ti kadi aw Kapernayim'ti aji ngonn'ne ki to ta koy'ti kin. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re oyi nyakoji'gi ki nya'gi ki ɔti bɔl ki kum'se el ə a asi kadi a uni me'se el ratata.» ⁴⁹ De kibo ki nje ra kulə ki ngar kakin el Jeju ene: «Burəbe, toki ngonn'm oy el bay kin in re be lə'm.» ⁵⁰ Nan Jeju el'ə ene: «Aw, ngonn'i aji nga.» Ningə dingəm un me'ne adi taa ki Jeju el dɔ ta'ti kin el, adi osi dɔ row'ti aw. ⁵¹ Ə loki in dɔ row'ti isi təl, bər'gi li'ə ra tiləi kum'ə eli'ə eyina: «Ngonn'i aji!» ⁵² Ningə dəji'de ke kadi ki bann ə rɔ ngonn to'n soti wa? Ningə eli'ə eyina: «In tagine ki kadi ki dɔgi gidə in mutə ə rɔ'a ki tingə ngayn kete kakin təl sɔl.» ⁵³ Lo kin'ti, baw ngonn oo kadi in dɔ kadi'ti inbe ki Jeju el'ə'n'ə ene: «Ngonn'i aji nga» kin. Low'ə'ti non, dingəm un me'ne adi Jeju, nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə ba pəti. ⁵⁴ In kin ə in nyakoji ki nja joo ki Jeju ra loki təl'n Jude'ti re Galile'ti.

5

Jeju aji dingəm ki rɔ'a oy njururu

- ¹ Go nya'gi'ti kin, Juwipi'gi rai nanyi lə'de adi Jeju aw Jerujalem'ti.
- ² Nga ningə Jerujalem'ti, lo ndogi mann ki bari'ə ki ta Ebirə nan Betisata

to non, ndəkba kadi tarow ndogi bər'ti ki de'gi isi awi ki nyakul'gi me bebo'ti. Tabiti'gi in mi ta lo ndogi mann'ti kakin, ³ ningə ginn tabiti'gi'ti kakin njemonyi'gi to'i'ti mbar mbar: njekumtə'gi, nje mote'gi ki njerəkoy njururu'gi. [Toi isi nginəi ta mann ki kadi ɔdi rə'ne;] ⁴ tado malayka lə Burəbe kare a ur me mann'ti kadi bur. Nje monyi ki ɔkete ki ɔsi me mann'ti ki bur kakin ə, re monyi li'ə to'n bann bann kaa ingə lapiya. ⁵ Low'ə'ti kin, de ki monyi ra'a ɓal dɔ mutə gidə in jijoo in'ti non. ⁶ Jeju oo'ə to nanga, ningə loki eli'ə toki to me kon'ti kin be ɓal ngayn, dəj'ə ene: «Ge kingə lapiya wa?» ⁷ Ə nje monyi el'ə ene: «Burəbe, de ki kadi un'm ilə'm me mann'ti loki mann isi ɔdi rə'ne kin goto. Loki m'ene m'aw ə, de ki rangi ur me'ti non'm'ti kete.» ⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ində taa, un tuwə lə'i ə njiyə, aw.» ⁹ Ningə tanan'ti non, dingəm ingə lapiya adi un tuwə lə'ne ə njiyə, aw.

Nga ningə ndo'a'ti kin in ndo kərkon. ¹⁰ Ə Juwipi'gi eli dingəm ki ingə lapiya kakin eyina: «Bone in ndo kərkon, in go'ti el kadi ɔti tuwə lə'i njiyə'n.» ¹¹ Nan el'de ene: «In de inbe ki adi'm lapiya kin ə el'm ene: “Un tuwə lə'i ə aw.”» ¹² Ə dəji'ə ta eyina: «De'ə inbe ki el'i ene: “Un tuwə lə'i ə aw” kin in nan wa?» ¹³ Nan de ki ingə lapiya kaa gər'ə el, tado Jeju ur kaki dann bulə de'gi'ti ki rai low'ə'ti non kin. ¹⁴ Kagilo nden go'ti, Jeju təl ingə nati Kəy'ti lə Luwə ə el'ə ene: «Oo, ngosine kin ingə lapiya nga. Ningə kadi ra majel el ratata nan to nya madi ki ngan ngayn te dɔ'i'ti bay.» ¹⁵ Lo kin'ti, dingəm aw el Juwipi'gi toki in Jeju ə adi'ne lapiya. ¹⁶ In be ə, Juwipi'gi awi ki ta ki Jeju ki ra nya kin ndo kərkon'ti. ¹⁷ Nan Jeju el'de: «Biti ɓone kaa Bai isi ta ra ki de'gi'ti, ningə m'in kaa maji kadi m'ra ki de'gi to.» ¹⁸ Tado ta ki Jeju el kin, njekundo Juwipi'gi sangi row ki rangi dɔ mad'a'ti kadi n'toli'ə; tado eli eyina Jeju ra nya buji'n ndo kərkon par el, nan el ɓay ene Luwə in Baw'ne ki oji'ne, adi ra rə'ne kadi n'in de ki n'asi nan ki Luwə.

Tɔgi konbe ki Ngonn lə Luwə awi'n

¹⁹ Jeju təl un ta el'de ene: «Oyo, toki rɔta'ti, adi m'el'se, m'in Ngonn lə Luwə m'ra kadi m'asi ra nya dɔ rə'm el. In nya ki m'oo Bai ra ə m'in m'ra. Nya ki Bai ra ə, m'in Ngonn'o m'ra kah'a'ti inbe kin to. ²⁰ Tado Bai ndigi'm m'in Ngonn'o adi toji'm nya'gi pəti ki inbe ra. A toji'm kulə ra'gi ki ɔti ɓol ngayn ɓay ki kadi a ra'se ɓol. ²¹ Tado toki kaa ki Bai isi un'n njekoy'gi lo koy'ti adi de kumngayira kakin ə, m'in Ngonn'o, m'adi kumngayira de ki ra toki m'ge to. ²² Bai gangi ta dɔ de'ti el, nan adi'm tɔgi m'in Ngonn'o kadi m'gangi'n ta dɔ de'gi'ti, ²³ kadi de'gi pəti ɔsikurə'm toki ɔsikurə Bai be to. De ki ɔsikurə'm m'in Ngonn el, ɔsikurə Bai ki njekulə'm el jagi to. ²⁴ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki oo ta lə'm, taa un me'ne adi njekulə'm num to ə, de'ə kin a ingə kaji ki biti ki non'ti. Ta ki gangi a ɔsi dɔ'a'ti el, nan dər dɔ koy nga adi in me kaji'ti. ²⁵ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, ndo a re, ningə ndo'a re nga ki kadi njekoy'gi a oyi dɔ ndu'm m'in Ngonn lə Luwə. Nga ningə de'gi ki a oyi dɔ ndu'm a si kumngayira. ²⁶ Tado toki kaa ki Bai ə in nje kadi de'gi kaji kakin ə, adi'm m'in Ngonn'o tɔgi kadi m'adi de'gi kaji to. ²⁷ Adi'm m'in Ngonn'o tɔgi kadi m'gangi'n ta dɔ de'gi'ti, tado m'in Ngonn de. ²⁸ Ningə kadi adi ɔti'se ɓol el, tado ndo re nga ki kadi de'gi pəti ki toi ɓe ninn'ti a oyi dɔ ndu'm. ²⁹ Nje ki rai nya ki maji a tei lo koy'ti tado kaw ki kaji'ti, ə njera nya ki majel a tei lo koy'ti tado kaw ki lo gangi ta'ti to*.
³⁰ M'in m'ra kadi m'ra nya madi dɔ rə'm el. M'in m'gangi ta kigo ndu'ti ki

m'ingə rɔ Luwə'ti. Nga ningə, ta ki gangi lə'm in ta ki gangi ki dana tado m'nji m'sangi ndigi lə'm el nan m'nji m'sangi ndigi lə njekulə'm.»

Naji ki man dɔ Jeju'ti

³¹ Jeju el ene: «Kin ə re in m'inbe ə m'man naji dɔ rɔ'm'ti ə re de ki a ndigi sə'm dɔ naji ki man'ti lə'm goto. ³² Nan in de ki rangi ə mannaji dɔ'm'ti, ningə m'gər kadi mannaji ki dɔ'm'ti kin in ta ki rɔta'ti. ³³ In uləi ki de'gi rɔ Jan Batisi'ti, ə Jan mannaji ki rɔta'ti dɔ'm'ti. ³⁴ M'in m'aw ndoo kadi de mannaji dɔ'm'ti el, nan m'el be kadi ingəi kaji. ³⁵ Jan Batisi in lambi ki kində por'ti tado koo'n lo, ningə ingi ndigi kadi rai ronel kunj'ə'ti ngonnn kagilo kare. ³⁶ Nan nya'gi ki rangi manyinaji dɔ'm'ti utə nya Jan sanyi: kulə'gi ki m'ra'de, adi in kulə'gi ki Bai adi'm kadi m'ra kin manyinaji dɔ'm'ti taa toji kadi Bai ə ulə'm. ³⁷ Bai inbe ki ulə'm, mannaji dɔ'm'ti. Nan k'in ə in oyi ndu'ə ndo kare el num, oyi takum'ə el num. ³⁸ Ngəmi ta li'ə el, tado m'in ki ulə'm kin uni me'se adi'm'in el. ³⁹ Sii sangi ginn ta lə Luwə maji maji tado oyi kadi a ingəi kaji ki biti ki non'ti me'ti; nga ningə in ta lə Luwə inbe kin ə in nje mannaji dɔ'm'ti. ⁴⁰ Nan in mbəti rei rɔ'm'ti kadi ingəi kaji ki biti ki non'ti. ⁴¹ M'in m'sangi kadi de'gi piti m'in el. ⁴² Ningə nya kare ki m'oo rɔ'se'ti, m'gər kadi in ndigi Luwə el. ⁴³ M'in m're ki to Bai, nan mbəti kadi uwəi m'in ki rɔ'se'ti. Ningə kin ə de ki rangi re ki to'ne inbe ə, a uwəi'ə ki rɔ'se'ti maji. ⁴⁴ Ingi ki isi sangi kadi ingəi toji ki kadi inbe'gi uləi dɔnan'ti ki yo ge ki ne ge yo, um sangi kadi ingəi toji ki in rɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə kin el, ningə a rai bann be ə a uni me'se adi'm'in wa? ⁴⁵ Kadi oyi toki in m'in ə m'a m'un dɔ'se m'aw'n rɔ Bai'ti el, nan in Moji ki indəi me'se dɔ'a'ti kin ə a ində taa dɔ'se'ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re uni me'se adi Moji toki rɔta'ti dɔ ta'ti ki ndangi ə re a uni me'se adi'm'in to, tado in ta ki dɔ'm'ti ə Moji ndangi†. ⁴⁷ Ə re oyi ta ki ndangi kin to ta ki rɔta'ti el ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in dɔ ta'ti ki m'el kin wa?»

6

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər mi sɔi (Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Go nya'gi'ti kin, Jeju ɔti non, aw gidi ba'ti ki Galile, ki ɓari'ə ba ki Tiberiyadi. ² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, tado de'gi oyi nyakɔji'gi ki əti ɓol ki Jeju ra dɔ nje monyi'gi'ti aji'n'de. ³ Tado nya kin ə Jeju al dɔ mbal'ti taa, ningə isi dɔ'ti nan'ti ki njendo'gi lə'ne. ⁴ Dɔkagilo'ə'ti kin, nanyi lə Juwipi'gi ki ɓari'ə nanyi Paki in ndəkba.

⁵ Lokɔ Jeju un kum'ne ningə, oo bulə de'gi ki isi rei ki rɔ'a'ti. Ə dɔji Pilipi ene: «J'a j'ingəi mapa ra ə j'a ji ndogi kadi bulə de'gi kin pəti sɔi wa?»

⁶ Jeju dɔji ta kin be kadi oo'n ta ki me Pilipi'ti, tado inbe gər nya ki kadi a ra ɓəti. ⁷ Ə Pilipi ilə'ti ene: «Kin ə re ji ndogi mapa ki nar kulə ki ndo bu joo mindi kaa asi kadi a ɔdi ta'de nden nden pəti el.» ⁸ Lo kin'ti, njendo lə Jeju kare ki to'a nan Andire, ki in ngonnnkon Simon Piyər, el Jeju ene:

⁹ «Ngonn ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki in mapa ki rai ki ko ki ɓari'ə ɔrji, taa ngann kanji'gi joo to. Nan in kin in nya ki kadi de elta'a kadi de'gi'ti ki banyinan be kin el*.» ¹⁰ Ə Jeju ene: «Adi de'gi pəti sii nanga.» Low'ə'ti kin, mu in ngayn səm'ti, adi de'gi uwəi lo sii'ti nanga. De'gi kin asi dingəm'gi dər mi. ¹¹ Be ə, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dɔ'ti, ə lowə de'gi

pæti ki rai low'ə'ti non kin. Un kanji lowə'de kah'a'ti kakin tɔ. Adi'de kigo me ge'ti lə'de. ¹² Loki soi asi'de nga a, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kawi gində'gi ki nanyi kin, kadi de inyə nya madi kɔ el.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki de'gi soi, njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi kara dɔgi gidə in joo. ¹⁴ Loki de'gi oyi nyakɔji ki ɔti ɓol ki Jeju ra kin ningə eli eyina: «Ki rɔta'ti, de kin in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi to re dɔnangi'ti kakin inɓe.» ¹⁵ Nga ningə, Jeju gər kadi a rei to uni'ə ai indəi'ə ngar, adi təl ɔr rɔ'ne aw gogi dɔ mbal'ti, ki kar'ne ba.

Jeju njiyə dɔ mann'ti

(Mat 14.22-27; Mrk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo sɔl, njendo'gi lə Jeju awi kadi ba'ti. ¹⁷ Awi ali me to'ti, uni ta'de kaw ki Kapernayim'ti, ki in dow ba'ti ki kare. Lo kin'ti, lo ndul dɔ'de'ti, taa Jeju kaa təl re rɔ'de'ti el ɓay tɔ. ¹⁸ Nəl ulə ki tɔgi'ne ngayn, adi mann babo in pu pu. ¹⁹ Njendo'gi ɔsi to asi kulə metər mi be ningə, oyi Jeju kaa ra njiyə dɔ mann'ti isi re ki rɔ to'ti. Loki oyi Jeju ra njiyə dɔ mann'ti, ɓol ra'de ngayn. ²⁰ Nan Jeju el'de ene: «In m'in, ɓoli el!» ²¹ Lo kin'ti, ndigi kadi n'uni Jeju me to'ti, nan tanan'ti non par ə, to ɔdi nangi loki isi awi'ti.

Bulə de'gi sangi Jeju

²² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki nanyinan gidi ba'ti, oyi kadi tagine to in kareba par ə njendo'gi lə Jeju ali me'ti ai dɔ rɔ'de, um Jeju al me'ti se'de el. ²³ Lo kin'ti non, to'gi ki rangi in Tiberiyadi'ti rei, rai lo kati, ndəkba kadi lo'ti ki ndɔki Burəɓe elta ra'n oyo dɔ mapa'ti ə adi bulə de'gi soi kakin. ²⁴ Loki bulə de'gi oyi Jeju el num, njendo'gi li'ə el num ə, ali me to'gi'ti awi ki Kapernayim sangi Jeju'ti.

Jeju in mapa kuso koy el

²⁵ Loki ingəi Jeju dow ba'ti ki kare, dɔji'ə eyina: «Njendo de'gi, in re te ne kadi bann'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju təl el'de ene: «Rɔta, rɔta adi m'el'se, isi sangi m'in tado mapa ki soi ndanni, um in tado gər ə in gəri me nyakɔji'gi ki m'ra kin el. ²⁷ Maji kadi rai kulə tado nyakuso ki a ndu'm kin el, nan tado nyakuso ki a to biti ki non'ti. In nyakuso ki m'in Ngonn de m'a m'adi'se, tado Luwə ki Baw'je ra ndaja kare rɔ'm'ti tado tɔji'm toki m'in de lə'ne.» ²⁸ Lo kin'ti, bulə de'gi tɔli dɔji'ə eyina: «In ri ə maji kadi ji ra taa kadi ji ra'n kulə ki Luwə ndigi wa?» ²⁹ Ə Jeju təl el'de ene: «Nya ki Luwə ge rɔ'se'ti, in kadi uni me'se adi de ki ulə.» ³⁰ Be ə eli'ə eyina: «Nyakɔji ri ə a ra taa kadi j'oo ə j'un me'je wa? Kulə ri ə a ra wa?» ³¹ Kaw'je'gi soi nyakuso ki in dɔran'ti ki ɓari'ə nan mann. Be ə ndangi me makitu'ti eli eyina: «Adi'de soi mapa ki in dɔran'ti taa†.» ³² Lo kin'ti, Jeju təl el'de ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, in Moji ə adi'se mapa ki in dɔran'ti el, nan in Bai Luwə ə adi'se mapa ki rɔta'ti ki in dɔran'ti taa. ³³ Tado mapa lə Luwə ki adi de'gi, in mapa ki in dɔran'ti taa ki nje kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne sii ki dɔ'de taa.» ³⁴ Be ə, tɔli eli'ə eyina: «Burəɓe, adi'je mapa kin ki ndo'gi ndo'gi adi j'uso.»

³⁵ Jeju el'de ar njay ene: «M'in mapa ki nje kadi de kumngayira. De ki re rɔ'm'ti ɓo a ra'a el biti ki non'ti, de ki un me'ne adi'm kaa, kundə a ra'a el biti ki non'ti.» ³⁶ Ningə m'el'se toki oyi m'in, nan uni me'se adi'm'in el. ³⁷ Nje ki Bai adi'm'de a rei rɔ'm'ti. Ningə de ki re rɔ'm'ti, m'a m'tuwə el jagi. ³⁸ Tado m'ində dɔran'ti, m're dɔnangi'ti tado ra ndigi lə'm el, nan kadi m'ra ndigi lə njekulə'm. ³⁹ Ningə nya ki njekulə'm ki ulə'm ndigi

† 6:31 6.31 Tekitaga 16.4, 15; Pa'gi 78.24

kadi m'ra ə to kin: ndigi kadi to madi de kare dann de'gi'ti ki adi'm'de kin nanyi kə el, nan kadi m'te se'de ji koy'ti dɔboy ndo'ti. ⁴⁰ In kin ə in nya ki Bai ndigi: ndigi kadi de'gi pəti ki oyi m'in Ngonn lə Luwə ə uni me'de adi m'in, ingəi kaji ki to biti ki non'ti, ə kadi m'te se'de ji koy'ti dɔboy ndo'ti.

⁴¹ Juwipi'gi ɓarita dɔ Jeju'ti tado el ene: «M'in mapa ki in dɔran'ti taa.»

⁴² ɓarita dann'de'ti eli eyina: «Jeju kam, in ngonnn lə Jisepi el wa? Ji gər kon'a'gi ki baw'a'gi maji tɔ, nga ra bann be ə el ene n'in dɔran'ti taa ə n're wa?» ⁴³ Jeju təl el'de ene: «ɓarita ta dann'se'ti el. ⁴⁴ De ki asi kadi re rɔ'm'ti ki kanji kadi Bai ki ulə'm, ɔ'ɔ tarow goto. Ningə re Bai te tarow ad'a ə, m'in m'a te si'ə ji koy'ti dɔboy ndo'ti. ⁴⁵ Ndangi me makitu'ti lə ki kare dann Njekeltakita Luwə'ti eyina: "Pəti, Luwə a ndo'de nya[‡],” ningə de ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa nyando li'ə, de'ə kin re rɔ'm'ti. ⁴⁶ In kin ə toji kadi de oo Bai Luwə el; in nje k'in rɔ Luwə'ti ki kar'ne ba ə oo Bai Luwə. ⁴⁷ Rɔta, rɔta, adi m'el'se, de ki un me'ne taa, ingə kaji ki to biti ki non'ti. ⁴⁸ M'in mapa ki de sɔ ə a oy el. ⁴⁹ Dilə mbo'ti, kaw'se'gi soi nyakuso ki in dɔran'ti ki ɓari'ə nan mann, kaa oyi. ⁵⁰ Nan mapa ki in dɔran'ti kin, in mapa ki kadi de sɔ ə, de a oy el. ⁵¹ M'in mapa kisikidɔtaa ki in dɔran'ti taa. Re de sɔ mapa kin ə, de'ə a oy el biti ki non'ti. Mapa ki m'a m'adi, in darɔ'm ki kadi de'gi sii kumngayira.»

⁵² Lo kin'ti, Juwipi'gi manjinan ta ngayn dann'de'ti eyina: «De kin a ra bann ta kadi a adi'je darɔ'a kadi j'uso wa?» ⁵³ Ə Jeju el'de ene: «Rɔta, rɔta, adi m'el'se, re soi darɔ'm m'in Ngonn de el num, anyinan mosi'm el num ə, a ingəi kaji el. ⁵⁴ De ki sɔ darɔ'm ə anyi mosi'm tɔ ningə, de'ə kin a ingə kaji ki to biti ki non'ti, ningə m'a m'te si'ə ji koy'ti dɔboy ndo'ti. ⁵⁵ Tado darɔ'm in nyakuso ki rɔta'ti, ə mosi'm in nyakanyi ki rɔta'ti tɔ. ⁵⁶ De ki sɔ darɔ'm num, anyi mosi'm num tɔ ə, j'in si'ə j'in nan'ti kareba. ⁵⁷ Bai ki ulə'm isi kumngayira adi m'in m'nji kumngayira ki ta kul'ə. Be ə, de ki sɔ darɔ'm a isi kumngayira ki takul'm tɔ. ⁵⁸ In kin ə in mapa ki in dɔran'ti taa. To to mapa ki kaw'se'gi soi ə oyi kin el, nan in mapa ki de sɔ ə, de'ə kin a oy el, a isi ki dɔ'ne taa ki ndo'gi ndo'gi.» ⁵⁹ Ta'gi kin tei ta Jeju'ti loki isi ndo'n nya de'gi ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, me ɓe'ti ki Kapernayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki non'ti

⁶⁰ De'gi ngayn dann njendo'gi'ti lə Jeju, loki oyi ta kin ta Jeju'ti ningə, eli eyina: «Ta kin in ta ki ngan ngayn, de ki asi kadi a ində mbi'ne go'ti goto.»

⁶¹ Jeju gər me'ne'ti kadi njendo'gi li'ə isi ɓarita dɔ ta'ti li'ə. Be ə el'de ene: «Ta kin tugə'se jigi'ti wa? ⁶² A kin ə re oyi m'in Ngonn de m'təl m'aw taa lo kis'i'ti ki m'nji'ti kete kin ə a rai bann wa? ⁶³ In Ndil ə in nje kadi de isi ki dɔ'ne taa. De dɔrɔ'ne in nya madi el. Ningə ta'gi ki m'el'se kete kin in Ndil num in kisikidɔtaa num. ⁶⁴ Nan de'gi madi dann'se'ti uni me'de adi'm'in el.» Jeju el be, tado lo kulə ngirə'ti ɓay, gər de'gi ki a adi'ə me'de el, taa gər de ki njekulə ji njeban'gi'ti tɔ. ⁶⁵ Jeju ilə dɔ'ti ɓay ene: «In tado kin ə m'el'se m'ene: «De ki Bai ad'a tarow el, asi kadi a re rɔ'm'ti dɔrɔ'ne el.»» ⁶⁶ In dɔ ndo'a'ti non kin, ngayn'gi dann njendo'gi'ti li'ə təli go'ə'ti, mbeti njiyəi si'ə. ⁶⁷ Ə Jeju tu rɔ'ne ki rɔ nje ki dɔgi gidə in joo'ti el'de ene: «Nga ingi, a awi el yan'ne wa?» ⁶⁸ Nan Piyər el Jeju ene: «Burəbe, j'a j'aw rɔ nan'ti wa? In ə ta kaji in me ji'ti biti ki non'ti. ⁶⁹ J'in, j'un me'je pəti dɔ'i'ti. Ningə ji gər kadi in Kar njay ki Luwə ulə.» ⁷⁰ Jeju təl el'de ene: «In

[‡] 6:45 6.45 Ejay 54.13

m'in ə m'mbəti'se in ki dōgi gidə in joo kin, nan de kare dann'se'ti, ndil Su in me'ə'ti.» ⁷¹ Lo kin'ti, Jeju isi elta ki dō Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti'ti. Tado in ə in ki kare dann njendo'gi'ti ki dōgi gidə in joo ki a ulə Jeju ji njeban'gi'ti.

7

Ngannkon Jeju uni me'de adi'ə

¹ Go'ti, Jeju nanyi ki lo njiyə'ti dōnangi Galile'ti, ge el kadi n'njiyə n'aw ə n'təl dōnangi Jude'ti, tado njekundo Juwipi'gi isi sangi kadi n'toli'ə. ² Nga ningə dōkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki kadi sii ginn *Kəyku'ti in ndəkba*, ³ ə ngannkon Jeju eli'ə eyina: «In ne ə aw dōnangi Jude'ti adi njendo'gi lə'i kaa oyi nya'gi ki isi ra'de kin tō. ⁴ De ki ndigi kadi de'gi oyi'ne kam a ra nya'gi kuti lo'ti el. Nga ningə, toki isi ra nya'gi ki əti bōl kin, maji kadi ra adi de'gi pəti oyi'nu.» ⁵ Nan toki rōta'ti, ngannkon'a'gi inbe uni me'de adi'ə el. ⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ndo lə'm re el bay; nan ingi, ndo'gi pəti to maji tado lə'se. ⁷ De'gi ki dōnangi'ti ne kin a awi sese ki ta el, nan m'in ə, me'de majel sə'm tado m'el kulə ra'de'gi ki majel ki taga. ⁸ Ingi ə awi lo ra nanyi'ti kin. M'in ə, m'a m'aw el, tado ndo lə'm nanyi bay.» ⁹ Go ta'gi'ti ki el kin, isi Galile'ti ba. ¹⁰ Nan loki ngannkon'a'gi awi lo ra nanyi'ti, in kaa ətə osi dō row'ti tō ki kanji kadi de oo'ə. Aw to lo kaw ki lo kiyə'ti be.

Nyando ki lo ra nanyi kisi ginn Kəy lo'ti

¹¹ Dōkagilo ra nanyi'ti, njekundo Juwipi'gi sangi Jeju ningə dəji eyina: «In lo'ti ki ra be wa?» ¹² De'gi manjinan ta'ti ngayn dō'a'ti dann bulə de'gi'ti; nje ki nan'gi eli eyina: «In de ki maji,» ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi, isi buki bulə de'gi mu'ti,» tō. ¹³ In be kaa de ki kadi elta li'ə ki taga wangi goto, bōli njekundo Juwipi'gi.

¹⁴ Ndo'gi ki kadi ra nanyi dər te dana nga ə Jeju aw ginn Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi. ¹⁵ In nya ki ndo'ji Juwipi'gi ngayn adi dəji nan ta eyina: «In kam de ndo'ə nya el tō, nga ra bann ə gər nya əti bōl be wa?» ¹⁶ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rō'm'ti el, nan ngirə in rō Luwə'ti ki njekulə'm. ¹⁷ Kin ə re de ndigi kadi n'ra nya ki Luwə ndigi ə, lo kin'ti ə a gər ar njay toki nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rō Luwə'ti eke in m'inbe ə m'ində ngirə wa. ¹⁸ De ki nje kelta ki tō'ne inbe isi sangi tōbar lə'ne inbe. Nan de ki sangi tōbar lə nje kulə'ne a elta ki rōta'ti, ningə nya ki gorow'ə'ti el goto rō'a'ti tō. ¹⁹ Moji adi'se ndukun adi tai maji, nan de ki təl rō'ne go'ti goto. Nga ra bann ə isi sangi kadi tōli m'in wa?» ²⁰ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «In aw ki ndil ki majel me'i'ti! Nan ə isi sangi kadi n'toli wa?» ²¹ Ə Jeju təl un ta ilə'de'ti ene: «M'ra nya kareba be, ə ingi pəti əti'se bōl! ²² Moji adi'se ndu kadi u'jəi mōti ngann'gi ningə in ndu ki te rō Moji'ti ne par el, nan in kaw'je'gi ki kete nu ə uni ndu kin ə ingi si u'jəi mōti ngann'gi ndo kōrkon'ti†. ²³ Kin ə re u'jəi mōti ngonn ndo kōrkon'ti kadi tō de kidi ndukun lə Moji el ə, ra bann ə me'se tō'se dō'm'ti m'in ki m'aji daro de ba pəti ndo kōrkon'ti wa? ²⁴ Inyəi ta gangi ta kigo lo koo'ti lə'se, ə gangi ta ki dana.»

Jeju in Kirisiti ki Luwə mbət'ə

²⁵ De'gi ki Jerujalem'ti eli eyina: «De kam el ə de'gi isi sangi kadi n'toli'ə wa? ²⁶ Nga nyi ra elta taga wangi am, ə de el'ə ta madi el! Kibo'gi lə'je

* 7:2 7.2 Lebitiki 23.34-36; Ndukun ki nja joo 16.13 † 7:22 7.22 Lebitiki 12.3; Lotum 17.10-13

gəri bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə inbe wa ənn? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki de kin in'ti maji, nan ndo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a te bus ə, de kare kaa a gər lo ki in'ti el.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju ki isi ndo de'gi nya ginn Kəy'ti lə Luwə un ndu'ne ki taa ene: «In mərta kadi in gəri m'in maji, taa in gəri lo ki m'in'ti tō! Ta ri in m'inbe ə m'ulə rō'm el, nan Luwə ki njekulə'm in de ki asi kadi de ində me'ne dō'a'ti. Ingi, in gəri'ə maji el. ²⁹ M'in m'gər'ə maji tado m'ində rō'a'ti, taa in ə ulə'm tō.» ³⁰ Lo kin'ti, de'gi isi sangi kadi n'uwəi Jeju, nan de ki kadi ində ji'ne dō'a'ti goto, tado ndo li'ə asi el bay. ³¹ Ningə dann bulə de'gi'ti, de'gi ngayn uni me'de adi'ə ə eli eyina: «Dokagilo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a re ə, a ra nyakoji'gi ki utə nya dingəm kin wa?» ³² Ə ta ki bulə de'gi isi yəmi ginn mindi de'ti ojido Jeju kin osi mbi Parisi'gi'ti, adi Parisi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uləi njengəm dō lo'gi lə'de kadi awi uwəi Jeju. ³³ Ə Jeju el ene: «M'a m'in sese kagilo nden be bay, ə m'a m'aw ki rō nje kulə'm'ti. ³⁴ A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ³⁵ Ə dō ta'ti kin Juwipi'gi dəji nan ta eyina: «Lo ki ra be ə a awi'ti ə kadi j'a j'ingəi el wa? A aw go ngannkon'ne'gi'ti ki sananyinan dann Gireki'gi'ti kin kadi aw ndo nya Gireki'gi wa? ³⁶ Ta ki el ene: "A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el," kin kər me'ə nan ri wa?»

Dəboy ndo ra nanyi

³⁷ Dəboy ndo ra nanyi, ki in ndo kibo ngayn əʒ, Jeju ində ra taa un ndu'ne ki taa el ene: «Kin ə re de madi kundə ra'a ə, kadi re rō'm'ti anyi mann. ³⁸ De ki un me'ne adi'm ə, "mann ba'gi ki nje kadi de'gi si ki dō'de taa a uwəi bul bul ngar me'ə'ti," toki Makitu lə Luwə el'n.» ³⁹ Lo kin'ti, Jeju isi elta lə Ndil Luwə ki kadi de'gi ki uni me'de adi'ə a ingəi, tado dokagilo'ə'ti kin Ndil Luwə re dō de'gi'ti el bay, tado Jeju ur me tōji'ti lə'ne el bay.

Bulə de'gi gangi nan tado Jeju

⁴⁰ Dann bulə de'gi'ti, de'gi madi ki oyi ta kel Jeju eli eyina: «Toki rōta'ti, de kam in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi a re kakin ə inbe!» ⁴¹ Nje ki nan'gi eli eyina: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» Nan nje ki nungi bay manji eyina: «Kadi Kirisiti in de ki Galile'ti wa? ⁴² Makitu lə Luwə el toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, a in de ki ginn koji'ti lə *Dabidi, ningə a te ki tarow ki Betilehem'ti, ki in ngonnn be koji Dabidiš.» ⁴³ In be ə, bulə de'gi gangi nan tado lə Jeju. ⁴⁴ De'gi madi dann'de'ti ndigi kuwə, nan de ki kadi ində ji'ne dō'a'ti goto.

Me ngan lə njekundo Juwipi'gi

⁴⁵ Njengəm ta lo lə Juwipi'gi ki awi kadi uwəi Jeju kakin, təli rei rō njekundo njekujənyamosi kadikare'gi'ti in ki Parisi'gi, ə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi dəji'de eyina: «Nga ra bann ə rei si'ə el wa?» ⁴⁶ Ə njengəm lo'gi eli eyina: «Ndo kare j'oo de elta toki dingəm kin isi el'n el.» ⁴⁷ Ə Parisi'gi dəji'de eyina: «Ingi kaa inyəi rō'se adi ədi'se tō wa? ⁴⁸ Oyi'de kare be dann nje ki bōi'ti eke dann Parisi'gi'ti un me'ne non wa? ⁴⁹ Bulə de'gi kam in de'gi ki gəri ndukun lə Moji el, in de'gi ki Luwə a tuji'de kō!»

⁵⁰ Nikodem ki in ki kare dann Parisi'gi'ti ki kete aw rō Jeju'ti un ta el'de ene: ⁵¹ «Kin ə re de oo ta ki ta'de'ti el num, taa oo nya ki ra el num ə,

ndukun lə'je a gangi ta dɔ'a'ti el*.» ⁵² Nan iləi'ə'ti eyina: «In kaa in de ki Galile'ti tɔ wa? In sangi ginn'ə maji oo, njekeltakita Luwə'ti ki kadi in de ki Galile'ti goto.» ⁵³ Go'ti, de ki ra kaa ɔti aw bɛ lə'ne.

8

Jeju in ki dene ki nje kuwə marum

¹ [Jeju ɔti non aw dɔ mbal kagi Buni'gi'ti. ² Nan loki lo ti njay par ə təl re nati Kəy'ti lə Luwə. De'gi pəti rei ki rɔ'a'ti, ə isi nanga isi ndo'de nya. ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi rei ki dene ki indəi ji'de dɔ'a'ti lo kuwə marum'ti, adi'ə ra takum de'gi'ti, ⁴ ningə eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, dene kam j'ində ji'je dɔ'a'ti lo kuwə marum'ti. ⁵ Nga ningə, Moji el'je me ndukun'ti* kadi koo dene'gi ki be kin ji tilə'de ki mbal ji tɔl'de kɔ, ə in, ta lə'i in ri wa?» ⁶ Elita kin be to kuləkikiyə kadi uwəi Jeju to indəi taa dɔ'a'ti. Nan Jeju ulə dɔ'ne nanga ə isi ndangi nya ki ngonn ji'ne nanga. ⁷ Ə loki nanyinan ki lo dəj'ə ta'ti, Jeju ɔr dɔ'ne taa el'de ene: «De ki dann'se'ti ne ki ra majel nja kare el ə, kadi ilə ki mbal dəkete.» ⁸ Jeju elta be ə təl ulə dɔ'ne nanga gogi, isi ndangi nya nanga. ⁹ Ə loki oyi ta kin ə, ɔti kare kare, ulə ngirə dɔ nje ki tɔgi'ti, təl'n dɔ nje ki du'ti. Ta tɔlta'a'ti, Jeju nanyi ki kar'ne ba. Dene kakin ə ra ngawdann lo'ti; ¹⁰ ə Jeju un dɔ'ne ki taa el'ə ene: «Dene, de'gi kaa rai ra? De kare kaa gangi ta dɔ'i'ti el wa?» ¹¹ Ningə dene el'ə ene: «Burəbe, de kare kaa gangi ta dɔ'm'ti el,» ə Jeju el'ə ene: «M'in kaa m'gangi ta dɔ'i'ti el jagi tɔ, nga ningə aw, ə ra majel gogi el'.»]

Jeju in kunji ki dɔnangi'ti

¹² Jeju təl el'de bay ene: «M'in kunji ki dɔnangi'ti, de ki un go'm, a njiyə me lo ki diw'ti el, kunji ki nje kadi de'gi sii ki dɔ'de taa a unji dɔ'a'ti.» ¹³ Lo kin'ti, Parisi'gi eli'ə eyina: «In inbɛ ə isi mannaji ki dɔ'i'ti ə, mannaji lə'i in ki rɔta'ti el.» ¹⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'inbɛ m'man naji dɔ rɔ'm'ti kaa m'gər kadi mannaji lə'm in ta ki rɔta'ti, tado m'in m'gər lo ki m'in'ti num, m'gər lo ki m'nji m'aw'ti num, nan ingi, gəri lo ki m'in'ti el num, in gəri lo ki m'nji m'aw'ti el num tɔ. ¹⁵ Ingi isi gangi ta kigo lo koo'ti lə de, nan m'in m'gangi ta dɔ de'ti el. ¹⁶ A kin ə re m'gangi ta non ə, in ta ki gangi ki gorow'ə'ti, tado m'in ki kar'm ə m'gangi ta el, Bai ki njekulə'm in sə'm nan'ti. ¹⁷ Ningə me ndukun'ti lə'se inbɛ kaa ndangi eyina: «Kin ə re de'gi joo manyinaji, ə mannaji lə'de aw go nan'ti ə, ta lə'de in ta ki rɔta'ti.» ¹⁸ M'inbɛ m'man naji dɔ rɔ'm'ti, ningə Bai ki ulə'm kaa mannaji lə'ne dɔ'm'ti tɔ.» ¹⁹ Ningə dəji'ə eyina: «Baw'i in lo ki ra'ti dana wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In gəri m'in el, taa in gəri Bai el tɔ. Kin ə re in gəri m'in ə re a in gəri Bai tɔ.» ²⁰ Ta'gi kin te ta Jeju'ti loki isi ndo'n de'gi nya nati Kəy'ti lə Luwə. Isi lo'ti ki nya'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi Luwə'ti. Nga ningə de uwə el, tado ndo li'ə asi el bay.

Jeju elta dɔ kaw'ne rɔ Baw'ne'ti

²¹ Jeju el'de ta ki rangi bay ene: «M'a m'aw, ningə a sangi m'in, nan a oyi me majel'gi'ti lə'se. Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ²² Lo kin'ti, Juwipi'gi elinan eyina: «A tɔl rɔ'ne ə ra bann ə el ene: “Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el wa?”» ²³ Ə Jeju el'de ene: «In, in de'gi ki

* 7:51 7.51 Ndukun ki nja joo 1.16 * 8:5 8.5 Lbt 20.10; Ndu 22.22-24 † 8:11 8.11 Barta'gi kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. ‡ 8:17 8.17 Ndu 19.15, 17.6

dɔnangi'ti ne, ɔ m'in, m'in de ki dɔran'ti taa nu tɔ; in de'gi lɔ dɔnangi, nan m'in, m'in de lɔ dɔnangi el. ²⁴ Ningə in tado kin ɔ m'el'n kete m'ene: "A oyi me majel'gi'ti lə'se." Kin ɔ re uni me'se adi'm'in toki in m'in "Nje kisi non" el ɔ, a oyi me majel'gi'ti lə'se." ²⁵ Ə dəji'ə eyina: «In be kam in nan wa?» Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «M'in de ki m'el'se lo kulə ngirə'ti nu inbe kin. ²⁶ Nga ningə, ki oji dɔ'se, m'aw ki ta ngayn kadi m'el ge, m'gangi ge; nan ta ki m'ingə rɔ nje kulə'm'ti kin par ɔ m'a m'iləmbər'ə rɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne. Ningə ta li'ə in ta ki rɔta'ti.» ²⁷ Jeju isi el'de ta ki dɔ Baw'ne Luwə'ti nan ingi gəri me ta kin el. ²⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ndo ki a bəri m'in Ngonn de taa kagidəsi'ti kin ɔ, a gəri kadi m'in "Nje kisi non"; taa a gəri kadi m'ra nya madi dɔ rɔ'm el tɔ, nan in nya ki Bai ndo'm ɔ m'nji m'el. ²⁹ Nje kulə'm in sə'm nan'ti; inyə'm ki kar'm el, tado dɔkagilo'gi pəti m'ra nya ki nəl'ə.» ³⁰ Loki Jeju elta kin be, de'gi ngayn uni me'de adi'ə.

Ngann kaw Abiraham

³¹ Jeju el Juwipi'gi ki uni me'de adi'ə ene: «Kin ɔ re rai dɔ nja'se'ti me ta'ti lə'm ɔ, in njendo'gi lə'm ki rɔta'ti. ³² A gəri nya ki rɔta'ti, ningə nya ki rɔta'ti kin a taa'se ji bər'ti ilə'se taa inbe.» ³³ Ə ingi eli Jeju eyina: «J'in ngann kaw *Abiraham, ningə ji ra bər lə de ndo kare el tɔ, nga ra bann be ɔ in el ene nya ki rɔta'ti a taa'je ji bər'ti ilə'je taa wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se: de ki ra ki ra majel, in bər lə majel. ³⁵ Bər a isi ki de'gi ki isi ra bər lə'de kin biti ki non'ti el, nan ngonn koji'de a isi se'de biti ki non'ti. ³⁶ Adi re Ngonn lə Luwə taa'se ji bər'ti ilə'se taa ɔ, a in de'gi ki taa k'ilə taa ki rɔta'ti ji bər'ti. ³⁷ Nga ningə, m'gər kadi in ngann kaw Abiraham; nan isi sangi kadi toli m'in tado mbəti ta lə'm. ³⁸ M'in m'nji m'el nya ki m'oo rɔ Bai'ti, nan ingi ɔ, isi rai nya ki baw'se el'se tɔ.» ³⁹ Ningə iləi Jeju'ti eyina: «kaw'je in Abiraham.» Ə Jeju el'de ene: «Kin ɔ re in ngann kaw Abiraham toki rɔta'ti ɔ re a rai kuləra Abiraham. ⁴⁰ M'in m'el'se nya ki rɔta'ti ki m'ingə rɔ Luwə'ti, ningə ki ngəsine kin isi sangi kadi toli m'in. In kin in kulə ki Abiraham ra el jagi. ⁴¹ In isi rai kuləra baw'se.» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «J'in ngann'gi ki koji ginn kaya'ti el; Baw'je in kareba ɔ in Luwə.» ⁴² Ə Jeju el'de ene: «Kin ɔ re Luwə in Luwə lə'se ɔ re a in ndigi m'in, tado m'te rɔ'a'ti ɔ m're lo kin'ti. In m'inbe ɔ m're ki dɔ'm el, nan in in ɔ ulə'm. ⁴³ Tado ri ɔ in gəri me ta lə'm el wa? In gəri el tado asi kadi uri mbi'se go ta'ti lə'm el. ⁴⁴ Su ɔ in baw'se, ningə in ndigi kadi rai ndigi lə baw'se. In de ki in nje tɔl de'gi lo kulə ngirə kosi'ti li'ə nu. In ra me nya ra'ti ki rɔta'ti nja kare el, tado nya ki rɔta'ti goto rɔ'a'ti. Kin ɔ re elta ki ngom ɔ, in kin ɔ in ta ki osi bɔ'ə'ti, tado in nje ngom num, in baw nyara ki ngom num. ⁴⁵ M'in ɔ, m'in nje kelta ki rɔta'ti ɔ mbeti kun me'se kadi m'in. ⁴⁶ Nan dann'se'ti ɔ asi kadi toji toki m'ra majel wa? A kin ɔ re m'elta ki rɔta'ti ɔ, ra bann ɔ kadi uni me'se adi'm'in el wa? ⁴⁷ De ki in yan Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə ingi, oyi ta lə'm el, tado in lə Luwə el.»

Jeju in ki Abiraham

⁴⁸ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli Jeju eyina: «In gorow'ə'ti kadi j'eli j'ene: in de ki Samari'ti, taa ndil ki majel isi me'i'ti tɔ.» ⁴⁹ Ə Jeju el'de ene: «Jagi, ndil ki majel goto me'm'ti, nan nya kare ki m'oo ɔ, m'in m'osi kurə Bai, ɔ in mbəti kəsikurə'to par. ⁵⁰ M'in m'nji m'sangi kadi de'gi uləi toji dɔ'm'ti el. De ki isi sangi kadi de'gi uləi toji dɔ'm'ti in non, in ɔ a gangi ta kin taa. ⁵¹ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki tɔl rɔ'ne go ta'ti lə'm ɔ, de'ə

kin a oy el ratata.» ⁵² Lo kin'ti non, Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ki ne kin, ji gər maji nga toki ndil ki majel isi me'i'ti. Abiraham oy, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa oyi tɔ, ningə in el ene: “De ki təl rɔ'ne go ta'ti lə'i ə, de'ə kin a oy el ratata.” ⁵³ In utə kaw'je Abiraham ki oy kin wa? Taa njekeltakita Luwə'ti kaa oyi tɔ! In oo rɔ'i kadi in nan wa?» ⁵⁴ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re m'tɔji rɔ'm m'inbe ningə, in tɔji ki nda'a goto. Nga ningə, de ki njekulə tɔji dɔ'm'ti in Bai. In ki isi elita li'ə eyina in Luwə lə'se, ⁵⁵ nan gər'i'ə el. M'in m'gər'ə. Kin ə re m'el m'ene m'gər'ə el ə, re m'a m'in nje ngom to ingi be tɔ. Nan m'in m'gər'ə, taa m'təl rɔ'm go ta'ti li'ə tɔ. ⁵⁶ Kaw'se Abiraham ra rɔnel ngayn tado ində me'ne'ti kadi n'a n'oo ndo ki m'a m're'n. Nga ningə oo ndo re'm, adi rɔ'a nəl'ə ngayn.» ⁵⁷ Lo kin'ti, Juwipi'gi dɔji Jeju eyina: «In ra ɓal dɔ mi el ɓay ə kum'i oo Abiraham wa?» ⁵⁸ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, kete non koji Abiraham'ti, “M'in m'nji non.”» ⁵⁹ Lo kin'ti non be, kəri mbal kadi n'tiləi Jeju, nan ur dann bulə de'gi, ə te ginn Kəy'ti lə Luwə kɔ, aw.

9

Jeju aji njekumtɔ kare

¹ Loki Jeju isi ində dər ningə, oo de ki kum'ə tɔ lo koj'o'ti nu isi. ² Njendo'gi li'ə dɔji'ə eyina: «Njendo de'gi, dingəm ki kum'ə tɔ lo koj'o'ti nu kin, kum'ə tɔ ɔji'n dɔ majel li'ə inbe eke, ɔji'n dɔ majel lə njekoj'o'gi wa*?» ³ Ə Jeju el'de ene: «In ta lə majel li'ə el num, in ta lə majel lə njekoj'o'gi el num, nan kum'ə tɔ be kadi Luwə ɔji'n tɔgi'ne taga kadi de'gi gəri. ⁴ Dɔkagilo ki kadi to ɓay, maji kadi ji rai kulə lə de ki njekulə'm, tado lo a ndul ə, lo kadi de a ra kulə goto. ⁵ Toki m'in'n dɔnangi'ti ne ɓay, m'in kunji ki dɔnangi'ti.» ⁶ Loki Jeju el ta'gi kin be ə, go'ti, tuw mann ta'ne nanga, lɔy'n nangi, ɔr gidi kum nje kumtɔ'ti kakin. ⁷ Ningə, el njekumtɔ ene: «Aw togi kum'i lo ndogi mann'ti ki Silowe†.» «Silowe» kɔr me'ə nan «njekawkulə». Be ə, njekumtɔ aw togi kum'ne low'ə'ti kakin, ə ta təl'ə, kum'ə oo lo maji. ⁸ Nje gədi kəy'gi li'ə, ki nje'gi ki kete isi oyi'ə lo kɔy nya'ti, eli eyina: «M'a, in kam in de ki nje kisi nanga, kɔy nya kakin el wa?» ⁹ Ningə nje ki nan'gi eli eyina: «In darɔ'a inbe.» Ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi in in el, nan in de ki nje tanan si'ə.» Ningə inbe ki dɔ'ne el ene: «In darɔ'm m'inbe.» ¹⁰ Nga a dɔji'ə ta eyina: «Re inbe ə, ra bann be ə kum'i oo lo wa?» ¹¹ Ə el'de ene: «Dingəm ki tɔ'a nan Jeju ə lɔy nangi ɔr gidi kum'ti, ə el'm ene: “Aw Silowe'ti togi kum'i”, ə m'aw m'togi kum'm, par ə kum'm oo lo maji.» ¹² Ningə dɔji'ə eyina: «Dingəm kin in ra be wa?» Ə el'de ene: «M'gər el.»

Parisi'gi dɔji ta dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin

¹³ Lo kin'ti, ɔri dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin awi si'ə rɔ Parisi'gi'ti. ¹⁴ Ningə, ndɔ'a'ti ki Jeju lɔy'n nangi ki mann ta'ne ɔr gidi kum'ə'ti adi kum'ə oo lo kakin in ndo kɔrkon. ¹⁵ Ə Parisi'gi dɔji'ə ta ki yan'de dangi ɓay ke ra bann ə n'oo'n lo wa? Ə el'de ene: «Jeju ɔr nangi ki lɔy kum'm'ti, ə m'aw m'togi kum'm, ə ngosine kum'm oo lo.» ¹⁶ Lo kin'ti, Parisi'gi ki madi eli eyina: «De ki ra nya kin in de ki in rɔ Luwə'ti el, tado ində kum'ne go ndo kɔrkon'ti el.» Nan nje ki nungi eli eyina: «Nga ra bann be ə, de ki njeramajel par a aw ki tɔgi kadi ra'n nyakɔji'gi ki ɔti ɓol be kin wa?» Be ə, ta kin re ki gangi nan dann'de'ti. ¹⁷ Ningə tɔli dɔji njekumtɔ kakin ɓay

* 9:2 9.2 Tekitaga 20.5 † 9:7 9.7.2 Ngar'gi 20.20; Ejay 8.6

eyina: «Nga inbe ki do'i, ta ri ə el do de'ti ki te kum'i adi kum'i oo lo kin wa?» Ə njekumto el ene: «In njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁸ Juwipi'gi mbeti kun me'de kadi toki in de ki kete kum'ə to, ə ngəšine de te kum'ə adi kum'ə oo lo. Rai biti uni njekoj'o'gi rei. ¹⁹ Ə dəji'de ta eyina: «De kam in ngonnn'se inbe toki rəta'ti wa? A re in ngonnn'se inbe ə, kum'ə to lo koj'o'ti inbe wa? A re kum'ə to lo koj'o'ti ə, ra bann be ə ngəšine kum'ə oo lo wa?» ²⁰ Ə njekoj'o'gi eli eyina: «Ji gər maji kadi in ngonnn'je inbe, taa kum'ə to lo koj'o'ti nu to. ²¹ Nan ki əjido kum'ə ki ngəšine oo lo, eke nan ə te kum'ə adi kum'ə oo lo inbe kin ə, ji gər nya kare me'ti el. Ningə inbe təgi gangi ənn ə dəji'ə, ə a elta ki do ro'ne'ti.» ²² Nje koj'o'gi elita kin be tado bol ki bol Juwipi'gi. Tado Juwipi'gi do'i tanan'ti kadi to de ki re el ene Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, səw tuwə ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kə. ²³ In tado kin ə, njekoj'o'gi eli eyina: «Inbe təgi gangi ənn ə, dəji'ə.» ²⁴ Ə Parisi'gi bari de ki kete kum'ə to kakin adi'ə re ki nja joo, ningə eli'ə eyina: «Elta ki rəta'ti, əsi'n kurə Luwə. Ji gər kadi dingəm kin in njeramajel.» ²⁵ Lo kin'ti, dingəm ki kete kum'ə to kakin el'de ene: «In njeramaji, kin ə in njeramajel inbe kaa m'gər nya kare me'ti el, nya kare ki m'gər maji ənn: kete kum'm to, ningə ngəšine kum'm oo lo.» ²⁶ Ningə təli eli'ə eyina: «In ri ə ra sə'i wa? Ə ra bann to ə adi kum'i oo lo wa?» ²⁷ Lo kin'ti el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, ə in mbeti koo ta lə'm, ə ra bann ə in gei kadi m'təl m'el'se bay wa? In ndigi kadi təli njendo'gi li'ə to wa?» ²⁸ Loki el Parisi'gi ta be ə, ingi taji'ə ə eli'ə eyina: «In ə in njendo li'ə, nan j'in, j'in njendo'gi lə Moji. ²⁹ Ji gər kadi Luwə elta ki Moji, nan de lə'i kin, ji gər lo ki te'ti el.» ³⁰ Ə dingəm kakin el Parisi'gi ene: «In nya ki əti bol ngayn kadi de ki rəta'ti, ingi gəri lo ki te'ti el to, ə de'ə kakin taa adi kum'm oo lo. ³¹ Ji gər maji kadi de'gi ki njeramajel, re elita ki Luwə ə, Luwə oo do ta lə'de el, nan de ki nje bol Luwə, ki nje təl ro'ne go ndu'ə'ti, Luwə oo do ta li'ə. ³² Ki mayinu inbe kin, ndə kare kadi j'oo nan de madi ə adi kum'de ki to lo koj'o'ti nu oo lo be kin, m'oo el bay. ³³ Kin ə re dingəm kin in rə Luwə'ti el ə, nya madi kare ki asi kadi ra goto.» ³⁴ Lo kin'ti, eli'ə eyina: «In de ki ra me majel'ti lo koj'o'ti nu kam ə, ge kadi in ə ndo'je nya!» Ningə tuwəi'ə adi te taga. ³⁵ Jeju oo kadi tuwəi'ə, ə loki ingə, dəj'ə ene: «In un me'i adi Ngonn de wa?» ³⁶ Ə el Jeju ene: «Burəbe, Ngonn de ə in nan wa el'm adi to m'un me'm m'ad'a wa?» ³⁷ Ningə Jeju el'ə ene: «In oo'ə ki kum'i, in darə'a inbe ə isi elita kin.» ³⁸ Be ə, dingəm kakin el Jeju ene: «Burəbe, m'un me'm m'ad'i.» Ningə əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti. ³⁹ Jeju el'ə ene: «M're dənangi'ti ne tado gangi ta, m're kadi de'gi ki kum'de to, oyi lo, ə kadi nje ki kum'de oo lo, təli njekumto'gi to.» ⁴⁰ Loki Parisi'gi madi ki rai ki Jeju non, oyi do ta ki Jeju el kin ningə, dəji'ə eyina: «J'in kaa j'in njekumto'gi to wa?» ⁴¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re in njekumto'gi toki rəta'ti ə, re majel lə'se a goto, nan toki j'isi'n, ə oyi rə'se kadi kum'se oo lo kin ə, majel lə'se to tor'ne'ti ba.»

10

Kujita ki do be nje bati'gi

¹ Jeju el ene: «Toki rəta'ti adi m'el'se. Kin ə re de madi ur go bati'gi'ti ki takəy el, nan in bal ki do bər ki row ki rangi ə, de'ə kin in njeboji, in baw kaya. ² Nan de ki ur kəy go bati'gi'ti ki takəy, in ə njekul bati'gi. ³ Nje ngəm takəy bati'gi te takəy ad'a, ə bati'gi oyi do ndu'ə. Ningə bar bati'gi lə'ne kare kare ki to'de, te se'de taga. ⁴ Loki te ki bati'gi lə'ne pəti taga

ningə, ɔti njiyə non'de'ti, ə bati'gi uni go'ə, tado gəri ndu'ə. ⁵ Bati'gi a uni go de ki rangi el. Re oyi de ki rangi ə, a anyinan sanyi kə kad'a'ti, tado gəri ndu de'gi ki rangi el.» ⁶ Jeju el'de kujita kin, nan gəri nya ki el'de ta dɔ'ti kin el. ⁷ Ə Jeju təl el'de bay ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, m'in takəy bati'gi. ⁸ De'gi pəti ki rei rɔ'm'ti, in njeɓogi'gi, ki baw kaya'gi, adi bati'gi oyi ta lə'de el*». ⁹ M'in takəy, re de ur kəy ki row ki rɔ'm'ti ə, de'ə a ingə kaji. A ur kəy num, a te num, taa a ingə nyakuso'ne num tɔ. ¹⁰ Njeɓogi re ə, re tado ɓogi, re tado təl nya, ə re tado tuji nya tɔ par. Nan m'in, m're kadi de'gi ingəi kaji. Ningə kadi in kaji ki to mbar mbar.

¹¹ «M'in nje njekul bati'gi ki maji. De ki njekul bati'gi ki maji, adi rɔ'ne tado bati'gi lə'ne. ¹² Nan de ki in njekul bati'gi tado kingə nar par um in ɓe'de el, loki oo jagum isi re ki dɔ bati'gi'ti, inyə bati'gi ə anyi, adi jagum re uwə'de ge, sanan'de ge. ¹³ Njekul bati'gi tado kingə'n nar kin anyi, tado nya li'ə in nar par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rɔ'ne kon'ti tado lə bati'gi el. ¹⁴ M'in, m'in njekul bati'gi ki maji. M'gər bati'gi lə'm, ə bati'gi lə'm gəri m'in tɔ. ¹⁵ Gəri m'in toki Bai gəri'm ə m'in m'gər'n Bai kin be tɔ. Be ə, m'adi rɔ'm tado bati'gi lə'm. ¹⁶ M'aw ki bati'gi ki rangi non bay ki in me kəy'ti ne el. Ingi kaa, maji kadi m're se'de me kəy'ti. A oyi ndu'm ə, a təli nyakul'gi ki kareba ginn nje ngəm bati'gi'ti ki kareba. ¹⁷ Bai ndigi'm, tado m'adi rɔ'm kə kadi to m'təl m'ingə kingə ki rangi. ¹⁸ De ki a ində tɔgi dɔ'm'ti kadi m'ilə rɔ'm kə goto. In m'inbe ə m'adi ki me ndigi lə'm. M'aw ki tɔgi kadi m'adi'n num, kadi m'taa'n num. In kin ə in ndu ki m'ingə ki rɔ Bai'ti.» ¹⁹ Ta lə Jeju kin təl re ki gangi nan ki rangi dann Juwipi'gi'ti bay. ²⁰ Ngayn'gi dann'de'ti eli eyina: «Ndil ki majel isi me'ə'ti, dɔ'a ra dana el, ə ra bann ə isi oyi ta li'ə wa?» ²¹ Ə nje ki nungi eli eyina: «De ki ndil ki majel isi me'ə'ti elta be el. De ki ndil ki majel isi me'ə'ti asi kadi a te kum njekumtɔ'gi el.»

Juwipi'gi mbeti koo mbi'de'ti toki Jeju in Ngonn Luwə

²² Dɔkagilo'ə'ti kin, Juwipi'gi isi rai nanyi tɔr ndu dɔ Kəy'ti lə Luwə Jerusalemn'ti. In dɔ kagilo kul'ti. ²³ Jeju ulə lo aw ge təl ge ginn tabiti'ti lə *Salomon, nati Kəy'ti lə Luwə. ²⁴ Juwipi'gi iləi nan gugi gidə, ningə eli'ə eyina: «Kadi bann'ti ə a el'je ta ki kadi me'je osi nanga wa? Kin ə re in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, el'je wangi adi j'oo.» ²⁵ Jeju el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, nan uni me'se adi ta lə'm el. Nya'gi ki m'nji m'ra'de me to Bai'ti kin manyinaji dɔ'm'ti. ²⁶ Nan ingi, mbəti kunme'se kadi m'in. Mbəti tado in dann bati'gi'ti lə'm el. ²⁷ Bati'gi lə'm oyi ndu'm, m'gər'de, ningə ingi uni go'm tɔ. ²⁸ M'adi'de kaji ki to biti ki non'ti, um nanyi kə el. Taa de ki kadi ində tɔgi'ne taa'n'de ji'm'ti kaa goto tɔ. ²⁹ Bai ki nje kadi'm'de aw ki tɔgi dɔ de'gi'ti pəti, adi de madi ki asi kadi ində tɔgi taa'n'de ji Bai'ti goto. ³⁰ J'in ki Bai j'in kare.» ³¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi təli tiləi'ə ki mbal bay kadi n'toli'ə. ³² Ə Jeju el'de ene: «M'ra nya'gi ki maji maji ngayn takum'se'ti ki tɔgi ki in rɔ Bai'ti, nga in ki ra ə in gəi kadi tiləi m'in ki mbal tɔli m'in tado'a wa?» ³³ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «In tado nya maji ki ra ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji tɔli el, nan in tado kelta ki mal. Tado in ki in de kare par ə el ene n'in Luwə*». ³⁴ Jeju el'de ene: «Ndangi me ndukun'ti lə'se inbe'gi eyina: "M'in Burəbe m'el'se m'ene in luwə'gi". ³⁵ De'gi ki Luwə el'de ta lə'ne ə Luwə ɓar'de luwə'gi kin. Ningə gəri maji kadi de ra tɔgi buji ta lə Luwə el. ³⁶ M'in, Bai Luwə ində'm ta

* 10:8 10.8 Jeremi 23.1-2; Ejəkel 34.2-3 † 10:33 10.33 Lebitiki 24.16

dangi, ulə'm dənangi'ti, ə m'el'n m'ene m'in Ngonn lə Luwə, ningə ingi eli eyina ke m'in nan ə m'el m'ene m'in Ngonn lə Luwə wa ə, m'in nje kelta ki mal dō tō Luwə'ti, kin in tado ri wa? ³⁷ Kin ə re m'ra kulə lə Bai el ningə tō uni me'se adi m'in el! ³⁸ A kin ə re m'nji m'ra kulə lə Bai ningə, re uni me'se adi m'in el kaa, uni me'se adi kulə'gi ki m'ra'de kakin nden taa. Uni me'se kadi gəri ə oyi toki Bai isi me'm'ti, ə m'in m'nji me Bai'ti tō.» ³⁹ Lo kin'ti, sangi row nja kare bay kadi n'uwəi Jeju, nan te mbunə'de'ti aw.

⁴⁰ Jeju təl aw gidi ba Jurden'ti, lo'ti ki kete Jan ra de'gi batəm'ti. Jeju aw isi low'ə'ti kin non. ⁴¹ De'gi ngayn rei rō'a'ti, ningə elinan eyina: «Jan ra nya madi kare ki əti bōl el, nan nya'gi pəti ki el oji'n dō dingəm kin in nya'gi ki rōta'ti.» ⁴² Lo kin'ti non be de'gi ngayn uni me'de adi Jeju.

11

Kində Lajar lo koy'ti

¹ Dingəm kare ki njemonyi in non, tō'a nan Lajar. Isi me bē'ti ki Betani ki in ngonnbə lə Mari in ki ngonnnkon'ne Marti. ² In darō Mari inbē kin ə a ur hu ki əti maji nja Burəbē'ti num, bōr nja'a ki bisi dō'ne num. Nga ningə in ngonnnkon'a Lajar tō ə rō'a tō'ə. ³ Konnann'a'gi ki joo kin uləi de madi ad'a aw el Jeju ene: «Burəbē, njendigi lə'i basa mad'i in monyi.» ⁴ Lōki Jeju oo ta kin ningə el ene: «Monyi lə Lajar kin a tōl'ō el, nan in monyi ki re kadi toji togi Luwə, taa kadi de'gi uləi toji dō'm'ti m'in Ngonn lə Luwə tō.» ⁵ Jeju ndigi Marti in ki ngonnnkon'a ki dene Mari, taa ndigi Lajar tō. ⁶ Jeju oo maji kadi Lajar in monyi, be kaa isi lo'ti ki si'ti kin ba ndō joo bay. ⁷ Go'ti, el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji tēli j'awi Jude'ti gogi.» ⁸ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi, ndō ngayn el ne bay ə Juwipi'gi sangi kadi n'tiləi'nu ki mbal n'toli'nu kakin ə, ge kadi təl aw Jude'ti bay wa?» ⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ngann kadi in dōgi gidə in joo me ndō'ti ki kare el wa? Ningə kin ə re de njiyə kada ə a osi el, tado oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondo ə a osi, tado oo lo maji el.» ¹¹ Go ta'ti kin, Jeju ilə ta ki rangi dō'ti ene: «Madi'je Lajar to bi, ningə m'a m'aw kadi m'ndəl'ə.» ¹² Ə njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbē, re in bi ə tō ə a ndəl bay.» ¹³ Jeju elta lə koy Lajar, nan njendo'gi oyi toki in ta lə bi ki kare. ¹⁴ Ə Jeju el'de ar njay ene: «Lajar oy. ¹⁵ Nga ningə ki oji dō'se, rō'm nəl'm ngayn kadi m'goto low'ə'ti, kadi to ingi uni me'se adi m'in. Ningə ki ne kin, adi j'awi dō'a'ti.» ¹⁶ Ə Tomasi ki isi bari'ə «Ndungə» el ndəgi njendo'gi ene: «J'in kaa adi j'awi si'ə tō j'oyi si'ə.»

Jeju in nje kadi de'gi tēli sii ki dō'de taa

¹⁷ Lōki Jeju re te Betani'ti, oo kadi duwi Lajar ra ndō so nga. ¹⁸ Betani in ndəkba ki Jerujalem, asi kulə metər mutə be par, ¹⁹ adi Juwipi'gi ngayn rei rō Marti'ti in ki Mari kadi solī me'de oji'n dō koy lə ngonnnkon'de. ²⁰ Lōki Marti oo kadi Jeju a re non, in aw tilə kum'ə, ningə Mari taa isi yan'ne nanga me kəy'ti. ²¹ Marti ki aw tilə kum Jeju, el Jeju ene: «Burəbē, kin ə re in se'je ne ə re ngonnnkon'm a oy el. ²² Nan ki ne inbē kin kaa m'gər kadi nya'gi pəti ki dəji Luwə ə a adi.» ²³ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonnnkon'i a ində lo koy'ti.» ²⁴ Ningə Marti il'ə'ti ene: «In ki rōta'ti, m'gər kadi ndō ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti dōboy ndō'ti ə, Lajar a ində taa lo koy'ti tō*.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «M'in nje kadi de'gi indəi taa lo koy'ti, ki

* 11:24 11.24 Daniyel 12.2

nje kadi de'gi sii ki do'de taa. De ki un me'ne, re oy mindi kaa, a tøl isi ki do'ne taa. ²⁶ Nga ningø, de ki isi ki do'ne taa, ø un me'ne ø, de'ø kin a oy el ratata. M'døj'i ke un me'i do ta'ti kin wa?» ²⁷ Ningø Marti il'ø'ti ene: «Oyo, Burøbe, m'un me'm m'ad'i toki in ø in Kirisiti, De ki Luwø mbøt'ø, in ø in Ngonn læ Luwø, in ø in de ki maji kadi a re dønangi'ti.»

Jeju non tado koy læ Lajar

²⁸ Go ta'ti ki Marti el kin ø, øti aw ðar ngonnnkon'ne ki dene Mari, el'ø ta nanga yögirø be ene: «Njendo de'gi ra non, ø isi døj'i kadi aw.» ²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ø indø taa kalangi aw ki rø Jeju'ti. ³⁰ Jeju ur me ðe'ti el ðay, in lo'ti inbe ki Marti aw ingø'ti kete kakin ðay. ³¹ Juwipi'gi ki sii me køy'ti ki Mari, isi soli me'ø, loki oyi'ø indø taa kalangi, te taga, oyi ene isi aw ki doðadi'ti kadi non wa, adi indø taa awi go'ø'ti. ³² Loki Mari aw te lo'ti ki Jeju ra'ti, ø oo Jeju ø, osi nanga nja'a'ti, ningø el'ø ene: «Burøbe, kin ø re in se'je ne ø re ngonnnkon'm a oy el.» ³³ Loki Jeju oo kadi Mari isi non, taa Juwipi'gi ki in go'ø'ti kaa isi nonyi to ningø, me'ø ur mad'a, taa ndil'ø isi nanga el to. ³⁴ Ø døj'i de ene: «Iløi'ø ra be wa?» Ningø eli'ø eyina: «Burøbe, re ø oo.» ³⁵ Lo kin'ti, Jeju non. ³⁶ Ø Juwipi'gi eli eyina: «Oyi toji ki toji ndigi ki ndig'ø kin.» ³⁷ Nan nje ki nungi eli eyina: «Te kum njekumto, nga ra bann ø asi kadi øgi Lajar koy el to wa?»

Jeju adi Lajar indø lo koy'ti

³⁸ Lo kin'ti, me Jeju tøl ur mad'a kur ki rangi ðay, adi øti aw ki doðadi'ti. Ningø in bolo mbal ø indøi mbal mad'a uti ta'a. ³⁹ Jeju el'ø ene: «Øri mbal kin kø», nan Marti ki konnann nje goto el Jeju ene: «Burøbe, ra ndø so nga, adi a øti.» ⁴⁰ Ø Jeju el'ø ene: «M'el'i m'ene ri wa? M'el'i m'ene re un me'i ø a oo toji læ Luwø.» ⁴¹ Lo kin'ti, øri mbal kø, ø Jeju un kum'ne ki taa ningø el ene: «Bai, m'ra'i oyo toki oo do ndu'm. ⁴² M'gør kadi ta'gi ki m'nji m'el'i kin oo do ndu'm dørø, nan m'el'ta kin be tado bulø de'gi ki gugi gidi'm kin, kadi uni me'de adi m'in toki in in ø ulø'm.» ⁴³ Go ta'ti kin ø, Jeju un ndu'ne ki taa el'ta ki togi'ne ene: «Lajar, te taga!» ⁴⁴ Ningø nje goto Lajar indø lo te taga. Ji'ø'gi ki nja'a'gi in ki ra'gi ta ki ku, taa takum'ø in ki dolo ki ku to. Ø Jeju el'ø ene: «Tuti'ø, ø inyøi'ø adi aw.»

De'gi doi tanan'ti kadi n'toli Jeju

(Mat 26.1-5; Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Juwipi'gi ngayn ki rai rø Mari'ti, ø oyi nya ki Jeju ra, uni me'de adi Jeju. ⁴⁶ Nan nje ki nan'gi awi ingøi Parisi'gi, eli'de nya ki Jeju ra. ⁴⁷ Lo kin'ti, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, øsi do nje gangi ta'gi læ Juwipi'gi nan'ti, ningø døj'i nan eyina: «In ri dana ø kadi ji rai wa? Dingøm kin ra nyakoji'gi ngayn! ⁴⁸ Kin ø re j'inyøi'ø adi ra nya'gi lø'ne kin ki non'ne'ti ø, de'gi pøti a uni me'de adi'ø, ningø de'gi ki Røm'ti a rei kadi tuji Køy læ Luwø, taa a tuji ginn ðe lø'je to!» ⁴⁹ Ø Kayipi ki in ki kare dann nje kundo Juwipi'gi'ti, ki ðal'a'ti non in kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi, un ta el'de ene: «In gøri nya kare me nya'ti ki isi ra nya kin el! ⁵⁰ In mørita maji oyi! In soti ngayn tado lø'se kadi ba kal de kare oy tado læ ginn de'gi banyi banyi, ø ginn ðe ki ta'a ba ingø tuji el.» ⁵¹ Nga ningø in ta ki Kayipi inbe ø el ki do'ne el, nan toki ðal'a'ti non in kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi, Luwø indø taa ta'a'ti adi ilømbør'ø kete toki maji kadi Jeju a oy tado læ ginn ðe læ Juwipi'gi. ⁵² Ningø a oy tado læ ginn ðe læ Juwipi'gi par el, nan a oy kadi kaw'n ngann'gi læ Luwø ki sananyinan ki lo'gi dangi dangi kin kadi tøl'i ginn de'gi ki kareba. ⁵³ In do ndø'a'ti non

kin, njekundo Juwipi'gi uni ndu'de kadi n'toli Jeju. ⁵⁴ In be ə, Jeju ində ngang'i njiyə taga takum Juwipi'gi'ti. Or rə'ne aw ndəkba kadi diləlo'ti, me ngonn be'ti ki bari'ə Epirayim. Aw si'ti non ki njendo'gi lə'ne.

⁵⁵ Də'gagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə Paki in ndəkba, adi de'gi ngayn awi Jerujalem'ti kete non'ti kadi to rai nya'gi kigo kuji'ə'ti lə'de in Juwipi'gi kadi ari rə'de non Luwə'ti. ⁵⁶ De'gi kakin in ginn Kəy'ti lə Luwə, ningə isi sangi Jeju, ə dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Mərta lə'se in ri wa? Kadi a re lo ra nanyi'ti el wa?» ⁵⁷ Nya kare ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi uni ndu kadi re de madi oo lo ki Jeju in'ti ə, kadi el'de adi n'awi n'uwəi'ə.

12

*Mari buki hu ki əti maji nja Jeju'ti
(Mat 26.6-13; Mrk 14.3-9; Luk 7.36-50)*

¹ Ndo mehen kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju aw Betani'ti ki Lajar si'ti. Lajar ki ndəki ad'a ində taa lo koy'ti. ² Lo kin'ti non, rai nyakuso ki to Jeju. Marti ə in nje kadi'de nyakuso, ningə Lajar in ki kare dann nje kisi ta nyakuso ki Jeju. ³ Mari un hu ki rai ki mann kagi ki bari'ə «nar», a rosi ngonn ku be, ur nja Jeju'ti, ningə go'ti, bor nja'a ki bisi də'ne. In hu «nar» dərə'a ki gat'a in ngayn. Banyi'a taa me kəy. ⁴ Lo kin'ti, Judasi Isikariyoti ki in ki kare dann njendo'gi'ti lə Jeju, in ki a un də Jeju, el ene: ⁵ «Tado ri ə in ki law hu kin ndogi, taa'n nar ki lo kulə'ti ki ndə bu mutə be kaa in ki ra'n ki njendoo'gi el wa?» ⁶ Judasi elta kin be tado to ə ta lə njendoo'gi to rə'a el, nan tado in njebo'gi. In ə bəl nar in ji'ə'ti, adi isi bo'gi nar ki isi buki me'ti nden nden. ⁷ Nan Jeju el ene: «Inyəi Mari keke! Nga ra nya kin be nginə'n ndəki kadi m'a m'aw'n badi'ti. ⁸ Njendoo'gi a in sese ki ndə'gi, ndə'gi, nan m'in m'a m'in sese ki ndə'gi, ndə'gi el.»

De'gi dəi tanan'ti kadi n'toli Lajar tə

⁹ Bulə de'gi ki Juwipi'gi ngayn oyi kadi Jeju in Betani'ti, adi rei. Ningə rei tado lə Jeju par el, nan rei tado koo Lajar to ki Jeju ad'a ində taa lo koy'ti kakin to. ¹⁰ In be ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uni ndu'de kadi n'toli Lajar tə, ¹¹ tado in ta li'ə ə ra adi Juwipi'gi ngayn inyəi'de ə uni me'de adi Jeju.

*Jeju ur me be'ti ki Jerujalem ki kəsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40)*

¹² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki ngayn ki rei lo ra nanyi'ti Jerujalem, oyi kadi Jeju isi re me bebo'ti kin, ¹³ ə oyi baji tann'gi, ə tei taga gidi bebo'ti, awi tiliəi kum'ə. Ningə lo kin'ti, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Ojana! Njangi də in ki də Luwə'ti! Ningə kadi Luwə njangi də de ki re me tə Burəbe'ti, kadi Luwə njangi də ngar lə Isirayel'gi!» ¹⁴ Jeju ingə ngonn koro, ningə ala isi də'a'ti toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

¹⁵ «In bəl el, bebo *Siyon!
gon lo oo, ngar lə'i isi re,
isi də ngonn koro'ti*.»

¹⁶ Də'kete ba, njendo'gi li'ə gəri me nya'gi ki isi rai nya kin el, nan loki de'gi isi uləi toji də Jeju'ti nga a kadi me'de olo də'ti toki makitu lə Luwə elta li'ə kadi nya kin a ra nya də'a'ti be. Ningə in nya'a kaa ə ra nya də'a'ti kin.

¹⁷ De'gi ngayn ki ndoki in si'ə nan'ti loki ndəl Lajar ad'a te dɔɔbadi'ti, dann njekoy'gi'ti, manyinaji li'ə. ¹⁸ Ningə in naji ki man lə'de kin ə ra adi bulə de'gi awi tiləi kum'ə, tado oyi kadi ra nyakoji ki əti ɔl ngayn kin. ¹⁹ Lo kin'ti, Parisi'gi elinan dann'de'ti eyina: «Oyi toki taga takum'se'ti ne kadi asi ra nya madi el; de'gi pəti buki nan ki go'ə'ti!»

Gireki'gi sangi kadi n'oyi Jeju

²⁰ Gireki'gi madi in dann de'gi'ti ki rei Jerujalem lo ra nanyi'ti kadi ɔsi makəsi'de nanga non Luwə'ti. ²¹ Gireki'gi kakin rei ndəkba rɔ Pilipi'ti ki in de ki ngonɔn be'ti ki Betisayda ki Galile'ti, dəji'ə eyina: «Ji ndigi kadi j'oo Jeju.» ²² Ə Pilipi aw el Andire, nga a indəi rɔ'de nan'ti joo pəti ai eli Jeju. ²³ Jeju ilə'de'ti ene: «Ki ne kin ə, ndo asi kadi Luwə toji togi'm m'in Ngonɔn de ki taga nga. ²⁴ Ningə rɔta, rɔta, adi m'el'se, kandi koo ki kare ki ɔsi nanga kin re oy el ə, a to ki kar'ne ba par, a re oy to ə, a te ki kandi ko'gi ki rangi ngayn. ²⁵ De ki ndigi koo maji rɔ'ne, a il'ə kɔ, nan de ki inyə ta koo maji rɔ'ne dɔnangi'ti ne, a ngəm rɔ'ne tado kaji ki biti ki non'ti. ²⁶ Kin ə re de madi ge ra kuləbər lə'm ə, maji kadi un go'm, nga ningə njekuləbər lə'm kin a in sə'm lo'ti ki m'a m'in'ti. De ki nje ra kuləbər lə'm, Bai Luwə a ɔsigonno'ə.»

Jeju elta ki dɔ koy'ne'ti

²⁷ Jeju el ene: «Ki ne kin, ndil'm isi nanga el, eke ta ri ə kadi m'el wa? Kadi m'el m'ene: "Bai, aji'm ta dɔ kadi'ti ki ngan ki a re dɔ'm'ti kin wa?" Nga in tado dɔ kadi inbe kin ə m're'n biti m'te'n ne kin. ²⁸ Bai, toji adi de'gi gəri tɔbar lə'i.» Ningə ndu de ɔar in ki dɔran'ti ene: «M'adi de'gi gəri tɔbar lə'm nga, nan m'a m'adi de gəri ɔay.» ²⁹ Bulə de'gi ki rai low'ə'ti non ə oyi ndu ta kin ki mbi'de eli eyina: «In ndi ə ndangi nya.» Ningə nje ki nungi eli eyina: «Malayka kare ə el'ə ta.» ³⁰ Ə Jeju el'de ene: «Ndu ta ki oyi kin te tado lə'm m'in el, nan te tado lə'se ingi. ³¹ Ki ne kin, in dɔkagilo ki kadi Luwə a gangi'n ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne nga, in dɔkagilo ki kadi Luwə a uwə'n ngar ki isi ində togi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, il'ə gidi lo'ti kɔ nga. ³² Nga ningə m'in, ndo ki de'gi a uni m'in taa ngərəngi ki dɔnangi'ti kin ə, m'a m'ndɔr de'gi pəti ki rɔ'm'ti.» ³³ Me ta'gi'ti kin, Jeju toji kadi gəri ke gorow ki bann ə a oy wa? ³⁴ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «J'ingəi me makitu ndukun'gi'ti lə'je toki Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə, a isi biti ki non'ti um a oy el†, nga ra bann be ə in el ene: "Maji kadi a ɔəri Ngonɔn de taa dɔ kagidəsi'ti wa?" Ə Ngonɔn de'ə inbe kin in nan dana wa?» ³⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Kunji in dann'se'ti ne dɔkagilo nden ɔay. Ningə kadi njiyəi ki non'se'ti loki kunji isi unji dɔ'se'ti kin, kadi to lo ki diw ingə'se dɔ row'ti el. Tado de ki njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el. ³⁶ Dɔkagilo ki kunji in sese kin ə, uni me'se adi kunji, kadi to təli de'gi ki me kunji'ti.» Loki Jeju el'de ta be ningə, ɔti aw iyə rɔ'ne sanyi takum de'ti.

Juwipi'gi mbeti kunme'de kadi Jeju

³⁷ Jeju ra nyakoji'gi ki əti ɔl ɔl takum Juwipi'gi'ti kaa, uni me'de adi'ə el. ³⁸ In kin tɔlta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene: «Burəbe, nan un me'ne dɔ ta'gi'ti ki ɔsi mbi'de'ti kin wa? In nan'gi ə Burəbe toji'de togi'ne wa?» ³⁹ Ningə darɔ Ejay inbe təl ra non ɔr ginn nya ki asi kadi uni me'de el ene: ⁴⁰ «Luwə to kum'de,

Kadi to oyi lo el,
 Adi me'de ngan ngororo,
 Kadi to gəri nya madi kare el,
 Kadi to teli kum'de ro Luwə'ti el,
 Nan to Luwə aji'deS.»

⁴¹ Ejay elta kin be tado kunji Jeju ki oo kete nu ə el'n ta do'a'ti.

⁴² Nya kare, dann njekundo Juwipi'gi'ti inbe kin, ngayn'gi uni me'de adi Jeju, nan mbeti keli ki taga tado lə Parisi'gi ki kadi a tuwəi'de kə ginn kəykwannan'ti lə Juwipi'gi*. ⁴³ Oyi maji ngayn kadi de'gi yo ə piti'de utə kadi Luwə ta'a piti'de.

Ta ki ta Jeju'ti ə a gangi'n ta

⁴⁴ Jeju un ndu'ne ki taa ene: «De ki un me'ne ə, in m'in ə un me'ne adi'm el, nan in njekulə'm ə un me'ne ad'a, ⁴⁵ ningə de ki oo'm ə, oo njekulə'm tɔ. ⁴⁶ M'in, m'in kunji, ə m're donangi'ti ne kadi de ki un me'ne adi'm ə, de'ə njiyə me lo ki diw'ti el. ⁴⁷ Kin ə re ta lə'm osi mbi de'ti, ə de'ə ra'n kulə el ə, in m'in ə m'gangi ta do'a'ti el, tado m're donangi'ti ne kadi m'aji de'gi um kadi m'gangi ta do de'ti el. ⁴⁸ De ki mbəti'm num, taa ta lə'm el num ə, aw ki njegangita do'ne'ti nga. Ningə in nya'gi ki m'ndo de'gi inbe kin ə, a gangi ta do'a'ti do'boy ndo'ti. ⁴⁹ Toki rəta'ti, m'elta ki do ro'm el, nan in Bai ki njekulə'm ə adi'm ndu'gi ki kadi m'el num, m'ndo num. ⁵⁰ Nga ningə, m'gər kadi mbərkikində ki Luwə adi kin ə, in nje re ki kaji ki biti ki non'ti. Ta'gi ki m'el, m'el'de toki Bai el'm.»

13

Jeju togi nja njendo'gi lə'ne

¹ Kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju gər kadi ndo re nga kadi to inyə donangi ə aw ro Baw'ne'ti. Jeju ki ndigi nje yan'ne'gi ki donangi'ti mayinu, ndigi'de biti kadi tolta'a. ² Jeju in ki njendo'gi lə'ne ta nyakuso lo sol'ɔ. Ningə dokagilo'ə'ti kin, Su ində marta kulə Jeju ji njeban'gi'ti me Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti nga. ³ Jeju inbe ki do'ne gər kadi Baw'ne Luwə ulə nya'gi pəti ji'ne'ti, ningə gər toki n'in ro'a'ti ə n're, adi n'ra n'təl n'aw ro'a'ti gogi. ⁴ Jeju ində taa ta nya kuso'ti, or ku lə'ne ki ulə do mad'a'ti, ə un ta ku doo'n bədi'ne. ⁵ Go'ti, mbəl mann me nya'ti, ə ilə ro'ne togi nja njendo'gi lə'ne, ə bər nja'de ki ta ku ki kete doo'n bədi'ne kakin. ⁶ Loki Jeju re te do Simon Piyər'ti ə, Simon Piyər el'ə ene: «Burəbe, in ə kadi togi nja'm wa?» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki m'nji m'ra kin, tanan'ti ne in gər el, nan a gər me'ə bay.» ⁸ Be kaa Piyər el Jeju ene: «Jagi, in a togi nja'm el.» Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re m'togi njay el ə, nya madi ki ore'je nan'ti sə'i goto.» ⁹ Ningə Piyər el ene: «Burəbe, re in be ə, togi nja'm par el, nan kadi togi ji'm'gi ki do'm'gi tɔ.» ¹⁰ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ndogi mann, aw ndoo togi nja'ne par, um ro'a'gi pəti el, tado ndəgi ro'a'gi ar njay. Nga ningə ingi, ro'se ar njay, nan in de'gi pəti ə ro'de ar, el bay tɔ.» ¹¹ Lo kin'ti, Jeju gər de ki njekulə'ne ji njeban'gi'ti, ə el'n ene: «In ingi pəti ə ro'se ar njay el.» ¹² Loki Jeju togi nja'de ginn'ə gangi ningə, un ku lə'ne ulə ro'ne'ti, ə təl aw isi ta nyakuso'ti gogi, ə el'de ene: «In gəri me nya ki m'ra sese kin wa? ¹³ Sii bari m'in Njendo de'gi, Burəbe ge, ningə in gorow'ə'ti, tado in m'inbe. ¹⁴ Nga ningə re m'in ki m'in Njendo de'gi, m'in Burəbe ge'ə m'togi nja'se ningə, ingi kaa maji kadi togi nja nan ki yo ge ki ne ge tɔ.

¹⁵ In nya ə m'oji'se, kadi ingi kaa ndaji, rai toki m'ra sese kin be to. ¹⁶ Toki rōta'ti, adi m'el'se, bər utə bē'ne el, taa ngonn njekawkulə utə njekulə el to. ¹⁷ Toki in gəri nga kin ə, rai kul'ə ə, rō'se a nəl'se ngayn. ¹⁸ In ingi pəti ə m'nji m'el'ta lə'se el; m'gər de'gi ki m'mbəti'de. Nga ningə, maji kadi ta ki makitu lə Luwə el kin ra nya. Makitu el ene: "De ki isi sō sə'm nya, tur gaji'ne ɔsi'm*." ¹⁹ M'el'se ta kin ngosine, kadi to ndəki nya'a a ra nya ə, gəri toki m'in "M'in Nje kisi non." ²⁰ Toki rōta'ti, adi m'el'se, de ki uwə de ki m'a m'ulə ki rō'ne'ti, in m'inbē ə uwə'm ki rō'ne'ti, ə de ki uwə'm ki rō'ne'ti, uwə njekulə'm ki rō'ne'ti to.»

Jeju el toki Judasi a un dō'ne

(Mat 26.21-25; Mrk 14.18-21; Luk 22.21-23)

²¹ Go ta'gi'ti kin, ndil Jeju isi nanga el, adi ta te ta'a'ti ki taga ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti ne a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, njendo'gi li'ə gonyi kum nan, ningə dəji nan ke nan dana ə isi elta li'ə wa. ²³ Ki kare dann njendo'gi'ti, ki in de ki Jeju ndig'ə, isi kadi Jeju'ti ndəkba. ²⁴ Ə Simon Piyər ra nyakoji el'n'ə kadi dəji Jeju ke isi elta lə nan dana inbē. ²⁵ Njendo kakin ɔy ki do Jeju'ti see, ningə dəj'ə ene: «Burəbē, de'ə in nan wa?» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In de ki m'a m'ad'a mapa ki m'gangi, m'ulə me tanyi'ti kin.» Ningə Jeju gangi mapa ulə me tanyi'ti, adi Judasi ngonn lə Simon Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa kakin taa par ə, *Satan ur me'ə'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki to me'i'ti kadi ra kakin, ra kalangi!» ²⁸ Dann de'gi'ti ki si si'ə ta nyakusə'ti kin, de ki kadi gər ke tado ri ə el'ə ta kin be wa goto. ²⁹ Toki Judasi in'n nje koti bəl nar kakin, ngayn'gi oyi toki Jeju dəj'ə kadi aw ndogi nya ki kadi n'rai nanyi Paki, eke kadi aw adi nya madi njendoo'gi wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jeju ad'a kakin taa par ə te taga. Do kad'a'ti kin, lo ndul nga. ³¹ Loki Judasi te ə, Jeju el ene: «Ki ngosine kin, de'gi uləi toji do m'ti m'in Ngonn de, ningə m'in Ngonn de m'a m'adi de'gi uləi toji do Luwə'ti to. ³² Kin ə re m'a m'adi de'gi uləi toji do Luwə'ti ə, Luwə inbē ki dō'ne a adi de'gi uləi toji do m'ti m'in Ngonn de to. Nga ningə in nya ki a ra nya ngosine. ³³ Ngann'm'gi, m'in sese ne, nan'ti dəkagilo ki nden be par. A sangi m'in, ningə toki m'el'n Juwipi'gi, m'el'se bōne to toki: "Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi awi'ti el." ³⁴ M'adi'se mbərkikində ki sigi ki in ta kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge. Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge toki m'in m'ndigi'n'se kin be to. ³⁵ Kin ə re in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge ə, de'gi pəti a gəri toki in njendo'gi lə'm.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.33-35; Mrk 14.29-31; Luk 22.31-34)

³⁶ Simon Piyər dəji Jeju ene: «Burəbē, a aw ra wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi un go'm ki ngosine'ti kin el, nan a un go'm bay.» ³⁷ Ningə Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbē, tado ri ə m'a m'asi kadi m'un go'i ki ngosine'ti kin el wa? M'nji do nja'm'ti kadi m'adi rō'm kə tado lə'i!» ³⁸ Lo kin'ti, Jeju ilə Piyər'ti ene: «Adi in isi do nja'i'ti kadi adi rō'i kə tado lə'm inbē ta? Toki rōta'ti, adi m'el'i, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»

14

Jeju in row ki kaw ki rō Luwə'ti

* 13:18 13.18 Pa 41.10

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Maji kadi me'se bol el, uni me'se adi Luwə, ə uni me'se adi'm'in tɔ. ² Me be'ti lə Bai, kəy'gi in ngayn non. Kin ə re in nya ki rɔta'ti el ə, re m'a m'el'se, tado m'nji m'aw kadi m'ra go lo tado lə'se. ³ Loki m'aw, ə m'ra go lo ginn'ə gangi ningə, m'a m'təl to m're kadi m'oy'se, m'aw sese rɔm'ti, kadi to lo ki m'in'ti, ingi kaa in'ti tɔ. ⁴ In, gəri row ki kaw lo'ti ki m'nji m'aw'ti.» ⁵ Lo kin'ti, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe, ji gər lo ki isi awi'ti el tɔ, ə ra bann be ə j'a ji gər row ki kaw'ti wa?» ⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in row, m'in rɔta, m'in kisikidɔtaa. Row ki rangi ki kadi de asi kaw'n rɔ Bai Luwə'ti goto. ⁷ Re in gəri m'in ə, a in gəri Bai tɔ. Nga ningə, toki ji ra'n ne inbe kin, in gəri'ə num, oyi'ə num tɔ.» ⁸ Ningə Pilipi el Jeju ene: «Burəbe, toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə par ə, inbe kin asi'je naki.» ⁹ Ə Jeju el'ə ene: «Pilipi, in mayinu ba ə m'in sese ne kin kaa in gəri'm'in el bay wa? De ki oo'm ə, oo Bai Luwə tɔ. Nga ra bann be ə el ene: "Toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə wa?" ¹⁰ Oo to ta ki rɔta'ti el kadi m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti wa? Ta'gi ki m'nji m'el'se kin, in m'inbe ki do rɔm'ə m'nji m'el el; in Bai ki isi me'm'ti ə isi ra kulə'gi lə'ne. ¹¹ Uni me'se adi'm'in toki m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti tɔ kin. A re uni me'se adi'm'in do ta'gi'ti ki m'nji m'el el ə, kulə ra'gi lə Luwə ki oyi ki kum'se kin yo ə, uni me'se nden. ¹² Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki un me'ne ə, in kaa a ra nya'gi ki m'nji m'ra'de kin tɔ. A ra nya'gi ki ətɔ bol ngayn bay, tado m'in m'nji m'aw rɔ Bai'ti. ¹³ Nga ningə, nya'gi pəti ki dəji me tɔm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se, kadi m'in Ngonn, m'ra m'adi de'gi uləi toji do Bai Luwə'ti. ¹⁴ Kin ə re dəji nya madi me tɔm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se.»

Jeju un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki Ndil Luwə

¹⁵ Jeju ilə ta ki rangi do'ti bay ene: «Kin ə re in ndigi m'in ə, a təl rɔ'se go mbərkikində'gi'ti lə'm ə uwəi njarara. ¹⁶ Ningə m'in, m'a m'dəji Bai Luwə kadi ulə ki Njera sese ki rangi, ki a isi sese biti ki non'ti. ¹⁷ In ə in Ndil ki njera nya ki rɔta'ti, ki de'gi ki dɔnangi'ti ne asi kadi taai'ə me de'ti el, tado oyi'ə el, taa gəri'ə el tɔ, nan ingi, in gəri'ə, tado isi kadi'se'ti ne, taa a isi me'se'ti tɔ. ¹⁸ M'a m'inyə'se ki kar'se to ngann hal'gi be el, nan m'a m'təl kadi m're rɔ'se'ti. ¹⁹ Nanyi ngayn el kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne a oyi m'in el ratata, nan ingi, a oyi m'in, tado m'nji ki do'm taa, taa ingi kaa a sii ki do'se taa tɔ. ²⁰ Ndo'a'ti kin ə, a oyi kadi m'in me Bai'ti, ningə ingi, in me'm'ti, ə m'in, m'in me'se'ti tɔ. ²¹ De ki njendigi'm, in de ki ngam go mbərkikində'gi lə'm maji num, təl rɔ'ne go'ti num. Bai a ndigi de ki njendigi'm, ningə m'in kaa m'a m'ndig'ə tɔ, taa m'a m'toj'ə rɔm' ki taga kadi gəri'm tɔ.» ²² Judi (ki Judasi Isikariyoti el) el Jeju ene: «Burəbe, ra bann be j'in par ə a toji'je rɔ'i ki taga kadi ji gəri, um a toji rɔ'i ki taga kadi ndəgi de'gi ki dɔnangi'ti ne kin gəri nu el wa?» ²³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki ndigi'm ə, a ngəm go ta'gi lə'm. Bai a ndig'ə, ningə j'in ki Bai Luwə joo pəti j'a ji re rɔ'a'ti, j'a j'ində be nan'ti si'ə. ²⁴ De ki ndigi'm el, təl rɔ'ne go ta'gi'ti lə'm el. Ta'gi ki isi te ta'm'ti ə isi oyi kin, in ta'gi ki m'inbe m'el ki do'm el, nan in ta'gi ki in rɔ Bai'ti ki njekulə'm. ²⁵ M'el'se ta'gi kin dɔkagilo ki m'in sese nan'ti ne bay kin. ²⁶ Njera sese, Ndil Luwə ki Bai a ulə'n adi'se me tɔm'ti kin, a ndo'se nya'gi pəti, taa a olo me'se do nya'gi'ti pəti ki m'el'se tɔ. ²⁷ M'inyə lapiya m'adi'se, m'adi'se lapiya lə'm. Ningə m'in m'adi'se toki de'gi ki dɔnangi'ti ne adi'se el. Adi me'se osi nanga, in boli el. ²⁸ Oyi te ta'm'ti m'el m'ene: "M'a m'aw, ə m'a m'təl m're rɔ'se'ti". Ningə kin ə re in ndigi m'in ə, a rai ronel do kaw'ti ki m'nji

m'aw rɔ Bai'ti, tado in, in kibo utə'm. ²⁹ M'el'se ta kin ngosine, kete taa kadi nya'gi rai nya, kadi to loki a rai nya ə, uni me'se adi'ə. ³⁰ M'a m'ingə kagilo kadi m'el'se ta ki ne'ti kin el nga, tado, ngar ki isi ində tɔgi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, re. Ningə in aw ki tɔgi madi dɔ'm'ti el, ³¹ nan a ingə tarow kadi ra adi de'gi gəri toki m'ndigi Bai, ə m'ra nya'gi toki Bai dɔji'm kadi m'ra. Indəi taa lo kin'ti adi j'awl.»

15

Jeju in kagi nju ki rɔta'ti

¹ Jeju el ene: «M'in, m'in kagi nju ki rɔta'ti, ningə Bai in nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti tɔ. ² Baji nju ki in rɔ'm'ti, ə andi el ə, Bai a tugə kɔ, nan in ki andi maji ə, a tugə ngann baji'ə'gi ki majel kɔ kadi andi ki kete dɔ mad'a'ti. ³ Ningə in nyando ki m'ndo'se, ra adi in de'gi ki ari njay nga. ⁴ Ə re uwəi rɔ'se rɔ'm'ti ngan ə, m'in m'a m'uwə'se rɔ'm'ti ngan tɔ. Nga ningə, to ki kaa ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi el kakin ə, ingi kaa a asi kadi rai nya madi ki kanji kadi uwəi rɔ'se rɔ'm'ti, el tɔ. ⁵ M'in kagi nju, ə in baji'm'gi tɔ. De ki uwə rɔ'ne rɔ'm'ti ngan, ə m'in m'uwə rɔ'm'ti tɔ ə, a ra nya'gi ki maji maji ngayn, tado a asi kadi rai nya madi ki maji ki dɔrɔ'se el. ⁶ De ki uwə rɔ'ne ngan rɔ'm'ti el, a iləi'ə kɔ gidi lo'ti to baji kagi be. Baji kagi'gi ki tuti, a kəri'de kadi buki'de por'o kadi onyi por kɔ. ⁷ Kin ə re uwəi rɔ'se rɔ'm'ti ngan, ə ta lə'm isi me'se tɔ ə, dɔji nya ki in ndigi ə a ingə. ⁸ Nya ki a rai kadi de'gi uləi tɔji dɔ Luwə'ti ki taga, in ta kadi rai kulə'gi ki maji, maji, ki dɔnan'ti, dɔnan'ti num, kadi tɔji toki in njendo'gi lə'm ki rɔta'ti num tɔ. ⁹ Toki Bai ndigi'm nga, m'in m'ndigi'se nga be tɔ. Nga ningə, maji kadi rai dɔ nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se. ¹⁰ Kin ə re tɔli rɔ'se go mbərkikində'gi'ti lə'm ə, a rai dɔ nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se, toki m'təl'n rɔ'm go mbərkikində'gi'ti lə Bai Luwə, ə m'ra'n dɔ nja'm'ti, me ndigi'ti ki in ndigi'm kin be tɔ.

¹¹ «M'el'se ta'gi kin be kadi rɔnel ki me'm'ti in rɔnel lə'se tɔ, ningə kadi rɔnel lə'se in rɔnel ki asi nan rerere. ¹² Mbərkikində lə'm ə to kin: In ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti, toki m'ndigi'n'se kin be tɔ. ¹³ Kin ə re de un rɔ'ne ilə kɔ tado lə madi'ne'gi ə, nya madi ki rangi ki kadi a ra, tɔji'n ndiginan ki utə in kin goto nga. ¹⁴ Kin ə re rai nya ki m'dəji'se kadi rai ə, in madi'm'gi. ¹⁵ M'bar'se njekuləbər'gi el ratata, tado njekuləbər gər nya ki be'ə isi ra el. Nga ningə m'in, m'bar'se madi'm'gi, tado m'adi ingi gəri nya'gi pəti ki m'ingə rɔ Bai Luwə'ti. ¹⁶ In ingi ə mbəti m'in el, nan in m'in ə m'mbəti'se. Ningə, m'adi'se kulə kadi rai, rai kulə'gi ki maji maji, ki a to ratata. Ningə lo kin'ti, Bai a adi'se nya'gi pəti ki dɔji'ə me tɔ'm'ti. ¹⁷ Nya kare ki m'dəji'se, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti.»

De'gi ki dɔnangi'ti ne, me'de majel ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne

¹⁸ Jeju el bay ene: «Kin ə re de'gi ki dɔnangi'ti ne ɔsi'se ta ə, kadi in gəri toki in m'in ə ɔsi m'in ta kete non'se'ti. ¹⁹ Nga ningə, kin re in uwəi ki de'gi ki dɔnangi'ti ne ə, re de'gi ki dɔnangi'ti ne a ndigi'se; nan ki ne kin, in uwəi se'de el, tado m'mbəti'se, m'te sese kɔ dann'de'ti. Ningə in tado kin ə, ɔsi'se ta. ²⁰ Ə adi me'se olo dɔ ta'ti ki m'el'se kete m'ene: “Bər utə be'ne el” kin. Kin ə re adi m'in kon ə, a adi'se kon tɔ, a re tɔli rɔ'de go ta'ti lə'm ə, a tɔli rɔ'de go ta'ti lə'se tɔ. ²¹ Ki ne kin, a adi'se kon tado lə'm, tado gəri de ki njekulə'm el. ²² Kin ə re m're el, re m'el'de ta el ə, re de a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, lo kadi a eli eyina: “Gər

ə ji gər el,” kadi de inyə’n go majel’gi lə’de kə goto. ²³ De ki me’ə majel sə’m ə, me’ə majel ki Bai Luwə tə. ²⁴ Kin ə re m’ra kulə madi ki de madi ki rangi ra nja kare el, dann’de’ti el ə, re de a tudə majel’gi lə’de də’de’ti el; nan ki ne kin, oyi kulə ra’m’gi ki kum’de. Be kaa, me’de majel sə’m num, majel ki Bai num. ²⁵ Ningə, in nya ki ra nya be kadi ta ki ndangi me makitu Ndukun’ti lə Luwə ene: “Me’de majel sə’m kare be par*,” kin ra nya.

²⁶ «Njera sese ki m’a m’ulə si’ə ki tə Bai Luwə, a re. Ningə in ə in Ndil ki nje kel nya’gi ki rəta’ti də Luwə’ti, ki a in rə Luwə’ti. In ə a mannaji də’m’ti. ²⁷ Nga ningə, ingi kaa a manyinaji lə’m tə, tado in sə’m nan’ti lo kulə ngirə nya’gi’ti nu.»

16

¹ «M’el’sə ta’gi kin kete be pəti kadi to inyəi ta kunme lə’sə el. ² De’gi a tuwəi’sə kə ginn kəykawnan’gi’ti lə Juwipi’gi. Ningə ndə’gi a rei inbe bay ki kadi nje ki a təl’sə, a eli me’de’ti eyina in kulə lə Luwə ə nyi n’isi n’rai. ³ A rai be, tado gəri Bai el num, gəri m’in el num. ⁴ Nga ningə, m’el’sə ta’gi kin be kete, kadi to ndə ki nya’gi a rai nya ə, me’sə olo də’ti toki ndəki m’el’sə. M’el’sə ta’gi kin lo kulə ngirə’ti nu el, tado m’in sese nan’ti ne.

Kuləra Ndil Luwə

⁵ «Ki ngosine kin, m’nji m’aw ki rə nje kulə’m’ti, nan de kare dann’sə’ti ki kadi dəji’m ene: “Si aw ra wa kaa,” goto. ⁶ Me’sə ur mad’a tado ta’gi ki m’el’sə. ⁷ Nga ningə, in ta ki rəta’ti ə m’el’sə: maji ngayn tado lə’sə kadi m’aw, tado re m’aw el ə, de ki Njera sese ki maji kadi a re kin, a re el. A re m’aw tə ə, m’a m’ulə si’ə m’adi’sə. ⁸ Ə loki a re ə, a ra kadi de’gi ki dənangi’ti ne gəri toki ndəmi djiđo nyara ki majel, ki nyara ki dana, ki takigangi. ⁹ Kadi gəri toki ndəmi djiđo majel ki ra, tado mbeti kun me’de kadi m’. ¹⁰ Kadi gəri toki ndəmi djiđo nyara ki dana tado m’nji m’aw rə Bai’ti, ningə ingi a oyi m’in gogi el ratata. ¹¹ Kadi gəri toki ndəmi djiđo takigangi, tado gangi ta də ngar’ti ki isi ində təgi’ne də de’gi’ti ki dənangi’ti ne nga.

¹² «M’aw ki ta’gi ngayn bay kadi m’el’sə, nan ki ngosine kin, a aldo’sə. ¹³ Nga ningə, dəkagilo ki Ndil ki nje kəji nya’gi ki rəta’ti a re ə, a ra kadi in gəri nya’gi pəti ki rəta’ti. A elta ki tə’ne inbe el, nan a el nya’gi pəti ki ingə rə Luwə’ti, ningə a ilə’sə mbər nya’gi ki a rai nya lo ti’ti tə. ¹⁴ In toji təbar lə’m ki taga, tado in ta’gi lə’m, ə a ilə’sə mbər’ə. ¹⁵ Nya’gi pəti ki in yan Bai, in yan’m tə. In tado kin ə, m’el’n m’ene in ta’gi lə’m, ə Ndil a ilə’sə mbər’ə.»

Me kon təl rənel

¹⁶ Jeju el ene: «Nanyi dəkagilo nden ba kadi a oyi m’in el, ningə dəkagilo nden go’ti ə, a təli oyi m’in gogi.» ¹⁷ Ə njendo’gi madi elinan dann’de’ti eyina: «Ta ki el’je ene: “Nanyi dəkagilo nden ba kadi a oyi m’in el, ningə dəkagilo nden go’ti ə, a təli oyi m’in gogi,” kin me’ə nan ri wa? Taa elta ki kare bay ene: “Tado m’nji m’aw rə Bai’ti.” ¹⁸ Ə “dəkagilo nden” ki elta’a kin me’ə nan ri tə wa? Ji gər me ta ki ge kel’je kin el!» ¹⁹ Ləki Jeju gər kadi njendo’gi li’ə isi sangi kadi dəji’ə ta ə, el’de ene: «Sii dəji nan ta dann’sə’ti djiđo ta ki m’el’sə m’ene: “Nanyi dəkagilo nden ba kadi a oyi m’in el, ningə dəkagilo nden go’ti ə, a təli oyi m’in gogi,” kin. ²⁰ Nga ningə, toki rəta’ti, adi m’el’sə: A nonyi ge, a ndingəi ndoo ge, nan de’gi ki

* 15:25 15.25 Pag 35.19, 69.5

dɔnangi'ti ne a rai rɔnel. Me kon a ra'se, nan me kon lə'se kin a tɔl rɔnel. ²¹ Loki dene aw to oji ngonɔn ə, in me kon'ti, tado dɔkagilo kon li'ə re, nan loki ngonɔn te rɔ'a'ti nga ningə, me'ə oy dɔ kon'ti, tado rɔnel de ki oj'o il'ə dɔnangi'ti. ²² Ningə, ingi kaa, ki ngosine kin, in me kon'ti, nan m'a m'tɔl m'oo'se, kadi rɔnel a rɔsi me'se, ningə in rɔnel ki de a ɔr me'se'ti gogi el. ²³ Ndo'a'ti kin, a dɔji m'in ta dɔ nya madi'ti el nga. Ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se, Bai a adi'se nya'gi pɔti ki dɔji'ə me tɔ'm'ti. ²⁴ Biti bɔne kaa, dɔji nya madi me tɔ'm'ti el bay. Dɔji ə a ingəi, kadi rɔnel lə'se asi nan rerere.

Jeju tɔti rɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne

²⁵ «M'el'se ta'gi kin me kujita'ti, nan ndo'gi a rei non kadi m'a m'el'se ta me kujita'ti el nga, nan m'a m'el'se ta ki dɔ Bai Luwə'ti taga wangi. ²⁶ In dɔ ndo'a'ti kin, a dɔji nya Bai me tɔ'm'ti, ningə m'a m'el'se el, toki m'nji m'el'ta ki Bai tado lə'se, ²⁷ tado Bai Luwə ə inbɛ ndigi'se. Luwə ndigi'se, tado in ndigi m'in, taa uni me'se adi toki m'indɔ rɔ'a'ti ə m're tɔ. ²⁸ M'indɔ rɔ Bai'ti ə m're dɔnangi'ti ne, ningə ki ngosine kin, m'a m'inyə dɔnangi ə m'tɔl m'aw rɔ Bai'ti gogi.» ²⁹ Ə njendo'gi li'ə eli eyina: «Oo, ki ne kin, nyi in el'je ta taga wangi um me kujita'ti el nga kin. ³⁰ Ningə ki ngosine kin, ji gər kadi in gər nya'gi pɔti, taa ta'gi ki to me de'ti bay, kadi to de dɔji kaa in gər kete. Lo kin'ti, j'uni me'je toki in rɔ Luwə'ti.» ³¹ Ə Jeju il'de'ti ene: «Uni me'se adi m'in nga wa? ³² Oyi, dɔ kadi isi re, ningə ki ne kin, re te ne nga ki kadi de'gi a sananyi'se ki lo kare kare. A inyɔi m'in ki kar'm, nan m'in ki kar'm el, tado Bai Luwə in sə'm nan'ti ne. ³³ M'el'se ta'gi kin pɔti be, kadi lapiya in me'se'ti, me kində rɔ nan'ti sə'm. A ingəi kon dɔnangi'ti ne, nan kadi uwəi tɔgi'se ba, tado m'tɔti rɔ nje tɔgi'gi ki dɔnangi'ti ne nga.»

17

Jeju elta ki Luwə tado lə'ne inbɛ num, tado lə njendo'gi lə'ne num

¹ Go ta'ti ki Jeju el kin ə, un kum'ne ki taa dɔran'ti, ningə el ene: «Bai, dɔkad'a re nga. Tɔji tɔbar lə'm, m'in Ngonɔn'i ki taga adi de'gi gəri, kadi to m'in Ngonɔn'i, m'tɔji tɔbar lə'i ki taga madi de'gi gəri tɔ. ² In, adi'm tɔgi dɔ de'gi'ti pɔti, kadi to m'adi nje ki inyə'de ji'm'ti, si ki dɔ'de taa bitɔ ki non'ti. ³ Kisikidɔtaa bitɔ ki non'ti, in ta kadi de gəri, in ki in ki kar'i ba ə in Luwə ki rɔta'ti kin num, kadi gər Jeju Kirisiti ki in de ki ulə kin num. ⁴ M'tɔji tɔbar lə'i m'adi de'gi ki dɔnangi'ti ne pɔti gəri, ningə kulə ki adi'm kadi m'ra kaa m'tɔl ta'a maji tɔ. ⁵ Ki ngosine kin, Bai, m'dɔj'i kadi adi m'ingə kɔsikurə takum'i'ti toki ndɔki adi'm kete non kində dɔran'ti, ki dɔnangi'ti kin.

⁶ «M'a m'adi de'gi ki oy'de dann madi de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, adi'm kin gəri'nu. In de'gi lə'i, ə inyə'de me ji'm'ti, ningə tɔli rɔ'de maji go ta'ti lə'i. ⁷ Ki ngosine kin, gəri kadi nya'gi pɔti ki adi'm, in rɔ'i'ti. ⁸ Tado m'adi'de ta'gi ki adi'm'de, ningə taai. Loki taai ə, gəri kadi m'indɔ rɔ'i'ti, adi uni me'de toki in in ə ulə'm. ⁹ Ningə in tado lə'de ə m'el sə'i ta. M'el sə'i ta tado lə de'gi ki dɔnangi'ti ne el, nan tado lə nje ki inyə'de me ji'm'ti, tado nje ki inyə'de me ji'm'ti kin in de'gi lə'i. ¹⁰ Ningə nya'gi pɔti ki in yan'm, in yan'i, ə nya'gi pɔti ki in yan'i, in yan'm tɔ. Nga ningə, ingi, tɔji tɔbar lə'm ki taga adi de'gi oyi. ¹¹ M'in, m'a m'in dɔnangi'ti ne el nga, m'nji m'aw ki rɔ'i'ti, nan in ki dɔnangi'ti ne bay. Be ə, Bai Luwə ki nje kar njay, m'dɔj'i kadi ində kum'i go'de'ti maji. Ində kum'i go'de'ti ki tɔgi lə'i, ki in tɔgi ki adi'm m'ra'n kulə kin, kadi to in kareba toki j'in sə'i j'in kareba

kin be tɔ. ¹² Dɔkagilo ki m'in se'de, m'ində kum go'de'ti maji ki tɔgi lə'i ki adi'm. M'dow bagi'm do'de'ti, adi de kare kaa nanyi kɔ el. De ə, in in ki maji kadi a tuji kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔl'n ta'ne kakin par*. ¹³ Nga ningə, ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rɔ'i'ti, ə m'el'ta kin be toki m'in'n se'de dɔnangi'ti ne bay kin, kadi to inbe'gi ingəi ronel ki me'm'ti, ki in ronel ki asi nan rerere kin. ¹⁴ M'adi'de ta lə'i ningə, de'gi ki dɔnangi'ti ne ɔsi'de ta tado k'in ki in de'gi ki dɔnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dɔnangi'ti ne el kin be tɔ. ¹⁵ Nga ningə, m'dəj'i kadi ɔy'de kɔ dɔnangi'ti ne el, nan kadi ɔsi Su ngərəngi do'de'ti. ¹⁶ In de'gi ki dɔnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dɔnangi'ti ne el kin be tɔ. ¹⁷ Maji kadi un'de ki ta ki rɔta'ti, ində taa dangi to de'gi lə'i. Ta lə'i in ta ki rɔta'ti. ¹⁸ Ningə, m'in kaa, m'ulə'de dɔnangi'ti, toki ulə'm dɔnangi'ti kakin be tɔ. ¹⁹ M'inbe, m'un rɔ'm m'ində ta dangi to de lə'i tado lə'de, kadi to ingi kaa, in ki kində ta dangi me ta ki rɔta'ti to de'gi lə'i tɔ.

Jeju elta ki Luwə tado lə de'gi pəti ki a uni me'de

²⁰ «M'el sə'i ta tado lə nje ki m'ulə'de kin par el, nan tado lə de'gi pəti ki a uni me'de adi'm'in, ki gorow lə ta ki a te ta nje'gi'ti ki m'ulə'de. ²¹ M'dəj'i kadi pəti, tɔl de'gi ki kare, toki in Bai, ində rɔ'i nan'ti sə'm, ə m'in m'ində rɔ'm nan'ti sə'i kin be. Kadi ingi kaa indəi rɔ'de nan'ti se'je tɔ, kadi to de'gi ki dɔnangi'ti ne uni me'de adi toki in in ə ulə'm. ²² M'in m'adi'de kɔsikurə ki taa, kadi to in de'gi ki kare, toki j'in sə'i j'in'n de'gi ki kare kin be tɔ. ²³ M'in m'ində rɔ'm nan'ti se'de, ningə in, ində rɔ'i nan'ti sə'm tɔ; ə lo kin'ti, a asi kadi in de'gi ki kareba ki rɔta'ti, kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne gəri toki in in ə ulə'm num, in ndigi'de toki in ndigi'm be num tɔ. ²⁴ Oyo, Bai, nje ki adi'm'de kin, m'ndigi ngayn kadi in sə'm nan'ti, lo'ti ki m'a m'in'ti, kadi oyi kɔsikurə ki m'aw'n, kɔsikurə ki in taa. M'el m'ene taa kɔsikurə, tado in ndigi'm kete non kində dɔran'ti ki dɔnangi. ²⁵ Bai ki njera nya ki dana, de'gi ki dɔnangi'ti ne gəri nu el, nan m'in m'gər'i, taa nje ki adi'm'de kaa gəri toki in in ə ulə'm tɔ. ²⁶ M'a m'adi gəri'nu, ningə m'a m'adi gəri'nu ki kete bay, kadi to ko ndigi ki in ndigi'm kin to me'de'ti num, kadi m'inbe m'in nan'ti se'de num tɔ.»

18

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-56; Mrk 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Go ta'ti ki Jeju el ki Luwə kin ningə, ɔti ki njendo'gi lə'ne, ali do lo, awi dow ngonnn mann'ti madi ki bari'ə Sedron. Low'ə'ti kin, lo ndɔɔ ki de man kagi'gi'ti to non, ə uri me'ti. ² Judasi ki njekundo Jeju, gər lo kin maji, tado in lo ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne isi rei'ti taa taa. ³ In be ə, Judasi un do kuti njero'gi lə nje konbe ki Rɔm, aw se'de low'ə'ti kakin. Taa kibo'gi lə njekufənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, uləi njengəm takəy lə Luwə adi in se'de non tɔ. De'gi kigo Judasi'ti kin ɔti kiyərɔ'gi ki lambi'gi ki por ngəl'gi. ⁴ Lo kin'ti, Jeju ki gər nya pəti ki a re do'a'ti, ɔti ki rɔ'de'ti, dəji'de ene: «Sii sangi nan wa?» ⁵ Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» Ə Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am.» Judasi inbe ki njekulə Jeju kakin ji'de'ti kaa ra se'de non tɔ. ⁶ Loki Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am» kin ə, gadi gogi, ningə tei tosi. ⁷ Jeju təl dəji'de bay ene: «Sii sangi nan wa?» Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» ⁸ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'ene, in m'inbe ə m'ra am. Ə re

in m'in ə isi sangi m'in ə, inyəi ndəgi de'gi kam adi awi.» ⁹ To be kadi ta ki te ta Jeju'ti ki rə Baw'a Luwə'ti ene: «Nje ki adi'm'de, de kare kaa nanyi kə el kin, təlta'ne. ¹⁰ Simon Piyər ər kiyərə ki ulə saw'a'ti rə'ne'ti, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dɔjikə'ɔ'ti bati gangi. To paja kakin nan Malkusi. ¹¹ Ə Jeju el Piyər ene: «Ulə kiyə lə'i saw'a'ti gogi! Oo kadi m'a m'anyi kəpi kon ki Bai adi'm kin el wa?»

Jeju ra non Hann'ti

(Mat 26.57-58; Mrk 14.53-54; Luk 22.54)

¹² Kutɪ njərə'gi lə nje konbɛ ki Rəm, nan'ti ki njekundo'de num, ki njengəm ta Kəy lə Luwə ki Juwipi'gi uləi'de kakin num, uwəi Jeju dɔi'ə. ¹³ Də kete, awi si'ə bɛ lə Hann* ki in məm Kayipi. Kayipi ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bal'a'ti kin. ¹⁴ Nga ningə in darə Kayipi inbɛ kin ə in nje kel Juwipi kene: «In soti ngayn tado lə se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn bulə de'gi'».

Piyər manji ta

(Mat 26.69-70; Mrk 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵ Simon Piyər in ki njendo kare ki dann njendo'gi'ti lə Jeju, uni go Jeju. Njendo kare ki in ki Piyər kakin gər ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, adi ur nati kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, nan'ti ki Jeju ki uri si'ə kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yan'ne taga, ndəkba takəy'ti. Lo kin'ti, njendo ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi gər'ə kakin, te taga, elta ki dene ki njengəm takəy, ə go'ti, dene inyə Piyər ad'a ur kəy. ¹⁷ Dene ki njengəm takəy kakin el Piyər ene: «In kaa in dann njendo'gi'ti lə dingəm kin tə el wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «Jagi, m'in se'de el.» ¹⁸ Kul on, adi nje ra kula'gi ki njengəm ta lo'gi, iləi por ra nduwi. Piyər kaa ra se'de ta por'ti kakin non, a nduw se'de tə.

Hann dəji ta Jeju

¹⁹ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Jeju də njendo'gi'ti li'ə ki də nyando'ti li'ə ki isi ndo de'gi. ²⁰ Ə Jeju ilə'ti ene: «M'el'ta de'gi taga wangi, taa ki ndə'gi, ndə'gi, m'nji m'ndo nya de'gi ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num, ginn Kəy'ti lə Luwə num, ki in lo'gi ki də Juwipi'gi pəti isi ɔsi nan'ti. Nya madi ki m'el lo kiyə'ti goto. ²¹ Nga ra bann ə dəji'm ta bay wa? Dəji ta nje ki isi oyi m'in lo kelta'ti kin oyi, gəri ta ki m'nji m'el'de maji ngayn.» ²² Də ta'ti kin, njengəm ta lo kare ki ra se'de non, ində kəti Jeju, ə el'ə ene: «Adi in be ə kadi tur'n ta adi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi'ti wa?» ²³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re ta ki m'el kin, majel ə, ɔji maj'a el adi'm m'oo, a re m'el maji tə ə, ra bann be ə ində'm wa?» ²⁴ Lo kin'ti, Hann adi awi ki Jeju ki də ki dɔi'ə kin be bɛ lə Kayipi, ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi.

Piyər təl manji bay toki n'gər Jeju el

(Mat 26.71-75; Mrk 14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por'ti non, isi nduw por, ə eli'ə eyina: «Man, in kaa in dann njendo'gi'ti li'ə tə el wa?» Nan Piyər manji ene: «Jagi, m'in se'de el.» ²⁶ Ki kare dann njerakulə'gi'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in noji dingəm ki Piyər tugə mbi'ə gangi, el Piyər ene: «De ki m'oo'ə

* **18:13** 18.13 Hann kaa ndəki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi tə ki bal ki 6 te 15'ti go Kirisiti'ti. Go'ti gogi kaa, Juwipi'gi buki'ə'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbɛ kakin balə'ti. Lo takigangi'ti lə Juwipi'gi ə, in ə de'gi oyi ta li'ə ngayn. † **18:14** 18.14 Jan 11.49

si'ə, lo ndoo'ti ki me kagi'gi'ti kin, in in el ə in nan?» ²⁷ Nan Piyər manji inbe bay. Ningə tanan'ti non, kunə kunjə non.

Jeju ra non Pilati'ti

(Mat 27.1-2, 11-14; Mrk 15.1-5; Luk 23.1-5)

²⁸ Loki in ki Jeju be lə Kayipi ə, awi si'ə kəy'ti ki boi lə nje konbe ki Rəm'ti. In sin ba bay. Ningə njekundo Juwipi'gi mbeti kur me kəy ki boi'ti, kadi to n'təli ki njen, takum Luwə'ti, kadi to n'usoi nya lo ra nanyi Paki'ti. ²⁹ In tado kin ə, *Pilati te ingə'de taga, ningə dəji'de ene: «In ri ə səki dingəm kam wa?» ³⁰ Ningə, ingi iləi'ə'ti eyina: «Kin ə re in de ki njera nya ki majel el ə, re j'a ji re si'ə, j'ulə ji'i'ti el.» ³¹ Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, taai'ə, awi gangi ta do'a'ti kigo ndukun'gi'ti lə'se, in Juwipi'gi.» Nan eli Pilati eyina: «J'in, de adi'je tarow ki kadi ji gangi'n ta koy do de'ti el.» ³² In be ə, ta ki Jeju inbe el kadi toji'n napar koy ki n'a n'oy kin tolta'ne. ³³ Pilati təl ur me kəy'ti ki boi, bar Jeju, ningə dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Inbe ki doi ə elta kin be eke de'gi ki rangi ə eli'nu ta kin ojido'm wa?» ³⁵ Ningə Pilati el Jeju ene: «M'in ki oo'm kin m'in Juwipi wa? In de'gi ki ginn be'ti lə'i inbe num, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi num, ə rei uləi'nu ji'm'ti! Nga ningə m'dəj'i ke in ri inbe ə in ra wa?» ³⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in ngar ki donangi'ti ne el, re m'in ngar ki donangi'ti ne ə, re de'gi ki go'm'ti, a ro'i do'm'ti kadi de ulə'm ji njekundo Juwipi'gi'ti el; nan k'in ə m'in ngar ki donangi'ti ne el.» ³⁷ Ningə Pilati dəj'ə ene: «Adi in ngar ta?» Ningə Jeju el'ə ene: «In ta ki in ə te tai ene m'in ngar. M'in, oji m'in, ningə m're donangi'ti ne kadi m'man naji do nya ki rəta'ti. Nga ningə, de ki in me nya ki rəta'ti, təl ro'ne go ta'ti lə'm.» ³⁸ Lo kin'ti, Pilati dəj'ə ene: «In ri ə in nya ki rəta'ti wa?»

Gangi ta koy do Jeju'ti

(Mat 27.15-31; Mrk 15.6-20; Luk 23.13-25)

Go ta'ti ki Pilati dəji kin ə, təl te taga ro Juwipi'gi'ti el'de ene: «M'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta do de'ti kin el. ³⁹ Nga ningə, kigo jibəl ra'a'ti ki isi rai kete, kete, ə dokagilo ra nanyi Paki ə, m'inyə dangay kare taa m'adi'se kin, in ndigi do'ti kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ⁴⁰ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Jagi, in el, in Barabasi ə ji ndigi kadi inyə taa.» Barabasi ki elita li'ə kin, in baw kaya.

19

¹ Pilati adi ndu'ne njero'gi kadi awi ki Jeju, ningə kadi indəi'ə ki ndəy hawlay. ² Njero'gi oji jəgi konn, uləi do'a'ti, ningə uləi ku ngal ki kər njir njir ro'a'ti to. ³ Oti rei ro'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Lapiya, ngar lə Juwipi'gi!» Ningə buki ji'de kot'o'ti, indəi'ə. ⁴ Nja kare bay, Pilati te ro bulə de'gi'ti el'de ene: «Maji, m'a m're si'ə taga ro'se'ti ne, kadi in gəri toki m'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta do'a'ti el.» ⁵ Lo kin'ti non be, Jeju te taga ki jəgi kon do'ne'ti num, ki ku ngal ki kər njir njir ro'ne'ti num. Ningə Pilati el'de ene: «Dingəm kaa nyi ra am!» ⁶ Nan loki, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njengəm ta lo'gi lə Juwipi'gi, oyi'ə ə, uləi bilə eli eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti! in bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, in taai'ə, awi in bəri'ə kagidəsi'ti, tado m'in, m'ingə ta madi ki asi kadi m'gangi'n ta koy do'a'ti el.» ⁷ Ningə Juwipi'gi eli Pilati eyina: «J'aw ki ndukun kare non, ə kigo ndukun'ti kakin, in de ki sow do koy, tado el ene

n'in Ngonn læ Luwə* .» ⁸ Loki Pilati oo ta kin ə, ad'a ɓol ki do mad'a'ti ɓay, ⁹ ə təl ur me kəy'ti ki boi, ningə dəji Jeju ene: «In, in ra wa?» ¹⁰ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ə Pilati el Jeju ene: «M'in ə m'dəj'i ta ə ilə m'ti el wa? In gər kadi m'aw ki tɔgi kadi m'ge ə m'inyə'i taa num, m'ge ə m'ɓər'i kagidəsi'ti num, eke in gər el wa?» ¹¹ Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re in tɔgi ki Luwə inɓe ə adi dɔran'ti nu kin el ə, aw ki tɔgi madi kare do m'ti el. Ningə in tado kin ə, de ki njekulə m'ji'ti, majel li'ə in ngayn utə yan'i.» ¹² Do ta'ti inɓe kin ə, Pilati sangi kadi n'inyə Jeju, nan Juwipi'gi uri kɔl, ə eli'ə eyina: «Kin ə re inyə taa ə, in madi Sejar ki in ngar kibo kin el. De ki ene n'in ngar ə, de'ə kin in nje ta læ Sejar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin ə, adi awi ki Jeju taga, ningə inɓe isi do kumbər ngar'ti, lo'ti ki ɓari'ə Gaji mbal'gi ki kində nanga, ki ta Ebirə ene «Gabata». ¹⁴ In ndo ki kadi lo ti par ə in kulə ngirə ra nanyi Paki, ningə in kadi ki jam do ɓe'ti be. Ə Pilati el Juwipi'gi ene: «Oyi ngar læ'se.» ¹⁵ Nan uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kadi oy kɔ! Kadi oy kɔ! ɓər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Kadi to m'ɓər ngar læ'se kagidəsi'ti wa?» Ningə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi eli eyina: «De oo ngar læ'je ki rangi el, ngar læ'je in Sejar par.» ¹⁶ Lo kin'ti, Pilati ulə Jeju ji'de'ti kadi ɓəri'ə kagidəsi'ti. Njero'gi uwəi Jeju awi si'ə.

De'gi ɓəri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.32-44; Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43)

Njero'gi uwəi Jeju awi si'ə. ¹⁷ Inɓe oti kagidəsi lə'ne, te'n gidi ɓebo'ti ki taga, kadi awi'n lo'ti ki to to «Ka do de», ki ta Ebirə ene «Golgota.» ¹⁸ In low'ə'ti kin ə njero'gi ɓəri Jeju'ti, kagidəsi'ti. ɓəri de'gi joo kagidəsi'ti si'ə, ki kare dojikol'ɔ'ti, ə ki kare dojigəl'ə'ti to, ningə inɓe ra dana. ¹⁹ Pilati adi rai ngonn bar, ndangi nya me'ti, indəi taa do kagidəsi ki Jeju ra'ti. Nya ki ndangi me'ti nan: «Jeju ki Najareti'ti, ngar læ Juwipi'gi.» ²⁰ Loki ɓəri Jeju'ti, kagidəsi'ti kakin in ndəkba ki ɓebo, adi Juwipi'gi ngayn tudəi nya ki ndangi kin. Ndangi ki ta Ebirə num, ki ta Laten num, taa ki ta Gireki num to. ²¹ Ə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi eli Pilati eyina: «Nya kin, maji kadi re a ndangi "ngar læ Juwipi'gi" be el, nan re a ndangi "dingəm kam el ene n'in ngar læ Juwipi'gi" taa in gorow'ə'ti.» ²² Nan Pilati el'de ene: «Nya ki m'ndangi ningə, ndangi'a kaa m'ndangi kin.» ²³ Loki njero'gi ɓəri Jeju kagidəsi'ti ginn ə gangi ningə, oyi ku'gi li'ə, kanyi ginn so, sow do'de kare kare. Ningə nanyi ku ngal ki de ur el, nan oji tanan'ti be par, ində taa re nanga. ²⁴ Ə njero'gi elinan eyina: «Adi ji tili ku ngal kin el, nan adi ji tugəi kiri mbara do'ti j'oyi ke nan ə a in yan'a wa.» Ningə in nya ki a to be kadi ta ki ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: «Kanyinan ku'gi li'ə, Ningə tugəi kiri mbara do ku ngal'ti li'ə to» kin toltə'ne†. Ningə in nya'a kaa nyi njero'gi rai kin.

²⁵ Kon Jeju in ki ngonnkon'ne ki dene num, Mari ki ne Kilewopasi num, taa Mari ki Magidala num rai non, ndəkba kadi kagidəsi'ti ki ɓəri Jeju'ti. ²⁶ Loki Jeju oo kon'ne, ə oo njendo ki Jeju ndig'ə, ra gəd'ə'ti ə, el kon'ne ene: «Dene, oo ngonn'i ə ra am.» ²⁷ Ningə go'ti, el njendo kakin ene: «Oo kon'i ə ra am.» Ningə, ndo'a'ti non, njendo kakin aw ki kon Jeju ro'ne'ti.

Koy Jeju

(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸ Go nya'gi'ti kin, Jeju gər kadi ginn nya'gi pəti gangi nga ə, elta kin kadi toltə ta ki ndangi me makitu'ti læ Luwə ene: «Kundə ra'm‡.» ²⁹ Ngoo

* 19:7 19.7 Lebitiki 24.16 † 19:24 19.24 Pag 22.19 ‡ 19:28 19.28 Pa'gi 69.22

ki yiwi kandi nju ki masi rosi isi non, ə njero'gi nduyi nya ki to hem hem me yiwi nju'ti ki masi kakin, uləi ta kagi'ti ki bəri'ə ijopi, ə uləi ta Jeju'ti. ³⁰ Ə loki Jeju njuw yiwi kandi nju ki masi kakin ningə, el ene: «Ginn nya'gi pəti gangi nga», ə ulə do'ne nanga, ningə kon li'ə te.

Njero kare ɔsi kadi Jeju

³¹ In ndo ki kadi lo ti do'ti ə, in ndo kərkon. In ndo kərkon ki to ta dangi, ə, kadi to ninn'gi rai do kagidəsi'ti ba ndo kərkon'ti el[§], Juwipi'gi awi dəji Pilati kadi adi budi nja'de, ə ɔri'de ko do kagidəsi'ti. ³² Lo kin'ti, njero'gi awi budi nja de ki dəkete num, in ki nja joo num, ki bəri'de do kagidəsi'ti nan'ti ki Jeju. ³³ Loki rei tei do Jeju'ti ə, oyi kadi in oy nga, adi budi nja'a el. ³⁴ Ningə njero kare ə ɔsi kad'a ki ningə, ə tanan'ti non, mosi ki mann tei ta do ningə'ti kakin. ³⁵ De ki ɔr go nya'gi kin, oo ki kum'ne, ningə mannaji li'ə in ki rota'ti, taa inbe gər kadi in ta ki rota'ti ə n'el to, kadi to ingi kaa uni me'se to*. ³⁶ Toki rota'ti, nya'gi kin rai nya be kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Singə kare kaa de a təti el†», kin tolta'ne. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bay me makitu'ti lə Luwə eyina «A gonyi lo ki ro de'ti ki ɔsi kad'a ki ningə‡.»

Uləi Jeju be ninn'ti

(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Luk 23.50-56)

³⁸ Go nya'gi'ti kin, Jisepi ki in de ki Arimate'ti, aw dəji tarow Pilati kadi n'ɔr ninn Jeju. Jisepi in njendo lə Jeju ki ra ro'ne lo kiyə'ti, tado ɓol Juwipi'gi. Pilati ad'a tarow, adi Jisepi aw ɔr ninn Jeju. ³⁹ Nikodem ki ndəki aw ingə Jeju kondo kakin kaa, aw ki nduji kagi'gi ki ətə maji joo tado kəy ro ninn'ti. Nduji kagi'gi ki bəri'de mir in ki alowəsi, poləi'de nan'ti asi kiləw dəmütə be. ⁴⁰ De'gi ki joo kin, uni ninn Jeju, dolo ki ta ku len. Lo dole'ti, buki nduji kagi ki ətə maji səm'ti nden, nden, taa dolo, kigo kuji ra'a'ti lə Juwipi'gi ki isi rai ki ninn'gi lə'de bay taa uləi be'ti. ⁴¹ Lo ki bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti kakin, lo to non me kagi'gi'ti, ningə me lo'ti kakin, be ki to sigi, ki de ilə ninn'ti el bay to'ti non kadi mbal'ti. ⁴² Nga ningə, toki kaa ki lo ti ə a in ndo kərkon lə Juwipi'gi, uləi Jeju me be'ti kakin, tado in ndəkba kad'a'ti.

20

Jeju ində taa lo koy'ti

(Mat 28.1-10; Mrk 16.1-8; Luk 24.1-12)

¹ Ndo Dəmasi ki ginn lo, loki lo to piti piti ba bay, Mari ki Magidala isi aw doɓadi'ti ningə, oo mbal ki uti ta be ninn kakin, de uwə ɔr. ² Ə Mari anyi ngodi, aw ingə Piyər in ki njendo kare ki Jeju ndig'ə, el'de ene: «Uwəi Burəbe ɔri'ə badi'ti, ningə ji gər lo ki iləi'ə'ti el.» ³ Piyər in ki njendo ki kare kakin tei, isi awi ki doɓadi'ti. ⁴ Anyinan ngodi joo pəti, nan njendo ki kare kakin anyi ngodi utə Piyər, adi aw te doɓadi'ti kete non'a'ti. ⁵ Loki aw te, ilə kəti'ne, gon lo ningə, oo ta ku'gi ki dolo ninn ə rai, nan ur me be ninn'ti el. ⁶ Piyər ki in go'ə'ti, in yan'ne non re ə, ur me be'ti, oo ta ku'gi ki dolo ninn ə rai, ⁷ taa oo ta ku ki uləi jam do Jeju'ti to ə to. Ta ku'ə kin to nan'ti ki ingi ki dolo ninn kin el, nan de ɓir adi to yan'ne dangi. ⁸ Go'ti, njendo ki kare ki re kete kakin, ur me be'ti to, adi oo nya'gi ki kum'ne num, un me'ne kadi in nya ki rota'ti num to. ⁹ Nga ningə, bitə te low'ə'ti

§ 19:31 19.31 Ndukun ki nja joo 21.22-23 * 19:35 19.35 Jan 20.31 † 19:36 19.36 Tekitaga 12.46; Pa'gi 34.21 ‡ 19:37 19.37 Jkr 12.10

kin kaa, tujə'de'ti kadi Jeju a ində taa dann nje koy'gi'ti el bay, toki Makitu læ Luwə el'n ta'a kete kin*.¹⁰ In be ə, njendo'gi ki joo, təli iləi dɔ'de awi be.

Jeju tɔʒi rɔ'ne Mari ki Magidala
(Mrk 16.9-11)

¹¹ Loki njendo'gi awi, Mari ra taga, kadi badi'ti ndəkba, ra non. Loki ra non, ilə kɔti'ne gon'n lo be ninn'ti ə,¹² oo malayka'gi joo ki ɔyi ku ki nda, ə ki lo'ti ki kete iləi ninn Jeju'ti. Ki kare isi tor'o'ti, kaw ki dɔ'a'ti, ə in ki nungi isi kaw ki nja'a'ti tɔ.¹³ *Malayka'gi dɔʒi'ə eyina: «Dene, ra bann ə ra non wa?» Ə Mari ilə'de'ti ene: «Ōri Burəbe lə'm, ningə m'gər lo ki iləi'ə'ti el.»¹⁴ Loki elta be ningə, ilə rəti ə, oo Jeju, nan gər kadi in Jeju el.¹⁵ Ə Jeju dɔʒ'ə ene: «Dene, ra bann ə ra non wa? Si sangi nan wa?» Ningə Mari oo ene in nje ra kulə me ndɔɔ'ti ki to non kakin wa, adi el'ə ene: «Be'm, re in in ə ɔr'ɔ ə, ɔʒi'm lo ki ilə'ti, adi m'aw m'un'ə.»¹⁶ Jeju bər'a: «Mari!» Ə Mari yəti rɔ'ne ki rɔ'a'ti, un ndu'ne ki taa, el'ə ene: «Rabuni!» ki ta Ebirə, ki kər me'ə nan «Njendo de'gi!»¹⁷ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Ōdi rɔ'm el, tado m'aw dɔran'ti rɔ Bai'ti el bay. Nga ningə, ki ngosine kin ə, aw rɔ ngannkon'm'gi'ti, el'de toki m'aw rɔ Bai'ti ki in Baw'se tɔ kin, m'aw rɔ Luwə'ti lə'm ki in Luwə lə'se tɔ kin.»¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njendo'gi el'de ene: «M'oo Burəbe ki kum'm!» Ningə el'de ta'gi ki Jeju el'ə kakin adi'de oyi.

Jeju tɔʒi rɔ'ne njendo'gi
(Mat 28.16-20; Mrk 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Ndo Dɔmasi'ti inbe non losol'ɔ, njendo'gi kawinan me kəy'ti madi, ningə uti takəy mbuki dɔ'de'ti, tado bɔli njekundo Juwipi'gi. Ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəʒi kadi lapiya in sese!»²⁰ Ningə lo kin'ti, tɔʒi'de tor do ki ji'ne'ti ge, kadi'ne'ti ge adi'de oyi. Rɔ njendo'gi nəl'de ngayn, loki oyi Burəbe.²¹ Jeju təl el'de bay ene: «M'dəʒi kadi lapiya in sese! Nga ningə, toki Bai ulə'm, m'in kaa m'ulə'se tɔ.»²² Ningə go ta'gi'ti kin, Jeju to kon lə'ne dɔ njendo'gi'ti, ə el'de ene: «Tai Ndil Luwə me'se'ti.²³ De'gi ki a inyəi go majel'gi lə'de kɔ, Luwə a inyə go majel'gi lə'de kɔ tɔ, ə nje ki a mbeti k'inyə go majel'gi lə'de kɔ, Luwə a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti ba tɔ.»

Jeju in ki Tomasi

²⁴ Loki Jeju re rɔ njendo'gi'ti kin, Tomasi ki bari'ə Ndungə, ki in ki kare dann njendo'gi'ti in se'de low'ə'ti el.²⁵ Ə ndəʒi njendo'gi el'ə eyina: «J'oo Burəbe ki kum'je.» Nan Tomasi el'de ene: «Kin ə m'oo tor do poynti ki bəri ji'ə kin el num, m'ulə ngonni ji'm tor poynti'ti kin el num, taa m'ulə ji'm m'ɔdi'n tor do ningə ki ɔsi kad'a kin el num ə, m'a m'un me'm el jagi.»²⁶ Ndo jioo go'ti, njendo'gi təli ingəi nan me kəy'ti bay, ningə in kin Tomasi in se'de nga. Uti takəy mbuki dɔ'de'ti, ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəʒi kadi lapiya in sese!»²⁷ Ningə el Tomasi ene: «Tomasi, ulə ngonni ji'i lo kin'ti, ə gon ji'm'gi kin oo, taa ulə ji'i ɔdi'n tor do ningə ki kadi'm'ti kin oo tɔ. Ononyi kadi tadi, maji kadi un me'i.»²⁸ Lo kin'ti non, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe lə'm! Luwə lə'm!»²⁹ Ə Jeju el'ə ene: «In koo ki oo'm ki kum'i ne kin ə adi un me'i. Ningə adi m'el'i m'adi in gər toki nje rɔnel'gi ə in de'gi ki uni me'de ki kanji koo nya ki kum'de'†.»

Ginn ndangi makitu kin

* 20:9 20.9 Pa'gi 16.10 † 20:29 20.29 1Pi 1.8

³⁰ Jeju ra nyakoji'gi ki rangi ngayn inbe bay takum njendo'gi'ti lə'ne, ki in ki ndangi me makitu'ti kin el. ³¹ Nan ingi kin, in ki ndangi'de be kadi uni me'se toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbə'tə, in Ngonn lə Luwə. Ningə loki uni me'se ə a ingəi kaji ki biti ki non'ti ki ta kul ə.

21

Jeju toji ro'ne njendo'gi siri ta ba'ti ki Tiberiyadi (Luk 5.1-11)

¹ Go'ti gogi, Jeju təl te ingə njendo'gi bay ta ba'ti ki Tiberiyadi. Row ki te ngə'n'de ə to kin: ² Ndo madi, Simon Piyər num, Tomasi ki bari'ə Ndungə num, Nataniyel num ki in de'gi ki Kana'ti ki Galile tə, ngann'gi lə Jebede ki joo tə, njendo'gi lə Jeju ki rangi in joo tə sii nan'ti. ³ Ə Simon Piyər el'de ene: «M'a m'aw ba kadi m'ndon kanji'gi.» Ningə ndəgə'gi eli'ə eyina: «J'in kaa j'a j'aw sə'i tə.» Ningə tei, ali me to'ti awi, nan kondə'a'ti kin, ngonn kanji kare kaa uwəi el. ⁴ Loki lo ti, Jeju re ra ta ba'ti non, nan njendo'gi gəri toki in Jeju el. ⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngann'gi, uwəi kanji nden el wa?» Ningə iləi'ə'ti eyina: «Jagi, ngonn kanji kare kaa j'uwə el.» ⁶ Ningə, Jeju el'de ene: «Iləi bandi dow tokibo'ti, ki dajikol'se'ti kin, ə a uwəi kanji'gi.» Ə loki iləi bandi ə, bandi oy kanji koy ki asi kadi ndori tei taga el. ⁷ Lo kin'ti, njendo ki Jeju ndig'ə el Piyər ene: «In Burəbe.» Ə loki ta ki el ene: «In Burəbe», kin osi mbi Piyər'ti taa par ə, Piyər ulə ku lə'ne ro'ne'ti, tado kete ra ki ro'ne kare, ningə osi me mann'ti. ⁸ Lo ki rai'ti kin, in sanyi el ki ngangi ba, awi asi kulə buy kare be par, adi ndəgi njendo'gi awi ki to uden nden ki ngangi ba'ti, ndori bandi ki kanji rosi kakin go'de'ti.

⁹ Loki uri nanga ningə, oyi por ki de ulə kanji'ti, taa mapa kaa to non tə. ¹⁰ Jeju el'de ene: «Rei ki kanji'gi ki uwəi'de kakin ne adi j'oo.» ¹¹ Ə Simon Piyər al me to'ti, ndor bandi ki kanji rosi kakin nanga. In kanji'gi ki boi boi inbe ə in bu ki do mi gidə in mutə (153). Kər'de inbe ki əti bol kin ə, bandi gangi el. ¹² Jeju el'de ene: «Rei soi nya.» Nga ningə, de kare dann njendo'gi'ti ki kadi daji Jeju ene: «In nan wa?» goto, tado gəri maji kadi in Burəbe. ¹³ Jeju oti ro'de'ti, un mapa adi'de, ningə adi'de kanji tə. ¹⁴ Loki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, in te ki nja mutə nga a te ki ro njendo'gi'ti lə'ne kin.

Jeju in ki Piyər

¹⁵ Go nya kuso'ti, Jeju daji Simon Piyər ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm utə nje'gi sii kin wa?» Ə Simon ilə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndigi.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul ngann bati'gi'ti lə'm.» ¹⁶ Jeju təl daji Simon bay ki nja joo ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ə Simon il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndigi'ə.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.» ¹⁷ Jeju təl daji Simon bay ki nja mutə ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ningə lo kin'ti, me Piyər tuji do təl'ti ki Jeju təl dəj'ə bay ki nja mutə ene: «In ndigi'm wa?» kin, adi ilə'ti ene: «Burəbe, in gər nya'gi pəti, in gər kadi m'ndigi'ə.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.» ¹⁸ Nga ningə, toki rəta'ti, adi m'el'i: dokagilo basa'i'ti, inbe doo ndar bəd'i'ti, ə aw loki me'i ndigi, nan dokagilo ki a bugə ə, a oy ji'i taa kadi de ki rangi ə a doo ndar bəd'i'ti, ə aw sə'i lo'ti ki me'i ndigi el.» ¹⁹ Ta'gi kin Jeju el be kadi toji'n gorow koy ki Piyər a oy kadi ulə'n toji do Luwə'ti. Go'ti, Jeju el'ə ene: «Un go'm.»

Njendo ki Jeju ndig'ə

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo njendo ki Jeju ndig'ə, in ki ndəki, lo nyakusə'ti, ndunə rə'ne ki də Jeju'ti, dəj'ə ene: «Burəbe, nan ə a uləi ji de'gi'ti wa?» kakin. ²¹ Loki Piyər oo'ə ə, dəji Jeju ene: «Burəbe, ə in kam, in ri ə a ra'a wa?» ²² Ə Jeju el Piyər ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki də'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti. In, ta lə'i in ta kadi un go'm par.» ²³ Ta kin sanan dann ngannkon'gi'ti toki njendo kam a oy el. Nan ki rəta'ti, kadi Jeju el Piyər ene: «A oy el» kin, el'ə be el. Ta ki el'ə ə, el'ə ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki də'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti.»

²⁴ In darə njendo'ə inbe kin ə mannaji də nya'gi'ti kin, ndangi'de me makitu'ti kin. Nga ningə ji gər kadi mannaji li'ə in ta ki rəta'ti.

²⁵ Jeju ra nya'gi ki rangi ngayn inbe bay. Re de ene n'ində ta'ne inbe nəm n'ndangi'n'de pəti me makitu'gi'ti ə, m'mər kadi dənangi inbe kin pəti kaa, makitu'gi kin a uwə.

Kulə'gi læ njekawkulə'gi Ta ki do kulə'gi læ njekawkulə'gi

Makitu kin elta toji'n ke toki nan bann ə Burəbe awi'n dōran'ti, adi'n tōgi njendo'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə kadi to tōli rō'de go mbərkikində'ti li'ə ki dōboy'ti (1.8). Be ə, njekawkulə'gi manyinaji Jerujalem'ti ojidō kində ki Jeju ində taa lo koy'ti aw dōran'ti. Kibō'gi læ Juwipi'gi adi kon njekawkulə'gi. Kadi nan kon kin ra adi njendo'gi tei iləi mbər Poyta ki maji dōnangi Jude'ti pəti ki Samari biti par ki manga, tei Antiyosi'ti. Dann nya'gi'ti ki rai nya kin, in Piyər, Jaki, Jan, ki Jaki ki ngonon kon Jeju ə Ndil un'de ra'n kulə ngayn nan ki utə nje'gi kin, in Pol. J'oo kulə'gi ki Pol ra'de ki gorow kaw mbah'gi tado kiləmbər Poyta ki maji ki low'ə'ti non ə, ində'n ginn Njekawnan'gi ki dōnangi Aji'ti ki Du, dōnangi Giresi'ti ki kaw lo kurkadi'ti. Makitu kin tōlta'ne ki poyta læ Pol ki uwəi'ə dangay'ti Rōm'ti, nan toji toki de a ra tōgi kuwə Ta læ Ndil Luwə dangay'ti el.

Kon ta'gi ki me'ti: Kində kaw dōran'ti biti te'n buki Ndil dō njendo'gi'ti 1-2. Mannaji ki kadi nan kon Jerujalem'ti 3-7. Poyta ki maji te Samari'ti 8. Kunme læ Pol 9. Njekunme'gi ki in Juwipi'gi el ki dōkete dann Njekawnan'gi'ti 10-11. Təl Jaki, te Piyər dangay'ti 12. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki dōkete læ Pol 13-14. Kawnan kibō læ njekawkulə'gi læ Jeju Jerujalem'ti 15. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja joo læ Pol 16-18. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja mutə læ Pol 19-21. Uwəi Pol dangay'ti 22-26. Pol in Rōm'ti 27-28.

Kaw Jeju dōran'ti

¹ Tewopil, me makitu'ti lə'm ki dōkete*, m'ndangi ta'gi ki ojidō nya'gi ki Jeju ulə ngirə ra ge, ndo de'gi ge. ² Nya'gi ki ra biti te'n me ndo'ti ki Luwə un'ə'n ə aw si'ə dōran'ti. Ningə kete bay ta kadi aw dōran'ti, Jeju mbəti njekawkulə'gi læ'ne, adi'de mbərkikində'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə. ³ Go koy'o'ti, Jeju oji rō'ne njekawkulə'gi læ'ne. Oji'de ki row'gi ki dangi dangi kadi gəri toki n'ra ki dō'ne taa. Ndo dōso go'ti ningə, te bus ki rō'de'ti el'de ta dō Konbē'ti læ Luwə. ⁴ Ndo kare ki isi so nya se'de, Jeju el'de kadi tei gidi bebo Jerujalem'ti el. Nan kadi nginəi biti kadi Baw'ne adi'de kadikare ki un ndu'ne dō'ti kadi n'a n'adi kin bay taa†. Ningə el'de ene: «In kadikare ki m'inbe m'el'se ta'a kete nga. ⁵ Jan ra de'gi batəm me mann'ti, nan ingi, me ndo'gi'ti ki ngayn el ne ə, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti.»

⁶ *Njekawkulə'gi læ Jeju ki kawinan rō'a'ti dōji'ə eyina: «Burəbe, in dōkagilo'ti ki ngosine inbe kin ə a taa konbē adi *Isirayel wa?» ⁷ Ə el'de ene: «In ta lə'se kadi in gəri dō kad'a eke dō gangi lo'gi ki Bai oji kigo lo tōgi'ti læ'ne el.» ⁸ Nan a ingəi tōgi loki Ndil Luwə a re dō'se'ti. A tōli nje mannaji lə'm me bebo Jerujalem'ti num, dōnangi Jude'ti ba pəti num, Samari'ti num, ratata dōboy dōnangi'ti.

⁹ Loki Jeju el'de ta'gi kin ginn'ə gangi ningə, oyi'ə isi aw ki taa me nəl'ti. Ningə kilndi re uti kum'de adi oyi'ə el. ¹⁰ Kum'de nanyi ki taa dōran'ti, lo koo go Jeju lo kaw'a'ti, ningə, dingəm'gi joo ki uləi ku'gi ki nda bal bal tei bus ki rō'de'ti, ningə eli'de eyina: ¹¹ «De'gi ki Galile'i, tado ri ə rai ra

* 1:1 1.1 Luk 1.1-4 † 1:4 1.4 Luk 24.49

gonyi lo ki taa dōran'ti be wa? Darə Jeju inbe ki uni'ə ta dann'se'ti awi si'ə dōran'ti kin ə, a təl re toki oyi go'ə lo kaw'a dōran'ti kin be tə.»

Kuti læ njekawkulə'gi

¹² Be ə njekawkulə'gi læ Jeju təli dō mbal kagi Buni'ti awi Jerujalem'ti gogi. Mbal kagi Buni kin in ndəkba ki bebo Jerujalem. ¹³ Loki rei tei Jerujalem'ti ningə, ali awi me kəy'ti kare ki in dō mad'a'ti taa, loki rai to lo kisi'de kete kete. Adi in Piyər num, Jan num, Jaki in ki Andire num, Pilipi in ki Tomasi num, Batilemi in ki Matiye num, Jaki ki ngonn læ Alpe num, Simon ki nje rə tadə ta kingədə læ be lə'ne num taa Judi ki ngonn læ Jaki num tə. ¹⁴ Ingi pəti, ki me'de ki kareba, kawinan nəm nəm kadi elita ki Luwə ta ta, nan'ti ki dene'gi madi. Mari ki kon Jeju in dann'de'ti num taa ngannkon Jeju num tə.

Matiyasi ər tor Judasi

¹⁵ Me ndo'gi'ti kin, njekunme'gi kawinan asi bu ki dō joo. Ningə Piyər ində taa dann ngannkon'ne'gi'ti el ene: ¹⁶ «Ngannkon'm'gi, maji kadi nya ki Ndil Luwə elta'a me Makitu'ti læ Luwə tōlta'ne. Tadə Ndil Luwə, elta kete ki ta *Dabidi, oji'n dō Judasi ki ər non de'gi ki rei uwəi Jeju. ¹⁷ Judasi in ki kare dann'je'ti, ningə aw ki kulə lə'ne ki sōw dō'ne kadi ra dann'je'ti tə. ¹⁸ Ki nar ki adi'ə tadə kugən goji kulə ki majel ki ra kin ə, Judasi aw ndogi'n lo ndo. Me ndo'ti ki ndogi kakin ə, ində taa osi, dō'a sur ki nanga, me'ə ndu rusi adi ti'ə ala mban dōnangi'ti. ¹⁹ De'gi pəti ki dōnangi Jerujalem'ti oyi ta kin. Be ə bari lo ndo kakin ki ta be lə'de eyina: “Akeldama”, kər me ta kin nan: “Lo ndo mosi”. ²⁰ Ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

“Kadi kəy li'ə in ki k'inyə kə num,

Kadi de kare ka isi me'ti el num‡,”

Taa ndangi bay eyina:

“Kadi de ki rangi ər tor'o.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti de kare mbunə de'gi'ti inbe ki njiyəi se'je nan'ti ki ndo'gi pəti ki Burəbe Jeju awi'n se'je num təl'n se'je num inbe kin. ²² Ulə ngirə dō batəm'ti læ Jan, ratata te'n dō ndo'ti ki Luwə un'n Jeju ta dann'je'ti awi'n si'ə dōran'ti. Kadi de kare dann'de'ti, in nje mannaji, nan'ti se'je toki Jeju ində lo koy'ti.»

²³ Lo kin'ti, rei ki de'gi joo oji'de, ki dəkete in Jisepi ki bari'ə nan Barsabasi, ki indəi to'a ki rangi nan Jusitisi, ningə ki nja joo in Matiyasi.

²⁴ Ningə eli Burəbe eyina: «Burəbe, in gər ngarme de'gi pəti tigə, ə oji'je ke mbunə de'gi'ti ki joo kin, in ki ra ə mbət'ə wa? ²⁵ Mbət'ə kadi un ta kulə læ njekawkulə ki Judasi inyə ta'a ə aw lo'ti lə'ne ki sōw dō'a kadi awi'ti kin.» ²⁶ Rai buki buki, ningə buki buki osi dō Matiyasi'ti. Adi Matiyasi ore kadi njekawkulə'gi ki dōgi gidə in kare.

2

Re læ Ndil Luwə

¹ Loki ndo nanyi Pantəkoti asi ningə*, njekunme'gi pəti kawinan lo kareba. ² Tanan'ti non, kah nya madi in dōran'ti, ə to to nəl bo ki ulə ki tōgi'ne kin be. Kah nya kakin taa lo me kəy'ti ki sii'ti. ³ Oyi nya'gi ki toi to por ə ndonn'o'gi tei bilim bilim be, tei, kanyinan dō'de'ti kare kare.

‡ 1:20 1.20 Pa'gi 69.26, 109.8 * 2:1 2.1 Lebitiki 23.15-21; Ndunon ki nja joo 16.9-11

⁴ Ndil Luwə rosi me'de pəti, adi uləi ngirə kel ndonnta'gi ki rangi, kigo kində'ti ki Ndil Luwə ndə'n ta de'ti ki ra kadi el.

⁵ Ningə me ndə'a'gi'ti kin, *Juwipi'gi ki nje bol Luwə, in ki də be'gi ki dangi dangi ki dənangi'ti ne pəti, rei sii Jerujalem'ti. ⁶ Loki oyi kah nya kin ningə, anyinan ngodi rei mbonyinan banyinan banyinan, ndil'de te saw, tado nan nan dann'de'ti, oo də ndu njekunme'gi ki sii elita ki ndonnta be lə'ne. ⁷ Nya kin əti'de bol ngayn adi ndil'de anyi ur kaki, oyi kadi in nya ki rəta'ti el, adi eli eyina: «De'gi ki isi elita kin pəti in de'gi ki in Galile'ti, ⁸ Nga bann be nan nan dann'je'ti, oo ta ki te ta'de'ti ki ndonnta be lə'ne wa? ⁹ J'in de'gi ki Parti'ti, ki Medi'ti, ki Elamiti'ti, ki nje k'in dənangi Mejopotami'ti num, ki Jude'ti num, Kapadosi'ti num, taa Pon'ti ki in ngonnbə ki dənangi Aji'ti num, ¹⁰ Piriji'ti num, Pampili'ti num, Ejipiti, ki dənangi Libi'ti ki in ndəkba ki Sirenn, eke nje k'in dənangi Rəm'ti. ¹¹ J'in pəti j'in Juwipi koji'gi ge ki Juwipi təl'gi ge. J'in Kireti'ti ki Arabi'ti. Be ka, j'oo də ndu'de ki elita ki ndonnta be lə'je, ojido nya'gi ki əti bol ki Luwə ra.» ¹² Ingi pəti ndil'de anyi ur kaki adi gəri ta inbə ki kadi eli el, ningə elinan mbunə'de'ti eyina: «Kor me nya ki ra nya kin nan ri ə?» ¹³ Nan nje ki nan'gi kogi də nje kel ndonnta'gi'ti ki dangi dangi ki ki ra eli, eyina: «In yiwi kandi nju ə anyinan ngayn ə ra'de.»

Piyər elta bulə de'gi

¹⁴ Piyər indəi rai taa ki ndəgi njekawkulə'gi ki dəgi gidə in kare, ningə un ndu'ne ki taa elta bulə de'gi ene: «Uri mbi'se maji oyi də ta lə'm in Juwipi'gi ki de'gi pəti ki isi Jerujalem'ti ne. Maji kadi gəri nya ki isi ra nya kin tə. ¹⁵ De'gi madi dann'se'ti oyi kadi in yiwi kandi nju ə ra de'gi kam. Nan jagi! Ji ra ki sin non kadi nda'ti bay! ¹⁶ Nan ngəsiine nya ki ndəki njekeltakita Luwə'ti Juwəl elta'a ka ə ra nya kin:

¹⁷ “Nya'gi ki Luwə elta'a kadi a rai nya me ndə'gi'ti ki dəboy'ti kaa ə toi kin:

M'a m'ulə ki Ndil'm də de'gi'ti pəti.

Ngann'se'gi ki dingəm ki nje ki dene a təli njekelta ki ta Luwə'ti,

Basa'gi lə'se a oyi nya'gi me ndil'ti,

Bugə'gi lə'se, a oyi nya'gi ki to lo kiyərə'ti me ni'ti.

¹⁸ Oyo me ndə'gi'ti kin,

M'a m'ulə ki Ndil'm də ngann njekulə'gi'ti lə'm ki dingəm ki nje ki dene. A in nje kelta ki ta'm'ti.

¹⁹ M'a m'ra nya'gi ki de asi ra el me dərən'ti taa nu,

Ningə dənangi'ti ne, m'a m'ra nyakoji'gi ki əti bol,

Adi in: mosi num, por num, sa ki su luy luy num tə,

²⁰ Kete bay ta kadi ndə ki bo ngayn, ki rosi ki piti læ Burəbe kin a re,

Loki kada a təl lo ki ndul, ningə nanyi a təl mosi.

²¹ Ningə me ndə'ti kin, de'gi pəti ki bari to Burəbe a ingəi kaji'.”

²² «In Isirayel'gi, uri mbi'se maji oyi ta ki m'a m'el'se. In gəri pəti kadi Jeju ki Najareti, dingəm kin ki Luwə oj'ə ki taga kadi n'ndig'ə, ə Luwə ra nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki əti bol ki takul'ə dann'se'ti ne. ²³ Dingəm kin, uləi'ə ji'se'ti kigo kun ndu'ti ki Luwə un, num kigo kojitarə'ti li'ə ki to kete. Ningə ingi adi de'gi ki gəri Luwə ki rəta'ti el, təl'i'ə ki row bər ki bəri'ə də kagidəsi'ti. ²⁴ Nan Luwə gangi kulə koy rə'a'ti kə ad'a ində taa lo koy'ti, tado koy aw ki təgi kadi uwə ginn təgi'ne'ti be ninn'ti el. ²⁵ Dabidi elta oji'n də'a ene:

“M'oo Burəbe ki dəkagilo'gi pəti non'm'ti,

Tado in dojkol'm'ti kadi m'te m'osi el.

²⁶ In tado kin ə ronel rosi me'm adi m'osi'n pa tɔ.

Be ə, be ninn'ti kaa, daro'm a ɔrkon ki kindəmedoti,

²⁷ In Burəbe, a tusi'm inyə'm kɔ koo el,

A inyə njekuləbər lə'i ki Ar njay ad'a ndum lo ki koo'ti el tɔ.

²⁸ In ə oji'm row kadi m'təl m'nji'n ki do'm taa,

Ningə a adi'm ronel me k'in nan'ti sə'm[‡].”

²⁹ Piyər təl el bay ene: «Ngannkon'm'gi, adi m'el'se ta ki rɔta'ti: kaw'je Dabidi oy toki rɔta'ti adi duwi'ə. Dɔbad'a to dann'je'ti ne biti bone. ³⁰ In njekeltakita Luwə'ti, ə gər kadi Luwə un ndu'ne ad'a ki kiwɔ kadi n'a n'adi de kare ki ginn kaw'ti li'ə a onbe tor'o'ti[§]. ³¹ Dabidi gər nya ki a ra nya lo ti'ti, adi elta kin lo koy'ti lə Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə kin kete. In ta li'ə ə Dabidi ene Luwə a inyə lo ki koo'ti el, taa a inyə daro'a adi ndum be ninn'ti el tɔ. ³² Jeju ki m'nji m'el'ta li'ə kin, Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gəri maji. ³³ Go'ti ningə, Luwə un'ə aw si'ə dɔran'ti adi isi dojkol'ɔ'ti. Ningə ngosine Luwə ki Baw ad'a Ndil'ne toki un'ndu'ne. Ndil kin ə, Jeju buki do'je'ti, toki oyi ngosine ki kum'se ge, ki mbi'se ge kin. ³⁴ Toki rɔta'ti, Dabidi aw dɔran'ti el, nan el ene: “Burəbe el Burəbe lə'm ene: <Re isi dojkol'm'ti, ³⁵ biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔg'i'ti*.” ³⁶ In be ə, rɔ Jeju inbe ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti kin ə, Luwə ad'a in Burəbe num, Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə num tɔ. In kin ə in nya ki maji kadi de'gi pəti ki Isirayel'ti gəri maji.»

Nje ki uni me'de adi Kirisiti dɔkete

³⁷ Loki de'gi oyi ta kin ningə, me'de olo wuti wuti adi dɔji Piyər ki ndəgi njekawkulə'gi eyina: «Ngannkon'je'gi, in ri ə kadi ji ra wa?» ³⁸ Piyər təl el'de ene: «Inyə gorow njiyə'se ki majel kɔ, ningə kadi de ki ra dann'se'ti adi rai'ə batəm me tɔ Jeju Kirisiti'ti, kadi majel'gi lə'se in ki k'inyə go kɔ. Ningə a ingəi Ndil Luwə. ³⁹ Toki rɔta'ti, kunndu lə Luwə in tado lə'se num, tado lə ngann'se'gi num, tado de'gi ki sii sanyi num. Sow dɔ de'gi pəti ki Burəbe Luwə lə'je a bar'de.» ⁴⁰ Piyər el'de ta'gi ki rangi ngayn go'ti bay kadi man'n naji, ningə ulə dɔngəm me'de'ti ə el'de ene: «Gangi nan ki ginn de'gi ki majel ki bone kin, kadi Luwə aji'n'se.» ⁴¹ De'gi pəti ki taai ta lə Piyər, rai'de batəm. Ndo'a'ti kakin, de'gi asi dər mutə rei orei kadi njekunme'gi ki kete.

⁴² Ulə ngirə dɔkagilo'ə'ti kin, rei nəm nəm tado k'oo dɔ nyando lə njekawkulə'gi num, lo ra madi nan'ti num, lo təti mapə'ti num, taa lo kelta'ti ki Luwə num tɔ. ⁴³ Njekawkulə'gi rai nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki əti bɔl ngayn adi de'gi pəti sii ki bɔl me'de'ti. ⁴⁴ Nje kunme'gi indəi rɔ'de nan'ti kareba ə kawɪ nyakingə'gi lə'de dɔnan'ti kareba tɔ. ⁴⁵ Ndogi se'de nyakingə'gi ki nya maji'gi lə'de ə lowəi nan nar'a kigo ge'ti lə de ki ra. ⁴⁶ Ndo kare kare pəti, ki me ki kareba, ingəi nan Kəy'ti lə Luwə. Lowəi nan mapə me kəy'gi'ti lə'de, səi nya'gi lə'de ki ronel num, ki me ki sɔl lom lom num tɔ. ⁴⁷ Osi pa'gi uləi toji dɔ Luwə'ti, ningə de'gi pəti ndigi ta lə'de tɔ. Ndo kare kare pəti, Burəbe adi kər de'gi ki aji'de, re dɔ mad'a'ti par par.

3

Piyər adi lapiya de ki nja'a oy

¹ Ndo kare Piyər ingi ki Jan isi awi Kəy'ti lə Luwə tado kelta ki Luwə do kadi'ti ki mutə ki losol'ə. ² Dəqagilo'ə'ti kin ə de'gi ai ki de ki nja'a oy lo koj'o'ti nu, indəi'ə ta Kəy'ti lə Luwə. De kakin, ndo kare kare pəti, a indəi'ə ta Kəy'ti lə Luwə ki bəri'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo». Indəi'ə kadi koy nya de'gi ki isi uri me nati Kəy'ti lə Luwə. ³ Loki oo Piyər ki Jan ki isi uri ki me Kəy'ti ningə, kəy'de nya. ⁴ Piyər ki Jan uri kum'de ki do'a'ti, ningə Piyər el'ə ene: «Gon'je ne!» ⁵ Nje nja koy gon'de, oji me'ne'ti kadi n'a ningə nya madi ji'de'ti. ⁶ Nan Piyər el'ə ene: «M'aw ki nar el num, ki or el num kadi m'ad'i. Nan nya ki m'aw'n ji'm'ti in togi Jeju Kirisiti. Be ə kadi me to Jeju Kirisiti ki Najareti'ti, ində taa ə njiyə!» ⁷ Piyər uwə ji kol'ə, ə un'ə ki taa. Tanan'ti non par ə nja'a'gi ki gul nja'a'gi təli toi maji kare. ⁸ In bal ra taa ə ulə ngirə njiyə. Aw se'de nati Kəy'ti lə Luwə. Tur jagira ki ronel num ulə toji do Luwə'ti num to. ⁹ De'gi pəti oyi'ə lo njiyə'ti num, lo kulə toji do Luwə'ti num to. ¹⁰ De'gi gəri'ə maji kadi in nje mote ki kete in nje kisi ta Kəy'ti lə Luwə ki bəri'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo», isi koy nya inbə ka am. Loki de'gi oyi nya ki te do'a'ti kin ningə, ndil'de anyi ur kaki adi bol ra'de ngayn.

Piyər elta bulə de'gi

¹¹ Nje nja koy kakin inyə go Piyər ki Jan el. Nya kin ra adi ndil de'gi pəti anyi ur kaki. Be ə, de'gi pəti anyinan ngodi kawinan ki do'de'ti do'de'ti takəy'ti ki bəri'ə nan: «Tabiti lə Salomon». ¹² Loki Piyər oo nya kin ningə, el bulə de'gi ene: «Ngann Isirayel'gi, bann ə nya ki ra nya kin əti'se bol kadi be wa? Bann ə uri kum'se ki do'je'ti to nya ki in j'inbə ki togi'je, eke in ki takul kaw ki j'aw ki bol Luwə me'je'ti ə j'adi'n dingəm kam njiyə'n be wa? ¹³ Jagi, in Luwə lə *Abiraham, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaw'je'gi in ə ulə toji do bərt'i lə'ne Jeju, ki uləi'ə ji Pilati'ti, *Pilati un ndu'ne kadi n'ilə taa, nan ingi mbəti. ¹⁴ Oyo, ingi manji ta gər nje kar njay ki njera nya ki dana. Ningə doji kadi ji ra maji sese ə j'ilə de ki nje təl de'gi taa tor'o'ti. ¹⁵ In be ə, adi təli in ki in nje kadi de'gi sii ki do'de taa. Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gər maji. ¹⁶ In tado kun ki j'un me'je j'adi Jeju kin ə, togi ki to me to'a'ti, adi togi dingəm ki oyi'ə, taa gəri'ə kin, kadi ində ra'n taa. Oyo, kunme ki to'ə to ki takul Jeju, adi dingəm kin lapiya ki rəta'ti, in nya ki ra nya takum'se'ti pəti adi oyi. ¹⁷ Ngəsi ne ngannkon'm'gi, m'gər maji ngayn kadi nya ki rai kin, in kigo gər'ə'ti el, ingi ki njekornon'se'gi pəti. ¹⁸ Nan, in ki row kin ə, Luwə təl'n ta nya ki iləmbər'ə kete ki takul njekeltakita'a'ti pəti ene: Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki n'un ndu'ne kadi n'a n'ulə, a ingə kon. ¹⁹ Ngəsi ne, inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, ə təli rei ro Luwə'ti kadi inyə n go majel'gi lə'se kə. ²⁰ Ningə Burəbe a adi'se dəqagilo kərkon, a ulə ki in ki ində do'a nan'ti kete to Kirisiti, ki in De ki Luwə mbət'ə, adi in Jeju, adi'se. ²¹ Nan ngəsi ne kin, maji kadi Jeju isi dərən'ti, biti kadi Luwə təl nya'gi pəti ki donangi'ti ki sigi gogi, toki ilə'n mbər'ə me bal'gi'ti ki dər, ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ari njay ki mayinu. ²² Be ə, *Moji ene: «Burəbe Luwə lə'se a adi njekeltakita'a'ti, ki to to m'in be, a in dann ngannkon'se'gi'ti, tado lə'se, a oyi do ta'gi pəti ki a el'se. ²³ De ki mbəti təl ro'ne go ta'ti ki njekeltakita Luwə'ti kin a el ningə, Luwə a tuj'ə kə dann de'gi'ti lə'ne ki koy*." ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti, ulə ngirə do Samiyel'ti nu

* 3:23 3.23 Ndokun ki nja joo 18.15, 18, 19

ki nje re go'ə'ti, elita do dokagilo'ti ki ji isi me'ti bone kin kete. ²⁵ Ingi, ə in de'gi ki ta ki Luwə el ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti kin sow do'se, taa kunmindi ki Luwə un adi kaw'je'gi loki un ndu'ne adi Abiraham kin sow do'se to. Luwə un mindi'ne ene: "Ginn koji'gi ki donangi'ti pəti a in ki njangi do ki takul ginn kaw lə'it." ²⁶ In ki tado lə'se kete, ə Luwə te'n ki njekulə lə'ne, ulə adi'se kadi njangi do'se, ki takul ra ki ra adi nan nan inyə gorow njiya'gi lə'ne ki majel ko.»

4

Piyər ingi ki Jan rai non njegangita'gi'ti lə Juwipi'gi

¹ Loki Piyər ingi ki Jan isi elita bulə de'gi to kel ba bay ə, njekujənyamosi kadikare'gi ki madi num, kibo ki do Kəy'ti lə Luwə num ta ki de'gi madi ki mbunə kuti'ti lə *Sadusi'gi, tei ki ro'de'ti bus. ² Wongi ra njekornon Juwipi'gi ngayn tado oyi Piyər ingi ki Jan isi ndoi nya bulə de'gi, ningə eli'de eyina: «Toki Jeju ində'n taa lo koy'ti inbe kin ə, njekoy'gi kaa a indəi taa lo koy'ti to.» ³ Uwəi'de iləi'de kəy dangay'ti ratata lo ti, tado losol nga, adi lo kadi gangi ta do'de'ti goto. ⁴ Ningə mbunə nje'gi'ti ki oyi ta lə'de, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de. Be ə, ra adi kər dingəm'gi re do mad'a'ti adi asi dər mi kare. ⁵ Lo ti do'ti ningə, njekornon Juwipi'gi num, ngatogi'gi num ta njendo ndukun'gi num, kawinan me bebo'ti ki Jerujalem. ⁶ Lo kawnan'ti kin, Hann ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi in'ti non, taa Kayipi num, Jan num, Alegijandır ki ndəgi de'gi pəti ki me kəy'ti lə njekujənyamosi kadikare'ti kibo kakin num kaa in non to. ⁷ Adi rei ki Piyər ki Jan non'de'ti ki non Njekawnan'gi'ti, ə dəji'de ta eyina: «Ki tōgi ki in ra eke me to nan'ti ə rai nya kin wa?» ⁸ Ningə Piyər, Ndil Luwə rosi me'ə, adi el'de ene: «In njekornon'gi ki ngatogi'gi, ⁹ dəji'je ta bone ojido nya ki maji ki ji ra ki de ki nja'a oy ki kuji nya ki ji ra ə ingə'n lapiya. ¹⁰ Maji kadi ingi pəti gəri ar njay taa de'gi pəti ki Isirayel'ti kaa, kadi gəri maji to: In me to Jeju Kirisiti ki Najareti'ti ə ji ra'n nya kin. In ki takul Jeju inbe ki bəri'ə do kagidəsi'ti ə Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti inbe kin ə, dingəm kin ra'n ta non'se'ti, ki lapiya nga kin. ¹¹ In mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, nan in ə təl mbal ki maj'a utə mad'a'gi pəti, in mbal ki nje kadi tōgi kəy*. ¹² Kaji in me to'a'ti ki kar'ne ba. To ki rangi ki Luwə adi de donangi'ti ne mbunə de'gi'ti kadi j'ingəi kaji goto.» ¹³ Ndoji njegangi ta'gi ki kibo lə Juwipi'gi ngayn loki oyi Piyər ingi ki Jan elita ki kanji bol, tado gəri'de kadi in de'gi ki kare ki kanji nyando. Nan k'in ə gəri kadi in de'gi ki in nan'ti ki Jeju mayinu. ¹⁴ Nan loki oyi dingəm ki adi'ə lapiya kakin ra taa gədi'de'ti ningə gəri lo ta ki kadi eli'de el. ¹⁵ Be ə uni ndu'de adi Piyər ingi ki Jan, taa dingəm kakin num kadi tei taga, ningə manjinan ta mbunə'de'ti eyina: ¹⁶ «Ri ə j'a rai ki de'gi kam wa? Tado rai nyakoji ki əti bol ki to ndalo'ti ar njay adi de'gi ki Jerujalem oyi poy'o. Lo kadi ji manji goto. ¹⁷ Nan k'in ə kadi poyta kin aw ki kete kete mbunə de'gi'ti el nga. Tadi j'uləi ji'je kum'de'ti kadi kaw ki kete non kam, eli'de madi ta me to Jeju'ti el nga.» ¹⁸ Go ta'gi'ti kin, ai ki Piyər ingi ki Jan kəy gogi ə ogi'de ki tōgi'de kadi elita eke ndoi nya me to Jeju'ti el nga. ¹⁹ Nan Piyər ingi ki Jan eli'de eyina: «Eli'je adi j'oo, ke in gorow'ə'ti, takum Luwə'ti, kadi ji təl ro'je go ta'ti lə'se yo ə j'inyə ta lə Luwə wa? ²⁰ Ki ojido'je, j'in j'asi manji ta do nya'ti ki j'oo ki kum'je num, ki mbi'je num kin el.» ²¹ Loki uləi ji'de kum'de'ti ki nja joo bay ningə, inyəi'de adi ai. Toki rəta'ti, ingəi nya madi

ro'de'ti ki asi kuwə'n'de dangay'ti el, tado de'gi pəti piti Luwə tado nya ki ra nya kin. ²² Bal dingəm ki ingə lapiya ki takul nyakoji ki əti bol kin, utə dsoo.

Nje kunme'gi elita ki Luwə

²³ Go k'inyə de'ti, Piyər ingi ki Jan ai ingəi madi'de'gi ki njekunme'gi, ori'de poy nya'gi pəti ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi eli'de. ²⁴ Loki madi'de'gi oyi ta lə'de ginn'ə gangi nga ningə, pəti ki me ki kare, elita ki Luwə eyina: «Burəbe, in ə ra dōran ki dōnangi, taa ra babo ki nya'gi pəti ki me'ti to†. ²⁵ In ə adi Ndil Luwə elta ki ta kaw'je Dabidi ki bər lə'i ene: Ginn bə'gi ki dangi dangi tonyi ro ki ndangi kare be. Taa kojitarə'gi lə'de to ro'de'ti kare! ²⁶ Ngar'gi ki dōnangi'ti ne indəi do ro'de dana tado kaw ro, nje konbə'gi indəi ro'de nan'ti, əsi ta Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə to Ngar. ²⁷ Toki rəta'ti, in me bəbo'ti kin ə, *Erodi ingi ki Ponsi Pilati, nan'ti ki ginn de'gi ki dangi dangi ki ngann Isirayel'gi indəi ro'de nan'ti əsi ta njekulə lə'i ki ar njay, ki in Jeju ki mbət'ə to Kirisiti‡. ²⁸ Nya'gi lə'de ki rai kin, in təl ə təlita kojitarə'gi lə'i pəti ki oji kete, ki togi, me ndigi'ti lə'i. ²⁹ Ngəsiine Burəbe, oo ji'de ki isi uləi kum'je'ti kadi indəi'je bol'ti kin! Adi bər'gi lə'i togi kadi iləi mbər ta lə'i ki me ki tyni kati. ³⁰ Ningə, kadi oji togi me to njekulə'ti lə'i ki ar njay Jeju, kadi njemonyi'gi ingəi lapiya num, taa kadi nyakoji'gi ki nya'gi ki de asi ra el rai nya num to. ³¹ Loki tai kon ta kelta'ti ki Luwə ningə, dōnangi yəki yikiti yikiti ginn nja'de'ti, lo ki ki kawinan'ti. Ningə Ndil Luwə rosi me'de pəti adi iləi mbər ta lə Luwə ki ro ki tyni kati.»

Nje kunme'gi indəi ro'de nan'ti

³² Nje kunme'gi pəti indəi ro'de nan'ti ki ngarme ki kare ki mərta ki kare. De kare ki ində gu'ne ki nyakingə lə'ne ki sow dō'ne goto, nya'gi pəti in dōnan'ti kareba. ³³ Ki togi ki əti bol ngayn ə njekawkulə'gi manyinaji kin lo koy'ti læ Burəbe Jeju. Ningə, kare kare pəti, Luwə njangido'de njangi do ki əti bol ngayn. ³⁴ Be ə de kare dann'de'ti ki nya to ro'a goto. Tado nje'gi ki awi ki lo ndoo'gi ki kəy'gi, uni ndogi ə rei ki nar'a, ³⁵ adi njekawkulə'gi. Ningə njekawkulə'gi lowəi nar kakin dann'de'ti pəti, nan nan ingə kigo nya ge'gi'ti li'ə.

³⁶ De madi kare ki to'a nan Jisepi, ki in ginn koji'ti læ *Lebi, ki dōnangi Sipir'ti, ki njekawkulə'gi indəi to'a nan Barnabasi, kər me'ə nan: «De ki njekulə dingəm me de'gi'ti,» ³⁷ in kaa, aw ki lo ndoo, ə un lo ndoo lə'ne kakin ndogi, ə re ki nar'a adi njekawkulə'gi.

5

Ta ki ngom læ Ananiyasi in ki Sapira

¹ Dingəm madi kare ki to'a nan Ananiyasi in ki dene lə'ne Sapira, ndogi lo lə'de to. ² Ananiyasi ingi ki dene lə'ne Sapira indəi ndu'de nan'ti, iyəi nusi nar, ə awi ki ndogə adi njekawkulə'gi. ³ Piyər el'ə ene: «Ananiyasi, ra bann ə inyə *Satan adi ur me'i'ti əti bol be wa? Or nusi nar lo ndoo lə'i ngəm, ə elta ki ngom Ndil Luwə! ⁴ Ri ə ogi kadi ngəm nyakingə lə'i wa? A re ndogi'n ə binəm kaa, ri ə ogi kadi nar ki ingə kin, ra'n nya ki me'i ge wa? Nya ki mər me'i'ti kin in nya ki majel. In de'gi ə el'de ta ki ngom el, nan in Luwə ə el'ə ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nanga, oy. De'gi pəti ki oyi poyta kin, bol ra'de ngayn. ⁶ Basa'gi rei ragi

ninn'ə, ə uni'ə, ai duwi'ə. ⁷ Asi ngirə kadi mutə go'ti, dene li'ə re ur kəy ki kanji kadi gər nya ki ra nya. ⁸ Piyər dəj'ə ene: «El'm ta adi m'oo, ke kər nar ki ndogi sese lo ndəw lə'se inbē ənn be?» Ə dene el'ə ene: «Oyo, kər nar ki j'ingə in be inbē.» ⁹ Lo kin'ti, Piyər el'ə ene: «Nga ra bann ə indəi ndu'se nan'ti kadi sokki Ndil Burəbe wa?» Oo kah nja de'gi ki awi ki ngaw'i duwi'ə ə bər takəy'ti kin, in kaa a ai sə'i tō. ¹⁰ Tanan'ti non par ə Sapira osi nja Piyər'ti nanga, oy. Loki basa'gi ki nje kaw duw ngaw'a uri kəy ningə, ingəi ninn'ə adi uni'ə awi si'ə duwi'ə kadi ngaw'a'ti. ¹¹ Nya ki ra nya kin, ra adi *Njekawnan'gi pəti, bəl ra'de ngayn, taa de'gi pəti ki oyi poyta kin kaa, bəl ra'de ngayn tō.

Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bəl bəl

¹² Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bəl ki nya'gi ki de asi ra el ngayn dann de'gi'ti. Nje kunme'gi pəti, kawinan lo kareba, ginn tabiti'ti lə *Salomon, ta Kəy'ti lə Luwə. ¹³ De'gi ki rangi ki uni me'de adi Luwə el bay bəli kadi rei rō'de'ti. Be kaa, piti njekunme'gi ngayn. ¹⁴ Dingəm'gi ki dene'gi ngayn ngayn uni me'de adi Burəbe, adi kər'de ore dō njekunme'gi ki dō'ti dō'ti. ¹⁵ De'gi ai biti oyi njemonyi'gi ki taga kadi row'ti, tiləi'de dō tirə'gi'ti eke dō kagi'ti ki oti'de, kadi re Piyər dər ningə, ndil'ə ur dō in ki ra'ti wa kare dann'de'ti. ¹⁶ De'gi ngayn indəi be'gi'ti ki gidi bebo Jerujalem'ti, rei bur bur ki njemonyi'gi ki de'gi ki ndil'gi ki majel yəti dō'de. Ningə pəti ingəi lapiya.

Uwəi njekawkulə'gi dangay'ti

¹⁷ Go nya'gi'ti kin, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki go'ə'ti ki in me kuti'ti lə Sadusi'gi, jangi ra'de ngayn dō njekawkulə'gi'ti. Adi uni ndu'de kadi n'a rai nya madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njekawkulə'gi iləi'de kəy dangay'ti. ¹⁹ Nan dann lo'ti, malayka lə Burəbe re te takəy dangay, loki adi tei taga ningə, el'de ene: ²⁰ «Awi me Kəy'ti lə Luwə, iləi mbər ta ki nje kadi de təl isi ki dō'ne taa kin adi de'gi pəti oyi!» ²¹ Njekawkulə'gi təl i rō'de go'ti, adi lo ti ki sin ba par ə, awi Kəy'ti lə Luwə, uləi ngirə kadi ndoi nya de'gi. Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi'ti ki de'gi ki go'ə'ti, bəri ngatəgi'gi ki njegangi ta, ki ngatəgi'gi lə ngann Isirayel'gi pəti. Ningə uləi kəy dangay'ti kadi rei ki njekawkulə'gi tō. ²² Nan loki njekulə'gi awi ningə, ngəi'de kəy dangay'ti el, adi təl i rei ər'i'de poy'o eyina: ²³ «J'ingə takəy dangay in ki kuti mbuki maji num, njengəm takəy'gi ka rai takəy'ti non num tō, nan loki j'ur me kəy'ti ningə, j'ingə de madi el.» ²⁴ Loki kibo ki dō njengəm ta Kəy'ti lə Luwə ingi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi oyi ta kin ningə, ndil'de anyi ur kaki, adi dəji nan ta dō nya'ti ki a ra nya go nya'ti kin. ²⁵ Ningə de madi re el'de ene: «Dingəm'gi ki adi uwəi'de dangay'ti kakin, nyi rai Kəy'ti lə Luwə non, ra ndoi nya de'gi.» ²⁶ Kibo ki dō Kəy'ti lə Luwə aw ki de'gi lə'ne uwə'n njekawkulə'gi re se'de, nan k'in ə ində təgi dō'de'ti el tado bəli kadi bulə de'gi ki kawinan dō nyando'ti lə njekawkulə'gi a tiləi'de ki mbal təl i'de. ²⁷ Loki rei se'de ningə, awi se'de kəy gangita'ti kibo. Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi el'de ene: ²⁸ «J'əgi'se ki təgi'je kadi ndoi nya bulə de'gi ki tō dingəm kin. Ə in təl i rō'se go ta'ti lə'je el, asi dənangi Jerujalem naki ki nyando lə'se, ningə gəi kadi mos'o in dō'je'ti bay.» ²⁹ Nan Piyər ingi ki ndəgi njekawkulə'gi eli'de eyina: «Təl rō go ta'ti lə Luwə in soti utə təl rō go ta'ti lə de'gi. ³⁰ Luwə lə kaw'je'gi adi Jeju ki təl i'ə ki row bər'ə dō kagidəsi'ti kin, te lo koy'ti. ³¹ In ə Luwə un'ə, ində ad'a isi taa, dōjikəl'ne'ti to Ngar ki utə ngar'gi pəti taa to Njekaji de'gi tō. Luwə ində kadi ki, tarow li'ə, Isirayel'gi inyəi

gorow njiyə'de'gi ki majel kə, adi n'inyə'n go majel'gi læ'de kə tə. ³² J'in nje mannaji də nya'gi'ti ki rai nya kin, nan'ti ki Ndil Luwə ki Luwə adi nje'gi ki təlɪ rə'de go ta'ti li'ə.» ³³ Loki njegangi ta'gi oyi ta kin ningə, wongɪ ra'de ngayn də njekawkulə'gi'ti, adi ndigi təlɪ'de. ³⁴ Nan in ki kare ki mbunə'de'ti ki tə'a nan Gamaliyɛl ɔsi nangɪ ində taa. In Parisi ki njendo de'gi ndukun, in de ki de'gi pəti gei ta li'ə ngayn. Loki ində taa dann'de'ti ningə, dəji kadi adi njekawkulə'gi ujəi rə'de dow kare jə. ³⁵ Ningə go'ti, el'de ene: «Isirayel'gi, indəi manji nya ki gei kadi rai ki de'gi kam maji taa. ³⁶ Dəkagilo ngayn el ne bay ə, de madi ki tə'a nan Teda təji rə'ne kadi n'in de ki tuwəl. Jɛr de'gi asi bu sə go'ne'ti. Nan de'gi rei təlɪ'ə adi de'gi ki go'ə'ti kakin sananyinan. De oo ta li'ə el bone. ³⁷ Go'ə'ti ningə, Judasi ki Galile'ti, te dəkagilo ndangito de'gi me makitu'ti, buki de'gi ngayn go'ne'ti ra'n wongɪ. Nan inbe kaa de'gi təlɪ'ə tə, adi de'gi ki go'ə'ti sananyinan tə. ³⁸ Ngəsi, ta lə'm ə to kin: Ononyi'se kadi rai nya madi ki de'gi kam, inyəi'de adi awi lo læ'de. Nya ki kadi in gəri ə to kin, re kəjitara'gi læ'de ki kulə ra'de'gi in rə de'gi'ti ə, ginn nya'gi kin a gangi to yan ndəgə'gi be tə. ³⁹ Nan re nya'gi kin in rə Luwə'ti ə, lo kadi ingi a ɔgi'de də goto. Ononyi'se kadi ai rə də Luwə.»

Lo kin'ti, njegangi ta'gi ndigi go'ə'ti. ⁴⁰ Be ə, təlɪ bari njekawkulə'gi kəy gogɪ, ə, adi tindəi'de, ə ɔgi'de ki təgi kadi elita me tə Jeju, ningə inyəi'de adi awi. ⁴¹ Njekawkulə'gi tei lo gangi ta'ti ki rənel tado k'oo ki Luwə oo'de adi asi gaki kadi ingəi kon tado læ Jeju. ⁴² Ningə ki ndə kare kare pəti, me Kəy'ti læ Luwə eke me kəy'gi'ti madi, njekawkulə'gi nanyi ki lo ndo nya de'gi'ti num, ki lo kiləmbər Poyta'ti ki maji, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbə'tə.

6

Kində nje k'oo go nyamaji'gi læ njekawnan'gi

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, kər njendo'gi in ki də mad'a'ti ki kete kete. Be ə Juwipi'gi ki nje kelta Gireki bari'ta də Juwipi'gi'ti ki nje kelta Ebirə. Nje kel ta Gireki bari'ta tado njengawko'y'gi læ de ingəi nyakusə ki de'gi isi lowəi ki ndə kare kare pəti kin, to ndəgə'gi el. ² Be ə, njekawkulə'gi ki dəgi gidə in joo kawi njendo'gi ki nan'ti, eli de eyina: «A in nya ki go'ti el kadi j'inyə ta kelta læ Luwə, ə ji təl ji nanyi ta nya lowə'ti. ³ Tado in kin ə, ngannkon'gi, maji kadi mbəti de'gi siri dann'se'ti, ki de'gi manyinaji læ'de maji num, Ndil Luwə rosi me'de num, taa ai ki kumkədi num tə, kadi j'uləi kulə kin ji'de'ti. ⁴ Be kadi j'uni'n rə'je j'ində ta dangi tado kelta ki Luwə ki ndo nya de'gi.» ⁵ Ta kəji'gi kin nəl njendo'gi pəti. Be ə, mbəti Etiyenn ki in de ki rosi ki kunme num, ki Ndil Luwə num tə. Ta mbəti Pilipi num, Pirokor num, Nikanər num, Timon num, Parmenasi num, taa Nikola ki in de ki Antiyosi'ti, ki təl Juwipi num tə. ⁶ Rei se'de ɔji de njekawkulə'gi, adi elita ki Luwə tado læ'de num, indəi ji'de də'de'ti, njangido'de num tə. ⁷ Ta læ Luwə aw ki kete par par. Kər njendo'gi in də mad'a'ti ngayn me bebo'ti ki Jerujalem. Taa njekujənyamosi kadikare'gi inbe ngayn kaa uni me'de adi Jeju tə.

Awi ki Etiyenn lo gangi ta'ti

⁸ Etiyenn in de ki rosi ki memaji num, ki təgi læ Luwə num, taa ra nya'gi ki dum ra ki nyakəji'gi ki ətɪ bəl bəl dann de'gi'ti num tə. ⁹ Ningə de'gi madi uləi ngirə kadi manjinan ta'ti ki Etiyenn. De'gi kin in nje ki me kəykwann'ti læ Juwipi'gi. In nje'gi ki bari rə'de: «De'gi ki taa k'inyə taa.» Adi in Juwipi'gi ki in Sirenn'ti num, Alegijandiri'ti num, ki nje ki in

Silisi'ti num taa ki dɔnangi Aji'ti num tɔ, ¹⁰ nan tɔgi ta kel'de osi go yan Etiyenn'ti el, tado Etiyenn elta ki kumkədi ki Ndil Luwə ad'a. ¹¹ Lo kin'ti, awi ndogi de'gi ki nar ki ji'de'ti kadi eli eyina: «J'inbe j'oo ki mbi'je kadi Etiyenn elta ki mal dɔ ndukun'ti lə Moji num, dɔ Luwə num tɔ.» ¹² Be ə, suləi bulə de'gi num, ngatogi'gi num, taa njendo ndukun'gi num adi rei uwəi Etiyenn dɔ ji'ə'ti, awi si'ə lo gangi ta'ti kibo. ¹³ Indəi nje mannaji'gi ki ngom adi tɔti ta dɔ'a'ti, eli eyina: «Dingəm kam ta kon ta kelta ki mal dɔ Kəy'ti lə Luwə ki in lo ki ar njay kin el num, taa dɔ ndukun'ti lə Moji el num tɔ.» ¹⁴ Toki rɔta'ti, j'inbe j'oo ndu'ə ki el'n kadi Jeju ki Najareti'ti a tuji kəy kin, ə a yəti nya kagi be'gi ki Moji adi'je. ¹⁵ De'gi pəti ki sii lo gangi ta'ti kibo, turi kum'de pəti ki dɔ Etiyenn'ti, ningə oyi kadi takum'ə to to yan malayka be.

7

Etiyenn elta non njegangita'gi'ti

¹*Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Etiyenn ene: «Ta'gi ki de'gi eli dɔ'i'ti kin, in ki rɔta'ti inbe wa?» ² Etiyenn ilə'ti ene: «In baw'm'gi ki ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi dɔ ta ki m'a m'el'se kam maji. Me ndo'gi'ti ki kete, Luwə ki nje piti oji rɔ'ne adi kaw'je Abiraham, dɔkagilo'ti ki si'n me be'ti ki Mejopotami'ti bay, kete bay ta kadi aw uwə lo kisi dɔnangi Aram'ti, ³ Luwə el'ə ene: “Ində taa inyə be lə'i ki nje koji'gi ə aw me be'ti ki m'a m'oj'i*.” ⁴ In be ə, Abiraham inyə'n me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram'ti. Ningə go koy baw'a'ti, Luwə ad'a ində re me be'ti ki isi'ti ngosine kin†. ⁵ Nya nduwə ki Luwə adi Abiraham me be'ti kin goto. Ngonn nusi lo ki ndikiri be kaa ad'a el. Nan un ndu'ne ad'a kadi n'a n'ad'a be kam ba pəti. Taa n'a n'adi ngann kaw'a'gi tor'o'ti tɔ. Dɔkagilo'ti ki Luwə isi elta Abiraham kin, Abiraham oji ngonn el bay‡. ⁶ Ta ki Luwə el'ə ə to kin: “Ngannkawi'gi a sii to mbah'gi dɔnangi'ti ki rangi num, de'gi a rai'de bər'ti num, taa de'gi a adi'de kon asi bal bu sɔ num tɔ.” ⁷ Go ta'gi'ti kin Luwə el ene: “Ginn de'gi ki rai'de bər'ti kin, m'inbe m'a m'gangi ta dɔ'de'ti. Go'ti ningə, a tei me be mbah'ti ki ra'de bər'ti kin kɔ, ə a təli rei me be'ti ki indəi'ti ə awi bər'ti kin kadi rei gosi m'in§.” ⁸ Ningə Luwə ad'a nya kunmindi ki in kujə mɔti. Be ə, loki Abiraham oji Isaki ningə ndo jijo go'ti, par ə uje mɔt'ɔ. Isaki ra be to tado ngonn'o Jakobi. Jakobi kaa ra be to tado ngann'a'gi ki in ginn Isirayel'gi ki dɔgi gidə in joo*.

⁹ «Ningə ni ki me ngann'gi'ti lə Jakobi ra adi ndogi ngonnkon'de Jisepi adi awi si'ə to bər me be'ti ki Ejipiti'ti. Nan Luwə in si'ə nan'ti†. ¹⁰ Be ə, ɔr'ɔ me kon'gi'ti pəti. Ningə memaji lə Luwə ki in si'ə, ad'a kumkədi takum Parawon'ti ki in ngar ki Ejipiti'ti. Adi Parawon un'ə ində to nje konbe dɔnangi ki Ejipiti'ti, dɔ me kəy'ti lə'ne pəti tɔ‡. ¹¹ Dɔkagilo'ə'ti kin ə, bo ki bo osi dɔnangi Ejipiti'ti ba pəti, taa dɔnangi Kana'ti tɔ. In dɔkagilo kumtondoo ki əti bol ngayn. Lo kadi baw'je'gi ingəi nya ndikiri soi goto§. ¹² Loki Jakobi oo kadi nyakusɔ to me be'ti ki Ejipiti'ti ningə, ulə ngann'ne'gi ki in kaw'je'gi adi awi ki dɔkete. ¹³ Loki təl ulə'de ki nja joo ningə, Jisepi ra adi ngannkon'a'gi gəri'ə. Lo kin'ti, Parawon kaa, gər'n ginn koji lə Jisepi tɔ*. ¹⁴ Go'ti ningə, Jisepi ulə go baw'ne Jakobi'ti ad'a re

* 7:3 7.3 Lotum 12.1 † 7:4 7.4 Lotum 11.32, 12.5 ‡ 7:5 7.5 Lotum 12.7, 13.15, 17.8 § 7:7 7.7 Tekitaga 3.12 * 7:8 7.8 Lotum 17.10-14, 21.4 † 7:9 7.9 Lotum 37.11, 28, 39.2, 21 ‡ 7:10 7.10 Lotum 41.39-41 § 7:11 7.11 Lotum 41.54-57 * 7:13 7.13 Lotum 45.1-4, 16

ki ginn koji li'ə ba pəti, asi de'gi dəsiri gidə in mi†. ¹⁵ Jakobi aw Ejipiti'ti ningə oy ki kete non. Kaw'je'gi kaa oyi non num tɔ‡. ¹⁶ Təli ki singə'de rei dənangi Kana'ti, me bebo'ti ki tɔ'a nan Sisem. Duwi'de be ninn'ti ki Abiraham ndogi ki nar ji ngann lə Hamər me be'ti ki Sisem§.

¹⁷ «Dəkagilo tɔl kon kunndu ki Luwə un adi Abiraham in ndəkba. Ningə kər ngann Isirayel'gi banyi ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti dənangi Ejipiti'ti, ¹⁸ biti dəkagilo'ti ki ngar ki rangi ki gər Jisepi el on'n be dənangi Ejipiti'ti*.

¹⁹ Ngar kakin uwə de'gi lə'je ra'n kulə ki aldɔ maji num, adi'de kon num, ta indəi tɔgi dɔ'de'ti adi inyəi ngann'de'gi ki kasi kɔ, biti kadi oyi†.

²⁰ Dəkagilo'ti kin ə, oji Moji ki memaji lə Luwə in dɔ'a'ti adi oti'ə me kəy'ti lə baw'a asi nanyi mutə‡. ²¹ Ningə loki dum dɔ'de adi iləi'ə kɔ, ngonn lə Parawon ki dene te dɔ'a'ti, ə un'ə ot'o to ngonn'ne inbe be§. ²² Be ə Moji ingə'n nyando ki ojido kumkədi pəti ki dənangi Ejipiti'ti. Adi aw ki tɔgi me ta kel'ne'ti num, me kulə ra'ne'ti num tɔ.

²³ «Loki bal'a in dɔsɔ ningə, mərta re dɔ'a'ti kadi n'aw n'oo ngannkon'ne'gi ki in ngann Isirayel'gi. ²⁴ Dəkagilo'ti ki in'n ki ngannkon'ne'gi ə, oo de kare ki Ejipiti isi tində ki kare dann'de'ti. Be ə, re rɔ dɔ ngonnkon'ne'ti adi ində de ki Ejipiti'ti kakin tɔl'ɔ. ²⁵ Moji mər kadi ngannkon'a'gi a gəri toki Luwə ə ulə'n'ə kadi n'ta dɔ'de. Nan ngannkon'a'gi gəri el. ²⁶ Ndɔ ki go'ti, oo ngannkon'nan'gi joo ki in Isirayel'gi ra rɔ'i nan. Re ra dann'de'ti kadi ulə'de noji nan'ti. El'de ene: “In ngannkon nan'gi tɔ, ə bann ə ra tindəi nan be wa?” ²⁷ Ningə in ki nje tində ngonnkon'ne kakin ɔs'ɔ ngərəngi, ə el'ə ene: “Nan ə indəi dɔ'je'ti to kibo lə'je, eke njəgangi ta dann'je'ti wa? ²⁸ In ge tɔl'm toki tagine tɔl'n de ki Ejipiti'ti kakin be bay wa?” ²⁹ Loki Moji oo dɔ ta kin ningə, bɔl ra'a, adi aw uwə lo kisi to mbah dənangi Madiyan'ti. Dənangi Madiyan'ti ə Moji ta dene oji'n ngann'gi joo*.

³⁰ «Bal dɔsɔ go'ti ningə, malayka te bus rɔ'a'ti dilələ'ti, ndəkba ki dɔ mbal Sinay, dann ndonn por'ti me ngan'ti ki isi on por. ³¹ Loki Moji oo nya kin ningə, ndil'ə anyi ur kaki. Moji ge kadi n'oo nya kin maji adi ɔti re ndəkba si'ə. Low'ə'ti non ə oo'n dɔ ndu Burəbe ene: ³² “M'in Luwə lə kaw'gi, Luwə lə Abiraham, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.” Moji bɔl dadi par par adi lo kadi un kum'ne ki taa goto. ³³ Ə Burəbe el'ə ene: “Or sa nja'i'ti tado lo ki ra'ti kam in lo ki ar njay. ³⁴ M'oo kumtondoo lə de'gi lə'm me be'ti ki Ejipiti'ti. M'oo dɔ tumə ki sii tuməi um um, ə m'ur nanga m're kadi m'taa'de m'ilə'de taa. Ningə ki ngosine kin re adi m'uləi Ejipiti gogi†.”

³⁵ «Oyi maji! In Moji ki ngannkon'a'gi ɔsi'ə ngərəngi, ə eli'ə eyina: “Nan indəi dɔ'je'ti to kibo lə'je eke njəgangi ta dann'je'ti wa”, inbe kin ə, Luwə ulə to ngar num, taa nje taa'de ilə'de taa num, ki takul tɔgi lə malayka ki te si'ə bus me ngan'ti, kin num tɔ. ³⁶ In ə te se'de ki takul nyara'gi ki de asi ra el num, ki takul nyakoji'gi num, me be'ti ki Ejipiti'ti. Taa dəkagilo ki isi indəi babo kasi gangi num ta dəkagilo'ti ki rai bal dɔsɔ dilələ'ti kin num tɔ‡. ³⁷ Taa in darɔ Moji ki kare inbe kin bay ə, el ngann Isirayel'gi ene: “Luwə a te ki njekeltakita'ne'ti kare dann'se'ti inbe'gi, ki a to to m'in

† **7:14** 7.14 Lotum 45.9-10, 17-18 ‡ **7:15** 7.15 Lotum 46.1-7 § **7:16** 7.16 Lotum 23.3-16; Jojuwe 24.32 * **7:18** 7.18 Tekitaga 1.7-8 † **7:19** 7.19 Tekitaga 1.10-11,22 ‡ **7:20** 7.20 Tekitaga 2.2
§ **7:21** 7.21 Tekitaga 2.3, 5, 10 * **7:29** 7.29 23-29; Tekitaga 2.11-15, 21-22, 18.3-4 † **7:34** 7.34 30-34; Tekitaga 3.1-10 ‡ **7:36** 7.36 35-36; Tekitaga 2.14, 7.3, 14.21

beŠ.” ³⁸ Loki ngann Isirayel'gi kawinan diləlo'ti kaa, in Moji inbe kin ə taa ta ta malayka'ti dō mbal Sinay'ti, el kaw'je'gi. In ə taa ta kaji kin rō Luwə'ti, kadi adi'je*. ³⁹ Nan kaw'je'gi mbeti kadi tēli rō'de go ta'gi'ti li'ə. Ningə ki bo utə, əsi'ə ngerəngi. Me'de in dō təl kaw dōnangi Ejipiti'ti gogi. ⁴⁰ Dōkagilo'ti ki Moji nanyi dō mbal Sinay'ti bay, rei rō Aron'ti eli'ə eyina: “In ra kagi yo'gi ki kadi ori non'je, tado ji gər nya ki ra Moji ki nje te se'je me be'ti ki Ejipiti'ti kin el.” ⁴¹ Be ə me ndo'gi'ti kin, rai ngonn yo madi ki to to ngonn baw mangi be, ə iləi kadikare adi'ə. Ningə rai ronel ngayn əsikurə nya ki inbe'gi rai ki ji'de kin†. ⁴² Nan Luwə təl gidi'ne adi'de, inyə'de kō adi sii ta ra yo'ti, ki kəsikurə nya'gi ki dōran'ti to nanyi'gi ki kadi'gi ki mee'gi to kagi yo'gi lə'de, toki ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti: “In de'gi ki Isirayel, bal dōso ki rai diləlo'ti kin ke da'gi ki tōli'de ki ndəgi kadikare'gi adi, in m'in ə adi m'in wa? ⁴³ Jagi, oti kəy yo lə kagi yo lə'se Moloki yo, ki mee kagi yo lə'se Repan, yo'gi ki inbe'gi rai'de ki ji'se kadi əsi məkəsi'se non'de'ti. Tado in nya ra'se'gi kin ə, m'a m'adi njeban'gi lə'se a uwəi'se, awi sese sanyi to mbah'gi gidi Babilon'ti bay‡.”

⁴⁴ «Me diləlo'ti, kaw'je'gi rai *kəyku kingə nan ki Luwə. Moji ra kəyku kakin toki Luwə un'n ndu'ne ad'a. In ra kigo koji'ti ki o'jo ad'a oo. ⁴⁵ Ingəi kəyku kakin uni ginn koji'gi lə'de ki rangi, ki in kaw'je'gi ki rei go'de'ti. Kəyku kin in ji'de'ti, loki Jojuwe ərnon'de adi rei tai dōnangi lə ginn de'gi ki dangi dangi ki Luwə tuwə'de non'de'ti. Kəyku kakin, to biti dōkagilo'ti lə DabidiŠ. ⁴⁶ Memaji lə Luwə əsi Dabidi adi dəji tarow kadi n'ra Kəy n'adi Luwə lə Jakobi*. ⁴⁷ Nan in Salomon yo ə ra kəy adi Luwə†.

⁴⁸ «Nan Luwə ki in nje kisi dō nya'gi'ti pəti, a isi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el. Toki njekeltakita'a'ti ene: ⁴⁹ “Dōran in kumbər ngar lə'm, ningə dōnangi in nyakində nja'm.” Burəbe el bay ene: “Kəy ki bann ə, a rai adi m'in wa? Lo ki ra a in lo kuwə rō lə'm wa? ⁵⁰ Ke in m'in el ə, nan to bay ə, ra nya'gi kin pəti wa?‡”

⁵¹ «In de'gi ki nje tanrō'gi, tei me'se el num, boyi mbi'se num dō ta'ti lə Luwə to de'gi ki nje gər Luwə el be. Toi to baw'se'gi inbe be. Nya kin ə ra adi, sii ta rō ki Ndil Luwə'ti, ki dōkagilo'gi pəti. ⁵² *Njekeltakita Luwə'ti ki ra ə baw'se'gi adi'ə kon el wa? Ingi ə tōli njekiləmbər kete, ki ojidə re lə in ki kareba, ki in ki dana. Ningə ngəsi, loki Kirisiti re, ingi uni dō'a, ə tōli'ə tō. ⁵³ Oyo, ingəi ndukun lə Luwə ki takul malayka'gi, nan lo kadi tēli rō'se go'ti goto.»

Tiləi Etiyenn ki mbal tōli'ə

⁵⁴ Loki njegangi ta'gi kibo lə Juwipi'gi oyi dō ta ki Etiyenn el ningə, wongi ra'de ngayn adi ngori ngangi'de mur mur dō'a'ti. ⁵⁵ Nan Etiyenn ki rosi ki Ndil Luwə, un kum'ne ta ki dōran'ti ningə oo piti lə Luwə num, taa oo Jeju ki ra taa dōjikol Luwə'ti num tō. ⁵⁶ El ene: «Oyi, m'oo dōran til, ningə m'oo Ngonn De ra taa dōjikol Luwə'ti.» ⁵⁷ Loki oyi dō ta kin ningə, uri kōl ki ndu'de ki bo ə uti mbi'de dō ta'ti li'ə, ə buki nan dō'a'ti.

⁵⁸ Ndori'ə ai si'ə taga gidi bebo'ti, tiləi'ə ki gaji mbal tōli'ə. De'gi kakin inyəi ku'gi lə'de rō ngonn ki basa'ti ki tō'a nan Sol. ⁵⁹ Dōkagilo'ti ki isi tiləi'ə ki gaji mbal, Etiyenn elta ki Luwə ene: «Burəbe Jeju, taa ndil'm

Š 7:37 7.37 Ndukun ki nja joo 18.15-18 * 7:38 7.38 Tekitaga 19.1-20.17; Ndukun ki nja joo 5.1-33 † 7:41 7.41 39-41; Kor Isirayel'gi 14.3; Tekitaga 32.1-6 ‡ 7:43 7.43 42-43; Amosi 5.25-27

Š 7:45 7.45 44-45; Tekitaga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 * 7:46 7.46 2 Samiyel 7.1-16; 1Poyta'gi 17.1-14 † 7:47 7.47 1 Ngar'gi 6.1-38; 2Poyta'gi 3.1-17 ‡ 7:50 7.50 49-50; Ejay 66.1-2

ki ro'í'ti.» ⁶⁰ Go'ti ningə ɔsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki ndu'ne kibo ene: «Inyə go majel kin kə adi'de!» Go ta'gi'ti kin, ningə Etiyenn oy.

8

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi

¹ Sol in mbunə de'gi'ti ki ndigi kadi tōli Etiyenn. Me ndo'a'ti kin kindəkumndoo kibo ngayn te dō Njekawnan'gi'ti ki Jerujalem. Adi njekunme'gi pəti sananyinan kigo lo'gi. Awi ki Jude'gi'ti ki Samari'gi'ti. Njekawkulə'gi inbe par ə nanyinan Jerujalem'ti. ² De'gi ki nje bōl Luwə duwi Etiyenn, nonyi'ə ki kuwəndoo ki ngayn. ³ Nan Sol, ɔr Njekawnan'gi njan. Aw ki takəy takəy uwə dingəm'gi ki dene'gi bŭki'de dangay'ti. ⁴ Nje ki sananyinan kakin awi ki lo lo iləi mbər Poyta ki maji.

Pilipi me be'ti ki Samari

⁵ In be ə, Pilipi ki aw me bebo'ti ki *Samari, ilə de'gi mbər Poyta ki maji læ Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. ⁶ Bulə de'gi ba pəti, loki oyi ta'gi ki Pilipi el ge ki nyakoji'gi ki ra adi oyi ki kum'de ningə, uri mbi'de ki dō ta'ti li'ə. ⁷ Tado ndil'gi ki majel tei me njemonyi'gi'ti ngayn ki non ki boi ta'de'ti. Taa, de'gi ki ro'de oy ki nje mote'gi ngayn ingəi lapiya to. ⁸ Ronel ki bo ngayn to me bebo'ti kin. ⁹ Kete taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki to'a nan Simon isi me bebo'ti kin non. In njera mboli, adi ɔr ndil de'gi ki me be'ti ki Samari ngayn. Nga ra ro'ne kadi n'in de madi ki əti bōl ngayn. ¹⁰ Adi de'gi pəti: in dō ngann'gi'ti ki du, biti ki dō de'gi'ti ki togi'ti, hangal'de in ki dō'a'ti. Eli eyina dingəm kam aw ki togi læ Luwə ki in togi ki əti bōl ngayn. ¹¹ Hangal de'gi in ki dō'a'ti, tado in mayinu ə isi ɔr ndil'de ki mboli ki ra lə'ne. ¹² Nan loki de'gi uni me'de Pilipi ki ilə'de mbər Poyta ki maji ki ɔjido Konbe læ Luwə num, ki Jeju Kirisiti num to ningə, dingəm'gi ki dene'gi adi Pilipi ra'de batəm. ¹³ Simon inbe ki do'ne kaa un me'ne to. Lōki Pilipi ra'a batəm ningə, inyə go Pilipi el. Lōki oo nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bōl ngayn kakin ningə, inbe təl re ət'ə bōl ngayn bay.

Piyər ingi ki Jan me be'ti ki Samari

¹⁴ Lōki njekawkulə'gi ki sii Jerujalem'ti oyi kadi de'gi ki Samari'ti taai ta læ Luwə ningə, uləi Piyər ingi ki Jan ro'de'ti. ¹⁵ Lōki rei tei Samari'ti ningə, elita ki Luwə kadi njekunme'gi ingəi Ndil Luwə. ¹⁶ Tado Ndil re dō de madi'ti kare dann'de'ti el bay. In batəm par ə rai'de me to Burəbe Jeju'ti. ¹⁷ In be ə, Piyər ingi ki Jan indəi ji'de dō'de'ti kadi ingəi Ndil Luwə. ¹⁸ Lōki Simon oo kadi in ki gorow læ ji ki kində dō'ti læ njekawkulə'gi ə Ndil Luwə re'n dō nje kunme'gi'ti ningə, adi Piyər ingi ki Jan nar, ¹⁹ ə el'de ene: «M'in kaa adi'm'in togi kin to kadi to de ki m'a m'ində ji'm dō'a'ti ə, ingə Ndil Luwə to.» ²⁰ Ə Piyər el'ə ene: «Kadi nar lə'i kin tuji nan'ti ki darə'i. Tado ində me'i'ti kadi a ndogi kadikare læ Luwə ki nar. ²¹ Nya ki bar to'i, eke nya ki sow dō'i goto me nya'ti ki ji ra'n kam, tado me'i in dana non Luwə'ti el. ²² Maji kadi tər ndu'i dō majel'ti lə'i, ə elta ki Burəbe adi re to bann ə, inyə go kojitara'gi ki me'i'ti kin kə. ²³ Tado m'oo kadi me'i ati kang, taa nya ki gorow'ə'ti el dolo dolo to.» ²⁴ Nga a, Simon el Piyər ingi ki Jan ene: «Kadi inbe'gi elita ki Burəbe tado lə'm, kadi nya madi kare me nya'gi'ti ki elita'a kin te dō'm'ti el.» ²⁵ Lōki Piyər ingi ki Jan manyinaji, ə ndoi ta læ Burəbe to ningə, təl ki Jerujalem'ti gogi. Iləi mbər Poyta ki maji me ngann be'gi'ti ki Samari ngayn ki gorow gorow.

Ta lə Pilipi ingi ki kuji dingəm ki in de ki boi ki Etiyopi'ti

²⁶ Ndo kare malayka lə Burəbe el Pilipi ene: «Ində taa aw ki holo be, do row'ti ki in Jerujalem aw ki Gaja'ti, ki in row ki diləlo'ti kin.» ²⁷ Pilipi ində taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dənangi Etiyopi, ki in ki boi, ki njengəm nya maji'gi lə ngar ki dene ki Etiyopi'ti, ki tə'a nan Kandası. Dingəm kin aw Jerujalem'ti ɔsi də'ne nanga non Luwə'ti ə isi təl ki be gogi. ²⁸ Isi me pusi'ti lə'ne, isi tudə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay. ²⁹ Lo kin'ti, Ndil Luwə el Pilipi ene: «Ōti aw ndəkba ki rə pusi'ti kin.» ³⁰ Pilipi anyi ngodi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi'ti kakin isi tudə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay. Pilipi dəj'ə ene: «In gər me ta ki isi tudə kin maji inbe wa?» ³¹ Dingəm kakin el'ə ene: «Re nje kər me'ə kadi'm goto ə m'a m'gər me'ə bann wa?» Ningə dəji Pilipi ad'a ala taa go'ə'ti, isi gəd'ə'ti me pusi'ti. ³² Ta ki isi tudə ə to kin: «Ōri'ə to bati ki de isi aw si'ə kadi təl'ə be; To ngonni bati ki ra ta'ne mbo non nje kujə bin'ne'ti be. In be ə, te'n ta'ne el. ³³ Uləi rəsəl də'a'ti, gangi ta li'ə ki gorow ki dana el. Nan a ɔr ginn koji li'ə wa?

Tado indəi ngangı ndo kisikidətaa li'ə*»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta el Pilipi ene: «M'dəj'i kadi el'm adi m'oo, nan ə njekeltakita Luwə'ti isi elta li'ə be wa? Si elta ki də rə'ne'ti inbe eke isi elta də de madi'ti ki rangi wa?» ³⁵ Lo kin'ti nga a, Pilipi ingə row adi un ta ta'ne'ti, ningə ki row lə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay kin, ilə'n mbər Poyta ki maji lə Jeju. ³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tei ta mann'ti, ə kuji dingəm kakin el ene: «Mann ə ra'm, nga ri ə ɔgi kadi m'ra batəm wa?» ³⁷ [Pilipi el'ə ene: «Re un me'i adi Luwə toki rəta'ti ə, nya ki ɔgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ene: «M'un me'm toki Jeju Kirisiti in Ngonn Luwə.»] ³⁸ Lo kin'ti, adi pusi ra lokati, ningə ingi ki Pilipi joo pəti, uri me mann'ti adi Pilipi ra'a batəm. ³⁹ Loki tei me mann'ti ki taga ningə, Ndil Burəbe un Pilipi aw si'ə adi kuji dingəm oo'ə el. Nan in ulə row lə'ne ki rənel aw. ⁴⁰ Pilipi aw te me be'ti ki Ajoti, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti pəti ki te'ti, biti te'n Sejare'ti.

9

Sol un me'ne adi Burəbe Jeju

(KNK 22.6-16, 26.12-18)

¹ Dokagilo'ə'ti kin, mərta ki də kadi kon njendo'gi'ti lə Burəbe ki də təl de'ti to də Sol'ti bay. Be ə, aw rə kibo'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi, ² dəj'ə makitu kadi n'aw'n kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi ki me be'ti ki Damasi, kadi re n'ingə dingəm'gi ki dene'gi ki nje ndolo go nyando ki sigi kin ə n'uwə'de n're se'de Jerujalem'ti.

³ Loki Pol in də row'ti, ində də be ki Damasi ndəkba ningə, kunji madi te bus, in ki dərən'ti, unji gugi də'a. ⁴ Te ɔsi nanga ningə, oo də ndu ta madi el'ə ene: «Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?» ⁵ Sol dəj'ə ene: «In nan Burəbe?» Ningə, Burəbe el'ə ene: «In m'in Jeju ki isi adi'm kon.» ⁶ Ində taa aw me bebo'ti ə, a eli'nu nya ki kadi a ra. ⁷ Nje ki isi ai ki Pol təli rai lokati. Bol təl'de adi lo kadi elita goto. Oyi də ndu ta, nan oyi de madi el. ⁸ Sol ində taa, te kum'ne maji, nan oo lo el, adi mad'a'gi uwəi ji'ə, ndəri'ə to ndə, ə awi si'ə Damasi. ⁹ Si low'ə'ti non ndo mutə ki kanji

* 8:33 8.33 32-33; Ejay 53.7-8

kadi oo lo. So nya el num, anyi mann el num tɔ. ¹⁰ Ningə njendo læ Jeju kare isi Damasi'ti non, tɔ'a nan Ananiyasi. Burəbe ɓar'a me nya koo me ndil'ti ene: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ene: «M'in ne Burəbe.»

¹¹ Burəbe tɔl un taa el'ə ene: «Aw un row ki ɓari'ə row ki kol'ti, ə dɔji me key'ti læ Judasi, de ki tɔ'a nan Sol ki Tarsi'ti, isi non isi elta ki Luwə.

¹² Oo de madi ki tɔ'a nan Ananiyasi me nya koo me ndil'ti, ur key go'ə'ti ningə, ində ji'ne dɔ'a'ti kad'a oo lo gogi.» ¹³ Ə Ananiyasi el ene: «Burəbe, m'oo ta læ de kin ta de'gi'ti ngayn, ɔjido kon'gi pəti ki adi de'gi læ'i ki me be'ti ki Jerujalem. ¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tɔgi ki ingə rɔ kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, kadi uwə de'gi ki isi eli sə'i ta, dɔɔ'de.» ¹⁵ Nan Burəbe el'ə ene: «Aw, tado dingəm kin in nyara kulə ki m'mbət'ə kadi elta læ'm non ginn de'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki non ngar'gi'ti, ki non Isirayel'gi'ti.

¹⁶ M'inbe m'a m'ɔj'ɔ kon'gi pəti ki a te dɔ'a'ti tado læ'm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur key ində ji'ne dɔ'a'ti, ningə el'ə ene: «Ngonnkon'm Sol, in Burəbe ə ulə'm, in Jeju ka ki te ingə dɔ row'ti ki isi re'n kakin ə ulə'm kadi m'ad'i oo lo. Ningə kadi Ndil Luwə rosi tɔ.» ¹⁸ Tanan'ti non, nya'gi ki toi to ngɔy kanji'gi be tei kum Sol'ti tosi, adi tɔl oo lo gogi, ningə ində taa adi rai'ə batəm. ¹⁹ Go'ti, so nya ə, tɔl ingə tɔgi'ne gogi. Sol tɔl isi ki njendo'gi læ Jeju ki me be'ti ki Damasi ndo'gi jɔ ɓay.

Sol ndo ta læ Luwə Damasi'ti

²⁰ Tanan'ti non, Sol aw iləmbər me keykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ene: «Jeju in Ngonn læ Luwə.» ²¹ De'gi pəti ki oyi dɔ ta kin ta Sol'ti, ndɔji'de ngayn adi eli eyina: «In kam el ə in nje kadi kon de'gi ki Jerujalem'ti ki nje ɓari tɔ kin wa? Re ra un girə kadi uwə'de, dɔɔ'de aw se'de rɔ kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi el biti wa?» ²² Nan Sol uwə rɔ'ne ngan adi kum'ə in kete me kunme'ti li'ə. Juwipi'gi ki Damasi'ti gəri lo ta ki kadi eli'ə el, loki tɔji'de kadi Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə.

²³ Nga ndo'gi go'ti ngayn el ə, Juwipi'gi ɔjinan ta kadi n'toli'ə ²⁴ Nan ta kɔji læ'de te mbi Sol'ti. Ngəmi tarow kada ge kondo ge kadi n'toli'ə. ²⁵ Be ə, me kondo'ti madi, njendo'gi læ Sol, uni'ə me kara'ti, tuyi'ə adi osi gidi ndogi ɓər'ti.

Sol me be'ti ki Jerujalem

²⁶ Go'ti, Sol aw te me be'ti ki Jerujalem ə, sangi kadi n'ində rɔ'ne nan'ti ki njendo'gi, nan pəti ɓoli'ə, tado de ki un me'ne ad'a kadi in njendo ki rɔta'ti goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un'ə me ji'ne'ti, aw si'ə rɔ njekawkulə'gi'ti, ɔr'de go kingə ki Jeju ingə Sol dɔ row'ti, ki k'oo ki oo Jeju el'ə ta, ki ta ki el ki taga wangi Damasi'ti me tɔ Jeju'ti. ²⁸ Dɔkagilo'ə'ti gangi low'ə'ti non, Sol aw se'de ge, tɔl se'de ge nan'ti me be'ti ki Jerujalem. Elta ki kunme me tɔ Burəbe'ti. ²⁹ Elta ki Juwipi'gi ki nje kelta Gireki, manjinan se'de ta'ti. Nan sangi row kadi n'toli'ə. ³⁰ Loki ngannkon'gi oyi ta'a ningə, ɔri'ə awi si'ə Sejare'ti. Ningə adi'ə aw me be'ti ki Tarsi.

³¹ Njekawnan'gi pəti ki dɔnangi Jude'ti, ki dɔnangi Galile'ti, ki dɔnangi Samari'ti, sii ki lapiya. Ingəi tɔgi, njiyəi me ɓol Burəbe'ti, taa kər'de in ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti ki takul tɔgi læ Ndil Luwə tɔ.

Piyər aji Ene

³² Toki Piyər a njiyən'n ki lo'gi pəti oo'n de'gi læ Luwə, ndo kare aw te rɔ nje'gi'ti ki me be'ti ki Lida. ³³ Lo kin'ti, ingə dingəm kare ki tɔ'a nan Ene, ki tɔ dɔ tirə monyi'ti ra ɓal jijoo. Tado rɔ'a oy. ³⁴ Piyər el'ə ene: «Ene, Jeju Kirisiti adi lapiya, ində taa, kaw nya toi.» Ningə Ene ində taa tanan'ti non.

³⁵ De'gi pəti ki me be'ti ki Lida ki Saron oyi'ə, ə uni me'de adi Burəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy'ti

³⁶ Dene madi in dann njendo'gi'ti ki me bebo'ti ki Joje non, to'a nan Tabita. To kin ki ta Gireki nan Dorkasi. In dene ki nje ra kulə'gi ki maji maji ngayn, taa in njera ki njendoo'gi ki nya ki me ji'ne'ti to. ³⁷ Monyi ra'a dəkagilo'ə'ti kin adi oy. Loki ndogi'ə mann ningə, ai iləi'ə me kəy'ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida in ndəkba ki Joje. Be ə, loki njendo'gi oyi kadi Piyər in me be'ti ki Lida non ningə, uləi dingəm'gi joo ro'a'ti kadi re kalangi ingə'de. ³⁹ Piyər ində taa aw se'de. Loki re te ro'de'ti ningə, ər'i'ə awi si'ə me kəy'ti ki taa. Njengawkoj'gi pəti iləi nan gugi do'a ki non, ningə toji ku'gi ki dangi dangi ki koji tanan'ti ki Dorkasi oji dəkagilo'ti ki si'n se'de ki do'ne taa bay. ⁴⁰ Piyər adi de'gi pəti tei taga, ə ɔsi məkəsi'ne nanga elta ki Luwə, ningə yəti ro'ne ki ro ninn'ti el ene: «Tabita ində taa.» Loki te kum'ne oo Piyər ningə, ndu ro'ne, ində isi taa. ⁴¹ Piyər ulə ji'ne un'ə'n'ə ki taa, ə, bar de'gi læ Luwə ki njengawkoj'gi, oji'de Tabita ki do'a taa. ⁴² Poy nya kin sanan ki dɔnangi ki Joje ba pəti, adi de'gi ngayn uni me'de adi Burəbe. ⁴³ Piyər ra ndo asi tati me be'ti ki Joje, me kəy'ti læ nje kər gidi ngirə ki to'a nan Simon.

10*Kørney ki in de ki Rəm'ti oo nya me ndil*

¹ Dingəm madi isi me be'ti ki Sejare non, to'a nan Kørney. In ki boi do kuti njero'gi'ti ki bu kare, ki bari'ə «kuti ki Itali'ti.» ² In de ki njera nya kigo ndu Luwə'ti, taa, nan'ti ki de'gi pəti ki me kəy'ti li'ə, in nje kəsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti to. Nga ra maji ki njendoo'gi ngayn, taa elta ki Luwə taa taa to. ³ Ndo kare, ki kadi ki mutə ki losol'ə, oo malayka læ Luwə me nya koo me ndil'ti ur me kəy'ti li'ə, ningə bar'a ene: «Kørney.» ⁴ Kørney ur ki kum'ne do'a'ti ki bol, ningə el'ə ene: «In ri ə Burəbe?» Nga a malayka el'ə ene: «Kelta ki Luwə læ'i ki maji ki isi ra ki njendoo'gi kin te ro Luwə'ti, ə Luwə ra maji oji'n do'i. ⁵ Ningə ki ngəsine kin, ulə dingəm'gi me be'ti ki Joje adi bari Simon ki bari'ə nan Piyər ad'a re. ⁶ Isi me kəy'ti læ Simon ki nje kər gidi ngirə ki kəy li'ə in kadi bati. ⁷ Loki malayka ki el'ə ta kin ɔti ningə, Kørney ulə ngann nje kulə'gi læ'ne joo ki nje ro læ'ne kare ki nje bol Luwə mbunə nje ki in nan'ti si'ə ki dəkagilo'gi pəti adi'de rei. ⁸ Rei adi ər'de go nya'gi pəti ki ra nya adi'de oyi ningə, ulə'de adi ai Joje'ti.»

Piyər oo nya me ndil'ti me be'ti ki Joje

⁹ Lo ti go'ti, loki in do row'ti isi awi, indəi do bebo ndəkba ningə, Piyər ala do kəy'ti ki taa ki kadi ki dann be'ti tado kelta ki Luwə. ¹⁰ Bo ra'a adi ge kuso nya. Ningə loki isi rai nyakuso kadi so ə, oo nya me ndil'ti. ¹¹ Oo dɔran ra tagira, ningə oo nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki so be ə in ki taa isi re ki nanga. ¹² Me nya'ti kin non, da'gi ki dangi dangi in səm'ti: da'gi ki nja'de in so ge ki nje kagi nanga ge ki yəl'gi. ¹³ Ningə, ndu ta madi te el'ə ene: «Piyər, ində taa tol so.» ¹⁴ Nan Piyər ene: «Jagi Burəbe, m'in m'njo nya ki majel ɔd'ə, eke nya ki to njen nja kare el'» ¹⁵ Ndu ta təl re el Piyər kel ki nja joo bay ene: «Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti, kadi in oo'ə to in nya ki to njen el.» ¹⁶ Nya kin ra nya be nja mutə, ningə tanan'ti non təli ndɔri'ə ki dɔran'ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me nya ki oo me ndil'ti kin el, adi isi dəji ro'ne ta do'ti, ningə nyi dingəm'gi ki

* 10:14 10.14 Lebitiki 11.1-47; Ejəkel 4.14

Korney ulə'de ki ra sangi kəy læ Simon rei rai ta kəy'ti. ¹⁸ Ningə dəji ta ki ndu'de ki boi eyina: «In me kəy kin ə Simon ki bəri'ə nan Piyər isi səm'ti wa?» ¹⁹ Piyər isi mərta dō nya'ti ki oo me ndil'ti kin ba bay ningə, Ndil Luwə el'ə ene: «Oo dingəm'gi mutə ra sangi'nu. ²⁰ Ində taa, ur nanga, ə aw se'de ki kanji kadi me'i tōsi, tado in m'in ə m'ulə'de.» ²¹ Piyər re rō dingəm'gi'ti kakin el'de ene: «In m'in ə m'in de ki isi sangi'ə, eke in ri ə isi sangi m'in tō wa?» ²² Eli'ə eyina: «In Korney ki in ki boi dō kuti njero'gi'ti ki bu, ki in de ki dana, taa in nje bōl Luwə tō kin ə ulə'je. In de ki Juwipi'gi pəti elita li'ə maji. Malayka ki ar njay re te ki dō ta rō'a'ti el'ə kadi ulə go'i'ti kadi re me kəy'ti li'ə kadi oo dō ta ki ta'i'ti.» ²³ Piyər aw se'de ra'de mbah, adi'de lo to'i'ti. Lōki lo ti go'ti ningə, ində taa aw se'de. Ngannkon'gi madi ki me bə'ti ki Jope dani'ə. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə tei Sejare'ti. Korney bər noji'ne'gi ki madi'ne'gi isi nginə'n'de kete. ²⁵ Lōki Piyər ur me kəy'ti ningə, Korney ində taa tilə kum'ə, ə osi nanga nja'a'ti, ulə dō'ne nanga. ²⁶ Nan Piyər el'ə ene: «Ində taa, tado m'in ka m'in de tō.» Ningə o'si kəy'ō un'n'ə ki taa. ²⁷ Wali nan taa uri ki kəy ningə, Piyər oo bulə de'gi ngayn kawinan sii. ²⁸ Lo kin'ti Piyər el'de ene: «Ingi, in gəri maji toki ndukun lə'je o'gi kadi de ki in Juwipi ində rō'ne nan'ti ki de ki in Juwipi el, eke kadi ur me kəy'ti li'ə. Nan Luwə el'm kadi m'oo de madi to nya ki majel, eke nya ki to njen el. ²⁹ Tado kin ə, m'mbəti'n bər lə'se el, m're ki kanji kelta madi ki rangi. Ningə toki bəri'm'in, m'dəji'se m'oo ke in ri ə uləi go'm'ti wa?» ³⁰ Korney ene: «Asi ndō sō bōne, ki dō kadi ki toki mad'a inbē kin be, adi in kadi ki mutə ki losol'ō, ə m'nji m'el'ta ki Luwə me kəy'ti lə'm, ningə dingəm madi ki ulə ku ki nda bal bal te ra non'm'ti, el'm ene: ³¹ «Korney, Luwə oo dō ta ki isi el si'ə, taa ojido maji'ti ki isi ra ki njendoo'gi kin tō. ³² Ə kadi ulə de madi Jope'ti, bər Simon ki bəri'ə nan Piyər adi re. Si me kəy'ti lə Simon ki nje ra kulə ngirə, ki isi kadi ba'ti ndəkba.» ³³ Bə ə, tanan'ti non par, m'ulə de rō'i'ti, ə nyi ra maji adi in re tō kin. Ningə ki ngəsine kin, j'in pəti j'isi non Luwə'ti ne kadi j'oo dō ta'gi pəti ki Burəbē ində ta'i'ti kadi el'je.»

Piyər elta læ Luwə me kəy'ti læ Korney

³⁴ Lo kin'ti, Piyər un ta ta'ne'ti el ene: «To ki rōta'ti, m'gər kadi kər kum'de dana goto rō Luwə'ti. ³⁵ De ki ra ra, dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki in nje bōl ndil'ə, ki njera nya ki dana ə, uwə ki rō'ne'ti. ³⁶ Ulə ki ta lə'ne ki rō ngann Isirayel'gi'ti, ilə'n'de mbər Poyta ki maji ki ojido lapiya ki takul Jeju Kirisiti ki in Burəbē lə de'gi pəti. ³⁷ Toki in gəri, in nya ki ulə ngirə'ne Galile'ti, go batəm'ti ki Jan iləmbər'ə ə ra nya dōnangi Jude'ti ba pəti. ³⁸ In gəri kadi Luwə adi Jeju ki Najaret'i'ti Ndil Luwə ki tōgi kin maji. Jeju aw ki lo lo, ra maji ki de'gi, taa aji de'gi pəti ki sii ginn tōgi'ti lə Su tō. Tado Luwə in si'ə nan'ti. ³⁹ J'in nje manna'ji dō nya'gi'ti pəti ki ra dōnangi'ti lə Juwipi'gi ki Jerujalem'ti. Bəri'ə dō kagidəsi'ti, tōli'ə. ⁴⁰ Nan Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndō ki nja mutə lə ndō koy'ō. Ad'a tarow adi tōji rō'ne taga, ⁴¹ ki rō de'gi pəti el, nan ki rō nje manna'ji'gi'ti ki Luwə mbəti'de kete. Adi in j'in ki j'usci si'ə ge, j'anyi si'ə ge go te'ə dann njekoy'gi'ti. ⁴² Jeju un ndu'ne adi'je kadi j'ilə mbər ki rō ginn de'gi'ti, ə kadi j'i tōji toki in n'in anyi Luwə ində'ne tō njegangi ta dō nje kisikido'de ta'a'ti ki njekoy'gi. ⁴³ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti manyinaji dō'a'ti eli eyina: «De ki ra ki un me'ne ad'a ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kō me tō'a'ti.» ⁴⁴ Lōki Piyər isi el ta'gi kin ba bay ningə, Ndil Luwə ur ki dō

de'gi'ti ki isi oyi dɔ ta li'ə. ⁴⁵ Nya kin əti bɔl nje kunme'de kadi Luwə ki in Juwipi'gi ki dani Piyər, loki oyi kadi Luwə buki Ndil'ne dɔ ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ. ⁴⁶ Tado oyi ndu'de isi elita ki ta be'gi ki dangi dangi uləi toji dɔ Luwə'ti. ⁴⁷ Ningə Piyər el ene: «Toki ingəi Ndil Luwə to j'in be to kin, nya ki ɔgi'de dɔ ra batəm goto.» ⁴⁸ Be ə Piyər un ndu'ne adi rai'de batəm me to Jeju Kirisiti'ti, ə go'ti, dəji Piyər kadi isi se'de nan'ti ndo'gi nden bay taa kadi to təl.

11

Jerujalem'ti, Piyər ɔji nya'gi ki rai nya

¹ Njekawkulə'gi ki ngannkon'gi ki sii Jude'ti oyi kadi de'gi ki in Juwipi'gi el ka oyi ta læ Luwə tɔ. ² Loki Piyər aw Jerujalem'ti, njekunme'de kadi Luwə, ki in nje kujə mɔti'de'gi gaki'ə ngayn, ³ eyina: «Aw rɔ de'gi'ti ki ujəi mɔti'de el, aw sɔ se'de nya!» ⁴ Lo kin'ti, Piyər ilə rɔ'ne ɔr'de go nya'gi ki rai nya ki go'ə go'ə adi'de oyi.

⁵ Piyər el ene: «M'in me bebo'ti ki Jope, ningə loki m'nji m'elta ki Luwə, m'oo nya me ndil'ti. In nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sɔ be ə in dɔran'ti, risi biti re non'm'ti. ⁶ M'ur kum ki dɔ ta ku'ti kakin m'nji m'gon, ningə m'oo da'gi ki nja'de in sɔ, ki nje kagi nanga, ki da'gi ki mu'ti ki yəl'gi ki nje nal kadi dɔran'ti. ⁷ Ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: "Piyər, ində taa, tɔl ə sɔ." ⁸ Ə m'el m'ene: "Jagi Burəbe, nya ki to njen ɔdi ta'm nja kare el." ⁹ Nja joo, ndu ta təl te dɔran'ti bay ene: "Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti ə, kadi oo'ə to nya ki to njen el." ¹⁰ Nya kin ra nya be asi nja mutə, ningə təli tuyi'ə dɔran'ti. ¹¹ Ningə tanan'ti non, dingəm'gi mutə ki uləi'de me be'ti ki Sejare'ti, ki rɔ'm'ti rei rai takəy'ti ki m'nji'ti. ¹² Ndil Luwə el'm kadi m'aw se'de um m'mbəti el. In be ə ngannkon'm'gi ki mehen kam dani'm'in, ə j'uri'n me kəy'ti læ Korney. ¹³ Korney ɔji'je gorow ki n'oo'n malayka ki te ki rɔ'ne'ti, me kəy'ti læ'ne, el ene: "Ulə de madi me be'ti ki Jope kadi el Simon ki bari'ə Piyər kadi re. ¹⁴ A eli nya'gi ki a rai se'i kadi ingən kaji nan'ti ki nje ki me kəy'ti læ'i." ¹⁵ Loki m'a m'elta ba bay ningə, Ndil Luwə risi re dɔ'de'ti toki ndəki re'n dɔ'je'ti lo kulə ngirə'ti kakin be. ¹⁶ Nga ra adi me'm olo dɔ ta'ti læ Burəbe ki ene: "Jan ra batəm me mann'ti, nan ingi, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti*." ¹⁷ Eke, toki Luwə adi'n'de kadikare ki kare inbe toki adi'n'je, j'in ki j'uni me'je j'adi Burəbe Jeju Kirisiti kin, kadi m'in m'tanrɔ Luwə wa?» ¹⁸ Loki oyi dɔ ta kin ningə, hangal'de osi nanga adi uləi toji dɔ Luwə'ti eyina: «Ginn de'gi ki dɔnangi'ti kaa Luwə adi'de kaji ki gorow k'inyə go majel kɔ.»

Kində ginn Njekawnan'gi me be'ti ki Antiyosi

¹⁹ Kindəkumndoo ki te dɔ Etiyenn'ti ra adi njendo'gi sananyinan†, ai biti tei me be'ti ki Penesi, ki Sipir, ki Antiyosi. Loki ai, elita læ Luwə Juwipi'gi par um de ki rangi el. ²⁰ De'gi madi'gi dann'de'ti non, ki in njekunme'gi ki in ginn koji'ti ki Sipir, ki Sirenn ki awi Antiyosi'ti, eli Poyta ki maji læ Burəbe Jeju ginn de'gi ki in Juwipi'gi el ki bari'de Gireki'gi tɔ. ²¹ Təgi Burəbe in se'de nan'ti adi de'gi ngayn təli ki rɔ Burəbe'ti uni me'de adi'ə. ²² Poy nya'gi ki ra nya kin te rɔ Njekawnan'gi'ti ki sii Jerujalem, adi uləi Barnabasi adi'ə aw Antiyosi'ti. ²³ Loki aw te rɔ'de'ti, ə oo memaji læ Luwə ki ra kulə ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn adi ulə dingəm me'de'ti pəti kadi rai

* 11:16 11:16 1.5 † 11:19 11:19 8.1-4

də nja'de me kində rə nan'ti ki Burəbe. ²⁴ Barnabasi in de ki dana, Ndil Luwə ros'o, taa aw ki kunme tə, adi bulə de'gi ngayn rei ki rə Burəbe'ti. ²⁵ Barnabasi aw me be'ti ki Tarsi kadi n'sangi Sol. ²⁶ Loki ingə ningə, aw si'ə Antiyosi'ti, rai bal kare səm'ti. Kawinan ki Njekawnan'gi, ndoi ta læ Luwə bulə de'gi ngayn. In me be'ti ki Antiyosi'ti ə nyi de'gi uləi ngirə bar njendo'gi de'gi læ Kirisiti'ti. ²⁷ Dəkagilo'ə'ti non, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti in Jerujalem'ti ai biti ki Antiyosi'ti. ²⁸ In ki kare dann'de'ti, tə'a nan Agabusi'ti, ində taa ningə elta ki takul Ndil Luwə toki bo ki bo ngayn a on dənangi'ti ki ta'a ba. Ningə nya kakin ra nya dəkagilo'ti læ nje konbe kibo ki bari'ə nan Kilodi tə. ²⁹ Njendo'gi uni ndu'de kadi n'uləi ki nya ki ji'de'ti, nan nan kigo təg'ə'ti kadi n'osi ginn ngannkon'de'gi ki sii Jude'ti. ³⁰ Adi nya maji'gi læ'de kakin Barnabasi in ki Sol adi awi adi ngatəgi'gi.

12

Kindəkunndoo ki ra Njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Dəkagilo'ə'ti inbe kin ə ngar Erodi ulə ngirə kadi kon Njekawnan'gi ki nan'gi. ² Təl Jaki ki ngonnkon Jan ki kiyərə. ³ Nan Loki oo kadi nəl Juwipi'gi ngayn, ningə təl adi uwəi Piyər bay. In dəkagilo ra nanyi mapa ki hum əd'ə el*. ⁴ Loki uwə ilə dangay'ti ningə, adi nje rə'gi sə sə nja sə ngəmi'ə. Nga ra be kadi to n'te si'ə taga non bulə de'gi'ti go pəti Paki'ti. ⁵ Piyər to dangay'ti, nan Njekawnan'gi inyəi ta kelta ki Luwə el tado li'ə. ⁶ Me kondə'a'ti ki kadi re lo ti ə, Erodi te si'ə non bulə de'gi'ti kakin ningə, Piyər to bi mbunə njərə'gi, dəi'ə ki kulə gindi joo. Ningə njengəm lo'gi, rai ta kəy'ti, ra ngəmi takəy dangay to. ⁷ Lo kin'ti, malayka læ Burəbe kare te pati, adi kunjə taa lo me kəy dangay'ti, lo ki Piyər to'ti. Malayka ində Piyər kad'a'ti ndəl'n'ə ene: «Ində taa kalangi!» Ningə kulə gindi'gi ki ji'ə'ti tei tosi. ⁸ Malayka el'ə ene: «Dəə ndar ki bəd'i'ti, ə tulə sa nja'i'ti.» Ningə Piyər ra toki el'n'ə. Malayka el'ə bay ene: «Ulə ku lə'i rə'i'ti ə un go'm.» ⁹ Piyər te go'ə'ti, nan gər toki in malayka ə re te si'ə toki rə'ti, el. Oo toki in nya ki oo me ndil'ti. ¹⁰ Loki indəi njengəm lo ki dəkete, ki ki nja joo dəri ningə, rei tei ta tarow gindi'ti ki aw ki bebo'ti, tarow inbe te dərə'ne par non'de'ti, adi tei taga awi də row'ti. Loki tei də row'ti ningə, tanan'ti non, malayka inyə ə aw. ¹¹ Loki hangal'a re rə'a'ti ningə el ene: «M'oo toki rə'ta'ti kadi in Burəbe ə ulə malayka lə'ne adi re te səm'ji Erodi'ti, ki ta nya'gi'ti ki majel pəti ki bulə Juwipi'gi oji kadi rai səm'ji.» ¹² Loki oji ta be ningə, ilə də'ne aw be læ Mari ki kon Jan ki bari'ə nan Marki. De'gi ngayn kawinan me kəy'ti non isi elita ki Luwə. ¹³ Loki ində takəy ningə, ngonn njekulə ki dene ki tə'a nan Rodi oti re kadi n'oo. ¹⁴ Gər ndu Piyər adi tarow kaa te el bai par ə, rə'a nəl'ə ngayn adi təl ki ngodi aw el'de ene Piyər ra takəy'ti non. ¹⁵ Eli'ə eyina: «In nje woy.» Nan ra də ndu'ne'ti toki in ta ki rə'ta'ti. Nga a təli eli eyina: «In malayka li'ə.» ¹⁶ Low'ə'ti kin, Piyər ra ta kində takəy'ti par par. Ə loki rei tei takəy ningə, in Piyər inbe, adi gəri lo ta ki kadi eli el. ¹⁷ El'de ta ki ji'ne kadi elita el, ningə ər'de go te ki Burəbe te sə'ne dangay'ti adi gəri. Go'ti, el'de ene: «Awi eli Jaki ki ndəgi ngannkon'je'gi adi oyi.» Ningə te aw lo ki rangi'ti. ¹⁸ Loki lo ti ningə, də njərə'gi isi dana el. Dəji nan ke ri dana ə Piyər təl wa? ¹⁹ Ngar Erodi sang'a ngayn nan ingə el. Go'ti, dəji ta njərə'gi, ə un ndu'ne kadi təli'de kə. Piyər inyə dənangi Jude ə in aw Sejare'ti, aw isi səm'ti nu.

Koy læ ngar Erodı

²⁰ Erodı aw ki ta ki de'gi ki Tir'ti, ki Sidon. Ə de'gi ki Tir ki Sidon indəi ndu'de nan'ti rei ingəi'ə. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje k'oo go ta læ ngar Erodı taai ningə, dəji kadi lapiya to dann'de'ti. Kadi lapiya to tado nya maji'gi ki donangi'ti læ'de ngirə in me be'ti læ ngar Erodı. ²¹ Loki te me ndo'ti ki oji ningə, Erodı ulə ku konbe læ'ne ro'ne'ti, isi də kumbər ngar'ti læ'ne, el bulə de'gi ta kongi kongi. ²² Bulə de'gi uləi toji do'a'ti eyina: «In ndu luwə madi um in ndu de el.» ²³ Low'ə'ti non malayka læ Burəbe ində o'j'ə tado adi kəsikurə Luwə el. Go'ti kode'gi indəi'ə nyəngi nyəngi adi oy. ²⁴ Nan ta læ Luwə taa lo aw ki kete kete, adi kər njendo'gi re ki do mad'a'ti. ²⁵ Loki Barnabasi in ki Sol tōli konn kulə læ'de ki awi kadi rai ningə, inyəi bebo ki Jerujalem ə awi. Uni Jan ki bari'ə Marki nan'ti se'de ə təli awi me be'ti ki Antiyosi gogi.

13*Njekawnan'gi indəi Barnabasi in ki Sol ta dangi tado kulə læ Burəbe*

¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki njendo de'gi nya læ Luwə sii dann Njekawnan'gi'ti ki Antiyosi'ti non. Adi in: Barnabasi ki Simeyon ki bari'ə Nijer, ki Lisiyusi ki be li'ə in Sirenn'ti, ki Manaye ki oti'de nan'ti ki Erodı ki isi də donangi'ti ki Galile*, ki Sol tō. ² Ndo kare be o'ji məkəsi'de nanga non Luwə'ti ə elita si'ə ki kogi rə nyakuso tō. Ningə Ndil Luwə el'de ene: «Kadi ərı Barnabasi ingi ki Sol indəi'de ta dangi tado kulə ki m'bari'de kadi rai.» ³ Nga a, loki o'gi ro'de nyakuso ə elita ki Luwə ningə, indəi ji'de do'de'ti ə inyəi'de adi awi, ⁴ toki Ndil Luwə el'n'de. In be ə, Barnabasi in ki Sol awi me be'ti ki Seləsi. Ningə rai non gangi awi Sipir'ti. ⁵ Loki tei Salamin'n'ti, elita læ Luwə me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi. Jan in kadi'de'ti to njera se'de tō. ⁶ Loki indəi də dor'gi ki be'ti ki Sipir'ti gangi ningə, ai tei me be'ti ki Paposi. Low'ə'ti non, ingəi Juwipi kare be ki tō'a nan Bar-Jeju ki in njera mboli, ki bar ro'ne njekeltakita Luwə'ti. ⁷ Isi nan'ti ki de ki boi ki tō'a nan Serjiyusi Polusi ki in nje nyagər. Serjiyusi Polusi ə Barnabasi in ki Sol o'ji'de adi gəri toki n'aw ki bo k'oo ta læ Luwə ta'de'ti. ⁸ Nan Elimasi ki kər ginn tō'a nan nje mboli tan'de rə. Ge kadi de ki boi kin un me'ne adi Kirisiti el. ⁹ Be ə, Sol ki bari'ə Pol, Ndil Luwə ros'o adi ur kum'ne ki do'a'ti, ¹⁰ el'ə ene: «In ngonnn læ Su, to de ki nje bal de'gi, in rosi ki mendul. In nje kəsi ta nya ra'gi ki dana pəti. A inyə taa mbir row'gi ki dana læ Burəbe el wa?» ¹¹ Ki ngəsine kin, Burəbe a indəi o'ji, kum'i a oo lo el, ningə a oo kum kadi el biti dəkagilo madi. Ningə tanan'ti non par ə kum'ə ndul kururu adi oo lo el, ra mam lo. Sangi de ki kadi ər'ə tarow. ¹² Loki de ki boi oo nya ki ra nya kin ningə, un me'ne ad'a, tado nyando ki də Burəbe'ti ki adi'ə, əti bol ngayn.

Pol elta Lə Luwə me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi

¹³ Pol in ki madi'ne'gi ali me to'ti me be'ti ki Paposi, awi me be'ti ki Perji ki Pampili'ti, ningə Jan Marki† inyə'de ə təl aw Jerujalem'ti gogi. ¹⁴ Loki oti me be'ti ki Perji ningə, awi tei me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi'ti, ai me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki ndə kərkon, sii nanga. ¹⁵ Loki nje tudə makitu'gi, tudə makitu ndukun ki makitu læ njekeltakita Luwə'ti ningə, ki boi ki də njengəm kəykawnan'ti læ Juwipi'gi uləi eli'de eyina: «Ngannkon'je'gi, kin ə awi ki ta kadi eli uləi dingəm me de'gi, ə kadi

* 13:1 13.1 Erodı Antipasi; Luk 3.1 † 13:13 13.13 Jan Marki; 12.12,25, 13.5

eli.» ¹⁶ Ə Pol ində taa, yəki ji'ne ta'de'ti kadi sii keke, ningə el'de ene: «In Isirayel'gi ki de'gi ki nje bol Luwə, kadi oyi dō ta lə'm. ¹⁷ Luwə lə'je, j'in bulə Isirayel'gi, mbəti baw'je'gi, ningə ra se'de adi oji nan ki kete kete, loki sii me be'ti ki Ejipiti. Or'de te se'de ki taga ki takul tōg'ō ki ngayn. ¹⁸ Asi bal dōso ki adi'de nya soi diləlo'ti†. ¹⁹ Loki tōko ginn de'gi siri ki dōnangi'ti ki Kana non'de'ti ningə, təl ki dōnangi kakin adi'de to nya nduwəš. ²⁰ Nya'gi pəti ki rai nya kin, a ra bal asi bu so ki dōmi. Go'ti ningə, adi'de njegangi ta'gi bititə'n dō njekeltakita Luwə'ti Samiyel. ²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi'de Sol ki ngonn lə Kisi, ki in ginn kaw'ti lə Benjamin, adi onbe dō'de'ti bal dōso. ²² Loki or'ō ko ningə, ində Dabidi ngar'ti tor'ō'ti. Dabidi ki Luwə mannaji li'ə ene: “M'ingə Dabidi ki in ngonn lə Jese, ki in de kigo me ndig'i'ti lə'm. A tōl kon nya'gi pəti ki me'm ndig'i*.” ²³ In ginn kaw'ti li'ə ə, Luwə adi Jeju ki Njekaji Isirayel te'ti, kigo ndukun'ti li'ə. ²⁴ Kete non re Jeju'ti, Jan iləmbər kadi de'gi tōri ndu'de, ningə kadi rai batəm. Iləmbər kin ki rə bulə Isirayel'gi'ti ba pəti. ²⁵ Loki Jan aw kadi tolta kulə lə'ne ningə, el ene: “M'in de ki isi mərta dō'a'ti kin el. Nan in a re go'm'ti non ki kulə sa ki nja'a'ti ka m'in m'asi tuti el†.”

²⁶ «Ngannkon'm'gi ki ginn kaw'ti lə Abiraham, ki nje bol Luwə ki dann'se'ti, in j'ingi ə Luwə ulə ki ta kaji kin rə'je'ti. ²⁷ De'gi ki nje kisi Jerujalem'ti ingi kibo'gi lə'de gəri de ki in Jeju kin el, taa gəri me ta'gi lə de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti, ki isi tudəi ki ndo kōrkon'gi pəti kin el tō. Be ə loki gangi ta dō Jeju'ti, tolita ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. ²⁸ Ingəi nya madi kare ki asi kadi tōli'ə el, nan dəji Pilati kadi tōl'ō par. ²⁹ Loki tōli kon nya'gi pəti ki ndangi me makitu'ti ojido'a ningə, adi risi'ə dō kagidəsi'ti nanga, il'ə me be ninn'ti†. ³⁰ Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti. ³¹ Asi ndo ngayn ki te ki rə de'gi'ti ki in si'ə dōnangi Galile'ti nu, ə rei si'ə bititə Jerujalem'ti, ingi kin ə in nje mannaji li'ə ki non bulə de'gi'tiš. ³² J'in kaa j'isi j'ilə'se mbər Poyta ki maji kin tō. Poyta ki maji ki in ta kun mindi ki Luwə ndu'ne dō'ti adi baw'je'gi. ³³ Luwə tolta kun mindi kin ki rota'ti j'in ngann de'gi ki gorow te ki adi Jeju te lo koy'ti toki ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina: “In Ngonn'm, ki m'oj'i bone*.”

³⁴ «Luwə ad'a ində taa lo koy'ti um ad'a ndum me be ninn'ti el, toki el'n ene:

“M'a m'adi'se nya,
Ki m'un mindi'm dō'ti m'adi Dabidi,
Ki in nya ki asi kadi awi ki kunme dō'ti†.”

³⁵ «In tado kin ə, el'n me makitu'ti lo madi'ti bay ene: “A inyə njekulə lə'i ki ar njay kadi ndum be ninn'ti el†.” ³⁶ Nan Dabidi, loki ra kulə dōkagilo'ti lə'ne kigo kōjitara'ti lə Luwə ningə, oy adi duwi'ə gədi kaw'a'gi'ti, ningə ndum me be ninn'ti. ³⁷ Nan in ki Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndum me be ninn'ti el.

³⁸ «Kadi gəri maji ngannkon'm'gi, toki in ki takul'ə ə isi iləi'se mbər ki ojido k'inyə go majel kō, ki təl de ki dana takum Luwə'ti ki asi kadi ingəi

‡ 13:18 13.18 17-18; Tekitaga 1.7, 12.51; Kor Isirayel'gi 14.34; Ndukun ki nja joo 1.31 § 13:19
13.19 Ndukun ki nja joo 7.1; Jojuwe 14.1 * 13:22 13.22 21-22; 1 Samiyel 8.5, 19, 10.21, 13.14,
16.12 † 13:25 13.25 Jan 1.20,27; Mat 3.11; Mrk 1.7; Luk 3.16 ‡ 13:29 13.29 28-29; Mat 27.22-23,
57-61; Mrk 15.13-14,42-47; Luk 23.21-23, 50-56; Jan 19.15, 38, 42 § 13:31 13.31 1.3 * 13:33
13.33 Pa'gi 2.7 † 13:34 13.34 Ejay 55.3 ‡ 13:35 13.35 Pa'gi 16.10

me ndukun'ti lə Moji el. ³⁹ In ki takul'ə tɔ ə, re de ki un me'ne ningə, Luwə təl'ə de ki dana takum'ne'ti. ⁴⁰ Tado in kin ə, kadi oyi go rɔ'se maji nan to ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kin ta'a tɔl dɔ'se'ti:

⁴¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina:

"In nje kɔji rɔ'se,

Kadi oyi go rɔ'se maji,

A oyi nya ki a ətɪ'se ɓol biti kadi a gotoi kɔ.

Tado dɔkagilo'ti lə'se, m'a m'ra nya madi.

Nya ki re de ɔr'se poy'o ka, a uni me'se dɔ'ti elɔ̃."»

⁴² Loki Pol in ki Barnabasi isi tei taga ningə, dəji'de kadi ndo kɔrkon ki gogi ə kadi tɔli rei ndoi'de ta kin ɓay. ⁴³ Loki bulə Njekawnan'gi sananyinan ningə, Juwipi'gi ki de'gi ki tɔli Juwipi'gi ki nje ɓol Luwə, dani Pol ki Barnabasi, a wali nan ta se'de. Ningə Pol ki Barnabasi uləi dingəm me'de'ti kadi uwəi rɔ'de ba me memaji'ti lə Luwə kin.

Pol ki Barnabasi yəti rɔ'de ki rɔ ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi

⁴⁴ Ndo kɔrkon'ti ki gogi ningə, bulə de'gi ngayn ki me ɓebo'ti kawinan ki nan'ti kadi n'oyi dɔ ta lə Burəbe. ⁴⁵ Loki Juwipi'gi oyi bulə de'gi ningə, ni ra'de adi taji Pol, ə eli ta'gi ki majel ndori ta li'ə. ⁴⁶ Pol ki Barnabasi eli'de ki me ki tɪnyi kati eyina: «In ingi ə kadi j'ilə'se mbər ta lə Luwə kin kete, nan toki mbəti ə oyi toki ingi asi ta kaji ki biti ki non'ti el, j'a ji tɔl ji yəti rɔ'je ki rɔ ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. ⁴⁷ Tado Burəbe lə'je un ndu'ne adi'je ene:

"M'indəi kadi in kunji tado ginn de'gi ki dɔnangi'ti,

Ki kadi aw ki ta kaji biti ki doboy dɔnangi'ti*."»

⁴⁸ Loki ginn de'gi ki in Juwipi'gi el oyi dɔ ta kin ningə, rai rɔnel ngayn dɔ'ti, adi uləi toji dɔ ta'ti lə Burəbe, adi de'gi pəti ki Luwə mbəti'de tado kaji ki biti ki non'ti, uni me'de. ⁴⁹ Ta lə Burəbe sanan ki dɔnangi ki Antiyosi'ti ki ta'a ba. ⁵⁰ Nan Juwipi'gi suləi dene'gi ki in dene'gi ki njetoɓar ki me ɓe'ti, ki nje kɔsikurə Luwə, ki de'gi ki ɓoi ki me ɓe'ti adi indəi kum Pol ki Barnabasi ndoo, ningə tuwəi'de me ɓe'ti lə'de kɔ. ⁵¹ Pol ki Barnabasi indəi bu ki nja'de'ti ki dɔ ɓe'ti lə'de ningə, ɔti ai me ɓe'ti ki Ikoniyoṃ*.

⁵² Ki rɔ njendo'gi'ti lə Jeju ə, rɔ'de nəl'de ngayn, taa Ndil Luwə kaa rosi me'de to.

14

Pol ki Barnabasi me ɓe'ti ki Ikoniyoṃ

¹ Loki Pol ki Barnabasi awi Ikoniyoṃ'ti, awi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki Ikoniyoṃ'ti tɔ. Awi eli de'gi ta lə Luwə ki ra adi de'gi ngayn ki in Juwipi'gi ki nje ki in Gireki'gi uni me'de adi Luwə. ² Nan Juwipi'gi madi ki nje me ngan, indəi taa ki majel me de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, suləi'de dɔ ngannkon'gi'ti. ³ Be kaa, Pol ki Barnabasi sii Ikoniyoṃ'ti ndo banyi banyi. Eli ta lə Luwə ki me ki tɪnyi kati, indəi tɔgi'de dɔ Burəbe'ti ki mannaji dɔ memaji'ti li'ə ki isi iləi mbər'ə, adi'de tɔgi adi rai nyakoji'gi ki nya'gi ki ətɪ ɓol. ⁴ Lo kin'ti, de'gi ki me ɓebo'ti gangi nan lo joo, nje ki madi'gi in go Juwipi'gi'ti, nje ki nungi in go njekawkulə'gi'ti tɔ. ⁵ Nje ki in Juwipi'gi el, ki nje ki in Juwipi'gi ki kibo'gi lə'de indəi dɔ rɔ'de dana kadi n'adi kon Pol in ki Barnabasi, kadi n'tilə'de ki mbal n'toli'de. ⁶ Nan Pol ki Barnabasi oyi ta kin, adi anyinan awi iyəi rɔ'de ɓebo'gi'ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki

Dərbi, ki ngann lo'gi ki gidi'ti. ⁷ Lo'gi'ti kin kaa, iləi mbər Poyta ki maji səm'ti tɔ.

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Lisitir

⁸ Me be'ti ki Lisitir, dingəm kare ki nja'a oy ta ginn'ə'ti isi non. Nja'a oy lo koj'o'ti nu, adi njiyə nja kare el. ⁹ Ə ndo kare, ur mbi'ne isi oo'n ta ki Pol ra el. Ningə, Pol uwə kum'ne ki do'a'ti oo'ə'n ba, ningə oo kadi aw ki kunme ki kadi ingən kaji. ¹⁰ Lo kin'ti, Pol el'ə ta ki tɔgi'ne ene: «In, ra taa do nja'i'ti!» Ningə Dingəm uwə nangi ra ta, ra njiyə.

¹¹ Lo ki bulə de'gi oyi nya ki Pol ra kin ningə, uni ndu'de ki taa, elita ki ta Likawoni eyina: «Oyi, luwə'gi tɔli rɔ'de de'gi'ti, rei uri nanga dann'je'ti.»

¹² Be ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «Ermesi» tɔ, tado Pol ə in njekelta. ¹³ Njekujənyamosi kadikare læ Jəsi, ki isi ta lo'ti taga gidi bebo'ti, re ki baw mangi'gi ki doi nya'gi ki ndolo rɔ'de'ti. Re se'de, ningə, ndu'de in nan'ti ki bulə de'gi, kadi n'iləi mosi n'adi Pol ki Barnabasi. ¹⁴ Nan loki, njekawkulə'gi, Pol in ki Barnabasi oyi poyta kin, gangi ku rɔ'de'ti, ə anyinan ki rɔ bulə de'gi'ti, uni ndu'de ki taa, eli'de eyina: ¹⁵ «Madi'je'gi, ra bann ə ra rai nya be wa? J'in kaa j'in de'gi to ingi be tɔ, ningə, re j'ilə'se mbər Poyta ki maji ningə, in kadi inyəi kagi yo'gi ki nda'de goto ki isi rai'de, ə kadi tɔli rɔ'se go Luwə'ti ki nje kisi kumngayira, Luwə ki njera dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti*». ¹⁶ Dɔkagilo'gi'ti ki dər kete, Luwə inyə de'gi pəti adi uni row ki me'de ndigi. ¹⁷ Be kin kaa inyə ta tɔji memaji lə'ne el: Ulə ki mann ndi dɔran'ti adi'se ge, adi'se dɔkagilo ki maji adi ingei kandi nya ge, adi'se nyakusɔ ki to mbar ge, adi ronel rosi me'se ge.» ¹⁸ Ta'gi ki eli kin kaa, ngan se'de ngayn kadi ɔgi bulə de'gi kilə mosi nanga kadi'de.

¹⁹ Lo kin'ti, Juwipi'gi ki in Antiyosi ki Pisidi'ti, ki Ikoniyom, rei, suləi bulə de'gi kakin, buki'de go'de'ti, adi tiləi Pol ki mbal kadi n'təli'ə, ə ndɔri'ə, awi si'ə, iləi'ə gidi be'ti, oyi eyina oy. ²⁰ Nan loki njendo'gi kawinan ki do'a'ti, ində taa, təl aw me bebo'ti gogi. Ningə lo ti go'ti, in ki Barnabasi awi ki Dərbi'ti.

Pol ki Barnabasi tɔli gogi ki Antiyosi'ti ki Siri

²¹ Loki Pol ki Barnabasi iləi mbər Poyta ki maji Dərbi'ti, de'gi ngayn tɔli njendo'gi læ Kirisiti. Ningə ingi, tɔli uni do nja'de, tei Lisitir ki Ikoniyom, ki Antiyosi ki Pisidi'ti. ²² Uləi dingəm me njendo'gi'ti, adi'de ta kɔji kadi uwəi tɔgi'de ba me kunme'ti lə'de. Ningə, rai do'ti non eli'de eyina: «In ki kon ki ngayn ə j'a j'oo'n Konbe læ Luwə.» ²³ Pol ki Barnabasi indəi ngatɔgi'gi do Njekawnan'gi'ti pəti ki tei dann'de'ti. ɔgi rɔ'de nyakusɔ, elita ki Luwə, ə go'ti, inyəi'de ji Burəbe'ti ki uni me'de adi'ə. ²⁴ In non, indəi me be ki Pisidi gangi, awi tei Pampili'ti†. ²⁵ Ləi mbər poyta læ Luwə me be'ti ki Perji, ə awi tei ta ba'ti ki Atali. ²⁶ Lo kin'ti non, uni tokibo kaw Antiyosi'ti. Antiyosi ki in be ki ndɔki njekərnɔn Njekawnan'gi ki me'ti, inyəi'de ji Luwə'ti. Inyəi'de ji Luwə'ti kadi memaji li'ə in do'de'ti tado kulə ki in lo ra'a'ti kin. ²⁷ Loki tei Antiyosi'ti, kaw Njekawnan'gi, eli'de nya'gi pəti ki Luwə un'de ra'n. ɔji'de te ki Luwə te tarow kunme adi de'gi ki in Juwipi'gi el. ²⁸ Sii ki njendo'gi dɔkagilo ngayn Antiyosi'ti.

15

Kingə nan ki Jerujalem do ta kujə mət'i'ti

* 14:15 14.15 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 † 14:24 14.24 13.14

¹ De'gi ki nan'gi in Jude'ti rei Antiyosi'ti ndoi ngannkon'je'gi nya eyina: «Kin ə re adi ujəi mətəi ki kigo ndu'ti lə Moji el ə, a ingəi kaji el*» ² Nyando kin re ki ta kasi nan el, ki gaki nan kibo ngayn mbunə njendo'ə'ti ki Pol ki Barnabasi. Lo kin'ti non be, uni ta'de kadi Pol ki Barnabasi, nan'ti ki ngannkon'gi madi, awi Jerualem'ti ingəi njekawkulə'gi ki ngatəgi'gi lə Njekawnan'gi tado ta kin. ³ Njekawnan'gi ki Antiyosi adi'de nya ki kadi ra se'de do row'ti. Uni row, tei Penesi'ti in ki Samari, eli de'gi kigo'ə go'ə, gorow ki de'gi ki in Juwipi'gi el təli uni me'de adi Kirisiti. Ta kin adi ronel ngannkon'gi pəti. ⁴ Loki rei tei Jerualem'ti, Njekawnan'gi ki njekawkulə'gi, ki ngatəgi'gi lə Njekawnan'gi uwəi'de ki ro'de'ti. Pol ki Barnabasi eli poy nya ki Luwə ra se'de adi'de oyi. ⁵ Nan de'gi ki nan'gi, ki uni me'de dann Parisi'gi'ti uni ta eli eyina: «Maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, adi'de ujəi mətəi'de ə ngəmi go ndukun'gi lə Moji bay to taa.» ⁶ Lo kin'ti, njekawkulə'gi ki ngatəgi'gi lə Njekawnan'gi kawinan kadi indəi manji ta kin. ⁷ Loki manjinan ta adi ndan'de ngal, ə Piyər osi nangi ində taa el'de ene: «Ngannkon'm'gi, toki in gəri, in mayinu ə Luwə mbəti'm dann'se'ti kadi m'ilə mbər Poyta'ti ki maji ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi oyi ə uni me'de. ⁸ Luwə ki gər me de'gi, mannaji lə'de maji ki gorow Ndil Luwə ki adi'de toki adi'n'je be to†. ⁹ Ingi ə j'in to, Luwə ər kum'de dana el, tado in ki takul kunme lə de ə Luwə adi ngarme de ari'n njay. ¹⁰ Ningə ki ngəsi ne kin, tado ri ə isi sangi ta Luwə ki jugi ki iləi mindi njekunme'gi'ti wa? Nya ki j'inbe eke baw'je'gi ka j'awi ki təgi kadi j'oti el. ¹¹ Nya ki j'uni me'je do'ti ə to kin: In ki takul memaji lə Burəbe Jeju ə nyi j'ingəi kaji, j'in ki j'in Juwipi'gi, kah'a'ti lə'de in Juwipi'gi el kakin to.»

¹² Ningə, de'gi pəti uti ta'de, uri mbi'de kadi oyi do ta lə Barnabasi ingi ki Pol ki ra eli'de cəjido poy nyakəji'gi ki nya'gi ki əti bol'gi ki Luwə ra'de ki takul Pol ingi ki Barnabasi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. ¹³ Loki iləi ta nanga ningə, Jaki un ta el ene: «Ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi ta lə'm ngəsi ne. ¹⁴ Simon ində taa el'je ne, adi j'oyi row ki lo tunginn'ə'ti inbe nu, Luwə ində'n kum'ne go'ti maji, kadi ər de'gi ki nan'gi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ində'de dangi to de'gi lə'ne. ¹⁵ Ta'gi lə de'gi ki njekeltakita Luwə'ti osi go nan'ti lo kareba ki ta kin. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

¹⁶ «Go nya'gi'ti kin, m'a m're kadi m'ra kəy lə Dabidi ki budi kin rangi. M'a m'ra in ki sigi gogi, m'a m'ra tor'o'ti gogi to, M'a m'ində taa gogi.

¹⁷ Tado kadi ndəgi de'gi sangi Burəbe, Adi in ginn de'gi pəti ki uni to'm do'de'ti. Burəbe elta kin be.

¹⁸ Burəbe ki nje te ki ginn nya ki ində do'a nan'ti mayinu adi de'gi gəriŞ."

¹⁹ «In tado kin ə, m'in m'oo maji ngayn kadi j'iləi kagi non de'gi'ti ki in Juwipi'gi el el, ki uni me'de adi Luwə. ²⁰ Adi ji ndangi makitu par j'adi'de kadi njenyi ki ro'de lo kuso da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, kadi sangi nan lo kaya'ti el, kadi so'i da ki de mbir m'ində el, kadi so'i mosi da el to*. ²¹ Nga ningə, ulə ngirə mayinu biti bone, de'gi ki njendo madi'de'gi ndukun lə Moji in me bebo'gi'ti kare kare, num ndo kare kare ki in ndo kərkon lə Juwipi'gi, de'gi a tudəi ndukun kin me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi to.»

* 15:1 15.1 Lebitiki 12.3 † 15:8 15.8 7-8, 10.44, 11.15 ‡ 15:13 15.13 12.17 § 15:18 15.18 16-18; Amosi 9.11-12 * 15:20 15.20 Tekitaga 34.15-16; Lebitiki 17.10-16; Lebitiki 18.6-23

Makitu tado kulə'n kadi njekawnan'gi ki Antiyosi

²² Be ə, ngatogi'gi lə Njekawnan'gi, ki njekawkulə'gi ki Njekawnan'gi, ndigi kadi n'mbəti de'gi ki nan'gi dann'de'ti kadi ɔri tor'de dani Pol ingi ki Barnabasi awi se'de Antiyosi'ti. Mbəti Judasi ki bari'ə nan Barsabasi in ki Silasi. In joo pəti, ngannkon'de'gi tai me'de maji. ²³ Ta ki ndangi Makitu'ti adi'de ə to kin:

«J'in njekawkulə'gi ki ngatogi'gi lə Njekawnan'gi, ji ndangi makitu kin j'adi'se in ngannkon'je'gi ki sii bebo Antiyosi'ti ki donangi'gi ki Siri'ti ki Silisi ki in ginn koji lə Juwipi'gi el, ji ra'se lapiya. ²⁴ J'oo poy de'gi madi in dann'je'ti ne awi ro'se'ti tuji me'se, təli sese gogi ki ta'gi lə'de, ningə in ingi ə j'ulə'de el. ²⁵ Be ə, j'oyi maji kadi j'ində ta'gi nan'ti kareba ji mbəti de'gi j'ulə'de ki ro'se'ti, nan'ti ki Barnabasi ki Pol ki in njendigi'gi lə'je. ²⁶ In ki iləi ro'de ko tado to Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ²⁷ In kin ə, j'ulə'n Judasi ki Silasi. De'gi ki joo kin a eli'se nya'gi kin ki ta'de. ²⁸ Tado in Ndil Luwə num, j'inbe num, j'uni ndu'je kadi de ində nya ki rangi gidi nya'ti ki in nya ki nda'a to'ti kin, do'se'ti ki togi el nga. ²⁹ Ningə nya ki kadi rai ə to kin: kadi ɔi da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, ɔi mosi da el, ɔi da ki de mbir m'ində el, sangi nan lo kaya'ti el. Pəti toi be ningə, a rai nya ki maji. Tai lapiya lə'je j'in ngannkon'se'gi.»

³⁰ Inyəi nje ki mbəti'de adi awi Antiyosi'ti. Loki awi tei Antiyosi'ti, kawi njekunme'gi ki nan'ti, ə uləi makitu kakin ji'de'ti. ³¹ Loki tudəi makitu kakin ningə, ro'de nəl'de ngayn tado ingəi ta'gi ki adi'de togi me'ti. ³² Toki Judasi ki Silasi inbe'gi in njekeltakita Luwə'ti, uni dəkagilo ngayn uləi dingəm me ngannkon'gi'ti, mbisəi nja'de me kunme'ti. ³³ Sii se'de dəkagilo nden ə, ngannkon'gi uwəi ji'de, indəi'de ta row'ti kadi awi ki lapiya, təli ki ro njekulə'de'gi'ti gogi. ³⁴ [Nan Silasi oo maji ngayn kadi n'isi Antiyosi'ti].

³⁵ Pol ki Barnabasi sii Antiyosi'ti, nan'ti ki ndəgi de'gi ki rangi, ndoi de'gi, iləi'de mbər Poyta ki maji lə Burəbe.

Pol ki Barnabasi inyəi nan

³⁶ Nden go'ti, Pol el Barnabasi ene: «Adi ji təli j'uni do nja'je me bebo'gi'ti pəti ki j'elita lə Burəbe səm'ti kin, ə ji gon ngannkon'je'gi j'oo ke təli toi bann wa?» ³⁷ Lo kin'ti, Barnabasi ndigi kadi Jan Marki aw se'de. ³⁸ Nan Pol oo kadi in low'ə'ti el kadi Jan Marki ki ndəki inyə'de Pampili'ti, um aw se'de lo kaw kulə'ti el kin, kadi aw se'de bone bay†. ³⁹ Mindi kasinan el ki bo ngayn to dann'de'ti adi inyəi nan non be. Barnabasi un Jan Marki, ə uni tokibo aw ki Sipir'ti. ⁴⁰ Nga Pol ə un Silasi ə awi. Ngannkon'je'gi inyəi'de ji Burəbe'ti. ⁴¹ Pol njiyəi donangi Siri'ti ki donangi Silisi'ti uləi dingəm me Njekawnan'gi'ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

¹ Pol re te Dərbi'ti, go'ti aw Lisitir'ti. Lo kin'ti ə, ingə njendo kare ki to'a nan Timote. Kon'a in njekunme ki in Juwipi, ə baw'a in Gireki to*.

² Ngannkon'je'gi ki Lisitir ki Ikoniyom elita li'ə maji ngayn. ³ Adi Pol ndigi kuwə ji'ne'ti kaw si'ə. Be ə, aw si'ə uə mət'ə, tado Juwipi'gi ki rai be lo'gi'ti kin, gəri'ə bəti kadi baw'a in Gireki. ⁴ Bebo'gi pəti ki tel'ti, oji ngannkon'de'gi ndukun'gi ki njekawkulə'gi ki ngatogi'gi lə Njekawnan'gi

ki Jerujalem'ti uni. Ningə eli'de kadi rai go ndu'gi'ti kakin. ⁵ Njekawnan'gi ingəi tōgi me kunme'ti lə'de, ningə kər'de in dō mad'a'ti ki ndo'gi ndo'gi.

Pol aw Maseduwann'ti

⁶ Ndil Luwə ogi'de kiləmbər Poyta ki maji ngann be'gi'ti ki Aji. Adi ɔti non, indəi dənangi Piriji ki dənangi Galasi dəri. ⁷ Loki rei tei ndəkba ki Misi, sangi row kadi n'awi Bitini'ti, nan Ndil Jeju ogi'de row. ⁸ Be ə, indəi dənangi ki Misi gangi, awi tei ta ba'ti ki Tirowasi. ⁹ Low'ə'ti kin ə, kondə ə, Pol oo de kare ki Maseduwann'ti me ndil'ti re ra dō'a'ti. De kakin el Pol ene: «Nja'i ba, re Maseduwann'ti ra se'je.» ¹⁰ Go nya k'oo me ndil'ti læ Pol, tanan'ti non, ji sangi row kadi j'aw Maseduwann'ti, tado ji gər maji toki Luwə inbe ə bar'je kadi j'aw j'iləmbər Poyta ki maji səm'ti. ¹¹ J'al to Tirowasi'ti non, ə j'osi ji te dō dor Samotirasi'ti. Lo ti go'ti ningə, ji te Neyapolisi'ti. ¹² J'in low'ə'ti non, j'aw Pilipi'ti, ki in bebo ki dōkete ki dənangi'ti ki Maseduwann, ki in ginn konbe'ti ki Rōm. J'isi non, ji ra ndo'gi asi tati. ¹³ Ningə ndo kərkon'ti læ Juwipi'gi, ji te gidi bebo'ti taga, kadi j'aw kadi mbo'ti. J'aw'ti tado ji mərta kadi j'a j'ingə lo kelta ki Luwə səm'ti. Loki j'aw ningə, j'isi nanga rō dene'gi'ti ki kawinan low'ə'ti, j'el'de ta. ¹⁴ Dann dene'gi'ti kakin, in ki kare isi non, tō'a nan Lidi. In dene ki bebo'ti ki Tiyatir. In nje law ta ku ki kər njir njir. Ningə in de ki nje bōl Luwə tō. Si oo ta, ə Burəbe te ngarme'ə, adi ində mbi'ne maji go ta'gi'ti ki Pol isi el. ¹⁵ Nga a adi ra'a batəm nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. Ningə bar'je kadi j'aw be lə'ne ene: «Kin ə re oyi m'in kadi m'in njekunme kadi Burəbe ə, rei sii be lə'm.» Ra dō ta'ti kin ngan, kadi ji ndigi go'ne'ti.

Uwəi Pol in ki Silasi dangay'ti Pilipi'ti

¹⁶ Ndo kare ji isi j'aw ki lo kelta'ti ki Luwə ə, dene ki nje ra kuləbər me kəy'ti kare re ingə'je. Dene kin aw ki ndil ndonte, adi loki ində gara ə, ingə'n nya ngayn adi be'ne'gi. ¹⁷ Un go'je ki Pol ə, elta ki ndu'ne ki boi ene: «De'gi ki rai kam in njekuləbər'gi læ Luwə ki nje kisi dō nya'gi'ti pəti. Rei ra iləi'se mbər row kaji.» ¹⁸ Dene ra nya kin be ndo'ne banyi banyi go'je'ti. Be ə, ta tōlta'a'ti, wongi ra Pol dō'a'ti, adi təl ta'ne el ndil ki isi me dene'ti kakin ene: «Me tō Jeju Kirisiti'ti, m'un ndu'm kadi te kō me'ə'ti.» Ningə tanan'ti non, ndil te kō me dene'ti.

¹⁹ Loki be'ə'gi oyi kadi nyakingə nya lə'de ki indəi me'de dō'ti, ka ginn'ə gangi ə, uwəi Pol ki Silasi awi se'de tambalo'ti, non nje konbe'gi'ti. ²⁰ Awi se'de non njegangi ta'gi'ti eli'de eyina: «De'gi ki oyi'de kam in Juwipi'gi, ə rei ki ndu ki majel me bebo'ti lə'je. ²¹ Rei ki nya jibəbe'gi ki j'in de'gi ki Rōm'ti, sōw dō'je el, kadi tō ji taa, ji ra'n kulə.» ²² Bulə de'gi indəi, buki nan dō Pol'ti ki Silasi. Ningə, njegangi ta'gi, adi nginyəi ku rō'de'ti, tindəi'de ki gōl. ²³ Loki indəi'de maji ə, awi buki'de dangay'ti, ningə adi ndu njengəm dangay'gi kadi ngəmi'de maji. ²⁴ Loki njengəm dangay'gi ingə ndu kin be ə, aw se de kəy dangay'ti ki duni nu, taa ulə kangila nja'de'ti.

²⁵ Kondo dann lo'ti, Pol ki Silasi elita ki Luwə, osi pa uləi tōji dō Luwə'ti, ə ndəgi dangay'gi oyi ndu'de. ²⁶ Ningə, ki kum ki kində jipi, dənangi yəki ki tōgi'ne ngayn. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay kaa in baki baki. Ningə tanan'ti non, takəy'gi tei num, kulə gindi'gi ki dōi dangay'gi pəti kaa tuti num tō. ²⁷ Lo kin'ti non, njengəm dangay'gi ində dō bi'ti. Loki ində taa dō bi'ti ə oo takəy'gi rai tagira, oo ene dangay'gi anyinan wa, adi ɔr kiyərō lə'ne kadi to n'tōl'n rō'ne kō. ²⁸ Ə Pol un ndu'ne ki taa ngayn el'ə ene: «Tuji rō'i el, nan j'isi ne pəti.» ²⁹ Lo kin'ti, njengəm dangay'gi dəji pər, ə nagi rō'ne ur kəy, osi non Pol'ti ki Silasi ki rō dadi. ³⁰ Go'ti, adi'de

tei taga, ningə dəji'de ene: «Be'm'gi, in ri ə kadi m'ra ə m'a m'ingə'n kaji wa?» ³¹ Ə eli'ə eyina: «Un me'i adi Burəbe Jeju, ə a ingə kaji in ki nje ki me kəy'ti lə'i.» ³² Lo kin'ti, iləi'ə mbər ta lə Burəbe, nan'ti ki nje ki me kəy'ti lə'i. ³³ Dann kondə'ti inbe kin non, njengəm dangay'gi aw ki Pol in ki Silasi, togi do'gi lə'de, ə kalangi ba go'ti, adi rai'ə batəm nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti lə'i. ³⁴ Go'ti, təl aw se'de me kəy'ti lə'ne, adi'de nyakusə səi, rai ronel me kəy'ti tado kun ki uni me'de adi Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njegangi ta'gi uləi paja'gi lə'de ki rə njengəm dangay'gi'ti eyina: «Inyə de'gi kin adi awi.» ³⁶ Ə njengəm dangay'gi re el Pol ta kin ene: «Njegangi ta'gi eyina kadi m'inyə'se madi awi, ene tei awi lo lə'se ki lapiya.» ³⁷ Nan Pol el paja'gi ene: «J'in de'gi ki Rəm'ti tə†, ə adi de'gi indəi'je takum bulə de'gi'ti, ki kanji gangi ta do'je'ti. Ə go'ti, buki'je dangay'ti be par tə. Ningə ngə'sine, inyəi'je taa kidi kuwə be par wa? A in be el! Adi inbe'gi rei ki rə'de inyəi'je taa!» ³⁸ Ə paja'gi təli ki ta kin awi rə njegangita'gi'ti, adi bəl ra njegangi ta'gi ngayn. Bəl ra'de, loki oyi kadi Pol in de'gi ki Rəm'ti. ³⁹ Be ə, indəi, rei rə'de'ti, dəji'de mesəl, ə inyəi'de kadi awi, ə dəji'de kadi tei me bebo'ti kin kə nga. ⁴⁰ Loki Pol in ki Silasi tei dangay'ti ə, awi be lə Lidi. Awi oyi ngannkon'gi ki njekunme'gi, uləi dingəm me'de'ti ə awi.

17

Pol ki Silasi me be'ti ki Tesaloniki

¹ Pol in ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ə awi tei Tesaloniki'ti. Ningə Tesaloniki'ti, Juwipi'gi awi ki lo kəkawnan lə'de non. ² Be ə, Pol awi'ti, toki isi ra'n ki lo'gi pəti. Asi ndə kərkon mutə go nan'ti, Pol manjinan ta ki Juwipi'gi do ta'gi'ti ki me Makitu'ti lə Luwə. ³ J'r'de ginn ta'gi, toji'de adi gəri toki, makitu lə Luwə el kadi Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a oy, ə go'ti, a ində taa dann njekoy'gi'ti. Ningə, Pol el'de toki in dərə Jeju inbe ki n'isi n'el'de mbər ta lə'ə kin ə in Kirisiti. ⁴ Juwipi'gi ki nan'gi, ta kin ra kulə rə'de'ti, adi indəi rə'de nan'ti ki Pol ki Silasi. Bulə Gireki'gi ki nje kəsikurə Luwə ki dene'gi ngayn ki in dene ki nje tobar'gi kaa indəi rə'de nan'ti se'de tə. ⁵ Ə lo kin'ti, jangi ra Juwipi'gi, adi kawi de'gi ki ra uləi lo ki gorow kare, adi səi do de'gi nan'ti, rai ndu ki me be. Awi tei me kəy'ti lə Jason, sangi Pol ki Silasi kadi n'uwəi'de, n'awi se'de taga, non bulə de'gi'ti. ⁶ Nan loki ingəi'de el, uwəi Jason ki ngannkon'gi ki madi'gi, awi se'de non njegangi ta'gi'ti. Ningə elita ki ndu'de ki boi eyina: «De'gi ki tuji dənangi ki ta'a ba kaa, rei tei ne. ⁷ Rei ə, Jason uwə'de rə'ne'ti be lə'ne. De'gi kin pəti, nya ra'de in nyara ki səi ta ndukun'gi lə Nje konbe ki bo Sejar. In eli toki ngar madi ki rangi in non tə'a nan Jeju.» ⁸ Ta kin adi wongi bulə de'gi ki njegangi ta'gi, ⁹ adi uwəi Jason ki ndəgi njekunme'gi adi ugəi nar bay taa inyəi'de taa.

Pol ki Silasi me be'ti ki Bere

¹⁰ Loki lo ene n'gonyi par ə, ngannkon'gi adi Pol ki Silasi awi Bere'ti. Lo ki rei tei Bere'ti ə, awi kəkawnan'ti lə Juwipi'gi. ¹¹ Juwipi'gi ki Bere'ti, awi ki mərta ki maji ngayn utə nje ki Tesaloniki'ti. Taai ta lə Luwə ki ndigi ra ki maji ngayn. Ndəri ginn ta lə Luwə ki ndo'gi pəti, kadi n'oyi ke ta'gi ki Pol eli'de kin in ta ki rəta'ti inbe. ¹² Be ə, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de, taa dann Gireki'gi'ti, dene'gi ki nje tobar, ki dingəm'gi ngayn uni me'de tə.

¹³ Nan loki Juwipi'gi ki Tesaloniki'ti, oyi kadi Pol isi iləmbər ta lə Luwə Bere'ti non ningə, təli awi go'de'ti bay, awi suləi bulə de'gi adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin'ti ngannkon'gi, sangi row kalangi ba adi Pol aw ki kadi babo'ti. Nga ningə, Silasi ki Timote ə nanyinan Bere'ti. ¹⁵ Nje ki dani Pol, dani'ə bifi, awi tei si'ə Atenn'ti. Nga a, loki isi təli, Pol adi'de ndu'ne kadi Silasi ki Timote rei kalangi ingəi'ne.

Pol me be'ti ki Atenn

¹⁶ Loki Pol isi nginə Silasi ki Timote, Atenn'ti hangal'a tuji tado yo'gi ki de'gi isi rai'de, rosi me bebo kin. ¹⁷ Pol manjinan ta'ti ki Juwipi'gi, ki de'gi ki nje kəsikurə Luwə, me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, taa ki ndo'gi pəti, tambalo'ti, ki de'gi ki ingə'de. ¹⁸ Nje nyagər'gi ki bari'de Epikir'gi ki Sətoyisi'gi kaa manjinan ta'ti se'de to. Ə nje ki madi'gi eli eyina: «Nje ta'gi kam ta ri ə ra eli indəi ndu be wa?» Ningə nje ki nungi eli eyina: «To to nya ki in nje kelta ki do luwə'gi'ti ki mbah ə am.» Eli be tado oyi kadi Pol isi iləmbər Poyta ki maji lə Jeju num, isi iləmbər kində taa lo koy'ti num. ¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi si'ə rə njegangi ta'gi'ti, ə eli'ə eyina: «To kadi el'je ta do nyando'ti ki sigi ki isi ndo kin adi ji gər wa? ²⁰ Tado in isi el'je ta'gi ki mbi'je oo nja kare el, ə kadi ər ginn'ə maji adi j'oo.» ²¹ Ningə nya kare ki maji kadi in gər, de'gi ki Atenn'ti pəti, ki mbah'gi ki sii dann'de'ti, dəkagilo lə'de ki ngayn in tado k'el'n ta'gi ki sigi ə k'oo'n ta'gi ki mbah.

²² Lo kin'ti, Pol ində ra taa, dann njegangi ta'gi'ti, ə un ta el ene: «In de'gi ki Atenn'ti, m'oo kadi in de'gi ki, bar yo lə'se əti bol ki dum. Bari yo me nya'gi'ti pəti. ²³ Tado, loki m'njiyə me be'ti, m'oo nya'gi ki isi əsi məkəsi'se nanga non'de'ti. M'oo lo bar yo madi inbə bay ki indəi nya do'ti eyina in lo lə "luwə ki in gəri'ə el," ningə in ki isi əsi məkəsi'se nanga non'a'ti ki kanji gər'ə kakin ə m'nji m'ilo'se mbər ta li'ə. ²⁴ In Luwə ki njera dərən ki dənangi ki nya'gi pəti ki me'ti, in ki in Be nje dərən ki dənangi. In nje kisi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi de ra kulə madi ad'a el to, tado in ə in nje kadi de isi kumngayira num, nje kadi de kon ki nya'gi pəti num to* . ²⁶ Ki de ki kareba be ə ində'n de'gi pəti adi taai dənangi. Ində dəkagilo adi'de num, ində gangi lo kisi'de num to. ²⁷ Luwə ində nya'gi kin be kadi de'gi sangi'ə'n'ə. Do maji ə a ingəi'ə me mam lo'ti lə'de. Ki rəta'ti, Luwə in sanyi el ki de ki ra dann'je'ti. ²⁸ Tado kisikidətaa lə'je in me ji'ə'ti. In ə in nje kadi j'odi rə'je, ki nje kadi ji isi kumngayira. In tado kin ə njegosita'gi lə'se ki madi'gi eli eyina: "J'in kaa j'in ngann'a'gi to." ²⁹ Ə re j'in ngann'gi lə Luwə ə, maji kadi j'oo Luwə kadi in de ki to to yo ər'gi, ki yo nar'gi ki de'gi lenyi'de, eke yo mbal'gi ki de'gi təli'de ki gosi ki do'de'ti kin be el. ³⁰ Luwə inyə go nya ki de'gi rai kete ki go lo gər'ə'ti el, dəkagilo'ti ki gəri el bay kin kə, nan ki ngəsi ne kin, Luwə iləmbər kadi de'gi pəti, ki lo'gi pəti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kə. ³¹ Tado ər ndo kare ində non kadi to a gangi'n ta do de'gi ki dənangi'ti ne pəti ki row ki dana. A gangi ta kin ki row lə de kare ki mbə'tə tado kulə kin, in toj'ə ki taga adi de'gi pəti gəri'ə ki row kində taa dann njekoy'gi'ti.»

³² Loki Pol elta kində taa lo koy'ti, ə əsi mbi'de'ti ningə, nje ki madi'gi uwəi'ə kogi, ə nje ki nungi eli eyina: «J'a j'oo ta lə'i kin ndo ki rangi'ti.» ³³ In be ə, Pol te'n dann'de'ti, aw. ³⁴ Nan be kaa, ki madi'gi dann'de'ti nanyinan go Pol'ti, uni me'de adi Jeju Kirisiti. Dann'de'ti kin, Denisi ki in ki kare dann njegangita'gi'ti in se'de non, taa dene ki bari'ə nan Damarisi ki ndəgi de'gi ki rangi kaa in se'de non to.

* **17:25** 17.25 24-25, 7.48; 1Ngar'gi 8.27; Ejay 42.5

18

Pol me be'ti ki Korenti

¹ Loki Pol in Atenn'ti ningə, aw Korenti'ti. ² Lo kin'ti non, ingə Juwipi kare ki to'a nan Akilasi, ki ginn'ə in Pon'ti, in Itali'ti ki ne'ne Pirisil rei ngosine bay. Rei tado nje konbe kibo ki Röm'ti ki to'a nan Kilodi un ndu'ne kadi Juwipi'gi pəti tei Röm'ti kə. Pol aw ingə Akilasi'gi non, ³ ningə toki kulə ki kadi rai ingəi nya in kulə ki kareba, adi in kulə koji ku ra kəy, Pol isi se'de, adi rai kulə kin nan'ti. ⁴ Ndo kərkon'gi pəti, Pol un ta, el me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. El ki kujə ki sangi kadi Juwipi'gi ki Gireki taai to ta ki rəta'ti.

⁵ Nan loki Silasi ki Timote in Maseduwann'ti rei ingəi'ə*, Pol un dokagilo lə'ne pəti tado k'elta lə Luwə. Toji Juwipi'gi kadi gəri toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. ⁶ Nan Juwipi'gi tanyi'ə rə, taji'ə, adi Pol jəngi bu ku lə'ne ta de'ti, ə el'de ene: «Ta mosi'se in do'se'ti! M'ar njay. Ningə ki ngosine kin, de'gi ki in Juwipi'gi el ə m'a m'aw ki ro'de'ti nga.» ⁷ Be ə, Pol in non, aw be lə Titusi Jusitusi, ki in de kare ki nje kəsikurə Luwə, ki kəy li'ə ndunə nan ki kəykawnan lə Juwipi'gi. ⁸ Kirisipusi, ki in njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi in ki de'gi ki me kəy'ti lə'ne ba pəti, uni me'de adi Burəbe. Taa de'gi ki Korenti ngayn, ki oyi ta lə Pol kaa uni me'de to, adi rai'de batəm.

⁹ Ndo kare kondə, Burəbe el Pol ta me nii'ti ene: «Bol el, elta ki nonyi'ti, um uti ta'i el. ¹⁰ Tado m'in sə'i nan'ti, de madi kare ki a ulə ji'ne kadi ɔdi toki majel goto. De'gi ki in de'gi lə'm in ngayn me bebo'ti kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi'n Korenti'ti bal kare ki nanyi mehen, ndo'n de'gi ta lə Luwə.

Pol ra non Galiyon'ti

¹² Dokagilo'ti ki Galiyon in'n nje konbe ki Akay'ti, Juwipi'gi doi ta nan'ti do Pol'ti, adi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti, ¹³ eyina: «De kam isi aw ki de'gi kadi ɔsi do'de nanga non Luwə'ti, kigo ndukun'ti el.» ¹⁴ Pol ra kadi to n'el ta ningə, Galiyon un ta ta'ne'ti kete el Juwipi'gi ene: «Kin ə re in ta lə nya təl, eke ta lə majel madi ki ngan ngayn ə to be ə, re m'a m'oo ta lə'se, in Juwipi'gi. ¹⁵ Nan toki in ta ki manjinan'ti ki ɔjido ta'gi, ki togi ki ndukun'gi lə'se ki sɔw do'se kin ə, rai dann'se'ti non. M'in m'a m'gangi ta ki be kin el.» ¹⁶ Ningə tuwə'de lo gangi ta'ti kə. ¹⁷ Ə low'ə'ti non, de'gi pəti uwəi Sositenn ki in njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi, tindəi'ə lo gangi ta'ti non, nan isi Galiyon nya kare do'de'ti el.

Pol təl aw Antiyosi'ti

¹⁸ Pol təl isi Korenti'ti non dokagilo asi ta'ti bay. Ningə go'ti, inyə ngannkon'gi, ə un tokibo kaw ki Siri'ti, nan'ti ki Pirisil ki Akilasi. Pol adi ngisəi do'a Sankire'ti, tado un mindi'ne adi Luwə†. ¹⁹ Awi tei Epeji, Pol inyə Pirisil ki Akilasi ə aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, manjinan ta'ti se'de. ²⁰ Juwipi'gi kin dəji Pol kadi isi se'de ndo'gi nden bay, nan Pol ndigi el. ²¹ Ningə loki ɔti isi aw el'de ene: «Ndo ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m'a m'təl to m're ro'se'ti bay,» ningə inyə'de Epeji'ti ə in me tokibo'ti ə aw. ²² Ningə un to Epeji'ti, aw Sejare'ti. Lo ki te Sejare'ti, aw uwə ji Njekawnan'gi, ə un row aw Antiyosi'ti. ²³ Pol ra ndo'gi non nden, ə təl ilə do'ne gogi. Aw te Galasi'ti ki Piriji'ti, adi togi njendo'gi pəti.

Apolosi me be'ti ki Epeji ki me be'ti ki Korenti

* 18:5 18.5 17.15 † 18:18 18.18 Kor Isirayel'gi 6.5-18

²⁴ Juwipi kare ki to'a nan Apolosi, ki in de ki ginn'ə in Alegijandiri'ti re Epeji'ti. In de ki bal ta to ta'a'ti, taa gər ta lə Luwə maji to. ²⁵ Ndoi'ə row ta lə Burəbe, adi iləmbər ta lə Jeju ki ronel ki ngayn, ndo de'gi nya ki do Jeju'ti ki gorow'ə'ti. Nan k'in ə, gər batəm lə Jan par. ²⁶ İlə rə'ne, elta lə Luwə kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki me ki tinyi katı. Nan loki Pirisil ki Akilasi oyi'ə lo kelta'ti, bari'ə rə'de'ti, oji'ə gorow lə Luwə ar njay, adi'ə gər. ²⁷ Go'ti, ndigi kaw Akay'ti, ə ngannkon'je'gi ndigi do'ti si'ə, adi rai makitu adi njendo'gi ki Akay'ti kadi uwəi'ə rə'de maji. Loki aw te Akay'ti, kigo memaji'ti lə Luwə, ra ki nje ki uni me'de adi Luwə ngayn. ²⁸ Tado dum do Juwipi'gi ki togi ta lə'ne, taga wangi takum de'gi'ti. Toji, ki ta lə Luwə ji'ne'ti, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

19

Pol in me be'ti ki Epeji

¹ Dokagilo'ti ki Apolosi in'n Korenti'ti, Pol ində dənangi ki mbal'gi in'ti ki dənangi Aji'ti gangi, ə re te Epeji'ti. Ingə njendo'gi lə Jeju ki nan'gi'ti non. Adi dəji'de ene: ² «Loki uni me'se adi Jeju kin, ingəi Ndil Luwə wa?» Ə təli iləi'ə'ti eyina: «Jagi, k'oo ka j'oo kete kadi Ndil Luwə in non el.» ³ Pol təl dəji'de bay ene: «Batəm ki bann ə ingəi wa?» Eli eyina: «J'ingə batəm lə Jan Batisi.» ⁴ Be ə, Pol el'de ene: «Oyo, Jan ra batəm Isirayel'gi kadi tōri ndu'de do majel'gi'ti lə'de. Ə təl el'de bay kadi to uni me'de adi de ki a re go'ne'ti non, adi de'ə kin in Jeju*» ⁵ Loki oyi ta'gi kin ningə, adi rai'de batəm me to Burəbe Jeju'ti. ⁶ Be ə, Pol ində ji'ne do'de'ti, ə Ndil Luwə risi do'de'ti. Ningə tumginn kadi elita ki ndonnta'gi ki dangi dangi num, ta elita ki ta Luwə'ti num to. ⁷ Dingəm'gi pəti ki rai lo nya'gi'ti kin asi dōgi gidə in joo. ⁸ Go'ti, asi nanyi mutə go nan'ti, Pol te ə aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, el'de ta ki me ki tinyi katı kibo. İləmbər konbe lə Luwə, sangi uwə'de ki ta, kadi oyi to ta ki rəta'ti kadi tai ta kin to. ⁹ Nan Juwipi'gi ki nan'gi dann'de'ti me'de ngan, adi mbeti kadi uni me'de. Elita kidi nyando lə Pol ki oji gorow ta lə Burəbe kin takum bulə de'gi'ti. Be ə, Pol inyə'de ə oti aw ki njendo'gi me kəy ndo nya'ti lə de ki to'a nan Tiranusi. Ningə ki ndo'gi kare kare pəti, ndo'de nya. ¹⁰ Nyando kin, Pol ra kul'ə asi bal joo. Be ə, ra adi Juwipi ki de'gi ki in Juwipi'gi el ki isi dənangi Aji'ti, oyi ta lə Burəbe. ¹¹ Luwə ra nyakoji'gi ki əti bol ki takul Pol. ¹² Adi, de'gi oyi ta ku'gi ki kare ki ta ku ki ji'ə oti, awi oti njemonyi'gi adi ingəi lapiya num, ndil'gi ki majel kaa anyinan ko num to.

¹³ Juwipi'gi ki nan'gi ki nje njiyə kigo be'gi, kadi n'tuwəi ndil'gi ki majel, ingi kaa gei kadi n'bari to Burəbe Jeju do de'gi'ti ki in ginn togi'ti lə ndil'gi ki majel to. Adi eli eyina: «Me to Jeju'ti ki Pol isi iləmbər ta li'ə, m'dəji'se kadi tei ko.» ¹⁴ De'gi ki njera nya be kakin, in siri. In ngann'gi lə Juwipi kare ki to'a nan Seba ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. ¹⁵ Ndil ki majel təl ilə'de'ti ene: «M'gər Jeju, taa m'gər de ki in Pol to, nan ingi, in nan'gi wa?» ¹⁶ Lo kin'ti, de ki ndil ki majel sii me'ə'ti kakin ində ur do'de'ti uwə'de tosošo. Ningə ində'de kində ki de oo go madi'ne el, adi tei me kəy'ti ki kanyi ki rə'de kare, ki ku ki gangi rə'de'ti bati bati ki mosi. ¹⁷ De'gi pəti ki bebo Epeji'ti, ki Juwipi'gi nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el, gəri go nya ki ra nya kin maji. Ingə pəti bol ra'de, adi osikurə Burəbe Jeju. ¹⁸ De'gi ngayn ki in njekunme'gi rei tōrindu'de, ə eli kulə ra'de'gi ki majel ki taga non de'gi'ti. ¹⁹ Nje ki nan'gi ngayn dann njera mboli'gi'ti,

* 19:4 19.4 Mat 3.11; Mrk 1.4,7-8

rei ki makitu ra mboli'gi læ'de, kaw i ki dɔnan'ti ə uləi por takum de'gi'ti. Ndogi se'de makitu'gi læ'de kin asi silə dər dɔ mi†. ²⁰ In be ə, ki takul tɔgi læ Burəbe, ta læ Luwə sanan ki lo'gi'ti ki kete kete ki tɔgi'ne tɔ. ²¹ Go nya'gi'ti kin, Ndil Luwə ɔsi Pol adi un ndu'ne kadi n'aw bebo Jerujalem'ti. Dɔ row kaw'a'ti, ində dɔnangi Maseduwann ki Akay gangi. Ningə Pol el ene: «Re m'aw m'te bebo Jerujalem'ti ə, maji kadi m'aw m'oo dɔnangi Rɔm tɔ.» ²² Pol ulə ki njera si'ə kulə'gi joo, Timote ingi ki Erasi adi'de awi dɔnangi Maseduwann'ti. Ningə inbe, isi dɔnangi Aji'ti ba njaba bay.

Nya ki ra nya Epeji'ti

²³ Dɔkagilo'ə'ti kin, ta kasi nan el kibo ngayn in dɔ row ta'ti læ Burəbe me be'ti ki Epeji. ²⁴ De kare ki tɔ'a nan Demetriyusi, in kodi ki njera ningə kasi'gi. In njera ngann kəy yo ki dene ki a bari'ə nan Artemisi. Kulə kin ra adi in soti ki njekulə'gi li'ə ngayn. ²⁵ Be ə, Demetriyusi kaw kodi'gi ki de'gi pəti ki isi ki dɔ'de taa ki takul kulə kin nan'ti, ə el'de ene: «Madi'm'gi, in gəri kadi in ki takul kulə kin ə, j'isi j'ingəi nya maji. ²⁶ Ingi oyi ki kum'se taa ki mbi'se tɔ, kadi in Epeji'ti ne par el, nan dɔnangi Aji'ti ba pəti, ə dingəm ki tɔ'a nan Pol kam təl dɔ bulə de'gi basi. In el'de ene: «Kagi yo'gi ki de'gi rai ki ji'de in Luwə el.» ²⁷ In kulə'gi ki j'isi rai kin par ə de'gi a oyi to nya ki kare el, nan kəy læ luwə ki dene kibo ki in Artemisi kin kaa, de'gi a oyi'ə nya madi'ti el tɔ. Lo kadi de'gi a eli eyina: «Artemisi in yo ki dene ki bo,” goto. Artemisi ki de'gi ki dɔnangi Aji'ti ki ndəgi dɔnangi ba pəti ɔsikurə kin.» ²⁸ Loki kodi'gi oyi ta'gi kin ningə, wongi ra'de ngayn, adi tumginn kadi elita ki ndu'de ki boi eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.» ²⁹ Kalangi ba go'ti ningə, lo singə səkitə ki ta tat'a ba me bebo'ti. De'gi ndəri Gayusi in ki Arisitarki, de'gi ki Maseduwann'ti, ki in madi mbah læ Pol kum'de'ti, ə ngodi tɔl'de ki tambalo'ti. ³⁰ Pol ndigi kadi n'toji rɔ'ne bulə de'gi, nan njendo'gi ɔgi'ə. ³¹ Ningə basa madi Pol madi ki in de kibo ki dɔnangi Aji'ti, uləi kulə rɔ'a'ti, eli'ə kadi aw tambalo'ti el. ³² Tambalo'ti, nya ki to ar njay dɔ de'gi'ti goto: Ta'gi ki isi te ta de'gi'ti in ta'gi ki dangi dangi. Ningə de'gi ngayn dann madi'de'gi'ti gəri ginn nya ki kawinan el. ³³ De'gi ki nan'gi dann bulə de'gi'ti ɔri ginn nya ki ra nya kin adi Alegijandir ki Juwipi'gi indəi'ə to njekundo'de kin ad'a oo. Alegijandir ulə ji'ne taa, dəji'n de'gi kadi rai keke, tado ge k'elta, ɔrta dɔ'de'ti. ³⁴ Loki gəri'ə kadi in Juwipi ningə, ingi pəti uləi bilə ki ndu'de kibo asi ngirə kadi joo ge be eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.» ³⁵ Ta tolta'a'ti ningə, njendo ndukun ki me bebo'ti, re ra adi lo to jijiji, bay taa el'de ene: «In de'gi ki Epeji'ti, nan ə gər kadi be ki Epeji'ti, in njengəm kəy læ Artemisi ki in yo ki dene ki in kibo kin el ə, eke nan ə gər kadi in nje ngəm mbal ki in banakum'ə ki in dɔran'ti osi el wa?» ³⁶ In kin in nya ki dum manji. Maji kadi uwəi hangal'se indəi nanga, ə in mərita ta rai nya. ³⁷ Ingi ə ɔri de'gi kam rei se'de ne, nga, nya madi ki majel ki rai ɔsi takəy kin goto, taa elita ki mal dɔ luwə'ti lə'je ki dene Artemisi el tɔ. ³⁸ Re Demetriyusi in de'gi ki nje ra kulə'gi læ'ne, rai ta ki de madi ningə, ndo gangi ta'gi to'i non, ə maji kadi awi oyi njegangi ta'gi. ³⁹ Re nya madi ki rangi to non kadi dəji ə, ndo ki kadi nje kində manji ta'gi kin ki gorow'ə'ti to non. ⁴⁰ Nya'gi ki rai nya bone kin, asi kadi de'gi iləi ta dɔ'je'ti to nje k'aldɔ ndu'gi, tado ta madi ki j'a j'eli ə j'a j'ori ta dɔ'je'ti, ki oji go kawnan læ de'gi ki bone kin goto. Be ə, go ta'gi'ti ki njendo ndukun el, tuwə de'gi adi sawanyinan.

20

Pol aw dɔnangi Maseduwann'ti

¹ Loki wongi læ de'gi yokiro ningə, Pol ulə ɓar njendo'gi, ulə dingəm me'de'ti ɓay ta ra'de lapiya ə ɔti aw Maseduwann'ti. ² Pol ingə dɔkagilo'gi ngayn ulə'n dingəm me njekunme'gi'ti loki isi ində dɔnangi kakin gangi. Ningə gangi ki kete non aw Giresi'ti. ³ Pol isi'ti non nanyi mutə. Dɔkagilo'ti ki kadi un tokibo kaw ki dɔnangi Siri'ti ningə, gər kadi Juwipi'gi uləi ta'de nanga kadi n'rai si'ə nya ki majel. Be ə, təl un row ki Maseduwann'ti. ⁴ Mbunə de'gi'ti ki dani'ə a ingə Sopater ki ngonɔ læ Pirusi ki Bere'ti num, Arisitarki in ki Segondusi ki in de'gi ki Tesaloniki'ti num, Gayusi ki Dərbi'ti num, Timote num, taa Tisiki num in ki Tiropim ki in de'gi ki dɔnangi Aji'ti num tɔ. ⁵ De'gi kin ɔti kete non'je'ti, awi nginəi'je Tirowasi'ti. ⁶ J'in ə, go ndo'gi'ti læ mapa ki ra ki hum ɔd'ɔ el, ə j'al me to'ti me ɓe'ti ki Pilipi j'isi j'aw. J'aw, ji ra ndo mi row'ə, ə j'aw j'ingə madi'je'gi Tirowasi'ti, ji ra ndo siri.

Pol me ɓe'ti ki Tirowasi

⁷ Ndo Dɔmasi, ji kawnan tado kuso mapa, Pol a aw lo ti'ti, adi elta ki njendo'gi. Be ə, elta ratata dann lo dɔ'a'ti. ⁸ Ji kawnan me kəy'ti ki in dɔ mad'a'ti taa. Ningə me kəy'ti kakin, lambi'gi ngayn in səm'ti non. ⁹ Loki Pol isi elta adi ngal, Basa kare ki tɔ'a nan Etikusi isi penetir'ti, to ɓi kanum, adi ɓi un'ə, in kəy'ti ki nja mutə dɔ mad'a'ti, te osi. Loki de'gi eyina n'uni'ə ə, basa oy. ¹⁰ Pol ur nanga, dow ro'ne dɔ'a'ti ə un'ə ji'ne'ti ə el'de ene: «Adi me'se gangi mann el nan to kum ɓay!» ¹¹ Go'ti, Pol təl ala taa gogi, gangi mapa sɔ. Un ta ki ta'ne'ti gogi biti taginnlo'ti, ə ɔti aw. ¹² Nga ningə, de'gi ɔri basa awi si'ə ɓe kumngayira, adi de'gi pəti me'de osi nanga.

Pol in Tirowasi'ti aw Mile

¹³ J'in j'aw kete ki to me ɓe'ti ki Asosi. Me ɓe'ti kin ə, j'a j'uni Pol nan'ti se'je. Tado kigo kojitara'ti li'ə, ge kadi n'un row ki nja'ne. ¹⁴ Loki re ingə'je Asosi'ti, j'uni'ə me tokibo'ti nan'ti se'je ə j'awi Mitilene'ti. ¹⁵ Lo ti go'ti ningə, j'ɔti non me tokibo'ti ka ɓay, ji re ji te ta lo'ti ki Kiyo. Ndo ki go'ti ningə, ji te Samosi. Ndo ki nja sɔ ɓay ta ji te Mile'ti. ¹⁶ Pol ndigi kadi n'ra lo kati Epeji'ti el nan pa nya ta dɔkagilo dər dɔ'ne'ti dɔnangi Aji'ti. Ge kadi n'aw kalangi kadi re to'n bann inɓe kaa, ndo Pantəkoti osi dɔ'ne'ti Jerujalem.

Pol elta ngatɔgi'gi me ɓe'ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol in me ɓe'ti ki Mile ə, ulə ɓar ngatɔgi'gi læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti. ¹⁸ Loki rei tei ro'a'ti ningə, el'de ene: «In gəri row panjiyē'm dɔkagilo'gi pəti ki m'in'n sese nan'ti, tumginn'ə dɔ ndo ki dɔkete'ti ki m're'n dɔnangi Aji'ti. ¹⁹ M'ra kuləɓər læ Burəɓe ki dɔ ki sɔl lom lom, me mann non'ti ki me nya nan'gi'ti ki m'ingə ki row'gi ki dangi dangi ki gorow kulə ta nanga ki in ro Juwipi'gi'ti ki madi. ²⁰ Gəri ɓəti, m'iyə'se dɔ nya madi kare el. M'ilə'se mbər Poyta ki maji ta m'ndo'se nya'gi pəti ki a ra sese maji tɔ, taga dann bulə de'gi'ti num, me kəy'gi'ti num tɔ. ²¹ M'iləmbər m'ɓar'n Juwipi'gi num, Gireki'gi num kadi təlɔ ro'de go Luwə'ti ə inyəi gorow njiyē'de'gi ki majel kin kɔ, taa kadi uni me'de adi Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti tɔ. ²² Ki ngosine kin, Ndil Luwə ində dɔ'm'ti, adi m'nji m'aw Jerujalem'ti ki kanji kadi m'gər nya ki a ra'm nu. ²³ Nya ki m'gər, me ɓebo'gi'ti kare kare ki m'te'ti Ndil Luwə el'm ta adi m'gər toki dangay'gi

ki kon'gi isi nginəi m'in non. ²⁴ Ki ojido'm, kisikidotaa lə'm in nya madi takum'ti el. Nya ge lə'm in kadi m'aw ratata m'tolta ngodi lə'm, ə kadi m'ra kuləbər ki m'ingə ji Burəbe Jeju'ti kin maji. Adi in kulə kiləmbər Poyta ki maji ki ojido memaji lə Luwə. ²⁵ Ningə ngosine, m'gər kadi ingi pəti ki m'njiyə dann'se'ti ə m'ilə'se mbər Poyta ki maji ki ojido konbe lə Luwə kin, de kare kaa a oo'm el ratata nga. ²⁶ In be ə, m'elta lə'm taga ar njay bone, ta mosi'se pəti goto do'm'ti. ²⁷ Tado kojitarə'gi lə Luwə pəti, m'iləmbər do'ti madi oyi. Nya ki m'iyə do'a rə'se'ti goto. ²⁸ Indəi kumkədi do rə'se'ti inbe'gi, taa do nyakul'gi'ti ki in Njekawnan ki Ndil Luwə adi'se kadi ngəmi'de kin to. Maji kadi indəi kum'se go Njekawnan'gi'ti lə Luwə ki ndogi'de ki mosi'ne, to njekul nyakul'gi ki maji. ²⁹ M'gər kadi loki m'a m'goto dann'se'ti, de'gi madi ki a toi to jagum'gi ki nje mendul, a rei uri dann'se'ti ə a rai Njekawnan'gi majel. ³⁰ Ningə mbunə'se'ti inbe'gi kaa, de'gi madi a təli nje rugi ta ki rəta'ti kadi təli nje kawnan madi'gi njendo'gi'ti lə'de. ³¹ Maji kadi sii do nja'se'ti, adi me'se olo do'ti, toki me bal'ti ki mutə ki m'ra dann'se'ti, kondə'ti ki kada, kare kare pəti, m'inyə ta kulə dingəm me'se'ti el, ki mann non ki kum'ti. ³² Ningə ngosine, m'ulə'se ji Luwə'ti, taa m'ndəji'se ki ta li'ə kigo memaji'ti li'ə to. Ta kin aw ki togi kadi adi togi me kunme'ti, taa Luwə a adi'se nya maji'gi pəti ki isi ngəm tado lə de'gi pəti ki ində'de ta dangi. ³³ Lo ki m'in dann'se'ti, m'ra kumnda nar, eke ər eke ku lə de madi dann'se'ti el. ³⁴ Inbe'gi gəri bəti, kadi ki ojido kisikidotaa lə'm, eke yan madikulə'm'gi, m'ra kulə ki j'i'm m'inbe. ³⁵ M'oji'se ki lo'gi pəti, eke ki dəkagilo'gi pəti kadi rai kulə be kadi indəi kum'se go nje yai'gi'ti. Ningə maji kadi me'se olo do ta'ti ki Burəbe Jeju inbe el ki ta'ne ene: «Majikur in ngayn do de'ti ki adi utə de ki isi taa.» ³⁶ Go ta'gi'ti ki Pol el kin ningə, ɔsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki Luwə nan'ti se'de pəti. ³⁷ Ningə go'ti, ingi pəti, buki nan ki non'ti, ə ɔsi mindi Pol'ti uwəi'ə, ə orei'ə ki rə'de'ti. ³⁸ Ta li'ə ki el'de ene: «A oyi kum gogi el,» kin ər togi'de ngayn. Ningə dani'ə biti awi si'ə ta to'ti.

21

Kaw Pol ki Jerujalem'ti

¹ Go k'inyə nan'ti ki ngatogi'gi lə Njekawnan'gi ki Epeji'ti, j'al me to'ti, ə j'aw njururu do dor'ti ki to'a nan Bulə de'gi. Lo ti go'ti ningə, ji te me bebo'ti ki Rodi. J'oti Rodi'ti ə j'aw bebo'ti ki Patara. ² J'ingə tokibo isi aw Penesi'ti adi j'al me'ti j'aw si'ə. ³ Loki j'oo do dor Sipir ki kum'je be ningə, j'inyə ki holo be ə j'ər taa ki dənangi Siri'ti. J'awi j'ur nanga Tir. Lo kin'ti non ki a ɔri nya'gi ki me to'ti nanga. ⁴ J'ingə njendo'gi me be'ti kakin non, adi j'isi se'de asi ndo siri. Njendo'gi kakin, Ndil Luwə ɔsi'de adi eli Pol kadi aw Jerujalem'ti el. ⁵ Nan loki dəkagilo lə'je asi ningə, j'ində taa, j'un tarow lə'je. Njendo'gi pəti, ki ne'de'gi ki ngann'de'gi dani'je biti tei se'je gidi bebo'ti. Low'ə'ti non, j'ɔsi məkəsi'je nanga ta ba'ti, j'elta ki Luwə. ⁶ Go'ti, loki j'el nan ta'gi ki dɔboy'ti ki kadi j'inyə'n nan, ə j'ala me to'ti ə ingi təli ki be'gi lə'de to. ⁷ J'ində ngangı kaw mbah lə'je ki tokibo, loki j'in Tir'ti ji re ji te Tolemayisi'ti. Me bebo'ti kin non, j'uwə ji ngannkon'je'gi, ə j'isi se'de ndo kare. ⁸ Lo ti do'ti ningə, ji re ji te Sejarə'ti. J'aw me kəy'ti lə Pilipi ki in nje kiləmbər Poyta ki maji, ki in mbunə de'gi'ti ki siri ki nje kində kum'de go nya maji'gi'ti lə Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti*. J'isi rə'a'ti non. ⁹ Me kəy'ti li'ə, ngann dene'gi so ki gəri dingəm el bay, ki in njekelta

* 21:8 21.8 6.5, 8.5

ki ta Luwə'ti sii səm'ti non. ¹⁰ J'isi me kəy'ti lə Pilipi kakin ji ra ndo ngayn nga a kadi njekeltakita Luwə'ti ki to'a nan Agabusi in Jude'ti re ingə'je non†. ¹¹ Njekeltakita Luwə'ti kakin un ndar dō bədi lə Pol dō'n ji'ne'gi ki nja'ne'gi, ningə el ene: «Ndil Luwə ene, me bebo'ti ki Jerujalem, Juwipi'gi a dōi'ə to ndar dō bədi kin be. Ningə a iləi'ə ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.» ¹² Loki j'oo ta kin ningə j'in ki ngannkon'je'gi ki Sejure'ti j'uwə nja Pol, ji dəj'ə kadi aw Jerujalem'ti el. ¹³ Nan Pol ilə'je'ti ene: «Ononyi'se kadi nonyi adi me'm gangi mann. M'in Pol m'in ndəkba kadi de'gi dōi m'in par el, nan re ojido koy kaa, m'in ndəkba kadi m'oy tado to Burəbe Jeju Jerujalem'ti.» ¹⁴ Loki j'oo kadi Pol təl rō'ne go ta'gi'ti ki j'el'ə el, j'in kaa ji təl ji ta kon to, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi lə'ne par. ¹⁵ Go ndo'gi'ti ki ji ra dōnangi Sejure'ti, ji ra go rō'je ə j'oti j'aw Jerujalem'ti. ¹⁶ Njendo'gi ki madi ki Sejure'ti awi se'je nan'ti Jerujalem'ti. Loki ji te Jerujalem'ti ningə dani'je me kəy'ti ki de madi ki to'a nan Minason, adi j'isi'ti. In de ki Sipir'ti. In ki kare mbunə njendo'gi'ti ki dəkete. ¹⁷ Loki ji re ji te Jerujalem'ti, ngannkon'gi uwəi'je rō'də'ti ki ronel ki əti bol. ¹⁸ Lo ti dō'ti, Pol aw se'je me kəy'ti lə Jaki. Lo kin'ti ə, j'ingə ngatogi'gi lə njekawnan'gi pəti, səm'ti non. ¹⁹ Go kuwə ji'ti ki Pol uwə ji'de ningə, ər'de poy nya'gi ki Luwə ra tado ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, ki takul kulə li'ə kin, bere bere adi'de oyi. ²⁰ Go nya'gi'ti ki Pol ər'de poy'o kin ningə, uləi toji dō Luwə'ti, ə eli Pol eyina: «Ngonnkon'je, ində kum'i oo, Juwipi'gi dər banyi banyi ə uni me'de adi Jeju, nan pəti uwəi go ndukun lə Moji ngan. ²¹ Ningə ki ngəsi'ne kin oyi ta dō'i'ti toki isi ndo Juwipi'gi pəti ki sii to mbah'gi dōnangi'gi'ti ki rangi kadi inyəi go ndukun'gi lə Moji kō num, el'de kadi uəi mōti ngann de'gi el num, taa nya jibəlbə'gi lə Juwipi'gi kaa kadi uni go'ə el num to. ²² Adi ji mar dō nya'ti kadi ji ra, tado a oyi poy'i kadi in re ka par am! ²³ Be ə, maji kadi ra nya'gi ki j'a j'eli kam. J'aw ki de'gi so mbunə'je'ti ne ki uni mindi'de kadi n'indəi rō'de ta dangi tado lə Luwə. ²⁴ Maji kadi ər de'gi kin go'i'ti, ə ra se'de nyajibəlbə kar rō dō majel'ti, ə ugə dō'de kadi ngisəi dō de‡. Ningə de'gi pəti a gəri kadi poy ta'gi pəti ki oyi ojido'i in ta'gi ki ngom. Tado inbə ki dō'i, təl rō'i go ndukun'gi'ti lə Moji. ²⁵ Ki ojido de'gi ki in Juwipi'gi el ki uni me'de, ndukun'gi ki ji ndangi j'ulə'n j'adi'de, in kadi soi da ki iləi kadikare'ti bəri'n yo el num, kadi soi mosi el num, da ki de mbir m'ində el, ə kadi sangi nan kigo lo kaya'ti kaa, kadi goto dann'de'ti to§. ²⁶ In be ə, lo ti go'ti ningə, Pol aw ki de'gi ki so kakin, ar rō'ne se'de, ningə go'ti ur nati Kəy'ti lə Luwə, oji ndo ki ginn kar rō lə'de a gangi'n, ə kadi de ki ra dann'je'ti a re'n ki kadikare, kadi adi Luwə.

De'gi uwəi Pol

²⁷ Loki nanyi ndəkba kadi ginn ndo ki siri gangi, Juwipi'gi madi ki in dōnangi Aji'ti, oyi Pol Kəy'ti lə Luwə kakin. Suləi bulə de'gi dō'a'ti ə osi si'ə uwəi'ə, ²⁸ ningə elita ki ndu'de ki bo eyina: «In de'gi ki Isirayel, rei osi ginn'je! De kam ə, in njendo de'gi ki lo'gi pəti kadi osi ta de'gi lə'je num, ndukun'gi lə'je num taa kəy'kawnan kin num to. Ningə ki rangi bay, re ur ki de'gi ki uəi mōti'de el nati Kəy'ti lə Luwə kadi təl'n lo ki ar njay kin, lo ki to njen'ti.» ²⁹ Elita kin be, tado kete oyi Tiropim, de ki bebo Epeji'ti si'ə me bebo Jerujalem'ti, adi məri me'de'ti toki Pol re ur si'ə Kəy'ti lə Luwə. ³⁰ De'gi rai njir dōnan'ti me bebo'ti ki Jerujalem'ti ba pəti. Ningə de'gi tei ki lo njon njon isi rei bur bur. Rei uwəi Pol tei si'ə Kəy'ti lə Luwə ki taga.

Ningə tanan'ti non uwəi takəy'gi uti. ³¹ De'gi sangi kadi n'toli Pol. Ningə kete bay taa kadi toli'ə, poyta osi mbi ki boi'ti ki dō njero'gi'ti ki Rōm'ti kadi bebo Jerujalem ba pəti ra ki nja'ne taa. ³² Tanan'ti non par ə, indəi taa buki njero'gi kibo'gi ki dō kuti njero'gi'ti ki bu, ə anyi ngodi ki rō bulə de'gi'ti. Loki bulə de'gi kakin oyi kibo ki dō njero'gi'ti ki njero'gi ningə, tai kon ta kində Pol'ti. ³³ Loki re te rō bulə de'gi'ti, kibo ki dō njero'gi'ti kakin oti ndəkba ki rō Pol'ti, un ndu'ne adi uwəi ə, ə adi dōi'ə ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ene: «Nan in dingəm kam wa? Ə ri ə ra wa?» ³⁴ Ningə ta ki yəti to dangi dangi dann bulə de'gi'ti, ta lə'de un go nan el. Adi lo kadi kibo ki dō njero'gi'ti kakin oo ta ki rōta'ti goto. Be ə un ndu'ne kadi ai ki Pol me ndogi bər'ti ki ngal, lo kisi njero'gi'ti ³⁵ Loki Pol re te rigi lo njiyə'gi'ti kin ningə, lowə goto adi njero'gi uni'ə, tado bulə de'gi bətirəi'ə ki wongə ngayn. ³⁶ Bulə de'gi ki sii njiyəi go'ə'ti muki muki eli ki ndu'de ki boi eyina: «Kadi toli'ə!»

Pol elta ngannkon'ne Juwipi'gi

³⁷ Kete bay taa kadi njero'gi awi si'ə me ndogi bər'ti ki ngal ki lo kisi'de'ti, Pol dəji ta kibo ki dō njero'gi'ti ene: «A adi'm tarow kadi m'a m'el'ta kare wa?» Kibo ki dō njero'gi'ti kakin dəj'ə ene: «In gər kelta Gireki bəti wa? ³⁸ M'gər el adi m'oji m'ene in de ki Ejipiti ki ndəki me ndo'gi'ti ki gogi ne kin, sulə de'gi adi rai wongə, ə ər'de asi de'gi dər so ki nyakati'gi ji'de'ti, ə ur'n mu kin.» ³⁹ Ə Pol ene: «Jagi, m'in Juwipi ki bebo'ti ki Tarsi ki dōnangi Silisi'ti, m'in de ki me bebo'ti ki to'a bar, ə nja'i ba inyə'm taa adi m'el de'gi ta.» ⁴⁰ Be ə, kibo ki dō njero'gi'ti ad'a tarow. Pol ində ra taa dō rigi lo njiyə'ti, buki ji'ne dəji'n bulə de'gi kadi uri mbi'de. Loki lo to jijiji ningə, el'de ta ki ta Ebirə.

22

¹ Pol el ene: «Ngannkon'm'gi ki bai'gi, uri mbi'se maji kadi oyi ta ki m'aw to m'el'se ngəsi'ne kadi m'manji'n ta dō rōm'ti kin.» ² Loki oyi kadi Pol el'de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jijiji inbe bay kadi n'oyi ta li'ə. ³ Be ə Pol el'de ene: «M'in Juwipi ki oji m'in Tarsi'ti, ki dōnangi Silisi'ti. Nan oti m'in Jerujalem'ti ne. Gamaliyē* ə in njendo'm ndukun lə kaw'je'gi kadi m'gər maji maji. Kete m'tingə bil tado lə Luwə toki rai ngəsi'ne kin be to. ⁴ M'adi kon de'gi ki nje kun go nyando ki m'nji m'ndo kin kadi ki asi ta koy'de. M'uwə'de: dene'gi ki dingəm'gi, m'to'de m'tilə'de dangay'ti. ⁵ Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi pəti asi kadi a manyinaji lə'm dō ta'ti kin. Inbe'gi ə m'taa makitu ji'de'ti kadi m'aw m'uwə'n ngannkon'gi ki Damasi'ti ki nje kun go nyando kin. M'uwə'de kadi m're se'de Jerujalem'ti ne m'buki'de dangay'ti. ⁶ Loki m'in dō row'ti, m're ndəkba ki Damasi'ti, ningə ki kadi ki in ndəkba ki jam dō be ə, tanan'ti non par ə, kunji kibo ngayn in dōran'ti re unji gugi dō'm. ⁷ M'osi ki takum nanga, ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: «Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?» ⁸ Ə m'ilə'ti m'ene: «In nan ə Burəbe?» Ningə təl el'm ene: «In m'in Jeju ki Najaret'i'ti ki isi ad'a kon.» ⁹ Nje ki in sə'm oyi kunji kakin maji, nan oyi ndu'de ki isi el'm ta el. ¹⁰ Lo kin'ti, m'dəj'ə m'ene: «Burəbe, in ri ə kadi m'ra wa?» Nga a Burəbe el'm ene: «Ində taa aw Damasi'ti non, ə a eli'nu nya'gi pəti ki kadi ra.» ¹¹ Kunji ki əti bol ngayn kakin ra adi kum oo lo el, adi de'gi ki in sə'm ndəri m'in to ndər ə ai sə'm Damasi'ti. ¹² Ningə Burəbe Damasi'ti, dingəm kare ki bari'ə nan Ananiyasi

* 22:3 22.3 5.34 † 22:5 22.5 4-5, 8.3, 9.1-2

isi non. In de ki njera go ndukun'ti, adi Juwipi'gi pəti ki Damasi'ti ndigi ta li'ə ngayn. ¹³ In ə aw rə'm'ti el'm ene: "Ngonnkon'm Sol, kadi kum'i oo lo." Ningə tanan'ti non par ə kum oo lo adi m'oo'ə. ¹⁴ Ningə el'm ene: "Luwə lə kaw'je'gi mbəti kete nu kadi in gər ndigi li'ə, ə kadi oo Nje ki ra dana, taa kadi oo ta ki ta'a'ti tə. ¹⁵ Tado a in nje mannaji li'ə də nya'gi'ti ki oo ki kum'i num, oo ki mbi num, ki rə de'gi'ti pəti. ¹⁶ Ningə ki ngosine kin, nya ki nanyi kadi de ra goto nga. Ə ində taa, bar tə Luwə, ə ra'a batəm, adi majel'gi lə'i in ki togi ko."»

Pol elta də kulə'ti ki ingə

¹⁷ «Loki m'təl m're Jerujalem'ti, m'nji m'el'ta ki Luwə me Kəy'ti lə Luwə ningə, m'oo nya me ndil'ti. ¹⁸ M'oo Burəbe el'm ene: "In taa kalangi kadi te kə Jerujalem'ti, tado a taai naji lə'i ki a man də'm'ti el." ¹⁹ Lo kin'ti, m'el'ə m'ene: "Burəbe, de'gi kin gəri maji kadi in m'in ə kete m'in nje kaw ki lo kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, m'uwə nje ki uni me'de adi'nu, m'tində de'gi m'tilə'de dangay'gi'ti. ²⁰ Taa loki ndəki isi təli nje mannaji lə'i Etiyenn kin ka, m'in low'ə'ti non tə. Adi ndu'm in nan'ti ki nje təl'ə'gi, m'inbe m'nji ta ku'gi'ti lə'de m'ngəm." ²¹ Nan Burəbe el'm ene: "Aw, tado m'a m'uləi sanyi rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el."»

Pol el toki n'in de ki Rəm'ti

²² Loki uri mbi'de oyi ta lə Pol biti tei də ta'ti kin ə, uni ndu'de ki taa eli eyina: «De ki be kin in de ki kadi goto kə dənangi'ti. In de ki kadi isi ki də'ne taa el.» ²³ Uri kəl ningə, təri ku'gi lə'de tiləi kə, ə kəri bu sananyi ki taa. ²⁴ Lo kin'ti, njekundo njero'gi un ndu'ne kadi awi ki Pol me ndogi bər'ti ki ngal kadi dəji'ə ta ki ndəy kadi el nya ki ra nya ə adi de'gi isi ungi bilə də'a'ti kin. ²⁵ Nan, loki dōi Pol kadi indəi'ə ə, Pol el kibo lə njero'gi kare ki ra non ene: «Adi ai ki togi kadi indəi de ki Rəm'ti ki ta kaa de gangi də'a'ti el waS?» ²⁶ Loki kibo lə njero'gi oo ta kin ningə, aw el kibo ki də'de'ti ene: «Ra nya ki aw to ra kin el, de kam in de ki Rəm'ti.» ²⁷ Lo kin'ti, kibo ki də njero'gi'ti re rə Pol'ti dəj'ə ene: «El'm adi m'oo, in de ki Rəm'ti wa?» Ə Pol el'ə ene: «Oyo, m'in de ki Rəm'ti.» ²⁸ Ə kibo ki də njero'gi'ti el Pol ene: «M'in m'adi nar ngayn bay taa kadi m'təl'n de ki Rəm'ti.» Nan Pol el'ə ene: «Yan'm m'in, oji m'in to koji.» ²⁹ Par ə, tanan'ti non, de'gi ki kete kadi indəi Pol, dəji'ə'n'ə ta kakin təri rə'de gogi. Kibo ki də njero'gi'ti inbe kaa bəl ra'a tə, loki oo kadi Pol in de ki Rəm'ti, ə n'adi dōi'ə ki kulə gindi.

Pol ra non njegangita'gi'ti lə Juwipi'gi

³⁰ Kibo ki də njero'gi'ti sangi kadi n'gər nya inbe ki Juwipi'gi səki Pol kin ar njay. Be ə, lo ti də'ti ningə, adi tuti Pol, ə adi ndu'ne kadi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangi ta'gi lə Juwipi'gi kawinan, ə aw ki Pol non'de'ti.

23

¹ Pol gon njegangi ta'gi lə Juwipi'gi ba, ə el'de ene: «Ngannkon'm'gi, me'm uwə'm ki ta nden el, də ki ra m'ti ki m'ra non Luwə'ti biti bone.» ² Ningə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bəri'ə nan Ananiyasi adi ndu'ne de'gi ki rai kadi Pol'ti kadi indəi ta'a. ³ Ə Pol el'ə ene: «In in ə Luwə a indəi, in bər ki kəy pon gidi'ti kadi nda kare. Si ne kadi gangi ta də'm'ti kigo ndukun'ti, ningə təl aldo ndukun, adi ndu'i kadi indəi m'in bay.»

⁴ Nje ki rai kadi Pol'ti ndəkba eli'ə eyina: «Taji kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi læ Luwə wa?» ⁵ Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi læ Luwə el. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: «A elta ki majel dō ngar'ti læ de'gi læ i' el*."» ⁶ Loki Pol gər kadi de'gi ki kawinan kin, nje ki nan'gi in Sadusi'gi, ə nje ki nungi in *Parisi'gi ningə, un ndu'ne ki taa dann njegangita'gi'ti ene: «Ngannkon'm'gi, m'in Parisi, nje koji'm in Parisi†. Ningə in tado kində ki m'ində me'm dō kində taa lo koy'ti læ njekoy'gi kin ə rei sə'm lo gangi ta'ti.» ⁷ Loki Pol elta kin ə, ta ki manjinan'ti in dann Parisi'gi'ti ki Sadusi'gi, adi de'gi gangi nan. ⁸ Tado Sadusi'gi eli eyina de'gi a indəi taa lo koy'ti el, taa malayka'gi, ki ndil'gi kaa gotoi tō. Nan Parisi'gi eli toki nya'gi kin toi non‡. ⁹ Lo singə səkitə, ə njendangi ndukun'gi ki me kuti'ti læ Parisi'gi indəi taa elita ki tōgi'de eli eyina: «J'in j'oo nya madi kare ki majel rō dingəm'ti kin el. Dəməji ə in ndil eke malayka inbə ə el'ə ta.» ¹⁰ Loki takasinan el aw ki kete kete, kibo læ njero'gi bol kadi de'gi kin in uwəi Pol. Be ə, un ndu'ne adi njero'gi kadi rei ərri Pol awi si'ə me ndogi bər'ti ki ngal gogi. ¹¹ Kondo go'ti ə, Burəbe te bus rō Pol'ti el'ə ene: «Uwə tōgi ba. Toki mannaji lə'm Jerujalem'ti, maji kadi mannaji kin Rəm'ti tō.»

De'gi doi ta nan'ti kadi n'toli Pol

¹² Loki lo ti, Juwipi'gi uni mindi'de kadi n'usoi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli Pol binəm taa. ¹³ Nje ki doi ta nan'ti kin ali dō dōso kare. ¹⁴ Ningə ai eli kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatōgi'gi eyina: «J'un mindi'je ki ngan ngayn kadi j'uso nya el num, j'anyi mann el num, biti kadi ji tōl Pol binəm taa.» ¹⁵ Ningə ki ngosine kin, ingi kadi ndu'se in nan'ti ki njegangi ta'gi, ə kadi awi ingəi kibo læ njero'gi, eli'ə toki gəi kadi re ki Pol non'se'ti kadi indəi manji ta li'ə maji maji oyi. Nga a, loki Pol a re ə, te rō'se'ti el bay ə j'in j'a ji tōl'ō. ¹⁶ Ngonn lə konnann Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol'ti me ndogi bər'ti ki ngal el'ə. ¹⁷ Be ə, Pol bar njekundo kuti njero'gi ki bu kare el'ə ene: «Aw ki ngonn kin rō kibo'ti læ njero'gi. Aw ki ta kare non kadi el'ə.» ¹⁸ Njekundo njero'gi ki bu aw ki ngonn kakin rō kibo'ti ə el'ə ene: «Dangay ki bari'ə Pol ə bari'm, ene m're ki ngonn kin rō'i'ti, toki aw ki ta kare non kadi el'i.» ¹⁹ Kibo læ njero'gi, uwə ngonn kakin ji'ne'ti, rō'ō aw si'ə dow kare, ə dəj'ə ene: «Ta ri ə awi'n kadi el'm wa?» ²⁰ Ngonn kakin el'ə ene: «Juwipi'gi doi ta nan'ti kadi n'dəji nu kadi in te ki Pol lo ti'ti, non njegangita'gi'ti lə'de, toki gei kadi n'indəi manji ta li'ə maji maji n'oyi. ²¹ Nan maji kadi oo ta lə'de el. Tado de'gi ki tei dō so kare a toi row'ə kadi uwəi'ə. Uni ndu'de ki ngan ngayn be kadi n'usoi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli'ə ə binəm taa. Ki ngosine kin, sii dō nja'de'ti, isi nginəi ndu par.» ²² Kibo læ njero'gi, ilə ndu'ne adi ngonn ki basa kakin kadi elta kin kete adi de ki rangi oo el, ə inyə adi aw. ²³ Go'ti, kibo læ njero'gi, bar njekundo njero'gi ki bu in joo el'de ene: «Osi nja njero'gi bu joo nan'ti, nje kal sində'gi dō siri, ə nje ki nungi'gi bu joo tō. Ningə sii dō nja'se'ti kadi ki dōjoo gidə in kare ə, uni tarow ki kaw ki Sejare'ti. ²⁴ Indəi dō sində'gi nan'ti uni Pol tō. Ə kadi awi tei si'ə rō nje konbə'ti Pelisi, ki kanji kadi nya madi ra'a.» ²⁵ Kibo læ njero'gi ndangi makitu kin be adi nje konbə ene: ²⁶ «M'in Kilodi Lisiyasi ə m'ndangi makitu kin m'ad'i kibo lə'm, nje konbə Pelisi. Nya ki dəkete, m'uwə ji'il! ²⁷ Ningə dingəm kin, Juwipi'gi uwəi'ə kadi re a tōli'ə, ə loki m'oo kadi in de ki Rəm'ti, m'aw ki njero'gi m'taa'ən ji'de'ti.

* 23:5 23.5 Tekitaga 22.27 † 23:6 23.6 26.5; Plp 3.5 ‡ 23:8 23.8 Mat 22.23; Mrk 12.18; Luk 20.27

²⁸ M'sangi kadi m'gər nya inbe ki ra ə Juwipi'gi səki'ə'n'ə, adi m'aw si'ə non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi. ²⁹ Lo kin'ti ə, m'oo kadi səki'ə ojidə ndukun'gi lə'de, nan nya madi kare ki majel ki ra ki asi kadi de tol'ə'n'ə eke uwə'n dangay'ti goto. ³⁰ Eli m'in kadi Juwipi'gi isi sangi row kadi n'toli'ə, be ə, m'un'ə kalangi m'ulə si'ə m'ad'i. Ningə m'un ndu'm kadi awi səki'ə ro'i'ti nu.» ³¹ Njero'gi rai toki kibo lə'de oji'n'de, adi awi ki Pol kondə'ti ratata tei si'ə Antipatirisi'ti. ³² Lo ti də'ti, njero'gi ki nje nja təli gogi lo kisi'de'ti, ə inyoi nje sində'gi adi awi ki Pol. ³³ Loki tei Sejure'ti, nje sində'gi uni makitu lə nje konbe, ə oji'ə Pol tə. ³⁴ Nje konbe tudə makitu kakin, ə dəji Pol ke in de ki dənangi'ti ki ra wa? Ningə oo kadi Pol in de ki Silisi'ti. ³⁵ Ə el Pol ene: «M'a m'oo ta ki ta'i'ti, ndə ki nje səki'gi inbe a rei.» Ningə adi ndu'ne kadi ngəmi Pol me kəy ngar'ti lə Erodi.

24

Juwipi'gi indəi taa də Pol'ti

¹ Ndə mi go'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi re Sejure'ti. De'gi ki dani'ə rei si'ə in ngatəgi'gi taa njenaji də de'gi'ti ki bari'ə nan Tertulusi tə. Ananiyasi ki de'gi ki go'ə'ti kin awi səki Pol rə nje konbe'ti ki dənangi Sejure'ti*. ² Loki bari Pol ə, Tertulusi ulə ngirə kində ta də'a'ti non nje konbe'ti ene: ³ «In kibo, Pelisi, ki takul'i, ki takul gosi konbe lə'i, ki takul nya'gi ki tur ginn'de ki tado maji lə de'gi me be ə, j'isi'n ki lapiya. In kin in maji ki ji gər ki lo'gi pəti me nya'gi'ti pəti, ə j'isi rai oyo. ⁴ Ningə, kadi j'indəi kor'ti ngayn el, ji dəji kadi ur mbi, kigo me maji'ti lə'i kadi oo'n də ta ki j'a j'eli ta'gi kare ke joo. ⁵ J'oo kadi dingəm kam in nje tuji be. Re ki ganginan dann Juwipi'gi'ti ki lo'gi pəti dənangi'ti ne. In njekundo kuti lə de'gi ki Najareti'ti†. ⁶ Aw biti kadi n'təl ki *Kəy lə Luwə lo ki to njen'ti, ə j'uwə. [⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta də'a'ti kigo ndukun'ti lə'je, nan njekundo njero'gi ki bari'ə nan Lisiyasi, re ində togi ta'ə'n'ə j'i'je'ti. ⁸ Ningə un ndu'ne kadi nje kində ta də'a'ti rei nonyi'ti.] Kin ə el'je ta ə, inbe a oo kadi ta'gi ki j'el də'a'ti kin in ta ki rota'ti.» ⁹ Juwipi'gi indəi ro'de nan'ti ki Tertulusi eyina, ta'gi ki el də Pol'ti in ta ki rota'ti.

Pol un ta ta'ne'ti non Pelisi'ti ki nje konbe

¹⁰ Nje konbe ra nya madi adi'n tarow Pol kadi elta. Be ə, Pol un ta ta'ne'ti ene: «M'gər kadi asi bal ngayn ə isi gangi ta me be'ti lə'je ne. Ningə, in kigo taa ki m'taa me'i ə m'a m'manji'n ta də'm'ti non'i'ti. ¹¹ Asi kadi inbe in sangi ginn'ə ə a gər maji. Kaw ki m'aw Jerusalem'ti m'osi də'm nanga non Luwə'ti kin, m'aldo ndə ki dəgi gidə in joo el bay. ¹² Ningə, loki m'aw kin, in me Kəy'ti lə Luwə, eke me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, eke lo madi'ti ki rangi me bebo'ti non, de ki oo'je, j'isi ji manji nan ta ki de madi, eke oo'm m'nji m'sulə de'gi goto. ¹³ Taa de'gi inbe ki rai ne kam, asi kadi oji nya madi kare də ta'ti ki indəi də'm'ti kin, kadi in ta ki rota'ti, el tə. ¹⁴ Ningə, m'gər non'i'ti ne toki, m'nji m'ra kuləbər lə Luwə lə bai'gi. M'ra kulə kin ki gorow ki ingi ki indəi taa də'm'ti kin, oyi kadi in gorow ki low'ə'ti el. M'in m'oo kadi kunme də nya'gi pəti ki ndukun lə Moji elta'a, ki nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a in nya'gi ki rota'ti. ¹⁵ M'ində me'm də nya'ti kin rə Luwə'ti. Ningə ingi kaa, indəi me'de də'ti tə. Pəti, j'ində me'je'ti kadi de'gi ki njera nya ki dana ki njera nya ki dana el, a indəi taa lo koy'ti. ¹⁶ In tado kin ə, m'ində togi də rə'm'ti

* 24:1 24.1 23.24 † 24:5 24.5 Mat 2.23

kadi me'm uwə'm ki ta non Luwə'ti el num, non de'gi'ti el num tɔ. ¹⁷ Go ɓal'gi'ti ki banyi banyi ki m'goto, m're ki nar kadi m'ra'n ki de'gi læ'm, taa ki kadikare kadi m'adi Luwə tɔ. ¹⁸ Lo kin'ti, in Juwipi'gi ki Aji'ti, ə ingəi m'in m'a m'ra kuji nya ra'gi ki tado kar rɔ njay me Kəy'ti læ Luwə. Lo ki ingəi m'in kin, de'gi uwəi nan gidi'm'ti el num, taa de ra nya ki biriri el num tɔ*. ¹⁹ Nga ningə, in Juwipi'gi ki Aji'ti kakin ə re a rei non'i'ti ne kadi to indəi taa do'm'ti, loki re ai sə'm ki ta madi. ²⁰ A re in be el tɔ ningə, nje kində ta do'm'ti ki rai nya kakin, elita nya ki m'təl ə oyi ta'a, loki m'ra'n non nje gangi ta'ti læ Juwipi'gi kakin adi j'oo. ²¹ Ta kare ki m'un ndu'm taa non'de'ti m'ene: "In ki kadi ki m'un me'm kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə m'ra'n non'se'ti lo gangi ta'ti neS", kin inbe ə in ta ki kareba ki kadi rai do'ti inbe taa.»

²² Pelisi ki gər row læ Kirisiti maji*, ɔr ndo kete, ningə el'de ene: «Ndo ki Lisiyasi ki njekundo njero'gi re ə to m'ində manji ta lə'se kin ɓay».

²³ Ningə adi ndu'ne adi kibo læ njero'gi ki ɓu, kare ki njengəm Pol kadi ngəm ə dangay'ti. Nan k'in ə kadi inyə Pol adi ilə ro'ne, taa kadi inyə tarow adi de li'ə ki ra ki ge kadi n'ra si'ə kaa, kadi ra si'ə tɔ.

Pol ra non Pelisi'ti in ki ne Dirusil

²⁴ Asi ndo'gi go'ti, Pelisi təl rei ki ne'ne Dirusil ki in Juwipi. Loki rei, ulə adi rei ki Pol adi el'ə ta ki do kunme'ti, me tɔ Jeju Kirisiti'ti. ²⁵ Nan loki Pol elta te'n do nyara ki dana'ti, ki kuwə rɔ ginn tɔgi'ti, ki ta ki gangi ki a re ningə, ɓol ra Pelisi adi el Pol ene: «Asi nga, ə aw to ndo ki m'ingə dokagilo ki rangi ə m'a m'ɓar'i ɓay.» ²⁶ Ningə oji me'ne'ti toki Pol a adi'ne nar wa be, adi taa taa, ɓar Pol adi re wal si'ə ta. ²⁷ ɓal joo dər do Pol'ti, ningə Porsiyusi Pəsitusi ɔr tor Pelisi. Pelisi ndigi kadi n'ra nya ki nəl Juwipi'gi adi inyə Pol dangay'ti ba.

25

Pol ndigi kadi n'aw non nje konbe'ti kibo ki Rəm

¹ Ndo mutə go k'un kulə konbe do dɔnangit'ki ki kadi a onbe do'ti, Pəsitusi in Sejare'ti aw Jerujalem. ² Lo kin'ti, kibo'gi læ njekujenyamosi kadikare'gi ki kibo'gi læ Juwipi'gi, rei səki do Pol ro'a'ti. ³ Me səki'ti, dɔji Pəsitusi ki non kum'de'ti kadi ra se'de ə ulə ki Pol Jerujalem. Nan ki rɔta'ti ə, indəi do ta nan'ti kadi to gangi Pol do row'ti tɔli'ə. ⁴ Non be, Pəsitusi el'de ene: «Pol in dangay'ti Sejare, taa m'inbe ki do'm kaa ndo ngayn el ə m'a m'təl kadi m'aw Sejare'ti. ⁵ Nan, re dingəm kin ra nya ki go'ti el non ə, maji kadi kibo'gi lə'se awi səm nan'ti səki'ə.»

⁶ Pəsitusi ra ndo ki asi jijoo, a re ngayn ə dɔgi be par, ə təl aw Sejare'ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go'ti ningə, aw lo gangi ta'ti, un ndu'ne adi rei ki Pol non'a'ti. ⁷ Loki Pol re, Juwipi'gi ki in Jerujalem'ti iləi nan gugi do'a, indəi ta'gi ki ngan ngan ngayn do'a'ti. Nan asi kadi oji nya'gi ki rɔta'ti ki ar njay be do'ti el. ⁸ Be ə, Pol manji ta do'ne'ti ene: «M'ra nya madi ki majel ki ndukun læ Juwipi'gi el num, ki Kəy læ Luwə el num, taa m'osi'n ta Sejar el num tɔ.» ⁹ Pəsitusi ki ndigi ra nya ki nəl Juwipi'gi, el Pol ene: «In ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi gangi ta do'i'ti do ta'ti kin takum'ti wa?» ¹⁰ Ə Pol ene: «Jagi, in non lo gangi ta'ti læ nje konbe ki bo Sejar ə m'ra'ti, ə in lo ki a gangi ta do'm'ti səm'ti. Toki inbe gəri'n maji, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra ki Juwipi'gi goto. ¹¹ Kin ə re m'ra nya

ki dana el eke m'tol nya ki asi koy'm, ə m'a mbəti koy el. Nan re ta'gi ki indəi dō'm'ti in ta'gi ki rōta'ti el ə, de ki a ingə tarow kadi ulə'm ji'de'ti goto. M'dəji kadi m'oo Sejar.» ¹² Lo kin'ti, Pəsitusi elinan ta ki njeko'ji ta'gi læ ne, ə go'ti el Pol ene: «Dəji kadi oo Sejar ə, a aw non Sejar'ti».

Pol ra non Agiripa'ti ki Berenisi

¹³ Asi ndo'gi go'ti, ngar Agiripa in ki konann'ne Berenisi rei Sejar'e'ti tado kuwə ji Pəsitusi. ¹⁴ Rai ndo'gi asi ta'ti rō'a'ti non, adi Pəsitusi ində taa læ Pol non ngar Agiripa'ti el'ə ene: «Pelisi inyə dingəm madi dangay'ti non. ¹⁵ Adi loki m'aw Jerujalem'ti, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatəgi'gi læ Juwipi'gi rei səki'ə rō'm'ti, ə dəji'm'in kadi m'gangi ta koy dō'a'ti. ¹⁶ Ə m'el'de toki row ra'a læ de'gi ki Rōm'ti in be el. De ki Rōm'ti a ulə'de ji nje sək'ə'gi'ti ki kanji kadi de'ə ingə tarow manji'n ta dō'ne'ti non nje sək'ə'gi'ti el. ¹⁷ Be ə, rei ne, ningə, m'ndigi kadi ndo'gi dər kare el, adi lo ti ki rangi go'ti par ə m'aw lo gangi ta'ti m'adi rei ki dingəm kakin. ¹⁸ M'mər me'm'ti kadi nya madi ki ngan ki ra to non, nan loki nje sək'ə'gi rei ningə, de oo lo nya madi ki ngan ki ra kadi indəi ta dō'a'ti be el. ¹⁹ In ta ki manji par ə manji nan'ti se'de o'jido row ra Luwə lə'de ingi be num, o'ji dō de madi ki to'a nan Jeju ki oy ə Pol ene isi kumngayira. ²⁰ Ta lə'de kin, m'gər lo kujə ki kadi m'ra'ti el, adi m'dəji Pol inbe m'ene ke ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi in ki gangi ta kin dō'a'ti wa. ²¹ Nan Pol ndigi kadi nje konbe kibo ki Rōm'ti taa oo ta lə'ne. Be ə, m'un ndu'm kadi ngəmi'ə dangay'ti, biti kadi to m'ulə si'ə madi nje konbe kibo ki Rōm'ti, Sejar.» ²² Agiripa el Pəsitusi ene: «M'ndigi ngayn kadi m'oo ta læ dingəm kin to.» Ə Pəsitusi el'ə ene: «Lo ti ə a oo ta ki ta'a'ti.» ²³ Lo ti ki rangi, Agiripa in ki Berenisi rei ki de'gi ngayn go'de'ti, uri lo gangi ta'ti. Kibo læ njero'gi ki kibo'gi ki me bebo'ti in se'de. Nga a, Pəsitusi un ndu'ne adi rei ki Pol. ²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta el ene: «In ngar Agiripa ki de'gi pəti ki sii ne, oyi de kin. In ə bulə Juwipi'gi ngayn rei səki'ə rō'm'ti, ne ge ki Jerujalem'ti ge. Loki səki'ə, uni ndu'de ki taa eyina in de ki maji kadi aji el. ²⁵ Ki rō'm'ti, m'in m'oo nya madi ki ngan ki ra ki asi koy el. Ningə, toki inbe dəji kadi n'oo nje konbe kibo ki Rōm'ti, m'un ndu'm kadi m'ad'a aw. ²⁶ M'gər ta inbe ki kadi to m'ndangi me makitu'ti m'adi nje konbe kibo ki Rōm'ti o'jido ta li'ə kin el. In be ə, m'adi re non'se'ti ne, kibo utə, m'adi re non'i'ti in ngar Agiripa kadi to go ta'ti ki a el'je ə, m'ingə nya ki kadi to m'ndangi. ²⁷ Tado m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi m'ulə ki dangay Rōm'ti, kanji kelta ki de'gi indəi dō'a'ti.»

26

Pol o'jita dō rō'ne'ti non Agiripa'ti

¹ Agiripa el Pol ene: «Tarow in læ'i kadi manji'n ta dō rō'i'ti.» Lo kin'ti, Pol un ji'ne ki taa, ningə ta ki el dō rō'ne'ti ə to kin: ² «Ngar Agiripa, rō'm nəl'm ngayn kadi m'ingə tarow bone, m'el'n ta dō rō'm'ti o'ji'n dō ta'gi pəti ki Juwipi'gi indəi dō'm'ti. ³ M'el be tado in gər nyajibəlbə'gi læ Juwipi'gi ki ta ki manji'gi lə'de pəti kin maji. Ningə, m'dəj'i kadi ilə me'i nanga pon, kadi oo'n ta ki m'a m'el'i kin maji. ⁴ Juwipi'gi pəti gəri nya ra'm'gi, tumginn'ə basa'm'ti nu. Gəri maji tado m'təgi dann de'gi'ti lə'm, Jerujalem'ti. ⁵ Gəri m'in mayinu. Ningə re ndigi ə, asi kadi a manyinaj'a. Manyinaji toki m'təl rō'm gorow ra'a'ti læ Parisi'gi, ki in kuti ki ngan ngayn dann kuti'gi'ti ki njera ta læ Luwə lə'je*。」 ⁶ Ningə ki ngəsi ne kin, rei sə'm

* 26:5 26.5 23.6; Plp 3.5

lo gangi ta'ti, tado m'ində me'm maji do nya'ti ki Luwə un ndu'ne adi kaw'je'gi kadi n'ra n'adi'de. ⁷ Ginn koji læ'je ki dɔgi gidə in joo, indəi me'de'ti kadi kunndu kin a tɔlta'ne. Be ə, rai kulə læ Luwə ki tɔgi'de kondɔ'ti ki kada. Ningə in tado kindəmedɔti kin ə Juwipi'gi indəi taa do'm'ti, ngar! ⁸ Ra bann be ə in Juwipi'gi oyi kadi in ta ki rɔta'ti el kadi Luwə a tɔsi njekoy'gi ndəl lo koy'ti wə?

⁹ «M'inbe ki do'm, kete m'oo kadi in go'ti ngayn, kadi m'ro ki tɔgi'm, ki row ki dangi dangi kadi de ɓar tɔ Jeju ki Najareti'ti kin el. ¹⁰ Ningə in kin ə in kuləra'm ki m'ra Jerujalem'ti. Be ə, ki tɔgi ki m'ingə ki ro kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, m'ɓuki'n njekunme'gi ngayn dangay'ti. Nga ningə loki gangi ta koy do'de'ti ə, m'ndigi do'ti. ¹¹ Taa taa, m'aw ki lo kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi pəti, m'adi'de kon. Ningə m'ində tɔgi do'de'ti kadi manji ta gər Kirisiti. Me'm tingə'm ngayn do'de'ti, adi m'aw biti go'de'ti, ki do be'gi ki rangi, m'adi'de kon†. ¹² In go'ə'ti kin ə, m'ində'n m'nji m'aw Damasi'ti kadi m'uwə'de. Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi adi'm'in tɔgi'gi, adi'm'in ndu'de'gi, kadi m'ra'n kulə kin. ¹³ Ngar, loki m'in do row'ti, ki kadi ki jam do be'ti, m'oo kunji madi ki unji utə kadi in dɔran'ti re gugɔ do'm ki nje ki go'm'ti. ¹⁴ Ji te j'osi nanga, ningə, m'oo ndu'de madi el'm ta ki ndonn ta Ebirə ene: “Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?” Tado ri ə uwə ro'i ngan to mangi ki uwə ro'ne ngan ta kində'ti læ be'ne be wa? In nya ki pasira kare! ¹⁵ Lo kin'ti m'dəj'ə m'ene: “In nan Burəbe?” Ningə, Burəbe el'm ene: “In m'in Jeju ki isi adi'm kon.” ¹⁶ Ningə ində ra taa do nja'i'ti. Nya ki m'te m'ingə'i ə to kin: M'mbətɔ kadi təl njekuləbər lə'm, ningə kadi mannaji do koo'ti ki oo'm kin ge, do koo'ti ki a oo'm ɓay kin ge. ¹⁷ M'a m'taa'i m'iləi taa ji Juwipi'gi'ti ki ji ndəgi de'gi'ti ki m'a m'uləi ki ro'de'ti. ¹⁸ Tado kadi te kum'de, ɔr'de lo ki ndul'ti, te se'de lo kunji'ti. Kadi ɔr'de konbe'ti læ Satan, re se'de Konbe'ti læ Luwə, kadi Luwə inyə go majel'gi læ'de kɔ, kadi ingəi lo mbunə de'gi'ti ki Luwə ində taa dangi me kunme kadi Jeju'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, Ngar Agiripa, m'tanro nya k'oo me ndil'ti ki in dɔran'ti kin el. ²⁰ M'iləmbər kunme kadi Kirisiti, ki mbər k'inyə go nya ra'gi ki majel kɔ. M'iləmbər kin ki ro de'gi'ti ki Damasi, ki ro de'gi'ti ki Jerujalem, ki ro de'gi'ti ki dɔnangi Jude'ti ba pəti, ki ki ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ningə m'dəji'de kadi kulə ra'de tɔji toki rɔta'ti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kɔ ə təli ki ro Luwə'ti. ²¹ In tado kin ə, Juwipi'gi uwəi m'in nati Kəy'ti læ Luwə kadi n'toli'm'in. ²² Nan Luwə dow ɓagi'ne do'm'ti biti ɓone, adi m'ra ki do'm taa, m'nji mannaji ki do'm'ti non de'gi'ti ki boi ki non de'gi'ti ki du. M'iləmbər nya ki rangi el, nan in mbər nya ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki Moji ge elita'a. ²³ Eli toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a ingə kon, a in de ki dɔkete ki a ində taa dann njekoy'gi'ti tɔ. Ningə a ində taa kadi iləmbər kunji kaji ki ro Juwipi'gi'ti ki ki ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»

²⁴ Pol ra mannaji ki do'ne'ti ba ɓay ningə, Pəsitusi un ndu'ne ki taa el'ə ene: «Pol, do'i majel! Nyagər læ'i ki ngayn tuji do'i wa.» ²⁵ Nan Pol təl el'ə ene: «Kibo Pəsitusi, do'm majel el, ta'gi ki m'el, in ta ki rɔta'ti, ki kum'ə to. ²⁶ Ngar Agiripa gər ginn nya'gi kin maji, adi asi kadi m'tinyi ro'm kati m'el'ə ta. M'gər kadi nya ki dum'ə goto, tado in nya'gi ki rai nya lo kiyə'ti el. ²⁷ Ngar Agiripa, un me'i do ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a kin eke un el wa? M'gər kadi m'un me'm m'adi do ta'gi'ti kin.» ²⁸ Ningə Ngar Agiripa el Pol ene: «Nanyi ngayn el par ə a yəti hangal'm kadi m'təl njekun go Kirisiti ə ra am!» ²⁹ Pol ilə'ti ene: «Re in ki ngəsine'ti, eke ki

† 26:11 26.11 9-11, 8.3, 9.1-2, 22.4-5

biti bay ta kaa, m'dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi in ki kar'i par el, nan kadi in ki de'gi pəti ki isi oyi ndu'm ne kin, təli toi to m'in be tɔ. K'in ə kadi rai me dangay'ti kin el.» ³⁰ Lo kin'ti, Ngar Agiripa ge ki nje konbɛ ki donangi'ti ki non kin ge, Berenisi ge, ki ndəgi de'gi pəti ki in se'de, ɔri rɔ'de gogi. ³¹ Loki isi ɔri rɔ'de gogi, eli nan dann'de'ti eyina: «Dingəm kin ra nya madi kare ki asi kadi de tɔl'ɔ'n'ə eke uwə'n'ə dangay'ti el.» ³² Ə ngar Agiripa el Pəsitusi ene: «Dingəm kin, in dəji ki dəji kadi n'aw non Sejar'ti kin el ə asi kadi inyə taa.»

27

Kaw Pol Rəm'ti

¹ Loki uni ndu'de kadi j'aw ki tokibo Itali'ti, inyəi Pol ki ndəgi dangay'gi ki rangi ji njekundo kuti njero'gi ki bu, me kuti'ti læ Ogusiti, ki bari'ə nan Juliyusi kadi ngəm'de. ² J'in me to'ti ki Adirami'ti, ki a un row ki aw ngangi lo ki Aji'ti ki du. Loki j'oti j'isi j'aw, Arisitarki ki Tesaloniki ki donangi Maseduwann'ti in se'je nan'ti. ³ Lo ti go'ti, ji re ji te Sidon. Lo kin'ti non, Juliyusi ki ində kum'ne go Pol'ti maji ngayn, inyə tarow ad'a kadi aw rɔ madi'ne'gi'ti kadi rai si'ə. ⁴ Go'ti, j'in j'ilə dɔ'je, j'un kadi dor ki bari'ə nan Sipir. Ji təl be, tado nəl ɔsi'je ki gogi gogi. ⁵ J'awi j'ində babo ndəkba kadi Silisi'ti in ki Pampili gangi. J'awi ji te Mira, donangi'ti ki Lisi. ⁶ Lo kin'ti, njekundo kuti njero'gi ki bu, ingə tokibo ki Alegijandiri'ti, ki isi aw Itali'ti, ə adi j'in me'ti.

⁷ Ji ra ndə ngayn dɔ ba'ti. Tokibo anyi ngodi nden nden ba be, ningə j'ingə kon ngayn bay taa ji te bebo'ti ki Nidi. Nəl ɔgi'je kaw ki kete, adi ji te ki row ki ginn dor'ti ki Kireti, kaw ki kadi Salmone'ti. ⁸ Lo kəti kete in lo tɔl nan. J'oti nden nden j'ində kadi lo biti taa ji re ji te lo'ti madi ki bari'ə nan ta ba ki Maji, ndəkba kadi bebo'ti ki bari'ə nan Lase.

⁹ Kagilo dər ngayn dɔ'je'ti. Dəkagilo kəgi rɔ nyakusɔ ki nanyi kul'ti kaa dər tɔ*, adi kaw ki kete læ tokibo kaa təl re ngan ki asi koy bay tɔ. ¹⁰ In tado kin ə, Pol ndəji'de ene: «Kaman'gi, m'oo kadi kin ə re ji ndigi kadi j'uni ta mbah lə'je ki kete ə, in mbah ki nya'gi a tuji'ti. Ningə in to ki nya'gi ki me'ti par ə a tuji el, darɔ'je'gi inbɛ ka a tuji tɔ.» ¹¹ Nan kibo læ kuti njero'gi ki bu oo ta læ Pol el, nan oo ta læ njekuwa ngandi to in ki be nje to yo. ¹² Ta ba kin maji kadi de isi səm'ti dəkagilo kul'ti el, adi de'gi ngayn ndigi kadi n'awi to re to bann wa ningə n'tei Penisi, ki ra dɔ dor'ti ki Kireti. Ta ba kin tu rɔ'ne ki lo kurkadi'ti, in holo biti ki manga. In ə kadi n'isi'ti kadi to kagilo kul gangi dɔ'de'ti.

¹³ Lo kin'ti, ngonnn nəl madi ulə, in ki holo be re, adi oyi kadi ndigi ra lə'de a tɔlta'ne maji. Be ə, indəi taa tuti tokibo, ə iləi dɔ'de ki kadi dor'ti ki Kireti ndəkba isi awi. ¹⁴ Nan nden ba go'ti par ə, nəl kibo madi ki bari'ə nan Erakilon in ki dɔ dor'ti, re ɔsi dɔ'de'ti. ¹⁵ Nəl un to dɔ'ne'ti. Lo kuwə tokibo nanga ta'a'ti goto, j'inyə rɔ'je ki ji'ə'ti adi aw se'je ki non par. ¹⁶ J'awi ji te holo læ dor'ti, ki bari'ə nan Koda. Lo kakin taa nəl dɔ'je'ti, adi j'ingə tarow j'ində'n ji'je dɔ ngonnn tokibo'ti. ¹⁷ Loki nje ra kulə me tokibo'ti uni'ə indəi'ə me tokibo'ti ə, dolo'i tokibo kakin ki kulə bindi bindi. Ji bəl kadi j'aw j'ɔsi dɔ'je nangira'ti ki Sirti, adi uni gindi ngo ki dɔi tokibo'ti iləi'ə dɔ mann'ti, go tokibo'ti. In be ə, nəl aw se'je ki non. ¹⁸ Nəl rɔ se'je ki tɔgi'ne ngayn, adi lo ti dɔ'ti, dum dɔ'de ə, buki nya'gi madi ki me to'ti ko. ¹⁹ Ndo ki nja mutə go'ti, ɔyi nya ki rɔ to'ti ki ji'de

* 27:9 27.9 Lebitiki 16.29-34

buki'de kə. ²⁰ Ndo ngayn, j'asi kadi j'oo kadi el num, j'asi kadi j'oo mee'gi el num. Nəl nanyi ki lo kulə'ti ki tōgi'ne, adi de ki ində me'ne dō te'ti goto.

²¹ J'uso nya el kagilo ngayn, ə Pol in ra taa dann de'gi'ti, el'de ene: «Kaman'gi, kin ə re oyi ta lə'm ə j'isi Kireti'ti ba ə, nya'gi a tuji ge, a nanyi kə ge be el. ²² Ningə ki ngəsi ne kin, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uwəi tōgi'se ba, tado de ki a tuji dann'se'ti goto. Nya ki a tuji, in tokibo ki ginn'je'ti. ²³ Luwə lə'm ki m'nji m'ra kulə li'ə kin, malayka li'ə kare te bus ki rə'm'ti kondo'ti ne el'm ene: ²⁴ «Pol, in bəl nya madi el. In bəl el tado, maji kadi a ra non Sejar'ti. Ningə Luwə a aji de'gi pəti ki in me tokibo'ti adi.» ²⁵ In be ə ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi iləi me'se nanga. M'un me'm m'adi Luwə lə'm kadi a te se'je toki el'n. ²⁶ Nan j'a ji tōli ta'je majel dō dor'ti.»

²⁷ J'in me kondo'ti ki nja dōgi gidə in sə, nəl un'je aw se'je ki dō babo'ti ki bari'ə Adiriyatiki. Lōki ji te dann lo'ti, nje ra kulə me to'ti oyi kadi j'in ndəkba ki dənangi. ²⁸ Lōki iləi nya ki kadi de gər'n kow mann ningə, dōi nangi asi tati ji'de dō joo. Lōki awi ki kete sanyi nden ningə, iləi bay ə, dōi nangi asi lo tati ji de dōgi gidə in mi. ²⁹ Boli kadi j'aw j'osi rə'je mbal madi'ti, adi buki gindi ki dōi tokibo sə kə, ə isi nginəi dele kadi lo ti kalangi. ³⁰ Nje ra kulə me tokibo'gi'ti sangi row k'inyə tokibo kadi nanyinan, adi uni ngonn to indəi dō ba'ti ningə, uni girə eyina n'ra n'awi kadi n'dōi go kulə gindi ki dōi non to'ti. ³¹ Nan Pol el njekundo kuti njero'gi ki bu num, njero'gi inbe num ene: «Kin ə de'gi kin sii se'je me tokibo'ti ba el ə, de kare kaa a te dann'je'ti el.» ³² Be ə, njero'gi gangi kulə ngonn to'ti kakin ə inyəi'ə adi aw.

³³ Kete bay taa kadi lo ti, Pol ulə dingəm me de'gi'ti pəti ene: «Oyi, ndo dōgi gidə in sə bone ki isi ngəmi, ki kanji kadi soi nya. ³⁴ Ningə ki ngəsi ne kin, m'dəji'se kadi uni nya soi, tado in kin ə a ra sese kadi to tei kaji'ti. M'el'se toki ngonn bisi dō'de kare dann'se'ti a osi kə el.» ³⁵ Lōki Pol el'de ta ba ningə, un mapə ra oyo Luwə dō'ti takum de'gi'ti pəti ə sə. ³⁶ Lo kin'ti non nga a, de'gi pəti uwəi rə'de ngan soi nya. ³⁷ De'gi pəti in bu joo ki dō siri gidə in mehen me tokibo'ti. ³⁸ Lōki soi nya ndanni maji ə, buki ndəgi geme kə kadi to olo kel.

³⁹ Lōki lo ti, njekuwa ngandi to'gi gəri lo el. Nan nya ki oyi in ngangi ba ki aw tōlta'ne dō nangira'ti par. Ə uni ndu'de kadi n'rai nden nden to re to bann ə n'awi ki to səm'ti. ⁴⁰ Ningə tuti gindi'gi ki dōi tokibo'ti, buki ba, ə rai dō'ti non tuti kulə ki dōi nya ləl tokibo'gi to. Go'ti, oyi ku ki nje kuwə nəl taa. Oyi taa kadi to nəl sur tokibo aw si'ə, ki dō'de nangira'ti kakin. ⁴¹ Lōki isi awi ə, oyi tokibo adi duw nangira'ti ki tōgi mann ki in yo ge ne ge re oyi nan adi ra. Non tokibo duw nangira'ti tōti tōti adi lo kadi oti kete goto. Ningə go'ə ki gogi, mann re ki tōgi'ne ində tuji'n tō. ⁴² Njero'gi uni ndu'de asi nan kadi to n'tōli dangay'gi nan to ki madi'gi dann'de'ti indəi ur me mann'ti anyinan awi. ⁴³ Nan njekundo kuti njero'gi ki bu ndigi kaji Pol, adi ogi'de dō kadi rai kəjitara lə'de. Adi ndu'ne kadi de'gi ki gəri kala mann tosi me mann'ti kete, awi ki dō nangira'ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəgə'gi sii dō kagi'gi'ti, dō nusi tokibo'gi'ti, uni go'de. In be ə, de'gi pəti awi tei dō nangira'ti ki kanji kadi nya madi ra'de.

¹ Go te ki ji te ta koy'ti nga a j'oo kadi to dor ki j'in'ti kakin nan Malti. ² De'gi ki sii do dor'ti kakin uwəi'je ki ro'de'ti ki ronel ki de oo gara nja kare el. Rai por ki bo ngayn adi ji ra ta'ti pəti, tado ndi ədi adi kul on ngayn. ³ Pol sangi ngəngirə kadi n'bu'ki por'o ə, por ra adi lii pir te'ti dolo ji'ə'ti. ⁴ Loki de'gi ki me be'ti oy lii nan ji Pol'ti ningə, eli nan dann'de'ti eyina: «Ki rota'ti, dingəm kin in nje tol de'gi. Be ə, te ta mann'ti aji kaa, ta ki gangi læ Luwə ndigi kadi ra ki do'ne taa el.» ⁵ Nan Pol siyə lii ilə me por'ti, ə ngonn ro'a ki nden kaa to'ə el. ⁶ De'gi pəti nginəi kadi ro Pol ti eke osi watı oy wa be. Nan loki nginəi pi nya madi ra'a el, eli eyina: «De kam in luwə.» ⁷ Lo læ kibo ki do dor'ti kakin, ki to'a nan Pibilusi, to kadi lo'ti non ndəkba. Ə Pibilusi uwə'je ki ro'ne'ti maji ngayn, adi'je kəy ji to'ti ndo mutə. ⁸ Ningə baw Pibilusi to monyi nanga: ro'a tingə ge, ndəngi mosi ge. Ə Pol ində taa aw ində ji'ne do'a'ti adi ingə lapiya. ⁹ Go'ti, ndəgi njemonyi'gi ki me be'ti rei ingəi Pol adi adi'de lapiya to. ¹⁰ De'gi osi kura'je non be. Nga ningə, loki kagilo asi kadi j'awi nga a, adi'je nya'gi ki j'aw ndoo'de kadi rai se'je do row mbah'ti.

Kaw Pol Rəm'ti

¹¹ Ji ra nanyi mutə non be bay taa kadi j'ilə do'je ki tokibo ki in Alegijandiri'ti ki bari'ə nan Kasitor num, Polusi num. Tokibo kin, kagilo kul dər do'a'ti me be'ti kin. ¹² Loki j'aw ji te Sirakusi, j'isi'ti non ndo mutə. ¹³ Lo kin'ti non, j'in j'un kadi ba, j'aw ji te Rejiyo. Lo ti go'ti, nəl ki in holo tunginn kulə, ə ji ra ndo joo ə ji te Pujol. ¹⁴ Me be'ti kin ə j'ingə ngannkon'je'gi ki dəji'je adi ji ra ndo siri se'de bay taa j'aw. In be ə j'aw'n ki nja'je kadi ji te'n Rəm'ti. ¹⁵ Ngannkon'je'gi ki Rəm'ti ki oyi poy'je, rei tiləi kum'je bitı lo suki'ti ki Apiyusi ki lo kəy kuso nya'gi ki mutə. Loki Pol oo'de, ra oyo Luwə, ə təl ingə təgi. ¹⁶ Go te'je Rəm'ti, adi tarow Pol kadi isi lo lə'ne ki njero kare ki kadi ində kum'ne go'ə'ti.

Pol mannaji læ Jeju Kirsiti Rəm'ti

¹⁷ Ndo mutə go'ti, Pol bar kibo'gi læ Juwipi'gi kadi rei ingəi'ə. Loki kawinan, Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'ra nya madi m'osi'n ta de'gi lə'je el num, m'osi'n ta nya jibəlbə læ kaw'je'gi el num to. Nan Juwipi'gi uwəi m'in Jerujalem'ti iləi m'in dangay'ti ji de'gi ki Rəm'ti. ¹⁸ Go ta'ti ki de'gi ki Rəm'ti dəji m'in, ingəi nya madi ki asi kadi de gangi'n ta koy do'm'ti el, adi ndigi kadi inyəi m'in. ¹⁹ Nan Juwipi'gi odi el. Lo kin'ti, təgi isi do'm'ti kadi m'dəji ki ra non Sejar'ti, ki kanji kadi m'ində'n ta do de'gi'ti lə'm*'. ²⁰ In tado kin ə, m'dəji kadi m'ingə'se, m'el'se ta. Tado in nya kindəmedəti læ Isirayel ə m'to'n dangay'ti kin.» ²¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli'ə eyina: «J'ingə makitu madi ki in Jude'ti ki elta ki do'i'ti el, taa ngannkon'gi madi ki kadi rei eli'je ta'gi ki do'i'ti eke bari təi majel ka goto to. ²² Nan ji ndigi kadi el'je ta lə'i ki ojido kuti ki in me'ti kin adi j'oo. Tado ji gər kadi ki lo'gi pəti, de'gi odi ta lə kuti kin el.»

²³ Be ə, oji nan ndo ə rei ngayn ingəi Pol lo kis'ə'ti. Pol ilə'de mbər konbə læ Luwə. Ra do ndukun'ti læ Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, manyinaji læ Jeju. Taa sangi kadi n'bu'ki'de go'ne'ti ojido to Jeju to. Eli nan ta sin bitı lo sol'de. ²⁴ De'gi madi oyi kadi ta ki el'de in ta ki rota'ti, nan nje ki nungi mbeti kunme'de to. ²⁵ Lo ki indəi sananyinan ki ndu kasi nan el, Pol el'de ene: «Ta ki Ndil Luwə el baw'se'gi ki ta njekeltakita Luwə'ti Ejay in ta ki rota'ti.

²⁶ Ndil el'ə ene:

* 28:19 28:19 25.11

“Aw ingə de'gi kam ə el'de ene:
A oyi ta ki mbi'se, nan a in gəri me'ə el;
A gonyi lo ki kum'se, nan a oyi lo el.

²⁷ Tado ngar me'de ngirə ngororo.

Boyi mbi'de'gi, ndəmi kum'de'gi,

Tado kadi kum'de oo lo el num, mbi'de oo ta el num.

Tado kadi n'gəri nya kare el, nan to n'in n'təli rə'de go'm'ti adi m'aji'de†.”»

²⁸ Pol təl ilə'ti bay ene: «Kadi in gəri toki, ta kaji lə Luwə kin, ulə'n adi de'gi ki in Juwipi'gi el. Ningə ingi a uri mbi'de kadi oyi.» ²⁹ [Loki Pol elta kin ningə, Juwipi'gi indəi taa, ai ki ta ki manji nan dann'de'ti.] ³⁰ Pol ra bal joo asi nan me kəy'ti ki uwə nanyi'ti. Ningə de'gi pəti ki rei rə'a'ti, uwə'de ki rə'ne'ti. ³¹ Pol iləmbər Konbe lə Luwə num, ndo de'gi ta ki do Burəbe Jeju Kirisiti'ti ki me ki kare ki kanji kadi nya madi ɔg'ɔ do num.

† 28:27 28.27 26-27 Ejay 6.9-10

Makitu ki Pol ndangi adi Röman'gi Ta ki dö makitu'ti ki Pol ndangi adi Röman'gi

Pol ndangi makitu kin adi njekunme'gi ki Röm'ti. Röm in bebo ki nje konbe kibo onbe dö'ti nan'ti ki ndögö'gi döngangi'ti li'ə. Pol ndangi makitu kin adi'de kadi el'de ta ojido Poyta ki maji num, dö köji'ti ki oji kadi n'aw n'oo'de num to.

Makitu kin rowninn'ə in joo: rowninn'ə ki kare in nyando (1-11), ningə rowninn'ə ki nungi in rakulə nyando kakin to (12-15). Me rowninn'ə ki dökete, Pol toji toki de'gi pəti, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el kaa, pəti in njeramajel'gi, rai togi kaji ro'de ki gorow təl ro go ndukun'ti el. Luwə adi'de kaji kare kitakul memaji li'ə ki təl'n de'gi ki njekunme'de kad'a de'gi ki dana kitakul Kirisiti (3.24-25). Be ə kandi nyando kin a adi kisikidötaa ki sigi ki Ndil adi'n'je lapiya ki tətiro. Juwipi'gi ki kete mbeti Kirisiti rai togi kingə kisikidötaa ki sigi kin ki gorow kunme'de kadi Kirisiti toki de'gi ki in Juwipi'gi el rai kin be to (9-11). Me rowninn makitu'ti ki nja joo, Pol oji ta dö panjiyə'ti lə njekunme'gi dann de'ti inbe'gi num, par ki ro nje konbe'gi'ti ki de'gi pəti. Ta kibo ngayn in ndigi Luwə ki ndigi madibe lə'i.

Makitu kin tolta'ne ki kuwə ji nan ki Pol inbe uwə'n ji de'gi ngayn Röm'ti nu, piti'n Luwə nu (16).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-17. Maji kadi de sangi kaji 1.18-3.20. Re de un me'ne adi Jeju Kirisiti ə ingə kaji 3.21-4.25. Kisikidötaa ki sigi in me Kirisiti 5-8. Ndigi lə Luwə ki kadi Isirayel ra 9-11. Ta köji'gi ki ojido kisikidötaa lə njekunme 12-15. Kojitara kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi ta kin m'adi'se. M'in ki Luwə bari'm to njekawkulə, ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə. ² Poyta ki maji ki Luwə un ndu'ne ki de'gi ki njekeltakita'a'ti kete, adi eli ta'a me Makitu'ti li'ə ki ar njay*. ³ In Poyta ki maji ki ojido Ngonn'o ki oji'ə ginn kaw'ti lə ngar Dabidi†. ⁴ Adi in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki Luwə un dö'a taa adi in Ngonn'o, ki togi lə Ndil Luwə, loki ində'n taa dann njekoy'gi'ti. ⁵ In ki takul Jeju Kirisiti ə, Luwə ra'n sə'm maji adi m'təl'n njekawkulə li'ə kadi de'gi pəti ki döngangi'ti ne, uni me'de, təl ro'de go ta'ti li'ə kadi to'a bar. ⁶ Ingi kaa in mbunə de'gi'ti kin to. In de'gi ki Luwə bar'se kadi in de'gi lə Jeju Kirisiti.

⁷ Ingi pəti ki sii Röm'ti, ki Luwə ndigi'se ə bar'se to de'gi lə'ne, kadi maji ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti.

Pol ndigi ngayn kadi n'aw n'oo njekunme'gi ki Röm'ti

⁸ Nya ki dökete, m'ra oyo Luwə lə'm me to Jeju Kirisiti'ti tado lə'se pəti. Tado de'gi elita ki dö kunme'ti lə'se ki dö döngangi ba pəti. ⁹ Luwə ki m'nji m'ra kulə li'ə ki me ki kare, ki gorow kiləmbər Poyta ki maji lə Ngonn'o, asi kadi a mannaji lə'm toki m'nji m'elta lə'se ki dökagilo'gi pəti. ¹⁰ Ningə m'nji m'dəj'ə ki ndö'gi pəti, kadi re in ndigi li'ə ə, kadi adi'm tarow adi

* 1:2 1.2 Ejay 52.7, 61.1 † 1:3 1.3 Mat 1.1

m'aw'n rō'se'ti. ¹¹ M'ndigi ngayn kadi m'aw m'oo'se, m'adi'se kadikare lə Ndil Luwə ki kadi ra sese adi nganyi me kunme'ti lə'se. ¹² Taa, kisi'je nan'ti, kadi kunme ki kare ki j'awi kin, a ra adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ki ne. ¹³ Ngannkon m'gi ki dene ki ki dingəm, m'ndigi kadi in gəri toki, m'sangi row ngayn kadi m'aw rō'se'ti, nan biti bone kaa m'ingə row el. M'ndigi kadi m'aw, adi m'ingə kandi kulə rō'se'ti toki m'ingə'n rō ndəgi de'gi'ti ki dənangi'ti ne kin be tɔ*. ¹⁴ Maji kadi m'ində kum go de'gi'ti pəti, njekumte'gi ki njekumte'gi el, nje nyagər'gi ki nje nyagər'gi el. ¹⁵ In tado kin ə, m'ndigi ngayn kadi m'aw m'ilə'se mbər Poyta ki maji, ingi ki sii Rōm'ti tɔ. ¹⁶ Tado m'in Pol, rō'm sol'm el kadi m'iləmbər Poyta ki maji. Poyta ki maji kin in tɔgi lə Luwə ki kadi aji de ki ra ki un me'ne adi Jeju Kirisiti. Kaji ki ulə ngirə'ne dɔ Juwipi'gi'ti kete, taa re te'n dɔ de'gi'ti ki in *Juwipi'gi el. ¹⁷ Ki rōta'ti, Poyta ki maji tɔji row ki Luwə ɔr'n ta dɔ de'gi'ti ki uni me'de adi'ə. In ki gorow kində me dɔ me maji'ti lə Luwə toki makitu lə Luwə el n ene: «De ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki gorow kunme li'ə, a isi ki dɔ'ne taaS.»

Majel lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹⁸ Luwə isi dɔran'ti taa nu, tɔji wongi lə'ne dɔ de'gi'ti ki njeramajel, njera nya ki low'ə'ti el. Kulə ra'de'gi ki dana el uti dɔ nya ki rōta'ti. ¹⁹ Kuləra Luwə tɔji taga wangi kadi de gər. Luwə inbe tɔji de'gi kulə ra'ne ki taga. ²⁰ Toki rōta'ti, lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu, nya'gi ki to rɔ Luwə'ti, ki de oo'de ki kum'ne el, ki tɔgi ki to biti ki non'ti, ki k'in ə Luwə, nya'gi kin toi ki taga me kulə ra'a'ti kadi de gər ki nyagər ki awi'n dɔ'ne'ti. Adi nya ki kadi me Luwə a sol'n dɔ de'ti goto. ²¹ De'gi gəri Luwə maji, nan mbeti kadi ɔsikurə num, mbeti təl ki oyo kad'a num, toki maji kadi rai. Məta lə'de ur'de mu yo, nyagər lə'de goto, adi uləi rō'de me lo ki ndul'ti. ²² Oyi rō'de to nje gosi'gi, nan təli mbo'gi. ²³ Kadi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki nje koy el ninge, ɔsi məkəsi'de nanga non nya'gi'ti ki de'gi rai'de to banakum de'gi'ti ki ndo madi ə a gotoi, təli'de yel'gi'ti, təli'de da'gi'ti ki nja'de in so, ki nje ki nje kagi nanga.

²⁴ In tado kin ə, Luwə inyə'n de me nyara'gi'ti ki majel ki me'de ndigi, njenyi ki rō'de, adi uləi rōsol dɔ daro'de'ti inbe'gi. ²⁵ Uni nya ki rōta'ti lə Luwə mbəli nya ki ngom. Ninge gosi ə rai kulə adi nya'gi ki Luwə ində'de kin yo, ə inyəi Luwə ki nje kində nya'gi ki ɔsikurə in li'ə biti ki non'ti kin. *Amen.

²⁶ In tado kin ə, Luwə inyə'n'de me nyənn daro'ti ki to rōsol. Ne'de'gi, inyəi ta sa nan lə dene ki dingəm ki gorow'ə'ti, ə təli nanyinan ta sanginan'ti ki gorow'ə'ti el. ²⁷ Dingəm'gi kaa inyəi taa sangi ne'de'gi, ə nanyinan ta sanginan'ti dann'de inbe'gi. Rai nya ki kow ki nan, adi ingəi nyakugə go kulə ra'de ki ur se'de mu.

²⁸ Loki mbeti kadi n'gəri row lə Luwə, Luwə inyə'de adi uni row kigo nya gəri'ti lə'de ki rugi, ki asi kadi ɔr'de tarow el. Lo kin'ti, sii ta nya ra'ti ki kadi de ra el. ²⁹ Nya ra ki dana el rosi me'de, in njeramajel'gi, in njera kumnda nya lə de'gi, in nje mendul, jangi rosi me'de, in nje təl de'gi, in nje kəl, nje kədi de'gi, nya ra'de in ki gorow'ə'ti el, in nje tətə ta dɔ de'gi'ti, ³⁰ inbe'gi isi elita ki majel dnan'ti, in njeban'gi lə Luwə, nje ta ki to, nje kun dɔ'de taa, nje kɔji rō'de, məta lə'de pəti in dɔ majel'ti ki ra, in nje tanrɔ nje kɔji'de'gi, ³¹ nyagər lə'de goto, in de'gi ki oyi tor mindi'de el, in de'gi ki usi'de dɔ de'ti el, taa oyi kumtondoo lə de el tɔ. ³² Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi de'gi ki njera nya ki be kin, in de'gi ki asi ta koy, nan

toi ta ra'a'ti par par. Ningə in ra'a par ə rai el, nan de'gi ki rangi ki isi rai kaa, ndigi se'de do'ti to.

2

Ta ki gangi lə Luwə

¹ In ki isi gangi ta do mad'i'gi'ti, re in'n nan nan kaa, de a inyə go kə adi el, tado isi gangi ta do de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, nan kulə rai to to kulə ra'de be to. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta do rə'i'ti inbe. ² Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki gorow ki rəta'ti, do de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel ki be kin. ³ Nga in ki isi gangi ta do de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, ningə isi ra nya'gi ki isi rai kakin to kin, kadi oo ene, in a goto me ta ki gangi'ti lə Luwə, el. ⁴ In, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti bol, ki koreme li'ə, ki kisidoti li'ə num, ki kadi in gər toki, ra maji li'ə kin isi əsi kadi inyə gorow njiyəi ki majel kə el. ⁵ Isi ta ra me ngan'ti, mbəti k'inyə row nyara ki majel kə. Lo kin'ti, isi kaw wongi ki ngan do'i'ti, isi nginə'n ndo ki, Luwə ki njegangita ki dana, a re'n kadi oji'n wongi lə'ne do de'gi'ti ki njera nya ki majel. ⁶ Luwə ki nje kugə de ki ra bangi kuləra'a*. ⁷ De'gi ki uwəi tōgi'de ba me nya ra'ti ki maji, isi sangi tobar, ki kəsikurə, ki isi sangi kadi n'oyi el, Luwə a adi'de kisikidotaa ki biti ki non'ti. ⁸ Nan nje ki nje kur mu, nje tanro ta ki rəta'ti, ə təli rə'de go nya ra'ti ki dana el, Luwə a mbəti'de, a adi wongi li'ə kibo əsi do'de'ti. ⁹ A adi me kon ki əti bol a ra de'gi pəti ki njeramajel. A ulə ngirə do Juwipi'gi'ti bay taa re'n do de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. ¹⁰ Ningə de'gi ki njera maji, Luwə a adi'de tobar, ki kəsikurə, ki kisimaji, a ulə ngirə do Juwipi'gi'ti bay taa re'n do de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. ¹¹ Tado kər kum nan goto rə Luwə'ti. ¹² De'gi ki in Juwipi'gi el ki rai majel ki kanji gər ndukun lə *Moji, a tuji kigo lo gər'ə'ti el inbe kin to, nan Juwipi'gi ki gəri ndukun lə Moji bəti ə rai majel, ndukun a gangi ta do'de'ti to. ¹³ Ningə, in nje ki isi oyi ndukun mbi'de'ti be par ə Luwə isi or ta do'de el, nan in nje ki isi oyi, ə təli rə'de go'ti ə, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹⁴ De'gi ki in Juwipi'gi el, ki gəri ndukun lə Moji el, nan isi rai nya ki ndukun dəji, ki kanji gər kin, inbe'gi in ndukun ki njegangita do rə'de'ti. ¹⁵ Me lo'ti kin, toji kadi nya ki ndukun dəji kadi de ra kin, in ki ndangi ngarme'de'ti. Ningə, me'de ki uwə'de ki ta kaa mannaji do ta'ti kin, taa gangi ki isi gangi ta do rə'de'gi'ti, isi ərī ta do rə'de'gi'ti kin kaa mannaj'a to. ¹⁶ Ningə toki mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə, el'n, in kin ə in nya ki a ra nya ndo'ti ki Luwə a un Jeju Kirisiti kadi a gangi'n ta do nya'ti pəti ki de'gi iyəi me'de'ti.

Juwipi'gi ki ndukun lə Moji

¹⁷ Ningə in ki isi bar rə'i Juwipi, ki ra do ndukun'ti ngan, rə'i isi n'eli do Luwə'ti lə'i; ¹⁸ ki in gər nya ki in ndigi li'ə maji, ndukun ndoi nya kadi mbəti nya ki maji dann ki majel'ti. ¹⁹ In oo rə'i maji ngayn kadi əsi kər njekumtə'gi tarow, oo rə'i kadi in kunji lə de'gi ki rai loki ndul'ti, ²⁰ in nje ndonya nje nyagər el'gi, nje ndonya ngann'gi ki du. In isi ra nya'gi kin be, tado oo kadi me ndukun'ti, ingə nyagər, ki ta ki rəta'ti nga. ²¹ In isi ndo nya de'gi, nan əsi kadi ndo rə'i inbe el, isi iləmbər kadi de'gi bəgi el, ə inbe isi bəgi. ²² Isi el de'gi kadi uwəi marum el, nan inbe isi uwə marum, isi elta lə yo'gi ki ra majel, ə isi kər nya me kəy'ti lə'de. ²³ Isi ra rənel do ndukun'ti, nan isi aldo'a, adi mbəti kəsikurə Luwə. ²⁴ Lo kin'ti,

* 2:6 2.6 5; Saponi 1.14-18, 2.2-3

toki ndangi me makitu'ti læ Luwə, de'gi ki in Juwipi'gi el isi elita ki mal do Luwə'ti tado kulə ra'se in ki in Juwipi'gi†.

²⁵ Ningə kadi in gəri maji toki kujə mōti in nya ki nda'a to, loki de isi təl rō'ne go ndukun'ti, nan loki in təl rō'i go ndukun'ti el ə, in ki de ki ujə mōti'ne el, asi nan. ²⁶ Kin ə de ki ujə mōti'ne el, təl rō'ne go ndukun'ti ə, Luwə a oo'ə to de ki ujə mōti'ne. ²⁷ De'ə ki, ujə mōti'ne kigo daro'ti el, nan təl rō'ne go ndukun'ti kin, a gangi ta do'i'ti. A gangi ta do'i'ti, in ki aw ki ndukun ki ndangi me ji'ti, taa ujə mōt'i to, nan in təl rō'i go ndukun'ti el kin. ²⁸ Toki rōta'ti, k'in Juwipi, in ba gidi'ti taga ne el, taa kujə mōti in me ndaja ki rō'ti kin el to, ²⁹ nan k'in Juwipi ki rōta'ti in me'ti kəy. Ningə kujə mōti, in kujə mōti ki ngarme'ti. In kujə mōti ki in rō Ndil Luwə'ti, um me ndukun'ti ki ndangi el. De ki ujə mōti'ne, in de ki ingə toji ki rō Luwə'ti um rō de'gi'ti el.

3

De ki dana goto

¹ K'in Juwipi, maj'a to'ti, kujə mōti, nda'a to'ti. ² Maj'a in ngayn me nya'gi'ti pəti, tado, in Juwipi'gi ə Luwə ulə ta lə'ne ji'de'ti kete. ³ Ə re ki madi'gi in nje ra nya ki low'ə'ti el ə, ra nya ki low'ə'ti el lə'de a ra kadi Luwə yəti ndu'ne el. ⁴ Luwə a yəti ndu'ne el jagi! Ningə maji kadi de'gi gəri toki Luwə in nje kelta ki rōta'ti, ə de'gi pəti in nje kelta ki ngom, toki ndangi me makitu'ti eyina:

«Maji kadi de'gi gəri ki ra dana lə'i me ta keli'ti,
A re awi kadi gangi ta do'i'ti ə,

Kadi ta uwəi el, kadi in te me'ti to nje təti rō*。」

⁵ Kin ə re nya ki dana el ki j'isi ra, ra adi de gər toki Luwə in de ki dana ə, de oo ta ki kadi j'eli el. Ke Luwə in de ki dana el loki ra se'je wong i loki ji ra majel wa? M'elta kin be kigo k'oo'ə'ti læ de. ⁶ Ningə kadi in gəri toki, Luwə in de ki dana el, el jagi. Kin ə Luwə in de ki dana el ə, a asi kadi gangi ta do de'gi'ti ki donangi el. ⁷ Ningə kin ə, me ta ngom'ti ki isi te ta'm'ti, ra adi ta ki rōta'ti læ Luwə te ki taga, kadi Luwə ingə'n toji ningə, ginn'ə in ri ə kadi de a gangi ta do'm'ti to njeramajel bay wa? ⁸ J'a j'eli ki kete par j'ene: «Ji rai majel j'adi nya ki maji te me'ti.» Toki de'gi madi indəi taa do'm'ti eyina: m'in ə m'ene ji ra majel kadi nya ki maji te me'ti kakin be. Degə'gi ki elita kin asi ta kadi de gangi ta koy do'de'ti.

⁹ Ningə in nya ki kadi de el'n ene: j'in ki j'in Juwipi'gi, j'utəi ndəgi de'gi, el. J'utəi'de el, ningə j'elita do'ti nga j'ene: Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, pəti, in ginn togi'ti læ majel. ¹⁰ Toki makitu læ Luwə el'n ene: «De kare be ki kadi in de ki dana goto.

¹¹ De kare be ki kadi gər nya goto,
De kare be ki kadi sangi Luwə goto.
Pəti inyəi row ki maji, ndəmi row.

¹² De kare ki njera maji goto†,
Ki kare be kaa goto.

¹³ Row mindi'de to to be ninn ki ta'a to tagira,
Ndonn'de in ndonn kelta ki ngom,
Ndar ta'de rosi ki kəngi lii‡,

¹⁴ Isi manni de'gi mann ki to kelta'a el,

† 2:24 2.24 Ejay 52.5 * 3:4 3.4 Pa'gi 51.6 † 3:12 3.12 Röm 10-12; Pa'gi 14.1-3, 53.2-4 ‡ 3:13 3.13 Pa'gi 5.10

Ta'de ati kangɪ dɔ de'gi'tiŋ.

¹⁵ Nja'de in nja kanyi kalangi ki lo tɔl de'ti,

¹⁶ loki dəri'ti ningə, dɔ nja'de in nya ki tuji ki me kon.

¹⁷ In de'gi ki gəri row lapiya el*.

¹⁸ Bol Luwə ki nden goto me'de'ti†.»

¹⁹ Ji gər kadi nya'gi pəti ki ndukun el, el de'gi ki in ginn ndukun'ti, kadi ta de madi te elta dɔ rɔ'a'ti el, ə kadi de'gi pəti gəri go majel'gi lə'de non Luwə'ti. ²⁰ In tado kin ə, de ki Luwə a təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki gorow təl rɔ go ndukun'ti goto‡. Tado ndukun to kadi ɔji de'gi adi gəri nya ki bari'ə majel.

Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti

²¹ Ki ngəsi ne kin, Luwə toji'je gorow ki təl'n de'gi, de'gi'ti ki danaŋ ki kanji ndukun. Ningə in, ndukun lə Moji ki ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti manyinaj'a. ²² Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti. Tarow kin to tado lə de'gi pəti ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, tado de'gi pəti asi nan: ²³ de'gi pəti in njeramajel'gi, adi tɔbar lə Luwə nal'de.

²⁴ Nan Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti kare. In kigo memaji'ti li'ə, me tɔ Jeju Kirisiti'ti ki taa'de ilə'de taa ginn tɔgi'ti lə majel. ²⁵ In Jeju Kirisiti ə, Luwə un'ə to nya kugə dɔ majel, me mos'o'ti ki anyi, ki gorow kunme. Luwə ra be kadi toji'n nyara ki dana lə'ne, tado majel'gi ki de'gi rai'de kete, tudə go'ə el, ²⁶ dɔkagilo kisidɔti li'ə. Luwə toji nyara ki dana lə'ne dɔkagilo'ti ki bone, kadi in nje ki ra dana, taa kadi tudə'n de'gi ki uni me'de adi Jeju təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ²⁷ Nya kare ki kadi de ində'n gu'ne goto, tado nya ki Luwə ra dɔ'ti, in təl rɔ go ndukun'ti el, nan in kunme kadi Jeju Kirisiti. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə təl'de de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti, um in ki gorow təl rɔ go ndukun'ti el. ²⁹ Luwə in Luwə lə Juwipi'gi par el. Ki rɔta'ti, in Luwə lə'de par el, nan in Luwə lə ndəgi de'gi pəti tɔ. ³⁰ Tado Luwə in kareba. In ə təl Juwipi'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme num de'gi ki in Juwipi'gi el ka təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme tɔ. ³¹ Loki j'uni me'je j'adi Kirisiti kin, toji kadi nda ndukun goto wa? Lo kin'ti, ji toji kadi nda'a in ngayn to kin yo.

4

Luwə tudə Abiraham de'ti lə'ne

¹ Kadi j'elita lə kaw'je *Abiraham ningə, nya madi ki ingə kigo tɔg'ɔ'ti inbe goto. ² Kin ə Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi ə, asi kadi Abiraham a ində'n gu'ne inbe, nan a ində gu'ne non Luwə'ti el. ³ Tado, ta ki makitu lə Luwə el ə to kin: «Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*.»

⁴ Ningə nya kare, de ki ra kulə ingə'n nyakugə goji, nya ki ingə kin, ingə kare el, nan in nya ki ingə tor kulə'ti ki ra. ⁵ Kin ə de ra kulə madi el, nan un me'ne adi Luwə ki in nje təl de ki njeramajel, de'ti ki dana takum'ne'ti ə, Luwə a təl'ə de'ti ki dana, kigo tudə kunme li'ə ki ində dɔ me maji'ti lə Luwə. ⁶ In be ə, *Dabidi un'n ndu'ne ki taa el'n ta lə maji ki ingə ki rɔ Luwə'ti. Adi in de ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki kanji gon kulə ra'a'gi.

⁷ Dabidi ene: «De'gi ki Luwə inyə nyara'de'gi ki go'ti el, kɔ,

Luwə bər majel'gi lə'de kə, in nje majikur'gi.

⁸ De ki Luwə tudə majel li'ə dō'a'ti el in nje majikur[†].»

⁹ Maji kin in tado lə njekujəmōti par el, nan in tado lə njekujəmōti'gi el tō. Tado j'eli j'ene: Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, tudə'n kunme li'ə oō'n'ə de'ti ki dana. ¹⁰ Eke nya kin ra nya dəkagilo'ti ki ra wa? Ke in kete non kujə mōti Abiraham'ti eke in go'ti wa? Nya kin ra nya kete non'ti, um in go'ti gogi el. ¹¹⁻¹² Ningə nyakoji ki dō kujə mōti'ti re go'ti gogi to ndaj'a, ki kadi toji toki Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, ki takul kun ki un me'ne adi Luwə, dəkagilo'ti ki ujo'n mōti'ne el bay. Lo kin'ti, de'gi ki ujo'i mōti'de el kaa Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num, de'gi ki ujo'i mōti'de kaa təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num tō. Ningə Abiraham təl baw de'gi pēti ki ujo'i mōti'de el, ki uni me'de, taa təl baw de'gi ki ujo'i mōti'de tō. Adi in nje'gi ki uwəi kul kujə mōti par el, nan uni dō nja baw'je Abiraham ki un, ə un me'ne adi Luwə kete non kujə mōti'ne'ti kin[‡].

Luwə un ndu'ne tado lə de'gi pēti ki uni me'de

¹³ Luwə un ndu'ne adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə toki dōnangi in nya nduwə lə'de. Ningə in tado təl ki Abiraham təl rō'ne go ndukun'ti el, nan in tado təl ki Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Luwə[§]. ¹⁴ Kin ə re nya nduwə kin in tado lə de'gi ki nje təl rō'de go ndukun'ti par ningə, kar kunme goto, taa kunndu ki un adi Luwə kaa təl nya ki kum'ə goto tō. ¹⁵ Tado ndukun ə in nje re ki wongi lə Luwə. Tado lo ki ndukun goto'ti, k'aldo ndukun kaa goto'ti tō.

¹⁶ Lo kin'ti, nya nduwə ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'adi'de kin, de a ingə ki gorow kunme kadi Luwə. Be kadi in nya kadikare ki Luwə adi, ki nda'a to'ti tado lə de'gi pēti ki uni me'de to Abiraham be, um tado lə de'gi ki nje təl rō'de go ndukun'ti par el. Abiraham ki in baw de'gi pēti.

¹⁷ Makitu lə Luwə elta dō Abiraham'ti ene: «M'ra'i to baw de'gi ngayn ki dōnangi'ti ne^{*}.» Abiraham in baw'je takum Luwə'ti ki un me'ne ad'a. Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi nya'gi ki kete gotoi, toi. ¹⁸ Abiraham un me'ne adi Luwə, adi təl baw de'gi ngayn ki dōnangi'ti ne toki makitu lə Luwə el'n ene: «Ginn de'gi lə'i a banyinan to mee'gi ki dōran'ti be[†].» Lo kin'ti, nya ki kadi de ində me'ne dō'ti goto, nan Abiraham aw ki kindəmedoti. ¹⁹ Abiraham aw ki bal ki asi ndəkba ki bu kare, ningə gər kadi n'togi, togi'ne goto, taa ne'ə Sara kaa in kuji tō, nan gon lo kin el, un me'ne kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra nya[‡]. ²⁰ Abiraham ilə kunme lə'ne kə el, taa me'ə tōsi dō kunndu ki Luwə un ad'a el tō. Ingə togi to kingə me kunme'ti lə'ne, ulə'n toji dō Luwə'ti. ²¹ Ningə gər dō'ne'ti maji ngayn kadi nya ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra kin, aw ki togi kadi a ra'n. ²² In tado kin ə, Luwə tudə'n Abiraham de'ti ki dana. ²³ Ningə loki makitu ene: «Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana», kin, in tado lə Abiraham ki kar'ne par el. ²⁴ Nan in ta ki sōw dō'je tō. J'in ki kadi Luwə a tudə'n'je de'gi'ti ki dana, ki takul kunme lə'je. J'un me'je j'adi Luwə ki ində ki Burəbe lə'je Jeju dann njekoy'gi'ti. ²⁵ Jeju ki Luwə un'ə adi koy tado majel'gi lə'je[§], ningə un'ə dann njekoy'gi'ti te si'ə kadi tudə'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

[†] **4:8** 4.8 Pa'gi 32.1-2 [‡] **4:11-12** 4.11-12 Lotum 17.9-14 [§] **4:13** 4.13 Lotum 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18 ^{*} **4:17** 4.17 Lotum 17.5 [†] **4:18** 4.18 Lotum 15.5 [‡] **4:19** 4.19 Lotum 17.1, 15-22
[§] **4:25** 4.25 Ejay 53.4-6

5

Kulə noji nan'ti ki Luwə

¹ Loki Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme, dann'je si'ə in ki lapiya ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ² In ki takul Jeju Kirisiti, ki gorow kunme ə, j'ingə'n majikur lə Luwə. Majikur ki ji ra me'ti, j'isi ji ra ronel, tado j'ində me'je dɔ'ti kadi j'a j'in ginn tɔbar'ti lə Luwə. ³ In ki utə, me kon'ti kaa ji ra ronel, tado ji gər kadi kon a re ki koreme, ⁴ ningə de ki nje koreme'ne, a ra dɔ nja'ne'ti me nya'gi'ti ki to, ə de ki nje ki ra dɔ nja'ne'ti, in de ki aw ki nya kindəmedɔti, ⁵ ningə nya ki ində me'ne dɔ'ti kin, a in nya ki ngom el. Tado Luwə ɓuki ndiginan ki ində ngarme'je'ti ki gorow lə Ndil Luwə ki kar njay ki adi'je. ⁶ Kirisiti re oy tado lə njeramajel'gi, loki j'asi kadi ji ra nya madi ki dɔrɔ'je el. Ningə oy ki dɔkagilo ki Luwə inbe ɔji. ⁷ De ki dana inbe mindi kaa, ngan ngayn kadi de a adi rɔ'ne koy'ti tado li'ə. Re dum inbe ningə, de ki njera nya ki maji, ə de mad'a ki rangi, a uwə rɔ'ne ba kadi oy tado li'ə. ⁸ Lo kin'ti, Luwə tɔji'je ndigi ki ndigi'je ki taga adi j'oo. Luwə adi Kirisiti re oy tado lə'je, dɔkagilo'ti ki ji nanyi'n me majel'ti ki ra bay. ⁹ Ningə, toki ngosine, kadi rɔ koy'ti lə Kirisiti, təl'je de'gi'ti ki dana takum Luwə'ti takul mos'o kin ningə, kibo ngayn bay, Kirisiti a aji'je ta wongi'ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kete ki j'in njeban'gi lə Luwə bay mindi ə, inbe ulə'je noji nan'ti sə'ne ki gorow koy Ngonn'o. Ningə ki ngosine kin ulə'je noji nan'ti ki rɔ'ne taa, inbe a aji'je me kisikidɔtaa'ti lə Ngonn'o el wa. ¹¹ Ningə, in in kin par el, rɔ'je nəl'je ngayn takum Luwə'ti, tado lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki un'ə ulə'n'je noji nan'ti ki rɔ'ne.

Adam in ki Kirisiti

¹² In ki gorow lə de ki kare be ki in Adam, ə majel re'n dɔ dɔnangi'ti, ningə majel re'n ki koy, koy ɔdi de'gi pəti, tado de ki ra majel el goto, de'gi pəti rai majel*. ¹³ Ningə, kete taa kadi Luwə te ki dɔ ndukun adi Moji, majel ki ra to me dɔnangi'ti ne nga, nan toki in dɔkagilo ki ndukun goto bay, Luwə tudə majel'gi ki de'gi isi rai el. ¹⁴ Nya kare, koy onbe dɔ de'gi'ti pəti, ulə ngirə dɔ Adam'ti biti te'n dɔ Moji'ti. Nje ki alidɔ ndu Luwə el, toki Adam aldɔ ndu Luwə kin be kaa, koy onbe dɔ'de'ti. Adam in banakum de ki maji kadi a re. ¹⁵ Nga ningə, nya ki kadi de a ɔji'n majel lə Adam in ki kadikare memaji lə Luwə kin nan'ti goto. In ki rɔta'ti kadi de'gi ngayn oyi koy majel lə de ki kare ki in Adam kin, nan memaji lə Luwə in kibo ngayn. Ningə nya ki Luwə adi bulə de'gi ngayn kare, ki gorow lə de kare be par, ki in Jeju Kirisiti kin, nda'a in ngayn. ¹⁶ Kadikare lə Luwə ki adi kin, kand'a to ta dangi ki kandi majel lə de ki kareba kin. Majel lə de ki kare kin, ndu ki osi dɔ'ti in ta ki gangi, nan kadikare ki re go nyara go'ti el ki ngayn, kand'a in ta ki kɔr dɔ'ti. ¹⁷ Kin ə re, ki tarow lə de ki kare be par, ki tarow majel li'ə, koy onbe dɔ de'gi'ti pəti ningə, ki tarow lə Jeju Kirisiti ki kare inbe kin, j'a j'ingə'n nya ki maji ngayn ki rɔ Luwə'ti bay. De'gi pəti ki Luwə adi'de majikur ki to mbar, ki kadikare kortadɔti, a onyibe ki takul Kirisiti.

¹⁸ Nga ningə, toki ki gorow majel lə de ki kareba ki in Adam, ta ki gangi osi'n dɔ de'gi'ti pəti kakin ə, ki gorow nyara ki dana lə de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, de'gi pəti asi kadi Luwə təl'n'de de'gi'ti ki dana, kadi sii ki dɔ'de taa biti ki non'ti. ¹⁹ Toki, ki gorow təl rɔ go ta'ti el lə de ki kareba, de'gi pəti osi me majel'ti kakin ə, ki gorow təl rɔ go ta'ti lə de ki kareba, Luwə a ɔr'n ta dɔ bulə de'gi'ti ngayn tɔ.

²⁰ Loki ndukun te ningə, majel oji'n nan ki do'ti, nan loki majel ojinan ningə, memaji læ Luwə to mbar mbar inbe bay. ²¹ Toki majel onbe ki koy kakin ə, memaji læ Luwə onbe ki kaji kadi de'gi sii ki do'de taa biti ki non'ti, ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti to.

6

Koy do majel'ti, ə kisi kumngayira me Kirisiti'ti

¹ Ta ri ə kadi j'eli nan me lo kin'ti wa? Ke kadi to ji nanyinan ki lo ra majel'ti kadi to memaji læ Luwə to'n mbar mbar ki do'je'ti wa? ² Jagi, in be el. Tado j'in de'gi ki j'oyi, ji gangi nan ki majel, nga ra bann be ə kadi to ji teli j'isi me majel'ti bay wa? ³ In gəri maji kadi j'in pəti ki ji rai batəm me to Jeju Kirisiti'ti, batəm kin toji kadi j'in de'gi ki j'oyi nan'ti ki Kirisiti. ⁴ Ki gorow læ batəm kin, duwi'je nan'ti si'ə, me koy'o'ti. Nga ningə, toki Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki togi ki əti bol ngayn læ Baw'je Luwə kakin ə, j'in kaa j'isi ki do'je taa kisi ki sigi to.

⁵ Ningə, kin ə re, j'ində ro'je nan'ti ki Kirisiti toki rōta'ti me koy'o'ti ə, j'a j'ində taa lo koy'ti, toki ndə'n lo koy'ti kin be to. ⁶ Kadi ji gər maji toki, hal de ki to kete kin, in ki bər'ə kagidəsi'ti ki Kirisiti nga, kadi ro'je ki to majel kin in ki tuji ko, kadi j'in'n ginn togi'ti læ majel el nga. ⁷ Tado de ki oy, majel onbe do'a'ti el nga. ⁸ Kin ə re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə, j'uni me'je kadi j'a j'isi ki do'je taa nan'ti si'ə. ⁹ Ji gər kadi Kirisiti ki ində taa dann njekoy'gi'ti kin, təl oy gogi el; koy aw ki togi do'a'ti el nga. ¹⁰ Kirisiti ki oy, oy koy majel, ningə in koy ki nja kare par, tado majel'gi pəti. Ningə ki ngəsine kin, isi ki do'ne taa tado læ Luwə. ¹¹ Be to ə, ingi kaa, maji kadi oyi ro'se to de'gi ki oyi do majel, ningə sii ki do'se taa tado læ Luwə, me to Jeju Kirisiti'ti.

¹² Maji kadi adi majel onbe do ro'se'ti el. Kadi in teli ro'se go ndigi'ti læ daro el. ¹³ Adi ngonn ro'se madi kare ra nya ki majel el, kadi təl nyara kulə ki gorow'ə'ti el, el. Nan kadi uni ro'se ba pəti tado kulə læ Luwə, to de'gi ki indəi taa dann njekoy'gi'ti. Kadi daro'se ba pəti in tado kulə læ Luwə, kadi təl nyara kulə ki dana. ¹⁴ Lo kin'ti, majel a onbe do'se'ti el, tado in ginn togi'ti læ ndukun el, nan memaji læ Luwə ə in do'se'ti.

Gangi nan ki majel tado təl'n ro go ndu Luwə'ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j'eli do lo kin'ti wa? Ke j'a ji ra majel tado k'in ki j'in ginn togi'ti læ ndukun el, nan j'in ginn togi'ti læ memaji læ Luwə yo wa? Jagi, in be el. ¹⁶ In gər bəti kadi kin ə re un ro'i kadi in ra kulə adi de madi ningə, in təl bər læ de'ə kin. Adi re uni ro'se'ti kadi rai majel ningə, in bər læ majel kadi aw sese koy'ti, a re in teli ro'se go ndu Luwə'ti to ningə, təl ro go'ti kin a aw sese me nya ra'ti ki dana to. ¹⁷ Ji ra oyo Luwə tado kete in bər'gi læ majel, nan ki ngəsine kin, in teli ro'se ki me ki kare gorow nyando'ti ki maji ki ingəl. ¹⁸ Luwə taa'se ji majel'ti ilə'se taa, adi in teli, in ginn togi'ti læ nyara ki dana nga. ¹⁹ M'elta be to ta k'el de'gi, tado re in be el ə, kasi el lə'se a ra kadi in gəri me ta kin el. Toki kete uni ngann ro'se'gi ba pəti to bər'gi indəi ta nya'ti ki to njen, ki nyara ki majel, ki ki lo kaya'ti ki a aw ki de kadi tanro Luwə kakin ə, maji kadi, ki ngəsine kin, uni ngann ro'se'gi to bər'gi indəi ta nya ra'ti ki dana, ki a aw sese kadi ari njay. ²⁰ Dokagilo'ti ki in bər læ majel kin, usi'se do nya ra'ti ki dana el. ²¹ Nga ningə, in ri ə kadi a ingəl me nya'ti kin bay wa? Nya kin in nya ki me'se olo do'ti ə adi'se rōsol, tado ta toltə'a in koy. ²² Ningə ki ngəsine kin, toki Luwə taa'n'se ilə'se taa, adi in teli bər'gi li'ə, kulə ra'se a aw sese

me kar njay'ti, kadi ta tolta'a ə ingəi kaji ki biti ki non'ti. ²³ Tado nyakugə bangi majel in koy, ningə nya kadi ki Luwə adi'je kare in kaji ki biti ki non'ti, me to Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je.

7

Njekunme kadi Kirisiti in de ki in ginn tɔgi'ti lə ndukun el

¹ Ngannkon'm'gi ki konnann'm'gi, in gəri maji kadi ta ki m'nji m'el'se kin, m'el'se to de'gi ki gəri ndukun maji. Ningə ndukun aw ki tɔgi dɔ de'ti loki de isi'n ki dɔ'ne taa bay kin par. ² In be ə, dene ki taa ngaw, ndukun dɔɔ'a nan'ti ki ngaw'a, loki ngaw'a isi'n ki dɔ'ne taa bay kin par. A kin ə re ngaw'a oy ningə, ndukun ki dɔɔ'a nan'ti ki ngaw'a kin in dɔ'a'ti el nga. ³ Re ngaw'a isi ki dɔ'ne taa bay ə təl taa dingəm ki rangi ningə, de'gi a oyi'ə to njekuwə marum. A re ngaw'a oy ningə, ndukun in dɔ'a'ti el nga, adi re taa dingəm ki rangi kaa, de a oo'ə to njekuwə marum el. ⁴ Nya kin to be ki ro'se'ti to. In ngannkon'm'gi ki oyi nan'ti ki Kirisiti, me daro'ti, in gangi nan ki ndukun, adi in lə de ki rangi nga. De'ə kin in Kirisiti ki nje kində taa dann njekoy'gi'ti, kadi kulə ra'a'gi in nya Luwə. ⁵ Toki rɔta'ti, dɔkagilo'ti ki kete j'isi ji ra'n ndigi lə daro'je, nyənn nya ra'gi ki majel, ki ndukun ndu'de ki taa, ɔdi rɔ'ne rɔ'je'ti, adi ji ra nya ki aw se'je ki koy'ti. ⁶ Nan ki ngosine kin, ji goto ginn ndukun'ti, tado j'oy, ji gangi nan ki nya ki kete uwə'je dangay'ti. Adi ji ra kulə ginn tɔgi'ti ki sigi, ki in tɔgi lə Ndil Luwə, um ji ra kulə ginn tɔgi'ti ki kete ki in tɔgi lə ndukun ki ndangi kin el nga.

⁷ Ta kin kər me'ə nan ri wa? Toji kadi ndukun in majel wa? Jagi, ndukun in majel el, nan k'in ə, in ndukun ə in nje kɔji'm majel kadi m'gər'ə. Kin ə re ndukun el m'ene: «A in ra kumnda el,» el ə, re m'a m'gər nya ki bari'ə kumnda el*. ⁸ Lo kin'ti, majel ingə row ki ndukun te ad'a kin kadi ində'n kumnda'gi ki dangi dangi me'm'ti. Tado kin ə re mbərkikində goto ə, majel a təl nya ki koy to. ⁹ Kete loki ndukun goto bay, m'nji kumngayira. Nan loki mbərkikində re, majel nga a təl nje kisi kumngayira. ¹⁰ Ningə m'in, m'oy, adi mbərkikində ki kadi aw sə'm ki kaji'ti kakin, ki ɔjido'm, təl aw sə'm koy'ti yo. ¹¹ Tado majel, ingə row ki mbərkikində te ad'a kakin, adi ədi'm ki gorow lə mbərkikində, aw sə'm adi koy. ¹² Lo kin'ti, ndukun ar njay, mbərkikində ar njay, in nya ki dana, in nya ki maji to.

De in ginn tɔgi'ti lə majel

¹³ *Ndukun ki in nya ki maji, a təl kadi in row kingə koy lə'm el jagi. Ningə in majel ə in nje re ki koy dɔ'm'ti, ki gorow lə nya ki maji, kadi toji'n rɔ'ne ki taga, taa kadi toji'n tɔgi'ne ki rɔ'je'ti ki in majel to, ki gorow lə mbərkikində. ¹⁴ Ji gər kadi ndukun in nya lə Ndil, nan m'in, m'in de ki me daro'ti, ki majel ndogi'm. ¹⁵ Toki rɔta'ti, m'gər kum nya'gi ki m'nji m'ra'de el. Nya ki m'ndigi ra kin ə, m'ra el, ningə nya ki nəl'm el kin taa m'ra to. ¹⁶ Kin ə re in nya inbe ki m'ndigi ra el kin taa m'ra ningə, m'ndigi dɔ'ti ki ndukun kadi in nya ki maji. ¹⁷ Lo kin'ti, in m'inbe m'nji ra nya el, nan in majel ki isi me rɔ'm'ti. ¹⁸ Tado m'gər kadi daro'm'ti ki in daro ki ton kin, nyara ki maji a isi səm'ti el. ¹⁹ Tado m'ra nya ki maji ki m'ndigi ra kin el, ə nya ki majel ki m'ndigi ra el kin yo taa m'ra. ²⁰ Kin ə, in nya ki m'ndigi ra el yo ə m'ra ningə, in m'in ə m'nji ra el, nan in majel ki isi me daro'm'ti ə isi ra. ²¹ M'gər nya ki isi ra nya be ki kagilo'gi pəti nga: loki m'in, m'ndigi kadi m'ra maji nan, majel yo ə to adi m'ra. ²² Me'm'ti

* 7:7 7.7 Tekitaga 20.17; Ndukun ki nja joo 5.21

kəy kərəkɪ ɲɪŋə, m'ɪŋə rɔnel me ndukun'ti lə Luwə. ²³ Nan m'gər me rɔ'm'ti kadi tɔgi madi ki rangi isi non, isi rɔ ki ndigi ra ki in rɔ'm'ti. Tɔgi kin ra adi m'təl bər lə majel ki isi rɔ'm'ti. ²⁴⁻²⁵ Ki nyagər lə'm, m'nji m'ulə dɔ'm ginn tɔgi ndukun'ti lə Luwə, nan me darɔ'ti ki ton, m'nji m'ulə dɔ'm ginn tɔgi'ti lə majel ki ndə tɔgi'ne dɔ'm'ti. M'in de ki nje kumtondoo, de ki kadi a taa'm ilə'm taa ji darɔ'ti ki in nya lə koy kin goto. Tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki aji'm ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti!

8

Kisikidɔtaa ki tɔgi lə Ndil Luwə

¹ Ki ngosine kin, de'gi ki indəi rɔ'de nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, ta ki gangi goto dɔ'de'ti nga. ² Tado tɔgi lə Ndil Luwə ki nje kadi de isi'n ki dɔ'ne taa me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, taa'je ilə'je taa ji tɔgi'ti lə majel ki tɔgi lə koy. ³ In nya ki ndukun lə Moji asi kadi ra el, tado darɔ de ki ton ra adi tɔg'ɔ goto. Nan Luwə ra nya kin ki gorow lə Ngonn'o inbe, ad'a kadi ɔr majel. Re ki darɔ ki tanan ki yan de ki njeramajel, gangi'n ta dɔ majel'ti ki aw ki tɔgi dɔ darɔ de'ti. ⁴ Luwə ra be kadi ndigi ra ki dana lə ndukun lə Moji tɔlta'ne dɔ'je'ti, j'in j'isi njiyə kigo ndigi'ti lə'je el, nan j'isi njiyə kigo ndigi'ti lə Ndil Luwə yo kin. ⁵ Toki rɔta'ti, de'gi ki sii ginn tɔgi'ti lə darɔ'de, isi rai ndigi lə darɔ de, nan de'gi ki sii ginn tɔgi lə Ndil Luwə, isi rai ndigi lə Ndil Luwə tɔ. ⁶ Ra ndigi lə darɔ, a aw ki de be lə koy, nan ra ndigi lə Ndil Luwə, a aw ki de ad'a ingə kajɪ, a ad'a ingə lapiya. ⁷ Ra ndigi lə darɔ, in təl de njeban'ti lə Luwə. De ki njera ndigi lə darɔ, in de ki ulə dɔ'ne ginn ndukun'ti lə Luwə el, tado asi kadi a ra el. ⁸ De'gi ki sii ginn tɔgi'ti lə darɔ'de, asi kadi a rai nya ki nəl Luwə el. ⁹ Nga ɲɪŋə ingi, sii ginn tɔgi'ti lə darɔ'se el, nan sii ginn tɔgi'ti lə Ndil Luwə. Tado Ndil Luwə isi me'se'ti. Re de aw ki Ndil Kirisiti me'ne'ti el ə, in de lə Kirisiti el. ¹⁰ Re Kirisiti isi me'se'ti ə, darɔ'se kin a oy inbe, tado lə majel, nan Ndil Luwə adi'se kisikidɔtaa, tado in de'gi ki Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹¹ A re Ndil Luwə ki nje te ki Jeju dann njekoy'gi'ti isi me'se'ti ə, Luwə ki nje te ki Jeju Kirisiti dann njekoy'gi'ti a adi darɔ'se ki koy təl isi kumngayira ki takul Ndil'ə ki isi me'se'ti.

¹² Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, j'awi ki bəŋgi dɔ'je'ti, ɲɪŋə in bəŋgi lə darɔ kadi to ji ra'n ndigi lə darɔ el. ¹³ Tado re sii ta ra nya'ti kigo ndigi'ti lə darɔ'se ə a oyi. A re uni Ndil Luwə, tɔli kulə ra'gi ki majel lə darɔ'se ɲɪŋə, a sii ki dɔ'se taa tɔ. ¹⁴ Tado de'gi pəti ki Ndil Luwə isi ɔr'de tarow in ngann'gi lə Luwə. ¹⁵ Tado Ndil ki ingəi'ə, in kadi ra'se bər'ti el, taa kadi təl ində bɔl me'se'ti bay el tɔ. Nan in njera'se ngann koti'ti. In ki tarow li'ə kin ə j'isi ji bəri'n nya ki ndu'je ki taa boi j'ene: «Aba, Baw'je*» ¹⁶ Ndil inbe kin ə in nje tɔji ndil'je kadi gər toki j'in ngann'gi lə Luwə. ¹⁷ Ə re j'in ngann'gi lə Luwə ɲɪŋə, j'in kaa j'a j'ingəi nya maji'gi ki Luwə un du'ne dɔ'ti kadi n'a n'adi de'gi lə'ne kin tɔ. J'a j'ingəi nya maji'gi kin nan'ti ki Kirisiti, tado j'ingəi kon nan'ti si'ə, kadi j'in nan'ti si'ə me tɔji'ti li'ə.

Tɔji ki a re

¹⁸ M'gər maji kadi kon ki dɔkagilo'ti ki bone kin asi nan ki tɔji ki Luwə a te ki dɔ'a kadi ji gər kin el. ¹⁹ Nyakində'gi pəti sii d'ele, isi nginəi dɔkagilo ki Luwə a tɔji'n tɔji lə ngann'gi lə'ne. ²⁰ Tado nyakində'gi osi ginn tɔgi'ti lə tɔgi'gi ki nda'de goto. In ki me ndigi lə'de inbe el, nan in Luwə inbe ə

* 8:15 8:15 Mrk 14:36

ndigi be kadi in ginn tɔgi'gi'ti kin. ²¹ Ningə isi indəi me'de dɔ'ti kadi ndo kare ə, a tei ginn tɔgi'ti ki nje tuji'de ki uwə'de bər'ti kin. A tei ginn'ti kɔ kadi ingəi dɔ'de nan'ti ki ngann'gi lə Luwə, taa kadi in me tɔbər'ti lə ngann'gi lə Luwə to. ²² Ki ngosine kin, ji gər kadi nyakində'gi kin pəti isi tuməi um um to dene ki ndo ra'a be. ²³ Ningə in nyakində'gi par dɔrɔ'de el, j'in ki j'ingəi Ndil Luwə to nya ki dɔkete dann kadikare'gi'ti lə Luwə ka, ji tuməi um um to, j'isi ji nginə kadi Luwə təl'je ngann'ne'gi'ti, kadi taa darɔ'je ilə taa. ²⁴ Tado Luwə aji'je, nan in ki j'isi ji nginə ta'a to nginə bay. Nga ningə, re de oo nya ki isi nginə ta'a ki kum'ne ningə, in nya ki isi nginə ta'a el nga. De ki kadi oo nya ki kum'ne, ə təl isi nginə taa to nginə bay goto. ²⁵ A re ji nginə ta nya ki j'oo ki kum'je el ningə, ji nginə ta'a ki koreme. ²⁶ In be to ə, Ndil Luwə isi re ra'n se'je, me tɔgi goto'ti lə'je. Tado ji gər kelta ki Luwə toki maji kadi j'el'n el, nan Ndil Luwə inbe isi el si'ə ta tor'je'ti ki ndu ki de asi gər me'ə el. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngarme'je, gər nya ki Ndil ndigi kadi el ə, tado Ndil isi elta ki Luwə, tado maji lə de'gi lə Luwə, toki Luwə inbe ndigi'n.

²⁸ Ji gər kadi nya'gi pəti rai nya tado maji lə de'gi ki ndigi Luwə, adi in de'gi ki inbe bər'de kigo kɔji'ti lə'ne. ²⁹ Tado nje ki Luwə gər'de kete, ə un ndu'ne dɔ'de'ti kadi toi to Ngonn'o Kirisiti be, kadi Kirisiti in ngonn ngatɔgi lə bulə ngannkon'gi. ³⁰ Adi in nje ki Luwə mbəti'de kete, Luwə bər'de to, nje ki Luwə bər'de, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti to, ningə nje ki Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti, adi de tɔji to.

Ingi ki Luwə ndigi'de, in ndigi kibo ngayn

³¹ Ta ki kadi j'eli dɔ lo'ti kin goto. Re Luwə in se'je ə, de ki kadi a ɔsi'je ta goto. ³² Luwə ki un kon dɔ Ngonn'ne'ti inbe kɔ el, nan un'ə ilə kɔ tado lə'je pəti, a adi'je nya'gi pəti kare nan'ti ki Ngonn'o. ³³ De ki kadi a ində ta dɔ de'gi'ti ki Luwə mbəti'de goto, tado in Luwə inbe ə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ³⁴ De ki kadi a gangi ta dɔ'de'ti goto, tado Kirisiti in nje koy. Kibo ngayn, in ə ində taa dann njekoy'gi'ti, isi dɔjikɔl Luwə'ti, isi elta ki Luwə tado lə'je. ³⁵ De ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Kirisiti ndigi'je kin goto. In kumtondoo, eke me kon asi el, kindəkumndoo, eke bɔ, eke ndoo, eke tuji, eke koy, asi el. ³⁶ Makitu lə Luwə el ene:

«Tado lə'i, koy in kadi'je'ti ndəkba ki sin ge, kada ge ki losɔl'ɔ ge. De'gi oyi'je to da'gi ki de isi aw se'de lo tɔl'de'ti be†.»

³⁷ Nan me nya'gi'ti kin pəti, j'a ji təti rɔ ki tɔgi ki ngayn ki nje ndigi'je adi'je. ³⁸ Tado m'gər maji, toki rɔta'ti, kadi in koy el num, in kisikidɔtaa el num, in malayka'gi el num, in tɔgi lə ndil'gi ki majel el num, in nya ki bone el num, nya ki lo ti'ti el num, in tɔgi'gi ki me donangi'ti el num, ³⁹ in tɔgi'gi ki taa el num, in ki nanga el num, in nyakində madi el num, nya madi kare ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Luwə ndigi'je me to Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je kin goto.

9

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi to de'gi lə'ne

¹ Me kində rɔ nan'ti me to Kirisiti, ta ki m'aw to m'el kin in ta ki rɔta'ti um in ta ngom el. Nga ningə, me'm ki kəy inbe kaa, ki tɔgi lə Ndil Luwə, mannaji dɔ ta'ti kin kadi in ta ki rɔta'ti. ² Me kon kibo ngayn ra'm, ningə me'm to'm ki dɔ ndo'gi tado ³ lə ngannkon'm'gi ki ginn kɔji'ti lə'm.

† 8:36 8.36 Pa'gi 44.23

M'ndigi kadi daro'm inbe, Luwə man'm, kadi m'gangi nan ki Kirisiti tado maji lə'de. ⁴ Adi in ngann Isirayel'gi ki Luwə təl'de ngann'ne'gi'ti, toji'de toɓar lə'ne adi gəri, un mindi'ne adi'de, adi'de ndukun, adi isi kawinan non'a'ti, ilə ndu'ne adi'de*, ⁵ taa in ginn koji'ti lə burəbaw'gi ki Luwə ɓar'de kete. Ingi ə Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə te ginn koji'ti lə'de tɔ. Kirisiti ki in do nya'gi'ti pəti. Maji kadi toji in do Luwə'ti ki dɔkagilo'gi†. Amen.

⁶ In kin toji kadi ndu Luwə təl nya ki nda'a goto el. Toki rɔta'ti, de'gi ki ginn koji'ti lə *Isirayel in ngann Isirayel'gi dɔrɔ el, ⁷ taa de'gi ki ginn koji'ti lə Abiraham in ngann me'ə'gi pəti el, tado Luwə el Abiraham ene: «In ki ginn koji lə *Isaki ə in a ingə'n de'gi ki ginn koji'ti lə i'‡.» ⁸ Nya kin toji kadi ngann Abiraham pəti ə in ngann Luwə el, nan in ngann'gi ki oji'de kigo kun ndu'ti lə Luwə ki un adi Abiraham ə in ngann'a'gi ki rɔta'ti. ⁹ Tado Luwə un ndu'ne be ene: «Dɔkagilo'ə inbe kin be ə, m'a m're, ningə Sara a ingə ngonn kareſ.»

¹⁰ Lo kin'ti, ginn'ə gangi el ɓay, Rebeka kaa in non ɓay tɔ. In ki Isaki ki kare inbe kakin tɔ ə oji'n ndungə'gi ki joo. ¹¹ Nga ningə, kete non koji ngann'gi'ti kin, loki rai nya ki maji ki nya ki majel el ɓay ə, Luwə mbəti ki kare kigo me ndigi'ti lə'ne kadi ndigi ra li'ə tol'n ta'ne. ¹² Luwə mbəti ngonn kare kigo ndigi'ti lə de madi el, nan in kigo ndigi'ti li'ə in Luwə ki ɓar'de, ə el'n Rebeka ene: «Ngonn ki ngatɔgi a ra ɓər lə in ki du*.» ¹³ Ta kin te toki makitu lə Luwə el'n ene: «M'ndigi *Jakobi, ə m'mbəti Esuwa†.»

¹⁴ Ta ki kadi j'eli do lo kin'ti goto, Luwə in njera nya ki dana, nyara ki dana el goto ro'a'ti jagi. ¹⁵ Tado el Moji ene: «M'a m'ra maji ki de ki kadi m'ra si'ə maji, ə m'a m'oo kumtondoo lə de ki kadi m'oo kumtondoo li'ə tɔ‡.» ¹⁶ In kin in kigo ndigi'ti lə de madi el, taa in kigo kulə'ti ki ra ngayn el tɔ, nan in kigo ndigi'ti lə Luwə ki nje k'oo kumtondoo. ¹⁷ In be tɔ ə, Luwə el'n ta ngar Parawon me Makitu'ti lə'ne ene: «In m'inbe ə m'indəi lo kin'ti kadi m'oji'n togi'm ki ro'i'ti, ə kadi tɔ'm ɓari'n ta de'gi'ti pəti ki dɔnangi'ti ne tɔſ.» ¹⁸ Lo kin'ti, kadi ji gər toki Luwə oo kumtondoo lə de kigo me ge'ti li'ə, ə adi me de ngan kigo me ndigi'ti li'ə tɔ.

Wongi ki k'oo kumtondoo lə Luwə

¹⁹ De madi a el'm ene re Luwə ra nya ki me ndigi ningə, ke ra bann ə isi aw ki ta ki de'gi ɓay wa? Tado de ki kadi tanrɔ ndigi li'ə goto. ²⁰ Nan in de kare par in nan ə kadi manji ta Luwə'ti wa? Ngoo asi kadi a el ɓe'ne ene: «Tado ri ə ra'm adi m'to be el wa?» ²¹ Nje kuwə ngoo, asi kadi, ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n ngoo ki gat'a in ngayn, ə ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n in ki gat'a in ngayn el tɔ. ²² Lo kin'ti, Luwə ndigi ngayn kadi oji wongi lə'ne, ə adi de'gi gəri tɔg'ɔ tɔ, nan ore me'ne ə təl ore ɓay do de'gi'ti ki asi tuji, kadi ɓuki wongi lə'ne dɔ'de'ti, tuji'n'de kɔ. ²³ Nan, Luwə ndigi ngayn tɔ kadi n'toji toɓar lə'ne ki rɔ de'gi'ti ki asi k'oo kumtondoo, ki ra go'de kete kadi sii sə'ne me toɓar'ti lə'ne. ²⁴ Nga ningə, de'gi kin in j'ingi ki Luwə ɓar'je. ɓar'je dann Juwipi'gi'ti par el, nan ɓar'je dann ndəgi de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ. ²⁵ Ningə in ta ki Luwə inbe el me makitu'ti lə Oje ene:

«De'gi ki kete in de'gi lə'm el,
M'ɓar'de de'gi lə'm ɓone,

* 9:4 9.4 Tekitaga 4.22; Ndukun ki nja joo 7.6; Oje 11.1 † 9:5 9.5 KNK 2.29 ‡ 9:7 9.7 Lotum 21.12 § 9:9 9.9 Lotum 18.10 * 9:12 9.12 Lotum 25.23 † 9:13 9.13 Mal 1.2-3 ‡ 9:15 9.15 Tekitaga 33.19 § 9:17 9.17 Tekitaga 9.16

Ə de'gi ki kete in njendigi'gi lə'm el,

M'bar'de njendigi'gi lə'm bone*.

²⁶ Nga ningə, lo'ti inbe ki de'gi eli'de'ti eyina:

“In de'gi lə Luwə el kin”,

A bari'de ngann'gi lə Luwə ki nje kisi kumngayira†.

²⁷ Ejay iləmbər ki yan'ne to, oji'n dō ngann Isirayel'gi ene: «Kin ə re ngann Isirayel'gi banyinan to nangira ki ta ba'ti be kaa, in nje ki madi'gi par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado Burəbe el ene ta lə'ne n'a n'tol ta'a kadi osi taga panyi num, kalangi ba num to donangi'ti ne‡.» ²⁹ Ningə in toki ta ki Ejay inbe kaa el kete ene:

«Kin ə re Burəbe lə njerə'gi,

Inyə de'gi madi to ginn kəji lə'je el nga a,

Re j'a ji to to Sodom be,

Re j'a to tanan ki Gəmər be§.»

Isirayel in ki kaji ki re ki gorow kində me dō ramaji'ti lə Kirisiti

³⁰ Ta ki kadi j'eli dō ta'ti kin ə to kin: de'gi ki gəri Luwə el, ki sangi row kadi n'in de'gi ki dana el, nan Luwə or ta dō'de'ti adi təli de'gi ki dana. Təli de'gi ki dana ki gorow kunme kadi Kirisiti. ³¹ Nga ningə, ngann Isirayel'gi ki sangi kadi n'in de'gi ki dana ki gorow lə ndukun taa, tei lo ndukun'ti kakin el. ³² Tei low'ə'ti el tado oyi kadi in nya ki n'a n'ingəi ki row kulə ki ra yo um ki row kunme dō ramaji'ti lə Kirisiti el. Lo kin'ti, awi tugəi nja'de mbal'ti, awi to kosi. ³³ Toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Oyi, me bebo'ti ki Siyon,

M'ində mbal ki nje tugə de non,

In mbal ki nje tugə de k'ilə,

Nan de ki un me'ne adi, nan rə'a a səl'ə el*.»

10

Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, Be'de in kareba

¹ Ngannkon'gi, nya ki uwə me'm ngayn ki m'nji m'dəji Luwə tado lə Juwipi'gi, in kadi ingəi kaji. ² Tado m'asi kadi m'mannaji lə'de, toki tingəi bil tado lə Luwə, nan k'in ə in tingə ki nyagər goto me'ti. ³ Toki rəta'ti, gəri row ki Luwə isi or'n ta dō de'gi'ti el, adi isi sangi row kin ki dō'de inbe'gi. Lo kin'ti, ingi, gotoi dō row'ti ki Luwə isi or'n ta dō de'gi'ti. ⁴ Tado Kirisiti ə in ta telta ndukun, kadi de ki ra un me'ne ningə, Luwə or ta dō de'ə'ti.

Kaji to tado de ki ra ki un me'ne adi Burəbe

⁵ Moji inbe elta oji'n dō kər ta dō'ti ki gorow lə ndukun ene: «De ki təl rə'ne go ndukun ningə, de'ə a aji ki row lə ndukun kakin*.» ⁶ Ningə ta ki ojido kər ta dō'ti ki row kunme ə to kin: «Ononyi kadi el me'i'ti ene: nan ə a aw dərən'ti wa?» Tado Kirisiti in dərən'ti ə re. ⁷ Taa, nan ə a aw koo wa kaa, el be el to, tado Kirisiti ində taa lo koy'ti dann njekoy'gi'ti. ⁸ Makitu lə Luwə el ene: «Ta lə Luwə in kad'i'ti ndəkba, to ta'i'ti kadi el, in ngarme'i'ti. In ta kunme kin ə j'isi j'ilə mbər'ə†.» ⁹ Toki rəta'ti, re ta te ta'i'ti toki Jeju in Burəbe, ə re un me'i toki Luwə un'ə taa dann njekoy'gi'ti ningə, a ingə kaji. ¹⁰ Tado kunme ki in ngarme'de'ti ə Luwə a

* 9:25 9.25 Oje 2.25 † 9:26 9.26 Oje 2.1 ‡ 9:28 9.28 27-28; Ejay 10.22-23 § 9:29 9.29 Ejay

1.9 * 9:33 9.33 Ejay 8.14-15 * 10:5 10.5 Lebitiki 18.5 † 10:8 10.8 6-8; Ndukun ki nja joo 9.4, 30.12-14

or ta dō de'ti, ningə ta ki te ta de'ti ə a aji'de tō. ¹¹ Tado makitu lə Luwə el ene: «De ki ra ki un me'ne ad'a ə, rō'a a sol'ō el[†].» ¹² Lo kin'ti, dangi dangi goto dann Juwipi'gi'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Pəti Burəbe ki kare inbe kin ə in Burəbe lə de. In ki nje kadi nya maji de'gi pəti ki bari tō'a.

¹³ Tado makitu lə Luwə el ene: «De ki ra ki bari tō Burəbe a ingə kaji[§].»

¹⁴ Nga ningə, kin ə de'gi uni me'de adi'ə el ə, lo kadi a bari tō'a goto, a kin ə de el'de ta li'ə el ə, lo kadi a uni me'de adi'ə goto, a kin ə de ki nje kiləmbər ta li'ə goto ə, lo kadi a oyi ta li'ə goto tō. ¹⁵ A kin ə de'gi ki njekawkulə'gi gotoi ə, lo kadi de a iləmbər ta li'ə goto tō. Makitu lə Luwə elta dō'ti be ene: «In nya ki ronel ngayn kadi de oo nja nje kiləmbər Poyta ki maji^{*}.» ¹⁶ Nan de'gi madi mbeti təli rō'de go Poyta'ti ki maji. Nga ningə, Ejay dəji ta dō lo kin'ti ene: «Burəbe, de ki un me'ne dō mbər'ti ki j'ilə kin goto[†].» ¹⁷ Ji gər toki de a un me'ne ki gorow lə Poyta ki maji ki oo, nga ningə, Poyta ki maji kin, in mbər ta lə Kirisiti. ¹⁸ Ə kadi m'dəji m'oo ke Juwipi'gi oyi ta kin el biti wa? Oyi ta kin maji. Tado makitu lə Luwə elta dō'ti ene:

«Ndu nje kiləmbər Poyta ki maji aw ki dō be'gi pəti, taa, de'gi ki sii dōboy lo'gi'ti ki dōnangi'ti ne pəti kaa, ta ki ta'de'ti osi mbi'de'ti tō[‡].»

¹⁹ Ə kadi m'dəji m'oo ke ngann Isirayel'gi gəri me ta ki bari kin el wa? Moji elta ki ta Luwə'ti dō lo kin'ti ene:

«M'a m'adi jangi ra'se dō de'gi'ti ki de gər ginn'de el,

M'a m'adi wongi ra'se ngayn dō de'gi'ti ki in de'gi ki nyagər lə'de goto[§].»

²⁰ Ejay aw biti elta ki ta Luwə'ti ene:

«De'gi ki sangi kaa sangi'm'in el, ingəi m'in,

M'te ki dō'm taga m'adi de'gi ki dəji'm'in nya madi el.»

²¹ Nan ki ojido ngann Isirayel'gi, Moji ilə dō'ti ene:

«Ndo'gi pəti, m'ulə ji'm m'adi de'gi ki nje təl rō'de go ta'ti el,

De'gi ki nje tanrō^{*}.»

11

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el

¹ M'dəji kadi m'oo ke Luwə mbəti de'gi lə'ne ki in ngann Isirayel'gi kin wa? Jagi, Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el. Tado m'in ki dō'm, m'in ngonn Isirayel, m'in ginn koji'ti lə Abiraham, me koji'ti lə Benjamin.

² Luwə mbəti de'gi lə'ne el, in de'gi ki mbəti'de kete mayinu. Ingi, ta ki njekeltakita Luwə'ti Eli, el me makitu'ti lə Luwə, səki'n dō ngann Isirayel'gi rō Luwə'ti kin, in gəri maji. ³ Eli el ene: «Burəbe, təli njekeltakita'i'gi'ti pəti tigə, lo'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi'nu kin, budi'de nanga mur mur, in m'in ki kar'm par ə m'nanyi, ningə isi sangi kadi n'təli'm'in tō.» ⁴ Nan ta ki Luwə ilə'ti ə tō kin: «M'ngəm de'gi dər siri m'ində ta dangi, to de'gi lə'm, ki əsi məkəsi de nanga non yo Bal'ti el^{*}.»

⁵ Be tō ə, dəkagilo'ti ki bōne, ngonn kuti ngann Isirayel'gi madi nanyinan, kadi sii to de'gi ki Luwə mbəti'de kigo memaji'ti lə'ne. ⁶ Luwə mbəti'de kigo me maji'ti lə'ne, um in kigo kulə ra'de'ti el. Re be el ningə, memaji lə Luwə kin a in memaji ki rōta'ti el. ⁷ Me ta kin ene ri wa? M'ene nya ki ngann Isirayel'gi sangi, ingəi nya'a el, ningə in de'gi ki Luwə inbe mbəti'de

[‡] 10:11 10.11 Ejay 28.16 § 10:13 10.13 Juwəl 3.5 * 10:15 10.15 Ejay 52.7 [†] 10:16 10.16

Ejay 53.1 [‡] 10:18 10.18 Pa'gi 19.5 § 10:19 10.19 Ndukun ki nja joo 32.21 * 10:21 10.21

Ejay 65.1-2 * 11:4 11.4 3-4; 1 Ngar'gi 19.10, 18

ə ingəi. Ningə ndəgə'gi, təli nje me ngan. ⁸ Nje me ngan tokɪ makitu lə Luwə el'n ene:

«Luwə adi hangal'de oy njum,
Adi kum'de oo lo el,
Ningə adi mbi'de boy ndəngirə to.
Nya kin ra nya bitɪ bone†.»

⁹ Nga ningə Dabidi kaa elta dɔ lo kin'ti to ene:

«Kadi nyakusɔ rɔnel lə'de təl kuləkikiyə kuwə'de,
Kadi təl jigi tugə'de ki kadi osi,
Kadi in row kindəkɔji lə bulə de'gi, kadi in nyakugə goji'de ki majel ojido kulə ra'de.

¹⁰ Kadi kum'de diw adi oyi lo el,
Adi rugi gidi'de bo ki dɔkagilo'gi pəti‡.»

¹¹ M'dəji kadi m'oo ke jigi ki tugə Juwipi'gi ilə'de adi osi kin kadi a indəi taa el bitɪ wa? Jagi, a indəi taa, nan ki gorow lə nya ra ki go'ti el ki rai, ə ndəgi de'gi ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra'n de'gi ki Isirayel. ¹² Nga ningə, kin ə re nya ra ki go'ti el lə Juwipi'gi ki rai, təl maji lə de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, kin ə ton lə'de təl maji lə de'gi ki in Juwipi'gi el ningə, toji kadi re indəi rɔ'de ta kaji'ti ki rɔ tinyi'de ningə, maji lə'de a to mbar gogi bay.

Kaji lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹³ Ingi ki in Juwipi'gi el, tokɪ m'in'n njekawkulə ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, m'el'se kadi in gəri tokɪ m'piti kulə ki to ji'm'ti. ¹⁴ Kulə kin to kadi ke a ɔsi de'gi ki ginn kɔji'ti lə'm adi jangi ra'de, be kadi tokɪ madi'gi ingəi kaji. ¹⁵ Kin ə kɔr ki Luwə ɔr Juwipi'gi gogi, in row kulə noji nan'ti lə Luwə in de'gi ki dɔnangi'ti ne ningə, təl de ki rɔ Luwə'ti gogi a in nya ki maj'a in ngayn. A in kində taa lo koy'ti kaw lo kisikidɔtaa'ti.

¹⁶ Ningə kin ə re dow mapa ki rai ki ko ki dɔkete in yan Luwə ningə, ndəgi mapa ba pəti in li'ə to, a kin ə ngirə kagi in yan Luwə ningə, baji'ə'gi in yan Luwə to. ¹⁷ Ningə Isirayel to to kagi buni ki be be: Luwə gangi baji'ə'gi madi ko, ə uni in ki in ginn kɔji lə Isirayel el, ki in kagi buni ki mu, re tinyəi'nu tor'de'ti dann ndəgə'gi'ti, adi ra dɔ ngirə buni'ti ki be, isi njuw bote'ə to. ¹⁸ Ningə in, in nya ki kadi in kidi'n baji kagi'gi ki gangi'de kɔ kin el. Kin ə re inyə kadi kidi'de ə, kadi me'i olo dɔ'ti tokɪ, in in ə ra dɔ ngirə'de'ti um in ngirə'de ə rai dɔ'i'ti el. ¹⁹ Dɔmajɪ ə, a el ene: «Gangi baji'ə'gi ə tinyəi'm'in tor'de'ti.» ²⁰ Ningə in ki rɔta'ti kadi gangi'de tado ingi, oyi tor ra maji lə Kirisiti el, ningə in, tinyəi'nu tor'de'ti tado un me'i adi Kirisiti. Nan re in be kaa, kadi ində gu'i el, adi ɓol rai to ra yo. ²¹ Tado kin ə, kagi ki be inbe mindi ka Luwə gangi baji'ə'gi ningə, kadi oo rɔ'i maji nan in taa a inyəi el jagi. ²² Kadi in gər tokɪ Luwə in njera maji ə kadi in gər tokɪ in de ki ngan ngayn to: Luwə in de ki ngan ki rɔ de'gi'ti ki osi, ə in de ki njera maji ki rɔ'i'ti in to. Nan k'in ə, kadi ra dɔ nja'i'ti me ramaji'ti li'ə kin. A re in be el ə, a gangi iləi ko to baji kagi ki be kin be to. ²³ Nga ningə, ki ojido ngann Isirayel'gi, kin ə inyəi ta me ngan lə'de ə, Luwə a təl kadi tinyəi'de tor'de'ti gogi tado aw ki tɔgi kadi tinyəi'n'de gogi. ²⁴ Kin ə in ki in baji kagi buni ki mu mindi, ə Luwə gangi re tinyəi ta kagi buni'ti ki be ki in lo lə'i el kin ə, ngann Isirayel'gi ki in baji kagi buni ki be kin ningə, Luwə a təl tinyəi'de maji gogi lo tor'de'ti el wa.

Ta ki dɔ kaji'ti lə ngann Isirayel'gi

† 11:8 11.8 Ndukun ki nja joo 29.3; Ejay 6.10 ‡ 11:10 11.10 9-10; Pa'gi 69.23-24

²⁵ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri ginn ta læ Luwə ki to lo kiyə'ti kin, um kadi sii day el. Be el ə a oyi rə'se'ti to nje gosi ki ngayn. Ningə kadi in gəri toki dow Isirayel'gi madi, me'de a ngan biti kadi de'gi ki gəri Luwə el pəti, tei kaji'ti. ²⁶ Lo kin'ti nga a nyi Isirayel'gi pəti a ingəi kaji toki makitu læ Luwə el'n ene:

«Nje taa dō de'gi a in Siyon'ti ə a re,
a ɔr k'aldo ta læ de'gi ki ginn koji'ti læ Jakobi kō.

²⁷ In kin ə in kunmindi ki a dōo'je nan'ti se'de,
loki m'a m'or majel læ'de kōš.»

²⁸ Kin ə ji gon mbəti ki Juwipi'gi mbəti Poyta ki maji kin ningə, j'a j'ene in njeban'gi læ Luwə. Ningə in kin ə in kaji læ'se. Nan re ji gon mbəti ki Luwə mbəti'de kin to ningə, j'a j'ene Luwə ndigi'de bay tado læ kaw'de'gi to. ²⁹ Tado Luwə adi de nya ə təl taa ji'ə'ti el, taa bar de ə təl tuwə el to. ³⁰ Kete mayinu, ali ta ta Luwə'ti, nan ngə'sine, Luwə oo kumtondoo læ'se, tado kal ki Juwipi'gi ali dō ta. ³¹ Be to ə, ingi kaa alido ta bone, kadi Luwə oo'n kumtondoo læ'se. Lo kin'ti nga ningə, ingi kaa Luwə a oo kumtondoo læ'de to. ³² Tado Luwə adi tarow de'gi pəti ali dō ta, kadi oji'n'de memaji læ'ne.

Təji ki dō Luwə'ti

³³ Ki rəta'ti, nyakingə læ Luwə aldo lo, gosi, ki nyagər li'ə əti bəl ki dum!
De ki kadi gər me ta ki gangi li'ə goto, de ki kadi gər kəji ra li'ə goto.

³⁴ In ə Makitu læ Luwə el'n ene:
«De ki gər ta ki me Burəbe'ti goto,
De ki kadi o'jō ta goto*.»

³⁵ «Taa de ki kadi un nya adi Luwə kete,
Kadi to go'ti ə Luwə ugə bang'a ka goto to†.»

³⁶ Tado in Luwə ə ində nya'gi pəti, nya'gi pəti toi ki takul'ə, tado li'ə.
Kadi tobar in læ Luwə ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi! Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisiti

¹ Ngannkon'm'gi, toki Luwə oji'n'je memaji læ'ne ki taga adi ji gəri, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uni darə'se inbe to kadikare ki kumngayira, indəi taa dangi to nya ki nəl Luwə, adi Luwə. In kin ə in gosi Luwə kigo ndil'ti ki kadi əsikurə. ² Ningə kadi uni gorow nyara ki de'gi isi rai dəkagilo'ti ki bone kin el, nan kadi inyəi rə'se'ti adi nyagər ki sigi ki Luwə adi se kin, mbəl'se. Lo kin'ti, a gəri kum nya ki in nya ki Luwə ndigi: adi in nya ki maji, nya ki nəl'ə, nya ki gorow'ə'ti.

³ Ki takul kadikare ki Luwə adi'm, m'el de ki ra dann'se'ti kadi uni ta rə'se ki aldo maji el, nan kadi oyi ta rə'se ki gorow'ə'ti, de ki ra, kigo togi kunme'ti li'ə ki Luwə ad'a. ⁴ Darə'je in kareba, nan ngann rə'je'gi in dangi dangi. Ningə nan nan aw ki kulə læ'ne ki sōw dō'ne. ⁵ Be to ə ji banyī, nan j'in kareba me kində rə nan'ti me to Kirisiti. J'in ki dō'je dō'je, nan j'in ngann rə'gi læ nan. ⁶ Ningə, Luwə adi'je kadikare'gi ki dangi dangi kigo memaji'ti li'ə ki adi'n'je. Kin ə re in kadikare kelta ki ta'a'ti ə adi ə, kadi ra'n kulə kigo kunme'ti. ⁷ Kin ə re de madi aw ki kadikare ra kulə dann de'gi ə, kadi ra kulə; kin ə de madi aw ki kadikare ndo nya de'gi ə, kadi ndo'de nya. ⁸ Kin ə de madi aw ki kadikare kulə dingəm me de'gi'ti

ə, kadi ulə dingəm me'de'ti; kin ə de madi aw ki kadikare kadi nya de'gi ə, kadi adi ki menda, kin ə de madi aw ki kadikare kornon de'gi ə, kadi ɔr ɔrnɔn de ki rɔ ki tinyi kati; kin ə de madi aw ki kadikare k'oo kumtondoo lə de'gi ə, kadi oo kumtondoo lə de ki rɔnel.

⁹ Maji kadi ndiginan ki dann'se'ti in ndiginan ki rɔta'ti. Ningə kadi ɔsi nya ki majel ngerəngi, ə kadi uwəi go nyara ki maji ngan tɔ. ¹⁰ Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ndiginan lə ngannkon nan'gi. Ningə kadi de ki ra sangi kadi n'in taa n'ɔuki madi'ne'gi'ti. ¹¹ Kadi in de'gi ki njerakulə, daw goto rɔ'se'ti, ə rai kulə lə Burəbe ki rɔ ki tingəbil. ¹² Ningə kadi rai rɔnel dɔ nya'ti ki isi nginəi ta'a, kadi orei me'se dɔ kon'ti, ə uwəi tɔgi'se ba me kelta'ti ki Luwə tɔ. ¹³ Kadi kanyi ki ngannkon'se'gi me nya'gi'ti ki to rɔ'de, ə kadi uwəi mbah'gi ki rɔ'se'ti maj'a. ¹⁴ Njangi dɔ de'gi ki nje kadi'se kon; njangi dɔ'de um manni'de el. ¹⁵ Rai rɔnel ki de'gi ki isi rai rɔnel, ə nonyi ki de'gi ki isi nonyi tɔ. ¹⁶ Maji kadi hal'se ɔsi go nan'ti. Sangi row nyara ki tɔbar el, nan kadi sangi row nyara ki dɔ'a du. Ningə kadi oyi rɔ'se to nje gosi ki ngayn el tɔ.

¹⁷ Re de ra'se'i majel ə, ugə'ə ɓangi majel ki ra sɔ'i kin ki majel el nga. Indəi dɔ rɔ'se'ti kadi rai maji takum de'gi'ti pəti. ¹⁸ Kin ə re tarow lapiya in rɔ'se'ti, ə to kadi sangi ə, sangi adi lapiya to dann'se'ti ki de'gi pəti. ¹⁹ Njendigi'm'gi, kadi inbe'gi ugəi ɓangi majel ki de ra sese el, nan inyəi wongi lə Luwə adi ɔdi de'ə. Tado Luwə el me makitu'ti lə'ne ene: «M'in ə m'in nje kugə ɓangi majel ki de ra ki madi'ne. De ki ra nya ki majel ki madi'ne,

M'in ə m'a m'ɔj'ɔ kum'ə tor'ti*»

²⁰ Luwə ilə dɔ'ti ɓay tɔ ene:

«Re ɓo ra nje ban lə'i ə, ad'a nya sɔ,

Re kundə ra'a ə, ad'a mann anyi.

Re in ra be ningə,

A to to yal por ə ɔy ɓuki dɔ'a'ti be†»

²¹ Adi majel dum dɔ'i el, nan kadi dum dɔ majel ki maji ki ra.

13

Təl rɔ go ndu'ti lə nje konbe'gi

¹ Kadi de ki ra kaa təl rɔ'ne go ndu'ti lə nje konbe'gi ki sii dɔ ɓe'ti. Tado konbe ki to bann bann kaa in Luwə ə in nje kadi de, ningə nje ki sii dɔ ɓe'ti, in Luwə ə ində'de. ² In tado kin ə, de ki ində gu'ne ki nje konbe, isi ɔsi ta ndu Luwə. Nje ki isi indəi gu'de ki nje konbe'gi'ti, si ndori ta ki gangi lə Luwə rei ki dɔ'de'ti. ³ Ningə, de'gi ki njera nya ki maji ə, isi ɓoli nje konbe'gi el, nan in de'gi ki njera nya ki majel ə isi ɓoli'de. Ə re ge kadi in ɓol nje konbe el ningə, ra nya ki maji par ə a piti. ⁴ Tado nje konbe in de ki isi ra kulə adi Luwə kadi kulə ra'se in kuləra ki maji. A kin ə re isi ra nya ki majel ningə, in ɓol nje konbe, tado in kare ə aw ki nya kati el. Loki nje konbe gangi ta dɔ de'ti ningə, isi ra kulə lə Luwə, ində ɔj'ɔ ə ɔji wongi lə'ne dɔ de'ti ki njera nya ki majel ad'a gər. ⁵ In tado kin ə, maji ngayn kadi de ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti lə nje konbe'gi. Ningə kadi ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti tado ɓol wongi lə Luwə par kareba el, nan tado kadi me de uwə ki ta el. ⁶ In ginn'ə kin tɔ ə isi ugəi lambo, tado de'gi ki isi taai lambo ji'se'ti, in de'gi ki Luwə adi'de kulə kin kadi rai. ⁷ Lo kin'ti, maji kadi adi de ki ra nya ki maji kadi adi'ə: Adi lambo de ki maji kadi adi'ə, adi nyagangi'gi ki

* 12:19 12.19 Ndukun ki nja joo 32.35 † 12:20 12.20 Tərta'gi 25.21-22

dō'se'ti de ki maji kadi adi'ə, in ɓoli de ki maji kadi in ɓoli'ə, ə ɔsikurə de ki maji kadi ɔsikurə tɔ.

Ndiginan ki yo ge ki ne ge

⁸ Adi ɓangi nya lə'de madi to dō'se'ti el. ɓangi ki kadi to dō'se'ti ningə, kadi in ɓangi ndiginan ki kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge par ta. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti lə Luwə ilə taga bal. ⁹ M'el be, tado ndukun'gi lə Luwə el ene: «A uwə marum el, a tɔl de el, a ɓogi el, a ndingə nya lə mad'i el». Ningə ndukun'gi kin, ki ndəgi ndukun'gi ki rangi pəti, a ingə'de me ndukun'ti ki kare ki ene: «A ndigi de mad'i to daro'i inbe be» kin*. ¹⁰ De ki nje ndigi de, a ra nya madi kare ki majel ki de madi'ne el. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti lə Luwə'ti lə taga bal.

Kisi dɔ nja'ti tado təl Kirisiti

¹¹ In gəri dɔkagilo ki j'isi'ti ne kin maji, kadi in dɔkagilo ki kadi ndəli dɔ ɓi'ti nga. Tado dɔkagilo ki kete ki j'uni me'je dɔ ra maji'ti lə Luwə kin, kaji in sanyi se'je ɓay, nan ki ngosine kin, kaji in rɔ'je'ti ndəkba nga. ¹² Lo ki konndɔ'ti nanyi ngayn el nga, lo ki ti in ndəkba, ə maji kadi j'osi nya ra'gi ki me lo ki diw'ti ngərəngi, ə adi j'oti nya rɔ'gi ki kadi ji rɔi kada. ¹³ Adi panjiyə'se in kigo row'ti ki maji, to de'gi ki nje njiyə kada wangi. Kadi in de'gi ki nje kuso nya kədi el num, gon kanyi yiwi el num, kadi in nje kaya ki ra el num, nje k'oo maji rɔ'de el num, nje kɔl ki njera jangi el num. ¹⁴ Maji kadi oti Burəbe Jeju Kirisiti rɔ'se'ti to nya rɔ lə'se. Ningə kadi adi ndigi ra lə daro uwə me'se el, nan to in rai majel ki in ndigi rai el.

14

Kadi de gangi ta dɔ ngonnkɔn'ne'ti el

¹ De ki in ton me kunme'ti, maji kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti hum kadi in gangi ta dɔ nya'ti ki to me'ə'ti el. ² Dɔmaji ə de madi, aw ki kunme ki sɔ'n nya'gi pəti kare, um kadi me'ə uwə ki ta el, ningə in ki nungi, ki kunme li'ə in ki ton, on mbi kam par tɔ. ³ Lo kin'ti, maji kadi de ki nje kuso nya'gi pəti, kidi de ki nje kuso nya'gi madi el kin el, ningə de ki nje kuso nya'gi madi el, maji kadi kidi de ki nje kuso nya'gi pəti el tɔ, tado in kaa Luwə uwə ki rɔ'ne'ti tɔ. ⁴ In nan ə kadi gangi ta dɔ nje ra kulə'ti lə de ki rangi wa? Re uwə rɔ'ne ba ta kulə'ti eke osi nanga kaa, in kin in ta lə ɓe'ə. Ningə a uwə rɔ'ne ba taa, tado Burəbe aw ki tɔgi kadi ad'a uwə'n rɔ'ne ba.

⁵ De madi a el ene ndo'gi madi utə nan, ə de ki nungi a ene ndo'gi asi nan pəti tɔ. Nan maji kadi de ki ra kaa aw ki me ki kare dɔ ndu'ti li'ə ki ra dɔ'ti. ⁶ De ki oo kadi ndo madi utə ndəgi ndo'gi madi kin, el tado kɔsi'n kurə Burəbe, ə de ki sɔ nya'gi pəti, sɔ kadi ɔsi'n kurə Burəbe tɔ, tado ra oyo Luwə dɔ'ti. Taa de ki sɔ nya'gi pəti el kaa, ra tado kɔsigon Burəbe, tado ra oyo Luwə dɔ'ti tɔ. ⁷ Toki rɔta'ti, de ki dann'je'ti ki kadi isi ki dɔ'ne taa kisi lə'ne inbe goto, taa de ki dann'je'ti ki kadi oy koy lə'ne inbe ka goto tɔ. ⁸ Re j'isi ki dɔ'je taa ə in tado lə Burəbe, a re j'oyi ə j'oyi tado lə Burəbe tɔ. Adi kin ə re in kisikidɔtaa, eke in koy kaa, j'in nya lə Burəbe. ⁹ Tado Kirisiti oy, ində taa lo koy'ti kadi in ɓe njekoy'gi ki nje kisi kumngayira'gi. ¹⁰ Nga in, ra bann ə isi gangi ta dɔ ngonnkɔn'i'ti wa?

* 13:9 13.9 Tekitaga 20.13-17; Ndukun ki nja joo 5.17-21; Lebitali 19.18

Ra bann ə isi kidi ngonnnkon'i wa? Kare kare pəti, j'a ji tei j'awi takum Luwə'ti kadi a gangi ta dɔ'je'ti. ¹¹ Tado ndangi me Makitu'ti eyina: «M'in Burəbe, toki m'nji'n ki dɔ'm taa, m'el'se toki: De'gi pəti a ɔsi məkəsi de nanga non'm'ti, de'gi pəti a uləi toji dɔ Luwə'ti*.»

¹² Lo kin'ti, de ki ra a tudə kər kuləra'ne ki sɔw dɔ'ne inbe non Luwə'ti.

¹³ Adi ji tai kon ta gangi ta donan'ti. Ningə kadi sangi row kadi iləi jigi non ngonnnkon'se'ti el. Iləi jigi adi tugə ilə, eke aw si'ə adi ɔsi me nya ki majel'ti el. ¹⁴ M'gər, ar njay ki takul Burəbe Jeju, toki nya ki to njen goto. A re de madi ɔo kadi nya madi in ki to njen ningə, to njen tado lə de'ə inbe kin. ¹⁵ Re tuji me ngonnnkon'i tado lə nya ki isi sɔ ningə, isi njiyə ki gorow ndiginan'ti el jagi. Gon rɔ'i maji, kadi ta lə nyakusɔ par ə adi de ki Kirisiti oy tado li'ə kin awi'n tuji'ti el. ¹⁶ Kadi nya ki in nya ki maji ki rɔ'se'ti, təl nya ki kadi ndəgi de'gi elita ki majel dɔ'ti el. ¹⁷ Tado Konbe lə Luwə in ta lə nyakusɔ ki nya kanyi el, nan in ta lə nyara ki dana, ta lə lapiya ki rɔnel ki Ndil Luwə ki ar njay adi'je. ¹⁸ De ki isi ra kulə lə Kirisiti kigo row'ə kin, in de ki njera nya ki nəl Luwə num, de'gi ndigi ta li'ə num to.

¹⁹ Adi ji sangi row ki kadi re ki lapiya num, row ki kadi ji tɔgi nan'ti me kunme'ti num. ²⁰ Maji kadi tuji kulə lə Luwə tado lə nyakusɔ el. In ki rɔta'ti kadi nyakusɔ'gi pəti de a sɔ, nan in gorow'ə'ti el kadi de sɔ nya ki kadi təl jigi tugə ngonnnkon'a ilə me nya ki majel'ti. ²¹ Maj'a ki ngayn, in kadi de sɔ da el num, anyi yiwi kandi nju el num, kadi ra nya madi kare ki kadi tugə ngonnnkon'a lə adi ɔsi el. ²² Kunme lə'i ki ra dɔ'ti kin, in ngəm'ə to yan'i non Luwə'ti. Majikur in dɔ de'ti ki me'ə uwə ki ta dɔ row'ti li'ə el. ²³ Nan de ki me'ə uwə ki ta dɔ nya'ti ki isi sɔ, ta ki gangi in dɔ'a'ti, tado in de ki kuləra'ə in kigo kunme'ti el. Nga ningə, ji gər kadi nya'gi pəti ki de ra'de kigo kunme'ti el, in majel.

15

Kadi de sangi row nya ki kadi adi rɔnel madi'ne

¹ J'in ki j'awi ki tɔgi me Ndil'ti, maji kadi ji gəti nje'gi ki in ton, ki kanji sangi row nya ki nəl me'je. ² Maji kadi de ki ra dann'je'ti sangi kadi ra nya ki nəl ngonnnkon'ne. Ra nya ki nəl'ə ki tado maji li'ə kadi tɔgi'n me ndil'ti. ³ Kirisiti ki dɔ'ne, sangi nya ki nəl rɔ'ne el, nan toki Makitu lə Luwə el'n: «Nya taji'gi ki maji kadi aw ki dɔ'i'ti, təl ki dɔ'a'ti yo*.» ⁴ Nga ningə, nya'gi pəti ki ndangi me Makitu'ti dɔkagilo'ti ki kete kin, ndangi kadi to təl nyando tado lə'je. Makitu ndo'je kadi koreme ki kuwətɔgiba lə'je re ki kindəmedoti. ⁵ Maji kadi Luwə ki nje re ki koreme ki kuwətɔgiba ra adi ta'de asinan maji toki Jeju Kirisiti ndigi'n. ⁶ Lo kin'ti, a uləi toji dɔ Luwə'ti ki in Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poyta ki maji tado lə de'gi pəti

⁷ Uwəi nan rɔ nan'ti yo ge ne ge toki Kirisiti uwə'n'se rɔ'ne'ti kin be, kadi Luwə ingə'n tɔbar. ⁸ Toki rɔta'ti, m'el'se, Kirisiti təl nje ra kulə lə Juwipi'gi kadi tɔl'n ta ndukun ki Luwə un adi kaw'de'gi. ⁹ Taa re kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, uləi toji dɔ Luwə'ti tado memaji li'ə, toki Makitu lə Luwə el ene: «M'a m'pit'i dann ginn be'gi'ti ki dangi dangi,

* **14:11** 14.11 Ejay 45.23 * **15:3** 15.3 Pa'gi 69.10

Taa m'a m'osi pa m'ulə'n toji dō'i'ti tō†.»

¹⁰ Ningə təl el bay ene:

«In ginn be'gi ki dangi dangi, rai ronel ki de'gi lə Burəbe‡.»

¹¹ Bay tō:

«Uləi toji dō Burəbe'ti, in ginn be'gi pəti,

Osi pa, piti'ə'n'ə, in ginn de'gi pəti‡!»

¹² *Njekeltakita Luwə'ti Ejay el tō ene:

«De ki ginn koji'ti lə Jese kare a re,

In ə a ində taa kadi a onbe dō ginn be'gi'ti ki dangi dangi,

Ningə in tō ə ginn be'gi kin a indəi me'de dō'a'ti*.»

¹³ Kadi Luwə ki in nje re ki nya kindəmedəti, adi ronel, ki lapiya li'ə tan'se binyə'ti, me kunme'ti. Ningə kadi tōgi Ndil Luwə adi kindəmedəti lə'se aw ki kete kete tō.

Kulə lə Pol

¹⁴ Ngannkon'm'gi ki oji dō'se, m'in ki dō'm, m'gər maji, kadi mərta ki maji rosi me'se, nyagər ki dum'se goto, taa asi gaki kadi adinan ta koji yo ge ki ne ge tō. ¹⁵ Be kaa, ki madi'gi, m'ndangi makitu ki tōg'ə tō'ti m'adi'se kadi m'olo'n me'se. Ningə m'ra be ojidə maji ki Luwə ra sə'm.

¹⁶ Luwə ra adi m'un rō'm m'ilə kə tado kulə lə Jeju Kirisiti ki rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə, kadi de'gi ki in Juwipi'gi el təl kadikare ki nəl Luwə, kadikare ki Ndil Luwə in dō'ti. ¹⁷ Asi kadi m'ində gu'm me tō Jeju Kirisiti'ti oji'n dō kulə lə Luwə.

¹⁸ Nga ningə, re m'elta ningə, m'elta dō nya'ti kareba par, adi in kun ki Kirisiti un m'ra n kulə adi de'gi ki in Juwipi'gi el təl rō'de go ndu'ə'ti kin. Kirisiti ra kulə ki ta ki ta'm'ti num, ki kuləra'm num, ¹⁹ taa ki tōgi nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol, ki tōgi lə Ndil Luwə. Be ə, in Jerujalem'ti bifi te Iliri'ti, m'iləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti ki lo'gi pəti. ²⁰ Ningə m'ndigi ngayn kadi m'iləmbər Poyta ki maji lo ki tō Kirisiti bar'ti el bay par, kadi m'ində ngirə kulə lə'm dō kulə'ti ki de madi ində ngirə kete el. ²¹ Loki m'ra be kin ningə, m'ra toki Makitu lə Luwə el'n ene:

«De'gi ki de ilə'de mbər ta li'ə el a oyi'ə,
ə de'gi ki ta li'ə osi mbi'de'ti el, a gəri me ta kin tō†.»

Koji ra lə Pol

²² In kin ə in nya ki ogi'm tarow ki dōkagilo'gi pəti kadi m'aw rō'se'ti.

²³ Nan ki ngə'sine kin, m'aw ki lo madi ki kadi m'ra kulə'ti go lo'gi'ti kin el nga. In be ə, asi bal ngayn bone, m'ndingə kadi m'aw rō'se'ti. ²⁴ M'a m'aw dōkagilo'ti ki m'a m'aw'n Esipanyi'ti. Tado, m'ində me'm'ti kadi kaw'm ə, m'a m'te dō'se'ti kadi m'oo'se, ningə kadi rai sə'm adi m'aw m'te'ti. Nan k'in ə, m'a m'oo'se kadi nyənn'ə ər dō'm'ti nden bay taa m'a m'gangi m'aw. ²⁵ Ningə ki ndəkba ne kin, m'nji m'aw Jerujalem'ti tado ra ki de'gi lə Luwə ki sii nu. ²⁶ Tado de'gi lə Luwə ki sii dōnangi Maseduwann'ti ki dōnangi Akay'ti uni ndu'de kawi nya kadi n'rai ki njendoo'gi ki dann de'gi'ti lə Luwə ki sii Jerujalem'ti. ²⁷ Uni ndu'de rai nya kin, ningə in nya ki maji kadi rai se'de be inbe. Tado kete, de'gi ki in Juwipi'gi el ingəi nya maji kigo Ndil'ti rō'de'ti in ki in Juwipi'gi, ningə ngə'sine maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, rai ki Juwipi'gi ki nya ki in nya maji lə darə ki to ji'de'ti tō. ²⁸ Be ə, re m'ra kulə kin ginn'ə gangi, adi m'ulə kadi nyakaw kin ji de'gi'ti lə Luwə ki Jerujalem ningə, m'a m'aw Esipanyi'ti ki row ki

† 15:9 15.9 Pa'gi 18.50; 2 Samiyel 22.50 ‡ 15:10 15.10 Ndukun ki nja joo 32.43 § 15:11 15.11

Pa'gi 117.1 * 15:12 15.12 Ejay 11.10 † 15:21 15.21 Ejay 52.15

dɔ'se'ti. ²⁹ M'gər kadi kaw'm ki m'a m'aw ki rɔ'se'ti, m'a m'aw ki njangi dɔ lə Kirisiti ki to mbar mbar.

³⁰ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki takul ndiginan lə Ndil Luwə, kadi indəi rɔ'se'ti nan'ti sə'm, rɔi ki kelta ki Luwə tado lə'm. ³¹ Elita ki Luwə kadi taa'm ji nje me ngan'gi'ti ki Jude, taa kadi to kadikare ki m'a m'aw'n Jerujalem kin kaa, de'gi lə Luwə tai ki rɔnel tɔ. ³² Lo kin'ti, m'a m'aw m'te rɔ'se'ti ki rɔnel, ningə re Luwə ndigi ningə, m'a m'uwə'n kor rɔ'm rɔ'se'ti nden tɔ. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi lapiya in nan'ti sese pəti. Amen!

16

Kuwə ji nan

¹ M'ulə konnann'je Pebe ki in nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi dann njekawnan'gi'ti ki me be'ti ki Sankire kin ji'se'ti*. ² M'dəji'se kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti me tɔ Burəbe'ti, uwəi'ə rɔ'se'ti kuwə ki asi ta tɔ de lə Luwə. Adi rɔ'se, rai si'ə me nya'gi'ti pəti ki aw ki ndoo'ə, tado in dene ki ra ki de'gi ngayn, taa m'inbe ki dɔ'm kaa ra sə'm tɔ. ³ Uwəi ji Pirisika in ki Akilasi adi m'in, in madikulə'm'gi me tɔ Jeju Kirisiti†. ⁴ Ingi ə uni rɔ'de, iləi kɔ, aj'i m'in. Ningə in m'in ki kar'm ə m'ra'de oyo el, nan in *Njekawnan'gi pəti, ki in Juwipi'gi el ə rai'de oyo. ⁵ Uwəi ji Njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de adi m'in tɔ. Uwəi ji njendigi lə'm Epayineti adi m'in, in ə in de ki dɔkete ki un me'ne adi Kirisiti dɔnangi Aji'ti. ⁶ Uwəi ji Mari ki in de ki ra kulə ngayn tado lə'se kin adi m'in. ⁷ Uwəi ji noj'i'm'gi Andironikusi in ki Juniyasi ki in madi dangay'gi lə'm kin adi m'in. In njekawkulə'gi ki de'gi gəri go'de maji ngayn dann madi'de'gi'ti, taa dɔyinan nan'ti me tɔ Kirisiti non'm'ti inbe bay. ⁸ Uwəi ji nje ndigi lə'm me tɔ Burəbe'ti Ampiliyatusi adi m'in. ⁹ Uwəi ji madikulə'je me tɔ Kirisiti, Urben in ki njendigi lə'm ki ngayn Setasi adi m'in. ¹⁰ Uwəi ji Apelesi ki in de ki toji kadi ki adi dɔyinan me tɔ Kirisiti ki taga kin adi m'in. Uwəi ji de'gi ki me kəy'ti lə Arisitobul adi m'in tɔ. ¹¹ Uwəi ji noji'm Erodijon adi m'in, taa uwəi ji de'gi ki me kəy'ti lə Narsisi ki uni me'de adi Burəbe adi m'in tɔ. ¹² Uwəi ji Tirpen in ki Tirpoji ki in dene'gi ki rai kulə lə Luwə ngayn kin adi m'in, taa uwəi ji njendigi'm Persidi ki in dene ki ra kulə lə Luwə ngayn tɔ kin adi m'in. ¹³ Uwəi ji Rupusi‡ ki in de ki Luwə mbət'ə kin adi m'in, taa uwəi ji kon'a ki in kon'm tɔ kin adi m'in. ¹⁴ Uwəi ji Asenkirti num, Pilegon num, Ermesi num, Patirobasi num, Ermasi num, ki ndəgi ngannkon'je'gi ki in se'de kin adi m'in. ¹⁵ Uwəi ji Pilologi in ki Juli adi m'in, uwəi ji Nere in ki konnann'a adi m'in, taa uwəi ji Olimpasi ki de'gi lə Luwə pəti ki in si'ə adi m'in tɔ. ¹⁶ Uwəi ji nan kare kare ki kuwə nan rɔ nan'ti ki toji kadi in ngannkon'nan'gi ki me Kirisiti'ti. Njekawnan'gi lə Kirisiti pəti uwəi ji'se.

Ta ki dɔboy'ti

¹⁷ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti oji'n dɔ de'gi ki nje re ki gangi nan dann'se'ti, ki nje buki de'gi mu kadi tanyi rɔ nyando ki ingəi. Maji kadi ɔri rɔ'se rɔ'de'ti kɔ. ¹⁸ Tado kɔ de'gi ki be kin, isi rai kulə lə Burəbe lə'je Kirisiti el, nan isi rai kulə tado kanda'de yo. Ki kujita'gi ki ta'de'ti, ki to nan pe pe, ə isi ədi de'gi ki kum'de tujə dɔ nya ki majel'ti el. ¹⁹ Ki oji dɔ'se, de'gi pəti gəri təl rɔ go ta'ti lə'se. Lo kin'ti, m'ra rɔnel oji'n dɔ'se. Nga ningə m'ndigi kadi kum'se tujə dɔ nya ki

* **16:1** 16.1 KNK 18.18 † **16:3** 16.3 KNK 18.2 ‡ **16:13** 16.13 Mrk 15.21

maji'ti, ə kadi kum'se ar njay kadi ɔri rɔ'se kɔ me nya ki majel'ti. ²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rəkitə dɔ *Satan ginn nja'se'ti ngɔsine. Maji kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

²¹ Madikulə'm Timoteš uwə ji'se, taa noji'm'gi Lusiyusi num, Jason in ki Sosipater num uwəi ji'se. ²² Ningə m'in Tertiaryusi ki nje ndangi makitu lə Pol kin, m'uwə ji'se me kində rɔ nan'ti lə Burəbe. ²³ Gayusi* ki m'nji be li'ə uwə ji'se, ki Njekawnan ki sii me kəy'ti li'ə. Erasi† ki m'nji be li'ə uwə ji'se. Erasi ki in njengəm nar ki me bebo'ti ki ne uwə ji'se, taa ngonnkɔn'je Kartusi kaa uwə ji'se tɔ. [²⁴ Kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti.]

Kulə tɔji ki dɔ Burəbe'ti

²⁵ Tɔji ki dɔ Luwə'ti ki asi kadi adi'se tɔgi ki gorow lə Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti ki m'ilə'se mbər'ə. Ki row lə Poyta ki maji kin, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti lo kulə ngirə'ti mayinu, ²⁶ nan ngɔsine ginn'ə te taga wangi kin. Ginn'ə te ki taga wangi ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ki takul makitu ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. Ndangi kigo ndu'ti lə Luwə ki njekisi bitɪ ki non'ti kadi de'gi ki in Juwipi'gi el adi indəi me'de dɔ ra maji'ti lə Luwə, ə kadi tɔli rɔ'de go ndu'ə'ti kigo kunme'ti. ²⁷ Tɔji ki dɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me to Jeju Kirisiti'ti. Amen! Ta goto nga!

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi korenti'gi

Makitu kin, Pol ndangi adi Korenti'gi to njekul de'gi lə Luwə ə ndigi kul njekawnan ki inbe ində ginn'de bebo Korenti'ti be. Kagilo'ə'ti kin, Korenti in burədo ngann be'gi ki Rɔm on dɔ'de dɔnangi Akay'ti. Korenti in bebo ki gati ki ra ki me'ti to mbar mbar. Nyamaji ki ojido nyajihelbe'gi to'i'ti ngayn tɔ. Ra yo'gi ki dangi dangi num, ra kaya kaa bar tɔ'de ki dum tɔ. Me nya'gi'ti ki majel kin ə, njekawnan ki indəi ginn'de ngosine bay kin a sangi row kadi panjiyə'de to ki go Poyta ki maji'ti ki ingəi. Ginn'ə kin ə ndangi makitu uləi adi Pol kadi toji'de gorow taa nan, ki ta ki dɔ kuso da ki de'gi bari yo, ta ki dɔ kadikare'gi ki dangi dangi ki Ndil Luwə kanyi njekawnan'gi kadi rai kulə dɔnan'ti dann'de'ti. Njekawkulə Pol təl lə'de'ti ojido nya'gi kakin ningə təl ra dɔ'ti non el'de ta dɔ ganginan ki dann njekawnan'ti, hal kaya ki ra, səkinan lə njekunme'gi dann'de'ti non njegangita ki dɔnangi'ti ne, kon mudi nam lə Burəbe, ki kində taa lo koy'ti. Me nya'gi'ti kin pəti Pol toji hal ki panjiyə ki ndigi to'ti ki kadi njekunme'de kadi Kirisiti awi'n (13).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-9. Ganginan'gi ki dann njekawnan'ti 1.10-4.21. Panjiyə ki majel lə njekunme'gi dann njekawnan'ti 5-6. Ta dɔ taa nan'ti 7. Taa k'inyə taa lə njekunme ngang'a to non 8-10. Kadi burnan goto lo kawnan'ti, ningə ndiginan 11-14. Te lo koy'ti 15. Mbon nyamaji'gi ki nan'ti tado nje ki Jerujalem, kojitara kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ Par ki rɔ'm'ti m'in Pol ki Luwə bari'm kigo me ndigi'ti li'ə kadi m'in njekawkulə lə Jeju Kirisiti. Nan'ti ki ngonkon'je Sositen^{*}, ² j'uwə ji njekawnan'gi ki sii Korenti'ti[†], j'uwə ji nje ki Luwə ɔr'de me majel'ti kɔ ki gorow kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, j'uwə ji nje ki Luwə bar'de to de'gi ki kar njay lə'ne, j'uwə ji de'gi pəti ki, me lo'gi'ti ki dangi dangi, isi bari tɔ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Burəbe lə'de ki Burəbe lə'je. ³ Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Ramaji Lə Luwə me Kirisiti'ti

⁴ M'ra oyo Luwə lə'm ki ndo'gi ndo'gi tado lə'se. M'ra'a oyo ojido memaji li'ə ki to dɔ'se'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. ⁵ Tado me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti kin ə maji uri'n'se me kujita'ti ki me nya gər'ti. ⁶ Naji ki man ki dɔ Kirisiti'ti in ki man ki togi dann'se'ti, ⁷ adi kadikare madi kare ki du'se goto. Isi nginəi ndo ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti a te'n bus. ⁸ Kirisiti inbe ki dɔ'ne a adi'se togi kadi uwəi rɔ'se ba biti dɔboy ndo'ti. A adi uwəi rɔ'de ba kadi ndo təl Burəbe Jeju Kirisiti ə in ki ta dɔ'se'ti el. ⁹ Tado Luwə ki nje bar'se, ulə'se nan'ti ki Ngonn'o Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je, in Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti. ¹⁰ Ngannkon'm'gi, m'ndəji'se me tɔ Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti kadi adi ndu'se in nan'ti. Adi gangi nan goto dann'se'ti.

^{*} 1:1 1.1 KNK 18.17 [†] 1:2 1.2 KNK 18.1

Maji kadi adi ta mər'se'gi ki hangal'se'gi in nan'ti kareba. ¹¹ Tado ri ə m'el'ta kin be wa ngannkon'm'gi? M'el be tado de'gi ki Kolowe'ti eli m'in ta gakinan lə'se adi m'in m'oo. ¹² Ningə nya ki m'ge kadi m'el'se, m'oo toki dann'se'ti de madi ene: «M'in de lə Pol», ki nungi ene: «M'in de lə Apolosi†», ki rangi ene: «M'in de lə Piyər», ə in ki rangi bay ene: «M'in lə Kirisiti». ¹³ Eke Kirisiti gangi rə'ne'gi dana wa? Ke in Pol ə bəri'ə dɔ kagidəsi'ti tado lə'se wa? Ke rai'se batəm me tɔ Pol'ti wa? ¹⁴ M'ra oyo Luwə toki ra adi m'ra batəm de madi kare dann'se'ti el. De'gi ki m'ra'de batəm in Kirisipusi§ ingi ki Gayusi par. ¹⁵ De madi kare ki a ene rai'ne batəm me tɔ m'ti goto. ¹⁶ De'gi ki m'ra'de batəm bay tɔ ə in nje ki me kəy'ti lə Stepanasi. Ki rangi tɔ non ningə, m'oo el nga. ¹⁷ In tado kiləmbər Poyta ki maji ə Kirisiti ulə m, um in tado ra batəm el. Kiləmbər Poyta ki maji kin in ki gosita ki ta'ti el. Re in ki gosita ki ta'ti ningə, koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti a təl nya ki nda'a goto.

Kirisiti in tɔgi ki tər lə Luwə

¹⁸ Mbər koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki isi awi tuji'ti. Nan ki rɔ'je'ti j'in ki j'ingəi kaji ningə in tɔgi lə Luwə. ¹⁹ Makitu lə Luwə ene: «M'a m'tuji tər lə nje tər'gi, ningə nje nya gəri'gi, m'a m'row ta nyagər lə'de kadi təl nya ki kare*.» ²⁰ Nje tər in ra be? Njendo ndukun in ra be? Nje manji ta in ra be dɔkagilo'ti kin? Tər lə de ki dɔnangi'ti ə Luwə təl'ə nya ki mbo'ti. ²¹ In be tado tər ki dɔnangi'ti ne asi kadi aw ki de'gi adi gəri tər lə Luwə el. In be ə Luwə ndigi ngayn kadi n'aji de'gi ki uni me'de adi'ə. De'gi ki adi'ə me'de ki gorow kiləmbər Poyta ki maji ki de oo ə to to ta mbo yo. ²² *Juwipi'gi dəji kadi n'oyi nyakoji, Gireki sangi tər tɔ. ²³ Ki sɔw dɔ'je ningə, j'iləmbər Kirisiti ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti. Mbər kin təl jigi tugə Juwipi'gi, ə in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ. ²⁴ Nan ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ki Luwə bar'de ningə, mbər lə Kirisiti kin ə in tɔgi ki tər lə Luwə tado lə'de. ²⁵ Tado ta mbo lə Luwə kin in tər ki utə tər lə de'gi, ə tɔgi goto lə Luwə kin in tɔgi ki utə tɔgi lə de'gi tɔ.

²⁶ Ngannkon'gi, indəi kum'se maji oyi. Dann'se'ti ki Luwə bar'se kin, nje tər'gi kigo darɔ'ti in ngayn el, nje tɔgi'gi in ngayn el, nje tɔbar'gi in ngayn el tɔ. ²⁷ Ningə kadi in gəri toki Luwə mbəti nya'gi ki nje tɔgi el ki dɔnangi'ti ne kadi ulə'n rɔsɔl dɔ nya'gi'ti ki nje tɔgi. ²⁸ Luwə mbəti nya'gi ki kum'ə goto, nya ki de'gi kidi'de dɔnangi'ti, nya'gi ki in nya madi el, tado row'n ta nya'gi ki de'gi oy nda'de. ²⁹ Be kadi de madi ində gu'ne non Luwə'ti el. ³⁰ In Luwə ə ulə'se nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. Nan ki bone in tər lə'je ki in rɔ Luwə'ti. In ə, ki gorow li'ə, Luwə ɔri'n ta dɔ'je'ti, adi j'ar njay, taa'je ilə'je taa ji majel'ti. ³¹ In be toki Makitu lə Luwə el'n ene: «De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbe ə ində'n gu'ne†.»

2

Kiləmbər Poyta ki maji lə Pol

¹ Ngannkon'gi, loki m'aw dann'se'ti, m'ilə'se mbər poyta ki rɔta'ti lə Luwə, ki to lo kiyə'ti, in ki nyagər ki aldo'se eke ki tərta ə m'ilə'n'se mbər kin el. ² Tado loki m'in dann'se'ti, nya ki rangi ki m'un ndu'm dɔ'ti goto. M'sangi kadi gəri Kirisiti par kareba. Adi in Kirisiti ki bəri'ə kagidəsi'ti. ³ Loki m'in dann'se'ti, m'in me tɔgi goto'ti. M'el'se ta me dadi'ti ki bɔl.

⁴ Nya ki m'ndo'se ki mbər Poyta ki maji ki m'il'ose kin, in ki ta nyagər læ de el. In kigo kōji tōgi'ti læ Ndil Luwə. ⁵ Be kadi kunme kadi læ'se ulə ngirə'ne dō nya gər'ti læ de el, nan dō tōgi'ti læ Luwə yo ta. ⁶ Ningə, j'in kaa ji ndo njekunme'gi ki tōgi me ndil'ti ki me tər tō. Nan k'in ə in tər læ de'gi ki dōnangi'ti ne el. Taa in tər læ njetogi'gi ki dōnangi'ti ne ki ndo madi ə a tuji kin el tō. ⁷ J'iləmbər tər læ Luwə. Tər ki to lo kiyə'ti biti bone. In tər ki Luwə ində dō'a dana kete non kində dōnangi'ti tado tōbar læ'je. ⁸ Tər ki de kare ki dann nje tōgi'gi'ti ki dōnangi'ti ne ki gər goto. Re kum'de te dō tər'ti kin ə re a bəri Burəbe ki nje tōbar kagidəsi'ti el. ⁹ Ningə, toki makitu læ Luwə el'n, in nya ki kum'de oo el, in nya ki mbi de oo el, in nya ki de mər me'ne'ti el tō. In nya ki Luwə ində dō'a dana tado læ de'gi ki ndigi'ə*. ¹⁰ Nga ningə, Luwə te ki dō'a adi'je ki gorow læ Ndil. Tado Ndil oo ginn nya'gi pəti. Ndigi ra'gi læ Luwə ki to lo kiyə'ti kaa Ndil oo. ¹¹ Ki ojido de, de madi ki gər nya'gi ki to rō madi'ne'ti goto. In ndil ki to rō de'ti kin par ə gər nya'gi ki to rō'a'ti. In be ə, yan Luwə kaa to be tō. Ndil Luwə ki kar'ne ba par ə gər nya'gi ki to rō Luwə'ti. ¹² Nga ningə, ndil ki in me'je'ti j'ingi kin in ndil ki dōnangi'ti ne el, nan in Ndil ki in ta rō Luwə'ti nu, kadi ji gəri'n nya'gi ki Luwə adi'je kigo memaji'ti li'ə. ¹³ Ningə, j'el taa ki row nyagər læ de el, nan ki row læ Ndil Luwə. In be ə, j'isi j'or ginn nya ki rōta'ti læ Ndil, j'adi de'gi kigo Ndil'ti. ¹⁴ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, asi kadi ingə nya ki rōta'ti ki in rō Luwə'ti el. Tado in Ndil Luwə par kareba ə adi de gər nya'gi ki rōta'ti kin. ¹⁵ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti asi gangi ta dō nya'gi'ti pəti, ningə de ki rangi asi gangi ta dō'a'ti el. ¹⁶ Makitu el ene: «Nan ə gər mərta læ Burəbe wa? Ke nan ə asi koj'ō ta wa?» De ə goto, nan j'in, j'awi ki mərta læ Kirisiti.

3

Gangi nan ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ Ngannkon'gi, ki rōta'ti ə, ta ki m'el'se kete kin m'el'se to de'gi kigo daro'ti, to de'gi ki in ngann'gi ki du me kunme me tō Kirisiti'ti. M'el'se ta to de'gi kigo ndil'ti el. ² In tado kin ə, m'adi'n'se nyakusō ki ngan el, m'adi'se mba yo. Tado tōgi'se asi kadi sōi nya ki ngan el. Biti bone kin kaa asi kadi sōi nya ki ngan el, ³ tado in de'gi kigo daro'ti bay. Toki ni ki gakinan in dann'se'ti, in de'gi ki go daro'ti el wa? Ningə panjiyə'se to to panjiyə de ngəndul be tō el wa? ⁴ Loki de madi ene n'in de læ Pol, ningə ki nungi ene n'in de læ Apolosi kin ke in njiyə kigo daro'ti el eke in ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol in nan'gi wa? Apolosi ki Pol in njekuləbər'gi læ Luwə. In njekuləbər'gi ki gorow læ'de ə uni me'se adi Burəbe. De ki ra dann'je'ti ra kulə læ'ne toki Luwə adi'n'ə. ⁶ M'in m'duw ko, Apolosi in njera mann dō'ti, ningə Luwə ə in njera kadi uwə. ⁷ Nje man ko ki njera mann dō'ti in nya madi el. De ki kadi tō'a bar dō'ti in Luwə ki njera kadi tōgi. ⁸ Nje duw'ə ki njera mann dō'ti asi nan. Ningə de ki ra dann'de'ti a ingə nyakugə goji ki asi ta kulə li'ə ki ra. ⁹ Tado j'in madikulə'gi læ nan me kulə'ti læ Luwə. Ningə ingi, in ndōo læ Luwə, in kəy kində'gi li'ə. ¹⁰ Kigo memaji'ti læ Luwə ki ulə'n kulə læ'ne ji'm'ti, m'ində ngirə kulə dann'se'ti to nje kində ngirə kulə ki maji. Ningə ki ngosine kin de ki rangi ində ta ji'm. K'in ə, kadi de ki ində ta kulə kin ə, ində kum'ne go kində'ti ki a ində maji. ¹¹ De a ində ngirə kulə kin rangi el nga. Ngirə kulə kaa ə to ne ə in Jeju Kirisiti par. ¹² Nga ningə re de ində ta kulə kin ki nar ɔr, eke nar arjan, eke ki mbal ki

* 2:9 2.9 Ejay 64.3, 52.15 † 2:16 2.16 Ejay 40.13

ndolo, ində ki kagi, eke bunə mu, eke ki kadi nya kaa, a to ki taga. ¹³ Tado ndo gangi ta'ti ə, nya'gi pəti ginn'de a te, ningə por a nan tɔgi kulə'gi pəti kadi de'gi a oy maj'a ki maj'a el. ¹⁴ Re kulə ki de ində dɔ ngirə'ti kin, ngan ra taa ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne. ¹⁵ A kin ə, kulə kin por on'a to ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne el. De kin a ingə kaji, nan in kaji ki a te'n ta por'ti jati jati. ¹⁶ Gəri toki in kəy kisi Luwə el wa, ningə Ndil Luwə isi me'se'ti el wa? ¹⁷ Re de tuji *Kəy lə Luwə ningə, Luwə a tuji de'ə kin tɔ. Tado Kəy lə Luwə ar njay, ningə ingi ə in Kəy lə Luwə. ¹⁸ Maji kadi de ndam ki rɔ'ne el. Kin ə re dann'se'ti, de madi oo rɔ'ne to nje tər kigo tamər'ti ki dɔnangi'ti ne ningə, maji kadi de'ə kin təl rɔ'ne mbo'ti. Təl rɔ'ne mbo'ti kadi to ingə'n tər ki rɔta'ti. ¹⁹ Tado tər ki dɔnangi'ti ne Luwə oo kadi in dɔ majel. Be ə makitu lə Luwə ene: «Luwə uwə nje tər'gi ki ta me ta ngom'gi'ti lə'de.» ²⁰ Taa təl el bay tɔ ene: «Luwə gər mərta lə nje tər'gi, ningə oo kadi in nya madi el.» ²¹ Maji kadi de madi un de'gi ində'n gu'ne el, tado nya'gi pəti in yan'se. ²² In Pol, eke Apolosi, eke Piyər, eke dɔnangi, eke kisikidɔtaa, eke koy, eke nya'gi ki bone eke ki lo ti'ti, nya'gi kin pəti in yan'se. ²³ Ningə ingi, in nya Kirisiti, ə Kirisiti in yan Luwə to.

4

Kuləra njekawkulə'gi

¹ Ningə, maji kadi oyi'je, m'in eke Apolosi, to njekuləbər'gi lə Kirisiti. Oyi'je to njengəm nya'gi lə Luwə, nya ki rɔta'ti ki to lo kiyə'ti. ² Nga ningə, nya ki be nje nya a ge rɔ njengəm nya'ti, in nje ra nya ki low'ə ti par. ³ Ki ɔjido'm, ta kadi ingi, eke njegangita dɔ de'gi'ti, gangi ta ki dɔ'm'ti kin ra'm bɔl el. Ta m'inbe ki dɔ'm, m'gangi ta dɔ rɔ'm'ti el tɔ. Tado m'ra nya ki majel el. ⁴ Ningə, in kin ə a ra kadi m'in de ki Luwə təl'm de ki dana takum'ne'ti el. Burəbe inbe ə a gangi ta dɔ'm'ti. ⁵ Nya kin ə, maji kadi in gangi ta dɔ de'ti kete non dɔkagilo'ə'ti el. Nginəi dɔkagilo ki Burəbe a re ə, nya'gi ki toi lo kiyə'ti me lo ki diw'ti, a ulə kunji dɔ de'ti kadi toi taga wangi takum de'gi'ti. Ningə a te ki ginn ndigira lə de ki ra ki to me'i'ti. Lo kin'ti, Luwə a ulə tɔji dɔ de'ti ki ra, kigo kulə ra'a'ti. ⁶ Ngannkon'gi, m'el'se ta kigo kuj'ə'gi ki dangi dangi ɔjido Apolosi num, ɔjido'm m'inbe num, kadi ndoi nya rɔ'je'ti. M'ra be kadi de ra yan'ne adi aldo ndu ki makitu lə Luwə el kin el. Be kadi uni de indəi kadi'se, ndəri nan el. ⁷ Ke nan ə in njera kadi in to dangi dann de'gi'ti wa? Ke in Luwə ə in nje kadi nya'gi pəti ki awi'n kin el wa? Nga ə re in Luwə ə adi nya'gi pəti ki awi'n kin ningə, ra bann be ə isi ində'n gu'i to nya ki in inbe ə ingə ki dɔrɔ'i be wa? ⁸ Ki ngosine kin, ingəi nya asi'se nga, in njenyakingə'gi. Kin isi onyibe ki kanji kadi j'in sese dɔ'ti. M'ndigi kadi in bekon ki rɔta'ti inbe ə onyibe ə, adi j'on'n sese. ⁹ Ningə, to toki j'in ki madi'gi ki njekawkulə'gi kin, Luwə ində'je go de'gi'ti gogi be. Ji to to de'gi ki gangi ta koy dɔ de'ti be. Tado Luwə inyə'je ji de'gi'ti adi ji təl nya ko'gi takum de'gi'ti pəti. Takum malayka'gi'ti ki takum de'gi'ti. ¹⁰ J'in, ji təl mbo'gi tado lə Kirisiti, ningə ingi, in nje kumkar'gi me tɔ Kirisiti'ti. J'in nje tɔgi el, nan ingi, in nje tɔgi'gi. J'in, de'gi isi kidi'je, ningə ingi, de'gi isi buki'se'ti. ¹¹ Biti bone ka j'isi j'ingə kon. Nyakuso'je goto, mann kanyi'je goto, ku ko'je goto. De'gi isi adi'je kon, j'ilə mbir mbir ki lo. ¹² Daro'je j'inbe, ji ra kulə j'or rəgi ta j'ingəi nyakuso'je me'ti*. De'gi taji'je kaa, ji njangi dɔ de, rai'je kon kaa j'uwə tɔgi'gi ba. ¹³ Eli ta'gi ki majel dɔ'je'ti kaa, j'ulə dingəm me nan'ti.

* 4:12 4.12 KNK 18.3, 20.34

Biti bone kaa de'gi oyi'je to sin ki k'osi k'ilə kə. Oyi'je to ton de'gi ki nda'de goto.

¹⁴ M'el'se ta to ngann'm'gi ki njendigi lə'm. In tado kulə'n rəsəl do'se'ti ə m'ndangi'n ta kin m'adi'se el, nan in kadi m'te'n kum'se maji do nya'gi'ti. ¹⁵ Ningə, re nje kornon'se'gi ki me kumme to Kirisiti'ti in dər dogi kaa, baw'se kigo ndil'ti in kareba. Tado m'in ə m'in baw'se ki nje kilə'se mbər Poyta ki maji me to Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ In be ə, m'dəji'se kadi oy go nja'm maji. ¹⁷ M'ulə Timote[†] ki rə'se'ti tado ta kin. Timote ki in ngonn'm ki njendigi lə'm, ngonn'm ki nje ra nya ki low'ə'ti me ta'ti lə Burəbe. Timote a olo me'se do nyando'ti lə'm me kisikidətaa me to Kirisiti'ti. Kujə ki m'nji m'ndo'n Njekawnan'gi ki lo'gi pəti. ¹⁸ De'gi madi toji rə'de kadi n'in de'gi ki tuwel, oy toki m'a m'təl to m'te rə'se'ti gogi el nga. ¹⁹ Nan re Luwə ndigi ə dəkagilo ngayn el par ə m'a m'te rə'se'ti non. Ningə degə'gi ki nje toji rə'de kadi n'in de'gi ki tuwel kin, m'a m'oo'n ta kel'de par el, nan m'oo'n kulə ki togi'de asi ra to. ²⁰ Tado Konbe lə Luwə in me ta ki kel'ti el, nan in me togi'ti. ²¹ In ri ə in ndigi dana wa? In ndigi kadi m'aw rə'se'ti ki gol ji'm'ti eke kadi m'aw ki ngarme ki rosi ki ndiginan, ki in ngarme ki sol lom lom wa?

5

Kaya ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ De'gi eli ki lo lo adi m'oo toki kaya ki maji kelta'a el to dann'se'ti. De'gi ki gəri Luwə el kaa, de ingə ko kaya ki be kin dann'de'ti el. J'oo kadi de kare dann'se'ti isi sangi ne baw'ne*. ² Ə ingi, isi toji rə'se. Nya kin, in nya ki kadi adi'se ndingə rə. Ningə kadi de ki be kin a tuwəi'ə dann'se'ti kə. ³ Ki ojido'm, m'in sanyi sese, nan toki m'in sese nan'ti me ndil'ti, m'gangi ta do de'ə'ti kin me to Jeju Kirisiti'ti. M'gangi ta do'a'ti toki m'in sese nan'ti be. ⁴ Ningə loki a kawinan ə m'in sese nan'ti me ndil'ti, togi Burəbe lə'je Jeju a in nan'ti se'je do ta ki gangi'ti kin. ⁵ De ki be kin, maji kadi inyəi'ə ji Satan'ti, kadi tuji nyənn'gi lə darə'a kə ningə ndil'ə ingə kaji ndə təl Burəbe Jeju'ti. ⁶ Nya ki kadi toji rə'se, m'in m'oo el jagi. Ke in gəri el wa? Hum ki nden be ki de ləy'n nduji, a ra adi nduji in. ⁷ Maji kadi ər hum ki kəko dann'se'ti kə, kadi in nduji ki ləy ki sigi. In nduji ki ləy ki sigi tado hum goto dann'se'ti. Hum ki kəko goto dann'se'ti, tado Kirisiti ngonn bati ra nanyi taa k'ilə taa lə'je in ki kujə m'ində. ⁸ Adi ji rai nanyi taa kulə ta kin ki hum ki kəko el. Adi ji rai ki hum majel el, adi ji rai ki hum mendul el. Nan adi ji rai ki nduji ki ləy ki hum goto me'ti, ki in nduji ki ar njay, ki rəta'ti. ⁹ Me makitu'ti ki m'ndangi kete madi'se kin, m'el'se kadi ndoləi nan ki de'gi ki njera kaya'gi el. ¹⁰ Ningə, m'el be tado lə de'gi pəti ki dənangi'ti ne ki njera kaya'gi, eke njekuyi'gi, eke nje bəgi'gi, eke nje kəsi do'de nanga non yo'gi'ti, el. Re in be ningə, a tei kə dann'de'ti. ¹¹ Nya ki m'el'se, sow do de ki ene n'in ngonnkon, ningə isi ta ra kaya'ti, isi ta ra mal nar'ti, isi ta kəsi do'ne nanga non kagi yo'ti madi, isi ta taji nya'ti, eke gon yiwi eke isi ta bəgi'ti. De ki be kin ə kadi indəi rə'se nan'ti si'ə el. ¹² In ta lə'm m'in kadi m'gangi ta do de'gi'ti ki in njekunme'gi el el. Ningə, in nje ki in dann njekawnan'gi'ti ə kadi gangi ta do'de'ti. ¹³ Nje ki in njekunme'gi el, in Luwə ə a gangi ta do'de'ti. Tuwəi de ki nje mendul dann'se'ti kə[†].

[†] 4:17 4.17 KNK 16.1 * 5:1 5.1 Lebitiki 18.8; Ndukun ki nja joo 23.1 † 5:13 5.13 Ndukun ki nja joo 17.7

6

Ta ki gangi ki dann nje kunme'gi'ti

¹ Loki ta to dann'se'ti, ingi ki uni me'se adi Jeju, in teli uni ta la'se awi non njegangi ta'gi'ti ki nje kunme'de el yo, nan non de'gi'ti la Luwa el wa? Ra bann e boli el wa? ² Ke in gari kadi de'gi ki kar njay la Luwa e a gangi ta do de'gi ki donangi'ti ne el wa? Kin e in gari kadi in ingi e a in gangi ta do de'gi'ti ki donangi'ti ne ningo, ra bann be e asi kadi in gangi ngann ta'gi ki majel be ki toi dann'se'ti kin el wa? ³ Ke in gari kadi in j'ingi e j'a ji gangi ta do malayka'gi'ti el wa? E kin e in be ningo, ra bann be e j'asi kadi ji gangi ngann ta'gi ki toi dann'je'ti bone kin el wa? ⁴ Ginn'e in ri e, loki ngann ta'gi ki be kin toi dann'se'ti ningo, uni ai ro de'gi'ti ki usi'de el kadi gangi ta dann njekawnan'gi'ti wa? ⁵ M'el'se ta kin be kadi ro'se sol'se. Ningo, ke de madi kare be ki njekumkar, ki kadi gangi ta dann ngannkon'ne'gi'ti ki njekunme'gi goto biti wa? ⁶ E kadi ngannkon nan'gi ki me Kirisiti'ti uni nan rei non de'gi'ti ki gari Luwa el! ⁷ Ki rota'ti e, kaw inbe ki ai ki nan lo gangi ta'ti kin, toji kasi el la'se ki taga nga. Ke ra bann e in ndigi kadi sii do'ti ki nje ki rai sese nya ki low'e'ti el kin el wa? Ke ra bann e inyai adi tuji nya la'se par el wa? ⁸ E, ingi yo ta in teli isi rai nya ki low'e'ti el, isi bogi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti. ⁹ In gari kadi njera nya'gi ki dana el, a oyi Konbe la Luwa el, eke in gari el wa? Maji kadi adi ro'se el, tado njera kaya'gi, ki njera yo'gi, ki njekuwa marum'gi, ki dingem'gi ki nje sanginan'gi, ¹⁰ ki nje bogi'gi, ki njekuyi'gi, ki gon yiwi'gi, ki nje taji nya'gi, ki nje taa nya la de'gi do togi'ti ge, de'gi kin poti a oyi Konbe la Luwa el. ¹¹ Nya'gi kin e in kulara de'gi madi dann'se'ti kete. Nan ngosine, in de'gi ki Luwa togi'se adi ari njay, Luwa ind'e ta dangi tado li'e, Luwa tel'se de'gi ki dana takum'ne'ti ki to Burabe la'je Jeju Kirisiti, taa ki takul Ndil'e to.

Daro'je in Key kisi Ndil Luwa

¹² De'gi madi eli eyina: «Ta row to kadi m'ra nya'gi poti ki me'm ndigi kare.» In ki rota'ti, «tarow to kadi m'ra nya'gi poti ki me'm ndigi kare, nan nya'gi poti maji se'm doro el. Ta row to kadi m'ra nya'gi poti ki me'm ndigi kare.» Nan m'ndigi kadi nya madi aw ki togi do'm'ti el. ¹³ Nyakuso in tado me'de, e me'de to tado nyakuso to, nan Luwa a tuji'de joo poti ko. Nan daro de in tado kaya el. Daro de in tado Burabe, ningo Burabe kaa isi tado de to. ¹⁴ Toki Luwa adi Burabe ind'e taa lo koy'ti kakin e, a adi j'in kaa j'a j'ind'e taa lo koy'ti to. A adi j'ind'e taa lo koy'ti ki takul tog'o.

¹⁵ Ke in gari kadi daro'se'gi in ngann ro Kirisiti el wa? Ke m'a m'un ngann ro Kirisiti kadi m'tel'e ngann ro kaya dene'ti wa? Jagi m'a m'ra be el. ¹⁶ Ke in gari kadi de ki ulo ro'ne nan'ti ki kaya dene, teli daro ki kareba si'e el wa? Tado makitu la Luwa ene: «De'gi ki joo kin a teli daro ki kare*.» ¹⁷ Nan, de ki ulo ro'ne nan'ti ki Burabe, in nan'ti si'e kareba me ndil'ti to. ¹⁸ In tado kin e, kadi mbeti sangi dene kaya'ti. Tado, ndagi majel'gi ki de ra'de, in gidi ro'a'ti taga ne, nan de ki isi sangi dene kaya'ti, isi ra majel osi'n ta daro'ne inbe. ¹⁹ Ke in gari kadi daro'se'gi in Key la Ndil Luwa el wa? Ndil ki in me'se'ti kin in ro Luwa'ti. Daro'se in yan Luwa, um in yan'se el. ²⁰ Luwa ug'o do'se ki gati ki ngayn. Be e maji kadi uloi toji do Luwa'ti me daro'se'ti.

* **6:16** 6.16 Lotum 2.24

7

Ta ki dɔ taa nan'ti

¹ Ta ki ɔjido ta'gi madi ki eli'm'in me makitu'ti ki ndangi adi m'in. M'oo maji ngayn kadi dingəm te kadi dene'ti el. ² Nan kadi de osi me kaya ki ra'ti el, maji kadi dingəm ki ra kaa aw ki dene lə'ne ki ɔji dɔ'ne, ə dene ki ra kaa kadi aw ki dingəm lə'ne ki ɔji dɔ'ne tɔ. ³ Maji kadi dingəm ki ra kaa adi ne'ne nya ki maji kadi ad'a, ningə kadi dene kaa adi ngaw'ne nya ki maji kadi ad'a tɔ. ⁴ Tado dene aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ngaw'a ə aw ki tɔgi dɔ'ti. Be tɔ ə, dingəm kaa aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ne'ə ə aw ki tɔgi dɔ'ti. ⁵ Maji kadi ɔgi nan rɔ'se el. Re ɔgi nan rɔ'se ningə, kadi in kigo mindi'se ki osi nan'ti kadi uni rɔ'se elita ki Luwə. Ningə go'ti ə, in tɔli ai nan'ti gogi. Be kadi *Satan ingə row nan'se el. Ingə row nan'se loki asi kuwə rɔ'se ngan el. ⁶ Ta ki m'el'se kin, in ndu ə m'adi'se el, nan in gorow madi ə m'ɔji'se. ⁷ M'ndigi ngayn kadi dingəm'gi pɛti toi to m'in be, nan k'in ə, nan nan kaa aw ki kadikare lə'ne ki Luwə ad'a. *Kadikare'gi in dangi dangi: de kare aw ki kadikare nya madi, ə in ki nungi aw ki kadikare nya ki rangi tɔ.

⁸ M'el buwə'gi ki njengawko'gi, toki to maji ngayn kadi isi dɔrɔ'de to m'in be. ⁹ Nan kin ə re, asi kadi uwəi rɔ'de ngan el ə, maji kadi taai dene, eke taai dingəm ki rangi. Tado, taa nan in soti kadi de ində tɔgi dɔ nyənn'ti lə darɔ.

¹⁰ Ki ɔjido de'gi ki taai nan ə binəm, maji kadi dene te ji ngaw'ne'ti el. Ningə, ndu kin in m'in ə m'un el, nan in Burəbe ə un. ¹¹ A re dene te ji ngaw'ne'ti ə, a taa dingəm ki rangi el. Re in be el tɔ ningə, kadi tɔl aw ji ngaw'ne'ti gogi. Ə kadi dingəm kaa tuwə'n ne'ne el tɔ*.

¹² Ki ɔjido ndəgi de'gi ningə, in m'in ə M'el'de ta, um in Burəbe el. M'el kadi re, ngonnkɔn ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki dene ki gər Kirisiti el, ə dene kakɔn ndigi kadi n'isi si'ə ə, maji kadi tuwə el. ¹³ Ə re dene ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki ngaw'ne ki gər Luwə el, ə ngaw'a kakɔn ndigi kadi n'isi si'ə kaa, maji kadi mbət'ə el tɔ. ¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə el a in ki kar njay ki takul ne'ne. Ningə dene ki gər Luwə el kaa, a in ki kar njay ki takul ngaw'a tɔ. Re in be el ningə, ngann'de'gi a in ki kar njay el. Nan ki rɔta'ti, in ki kar njay. ¹⁵ A kin ə re, in ki gər Luwə el, ndigi mbəti nan ningə, tarow to tado li'ə. Tado go'ə'ti kin, nya madi ki dɔ ngonnkɔn eke konnann nan'ti ki nje gər Luwə el goto. Luwə bar'se kadi sii ki nan ki lapiya. ¹⁶ De gər el, ki gorow kisi nan'ti kin, dɔmaji ə, in dene a aji ngaw'i, eke in dingəm a aji ne'i.

Ki ra dɔ nja'ti me bar'ti lə Luwə

¹⁷ Kadi nyara de ki ra in kigo kadikare'ti li'ə. Kadikare ki Burəbe ad'a kigo kisi'ti ki dɔ'a taa, kete taa kadi Luwə bari'n'ə. In kin in ta ki m'ndangi madi *Njekawnan'gi pɛti. ¹⁸ Kin ə re de madi uʒə mɔti'ne kete taa kadi Luwə bar'a ningə, kadi tɔl ra rɔ'ne to nje kuʒə mɔti el bay be el. A kin ə re de madi uʒə mɔti'ne el bay, ə Luwə bar'a ningə, kadi tɔl aw uʒə mɔti'ne el nga. ¹⁹ Madi in gəri toki kuʒə mɔti in nya madi kare el. Taa kuʒə mɔti el kaa in nya madi el tɔ. Nya ki maji kində kum go'ti, in ngəm go mbərki'kində'gi lə Luwə. ²⁰ Maji kadi, nan nan kaa isi me ji kisi'ti lə'ne ki isi'n kete taa kadi Luwə bari'n'ə. ²¹ Kin ə in bər kete taa kadi Luwə bar'i ə, kadi in merta dɔ k'in bər'ti kin el. Re tarow to kadi ɔr kuləbər mindi'ti kaa, maji kadi ra me bər'ti inbɛ kin ra'n kulə ki maji. ²² Tado bər ki Burəbe bar'a,

* 7:11 7.11 10-11; Mat 5.32; Mrk 10.11-12; Luki 16.18

in de ki kuləbər ər mində'ti nga, in de lə Burəbe. Be to ə, de ki in bə rə'ne ki Luwə bər'a, təl bər lə Kirisiti. ²³ Kadi in gəri tokı ugəi də'se ki gati ki ngayn, um kadi in təli bər'gi lə de'gi el. ²⁴ Ngannkon'gi, kadi nan nan kaa, isi ki goji kisə'ti ki si'n kete taa kadi Luwə bəri'n'a.

Ta ki də de'gi'ti ki taai nan el bay, ki njengawko'y'gi

²⁵ Ki ojido de'gi ki taai nan el bay, m'ingə ndu madi rə Burəbe'ti kadi m'adi'de el. Ningə, m'a m'el'de ta kigo k'oo'ə'ti lə'm ki m'oo. M'in ki Luwə oo kumtondoo lə'm, ə təl'm de'ti ki asi kadi uwəi kul'ə.

²⁶ Nya ki m'in m'oo maji ngayn kadi de ra ə to kin: Dəkagilo ki j'isi'ti nya kin ə dingəm isi ki kar'ne par ə, m'oo kadi in so'ə'ti, tado in dəkagilo ki ngan ngayn. ²⁷ Be ə, re in taa dene nga a maji kadi isi si'ə par. A kin ə re in taa dene el bay ə, isi par um in sangi row taa dene el. ²⁸ Ningə, kin ə in taa dene ə, in majel ə in ra el. Ta re ngonn ki mandı taa dingəm kaa, in majel ə ra el to. Nan de'gi ki nje taa nan a ingəi kon ki ndə'gi pəti me kisikidə'taati lə'de. In be ə, m'ndigi kadi uri me kon'ti kin el.

²⁹ Ngannkon'gi, nya ki kadi m'el'se ə to kin: dəkagilo ki non'je'ti nanyi ngayn el nga. Ə kadi kaw ki kete non kam, nje taa dene'gi toi to nje taa dene'gi el be. ³⁰ Kadi nje ki isi nonyi nan toi to de'gi ki nonyi nan el be, kadi nje ki isi rai ronel toi to de'gi ki isi rai ronel el be, kadi nje ki ndogi nya'gi toi to de'gi ki ai ki nya madi el be, ³¹ kadi nje ki sii maji ki nyakingə ki dənangi'ti toi to de'gi ki sii maji el be. Tado dənangi ki nya maji ki me'ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m'ndigi kadi adi me'se ra sururu də nya madi'ti el. Tado de ki taa dene el bay isi adi me'ə ra sururu də kulə'ti lə Burəbe. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl Burəbe. ³³ Nan de ki taa dene, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dənangi'ti ne. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl ne'ne yo to. Adi in de ki marta li'ə to joo. ³⁴ Be to ə, dene ki taa dingəm el, eke ngonn ki mandı kaa to be to. Isi adi me'se ra sururu tado kulə lə Burəbe, kadi n'in de'gi ki maji me darə'de'ti num, me ndil'de'ti num. Nan dene ki taa dingəm, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dənangi'ti ne. Si sangi kadi n'ra nya ki nəl ngaw'ne yo to. ³⁵ In tado maji lə'se ə m'el'n'se ta kin um in kadi m'əgi'n'se də nya madi el. Ningə, m'ndigi kadi rai in ki gorow'ə'ti ki maji, kadi tinyi rə'se kati me kində rə nan'ti ki Burəbe, um ki me ki joo el. ³⁶ Kin ə re, dingəm in njenduwə lə ngonn ki mandı nga, ə oo kadi re n'taa el ə, lo kadi uwə darə'ne ginn təgi ne'ti goto ə, ra si'ə nya ki majel ə, maji kadi taai nan par um in majel el. ³⁷ Nan kin ə re, go nduwə'ti ə, de undu'ne kadi n'taa dene el, ə uwə rə'ne ngan sangi dene kin el to, ki kanji təgi ki kində də'ti num, ki go ndigi'ti li'ə inbe num ə, de'ə ra maji. ³⁸ In be ə, re dingəm ki njenduwə lə ngonn ki mandı ə taai nan si'ə par kaa maji. A kin ə re, təl inyə go'ə adi taai nan el ə maji ngayn bay to.

³⁹ Dəkagilo ki dingəm isi ki də'ne ta bay ə, kadi dene inyə ngaw'ne el. Nan re ngaw'a oy ningə, kulə goto mində'ti. Tarow to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nan k'in ə kadi in dingəm ki me Kirisiti'ti taa. ⁴⁰ Ningə, kigo k'oo'ə'ti lə'm, m'oo kadi re njengawko'y kin isi də'ne'ti par ə maji ngayn. M'el be tado, m'in kaa m'gər kadi m'aw ki Ndil Luwə me'm'ti to.

8

Ta də da'ti ki bari yo

¹ Ki ojido da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, m'oo kadi j'ingi pəti, j'in nje nyagər tokı rəta'ti. Nan nyagər in nje re ki kəjirə. Ndigi nan anyi in njera ki de kad'a təgi me kunme kadi'ti li'ə. ² Re de madi oo rə'ne to nje

nyagər ningə, de'ə kin gər nya ki rōta'ti el bay. ³ Nan re de ndigi Luwə ningə, Luwə gər de'ə kin.

⁴ Eke kadi de sɔ da ki iləi kadikare'ti bari yo eke sɔ el wa? Ta ki kadi j'eli ənn: Ji gər kadi yo madi kare goto dɔnangi'ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə in kar'ne ba par ə isi non. ⁵ De'gi isi bari nya'gi madi dɔran'ti, eke dɔnangi'ti ne yo'gi. Ə re, isi bari'de luwə'gi, ə adi luwə'gi ki burəbe'gi banyi nan kaa*, ⁶ ki rɔ'je'ti j'ingi ə, Luwə in kar'ne ba ə isi non. Luwə ki Baw, ki nje kində nya'gi pəti, ki j'isi ki dɔ'je taa ki takul'ə. Taa Burəbe in kareba tɔ, in Jeju Kirisiti. In ki gorow li'ə ə Luwə ində'n nya'gi pəti. Taa, j'isi ki dɔ'je taa ki gorow li'ə tɔ.

⁷ Nan de'gi ki nan'gi gəri ki be kin el. Ki madi'gi, rai yo'gi ki ndɔ'a ndɔ'a, adi ki bone inbe kin kaa, loki isi sɔi da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, sɔi toki in da lə yo'gi ki rōta'ti kakin tɔ. Mərta lə'de, tɔg'ɔ goto, adi oy rɔ'de to de'gi ki to njen. ⁸ In nyakusɔ ə in nje kaw se'je rɔ Luwə'ti el. Re j'usɔi el ə, nya kare ki du'je goto; a re j'usɔi ə, nya kare ki j'ingəi dɔ mad'a'ti goto tɔ. ⁹ Re in be kaa, kadi oy go rɔ'se maji. Oy go rɔ'se maji, kadi taa ki Kirisiti taa'se ilə'se taa kin, təl row ki kadi adi nje ki in ton'gi, tosi me majel'ti el. ¹⁰ Toki de ki ton, oyi in ki gər nya maji, isi sɔ nya kəy ra yo'ti. Loki oyi kin, ke a ra kadi mərta lə de aw ki kete kete me kusɔ da'gi'ti ki iləi kadikare'ti bari yo el wa? ¹¹ In be ə, ngonnnkon ki yai, ki Kirisiti oy tado li'ə kin, a tuji ki gorow nyagər lə'i. ¹² Majel ki isi rai sɔi ta ngannkon'se'gi, isi rai adi do mərta'gi lə'de kin, in majel ki isi rai ndəri Kirisiti tɔ. ¹³ In be ə, re in ki tado nyakusɔ ə kadi ngonnnkon osi me majel'ti wa ningə, m'a m'njɔ da el, kadi m'adi ngonnnkon osi me majel'ti el.

9

Nya ki maji kadi de ra ki nya ki maji kadi de ingə

¹ M'dəji'se m'oo ke m'in de dɔrɔ'm el wa? Ke m'in njekawkulə el wa? Ke m'oo Jeju ki Burəbe lə'je ki kum el wa? Ke ingi, in kandi kulə lə'm me to Burəbe'ti el wa? ² Re ndəgi de'gi ə oy m'in to njekawkulə el kaa, ki rɔ'se'ti m'in njekawkulə. Tado nya ki tɔji kadi m'in njekawkulə, in kində rɔ nan'ti lə'se ki Kirisiti kin.

³ Ta ki kadi m'ro'n ki nje kində ta dɔ'm'ti ə to kin: ⁴ Ke maji kadi kulə ki j'isi rai kin, j'ingəi nya low'ə'ti j'usɔi ki j'anyi el wa? ⁵ Ke maji kadi j'ingəi dene madi to ne'je toki ndəgi njekawkulə'gi ki ngannkon Burəbe ki Piyər isi rai el wa? ⁶ Ke sɔw dɔ'je j'in ki Barnabasi* par kadi to ji ra kulə taa j'ingəi nya j'usɔi wa? ⁷ Eli'm'in adi m'oo: ke ndɔ kare oyi njero ki ra kulə rɔ lə'ne ki nyakingə lə'ne inbe in non wa? Eke nan ə ndɔɔ nju ningə sɔ kandi nya ndɔɔ kakin el wa? Eke nan ə ul bati'gi ningə anyi mba'de el wa?

⁸ Ta kin m'el kigo ta kel de'gi'ti par wa? *Ndukun lə *Moj i kaa elta kin be to ene: ⁹ «Ndukun lə Moji ene: De a dɔɔ ndugidu ta mangi'ti el, dɔkagilo'ti ki ra njiyə dɔ ko'ti kadi kanda te†.» In tado lə mangi'gi ki da kin ə Luwə awi'n ki mərta kin wa? ¹⁰ Ke in tado lə'je j'inbe kin ə Luwə el'n ta kin el wa? Ki rōta'ti in tado lə'je ə el'n ta kin. Tado maji kadi de ki nje ndɔɔ, ində me'ne dɔ'ti toki ndɔɔ kin n'a n'ingə nya low'ə'ti. Taa kadi de ki nje kində ko gər toki n'a ningə nya dɔ ji'ne. ¹¹ Toki ji duw nya lə ndil dann'se'ti kin, in go'ti el kadi ji təti kanda ki kadi maji ki darɔ'je rɔ'se'ti wa? ¹² Re de'gi

* 8:5 8.5 10.20-21 * 9:6 9.6 KNK 9.27, 11.22-25, 30 † 9:9 9.9 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ti 5.18

madi ingəi nya kin ningə, ra bann be ə j'in kin bay taa kadi j'a j'ingə el wa?

Re in be kaa, j'ində tɔgi kin do'se'ti el. J'ore me'je do nya'gi'ti pəti kadi j'ilə kagi non Poyta'ti ki maji lə Kirisiti kin el.

¹³ In gəri maji kadi de'gi ki nje ra kulə me Kəy'ti lə Luwə, soɪ nya ki me Kəy'ti lə Luwə. In gəri maji nje ra kulə kadi njekujənyamosi kadikare, soɪ nya kadikare kin[‡]. ¹⁴ Be tɔ ə, de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, Burəbe un ndu'ne kadi ingəi nyakuso'de me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji kin[§].

¹⁵ Nan m'in, m'ində tɔgi kin do de'ti el. M'ndangi ta kin kadi m'dəji'n go nya madi el tɔ. Re in koy kaa, m'ndigi koy par. In nya ronel lə'm, de madi ki kadi taa ji'm'ti goto. ¹⁶ Ningə, Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə kin in nya ki kadi m'a m'ində'n gu'm el. In kulə ki isi do'm'ti, maji kadi m'ra. Ningə kumtondoo in lə'm, loki m'iləmbər Poyta ki maji kin el. ¹⁷ Re in kulə ki m'ra ki do'm m'inbe ə, maji kadi m'a m'ingə nya kugəgoji'm. Nan toki in kulə ki uləi ji'm'ti kadi m'ra, m'ra toki si'n do'm'ti kadi m'ra'n kakin. ¹⁸ Nya kugəgoji lə'm in ri wa? Nya kugəgoji lə'm in Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə. M'iləmbər ki kanji kadi m'ingə nya ki maji kadi m'ingə low'ə'ti.

¹⁹ M'in de dɔrɔ'm, m'in bər el. Nan be kaa, m'ra rɔ'm bər'ti lə de'gi pəti kadi m'ingə'n de'gi ngayn m'adi Kirisiti. ²⁰ Loki m'in dann Juwipi'gi ə, m'təl rɔ'm Juwipi'ti kadi m'ingə'n Juwipi'gi. M'in ginn ndukun'ti lə Moji el, nan loki m'in dann de'gi'ti ki in ginn ndukun'ti lə Moji ə, m'ra rɔ'm to de ki in ginn ndukun'ti se'de kadi m'ingə'n'de, ²¹ Re m'in dann de'gi'ti ki gəri ndukun lə Moji el ə, m'ra rɔ'm to de ki gər ndukun lə Moji el be kadi to m'ingə'n'de. Nan ki rɔta'ti ə, m'in ginn ndukun'ti lə Luwə, tado m'təl rɔ'm go ndukun'ti lə Kirisiti. ²² Re m'in dann nje yai'gi'ti ə, m'ra rɔ'm nje yai'ti kadi m'ingə'n nje yai'gi m'adi Kirisiti. M'təl rɔ'm nya'gi'ti pəti rɔ de'gi'ti pəti kadi to de'gi madi ingəi kaji. ²³ M'ra nya'gi kin pəti tado lə Poyta ki maji. M'ra kadi m'ingə'n nya maji ki el ta'a tɔ.

²⁴ In gəri kadi de'gi ki nje kanyi ngodi, pəti anyinan ngodi do bangi'ti, nan kareba dann'de'ti par ə ingə nyakugəgoji, eke in gəri el? Maji kadi anyinan ngodi ki gorow'ə'ti kadi ingəi nya ngodi lə'se. ²⁵ Nje kanyi ngodi'gi, lo nanrɔ'ti lə'de, de ki ra kaa ində do rɔ'ne'ti kadi to n'ingə'n jɔgi kɔsikurə. Ningə in jɔgi kɔsikurə ki ndo madi ə a tuji, nan j'in, jɔgi kɔsikurə lə'je a tuji el biti. ²⁶ In be ə, m'in m'nji m'anyi ngodi, ningə, m'anyi ngodi lə njekumtɔ'gi ki non be el. Taa m'nji m'ro tɔ, ningə rɔ ki m'nji m'ro, m'bir ji'm m'ndə'n nəl el tɔ. ²⁷ M'nji m'ində do rɔ'm'ti, kadi m'ul'ə ginn tɔgi'm'ti. M'ul'ə ginn tɔgi'm'ti kadi, mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə kin, lo ti ə ɔri'm'in kɔ el.

10

Nyakɔji do Isirayel'ti diləlo'ti

¹ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri toki kaw'je'gi pəti njiyəi ginn kilndi'ti*, ta gangi dann Babo Kasi'ti tɔ[†]. ² Luwə ra'de batəm me kilndi'ti num, me babo'ti num, tado indəi rɔ'de nan'ti ki Moji. ³ Pəti, soɪ nyakuso ki in dɔran'ti[‡]. ⁴ Ta ingi pəti, anyinan mann ki in dɔran'ti tɔ. Anyinan mann ki te me mbal'ti ki in dɔran'ti, ki isi dann go'de[§]. Mbal kakin in Kirisiti.

[‡] 9:13 9.13 Lebitiki 6.9, 19; Ndukun ki nja joo 18.1-3 [§] 9:14 9.14 Mat 10.10; Luk 10.7 * 10:1 10.1 Tekitaga 13.21-22, 14.19-20 [†] 10:1 10.1 Tekitaga 14.22-29 [‡] 10:3 10.3 Tekitaga 16.35
[§] 10:4 10.4 Kɔr Isirayel'gi 20.8-11

⁵ Be kaa, ngayn'gi dann'de'ti, kulə ra'de nəl Luwə el, adi oyi, ninn'de ra dɔnan'ti diləlo'ti. ⁶ Nya'gi kin pəti rai nya be, kadi in nyando lə'je. In nyando lə'je, kadi, ɓo nya ki majel ra'je toki ra'n'de kete kin el nga*. ⁷ Rai yo toki de'gi madi dann'de'ti rai, el. Makitu lə Luwə el ene: «De'gi sii nanga soi ge anyinan ge, ningə go'ti, indəi taa ndami nan*.» ⁸ Ji buki ro'je me kaya'ti ki ra el, toki de'gi madi dann'je'ti rai. Kaya ki ra kin ə adi de'gi dər dɔ joo gidə in mutə oyi ndo kareba be‡. ⁹ Ononyi'se kadi ji nanyi Kirisiti toki nje ki madi dann kaw'je'gi'ti nanyi'ə'n'ə, ə adi lii'gi tonyi'de tɔli'de kin, el§. ¹⁰ Ononyi'se kadi ji ɓarita toki, nje ki madi'gi dann'de'ti rai, adi malayka ki nje tuji de'gi, to'n ko'de kin el*. ¹¹ Nya'gi kin te dɔ kaw'je'gi'ti be, kadi təl nyando lə'je. Ningə, ndangi me makitu'ti be, kadi oji'je, j'in ki j'in ndəkba ki dɔkagilo ki dɔboy'ti. ¹² In be ə, de ki oo kadi n'ra dɔ nja'ne'ti maji ningə, kadi ində kumkədi dɔ ro'ne'ti. Ində kumkədi kadi osi me majel'ti el.

¹³ Nya nan ki a te dɔ'se'ti ki kadi in nya nan ki isi te dɔ ndəgi de'gi'ti pəti el goto. Ningə, Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti, a inyə tarow kadi nya nan ki aldo'se te dɔ'se'ti el. Dɔkagilo ki nya nan te dɔ'se'ti ningə, a adi'se togi kadi uwəi ro'se ba me'ti. A ilə row kadi tei me'ti kɔ.

Kadi njekunme'gi rai madi nan ki yo ki ra el

¹⁴ In be ə, njendigi lə'm, maji kadi anyinan sanyi kadi yo'ti ki ra. ¹⁵ M'el'se ta to nje tər'gi. Kadi inbe'gi indəi manji ta ki m'el'se kin oyi. ¹⁶ Loki j'isi j'anyinan mann nju, ji njangi dɔ'a taa j'anyinan. Eke in kin, in ra madi nan dɔ mosi Kirisiti'ti el wa? Eke mapa ki j'isi ji lowəi nan dann'je'ti j'usɔi kin in madi nan dɔ darɔ Kirisiti'ti el wa‡? ¹⁷ Be ə, mapa in kareba, ningə re ji banyi kaa, ji tɔli darɔ ki kare me mapa'ti ki ji ra madi nan dɔ'ti. ¹⁸ Oy ta lə ngann *Isirayel kigo darɔ'ti: Nje ki soi da'gi ki kujə mindi'de kadikare'ti kin, ke rai madi nan ki Luwə non ringiri'ti ki adi kadikare'ti kin el wa‡? ¹⁹ Ta ki m'ndigi kadi m'el dɔ lo kin'ti ə to kin: Da ki iləi kadikare'ti ɓari yo eke yo inbe ki dɔ'ne, ke in nya madi wa? ²⁰ In nya madi el. Ningə, toki de'gi adi kadikare kin ndil'gi ki majel§, um adi Luwə el*, m'ndigi kadi rai madi nan ki ndil'gi ki majel el. ²¹ In go'ti el kadi anyinan me kɔpi'ti lə Burəbe, ningə in tɔli anyinan me kɔpi'ti lə ndil'gi ki majel ɓay tɔ. Taa in go'ti el kadi soi nan'ti ki Burəbe, ə in tɔli soi ki ndil'gi ki majel ɓay tɔ. ²² Ke ji ndigi soki Burəbe kadi jangi ra'a dɔ'je'ti wa? Eke togi'je utə yan Burəbe wa?

Me nya'gi'ti pəti, kadi Luwə ingə kɔsikurə'ti

²³ De'gi madi eli eyina: «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» In ki rɔta'ti, nan nya'gi pəti maji ki de dɔrɔ el. «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» Nan nya'gi pəti maji ki njekawnan'gi el. ²⁴ Kadi de madi dann'se'ti sangi maji lə ro'ne par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi tɔ taa.

²⁵ Nya'gi pəti ki de'gi isi indəi ndogi'ti suki'ti, kadi soi ki kanji kadi me'se uwə'se ki ta. ²⁶ Tado, dɔnangi ki nya'gi ki me'ti pəti in yan Burəbe‡. ²⁷ Re de ki njekunme el, ɓar'se ki nyakusɔ, ə re ai low'ə'ti ningə, kadi soi nya'gi

* **10:6** 10.6 Kor Isirayel'gi 11.4 † **10:7** 10.7 Tekitaga 32.6 ‡ **10:8** 10.8 Kor Isirayel'gi 25.1-18

§ **10:9** 10.9 Kor Isirayel'gi 21.5-6 * **10:10** 10.10 Kor Isirayel'gi 17.6-14 † **10:16** 10.16 Mat

26.26-28; Mrk 14.22-24; Luk 22.19-20 ‡ **10:18** 10.18 Lebitiki 7.6, 15-16 § **10:20** 10.20 1Ti 4.1

* **10:20** 10.20 Ndokun ki nja joo 32.17 † **10:26** 10.26 Pa'gi 24.1

pəti ki adi'se um dəji ginn'ə, nan to me'se uwə'se ki ta dɔ'ti. ²⁸ A re de madi el'se ene in da ki iləi kadikare'ti ɓari yo ningə, kadi sɔi el. Sɔi el tado lə de ki el'se, taa tado lə me'se ki uwə'se ki ta tɔ. ²⁹ Me kuwə ki ta ki m'el ta'a kin, in ingi el, nan in me kuwə ki ta lə de'ə ki nje kelta kin. Ra bann be ə, me kuwə ki ta lə de ki rangi par a ilə kagi non nya'ti ki tarow to kadi m'ra wa? ³⁰ Re nyakuso to, ə m'ra oyo dɔ'ti taa m'njo ə, ra bann be ə de a el'm ta ki majel dɔ'ti wa?

³¹ In be ə, re in nyakuso ə sɔi, re in nya kanyi ə anyi, eke nya ri ki rai, maji kadi rai adi Luwə ingə kɔsikurə me'ti. ³² Maji kadi nya madi kare me kulə ra'se'ti, təl jigi tugə Juwipi'gi el num, tugə de'gi ki in Juwipi'gi el el num, taa tugə Njekawnan'gi lə Luwə el num to. ³³ In tado ki be kin ə, m'inbe ki dɔ'm, m'ində togi dɔ rɔ'm'ti, kadi m'nəl de'gi pəti me nyara'm'gi'ti pəti. M'sangi maji lə'm m'inbe el, nan kadi to de'gi ingəi kaji.

11

¹ Ndaji'm'in toki m'in kaa m'ndaji'n Kirisiti be tɔ.

Maji kadi dene dɔɔ dɔ'ne dɔkagilo kawnan'ti

² M'ulə toji dɔ'se'ti, tado taa taa, me'se isi olo dɔ'm'ti. M'ulə toji dɔ'se'ti ɓay tɔ, tado ngəmi go nya'gi ki m'ndɔ'se maji toki m'el'n'se. ³ Ningə nya ki m'ndigi kadi in gəri ə to kin: Kirisiti in dɔ dingəm'ti, dingəm in dɔ dene'ti, ningə Luwə in dɔ Kirisiti'ti tɔ. ⁴ Ə re dingəm ki ra, ki isi elta ki Luwə, eke isi elta ki ta Luwə'ti ki dɔ'ne ki dɔɔ ningə, ulə rɔsɔl dɔ de'ti ki isi dɔ'a'ti. ⁵ A kin ə re in dene ki ra ki isi elta ki Luwə, eke elta ki ta Luwə'ti ki kanji dɔɔ dɔ'ne ningə, ulə rɔsɔl dɔ ngaw'ne'ti. Tado to toki ngisə dɔ'ne be. ⁶ Re dene dɔɔ dɔ'ne el ningə, kadi uɟə dɔ'ne. A re in nya ki rɔsɔl kadi dene uɟə yingə dɔ'ne ningə, maji kadi dɔɔ dɔ'ne. ⁷ In go'ti el kadi dingəm dɔɔ dɔ'ne, tado in banakum Luwə, taa in nya kɔsikurə li'ə tɔ*. Ningə dene in nya kɔsikurə lə dingəm tɔ. ⁸ In be, tado in dingəm ə Luwə ɔr dow rɔ'a ra'n dene um in dene ə Luwə ɔr dow rɔ'a ra'n dingəm el. ⁹ Ningə, Luwə ra dingəm tado lə dene el, nan in dene ə Luwə ra'a tado lə dingəm†. ¹⁰ In tado kin ə, kadi dene dɔɔ dɔ'ne tado malayka'gi. Dɔ ki dɔɔ, toji kadi dene in ginn togi'ti. ¹¹ Ningə, ki takum Burəbe'ti, dene a isi ki kanji dingəm el, taa dingəm a isi ki kanji dene el num tɔ. ¹² Tado Luwə ɔr dene rɔ dingəm'ti, ningə dene ə oji dingəm tɔ. Ningə nya'gi pəti in rɔ Luwə'ti. ¹³ Ningə, inbe'gi in mərta dɔ'ti oyi ke in gorow'ə'ti kadi dene elta ki Luwə ki kanji dɔɔ dɔ'ne wa? ¹⁴ Ke ji gəri kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi dingəm aw ki bin dɔ ki ngal el wa? ¹⁵ Nan ki rɔ dene'ti ə, bin dɔ ki ngal in nya kɔsikurə li'ə, tado Luwə ad'a bin dɔ ki ngal kadi in nya dɔɔ dɔ'a. ¹⁶ A kin ə re, de madi manji ta kin ningə, kadi de'ə gər toki j'awi ki jibəl ra'a ki rangi el. J'in be el num, njekawnan'gi lə Luwə el num to.

Nyakuso lə Burəbe

¹⁷ M'aw to m'ulə ji'm dɔ nya'ti kare ki to kin. Ningə in nya ki m'a m'ulə'n toji dɔ'se'ti el, tado loki kawinan ningə, nya'gi ki to lo ra'ti el yo ə sii ta'ti isi rai, um rai nya ki kadi aw sese ki kete kete el. ¹⁸ Nya kare, m'oo kadi loki mbonyinan k'in'se njekawnan ə, gangi nan to dann'se'ti. Ningə, m'gər kadi ta'gi ki m'oo kin, in ki rɔta'ti a to dann'ti non. ¹⁹ Maji kadi gangi nan to dann'se'ti inbe tɔ ta. Tado gangi nan kin ə, a ra kadi

*

^{11:7} 11:7 Lotum 1.26-27 † ^{11:9} 11:9 8-9; Lotum 2.18-23

de'gi gəri, nje'gi ki in de'gi læ Luwə toki rəta'ti dann'se'ti. ²⁰ Ningə, loki in kawinan, in nyakuso læ Burəbe ə isi soi el. ²¹ In nyakuso læ Burəbe el tado, dəkagilo kuso nya'ti ə, nan nan nagi rə'ne ki ta nya kuso'ti lə'ne ki in be kadi so. Ra adi nje ki nan'gi sii ki bo, ə nje ki nungi, yiwi ra'de to. ²² Eke me kəy'gi lə'se ki kadi sii'ti soi ge anyinan ge goto wa? Ke in k'oo ə oyi nda njekawnan'gi læ Luwə el wa? Ke rai be kadi uləi rəsəl do nje'gi'ti ki nya lə'de goto wa? Ta ri ə kadi to m'el'se me lo kin'ti wa? Kadi m'ulə toji do'se'ti wa? Jagi, ki ojido lo kin ningə, m'a m'ulə toji do'se'ti el.

²³ Tado nyando ki m'ingə rə Burəbe'ti ə m'ndo'se ə to kin: Me kondə'ti ki kadi uləi Burəbe Jeju ji nje təl'ə'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə do'ti. ²⁴ Loka ra oyo Luwə do'ti nga ningə, uwə tətə nan'ti ə el'de ene: «In kin in darə'm ki to tado lə'se. Rai in kin be kadi me'se olo'n do'm'ti.» ²⁵ Go nyakuso'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra kah'a'ti læ mapa kakin bay, ningə el'de ene: «Kəpi kin in kunmindi læ Luwə ki sigi me mosi'm'ti. Dəkagilo'gi pəti ki a anyinan ningə, kadi me'se olo'n do'm'ti.» ²⁶ Ningə, dəkagilo'gi pəti ki a soi mapa kin, eke a anyinan kəpi kin ə, iləimbər koy Burəbe biti kadi re'n. ²⁷ In tado kin ə, de ki so mapa eke anyi kəpi læ Burəbe ə ndər ginn rə'ne kete el ningə, aw ki ta do'ne'ti do darə Burəbe'ti ki do mos'o'ti. ²⁸ Be ə, maji kadi de ki ra ndər ginn rə'ne kete bay taa so darə Burəbe num anyi mos'o num. ²⁹ Tado de ki so num anyi num ki kanji mərta me'ne'ti kadi in darə Burəbe ningə, inbe ə isi ər ta ki gangi re'n do'ne'ti. ³⁰ Nya kin ə ra adi nje monyi'gi ki nje təgi goto'gi in ngayn dann'se'ti. Ningə ngayn'gi dann'se'ti oyi to. ³¹ Re j'inbe ji gangi ta do rə'je'ti ningə, j'a j'osi me ta ki gangi'ti læ Luwə el. ³² Ningə, ki gorow læ ta ki gangi kin, Luwə ində'n'je oji'je kadi ta uwə'je nan'ti ki njekunme'gi el.

³³ In be ə, ngannkon'm'gi, loki in kawinan kadi soi nya ningə, nginəi nan. ³⁴ Re de madi bo ra'a ə, maji kadi so nya me kəy'ti lə'ne. Be kadi kawnan lə'se ər ta ki gangi re'n do'se'ti el. Ki ojido ndəgi ta'gi, ndə ki m'te dann'se'ti ə m'a m'ində do'a nan'ti bay.

12

Kadikare læ Ndil

¹ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, m'ge kadi in gəri kadikare'gi ki dangi dangi læ Ndil, um kadi sii day do'ti el. ² Dəkagilo'ti ki in gəri Luwə el bay, njiyəi to njekumtə'gi go yo'gi'ti ki mbi boy. ³ In be ə, m'el'se kadi ari njay. De kare ki Ndil Luwə ər non'a ki a ene: «Ndəl in do Jeju'ti» goto. Taa de madi ki a ene: «Jeju in Burəbe» kanji kadi Ndil Luwə ər non'a kaa goto to. ⁴ Kadikare'gi in dangi dangi nan Ndil Luwə ki nje kadi'de in kareba. ⁵ Kuləbər'gi to dangi dangi, nan Burəbe in kareba. ⁶ Kulə ra'gi to ta dangi dangi, nan Luwə ki kareba ə ində me njera'a'ti pəti. ⁷ Luwə adi kadikare kigo Ndil'ə'ti de ki ra kadi ra maji ki bulə de'gi pəti. ⁸ In be ə, ki gorow læ Ndil Luwə ki kare inbe kin, Luwə adi de madi kuji kelta ki kumkədi, ə adi ki nungi kuji kelta ki nyagər. ⁹ Ki madi, Luwə ad'a kunme kadi, ningə ki nungi adi kadikare kadi lapiya nje monyi'gi ki gorow læ Ndil ki kare inbe kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadikare ra nya'gi ki əti bol bol; adi ki nungi, kadikare kelta ki ta Luwə'ti; ki nungi, kadikare kər row ninn Ndil Luwə ki ndil'gi ki ngom nan'ti; adi ki nungi, kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bay, kadikare kər ginn ta'gi ki dangi dangi to. ¹¹ Kadikare'gi inbe pəti kin, in ki gorow læ Ndil ki kare inbe kin ə Luwə adi'n de ki ra kigo me ndigi'ti lə'ne.

¹² Toki daro de in kareba, nan aw ki ngann ro'gi ngayn, ngann ro'gi ki ngayn kin, re banyi nan to ri kaa, in daro ki kare. De'gi pöti ki indöi ro'de nan'ti ki Kirisiti kaa toi be to. ¹³ Tado j'in pöti, Juwipi'gi ki Gireki'gi; bër'gi ki de'gi ki in de'gi do ro'de; j'ingöi batöm me Ndil'ti ki kareba. Taa j'anyinan mann me Ndil'ti ki kare inbe kin to. ¹⁴ Daro de in ngonnn ro ki kareba el, nan in ngann ro'gi ki dangi dangi. ¹⁵ Kin ə re nja ene: «M'in ji el, adi m'in ki kare dann ngann ro'gi'ti el», ningö k'el'ə ki be kin par ə ər nja kə dann ngann ro'gi'ti el. ¹⁶ Kin ə re mbi ene: «M'in kum el, adi m'in ki kare dann ngann ro'gi'ti el», ningö k'el'ə ki be kin par ə ər mbi kə dann ngann ro'gi'ti el. ¹⁷ Kin ə re daro pöti in kum ə, de a oo ta bann wa? Kin ə re daro pöti in mbi ə, de a əti banyi nya bann wa? ¹⁸ Ki rötə'ti, Luwə ində ngann ro'gi kare kare ki kulə ki sow do'de kigo ndig'i'ti lə'ne. ¹⁹ Kin ə re ngann ro'gi pöti in ngonnn ro ki kareba ningö, de a elta lə daro el. ²⁰ Ngann ro'je'gi in ngayn nan daro'je in kareba. ²¹ Ningö lo kadi kum el ji ene: «M'ge'i el», goto; taa lo kadi do el nja ene: «M'ge'i el», goto to. ²² Ngann ro'je'gi madi ki toi to nya ki tog'i'de goto be kin, ai ki nda'de ngayn. ²³ Ningö, ngann ro'je'gi ki j'oyi'de to nya madi el me ro'gi'ti kin ə, j'oyi go'de ngayn. Ə nje ki j'oyi'de to nya ki maji kelta'a el kin ə ji ngəmi'de maji to. ²⁴ Ngann ro'je'gi ki ingöi kəsikurə, gəri kəsikurə el nga. Luwə ində'je ki ngann ro'je'gi ki dangi dangi, ningö ngann ro'je'gi ki kəsikurə du'de, Luwə əsi kurə'de ngayn. ²⁵ Luwə ra be kadi gangi nan goto me daro'ti. Ningö kadi ngann ro'je'gi ki dangi dangi indöi kum'de go nan'ti pöti. ²⁶ Adi re ngonnn ro kare ingö kon ningö, ndəgi ro'je'gi pöti ingöi kon si'ə nan'ti. A re ngonnn ro kare ingö kəsikurə ningö, ndəgi ro'gi pöti ingöi kəsikurə si'ə nan'ti to.

²⁷ Ngosine in daro Kirisiti, ningö ingi kare kare pöti, in ngann ro daro ki sow do'se. ²⁸ In be ə, dann njekawnan'gi'ti, Luwə ində njekawkulə'gi to de'gi ki dokete do njekawnan'gi'ti; ki nja joo, ində njekeltakita'a'gi'ti; ki nja mutə, ində njendo de'gi nya. Ningö go'ti, Luwə adi kadikare'gi ki dangi dangi, adi in kadikare ra nyakoji'gi ki əti bol bol, ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi, ki kadikare ra ki nje kawnan'gi, ki kadikare kornon de'gi, ki kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi. ²⁹ Pöti in njekawkulə'gi el, pöti in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti el, pöti in njendo de'gi nya el, pöti in njera nyakoji'gi ki əti bol bol el. ³⁰ Pöti ai ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi el, pöti ai ki kadikare k'el ndonnta'gi ki dangi dangi el, pöti in nje kor ginn ta'gi ki dangi dangi el. ³¹ Indöi tog'i do ro'se'ti kadi ingöi kadikare ki bo utə ndəgə'gi, ningö m'a m'oji'se row ki maji ngayn utə ndəgə'gi.

13

Ndigi nan

¹ Kin ə m'el ndonn ta lə de'gi ki dangi dangi, eke ndonn ta lə malayka'gi mindi kaa, re ndiginan goto ro'm'ti ə m'to to ningö kasi ki bar kənyi kənyi eke gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m'aw ki kadikare k'el'ta ki ta Luwə'ti, eke kadikare gar ginn nya'gi ki to lo kiyə'ti pöti tigə, eke m'aw ki nyagər'gi pöti, eke m'aw ki kunme kadi ki tog'o in ngayn əsi kadi m'ori'n mbal lo ki ra'a'ti kete kaa, re m'aw ki ndiginan el ə m'in nya madi el. ³ Re m'adi nyakingə'gi lə'm pöti njendoo'gi, re m'ulə daro'm por tado kingə'n tobar kaa, re ndiginan goto ro'm'ti ə, nya kare ki m'a m'ingə me'ti goto.

⁴ De ki nje ndigi aw ki koreme, in nje ramaji, in njera ta nya el, in nje toji ro'ne el, in nje kində gu'ne el to. ⁵ De nje ndigi a ra nya ki rəsöl el, a sangi nya tado maji lə ro'ne par el, a ra wongi kalangi el, taa a uwə de

me'ne'ti el to. ⁶ De nje ndigi a ra ronel do nyara ki dana el'ti el, nan a ra ronel do nya ki rota'ti yo. ⁷ De ki nje ndigi in nje k'inyo go majel ko, in njengam go kunme kadi, aw ki kindamedoti, in nje koreme'ne do nya'gi'ti pöti.

⁸ Ndigi nan a tuji el. Keltakita Luwö'ti a goto ndo madi, kelta ki ndonnta'gi ki dangi dangi a goto ndo madi, gər ginn nya'gi ki dangi dangi a goto ndo madi to. ⁹ Ningö nyagər lä'je asi nan berere el, taa ta ki ta Luwö'ti ki j'isi j'eli kaa asinan berere el to. ¹⁰ Loki nje kasi nan pöti a te bus ningö, nya'gi pöti ki asinan el a gotoi.

¹¹ Loki m'in ngonnn bay, ta kel'm in ta kel ngonnn ki du, mörta lä'm in mörta lä ngonnn ki du, eke kojita lä'm in kojita lä ngonnn ki du. Nan loki m'tel de ki togi, m'inyo nyara lä ngonnn ki du ko. ¹² Ki bone kin, j'isi j'oyi nya'gi to nya ki k'oo me kotirongi'ti be, adi j'oyi piti piti ba bay, nan ndo madi a re non kadi j'a j'oyi'a ki kum'je jaja. Dokagilo'ti ki bone m'gər nya'gi pöti el bay, nan ndo madi a re non kadi m'a m'gər toki Luwö gər'm rota'ti be to. ¹³ Ki bone kin nya'gi ki mutö kin toi lo tor'de'ti, adi in: kunme kadi num, kindamedoti num, ndiginan num to, nan in ki bo ngayn dann'de'ti in ndiginan.

14

Kadikare'gi ki dangi dangi ki Luwö adi njekunme'gi

¹ Kete non nya'gi'ti pöti, sangi row ndiginan ki ro ki tyni kati. Ningö, kadi sangi row kadikare'gi kigo Ndil'ti to. Kibo utö, in kadikare keltakita Luwö'ti. ² De ki isi elta ki ndonnta'gi ki rangi ki de'gi gəri el, isi elta ki de'gi el, nan isi elta ki Luwö, tado de ki gər do ta li'ö ki isi el goto. In ki takul Ndil Luwö isi el'n ta ki to lo kiyö'ti kin. ³ Ningö, de ki isi elta ki ta Luwö'ti, isi elta ki de'gi kadi awi ki kete kete me kunme kadi'ti lä'de. Si ulö dingem me'de'ti taa isi sol me'de to. ⁴ De ki nje kelta'gi ki dangi ki de gər do'a el, isi ra ro'ne inbe me kunme'ti lä'ne, nan de ki nje keltakita Luwö'ti isi ra ki njekawnan'gi pöti adi togi me kunme'ti lä'de.

⁵ M'ndigi kadi ingi pöti eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər do'a el, nan ndigi lä'm ki ngayn in kadi elitakita Luwö'ti. Tado de ki njekeltakita Luwö'ti, in do de'ti ki nje kel ndonnta'gi ki rangi ki de gər do'a el. A re de madi or me ta lä nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi kakin adi njekawnan'gi pöti togi me kunme'ti lä'de inbe taa. ⁶ Ngannkon'gi, kin ö bone m're ro'se'ti ö m'elita ki ndonnta'gi ki in gəri el ningö, maj'a in ri tado lä'se wa? Kin ö re ta lä'm ki m'el, te ki do nya ki to lo kiyö'ti adi'se el num, adi'se nyagər el num, oji'se nya ki a ra nya lo ti'ti el num, ta adi'se nyando el num to ningö, nya kare ki maji ki m'ra madi'se goto.

⁷ In kah'a'ti lä nyakindö'gi toki pa'gi ki tow nal'gi ki kende'gi kakin be to. Kin ö ndu'de bar dangi dangi maji el ö, ra bann ö de a gəri'n ndu nal ki ndu kende wa? ⁸ Kin ö nje kol tow kol adi ar njay el ö a indö do ro'ne dana kadi aw ro wa? ⁹ Be to ö, in nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər el kaa toi be to. Kin ö ta ki eli, de gər do'a el ö, ra bann be ö a gər me'ö wa? A gər me'ö el tado isi elita lä'se me näl'ti ko kare. ¹⁰ Kadi in gəri toki ndonnta'gi in ngayn me donangi'ti. Ningö ta'gi ki dangi dangi kin pöti, kor me'de to non. ¹¹ Kin ö re m'gər me ta ki de a el'm el ningö, de'ö kin a oo'm to mbah ro'ne'ti, ö m'in kaa m'a m'oo'ö to mbah ro'm'ti to. ¹² Be to ö, toki isi sangi kadikare'gi kigo Ndil'ti, sangi ki ro ki tyni kati, nan k'in ö kadi in kadikare ki a ra ki njekawnan'gi adi togi ki taa me kunme'ti lä'de.

¹³ Ningə de ki nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el kin, maji kadi dɔʒi Luwə kumkədi kər ginn'ə kadi de'gi gəri. ¹⁴ Tado re m'elɔa ki Luwə ki ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər me'ə el ə, me Ndil'ti m'elɔa ki Luwə, nan nyagər lə'm ra kulə el. ¹⁵ Ningə nya ki kadi m'ra ə to kin: M'a m'elɔa ki Luwə me ndil'ti, nan m'a m'elɔa ki nyagər tɔ. M'a m'osi pa me ndil'ti, nan m'a m'osi pa ki nyagər tɔ. ¹⁶ Kin ə m'ra oyo Luwə me ndil'ti par, ki kanji kadi de ki isi mbunə nje kawnan'gi'ti gər dɔ'a el ningə, bann be ə a ra «Amen» dɔ'ti wa? ¹⁷ Re in ra oyo Luwə lə'i maji ngayn kaa, lo kadi ra maji ki de ki isi mbunə njekawnan'gi'ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə m'gər'n kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el mutə'se pəti. ¹⁹ Nan non njekawnan'gi'ti ə, m'ndigi k'el kur ta'gi mi ki de'gi gəri dɔ'a kadi m'ndo'n nya njekawnan'gi, maji utə kadi m'elɔa ngayn ki ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el.

²⁰ Ngannkon'm'gi, ononyi'se kadi ta kel'se to to ta kel ngann'gi ki du be. Re ɔjido majel ningə, toi to ngann'gi ki du, nan re ɔjido ta ki k'el ə, maji kadi ta kel'se in ta kel de'gi ki tɔgi gangi. ²¹ Ndangi me makitu Ndukun'ti lə Luwə eyina: «M'a m'elɔa ginn de'gi kin ki ndonn ta ki mbah, m'a m'ndumə ta mbah'gi kadi m'el'n'de ta. Be kaa, a oyi dɔ ta lə'm el*».

²² In be ə kadikare k'elɔa ndonnta'gi ki dangi dangi ki de oo dɔ'a el in nyakɔʒi tado de'gi ki gəri Luwə el, um in tado nje ki uni me'de el. Ningə, kadikare k'elɔa ki ta Luwə'ti in nyakɔʒi tado nje ki uni me'de um in tado de'gi ki gəri Luwə el el. ²³ Kin ə toki Njekawnan'gi pəti kawinan, ningə eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el, ə de'gi madi ki gəri ta lə Luwə maji el bay, eke nje ki uni me'de adi Luwə el, rei lo kawnan'ti kin ə a bari'se mbo'gi el wa? ²⁴ Kin ə re njekunme'gi pəti elitakita Luwə'ti, ə njekunme'gi el, eke de ki gər ta lə Luwə maji el bay ur kəy kaa, ta'gi ki ta Luwə'ti ki de'gi pəti eli kin a uwə ki ta, taa a ra kadi gər toki n'in njeramajel tɔ. ²⁵ Mərta'gi ki me'ə'ti a kujəi ki taga. Ningə ə osi nanga non Luwə'ti ene: «Ki rɔta'ti, m'gər kadi Luwə in dann'se'ti ne.»

Maji kadi njekunme'gi rai nya'gi ki row'ə row'ə lo kawnan'gi'ti lə'de

²⁶ Ngannkon'm'gi, ri'gi ə maji ra lo kawnan'gi'ti lə'se wa? Loki kawinan, de madi osi pa, de madi ndo nya, de madi ɔr ginn nya ki to lo kiyə'ti, de madi el ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el, ningə de madi ki rangi isi non to nje mbəl ta kakin tɔ. Kadi nya'gi kin pəti ra ki njekawnan'gi adi tɔgi me kunme'ti lə'de. ²⁷ Re de'gi madi gei k'el ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el ningə, maji kadi in joo el ə mutə be par taa. Ningə kadi elita ɔsi go nan go nan, ə kadi nje kər ginn ta kakin to tɔ taa. ²⁸ Re de ki kadi ɔr ginn ta lə'de kin goto dann njekawnan'gi'ti ningə, maji kadi sii ta'de mbo. Elita ki darɔ de inbe num ki Luwə num me'de'ti par. ²⁹ Ki ɔjido de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, maji kadi de'gi joo eke mutə inbe elita dann'de'ti, ningə ndəgə'gi indəi manji ta lə'de oy. ³⁰ Re Luwə elɔa ki de madi ki rangi dann nje kawnan'gi'ti ningə, maji kadi njekeltakita Luwə'ti ki kete uti ta'ne dɔ kelɔa'ti. ³¹ Tado ingi pəti, asi kadi elitakita Luwə'ti ɔsi go nan go nan kadi ndoi nan nya, uləi dingəm me nan'ti. ³² *De'gi ki njekeltakita Luwə'ti awi ki tɔgi dɔ kadikare'ti ki Luwə adi'de. ³³ Tado Luwə in Luwə ki njera nya ki ta'a ala mban el, nan in Luwə ki nje kadi de'gi kisimaji. Toki njekawnan'gi isi rai dann'de'ti lo'gi'ti ki dangi dangi, ³⁴ maji kadi dene'gi sii ki ta'de mbo dann njekawnan'gi'ti. De adi'de tarow kadi elita el. Ningə, kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti toki ndukun el'n. ³⁵ Re nya madi ki gəri ginn'ə ar njay el to ningə,

kadi daji ngaw'de'gi me kəy'ti. Tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi dene elta dann njekawnan'gi'ti. ³⁶ In ingi par ə ta lə Luwə ulə ngirə'ne rə'se'ti kete wa? Eke ingi par ə re te dann'se'ti wa? ³⁷ Re de madi mər me'ne'ti kadi n'in njekeltakita Luwə'ti, eke n'in nje kaw ki kadikare lə Ndil ningə, maji kadi de'ə gər toki nya'gi ki m'ndangi m'adi'se kin in rə Burəbe'ti. ³⁸ Re de madi mbəti kadi gər nya'gi kin ningə, to taga kadi Luwə gər de'ə kin el tə.

³⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, sangi row kadi elita ki ta Luwə'ti, ningə ononyi'se kadi ɔgi də kel ndonnta'gi ki de gər də'a el. ⁴⁰ Nan k'in ə kadi nya'gi pəti rai nya gorow'ə'ti um alai mban el.

15

Ta kində taa lə Jeju Kirisiti lo koy'ti

¹ Ngannkon'm'gi, m'olo me'se də Poyta'ti ki maji ki ndo ki m'ilə'se mbər'ə kete kakin. In ta ki taai ə uwəi go'ə sə'm biti bone. ² In Poyta ki maji kin ə adi'se kaji, loki uwəi go'ə sə'm toki ndo ki m'ilə'n'se mbər'ə. Re in be el ningə, kunme lə'se in nya ki pasira kare.

³ Tado nyando ki dəkete ki madi'se in nyando ki m'inbe ə m'taa. Adi in Kirisiti ki oy tado majel'gi lə'je toki makitu lə Luwə el'n*. ⁴ Duwi'ə ra ndo mutə ningə te lo koy'ti toki ndangi me Makitu'ti lə Luwə†. ⁵ Te bus ki rə Piyər'ti taa ki rə njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo tə‡. ⁶ Go'ti gogi ningə, te bus ki rə ngannkon'nan'gi'ti ki asi bu mi ki gidə ki kawinan. De'gi ngayn dann de'gi'ti kin sii ki də'de taa bay. Ki madi'gi dann'de'ti ə oyi. ⁷ Go'ti bay, te bus ki rə Jaki'ti taa ki rə njekawkulə'gi'ti pəti tə. ⁸ Go'de'ti pəti ningə, te ki rə'm'ti bus, m'in ki m'in ngonni ki kər§. ⁹ M'in ki du dann njekawkulə'gi'ti pəti, tado m'asi kadi de bari'm nje kawkulə el. M'asi el, tado m'in nje kadi kon Njekawnan'gi lə Luwə*. ¹⁰ Nan in ki takul memaji lə Luwə ə m'təl'n de ki be kin bone. Ningə memaji li'ə tado lə'm in nya ki pasira el tə. Tado m'ra kulə m'utə ndəgi njekawkulə'gi pəti. K'in ə in m'in ki də'm ə m'ra kulə kin el, nan in memaji lə Luwə ə in sə'm. ¹¹ In be ə, re in m'in eke ndəgi njekawkulə'gi kaa, in Poyta ki maji ki kare inbe kin ə j'isi j'ilə'se mbər'ə kadi uni me'se.

Ta kində taa lə nje koy'gi lo koy'ti

¹² J'in j'isi j'iləmbər kində taa lə Kirisiti lo koy'ti, ə de'gi madi dann'se'ti eyina: «Nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el» tə kin, in ta ki bann dana? ¹³ Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti kaa indəi taa lo koy'ti el tə. ¹⁴ Ə re Kirisiti indəi taa lo koy'ti el ningə, j'iləmbər pasira kare, taa kunme lə'se ka in nya ki pasira tə. ¹⁵ Re in ki rəta'ti, kadi nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ə j'ingi j'eli j'eyina: «Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti» ningə, lo kin'ti, ji təl nje mannaji ki ngom də Luwə'ti. Tado Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti el. ¹⁶ Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti ka indəi taa lo koy'ti el tə. ¹⁷ Ə re Kirisiti indəi taa lo koy'ti el ningə, kunme kadi lə'se in nya ki pasira kare, sii me majel'ti lə'se ba bay. ¹⁸ Ningə nje'gi ki oyi me tə Kirisiti'ti kaa ta'de tɔni kə tə. ¹⁹ Re nya kindəmedəti lə'je ki j'uni me'je də'ti me tə Kirisiti in tado nya'gi ki bone par ningə, j'in nje kumtondoo ki utə ndəgi de'gi pəti.

* 15:3 15.3 Ejay 53.5-12 † 15:4 15.4 Pa'gi 16.10; Oje 6.2 ‡ 15:5 15.5 Luk 24.34, 36; Mat 28.16-17; Mrk 16.14; Jan 20.19 § 15:8 15.8 KNK 9.3-6 * 15:9 15.9 KNK 8.3

²⁰ Nan k'in ə, Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti toki rəta'ti. In kandi ki dəkete lə nje'gi ki oyi. ²¹ Ningə, toki in ki gorow lə de ki kare ə koy re'n dō de'gi'ti me dənangi'ti kakin ə, ki gorow lə de ki kare, nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti tō. ²² Toki koy ɔri'n go de'gi'ti pəti me to Adam'ti kakin ə, de'gi pəti a təl kadi sii ki dō de taa me to Kirisiti tō†. ²³ Kin ə, kində taa lo koy'ti kin a in kigo lowə go lowə. Kirisiti a ində taa kete to kandi ki dəkete, ningə dəkagilo təl'ə'ti, nje'gi ki uni me de adi'ə a indəi taa lo koy'ti tō. ²⁴ Go nya'gi'ti kin pəti ningə dōboy nya'gi a re. Kirisiti a tujɪ ndil'gi ki majel, ki tɔgi konbē'gi, ki tɔgi ndil'gi ki majel, bay taa a təl ki konbē adi Luwə ki Baw. ²⁵ Tado, maji kadi Kirisiti a onbē bitɪ kadi Luwə ulə njeban'gi li'ə ginn nja'a'ti‡. ²⁶ Ningə, njeban ki dōboy'ti ki a tuj'ə in koy. ²⁷ Tado makitu lə Luwə ene: «Luwə ulə nya'gi pəti ginn nja'a'ti§.» Ningə k'el k'ene «nya'gi pəti in ginn tɔg'ɔ'ti» kin ɔji kadi Luwə in ginn tɔgi'ti lə Kirisiti tō el. In Luwə ə ulə nya'gi pəti ginn tɔgi'ti lə Kirisiti. ²⁸ Dəkagilo ki nya'gi pəti in ginn tɔgi'ti lə Kirisiti ningə, Ngonn inbē ki dō'ne a ulə dō'ne ginn tɔgi'ti lə Luwə ki njekulə nya'gi pəti ginn tɔg'ɔ'ti, kadi Luwə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti tō.

²⁹ Re in be el ningə, nje'gi ki adi isi rai'de batəm tado njekoy'gi'ti kin a rai be tado kingə ri me'ti wa? A ingəi ri me'ti loki nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el wa? ³⁰ Taa j'inbē kaa, ki tado ri ə ki ndo'gi pəti j'uləi ro'je ji koy'ti wa? ³¹ Ki rəta'ti, ngannkon'm'gi, ki ndo'gi kare kare pəti m'ra ta koy'ti. Ningə m'ingə ronel ki takul'se ki kində ro nan'ti lə'je me to Jeju Kirisiti, ki in Burəbē lə'je. ³² Me bebo'ti ki Epeji, m'ro ki da'gi ki mu. Ningə re in ki gorow nyara lə daro par ə, in ri ə m'a m'ingə me'ti wa? Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, adi «j'usɔi ge j'anyinan ge nan lo ti ə j'a j'oyi*.» ³³ Ədi ro'se el, «Ndole nan ki njeramajel ə a təl njeramajel tō». ³⁴ Maji kadi in təl mərɪta ki maji, ə inyəi ta ra majel. Tado de'gi madi ngayn dann'se'ti gəri Luwə el. M'elta kin be kadi adi'se rɔsɔl.

Daro ki ində taa lo koy'ti

³⁵ De'gi madi a dəji ta eyina ke ki gorow ki bann ə de'gi a indəi taa lo koy'ti wa? Eke a indəi taa ki daro ki bann wa? ³⁶ In mbo de'gi, kandi ko ki diw kin, re oy el ə, a uwə el tō. ³⁷ Ningə in daro nya inbē ki diw kin ə a uwə el, nan in kanda ki me'ti. Dəmajɪ ə in kandi tɛi, eke kandi nya madi ki rangi. ³⁸ Luwə inbē ad'a daro kigo me ndigi'ti lə'ne. Ningə kandi nya ki ra ra kaa, Luwə ad'a kadi ro ki sɔw dɔ'a.

³⁹ Daro'gi pəti toi dangi dangi um taanan el. Daro de'gi to ta dangi, daro da'gi to ta dangi, daro yəl'gi to ta dangi, taa daro kanji'gi to ta dangi tō. ⁴⁰ Nyakində'gi ki dɔran'ti, ndolo'de in dangi taa nyakində'gi ki dənangi'ti ne ndolo'de in ta dangi tō. ⁴¹ Kadi ɔsi ta dangi, nanyi nda ta dangi, taa mee'gi ndonyi'de to ta dangi tō. Ningə daro mee'gi inbē kin kaa ndonyi'de to dangi dangi bay tō.

⁴² Be ə, kində taa lə koy'ti lə nje koy'gi kaa to be tō. Daro de ki duw in daro ki a ndu'm, nan daro ki a ində taa lo koy'ti in daro ki a ndu'm el. ⁴³ Duwi'ə to daro ki dangi'ti, nan a te lo koy'ti ki daro ki kɔsikurə; duwi'ə to daro ki tɔg'ɔ goto, nan a te ki daro ki tɔgi. ⁴⁴ Duwi'ə to daro de, nan a te lo koy'ti ki daro kigo Ndil'ti. Toki daro kigo lo de'ti to kakin ə, daro kigo ndil'ti kaa to non tō. ⁴⁵ In be ə, makitu lə Luwə ene: «Adam ki dəkete in de ki nje kisi ki dō'ne taa†», ningə Adam ki dōboy'ti in Ndil ki nje kadi de'gi

† 15:22 15.22 Lotum 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ 15:25 15.25 Pa'gi 110.1 § 15:27 15.27 Pa'gi 8.7

* 15:32 15.32 Ejay 22.13 † 15:45 15.45 Lotum 2, 7

kaji. ⁴⁶ In Adam kigo Ndil'ti ə re kete el, nan in in kigo daro'ti ə re kete, ningə in kigo Ndil'ti uti go'ə. ⁴⁷ Adam ki dəkete in de ki dōnangi'ti ne, tado in bu dōnangi ə Luwə uwə. Nan Adam ki nja joo in dōran'ti taa ə re. ⁴⁸ Be ə, de ki Luwə ra'a ki bu dōnangi ta nan ki nyakində'gi ki dōnangi'ti ne, ə de ki in dōran'ti taa, ta nan ki nyakində'gi ki dōran'ti taa to. ⁴⁹ Ningə, toki ji tai nan ki de ki rai'ə ki bu dōnangi kakin ə, j'a tai nan ki in ki in dōran'ti taa to.

⁵⁰ Ngannkon'm'gi, m'el'se madi oy toki daro ki mosi asi kadi oo Konbe lə Luwə el, taa daro ki ndum asi kadi te lo'ti ki dum ndum, el to. ⁵¹ M'ge kadi in gəri nya ki to lo kiyə'ti kin: J'in pəti j'a j'oyi el, nan j'in pəti j'a mbəli ro'je. ⁵² Tow ki dōboy'ti a bar ningə, to to bəlkum ki kində sipi be par ə de'gi pəti a mbəli. Loki tow a bar ningə, nje koy'gi a indəi taa ki ro ki a dum ndum, ningə j'in, j'a mbəl ro'je. ⁵³ Tado maji kadi ro ki ndum təl ro ki dum ndum, taa ro ki koy kadi təl ro ki dum koy num to. ⁵⁴ Loki ro ki ndum a təl ro ki dum ndum, ə ro ki koy a təl ro ki dum koy ningə, ta ki makitu lə Luwə ene:

«Ro təti koy bitit» kin tolta'ne.

⁵⁵ «In koy, təti ro lə'i in ra wa?»

In koy, kəngi in ra waS?»

⁵⁶ Kəngi koy in majel, ningə togi majel in ndukun to. ⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji tətə ro ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

⁵⁸ Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uwəi togi'se ba, rai do nja'se'ti me kulə'ti lə Burəbe kanji kor ko. Tado kon ki isi ingəi me kulə'ti lə Luwə kin in kare pasira el.

16

Nyakaw tado njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Ki ojido nyakaw tado lə de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti*, m'dəji'se kadi rai toki m'oji'n Njekawnan'gi ki dōnangi Galasi'ti kin be to. ² M'el'se kadi ndo ki dəkete lə ndo'gi ki siri pəti, kadi de ki ra dann'se'ti, or nya me nya'ti lə'ne ində taa dangi tado kulə kin. Kadi or kigo tog'o'ti ki Luwə adi'n'ə. Rai be kadi m're bay taa in kawi nya, el. ³ Ningə, dəkagilo ki m'a m'te dann'se'ti ə, m'a m'ulə ki de'gi ki inbe'gi mbəti'de, Jerujalem'ti. M'a m'adi'de makitu ji'de'ti kadi awi ki kadikare'gi lə'se. ⁴ A kin ə re to kadi m'inbe m'aw ki ro'm ningə, a awi sə'm nan'ti to.

Kəji kaw mbah lə Pol

⁵ M'a m'te ro'se'ti non ki tarow ki Maseduwann'ti. Tado, m'a m'ində dōnangi ki Maseduwann gangi'. ⁶ Dəmajə ə, m'a m'ra ndo'gi ro'se'ti. Be el ə bar kaa a gangi do'm'ti ro'se'ti, kadi to indəi m'in ta row'ti adi m'aw lo ki maji kadi m'aw'ti. ⁷ Kaw'm kin, m'ge kadi re Luwə ndigi sə'm do'ti ningə, m'ra sese ndo'gi asi tati. Kadi m'oo'se ki nja'm taa par el. ⁸ Ningə, m'a m'nji me bəbo'ti ki Epeji bitit dəkagilo Pantəkoti'ti. ⁹ Nje bangi lə'm in ngayn Epeji'ti, nan tarow to tagira non m'ti bətəngi kadi m'ra kulə lə'm†.

¹⁰ Re Timote re te dann'se'ti ningəS, rai'ə adi in ki rōnel dann'se'ti, tado in ka isi ra kulə lə Burəbe to m'in be to. ¹¹ Kadi de madi kare dann'se'ti kid'ə el. Ningə kadi indəi'ə ta row'ti kadi re te ro'm'ti ki maji. Tado m'nji m'nginə ki ndəgi ngannkon'je'gi. ¹² Ki ojido ngonnnkon'je Apolosi, m'ulə

‡ 15:54 15.54 Ejay 25.8 § 15:55 15.55 Oje 13.14 * 16:1 16.1 Röm 15.25-26 † 16:5 16.5 KNK 19.21 ‡ 16:9 16.9 8-9; KNK 19.8-10 § 16:10 16.10 4.17

dingəm me'ə'ti ngayn kadi aw rō'se'ti, ində rō'ne nan'ti ki ngannkon'gi ki isi awi ki rō'se'ti, nan me'ə ndigi kaw ki ngōsine'ti kin el bay*. Ndo ki ingə row ə a aw bay.

Ta ki kɔji ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

¹³ Sii dɔ nja'se, ə rai lo ra'se'ti me kunme'ti lə'se, rai dingəm ə uwəi tɔgi'se ba. ¹⁴ Maji kadi rai kulə'gi pəti me ndigi nan'ti.

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in gəri Stepanasi ki de'gi ki me kəy'ti li'ə maji†. In de'gi ki dɔkete ki uni me'de dɔnangi'ti ki Akay. Ningə, kigo me ndigi'ti lə'de, uni rō'de kadi rai ki de'gi lə Luwə. Be ə, m'dəji'se nya kare bay. ¹⁶ Maji kadi, in tɔli rō'se go ta'ti lə de'gi ki be kin, ə in tɔli rō'se go ta'ti lə de'gi ki indəi rō'de ta kulə'ti isi rai se'de tɔ.

¹⁷ Rō'm nəl'm ngayn dɔ re'ti lə Stepanasi, ki Fortunatus, ki Akaykus. Tado, rai nya'gi ngayn adi m'in tor'se'ti. ¹⁸ Uwəi hangal'm indəi nanga toki rai sese kakin be tɔ. Maji kadi gəri kɔsikurə de'gi ki be kin.

¹⁹ Njekawnan'gi ki dɔnangi Aji'ti uwəi ji'se. Akilasi in ki Pisisil‡, nan'ti ki njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de uwəi ji'se ngayn tɔ. ²⁰ Ngannkon'gi pəti uwəi ji'se. Maji kadi uwəi ji nan mbunə'se'ti ki rɔnel.

²¹ Ningə, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ta kuwə ji kin ki ji'm. ²² Re de madi dann'se'ti ndigi Luwə el ningə, kadi Luwə man'a. Maranata, Burəbe re. ²³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju in nan'ti sese. ²⁴ M'ndigi'se kare kare pəti me kində rō nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti.

* 16:12 16.12 KNK 18.24 † 16:15 16.15 1.16 ‡ 16:19 16.19 KNK 18.2

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi kin toji toki lo ngan mbunə Pol'ti ki njekawnan. Takasinan el ində mbunə njekawnan'ti ki Pol ojido kojitarə kaw mbah lə Pol ki inbe yəti rangi num ta ojido togi ki ingə kadi in njekawkulə. Ki gorow təm go ta, rai adi takasinan el kakin goto mbunə'de'ti nga. Kulənoji ki maji yo ə təl to dann Pol'ti ki njekawnan gogi nga. Be ə Pol ndangi makitu kadi or'n ginn nya ki ra ta adi kulənoji ki dann'de'ti ki njekawnan ngan ki adi yəti'n kojitarə kaw mbah lə'ne. Elta ronel lə'ne ki ojido noji ki uləi nan'ti ningə elta ra'n rə ndoo tado nyamaji'gi ki kadi rai ki njekunme'gi ki donangi Jude'ti ki sii me ndoo'ti. Go'ti elta orta do'ne'ti toki n'in njekawkulə. Togi ki kadi n'ra'n kulə to njekawkulə kin n'ingə ki rə Burəbe'ti (10.8).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-11. Kulənoji ki to mbunə Pol'ti ki njekawnan 1.12-7.16. Mbon nyamaji'gi kinan'ti tado njekunme'gi ki sii Jude 8-9. Pol un ta el or'n ta do'ne'ti toki n'in njekawkulə 10-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə, nan'ti ki ngonkon Timote, j'uwə ji'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki sii Korenti'ti, taa j'uwə ji de'gi lə Luwə ki sii donangi'ti ki Akay'ti ki ta'a ba pəti to*. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwə

³ J'ulə toji do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Baw'je ki memaji li'ə to mbar mbar, ki in Luwə ki nje solme me nya'gi'ti pəti. ⁴ In ə in nje sol me'je do kon'gi'ti ki dangi dangi, kadi j'in kaa ji sol me de'gi ki kon'gi ki dangi dangi təl do'de'ti to. Kadi ji sol me'de ki me sol ki j'ingə rə'a'ti. ⁵ Be to ə, toki j'ingə'n kon lə Kirisiti ngayn, Kirisiti sol me'je ngayn to. ⁶ Re j'isi j'ingə kon ə, in kadi me'se sol'n, taa in tado kaji lə'se to. Re me'se sol ə, in kadi adi'se me sol to. Nga ningə, me sol kin a ra kadi to uwəi togi'se ba me kon'ti toki j'isi j'ingə kon kin be to. ⁷ Lo kin'ti, j'ində me'je do'se'ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rə'se nan'ti se'je do kon'ti, isi indəi rə'se nan'ti se'je do me sol'ti ki j'isi j'ingə to.

⁸ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri go kon ki te do'je'ti donangi Aji'ti kin. De'gi adi'je kon kadi ki dum kelta'a, in kon ki aldo singə'je. De ki ində me'ne do'ti kadi n'a n'isi ki do'ne taa goto. ⁹ J'in j'ində me'je'ti kadi j'in de'gi ki gangi ta koy do'je'ti nga. Ningə in be kadi j'uwə'n kul rə'je'gi inbe el, nan kadi j'uwə'n kul Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti. ¹⁰ In in ə taa'je ta ko koy'ti kin, ningə a nanyi ki lo taa'je kilə taa'ti bay. In ə j'ində me'je do'a'ti, kadi a taa'je ta ko koy'ti kin bay. ¹¹ Ningə, inbe'gi kaa isi indəi rə'se ta'ti to, me kelta'ti ki Luwə tado lə'je. Luwə a ra se'je maji ki row nya ki de'gi ngayn dəji tado lə'je. Lo kin'ti, maji kin a təl nya ra oyo lə de'gi ngayn tado lə'je to.

* 1:1 1.1 KNK 18.1

Pol yæti ndu'ne ojido kaw mbah læ'ne

¹² Nya ki adi'je ronel, me'je uwæ'je ki ta el, ji gær kadi njiyæ'je dann de'gi'ti ki gæri Luwæ el, in ki hal ki söl lôm lôm, ki nya ra ki røta'ti ki in rø Luwæ'ti. Ningæ in njiyæ ki ji njiyæ ki gosi læ de el, nan ki ra maji læ Luwæ. Kibo ngayn, in ki panjiyæ kin æ ji njiyæ'n ki rø'se'ti. ¹³ Ta ki ji ndangi j'adi'se kin, in ta madi ki rangi el, nan in nya ki tudæi æ in gæri me'æ inbe kin par. Nga ningæ, m'gær kadi a gæri me'æ ar njay bay. ¹⁴ Toki in gæri nden nga kin, a in gæri ar njay, ndæ tæl Buræbe Jeju'ti ki j'a j'in nya ronel læ'se toki a in nya ronel læ'je kin be to. ¹⁵ Ki me ki tinyi kati kin æ, m'ndigi kadi in gæi æ m'te do'se'ti kete, kadi m'adi'se ingæi ra maji ki nja joo. ¹⁶ Nga ningæ kadi m'indæ do'se'ti taa, m'aw donangi Maseduwann'ti, æ m'indæ Maseduwann'ti æ[†], m'tæl m're do'se'ti gogi bay kadi to rai sæ'm me nya ge'gi'ti læ'm kadi m'aw Jude'ti. ¹⁷ Ndu'm ki m'un kin, m'un ki non be par el, taa ndigi ra'gi læ'm in kigo mæta'ti læ de kadi to m'el m'ene «oyo» æ m'tæl m'ene «jagi» el. ¹⁸ Luwæ in nje ra nya ki low'æ'ti asi kadi mannaji læ'm: ta'gi ki j'eli sese in «oyo» num «jagi» num el. ¹⁹ Tado Jeju Kirisiti, Ngonn læ Luwæ ki j'in ki Silasi ge ki Timote ge[‡] j'ilæ'se mbær ta li'æ kin in «oyo» num «jagi» num el. In de ki ta ki a ingæ rø'a'ti in «oyo» par. ²⁰ Ningæ kun ndu'gi læ Luwæ pæti, Kirisiti æ in nje toji de k'ene «oyo» in ki røta'ti, taa in ki gorow li'æ to æ j'isi j'eli'n j'ene «Amen», tado kulæ'n toji do Luwæ'ti to. ²¹ Ningæ in Luwæ æ in nje kadi'je num, ingi num, togi me kindæ rø nan'ti me to Kirisiti'ti. In æ mbæti'je indæ'je ta dangi tado læ'ne. ²² In in to æ indæ ndaja læ'ne rø'je'ti to nya læ'ne, taa indæ Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dokete dann nya maji'gi'ti ki indæ taa dangi tado læ'je, kadi a adi'je.

²³ M'in m'dæji Luwæ kadi gangi ta ndæ'm, re m'ngom: ningæ in kadi m'tuji me'se el, æ m'tæl m're'n Korenti'ti gogi el. ²⁴ Ningæ ji sangi row kadi j'indæ togi do'se'ti kadi uni me'se el jagi, tado isi uwæi togi'se ba me kunme'ti ne nga. Nya ki j'isi ji sangi, in kindæ rø nan'ti sese do kulæ'ti kadi ingæi ronel.

2

¹ Ki ojido'm, m'oo maji ngayn kadi m'tæl m'aw rø'se'ti gogi el, nan to m'tuji me'se. ² Tado re m'tuji me'se æ, de ki a adi'm ronel goto. De ki a adi'm ronel æ, in ingi ka ki m'a m'tuji me'se kakin par. ³ Ningæ, in ginn'æ kin æ, m'ndangi'n makitu'ti to ndangi m'adi'se^{*} kadi to m'aw ki rø'm el. M'aw ki rø'm el nan to de'gi ki kadi adi'm in ronel, tæli tuji me'm to tuji yo. M'gær maji ngayn, ki oji do'se, kadi ronel læ'm in ronel læ'se pæti. ⁴ In ki me kon ki ngayn, ki me ki ur mad'a, ki mann non ki to kum æ m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningæ in kadi m'tuji'n me'se el, nan kadi in gæri ndigi ki m'ndigi'se.

Me Pol söl do de'ti ki nje tuji me'æ

⁵ Re de madi in nje ginn me ki tuji nga æ, in m'in æ tuji me'm el nga, nan in ingi pæti æ tuji me'se. Ki kadi j'eli j'adi aldo maji el æ, tuji me de'gi madi dann'se'ti nga. ⁶ Ningæ ko de ki be kin, ta bulæ de'gi ki kawinan ki do'a'ti inbe kin ka as'a naki. ⁷ In be æ, ki ngosine kin, kadi adi me'se söl do'a'ti, æ ulæi dingæm me'æ'ti, nan to metuji ki aldo maji in uti do'a. ⁸ Lo kin'ti, m'dæji'se kadi oji'æ ndigi ki in ndigi'æ adi gær. ⁹ Nga ningæ, ginn ndangi ki m'ndangi makitu m'adi'se in kadi m'nan me'se m'oo ke tæli rø'se go ta'ti

me nya'gi'ti pəti wa. ¹⁰ Loki me'se sol do de'ti ki ra nya ki majel, m'in kaa me'm sol do'a'ti tɔ. Nga ningə, re me'm sol, loki nya madi to kadi me'm sol do'ti ə, in tado lə'se ə me'm sol'n takum Kirisiti'ti. ¹¹ Tado kadi *Satan ingə tarow do'je'ti el, tado ji gəri ndigi ra'gi li'ə bəti.

Me Pol ra sururu

¹² Loki m'aw m'te Tirowasi'ti kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, m'oo kadi Burəbə te tarow ta'ti panyi adi'm, ¹³ nan me'm ra sururu, tado m'ingə ngonnkon'm Titi el. In be ə, m'inyə njekunme'gi, ə m'un tarow kaw Maseduwann'ti†.

Təti rɔ me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti

¹⁴ J'uləi toji do Luwə ki ɔy'je ki dokagilo'gi pəti adi j'in me rɔ'ti ki Kirisiti təti kin. Luwə un'je ilə'n mbər lə Kirisiti ki lo'gi pəti adi de'gi gəri'ə to nɔm kagi ki bany'a əti maji ki sanan ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin'ti, ji to to nɔm kagi ki bany'a əti maji, ki Kirisiti un adi Luwə be. J'əti maji, tado de'gi ki isi sangi kaji num, tado de'gi ki isi ai tuji'ti num tɔ. ¹⁶ Ki rɔ de'gi madi'ti, in banyi koy ki isi aw se'de koy'ti, nan ki rɔ nje ki nungi'ti, in banyi kaji ki isi aw se'de kaji'ti tɔ. Eke nan ə asi kadi ra kulə kin wa? ¹⁷ J'in ji to to ndəgi de'gi ngayn ki isi uni ta lə Luwə to nyara gati kin el. J'eli ta ki rɔta'ti, ki in rɔ Luwə'ti, takum Luwə'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti'ti.

3

Bərkulə'gi ki me kunmindi'ti ki sigi

¹ Kadi m'dəji m'oo ke j'isi ji sangi kadi ji toji rɔ'je inbe kaa bay wa? Ke kadi ji rai toki de'gi madi isi rai, isi taai makitu lo ki rangi'ti kadi mannaji do'de'ti ki rɔ'se'ti, ingi ki taai makitu ji'se'ti awi ki lo rangi'ti kin be wa?

² Makitu ki kadi mannaji do'je'ti ə, in darɔ'se inbe'gi. In makitu ki ndangi ngarme'je'ti, ki de'gi pəti gəri num isi tudəi num. ³ To ki taga kadi in makitu ki Kirisiti ndangi, adi'je ji'je'ti, ulə'n'je. Kirisiti ndangi ki mann ndangi nya makitu'ti el, nan ndangi ki Ndil Luwə ki nje kisi kumngayira; in makitu ki ndangi do mbal'ti el, nan ndangi ngarme de'ti*.

⁴ In kin ə in me tinyi kati ki j'aw'n takum Luwə'ti ki takul Kirisiti. ⁵ Ningə j'a j'el j'ene in ki tɔgi'je'gi inbe ə ji ra'n nya madi el, nan in ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti. ⁶ In Luwə inbe tɔ ə adi'je tɔgi, adi ji təl'n nje ra kuləbər'gi me kunmindi'ti ki sigi. In kunmindi ki in ginn Ndukun'ti el, nan in ginn Ndil Luwə'ti. Tado *Ndukun ki ndangi in nje re ki koy, nan Ndil Luwə in nje re ki kaji.

⁷ Kete ndukun in ki ndangi ki gaji ta'gi kare kare go nan'ti do bar mbal'ti, ə kunji tɔbar lə Luwə unji do'ti kin. *Moji ki nje re ki ndukun kakin, takum'ə on por wor wor; ki lo kadi ngann Isirayel'gi gonyi takum'ə goto†. Ningə takum'ə ki on por kin, unji dokagilo nden be par ə ginn'ə gangi. Ə re ra kulə ki Ndukun ki nje re ki koy adi kunji be ningə, ⁸ ra kulə ki Ndil Luwə a əti bɔl ki dum bay. ⁹ Re kulə lə Ndukun ki a aw ki de'gi me ta ki gangi'ti adi kunji ningə, kulə ki kadi Luwə təl'n de'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti a adi kunji ki əti bɔl ngayn bay. ¹⁰ J'asi kadi j'eli j'ene, tɔbar ki dokete, kunj'ə goto non tɔbar'ti ki bone kin, ki in kunji ki utə in ki kete sanyi. ¹¹ Kin ə nya ki lo ti ə a ində dər ə ingə tɔbar ningə, nya ki a to biti ki non'ti tɔbar li'ə a əti bɔl ki dum. ¹² Nya ki j'isi nginə ta'a kin ə ra adi j'awi ki me ki tinyi kati. ¹³ J'in ji ra toki Moji ra'n kin el. Moji ki

† 2:13 2.13 12-13; KNK 20.1

* 3:3 3.3 Tekitaga 24.12; Jeremi 31.33; Ejəkel 11.19, 36.26

† 3:7 3.7 Tekitaga 34.29

ilə ku takum'ne'ti kadi ngann Isirayel'gi oyi ta tolta kunji ki lo ti ə a goto kin el[‡]. ¹⁴ Nyagər lə ngann Isirayel'gi goto, dɔ'de boi boi. Ningə bitɪ bone kin ka, loki isi tudəi Kunmindi ki kəkə ə, ku kin to ba inbe bay. To ba, de un kum'de'ti el, tado in ki kində rɔ nan'ti ki Kirisiti ə ku kin a goto'n kɔ takum'de'ti. ¹⁵ Bitɪ bone kin ka, loki isi tudəi makitu'gi ki Moji ndangi kin ə, ku madi uti kum'de dɔ nyagər'ti inbe bay. ¹⁶ Nan toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Loki Moji tur rɔ'ne ki rɔ Burəbe'ti par ə un ku kɔ takum'ne'ti[§]. ¹⁷ Tado Burəbe in Ndil, ningə loki Ndil Burəbe in sɛm'ti, low'ə'ti kin ə taa k'inyə taa in sɛm'ti tɔ. ¹⁸ Ningə j'in pəti, ku in ki goto kum'je'ti kɔ, adi ji toji tɔbar lə Burəbe rɔ'je'ti toki kɔtirongi a toji'n ndil de be. Lo kin'ti, ji mbəl ji to to Burəbe inbe be. Burəbe ki in Ndil adi tɔbar li'ə unji dɔ'je'ti unji kunji ki ətɪ bol ki dɔ mad'a'ti, dɔ mad'a'ti.

4

Kirisiti in nan'ti ki njekawkulə'gi

¹ Toki in kulə ki Luwə ə adi'je kigo memaji'ti li'ə, togi'je goto ta'ti el. ² J'in ji mbəti nyara ki lo kiyə'ti, ki nya ki to rɔsol ki de'gi isi rai. Panjiyə'je in ki lo kədikum nan'ti el, taa ji mbir ta lə Luwə dow kare el tɔ. Loki ji toji nya ki rɔta'ti ki taga ə, ji sangi kadi ji taa me de'gi takum Luwə'ti to taa yo. ³ Nga ningə, re Poyta ki maji ki j'isi j'iləmbər'ə kin, to lo kiyə'ti ə, to lo kiyə'ti tado de'gi ki isi awi tuji'ti, ⁴ tado nje ki uni me'de el. Ingi ki ngar nje kində togi'ne dɔ dɔnangi'ti ne, uti kum nyagər lə'de nga adi lo kadi oyi kunji Poyta ki maji lə nje toji tɔbar lə Kirisiti kin goto. Kirisiti ki in banakum Luwə inbe. ⁵ Toki rɔta'ti, j'isi j'iləmbər rɔ'je j'inbe el, nan in Jeju Kirisiti ki Burəbe ə j'isi j'iləmbər'ə. Nga ningə j'inbe j'in bər lə'se tado lə Jeju. ⁶ Tado Luwə ki nje k'el k'ene: «Kadi kunji unji dann lo ki diw'ti^{*}» kin ə adi kunjə unji ngann me'je'ti, kadi ji gəri'n tɔbar li'ə ki unji takum Kirisiti'ti kin.

⁷ Ningə nya maji lə Ndil kin, j'oti darɔ'je'ti ki yai ki to to ngoo ki kuwə ki hanji be kin. In be kadi to ar njay toki togi ki ətɪ bol kin in rɔ Luwə'ti um in rɔ'je'gi'ti el. ⁸ Kon'gi ki dangi dangi kawinan ki dɔ'je'ti, nan budi singə'gi el; me'je gangi mann, nan j'ore me'je ngan inbe kin. ⁹ De'gi indəi kum'je ndoo, nan Luwə inyə'je kɔ el; tɔti'je nanga, nan toli'je el. ¹⁰ Darɔ'je isi oti koy lə Kirisiti ki lo'gi dɔkagilo'gi pəti, kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki dɔ'ne taa darɔ'je'ti. ¹¹ Tado j'in ki j'isi ki dɔ'je taa, j'isi ta koy'ti ki dɔkagilo'gi pəti tado lə Kirisiti. In be kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki dɔ'ne taa darɔ'je'ti ki ndo madi ə a oy kin. ¹² Lo kin'ti, j'in j'a j'ində taa lo koy'ti kadi to j'isi'n kumngayira ba tɔ.

¹³ Toki in ndil kunme ki kareba ə isi ra kulə me'je'ti, makitu lə Luwə el ene: «In tado kun ki m'un me'm m'adi Luwə ə m'elita li'ə[†].» Ningə j'in kaa in tado kun ki j'uni me'je j'adi Luwə ə j'elita li'ə tɔ. ¹⁴ Tado ji gər kadi, Luwə ki te ki Burəbe Jeju lo koy'ti kin, a te se'je lo koy'ti ki Kirisiti tɔ. A te se'je kadi ində'je num, ingi num kadi'ne'ti. ¹⁵ Nya'gi pəti ki te dɔ'je'ti in tado maji lə'se. Ningə, lo kin'ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki dɔ de'gi'ti ki kete kete. Aw ki kete kete kadi to de'gi ki nje kelta ki Luwə, rai'ə oyo ge, piti'ə ge, toi mbar mbar ki dɔ'ti.

¹⁶ In tado kin ə, j'ingə'n togi par par. Re darɔ'je ki k'oo ki kum ne kin ə tog'ɔ isi təl ki gogi kaa, ndil'je isi ingə togi ki rangi ki ndo'gi ndo'gi. ¹⁷ Tado

‡ 3:13 3.13 Tekitaga 34.33 § 3:16 3.16 Tekitaga 34.34

116.10

* 4:6 4.6 Lotum 1.3 † 4:13 4.13 Pa'gi

kon'gi ki j'isi j'ingəi'de bone kin, in kon ki dokagilo li'ə in nden be par, taa ɔɔ kəl kare tɔ, loki j'un j'ində kadi tɔji ki ətɔ bol, ki bitɔ ki non'ti ki a re go nje'gi'ti kin. ¹⁸ Nya ki j'isi j'anyi ngod'o, in nya ki de oo ki kum'ne kin el, nan in nya ki de oo ki kum'ne el yo. Nya ki de oo ki kum'ne, ndo'a in ngayn el, nan nya ki de oo ki kum'ne el, a to bitɔ ki non'ti.

5

Daro ki sigi

¹ Ji gər maji kadi re daro'je ki j'in me'ti donangi'ti ne, ki to to *kəyku be kin tuji ə, j'awi ki daro ki sigi ki in kəy ki Luwə ra adi'je me doran'ti non, ki in kəy ki de ra ki ji'ne el. In kəy ki a to bitɔ ki non'ti. ² Tado kisi ki j'isi me daro'ti ki in kəyku kin, j'isi tuməi um um, tado ji ge ngayn kadi j'uləi daro'je ki doran'ti ro'je'ti ki to to kəy ki bitɔ ki non'ti do mad'a'ti. ³ Be ə loki re daro'je ki donangi'ti goto ə de a oo'je ki ro'je kare el. ⁴ Tado kisi'je me daro'ti, ki in kəyku kin, ji tumə um um, nya aldo singə'je. Ningə ji ndigi kadi j'ori ro'je kə me daro'ti kin el, nan ji ndigi kadi j'uləi daro ki doran'ti do'ti, kadi daro ki kumngayira tu do daro ki koy. ⁵ Ningə in Luwə inbe ə ində kadi nya'gi kin a rai nya be do'je'ti. In in ə ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dokete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kadi a adi'je.

⁶ Lo kin'ti, j'uwəi tɔgi'je ba ki dokagilo'gi pəti. Ningə ji gər kadi loki j'in me daro'ti ki donangi'ti ne kin bay ə, j'in gidi kəy'ti lə'je, sanyi ki Burəbe. ⁷ Toki rɔta'ti, in ki takul kunme ə j'isi j'aw'n, um in kum'je ə oo lo ə j'isi j'aw'n el. ⁸ J'uwə tɔgi'je ba ə j'isi j'aw'n, ningə ji ndigi ngayn kadi j'inyə daro kin, ə j'aw j'ində be kadi Burəbe'ti. ⁹ Nga ningə, re j'isi'n me daro'ti kin, eke ji tus'ə j'inyə, nya ki uwə me'je, in ta kadi ji nəl Burəbe. ¹⁰ Tado maji kadi j'a ji te kare kare kadi ji ra non Kirisiti'ti, lo gangi ta'ti li'ə. De ki ra kaa a ingə nya ki sow do'ne, kigo kulə ra'a'ti ki un daro'ne ra'n: ki re in'n kulə ki maji eke kulə ki majel.

¹¹ Ginn nya ki kadi ji bol'n Burəbe, ji gər maji, in ə j'isi sangi row kadi ji buki'n de'gi go'je'ti. Luwə gər'je ar njay, ningə m'gər kadi ingi kaa, ki kadi elita ki ngom el ə, in gəri m'in ar njay tɔ. ¹² Ji ndigi kadi ji təl j'elita do ro'je'ti rangi bay taa kadi in gəri'je, el, nan j'un sese tarow kadi ro'se nəl'se do'je'ti. Lo kin'ti, a ingəi ta ki kadi a turi de'gi'ti ki isi indəi gu'de ki nyara ki gidi'de'ti ne kare, um nyara ki ngarme'de'ti el kam. ¹³ Re in rɔta'ti kadi j'in de'gi ki do'je goto ə, in tado lə Luwə ə do'je goto'n, a re j'in nje kumkar'gi tɔ ə, in tado lə'se ə j'in'n nje kum kar'gi tɔ. ¹⁴ Toki rɔta'ti, ndiginan lə Kirisiti onbe do'je'ti, j'in ki ji gər toki de kareba oy tado de'gi pəti, adi de'gi pəti oyi kin. ¹⁵ Oy tado de'gi pəti, kadi de'gi ki sii ki do'de taa, sii tado lə de inbe'gi el nga, nan tado lə de ki oy ə ində taa lo koy'ti tado lə'de kin.

¹⁶ Nga ningə, j'a j'oo'de kigo k'oo'ə'ti lə'de el bitɔ nga. Re kete j'in, j'oo Kirisiti kigo k'oo'ə'ti lə'de ka, ki ngosine kin, j'a j'oo'ə be el ratata nga. ¹⁷ Re de ində ro'ne nan'ti me tɔ Kirisiti'ti ə, in nyakində ki sigi. Nya'gi ki kɔkɔ dəri kɔ, nya'gi ki ro'a'ti pəti, təlɔ nya ki sigi. ¹⁸ Ningə nya'gi kin pəti in rɔ Luwə'ti, ki nje təl kulə'je noji nan'ti sə'ne, ki row lə Kirisiti. Luwə ki adi'je kulə kulə de'gi noji nan'ti si'ə inbe. ¹⁹ Tado in Luwə ə, ki row lə Kirisiti, ulə'n de'gi ki donangi'ti, noji nan'ti sə'ne, ki kanji tudə majel'gi lə'de ki rai. Nga ningə, ində taa kulə noji nan'ti ta'je'ti kadi j'iləmbər'ə.

²⁰ J'in de'gi ki Luwə ulə'je to nje ra kulə tor Kirisiti'ti. Nga ningə, Luwə un'je bari'n'se ki ro'ne'ti. Me tɔ Kirisiti'ti, j'uwə ngonn mbay nja'se ba,

uləi noji nan'ti ki Luwə. ²¹ Kirisiti ki ra majel el, nan Luwə buki majel'gi lə'je ki dɔ'a'ti. Ɔy ki dɔ'a'ti, kadi ki row li'ə, Luwə təl'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

6

¹ Toki j'ində rɔ'je nan'ti ki Luwə dɔ kulə'ti, ji dɔji'se kadi kidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin el. ² Tado Luwə inbe el ene:

«Dakagilo'ti ki maji, m'oo dɔ ndu'i,
Ndo ki in ndo kaji de'gi, m're m'osi kil'i.»

Nga ningə, dakagilo ki maji nga ə to kin, ndo kaji de'gi nga ə re kin*.

³ Kadi to kulə ki j'isi ra kin ta goto dɔ'ti, ji sangi row kadi ji tugə de madi jigi'ti el. ⁴ Nya ki j'isi sangi, ji sangi kadi ji toji me nya'gi'ti pəti, toki rɔta'ti, j'in njekuləbər'gi lə Luwə. J'uwə togi'je ba ə ji təl j'uwə bay, me kon'gi'ti, me kumtondoo'ti, me bəl'ti, ⁵ ginn kində'ti lə de'gi, me dangay'ti, ki me sulə'ti ki de'gi suləi bulə de'gi dɔ'je'ti. Me kulə'ti ki aldo singə'je, lo to bi goto, me bo'ti, kaa j'uwə togi'je ba†. ⁶ Ji toji kadi j'in njekuləbər'gi lə Luwə me kar njay'ti, me gər Luwə'ti, me koreme'ti, me ramaji'ti. Ndil Luwə in se'je nan'ti, ji ndigi de'gi ndigi ki rɔta'ti, ki kədinan goto'ti. ⁷ Ji toji kadi j'in njekuləbər'gi lə Luwə me kiləmbər ta'ti ki rɔta'ti, ki j'ilə ki togi lə Luwə. Nya kati lə'je, ki dər rɔ lə'je, in nyara ki dana takum Luwə'ti. ⁸ De'gi ɔsi kurə'je ge uləi rɔsɔl dɔ'je'ti ge, elita ki majel dɔ'je'ti ge, elita ki maji ge. J'isi j'elɔta ki rɔta'ti kin ka oyi'je to nje ngom'gi, ⁹ gəri'je bəti, nan oyi'je to de'gi ki gəri'de el be, j'a ji njiyə ki dɔ'je taa, nan oyi'je to njekoy'gi. Uwəi'je dangay'ti ki kanji təl'je, ¹⁰ tuji me'je ka rɔ'je nəl'je par par. J'in njendoo'gi, nan ji təl de'gi ngayn nje nyakingə'ti, to to nya ki nya lə'je goto be, nan ki rɔta'ti ə, nyakingə'gi pəti in yan'je.

¹¹ In de'gi ki Korenti'ti, j'el kann kumta, ji te me'je ki rɔ'se'ti. ¹² Ji toji'se ndigi ki ji ndigi'se ki taga, nan in ingi ə tei me'se adi'je el. ¹³ Lo kin'ti, m'el'se ta toki baw ngann'gi a el'n ngann'ne'gi ta kin be. Ningə ji dɔji'se kadi ingi kaa, tei me'se adi'je toki j'in ji te'n me'je j'adi'se kakin be tɔ.

Gangi nan ki majel

¹⁴ Maji kadi uləi dɔ'se ki non be par ginn jugi'ti ki kareba ki nje ki gəri Luwə el kam el. Nya ki rɔta'ti ki nya ki majel a indəi rɔ'de nan'ti el; kunji ingi ki lo ki diw asi kadi a indəi rɔ'de nan'ti el. ¹⁵ Lo kadi Kirisiti ingi ki Su ta de asi nan goto; de ki njekunme kadi Luwə ingi ki de ki nje kunme'ne kadi Luwə el, nya ki a uwəi nan dɔ'ti goto. ¹⁶ Nya ki a oro *Kəy lə Luwə ki kagi yo'gi nan'ti goto. Tado j'in ə, j'in Kəy lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba toki Luwə inbe el'n ene:

«M'a m'ra bə dann'de'ti, ə m'a m'njiyə se'de nan'ti,
m'a m'in Luwə lə'de, ə in a in de'gi lə'm tɔ‡.»

¹⁷ In tado ki be kin ə, Burəbe el'n ene:

«In gangi nan ki de'gi ki gəri m'in el,
ɔdi nya ki to njen el,

ə m'in m'a m'uwə'se ki rɔ'm'ti§.»

¹⁸ Burəbe ki Nje togi pəti el bay ene:

«M'a m'in Luwə ki Baw'se, ə in, a in ngann'm'gi ki dingəm ki ki dene k'el
Burəbe ki nje togi pəti*.»

* 6:2 6.2 Ejay 49.8 † 6:5 6.5 KNK 16.23, 19.29, 21.30 ‡ 6:16 6.16 Lebitiki 26.12; Ejəkel 37.27

§ 6:17 6.17 Ejay 52.11; Ejəkel 20.34 * 6:18 6.18 2 Samiyel 7.14; Ejay 43.6

7

¹ Nje ndigi'gi lə'm, toki j'ingəi kunndu'gi ki Luwə un adi'je be kin, maji kadi j'inbe'gi, j'ari rə'je njay dɔ nya'ti ki a njenyi ki darə'je ki ndil'je. Ningə adi j'indəi rə'je ta dangi me ɓol Luwə'ti.

Ronel lə Pol

² Indəi'je ngarme'se'ti! De madi ki ji ra si'ə nya ki low'ə'ti el goto, de ki ji tɔ ko nya li'ə goto, taa de ki j'ədi'ə ji taa nya li'ə kaa goto tɔ. ³ Ningə m'elta kin be kadi m'gangi'n ta dɔ'se'ti el, tado m'el kete nga toki j'ində'se ngarme'je'ti kadi re in koy ə koy, kaji ə kaji. ⁴ M'tinyi me'm kati ngayn ki rɔ'se'ti, m'ində gu'm ngayn tado lə'se. M'ingə mesol ngayn, rɔ'm nəl'm ki dum, me kon'gi'ti ki j'ingəi'de.

⁵ Loki ji re ji te dɔnangi Maseduwann'ti nu kin, lo karkon goto, j'ingəi kon'gi ki dangi dangi: rɔ gugi gidi'je, ɓol rosi me'je. ⁶ Nan Luwə ki njekulə dingəm me de'gi'ti ki nje sol dɔ'de, adi'je tɔgi ki row re lə Titi. ⁷ Nga ningə, in re lə Titi par ə adi'je tɔgi el, nan in tɔgi ki adi'ə kin tɔ ə adi'je tɔgi. Titi el'je toki in ndigi ngayn kadi oyi m'in, taa mann non re kum'se'ti num, ta on me'se num tado lə'm. Lo kin'ti, m'ingə ronel ngayn dɔ mad'a'ti bay.

⁸ Re makitu ki m'ndangi m'adi'se kete kin tuji me'se kaa, m'ndingə rɔ'm dɔ'ti el. Re m'ndingə rɔ'm dɔ'ti ə, in tado k'oo ki m'oo kadi tuji me'se dɔkagilo madi'ti*. ⁹ Ningə ki ngosine kin, rɔ'm nəl'm tado me'se ki tuji kin el, nan tado k'in ki metuji lə'se aw sese adi inyɔi gorow njiyɔ'se ki majel kɔ. Me'se ki tuji kin ə in nya ki Luwə ndigi, adi j'in j'el toki nya madi ki majel kare ki ji ra sese goto. ¹⁰ Tado metuji ki nəl Luwə, re ki k'inyə gorow njiyɔ ki majel kɔ, kadi te ki de kaji'ti, ki kanji kadi de ndingə rɔ'ne dɔ me'ti ki tuji kin. Nan metuji ki de inyɔ'n row nya ra'ne ki majel kɔ el, a re ki koy. ¹¹ Ki ngosine kin, inbe'gi oyi kandi metuji ki nəl Luwə kin ki kum'se: Ra adi toi bi dɔ rɔ'se'ti el! Dəji me sol ki rɔ tinyi'se num, ndingəi rɔ'se ngayn num, ɓol tɔl'se num, in ndigi ngayn kadi oyi m'in num, ta on me'se tado lə'm num, taa ta'se in dɔ de'ti ki ra nya ki gorow'ə'ti el kakin num tɔ. Tɔji me nya'gi'ti pəti toki ɔjido ta kin ingi, ari njay. ¹² Nga ningə, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado lə de ki ra nya ki low'ə'ti el kin el num, taa tado lə de ki nya ki gorow'ə'ti el kin tuji me'ə el num tɔ. Nan in kadi inbe'gi, oyi tingə ki in tingəi bil tado lə'je kin ki kum'se, takum Luwə'ti. ¹³ In kin ə in nya ki adi'je tɔgi. Ningə j'ingə tɔgi par el, nan j'ingə ronel kibo ngayn inbe bay tɔ, loki j'oo nəl ki rɔ Titi nəl'ə tado kuwə ki ingi pəti uwəl hangal'a indəi nanga me hal'se'ti ki tɔji. ¹⁴ Kində ki m'un'se m'ində'n gu'm ki rɔ'a'ti kin, rɔ'm sol'm el. To ki ka ki j'el'se ta ki rɔta'ti ki ndɔ'gi, piti ki ji piti'se non Titi'ti tɔji rɔ'ne ki taga kadi in ta ki rɔta'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, rɔ'a nəl'ə ngayn bay dɔ'se'ti, loki me'ə olo dɔ tɔlrɔ go ta'ti lə'se pəti, ki kuwə ki uwəl'ə ki rɔ'se'ti ki buki nan'ti ki ɓol. ¹⁶ Rɔm nəl'm ngayn adi m'ində me'm dɔ'se'ti me nya'gi'ti pəti.

8

Kaw nya tado ra'n ki njekunme'gi ki Jerujalem

¹ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri maji ki Luwə ra ki Njekawnan'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti kin. ² Kon'gi ki dangi dangi te dɔ'de'ti, nan be kaa rɔ'de nəl'de ki aldo maji, adi me ndoo'ti lə de ki ngayn inbe kin kaa, uni nya maji'gi lə'de ngayn ki me ki kare. ³ M'man naji lə'de dɔ'ti toki uni kigo tɔgi'de'ti, ki madi gi uni ki aldo tɔgi'de inbe bay. Ningə in ki me ndigi lə'de inbe ə adi. ⁴ Dəji'je ə tɔl dəji bay, kadi j'adi'de tarow kadi n'ingi

* 7:8 7.8 2.3

kaa n'uləi j'i'de me nyakaw'ti tado lə de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti kin to*. ⁵ Rai nya ki aldə in ki j'ində me'je do'ti kadi a rai. Uni ro'de inbe adi Burəbe kete, ningə go'ti, uni adi'je to, kigo ndigi'ti lə Luwə. ⁶ In tado kin ə, j'ulə'n dingəm me Titi'ti kadi təl aw toltə kulə nyakaw tado ra maji kin, toki ulə'n ngirə dann'se'ti nga kin. ⁷ Nga ningə, toki in nje nya ki to mbar me nya'gi'ti pəti, adi in me kunme'ti lə'se, me kuji kelta'ti lə'se, me nyagər'ti lə'se, me tingə bil'ti ki kanji to bi do ro'se'ti, ki me ndigi nan'ti ki ji toji'se row'ə, maji kadi toji toki kuləra maji'gi lə'se kin in nyakingə lə'se ki to mbar mbar. ⁸ Ningə m'el'se toki in ndu ə m'un madi'se el; re m'el'se ta tingəbil lə madi'se'gi ə, in kadi ingi, oji ndiginan lə'se ki rəta'ti adi de'gi gəri, me nyakaw'ti kin. ⁹ Tado in gəri memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti maji. Kirisiti ki in njenyakingə, nan ra ro'ne njendoo'ti tado lə'se, kadi me ndoo'ti li'ə, ingi, təl nje nya'gi. ¹⁰ In ta kigo k'oo'ə'ti lə'm ki m'oo ə m'el do'ti. Ningə in ta ki sow do'se inbe'gi maji, tado ingi, ə in de'gi ki dokete ki rai kulə kin bal'ti ki dər. In de'gi ki dokete me ra'a'ti par el, nan in de'gi ki dokete me kun ndu'ti tado ra'a. ¹¹ Ə ki ngosine kin, maji kadi toltə kulə kin, tado kadi, kigo togi'se'ti, kulə ki rai nga num, ndigi ra'a num, sii nan'ti lay. ¹² Tado, loki de adi nya ki me ki kare, Luwə taa nya li'ə ki adi kin kigo togi'ə'ti ki me kəy'ti, um nya ki awi'n el par ə, Luwə a ində me'ne do'ti el. ¹³ Ningə in ta kadi ji ra'se kadi osi me ndoo'ti el. Osi me ndoo'ti kadi in soti ki madi'se'gi el, nan in ta kadi asi nan yo. ¹⁴ Ki ngosine kin, ki nya lə'se ki to mbar kin, asi kadi a rai ki nje ki yan'de to ro'de, ningə ndo ki nya lə'de a to mbar ə nya to ro'se ə, a rai sese to. Lo kin'ti ə a asi nan, ¹⁵ toki makitu lə Luwə el'n ene:

«De ki oy ngayn, de oo pa nya li'ə el, ningə de ki oy ngayn el, nya ki du'ə goto†.»

Titi ki madi'ne'gi madi awi Korenti'ti

¹⁶ J'uləi toji do Luwə'ti ki ra adi ta lə'se to ro Titi toki to'n ro'm kin be to. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j'ində non'a'ti kadi təl aw ro'se'ti. Ningə kete bay taa ka, inbe ki do'ne to ro'a ngayn tado lə'se, adi in ki me ndigi li'ə inbe ə isi awi'n ro'se'ti. ¹⁸ J'ulə ngonkon'je kare j'adi aw si'ə. In ngonkon'je ki Njekawnan'gi ki dangi dangi elita li'ə maji oji'n do kadi ro li'ə tado Poyta ki maji. ¹⁹ Bay to, in de ki Njekawnan'gi ki dangi dangi uləi j'i'de do'a'ti kadi aw se'je tado tado kulə nyakaw tado ra maji kin. In kulə ki j'un ro'je tado'a kadi to Burəbe ingə'n kosikurə, taa kadi ji toji'n ndigi ra maji ki rosi me'je kin to. ²⁰ Ki ojido nar ki de'gi adi'je ngayn kadi j'in ə j'ində kum'je go kulə'ti ki kadi rai, j'ində kumkədi do'ti kadi de'gi oyi'je to de'gi ki rəta'ti el, el. ²¹ Ji sangi kadi ji ra nya ki nəl Luwə par el, nan ji sangi kadi ji ra nya ki nəl de'gi to. ²² Nje kaw ki ro'se'ti kin, j'ulə ngonkon'je kare si'ə non bay. In de ki nja ngayn, ji nan'a, adi j'oo tingəbil li'ə. Ningə ki ngosine kin, to ro'a ngayn kadi n'in me kulə'ti kin to, tado taa ki taa me'se. ²³ Ningə ki ojido Titi, in madi njiyə lə'm, taa in madikulə'm ki ro'se'ti to. Ningə, ngannkon'je'gi ki dani'ə, in ngann njekawkulə'gi lə njekawnan'gi ki dangi dangi ki kadi Kirisiti ingə'n kosikurə to. ²⁴ Toji de'gi kin adi gəri toki in ndigi de ndigi ki rəta'ti. Lo kin'ti, njekawnan'gi ki dangi dangi a gəri toki in ndigi de ndigi ki rəta'ti, taa toji ki j'isi j'uləi do'se'ti takum'de'ti kin kaa in ki rəta'ti to.

* 8:4 8.4 1-4; Röm 15.26 † 8:15 8.15 Tekitaga 16.18

9

Luwə ndigi de ki adi nya ki ronel

¹ Ki ojido nyakaw ki kadi ji ra'n ki de'gi læ Luwə ki sii Jerujalem'ti, maji kadi m'ndangi ta do'ti m'adi'se, m'oo ta ki kadi m'ndangi bay el nga. ² M'gər ndigi ramaji ki rosi me'se kin, adi m'piti'se ki taga takum de'gi'ti ki donangi Maseduwann'ti*. M'el'de m'ene: «Ngannkon'je'gi ki donangi Akay'ti sii do nja'de'ti bal'ti ki dər.» Ningə tingəbil læ'se kin ra adi Njekawnan'gi ngayn ndəli. ³ Lo kin'ti, m'ulə ngannkon'je'gi ki rə'se'ti kadi piti ki ji piti'se oji'n do lo kin, təl nya ki kare el. Ningə toki m'el'n, m'ndigi ngayn kadi sii do nja'se'ti toki rə'ta'ti inbe tə. ⁴ Tado kin ə re de'gi ki donangi Maseduwann'ti awi sə'm rə'se'ti, ə sii do nja'se'ti el ningə, j'in ki ji taa me'se kin, j'a təl de'gi ki rə'de sol'de, nga ningə, rəsol kibo ngayn a in do'se'ti inbe'gi. ⁵ In tado kin ə, m'oo maji ngayn kadi m'dəji ngannkon'je'gi madi kin kadi awi kete non'm'ti, rə'se'ti, kadi kaw i nja kadikare me ndigi ki uni ndu'se do'ti kin. Loki in ki kəsi nja'a nan'ti pəti ə de oo ə, a in nya kadi ki me ndigi, um in nya ki de ində togi do madi'ne'ti ə adi'n el. ⁶ Ningə kadi in gəri toki:
De ki duw nya nden be,
a təti nden be tə;
ə de ki duw nya ngayn,
a təti ngayn tə.

⁷ Kadi de ki ra adi kigo koj'ə'ti ki oji me'ne'ti, um ki ndingə rə eke ki togi madi ki kində do'ti el. Tado Luwə ndigi de ki adi ki ronel. ⁸ Luwə aw ki togi kadi adi maji'gi ki dangi dangi ndogi'se mann'ti. Lo kin'ti, a awi ki nya'gi pəti ki kadi ra sese ki dokagilo'gi pəti. A to'se mbar mbar kadi uni rai kulə'gi ki maji. ⁹ Toki makitu læ Luwə el'n ene:
«Kanyi nyakingə lə'ne ki me ndigi adi njendoo'gi,
ramaji li'ə to ki ndo'gi ndo'gi†.»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko nya njeduw nya ki nje kadi nyakusə de so, a adi'se ko nya ki to mbar mbar, taa a ra kadi togi tə. Lo kin'ti, ramaji læ'se a te ki do'ne ki taga wangi. ¹¹ Nga ningə a in njenyakingə'gi me nya'gi'ti pəti, kadi rai maji ki me ndigi læ'se ki kete kete. Ningə a ra kadi de'gi ki a uləi ji'se adi j'adi'de kin, a təli ki oyo adi Luwə tə. ¹² Kadikare læ'se kin, a ra ki njekunme'gi par el, nan a ra kadi de'gi təli ki oyo ngayn adi Luwə tə. ¹³ Loki in oyi maji læ kulə kin ə, a uləi toji do Luwə'ti tado təl ki təli rə'se go Poyta'ti ki maji læ Kirisiti, manyinaj'a ki taga kin, ki maji ki rai se'de ə kanyi nya maji'gi læ'se adi'de num adi ndəgi de'gi pəti num kin tə. ¹⁴ A elita ki Luwə tado læ'se, toji ndiginan lə'de ki rə'se'ti, oji'n do maji læ Luwə ki ində nangi ripi ripi ki do'se'ti kin. ¹⁵ Toji in ki do Luwə'ti tado kadikare li'ə ki de oo ngang'a el kin.

10

Pol rə do kulə'ti ki to me ji'ə'ti

¹ De'gi eyina m'in Pol, loki m'oo kum'se ə m'sol do'm, a re m'in sanyi to ningə, m'un do'm taa, m'ra madi ngan sese. Nan m'dəji'se ki takul sol lom lom ki memaji læ Kirisiti, ² kadi rai m'in adi m'ra m'adi ngan sese el, dokagilo'ti ki m'a m're'n dann'se'ti. Tado m'ində do'm'ti kadi m'a m'ra m'adi ngan ki de'gi madi ki isi eli eyina j'isi ji ra kulə læ de'gi kare kin. ³ In ki rə'ta'ti kadi j'in de'gi, nan j'isi rə ko rə ki de'gi si rəi nan kin el.

* 9:2 9.2 1.16 † 9:9 9.9 Pa'gi 112.9

⁴ Nan nyaro'gi ki j'isi ro'n, in ki in ro de'ti el, nan in nyaro'gi ki tog'w in ro Luwə'ti, kadi tuji tog'gi ki ngan ngan. Ji tuji'n merta'gi la de'gi ki in merta'gi ki gorow'e'ti el, ⁵ ji budi nya'gi pəti ki re ki kundotaa ki ogi gər Luwə. J'a ji ra kadi merta'gi la de'gi in merta ki kadi təl re se'de go ndu'ti la Kirisiti. ⁶ Nga ningə, j'in ndəkba kadi j'ində ba kal de'gi madi ki a təl ro'de go ta'ti el j'oji de, ndo'ti ki ingi pəti a təl ro'se maji go ta'ti.

⁷ Gonyi nya'gi ki to takum'se'ti ne kin! Re de madi gər ar njay kadi n'in de la Kirisiti ə, maji kadi ində nya kare kin do'ne'ti to: re in de la Kirisiti ə, j'in kaa j'in de'gi la Kirisiti to. ⁸ A re m'ra ronel ki aldo lo nden, oji'n do tog'i ki Burəbe adi'je kadi j'osi'n ginn'se ki kete, um kadi ji tuji'n'se el kin kaa, ro'm sol'm el. ⁹ M'ndig'i kadi de oo'm m'to to de ki nje kadi'se bol me makitu'gi'ti lə'm ki m'ndangi m'adi'se kin el. ¹⁰ Tado de'gi madi eli eyina: «Pol, re oo makitu'gi ki ndangi ə, in ta'gi ki ngan ngan, tog'i de to, nan loki re ki daro'ne ə, de oo tog'w el, taa ta k'el'ə ka nda'a goto to.»

¹¹ Ningə kadi de ki elta kin gər do'ne'ti maji toki, kah'a'ti inbe ki oo'n'je me makitu'ti ki j'isi sanyi ji ndangi kakin ə, re ji re ki ro'je ka, kulə ki j'a ji ra a to be to.

¹² Toki rota'ti ə, j'in j'asi nan ki de'gi madi ki inbe'gi oyi ro'de nya madi'ti kin el, eke j'a j'uni ro'je j'oji kadi de'ti el to. Nya kare, kun ki isi uni ndu'de inbe'gi par ə rai kulə, isi gonyi loki ro'de inbe'gi par kin, ra adi nyagər lə'de goto. ¹³ Nga ningə, ki ojido'je, j'a j'oji ro'je ki aldo lowə el, nan j'a j'oji ro'je kigo ngang'i kulə'ti ki Luwə adi'je ə adi j'aw biti ji te'n ro'se'ti kin. ¹⁴ Toki re j'ene j'aw biti ji te ro'se'ti ə, ji toji ro'je ki aldo ngang'i lowə el. Tado j'aw biti ji te ro'se'ti dəkete ki Poyta ki maji la Kirisiti, toki rota'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, ji toji ro'je ki aldo ngang'i kulə lə'je el, j'ində gu'je ki kulə lə de'gi ki rangi el. Nan j'ində me'je'ti kadi kunme lə'se a aw ki do mad'a'ti, kadi j'ingəi row ji ra'n kulə'gi ki əti bol ngayn dann'se'ti. J'a ra kigo ngang'a'ti ki Luwə oji'je kadi ji ra. ¹⁶ J'a j'iləmbər Poyta ki maji go donangi'gi'ti ki sanyi gidi'se'ti, ki kanji kadi ji toji ro'je ki kulə lə de'gi ki rangi ki rai ngang'i lo'ti lə'de ki sow do'de. ¹⁷ De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi um Burəbe ə ində'n gu'ne*. ¹⁸ In de ki Burəbe ə oo'ə nya madi'ti ə nda'a to'ti um in de ki inbe oo ro'ne nya madi'ti ə nda'a to'ti el.

11

Pol ingi ki njekawkulə'gi ki nje ngom

¹ Re asi kadi osi ginn'm nden me do majel'ti lə'm ningə, m'ene oyo osi ginn'm be! ² Jangi ra'm tado lə'se, ningə in jangi ki in ro Luwə'ti. M'uwə do'se tado lə dingəm kareba be, ki in Kirisiti, kadi to m'te sese non'a'ti to ngonni ki mandi ki ar njay, ki gər ngaw el bay. ³ Nan m'bol kadi merta'gi lə se, təl merta'gi ki tuji, kadi indəi ngang'i doo ki doi nan nan'ti ki Kirisiti maji ar njay, adi osi'se ngərəngi, toki lii ədi'n Ebi ki ta ngom lə'ne kin be*. ⁴ De madi ki rangi a in non kadi re ilə'se mbər Jeju ki rangi ki in ki j'ilə'se mbər ə kete, a adi'se ndil ki rangi ki in ki ingəi kete kin, eke a adi'se Poyta ki maji ki rangi ki in ki taai kete kin kaa, a in kadi osi ginn'ə ki tog'i'se par. ⁵ Nya kare, m'in m'oo nya ki njekawkulə'gi ki oyi ro'de toki ngayn kin utəi m'in el. ⁶ Domaji ə m'aw ki kuji kelta ngayn el, nan ki oji do nyagər ə, m'in me'ti non. In nya ki j'oji'se taga wangi me nya'gi'ti pəti ki row'gi ki dangi dangi.

* 10:17 10:17 Jeremi 9:23; 1Ko 1:31 * 11:3 11:3 Lotum 3:1-6, 13

⁷ Ningə kadi m'dəji'se m'oo ke Poyta ki maji lə Luwə ki m'inbe m'ilə'se mbər'ə ki dō ki kulə nanga kadi m'un dō'se taa, taa m'ilə'se mbər'ə kare ki kanji kingə nya low'ə'ti kin, in nya ki low'ə'ti el ə m'ra wa? ⁸ M'taa nya ji Njekawnan'gi'ti ki rangi, ki ingi ə rai sə'm ə m'ra'n kulə dann'se'ti. ⁹ Də'kagilo'ti ki m'ində'n dann'se'ti, ə nya to'n rō'm kin, de madi ki m'iyə goto. In ngannkon'je'gi ki in donangi Maseduwann'ti ə rai sə'm me nya'gi'ti ki to rō'm. Me nya'gi'ti pəti, m'uwə togi'm ba kadi m'oy de madi el, ningə, m'a m'nanyi ki lo kuwə togi'm ba'ti inbe kin. ¹⁰ M'el wangi toki de madi ki kadi a ogi'm kində gu'm ki ta kin donangi Akay'ti goto. Ningə m'el ki row lə ta ki rōta'ti ki in rō Kirisiti'ti ə isi me'm'ti kin. ¹¹ Tado ri ə m'el'ta kin be wa? M'el be tado in ndigi ə m'ndigi'se el, el. Luwə gər maji kadi m'ndigi'se!

¹² Nya ki m'ra kin, m'a m'nanyi ki lo ra'a'ti ki non'm'ti, kadi m'ogi'n de'gi madi kin row. De'gi ki isi sangi row kadi indəi gu'de toki n'asi nan se'je. ¹³ Ko de'gi kin in njekawkulə'gi ki nje ngom'gi, in njerakulə'gi ki rōta'ti el, ki tōli rō'de njekawkulə'gi'ti lə Kirisiti. ¹⁴ Ningə in nya ki əti de bōl el, tado Satan inbe ki dō'ne kaa isi tōl rō'ne malayka'ti ki aw ki kunji. ¹⁵ In nya ki mbah el, kadi njerakulə'gi lə Su tōli rō'de to njekuləbər'gi'ti lə Luwə ki rōta'ti. Nan a tōli ta'de kigo kulə ra'de'ti ki majel.

Kon'gi ki ingə Pol

¹⁶ M'təl m'el bay, kadi de oo'm to de ki dō'a goto el. A re be el ningə, in ndigi kadi m'in de ki dō'm goto, kadi m'in kaa m'ində'n gu'm nden tō, toki isi rai ki de'gi madi ki isi indəi gu'de, ə in ndigi se'de kin be tō. ¹⁷ Ta ki m'aw to m'el kin, m'el kigo ndigi'ti lə Burəbe el, nan m'el kigo dō majel'ti lə'm. Ningə m'gər kadi in nya ki asi kində togi. ¹⁸ Tado de'gi ngayn isi indəi gu'de kigo k'oo'ə'ti lə'de, adi m'in kaa m'a m'ində kuləkikiyē tō. ¹⁹ Ingi ki in de'gi ki kum'se ar njay, ə ki me ndigi lə'se inbe, tōli isi o'si ginn de'gi ki dō'de majel. ²⁰ O'si ginn'de adi sii rai'se bər'ti, adi isi so'i'se, adi isi taai nya ji'se'ti, oyi tor'se el, buki ji'de kum'se'ti indəi'se. ²¹ M'el'ta kin ki rōsol, ningə in nya ki tōji kadi j'in de'gi ki togi'je goto. Lo kin'ti, m'el'ta to de ki dō'a majel be: nya ki de'gi madi oyi to nyakində gu'de, m'in kaa m'ində'n gu'm to. ²² Re eyina n'in Ebirə'gi wa? M'in kaa be tō. Re eyina n'in ngann kaw *Abiraham wa? M'in ka be tō. ²³ Re eyina n'in njekulə'gi lə Kirisiti wa? M'a m'el'ta to de ki dō'a goto be m'ene m'utə'de me'ti sanyi. Tado m'ra kulə m'utə'de num, m'ra dangay m'utə'de num, m'ingə kində m'utə'de num, m'in ta koy'ti ndəkba ki də'kagilo'gi pəti num tō. ²⁴ Asi nja mi, *Juwipi'gi indəi m'in ta dō mutə gidə in jikara[†], ²⁵ asi nja mutə, de'gi ki Rōm'ti tindəi m'in ki gōl, de'gi tiləi m'in ki mbal nja kare kadi n'tōli m'in, mann uwə'm nja mutə, m'ra kondə kare ki kadi kare ginn mann'ti[‡]. ²⁶ Me kaw mbah'gi'ti lə'm ki ngayn, asi kadi mann mbo a uwə'm, asi kadi kaya'gi ki nje gangi row rai m'in, asi kadi ngannkon m'Juwipi'gi tei ta m'ti ə rai m'in, asi kadi nje gər Luwə el tei ta m'ti ə rai m'in, asi kur me bebo'ti, nya ki majel te dō'm'ti, asi kadi nyara'm diləlo'ti, asi kadi ba uwə'm, asi kadi ngannkon m'gi ki in ngannkon m'gi ki rōta'ti el rai m'in[§]. ²⁷ M'ra kulə'gi madi ki m'or rōgi me'ti, nya'gi ki ngan ingəm; də'kagilo'gi ngayn bi o'di kum el, bō ra'm num, kundə ra'm num, taa taa m'ogi rō'm nyakusə, kul on'm, m'aw ki rō'm kare. ²⁸ Ki kanji k'el nya'gi madi, nya ki uwə me'ti ki ndo'gi, m'mər ta dō Njekawnan'gi'ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə togi

[†] 11:24 11.24 Ndukun ki nja joo 25.3 [‡] 11:25 11.25 KNK 16.22, 14.19 [§] 11:26 11.26 KNK 9.23, 14.5

de madi goto ə, m'in kaa togi'm goto tɔ, kin ə de madi inyə row lə Kirisiti ə, sɔ'm singə'm'ti mur mur. ³⁰ Kin ə re in ta kində togi ə, m'ində gu'm ki togi goto lə'm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Burəbe Jeju, Luwə ki kəsikurə in dɔ'a'ti biti ki non'ti, gər kadi m'el'ta ngom el. ³² Loki m'te Damasi'ti, nje konbe ki ginn ngar Aretasi'ti adi de'gi toi tatərow'gi'ti ki bebo'ti kadi uwəi m'in. ³³ Nan uni m'in me kara'ti, tuwi m'in ki bolo bər adi m'in taa ki ngal ndogi bər ki gugi gidə bebo m'osi nanga. In be ə m'te'n ji'ə'ti*.

12

Nya'gi ki Burəbe adi Pol oo me ndil'ti

¹ M'gər toki kində gu in nya ki nda'a goto yan'ne, be kaa m'a m'el'ta dɔ nya'gi'ti ki Burəbe adi m'oo me ndil'ti ki nya'gi ki te ki dɔ'a adi m'gər. ² M'gər dingəm kare ki njekunme'ne me tɔ Kirisiti, ki asi bəl dɔgi gidə in sɔ bone, Luwə un'ə aw si'ə biti me dɔran'ti ki nja mutə. Ningə dingəm kin, Luwə un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər*. ³ M'gər kadi dingəm kin Luwə un'ə, nan un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər bəti. ⁴ Luwə un'ə aw si'ə biti Paradisi'ti lə'ne, adi oo ta'gi ki dum kelta'a. In ta'gi ki adi de madi tarow kadi təl el rangi el†. ⁵ M'a m'ində gu'm ki ɔjido de'ə kin, nan ki ɔjido'm, m'a m'ində gu'm ə, m'ində me togi goto'ti lə'm kin par. ⁶ A re kadi m'ində gu'm kaa, de a oo'm to de ki dɔ'a goto el, tado in ta ki rɔta'ti ə m'a m'el. Nan m'mbəti kində gu'm, nan panyata de oo'm to de ki ngayn ki aldo nya ki oo'm m'nji m'ra eke oo ta'm'ti. ⁷ Ningə kadi m'ində gu'm ki nya k'oo me ndil'ti ki ətɪ bəl kin el, m'ingə mote madi rɔ'm'ti: malayka lə Satan kare ə ingə kulə kadi to ində'm kadi m'ində gu'm el. ⁸ Asi nja mutə, m'non dɔ Burəbe'ti kadi ɔr kon kin rɔ'm'ti kɔ. ⁹ Nan Burəbe el'm ene: «Memaji lə'm asi naki, tado m'nji m'ɔji togi'm me togi goto'ti lə'i.» Adi m'a m'ində togi'm ki togi goto lə'm, kadi togi Kirisiti in dɔ'm'ti. ¹⁰ In tado kin ə, togi'm goto kaa m'ra rɔnel num, de'gi taji m'in ge, adi m'in me kon ge, indəi kum ndoo ge, adi m'in kon ge tado lə Kirisiti kaa, m'ra rɔnel par, tado loki togi'm goto kin ə, in ə m'ingə togi'ti.

Me Pol osi nanga el tado lə Korenti'gi

¹¹ Ngosine m'təl de ki dɔ'a majel, ningə in ingi ə indəi togi dɔ'm'ti adi m'təl njedɔ majel. Ingi ə re a manyinaji dɔ'm'ti, tado re m'in nya madi el kaa, nya ki njekawkulə'gi ki nganyi ngayn kam utəi m'in goto. ¹² Nya'gi ki toji kadi m'in njekawkulə rai nya dann'se'ti adi oyi: m'uwə togi'm ba me nya'gi'ti ki ngan, m'ra nyakoji'gi ki nya'gi ki ətɪ bəl, ki togi'gi ki ətɪ bəl takum'se'ti. ¹³ In ri ə ndəgi Njekawnan'gi ki rangi ingəi utəi'se wa? Nya kare ki m'gər ə, in kɔy ki m'in nya ki kɔy dɔ'se'ti el kin par. Nga ningə, kadi me'se sɔl dɔ'm'ti ki ɔjido nya ki low'ə'ti el kin!

¹⁴ Ki ngosine kin, nja'm in ta row'ti kadi m'aw m'oo'se ki nja mutə‡. Ningə kaw'm ki m'a m'aw kam, m'a m'in nya ki kɔy dɔ'se'ti el, tado in darɔ'se inbe ə m'nji m'sangi, um m'sangi nyakingə lə'se el. Toki rɔta'ti, in baw ngann'gi ə a ngəmi nyakingə tado lə ngann'de'gi, um in ngann'gi ə a ngəmi nyakingə'gi tado lə baw'de'gi el. ¹⁵ Ningə ki ɔjido'm, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra nya kɔ dɔ'se'ti. Darɔ'm inbe ba pəti, m'in ndəkba ngayn

* **11:33** 11.33 32-33; KNK 9.23-25 * **12:2** 12.2 KNK 9.30, 11.25; Gal 1.21 † **12:4** 12.4 3-4; Luk 23.43 ‡ **12:14** 12.14 Kaw'a ki dokete tɔ ə ki nja joo tɔ. KNK 18; 2Ko 13.2

kadi m'ra ko tado lə'se. M'gər kadi re m'ndigi'se ngayn be kin ə, ingi a in ndigi m'in ngonndigi el.

¹⁶ De'gi madi a eli eyina in ki rōta'ti kadi m'in nya kōy ki do'se'ti el, nan a eli toki m'in njekədikum de'gi, m'te sese ki ta ngom m'taa nya lə'se.

¹⁷ Eke dann de'gi'ti ki m'ulə'de ki rō'se'ti kin, de madi ki m'un girə do'a'ti m'taa'n nya ji'se'ti in non wa? ¹⁸ M'dəji Titi m'ad'a aw dann'se'ti, ningə m'ulə ngonkon'je kare m'adi aw si'ə to^s. Eke Titi un girə taa'n nya madi ji'se'ti wa? Titi a un girə ta nya ji'se'ti el, tado j'in se de'gi kin, j'in de'gi ki ndil ki kareba ə isi ɔr'je tarow, taa j'isi j'un gorow ki kareba to.

¹⁹ Mayinu bu, isi oyi ene j'isi ji sangi kadi j'or ta do'je'ti ki non'se'ti, nan jagi, in non Luwə'ti, me kində ro nan'ti me to Kirisiti ə j'isi j'el'n ta. Ningə nya'gi kin pəti, njendigi'gi lə'm, in kadi ɔsi ginn'se ki kete me kunme'ti lə'se. ²⁰ Toki rōta'ti, m'bol kadi loki m'aw m'te dann'se'ti ə, m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el. Ə re m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el ə, nya ki m'ra a nəl'se el to. M'bol kadi m'aw ə, m'tor ta kolnan'ti, ki ta jangi ki ra'ti, ki ta wongi'ti, ki ta nui'ti, ki nya taji'ti, ki ta kel nan ta'ti, ki ta kōji ro'ti, ki ta nyara ki biriri'ti. ²¹ M'bol kadi ki re'm dann'se'ti me ndo'gi'ti ki a re kin, Luwə ulə rōsol do'm'ti takum'se'ti. M'bol kadi m'aw m'ra ta non'ti tado de'gi madi ngayn ki kete rai majel, nan inyəi gorow njiyə ki to njen ko el ə, sii ta nyakow'ti, ki ta sangi nan kaya'ti, ki ta nya ki to lo ra'ti el ba.

13

Ta kōji'gi ki doboy'ti ki kuwə ji nan

¹ In kaw ki nja mutə* nga ə m'a m'aw dann'se'ti am. Nga ningə, j'a j'oo go ta lə de'gi ki rai majel toki Makitu lə Luwə el'n ene: «Ta'gi pəti a in ki kunndu do'ti ki mannaji lə de'gi joo eke mutə†» kakin. ² Ə m'el de'gi ki ndōki rai majel kete ki nje'gi ki rangi pəti, toki re m'təl m'aw dann'se'ti gogi ə, de ki m'a m'nji si'ə do majel'ti li'ə goto. Ningə ta kin in ta ki ndōki m'el kete, kaw'm dann'se'ti ki nja joo kin nga, nan ki bone m'in sanyi sese kin kaa, m'təl m're do'ti bay. ³ M'a m'nji sese do'ti el, tado isi sangi kadi oyi nya ki toji kadi Kirisiti elta ki row ki ro'm'ti. Kirisiti ki, ki rō'se'ti aw ki togi, isi oji togi'ne dann'se'ti. ⁴ In ki rōta'ti kadi de'gi bəri Kirisiti kagidəsi'ti tado togi'ə ki goto, nan isi ki do'ne taa ki togi lə Luwə. Be to ə, j'in kaa, togi'je goto me kində ro nan'ti ki Kirisiti, nan j'a j'isi ki do'je taa, nan'ti si'ə ki togi lə Luwə, takum nan'ti.

⁵ Indəi manji rō'se inbe'gi oyi ke isi njiyəi to njekunme'gi inbe wa? A gəri kadi Kirisiti in dann'se'ti non. A re be el ningə, asi kadi oyi lo inbe ki rai'ti dana me kində manji ro'ti lə'se kin el to ənn. ⁶ M'gər maji kadi a gəri toki j'in ji gər lo ki ji ra səm'ti. ⁷ J'elta ki Luwə kadi rai nya madi kare ki majel el. Ji sangi kadi j'oji toki j'in ə j'ingə me'ti el, nan ji sangi kadi j'oo'se rai nya ki maji. Toki re to to nya ki j'in j'osi'ti be kaa, kadi j'oo'se rai nya ki maji. ⁸ Tado j'aw ki togi madi ki kadi j'osi'n ta ta ki rōta'ti el. J'aw ki togi ki kadi ji ra'n kulə ki rōta'ti par. ⁹ Loki togi'je goto nan ingi togi'se in ngayn ə j'ingə ronel. Ningə nya ki j'isi dəji Luwə, in ta kadi togi ki kete. ¹⁰ In tado kin ə, m'in sanyi sese kaa, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi to re ndo ki m'te dann'se'ti ə, m'ra madi ngan sese ki togi ki Burəbe adi'm kin el. Toģi ki Luwə adi'm kadi m'osi'n ginn'se kadi awi ki kete yo, um kadi m'tuji'n'se el.

§ 12:18 12.18 8.18 * 13:1 13.1 12.14 † 13:1 13.1 Ndukun ki nja joo 19.15; Mat 18.16; 1Ti 5.19; Ebr 10.28

¹¹ Ki ne kin, ngannkon'm'gi, maji kadi sii ki ronel, rai kulə kadi awi ki kete kete, kadi uləi dingəm me nan'ti, adi ndu'se osi go nan'ti, ə sii ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi de'gi ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

¹² Uwəi ji nan kare kare pəti ki kore nan rə'ti. Nje kunme'gi pəti uwəi ji'se.

¹³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti, Luwə ki nje ndigi de'gi, ki Ndil Luwə ki njekuwə de'gi nan'ti, in nan'ti sese pəti. Ta goto nga!

Makitu ki Pol ndangi adi Galati'gi

Ta do makitu'ti ki Pol ndangi adi Galati'gi

Pol ndangi makitu kin kadi ndoji'n Njekawnan'gi ki donangi Galati'ti ojido kulə'gi lə de'gi madi ki in lo ki rangi'ti ə rei eke nje ki tandi mbunə njekawnan'ti ə isi ndoi nyando'gi ki ngom. Degə'gi kin tanyi rə tōgi Pol ki in njekawkulə. Ningə eli toki de gi ki in Juwipi'gi el, row kareba ki a ingəi kaji in təlro go ndukun lə Moji. Pol ilə'de ta'ti ki tōgi; el'de toki k'in ki n'in'n njekawkulə ki n'ra'n ne kam n'ingə njerəngi ki rə Kirisiti'ti taa de a ingə kaji ki row lə kunme kadi Kirisiti (3.7) um ki row təlro go ndukun'ti lə Moji el. Kirisiti ta njekunme'gi ji təlro go ndukun'ti lə Moji ilə'de taa, ningə ngosine maji kadi Ndiil Luwə kujə rə'ne taga wagila wagila me kisikidota'a'ti lə'de. Konta'gi ki nan'gi ki toi me makitu Galati'ti sii nan'ti nər ki nje ki me makitu'ti ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Rəm'ti.

Ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-10. Pol elta or'n ta do'ne'ti toji'n toki n'in njekawkulə inbe 1.11-2.21. Nje ki uni me'de adi Luwə, Luwə təl'de to de'gi ki dana takum'ne'ti 3-4. Taa nan kilə nan taa ki kulə ki to do njekunme'de kadi Kirisiti'ti kadi to rai 5-6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti in ki Luwə ki Baw ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann nje koy'gi'ti. M'in njekawkulə kigo ndigi'ti lə de'gi el, taa ki takul de madi el tō. ² J'in ki ngannkon'm'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne, ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi ki sii donangi Galasi'ti*. ³ Ji dōji kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti. ⁴ Jeju ki, inbe ilə rə'ne kə uə'n də'je kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'je kə, kadi to nya'gi ki majel ki donangi'ti ne awi ki tōgi də'je'ti el. Jeju Kirisiti ra be tado in go ndigi'ti lə Luwə ki Baw'je. ⁵ Kadi toji in lə Luwə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Poyta ki maji in kareba

⁶ Luwə ə in nje bar'se ki takul memaji lə Kirisiti, nga kin, in tēli gidi'se kalangi ba adi'ə, ə in tēli rə'se go Poyta'ti ki maji ki rangi yo†. In nya ki əti'm bol ngayn. ⁷ A oy toki Poyta ki maji ki rangi to non bay, nan Poyta ki maji ki rangi goto. In de'gi par ə isi yəti də'se ki nyando'gi lə'de ki rangi, kadi n'yəti ginn Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti. ⁸ Kin ə re de madi ki rangi, eke in j'inbe, eke malayka'gi ki dōran'ti, re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a. ⁹ Ta kin m'el'se kete nga, nan m'təl m're dō'ti ngosine kadi m'el'se bay: re de madi re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki m'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a.

¹⁰ Ningə ki ngosine kin, m'nji m'sangi kadi m'ingə maji rə Luwə'ti um m'nji m'sangi kingə maji rə de'gi'ti el. M'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi el. Re m'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi bay ningə, m'a m'in njekuləbər lə Kirisiti el.

Poyta ki maji ki in rə Kirisiti'ti

* 1:2 1.2 KNK 16.6 † 1:6 1.6 2.3-5, 12-14

¹¹ M'el'se madi in gəri ngannkon'm'gi, toki Poyta ki maji ki m'il'öse mbər'ə kin in rə de'ti el. ¹² In Jeju Kirisiti ə te ki də'a adi'm m'gər, um in de madi ə adi'm el num, ndo'm el num tə.

¹³ Dəkagilo'ti ki kete m'in me kun go Luwə'ti lə *Juwipi'gi, m'gər kadi oyi poy kulə ra'm'gi ki m'ra bəti. M'ində kum Njekawnan'gi ndoo kində ki aldo maji, taa m'sangi kadi m'tuji'de kə tə. ¹⁴ Me kun go Luwə'ti lə Juwipi'gi, m'ra yan'm ki kete kete madi utə yan madi'm Juwipi'gi ki bəl koji'de in nan'ti sə'm. M'ra m'utə'de tado m'tingə bil tado nyajibəlbə lə kaw'm'gi. ¹⁵ Nan Luwə ki ər'i'm ində'm ta dangi loki m'in me kon'm'ti bəy, bəri'm kigo memaji'ti li'ə. ¹⁶ Loki oo maji ngayn kadi te ki də Ngonn'o adi'm, kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, m'aw m'taa ta koji rə de madi'ti el. ¹⁷ Taa, m'aw Jerujalem'ti m'ingə nje'gi ki in njekawkulə'gi ki kete non'm'ti el tə. Kalangi ba, m'ində taa m'aw dənangi Arabi'ti, taa m'təl m're Damasi'ti. ¹⁸ Bəl mutə go'ti bəy taa, m'aw Jerujalem'ti kadi m'ingə Piyər m'gər'ə. M'ingə m'nji si'ə ndə dəgi gidə in m'i*. ¹⁹ Ningə lo kin'ti, m'oo njekawkulə ki rangi el. De ki m'oo'ə in Jaki† ki ngonnkon Burəbə lə'je Jeju Kirisiti par. ²⁰ Ki non Luwə'ti, ta ki m'ndangi m'adi'se kin in ta ki rəta'ti um m'el'ta ngom el. ²¹ Go'ti m'oti m'aw dənangi Siri'ti ki dənangi Silisi'ti. ²² Ningə dəkagilo'ə'ti kin, Njekawnan'gi lə Kirisiti ki dənangi Jude'ti oyi darə'm ki kum'de el. ²³ Poyta lə'm par ə oyi ki ndu mbər eyina: «De ki kete isi ində kum'je ndoo kaa, ngəsi ne kin in nga ə a iləmbər Poyta ki maji ki ndəki ndigi kadi n'tuji kə kaa.» ²⁴ Lo kin'ti, uləi toji də Luwə'ti tado lə'm.

2

Kingə nan lə njekawkulə'gi Jerujalem'ti

¹ Bəl dəgi gidə in sə go'ti, m'təl m'aw Jerujalem'ti gəgi bəy. J'aw nan'ti ki Barnabasi. M'adi Titi aw se'je nan'ti to*. ² M'təl m'aw Jerujalem'ti gəgi tado Luwə te ki də adi'm kadi m'aw gəgi. M'aw m'bar ngatəgi'gi lə njekawnan'gi ki Jerujalem'ti gədi kare, m'ər'de ginn Poyta ki maji ki m'nji m'iləmbər'ə dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. M'ər'de ginn'ə be kadi kulə'gi ki m'ra kete ki in ki nanyi kadi m'ra bəy kin in ki ndangi kare el. ³ Ningə, madikulə'm Titi ki in sə'm in Gireki. Nan de ki asi kində togi də'a'ti ad'a uje mōti'ne goto. ⁴ Ta lə kujə mōti, in ta lə de'gi ki rai rə'de to ngannkon'gi be nan in ngannkon'je'gi el†, rei uri dann'je'ti kigo ngəin'ti ndigi kadi Titi uje mōti'ne. Dəgə'gi kin ndigi kadi n'oyi ke ki gorow ki bann ə ji təl'n de'gi ki taa k'inyə taa wa? Ji təl de'gi ki taa k'inyə taa me kində rə nan'ti ki Kirisiti. Ndigi kadi to j'isi ba to bər'gi ginn ndukun'ti. ⁵ J'in j'inyə'de kadi dumi də'je el, kadi ta ki rəta'ti lə Poyta ki maji kin to'n tado lə'se. ⁶ Ningə de'gi ki in kibo lə njekawnan'gi, ki adi ta lə'de ə de'gi isi rai kulə in non. K'in ə usi'm də k'in kibo'ti lə'de el. Tado Luwə oo de madi toki in ki ngayn utə mad'a el. Taa de'gi kakin ndəi togi də'm'ti el tə. ⁷ Nya ki gəri ənn: gəri kadi in Luwə ə ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ji'm'ti. Adi'm toki adi'n Piyər in nje kiləmbər Poyta ki maji dann Juwipi'gi'ti kakin be tə. ⁸ Luwə ində Piyər adi in njekawkulə rə Juwipi'gi'ti, ə ində'm adi m'in njekawkulə rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tə. ⁹ Jaki in ki Piyər ki Jan in de'gi ki de'gi gəri'de kadi in kəgi ngawdann

† 1:14 1.14 13-14; KNK 8.3, 22.3-5, 26.9-11 § 1:16 1.16 15-16; KNK 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18 * 1:18
1.18 KNK 9.26-30 † 1:19 1.19 2.9; KNK 15.13 * 2:1 2.1 KNK 11.30, 15.2 † 2:4 2.4 1.7

ki adi tɔgi njekawnan'gi. Ningə inbe'gi kin ka gəri kadi to ki rota'ti, Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti m'in ki Barnabasi, kigo me maji'ti li'ə. In be ə, ji rai madi nan se'de ji toji'n k'in kare ləje kadi j'in j'aw rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ə ingi awi rə Juwipi'gi'ti tɔ. ¹⁰ Nya ki dəji'je, in kində kum go njendoo'gi'ti. Ningə in kin in nya ki m'ində kum go'ti maji m'nji m'ra tɔ*.

Pol ndangi Piyər me bebo'ti ki Antiyosi

¹¹ Nan loki Piyər re Antiyosi'tiŠ, ra nya ki gorow'ə'ti el, adi m'ndang'a takum de'gi'ti. ¹² Nya ki ra nya, kete non kadi de'gi madi ki Jaki ilə'de'ti rei tei, Piyər sɔ nya nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Nan loki rei tei, Piyər ɔr rə'ne gogi, mbəti kusɔ nya ki de'gi ki sɔ se'de nya kete kakin. Mbəti kusɔ se'de, tado ɓol njekujəmɔti'de ki oo'de. ¹³ Ra adi nje kawnan'gi ki nan'gi ki in Juwipi'gi, ndangi Piyər me tulə rə nan'ti kin tɔ. Biti kadi Barnabasi inbe ki do'ne osi me hal kədikumnan'ti lə de kakin tɔ. ¹⁴ Loka m'oo kadi nya ra'de un gorow ki rota'ti lə Poyta ki maji el, m'ndangi Piyər takum de'gi pəti m'ene: «Re in ki in Juwipi, inyə nyara Juwipi'gi, ə in ra nya lə Juwipi'gi el, ə ra bann ə in ge kində tɔgi dɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el kadi rai nya lə Juwipi'gi.» ¹⁵ J'in ningə, j'in Juwipi kojibe'gi, um j'in ndəgi de'gi ki njeramajel'gi kam el. ¹⁶ Ji gər kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti par, um ki gorow ra go ndukun'ti lə *Moji el. In be ə, j'in kaa, j'un me'je j'adi Jeju Kirisiti kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti. Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Kirisiti um ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji el. Tado de kare ki Luwə a ɔrta do'a'ti ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji goto*. ¹⁷ Ki ngosine kin, j'in Juwipi'gi, toki ji sangi row kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme me tɔ Kirisiti. Toki ji ra be ə de'gi oyi'je to ki j'in njeramajel'gi tado ji təl rə'je go mbərkikində'ti lə Moji el ə lə kin'ti, Kirisiti in nje ra kulə lə majel wa? Jagi in be el. ¹⁸ Nya kin toji kadi, re m'təl m'aw go ndukun'gi'ti ki m'inyə'de kə kete kin ningə, m'inbe m'nji m'gangi ta do'm'ti to nje k'aldə ndukun. ¹⁹ Ki ɔjido ndukun ə, m'oy koy ki in ndigi lə ndukun, kadi m'nji ki do'm taa tado lə Luwə. M'in ki ɓər kagidəsi'ti nan'ti ki Kirisiti. ²⁰ Ningə kisi'm ki do'm taa, in m'in ə m'nji ki do'm taa el, nan in Kirisiti ə isi me darɔ'm'ti. Kisikidɔta lə'm ki me de'ti, m'nji me kunme kadi Ngonn lə Luwə'ti. Ngonn Luwə ki ndigi'm ə adi rə'ne tado lə'm. ²¹ M'a mbəti memaji lə Luwə el. Tado re in ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji ə Luwə ɔri'n ta dɔ de'ti ningə, koy lə Kirisiti in nya ki ndangi pasira kareba.

3

Ndukun ki kunme kadi

¹ In nje dɔ ki ra dana el ki Galat'i'ti! Ɔri ginn koy lə Kirisiti dɔ kagidəsi'ti ar njay adi oyi tɔ, nga de ki bann ə yəti do'se be wa? ² M'el'se nya kare m'adi gəri: In tado Poyta ki maji ki taaɪ, ə uni me'se adi kin, ə Luwə adi'n'se Ndil'ne um in tado ra go ndukun'ti lə Moji el. ³ Ra bann ə do'se ra dana el be wa? Lo kulə ngirə'ti, uwəl kun lə Ndil Luwə, ningə ki ngosine kin in gei kadi uwəl kul darɔ nga wa? ⁴ Nga kon ki ingəi kədi be kin in kareba ki ndangi wa? Re in kareba ningə, Luwə ki nje kadi'se Ndil ki kar njay adi'se tado ri wa? ⁵ Luwə adi'se Ndil'ne taa ra nyakoji'gi ki ətɪ ɓol dann'se'ti tɔ. Eke ra be tado təl ki in təlɪ rə'se go ndukun'ti lə Moji wa? Jagi in be el, ra tado kun ki j'un me'je j'adi Poyta ki maji ki j'oo.

* 2:10 2.10 KNK 11.29-30 Š 2:11 2.11 KNK 11.19-26 * 2:16 2.16 Röm 1.17, 3.20,22; Pa'gi 143.2

Kunme læ Abiraham

⁶ Be ə *Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*. ⁷ Maji kadi in gəri maji toki de'gi ki uni me'de adi Luwə ə in ngann'gi læ Abiraham ki rəta'ti†. ⁸ Makitu læ Luwə el ɓal ngayn kete toki de'gi ki in Juwipi'gi el, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme læ'de. Poyta ki maji kin in ki k'el Abiraham toki Luwə a njangi dɔ de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne ki takul'ə‡. ⁹ In be ə, nje kunme'de, Luwə a njangi dɔ'de toki njangi'n dɔ Abiraham ki nje kunme'ne be.

¹⁰ De'gi pəti ki oyi kadi Luwə a ɔrta dɔ'de'ti ki takul təl rɔ go ndukun'ti, ta ki gangi in dɔ'de'ti. Ta ki gangi in dɔ'de'ti, tado makitu læ Luwə ene: de ki ra ki ində kum'ne go ndukun'gi'ti ki in ki ndangi me makitu'ti læ Luwə kin ki dɔkagilo'gi pəti el ningə, ta ki gangi in dɔ'a'ti§. ¹¹ Ji gər maji kadi de ki Luwə təl'ə ki dana takum'ne'ti ki takul təl rɔ go ndukun'ti goto. Tado makitu læ Luwə ene: «De ki un me'ne adi Luwə ə in de ki dana, ningə ki takul kunme li'ə ə a ingə'n kaji tɔ*» ¹² Ki rəta'ti, ndukun in ki kunme kadi in nya'gi ki dangi dangi. *Ndukun ene: «De ki ra go ndukun'gi'ti ə a ingə kaji kigo təl rɔ go'ti†.» ¹³ Kirisiti taa'je ilə'je taa ta mann'ti læ ndukun. Kirisiti ɔr ton'gi, mann ki re a osi dɔ'je'ti, Kirisiti un dɔ'ne'ti tor'je'ti. Tado makitu læ Luwə ene: «De ki ɓəri'ə dɔ kagidəsi'ti in de ki Luwə mann'a‡.» ¹⁴ In be kadi njangi dɔ ki Luwə un mindi'ne kadi n'adi Abiraham kin, de'gi ki in Juwipi'gi el kaa ingəi ki takul memaji læ Jeju Kirisiti. Ningə, kadi ki gorow læ kunme kadi, j'ingəi Ndil ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi'je.

Ndukun in ki kunmindi

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'a m'un nya kare ki j'isi j'oyi ki ndo'gi pəti dɔnangi'ti ne kadi m'oji'n'se nya kin: loki de ilə ndu'ne, dɔ'ti, de mad'a ki rangi ki asi kadi tuji kunndu kin, eke kadi ilə ki rangi dɔ'ti goto. ¹⁶ Ningə, kunndu ki Luwə un adi Abiraham, ki de ki ginn koji'ti li'ə kaa in be tɔ. Makitu læ Luwə ene: «Luwə un mindi'ne adi'de ki ginn koji'ti læ Abiraham§,» adi in de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, um makitu ene: «Luwə un mindi'ne adi de'gi ki ginn koji'ti læ Abiraham,» to de'gi ki banyinan el. ¹⁷ Nya ki m'ge kadi m'el ə to kin: Luwə un mindi'ne adi Abiraham, kadi n'ra dɔ'ti. Ningə asi ɓal ɓu so ki dɔ mutə go'ti ɓay taa, ndukun re. Ndukun ki re go gogi kin ra tɔgi kadi tuji kunndu ki Luwə ulə'n adi Abiraham kete kin el. ¹⁸ Re Luwə adi nya de'gi ki gorow təl rɔ go ndukun'ti ningə, tɔji kadi in kigo kunndu'ti ə Luwə adi'n nya de'gi el. Nga j'oo kadi in ki gorow kun mindi ə Luwə adi'n majikur re dɔ Abiraham'ti.

Kulə læ ndukun

¹⁹ Re in be ningə, ke kuləra ndukun ki Luwə adi Juwipi'gi in ri wa? Luwə adi ndukun kadi gəri majel ra'de'gi ki isi rai takum Luwə'ti. Biti kadi nginə'n re ngonni ki ginn koji'ti læ Abiraham. Ə re ngonni ki ginn koji'ti læ Abiraham kakin re tɔ ningə, ndukun aw ki tɔgi el nga. Loki Luwə ndigi kadi ndukun, in malayka'gi ə Luwə ulə'n'de ki gorow læ de ki kare ki ra mbunə Luwə'ti ki de'gi*. ²⁰ Nan loki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki njangi dɔ n'adi Abiraham, in Luwə inbe ə ra ki rɔ'ne, um in de madi ə ra mbunə'de'ti ki Abiraham el. ²¹ Eke in kin ɔji kadi ndukun ɔsi ta kunndu læ Luwə wa? Jagi ɔs'ɔ ta el. Re ndukun madi to non, asi kadi adi

* **3:6** 3.6 Lotum 15.6; Rɔm 4.3 † **3:7** 3.7 Rɔm 4.16 ‡ **3:8** 3.8 Lotum 12.3 § **3:10** 3.10 Ndukun ki nja joo 27.26 * **3:11** 3.11 Abakuki 2.4 † **3:12** 3.12 Lebitiki 18.5; Rɔm 10.5 ‡ **3:13** 3.13 Ndukun ki nja joo 21.23 § **3:16** 3.16 Lotum 12.7 * **3:19** 3.19 KNK 7.53

de'gi kaji ningə, m'gər kadi re ndukun a orta do de'gi'ti non Luwə'ti. K'in ə ndukun ki be kin goto. ²² Makitu læ Luwə ene: De'gi pəti ki donangi'ti in ginn togi'ti læ majel. To be kadi kunndu ki Luwə un adi nje k'un me'de k'ad'a, tolt'a'ne me kunme kadi Kirisiti'ti.

²³ Kete taa kadi dokagilo kunme kadi Jeju Kirisiti re, j'isi to dangay'gi ginn togi'ti læ ndukun. J'isi ginn'ti biti kadi Luwə te ki do kunme kadi Jeju Kirisiti adi'je. ²⁴ Dokagilo'ə'ti kin ndukun to to nje kində kum'ne go'je'ti biti kadi Kirisiti re'n. Lo kin'ti nga a Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Kirisiti. ²⁵ Go kunme'ti, j'in ginn togi'ti læ ndukun ki kete isi ində kum'ne go'je'ti kakin el nga. ²⁶ Tado ingi pəti, in ngann'gi læ Luwə ki takul kunme me to Jeju Kirisiti. ²⁷ Ingi pəti, rai'se batəm læ Kirisiti, adi toi to Kirisiti inbe be. ²⁸ Ngəsi, dangi dangi goto mbunə de'gi'ti. Juwipi eke Gireki goto; bər eke bər el goto; dene eke dingəm goto. Pəti, in kareba me kində ro nan'ti me to Jeju Kirisiti'ti. ²⁹ Re in de'gi læ Jeju Kirisiti ningə, in ginn koji læ Abiraham to. A ingə nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə to.

4

In bər el nga, nan in ngonn Luwə

¹ Nya ki kadi m'adi in gəri ə to kin: ta læ ngonn ki kadi ndo'a ə in ə a ingə nya nduwə læ baw'ne. In ə in bə nyakingə'gi pəti, nan loki nanyi ngonn bay, oo ro'ne kadi n'to ta dangi ki bər el. ² In ginn togi'ti læ njekində kum'de go'ə'ti kigo nya'gi'ti li'ə, biti kadi dokagilo ki baw'a oji asi bay taa, a adi'ə nya'gi li'ə. ³ J'ingi kaa to be to. Loki ji gəri Jeju Kirisiti el, ji nanyinan ginn bər'ti læ togi ndil'gi ki dangi dangi ki donangi'ti ne*. ⁴ Nan loki dokagilo asi, Luwə ulə Ngonn'o adi re. Ngonn ki dene ojo ginn ndukun'ti læ juwipi'gi. ⁵ Re kadi taa do de'gi ki sii ginn togi'ti læ ndukun ilə'de taa, kadi to təl'de ngann'gi'ti læ Luwə. ⁶ In ngann'gi læ Luwə ki rota'ti, be ə Luwə ulə Ndil ngonn'o me'de'ti. Ndil ki isi bər nya Aba! Bai†. ⁷ In be ə, in bər'gi el nga, in ngann'gi læ Luwə. Ə re in ngann'gi læ Luwə ningə, Luwə a adi'se nya nduwə'gi pəti ki ngəm tado læ ngann'ne'gi kigo memaji'ti li'ə.

Pol bol kadi Galati təli awi ginn ndukun'ti gogi

⁸ Kete, loki in gəri Luwə el bay, isi rai bər læ yo'gi ki dangi dangi, nan ki rota'ti ə in luwə'gi el. ⁹ Nga ki ngəsi kum'se te do Luwə'ti, adi Luwə gər'se to yan'ne'gi nga, ə ra bann be ə in ndigi təli kaw ginn togi ndil'gi ki togi'de goto kakin bay? Tado ri ə in ndigi təl k'aw ra bər læ de'ba wa? ¹⁰ Sii ndəi kum'se go ndo'gi madi'ti, go nanyi ko'ti, go dokagilo'gi'ti, kigo bal'gi madi'ti bay! ¹¹ M'bol kadi kulə ki m'ra dann'se'ti be kin to kare ro'm'ti ki ndangi.

¹² Ngannkon'm'gi, m'uwə ngonn mbay nja'se ba, toi to m'in be, tado m'in ka m'to to ingi be to. In gəri maji, nya madi ki low'ə'ti el kare ki rai səm goto. ¹³ Kadi me'se olo do'ti, toki in ki gorow læ monyi ə m'ilə'n'se mbər Poyta ki maji ki m'ilə'se dokete. ¹⁴ Me roto'ti lə'm, asi kadi re a kidi m'in ge, inyəi m'in ge, nan rai nya kin səm el. In uwəi m'in ro'se'ti to kuwə yo. Nan oyi m'in to malayka læ Luwə eke Jeju Kirisiti inbe ki do'ne be yo. ¹⁵ Dokagilo'ə'ti kin ro'se nəl'se ngayn, nga ngəsi ronel kakin aw ra be. M'gər maji kadi dokagilo'ə'ti kin re ingəi row kadi ori kan kum'se

* 4:3 4.3 4.9; Kol 2.8, 20 † 4:6 4.6 Mrk 14.36; Rom 8.15

adi m'in ka re a ɔri adi m'in. ¹⁶ Ningə ke ɓone m'təl njeban lə'se tado k'el ki m'el'se ta ki rɔta'ti wa? ¹⁷ De'gi ki isi ədi'se kin, mərta lə'de tado lə'se ki isi rai nya kin in mərta ki majel. Isi ndigi kadi gangi'se nan'ti sə'm kadi n'awi sese go'de'ti yo. ¹⁸ Maji kadi ji tingəi me nyara'gi'ti ki maji ki dɔkagilo'gi pəti. Dɔkagilo ki m'goto sese kaa maji kadi uwəi nyara ki maji ba um inyəi taa el. ¹⁹ Ngann'm'gi, m'ingə kon ki rangi bay tado lə'se to dene ki nje ndo be, biti kadi in tɔli de'gi ki tɔgi gangi me ta'ti lə Kirisiti. ²⁰ M'ndigi kadi m'in sese nan'ti ki ngosine inbe kin, kadi m'el'se ta ki ndu ki sɔw kel'n'se ta. Tado me'm ra sururu tado lə'se.

Kunmindi ki joo, Agar in ki Sara

²¹ Ingi ki in ndigi kadi sii ginn tɔgi'ti lə ndukun, eli'm'in nya kin adi m'oo: Oyi ta ki ndukun el kin el wa? ²² Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Abiraham oji ngann'gi ki dingəm joo: ki kare, kon'a in bər ə ki nungi kon'a in bər el tɔ. Dene ki bər tɔ'a nan Agar, ə in ki bər el tɔ'a nan Sara tɔʔ.» ²³ Ngonn lə dene ki bər, oji'ə toki oji ndəgi ngann'gi pəti ki donangi'ti, nan ngonn lə dene ki bər el, koj'o to ta dangi. Luwə un ndu'ne adi kete dɔ koji ngonn'ti kin^S. ²⁴ Me ta'gi'ti kin Luwə oji'je nya kare kadi ji gər. Dene'gi ki joo kin oji dɔ kunmindi'gi joo ki Luwə un: Kunmindi ki dɔ mbal Sinay'ti in Agar ki a oji bər'gi. ²⁵ Agar in mbal Sinay ki Arabi'ti, to to ɓebo ki Jerujalem ki dɔkagilo'ti ki ɓone kin be. To be tado Jerujalem ki de'gi ki me'ti pəti in bər'gi ginn tɔgi'ti lə ndukun. ²⁶ Nan Jerujalem ki taa, in ki taa k'inyə taa. In ə in kon'je tɔ. ²⁷ Tado ndangi eyina: «In kuji de ki dene ki oji ngonn el, in ra rɔnel, in ki gər to ndo ngonn el, ra rɔnel, turi jagira tado dene ki ngaw'a mbə'tə a aw ki ngann'gi ngayn utə in ki isi ki ngaw'ne*.» ²⁸ Nan in ngannkon'm'gi, in ngann'gi ki oji'se kigo kunndu'ti lə Luwə to Isaki be. ²⁹ Nan mayinu ngonn ki oji'ə ki gorow ki de'gi isi oji nan ində kum ngonn ki de'gi oji'ə kigo Ndil Luwə'ti ndoo. To tanan be ɓone tɔ. ³⁰ Eke ta ri ə makitu lə Luwə el wa? Makitu lə Luwə el ene: «Tuwə dene ki bər ki ngonn'o kɔ, tado ngonn lə dene ki bər a in to kingə nya nduwə nan'ti ki ngonn lə dene ki bər elʔ.» ³¹ Ngannkon'm'gi, ki ɔjido'je, j'in ngann'gi lə dene ki bər el, nan j'in ngann'gi lə dene ki kare ki in de dɔrɔ'ne yo.

5

Kirisiti taa'je inyə'je taa

¹ Kirisiti taa'je ilə'je taa kadi j'in ki taa k'ilə taa ki biti ki non'ti. Rai dɔ nja'se'ti, inyai rɔ'se kadi de madi təl ilə jugi bər mindi'se'ti el nga. ² Oyi maji, m'in Pol m'el'se ta taga wangi: Re adi uɔi mɔti'se bay ningə, Kirisiti a təl nya ki kare. ³ M'ndɔr mbi'se ki nja joo bay, de ki ra ki adi uɔi mɔt'ɔ, maji kadi ində ta'ne dəm go ndukun'gi'ti. ⁴ In de'gi pəti ki oyi kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow lə ndukun lə Juwipi'gi, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. A asi kingə ramaji lə Luwə el biti. ⁵ Ki sɔw dɔ'je, j'ində me'je'ti kadi Luwə a ɔr ta dɔ'je'ti tado j'uni me'je j'adi Jeju Kirisiti. In kin ə j'isi ji nginə ki tɔgi lə Ndil Luwə. ⁶ Re de madi ində rɔ'ne nan'ti me to Jeju Kirisiti'ti, ə uɔi mɔti'ne, eke uɔi mɔti'ne el kaa, in nya ki kar'a goto. Nya kibo ngayn in ta lə kunne, me kulə ndigi nan'ti. ⁷ Lo kulə ngirə'ti, rai kulə ki maji awi ki kete kete, nga ki ngosine kin nan ə ɔgi'se ra kulə ki

‡ 4:22 4.22 Lotum 16.15, 21.2 § 4:23 4.23 Lotum 17.16; Rom 9.7-9 * 4:27 4.27 Ejay 54.1

† 4:30 4.30 29-30; Lo tum ginn nya'gi 21.9-10

rota'ti kakin nga wa? ⁸ Luwə ki ɓar'se kadi in de'gi li'ə, oji'se kadi rai be el. ⁹ De'gi eli eyina: «Ngonn hum ki nden ra nduji ki løy adi in.» ¹⁰ Tado ingi ki j'indəi rō'je nan'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti, m'gər maji kadi ingi kaa mərta to m'in be tɔ. Taa m'gər maji kadi de ki yəti dō'se kin, re de'ə in nan nan kaa Luwə a gangi ta dō'a'ti. ¹¹ Ngannkon'm'gi, ki sɔw dō'm, re m'nji m'iləmbər kadi, ri ri kaa, de uɟə mōti'ne ɓay taa Luwə ɔr ta dō'a'ti ningə, Juwipi'gi a indəi kum'm ndoo el nga. A indəi kum ndoo el, taa re koy lə Kirisiti dō kagidəsi'ti a in nya kɔw tado lə'de el tɔ. ¹² Ki rō nje yəti dō'se'ti, maji kadi re a uɟi yan'de to kujə inbe ba pəti par.

Adi Ndil ki ar njay ɔr non'se

¹³ Ngannkon'm'gi, yan'se ki sɔw dō'se ənn: Luwə ɓar'se kadi in ki taa k'ilə taa. K'in ə, kadi taa k'ilə taa kin in row ki kadi rai nya lə darɔ toki me'se ndigi el. Nan kadi rai kuləbər adi nan ki yo ki ne me ndigi nan'ti. ¹⁴ Tado ndukun'gi pəti tɔlita'de me ta'ti ki ene: «A in ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be» kin*. ¹⁵ Re rai nya to da'gi ki mu be, donyi nan, adi nan dō'gi ə, gonyi rō'se maji nan a tuji nan. ¹⁶ In be ə, m'el'se m'ene: Inyə Ndil Luwə ki ar njay adi ɔr non'se ningə a rai nyənn'gi lə darɔ el. ¹⁷ Tado nyənn'gi lə darɔ kakin isi rōi ki Ndil Luwə, ningə Ndil Luwə isi rō ki nyənn'gi lə darɔ tɔ. Tōgi'gi ki joo kin isi rōi nan dann'de'ti, ningə lo kadi rai nya ki me'se ndigi goto. ¹⁸ Re Ndil Luwə ɔr'se tarow ə, ndukun aw ki tōgi dō'se'ti el. ¹⁹ Nya'gi ki majel lə darɔ toi taga wangi: Adi in nya ki to njen, ki kaya, ²⁰ ra yo'gi, ra mboli, kəsinan ta, kotanan el, jangi, wongi, nii, gangi nan, kər kum nan, ²¹ kumnda, gon yiwi, kuso nya kədi ki ndəgi nyara'gi ki tanan be kin. M'el'se toki m'el'n kete, njera nya'gi ki be kin a oy Konbe lə Luwə el.

²² Ningə, kuləra lə Ndil Luwə in: ndiginan, ronel, kisimaji, kisidoti ki nan, memaji, ramaji ki ra nya in low'ə'ti, ²³ ki səl lom lom, kulə darɔ ginn tōgi'ti. Ndukun ɔsi ta kulə ra'gi kin el. ²⁴ De'gi pəti ki in yan Kirisiti, təti rō darɔ ki ndigi ra'gi li'ə pəti dō kagidəsi'ti. ²⁵ Re in Ndil Luwə ə adi'je kisikidətaa ningə, maji kadi j'adi Ndil ə ɔr'je tarow. ²⁶ Ononyi'se kadi j'in nje kuno taa. Maji kadi j'adinan wongi el, taa kadi jangi ra'je dɔnan'ti el tɔ.

6

Ki ra ki nan yo ki ne

¹ Ngannkon'm'gi, re oyi de madi isi ra nya ki go'ti el, ingi ki awi ki Ndil Luwə me'se'ti, rai si'ə kadi təl re dō row'ti ki maji. Nan k'in ə kadi oji'ə ki mindi ki səl lom taa. M'elta kin de ki ra dann'se'ti kadi oo rō'ne maji nan a ɔsi me nyanan'ti. ² Rai kadi tai nya ki kɔy dɔnan'ti yo ki ne. Re rai be ningə, a in nje təl rō go ndukun'ti lə Kirisiti. ³ Re de madi oo rō'ne to n'in de ki tuwəl nan in de ki kare ningə de'ə kin isi ədi rō'ne to kədi. ⁴ Kadi nan nan ka ində manji kulə ra'ne oo. Re maji ningə, kadi ra ronel dō kulə'ti ki inbe ra um kadi un rō'ne ində kadi ndəgi de'gi'ti tado kulə ra'de el. ⁵ Oyo, kadi ji gəri toki nan nan ra ta kulə ra'ne'ti.

⁶ Maji kadi de ki nje taa nyando ki in rō Luwə'ti, kanyi nyakingə'gi lə'ne pəti ki de ki njendo'ə nya. ⁷ Ədi rō'se el, de a mbo ki Luwə el. Nya ki de duw a təti kand'a. ⁸ Kin ə re de duw nya kigo darɔ'ti ningə, kand'a ki a təti in koy. A kin ə re de duw nya kigo Ndil Luwə'ti tɔ ningə, kand'a ki a

* **5:14** 5.14 Lebitiki 19.18

təti in kaji ki to biti ki non'ti. ⁹ Lo kin'ti, maji kadi j'inyəi ta ramaji el. Loki j'uwəi rə'je lo ra'a'ti ningə, j'a ji təti kand'a ki maji dəkagilo'ə'ti. ¹⁰ In be ə, loki j'ingə dəkagilo ramaji ningə, maji kadi ji rai maji ki de'gi pəti. Kibo ngayn in nje ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

Ta ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

¹¹ Gonyi nya ki m'ndangi m'adi'se kin. M'ndangi boi guri guri ki ji'm m'inbe. ¹² In nje ki ndigi kadi n'nəli de'gi ki dɔnangi'ti ne ə isi indəi tɔgi dɔ'se'ti kadi ujəi mɔti'se. Rai be kadi de'gi adi'de kon tado ta koy lə Kirisiti dɔ kagidəsi'ti el. ¹³ Inbe'gi ki nje kujə mɔti kin, uni go ndukun'gi lə Juwipi'gi ba pəti el. Ndigi kadi ingi yo ə ujəi mɔti'se kadi in nya kɔjirɔ lə'de dɔ'se'ti. ¹⁴ Ki ɔjido'm m'inbe, m'ində gu'm ki kagidəsi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, um m'ində gu'm ki nya ki rangi el. Tado ki takul koy lə Jeju Kirisiti dɔ kagidəsi'ti, nya'gi ki dɔnangi'ti ne təli nya ki koy tado lə'm, toki m'inbe m'təl nya ki koy tado lə nya'gi ki dɔnangi'ti ne be tɔ. ¹⁵ Ningə re de ujə mɔti'ne eke ujə mɔti'ne el ka, in nya ki kar'a goto. Nya ki bo ngayn in ta kadi de təl nyakində ki sigi. ¹⁶ Kadi kisimaji ki memaji lə Luwə in dɔ de'gi'ti pəti ki uni gorow ki sigi, ki de'gi pəti ki in de'gi lə Luwə.

¹⁷ K'aw ki kete kin, kadi de tulə'm nan'ti el nga. Tado m'aw ki ndunə dɔ'gi ki ɔji go kon lə Kirisiti darɔ'm'ti. ¹⁸ Ngannkon'm'gi, kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese. Amen.

Makitu ki Pol ndangi adi Epeji'gi Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Epeji'gi

Makitu kin to to makitu ki Pol ndangi ulə'n kadi njekawnan'gi ki dangi dangi ki sii donangi Aji'ti ki Du tudəi be. Mbunə njekawnan'gi'ti kin Epeji in'ti non. Me makitu'ti kin Pol ɔsi kagi do ta'ti ki Luwə ɔji me'ne'ti kadi «n'mbon'n nya'gi ki dɔran'ti ki nya'gi ki donangi'ti pəti ginn Burədo'ti ki kareba ki in Kirisiti» (1.10). Me njekawnan'ti lə Kirisiti Juwipi'gi ki Juwipi'gi el indəi ro'de nan'ti to de'gi ki kareba, daro ki kare ki Kirisiti in do. Kində ro nan'ti ki ulə ngirə'ne do bar ki Kirisiti bari'n de'gi kete non nya'gi'ti pəti kadi in lə'ne, ki kaji ki aji'de kitakul memaji lə'ne. Kində ro nan'ti kin in rota ki row lə Ndil Luwə ki isi me njekunme'gi'ti ningə njekuləbər'gi lə Kirisiti rai kində ro nan'ti kin adi togi ki taa. Rowninn makitu ki nja joo toji gorow ki maji kadi kində ro nan'ti to'n dann njekawnan'ti ki njekunme'gi'ti ki ndo'gi ndo'gi. Maji kadi njekunme'gi ndigian, iləi koji donan'ti yo ki ne ningə rai oyo Luwə me nya'gi'ti pəti.

Ta'gi ki me'ti: Kaji in ki row lə Kirisiti 1-2. Kində ro nan'ti lə njekawnan 3.1-4.16. Kisikidotaa ki sigi me Kirisiti in ndigi 4.17-6.24.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ə m'ndangi makitu kin madi'se in de'gi lə Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Jeju Kirisiti, ki sii me bə'ti ki Epeji. ² M'dəji kadi Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi memaji ki lapiya in do'se'ti.

Ramaji lə Luwə ki takul Kirisiti

³ Piti ki do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki adi'je majikur, adi in majikur ki dangi dangi kigo Ndil'ti ki in dɔran'ti, me to Kirisiti'ti. ⁴ Be ə, loki Luwə ra dɔran ki donangi ki nya'gi ki me'ti el bay, mbəti'je me Kirisiti'ti to ngann koti lə'ne kadi j'ari njay ki kanji ta madi do'je'ti takum'ə'ti. Nya'gi kin toji kadi Luwə ndigi'je. ⁵ Toki Luwə ndigi'n'je kakin ə, ində'n'je kete non dokagilo'gi'ti, kadi ji təli ngann'a'gi ki takul Jeju Kirisiti, kigo memaji'ti li'ə tado lə'je. Nya kin ə Luwə ge. ⁶ Adi j'osi pa j'uləi toji do Luwə'ti, tado memaji li'ə ki əti bol. Memaji kin, adi'je kare ki takul Ngonn'o ki ndig'ə ngayn. ⁷ Me Kirisiti'ti, ki takul mosi ki anyi do kagidəsi'ti, j'in ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go ko to. Be ə, Luwə ɔji'n'je memaji lə'ne ki ngayn me nyakingə'ti pəti. ⁸ Oyo, Luwə adi ramaji li'ə ki to mbar mbar nanyi sə'je, nanyi ki əti bol. Be ə, adi'n'je tər ki nyagər ki ngayn. ⁹ Ningə kigo ra maji'ti lə Luwə ki ngayn, adi ji gəri kojitara li'ə ki to lo kiyə'ti. Kojitara kin, rago'ə kete kadi n'a ra ki takul Kirisiti. ¹⁰ Kojitara lə Luwə kin, in kadi kaw nya'gi ki dɔran'ti ki nya'gi ki donangi'ti ne pəti, ginn togi'ti lə nje konbe ki kareba ki in Kirisiti. Nya kin, a ra nya dokagilo'ti ki Luwə inbe ɔji.

¹¹ Luwə adi nya'gi pəti rai nya toki inbe ɔji'n eke ndigi'n kete. Be ə, mbəti'n'je kete kigo kojitara'ti li'ə, adi ji təli de'gi li'ə kigo kində ro nan'ti lə'je ki Kirisiti. Ningə adi'je nya ki un'n mindi'ne kadi n'adi'je to. ¹² Luwə ra be kadi j'osi pa j'uləi toji do kəti bol'ti li'ə, j'ingi ki j'indəi me'je do Kirisiti'ti ki in Mesi De ki Luwə mbət'ə dokete.

¹³ In me Kirisiti'ti to ə, ingi kaa, oyi do ta ki rōta'ti, ki in Poyta ki maji ki aji'se. Ningə go'ti, uni me'se adi Kirisiti, ə Luwə ində ndunə ki ndaja lə'ne rō'se'ti. Ndunə kakin in Ndil Luwə ki un'n ndu'ne do'ti kete nu. ¹⁴ Ndil Luwə kin toji kadi j'a j'ingəi ndəgi nya nduwə'gi pəti ki Luwə a adi'je. Nya nduwə'gi kin j'a j'ingəi pəti ndo ki Luwə a taa'je ilə'je taa ji majel'ti ratata. Adi j'osi pa j'uləi toji do Luwə'ti ki əti bol.

Pol elta ki Luwə tado kunme lə nje ki Epeji'ti

¹⁵ In kin ə, m'in ka loki m'oo poy kunme lə'se ki uni adi Burəbe Jeju, ki poy ndigi lə'se ki isi ndigi de'gi lə Luwə pəti, ¹⁶ ndo ki m'oo'n ta inbe kin nu, ra adi m'inyə ta ra oyo Luwə tado lə'se el me kelta'gi'ti lə'm ki m'nji m'el si'ə. M'nji m'bar to'se ta ta. ¹⁷ M'dəji kadi Luwə lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Baw ki nje toji, adi'se ki takul Ndil Luwə, tər, ki gər ginn nya ki to lo kiyə'ti, kadi in gəri'ə'n'ə ar njay. ¹⁸ M'dəj'ə kadi ra adi hangal'se to ar njay, kadi in gəri nya kindəmedəti ki adi'se dəkagilo'ti ki bari'n'se. Ta kadi in gəri nya nduwə ki a adi'se ki in nya nduwə ki maji ngayn. In nya nduwə ki ində ta dangi tado lə'se, ki ndəgi de'gi pəti ki in yan'a'gi. ¹⁹ Ningə a gəri togi ki əti bol utə togi'gi pəti ki Luwə oji tado lə'je j'in ki j'uni me'je j'adi'ə. Ningə togi kakin, Luwə oji ki taga me togi'ti ki əti bol. ²⁰ Togi ki əti bol kin, Luwə toji taga, dəkagilo'ti ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti, ə ad'a isi dōjikol'ō'ti me dōran'ti. ²¹ Low'ə'ti kin, Jeju onbe ki togi lə nje konbe'gi pəti ki me dōran'ti, togi ki utə, ta to'a in do togi'ti pəti to, togi lə nje konbe'gi pəti ki me dōran'ti, tado dəkagilo ki ngosine kin par el, nan biti dəkagilo'ti ki a re. ²² Oyo, Luwə ulə nya'gi pəti ginn togi'ti lə Kirisiti. Loki ində do nya'gi'ti pəti ningə, mbət'ə ad'a in ki boi do Njekawnan'gi'ti. ²³ *Njekawnan'gi toi to ngann rō'a'gi be. Kasi nan gaki lə Kirisiti rosi Njekawnan'gi ki dəkagilo'gi pəti. Ningə Kirisiti kaa, kasi nan gaki lə Luwə ros'ō to.

2

Kaji in ki takul memaji

¹ Ki ojido'se, kete in de'gi ki koy tado nyara'gi ki gorow'ə'ti el, tado majel'gi lə'se. ² Majel'gi lə'se kin ra adi mayinu gorow nya ra'se'gi in go hal nyara lə de'gi ki dōnangi'ti, uni go ngar lə togi lə ndil'gi ki majel ki me nəl'ti. Ndil ki majel kin ə, isi ra kulə ngosine me de'gi'ti ki nje kosi ta Luwə. ³ J'ingi kaa, ndoki mayinu j'in mbunə de'gi'ti kin to. Adi ji njiyēi kigo ndigi'ti lə nyənn'gi daro, j'isi ta nya ra'ti ki kadi ji tōli kon ndigi ra lə daro, ki mēta'gi lə'je ki majel yo. Be ə kigo jibəl kisi'je ki do'je taa'ti, ji toi to ndəgi de'gi kin be, adi wongi lə Luwə in do'je'ti to.

⁴ Nan Luwə in nje k'oo kumtondoo ki əti bol, adi ndigi'je ngayn. ⁵ Be ə, j'ingi ki ndoki j'in de'gi ki koy ki takul majel'gi lə'je kin, təl'je adi j'in nje kisi ki do'je taa ki Kirisiti. Oyo in ki takul memaji ə ingəi kaji. ⁶ Ki takul kində rō nan'ti lə'je me to Jeju Kirisiti'ti, Luwə adi j'ində taa si'ə nan'ti dann nje koy'gi'ti, ə adi j'onyibe nan'ti si'ə me dōran'ti to. ⁷ Luwə ra be kadi oji'n kadi de'gi pəti gəri tado dəkagilo'gi ki a rei, memaji li'ə ki doboy'ō goto, ki oji ki takul Jeju Kirisiti ki gorow ramaji li'ə tado lə'je. ⁸ In takul memaji ki gorow lə kunme ə, ingəi kaji um in kigo koji ta ra'ti lə'se el. Nan in Luwə ə adi'se kaji kin kare. ⁹ Kaji kin in ki takul kulə ra'se madi ki maji el. In be el, kadi de madi ində'n kadi'ne el. ¹⁰ Oyo, j'in kuləra ji Luwə. Ində'je kigo kində rō nan'ti lə'je me to Jeju Kirisiti kadi ji rai kulə'gi ki maji me kisikidōtaa'ti. Ningə kulə'gi kakin, inbe ində do'a nan'ti kete kadi ji rai'de.

K'in kare me Kirisiti'ti

¹¹ Adi me'se olo do'ti, toki ndoki kete, in Juwipi koji'gi el, adi *Juwipi'gi ki nje bar ro'de nje kujə moti'de, ki in nya ki de'gi rai ki ji'de adi awi ki ndunə ro'de'ti, bar'se nje kujə moti'de'gi el. ¹² Kadi me'se olo do'ti toki dokagilo'ə'ti kin, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. In mbunə de'gi'ti lə Luwə ki in Isirayel'gi el. Ingi gotoi me kunmindi'ti ki Luwə un adi de'gi lə'ne kin. Sii donangi'ti ne, indəi me'se do nya madi'ti el num, do Luwə'ti el num. ¹³ Nan ngosine ki takul kində ro nan'ti lə'se me to Jeju Kirisiti, ingi ki ndoki mayinu in sanyi, in teli de'gi ki ndəkba ki takul mosi Kirisiti. ¹⁴ Tado in Kirisiti inbe ə re ki kisi ki nan ki lapiya mbunə'je'ti. In ə ra adi Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el teli de'gi ki kareba. Koy'o do kagidəsi'ti or ban ki to dann'je'ti kete ko. ¹⁵ Jeju Kirisiti təl ndukun'gi lə *Moji nya'gi ki kare'ti, ki row ra kulə'gi. Ningə, un ginn de'gi ki joo kin təl ində'n ginn de'gi ki kare ki sigi ki gorow kində ro nan'ti si'ə lə'de. Be ə, adi lapiya to'n mbunə'de'ti. ¹⁶ Jeju ndigi kadi ginn de'gi ki joo kin ulə'de noji nan'ti ki Luwə, kadi teli daro ki kareba. Ningə ki takul koy'o do kagidəsi'ti, tuji'n nya ki ra adi in njeban'gi lə nan kin ko. ¹⁷ Re iləmbər Poyta ki maji ki ojido lapiya adi ingi ki in sanyi, taa tado lə nje'gi ki in ndəkba to. ¹⁸ In ki takul Jeju ə j'in pəti ki j'in, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el, j'asi kadi ji rei takum Luwə'ti ki takul Ndil ki kareba inbe kin.

¹⁹ Be ə, ingi ki in Juwipi'gi el, in mbah'gi el, eke nje dər ki nja'de ta el nga. Nan ngosine, in ngann nje be ki mbunə de'gi'ti lə Luwə. In ngann'gi ki me Kəy'ti lə Luwə. ²⁰ Ingi toi to mbal'gi ki Luwə ində'n kəy be. Ningə ngirə kəy kakin in ki kində do njekawkulə'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti. Ə Kirisiti inbe ə in mbal ki do kum kəy'ti. ²¹ In me kində ro nan'ti lə'je ki Kirisiti'ti ə mbal ra kəy'gi kare kare uwəi nan maji. Ningə kəy kakin aw ki taa mad'a'ti ki kete kete kadi təl kəy ki ar njay me Burəbe'ti. ²² In me kində ro nan'ti ki Jeju Kirisiti ə, ingi ki in Juwipi'gi el ka, indəi ro'se nan'ti ki ndəgi de'gi lə Luwə kadi teli kəy ki Luwə sii me'ti ki takul Ndil'ə.

3

Pol nje kiləmbər Poyta ki maji ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el

¹ In ki tado kin ə, m'in Pol, m'in dangay tado Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti, tado lə'se in de'gi ki in Juwipi'gi el. ² M'gər maji kadi oyi poy kuləbər ki Luwə, kigo me maji'ti li'ə, ulə ji'm'ti tado maji lə'se. ³ Luwə te ki do nya'gi ki to lo kiyə'ti adi m m'gər. In nya'gi kin ə m'ndangi'de m'ulə'n madi'se. ⁴ Ləki tudəi makitu ki m'ndangi m'ulə'n madi'se kin ningə, inbe'gi a oyi nyagər ki ojido Kirisiti ki to lo kiyə'ti, ki Luwə te ki do'a adi m'gər ar njay kin. ⁵ Toki rəta'ti, nya'gi ki Luwə te ki do'a adi njekawkulə'gi, ki de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ində'de ta dangi to nje ra kulə lə'ne, ki takul Ndil Luwə kin, te ki do'a be adi kaw'je'gi ki kete el. ⁶ Ningə nya ki to lo kiyə'ti kakin, ki takul kində ro nan'ti lə'de ki Jeju Kirisiti ə, de'gi ki in Juwipi'gi el, a ingəi nya nduwə nan'ti se'je j'in ki j'in Juwipi'gi; in se'je nan'ti me daro'ti ki kare, taa kunndu ki kare inbe kin to tado lə'de me to Kirisiti'ti, ki takul Poyta ki maji.

⁷ M'təl njekuləbər lə Poyta ki maji kin. In kin in kadikare ki Luwə adi m kigo memaji'ti li'ə ki takul kuləra təg'ə. ⁸ M'in ki nda'a'm goto utə njekunme'de kadi Kirisiti pəti tigə. Ningə re in be kaa, Luwə oo maji ngayn kadi m'in ə, ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti ji'm'ti tado de'gi ki in Juwipi'gi el. In nyakingə kibo ki utə nyagər lə de'gi lə Kirisiti pəti tigə. ⁹ Ningə m'ingə kadikare ki kadi m'toji'n de'gi pəti ar njay, ke

gorow ki bann ə, Luwə a təl'n ta nya ki un ndu'ne do'ti, ki to lo kiyə'ti kin wa. Luwə ki njera nya'gi pəti, iyə do nya kin ki de'gi ki dokagilo'ti ki mayinu. ¹⁰ Ningə ngəsiine ki takul Njekawnan'gi, nje konbe'gi ki nje togi'gi ki me nəl'ti taa, asi kadi gəri nyagər lə Luwə. Nyagər kin, Luwə toji ki row'gi ki dangi dangi. ¹¹ Nya kin tolta'ne kigo kojitara'ti lə Luwə ki to ki biti ki non'ti ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Kojitara kakin, tolta'ne ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹² Me kində rə nan'ti lə'je ki Kirisiti ə, j'ingə tarow ki gorow lə kunme kadi ji ndoti ki rə Luwə'ti ki me ki tinyi kati. ¹³ In be ə, m'dəji'se kadi adi me'se tuji tado lə kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se kin el. Nan kadi in ginn ronel lə'se yo taa.

Ndigi ki Kirisiti ndigi'je

¹⁴ Tado kin ə, m'nji m'osi məkəsi'm nanga non Baw'je ki dōran'ti, ¹⁵ ki takul'ə ki kar'ne ba ə, ginn koji'gi ki dōran'ti eke ki dōnangi'ti ne sii ki do'de taa. ¹⁶ M'dəji Luwə kigo nyakingə'ti li'ə ki ngayn kigo Ndil'ti, kadi adi'se in njekunme'gi togi kadi nganyi ki takul Ndil'ə me'se'ti. ¹⁷ Kadi Kirisiti ra lo kisi lə'ne ngarmə'se'ti ki takul kunme. Nya dəji lə'm in kadi ndiginan ra sese adi nganyi, ningə kadi ginn'se uwə nangi ngan me'ti to. ¹⁸ Be ə, a asi kadi in gəri ki ndəgi de'gi lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisiti in ndigi ki əti bəl, ki de asi kadi a mboji ngal'a ge tat'a ge kow'ə ge ki ngal'a ki ta ge el ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi in gəri ndigi lə Kirisiti ki utə nyagər'gi pəti, ningə kadi Luwə inbe rosi'se ki rosi ki betete lə'ne.

²⁰ Luwə ra nya'gi ki takul togi ki isi me'je'ti. Ningə, loki ji dəji'ə nya madi ə, ra utə nya ki ji dəji'ə, eke, in ki j'isi məri to mər bay. ²¹ Kadi toji in do'a'ti mbunə Njekawnan'gi'ti ki takul Jeju Kirisiti, tado ginn de'gi'ti pəti, ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

4

K'in daro ki kare me Kirisiti'ti

¹ M'ulə dingəm me'se'ti, m'in ki m'in dangay tado lə Burəbe, kadi gorow kisikidōtaa lə'se asi ta bar ki Luwə bar'se. ² Kadi awi ki sol do, ki hal ki sol lom lom, ki koreme, ə kadi sii do'ti ki nan me ndigi nan'ti. ³ Uwəi rə'se ngan kadi ngəmi go k'in'se kare me Ndil Luwə'ti, ki gorow kisi nan ki lapiya. ⁴ Daro in kareba, taa Ndil Luwə kaa, in kareba to. In be to ə, Luwə bar'se kadi awi ki nya kindəmedoti kareba to. ⁵ Burəbe in kareba, kunme in kareba, ta batəm kaa in kareba to. ⁶ Luwə in kareba, ningə in ə, in Baw'je pəti, taa in do nya'gi'ti pəti, ra kulə ki takul de'gi pəti, ningə isi me de'gi'ti pəti to.

⁷ Nan, de ki ra ra dann'je'ti, ingə kadikare ra kulə ki sow do'ne, kigo kadi'ti ki Jeju Kirisiti ndigi kadi'n'je. ⁸ In be ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

«Loki in aw me lo'gi'ti ki taa nu, uwə dangay'gi,
Adi aw se'de kum'ne'ti,
Ningə adi kadikare de'gi.»

⁹ Ningə k'el kene: «In aw me lo'gi'ti ki taa», kin, to ar njay kadi kete bay ta kadi aw taa, Kirisiti ur aw ginn dōnangi'ti, me lo'gi'ti ki bo nu to.

¹⁰ Nje k'aw nanga inbe kin ə, in nje k'aw lo'gi'ti ki taa gidi dōran'gi'ti to. Nya kin ra nya be kadi Ndil'ə in me nya'gi'ti pəti. Ta kadi onbe do nya'gi'ti pəti me lo'gi'ti pəti to. ¹¹ In ə adi kadikare de'gi, nje ki nan'gi adi in njekawkulə'gi, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, nje nan'gi kadi in de'gi ki njekul Njekawnan'gi, ningə kadi nje ki nan'gi in njendo de'gi

tɔ. ¹² Ki gorow kin ə, ra adi de'gi lə Luwə a asi kadi rai kulə li'ə, kadi Njekawnan'gi toi to daro Kirisiti ki tɔgi ki kete kete be. ¹³ Ki row kin ə, j'in pəti, j'a tei k'in kare me kunme'ti, ki gər Ngonn lə Luwə'ti. Ningə j'a tɔli Njekawnan'gi ki tɔgi gangi, ə j'a tɔgi par par biti kadi j'a toi to Kirisiti be. ¹⁴ Be ə, j'a toi to ngann'gi ki nəl nyando'gi ki ngom isi aw se'de ki yo ge ki ne ge be el, to tokibo ki pungi mann ba si ra'a be el nga. Ningə de'gi ki nje kadi de'gi ki ta'gi ki ngom'gi lə'de kin, a rai'je kadi ji ndəm row ki takul nyando'gi lə'de ki ngom kin el tɔ. ¹⁵ Nan kadi ji ndiginan yo ge ki ne ge me k'el nan ta ki rɔta'ti, kadi ji tɔgi me nya'gi'ti pəti, biti kadi ji toi to Kirisiti inbe be, in ki in ki boi ki do Njekawnan'gi'ti. ¹⁶ Me Kirisiti'ti ə daro ba pəti in ki rɔti nan'ti maji ki takul dokur'gi lə ngirə ki ra. Loki ngonn rɔ ki ra, ra kulə lə'ne maji ningə, a ra kadi daro ba pəti a tɔgi taa taa ningə gəsirə me ndigi nan'ti.

Kisikidɔtaa me Kirisiti'ti

¹⁷ In be ə, m'el'se ta kin, ə m'təl m're do'ti bay me tɔ Burəbe'ti. Ononyi'se kadi row njiyo'se to to nya de'gi ki gəri Luwə el kam be, tado kulə ra'de in kigo mərta'gi'ti lə'de ki nda'a goto. ¹⁸ Lo ki ndul onbe do nyagər'ti lə'de. In sanyi kadi kisikidɔtaa'ti ki sigi ki Luwə adi. Toki rɔta'ti, gəri el tado me ngan lə'de. ¹⁹ In de'gi ki nya ki majel ki a rai ə rɔ'de a sol'de do'ti goto. Dokagilo'gi lə'de pəti in kadi rai nya'gi ki majel. Be ə, nyara'de ki dangi dangi ki to njen kin, degə'gi kin, nanyi ki lo ra'a'ti ki non'de'ti.

²⁰ Nan ingi, in kigo row'gi ki be kin ə, ndoi kadi gəri Kirisiti el. ²¹ Toki rɔta'ti oyi ta ki sɔw do'a nga, ningə, ingi ki in njekunme'gi, ndoi'se nya'gi ki awi nan'ti ki rɔta ki de a ingə rɔ Jeju'ti. ²² Re in be ningə, sɔw kadi mbəti nya ra'se'gi ki mayinu kigo lo koki de'ti, ki ndigi ra'gi li'ə ki majel ki a aw ki de tuji'ti. ²³ Maji kadi inyoi adi Ndil Luwə yəti mərta lə'se. ²⁴ Maji kadi tɔli de'gi ki sigi ki Luwə ində'de kigo mərta'ti lə'ne, kadi kisikidɔtaa lə'se in dana ə ar njay ki row lə rɔta.

²⁵ Tado kin ə, kadi inyoi ta kel ta ki ngom kɔ, ə kadi de ki ra, elta ki rɔta'ti madi'ne, tado j'in pəti j'in ngann rɔ ki kare. ²⁶ Re wongi ra'se ə, kadi wongi kin aw sese adi rai majel el. Ononyi'se kadi isi me wongi'ti ba biti kadi kadi ur do'se'ti. ²⁷ Adi tarow Su kadi dum do'se el. ²⁸ Kadi de ki in njeɓogi kete ə inyə ta ɓogi lə'ne, ningə kadi ra kulə ki ji'ne kadi ingən nya ə ra'n ki de ki nya to rɔ'a. ²⁹ Kadi ta ki majel ki a tuji me madi'se'gi te ta'se'ti el. Nan kadi ta ki maji ki a ra ki njekunme'gi ki rangi ə te ta'se'ti. Ta ki be kin ə a ra maji ki de'gi ki nje k'oo do ta lə'se. ³⁰ Ononyi'se kadi adi me Ndil Luwə tuji. Ndil Luwə kin ə Luwə adi'se kadi tɔji kadi in yan'a'gi. Ningə Ndil kin adi me'je tinyi kati toki ndo madi a re non, ki Luwə a taa'je ilə'je taa ki ratata me majel'ti.

³¹ Ori hal'gi ki kati bangi pəti me'se'ti kɔ. Ngəmi majel madi me'se'ti el, ki wongi, ki kɔl nan, ki taji nan. Ningə kadi hal mendul goto me'se'ti to goto. ³² Kadi rai maji ki nan ki yo ki ne. Ningə kadi ta on me'se tado lə nan, ə inyoi go majel ki madi'se'gi rai sese kɔ toki Luwə inyən go majel'gi lə'se kɔ, me tɔ Kirisiti be tɔ.

5

Kisikidɔtaa me kunji'ti

¹ Ingi ngann'gi ki Luwə ndigi'se ə, maji kadi ndaji'ə. ² Maji kadi isi ki do'se taa me ndigi nan'ti, toki Kirisiti ndigi'je ə adi rɔ'ne Luwə koy'ti tado lə'je, to kadikare eke nya mosi ki əti Luwə maji be. ³ Be ə, ta k'in

se de'gi'ti læ Luwə, kadi kaya ki ra ki ndəgi nya'gi ki toi njen kaa gotoi dann'se'ti num tɔ. Elita nya'gi ki be kin dann'se'ti el to k'el el. Taa kadi kumnda goto dann'se'ti tɔ. ⁴ In gorow'ə'ti el kadi ta'gi ki to njen ki ta ki minə madi'gi te ta'se'ti. Nan kadi ta ki a te ta'se'ti, in ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi in gəri nya'gi kin maji: njera kaya'gi num, njera nya'gi ki to njen num, njera kumnda nya'gi ki asi nan ki yo ki ra num kin, a oy Konbe læ Kirisiti eke læ Luwə el. ⁶ Kadi adi de madi ədi'se ki ta'gi ki nda'de goto el. Tado in ki takul nya'gi ki be kin ə, wongl læ Luwə isi re'n dɔ de'gi'ti ki nje təl rɔ'de go ta'ti li'ə el. ⁷ Be ə, maji kadi indəi rɔ'se nan'ti se'de dɔ nya madi'ti el. ⁸ Toki rɔta'ti, ndəki mayinu sii me lo ki ndul'ti, nan ngosine, ki takul kində rɔ nan'ti lə'se ki Burəbe, in de'gi ki lo ki ar njay'ti, ə maji kadi nya ra'se in nyara læ ngann'gi ki lo ki ar njay'ti. ⁹ Tado kandi kuləra ki maji læ de ki in lo ki ar njay'ti in: nya ra'gi ki maji, ki nya ra'gi ki dana, ki nya ra'gi ki rɔta'ti. ¹⁰ To ngann'gi ki lo ki ar njay'ti, maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi ɔri mbunə nya ki nəl Burəbe ki nya ki nəl'ə el nan'ti. ¹¹ Kadi nya madi ki ore'se nan'ti ki nya ra'gi ki majel ki lo ndul'ti kin goto. Nan tei ki ginn'de taga to te yo taa. ¹² Tado nya'gi ki ko de'gi kin isi rai lo kiyə'ti, in nya'gi ki to rɔsol ngayn kadi de elta'a. ¹³ Ningə loki de ɔr ginn nya'gi ki isi rai ə, kulə ra'de'gi ki majel to taga ar njay njay. ¹⁴ Tado nya'gi pəti ki ginn'de te lo kunji'ti təl lo kunji. In be ə, makitu læ Luwə ene:

«Ndəl dɔ bi'ti, in nje to bi,
Ində taa dann njekoy'gi'ti,
Ə Kirisiti a adi kunji lə'ne a unji dɔ'i'ti.»

¹⁵ Kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti me ji kisikidɔtaa'ti lə'se. Kadi nya ra'se in nyara læ de'gi ki nje tər'gi um, nyara læ mbo'gi el. ¹⁶ Dɔkagilo ki j'isi'ti kin in dɔkagilo ki majel, ə kadi dɔkagilo'gi pəti ki Luwə adi'se ə, rai nya'gi ki maji ta ta um adi dər kare el. ¹⁷ Tado kin ə, kadi toi to de'gi ki kur dɔ'de goto be el, nan kadi in gəri nya ki in ndigi læ Burəbe.

¹⁸ Adi yiwi kandi nju ra'se el tado yiwi ki ra a aw ki de kaya ki ra'ti. Nan kadi rosi ki Ndil Luwə ki ar njay yo taa. ¹⁹ Maji kadi elinan ta me pa'gi'ti, osi pa'gi læ Luwə ki ndəgi pa'gi ki Ndil adi'se. Osi pa'gi kin uləi tɔji dɔ Burəbe'ti ki ngarme'se ba pəti. ²⁰ Dɔkagilo'gi pəti, kadi rai oyo Luwə ki Baw me nya'gi'ti pəti, me tɔ Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti.

Kulə noji ki to mbunə dene'gi'ti ki dingəm'gi

²¹ Uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti læ nan ki yo ki ne, tado koji ki k'ilə dɔ Kirisiti'ti ki awi. ²² In dene'gi, kadi nan nan ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti læ ngaw'ne toki isi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti læ Burəbe be. ²³ Tado ngaw in ki boi dɔ dene'ti, toki Kirisiti in ki boi dɔ Njekawnan'gi'ti kin be tɔ. Kirisiti in Njekaji Njekawnan'gi ki in darɔ'a'gi. ²⁴ Be ə, toki Njekawnan'gi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti læ Kirisiti kakin tɔ, dene'gi kaa, kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti læ ngaw'de'gi me nya'gi'ti pəti tɔ.

²⁵ Ningə in ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi toki Kirisiti ndigi'n Njekawnan'gi ə adi rɔ'ne koy'ti tado lə'de kin be. ²⁶ Adi rɔ'ne koy'ti kadi təl Njekawnan'gi de'gi ki ar njay ta k'in'de de'gi'ti læ Luwə, go togi ki togi'de ki mann num ki ta lə'ne num tɔ. ²⁷ Jeju ge kadi n'te ki Njekawnan'gi takum'ne'ti ki kɔsikura ki əti ɓol, ki kanji yoro num, ki ngirə rɔ'de'gi ra ju ju el num, kadi nya madi ki asi nan el goto rɔ'de'ti num tɔ. Ge kadi Njekawnan'gi ari njay ki kanji ta madi dɔ'de'ti. ²⁸ Be tɔ ə, maji kadi ngaw dene'gi ndigi ne'de'gi toki isi ndigi darɔ'de in ɓe be. De ki nje ndigi ne'ne,

ndigi daro'ne inbe. ²⁹ Toki ro'ta'ti, de ki o'si ro'ne ta nja kare goto. Nan j'in pæti j'uli'de ki nyakuso, æ j'indæi kum'je go'de'ti to kindæ yo taa. In be æ, Kirisiti isi ra'n ki Njekawnan'gi, ³⁰ tado j'in ngann daro'a'gi. ³¹ Tado kin æ, dingæm a inyæ'n baw'ne in ki kon'ne, ningæ tinyæi nan ki ne'ne, æ in joo pæti tæli daro ki kare. ³² Nyando kibo to me ta'ti kin, nan m'el'se kadi in ta ki ojido Kirisiti ki Njekawnan'gi. ³³ Nya ki maji kadi de ra æ to kin, kadi ngaw dene ki ra ndigi ne'ne to daro'ne inbe be, æ kadi dene tæl ro'ne go ta'ti læ ngaw'ne to.

6

Ta læ ngann'gi ki baw de'gi

¹ Ngann'gi, ingi ki ndæi ro'se nan'ti ki Buræbe, maji kadi tæli ro'se go ta'ti læ nje kaji'se'gi, tado in kulæra ki maji. ² O'si kuræ baw'i ki kon'i, tado in kin in mbærkikindæ ki dæketi ki Luwæ adi ki kunndu do'ti ki ene: ³ «A isi maji me donangi'ti ningæ ndo'i a in ngayn to.»

⁴ Ningæ in baw'gi, kadi ndæi ndu ngann'se'gi indæi'de bol'ti el, nan kadi ngæmi'de me nyando'ti ki maji, ki me kindæ kaji'ti kigo ta'ti læ Buræbe.

Ta læ bær'gi ki be'de'gi

⁵ In bær'gi, maji kadi tæli ro'se go ta'ti læ be'se'gi ki donangi'ti ne ki kosikuræ ki ngayn, ki bol, ki ngarme ki ar njay toki in Kirisiti inbe æ, isi tæli ro'se go ta'ti li'æ be. ⁶ Ononyi'se kadi rai kulæ læ'se dækagilo'ti ki de'gi indæi kum'de go'se'ti par, toki isi rai kulæ kadi ingæi maji takum de'gi'ti yo be. Nan maji kadi rai kulæ to bær'gi læ Kirisiti ki isi rai ndigi læ Luwæ ki me'de ki kareba be. ⁷ Maji kadi rai kulæ ki ronel, to nya ki in kulæ læ Buræbe æ isi rai be, um in kulæ læ de'gi el. ⁸ In gæri bæti toki nan nan a ingæ nyakugæ goji læ'ne ro Buræbe'ti kigo maji'ti ki ra, re in bær eke in de dæro'ne.

⁹ In be bær'gi, ingi kaa, kadi adi row nya ra'se maji ki ro'de'ti to. Maji kadi inyæi ta kindæ'de bol'ti ko, æ kadi in gæri toki be'de num, be'se num in kareba, æ isi me dæran'ti taa nu, æ kær kum de dana goto ro'a'ti.

Ro do kunme'ti

¹⁰ Kadi ji toln ta ta'gi, maji kadi tæli de'gi ki nje togi'gi ki takul kindæ ro nan'ti læ'se ki Buræbe ki in nje togi ki ngayn. ¹¹ Maji kadi in tulæi nyakati'gi ki Luwæ adi'je ba pæti ro'se'ti, kadi rai dingæm non kædinan'gi'ti læ Su. ¹² Tado in de'gi ki awi ki daro ki mosi æ j'a ji ro'i se'de el, nan j'isi ro'i ki ndil'gi ki majel ki nje'gi kibo ki do'de'ti, ki nje konbe donangi'ti ki ro'si ki majel. J'isi roi ki ndil'gi ki majel ki dangi dangi pæti ki nje konbe me lo'gi'ti ki dæran'ti nu. ¹³ Tado kin æ, maji kadi in tulæi nyakati'gi ki Luwæ adi'je ba pæti ro'se'ti, kadi loki ndo'gi ki majel rei ningæ, rai gæræba ba. Ningæ kadi go ro'ti æ, rai taa ba. ¹⁴ Maji kadi rai taa ba! Ningæ kadi ta ki ro'ta'ti æ doi bædi'se'ti to ndar be, æ kadi nyara ki dana to to bar handi ki kadi doi gu'se'ti be. ¹⁵ Maji kadi kindæ kalangi kaw kilæmbær Poyta ki maji ki nje kadi lapiya, to to sa kulæ nja'ti læ'se be. ¹⁶ Me nya'gi'ti pæti, maji kadi uni kunme adi to to dær læ'se be, in ki takul'æ æ a ndæi nyakati'gi læ Su ki sii te to por be tæli ko. ¹⁷ Kaji ki Luwæ aji'je to to jægi ro ki j'ulæi do'je'ti be, æ kadi j'uni ta læ Luwæ to kiyæro ki Ndil Luwæ adi'je be to. ¹⁸ Nya'gi kin pæti, dæji Luwæ me kel si'æ ta'ti. Eli si'æ ta ki dækagilo'gi pæti ki takul Ndil Luwæ ki ar njay. Rai ki kisi do nja'ti, æ kadi nanyi ki lo ra'a'ti par par. Elita ki Luwæ tado læ de'gi læ Luwæ pæti. ¹⁹ Elita ki Luwæ tado læ'm to, kadi loki m'te'n ta'm ningæ kadi inbe indæ taa ta'm'ti, kadi m'ilæ'n mbær Poyta ki

maji li'ə ki to lo kiyəɔ'ti, kanji ɓol. ²⁰ In tado Poyta ki maji kin ə, m'taa'n tor Kirisiti m'to'n ki kulə gindi ji'm'ti kəy dangay'ti. Be ə, elita ki Luwə kadi m'elɛta ki kanji ɓol, toki maji kadi m'eli'n.

Kuwə ji nan ki doɓoy'ti

²¹ M'ndigi kadi in gəri nya ki sow do'm, ki nya m'nji m'ra. In be ə, Tisiki ki in ngonkon'm ki njendigi lə'm, ki in njekuləbər ki nje ra nya ki low'ə'ti me Burəbe'ti, a el'se nya'gi pəti ki ojido'm. ²² In tado kin ə, m'ul'ə rə'se'ti kadi in gəri ji kisi'je, ningə kadi ulə dingəm me'se'ti tɔ. ²³ Kadi lapiya, ki ndiginan, ki kunme lə Luwə ki Baw ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, in do ngannkon'je'gi'ti. ²⁴ Kadi, memaji lə Luwə in nan'ti ki de'gi pəti ki nje ndigi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki ndigi ki to ki dokagilo'gi pəti.

Makitu ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Njekawnan ki Pilipi'ti ə in njekawnan ki dokete ki Pol ndə ginn'də dɔnangi Eropi'ti. Pol ndangi makitu kin adi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Njekawkulə Pol elta do nya'gi'ti ki tei do'a'ti kagilo ki isi'n ki do'ne ta ne kin ningə təl ra oyo njekawnan'gi tado ra ki rai si'ə ki nyamaji'gi ki ji'de'ti. Ta lə k'in kare ki kisimaji lə Njekawnan'gi uwə me Pol tado njendo nya ki ngom yəki Njekawnan'gi. De'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti ingəi kisikidotaa ki sigi ki rə Luwə'ti. Kisikidotaa ki sigi kin utə nya'gi ki rangi pəti. Re njekunme'gi sii dann kagilo'ti ki ngan mindi kaa, kisikidotaa kin adi'de lapiya ki ronel. Ginn'ə kin ə njekawkulə, re in dangay'ti kaa, ra tɔgi ndangi'n makitu adi njekawnan ki Pilipi'ti el'de kon ta kin ene: «Rai ronel ki ndo'gi ndo'gi me Burəbe'ti» (4.4).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1: 1-11. Nya'gi ki tei do Pol'ti inbe 1.12-26. Kirisiti in nyandaji lə njekunme'gi 1.27-2.18. Ta ki do Timote'ti ki Epapiriditi 2.19-30. Kirisiti ə asi pəti um ndukun lə Moji el 3.1-4.9. Ra oyo tado ra ki nan ki nyamaji ki ji'ti 4.10-23.

Kuwə ji nan

¹ In m'in Pol, nan'ti ki Timote, j'in njekuləbər'gi lə Jeju Kirisiti ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in de'gi lə Luwə ki me kində rə nan'ti me tɔ Kirisiti'ti, ki sii Pilipi'ti*. Makitu kin sɔw do'se, ingi ki njekornon'se'gi, ki diyakirə'gi. ² Ningə kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol elta ki Luwə tado lə njekunme'gi ki Pilipi'ti

³ Dokagilo'gi pəti ki me'm olo do'se'ti ə, m'ra oyo Luwə. ⁴ Taa dokagilo'gi pəti ki kadi m'el'n ta ki Luwə tado lə'se pəti ə, m'el si'ə ki ronel tɔ. ⁵ Ronel lə'm in tado ra ki rai sə'm me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji, lo kulə ngirə'ti nu biti bonet*. ⁶ M'gər maji kadi Luwə ki ində ngirə kulə ki maji me'se'ti kin, a awi'n biti ta tolta'a'ti, ndo təl Jeju Kirisiti'ti. ⁷ In gorow'ə'ti kadi m'aw ki mərta ki be kin tado lə'se pəti, tado m'ində'se dann me'm'ti. Ingi, indəi rə'se nan'ti sə'm do maji'ti ki Luwə ra sə'm. Indəi rə'se nan'ti sə'm pəti me k'in m' dangay'ti, ki me rə'ti ki m'ro ki tɔgi'm tado Poyta ki maji‡. ⁸ Luwə asi kadi mannaji lə'm toki, ingi pəti m'ndigi'se ndigi lə Jeju Kirisiti, m'or mann do'ti soti.

⁹ Nga ningə, nya ki m'dəji Luwə, in kadi ndiginan lə'se in ki do mad'a'ti do mad'a'ti, nan'ti ki nya gər ki rəta'ti ki me kər kum nya ki maji ki nya ki majel nan'ti kadi ar njay. ¹⁰ Lo kin'ti, a gəri go nya ki nda'a to'ti ki maji ra. Ə a in de'gi ki kar njay, ki ndo təl Kirisiti'ti, de asi kadi aw ki ta madi do'se'ti el. ¹¹ Ningə a in de'gi ki nyara ki dana, ki in rə Kirisiti'ti a to mbar mbar rə'se'ti, tado tɔbar ki toji lə Luwə.

Poyta ki maji aw ki kete kete

¹² Ngannkon'm'gi, m'ndigi kadi in gəri toki nya ki te do m'ti kin ra adi Poyta ki maji aw ki kete to kaw yo. ¹³ In be ə, de'gi pəti ki nje ra kulə ki nje konbe ki boi, ki ndəgi de'gi, gəri kadi in tado kulə lə Kirisiti ə m'to'n

* 1:1 1.1 4.15; KNK 16.12 † 1:5 1.5 KNK 16.13-15 ‡ 1:7 1.7 1.13

dangay'ti. ¹⁴ Nga ningə, to'm dangay'ti, ra adi ngannkon'm'gi ngayn, uni me'de adi Burəbe, ə ingəi togi do mad'a'ti kadi elita lə Luwə ki kanji bol. ¹⁵ In ki rəta'ti kadi de'gi madi iləimbər to Kirisiti ki hal ta ki ra, ki hangal n'in, nan de'gi ki nan'gi, iləimbər'ə ki hangal ki maji to. ¹⁶ De'gi ki awi ki hangal ki maji kin, rai kulə kin ki ndiginan. Ningə gəri kadi m'in lo kin'ti ne, m'nji m'ro tado Poyta ki maji. ¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləimbər to Kirisiti ki ndigi ra ki sow do'de. Ningə nya ki me'de'ti ki osi'de adi isi iləimbər to Kirisiti kin in nya ki dana el. Sangi kadi n'adi m'in kon do mad'a'ti, me dangay'ti ki m'in'ti. ¹⁸ Ningə re in ki me ki maji eke in ki majel ə isi iləimbər to Kirisiti ə, in kin de aw go'ti el. M'gər kadi isi iləimbər to Kirisiti, ningə m'ra rənel do'ti, ə m'nanyi ki lo ra rənel do'ti. ¹⁹ Tado m'gər kadi in nya ki isi ra nya kadi ta tol ta'a ə m'ingə'n kaji. M'ingə'n kaji ki takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm num, ki takul togi ki Ndil Jeju Kirisiti adi'm num. ²⁰ Ki oji go nya ki m'nji m'ngəm ta'a dele, ki m'nji m'ində me'm do'ti, nya ki rə'm a sol'm do'ti goto. M'tinyi me'm kati kadi re in bone eke ndo'gi pəti, m'a m'toji k'in kibo lə Kirisiti kadi de'gi oyi daro'm'ti. Re in me kisidətaa'ti lə'm eke me koy'm'ti. ²¹ Ki daro'm'ti, kisikidətaa lə'm in tado Kirisiti, ə koy'm in maji lə'm to. ²² Ningə, re kisi'm ki do'm taa bay, a adi'm tarow kadi m'ra kulə madi ki to soti ə, lo kin'ti, m'gər nya ki kadi m'mbəti el, ke in kisikidətaa eke in koy wa kaa m'gər el. ²³ Nan nya'gi joo isi ndori'm'in yanan: m'ndigi kadi m'tusi dənangi kin m'inyə, ə m'aw m'nji kadi Kirisiti'ti. In kin ə in nya ki to soti ngayn. ²⁴ Ningə kisi'm dənangi'ti ne, maj'a to'ti ngayn tado lə'se. ²⁵ Nga ningə, m'gər maji, uje'm roy kadi m'a m'nji dənangi'ti ne bay, m'a m'in kadi'se'ti ne pəti bay tado kaw kete lə'se, tado rənel lə'se me kunme'ti. ²⁶ Lo kin'ti, loki m'təl m'te dann'se'ti ə, ki takul'm, a gəri row toji ki isi me to Kirisiti'ti kin ar njay.

²⁷ Nan k'in ə, kadi panjiyə'se in kigo Poyta'ti ki maji lə Kirisiti, kadi re m're dann'se'ti, eke m'in sanyi sese kaa, m'oo ta ki do'se'ti maji. Kadi m'oo poy'se toki uwəi togi'se ba me ndil'ti ki kare, indəi rə'se nan'ti, rəi ki me ki kare kigo me'se'ti ki uni adi do Poyta'ti ki maji. ²⁸ Ningə inyəi tarow adi njeta'gi lə'se uləi bol kare me'se'ti el. Loki inyəi tarow adi uləi bol me'se'ti el, a to taga kadi in de'gi ki uni row ki kaw tuji'ti, ə ingi, uni row kaji to. Ningə pəti, in ndigi lə Luwə kadi to to be. ²⁹ Tado ki ojido Kirisiti, Luwə ra sese maji adi uni me'se adi'ə par el, nan adi ingəi kon tado li'ə to. ³⁰ Ningə ki ngə'sine kin, ingi uləi rə'se me rə'ti ki kete m'nji m'ro kakin to. Rə kin, bone ge kin kaa m'nji ta'ti ne m'nji m'ro toki in gəriš.

2

Kirisiti təl rə'ne njekuləbər'ti

¹ Toki ka ki Kirisiti ulə'n dingəm me'se'ti, toki ingəi togi me ndigi nan'ti, toki Ndil do'n'se nan'ti, toki me'se to'n do nan'ti, isi oji k'oo kumtondoo lə'se ki rə nan'ti, ² m'dəji'se kadi adi'm'in rənel me kuwə nan me'se'ti lə'se kin. Adi ndiginan ki kare inbə kin ə uwə me'se, adi me'se in kare, indəi rə'se nan'ti. ³ Rai nya madi kare ki hal ni ki ra el, taa hal kəji rə el to. Nan ki do ki sol ləm, kadi de ki nungi oo madi'ne to kibo do'ne'ti. ⁴ Kadi de madi sangi maji lə rə'ne inbə par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi to taa. ⁵ Kadi panjiyə'se ki rə nan'ti in panjiyə de'gi ki nje kində rə'de nan'ti me to Kirisiti.

⁶ Kirisiti ki, lo kulə ngirə'ti nu, re oo nya'gi ki rə'a'ti pəti ə, in Luwə inbe par, nan sangi kadi n'uwə majirə'ne ki ji kasi ki asi nan ki Luwə kin el.

⁷ Ɔr tɔbar kin dɔ'ne'ti kɔ to k'or yo,
Ra rɔ'ne njekuləbər'ti,
Təl rɔ'ne to de'ti,
Adi de'gi gəri'ə me nya'gi'ti pəti toki in de.

⁸ Sol dɔ'ne,
Təl rɔ'ne go ta'ti bitɪ oy'n,
Koy ki dɔ kagidəsi'ti.

⁹ In tado kin ə, Luwə un dɔ'a taa ad'a ra ngaw,
Ad'a tɔ ki in dɔ tɔ'gi'ti pəti.

¹⁰ Tado kunme me tɔ Jeju'ti,
Nyakində'gi pəti ki dɔran'ti,
Dɔnangi'ti ki ginn dɔnangi'ti
Ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti,

¹¹ Ə kadi ta te ta de'gi'ti pəti toki Jeju Kirisiti in Burəbe,
Kadi tɔ Luwə ki Baw'je bari'n*.

Kulə lə njekunme'gi dɔnangi'ti ne

¹² Njendigi'm'gi ki maji, to ki ka ki rai go ndu'm'ti ki ndɔ'gi ndɔ'gi, dɔkagilo ki m'in'n dann'se'ti, kadi rai ki dɔkagilo ki oyi m'in dann'se'ti par el, nan dɔkagilo ki m'gɔtɔ'n dann'se'ti ne inbe kin kaa, kadi rai kulə dɔ kaji'ti lə'se ki ɓol Luwə, ki dɔ ki sol. ¹³ Tado Luwə inbe ə ində ndigira me'se'ti num, ɔsi'se adi rai num, kigo kɔjira'ti li'ə. ¹⁴ Rai nya'gi pəti ki kanji barta ki kanji kol, ¹⁵ kadi ta madi gɔtɔ dɔ'se'ti, kadi in de'gi ki kar njay, kadi in ngann'gi lə Luwə ki inyɔi adi nya ki majel kare be ka rati rɔ'je'ti el, dann de'gi'ti ki uri mu sulə ki, de'gi ki ndigi kuləra ki majel par, ki me dɔnangi'ti ne. Kadi unji dann'de'ti to por ki unji dɔ dɔnangi'ti†, ¹⁶ loki a iləi'de mbər ta kaji. Lo kin'ti, m'a m'un'se kadi m'ində'n gu'm, ndɔ təl Kirisiti'ti. Tado m'anyi ngodi ki rɔ'm to'm ki ndangi kare el. ¹⁷ Re kadi mosi'm ɔsi nanga dɔ kulə'ti ki m'ra, kadi ki m'un'n kunme lə'se to kadikare m'adi Luwə ə, m'ra rɔnel, ningə kadi rɔnel lə'm kin in rɔnel lə'se pəti. ¹⁸ Ningə ingi kaa, kadi rai rɔnel tɔ, ə adi rɔnel lə'se in rɔnel lə'm tɔ.

Pol ulə Timote ingi ki Epapiroditi ki rɔ njekunme'ti ki Pilipi

¹⁹ M'gər dɔ'm'ti maji kadi me tɔ Burəbe Jeju'ti, nanyi ngayn el kadi m'a m'ulə ki Timote rɔ'se'ti non kadi re ki poy'se adi'm kadi m'in kaa m'ingə'n tɔgi tɔ. ²⁰ Timote ki kar'ne ba ə kanyi sə'm ta ki uwə me'm, adi ta on me'ə ə isi marta dɔ'se'ti. ²¹ Ndəgə'gi pəti, kanyi ngodi tado maji lə rɔ'de inbe par ə uwə me'de, um ngodi lə Jeju Kirisiti el. ²² Nan in, tɔji ki taga adi de'gi gəri'ə to ngonn ki nje njiyə nja baw'ne'ti. Ində rɔ'ne ta kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji sə'm. ²³ M'gər kadi in ə m'a m'ulə ki rɔ'se'ti loki m'a m'oo ta ki dɔ'm'ti ar njay. ²⁴ Taa m'gər dɔ'm'ti maji, kadi me tɔ Burəbe'ti, dɔkagilo ngayn el ə, darɔ'm m'inbe, m'a m're kadi m'oo'se.

²⁵ Ningə ki ngosine kin, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'ulə ngonnkon'je Epapiroditi, ki in madikulə'm ki madi rɔ lə'm rɔ'se'ti gogi. In ki uləi'ə kadi re ki nya'gi ki m'aw ndoo'ə, kadi ra sə'm‡. ²⁶ Epapiroditi ndigi ngayn kadi n'oo'se pəti, ningə sangi ki rɔ tinyi'ne, tado monyi ra'a, adi oyi ta'a.

* 2:11 2:11 10-11; Ejaɣ 45.23 † 2:15 2:15 Ndukun ki nja joo 32.5 ‡ 2:25 2:25 4.18

²⁷ Monyi ra'a, ki koy'o in ndəkba, nan Luwə oo kumtondoo li'ə. Ningə in kumtondoo li'ə par el, nan in kumtondoo lə'm tɔ ə Luwə oo, kadi m'ingə metuji ki rangi dɔ mad'a'ti ɓay el. ²⁸ M'sangi kadi m'ulə rɔ'se'ti gogi kalangi, kadi re oyi'ə ə, ingəi rɔnel, ə kadi m'in kaa me'm osi'n ki nanga tɔ. ²⁹ Lo kin'ti, maji kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti ki rɔnel ngayn, me to Burəbe'ti. Ko de'gi ki to in be kin, maji kadi ɔsigonn'de. ³⁰ Tado nanyi nden ba kadi ingə koy tado kulə lə Kirisiti. Un rɔ'ne ilə kɔ, kadi re ra səm tor'se'ti, me nya'ti ki inbe'gi asi kadi rai adi'm'in el.

3

Row ki ra dana ki rɔta'ti non Luwə'ti

¹ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, maji kadi rai rɔnel me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. Nya ki a ɔgi'm kadi m'təl m'el'se ko ta ki kare ki m'el'se kete nga kin goto. Ningə ki rɔ'se'ti ə, in nya ki maji sese to maji yo. ² Maji kadi indəi kumkadi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti ki rai rɔ'de to busi'gi be kam, ki rɔ de'gi'ti ki in nje ra kulə ki me'de ki majel, ki rɔ de'gi'ti ki nje k'oo mɔti ki kujə to nya ki ngayn. ³ Njekujəməti'de'gi ki rɔta'ti in j'ingi, tado j'isi ji gosi Luwə ki row lə Ndil'ə, rɔ'je nəl'je ngayn kadi j'ində rɔ'je nan'ti ki Jeju Kirisiti, ningə j'uwəi kul rɔ'je el tɔ. ⁴ Nan ki rɔta'ti, m'aw ki ta ki asi kadi m'uwə'n kul rɔ'm. Kin ə de madi oo kadi n'asi kuwə kul rɔ'ne ə, m'in m'asi kuwə kul rɔ'm m'utə de'ə kin. ⁵ Ujəi mɔti'm ndo ki kon jijoo lə ndo koji'm, m'in ngonn *Isirayel, ginn koji'ti lə Benjamen, m'in Ebirə ki me mosi'ti, ningə ki ɔjido ndukun, m'in me kuti'ti lə *Parisi'gi. ⁶ Ki ɔjido tingəbil, m'in njekində kum njekawnan'gi ndoo, ki ɔjido təl rɔ go ndukun'ti, m'in ki kanji ta madi dɔ'ti*. ⁷ Nga ningə, nya'gi kin ki kete m'oo'de to nya ki ngayn, ngosine m'oo'de to nya ki kɔ kare tado lə Kirisiti. ⁸ M'oo'de to nya ki kɔ kare, loki m'un'de m'oji kadi nyamaji'ti ki ɔti ɓol ki in gər ki m'gər Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'm. Tado lə Kirisiti, m'inyə nya'gi pəti kɔ, m'oo'de to nya ki dɔ yiwi be. M'ra be kadi m'in'n nan'ti ki Kirisiti, ⁹ kadi m'in me ji'ə'ti. Ningə kadi in ki takul ki ra wa m'ra dana me ndukun'ti el, nan kadi in ki takul kuləra Kirisiti. Kadi in ki takul kɔrtadoti ki Luwə ɔr ki gorow kunne kadi Kirisiti. ¹⁰ Nya ki uwə me'm, ində'n ta kadi m'gər Kirisiti, taa kadi m'gər tɔgi kin ki ində'n taa lo koy'ti. Ningə kadi m'ingə kɔ kon li'ə kin, ə kadi m'oy kɔ koy li'ə kin tɔ. ¹¹ Be kadi to re to bann ə, m'ində taa lo koy'ti, dann njekoy'gi'ti.

Kanyi ngodi sɔw dɔ nya ki j'isi j'anyi ngod'o

¹² Toki rɔta'ti, nya ki m'nji m'anyi ngodi tado'a kin, m'ində ji'm dɔ'ti el ɓay, taa m'in de ki gəsirə gəsirə el ɓay tɔ. M'nanyi ki lo kanyi ngodi'ti kadi m'ində ji'm dɔ'ti, tado m'inbe ki dɔ'm, Jeju Kirisiti ində ji'ne dɔ'm'ti. ¹³ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi m'ində ji'm dɔ nya'ti ki m'nji m'anyi ngod'o kakin el ɓay, ningə nya kare ki m'ra, me'm oy dɔ nya'gi ki go'm'ti, m'ində tɔgi dɔ rɔ'm'ti kadi ji'm ɔdi nya ki in non'm'ti kin yo. ¹⁴ M'anyi ngodi sɔw dɔ nya ki in non'm'ti, kadi m'ingə nya kugəgoji ki Luwə ɓar'je kadi adi'je doran'ti ki gorow lə Kirisiti. ¹⁵ J'in ki ji tɔgi gangi me ndil'ti, maji kadi mərta lə'je ra nanga dɔ loki m'el ta'ti kin. Nga ningə, kin ə re nya madi to, ə ndu'se asi nan dɔ'ti el ningə, Luwə a te kum'se dɔ'ti. ¹⁶ Re in ri ə ra nya kaa, adi ji njiyoi nan'ti toki j'in nu biti ji tei ne kin. ¹⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi ndaji'm'in, ə kadi kum'se in go nja de'gi'ti ki isi njiyoi kigo lo njiyə'gi'ti toki in gəri. ¹⁸ Tado ngayn'gi, njiyə'de ɔsi ta koy Kirisiti dɔ

kagidəsi'ti. Ningə in ta ki m'el'se ki dokagilo'gi pəti, nan m'təl m'el'se bone bay, ki mann non kum'ti. ¹⁹ In de'gi ki ta tolta'de in tuji, tado luwə lə'de in kanda'de, taa to'bar lə'de in me nya'ti ki to rəsol'ti to, ningə nya ki uwə me'de, in nya ki donangi'ti ne par. ²⁰ Nan j'in ə, j'in ngannjebe'gi ki dōran'ti. Dōran ki in lo ki j'isi ji nginə njekaji'je, Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kadi ində'ti to re ingə'je. ²¹ Jeju a mbəl darə'je ki tog'o goto, ki a oy kin, kadi təl to to darə'a ki aw ki toji ki əti bol kin be. A ra kulə kin ki togi ki awi'n kadi uwə'n nya'gi pəti ginn tog'i ne'ti.

4

¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, m'ndigi ngayn kadi m'təl m'oo'se. Ingi, in nya rōnel lə'm, in jōgi kōsikurə ki isi dō'm'ti. Lo kin'ti, njendigi lə'm, maji kadi uwəi togi'se ba to kin be, njiyəi nan'ti ki Burəbe.

Ta kōji tado kisi ki nan ki lapiya

² M'uwə nja Ebodi in ki Sentisi, m'dəji'de kadi adi me'de in kare me kində rō nan'ti ki Burəbe. ³ Nga ningə in madikulə'm ki maji, m'dəj'i kadi ra se'de adi ndu'de osi go nan'ti, tado in dene'gi ki indəi rō'de nan'ti sə'm, rōi tado Poyta ki maji. Rōi, nan'ti ki Kileman ge ki ndəgi madikulə'm'gi ki rangi pəti ki Luwə ində to'de me makitu kaji'ti.

⁴ Rai rōnel ki dokagilo'gi pəti me njiyə nan'ti ki Burəbe. M'təl m'el'se bay, rai rōnel! ⁵ Maji kadi de'gi pəti gəri ra maji lə'se. Burəbe a re ngōsine. ⁶ Ningə, kadi adi me'se ra sururu dō nya madi'ti el. Me nya'gi pəti ki to rō'se, maji kadi indəi non Luwə'ti, eli si'ə ta, nonyi dō'a'ti, ə rai'ə oyo to. ⁷ Nga ningə, lapiya lə Luwə ki utə nyagər lə de, a ngəm ngarme'se ki marta'gi lə'se me kində rō nan'ti ki Jeju Kirisiti.

⁸ Ki ngōsine kin ngannkon'm'gi, maji kadi nya'gi pəti ki in nya ki rōta'ti, nya ki de'gi piti, nya ki in nya ki dana, nya ki ar njay, nya ki de'gi ndigi, nya ki de'gi osikurə, nya ki to'a bar, nya ki de'gi uləi toji dō'ti, ə kadi uwə me'se. ⁹ Nya ki m'ndo'se, nya ki ingəi rō'm'ti, nya ki oyi ta'm'ti, ki nya ki oyi rō'm'ti, maji kadi uni rai kulə. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

Pol ra oyo Pilipi'gi tado nya ki uləi adi'ə

¹⁰ Rō'm nəl'm ngayn me kində rō nan'ti ki Burəbe, loki m'oo toji ki taga bone toki me'se to dō'm'ti. Me'se kin to dō'm'ti be mayinu, nan tarow ki kadi toji'm'in adi m'gər ə ingəi el. ¹¹ Nga ningə, m'elta kin be tado nya ki to rō'm, el jagi. Tado m'in de ki m'gər lə ra rōnel dō nya'ti ki to ji'm'ti. ¹² M'gər kisi me ndoo'ti, taa m'gər kisi me nyakingə'ti to. Me nya'gi'ti pəti, ki lo'gi pəti, m'gər kisi me ndann'ti ki me bo'ti, me nya tombar'ti ki me nya toro'ti. ¹³ M'asi kadi m'dəw me'm me nya'gi'ti pəti ki takul Kirisiti ki nje kadi'm togi. ¹⁴ Nga ningə, in nya ki maji ə rai kadi indəi rō'se nan'ti sə'm dō kon'ti lə'm. ¹⁵ In Pilipi'gi, inbe'gi gəri maji toki, lo kulə ngirə kiləmbər Poyta'ti ki maji, loki m'aw kadi m'inyə donangi ki Maseduwann'ti*, Njekawnan madi ki rangi ki kadi un nya adi'm tor nya ki m'in m'un m'adi kin goto. De'ə, in ingi par. ¹⁶ Loki m'in Tesaloniki'ti, uləi ki nya ki m'aw ndoo'ə asi nja joo kare, rai sə'm†. ¹⁷ Ningə in kadikare ə m'nji m'sangi ji'se'ti el, nan m'nji m'sangi kadi kər ramaji lə'se aw ki dō mad'a'ti dō mad'a'ti. ¹⁸ Ki ngōsine kin, nya'gi ki m'aw ndoo'ə ka m'ingə pəti to nga. M'ingə ki to mbar mbar rō'm'ti, nya ki nal'm goto, loki Epapiroditi adi'm nya ki adi'ə kadi adi'm kin. Nya ki adi'm'in kin

* 4:15 4.15 2Ko 1.16 † 4:16 4.16 15-16; KNK 17.1; 2Ko 11.9

to to kadikare ki banyinan əti maji, ki Luwə taa, kadikare ki nəl'ə. ¹⁹ Lo kin'ti, Luwə a adi'se nya'gi pəti ki ai ndoo'ə, kigo nyakingə'ti li'ə ki əti ɓol ki gorow lə Jeju Kirisiti. ²⁰ Ningə kadi kəsikurə in ki dɔ to Luwə'ti ki Baw'je ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Kuwə ji nan ki doboy'ti

²¹ Uwəi ji njekunme'gi pəti me to Jeju Kirisiti'ti adi'm'in. Ngannkon'm'gi ki in sə'm ne uwəi ji'se. ²² Taa njekunme'gi pəti uwəi ji'se to. Kibo ngayn in nje ki isi rai kulə me kəy'ti lə nje konbe ki boi Sejar.

²³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti. Ta goto nga.

Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Ta ki do Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Makitu kin tanan ki nje ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Epeji'ti me lo'gi madi'gi'ti: Makitu ki ndangi adi nje ki Kolosi eke nje ki Epeji, Pol ndangi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Ta'gi ki toi me makitu'gi'ti ki joo kin nu, nya'gi ki rai nya kagilo ndangi'de'ti nu taainan.

To toki njendo de'gi nya ki ngom uri dann njekawnan'gi'ti be, rei ki burnanmbukitu dann de'ti. Kigo nyando'ti la'de, eli toki togi'gi kigo ndil'ti rai kulə ngayn ningə de a ra togi tət'i'de rə, konbe do'de'ti ki row təlro go ndukun'ti la Moji taa. Makitu la Pol el toki ndukun'gi la Moji asi konbe do nyənn'gi'ti la daro de el (2.23). Ki takul koy Ngonn Luwə do kagidəsi'ti kareba ə de a ingə'n kaji (1.20). Njekunme'gi in ngann rə daro ki in njekawnan'gi ki Kirisiti in do'de. Ningə kadi njekunme'gi ndiginan yo ki ne. Ndiginan yo ki ne kin doo'de nan'ti doo ki asi nan berere (3.14-15).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-8. Kirisiti inbe ki do'ne me hal'a'ti ki kuləra'a 1.9-2.19. Kisikidotaa ki sigi me Kirisiti'ti 2.20-4.6. Dobby ta 4.7-18.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə la Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti la Luwə, nan'ti ki ngonnkon'je Timote ə ji ndangi makitu kin, ² j'adi'se in de'gi la Luwə ki sii me be'ti ki Kolosi, in ngannkon'je'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Kirisiti'ti. Kadi Luwə ki Baw'je adi'se ramaji ki lapiya.

Pol ra oyo Luwə tado la Kolosi'gi

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Burəbe la'je Jeju Kirisiti, dokagilo'gi pəti ki j'isi j'el si'ə ta tado la'se. ⁴ Ji ra'a oyo tado j'oo poy kunme la'se ki uni adi Jeju Kirisiti, ki ndigi ki in ndigi de'gi pəti ki in de'gi la Luwə. ⁵ Kunme ki ndiginan kin, ginn'de in do nya kindəmedəti la'se ki Luwə isi ngəm me dōran'ti adi'se. In gəri nya kindəmedəti kin ki takul kiləmbər Poyta ki maji ki in ta ki rəta'ti kin. ⁶ Poyta ki maji kin aw biti te rə'se'ti. Ningə asi dōnangi ba pəti, te ki kandi nya, ə aw ki kete kete toki to'n dann'se'ti kin be to, ulə ngirə me ndo'ti inbe ki oyi poyta ki cjidə memaji la Luwə, taa gəri memaji kin toki nya ki rəta'ti. ⁷ In Epapirasi, ki in madi'je ki ngayn me kulə'ti ə ndo'se nya'gi kin. In de ki nje ra nya ki low'ə'ti me k'in ə njekuləbər la Kirisiti dann'se'ti. ⁸ Ningə in ə el'je ta do ndigi nan'ti ki Ndil Luwə adi'se.

Kelta ki Luwə tado la Kolosi'gi

⁹ Be ə, j'in kaa, ndo'ti inbe ki j'oo'n poyta la'se kin, j'inyə ta kelta ki Luwə tado la'se el. Ji dəj'ə kadi adi'se gəri ndigi li'ə maji ki takul gosi ki nyagər ki Ndil'ə adi'se. ¹⁰ Lo kin'ti, panjiyə'se a in panjiyə de'gi la Burəbe ki nəl'ə me nya'gi'ti pəti, a in panjiyə ki aw ki kete kete me kuləra ki maji'ti, ə a togi me gər Luwə'ti par par to. ¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi'se togi me nya'gi'ti pəti ki takul tog'ə ki əti bəl, kadi uwəl togi'se ba me nya'gi'ti pəti, ki kisidəti ki koreme to. ¹² Rai oyo Luwə ki Baw'je ki ronel toki adi'se asi kingə nya nduwə ki isi ngəm me bəkon'ti li'ə ki ndolo, tado de'gi ki in yan'a'gi. ¹³ In ə, ər'je ginn togi'ti la lo ki diw, re se'je me Konbe'ti la Ngonn'o ki njendigi li'ə. ¹⁴ Ki takul Ngonn'o kin ə, j'in'n ki taa k'ilə

taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go kə tə. ¹⁵ Ngonn kin, in banakum Luwə ki de asi k'oo'ə el. In Ngonn dər nyakində'gi pəti. ¹⁶ Toki rəta'ti, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi pəti ki me dərən'ti num, ki dənangi'ti ne num tə. Nya'gi ki de oo'de ki kum'ne, ki nya'gi ki de oo'de ki kum'ne el, re in ngar'gi, eke nje konbe'gi ba pəti kaa, ki tōgi ki utə, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi kin pəti num, taa in ki tado li'ə num tə. ¹⁷ Kirisiti in non nyakində'gi'ti pəti. Ningə in ki takul'ə ə, nya'gi pəti ki Luwə ra'de, rai ki dō'de taa tə. ¹⁸ Kirisiti inbe in kibo dō Njekawnan'gi'ti, ki in darə'a. Inbe ə in kulə ngirə nya, in de ki dəkete ki te dann nje koy'gi'ti. Be tado me nya'gi'ti pəti, in ki dəkete. ¹⁹ Tado Luwə ge kadi nya'gi pəti ki rə'ne'ti asi nan berere rə Kirisiti'ti. ²⁰ Ningə in ki takul Kirisiti ə Luwə ndigi kadi de'gi pəti ki dənangi'ti ne uləi noji nan'ti sə'ne. In ki takul mosi Ngonn'o ki anyi dō kagidəsi'ti kin ə, Luwə adi lapiya re'n dənangi'ti ne eke dərən'ti. ²¹ Ningə ingi ki kete in mbah'gi takum Luwə'ti, in njeban'gi li'ə tado ta mərta'gi lə'se, ki nya ra'se'gi ki majel. ²² Nan ngosine Luwə ulə noji nan'ti sese ki takul darə Kirisiti ki gorow koy'o, kadi ra adi te takum Burəbe'ti to de'gi ki ar njay num, ki kanji yoro num, ta ki kanji ta madi dō'se'ti num tə. ²³ Ningə, maji kadi rai dō nja'se'ti me kunme'ti. Kunme kin ə in ginn kəy ki ngan ki rai dō'ti, ki kanji kadi nya madi ər'se aw sese sanyi ki nya kindəmedəti lə'se ki Poyta ki maji adi'se kin. Poyta ki maji ki in ki kiləmbər'ə kadi de'gi pəti ki dənangi'ti ne kin. Ningə in ə m'in Pol m'in njerakulə.

Kon lə Pol tado Njekawnan'gi

²⁴ Ngosine, rə'm nəl'm tado kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se. Toki rəta'ti, me rə'm'ti, ki tado maji lə *Njekawnan'gi ki in darə Kirisiti, m'tolta kon'gi ki nanyi kadi Kirisiti ingə. ²⁵ Ki tado Njekawnan'gi ə m'təl'n njekuləbər lə'de. In Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti kadi m'ra'n sese. Kulə kin in kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Luwə kin ba pəti madi'se. ²⁶ In nya ki to lo kiyə'ti ki rə ginn de'gi'ti pəti ki dəkagilo'gi pəti, nan ngosine te ki dō adi de'gi lə'ne gəri. ²⁷ Tado Luwə ndigi kadi gəri nya ki ɔji kadi ra ə in nya ki maji ki ətə bəl kin. In nya ki k'ində dō'a dana tado maji lə de'gi pəti ki in Juwipi'gi el. Nya ki to lo kiyə'ti ki Luwə te ki dō'a in Kirisiti ki isi me'se'ti; ki ta kin ə me'se in ki k'ində dō tōji'ti ki ətə bəl ki a re. ²⁸ In Kirisiti kin ə, j'isi j'iləmbər Poyta ki maji li'ə ki row ndər mbi de'gi pəti, ki row ndō'de nya ki takul kumkədi ki Luwə adi'je. Tado kadi ingi pəti təli de'gi ki tōgi gangi me tə Kirisiti'ti. ²⁹ Tado kin ə, m'nji m'ra'n kulə num, m'nji rə'n num, ki tōgi Kirisiti ki isi ɔdi rə'ne rə'm'ti.

2

¹ Toki rəta'ti m'ndigi ngayn kadi in gəri rə ki ngan ngayn ki m'nji m'ro tado lə'se, tado lə Lawodise'gi, taa tado lə ndəgə'gi pəti ki oyi m'in ki kum'de el kin tə*. ² Rə kin, m'ro kadi m'ulə'n dingəm me'de'ti, ə kadi indəi rə'de nan'ti kareba me ndigi nan'ti, taa kadi ingəi nyagər ki a adi'de me ki tinyi kati, kadi gəri nya lə Luwə ki to lo kiyə'ti, ki in Kirisiti kin num tə. ³ In rə Kirisiti'ti kin ə de a ingə gosi'gi ki nyagər'gi'ti. ⁴ M'elta kin be kadi de madi ədi'se ur'se ki bəl ta ki ta'ne'ti el. ⁵ In ki rəta'ti, kadi darə'm in sanyi sese, nan ndil'm in nan'ti sese. Ningə rə'm nəl'm ngayn kadi m'oo'se, rai dō nja'se'ti, taa uwəi tōgi'se ba me kunme kadi Kirisiti'ti tə.

Nya'gi pəti in rə Kirisiti'ti

* 2:1 2.1 4.13

⁶ Nga ningə, toki taai Jeju Kirisiti, ki Burəbe me'se'ti, maji kadi njiyə si'ə nan'ti. ⁷ Uləi ngirə'se ro'a'ti, ə adi kisikidotaa lə'se in kəy ki indəi dɔ'a'ti. Ningə kadi rai dɔ nja'se'ti me kunme'ti kigo nyando'ti ki ingəi, ə kadi rai oyo Luwə ki dɔnan'ti dɔnan'ti tɔ. ⁸ Indəi kumkədi dɔ ro'se'ti, kadi de madi ədi'se ki nyagər ki ngom, ki nda'a goto ki in nyagər lə de'gi ki dɔnangi'ti ne kin el. In nyagər ki ngirə in dɔ nyajibəlbə'ti lə de'gi ki dɔ tɔgi ndil'gi'ti ki majel ki dɔnangi'ti ne, um in dɔ Kirisiti'ti el†. ⁹ Tado nya'gi pəti ki rɔ Luwə'ti, ta'de asi nan berere darɔ Kirisiti'ti. ¹⁰ Nga ningə ingi ingəi nya'gi kin pəti asi nan rɔ Kirisiti'ti, nya ki du'se goto. Kirisiti ki in kibo dɔ nje konbɛ'gi'ti pəti, ki tɔgi'gi'ti ki utə pəti.

¹¹ In me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti kin ə təli de'gi ki nje kujə mɔti'de. Ningə in kujə mɔti ki de ə uɟə ki ji'ne el, nan in kujə mɔti ki Kirisiti inbɛ ə uɟə, kadi ɔri'n nyənn lə darɔ ki isi aw sese ki majel'ti kin kɔ. ¹² Ki row lə batəm ki rai, duwi'se nan'ti ki Kirisiti, ningə uni'se nan'ti si'ə taa lo koy'ti tɔ tado uni me'se dɔ tɔgi'ti lə Luwə ki te si'ə dann njekoy'gi'ti. ¹³ Ingi ki kete, in de'gi ki koy tado majel'gi lə'se, in de'gi ki in *Juwipi'gi el, uɟə mɔti'se el tɔ, nan ngosine, Luwə təl adi sii kumngayira nan'ti ki Kirisiti. Luwə inyə go majel'gi lə'se pəti kɔ. ¹⁴ Luwə buji nyara'je'gi ki to me makitu'ti, ki isi səki dɔ'je, taa ɔsi'je taa ki gorow lə ndukun'gi kin tɔ; Luwə tuji'de kɔ ki gorow bər'de dɔ kagidəsi'ti. ¹⁵ In be ə, Luwə ɔr'n tɔgi ndil'gi ki majel ki tɔgi ki isi onyibɛ kɔ*, ulə rɔsol dɔ'de'ti takum de'gi'ti, adi me njiyə təti rɔ'ti lə Ngonn'o, ki in Kirisiti, njiyə to dangay'gi. ¹⁶ Lo kin'ti, adi de madi gangi ta dɔ'se'ti tado nyakusɔ eke nya kanyi el, taa ɔjidɔ ndɔ kɔ nanyi eke ndɔ kɔrkon lə Juwipi'gi el. ¹⁷ Nya'gi kin pəti in ndil nya'gi ki a rei, nan nya ki rɔta'ti, in darɔ Kirisiti. ¹⁸ Ononyi'se kadi adi de madi təl rɔ ki təti lə'se kin yan'ne'ti. Adi in de'gi ki njera rɔ'de njedɔ sol, isi ɔsi dɔ'de nanga non malayka'gi'ti, in de'gi ki nje k'oo nya ki koo me ninn'ti to nya ki ngayn. In de'gi ki mərta lə'de in mərta ki ra dɔ'de'ti inbɛ par, adi isi indəi gu'de. ¹⁹ Degə'gi kin, mbeti kuwə ki Kirisiti ki in kibo, in dɔ kin. Nan toki rɔta'ti, in ki takul Kirisiti ki in dɔ kin ə ngann rɔ'gi pəti ingəi nya ki kadi ra se'de. In ki takul'ə ə dɔkur'gi ki ngirə'gi sii tanan'ti isi rai kulə. Ningə in Luwə ə in njera kadi darɔ kin tɔgi. ²⁰ Ingi ki koy nan'ti ki Kirisiti, adi'se taa k'inyə taa ji tɔgi ndil'gi'ti ki majel ki me dɔnangi'ti. Nga ra bann ə, to toki ji kisikidotaa lə'se, sii ginn tɔgi'ti lə nya'gi kin bay be wa? Tado ri ə təli rɔ'se ginn ndu'gi'ti ki ene: ²¹ «Un nya kin el! Ɔdi nya kin ta'i'ti el! Adi ji ɔdi nya kin el! ...» bay wa? ²² Nya'gi kin pəti in nya'gi ki a tuji kɔ go kulə'ti ki de ra'n. Ningə in mbərkikində'gi ki nyando'gi kigo nya gəri'ti lə de'gi. ²³ Toki rɔta'ti, kunndu'gi kin, toki oo ə, in nya ki tɔji gosi, tado tɔji row kɔsi dɔ nanga lə de ki ra, row soldɔ ki row kində tɔgi dɔ darɔ rɔ'ti, nan k'in ə in ndukun'gi ki nda'de goto, toi tado təl nyənn darɔ par.

3

Kisikidotaa ki sigi ki Kirisiti

¹ Toki uni'se taa lo koy'ti nan'ti ki Kirisiti, maji kadi sangi nya'gi ki taa dɔran'ti, ki in lo ki Kirisiti si'ti, dɔjikol Luwə'ti kin*. ² Mərta dɔ nya'gi'ti ki dɔran'ti, um dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti ne el. ³ Tado in de'gi ki oyi, ningə kaji lə'se in ki kiyə nan'ti ki Kirisiti rɔ Luwə'ti. ⁴ Dɔkagilo ki Kirisiti ki in kisikidotaa lə'se a te ningə, ingi kaa a tei si'ə me tɔji'ti ki taa lo.

Kisikidotaa ki kete ki in ki bone

⁵ Maji kadi adi nya'gi pəti ki donangi'ti ne, ki to rə'se'ti oyi: adi in sangi nan ki lo kaya'ti, ki nyara ki to njen, ki nyənn lə darə ki əti bol, ki bo nya'gi ki majel, ki ra ta nyakingə, ki in yo ki ra. ⁶ In nya'gi kin ə isi re ki wongɪ lə Luwə də de'gi'ti ki nje tanrə. ⁷ In kin ə, in panjiyə'se'gi ki kete, loki sii me majel'ti bay. ⁸ Nan ngəsiɛ, maji kadi mbəti nya'gi kin pəti, adi in wongɪ ki ra, ki nyara ki də togi'ti, ki mendul, ki nya taji, ki ta'gi ki gorow'ə'ti el ki isi te ta'se'ti. ⁹ Ononyi'se kadi elinan ta ngom. Tado in de'gi ki ɔri kəki de rə'se'ti kə, ki kulə ra'a'gi nga. ¹⁰ Ningə ngəsiɛ uləi de ki sigi rə'se'ti, de ki Luwə ki njekində nya'gi isi təl'ə ki sigi'ti taa taa, kadi taanan si'ə, kadi te gər'ə'ti ki rəta'ti. ¹¹ Me kisikidəta'a'ti ki sigi kin, kər kum nan goto, mbunə de'gi'ti ki in Juwipi'gi eke nje'gi ki in Juwipi'gi el, mbunə njekujəməti'de'gi ki njekujəməti'de'gi el. K'el k'ene mbah eke de ki kum'ə te el, goto, k'el k'ene bər eke de də rə'ne, goto. In Kirisiti par ə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti.

¹² In de'gi ki Luwə mbəti'se, in de'gi li'ə ki ndigi'se. In tado kin ə, maji kadi ai ki k'oo kumtondoo lə nan rə'se'ti, kadi in nje ramaji, nje səl də'de, kadi in de'gi ki səl ləm ləm, nje kore me'de. ¹³ Maji kadi sii də'ti ki nan. A re de madi aw ki ta ki to rə'a də ngonkon'ne'ti ə, maji kadi inyəi go kə yo ki ne adi nan, toki Kirisiti inyə'n go majel'gi lə'se kə kin be tə. ¹⁴ Nya ki in də nya'gi'ti pəti, in kadi ndiginan in ku rə'se. In ə a ra kadi kində rə nan'ti lə'se a in ki rəta'ti. ¹⁵ Kadi lapiya lə Kirisiti onbə ngarme'se'ti. In tado lapiya kin ə Luwə bəri'n'se, kadi in təlɪ darə ki kare. Ningə kadi in njera oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisiti rosi me'se ki maji li'ə ki əti bol. Ningə kadi ndoi nan nya'gi ki ndəji nan'gi ki yo ki ne ki gosi ki ngayn. Nga ningə, kadi osipa, uləi toji də Luwə'ti ki oyo ki ra me Pa'gi'ti, ki me pa kulə dingəm me nan'ti, ki me pa'gi'ti ki Ndil Luwə adi'se. ¹⁷ Nya'gi pəti ki isi rai, ki ta'gi pəti ki isi eli, maji kadi in me tə Burəbe Jeju'ti, nga ningə kadi rai oyo Luwə ki Baw ki takul'ə.

Kisi njekunme'gi me kəy'ti

¹⁸ In dene'gi ki nje ngaw, maji kadi uləi də'se ginn togi'ti lə ngaw'se'gi toki maji kadi rai takum Burəbe'ti. ¹⁹ In ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi. Adi rə'se ati'se də'de'ti el. ²⁰ In ngann'gi, maji kadi təlɪ rə'se go ta'ti lə njekoji'se'gi me nya'gi'ti pəti, tado in nya ki nəl Burəbe. ²¹ Ningə in baw ngann'gi, ononyi'se kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de bol'ti el, tado re in be ə, me'de a tuji. ²² In bər'gi, maji kadi in təlɪ rə'se go ta'ti lə bə'se'gi'ti ki donangi'ti ne kin. Ningə, ononyi'se kadi rai to kulə kədikum nan taga ne par kadi nəlɪ'de, nan kadi rai ki me ki kare, ki bol Ndil Burəbe. ²³ Kulə ki to bann ki isi rai ə, kadi rai ki me ki maji to kulə lə Burəbe ə sii rai, um to kulə lə de, el. ²⁴ Ningə kadi in gəri toki Burəbe a adi'se nyamaji ki ngəm tado lə de'gi lə'ne kin, to nyakugə go ji'se. Tado Burəbe ki rəta'ti in Jeju Kirisiti. ²⁵ Ki rəta'ti, de ki ra nya ki low'ə'ti el, a təti kandi nya ki low'ə'ti el lə'ne kin, tado kər'de dana goto rə Luwə'ti.

4

¹ Ingi ki awi ki bər'gi, maji kadi rai'de maji, ki gorow ki dana. Ningə kadi ingi kaa in gəri toki, awi ki Bə'se dərən'ti non tə.

Ta kəji ki də kawkulə'ti

² Maji kadi uwəi togi'se ba me kelta'ti ki Luwə, kadi kelta ki Luwə ra adi sii də nja'se'ti, rai oyo Luwə ki donan'ti donan'ti. ³ Nga ningə, elita ki Luwə ki tado lə'je tə, kadi Luwə te tarow non'je'ti kadi j'elta li'ə, kadi

j'ilə'n mbər nya ki to lo kiyə'ti ojido Kirisiti, ki m'to'n dangay'ti kin. ⁴ Elita ki Luwə kadi m'elta lə Kirisiti kin ar njay, toki maji kadi m'el'n. ⁵ Maji kadi kum'se ədi dɔ panjiyə'se'ti ki rɔ de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el. Ningə kadi dokagilo ki Luwə adi'se kin, rai kulə, um adi dər kɔ kare el. ⁶ Maji kadi ta kəl'se in ta kel ki maji ki dokagilo'gi pəti, ki kadi de ingə nya ki to si'ə soti me'ti. Kadi in gəri lo kuji yəti ta kadi de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el.

⁷ Ngonnkon'm ki njendigi lə'm, Tisiki a el'se ta'gi pəti ki dɔ'm'ti adi oyi. Tisiki*in njekuləbər ki ra dɔ nja'ne'ti, taa in madikulə'm me kulə'ti lə Burəbe num tɔ. ⁸ Nga ningə, m'ul'ə rɔ'se'ti be kadi adi'se poy'je adi oyi num, taa kadi ulə dingəm me'se'ti num tɔ. ⁹ Onejim† ki in ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki ji ndig'ə ngayn kin, a uwə si'ə row. Onejim in de rɔ'se. Ingi ki Tisiki a eli'se nya'gi pəti ki isi rai nya rɔ'je'ti ne adi oyi.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

¹⁰ Madi dangay lə'm Arisitarki‡ uwə ji'se, taa Marki§ ki ngonnann Barnabasi*, ki ingəi takoji'gi ki ojido'a kin kaa uwə ji'se tɔ. Re aw te rɔ'se'ti ə, kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti maji. ¹¹ Jeju, ki isi bari'ə Jusitisi uwə ji'se tɔ. Mbunə Juwipi'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti kin, ingi kin par ə sii rai sə'm kulə ki oji dɔ konbɛ lə Luwə. Ingi kin ə in togi'm ki ngayn. ¹² Epirasi† ki in de lə'se uwə ji'se tɔ. Epirasi in njekulə lə Jeju Kirisiti, ki inyə ta rɔ el ki tado lə'se, me kelta'ti ki Luwə. Elta ki Luwə kadi rai dɔ nja'se'ti, kadi in de'gi ki togi gangi me Ndil'ti, taa kadi rai dɔ nja'se'ti ba kadi rai ndigira'gi lə Luwə pəti tɔ. ¹³ M'mannaji lə Epirasi toki adi rɔ'ne kon ngayn tado lə'se, tado lə Njekawnan'gi ki Lawodise'ti num, taa nje ki Iyerapolisi'ti num tɔ. ¹⁴ Madi'je ki ngayn, Luki, ki in nje ra de'gi monyi ingi ki Dəmasi uwəi ji'se tɔ‡. ¹⁵ Uwəi ji ngannkon'je'gi ki Lawodise'ti, nan'ti ki Nimpa ingi ki Njekawnan'gi me kəy'ti li'ə adi'je tɔ. ¹⁶ Loki tudəi makitu kin ningə, uləi adi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti kadi tudəi tɔ. Nga ningə in ki nje ki Lawodise'ti a uləi adi'se kin, in kaa tudəi tɔ. ¹⁷ Ningə kadi eli Arsipi§ adi ində kum'ne go kulə'ti lə Burəbe ki ingə kin, kadi ra kul'ə maji. ¹⁸ Ta kuwəji kin in m'in Pol inbɛ ə m'ndangi. Kadi me'se oy dɔ'm'ti el, toki m'to dangay'ti ne. Kadi memaji lə Luwə in nan'ti sese. Ta goto nga!

* **4:7** 4.7 KNK 20.4; Epe 6.21-22 † **4:9** 4.9 Plm 10-15 ‡ **4:10** 4.10 KNK 19.29, 27.2 § **4:10** 4.10 KNK 12.12, 25, 13.13, 15.37-39 * **4:10** 4.10 KNK 9.27, 11.22, 30 † **4:12** 4.12 1.7 ‡ **4:14** 4.14 2Ti 4.10, 11; Plm 24 § **4:17** 4.17 Plm 2

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin adi Njekawnan'gi ki indɛ ginn'de kagilo ngayn el bay me hebo'ti ki Tesaloniki. Tesaloniki in burɛdɔ be'gi ki donangi Maseduwann'ti ki Rɔm onbe dɔ'de. Go k'or ki Timote or poyta ki maji ki ojido njekawnan, Pol ndangi makitu kadi ra'n oyo Luwɛ tado kuwɛtɔgiba lɛ'de me kunme'ti, me ndigi'ti me kindɛmedɔti tɔ. Ta ki dɔ tɛl Jeju Kirisiti'ti tulɛ de'gi nan'ti. Be ɔ Pol un ta el ɔr'n ginn'ɔ adi ar njay. Njekawnan'gi indɛi me'de dɔ tɛl Burɛbe'ti nan tɛl el bay ɔ ra adi de'gi dɛji nan ta ki ta'a ta'a eyina: «Nɔɔ ki ra'ti ɔ Burɛbe a tɛl re wa? Ri ɔ a te dɔ njekunme'gi'ti ki oyi kete non re'ɔ'ti wa?» Pol indɛ hangal Njekawnan'gi bo toki Burɛbe a tɛl re inbe (4.16), ningɛ njekunme'gi pɛti a sii ki dɔ'de taa nan'ti si'ɔ (5.10). Kagilo ki re'n el bay, Luwɛ ndigi kadi njekunme'gi rai kulɛ adi'ne kum'de in kete ki rɔnel. (5.14,15).

Kon ta'gi ki me'ti: Ra oyo ki piti 1-3. Kisikidɔtaa kigo ndigi'ti lɛ Luwɛ 4.1-12. Tɛl Burɛbe 4.13-5.11. Kulɛ'gi ki kadi njekunme'gi rai 5.12-22. Dɔboy ta 5.23-28.

Kuwɛji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ingi ki Timote*, ɔ ji ndangi makitu kin j'adi'se in Njekawnan'gi lɛ Luwɛ ki Baw'je, ki indɛi rɔ'se nan'ti ki Burɛbe Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti†. Kadi memaji ki kisimaji lɛ Luwɛ in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwɛ tado kunme lɛ Tesaloniki'gi

² Ji ra oyo Luwɛ ta ta tado lɛ'se pɛti, loki j'isi j'elita ki Luwɛ ji bar tɔ'se. ³ Takum Luwɛ'ti ki Baw'je, me'je sii olo dɔ kunme'ti lɛ'se ki sii kum ba, ki ndiginan lɛ'se ki tingɛbil, ki kuwɛtɔgiba me kindɛmedɔ Burɛbe'ti lɛ'je Jeju Kirisiti‡. ⁴ Tado ji gɛr kadi Luwɛ mbɛti'se, in ngannkon'je'gi ki ndigi'se. ⁵ Toki rɔta'ti, Poyta ki maji ki j'ilɛmbɔr'ɔ dann'se'ti, in me ta ki kel'ti par el, nan in ki tɔgi ki Ndil Luwɛ adi'je ki me ki tɛnyi kati ki uwɛ'je ki ta el. Ingi in gɛri panjiyɛ'je ki ji njiyɛ'n dann'se'ti tado maji lɛ'se kin bɛti. ⁶ Ningɛ ingi, ndaji'je j'in num, Burɛbe num nga, tado taai ta lɛ Luwɛ ki rɔnel ki Ndil'ɛ adi'se, me kon'gi'ti ki ngayn nga§. ⁷ Lo kin'ti, in tɛli nyandaji tado lɛ njekunme'gi ki donangi Maseduwann'ti* ki donangi Akay'ti†. ⁸ Kah ta lɛ Burɛbe bar in rɔ'se'ti, te donangi Maseduwann'ti ki donangi Akay'ti par el, nan poy kun ki uni me'se adi Luwɛ kin sanan ki lo'gi pɛti. Sanan sanan ki j'awi ki ndoo kadi j'elita'a bay taa el. ⁹ De'gi kare kare elita ki dɔ'ti ojido kuwɛ ki uwɛi'je ki rɔ'se'ti, ki tɛl ki in tɛli gidi'se adi kagi yo'gi lɛ'se, ɔ tur kum'se dɔ Luwɛ'ti ki rɔta'ti, ki nje kisi kumngayira ba, kadi rai bɛr li'ɔ kin. ¹⁰ Kadi rai bɛr li'ɔ, nginɛi ngonno' ki un'ɔ taa dann njekoy'gi'ti. Ngonn'ɔ Jeju ki nje taa'je ta wongi'ti ki a re.

* **1:1** 1.1 KNK 15.22, 16.1 † **1:1** 1.1 KNK 17.1-9; 1Te 2.1-2 ‡ **1:3** 1.3 1Ko 13.13 § **1:6** 1.6
KNK 17.5-9 * **1:7** 1.7 2Ko 1.16 † **1:7** 1.7 2Ko 1.1

2

Kulə ki Pol ra Tesaloniki'ti

¹ Ngannkon'm'gi, inbe'gi in gəri maji kadi in kare ki ndangi ə j'awi'n ro'se'ti el. ² Taa in gəri maji bay to kadi kete non kaw'je ki ro'se'ti, de'gi adi'je kon ge taji'je ge Pilipi'ti, nan be kaa Luwə adi'je togi adi j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə me ro'gi'ti ki ngayn*. ³ Toki rəta'ti, ta lə Luwə ki j'isi j'ilə'se mbər'ə, ngirə in do nya ki go'ti el'ti el num, in do row nyara'ti ki ar njay el'ti el num, taa ji sangi row kadi ji to de madi pe pe el num to. ⁴ Ningə in Luwə ə oo'je kadi j'asi, ə ulə kiləmbər Poyta ki maji ji'je'ti kadi j'ilə mbər'ə. Nga ningə, j'ilə mbər'ə kilə ki kadi ji nəl'n de el, nan kadi nəl Luwə ki nje k'oo ngarme de maji maji. ⁵ Inbe'gi in gəri maji kadi ndo kare j'eli'se ta ki ji to'n'se pe pe el jagi, ke ji to'se ki ta'gi kadi j'ingəi'n nya madi ji'se'ti el num to. Lo kin'ti, Luwə asi kadi mannaji lə'je. ⁶ Ji sangi kadi de piti'je el. Ji sangi piti lə'se el num, ji sangi piti lə de'gi madi ki rangi el num to. ⁷ Ningə ki rəta'ti, k'in'je njekawkulə'gi lə Kirisiti kin, asi kadi j'a j'ində'n togi do'se'ti, nan loki j'in dann'se'ti, ji təl ji sol lom lom. Ji ra ro'je kon ngann'gi'ti ki sii indəi kum'de go ngann'de'gi'ti be. ⁸ Ji ndigi'se ndigi ki j'isi'n do nja'je'ti kadi j'adi'se Poyta ki maji lə Luwə par el, nan j'isi'n do nja'je'ti kadi j'un ro'je inbe j'adi'se. Ingi, in təli nya ki gat'a in ngayn ki rəta'ti.

⁹ M'gər kadi ngannkon'gi, me'se a olo do kon'ti ki j'ingəi me kulə ki ra'ti ki do k'or rəgi'ti lə'je. Ji ra kulə kondə ge kada ge kadi ji təl nya k'oy do de madi'ti dann'se'ti el. Ji ra be ə j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə. ¹⁰ Asi kadi in manyinaji lə'je, taa Luwə kaa asi kadi mannaji lə'je to toki, panjiyə'je ki ro'se ingi ki uni me'se adi Kirisiti, in panjiyə ki ar njay, in panjiyə ki dana, ki kanji ta madi do'ti. ¹¹ In gəri toki ndoki, kare kare pəti, ji ra'se toki baw ngann'gi a ra'n ki ngann'ne'gi be. ¹² Ndoki j'ulə dingəm me'se'ti, j'adi'se togi, taa ji dəji'se ki nja nan'ti nan'ti kadi panjiyə'se in panjiyə ki toji kadi in de'gi lə Luwə. Luwə ki bar'se kadi indəi ro'se nan'ti sə'ne do Konbē'ti ki do tobar'ti lə'ne.

Kunme ki kon lə de'gi ki Tesaloniki'ti

¹³ Ginn nya ki j'isi ji ra'n oyo Luwə ki ndo'gi ndo'gi ə to kin: loki j'ilə'se mbər Poyta ki maji lə Luwə ə osi mbi'se'ti, taai ta kin to ta lə de par kare el, nan taai'ə toki in ta lə Luwə toki rəta'ti. Ningə ta kin isi ra kulə me'se'ti ingi ki uni me'se adi Kirisiti. ¹⁴ Ngannkon'm'gi, ingi uni do nja *Njekawnan'gi lə Luwə, me to Kirisiti Jeju'ti, ki sii Jude'ti. Ingi kaa ingəi kon ji ngannkon'se'gi'ti ki bəkoji'se'ti, ko kon ki ingi ingəi ji Juwipi'gi'ti†. ¹⁵ *Juwipi'gi ki tōli Burəbe Jeju ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, taa j'in k adi'je kon to. Kulə ra'de nəl Luwə el, in njeban'gi lə de'gi pəti‡. ¹⁶ Ogi'je kadi j'ilə mbər Poyta ki maji de'gi ki in Juwipi'gi el, kadi ingəi kaji. Rai be tōli ta majel'gi lə'de ki rai ki dokagilo'gi pəti pəti. Nan ta tōl ta'a'ti, wongi lə Luwə osi do'de'ti.

Pol ndigi kadi n'təl n'aw Tesaloniki'ti bay

¹⁷ Ngannkon'm'gi, ki ojido'je, j'inyəi'se dokagilo ki nden be, ningə j'in sanyi sese, kum'je ə oo nan el, nan me'je in nan'ti. Ji sangi ki ro tinyi'je kadi ji təl j'oo'se, tado j'aw ki bo'ə ngayn. ¹⁸ In tado kin ə, ji sangi kadi j'aw ro'se'ti, ningə m'in Pol inbe ki do'm, m'sangi row nja ngayn, nan *Satan ilə kagi non'je'ti. ¹⁹ Nya ki in nyakindəmedəti lə'je, nya rənel lə'je,

* 2:2 2.2 KNK 16.19-24, 17.1-9 † 2:14 2.14 KNK 17.5-6 ‡ 2:15 2.15 KNK 9.23-29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

jogi kosigon ki j'a j'ində'n gu'je non Burəbe Jeju'ti ndo re'ə'ti, in ingi kin.
 20 Toki rota'ti, ingi in nya tobar lə'je ki nya ronel lə'je.

3

Timote aw kulə Tesaloniki'ti

1 J'asi kadi j'ore me'je, ji nginə biti el, adi j'un ndu'je kadi j'isi ki kar'je ba Atenn'ti*, 2 ə j'ulə ki ngonnnkon'je Timote, ki in madi kulə'je me kulə'ti lə Luwə, oji'n do kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, kadi adi'se togi ə ulə dingəm me'se'ti me kunme'ti lə'se. 3 In be kadi de madi dann'se'ti inyə rə'ne adi kon ki ngə'sine isi ingəi kin dum do'a el. Tado inbe'gi in gəri maji kadi in nya ki sow do'je kadi a ra'je. 4 Də'kagilo ki j'in sese bay, j'eli'se kete j'ene de'gi a indəi kum'je ndoo, ningə in nya kakın ə isi ra nya kin, adi in gəri maji. 5 In tado kin ə, toki ka ki m'asi kadi m'ore me'm, m'nginə biti el, m'ulə Timote ki rə'se'ti kadi dəji ta do kunme'ti lə'se oo. M'bol kadi Su, njenan de'gi, nan'se adi kulə lə'je təl nya ki kare rə'je'ti.

6 Ningə ki ngə'sine kin, Timote təl rə'se'ti re te rə'je'ti ne', ə adi'je poyta ki maji ngayn ojido kunme lə'se ki ndiginan ki to dann'se'ti. Timote el'je toki me'se to do'je'ti maji ngayn ki ndo'gi pəti, taa el'je bay kadi in ndigi ngayn kadi oyi'je toki j'in kaa j'isi sangi ngayn kadi j'oo'n'se kakın be to.

7 Lo kin'ti ngannkon'gi, me ndigə'ə'gi'ti, ki me kon'gi'ti lə'je pəti, j'ingə togi ki rə'se'ti ojido kunme lə'se. 8 Ki ngə'sine kin, ji təl j'ingə togi kisi kumngayira, tado uwəi togi'se ba me kində rə nan'ti ki Burəbe. 9 Ji gər nya inbe ki kadi ji ra taa kadi ji ra'n oyo Luwə ngayn oji'n do'se, ojido ronel ki adi j'ingə takum Luwə'ti kin el. 10 Kondo ki kada, j'isi ji dəji Luwə ki rə tinyi'je kadi adi'je tarow adi ji təl j'oo'se, ə kadi ji təl'n ta nya ki du'se me kunme'ti lə'se to.

11 Kadi Luwə ki Baw'je, ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tei tarow ki kaw rə'se'ti adi'je. 12 Ningə kadi Burəbe ra adi ndiginan ki to dann'se'ti, ki isi ndigi de'gi pəti kin aw ki kete kete, to to ndigi ki j'in j'isi ji ndigi'se kin be. 13 Taa kadi adi me'se bol el, kadi ndo ki Burəbe Jeju a re ki malayka'gi lə'ne ə, kadi ari njay, ta goto do'se'ti non'a'ti in Luwə ki Baw'je.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

1 Ngannkon'gi, do ndəgi ta'gi'ti, ji ndo'se panjiyə ki kadi njiyəi kadi nəl Luwə, ningə in panjiyə kakın to ə isi njiyəi, nan ji təl ji dəji'se bay, taa j'ulə dingəm me'se'ti me kində rə nan'ti ki Burəbe Jeju, kadi rai adi maji ki do mad'a'ti bay. 2 Ingi, in gəri ndu ki in rə Burəbe Jeju'ti ki j'adi'se kin maji. 3 Nya ki Luwə ndigi rə'se'ti, in ta kadi ari rə'se njay, ogi rə'se sangi nan kaya'ti. 4 Kadi de ki ra dann'se'ti, gər lo taa dene ki gorow ki ar njay, ki adi kosigon, 5 ki kanji kadi nyənn darə aw si'ə adi ra toki de'gi ki gəri Luwə el isi rai kin be. 6 Ki ojido lo kin, kadi de madi ra majel ki ngonnnkon'ne eke kadi əd'ə el, tado de'gi ki njera nya ki be kin, ban'a a uwə'de ki rə Luwə'ti, adi j'el'se kete, ə ji təl j'el bay nga. 7 Tado Luwə bar'je kadi j'ar njay, um bar'je kadi ji sangi nan kaya'ti el. 8 In be ə, de ki osi nyando kin ngə'əngi, in de ə o'sə'ə ngə'əngi el, nan in Luwə ə o'sə'ə ngə'əngi. Luwə inbe ki nje kadi'se Ndil'ne kin.

9 Ki ojido ndigi ki kadi ngannkon nan'gi ndiginan, awi ki ndo kadi ji ndang'i makitu do'ti j'adi'se el, tado inbe'gi, Luwə oji'se row ndiginan

* 3:1 3.1 KNK 17.15-16 † 3:6 3.6 KNK 18.5

dann'se'ti yo ki ne adi in gəri. ¹⁰ Ningə in ka tɔ ə isi oji ki rɔ ngannkon'je'gi'ti pəti ki dɔnangi Maseduwann'ti ki ta'a ba kin*, nan ngannkon'm'gi, j'ulə dingəm me'se'ti kadi rai adi maji ki dɔ mad'a'ti bay. ¹¹ Kadi nya ki uwə me'se ngayn, in kisi ki nan ki lapiya, kadi de ki ra dann'se'ti ore kum'ne dɔ kulə'gi'ti lə'ne, ningə kadi rai kulə ki ji'se inbe'gi ə ingəi nya toki j'ilə'n ndu'je j'adi'se. ¹² Lo kin'ti, de'gi ki in njekunme'gi el, a piti'se me kulə ra'se'ti, ningə a awi ki ndoo nya madi ki to rɔ'se ji de madi'ti el tɔ.

Njekoy'gi ki nje kisi kumngayira ndo təl Burəbe'ti

¹³ Ngannkon'gi, ji ndigi kadi sii day dɔ ta'ti ki dɔ njekoy'gi'ti el. Kadi sii day el, ndingəi rɔ'se to ndəgi de'gi ki awi ki nya kindəmedoti el kin el. ¹⁴ Toki ka ki j'un me'je j'adi Jeju ki oy, ə ində taa lo koy'ti kakin ə, j'un me'je kadi nje ki oyi nan'ti ki Jeju, Luwə a un'de lo koy'ti ki nan'ti ki Jeju. ¹⁵ Ningə ta ki kadi j'eli'se ə to kin, in ta lə Burəbe. J'in ki j'a j'isi kumngayira ba ndo təl Burəbe'ti, j'a j'aw dɔran'ti non nje ki oyi'ti el. ¹⁶ Tado Burəbe inbe a ində mbər loki ndu njekundo malayka'gi, ki ndu tow lə Luwə a bar ə, Burəbe inbe a ində dɔran'ti re, ningə de'gi ki uni me'de me tɔ Kirisiti ki oyi, a indəi taa lo koy'ti kete, ¹⁷ nga ningə go'ti, j'ingi ki j'isi ki dɔ'je taa bay, Luwə a oy'je nan'ti se'de me kilndi'ti, kadi j'ingə Burəbe ngaw dann ran'ti. Lo kin'ti, j'a j'isi nan'ti ki Burəbe ki ndo'gi ndo'gi†. ¹⁸ Maji kadi uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge ki ta'gi kin.

5

Kisi dɔ nja'ti nginə ndo təl Burəbe

¹ Ngannkon'gi, ki ojido dokadi ki dɔkagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitu dɔ'ti j'adi'se el. ² Inbe'gi in gəri maji ngayn kadi ndo lə Burəbe a re to njebogɔ ki a re bogi kondɔ'ti kin be. ³ Loko de'gi a eli eyina nan: «Lapiya to nga, j'isi maji nga!» kin ningə, in ə tuji a te uwə'de nanga bus, toki to ndo a ra'n dene ki nje sə'm kin be. Ningə de ki a te anyi ta nya'ti kin goto. ⁴ Nan in ngannkon'm'gi, sii me lo ki diw'ti ə kadi to nya kin a uwə'se nanga bus to njebogɔ be el. ⁵ Tado pəti, in ngann'gi ki me kunji'ti, ngann'gi ki lo ki kad'a. J'in de'gi lə lo ki kondɔ el num, j'in de'gi lə lo ki diw el num. ⁶ Ə adi ji toi bi to ndəgi de'gi be el, adi j'isi dɔ nja'je'ti, j'adi kum'je ar. ⁷ Nje to bi'gi, toi bi kondɔ, ə nje kanyi yiwi'gi, yiwi ra'de kondɔ tɔ. ⁸ Nan j'ingi ki j'in de'gi lə lo ki kad'a, maji kadi j'in nje kum kar'gi. Adi j'uləi kunme ki ndiginan to bar handi be gu'je'ti, ə kindəmedo kaji'ti to jɔgi taa nya dɔ'je'ti be. ⁹ Tado Luwə bar'je kadi wongi li'ə ində'je el, nan kadi j'ingəi kaji ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹⁰ Kirisiti ki oy tado lə'je, kadi re j'isi kumngayira, eke j'oy kaa, ji təl j'ində be nan'ti si'ə. ¹¹ In tado kin ə, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ge, rai ki nan ki yo ge ki ne ge kadi tɔgi me kunme'ti lə'se, toki isi rai kete nga kin be.

Ta kɔji ki dɔboy'ti ki kuwəji nan

¹² Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi oyi tor de'gi ki isi rai kulə dann'se'ti, adi in nje ki isi indəi kum'de go'se'ti kigo ndu Burəbe'ti, isi ndəji'se kin. ¹³ Maji kadi tɔji'de ge ki gei ta lə'de ki taga wangi, ki ndiginan adi'de gəri, tado kulə ki isi rai. Maji kadi sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.

* **4:10** 4.10 2Ko 1.16 † **4:17** 4.17 1Ko 15.51-52

¹⁴ Ngannkon'gi, ji daji'se kadi ndaji de'gi ki sii njiyaei ngalala, ulae dingem me nje ki me'de tuji'ti, osi ginn nje ki tugi'de goto, e sii do'ti ki de'gi pæti.

¹⁵ Kadi oyi maji, kadi de madi ugæ kiræ majel ki mad'a ra si'æ ki majel el, nan kadi adi kum'se in go maji ki ra'ti ki ndo'gi pæti. Rai maji ki nan dann'se'ti inbe'gi num, ki ro de'gi'ti pæti num.

¹⁶ Adi ro'se næl'se ki ndo'gi pæti, ¹⁷ elita ki Luwæ ki kanji k'inyæ taa, ¹⁸ rai' oyo Luwæ me nya'gi'ti pæti. In kin e in nya ki Luwæ ndigi ro'se'ti, ingi ki indæi ro'se nan'ti me to Jeju Kirisiti.

¹⁹ Ningæ maji kadi, Ndil Luwæ ki isi me'se'ti kin, ægi'æ el, kadi ær'se tarow, ²⁰ taa ta ki de'gi ki njekeltakita Luwæ'ti eli kaa, kadi kidi el to. ²¹ Nan kadi indæi manji nya'gi pæti, ningæ uni ki maji dann'ti. ²² ægi ro'se ra majel'gi ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwæ inbe ki nje kadi de'gi lapiya, ær'se ki ta'a ba, indæ'se ta dangi tado li'æ. Ningæ kadi ngem ndil'se, ki ro'se, ki daro'se, kadi ndo tæl Buræbe Jeju Kirisiti'ti e, in ki ta madi do'se'ti el. ²⁴ Luwæ ki bar'se in njera nya ki low'æ'ti, adi inbe bay e a ra nya'gi kin.

²⁵ Ngannkon'gi, elita ki Luwæ tado læ'je. ²⁶ Uwæi ji ngannkon'je'gi pæti ki kuwæ nan ro'ti rututu.

²⁷ M'daji'se me to Buræbe Jeju Kirisiti'ti, kadi tudæi makitu kin mbi ngannkon'je'gi'ti pæti.

²⁸ Ningæ kadi memaji læ Buræbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pæti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi Ta do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin asi nanyi'gi bann wa ba be go nje ki kete'ti. Takasinan el ki ojido tɔl Burəbe tulə njekunme'gi ki Tesaloniki nan'ti bay. Njekunme'gi kin isi nginai tɔl Burəbe kagilo kisikidɔtaa lə'de; Ki madi'gi eli eyina Burəbe re ə binəm nga. Pol toji toki kete ta kadi Burəbe a re, «nje mendul» ki isi tanrɔ Luwə, ki el toki n'inbe ə n'in Luwə, a te bus ə binəm ta. A ra adi tanrɔ Luwə rosi donangi. Be ə maji kadi njekunme'gi uwəi togi'de ba, rai kulə lə'de kum'de in kete um inyoi ta ra maji el (3.12-13).

Kon ta'gi ki me'ti: Takigangi ki doboy'ti lə njeramajel'gi 1. Tɔl Burəbe 2. Bar nan ki lo kelta'ti ki Luwə kum ki kete ki ki lo kulə'ti tɔ 3.1-15. Majikur 3.16-18.

Kuwəji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ki Timote, ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki Baw'je, ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti*. ² Kadi memaji ki lapiya lə Luwə ki Baw'je ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Takigangi ki a re ndo tɔl Jeju'ti

³ Ngannkon'gi, maji kadi ji ra oyo Luwə ki dokagilo'gi pəti tado lə'se. Ningə in gorow'ə'ti kadi ji ra be tado kunme lə'se aw kete ki togi'ne ngayn, taa ingi pəti, ndiginan ki dann'se'ti kaa in ki do mad'a'ti do mad'a'ti tɔ.

⁴ Ningə in tado kin ə, j'un'se j'isi j'ində'n gu'je ki rɔ Njekawnan'gi'ti lə Luwə, tado kuwətohiba ki kunme lə'se me kindəkumndoo'ti ki me kon'ti ki te do'se'ti.

⁵ Kon'gi kin toji kadi Luwə in njegangi ta ki dana, ningə a toji kadi in de'gi ki asi ta kadi oyi Konbe lə Luwə ki isi ingai kon'a kin tɔ. ⁶ Toki rɔta'ti, Luwə in de ki dana, adi a adi kon de'gi ki nje kadi'se kon tɔ, ⁷ ningə ingi ki adi'se kon, a ingai lo kɔrkon se'je, loki Burəbe Jeju a te dɔran'ti bus to re ki malayka'gi lə'ne ki nje togi. ⁸ A re me por'ti ki on bilim bilim kadi adi kon de'gi ki gəri Luwə el, ki de'gi ki nje mbəti Poyta ki maji li'ə, in Burəbe lə'je Jeju. ⁹ Kon ki a ingə'de, in tuji ki biti ki non'ti. A in sanyi ngayn takum Burəbe'ti, ki gidi togi'ti li'ə, ¹⁰ loki a re ndo'a'ti kin kadi de'gi li'ə uləi toji do'a'ti, kadi de'gi pəti ki a uni me'de adi'ə piti'ə. Nga ningə, ingi kaa a in dann'de'ti non tɔ, tado ingi taai mannaji ki ji man dann'se'ti.

¹¹ In tado kin ə, ji isi j'elta ki Luwə ki ndo'gi pəti tado lə'se, kadi Luwə oo'se to de'gi ki asi ta kulə ki bar'se tado'a. Kadi Luwə ra sese ki togi'ne kadi ndigi ra maji ki to me'se'ti kin toltə'ne maji ə kadi kunme lə'se isi kumngayira ba tɔ. ¹² Lo kin'ti, a uləi toji do Burəbe Jeju'ti, ningə in a ulə toji do'se'ti tɔ, kigo memaji'ti lə Luwə lə'je ki, Burəbe Jeju Kirisiti.

2

Nya ki a ra nya kete non re Burəbe'ti

* 1:1 1.1 1Te 1.1

¹ Ngannkon'gi, ki ojido re læ Buræbe Jeju Kirisiti, ki do'je ki a oši nan ro'a'ti, nya ki ji dæji'se æ to kin: ² loki de madi a el'se ta ene in ta ki in ro Luwæ'ti, eke a el'se ene in ta eke makitu ki in ro'je'ti ene: ndo læ Buræbe re nga æ, adi ta kin yæti do'se el num, adi ra'se boel el num. ³ Adi de madi ædi'se ki gorow madi el. Maji kadi tanro Luwæ, ki in tanro ki doboy'ti kin do'a te, ta de ki njeban læ Luwæ ki in de ki tuji sow do'a kin ka, do'a te taga bay to ta ndo kin a re. ⁴ De ki nje tanro kin a indæ kadi ro ki nya'gi pæti ki to Luwæ bar do'ti, eke nya ki de'gi isi oši mækæsi'de nanga non'a'ti. De kin a aw biti kadi isi me Kæy'ti læ Luwæ, a ene n'inbe æ n'in Luwæ. ⁵ M'gær kadi me'se a olo do'ti toki ndoki m'in'n sese nan'ti bay kin, m'el'se ta kin. ⁶ Nga ningæ, ki ngæsine kin, in gæri nya ki uwæ de ki nje tanro Luwæ kakin nanga kadi to dokagilo'æ bay taa a te ki do'ne taga. ⁷ Tado togi ki majel ki nje tanro Luwæ isi ra kulæ ne, nan nanyi kadi de ki uwæ nje tanro kin nanga inyæ row ad'a bay taa, ⁸ nje tanro a te ki do'ne taga. Ningæ lo kiyæ'ti kin, Buræbe Jeju a to kon ki ta ne'ti tuji'n'æ kɔ, a tæl'æ nya ki kɔ kare'ti ki togi ki a re'n. ⁹ Ki ojido nje tanro Luwæ, in a re ki togi læ *Satan, a te ki togi'gi ki dangi dangi, a ra nyakoji'gi, ki nya mboli'gi ki ngom. ¹⁰ A ra nya'gi ki gorow'æ'ti el ki dangi dangi tado kædi'n kum de'gi ki kadi a awi tuji'ti. De'gi ki kadi awi tuji'ti tado mbeti ta nya ki røta'ti, mbeti ndigi nya ki røta'ti ki kadi aji'de. ¹¹ In tado kin æ, Luwæ ulæ ki togi ki kadi ur se'de mu, kadi uni me'de adi nyara ki ngom. ¹² Lo kin'ti, takigangi a oši do de'gi'ti pæti ki uni me'de do ta ki røta'ti, æ oyi maji ro'de me nyara ki dana el'ti yo kin.

Kuwætogiba me kunme'ti

¹³ Ngannkon'gi njendigi læ Buræbe, ki ojido'je, maji kadi ji nanyi ki lo ra oyo Luwæ'ti tado læ'se, tado Luwæ mbæti'se lo kulæ ngiræ'ti nu kadi ingæi kaji ki row læ Ndil ki nje kør majel kɔ num, ki row læ kunme kadi ta ki røta'ti num. ¹⁴ In tado nya kin æ Luwæ bari'n'se ki row læ Poyta ki maji ki j'ilæ'se mbær'æ, kadi ingæi kɔsigon læ Buræbe læ'je Jeju Kirisiti. ¹⁵ In be æ, ngannkon'gi, maji kadi rai do nja'se'ti, æ kadi uwæi nyando ki ji ndo'se ki ta'gi eke ki makitu ki ji ndangi j'adi'se kin do'se'ti maji. ¹⁶ Maji kadi Buræbe læ'je Jeju Kirisiti inbe ki Luwæ ki Baw'je, ki ndigi'je æ adi'je mesol ki kindømedoti ki maji ki gorow memaji li'æ kin, ¹⁷ sol me'se æ kadi adi'se togi kadi rai maji me nya gi'ti pæti ki isi rai ki me ta'gi'ti pæti ki isi eli.

3

Elita ki Luwæ tado læ'je

¹ Ngannkon'gi, ki kadi m'tol'n do ta, elita ki Luwæ tado læ'je, kadi ta læ Buræbe sanan aw kalangi kalangi ki lo'gi, æ kadi ingæ kɔsigon toki ingæn ro'se'ti kin be to. ² Elita ki Luwæ bay kadi taa'je ilæ'je ta ji de'gi'ti ki nje do majel ki nje mendul kin to, tado in de'gi pæti æ awi ki kunne, el. ³ Ningæ Buræbe in de ki nje ra nya ki low'æ'ti, adi a adi'se togi num, a ngøm Su do'se'ti num. ⁴ J'in ji ta me'se, me to Buræbe'ti kadi isi rai nya ki j'ilæn ndu'je j'adi'se kadi rai, ningæ sii ta'ti isi rai ki kete bay. ⁵ Maji kadi Buræbe adi me'se in ki do ndigi Luwæ'ti num ki do kuwætogiba'ti læ Kirisiti num to.

Maji kadi de ki ra ra kulæ

⁶ Ngannkon'gi, j'ilæ ndu'je j'adi'se me to Buræbe Jeju Kirisiti'ti kadi oši ro'se ngerængi kɔ kadi ngannkon'je'gi'ti pæti ki isi njiyæi galala, tæli ro'de go nyando'ti ki ji ndo'se kin el. ⁷ Ingi in gæri row ki kadi ndaji'je maji. Ji

njiyə dann'se'ti galala to nje daw'gi el. ⁸ De madi ki ji dəj'ə kadi adi'je nyakuso'gi goto. Kondo ki kada, ji ra kulə me kon'ti ki me kər rəgi'ti, kadi j'in nya ki ɔy dɔ'de madi'ti el. ⁹ Toki rəta'ti, in nya ki maji kadi j'ingə rɔ'se'ti inbe, um sɔw wa sɔw dɔ'je el, el. Nan ji ra be kadi j'in nya ndaji ki rɔ'se'ti. ¹⁰ Ji gər kadi loki j'in dann'se'ti, j'adi'se ndu kin j'ene re de madi ge ra kulə el ə, kadi sɔ nya el tɔ. ¹¹ Nga ningə j'oo kadi de'gi madi dann'se'ti isi njiyəi galala, mbeti ra kulə, ə rai ta kində rɔ'de me nya'gi'ti lə madi'de'gi. ¹² Ko degə'gi kin, j'ilə ndu'je j'adi'de, ə j'adi'de ta kəji me tɔ Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi tinyi rɔ'de kati, rai kulə toki de'gi isi rai, kadi ingəi nyakuso me'ti, sɔi. ¹³ Ningə ki ɔji dɔ'se, ngannkon'gi, kadi ɔri el ta ramaji'ti. ¹⁴ Re de madi mbəti təl rɔ'ne go ndu'gi'ti ki j'adi'se kin ningə, maji kadi oyi de'ə kin maji, ə kadi de madi te kad'a'ti el, adi rɔ'a sɔl'ɔ. ¹⁵ Nga ningə kadi oyi'ə to njeban lə'se el, nan kadi ndəji'ə to ngonnkon'se.

Ta'gi, ki dɔboy'ti

¹⁶ M'dəji kadi Burəbe ki nje lapiya, inbe adi'se lapiya ki dəkagilo'gi pəti, me nya'gi'ti pəti. Kadi Burəbe in nan'ti sese pəti. ¹⁷ Ta kuwə ji nan kin, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ki ji'm. In be ə m'nji m'ində'n ji'm ginn makitu'gi'ti lə'm pəti; in nya ndangi lə'm m'inbe. ¹⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti. Ta goto nga.

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote

Makitu'gi ki joo ki Pol ndangi adi Timote eke nje ki kare ki adi Titi in makitu'gi ki Pol ulə'n sɔw dɔ'de inbɛ'gi ki joo kin um njekawnan'gi el. Makitu'gi ki mutə kin eli ta'gi ki ojido nya'gi ki maji kadi njekornon njekawnan'gi rai dann njekawnan'gi'ti. Ginn'ə kin ə ɓari makitu'gi kin eyina «makitu'gi lə njekul njekawnan'gi» adi in makitu'gi ki ndangi kadi njekul njekawnan'gi.

Me makitu'ti kin Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tɔgi'ne ba me kunne'ti ə oro rɔ'ne nan'ti ki njendo de'gi nya ki ngom ki isi tuləi njekawnan'gi nan'ti kin el. Maji kadi oo go rɔ'ne maji adi de'gi ki ta goto dɔ'de'ti ki asi rai kulə ə mbəti'de to njekornon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi, ningə kadi dene'gi ki de'gi manyinaji dɔ'de'ti maji, rai se'de me kulə'ti. Təl ɔji ta Timote kadi gəri'n toki bann ə a ra'n kulə ki ojido'a ta k'in ə njekuləɓər lə Kirisiti.

Kon ta'gi ki me'ti; Kandi me ta'ti 1.1-2. Ndəjinan ojido njendo de'gi nya ki ngom 1.3-20. Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə ki re non Luwə'ti 2. Ta ki ɔjido njekornon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi 3. Mbərkində'gi kadi Timote 4. Ta ki ɔjido dene'gi ki njengawkoy ki ngatɔgi'gi 5. Sangi go nyakingə ki rɔta'ti 6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ki Njekaji'je kigo ndu'ti lə Jeju Kirisiti ki in nya kindəmedɔti lə'je. ² M'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i in Timote* ki in ngonn'm ki rɔta'ti, ki gorow kunne ki un adi Jeju Kirisiti. M'uwə ji'i, ningə kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burebe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Ta dɔ nyando'ti ki ngom

³ Toki ndəki m'ilə'n ndu'm m'ad'i, loki m'un tarow ki donangi Maseduwann'ti†, isi bebo Epeji'ti non‡. Isi'ti non kadi ndɔr mbi de'gi madi ki njendo de'gi nya ki ngom, kadi inyəi ta'a. ⁴ Kadi ko de'gi kakin inyəi taa su'gi'ti ki kudə ki kər ginn noji§ ki ginn'ə gangi el, tado lo tolta nya kin pəti in gakanan par. A ra se'je maji dɔ kulə'ti ki Luwə ulə ji'je'ti ne, ki gorow kunne kin el. ⁵ Ndu kin a re ki ndiginan ki ngarme'ti ki ar njay njay, ki me ki maji ki uwə de ki ta el, ki kunne ki rɔta'ti tɔ. ⁶ De'gi madi mbeti gorow ta kɔji ki maji kin ə tɔli nanyinan ta ta ki manji'ti ki nda'a goto. ⁷ Rai rɔ'de njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə, nan toki rɔta'ti, inbɛ'gi kaa gəri me ta ki isi eli el num, taa gəri ginn nyando ki isi ndoi ki tɔgi'de kin el num tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndukun lə Luwə in ndukun ki maji loki de gər lo ra'n kulə ki gorow'ə'ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: In de'gi ki njera nya ki dana ə ndukun re'n tado lə'de el, nan re tado lə nje mendul, ki nje tanrɔ, ki nje mbəti Luwə, ki njeramajel, ki de'gi ki njera nya ki nəl Luwə el, ki nje ki boli nya'gi ki ar njay lə Luwə el, ki njetəl baw'de'gi ki kon'de'gi. *Ndukun

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 2Ko 1.16 ‡ 1:3 1.3 2Ko 1.8 § 1:4 1.4 Lotum 4-5; 9-11

re tado njetol de'gi. ¹⁰ Nje ra kaya'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan, ki nje ndogi de'gi bər'ti, ki nje ngom'gi, ki de'gi ki njetoti ta'gi. Re tado lə de'gi pəti ki njera nya ki ɔsi ta nyando ki rəta'ti lə Luwə. ¹¹ Nyando kin in kigo Poyta'ti ki maji ki Luwə ulə ji'm'ti. In Poyta ki maji ki toji tɔbar lə Luwə ki nje maji.

Memaji lə Luwə tado lə Pol

¹² M'ra oyo Burəbe Jeju Kirisiti ki adi'm tɔgi kadi m'ra'n kulə li'ə. M'ra'a oyo tado k'oo ki oo adi m'in nje ra nya ki low'ə'ti ə ulə kulə kin ji'm'ti. ¹³ M'in ki kete m'in njekelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti, m'in nje kadi kon de'gi li'ə, ki nje taj'a. Nan Luwə, oo kumtondoo lə'm, tado m'ra nya kin pəti kigo gər'ə'ti el, me kunme'ti el*. ¹⁴ Burəbe lə'je, kigo memaji'ti li'ə ki to mbar mbar tado lə'm adi'm kunme ki ndiginan ki gorow kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti. ¹⁵ Ta kin in ta ki rəta'ti ki maji kadi de'gi pəti taai ki me ki kareba: Jeju Kirisiti re dɔnangi'ti tado kaji njeramajel'gi. Njeramajel'gi kin, m'in majel lə'm utə'de pəti. ¹⁶ Nan Luwə oo kumtondoo lə'm. Ra be kadi Jeju Kirisiti toji kisidoti li'ə sə'm, m'in ki majel lə'm utə'de'gi pəti. Tado kadi in nya ndaji lə de'gi ki a uni me'de adi'ə kadi ingəi kaji ki to biti ki non'ti.

¹⁷ Kadi toji ki tɔbar in lə Ngar ki nje kisi ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi, Ki njekoy el, Ki dum k'oo ki kum, Ki in kar'ne ba in Luwə. Amen.†

Pol ulə dingəm me Timote'ti

¹⁸ Ngonn'm Timote, ndu ki m'ad'i ə to kin: Kigo ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli dɔ'i'ti kete, m'ndigi kadi uwə ta'gi kin sə'm, rɔ'n rɔ ki maji. ¹⁹ Rɔ rɔ ki maji, ki me ki maji ki uwə de ki ta el. De'gi madi mbeti kadi me'de uwə'de ki ta, adi kunme lə'de tuji. ²⁰ Dann de'gi'ti kin, Imene ingi ki Alegijandir in'ti non. M'ulə Imene‡ ingi ki Alegijandir§ ji Satan'ti, kadi ndoi kelta ki mal dɔ Luwə'ti gogi el nga.

2

Nyando ki dɔ kelta'ti ki Luwə

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, m'dəji kadi de'gi dəji nya Luwə, kadi eli si'ə ta, kadi kɔyi'ə nya, kadi rai'ə oyo tado de'gi pəti. ² Maji kadi elita ki Luwə tado ngar'gi, ki nje konbe'gi pəti, kadi j'isi maji jəge me be'ti, me dɔnan'ti ki Luwə, ki buki nan'ti. ³ In kin ə in nya ki maji ki nəl Luwə lə'je ki Njekaji'je. ⁴ Tado Luwə lə'je ge kadi de'gi pəti ingəi kaji ə tei me gər ta'ti ki rəta'ti. ⁵ Toki rəta'ti Luwə in kareba, taa Nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə in kareba tɔ. In de, in Jeju Kirisiti. ⁶ In ki re adi rɔ'ne kɔy'ti kadi ugə'n dɔ de'gi pəti. In kin ə in mannaji ki Jeju man dɔkagilo'ti ki Luwə oji. ⁷ In ki tado kin ə, Luwə ində'm nje kiləmbər taki njekawkulə. Ta ki m'el kin in ta ki rəta'ti um in ta ngom el. Luwə ində'm kadi m'in njendo ta ki ojidɔ kunme ki ta ki rəta'ti ginn de'gi ki dangi dangi ki in *Juwipi'gi el.

Ta ki ojido dingəm'gi ki dene'gi me kəykanan'ti

* **1:13** 1.13 KNK 8.3, 9.4-5 † **1:17** 1.17 Amen in ta Ebirə ki kɔr me'ə nan in rəta'ti, kadi in be.

‡ **1:20** 1.20 2Ti 2.17 § **1:20** 1.20 2Ti 4.14

⁸ In be ə, m'ndigi kadi dingəm'gi elita ki Luwə ki lo'gi pəti ki ji ki kəy taa* ki me ki ar njay ki wongi goto'ti, ki gaki goto'ti.

⁹ Be tə ə, maji kadi dene'gi kaa ku kə'de in kigo row'ti ki dana, ki ndojita el, kadi to low'ə'ti. Ningə kadi parei rə'de ki kuwə bisə də'de nəm nəm ki ər ki gat'a in ngayn, mədi ki gat'a in ngayn, ki ku ki gat'a in ngayn el.

¹⁰ Nan kadi uləi kulə ra'gi ki maji ki toji maji kadi dene'gi ki eyina n'in njera kuləbər lə Luwə yo taa. ¹¹ Dəkagilo nyando'ti me kəykawnan'ti, maji kadi dene isi keke oo də nyando um elta el, ki kulə də ginn təgi'ti.

¹² Bay taa, madi tarow dene kadi ndo nya de ki dingəm el num, kadi aw ki təgi də'a'ti el num, nan kadi isi keke um elta el. ¹³ Tado Adam ə Luwə ra'a kete bay ta ra Ebi.

¹⁴ In Adam ə Su əd'ə el, nan in dene ə əd'ə adi aldo ndu Luwə†. ¹⁵ Be kaa, dene a aji ki gorow lə ngonn ki koji, toki re uwə təgi'ne ba me kunme'ti, me ndiginan'ti, ki me kar njay'ti, ki hal ki aldo maji el.

3

Njekornon njekawnan'gi

¹ Ta ki m'aw to m'el kam in ta ki rəta'ti: Re de madi sangi kadi n'in njekornon njekawnan'gi ningə, in kulə ki maji ə ndigi ra. ² Ningə maji kadi de ki njekornon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi də'ne'ti, in ngaw dene ki kareba, in de ki njekuwə rə'ne ginn təgi'ne'ti, in de ki njegosita, in njera nya ki gorow'ə'ti, in de ki njera mbah, taa maji kadi in de ki asi ndo nya de'gi tə.

³ Maji kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el num, in de ki njetonrə el num, nan in de ki sol lom lom, de ki nje ge kol el. Taa kadi in njera ta nar el tə. ⁴ Maji kadi in de ki asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne, ningə kadi ra adi ngann'a'gi in nje təl rə'de go ta'ti, ki njebukinan'ti.

⁵ Tado re de asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne el ə, ra bann ə a ində kum'ne maji go njekawnan'gi'ti lə Luwə wa? ⁶ Maji kadi in njekunme ki sigi el, nan to kojirə aw si'ə adi osi me takigangi'ti toki Su osi'n me'ti be.

⁷ Maji kadi de'gi ki njekunme'gi el kaa, elita ki maji də'a'ti, kadi təl nya kidi el, taa kadi osi me kuləkikiyə'ti lə Su el tə.

Nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi

⁸ *Nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in de'gi ki njera nya ki rəta'ti, maji kadi in de'gi ki njekelta mindi'de joo el. A in gon kanyi yiwi kandi nju el, ke a in njera ta nyakingə ki gorow'ə'ti el, el tə. ⁹ Maji kadi ngəmi ta lə Luwə ki te ki də'a me kunme'ti kin ki ngarme ki ar njay kanji kuwə de ki ta.

¹⁰ Kete non kulə'ti, maji kadi nanyi'de oyi taa. Go nan koo'ti, re in ki kanji ta madi də'ti ningə, asi kadi in nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kare.

¹¹ Dene'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in njera nya ki asi kadi de'gi buki'de'ti, in nje kel de'gi ta ki majel ndil de'ti el, ta kadi in de'gi ki asi kuwəi rə'de ginn təgi'de'ti tə. A in de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me kulə ra'de'gi'ti pəti.

¹² Maji kadi de'gi nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi in nje dene ki kare, kadi in de'gi ki indəi kum'ne go ngann'de'gi'ti, kigo me kəy'ti lə'de maji. ¹³ Tado nje ki rai kulə kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi maji, ingəi kəsikurə, ta asi kadi elita ki me ki tinyi kati kibo ki ulə ngirə'ne də kun'ti ki, uni me'de me tə Jeju Kirisiti'ti.

* 2:8 2.8 Tekitaga 9.29; 1Ngar'gi 8.22 † 2:14 2.14 Lotum 2.7-22, 3.1-6

Nya ki Luwə te ki dɔ'a

¹⁴ M'ində me'm dɔ'ti kadi me ndo'gi'ti ki ngayn el ne, m'a m'aw m'ingə'i. Nan m'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i, ¹⁵ kadi re nja'm nanyi bay kaa, gəri'n row ra kulə lə'i me Kəy'ti lə Luwə. Adi in njekawnan'gi lə Luwə ki nje kisi kumngayira. Toki kagi ngawdann kəy ingi ki ngirə kəy in tɔgi kəy, be tɔ ə, njekawnan'gi in tɔgi nyando ki rɔta'ti lə Luwə.

¹⁶ Nya ki Luwə te ki dɔ'a adi'je ə j'ində me'je dɔ'ti in nya kibo ngayn ki dum manji,

Nya'gi ki in ki te dɔ'a ojido Jeju Kirisiti ə toi kin:

Oji rɔ'ne to de kigo darɔ'ti,

Ningə, Ndil Luwə bar'a de ki dana,

Malayka'gi oyi'ə,

De'gi iləimbər ki ojido'a dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi,

De'gi uni me'de adi'ə ki lo'gi pəti donangi'ti.

Luwə un'ə aw si'ə dɔran'ti me kosikurə'ti.

4

Ta dɔ njendo de'gi nya ki ngom

¹ Ndil Luwə elta ar njay ene: Dɔkagilo ki dɔboy'ti, de'gi madi a inyəi go kunme lə'de kɔ, kadi dɔyinan ki ndil'gi ki nje kədi de'gi. Taa a dɔyinan ki nyando ki in rɔ ndil'gi'ti ki majel. ² Njendo de'gi nya ki ngom ki njekədikum de'gi ki ta ki ndar ta'de'ti ne, ki me'de uwə de ki ta dɔ majel'ti el, a ədi'de kadi buki'de mu. Njendo de'gi nya ki ngom kakin in de'gi ki me'de ri tonni. ³ Kɔ degə'gi kakin ɔgi kadi de'gi taai nan, taa ɔgi kadi de'gi soi nya'gi madi to. Nan Luwə ində nyakusɔ'gi pəti kadi de'gi ki uni me'de adi'ə, ki gəri ta ki rɔta'ti, soi nya'gi kin ki oyo ki ra. ⁴ Ki rɔta'ti, nya'gi pəti ki Luwə ra'de maji. Nya ki kadi de mbəti goto. K'in ə kadi kusɔ'a in ki oyo ki ra Luwə. ⁵ Tado ta lə Luwə, ki kelta ki Luwə təli nya'gi kin pəti ki kar njay'ti.

⁶ Lɔki re ɔr ginn nya'gi kin ki taga adi ngannkon'i'gi oyi ningə, a in njekuləbər ki maji lə Jeju Kirisiti. A tɔji kadi in de ki ul rɔ'i ki ta'gi ki ojido kunme, ki nyando ki rɔta'ti ki ndolo go'ə maji.

Pol ulə dingəm me Timote'ti

⁷ Maji kadi ɔsi su'gi ki kudə ki kum'ə goto ngərəngi. In su'gi ki ɔsi ta ta lə Luwə. Ində dɔ rɔ'i'ti kadi isi'n me bɔl Luwə'ti. ⁸ K'ində dɔ rɔ'ti tado k'ingə nya me'ti, to ngodi ki kanyi kin maj'a in non, nan k'in ə, in ngayn el. Nya ra kigo bɔl Luwə'ti a ra maji ki de me nya'gi'ti pəti. Tado kunndu in səm'ti, adi in kaji ki donangi'ti ne ki in ki dɔran'ti. ⁹ Ta kin in ta ki rɔta'ti ki maji kadi de'gi taai ki me ki kare. ¹⁰ Rɔ'je ki j'isi j'adi kon, ki rɔ ki j'isi ji rɔi, in tado me'je ki j'ində dɔ Luwə'ti ki nje kisi kumngayira. In ə in Njekaji de'gi pəti ki donangi'ti ne, adi in nje'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

¹¹ In kin ə in nya ki kadi ində mbər'ə adi de'gi ə ndo'de to.

Nyandaji tado njekunme'gi

¹² Adi de madi kidi tado k'in ki in basa el. Nan kadi in nyandaji tado njekunme'gi, me takel'ti, me panjiyɔ'ti, me ndiginan'ti, me kunme'ti, ki me kar njay'ti.

¹³ Biti kadi m'təl'n m're m'ingə'i, m'ndəj'i kadi ində rɔ'i ta tudə Makitu'ti lə Luwə, ta kiləmbər ta'ti, ki ta ndo de'gi ndu Luwə'ti. ¹⁴ Ononyi kadi kidi kadikare ki Luwə adi kigo memaji'ti lə'ne. Adi ki gorow lə de'gi ki njekeltakita'a'ti, ki elita dɔ'i'ti, ki gorow lə ngatɔgi'gi ki njekɔnon

njekawnan'gi, ki indəi jì'de dɔ'i'ti. ¹⁵ Maji kadi ində rɔ'i ta kulə'ti kin ra ki me ki kareba. Ra be kadi de'gi oyi kaw ki kete lə'i to taga takum'de'ti. ¹⁶ M'ndəy'i kadi kum'i ədi dɔ rɔ'i'ti inbe, taa dɔ nyando'ti lə'i num tɔ. Uwə togi ba me'ti. Re ra be ningə, a aji rɔ'i inbe taa a aji de'gi ki nje k'oo dɔ nyando lə'i tɔ.

5

Hal Timote ki rɔ njekawnan'gi'ti

¹ Ononyi kadi ndangi de ki bugə, nan kadi ɔj'ɔ ta ki ndu'i ki sɔl to baw'i ə isi el'ə ta be. Basa'gi kaa, maji kadi in ra'de to ngannkon'i'gi ki me darɔ'ti be tɔ. ² In ra ki dene'gi ki bugəi to kon'i'gi ta nganmandi'gi to konnann'i'gi be tɔ. In ra nya kin pəti ki mərta ki ar njay non'de'ti.

Njengawkoy'gi

³ Maji kadi ində kum'i go njengawkoy'gi'ti ki rɔta'ti ki bukinan'ti, ingi ki de ki njera se'de goto. ⁴ Re njengawkoy aw ki ngann'ne'gi eke ngannkaw'ne'gi non ningə, maji kadi, ngann'a'gi eke ngannkaw'a'gi ndoi nyara kigo row'ti lə Luwə dɔ njekoji'de'gi'ti. Sow dɔ'de kadi oyi go njekoji'de'gi toki njekoji'de'gi oyi go'de kete be tɔ. Tado nyara ki be kin ə nəl Luwə. ⁵ Njengawkoy ki rɔta'ti, in in ki de ki njera si'ə goto, ki isi ki kar'ne ba, ində me'ne dɔ Luwə'ti par. Dokagilo'gi pəti, kondɔ ki kada, isi elta ki Luwə, dəj'ə kadi ra si'ə. ⁶ Nan njengawkoy ki isi ta koo majiro'ne'ti me kaya'ti ki ra, re ra'n ki dɔ'ne taa non kaa, in de ki koy me ndil'ti. ⁷ Nya'gi ki kadi ində'de mbər'ə ə tokin, kadi sii ki dɔ'de taa ki kanji ta madi dɔ'ti. ⁸ Re de madi oo go noji'ne'gi el, kibo utə, oo go de'gi ki me kəy'ti lə'ne el, in de ki ilə kunme lə'ne kɔ. De ki gər Luwə el kaa in soti utə bay.

⁹ Njengawkoy, kete taa kadi ndangi tɔ'a mbunə nje'gi'ti ki njekawnan'gi isi oyi go'de, maji kadi bal'a asi dɔ mehen k'aw ki kete non, taa kadi in dene nje ra nya ki low'ə'ti ki kete in nje ngaw ki kare. ¹⁰ Maji kadi de'gi gəri'ə ɔji go kuləra'a ki maji. Maji kadi in de ki kete in nje koti ngann'gi num, njerambah'gi num, nje togi nja de'gi ki kar njay lə Luwə num*, in njera ki de'gi ki nya ki to te dɔ'de'ti num. Taa in nje ra kulə'gi ki maji ki gorow'gi ki dangi dangi num tɔ. ¹¹ Ononyi kadi ndangi tɔ njengawkoy'gi ki rɔ'de to mbol bay me makitu'ti. Ndangi tɔ'de el tado loki bo ta dingəm ra'de ningə, a inyəi k'un rɔ lə'de tado kun go Kirisiti kɔ, ə a taai ngaw. ¹² Ra'a ki be kin a re ki ta ki gangi dɔ'de'ti, tado manji ta kunme lə'de ki kete. ¹³ Nya ki rangi bay a təli njedaw'gi. Ningə kulə ra'de kibo ngayn in kulə lo galala ki takəy lə de'gi par. In njedaw'gi par el, nan indəi taa bar go daw'ti, taa in nje kində gəngi dɔ ta'ti lə de'gi tɔ. Nya ki lagi'de el kaa, iləi ta'de səm'ti. Ningə takel'de kaa to biriri tɔ. ¹⁴ In tado kulə ra'gi ki be kin ə, maji kadi njengawkoy'gi ki rɔ'de to mbol bay taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngann'gi ə indəi kum'de go me kəy'ti lə'de tɔ kadi njeban ingə row el'n takimal dɔ'je'ti el. ¹⁵ M'elta kin be tado njengawkoy'gi ngayn ki rɔ'de to mbol bay iləi kunme lə'de kɔ ə uni go *Satan. ¹⁶ Re njekunme ki dene madi aw ki njengawkoy'gi me kəy'ti lə'ne non ningə, maji kadi inbe ngəm'de. Lokɔ ra be ningə in nya koti ki ɔy ə un dɔ njekawnan'gi'ti, kadi njekawnan'gi rai ki njengawkoy'gi ki rɔta'ti ki de ki njera se'de goto.

Njekornon njekawnan'gi

* 5:10 5.10 Luk 7.44

¹⁷ Maji kadi ngatögi'gi ki nje ra kulə maji dann njekawnan'gi'ti ingöi kösikurə ki nyakugə goji ki asi ta kulə lə'de nja joo. Kibo utə, in nje'gi ki sii adi rə'de kon tado kojitara, ki ndo de'gi ta lə Luwə. ¹⁸ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «De a dɔɔ ndugidu ta mangi'ti el, dokagilo'ti ki a njiyə dɔ ko'ti kadi kand'a te.» Taa makitu lə Luwə el bay to ene: «Maji kadi de ki nje ra kulə ingə nyakugə goji ki asi ta kulə ki ra*» ¹⁹ Re de madi elta ki majel dɔ ngatögi'ti, ə de'gi joo eke mutə manyinaj'a el ningə, ononyi kadi in ndigi si'ə dɔ'ti. ²⁰ Nje ki rai majel, maji kadi in ndangi'de takum kosi'gi'ti kadi ndögə'gi boli.

²¹ M'ndəji takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti, taa takum malayka'gi'ti ki Luwə mbəti'de, kadi in təl rə'i go ta'gi'ti ki m'el'i. In təl rə'i go'ti ki kanji kun ki madi'gi ə k'inyə nje ki nungi, ki kanji kər kum de'gi dana. ²² Nya ki maji kadi in gər ə to kin: Oti kadi ində ji dɔ de'ti kalangi ba kadi təl nje ra kulə dann njekawnan'gi'ti. Maji kadi ində rə'i nan'ti ki de dɔ majel'ti li'ə el. Ningə, inbe ar rə'i njay dɔ majel'ti.

²³ Ningə, maji kadi anyi mann ki ndul inbe kareba par el, nan kadi anyi yiwi kandi nju nden be nden be to kinyi tado monyi ki me'i'ti ki ra adi rə'i ta kati el ki dokagilo'gi pəti kin. ²⁴ De'gi madi'gi ginn majel lə'de to taga kete bay taa kadi ta ki gangi re dɔ'de'ti. Nan nje ki nungi, majel lə'de to lo kiyə'ti biti kadi ta ki gangi taa a ɔr ginn'de ndo ki gogi'ti. ²⁵ Kuləra'gi ki maji kaa to be to. Nje ki madi to taga wangi. Ningə nje ki nungi, re to taga wangi el kaa, a toi lo kiyə'ti ratata el to.

6

Ta dɔ bər'gi'ti

¹ De'gi pəti ki uni me'de ki in bər'gi, maji kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə bə'de'gi. Uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə bə'de'gi kadi de elta ki mal dɔ to Luwə'ti el, taa dɔ nyando'ti ki ji ndo'se kin el to. ² In go'ti el kadi bər'gi ki bə'de'gi in njekunme'gi, uni girə dɔ k'in ngannkon me ta'ti lə Luwə ə mbeti kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə bə'de'gi. K'in'de ngannkon nje ndiginan me ta'ti lə Luwə kakin ə maji kadi rai kulə adi'de ki kete non bay, tado in ngannkon de'gi ki njekunme'gi ə sii rai kulə adi'de.

Njendo de'gi nya ki ngom ki ra ta nyakingə

³ Ta ki m'aw to m'el'i kam, in ta ki maji kadi in ndo de'gi ə ndəji'de kadi rai kul'ə. Re de madi ndo de'gi nya ki rangi, ə inyə gorow ta ki rəta'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki gorow nyando kigo kunme'ti lə'je kin ningə, ⁴ in de ki k'un dɔ taa tɔl'ɔ, taa in de ki isi day to. Nya ki gər in ta ki manji ki to rə'a'ti to monyi. In nje sangi ta me ta ki manji dɔ ta'gi ki kar'de goto. Ningə lo kin ə, jangi'gi, ki gakinan'gi, ki tajinan'gi, ki ta ki təti dɔnan'ti tei'ti. ⁵ Ta ki manji ki ginn'ə gangi el, mbunə de'gi'ti ki kur dɔ'de goto, ki ngonn mərta ki nden ki ɔjido ta ki rəta'ti goto dɔ'de'ti, te lo kin'ti non. Ningə məri kadi, kunme kadi Luwə in row k'ingə nya. ⁶ Toki rəta'ti, kunme kadi Luwə in nyakingə kibo ngayn, re de ra rɔnel dɔ nya ki to me ji'ə'ti. ⁷ Toki ji re'n me dɔnangi'ti ki ji'je kare, be to'a j'a ji təl'n ki ji'je kare. ⁸ In be ə, re j'ingəi nyakusə'je ki ku rə'je ningə, kadi ji ra rɔnel dɔ'ti. ⁹ De'gi ki sangi kadi n'təli njenyakingə ki ngayn ki row'gi ki dangi dangi, osi me kuləkikiyə'ti me nyanan'ti. Osi me kuləkikiyə'ti ki gorow ra ta nya ki to mbo, ki ki majel, ki aw ki de'gi me nya'ti ki majel, ki me tuji'ti. ¹⁰ Tado ra ta nar in ngirə majel'gi pəti. Nje ki madi uni rə'de ba pəti indəi

† 5:18 5.18 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ko 9.9; Mat 10.10; Luk 10.7

taa sangi nar'ti, adi ndəmi sanyi gorow kunme'ti. Ningə inbe'gi ki do'de adi kon ndil'de.

Rɔ rɔ ki maji

¹¹ Nan in ki in de lə Luwə, anyi rangi kadi nya'gi'ti kin, maji kadi in sangi row nyara ki dana, ki ɓol Luwə, ki kunme, ki ndiginan, ki koreme, ki sol lom lom. ¹² Rɔ rɔ ki maji ki ojido kunme, uwə kisikidɔtaa ki to biti ki non'ti sɛm, tado Luwə ɓari kadi ingə kisikidɔtaa kin, dokagilo'ti ki un ndu'i taa man'n naji ki maji do'ti non bulə de'gi'ti. ¹³ M'ndəj'i takum Luwə'ti ki njekində nya'gi pəti, taa ki non Jeju Kirisiti ki un ndu'ne ki taa mannaji ki rɔta'ti non Ponsi Pilati'ti*, ¹⁴ kadi in ngəm go mbərkikində ki ingə kin maji, me kar njay'ti ki kanji ta madi do'i'ti biti kadi Burəbe Jeju Kirisiti təl re'n. ¹⁵ Burəbe Jeju Kirisiti a re dokagilo'ti ki Luwə oji, Luwə ki nje majikur, ki in ki kar'ne ba aw ki togi konbe, In Ngar lə ngar'gi ki Burəbe lə burəbe'gi,

¹⁶ In ki kar'ne ba in Njekoy el, Isi me kunji'ti ki de asi kadi te kadi'ti el. De kare ki donangi'ti ne ki oo'ə ki kum'ne goto. De ki asi k'oo'ə goto. Toɓar ki togi ki to biti ki non'ti in li'ə! Amen!

Ta ki ojido njenyakingə'gi

¹⁷ In njenyakingə'gi ki donangi'ti ilə ndu'i adi'de kadi indəi gu'de el. El'de kadi uwəi kul nyakingə'gi ki a tuji kam el, nan kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi'je nya'gi pəti, ji'ə ɔy el, kadi j'isi'n me rɔnel'ti. ¹⁸ El'de kadi rai maji, kadi ki nyakingə'de in kuləra ki maji. Ningə kadi in de'gi ki ji'de ɔy el, kadi lowəi nyakingə'gi lə'de adi de'gi ki rangi. ¹⁹ Re rai be ningə, isi kawi nyamaji'gi lə'de indəi lo ngəm nya'ti ki maji ki ngan tado ndo ki lo ti'ti, kadi ingəl kaji ki rɔta'ti.

Ta ki doɓoy'ti ki kuwə ji nan

²⁰ In Timote, maji kadi ngəm nya'gi pəti ki Luwə ulə me ji'i'ti kin sɛm. Osi rɔ'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki k'el ki nda'a goto, ki ɔsi ta ta lə Luwə, ɔsi rɔ'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki manji kigo nya gər'ti ki ngom ki donangi'ti ne. ²¹ De'gi madi uwəi kul nyagər kin, adi ndəmi gorow kunme lə'de.

Kadi memaji lə Luwə in sese.

* 6:13 6.13 Jan 18.36-37, 19.11

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote

Pol ndangi makitu kin kagilo ki in kəy dangay'ti. Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tōgi ne ba me kagilo'ə'ti ki nje tusi kunme lə'de k'inyə kə banyinan ki do mad'a'ti do mad'a'ti. Maji kadi Timote elta lə Luwə ningə ndo'de nya ulə'n dingəm me'de'ti ningə kadi inbe ore me'ne. Maji kadi in ngəm makitu ki ndangi ki ar njay lə Luwə kadi ɔri tarow me kisikidɔtaa'ti lə'i nu kadi in nyando lə'i nu (3.14-16). Maji ndaji kunme, kuwətgiba, kisidoti, ki ndigi lə Pol ki te doboy ndo kisikidɔtaa'ti li'ə (4.6-7).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki oyo ki ra Luwə 1.1-7. Poyta ki maji in kon 1.8-2.13. Kulə dingəm me nan'ti tado kiləmbər Poyta ki maji ki ronel 2.14-4.8. Ta'gi ki ojido Pol inbe ki kuwə ji nan 4.9-22.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə. Kulə ra'm in kadi m'iləmbər ta kaji ki Luwə un ndu'ne adi do'ti ki takul kində rə nan'ti me tə Jeju Kirisiti. ² M'ulə ki makitu kin mad'i in Timote* ki in ngon ndigi lə'm. M'uwə ji'i ə m'dəji kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Pol ra oyo Luwə

³ M'ra oyo Luwə ki m'nji m'ra kulə mad'a ki ngarme ki ar njay ki uwə'm ki ta toki kaw'm'gi† rai kete be tə. Kondo ki kada loki m'nji m'elta ki Luwə ningə, me'm olo do'i'ti. ⁴ Loka me'm olo do non'ti lə'i‡, bo k'oyi ra'm ngayn kadi ronel lə'm rosi. ⁵ Me'm olo do kunme'ti lə'i ki rəta'ti. Kunme kin in rə kawi Loyisi'ti kete bay taa tə rə kon'i Enisi'ti tə. M'tadi el kadi kunme kin in ngarme'i'ti tə.

Pol dəji Timote kadi ingə kon sə'ne tado Poyta ki maji

⁶ Tado kin ə, m'olo me'i do ta'ti kin kadi ində kum'i maji go kadikare'ti lə Luwə ki ingə kigo memaji'ti li'ə, loka m'ində ji'm do'i'ti. ⁷ Toki rəta'ti, Ndil ki kar njay ki Luwə adi'je, in Ndil boł el, nan in Ndil ki rosi ki tōgi ki ndiginan. Taa in Ndil kində do rə'ti tə. ⁸ Adi rə'i sol'i tado man naji do Burəbe'ti lə'je el. Taa adi rə'i sol'i do'm'ti, m'in ki m'in kəy dangay'ti tado li'ə kin el tə. Nan kadi ingə kon sə'm tado Poyta ki maji kigo tōgi'ti ki Luwə adi. ⁹ Luwə ki aji'je in be'je, kadi kisikidɔtaa lə'je in kisikidɔtaa ki ar njay. Ra nya kin be tado kulə ra'je'gi el, nan in kigo ndigi'ti ki memaji'ti li'ə. Memaji kin Luwə adi'je me tə Jeju Kirisiti'ti kete taa kadi ində dənangi. ¹⁰ Memaji kakin j'oyi ki kum'je ngosine ki takul re lə Njekaji'je Jeju Kirisiti. In ə koy təl nya ki kare'ti. Ningə ki takul Poyta ki maji, ra adi ji gəri kaji ki kisi kumngayira ki ar njay njay tə. ¹¹ In tado Poyta ki maji kin ə Luwə ində'm tə nje kiləmbər num, njekawkulə num, taa njendo de'gi nya num tə. ¹² In kin ə, in ginn k'ingə kon lə'm ki ngosine kin. Nan rə'm sol'm do'ti el. Toki rəta'ti, m'gər Luwə ki m'un me'm m'ində do'a'ti kin bəti. M'gər maji kadi tōgi Luwə asi gaki kadi ində kum'ne go nya'ti ki adi'm

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 Plp 3.4-5 ‡ 1:4 1.4 1Ti 1.3

biti döboy ndö'ti. ¹³ Nyando ki ingə rə'm'ti, un to nyandaji me kunme'ti ki me ndigi nan'ti me to Jeju Kirisiti ki adi'je me kində rə nan'ti si'ə. ¹⁴ In ngəm go nyando ki adi'nu ki takul Ndil Luwə ki isi me'je'ti maji.

Kuwə rə ba lə Onejipər

¹⁵ In gər kadi nje ki dənangi Aji'ti mbeti m'in. Pijel in ki Hermojenn in mbunə'de'ti to. ¹⁶ Ki əjido Onejipər, kadi ra maji lə Burəbe in də me kəy'ti li'ə. Toki rəta'ti, ulə dingəm me'm'ti taa taa. Ta rə'a səl'ə də'm'ti me k'in'm kəy dangay'ti kin el to. ¹⁷ Dəkakilo ki te Rəm'ti, sangi'm ki rə ki tyni kati kadi ingə'm. ¹⁸ M'kəy Burəbe Jeju kadi adi Burəbe Luwə oo kumtondoo lə Onejipər ndə gangi ta'ti. Taa inbe ki də'i, in gər utə ndəgi de'gi pəti, kulə'gi pəti ki Onejipər ra adi'm dənangi Epeji'ti.

2

Njerə lə Kirisiti ki maji

¹ In ngonnn'm Timote, maji kadi uwə təgi ba me memaji'ti ki j'ingəi ki takul kində rə nan'ti me to Kirisiti kin. ² Ningə nyando ki ingə rə'm'ti takum bulə de'gi'ti, maji kadi in ndə de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti ki asi gaki kadi ingi kaa, uni ndoi de'gi ki rangi kete to. ³ Ingə kon sə'm to njerə ki maji lə Jeju Kirisiti. ⁴ Njerə madi dann njerə'gi'ti ki ge kadi n'nəl kibo ki də'ne'ti, ki ində rə'ne ta nya'gi'ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kanyi ngodi ki a ingə nya kugə goji'ne loki re anyi ngodi kigo ndukun'ti el goto. ⁶ Nje ndə ki nje ra kulə ki təgi'ne ə a ra rənel də kandi ko'ti kete. ⁷ Maji kadi in mərta də ta'ti ki m'el'i kin maji ningə, Burəbe a adi tər kadi in gər'n ndəgi nya'gi pəti tigə.

Adi me'i olo də Jeju Kirisiti'ti

⁸ Adi me'i olo də Jeju Kirisiti'ti ki in ginn kaw'ti lə *Dabidi, Jeju Kirisiti ki ində taa dann nje koy'gi'ti kigo Poyta'ti ki maji ki m'nji m'ilə mbər'ə. ⁹ In tado Poyta ki maji inbe kin ə, m'nji m'ingə'n kon. Doi m'in ki kulə gindi to de ki nje təl de be. Nan ta lə Luwə de ki asi də'a goto. ¹⁰ Be ə, m'tugə ta'm njaki də nya'gi'ti pəti tado nje'gi ki Luwə mbəti'de, kadi ingi kaa, ingəi kaji ki in me to Jeju Kirisiti'ti, nan'ti ki kəsikurə ki ratata to.

¹¹ Ta ki m'a m'el kam in ta ki asi kadi de uwə kul'ə:

Re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə,
J'a j'isi kum ba nan'ti si'ə to.

¹² Re j'uwəi təgi'je ba si'ə ə,
J'a j'onyibe nan'ti si'ə to.

Re j'ene ji gəri'ə el ə,
In kaa a ene n'gər'je el to.

¹³ Re j'in nje ra nya ki low'ə'ti el ə,
In nje ra nya ki low'ə'ti.

Tado a manji ta gər rə'ne el ratata.

Njera kulə ki rə'a səl'ə el

¹⁴ Maji kadi nanyi ki lo kolo me'de də ta'gi'ti kin taa taa. Ki non Luwə'ti, el'de ki təgi kadi gakinan də ta'gi'ti ki ndə'de goto kin el. In kin a ra nya madi el, nan a tuji de'gi ki nje ko də'a to tuji yo. ¹⁵ Ində də rə'i'ti kadi in te non Luwə'ti to de ki asi, njera kulə ki rə'a səl'ə də kulə'ti li'ə el, iləmbər Poyta ki maji ki rəta'ti lə Luwə ki gorow'ə'ti. ¹⁶ Mbəti ta ki manji'gi ki ndə'de goto ki əsi ta kunme. Toki rəta'ti, nje'gi ki ta'gi ki be kin nəl'de, ndan'de ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Nyando lə'de to to dobay ki aw ki kete

kete kin be. Imene* ingi ki Pileti in mbunə de'gi'ti kin tɔ. ¹⁸ In sanyi kadi ta'ti ki rɔta'ti. Ningə eli eyina, nje kɔy'gi indəi taa lo kɔy'ti nga. In be ə, tuji ki kunme lə nje ki nan'gi. ¹⁹ Be kaa, ngirə kəy ki ngan ki Luwə ində kin isi lo kisə'ti. Luwə ndangi ta'gi kin dɔ'ti ene: Burəbe gər de'gi lə'ne bəti. Maji kadi de ki ra ki bar tɔ Burəbe, kadi anyi sanyi kadi majel'ti. ²⁰ Me kəy ki bo'ti, de a ingə ngoo'gi ki ra ki ɔr eke ki ningə kasi par el, nan a ingə nje ki madi'gi ki rai'de ki kagi eke hanji tɔ. Nje ki nan'gi, in tado ra kulə ndo madi'gi par. Nje ki nungɔ, in tado ra kulə ki ndo'gi pəti tɔ. ²¹ Re de madi ar rɔ'ne njay dɔ majel'gi'ti kin, a to to nyara kulə kɔsigon, ki kində ta dangi, ki nda'a to'ti tado bə'ə, ki ra go'ə kete tado kulə'gi pəti ki maji.

Nje ra kulə lə Burəbe

²² Maji kadi ɔr rɔ'i kɔ me nyənn'gi'ti lə darɔ ki dɔkagilo basa'ti. In sangi row ra nya ki dana, ki kunme, ki ndiginan, ki kisi ki nan ki lapiya, ki nje ki isi elita ki Burəbe ki me ki ar njay. ²³ Mbəti ta ki manji'gi ki pasira ki nda'a goto. Ta ki manji'gi ki be kin a re ki gaki nan. ²⁴ Toki rɔta'ti, de ki nje ra kuləbər kadi Burəbe, in de ki a gaki el. Nan in de ki a ɔji ndiginan lə'ne ki rɔ de'gi'ti pəti num, de ki asi ndo de'gi nya num. A in de ki a isi dɔ ta'ti ki njeramajel'gi tɔ. ²⁵ Ki mindi ki sɔl lɔm ə a ilə'n ta de'gi'ti ki nje kɔs'ɔ ta. Dɔmaji ə Luwə a ra adi inyəi gorow njiyə'de kadi tei me gər ta ki rɔta'ti, taa a tɔli uni hangal ki maji gogi. ²⁶ A tei me kuləkikiy'gi'ti lə Su ki uwə'de dangay'ti, ginn tɔgi'ne'ti kadi rai ndigi li'ə.

3

Nya'gi ki a rai nya dɔboy ndo'gi'ti

¹ Maji kadi in gər toki me ndo'gi ki dɔboy'ti, kagilo'gi ki ngan a rei. ² De'gi a tɔli nje ra ta nya, nje ndigi nar. A in nje kində gu'de, nje kun dɔ'de taa, ki nje kelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti. A in nje tɔl rɔ'de go ta'ti lə nje kɔji'de'gi el. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə el tɔ. Taa a iləi kɔji dɔ nya'gi'ti lə Luwə el tɔ. ³ K'oo tor de goto rɔ'de'ti, k'oo kumtondoo goto rɔ'de'ti, elita ki majel ndil de'ti, panjiyə'de a ala mban. In nje ra nya ki to ki de'gi kanji koo kumtondoo, taa a in nje kɔsi ta nyara ki maji tɔ. ⁴ A in njekundo nan, nje ra nya ki dɔ tɔgi'ti, kundo ta a tɔl'de njekumtɔ'gi'ti. A ndigi rɔnel ki dɔnangi'ti utə Luwə. ⁵ A ɔji gidi rɔ'de'ti toki n'in nje bɔl Luwə, nan toki rɔta'ti, manji ta gər tɔgi lə kunme. ɔr rɔ'i kɔ kadi ko de'gi'ti ki be kin. ⁶ Mbunə ko de'gi'ti kin, a ingə nje ki isi uri me kəy'ti lə dene'gi ki nje tɔgi goto, uwəi'de me kuləkikiy'gi'ti lə'de. Dene'gi kakin rosi ki majel, inyəi rɔ'de adi nyənn'gi ki dangi dangi lə darɔ. ⁷ Si ta ndo nya'gi'ti ki dɔkagilo'gi pəti, nan lo kadi asi tei me gər ta ki rɔta'ti goto ratata. ⁸ Toki dɔkagilo'ti ki kete, Janesi ingi ki Jambiresi ɔsi ta *Mɔji kakin ə*, nje'gi kin kaa ɔsi ta, ta ki rɔta'ti tɔ. In de'gi ki nya'gi lə'de aw se'de me nyara ki majel'ti yo, ki kunme lə'de kaa, nda'a goto tɔ. ⁹ Lo k'aw kete lə'de ki ngayn a goto, tado de'gi a gəri nyara'de'gi ki majel toki ndo'gi'ti ki kete, de'gi gəri nya ra'gi ki majel lə Janesi ingi ki Jambiresi kin be tɔ.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go nyando ki ingə rɔ'ne'ti

¹⁰ Nan in, ində kum'i oo'm me nya'gi'ti pəti: Me nyando'ti lə'm, me panjiyə'm'ti, me kɔjitarə'gi'ti lə'm, me kunme'ti lə'm, me kisidɔti lə'm, me ndigi nan'ti lə'm, taa me kuwəɔgiba'ti lə'm tɔ. ¹¹ In gər row ki de'gi

* 2:17 2:17 1Ti 1:20 * 3:8 3:8 Tekitaga 7.11, 22

indəi kum ndo tado Poyta ki maji, ki kon'gi ki ngayn ki m'ingə me bebo'ti ki Antiyosi, ki Ikoniyom, taa me be'ti ki Lisitir to†. To ki rota'ti m'ingə kon ngayn inbe, nan taa taa, Burəbe isi ori'm me nya'gi'ti kin ko. ¹² To ki rota'ti, de'gi pəti ki gei njiyə me bol Luwə'ti ki takul kində ro nan'ti lə'de me to Jeju Kirisiti a ingəi kon. ¹³ Nan de'gi ki nje mendul, ki njendon te'gi a awi kete kete me majel ki ra'ti par par. Me kuləra'de'gi'ti, a ədi ndəgi de'gi toki inbe'gi kaa de'gi ki rangi ədi'de be to. ¹⁴ Nan ki ojido'i, maji kadi uwə go nya'gi pəti ki in ndo ə in ta to nya'gi ki rota'ti kin sə'm. Tado in gər de'gi ki ingə nyando kin ro'de'ti bəti‡. ¹⁵ Dəkakilo ki in ki du'i ba bay ə in gər ta'gi ki ndangi ki ar njay lə Luwə kin. Ta'gi kin a asi kadi'nu nyagər ki rota'ti, ki a te sə'i kaji'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ Tado Makitu ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə adi Ndil'ne ki ar njay ra ki de'gi adi ndangi. Ningə nda'a to'ti tado ndo nya de, kadi oji'de adi mbəti nyara ki majel, tado ndaji de ad'a ra dana, tado ndo nya de kadi panjiyə in dana non Luwə'ti. ¹⁷ In be kadi de lə Luwə in ki kasinan berere me nya'gi'ti, kadi ra'n kulə'gi pəti ki maji.

4

Iləmbər Poyta ki maji

¹ In be ə, takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti ki a gangi ta do de'gi'ti ki sii ki do'de taa ke nje koy'gi, ki tado təl re li'ə ki Konbe li'ə: ² m'dəj'i kadi iləmbər Ta kin par par, dəkakilo'ti ki maji eke in ki majel. Or de'gi tarow, ndəji'de do hal'ti ki majel, ulə dingəm me de'gi'ti ki takul nyando lə'i, ki kisidəti ki kanji k'inyə ta. ³ Tado dəkakilo a re non, de'gi a mbeti nyando ki rota'ti, ə a rai nya'gi kigo me ge'gi'ti lə'de. A sangi njendo de'gi nya ngayn ki a gugi do'de gugi kadi ndoi'de nya'gi ki mbi'de ndigi k'oo. ⁴ A uti mbi'de do ta'ti ki rota'ti, ə təl ro'de go Su ki kudə'ti yo. ⁵ Nan in, maji kadi ində do ro'i'ti me nya'gi'ti pəti. Uwə ro'i ba me kon'gi'ti. Maji kadi in ra kulə kiləmbər Poyta ki maji lə'i kin maji. Ində kum'i go ra kuləbər'ti lə Luwə maji to.

Pol təlta ngodi

⁶ Ki ojido'm, dəkakilo re kadi m'ilə ro'm kadikare'ti m'adi Luwə nga. Dəkakilo koy lə'm re nga. ⁷ M'ro ro ki maji, m'təl ta ngodi lə'm, m'ngəm go kunme lə'm. ⁸ Ngəsi, nya kugəgoji nje təti ro'gi, adi in nyara ki dana ki a to ratata isi nginə'm. Burəbe ki in njegangita ki dana, a adi'm ndo gangita'ti. A adi'm m'in par el, nan de'gi pəti ki ndigi təl'ə, ə sii nginəi ndo a dfele.

Poyta'gi ki dəboy'ti

⁹ M'dəj'i kadi ində do ro'i'ti, ə re kalangi ingəm. ¹⁰ Tado Dəmasi inyə'm ko, ə aw Tesaloniki'ti, tado nya maji'gi ki dənangi'ti, ki dəkakilo'ti ki bone uwə me'ə. Kiresansi aw dənangi Galasi'ti. Ningə Titi aw Dalmasi'to to*. ¹¹ Luki ki kar'ne ba par ə nanyi sə'm ne. In re ki Marki kum'i'ti adi'm tado a ra sə'm maji ngayn me kuləbər'ti ki in ji'm'ti†. ¹² M'ulə Tisiki me bebo'ti ki Epeji‡. ¹³ Dəkakilo ki a re ə, un ku kul lə'm ki m'inyə me kəy'ti lə Karpusi, me be'ti ki Tirowasi§ kin ji'i'ti re'n adi'm. Jy makitu'gi lə'm ji'i'ti to. Kibo utə, in makitu ndar'gi kin. ¹⁴ Alegijandir* ki kodi ko nya'gi

† 3:11 3.11 KNK 13-14 ‡ 3:14 3.14 1.5, 2.2 * 4:10 4.10 Kol 4:14; Plm 24; 2Ko 8.23; Gal 2.3; Tit 1.4 † 4:11 4.11 KNK 12.12,25; Kol 4.10 ‡ 4:12 4.12 KNK 20.4; Epe 6.21-22; Kol 4.7-8 § 4:13 4.13 KNK 20.6 * 4:14 4.14 1Ti 1.20

adi'm kon ngayn, nan Burəbe a ugə kigo kulə ra'a'ti. ¹⁵ In kaa, maji kadi ində kumkədi dɔ ɾɔ'i'ti ɾɔ'a'ti tɔ, tado mbəti ta'gi lə'je ki tɔgi'ne ngayn. ¹⁶ Ndo gangi ta'ti lə'm ki dɔkete, de kare ki re ra go'm'ti goto: de'gi pəti inyəi m'in kɔ. Kadi Luwə tudə majel kin dɔ'de'ti el. ¹⁷ Nan Burəbe in sə'm nan'ti. In ə adi'm tɔgi kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə m'tol'n ta'a, kadi de'gi pəti ki in *Juwipi'gi el oyi dɔ'a. In ə ɔri'm kɔ ta bɔl'ti. ¹⁸ Burəbe a ɔri'm kɔ ta nya'gi'ti ki majel pəti. Ningə a aji'm tado Konbe li'ə ki dɔran'ti tɔ. Tɔji in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! *Amen.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika num, Akilasi num adi'm. Taa uwə ji de'gi ki me kəy'ti lə Onejipɔr tɔ†. ²⁰ Erasi nanyi bebo Korenti'ti. Tiropim in ki monyi adi m'inyə Mile'ti‡. ²¹ In sangi row kadi re kete non nanyi kul'ti. Ebulu, ki Pudansi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngannkon'je'gi pəti uwəi ji'i.

²² Kadi Burəbe in sə'i, ningə kadi memaji li'ə nanyi sese pəti tɔ.

† 4:19 4.19 KNK 18.2; 2Ti 1.16-17 ‡ 4:20 4.20 KNK 19.22, 20.4, 21.29; Röm 16.23

Makitu ki Pol ndangi adi Titi Ta ki do makitu ki Pol ndangi adi Titi

Pol ndangi makitu kin adi Titi ki in Juwipi el nan un me'ne adi Kirisiti. Titi isi Kireti'ti kadi oo go njekawnan'gi ki gorow'a gorow'a ninga kadi inda de'gi ki ta goto do de'ti to ngatogi'gi dann Njekawnan'gi'ti. Kadi ndangi nje ki sii mbiri Poyta ki maji, yeti'a basi nya ki rangi'ti ninga inbe in tel nyandaji ki ro njekawnan'gi'ti peti me takel'i'ti num, me kulera'i'ti num. Luwa aji de'gi ki uni me de kitakul k'oo kumtondoo li'a, ninga adi de Ndil. Be a, njekunme ki ra ra kadi togi me kindo ro'ne rigi rigi ta ramaji'ti kadi ra.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Ta ki ojido ngatogi'gi 1.5-9. Nyando ki dana 1.10-2.15. Kul dingam me njekawnan'gi'ti 3.1-11. Dobby ta 3.12-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Luwə, m'in ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'in njekawkulə kadi de'gi ki Luwə mbəti'de uni me'de. Taa kadi m'oji'de kadi gəri nya ki rōta'ti kigo ndu Luwə'ti to. ² Be kadi indəi me'de do kaj'i'ti ki bit'i ki non'ti, ki Luwə ki nje ngom el, un ndu'ne adi'je do'ti kete non nya'gi'ti peti. ³ Luwə oji ta lə'ne adi de'gi gəri ki takul kulə ki ulə ji'm'ti kadi m'ilə mbər dokagilo'ti ki inbe; oji. M'ilə mbər kigo ndu'ti li'a in ki Njekaji'je.

⁴ M'ndangi makitu kin m'ad'i in Titi* ki in ngonm'm ki rōta'ti. In ngonm'm ki rōta'ti me kunme'ti, ki j'in kareba do'ti. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə ki Baw ingi ki Jeju Kirisiti ki Njekaji'je in nan'ti sə'i.

Kulə ki kadi Titi ra me be ki Kireti'ti

⁵ M'inyə'i gogi dənangi'ti ki Kireti kadi to tolta kulə'gi ki nanyi. Ningə kadi ində ngatogi'gi do nje kawnan'gi'ti me bebo'gi'ti kare kare peti. Inda de kigo kaji'ti ki ndoki m'oji'i. ⁶ Ningə maji kadi ngatogi in de ki kanji ta do'ti, in ngaw dene ki kareba, kadi in de ki ngann'a'gi in njekunme'gi, ki kadi de ində taa do de'ti ojido hal ki majel eke do ngan el. ⁷ Maji kadi njeknonon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi do'ti, tado in njengem nya lə Luwə. Kadi in nje toji ro'ne el, in nje wongi el, in gon kanyi yiwi kandi nju el, in nje ro el, taa kadi in nje ge nya kigo row'ti ki dana el, el to. ⁸ Maji kadi in njera mbah, kadi in nje ndigi nyara ki maji, in nje kelta ki gorow'ə'ti, in de ki dana, in de ki ar njay, in njekuwə ro'ne ginn togi'ne'ti. ⁹ Maji kadi uwə ro'ne ngan me ta'ti ki rōta'ti, ki aw nan'ti ki nyando ki ingə. Lo kin'ti, a asi kadi ulə dingam me ndəgi de'gi'ti ki nyando ki rōta'ti. Taa a asi kadi oji nje'gi ki sii ndoi nya'gi ki rangi kadi gəri toki ndəmi row to.

¹⁰ De'gi ngayn dann Juwipi'gi'ti in nje mbəti tel ro'de go ta'ti ki rōta'ti, sii tudəi ta'gi ki biriri, sii ədi de'gi ki ta ki nda'a goto. ¹¹ Adi uti ta'de do ta'gi'ti lə'de. Tado turi do de'gi me kəy'gi'ti ngayn ki nyando ki kadi de ndo el. Rai be kadi ingəi nyakingə ki gorow'ə'ti el ji de'gi'ti. ¹² De kare dann'de'ti, adi in njekeltakita'de'ti inbe'gi ene: «De'gi ki Kireti'ti in nje kelta ki ngom ki ndo'gi peti, in de'gi ki mann'de majel, in njera ta me'de,

* 1:4 1.4 2Ko 8.23; Gal 2.3; 2Ti 4.10

ki njedaw'gi.» ¹³ Ningə ta ki el kin in ta ki rəta'ti, ə maji kadi ndangi'de ki rə tinyi, kadi in njekunme ki rəta'ti. ¹⁴ Um kadi təli rə'de go su'gi ki kudə'ti lə *Juwipi'gi kigo mbərkikində'ti lə de'gi ki nje mbəti ta ki rəta'ti kam el. ¹⁵ Ki rə de'gi'ti ki ar njay, nya'gi pəti ari njay tə, nan ki rə de'gi'ti ki ari njay el, ki de'gi ki njekunme'de el, nya ki ar njay goto rə'de'ti. Nya ki ar njay goto rə'de'ti, tado nyagər lə'de, ki me'de'ti uwə'de ki ta adi tuji. ¹⁶ De'gi kin, elita ta'de'ti ne toki n'gəri Luwə, nan kulə ra'de manji ta gər'ə. In njera nya ki to njen, in nje tanrə'gi, asi kadi rai nya madi kare ki maji, el.

2

Ta do de'gi'ti ki tōgi, ki ngann basa'gi ki mand'i'gi, ki bər'gi

¹ Ningə ki sōw dō'i, maji kadi in ndo nya ki aw nan'ti ki nyando ki rəta'ti. ² In bəgə'gi kadi in de'gi ki njekuwə rə'de ginn tōgi'de'ti, kadi asi ta kəsikurə, kadi in de'gi ki njera nya ki gorow'ə'ti, kadi awi ki kunme ki tōg'ə to, kadi in de'gi ki awi ki ndiginan me'de'ti, kadi in nje kore me'de.

³ El bəgə dene'gi kah'a'ti inbe kin be tə. El'de kadi panjiyə'de in panjiyə de'gi ki ari njay, kadi in nje kelta ki majel dō de'gi'ti el, taa kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el tə. Ningə, kadi in njendo nya ki maji. ⁴ Maji kadi ndoi dene'gi ki dō du'gi kadi ndigi ngaw'de'gi ki ngann'de'gi. ⁵ Kadi in njera nya ki gorow'ə'ti, in nje ngəm rə'de ar njay, in nje kində kum'de go me kəy'gi'ti lə'de maji, in de'gi ki maji, in njekulə dō'de ginn tōgi'ti lə ngaw de'gi. Re rai be ningə, de'gi elita ki mal dō ta'ti lə Luwə el.

⁶ El ngann basa'gi ki ngann mand'i'gi tə, kadi awi ki hal ki maji me nya'gi'ti pəti. ⁷ Ningə inbe ki dō'i, maji kadi in nyandaji me nyara'gi'ti ki maji tado lə'de. Kadi nyando lə'i in nyando ki low'ə'ti ki a re ki bəkinan'ti.

⁸ Kadi ta keli in ta kel ki ar njay, ki de asi kadi a el yan'ne ɔsi'n kad'a el. Re in ra be ningə, nje kəsi ta a gəri nya ki kadi rai el, kadi awi ki ta ki majel kare kadi eli dō'je'ti el.

⁹ El bər'gi kadi uləi dō'de ginn tōgi'ti lə be'de'gi me nya'gi'ti pəti. Kadi be'de'gi ingəi maji rə'de'ti. Kadi manji ta be'de'gi'ti el, ¹⁰ taa kadi bəgi'de el tə. Kadi nanyinan ki lo ki ra dann'ti ki asi nan berere, kadi be'de'gi adi'de me'de. Be ə, me nya'gi'ti pəti, a adi de kəsikurə dō nyando'ti lə Luwə ki Njekaji'je.

Memaji lə Luwə

¹¹ Luwə tōji memaji lə'ne, ki in ginn kaji lə de'gi pəti ki taga wangi. ¹² Memaji lə Luwə kin ndo'je kadi ji tusi nyara kigo bəl Luwə'ti el, ki nyənn nya lə dənangi j'inyəi kə. J'inyəi kə kadi j'isi ki dō'je taa dəkagilo'ti ki bone kin me njiyə'ti kigo row'ti ki dana, ki təl rə go ndu Luwə'ti. ¹³ Ji rai be ta kadi ji nginəi maji ki j'indəi me'je dō'ti, kadi ji nginəi ndo ki Luwə lə'je kibo, ki Njekaji'je Jeju Kirisiti a te'n me tōji'ti lə'ne. ¹⁴ Kirisiti ki un rə'ne adi tado lə'je, kadi ugə'n dō'je ta nya ra'ti ki majel pəti. Gangi dō'je kadi ji təli de'gi li'ə ki k'ar njay. De'gi ki k'ar njay, ki tūngəi bil me nyara'gi'ti ki maji. ¹⁵ In kin ə, in nya ki kadi in ndo de'gi, kadi ulə'n dingəm me'de'ti. Tōgi kərnən de'gi ki awi'n kin, kadi ndangi'n'de ki rə tinyi kati. In ra adi de madi kid'i el.

3

Panjiyə njekunme'gi

¹ Olo me njekunme'gi kadi ulæi dɔ'de ginn tɔgi'ti læ ngar'gi ki nje konbe'gi. Kadi tæli rɔ'de go ta'ti læ'de, ningə kadi rai dɔ nja'de'ti ta ra nya'gi'ti ki maji maji pæti. ² El'de kadi elita ki majel dɔ de madi'ti el, kadi in nje ge kɔl el, kadi in njekulə de'gi noji nan'ti, kadi de'gi pæti gəri sɔl lom lom læ'de tɔ. ³ Tado j'inbe kaa, kete dɔ'je goto, j'in nje tæl rɔ go ta'ti el, ji ndəm row, j'in ginn tɔgi'ti læ nyənn'gi læ darɔ, ki k'oo majirɔ'gi ki dangi dangi. J'isi ta ra me ndul'ti ki ta ndingə nya'ti, de'gi mbeti'je taa j'inbe kaa ji mbæti nan tɔ. ⁴ Nan loki Luwə ki Njekaji'je tɔji maji ki ndigi læ'ne ki taga tado læ de'gi kin ə j'ingəi kaji. ⁵ Luwə aji'je ki gorow kulə ra'je'gi ki dana el, nan in kigo k'oo kumtondoo li'ə inbe. Aji'je ki tarow læ mann batəm koji ki sigi, ki tarow læ Ndil Luwə ki tæl'je de'gi ki sigi'ti*. ⁶ Ndil Luwə buki Ndil ki kar njay kin dɔ'je'ti ki ta'a ba, ki takul Jeju Kirisiti ki Njekaji'je. ⁷ Luwə buki Ndil ki k'ar njay dɔ'je'ti kigo memaji li'ə, kadi tæl'je de'gi ki dana takum'ne'ti kadi ji nginə'n kaji ki to biti ki non'ti ki j'ində me'je dɔ'ti.

⁸ Ta kin ə in ta ki asi kadi ra kul'ə. Ningə m'ndigi kadi ra dɔ'ti ngan, kadi de'gi pæti ki uni me'de adi Luwə, indæi rɔ'de ta nyara'gi'ti ki maji maji. In kin ə in nya ki maji ki nda'a to'ti tado læ de'gi pæti. ⁹ Ningə, ta ki manji nan'ti ki to mbo, ki k'or ginn noji'gi, ki gangi nan, ki kɔl nan dɔ ndukun'gi'ti kin, in nya ki nda'de goto, ə maji kadi ɔsi rɔ'i ngərængi kɔ kadi'de'ti†. ¹⁰ De ki nje re ki gangi nan dann njekawnan'gi'ti, maji kadi ndɔr mbi'ə nja kare, ndɔr ki nja joo, a re oo ta læ'i el ningə, maji kadi ɔs'ɔ ngərængi. ¹¹ In gər maji kadi de ki be kin, in de ki ndəm row. Ə re nanyi ki lo ra majel'ti ningə, isi gangi ta dɔ rɔ'ne'ti inbe.

Ta'gi ki dɔboy'ti

¹² Ndo ki m'a m'ulə Artemasi eke Tisiki‡, ə te rɔ'i'ti ə, kadi in kalangi re ingə'm Nikopolisi'ti. Tado m'un ndu'm kadi nanyi kul ɔsi dɔ'm'ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi ində kum'i go Jinasi'ti, ki nje gər ndukun'gi ingi ki Apolosi§ maji. Ra se'de dɔ row mbah'ti læ'de. Ra se'de kadi nya madi du'de el. ¹⁴ Maji kadi de'gi ki in de'gi læ'je, ndoi k'aw kete me nyara'gi'ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki de'gi ki nya to rɔ'de. Ningə, kisikidɔtaa læ'de a in kare ki ndangi el tɔ.

¹⁵ De'gi pæti ki in sə'm nan'ti ne uwəi ji'i. Uwə ji njendigi'gi madi'je'gi, ki in njekunme'gi.

Kadi memaji læ Luwə in nan'ti sese pæti.

* 3:5 3.5 Jan 3.5 † 3:9 3.9 1Ti 1.4 ‡ 3:12 3.12 2Ti 4.12 § 3:13 3.13 KNK 18.24; 1Ko 16.12

Makitu ki Pol ndangi adi

Pilemon

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilemon

Makitu kin in makitu ki Pol ndangi adi Pilemon ki ojido'a inbe ta dangi. Pilemon in njekunme, in ngatogi me be'ti. Onejim in ber la Pilemon e te kay la be'ne anyi. Dokagilo madi ingei nan ki Pol. Kitakul Pol e Onejim un me'ne adi Kirisiti. Ngosine Pol ad'a tel aw ro Pilemon'ti gogi ningo el Pilemon kadi uwø ki ro'ne'ti um oo'e to ber par el nga, nan oo'e to ngonkon me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Oyo ki Pol ra Luwø ojido kunme la Pilemon 4-7. Pol naji Onejim 8-22. Doboy ta 23-25.

Kuwø ji nan

¹ M'in Pol ki m'in dangay'ti tado Poyta ki maji la Jeju Kirisiti, nan'ti ki ngannkon'gi Timote, j'ulø ki makitu kin j'uwø'n ji'i in Pilemon. In njendigi ki ngayn ta in madikul'je to*. ² J'uwø ji konnann'je Apiya, taa Arsipi ki in madi ro la'je tado la Kirisiti kin to†. Ningø j'uwø ji Njekawnan'gi ki sii me kay'ti la'i in Pilemon to. ³ Kadi memaji ki kisimaji la Baw'je Luwø in ki Burøbe la'je Jeju Kirisiti in sese.

Ndigi nan ki kunme la Pilemon

⁴ M'ra oyo Luwø la'm tado dokagilo'gi pøti ki m'nji m'el si'e ta ningø, me'm olo do'i'ti in Pilemon. ⁵ Tado m'oo poy'i kadi in ndigi ngann'gi la Luwø pøti. Kunme ningø, adi me'i Burøbe Jeju Kirisiti to. ⁶ M'in døji kadi kindø ro nan'ti la'i se'je do kunme'ti te ki kandi nya ngayn. Kunme kin a toji kadi de'gi gøri kulø'gi pøti ki maji ki j'asi ra ki takul kindø ro nan'ti la'je ki Jeju Kirisiti. ⁷ Ngonkon'm, m'ingø rønel ki mesol ngayn tado ndigi la'i, tado ngann'gi la Luwø ingei mesol ki gorow ndigi la'i kin.

Nya døji la Pol tado Onejim

⁸ In be ø, re m'ingø togi me to Kirisiti'ti kadi m'øj'i nya ki maji kadi ra kaa, ⁹ m'ge kadi, ki takul ndiginan ki to dann'je'ti, m'in døji nya to døji yo. Toki oo'n, m'in Pol m'bugø, ta dokagilo'ti kin m'in me kay dangay'ti tado la Jeju Kirisiti, ¹⁰ m'døj'i nya kare tado ngonm'ki me Kirisiti'ti Onejim. Ngosine, m'in tel baw'a kigo ta'ti la Jeju me kay dangay'ti ne‡. ¹¹ Kete in de ki nda'a goto takum'i'ti, ningø ngosine tel de ki nda'a to tado la'je joo pøti.

¹² M'tel m'ulø ki ro'i'ti gogi, in ki in de darø'm. ¹³ M'ge ngayn kadi m'in ngøm'ø ro'm'ti ne kadi ra kulø adim tor'i'ti, dokagilo'ti ki m'in'n dangay'ti tado Poyta ki maji la Jeju. ¹⁴ Ningø m'ndigi ra nya madi ki kanji ko yan'i, el. Mørta la'm in kadi ra maji la'i in kigo me ndigi'ti la'i inbe, um in ki togi ki kindø do'ti el.

¹⁵ Domaji ø, Onejim gangi nan sø'i dokagilo ki nden be, kadi re ingø gogi ningø, isi sø'i biti. ¹⁶ A ingø gogi to ber el nga. A oo'e to de ki gat'a in ngayn utø ber. A oo'e to ngonkon'i ki nje ndigi la'i me Kirisiti'ti. M'ndig'ø ngayn, nan m'in gør kadi ndigi ki in a ndig'ø a utø yan'm bay, kigo darø'ti, eke kigo row'ti la Luwø.

* 1:1 1.1 13, 22, 23 † 1:2 1.2 Kol 4.17 ‡ 1:10 1.10 Kol 4.9

¹⁷ In be ə, re oo'm to madikulə'i ningə, uwə rɔ'i'ti toki in m'inbe ə uwə'm rɔ'i'ti be. ¹⁸ Re ra sə'i nya madi ki low'ə'ti el, eke aw ki ɓangi lə'i dɔ'a'ti kaa, ində dɔ'm'ti. ¹⁹ M'in Pol inbe ə m'in ndangi ta kin ki ji'm. M'a m'ugə'i ɓangi kin. Maji kadi in gər toki m'aw ki ɓangi dɔ'i'ti, adi in darɔ'i inbe. ²⁰ Oyo Ngonnkon'm, m'dəj'i kadi ra kulə kin adi'm me tɔ Burəbe'ti. In ra adi me'm səl me tɔ Kirisiti'ti.

²¹ Me'm olo dɔ təl rɔ go ta'ti lə'i dɔkagilo'ti ki m'nji m'ndangi'n makitu kin mad'i. Ningə m'gər kadi a ra toki m'dəj'i. Be el ə, a ra utə in ki m'dəj'i kin ɓay. ²² Ningə m'dəj'i kadi ində dɔ kəy madi dana adi'm. Tado m'ində me'm dɔ'ti kadi, takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm kin, a ra adi nje konbe'gi a inyəi m'in ta adi'se.

Kuwə ji nan ki doɓoy'ti

²³ Eɓapirasi uwə ji'se. In sə'm nan'ti kəy dangay'ti ne tado lə Jeju Kirisiti§. ²⁴ Madi kulə'm'gi, Marki* in ki Arisitarki†, ta Dəmasi‡ in ki Luki§ uwəi ji'se tɔ.

²⁵ Kadi maji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

§ 1:23 1.23 Kol 1.7, 4.12 * 1:24 1.24 2Ti 4.11 † 1:24 1.24 KNK 19.29, 27.2; Kol 4.10 ‡ 1:24 1.24 Kol 4.14; 2Ti 4.10 § 1:24 1.24 Kol 4.14

Makitu ki ndangi kadi Ebirə'gi

Ta ki dɔ makitu'ti ki ndangi kadi Ebirə'gi

Makitu kin in ki ndangi kadi kuti njekunme'gi ki in Juwipi koji'gi. Njendanga ndigi ndəji'de kadi uwəi go kunme lə'de ba um inyəi go'ə kɔ el. Jeju utə malayka'gi. In ngonnn lə Luwə. In memaji lə Luwə ki te ki dɔ'a kagilo'ti ki dɔboy'ti. Luwə ində burəɔ njekujənyamosi kadikare ki biti ki non'ti. Ta k'in'ə kibo lə njekujənyamosi kadikare kakin ə, ulə'n'je noji nan'ti ki Luwə ki gorow kadi ki adi rɔ'ne nja kareba. Be ə ində'n ngangi kujənyamosi kadikare da'gi ki ra kulə me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Maji kadi ji ra kaji jagi jagi el. Kagilo kindəkumndoo'ti, nya ki te dɔ njekunme'gi'ti ki me Koki Kunmindi'ti, in nyakoji ki ra tɔgi kulə dingəm me njekunme'gi'ti ki dɔkagilo'ti lə Kirisiti, kadi uwəi tɔgi'de ba. Maji kadi j'uri kum'je ki dɔ Jeju'ti, in ki j'ində kunme lə'je dɔ'a'ti lo tumginn'ə'ti biti dɔboy'o'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti: Kirisiti in tekidɔ ki dɔboy'ti lə Luwə 1.1-3. Kirisiti utə malayka'gi ki njekeltakita Luwə'ti 1.4-4.13. Kirisiti in kibo lə njekujənyamosi kadikare ki rɔta'ti 4.14-7.28. Kirisiti in nje ra mbunə'je'ti ki Luwə ojido kunmindi ki sigi 8.1-9.22. Kirisiti in njekujənyamosi kadikare ki asi nan berere. 9.23-10.39. Maji lə kunme kadi Kirisiti 11-12. Kisikidɔtaa lə njekunme 13.1-19. Kelta ki Luwə ki kuwə ji nan 13.20-25.

Luwə elta de'gi ki takul Ngonn'ne

¹ Dɔkagilo'ti ki kete, Luwə elta ki kaw'je'gi nja banyi banyi, taa ki row'gi ki dangi dangi to ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti. ² Ningə ki ngosine kin, dɔkagilo ki dɔboy'ti, Luwə el'je ta ki takul Ngonn'ne. In ki takul'ə ə Luwə ra'n dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti, taa ad'a inbe nya'gi pəti to. ³ Kunji ki ətɪ bɔl lə Luwə oji rɔ'ne ki taga rɔ Ngonn'on'ti. Ningə taainan ki darɔ Baw'ne inbe ar njay njay. Kitakul ta li'ə ki aw ki tɔgi, ra adi nya'gi toi lo to'de'ti me dɔnangi'ti ne. Loki ar rɔ de'gi njay dɔ majel'gi'ti lə'de nga ningə, aw isi dɔjikɔl Luwə'ti ki nje tɔgi ki ətɪ bɔl, me dɔran'ti*. ⁴ Be ə, Ngonn Luwə in kibo utə malayka'gi sanyi. Taa Luwə ad'a to ki in dɔ'de'ti pəti to.

Ngonn Luwə in dɔ malayka'gi'ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

In ngonnn'm,
Adi m'in m'təl baw'i bone goto.

Taa, ta ki ene:

M'a m'in baw'a

ə in, a in ngonnn'm kin, te ta'a'ti ki rɔ malayka'ti madi el ratata tɔ†.

⁶ Nan dɔkagilo'ti ki Luwə aw kadi ulə Ngonn'ne ki kareba me dɔnangi'ti ningə, el ene:

Kadi malayka'gi lə'm pəti ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti.

⁷ Luwə elta ki ojido malayka'gi ene:

Malayka'gi rai kulə adi m'in to nəl'gi be,
taa to ndonn por'gi be tɔ‡.

* 1:3 1.3 Pa'gi 110.1 † 1:5 1.5 Pa'gi 2.7; 2 Samiyel 7.14 ‡ 1:7 1.7 6-7; Ndukun ki nja joo 32.43; Pa'gi 104.4

⁸ Ningə ki ɔjido Ngonn'o, Luwə ene:

«In Luwə, a onbe ratata.

Nya ra ki dana in gəl Konbe ki a on'n be do de'gi'ti lə'i.

⁹ In nje ndigi nyara ki dana, ə nje mbəti nyara ki go'ti el tɔ. Be ə, in ki in Luwə, Luwə lə'i, mbəti dann ngar mad'i'gi'ti,

Ur hu ronel do'i'tiS.»

¹⁰ Ningə təl el bay tɔ ene:

«In in Burəbe ə, lo kulə ngirə nya'gi'ti, ra donangi, ningə dɔran in nyara ji'i tɔ.

¹¹ Nya'gi kin pəti a gotoi, nan in, a isi lo kisi'ti ratata.

Doran ki donangi a ngisi to ku be.

¹² A ko'de toki de a ko'n tuwə kam be, oyo, a mbəli'de toki de a mbəl'n ku kam be.

Nan in, a mbəl el ratata.

Ningə a isi ki do'i taa, ki do bal'gi, ki do bal'gi*.»

¹³ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

«Re isi dojikol'm'ti,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔg'i'ti goto.»

¹⁴ Ki ɔjido malayka'gi, in ndil'gi ki nje ra kulə kadi Luwə par. Luwə ulə'de kadi rai ki de'gi ki a aji'de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə el'je el

¹ Be ə, maji kadi nyando'gi ki j'ingəi kin, adi ji rai ji ndami el, re ji rai ji ndami ə, j'a ndəmi row. ² Ji gər kadi ta ki ndəki malayka'gi rei eli kaw'je'gi in ta ki rɔta'ti*. Ningə de'gi pəti ki nje kaldə ndu kin num, nje təl rɔ'de go'ti el num, Luwə adi'de kindəkɔji ki maji kadi ingəi. ³ Toki rɔta'ti, j'inbe'gi kaa j'a n'ali kindəkɔji lə Luwə kin el, re j'oyi ta kaji ki əti bol be kin to nya ki kare. Ta kaji kin, Burəbe Jeju inbe ə iləmbər'ə dəkete. Ningə nje'gi ki oyi ta'a'ti, rei manyinaj'a adi'je, toki in ta ki rɔta'ti. ⁴ Luwə inbe ki do ne mannaji do ta kel'de'ti kadi in ta ki rɔta'ti ki takul nyakɔji'gi ki əti bol num, nya ra'gi ki de asi ra el num, ki mboli'gi ki ra ki row'gi ki dangi dangi num tɔ. Taa Luwə tɔji nya ki rangi bay, adi nje mannaji'gi kakin, kadikare'gi ki dangi dangi kigo Ndil Luwə, kigo ndigi'ti li'ə.

Jeju oyi tado de'gi ki donangi'ti ne pəti

⁵ J'isi j'elita dəkagilo'ti ki sigi ki a re. Ningə dəkagilo ki sigi kakin, in malayka'gi ə, Luwə a adi tɔgi do'ti el. ⁶ Makitu lə Luwə ene:

«In Luwə, nda de in ri ə kadi to me'i olo do'a'ti be wa?

Eke, ngonn de in ri kadi ində kum'i go'ə'ti wa?

⁷ Ra'a adi malayka'gi in do'a'ti me ngonn dəkagilo ki nden be, Ningə ulə jɔgi piti ki kɔsikurə do'a'ti.

⁸ Ɔsi kurə kadi onbe do nyakində'gi'ti pəti*.»

Loki Luwə ulə nya'gi pəti ginn tɔgi'ti lə de, nya madi kare ki inyə taga goto. Ningə ki ngosine kin, j'oo kadi onbe do nya'gi'ti pəti el bay. ⁹ Nan j'oo Jeju ki kete, malayka'gi utəi'ə tado dəkagilo nden, kadi ki takul memaji lə Luwə, ki ad'a oy tado lə de'gi pəti. Ningə in tado kon ki koy ki Jeju ingə kin ə, Luwə ulə'n jɔgi piti ki kɔsikurə do'a'ti.

§ 1:9 1.9 8-9; Pa'gi 45.7-8

* 1:12 1.12 10-12; Pa'gi 102.26-28

* 2:2 2.2 10-12; Pa'gi 102.26-28

† 2:8 2.8 6-8; Pa'gi 8.5-7

¹⁰ Toki rōta'ti, Luwə in njera nya'gi pēti, taa nya'gi pēti in yan'a'gi tō. Luwə təl Jeju de ki asi nan berere'ti ki gorow kon'gi ki ingə, kadi de'gi ngayn ki tēli ngann'a'gi, indəi rō'de nan'ti si'ə dō tōji'ti li'ə tō. Tado Jeju in nje kōrnōn'de k'aw se'de kaji'ti. ¹¹ Ningə Jeju ki nje təl de'gi ki kasi nan berere'ti dō majel'gi'ti lə'de, taa nje'gi ki tēli'de ki kar njay'ti ba pēti, Baw'de in kareba, adi in Luwə. Be ə, rō Jeju sol'ō el kadi bar'de ngannkon'ne'gi. ¹² Jeju el Luwə ene:
«M'a m'elta ki ojido'i ngannkon'm'gi,
Takum bulə de'gi'ti lə'i, m'a m'osi pa m'ulə'n tōji dō'i'ti».

¹³ Ningə el bay:

«M'a m'un me'm m'adi Luwə ba pēti, bay taa:

m'ra nya ki de'gi pēti ki Luwə adi'm'de, ki toi to ngann'm'gi beš».

¹⁴ Toki de'gi kakin awi ki darō ki mosi kakin ə, Jeju inbe kaa, təl rō'ne de'ti ki rōta'ti to in be tō. Nga ra be kadi ki takul koy'ō, Su ki aw ki tōgi lə koy ji'ne'ti, təl nya ki kare. ¹⁵ Jeju oy kadi taa de'gi ilə'de taa tō. De'gi ki dōkagilo kisikidōtaa lə'de pēti, sii to bər'gi me bōl koy'ti. ¹⁶ Toki rōta'ti, Jeju re kadi ra ki malayka'gi el, nan re kadi ra ki de'gi ki ginn koji'ti lə *Abiraham. ¹⁷ In be ə, me nya'gi'ti pēti, maji kadi in to to ngannkon'ne'gi be, kadi təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'de ki oo kumtondoo lə de'gi, taa in nje ra nya ki low'ə'ti dō kulə'ti ki Luwə ad'a tō. In ə, a bōr majel lə de'gi num. ¹⁸ Oyo, Jeju inbe ki dō'ne ingə nya nan num, ingə kon num tō. Be ə, ngəsi ne kin, asi kadi a ra ki nje'gi ki nyanan'gi tei dō'de'ti.

3

Jeju in kibo dō Moji'ti

¹ Ngannkon'm'gi ki njekunme'gi, ingi ki Luwə bar'se nga kadi uwəi nan dō maji'gi'ti li'ə ki in dōran'ti, maji kadi uri kum'se ki dō Jeju'ti. In ə, Luwə ulə to njekawkulə adi'je, adi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In ki takul'ə ə, j'uni'n me'je, ə j'isi j'elita dō'ti taga takum de'gi'ti. ² Toki rōta'ti, Luwə mbēti Jeju kadi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In nje ra nya ki low'ə'ti ki rō Luwə'ti ki nje mbət'ə, kadi ra kulə kin, toki ndōki *Moji ra'n dō nja'ne'ti me kulə'gi'ti pēti ki ra me Kəy'ti lə Luwə kin be tō*. ³ Toki rōta'ti, Jeju asi ta piti ki utə nya Moji sanyi toki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kōsikurə utə kəy kin be. ⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne el goto. Nga ningə njera nya'gi pēti in Luwə. ⁵ Moji in nje ra nya ki low'ə'ti me kulə'gi'ti pēti ki ndōki ra me Kəy'ti lə Luwə. Nan k'in ə in ngonnn njekulə kare. Kulə li'ə in kadi el de'gi ta ojido nya'gi ki Luwə a el me ndō'ti ki lo ti'ti. ⁶ Nan Kirisiti ra dō nja'ne'ti, asi kadi j'uwə kul'ə to Ngonnn lə Luwə, ki Luwə un'ə ində dō kəy'ti lə'ne. J'in ə, j'in kəy'gi li'ə, re j'uwəi tōgi'je ba, taa ji rai rōnel dō nya kindəmedōti lə'je to.

Kōrkon lə de'gi lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbi'se oyi dō ta ki Ndil Luwə el:

Dōkagilo ki bōne kin, re oyi ndu Luwə ningə,

⁸ ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndōki kaw'se'gi tanyi m'in rō kin be, dōkagilo'ti ki nanyi m'in me diləlo'ti.

⁹ Oyo in dōkagilo'ti ki kaw'se'gi indəi kadi'de sə'm ə nanyi m'in go bal'ti ki dōso'ti ki m'ra nya'gi m'adi oyi ki kum'de kin.

¹⁰ In be ə, wongī ra'm ngayn ki ginn koji kin,

Adi m'el m'ene, me'de nanyi ki lo ndəm ta row'ti.
Lo kadi gəri nya ki m'nji m'nginə rō'de'ti goto.

¹¹ Be ə, me wong'i'ti lə'm, m'un'n mindi'm m'ene:

A uri me be kōrkōn'ti ki m'nji m'ra tado lə'de kam el ratata†.

¹² Be ə, ngannkon'm'gi, maji kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti, kadi de madi kare dann'se'ti aw ki me ki majel eke me ngan ki kadi aw si'ə adi təl gidi'ne adi Luwə ki nje kisi kumngayira el. ¹³ Toki bone Luwə nanyi ki lo kel'se ta'ti bay kin, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ki ndo'gi kare kare pəti, dōkagilo'ti ki isi oyi dō ndo bar bone bay kin. Rai be kadi majel ədi de kare dann'se'ti adi təl nje me ngan el. ¹⁴ Toki rōta'ti, j'in ki kində rō nan'ti ki Jeju Kirisiti. Nan k'in ə, kunme ki ndōki j'uni me'je j'adi'ə, ji tēli njekunme'gi kin, kadi j'uwəi ba bita ta tōlta nya'gi'ti. ¹⁵ Makitu lə Luwə ene:

Dōkagilo'ti ki bone kin, re oyi ndu Luwə ə,

ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndōki kaw'se'gi tanyi'n rō diləlo'ti kin be.

¹⁶ Ke nan'gi ə, oyi ndu Luwə ə tēli tanyi rō diləlo'ti wa? In nje'gi ki Moji ɔnon'de ə te se'de me be'ti ki Ejipiti inbe kin. ¹⁷ Eke nje'gi ki ra to ə, wong'i ra Luwə se'de bal dō so wa? Wongi ra Luwə ki nje'gi ki rai majel ə ninn'de ra donan'ti bisiri bisiri diləlo'ti kin. ¹⁸ Eke nje ki ra to ə, Luwə iw rō'ne kadi a uri be kōrkōn'ti el ratata wa? In nje ki mbeti kadi tēli rō'de go'ə'ti kin‡. ¹⁹ J'oo kadi asi kur me be kōrkōn'ti lə Luwə el, tado mbeti kadi uni me'de adi'ə.

4

¹ Be ə, toki dōkagilo kunmindi kur me be kōrkōn'ti lə Luwə nanyi bay kin ə, maji kadi j'indəi kumkədi dō rō'je'ti kadi de madi kare nja'a nanyi gogi el. ² Tado j'in kaa, toki iləimbər Poyta ki maji adi kaw'je'gi inbe kin to ə, iləimbər kin adi'je to. Nan k'in ə, Poyta ki maji ki kaw'je'gi oyi kin, to to nya ki kare rō'de'ti, tado taai ki kunme el. ³ Ningə j'in ki j'uni me'je, j'a j'asi kadi j'uri me be kōrkōn'ti kin, toki Makitu lə Luwə el'n ene: Me wong'i'ti lə'm, m'iw rō'm m'ene:

A uri me be kōrkōn'ti lə'm el ratata*.

Nga ningə, toki rōta'ti, Luwə tōlta kulə lə'ne mayinu lo tumginn donangi'ti. ⁴ Toki rōta'ti, makitu lə Luwə elta oji'n dō ndo ki nja siri ene: «Luwə ɔr kon me ndo'ti ki nja siri dō kulə'gi'ti pəti ki ra'de†.» ⁵ Makitu lə Luwə el bay ene: «A uri me be kōrkōn'ti lə'm ki m'nji m'ra tado lə de kin el ratata‡.»

⁶ Nje'gi ki iləimbər Poyta ki maji adi'de kete, uni me'de dō ta'ti ki Luwə el'de el. Adi lo kadi a uri me be kōrkōn'ti lə Luwə kin goto. Re to be kaa, tarow to tagira bay kadi nje ki rangi a uri'ti. ⁷ In be ə, Luwə ində dō ndo ki rangi dana, bar'a ene: «Ndo ki bone». Luwə el ta'gi kin bal ngayn kete go ta'gi'ti ki kaw'je'gi mbeti ta'a'ti. El ta'gi kakin ki ta *Dabidi, me makitu Pa'gi'ti li'ə ki ndangi kete ene:

«Bone kin ə, oyi ndu Luwə ə,

ononyi'se kadi adi me'se ngan,» toki m'el'n'se kete.

⁸ Toki rōta'ti, re Jojuwe ɔr non Isirayel'gi aw se'de me be kōrkōn'ti lə Luwə ə, Luwə ə elta lə ndo kōrkōn ki rangi gogi el nga§. ⁹ Be ə, ndo kōrkōn ki rangi lə de'gi lə Luwə to non bay. A in ndo kōrkōn ki tanan ki ndo ki

† 3:11 3.11 7-11; Pa'gi 95.7-11 ‡ 3:18 3.18 16-18; Kōr Isirayel'gi 14.1-35; Pa'gi 95.11 * 4:3 4.3

Pa'gi 95.11 † 4:4 4.4 Lotum 2.2 ‡ 4:5 4.5 Pa'gi 95.7-8 § 4:8 4.8 Ndokun ki nja joo 31.7; Jojuwe 22.4

nja siri ki Luwə ɔr'n kon kin be. ¹⁰ Tado de ki ur lo kɔrkon'ti lə Luwə ə, a ɔr kon do kulə'ti lə'ne, toki Luwə ɔr'n kon do kulə'ti lə'ne kin be to. ¹¹ Be ə, maji kadi j'indəi togi do rɔ'je'ti kadi j'uri me be kɔrkon'ti kin. Adi j'indəi kumkədi do rɔ'je'ti kadi de madi kare dann'je'ti təl nje mbəti ta ki ta Luwə'ti adi osi toki kaw'je'gi osi kete kin be el nga.

¹² Ta lə Luwə in ta kisi kumngayira, aw ki togi ngayn to. Ta'a ati utə kiyəɔ ki ta kat'a in dow joo. Ta lə Luwə a ur rɔ'je'ti miriki miriki. A aw ɔdi dann ngarme'je ki ndil'je nu. Ningə ta rɔ'je'gi ki rɔti ta nan, ki mbiti kaa aw ɔdi to. Kojitara'gi lə'je ki maji, ki ki majel ki marta'gi ki do ngarme'je'ti kaa, ta lə Luwə te ki ginn'ə. ¹³ Nya kare ki mbunə nyakində'gi'ti lə Luwə ki iyə rɔ'ne takum'ə'ti goto. Nya'gi pəti naji rɔ'de takum'ə'ti ar njay njay. Ningə in non Luwə'ti to ə nan a ɔr ginn kulə ra'ne'gi.

Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi

¹⁴ Adi j'uwəi kunme lə'je ki j'eli ta do'ti non de'gi'ti taga kin ba, tado, toki rɔta'ti, j'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki aw ki togi, ki ində dɔran gangi. Adi in Jeju Kirisiti ki Ngonn lə Luwə. ¹⁵ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'je kakin, asi gaki kadi ingə kon se'je do togi kasi'gi'ti el lə'je. Toki rɔta'ti, inbe kaa, nanyi'ə me nya'gi'ti pəti to j'in be to. Nan k'in ə, in osi me majel'ti nja kare el. ¹⁶ Adi j'ɔti ndəkba ki non kumbər konbe'ti lə Luwə ki nje memaji, ki me ki tinyi kati. Lo kin'ti ə, Luwə a inyə'n go majel'gi lə'je kɔ num, taa memaji li'ə kaa a nanyi se'je num, kadi to ra se'je dɔkagilo'ti ki me'je ge.

5

¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, Luwə ə mbəti'de dann de'gi'ti. Ningə Luwə ində'de kadi rai kulə lə'ne tado maji lə de'gi kakin. Kulə lə'de in kadi adi kadikare num, taa ujəi nyamosi kadikare adi Luwə tado majel'gi lə de'gi ki rai num to. ² Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbe ki do'ne kaa, aw ki kasəl'gi lə'ne ngayn to. Be to ə, a asi kadi oo kumtondoo lə nje ki gəri el ə rai majel ki de'gi ki ndəmi tarow. ³ In tado kasəl'gi li'ə kakin ə, a ujə mosi kadikare adi Luwə tado majel'gi lə'ne inbe num, taa tado majel'gi lə de'gi num to*. ⁴ Ra kulə to njekujənyamosi kadikare in kɔsigonn, nan k'in ə de a ində rɔ'ne ki do rɔ'ne tado k'ingə'n kɔsigonn kin el. De a ingə kɔsigonn kin ki takul bar ki Luwə bar'a taa. Nya kin ə ra, dɔkagilo'ti ki bari'n *Aron.

⁵ Be to ə, yan Kirisiti kaa to be to. In inbe ə adi rɔ'ne tobar kadi n'təlin kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki utə ndəgə'gi el. Nan ingə ji Luwə'ti ki el'ə ene:

«In ə, in ngonn'm,
Ulə ngirə bone, m'in m'təl Baw'i.»

⁶ Me Makitu'ti lə Luwə, loki rangi'ti, Luwə el bay ene:
«In njekujənyamosi kadikare ki a isi ratata,
To Melkisedeki be†.»

⁷ Dɔkagilo'ti ki Jeju in dɔnangi'ti ne bay, elta ki Luwə ki row'gi ki dangi dangi, taa el si'ə ta nja banyi banyi ki sol do, ki ndu'ne kibo taa ki mann non kum'ne'ti, Luwə ki asi kadi ta'a ta koy'ti‡. Ningə Luwə oo do ndu'ə tado kulə ki ulə do'ne ginn tog'ɔ'ti. ⁸ Toki rɔta'ti, In Ngonn Luwə inbe, nan ki gorow kon'gi'ti kin pəti, ndo kadi təl rɔ'ne go Luwə'ti. ⁹ Loki Jeju tolta kulə'gi pəti ki ra kadi ra nga ningə, Jeju təl row kaji ki a to ratata

* 5:3 5.3 Lebitiki 9.7 † 5:6 5.6 5-6; Pa'gi 2.7, 110.4 ‡ 5:7 5.7 Mat 26.36-46; Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46

tado de'gi pəti ki nje təl rɔ'de go'ə'ti. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə ində kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi to Melkisedeki be.

Ndangi nan tado tusi row ki maji k'inyə kɔ el

¹¹ Nya'gi toi ngayn kadi j'eli dɔ ta'ti kin, nan k'in ə, lo kadi j'or me'ə kadi ar njay dɔ'se'ti adi gəri goto, tado ngan sese ngayn kadi in gəri me nya'gi kalangi. ¹² Toki rɔta'ti, dɔkagilo ki rai me ta'ti lə Luwə kin in ngayn nga, adi maji kadi tɔli njendo de'gi ndu Luwə nga. Nan bitɪ ɓone kaa, in gei kadi de'gi ki rangi ə ndoi'se nya ɔjido ta lə Luwə ki ndoi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin ɓay. Gei mba to ngann'gi ki kasi be ɓay um nyakusɔ lə ngatɔgi'gi ki tɔg'ɔ to'ti el. ¹³ De ki nanyi ki lo kanyi mba kon'ne'ti in ngonni ki kasi. Gər k'elta dɔ nya'ti ki rɔta'ti el. ¹⁴ Nga ningə, nyakusɔ ki tɔg'ɔ to'ti in tado ngatɔgi'gi. Tado kigo kulə'gi'ti ki isi rai ki ndo'gi kare kare pəti me kisikidɔtaa'ti lə'de, asi kadi ɔri mbunə nya ki maji ki nya majel nan'ti.

6

¹ Tado nya kin ə, maji kadi ji rai dɔ nya'gi'ti ki ndɔki ji ndoi'de kete lo kulə ngirə'ti nu ɔjido Kirisiti par el nga. Nan ki ngosine kin, adi ji turi kum'je dɔ nya'ti lə de'gi ki tɔgi gangi. Adi ji tɔli ji rei kadi ndoi'je nya'gi ki lo kulə ngirə'ti adi in: tusi kinyəi gorow njiyə'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti kɔ, ² ki kunme kadi Luwə kin el nga to nyando'gi ki ɔjido batəm'gi ki dangi dangi, ki kində ji dɔ'ti, ki kində njekoy'gi taa lo koy'ti, ki takigangi ki bitɪ ki non'ti lə Luwə. ³ J'a ji ndoi nan nya lə de'gi ki tɔgi gangi nga, re Luwə adi'je tarow.

⁴ Adi j'uni to nyando, ta lə nje'gi ki tɔli osi me panjiyə'de'ti ki kete: kum'de in ki te ki takul kunji lə Luwə. Nanyi kadikare ki dɔran'ti oyi num, taa ingəi Ndil Luwə num tɔ. ⁵ Ndigi Poyta ki maji lə Luwə kadi in ta ki maji ngayn, taa gəri nya ki ɔjido tɔgi'gi ki a rei nan'ti ki dɔkagilo ki Luwə a ulə'n ngirə konbe ki a re num tɔ. ⁶ Nan re in be kaa, tɔli osi me panjiyə'de'ti ki majel ki kete kin gogi. Ko de'gi kakini, lo kadi de a təl re se'de ki nja joo ɓay kadi inyəi gorow njiyə'de goto. Toki rɔta'ti, ɓəri Ngonn lə Luwə dɔ kagidəsi'ti toki rangi ɓay. Ningə uləi rɔsɔl dɔ'a'ti takum de'gi'ti.

⁷ Adi j'uni nyando ki dɔ lo ndɔɔ'ti, loki dɔnangi anyi mann ndi ki isi ədi ki dɔkagilo'gi pəti, ə te ki kandi ki maji adi nje'gi ki de'gi ndoi adi'de to ningə, tɔji ki taga kadi Luwə njangi dɔ lo ndɔɔ kakini. ⁸ Nan re dɔnangi uwə tone'gi ki konn'gi yo ningə, in dɔnangi ki nda'a goto. Luwə a mann a tɔlta dɔnangi kin in kadi uləi por dɔ'a'ti par.

⁹ Ngannkon'je'gi ki njendigi'gi lə'je, re j'elita kin be mindi kaa, ji gər me'je'ti maji kadi in, in dɔ row ki maji'ti. Dɔ row ki a te sese kaji'ti. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə in njera nya ki dana ki dɔkagilo'gi pəti. Adi me'ə a oyi dɔ nya ki maji'ti ki rai el. Rai ki njekunme madi'gi, ningə sii ta ra'a'ti ne ɓay. Nya ra'gi ki maji ki isi rai kin tɔji kadi in ndigi Luwə. ¹¹ Nan ndigi lə'je in kadi de ki ra dann'se'ti uwə tɔgi'ne ba, ə nanyi ki lo ra maji'ti toki sii rai kin bitɪ ndo ki dɔboy'ti. Ningə a ingəi nya'gi pəti ki indəi me'se dɔ'ti. ¹² Ji ndigi kadi tɔli nje yai'gi el. Nan kadi ndaji panjiyə nje'gi ki uni me'de adi Luwə ə ai ki koreme. Nje'gi kin ə, ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'adi'de.

Nyakində me dɔ'ti ki rɔta'ti

¹³ Loki Luwə un ndu'ne adi Abiraham, dann go kunndu lə'ne kakini ki kiw rɔ me tɔ'ne'ti inbe. Toki rɔta'ti, de ki rangi ki utə kadi iw rɔ'ne ki

to'a goto. ¹⁴ Luwə ene: «M'a m'njangi do'i toki ro'ta'ti, ə m'a m'adi ginn kaw'gi banyinan*.» ¹⁵ Abiraham ngəm go ndukun lə Luwə ki koreme. Be ə, ingə'n nya ki Luwə un ndu'ne ad'a. ¹⁶ Loki de'gi iwi ro'de ningə, iwi ro'de ki to de ki boi utə'de. Kiw ro kakin a toji kadi ta'gi ki n'eli in ta'gi ki ro'ta'ti. Adi a ində gangi ta'gi ki ta'de asi nan do'ti el. ¹⁷ Ningə Luwə ge toji nje'gi ki a ingəi nya maji'gi ki un'ndu'ne kakin ki taga ar njay bay, kadi ndukun'gi lə'ne a yəti el. Be ə, dann go kun mindi lə'ne ki kiw ro bay. ¹⁸ Kun mindi in ki kiw ro in nya'gi ki joo ki de a yəti'de el. Be ə me kun mindi'ti eke me kiw ro'gi'ti lə Luwə kin, a in ta'gi ki ngom el ratata, adi ta'gi kin ulə dingəm me'je'ti ngayn, j'ingi ki j'inyəi nya'gi pəti kadi j'uwəi nya kindəmedoti, ki adi'je kin ba. ¹⁹ Nyakində me do'ti kin ra adi kisikidotaa lə'je to to kəy ki kində do mbal'ti be. In nya ki de a tadi do'ti el num, taa in nya ki ngan num to, ningə ində ku gangi loki me Kəy'ti lə Luwə ki to dōran'ti gangi, ə ur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi. ²⁰ In lo kin ə, Jeju ur'ti kete non'ti ge to nje te tarow non'ti ge. Jeju təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ratata to Melkisedeki be.

7

Melkisedeki njekujənyamosi kadikare

¹ Melkisedeki kakin in ngar ki bebo Salem'ti, taa in njekujənyamosi kadikare lə Luwə ki in do nya'gi'ti pəti. In ə ingə Abiraham loki təl lo təti ro'ti ki təti ngar'gi, ə njangi do'a to. ² In ə, Abiraham ad'a ki kare me nya ki dōgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n ta ro'ti. Ki dōkete, kər me to ki nan Melkisedeki in «ngar ki njera nya ki danə». Bay taa, Melkisedeki in ngar ki bebo Salem'ti to, kər me to kakin nan: «Ngar ki nje lapiya*.» ³ Makitu lə Luwə elta lə baw Melkisedeki eke ta lə kon'a el, num taa elta lə ginn kaw'gi el num to. Bay taa, elta do koj'o'ti eke do koy'o'ti el ratata num to. Tanan ki Ngonn lə Luwə, ningə in njekujənyamosi kadikare ki a isi ki dōkagilo'gi pəti.

⁴ In gəri maji kadi Melkisedeki in de ki nda'a in ngayn. Be ə, kaw'je Abiraham inbe kaa, ad'a ki kare me ki dōgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n lo ro'ti†. ⁵ Nan de'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi, ki sii rai kulə kujənyamosi kadikare, togi isi do'de'ti, kigo ndukun'ti lə Moji, kadi taai ki kare me ki dōgi'ti me nya'gi'ti pəti ki ingəi ji ngann Isirayel'ti adi in ngannkon'de'gi, ki in ginn kaw'ti lə Abiraham. ⁶ Melkisedeki in ginn koji'ti lə Lebi el, nan Abiraham ad'a nya kare me ki dōgi'ti me nya'gi pəti ki ingə. Adi Melkisedeki njangi do Abiraham ki Luwə un ndu'ne ad'a. ⁷ Ningə toki ro'ta'ti, ngatōgi ə a njangi do ngonn ki du. ⁸ Ginn kaw'gi lə Lebi ki nje taa ki kare me ki dōgi'ti, me nya maji'gi'ti ji ndəgi Isirayel'gi'ti, in de'gi ki a oyi. Nan ki ojiđo Melkisedeki, Makitu lə Luwə el kadi in, isi kumngayira. ⁹ Ki dōboy'ti, ta ki kadi j'eli ənn: dōkagilo'ti ki Abiraham adi ki kare me ki dōgi'ti me nyakingə'ne'gi'ti pəti kin, Lebi ki ginn kaw'a'gi in nje taa ki kare me ki dōgi'ti me nya'gi'ti pəti kin kaa, adi to. ¹⁰ Toki ro'ta'ti, dōkagilo'ti ki Melkisedeki ingə'n Abiraham kin, oji Lebi el bay, nan k'in ə, in mosi kaw'ne Abiraham'ti nga.

¹¹ Me ndukun'ti lə ngann Isirayel'gi, in de'gi ki ginn koji'ti lə Lebi ə maji kadi de'gi mbəti'de adi rai kulə kujənyamosi kadikare'gi. In njekujənyamosi kadikare'gi to Aron be. Nan row ra kulə kujənyamosi kadikare lə'de to asi nan berere el. Re in be el ə, de a sangi njekujənyamosi

* 6:14 6.14 Lotum 22.16-17 * 7:2 7.2 1-2; Lotum 14.17-20 † 7:4 7.4 KNK 2.29

kadikare ki rangi to Melkisedeki be bay el nga. ¹² Nga ningə, re row ra kulə kujənyamosi kadikare ki ginn kaw'ti lə Lebi yəti ningə, in go'ti kadi ndukun kaa yəti to. ¹³ Ningə Burəbe lə'je ki ta'gi kin ojido'a, in ginn kaw'ti lə Lebi el, nan in ginn kaw'ti ki rangi. Ningə ginn kaw'ti kin, de madi ki ra kulə to njekujənyamosi kadikare do ringiri lo'ti goto. ¹⁴ De'gi pəti gəri kadi oji Burəbe lə'je ginn koji'ti lə Juda. Ningə ki ojido ginn koji kin, Moji elta madi do'ti el, loki elta ki ojido njekujənyamosi kadikare'gi.

Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki tanan ki Melkisedeki

¹⁵ Ngosine nya'gi toi ar njay nga. Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki in ginn koji'ti lə Lebi el, ki to to Melkisedeki be re. ¹⁶ In təl njekujənyamosi kadikare ki gorow lə ndukun kigo koji ki daro'ti el, nan kigo tɔgi kisikidota'a'ti ki a to ratata. ¹⁷ Toki rəta'ti, Makitu lə Luwə el ene: «In njekujənyamosi kadikare ki ratata, toki ndo ki Melkisedeki isi'n be.»

¹⁸ Be ə, kunndu'gi ki kete, in ki buji ko tado tɔg'o goto, taa nda'a kaa goto to. ¹⁹ Ndukun'gi lə Moji asi kadi rai adi de'gi asi nan berere takum Luwə'ti el. Nga ningə nya kindəmedəti ki maji utə ndukun'gi lə Moji in ki kadi'je. Ningə ki takul'ə j'asi kadi ji re ki rə Luwə'ti. ²⁰ Nya ki rangi bay, nya'gi kin pəti rai nya ki takul kiw rə lə Luwə. Nan ndəgə'gi tei njekujənyamosi kadikare ki kanji kun mindi lə Luwə. ²¹ Nan ki ojido Jeju, Luwə iw rə'ne, loki el ene:

«M'in Burəbe m'a m'iw rə'm m'a m'ɔyətɔ mindi'm el, nan m'a m'el m'ene:

in njekujənyamosi kadikare ki ratata.»

²² Be ə, ki row kiw rə lə Luwə kin, ji tinyi me'je kati kadi j'ingəi kunmindi ki sigi ki maji utə in ki kete kin sanyi ki takul Jeju.

²³ Nya ki rangi bay, njekujənyamosi kadikare ki ginn koji'ti lə Lebi banyinan. Nan k'in ə, koy tɔl de taa taa adi lo kadi rai kulə kujənyamosi kadikare kin ratata goto. ²⁴ Nan Jeju in nje kisi ratata, ningə kulə kujənyamosi kadikare li'ə a toki non'ne'ti to. ²⁵ In be ə, Jeju asi kadi kaji ki ratata de'gi ki nje re ki rə Luwə'ti ki takul'ə. Toki rəta'ti, in nje koy el adi a elta ki Luwə ki dokagilo'gi pəti tado lə'de.

²⁶ Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki maji kadi j'ingəi. In ar njay num, ra nya ki majel nja kare el num, taa Luwə ɔs'o ngərəngi kadi njeramajel'gi'ti num to. Ningə, un'ə ində adi isi ngərəngi dɔran'ti nu, do nya'gi'ti pəti. ²⁷ Jeju to to ndəgi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kam el, adi in nya ki nda'a goto rə'a'ti kadi uɔə nya mosi ki ndo'gi kare kare'gi pəti ki kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'ne inbe num, taa kadi inyə'n go majel'gi lə bulə de'gi pəti ko to. Jeju uɔə nya mosi kadikare nja kareba par ə asi naki. Adi in kadikare daro'a inbe ki adi do kagidəsi'ti kin.

²⁸ Tado ndukun lə Moji ində ji'ne do de'gi'ti madi ki kulə ra'de asi nan el, to njekujənyamosi kadikare'gi kibo. Nga ningə kiw rə lə Luwə ki re go ndukun'ti, ində ji'ne do Ngonn'o'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, in ki asi nan bitɔ ki non'ti.

8

Jeju in njekujənyamosi kadikare kibo

¹ Ta ki bo utə ki kadi j'eli do ta'ti kin ə to kin: J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki be kin non, ki isi me dɔran'ti, dojikol lo kisi Konbe'ti lə Luwə, ki nje tɔgi ki əti ɓol*. ² Isi nje ra kulə lə'ne adi

Luwə me lo'ti ki ar njay, ki me *kəyku ki rōta'ti ki Burəbe inbe ə ra um in de ə ra el.

³ Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, kulə lə'de in kadi adi nya'gi Luwə num, rei ki kadikare mosi'gi num tō. Be tō ə, in gorow'ə'ti kadi Jeju kaa, aw ki nya kadi adi kadikare'ti tō. ⁴ Toki rōta'ti, re Jeju in dōnangi'ti ne ningə, a in njekujənyamosi kadikare el, tado njekujənyamosi kadikare'gi ki isi rai kulə kin kigo ndukun'ti lə Moji, sii dōnangi'ti ne ə binəm nga. ⁵ *Njekujənyamosi kadikare'gi kakin, isi ra kulə me kəyku'ti lə Luwə. Nan kəy kin in ndil nya par ki rōta'ti ki to dōran'ti. Toki rōta'ti, loki Moji ulə ngirə kadi ra kəyku lə Luwə, Luwə el'ə ene: «Ur mbi maji oo'n dō ta ki m'a m'el'i kam: maji kadi ra kəyku lə Luwə kin toki ndōki m'oj'i dō mbal'ti†.» ⁶ Nan ngəsine, Jeju aw ki kulə ki nda'a in ngayn utə kulə lə njekujənyamosi kadikare'gi. Adi in ə, in nje ra mbunə lo'ti tado kunmindi ki maji utə, ki ngirə in ki kində dō kunndu'ti ki maji utə tō.

Kunmindi ki kōko ki ki sigi

⁷ Re kunmindi ki kete asi kadi tōlta'ne ndaki nga ə‡, Luwə a aw ki ndoo kində kunmindi ki rangi ki njajoo el nga. ⁸ Nan, Luwə kol ki de'gi lə'ne tado majel'gi ki rai, ene:

Oyi ndo'gi a rei non,
ki m'a m'un mindi'm ki sigi,
ki de'gi ki Isirayel'ti num,
ki de'gi ki Jude'ti num tō.

⁹ Kunmindi kin, a to to kunmindi,
ki ndōki m'un ki kaw'de'gi el,
ndōki m'uwə'n ji'de
kadi m'te'n se'de dōnangi Ejipiti'ti ki taga kin.
Lo kadi rai dō nja'de'ti sə'm me kunmindi'ti kin goto.
Be ə, m'in Burəbe, m'a m'təl gidi'm madi'de tō.

¹⁰ Burəbe ene:

Kunmindi ki m'a m'un madi
de'gi ki Isirayel'ti go ndo'gi'ti kin ə to kin:
M'a m'adi'de nyagər
kadi gəri ndukun'gi lə'm,
M'a m'ndangi ndukun'gi kakin ngarme'de'ti.
M'a m'in Luwə lə'de,
ə a in de'gi lə'm tō.

¹¹ De madi kare ki a aw
ndo'de ki me be'ti lə'ne,
eke ngonkon'ne kadi gəri'm goto,
tado de'gi pəti,
ulə ngirə dō de'gi ki togi'ti biti te'n dō ngann'gi ki du'ti,
a gəri m'in.

¹² M'a m'inyə go ra go'ti el'gi lə'de kō,
me'm a oyi dō majel'gi'ti lə'de ratata§.

¹³ Loki Luwə elta dō kunmindi ki sigi'ti ningə, in kin oji kadi təl in ki kete to nya ki kōko'ti. Ningə j'in pəti ji gəri kadi re nya to kōki ningə nanyi ngayn el kadi a goto.

9

Row kōsi məkəsi nanga non Luwə'ti ki kete

¹ Kunmindi ki kete kaa, aw ki ndukun'gi ki toji de'gi gorow gosi Luwə, eke aw ki lo kəy ki donangi'ti ne to. ² *Kəyku lə Luwə ki gangi me'ə joo in ki ra. Me kəy'ti ki dokete, ki bari'ə lo ki ar njay, lo kində lambi ki baji'ə in siri isi me'ti. Taa, tabilə ki mapa kadikare ki kadi Luwə in do'ti, isi'ti non to. ³ Ningə kəy ki nja joo ki ku gangi lo ra ta'ti, in lo ki bari'ə Lo ki ar njay njay njay utə ndəgi lo'gi. ⁴ Lo kin'ti ə buki nduji kagi'ti ə iləi por do'ti adi on ningə bany'a əti mbin in ki k'ilə nya'ti ki ra ki ɔr. Sanduki kunmindi ki gidə in ki ra ki ɔr in'ti. Me sanduki'ti kakin ə, ku madi ki nyakusə ki bari'ə mann rosi me'ə in səm'ti. Ku kakin gidə in ki ra ki ɔr to. Ə kagi tsi lə Aron ki ndəki uwə mbi'ne in me'ti to. Ningə bar mbal'gi ki ndangi ta'gi ki ojido kunmindi'gi in me'ti to. ⁵ Də sanduki'ti kakin ə, toli kagi'gi joo ki toi to *Malayka'gi ki bari'de eyina seruben'gi, ki ai ki kəsigonn ngayn ində'de do'ti. Malayka'gi kakin naji bagi'de də lo siyə mosi kadikare ki oji go k'inyə go majel'gi lə de'gi kə. Nan k'in ə, in dəkagilo ki kadi de ɔr'n ginn ta'gi kin pəti el bay.

⁶ Kəyku kakin in ki gangi lo joo. Njekujənyamosi kadikare'gi uri me kəy'ti ki dokete ki ndo'gi kare kare pəti tado ra kulə lə'de*. ⁷ Nan me kəy'ti ki nja joo, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki kar'ne ba par ə, a ur'ti nja kare me bal'ti ki kare. Lo kin'ti ə a re ki mosi da kadi adi kadikare'ti Luwə kadi inyən go majel'gi lə njekujənyamosi kadikare kibo inbe kin kə num, ta nya ndəgi bulə de'gi ki rai kigo me ndigi'ti lə'de el num to†. ⁸ Ndil Luwə ki ndo'je ki takul nya'gi kin kadi dəkagilo'gi pəti ki me kəyku lə Luwə ki dokete kin to'n ba bay ningə, takəy kur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kin in ki te el bay. ⁹ Nyakoji'gi kin in ndil nya'gi ki dəkagilo'ti ki bone. Kə me'ə nan: kadikare'gi ki nya mosi'gi ki j'isi j'adi Luwə kin asi kadi rai adi me de ki nje ra kulə kadi Luwə ki asi nan berere el. ¹⁰ Toki rəta'ti, nya'gi kin in ndukun'gi ki ojido nyakusə eke nya kanyi ki kuji nyara'gi ki ojido togi ji ki mann par. Nya'gi kin in kuji nyara lə de'gi ki donangi'ti ne. Nda'de to'ti tado dəkagilo ki nden be par, biti dəkagilo'ti ki Luwə a ində'n ginn ndukun'gi ki sigi.

Kirisiti adi rə'ne kadikare'ti

¹¹ Nan Kirisiti re to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kadi adi'je nya maji'gi ki toi ne nga. Kirisiti ur me kəyku'ti kibo ngayn num, asi nan berere num to. In kəyku ki de'gi ə rai ki ji'de el num, taa in kəy ki goto donangi'ti ne num to. ¹² Kirisiti ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin nja kareba par. Ur me kəy'ti kakin ki mosi bal binyə eke ki mosi ngann mangi'gi el, nan ki mosi'ne inbe. In ki row kin ə, Kirisiti ugə'n do'je nja kareba par ratata də majel'gi'ti. ¹³ Toki rəta'ti, kigo nyajibəlbə'ti, de'gi a toli bal binyə'gi ki ngann mangi'gi, ə a siyəi mosi'de'gi ki bu ngonn kon mangi ki kulə por do'ti də de'gi'ti ki rai majel'. Rai nya'gi kin be kadi de'gi kakin teli ki kar njay gogi kigo nyajibəlbə'ti. ¹⁴ Re nya kin in ki rəta'ti kadi mosi da'gi awi ki togi ningə, mosi Kirisiti, tɔg'ɔ a utə mosi da'gi sanyi ngayn bay. Nan Kirisiti inbe un rə'ne adi Luwə to nya kadikare ki ar njay ki togi lə Ndil Luwə ki nje kisi ratata. Mos'ə kakin a togi ngarme'je adi ar njay kadi ji ra nya'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti el. Nga ningə, j'a j'asi kadi j'a ra kulə j'adi Luwə ki nje kisi kumngayira ba.

Kunmindi ki sigi me mosi'ti

¹⁵ Be ə, Kirisiti in nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə ki row kunmindi ki sigi. Tado kadi nje'gi ki Luwə bar'de ingəi nya nduwə ki a to ratata ki Luwə

* 9:6 9.6 Kə Isirayel'gi 18.2-6 † 9:7 9.7 Lebityi 16.2-34 ‡ 9:13 9.13 Lebityi 16.14-16; Kə Isirayel'gi

un ndu'ne adi'de. Nya kin a ra nya, tado Kirisiti oy ningə mos'o taa de'gi ilə'de taa ta nya'gi'ti ki majel ki isi rai nya dokagilo'ti ki in ginn togi'ti lə ndukun ki kete.

¹⁶ J'ingəi kadi re de ra makitu kunmindi ki ojido lowə nya nduwə tor'ne'ti ningə, maji kadi de'ə kakin a oy bay taa, noj'o'gi a lowəi nan nya nduwə. ¹⁷ Toki rəta'ti, re de in ki do'ne taa bay ə, nda makitu kunmindi ki ojido nya nduwə goto. Loki de'ə kakin oy nga ningə nda'a to. ¹⁸ Be to ə, kunmindi ki kete ka, lo kadi aw ki togi ra kulə kete goto non mosi'ti ki anyi. ¹⁹ Loki Moji or me ndukun'gi pəti toki ndangi'n me makitu'gi'ti ki mi non bulə de'gi ki Isirayel'ti pəti ningə, un mosi ngann mangi'gi ki mosi bal bati'gi ki pote'de ki mann ji'ne'ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngayn ki bari'ə nan ijopi. Baji kagi kakin in ki bir ginn'ə ki ku ki rai ki bin bati'gi adi sol lom lom ə kər njir njir to. Ningə kagi kakin ə, ulə me mosi'ti ə siyə do makitu'gi'ti ki ndangi ndukun'gi me'ti num taa do bulə de'gi'ti num to. ²⁰ Dokagilo siyə mosi'ti, Moji ene: «In kin in mosi Kunmindi ki Luwə un ndu'ne do'ti adi'se, kadi təli ro'se go'tiſ.» ²¹ Be to ə, siyə'n mosi kakin do kəyku'ti lə Luwə ki do nyara kulə'gi'ti pəti ki me'ti to. ²² Toki rəta'ti, kigo ndukun'ti, nya'gi pəti nje ki nanyi in boi el, a təli'de ki k'ar njay'ti ki takul mosi par. Ningə ki kanji mosi ki siyə, k'inyə go majel'gi a goto to.

Kun ro kadi lə Kirisiti or majel'gi ko

²³ Nya'gi ki taainan ki nya'gi ki rəta'ti ki dōran'ti pəti maji kadi in ki təl'de ki k'ar njay'ti ki row kin. Ningə ki ojido nya'gi ki rəta'ti ki me dōran'ti inbe kaa, gei nya kadikare mosi ki maji utə mosi da'gi sanyi. ²⁴ Toki rəta'ti, Kirisiti ur me kəyku'ti lə Luwə ki de'gi rai ki ji'de el ki in ndil nya ki rəta'ti ki me dōran'ti. Nan in aw me dōran'ti, oji ro'ne takum Luwə'ti, isi el si'ə ta tado lə'je. ²⁵ Jeju aw me dōran'ti kadi adi ro'ne kadikare'ti Luwə nja banyi banyi el. Nan kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin ki bal'gi kare kare pəti, ki mosi da'gi. ²⁶ Re in be el ə, Kirisiti a ingə kon nja banyi banyi lo kulə ngirə dōran ki dōnangi'ti nu. Nan toki rəta'ti, Kirisiti re nja kareba dokagilo ki dōboy'ti, kadi bər majel ko, ki takul daro'a ki un adi Luwə nya mosi'ti. ²⁷ Ningə in ki kində do'a dana kete, kadi de ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koy'o'ti, Luwə a gangi ta do'a'ti. ²⁸ Be to a, Kirisiti adi ro'ne nja kareba par, kadi bər majel lə bulə de'gi. Ningə a oji ro'ne ki nja joo bay, nan k'in ə, in tado bər majel el nga, nan kadi aji nje'gi ki isi nginəi ndo təl'ə.

10

Kirisiti adi ro'ne nya mosi'ti nja kareba par

¹ Ndukun'gi lə Moji in ndil nya'gi ki rəta'ti ki a rei, um in daro nya'gi inbe el. Be ə, lo kadi ari de'gi ki isi rei ro Luwə'ti njay goto. Re ujəi nya mosi kadikare ki bal'gi kare kare pəti ka lowə goto. ² Re in be el ə, nje'gi ki isi ujəi nyamosi kadikare adi Luwə gosi'ə kin, Luwə a ar'de njay do majel'gi lə'de ko pəti nja kareba par. Lo kadi me'de a olo do majel'gi'ti lə'de gogi bay a goto. Ningə ginn kujənyamosi kadikare kaa, a gangi to. ³ Nan toki rəta'ti, ki row kujənyamosi inbe kin ə, me de'gi olo'n do majel'gi'ti lə'de bal'gi kare kare pəti. ⁴ Tado mosi ngann mangi'gi ki mosi bal binyə'gi asi kadi bər majel'gi ko el.

⁵ In be ə, loki Kirisiti isi re me donangi'ti, el Luwə ene:

«In ge nyamosi el num, kadikare el num to,
nan uwə daro'm.

⁶ In ra ronel do kujonyamosi kadikare'gi ki on row raki el num,
taa kujonyamosi kadikare'gi tado bor majel n'eli el num to.

⁷ Ningə m'el m'ene:

Oo Luwə m'in ne, m're donangi'ti kadi m'ra ndigi lə'i,

Toki ndangi me makitu'ti ki kar njay oji'n do'm*».

⁸ Ta ki dokete ki Kirisiti el ə to kin: «Ndoki kete in ge kujonyamosi kadikare'gi el num, kadikare'gi el num, kujonyamosi kadikare'gi ki on row raki el num, taa kujonyamosi kadikare'gi tado bor majel'gi el num to, nya'gi kin pəti nəli nu el». Nga kin ə, kujonyamosi kadikare'gi kin pəti, in ki ra'de kigo ta'gi'ti ki in ki ndangi kigo ndukun'ti. ⁹ Kirisiti təl el bay ene: «Oo, m're donangi'ti kadi m'ra go ndigi lə'i». Kirisiti buji nya mosi'gi ki kete, ə un ro'ne to nya mosi ki sigi ində tor'ti. ¹⁰ Jeju Kirisiti ra nya ki Luwə ndigi. Be ə, adi daro'ne nya mosi'ti, nja kareba par, kadi taa'n'je ilə'je taa do majel'ti.

¹¹ Ningə njekujonyamosi kadikare'gi kare kare pəti, awi ki nja'de taa, ndo kare kare pəti tado ra kulə lə'de non Luwə'ti. Adi kadikare nya mosi ki kare inbe kin ki dokagilo'gi pəti. Nan nya mosi kin asi bor majel'gi lə de'gi el ratata[†]. ¹² Nan Kirisiti, adi ro'ne nya mosi'ti nja kareba par tado bor majel'gi, ə aw isi dojikol Luwə'ti ki non'ne'ti. ¹³ Ngosine ki isi dojikol Luwə'ti, biti kadi Luwə təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn togi'ti be. ¹⁴ Be ə, ki takul nya mosi ki kare inbe kin, təl'n de'gi ki ar'de njay do majel'ti ki kasi nan berere'ti ratata.

¹⁵ Ndil Luwə ka mannaj'a ar njay to, ningə ta ki dokete ki el ə to kin:

¹⁶ «Burəbe ene:

Kunmindi ki m'a m'un se'de,

Go ndo'gi'ti kin ə to kin:

M'a m'ində ndukun'gi lə'm do ngarme'de'ti,

M'a m'ndangi'de me'de'ti, me merta'gi'ti lə'de.»

¹⁷ Ningə təl el bay ene:

«M'a m'adi me'm olo do majel'gi'ti lə'de el num,
taa do kulə ra'de'gi'ti ki gorow'ə'ti el num to*».

¹⁸ Nga ningə loki majel'gi in ki k'inyə go ko, nda'a nya mosi ki kadi de a ra bay taa a bor'n majel goto.

Ji rei ndəkba ki ro Luwə'ti

¹⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, ji gər kadi tarow in ki te non'je'ti kadi j'uri loki ar njay njay njay'ti utə mad'a'gi ki takul mosi Jeju Kirisiti ki anyi. ²⁰ Te tarow ki sigi ki a to ratata ki takul ku gangi lo ki ində gangi, adi in daro'a inbe ki adi nya mosi'ti do kagidəsi'ti. ²¹ J'awi ki kibo lə njekujonyamosi kadikare'gi ki in ki kində do Kəy'ti lə Luwə. ²² Adi ji rei ndəkba ki ro Luwə'ti ki me ki rəta'ti, ki kunme, ki tadi el, ki me ki ar njay ki uwə'je ki ta el, ki daro ki togi ki mann ki ar njay. ²³ Adi ji nanyi do nya kindəmedəti ki j'isi j'iləi mbər'ə kin ngan, tado nya'gi ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra n'adi'je, a ra tado in nje ra nya ki low'ə'ti. ²⁴ Adi j'indəi kum'je go nan'ti yo ge ki ne ge, ki gorow kulə dingəm me nan'ti kadi ji ndiginan num, ji rai nya'gi ki maji num to. ²⁵ Adi j'inyəi ta re lo kawnan'gi'ti lə'je el toki

* 10:7 10.7 5-7; Pa'gi 40.7-9 † 10:11 10.11 Tekitaga 29.38 ‡ 10:17 10.17 Jeremi 31.33-34

nje ki nan'gi isi rai be kin. Nan adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge, tado toki oyi, ndo re lə Burəbe in ndəkba.

²⁶ Ji gər ta ki rōta'ti ə binəm. Ningə, go gər ta ki rōta'ti kin ə, ji ra majel kigo me ndigi'ti lə'je ə, kadikare mosi ki rangi ki a bər majel'gi lə'je goto nga. ²⁷ Nya kareba ki nanyi tado lə'je, in nginə ki rō dadi par par takigangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a on nje mbət'ə'gi. ²⁸ Re de madi mbəti kadi təl rō'ne go ndukun'gi'ti ki Moji ndangi ə, a ingə koy ki kanji k'oo kumtondoo, re de'gi joo eke mutə manyinaji dō mbəti təl rō go ndukun'gi'ti li'ə kin.

²⁹ Toki rōta'ti, de ki kidi Ngonn lə Luwə ə, a ingə kində koji ki ngan ngayn bay. Nya ki ra kin oji kadi ilə koji dō mosi kunmindi ki ar'a njay. Taji Ndil Luwə ki ra'je adi ji gər memaji li'ə. ³⁰ Toki rōta'ti, ji gər Luwə ki ene:

«M'in ə, m'in nje dal ban num, taa nje kadi nya de ki ra ra kigo kulə ra'a'ti num tō!

«Taa ilə dō'ti bay ene:

Burəbe a gangi ta dō de'gi'ti lə'neſ.»

³¹ In nya ki əti bəl ngayn kadi de osi me takigangi'ti lə Luwə ki nje koy el.

³² Adi me'se olo dō nya'ti ki ra nya kete, dōkagilo'ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go'ti par ə, ingəi kon ngayn, nan k'in ə uwəi tōgi'se ba ta rō'ti kibo kin. ³³ Nje ki nan'gi dann'se'ti, de'gi taji'de ge adi'de kon ge takum bulə de'gi'ti. Ningə nje ki nungi in ndəkba kadi osi ginn nje'gi ki isi ingəi ko kon'gi kin. ³⁴ Toki rōta'ti, ingəi kon ki nje'gi ki in kəy dangay'ti. Taa ndigi ki rōnel kadi de'gi taai nya maji'gi lə'se dō tōgi'ti, tado in gəri kadi awi ki nya'gi ki Luwə un mindi'ne kadi n'ra n'adi'se, ki nya'gi ki nda'de utə nya maji'gi lə'se, taa a toi ratata tō. ³⁵ Ononyi'se kadi inyəi ta kunme lə'se, tado ki gorow kunme kin, a ingəi nyakugə goji kibo ngayn.

³⁶ Maji kadi nanyi ki lo kuwətoḡiba'ti, kadi rai nya ki Luwə ndigi ə ingəi nya ki un'n ndu'ne kadi n'a n'ra.

³⁷ Toki rōta'ti, makitu lə Luwə el ene:

«Dōkagilo ki goji ngayn'ti, nanyi ngayn el nga, nje re a re toki rōta'ti, a ɔr ndo awi'n kete el.

³⁸ Ningə, Luwə ene, de ki njera nya ki dana ta kum'ne'ti, a isi ki dō'ne taa ki takul kunme.

Nan re təl gogi me majel'ti ə, rō'm a nəl'm si'ə el*».

³⁹ Nan, j'in dann'de'gi'ti ki nje təl gogi ki tado nanyi kō el. Nan j'in mbunə nje'gi'ti ki uni me'de, ə in dō row kaji'ti kin.

11

Ta dō kunme'ti lə kaw'gi Isirayel'gi

¹ Tado kunme kadi Luwə, in gorow k'ingə nya ki de ində me'ne dō'ti, taa in nya ki ra adi de tinyi me'ne kati dō nya'gi ki rōta'ti ki oo ki kum'ne el. ² In ki takul kunme lə'de ə, kaw'je'gi ki kete, me Luwə nəl'ə dō'de'ti.

³ Ki takul kunme ə, ji gəri'n kadi dōran ki dōnangi ki nya'gi ki me'ti, Luwə ra'de ki ta ki ta'ne'ti. Be ə, Luwə ra nya'gi ki j'oo'de, ki takul nya'gi ki j'oo'de el. ⁴ Ki takul kunme ə, Abel adi'n kadikare Luwə. Kadikare li'ə maji utə yan Kanyi. Ki takul kunme lə Abel ə, Luwə ndigi'n kadikare'gi li'ə, ə mannaji li'ə kadi in de ki njera nya ki dana. Toki rōta'ti Abel oy inbē, nan ki takul kunme li'ə, nya'gi ki ra'de isi eli'je ta biti bone*.

⁵ Ki takul kunme ə Luwə un'n Enəki ki rə'ne'ti ki kanji kadi oy. Lo kadi de ingə goto, tado Luwə un'ə aw si'ə rə'ne'ti dōran'ti nu. Makitu lə Luwə ene: «Kete bay taa kadi Luwə un'ə aw si'ə dōran'ti, Enəki nəl Luwə†.»

⁶ De ki a nəl Luwə ki kanji kunme goto. Ningə de ki isi re ndəkba ki rə Luwə'ti, kadi gər me'ne'ti maji toki Luwə isi non toki rəta'ti num, taa isi ugə goji nje'gi ki isi sangi'ə num tō.

⁷ Ki takul kunme ə, Nuwe ra'n tokibo kadi aji'n rə'ne num, aji'n ginn de'gi ki me kəy'ti lə'ne num. Ra be tado Luwə ndəj'ə dō nya'gi'ti ki a rai nya, ki de'gi oyi ki kum'de el bay nan Nuwe un me'ne dō ta'ti ki Luwə el'ə. Ki gorow kunme lə Nuwe kin ə, ta ki gangi re'n dō de'gi'ti ki dōnangi'ti. Ningə ki takul kunme li'ə ə, Luwə tel'n'ə de'ti ki njera nya ki dana‡.

⁸ Ki takul kunme lə Abiraham ə, loki Luwə bar'a ningə, ndigi ta'a'ti. Abiraham ndigi ta bar'ti lə Luwə ə ində taa osi dō row'ti ə aw me be'ti ki gər nja kare el, ki un ndu'ne kadi n'a n'ad'a nya nduwə'ti. ⁹ Ki takul kunme ə, in aw isi'n to mbah dōnangi'ti ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ad'a. Abiraham aw isi ginn *kəy'ku'ti nan'ti ki *Isaki in ki *Jakobi. Ingi kaa, in nje k'ingə nya nduwə inbe ki kare ki Luwə un'n ndu'ne adi Abiraham kin tō§. ¹⁰ Abiraham nginə kadi n'isi me bebo'ti ki ngire ngan maji, ki Luwə inbe marta dō row ra'a'ti kete bay taa, ində bebo kakin ki darə'ne inbe tō.

¹¹ Ki takul kunme lə Sara ki in kuji dene tō ə, dəkagilo'ti ki fugə yipi ə binəm mindi kaa, Luwə ad'a tōgi ad'a oji ngonn, tado tadi el toki Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti ə un ndu'ne kadi n'a n'ra. ¹² In be ə, ki takul de ki kare inbe ki bugə yipi adi ndo'a nanyi ngayn el dōnangi'ti inbe kin ə, ginn koji ki banyinan to mee'gi ki dōran'ti eke nangira ki ta ba'ti ki dum tudə kər'de, tei'ti.

¹³ De'gi pəti ki uni me'de adi Luwə kakin oyi ki kanji kadi ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'a n'adi'de kakin. Nan k'in ə, oyi nya'gi ki ndo ki a rai nya num, rai ronel dō'ti ngayn num tō. Ningə gəri maji kadi n'in mbah'gi ki nje njiyə ki nja'de taa dōnangi'ti ne. ¹⁴ Nje bar rə'de mbah'gi ki nje nji'ə mbah'gi dōnangi'ti kin, oji ki taga ar njay kadi isi sangi be ki sōw dō'de toki rəta'ti. ¹⁵ Məri ta dō be'ti ki tei me'ti kin el, tado re mərta dō'ti ə, nya ki a ogi'de kadi təli awi me'ti gogi goto. ¹⁶ Toki rəta'ti, isi sangi be ki sōw dō'de ki maji utə be ki tei me'ti, adi in be ki dōran'ti. In be ə, rə Luwə sol'ə el kadi bari'ə Luwə lə'de, be ə, ində dō bebo madi dana tado lə'de.

¹⁷ Ki takul kunme lə Abiraham ə, Luwə ge kadi n'a n'oo nya ki Abiraham a ra, adi dəj'ə kadi adi Isaki nya mosi'ti. Be ə, Abiraham in ndəkba kadi adi ngonn'o ki kareba inbe kin. Nya'gi kin rai nya go kun'ti ki Luwə un'n ndu'ne ad'a kin*. ¹⁸ Toki rəta'ti Luwə el'ə ene:

«In ki takul Isaki ə, a ingə'n ginn koji lə'i ki m'un mindi'm mad'it'.»

¹⁹ Abiraham el toki Luwə asi gaki kadi a ndəl Isaki lo koy'ti. In be ə, Luwə təl ki ngonn'o ad'a, to nya ki Isaki oy ə ndəl lo koy'ti be.

²⁰ Ki takul kunme ə, Isaki njangi'n dō Jakobi'ti in ki Esuwa ojido ji kisi'de ki lo ti'ti. ²¹ Ki takul kunme ə, Jakobi, loki in ndəkba kadi oy, njangi dō ngann'gi lə Jisepi kare kare pəti. Ində tōgi'ne dō kagi tōsi'ti lə'ne, o'si'n məkəsi'ne nanga non Luwə'ti. ²² Ki takul kunme ə, loki Jisepi in ndəkba kadi oy, elta te'ti ki ngann Isirayel'gi a tei dōnangi Ejipiti'ti kō. Ningə adi ngann Isirayel'gi ndu'gi ki ojido singə ninn'ne‡.

† 11:5 11.5 Lotum 5.24 ‡ 11:7 11.7 Lotum 6.13-22 § 11:9 11.9 8-9; Lotum 12.1-5, 23.4, 35.12,27

* 11:17 11.17 Lotum 22.1-14 † 11:18 11.18 Lotum 21.12 ‡ 11:22 11.22 Lotum 50.24-25; Tekitaga 13.19

²³ Kitakul kunme lə njekoji Moji ə, iyəi'ə nanyi mutə go ndo koj'o'ti. Njekoj'o'gi oyi kadi ngonn kakin kurə ngayn. Be ə, bəli el kadi mbəti ra go ndukun'ti lə ngar. ²⁴ Ki takul kunme lə Moji ə, loki təgi gangi nga ningə, mbəti kadi de'gi gəri'ə to ngonn koji Parawon ki dene. ²⁵ Moji oo maji ngayn ta kum'ne'ti kadi n'ingə kon nan'ti ki de'gi lə Luwə, utə kadi n'isi me maji'ti dann majel ki ra'ti, tado ngonn dəkagilo ki nden be. ²⁶ Moji oo kadi de'gi kidi'ə to Kirisiti be, in nya ki nda'a to'ti ngayn utə nya maji'gi ki Ejipiti'ti, tado ur kum'ne do nyakugə goji'gi'ti ki a ingə me ndo'gi'ti ki a re. ²⁷ Ki takul kunme ə, Moji ət'i'n me be ki Ejipiti kə, ki kanji kadi bəl wong lə ngar. Ningə kum'ə in kete do row'ti li'ə to nya ki oo Luwə ki dum k'oo ki kum kin, ki kum'ne be. ²⁸ Ki takul kunme kadi Luwə ə, Moji ində'n ndo ki a bəri'ə nan Paki, ə adi Isirayel'gi siyəi mosi takəy'gi'ti lə'de, kadi malayka ki nje tuji ngann dər'gi ki Ejipiti'ti, tuji ngann dər'gi lə Isirayel'gi el.

²⁹ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, gangi Babo Kasi to dənangi ki tuti kurum be. Ningə, loki de'gi ki Ejipiti nanyi kadi n'rai to Isirayel'gi be ningə, mann ba kakin, tuw do'de penəm. ³⁰ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, loki njiyəi gugi do ndogi bər ki do bəbo Jeriko'ti ndo siri ningə, ndogi bər kakin budi nanga mur mur. ³¹ Ki takul kunme ə, Rahabi ki in kaya dene ingə koy ki nje kosi ta Luwə el, tado uwə nje kində manji be'gi ki ro'ne'ti maji.

³² Ningə ngəsine m'aw ki ndoo kadi m'el nya ki rangi do'ti el nga. M'asi kadi m'el m'aw'n ki kete bay nan dəkagilo asi'm el kadi m'el ta'gi ki ojido Jedyon, Baraki, Samson, Jepite, Dabidi, Samiyel ki de'gi njekeltakita Luwə'ti. ³³ Ki takul k'un ki de'gi kin uni me'de adi Luwə ə, təti ro ginn de'gi ki rangi'gi, gangi ta ki dana ge, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi de'gi, taa təli bəl'gi nje təgi goto'gi'ti num to. ³⁴ Təli por'gi ki kon'de əti bəl adi oyi bəm bəm num, tē ta koy'ti lə kiyəro ki de'gi gei təli'de num to. Taa me təgi goto'gi'ti lə'de ki ngayn, ingəi təgi ki aldo maji. Dəkagilo ro'gi'ti, təli gon ro'gi ki əti bəl, adi indəi ngodi nja nje ro'gi'ti ki mbah. ³⁵ Ki takul kunme ki dene'gi madi uni me'de adi Luwə kin ə, ingəi de'gi lə'de ki oyi ə ndəli.

Ningə nje ki nan'gi mbeti taa k'ilə taa, adi de'gi adi'de kon bitə te'n koy do'de'ti. Rai be kadi ingəi te lo koy'ti ki do'boy'ti ki maji utə in ki tanan'ti ne kin. ³⁶ Nje ki madi'gi təli nyakogi'gi, tindəi'de ki ndəy'gi. Doi nje ki nungi ki kulə gindi, ə buki'de kəy dangay'ti. ³⁷ Tiləi'de ki gəji mbal'gi təli'de ge, tujəi'de gangi'de dana joo ge, təli'de ki kiyəro ge. Nje ki nan'gi uləi lo ta gəngi gəngi, ningə ku ko'de'gi in ngirə binyə'gi eke ngirə bati'gi. Nya'gi pəti nal'de. Adi'de kon ngayn num, taa rai'de majel ki əti bəl num to. ³⁸ De'gi kakin in de'gi ki maji ngayn, nan k'in ə de'gi ki dənangi'ti ne oyi'de to de'gi ki nda'de goto be. Adi toi to de'gi ki ro tuwə'de be lə'de be adi njiyəi ki diləlo'gi'ti ki do mbal'gi'ti, awi ki bolo mbal'gi'ti ki bolo be'gi'ti.

³⁹ Ingi pəti Luwə mannaji lə'de maji ki takul kunme lə'de, nan k'in ə, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi'de kin el bay. ⁴⁰ Toki rəta'ti, Luwə ində do nya madi dana ki maji utə tado lə'je. In be ə, lo kadi Luwə təl'de ki kasi nan berere'ti ki kanji j'in kete goto.

12

Kuwəto'giba me ngodi'ti

¹ J'ingi kaa, toki nje mannaji do kunme'ti lə'je gugi gidi'je gugi kakin ə, adi ji mbeti nya'gi pəti ki a ɔgi'je kaw kete. Kibo utə adi ji mbeti majel

ki isi bindi'je bindi bindi kin. Adi j'anyi nan ngodi ki kuwətoḡiba me nan k'oo ngodi'ti ki to non'je'ti kin. ² Adi j'uri kum'je do Jeju'ti, ki in nje kində ginn kunme lə'je, taa in njera'a kadi asi nan berere to kin. Ndigi kadi oy do kagidəsi'ti ki kanji kadi gon rəsol ki ko koy'gi ki be kin ki a rei. Toki rəta'ti, oo ronel ki a ingə kete. Be ə, ngəsi ne kin isi doḡikol Luwə'ti ki isi do kumbər ngar'ti lə'ne.

³ Oyo, adi me'se olo do Jeju'ti, ki de'gi ki njeramajel'gi adi ə kon ki əti ɓol, nan oo to nya ki kare. Jeju ra be kadi inyəi rə'se adi me tuji'gi taai toḡi'se el. ⁴ Me rə'ti lə'se ki isi rəi ki majel ki ra, uwəi toḡi'se ba me rə'ti bi'ti te koy do'se'ti el ɓay. ⁵ Me'se oyi do ta kəji'ti ki Luwə adi'se ki to me makitu'gi'ti ki ar njay, to to ta kəji ki baw ngonnn adi ngonnn'o ki ene: «Ngonnn'm, ononyi kadi kidi kində kəji ki Luwə isi indəi ɔji, Ningə, loki kol sə'i ə, adi ɔr toḡi el.

⁶ De ki Luwə ndigə, a ɔ'ɔ nya'gi ki ra majel ad'a oo ki kində kəji, Ningə de'gi pəti ki Luwə gəri'de to ngann'ne'gi,

Ində'de ki ndəy to*.»

⁷ In kadi kum'se te do nyara'gi'ti ki majel ki isi rai, ə isi ingəi kon. Luwə ra'se to ngann'ne'gi be. Tado in nya ki gorowə'ti kadi baw ngonnn ɔji Ngonnn'ne nya'gi ki majel ki isi ra. ⁸ Luwə isi ində ngann'ne'gi pəti ɔji'de, re ində'se ɔji'se el ningə, toji kadi in ngann'a'gi ki rəta'ti el, nan in ngann lə'de ki rangi yo. ⁹ Adi me'je olo do baw'je'gi kigo darə'ti ki donangi'ti ne, ki indəi'je ɔji'je, ə j'isi təli rə'je go ta'gi'ti lə'de tado kində ki indəi'je ɔji'je. Be ə, maji kadi ji təli rə'je go Baw'je ki doran'ti ki utə baw'je'gi ki donangi'ti ɓay, kadi j'ingəi kaji. ¹⁰ Baw'je'gi indəi'je ɔji'je tado ngonnn doḡagilo ki ndikiri ba par, kigo koo'ti ki oyi maji takum'de'ti. Nan Luwə ində'je ɔji'je tado maji lə'je ki rəta'ti. Ge kadi ji təli de'gi ki ari njay to in be to. ¹¹ Toki rəta'ti, tanan'ti ne, kində kəji a adi'de ronel el, a re ki metuji yo. Nan me ndo'gi ki rangi'ti, nje'gi ki nje təl rə'de go'ti, a təli de'gi ki njera nya ki dana num, de'gi ki nje kisi ki lapiya num to.

¹² In be ə, maji kadi mbəti kadi in de'gi ki nje toḡi goto'gi, ə kadi təli de'gi ki nje toḡi'gi. ¹³ Maji kadi uni gorow ki ra njururu, kadi nje mote'gi to do row'ti el, nan kadi ingəi lapiya.

Kisikidətaa ki maji lə njekunme

¹⁴ Maji kadi indəi toḡi do rə'se'ti kadi sii ki lapiya ki de'gi pəti. Ningə kadi kisikidətaa lə'se in me nya ra'ti ki ar njay. Re njiyəi me nya ra'ti ki ar njay el ə, de madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kumkədi do rə'se'ti, kadi de madi dann'se'ti tur gidi'ne adi memaji lə Luwə kin el. Kadi de madi kare dann'se'ti təl to to kagi ki ati ki mann'a majel, ki a toḡi ningə, a tuji de'gi ngayn ki mann'ne ki majel kin be el. ¹⁶ Kadi de madi kare dann'se'ti in njera kaya el. Taa kadi de madi kare dann'se'ti in nje kidi nya'gi ki kər kində ta dangi tado Luwə el. Ononyi'se kadi rai to Esuwa ki, un k'in ngonnn dər lə'ne ndoḡi'n nyakusə ki nja kare par kin el. ¹⁷ In gəri ɓəti ndo'gi'ti ki rangi go nya'ti ki ra kin, ge kadi n'ingə njangi do ji baw'ne'ti, nan lowə goto. Esuwa sangi row ki mann non ki kum'ne'ti kadi n'aw ki baw'ne kadi yəti kəjitara lə'ne, nan lowə goto.

¹⁸ In rei ndəkba kadi nya madi'ti ki de asi kodi, to mbal Sinay ki tingə to to por ki on bilim bilim, eke kilndi ki ndul kururu, eke lo ki ndul, eke nəl ki ulə ki toḡi'ne, ¹⁹ eke ndu tow, eke ndu ta madi, el. Loki Isirayel'gi oyi do ndu kin ningə, dəji kadi n'oyi ta ki rangi kare do mad'a'ti gogi el nga.

²⁰ Toki rəta'ti, toḡi Isirayel'gi asi kadi rai go ndukun'ti ki Luwə adi'de ene:

* 12:6 12.6 Tər ta'gi 3.11-12

«De ki ra ra, de eke da, ki ɔdi mbal ə, a tiləi'ə ki gaji mbal tɔli'ə[†],» kin el.

²¹ Nya ki oyi ɛti bol ngayn adi Moji ene: «Bol ra'm ngayn adi m'dadi[‡].»

²² Nan ingi rei ə, rei ndəkba ki rɔ mbal Siyon'ti, taa ki rɔ bebo'ti lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba. In Jerujalem ki dɔran'ti, loki malayka'gi dər banyi banyi isi rai rɔnel'ti. ²³ Rei ndəkba ki lo kawnan'ti lə nje'gi ki toi to ngann'gi ki ngatɔgi'gi lə Luwə, ki tɔ'de in ki ndangi me dɔran'ti. Rei ndəkba ki rɔ Luwə'ti ki njegangita dɔ de'gi'ti pɛti. Taa rei ki rɔ de'gi'ti ki njera nya ki dana ki ndɔki kete ki oyi, ki tɔli asi nan berere toki Luwə be. ²⁴ Rei ndəkba ki rɔ Jeju'ti ki buki mosi'ne kadi tɛl'n'je ki k'ar njay'ti. In nje ki ra mbunə de'gi'ti ki Luwə tado kunmindi ki sigi ki Luwə ulə'm adi'je. Ningə mos'o ki buki kakin elta ki tɔgi'ne utə yan Abel.

²⁵ Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, Ononyi'se kadi mbəti k'oo dɔ ta lə nje kel'se ta! Isirayel'gi ki dɔkagilo'ti ki kete, mbeti k'oo dɔ ta lə Moji ki nje k'el'de ta dɔnangi'ti ne, kində kɔji nal'de el. Ningə j'ingi, Luwə ki isi me dɔran'ti nu ə isi'el'je ta. Re ji tɔli gidi'je ta ta'ti li'ə ə, kindəkɔji a ɔdi'je kɔdi ki rɔta'ti! ²⁶ Luwə ki dɔkagilo'ti ki kete ndu'ə yəki dɔnangi kakin ə, un ndu'ne dɔkagilo'ti ki bone bay ene: «Nja kare bay m'a yəki dɔnangi bay, nan k'in ə, a in dɔnangi par el, dɔran kaa m'a yək'ə tɔS.» ²⁷ Kur ta ki ene: «Nja kare bay» kin tɔji kadi nya'gi ki Luwə ində'de kin a tuji'de pɛti kɔ kadi gotoi. Ningə nya'gi ki dum tuji par ə a nanyi.

²⁸ Ningə j'ingi, konbe ki j'ingəi in konbe ki de ki a asi tuwə'je me'ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kulə kunme lə'je j'adi'ə kigo row'ti ki nəl'ə, ki tɔji ki kulə dɔ'a'ti ki bol. ²⁹ Toki rɔta'ti, Luwə lə'je in por ki nje row nya'gi raki.

13

Kulə dingəm me nan'ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi nanyi ki lo ndigi nan'ti ki yo ge ki ne ge to ngannkon nan'gi be. ² Adi me'se oy dɔ kuwə mbah'gi ki rɔ'se'ti el. Tado nje ki madi'gi, lo kuwə mbah'gi'ti kin ə, uwəi malayka'gi ki rɔ'de'ti kanji kadi gəri go^{*}. ³ Adi me'se olo dɔ de'gi'ti ki toi kəy dangay'ti, to nya ki inbe'gi kaa, in dangay'gi nan'ti se'de be tɔ. Adi me'se olo dɔ nje'gi'ti ki de'gi adi'de kon, to nya ki inbe'gi ə darɔ'se si ingə kon be tɔ.

⁴ Maji kadi taa nan ingə kɔji ki k'ilə dɔ'ti rɔ de'gi pɛti. Ningə kadi nje taa nan'gi, dingəm ki dene ngəmi rɔ'de tado lə nan. Tado Luwə a gangi ta dɔ njera kaya'gi'ti ki njekuwə marum'gi. ⁵ Me kisikidɔtaa'ti lə'se, ononyi'se kadi rai ta nar ki aldo maji. Rai rɔnel dɔ nya'ti ki awi ji'se'ti. Tado Luwə inbe, ene:

«Jagi, m'a m'inyə'i kɔ el ratata[†].»

⁶ In be ə, j'a j'asi kadi j'eli ta ki me ki tinyi katɔ j'ene:

«Burəbe in njera sə'm,
nya ki a ra'm bol goto,
nya ki de a ra sə'm goto[‡]!»

⁷ Adi me'se olo dɔ nje kɔr non'se'gi'ti ki eli'se ta lə Luwə kete. Nanyi ki lo mɛrta dɔ ji kisi'de ki dɔ'de ta'a'ti bitɔ koy'de'ti, ə ndaji kunme lə'de.

⁸ Jeju Kirisiti isi non be tor'ne'ti ba, kete nu bone ki lo ti, bitɔ ki non'ti.

⁹ Ononyi'se kadi nyando'gi ki mbah ki dangi dangi ədi'se adi tɔi dɔ row'ti ki maji. Nya ki a maji, in kunme kadi maji lə Luwə ə ulə dingəm me'se'ti

[†] 12:20 12.20 Tekitaga 19.12-13 [‡] 12:21 12.21 Ndukun ki nja joo 9.19 § 12:26 12.26 Aje 2.6

^{*} 13:2 13.2 Lotum 18.1-8, 19.1-3 [†] 13:5 13.5 Ndukun ki nja joo 31.6, 8; Jojuwe 1.5 [‡] 13:6 13.6 Pa'gi 118.6

um in ndukun'gi ki ɔjido nyakuso, ki a ulə dingəm me'se'ti el kin el. Tado ndukun'gi kin, nje'gi ki isi njiyɔi go'ti, nya ki ra se'de maji me'ti non goto.

¹⁰ J'awi ki ringiri lo kadikare lə'je non. Njekujənyamosi kadikare'gi ki ra rai kulə me *Kəyku'ti lə Luwə, awi ki tɔgi kadi soi nya ki in ki k'ilə dɔ ringiri'ti lə'je kin el. ¹¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, re ki mosi da'gi lo'ti ki ar njay njay njay utə ndəgə'gi, kadi adi kadikare k'inyə go majel lə de'gi kɔ. Nan darɔ ninn da'gi in ki k'ilə por dɔ'ti gidi be'ti. ¹² Be ə, Jeju kaa, oyi gidi bebo Jerujalem'ti, kadi ar de'gi njay dɔ majel'ti lə'de ki mosi'ne^s. ¹³ Adi j'awi j'ingəi'ə gidi be'ti, ə adi ji ndigi kidi'gi lə de'gi to in be. ¹⁴ Tado dɔnangi'ti ne j'awi ki be lə'je ki kadi j'isi'ti ratata el. Be ə, j'isi sangi kadi j'ingəi in ki a re lo ti'ti. ¹⁵ Ki row lə Jeju Kirisiti, adi j'uləi tɔji dɔ Luwə'ti ki dɔkagilo'gi pəti, to nya mosi be, adi in kadikare pa'gi ki tei ta'je'ti, ə gəri'ə kadi in Burəbe. ¹⁶ Adi me'se olo dɔ ra nya'gi ki maji'ti taa taa, ə maji kadi kanyi nya maji'gi lə'se ki madi'se'gi tɔ. Tado kadikare'gi ki be kin ə, maji takum Luwə'ti.

¹⁷ Maji kadi tɔli rɔ'se go nje kɔr non'se'gi'ti, ə uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə'de. Sii indəi kum'de go'se'ti ki dɔkagilo'gi pəti, tado Luwə a dɔji'de kadi ɔji'ə go k'ində ki isi indəi kum'de go'se'ti kin kad'a oo. Be ə, re tɔli rɔ'se go'de'ti ningə, a rai kulə lə'de ki rɔnel. Re in be el ə, a rai kulə lə'de ki barta, adi nya ki a ra sese maji me'ti non goto.

¹⁸ Elita ki Luwə tado lə'je. Ji gər ar njay kadi me'je uwə'je ki ta dɔ nya madi'ti el. Toki rɔta'ti, ndigi lə'je in kadi panjiyɔ'je'gi maji ki dɔkagilo'gi pəti. ¹⁹ M'dəji'se ki ngarme'm ba pəti kadi elita ki Luwə ki kadi m'təl m're dann'se'ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji nan

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki gorow mosi kunmindi ki a to ratata. Kirisiti ki in Burəbe lə'je, in ki in njekul ba'gi'ti kibo. ²¹ Kadi Luwə kakin ra adi asi rai kulə ki maji par par, kadi rai ndigi li'ə. Kadi ində kuləra ki nəl'ə me'je'ti ki takul Jeju Kirisiti. Ningə kadi de'gi piti'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! *Amen!

²² Ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi tai ta kulə dingəm me nan'ti kin ki kisidɔti. Toki rɔta'ti, makitu lə'm ki m'ndangi m'ulə'n m'adi'se inbe kaa, ngal ngayn el tɔ. ²³ M'ge kadi m'el'se madi in gəri toki ngonnkon'je ki me kunme'ti Timote te kəy dangay'ti*. Re re kalangi ingəm ə, m'a m'aw si'ə nan'ti kadi m'oo'se.

²⁴ Rai lapiya njekɔrnon'se'gi ki *Njekawnan'gi pəti. Njekawnan'gi ki dɔnangi Itali'ti kaa uwəi ji'se tɔ.

²⁵ Kadi memaji lə Luwə in sese nan'ti pəti.

Makitu ki Jaki ndangi Ta ki dɔ makitu'ti ki Jaki ndangi

Makitu kin in ki kulə'n sow dɔ «ginn kaw ki dɔgi gidə in joo pəti ki sananyinan dɔnangi'ti» (1.1) adi in njekawnan pəti ki in de'gi lə Luwə ki sii to mbah be dɔnangi'ti. Njendanga adi gosi ra'a, ki takoji'gi kadi uwəi tɔgi de ba me panjiy'e ti lə njekunme dann de'gi'ti ki njeramajel ki nje kadi kon de'gi. Makitu kin elta dɔ kisikidɔtaa ki ndɔ kare kare lə de, ke toki bann ə de a uwə'n tɔgi'ne ba me nyanan'gi'ti to nyakingə be, ndoo be, k'oo go ndonn lo kelta'ti, kibo ngayn, in ta lə kunme ningə rakul'ə'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1. Kunme ə tər 1.2-8. Ndo ə nyakingə 1.9-11. Nan k'oo ə nyanan 1.12-18. K'oo dɔ ta ə ra go'ti 1.19-27. Ndəji nan dɔ kɔrkum nan'ti 2.1-13. Kunme ə ra kul'ə 2.14-26. K'oo go ndonn lo kelta'ti 3. Njekunme ə nya'gi ki dɔnangi'ti 4.1-5.6. Mbərkində'gi ki dangi dangi 5.7-20.

Kuwə ji nan

¹ M'in Jaki, ki njekuləbər lə Luwə ki lə Burəbe Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi ginn kaw lə *Isirayel ki dɔgi gidə in joo pəti*, ki sananyinan me dɔnangi'ti ki ta'a ba, m'uwə ji'se.

Kuwətɔgiba me nyanan'gi'ti

² Ngannkon'm'gi, loki nya'gi ki dangi dangi tei dɔ'se'ti ningə, maji kadi oy to nya rɔnel kibo. ³ Tado inb'e'gi gəri bəti, loki kunme kadi Luwə lə'se, utə tɔgi nyanan'gi kin ningə, a te ki kuwətɔgiba. ⁴ Ningə maji kadi kuwətɔgiba lə'se, tolta'ne maji, kadi in de'gi ki kasinan berere, kadi nya ki majel ilə bəl rə'se'ti el, taa kadi nya kare kaa du'se el to.

⁵ Re de kare dann'se'ti, tər duw'ə ningə, kadi dɔji Luwə, ningə a ad'a. Tado Luwə in nje kadi de'gi pəti nya kare ki non, ki menda, ki kanji ndər mbi'de. ⁶ Ningə kadi de'ə kin dɔji ki tadi el, nan ki kunme ta. Tado de ki nje tadi, to to pulum mann, ki nəl un'ə, isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge be.

⁷ Kadi de ki be kin gər me'ne'ti, toki a ingə nya madi kare rɔ Luwə'ti el.

⁸ Tado in nje me joo, gər row nya ra'ne el.

Njendoo ki njenyakingə

⁹ Maji kadi in ngonnnkon'm ki njekunme ki in njendoo, in ra rɔnel dɔ kun'ti ki Luwə un dɔ'i ki taa. ¹⁰ Be tɔ ə, kadi in njekunme ki in njenyakingə, in ra rɔnel dɔ sɔl'ti ki Luwə sɔl dɔ'i tɔ. Tado njenyakingə a jɔrɔ to puti kam be. ¹¹ Loki kadi ɔsi ki tɔgi'ne ningə, kam ndolo, put'ə jɔrɔ adi maji li'ə goto, be tɔ ə njenyakingə a goto'n, ta nya'gi'ti li'ə ki isi ra†.

Nyanan'gi

¹² Nje rɔnel in de ki uwə tɔgi'ne ba me nyanan'ti. Tado loki dum dɔ nya'gi pəti ningə, a ingə jɔgi kaji ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə.

¹³ Loki nyanan te dɔ de'ti ningə, kadi ene: «In Luwə ə nan'm el, tado majel

* **1:1** 1.1 Ginn kaw lə Isirayel ki dɔgi gidə in joo, in njekunme'de kadi Jeju Kirisiti pəti ki sii lo'gi'ti ki dangi dangi. † **1:11** 1.11 Tekitaga 40.6-7

asi nan Luwə el, ta Luwə inbe a nan de el to.» ¹⁴ Toki nyanan te do de'ti ningə, in kumnda li'ə inbe ə əd'ə, ɔr'ɔ aw si'ə me'ti. ¹⁵ Nga ningə kumnda in səm toki dene in'n səm be ə oji majel, nga ningə loki majel togi gangi ə te koy. ¹⁶ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi ədi rə'se ki ta'gi ki ngom, el. ¹⁷ Nya kadi ki maji ki kadikare ki asinan berere, in rə Luwə'ti ki njera kunji'gi ki dɔran'ti. Luwə mbəl rə'ne el, taa kumndil'ə a yəti rə'ne el, toki kum ndil a yəti'n rə'ne kigo kadi be el to. ¹⁸ In kigo me ndigi li'ə inbe, ə oji'n'je koji ki sigi ki ta ki rəta'ti. Oji'je koji ki sigi kadi j'in nyakində'gi ki dokete dann nyakində'gi'ti li'ə.

K'oo do ta ə ra go'ti

¹⁹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi oyi ta ki m'a m'el'se kam maji: kadi de ində kalangi oo do ta, nan kadi elta kalangi el, taa ra wongi kalangi el to. ²⁰ Tado wongi lə de a ra nya ki dana non Luwə'ti el. ²¹ Ginn nya kin ə, kadi mbəti nyara'gi ki to njen, ki kulə ra'gi ki majel ki aldo maji, ki re kigo mendul. Ningə taai ta lə Luwə ki duw me'se'ti, ki do ki səl lom, tado in ta ki asi kaji'se.

²² Ta lə Luwə kin kadi oyi mbi'se'ti par el, nan kadi oyi ə təli rə'se go'ti taa. Loki sii ta k'oo do'ti to k'oo par ningə, in kədi ə sii ədi rə'se inbe'gi. ²³ Tado re de oo do ta, ə ra go'ti el ningə, to to de ki gon ta kum'ne me kotirongi'ti be. ²⁴ Loki gon rə'ne ə ɔti aw ningə, tanan'ti non par ə me'ə oy do rə'a'ti ki kete oo. ²⁵ Nan de ki ndər ginn ndukun lə Luwə ki asinan berere, ki ta'gi lə'je, taa isi uwə rə'ne ba me'ti um ra rənel do k'oo do'a'ti par, kadi me'ə oy do'ti el, nan ra go'ti, de'ə kin a ingə majikur me kulə'ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki de madi oo rə'ne to nje kun go Luwə, nan asi kuwə ndonn'ne ginn togi'ne'ti el ningə, isi ədi rə'ne to kədi, kun go Luwə li'ə in nya ki kareba. ²⁷ M'el'se kadi in gəri toki kun go Luwə ki ar njay ki ki rəta'ti ki Luwə ki Baw'je ndigi, in k'oo go ngann hal'gi ki njengawko'gi me kon'gi'ti, ki isi te do'de'ti, ki k'osi rə ngərəngi kadi nya'gi'ti ki to njen ki dənangi'ti ne.

2

Kər de dana in majel

¹ Ngannkon'm'gi, ingi ki uni me'se adi Burəbe Jeju Kirisiti ki toji in li'ə, maji kadi kər kum nan goto dann'se'ti, tado in nya ki uwə nan ki kunme el. ² To kin ə ɓone, de ki njenyakingə kare, ulə ku ki ndolo maji rə'ne'ti, ki ningə ki ra ki ɔr ji'ne'ti, re ur lo kawnan'ti lə'se. Ningə de ki njendoo, ki ulə ngisi ku rə'ne'ti, re ur me'ti to. ³ Loki iləi kum'se oyi njekulə ku ki ndolo ningə, buki'ə'ti ə eli'ə eyina: «Re, isi nanga lo ki maji'ti kin». Ningə eli njendoo eyina: «Ra ki taa non» eke «Isi nja'm'ti nanga ne be.» ⁴ Toki isi rai be ningə, ke oyi kadi in k'or ə isi ɔri kum nan dann'se'ti, ə isi təli nje gangi ta do de'gi'ti ki kəjitara'gi lə'se ki majel el wa?

⁵ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uri mbi'se oyi ta kin: Ke oyi kadi Luwə mbəti njendoo'gi ki dənangi'ti ne kadi təli njenyakingə kigo k'un ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, el wa? Mbəti'de kadi ingəi Konbe ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə. ⁶ Ningə ingi isi kidi'de. Ke njenyakingə'gi kakin ə isi adi'se kon el wa? Taa isi ai sese non nje gangita'gi'ti to el wa? ⁷ In inbe'gi kin ə isi elita ki mal do to'ti ki maji ki Luwə ində do'se'ti el wa?

⁸ Toki rəta'ti, re təlita ndukun lə Luwə ki utə ndəgə'gi ki ndangi me Makitu'ti ene: «A in ndigi de mad'i to rə'i inbe be ningə, rai gorow'ə'ti.»

⁹ Nan re rai kigo kər kum nan dann nan'ti ningə, in majel ə isi rai,

ndukun læ Luwə uwə'se ki ta to nje kaldə ta'gi. ¹⁰ Tado re de təl rə'ne go ndukun'gi'ti læ Luwə pəti, nan aldə ndukun ki kare ningə, təl nje kaldə ndukun'gi pəti. ¹¹ Tado nje k'el k'ene: «A uwə marum el,» kakin ə el ene: «A təl de el tə.» Ə re uwə marum el, nan təl de ningə in təl nje kaldə ndukun*. ¹² Ginn'ə kin ə, kadi ta kel'se'gi, ki nya ra'se'gi, toji kadi in de'gi ki maji kadi gangi ta do'se'ti ki ndukun ki nje taa k'ilə taa. ¹³ Tado de ki nje k'oo kumtondoo læ de'gi el, Luwə a oo kumtondoo li'ə ndə gangi ta'ti el tə. Ningə k'oo kumtondoo in nya ki uti də takigangi.

Kunme kadi Luwə ki kanji ra kul'ə in ki koy

¹⁴ Ngannkon'm'gi, loki de madi ene n'in n'aw ki kunme, ningə toji kunme kadi Luwə lə'ne, ki kuləra'a, el, ke maj'a in ri wa? Maj'a goto. Kunme kadi Luwə ki be kin asi kaj'a el. ¹⁵ To kin ə bone, ngonnnkon ki dingəm eke ki dene awi ki rə'de kare, taa asi kingə nyakusə'de ki ndə'gi pəti el tə. ¹⁶ Ningə de madi dann'se'ti el'de ene: «Ai ki maj'a, kadi rə'se tingə rututu, ə sɔi nya me'se ndann.» Ki kanji kadi adi'de nya ki kadi ra se'de, ke maj'a in ri wa? ¹⁷ Kunme kadi Luwə kaa to be tə, re toji rə'ne me kulə ki ra'ti el ningə, in nya ki koy.

¹⁸ De madi ene: «In aw ki kunme kadi Luwə, m'in m'aw ki kulə'gi ki ra. M'a m'el'ə m'ene: Maji kadi ɔji'm kunme kadi Luwə lə'i ki kanji kulə'gi ki ra adi'm m'oo, ə m'in m'a m'ɔj'i kunme kadi Luwə lə'm ki kulə'gi ki m'ra m'adi oo.» ¹⁹ Un me'i toki Luwə in kareba el wa? In nya ki maji, ningə kadi gər toki ndil'gi ki majel kaa uni me'de be tə. Bol ra'de adi dadi non'a'ti. ²⁰ In de ki də'i goto, in ndigi kadi gər ke in tado ri ə kunme ki kulə goto a ra nya kare el wa? ²¹ Ke oo kaw'je *Abiraham, Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, tado ndigi kadi n'təl ngonnn'ne *Isaki non ringiri'ti læ Luwə, n'ad'a kadikare'ti el wa? ²² Oo, kunme kadi Luwə li'ə ai nan'ti ki kulə ra'a'gi. Kulə ra'a'gi təlita kunme kadi Luwə li'ə adi asi nan berere. ²³ In be ə təl'n ta ta ki ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: «Abiraham un me'ne adi Luwə, loki Luwə oo kunme li'ə ningə tudə to de ki dana.» Adi ɓar'a madi'ne†. ²⁴ Oyi maji nga, toki Luwə təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, um in ki takul kunme li'ə par kareba el.

²⁵ Adi me'se, olo də Rahabi'ti ki in kaya dene. Uwə njekawki'ta'gi læ Isirayel rə'ne'ti, ningə ra se'de adi tei uni row ki rangi anyinan awi. In tado kuləra'a kin ə Luwə təl'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti‡.

²⁶ Be ə, toki j'oo'n kadi darə ki kon goto'ti in ki koy kakin ə, kunme kadi Luwə ki kulə ra'a'gi gotoi kaa in ki koy to.

3

Kadi njendo de'gi nya oy go ndonn'de

¹ Ngannkon'm'gi, kadi njendo de'gi nya in ngayn dann'se'ti el, tado in gəri kadi Luwə a gangi ta ki ngan ngayn də'je'ti, j'in njendo de'gi nya, utə ndəgi de'gi. ² J'in pəti ji rai majel ki gorow'gi ki dangi dangi. Re de madi ra majel me ta kel'ne'ti el biti ningə, in de ki asi nan berere, asi kuwə rə'ne ba pəti ginn togi'ne'ti. ³ Re j'uləi jam ta sində'gi'ti kadi təl rə'de go ndigi'ti lə'je ningə, j'awi ki togi də rə'de'ti ba pəti tə. ⁴ Oyi tokibo'gi, re in tokibo ki bo to ri kaa, ə nəl kibo ɔs'ɔ ki togi'ne to ri kaa, ki ngonnn ngaw'a ki nden ki ɓari'ə tole inɓe kin ə njekuww ngaw tokibo, a awi'n ki tokibo

* 2:11 2.11 Tekitaga 20.13, 14; Ndukun ki nja joo 5.17, 18 † 2:23 2.23 Lotum 15.6; Ejay 41.8

‡ 2:25 2.25 Jojuwe 2.1-21

lo'ti ki me'ə ndigi kaw'ti si'ə. ⁵ In be ə, ndonn de kaa to be tɔ. In ngonn ro ki nden ba, nan ɔji rɔ'ne kadi asi ra nya'gi ki ɛti ɓol. Toki oy kadi ngonn por ki nden be par asi kadi on ku kibo. ⁶ In be tɔ ə, ndonn de kaa to to por be, in lo kisi lə majel dann ngann rɔ'je'gi'ti, isi tɛl darɔ'je ba pɛti nya ki to njen'ti, isi ində por ndo kisikidɔtaa'ti lə de, por kin in lo por'ti ki nje kon bitɪ ki non'ti.

⁷ De asi kuwə ginn da'gi ki dangi dangi pɛti ki me mu'ti, ki ginn yəl'gi, ki ginn da'gi ki nje kagi nanga, ki ginn da'gi ki sii me ba'ti, ginn tɔgi'ne'ti.

⁸ Nan ndonn'je, de kare ki asi kuwə ginn tɔgi'ne'ti goto, in nya ki nje tuji loki dum kuwə nanga ginn tɔgi'ti. Kəngi ki nje tɔl de rosi ndonn'je betete.

⁹ Ki ndonn'je ə j'isi j'uləi toji dɔ Burəbe'ti ki Baw'je, ningə ki ndonn'je ki kare inbe kakin ə j'isi ji manni de'gi ki Luwə ində'de adi taainan si'ə tɔ*.

¹⁰ Ta'je ki kare inbe kin ə j'isi j'uləi toji dɔ Luwə'ti, ningə ta'je ki kare inbe kakin ə isi mann de'gi tɔ. Ngannkon'm'gi, maji kadi rai be el. ¹¹ Ke mann ki nəl ingi ki mann ki ati a tei nan'ti ta bolo'ti ki kare wa? Jagi a tei ta bolo'ti ki kare el. ¹² Ngannkon'm'gi, ke oyi kadi kagi mati asi kadi andi sinyə eke mbaykote asi kadi andi mati wa? Re in be el ningə, in be tɔ ə ta bolo ki mann ki ati isi te'ti, mann ki nəl asi kadi a te'ti el nga.

Kumkədi ki dɔnangi'ti ki kumkədi ki dɔran'ti

¹³ Nan dann'se'ti ə in nje kumkədi ki nje nyagər wa? De'ə kin kadi toji kulə ra'ne me panjiyɛ'ti ki maji, ki dɔ ki sɔl lɔm ki kumkədi. ¹⁴ Nan kin ə re, ni ki ati kangi ki jangi in me'se'ti ningə, ɔji rɔ'se kare el, ta kadi elita ki ngom ɔsi ta, ta ki rɔta'ti el tɔ. ¹⁵ Ko kumkədi ki be kin, in kumkədi ki dɔnangi'ti ne, in kumkədi lə de, in lə Su, um in kumkədi ki in rɔ Luwə'ti el. ¹⁶ Tado loki ni ki jangi in'ti ningə, nyara ki gorow'ə'ti el, ki ko nya ra'gi ki majel pɛti in'ti non tɔ. ¹⁷ Nan ki ɔjido kumkədi ki in rɔ Luwə'ti, dɔkete, in kumkədi ki ar njay, taa in kumkədi tɔgi el, in kumkədi ki sɔl lɔm, in kumkədi kulə noji nan'ti, in kumkədi ki rosi ki k'oo kumtondoo, isi te ki kandi ki maji maji, gangi nan goto rɔ'a'ti, taa kədikum nan ka goto rɔ'a'ti tɔ. ¹⁸ De'gi ki nje sangi row kisimaji, isi duwi ko nya me kisi maji'ti, ningə kandi lə'de ki a ujəi in nyara ki dana.

4

Ndigi nya'gi ki dɔnangi in kɔsi ta Luwə

¹ Nga ingi, rɔnan'gi, ki kolnan'gi ki toi dann'se'ti tei ra wa? Loki tei sɛm'ti, in me nyənn'gi'ti lə darɔ'se ki toi me rɔ'se'ti, ə isi rɔi nan. ² Sii rai kumnda nya'gi, nan asi kadi ingəi el, ningə isi tɔli de'gi, isi ndingəi nya, nan lo kadi ingəi goto, lo kin'ti, tɛli nje kolnan ki nje rɔnan. In kɔyi nya, ə ingəi el, tado in gəri kɔy Luwə el. ³ Ə re kɔyi nya Luwə kaa, adi'se el, tado nya kɔy lə'se in nya kɔy ki majel, isi kɔyi nya Luwə kadi re ingəi ningə, in tindəi sananyi kɔ dɔ k'oo majiro'ti lə darɔ. ⁴ In njekuwə marum! Gəri kadi ndigi nya'gi ki dɔnangi'ti in ban lə Luwə el wa? Re de madi isi uwə madi ki nya'gi ki dɔnangi'ti ningə, isi ra rɔ'ne njeban'ti lə Luwə. ⁵ Oyi kadi ta lə Luwə ki ndangi me Makitu'ti in kare ki ndangi wa? Makitu lə Luwə el ene: «Jangi ra Luwə ngayn dɔ Ndil'ti ki ində me'je'ti.» ⁶ Nan memaji ki adi'je, in nya kibo ngayn utə nya'gi pɛti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrɔ de'gi ki nje kun dɔ'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje sɔl dɔ'de*.» ⁷ In be ə, kadi sɔli dɔ'se ginn tɔgi'ti lə Luwə, tanyi rɔ Su, ə a anyi kɔ sanyi rɔ'se'ti. ⁸ Rei ndəkba rɔ Luwə'ti, ə Luwə a re ndəkba

* 3:9 3.9 Lotum 1.26-27 * 4:6 4.6 Tər ta'gi 3.34

ro'se'ti tɔ. In njeramajel'gi, togi ji'se adi ar njay; in nje me joo, ɔri majel me'se'ti kɔ. ⁹ Maji kadi in gɔri toki in nje kumtondoo, uwɛi ndoo ro'se ɛ nonyi ki mann kum'se; kadi ko'gi lɛ'se tɛl non, kadi rɔnel lɛ'se tɛl ndoo ki kuwɛ. ¹⁰ Maji kadi soli do'se non Luwɛ'ti ɛ Luwɛ a un do'se taa.

Kadi de gangi ta do ngonkon'ne'ti el

¹¹ Ngannkon'm'gi, maji kadi elita ki majel donan'ti el, de ki isi elta ki majel do ngonkon'ne'ti, eke isi gangi ta do'a'ti ningɛ, in ndukun lɛ Luwɛ ɛ isi elta ki majel do'ti num, isi gangi ta do'ti num. Ningɛ re isi gangi ta do ndukun'ti lɛ Luwɛ ɛ, in nje tɛl ro'i go ndukun'ti el, nan in njegangita do'ti yo. ¹² Ji gɛr toki Luwɛ ki kar'ne ba par ɛ in nje kadi ndukun ki njegangita. In ki kar'ne ba ɛ aw ki togi kadi aji'n de num tuji'n de num tɔ. Nga in, in nan kadi in gangi ta do ngonkon'i'ti wa?

Nje k'aw ki kojitarɛ

¹³ Ki ɔji do'se nga, ingi ki nje k'el k'ene: «Bone eke lo ti ɛ j'a j'awi me bebo'ti ki be, j'a ji ra bal kare sɛm'ti, j'a ji ra gati, j'ingɛi'n nar.» ¹⁴ Eli be, nga in de'gi ki gɛri nya kare ki a ra nya me ndo ki lo ti'ti do kisikidɔtaa'ti lɛ'se el tɔ. Toi to kunji mann ki su luy luy adi oo'ɛ, ningɛ njaba par ɛ goto kin be†. ¹⁵ Ta ki re a eli ɛ to kin: «Toki re Luwɛ ndigi, ɛ j'isi ki do'je ta ɛ, j'a ji ra nya ki yo, j'a ji ra nya ki ne.» ¹⁶ Nan ngɔsine, isi ɔji ro'se me kojitarɛ'ti lɛ'se ki do'se. Koji ro ki be kin in koji ro ki majel. ¹⁷ Re de gɛr row ra maji bɛti, nan ra el ningɛ, in majel ki ra.

5

Kon ki a re do nje nyakingɛ'gi'ti

¹ Ingi ki in njenyakingɛ! ki ɔji do'se nga ningɛ, maji kadi nonyi ɛ ndingɛi ro'se ki ndu'se ki boi, tado kon'gi ki a rei do'se'ti. ² Nyakingɛ'gi lɛ'se ndumi kɔ, yon'gi onyi ku'gi lɛ'se. ³ Ɔr'gi ki nar'gi lɛ'se nonyi niki, ningɛ non'de a mannaji ɔsi'n'se ta. A on darɔ'se to por be. In mbonyi nyakingɛ'gi ki donan'ti donan'ti, dɔkagilo ki j'in'ti, ki in dɔkagilo ki doboy'ti. ⁴ De'gi ki nje ra kulɛ me ndoo'ti lɛ'se, ɔgi'de nyakugɛ goji lɛ'de, adi nonyi, ndu non'de aw biti ɔsi mbi Burɛbe'ti lɛ njero'gi. ⁵ Kisi'se donangi'ti ne, sii me k'oo maji ro'ti, soi ge anyinan ge me maji'ti. Boi, mbol'se to to da'gi ki uli'de adi a nginɛi ndo tɔl'de be. ⁶ De'gi ki rai nya madi el, gangi ta do'de'ti, tɔl'i'de, ɛ tanyi'se ro el.

Koreme nginɛ'n re Burɛbe

⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi orei me'se biti, kadi Burɛbe re'n. Oyi nje ndoo, a nginɛ kandi nya ki maji ngayn ki a te donangi'ti, ki koreme do'ti ngan. A ore me'ne biti kadi ndi binɛ ɛdi, ndi ki doboy'ti ɛdi, bay ta kadi ujɛ kɔ lɛ'ne. ⁸ Be to ɛ, ingi kaa, kadi orei me'se, uwɛi togi'se ba, tado Burɛbe in ndɛkba.

⁹ Ngannkon'm'gi, barita donan'ti el, kadi Luwɛ gangi'n ta do'se'ti el. Oyi njegangita ra takɛy'ti. ¹⁰ Ngannkon'gi, maji kadi oyi go nja njekeltakita Luwɛ'ti ki kete nu ki elita me tɔ Burɛbe'ti to nyandaji lɛ'se, ki ɔjidɔ kon ki koreme. ¹¹ J'elita do njekuwa togi'de ba me kon'gi'ti j'ene in nje rɔnel. Kadi me'se olo do kuwɛtɔgiba'ti lɛ Jobi dann kon'gi'ti pɛti ki te do'a'ti. Oyi kadi go'ti gogi Luwɛ ad'a ingɛ maji, tado Luwɛ in nje memaji ki ngayn, ki nje k'oo kumtondoo*.

† 4:14 4.14 13-14; Tɛr ta'gi 27.1

* 5:11 5.11 Jobi 1.20-22, 2.10, 42.10-17

¹² Ngannkon'm'gi nya kibo ngayn, ki kadi gəri ə to kin: maji kadi iwi rə'se el, ke in ki ndi, ke in goji ki kuso, ke in kiw rə madi ki rangi. Re in oyo ə eyina oyo, re in jagi ə eyina jagi tə par, kadi osi me takigangi'ti lə Luwə el.

¹³ Re, de madi dann'se'ti, ingə kon wa? Kadi non də Luwə'ti. Eke re rə'a nəl'ə wa? Kadi osi pa ulə'n toji də Luwə'ti. ¹⁴ Re, de madi dann'se'ti, rə'a to'ə ə, kadi bar ngatogi lə Njekawnan kadi elita ki Luwə tado li'ə ki oyi'ə ki hu me tə Burəbe'ti. ¹⁵ Kelta ki Luwə ki kunme a aji de ki nje rə to, Burəbe a un'ə taa, ningə re ra majel kaa, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kə. ¹⁶ Be ə, kadi tərī ndu'se də majel'gi'ti lə'se ki rə nan'ti. Ningə elita ki Luwə tado lə nan, kadi ingəi lapiya də rəto'gi'ti lə'se. Kelta ki Luwə lə de ki dana, tög'ə in ngayn. ¹⁷ Oy Eli in de to j'in be tə, nan elta ki Luwə ki rə tinyi'ne kadi ndi ədi el, ningə ndi ədi donangi'ti el bal mutə ki nanyi mehen tə. ¹⁸ Ə, təl elta ki Luwə gogi toki sigi, ə Luwə adi ndi təl ədi donangi'ti, adi donangi te ki kandi nya'gi†.

Dəboy ta

¹⁹ Ngannkon'm'gi, toki re de madi dann'se'ti ndəm gorow ki rəta'ti, ur mu, ə de madi ki rangi ər'ə təl re si'ə də row'ti ki dana gogi ningə, ²⁰ kadi gəri toki de ki təl ki njeramajel də row'ti ki ndəm re si'ə go row'ti ki dana kin, a aji njeramajel ta koy'ti, taa Luwə a inyə go majel'gi li'ə ngayn kə.

Makitu ki dökete ki Piyər ndangi

Ta ki dō makitu'ti ki dökete ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki sii dow lo'gi'ti ki manga lə Aji ki Du. Ginn ndangi makitu kin in kadi ulə dingəm me'de'ti dann kindəkumndoo'ti ki kadi nan kon tado kunme. Koy, kində taa lo koy'ti ki təl Jeju Kirisiti, in ə in nğirə ki ngan ki rai dō'ti kadi uwəi togi'de ba me kunme'ti ki kindəmedoti. Toki in njekujənyamosi kadikare'gi lə Ngar ə in ginn de'gi ki ari njay, maji kadi tinyəi nan ki Njekaji'de ki ndogi'de ki gati ki ngayn. Maji kadi uwəi togi'de ba me panjiyət'i lə njekunme. Loki Burəbe a re ningə a ugə goji'de.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Ta ki ojido kindəmedoti, kunme ə ndiginan 1.3-12. Bar nan kadi kisikidotaa in ki ar njay 1.13-2.10. Hal lə njekunme, kibo ngayn in ki isi'n dann kon'ti 2.11-4.19. Ra kulə ki maji dann njekawnan'ti 5.1-11. Kuwə ji nan 5.12-14.

Kuwə ji nan

¹ M'in Piyər ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi'se in nje ki Luwə mbəti'se, ki sananyinan, adi sii to mbah'gi dōnangi'gi'ti ki Pon, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Baw mbəti'se kete, kigo kojitara'ti li'ə, kadi in de'gi lə'ne ki takul Ndil'ə, kadi təli rō'se go Jeju Kirisiti'ti, ə kadi mos'ə togi'se adi ari njay*. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki dō'se'ti.

Ra oyo Luwə tado kaji ki te ki dō'a ki takul Jeju Kirisiti

³ Toji in ki dō Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tado memaji li'ə ki ngayn ki oji'n'je k'oji ki sigi, ki gorow k'ində Jeju Kirisiti taa dann nje koy'gi'ti. Lo kin'ti, j'awi ki nya kindəmedoti ki to biti ki non'ti, ⁴ tado j'awi ki nya maji'gi ki Luwə ngəm dōran'ti tado lə'je. In nya ki a ndum el num, a uwə yoro el num, taa ndolo'ə a goto el num tō. ⁵ Nya'gi kin Luwə ngəm'de dōran'ti tado lə'se, ingi ki tog'ə isi ngəm'se ki takul kunme tado kaji, adi in kaji ki in ndəkba kadi dō'a a te ndo ki dōboy'ti. ⁶ Re dōkagilo'ti ki bone, kadi nyanan'gi ki dangi dangi adi mekon isi ra'se dōkagilo'ti nden be mindi kaa, in kin ə isi adi'se rōnel. ⁷ Lər ki in nya ki a tuji kaa, nanyi'ə me por'ti kadi oyi'ə ke inbe dōrō'a wa. Be tō ə, nyanan'gi kakin isi nanyi kunme kadi Luwə lə'se ki gat'a utə lər, kadi oyi ke in ki rōta'ti inbe wa. Re in ki rōta'ti ningə, a ingəi piti, ki tobar, ki kosikurə loki Jeju Kirisiti a te busi. ⁸ Jeju ki oyi'ə ki kum'se el, nan in ndigi'ə, oyi'ə el bay, nan uni me'se adi'ə. Ningə isi rai rōnel, adi in rōnel kibo ngayn, ki dum kelta'a. ⁹ Tado ingəi nya ki uni me'se adi tado'a, adi in kaji rō'se. ¹⁰ Ki ojido kaji kin, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndəri ginn'ə, taa dəji ta dō'ti ngayn tō. Adi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti dō kadikare'ti ki Luwə ində dō'a dana kete adi'se. ¹¹ De'gi ki *njekeltakita Luwə'ti sangi kadi n'gari ke dōkagilo ki ra, ə nya'gi ki bann ə a rai nya dōkagilo'ə'ti ki Ndil Kirisiti oji'de wa? Tado Ndil Kirisiti ki me'de'ti toji'de dōkagilo kin kete, loki elta dō kon'gi'ti ki Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə a ingə ki toji ki a re go kon'ti†. ¹² Luwə

* 1:2 1.2 Tekitaga 24.3-8; Lebitiki 16.14-15 † 1:11 1.11 Pa'gi 22; Ejay 53; Luk 24.25-26

adi njekeltakita'a'ti gəri toki, mbər ki n'ində ta'de'ti kin in tado maji lə'de inbe'gi el, nan in tado maji lə'se ə iləimbər kin. Ngosine nje kiləmbər Poyta ki maji iləi'se mbər kin ki takul tōgi lə Ndil Luwə ki Luwə ulə'n adi in dōran'ti re. Mbər kin, malayka'gi ki dō'de kaa sangi kadi n'gəri ginn'ə tō.

Kindəmedōti ki a ge nyara ki ar njay

¹³ Tado kin ə, kadi adi marta'gi lə'se isi kum, adi kum'se ar njay kadi ərī mbunə nya ki maji ki nya ki majel nan'ti. Kadi kindəmedōti lə'se ba pəti in dō kadikare'ti ki Luwə a adi'se, loki Jeju Kirisiti a te bus. ¹⁴ Maji kadi in nje təl rō'se go ta'ti lə Luwə, um uni go nyənn lə darō ki kete ki isi ndor'se, loki sii day dō rō'se'ti bay kin el. ¹⁵ Ningə, toki Luwə ki bar'se in nje k'Ar Njay kakin ə, ingi kaa, kadi ari njay me panjiyē'se'gi'ti pəti tō. ¹⁶ Tado Makitu lə Luwə el ene: «A in de'gi ki k'ar njay, tado m'in ki k'Ar Njay[‡].» ¹⁷ Re me kelta'gi'ti lə'se ki Luwə, isi bari'ə Baw'se, in ki in Luwə ki njegangita dō de'ti ki ra kigo kulə ra'a'ti um, ər kum'de dana el ningə, maji kadi nya ra'se in kigo bōl Luwə'ti, dōkagilo'ti ki sii to mbah'gi dōnangi'ti ne kin. ¹⁸ Ningə in gəri maji toki in ki nar eke lər ki in nya'gi ki a tuji kin, ə Luwə ugə'n dō'se me nyara'gi'ti ki majel, ki kaw'se'gi inyēi adi'se kin el. ¹⁹ Nan in ki mosi Kirisiti ki gat'a dum ndogi, ə Luwə ugə'n dō'se. Kirisiti ki to to ngonn bati ki nya madi ra'a el, ta nya ki majel dō'do el tō. ²⁰ Luwə mbət'ə, ində dō'a dana kete non kulə ngirə dōnangi'ti nu tado kadikare kin, ningə te ki dō'a dōkagilo'ti ki dōboy'ti, tado maji lə'se. ²¹ Ingi ki takul Kirisiti ə, uni me'se adi Luwə, ki te si'ə dann nje koy'gi'ti, ə ad'a tōbar, kadi kunme, ki kindəmedōti lə'se in ki dō Luwə'ti.

Njiyə to ngann'gi lə Luwə me ndiginan'ti

²² Toki ari rō'se njay, ki gorow təlro go ta'ti ki rōta'ti, kadi in ndigi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti, ki kanji kədikum nan, maji kadi in ndiginan dann'se'ti, ki yo ki ne, ki me ki k'ar njay. ²³ Koji ki oji'se sigi, in ki tarow lə baw'se'gi ki njekoy'gi kin el, nan in ki takul nya duw ki a oy el, ki takul ta lə Luwə ki isi kumngayira biti ki non'ti. ²⁴ Tado Makitu lə Luwə el ene:

«De'gi pəti toi to mbi mu be,
ningə maji'de pəti, to to puti kam be tō:
Mu tuti, put'ə jōrō,

²⁵ Nan ta lə Burəbe to lo to ne'ti biti ki non'ti[§].» Ta kin in Poyta ki maji ki iləi'se mbər'ə.

2

Mbal koy el ki de'gi ki k'ar njay

¹ Maji kadi mbəti nyara'gi ki majel pəti, ki ta'gi ki ngom, ki kədikumnan, ki jangi, ki kel nan ta ndil nan'ti. ² Adi bō ta lə Luwə ra'se, toki bō mba a ra'n ngann'gi ki kasi kin be. Ta lə Luwə to to mba ki dōrō'a ki a ra'se adi tōgi, ə tei kajit'i. ³ Toki makitu lə Luwə el'n: «Nanyi Burəbe ki rō'se adi oyi maj'a ki ngayn*.» ⁴ Rei ki rō Burəbe'ti ki in mbal ki isi kumngayira, in ki de'gi mbəti'ə to nya ki majel, nan Luwə mbət'ə tado gat'a in ngayn ki rō'a'ti. ⁵ Ingi kaa, in mbal'gi ki sii kumngayira. Kadi əsi rō'se ki nan'ti kadi in tōli *Kəy lə Luwə kigo ndil'ti, kadi in kuti njekūnyamosi tado kujənyamosi kadikare kigo ndil'ti ki nəl Luwə ki takul Jeju Kirisiti. ⁶ Tado

‡ 1:16 1.16 Lebitiki 19.2 § 1:25 1.25 Ejay 40.6-8 * 2:3 2.3 Pa'gi 34.9

ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Oyi m'mbəti mbal ki gat'a in ngayn, m'ində bebo Siyon'ti. In mbal ki dökum lo'ti. De ki un me'ne ad'a ə nya ki rəsəl a te dō'a'ti el†. » ⁷ Mbal kin in mbal ki gat'a in ngayn ro'se'ti ingi ki uni me'se adi'ə. Nan ki ro de'gi'ti ki uni me'de adi'ə el, in mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, ki təl mbal ki dökum kəy'ti. In mbal ki nje tugə de jigi'ti ki nje kadi de osi‡. ⁸ Tugəi'ə jigi'ti osi tado mbeti kunme'de kadi ta ki rəta'ti. Ningə in nya ki maji kadi a re dō'de'ti be§. ⁹ Nan ingi, in ginn de'gi ki mbəti'se, in njekujənyamosi'gi lə Ngar, in ginn de'gi ki k'ar njay, in de'gi ki Luwə ində'se dōji'ne kadi iləimbər kulə'gi ki əti bol ki ra. In ki bar'se lo ki ndul'ti te sese lo ki kunji'ti lə'ne ki ar njay*. ¹⁰ Ingi ki kete in de'gi lə Luwə el, nan ngəsi in de'gi li'ə, ingi ki kete ingəi k'oo kumtondoo lə Luwə el, nan ngəsi ingəi k'oo kumtondoo li'ə†.

Kisi njekunme dann de'gi'ti ki gəri Luwə el

¹¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, toki in mbah'gi ki sii dənangi'ti to be lə'se el, m'ulə dīgəm me'se'ti kadi mbəti nyənn nyara lə darə ki to ro'se'ti, isi ro ki ro'se ki me'ti. ¹² Maji kadi awi ki hal ki maji dann de'gi'ti ki uni me'de el, kadi re isi təti ta dō'se'ti to njeramajel'gi be mindi kaa, oyi kulə ra'se'gi ki maji ningə uləi tōji dō Luwə'ti ndō'ti ki a re. ¹³ Tado lə Luwə, maji kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə de'gi pəti ki sii dō konbe'ti, adi in ngar kibo ki isi dō konbe'ti pəti, ¹⁴ ki nje konbe'gi ki ginn'ə'ti, ki ində'de kadi indəi njera nya'gi ki majel oji'de, ə osikurə njera nya'gi ki maji. ¹⁵ Tado in ndigi lə Luwə kadi rai nya ki maji uti ta ta ki kel ki dō day'ti lə de'gi ki mbo. ¹⁶ Kadi kulə ra'se in kuləra de'gi ki taa k'ilə taa, ningə kadi taa k'ilə taa lə'se təl nya kuti dō majel el, nan kadi kulə ra'se in kuləra njekulə'gi lə Luwə. ¹⁷ Kadi osikurə de'gi pəti, ndigi ngannkon'se'gi ki njekunme, awi ki bol Luwə, osikurə ngar.

Bər'gi ki njekunme

¹⁸ In njekuləbər'gi, kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə be'se'gi ki bol ki rəta'ti. Kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə nje ki hal'de maji ki sol ləm ləm par el, nan kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə nje ki hal'de ngan tō. ¹⁹ Tado in nya ki maji kadi, ki takul bol Luwə, de dō me'ne ngan me kon'gi'ti ki isi ingə ki kanji kadi ra nya madi ki dana el. ²⁰ Loki indəi'se k'ində nyara ki majel, ə dōi me'se ngan, eke tobar ri ə tō'ti non wa? Nan kin ə re in nyara ki maji ki isi rai ə re ki kon dō'se'ti, ə dōi me'se ngan me'ti ningə, in nya ki maji ki non Luwə'ti. ²¹ In tado nya kin ə Luwə bari'n'se, tado Kirisiti inbe ki dō'ne kaa ingə kon tado lə'se. Ningə inyə nyakōji kin adi'se kadi to uni dō nja'a. ²² Kirisiti ki ra majel el, taa ta ki ngom te ta'a'ti nja kare el tō. ²³ Loki de'gi taji'ə, təl taji'de gogi el; loki de'gi adi'ə kon, təl tan'de ro el. Nan inyə ro'ne ji Luwə'ti ki njegangita ki dana. ²⁴ Kirisiti ki oy majel'gi lə'je darə'ne'ti dō kagidəsi'ti kadi j'oyi dō majel'ti ə j'isi ki dō'je taa tado nyara ki dana. In ki takul ndunə dō'gi li'ə ə ingəi lapiya. ²⁵ Tado kete toi to bati'gi ki ndəmi row be‡, nan ngəsi in, təli ki ro njekul'se'ti ki njengəm ro'se gogi.

3

Ta ki ojidə dene'gi ki ngaw'de'gi me kəy'ti

† 2:6 2.6 Ejay 34.9 ‡ 2:7 2.7 Pa'gi 118.22 § 2:8 2.8 Ejay 8.14 * 2:9 2.9 Tekitaga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Ndukun ki nja joo 4.20, 7.6. † 2:10 2.10 Oje 1.6,9, 2.1,23,25 ‡ 2:25 2.25 Ejay 53.4-6

¹ Be tɔ ɔ, in dene'gi, maji kadi ulɔi dɔ'se ginn tɔgi'ti lɔ ngaw'se'gi, kadi re nje ki nan'gi dann'de'ti mbeti kunme kadi ta lɔ Luwɔ kaa, ingɔi'de adi Luwɔ ki takul panjiyɔ'se, ki kanji kadi eli'de ta. ² Tado isi oyi nya ra'se'gi ki to ar njay ki buki ki isi buki'de'ti. ³ Maji kadi mandɔ ki ra lɔ'se in ki gidi rɔ'ti taga ne el. Adi in dɔ ki kuwɔ ki ndɔji ta, ki ningɔ'gi ki ra ki ɔr, ki ku'gi ki gati'de in ngayn. ⁴ Maji kadi mandɔ ki ra lɔ'se in ki ngarme'ti kɔy, ki in mandɔ ki a tuij el ki hal ki sɔl lɔm lɔm, ki kisimaji ki in nya ki gat'a in ngayn non Luwɔ'ti. ⁵ In be ɔ, dene'gi ki k'ar njay ki kete nu, ki indɔi me'de dɔ Luwɔ'ti rai mandɔ, ulɔi dɔ'de ginn tɔgi'ti lɔ ngaw'de'gi. ⁶ J'oo dene kare to Sara ki tɔl rɔ'ne go ta'ti lɔ *Abiraham adi bar'a be'ne. Ngosine in tɔli ngann'a'gi, toki re rai nyara ki maji, ki kanji kadi nya madi kare indɔ'se bɔl'ti. ⁷ Be ɔ, in ngaw dene'gi kaa maji kadi sii ki ne'se'gi, indɔi kum'se go'de'ti maji, tado in de'gi ki tɔgi'de goto. ɔsi kurɔ'de tado a ingɔi kadikare kisikidɔtaa lɔ Luwɔ nan'ti sese. Rai be kadi nya madi kare ɔgi'se tarow kelta ki Luwɔ el.

Row ndiginan lɔ ngannkon'nan'gi

⁸ Ta tolta'a, maji kadi ingi pɛti, mɛrta lɔ'se in kare, taa kadi ta on me'se tado lɔ nan, kadi in ndiginan to ngannkon'nan'gi, kadi in nje k'oo kumtondoo lɔ nan, ki nje sɔl dɔ'de. ⁹ Maji kadi ugɔi ɓangi majel ki majel el, ta ɓangi nya taji ki nya taji el tɔ. Maji kadi in nje njangi dɔ yo taa, tado in kin ɔ in nya ki Luwɔ bar'se tado'a. Luwɔ bar'se kadi ingɔi njangi dɔ ki un mindi'ne kadi n'adi'se.

¹⁰ Ningɔ nya ki Makitu lɔ Luwɔ el ɔ to kin:
«De ki ndigi kadi n'isi ki dɔ'ne taa maji,
ɔ n'oo maji ndɔ'ne'gi ki dɔnangi'ti ne ɔ,
maji kadi ngɔm ndonn'ne dɔ kelta'ti ki majel,
ɔ ngɔm ta'ne dɔ kelta ngom'ti tɔ.

¹¹ Kadi ɔsi rɔ'ne ngɔrɔngi kadi majel'ti ɔ ra nya ki maji, kadi sangi kisimaji ɔ uwɔ rɔ'ne ba me'ti.

¹² Tado kum Burɔbe in dɔ de'gi'ti ki dana, taa mbi'ɔ to tagira kadi oo'n dɔ ta ki isi eli si'ɔ tɔ, nan isi ɔsi ta njera nya ki majel*.»

Kuwɔtɔgiba me kon'ti

¹³ Nan ɔ a ra'se majel, loki tingɔi bil me ramaji'ti wa? ¹⁴ Re de'gi adi'se kon tado nyara ki dana ki rai ningɔ, in nje rɔnel, ɔ kadi bɔli'de el, taa kadi mɛrta lɔ'se aw ki yo ge ne ge el. ¹⁵ Nan kadi ɔsikurɔ Kirisiti ki in Burɔbe me'se'ti. Kadi in ndɔkba ki dɔkagilo'gi pɛti kadi de ki ra ki dɔji'se ginn kindɔmedɔti lɔ'se ɔ eli'ɔ. ¹⁶ Ningɔ kadi eli'de ki mindi ki sɔl lɔm, ki bukinan'ti. Kadi awi ki mekuwɔ me tɔ Kirisiti'ti ki ta ki ar njay, kadi re isi tɛti ta dɔ'se'ti to njeramajel'gi be ka, nje kelta ki majel dɔ nya ra'ti ki maji ki isi rai kin, rɔ'de sɔl'de. ¹⁷ Re in kin ɔ in ndigi lɔ Luwɔ ningɔ, k'ingɔ kon tado nyara ki maji in sɔti utɔ nyara ki majel.

Jɛju Kirisiti ingɔ kon tado de'gi pɛti

¹⁸ Tado Kirisiti inbe ingɔ kon nja kareba ki non'ti tado majel'gi lɔ de'gi. In ki in de ki dana, nan ingɔ kon tado lɔ njera nya ki dana el, kadi re se'de rɔ Luwɔ'ti. Tɔli'ɔ me darɔ'a'ti, nan Ndil Luwɔ tɔl tɔs'ɔ ndɔl adi isi ki dɔ'ne taa. ¹⁹ In ki tɔgi Ndil kakɔn ɔ awi'n bitɔ ilɔ'n mbɔr Poyta ki maji ndil de'gi ki sii dangay'ti koo. ²⁰ Adi in ndil de'gi ki ndɔki kete tanyi rɔ Luwɔ, loki isi'n se'de dɔ'ti dɔkagilo'ti ki Nuwe isi ra'n tokibo. Me tokibo'ɔ'ti kin, kɔr

* 3:12 3:12 10-12; Pa'gi 34.13-17

de'gi nden ba, adi de'gi jıjoo par ə awi'ti ə aji ki takul mann ki un'de ki taa[†]. ²¹ Mann kin ojidə batəm ki isi aji'se ngəsine. In tado k'or yoro'gi ki rə de'ti kə el, nan in k'un rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ar njay. Aji'se ki takul kində Jeju Kirisiti taa lo koy'ti. ²² Ində taa lo koy'ti aw dərən'ti, isi dəjikəl Luwə'ti, onbe də malayka'gi, ki konbe'gi, ki togi'gi.

4

Gangi nan ki majel

¹ Toki Kirisiti ingə kon me darə'ne'ti, ingi kaa kadi awi ki mərta kin me'se'ti to nya kati lə'se. Tado de ki ingə kon me darə'ne'ti in de ki goto me majel'ti ki ra nga. ² Goto me'ti kadi ndəgi ndə'gi ki nanyi non'a'ti, kisikidətaa li'ə in kigo ndigi'ti lə Luwə um ki ndigi'ti lə darə el. ³ Adi asi be, dəkagilo ngayn sii ta nya ra'ti ki majel to de'gi ki gəri Luwə el be. Rai majel me kaya'ti, me nyənn'ti lə darə, me gon yiwi ki kanyi'ti, me kuso nya kədi'ti ki me kanyi nya kədi'ti, ki me yo ki ra'ti ki in nyara el. ⁴ Nje kunme'de kadi Luwə el, oyi kadi in nya ki go'ti el kadi mbəti buki rə'de me nya ra'ti ki majel ki aldə lo kin se'de, ə isi taji'se. ⁵ Nan a ərı ginn nya ra'de ki majel non Luwə'ti ki in ndəkba kadi a gangi ta də nje kisi ki də'de taa ki nje koy'gi ba pəti. ⁶ In tado kin ə nje koy'gi kaa iləi'de mbər Poyta ki maji lə Luwə kadi go ta ki gangi'ti ki Luwə gangi də'de'ti to de'gi pəti, kadi sii ki də'de taa ki takul Ndil toki Luwə inbe isi'n ki də'ne taa be.

Maji kadi njekawnan'gi sii kumngayira

⁷ Dəboy nya'gi pəti in ndəkba, ə kadi sii ki kumkədi ki kum ki ar njay kadi elita ki Luwə. ⁸ Ningə kete non nya'gi'ti pəti, kadi in ndiginan ndigi ki tingəbil dann'se'ti yo ki ne. Tado ndiginan uti də bulə majel'gi^{*}. ⁹ Maji kadi uwəi nan ki rə nan'ti me kəy'ti lə nan ki yo ki ne, ki kanji barta. ¹⁰ Toki Luwə adi'n de ki ra dann'se'ti kadikare, maji kadi nan nan kaa un kadikare ki Luwə ad'a ra'n kulə tado maji lə ndəgə'gi, to de'gi ki njəngəm nya ki maji, adi in njəngəm kadikare'gi ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹ Re de isi elta ningə, kadi elta ki ta Luwə'ti, re de isi ra kuləbər ningə, kadi ra ki togi ki Luwə ad'a, kadi Luwə ingə təbar me nya'gi'ti pəti ki takul Jeju Kirisiti ki təbar ki togi in li'ə ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi. *Amen. ¹² Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, re nyanan ki ngan ngayn te də'se'ti kaa, kadi əti'se bəl adi oy to nya ki mbah el. ¹³ Nan kadi rai rənel yo tado kon ki ingə Kirisiti, ə isi ingəi si'ə, kadi to in me rənel'ti kibo ngayn, ndə'ti ki a re me təbar'ti lə'ne. ¹⁴ Re de'gi taji'se tado lə Kirisiti ningə, in nje rənel, tado Ndil təbar, ki in Ndil Luwə isi də'se'ti. ¹⁵ Maji kadi de madi dann'se'ti ingə kon ki be kin el, adi in kon təl de, eke kon bəgi, eke kon nyara ki majel, eke kon k'ində rə ta'ti lə de'gi. ¹⁶ Nan re ingə kon tado k'in ki in njekunme ningə, kadi rə'a sol'ə el, kadi ulə toji də Luwə'ti to kulə tado to Kirisiti ki bər də'a'ti. ¹⁷ Tado in dəkagilo kadi ta ki gangi ulə ngirə'ne, ningə a ulə ngirə də de'gi'ti lə Luwə. Nga kin ə re a ulə ngirə'ne də'je'ti ningə, de'gi ki nje mbəti təl rə'de go Poyta'ti ki maji lə Luwə kam dəboy'de a to bann wa? ¹⁸ Makitu lə Luwə ene: «Re ngan ki de ki dana ngayn bəy taa kadi ingə kaji, ningə de ki nje mendul ki njeramajel, ke yan'a a to bann wa?» ¹⁹ Be ə, kadi nje ki isi ingəi kon kigo ndigi'ti lə Luwə, inyəi rə'de ji nje kində nya'gi'ti, ki in nje ra nya ki low'ə'ti ə nanyinan ki memaji ki ra'ti.

† 3:20 3.20 Lotum 6.1-7.24 * 4:8 4.8 Tər ta'gi 10.12; Jak 5.20 † 4:18 4.18 Tər ta'gi 11.31

5

Kulə lə njeƙɔɾnon njeƙawnan'gi

¹ Ki ngɔsine kin, m'ulə dingəm me ngatɔgi'gi'ti ki sii dann'se'ti. M'in ki m'in ngatɔgi madi'de, ki m'oo lo kon'gi ki ingə Kirisiti ki kum'm, m'in, m'a m'in lo tɔɔar'ti ki do'a a te tɔ. ² Kadi uli njeƙawnan'gi to bati'gi ki Luwə ulə'de ji'se'ti. Kadi uli'de kigo kində do'ti el, nan kigo me ndigi'ti toki Luwə ndigi'n. Uli'de tado k'ingə'n nar el, nan kadi in ki kadi rɔ ki tingəbil. ³ Kadi rai ngar do nje'gi'ti ki Luwə ulə'de ginn ji'se'ti kin el, nan kadi in nyandaji tado lə'de yo taa. ⁴ Ningə loki Njeƙul bati'gi kibo a ində lo te bus ningə, a ingəi jɔgi tɔɔar ki ndolo'a a goto el. ⁵ Be tɔ ə, in ngann'gi, maji kadi uləi do'se ginn tɔgi'ti lə ngatɔgi'gi. Ningə ingi pəti, kadi do sol to dann'se'ti ki rɔ nan'ti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrɔ de'gi ki nje kun do'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje sol do'de*.» ⁶ Maji kadi soli do'se ginn tɔgi ji Luwə'ti ki nje tɔgi, kadi to un do'se taa doƙagilo'ə'ti ki oji. ⁷ Ōri mərta'gi lə'se ɓuki do Luwə'ti, tado in ə isi ində kum'ne go'se'ti. ⁸ Maji kadi sii do nja'se'ti ki kum ki k'ar njay, tado njeban lə'se, Su a njiyə ki lo lo, non to ɓol ki a sangi de kadi to n'ruwə be. ⁹ Rai do nja'se'ti ngan me kunme'ti lə'se, tanyi'ə rɔ. Tado gəri ɓəti, ngannkon'se'gi ki njeƙunme'gi pəti ki doɲangi'ti, isi ingəi ko kon ki isi ingəi kin tɔ. ¹⁰ A ingəi kon doƙagilo nden be, nan Luwə ki memaji pəti in li'ə, ki ɓar'se ki me toji'ti lə'ne ki doɓoy'o goto, ki me tɔ Kirisiti'ti, a təl ində'se maji gogi, a adi ngirə'se ngan, a adi'se tɔgi, taa a adi rai do nja'se'ti ba tɔ. ¹¹ Kadi tɔgi in li'ə ki doƙagilo'gi ki doƙagilo'gi. Amen!

Doɓoy ta ki kuwə ji nan

¹² Ngonn makitu ki m'ndangi m'adi'se kin, njera sə'm kadi m'ndangi in Silben†, ki m'oo'ə to ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti. M'ndangi m'adi'se kadi m'ulə'n dingəm me'se'ti, ə m'oji'se m'adi in gəri toki doyinan ki memaji ki rɔta'ti lə Luwə. ¹³ *Njeƙawnan'gi ki Babilon'ti, ki in nje ki Luwə mbəti'de, uwəi ji'se, taa ngonn'm Marki‡ kaa uwə ji'se tɔ. ¹⁴ M'dəji'se kadi uwəi ji nan kuwə ji ki toji ndigi lə ngannkon'nan'gi. Ningə kadi kisimaji lə Luwə in sese nan'ti, pəti me tɔ Kirisiti'ti.

* 5:5 5.5 Tər ta'gi 3.34 † 5:12 5.12 KNK 15.22,40 ‡ 5:13 5.13 KNK 12.12,25, 13.13, 15.37-39

Makitu ki nja joo ki Piyər ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki njendo de'gi nya ki ngom sangi tuji kunme lə'de ningə ko degə'gi kakin əsi ginn'de kadi njeni ki rə'de tə. Kadi rəi ki nyando ki a tuji'de kin, njendangi makitu ndigi kadi njekunme'gi uwəi təgi'de ba me gər Luwə'ti ki rəta'ti ki Burəbe Jeju Kirsiti; ndoi rə'a'ti ki row lə njemanaji'gi ki oyi'ə nu oyi do ta li'ə nu. Maji kadi oyi toki re lə Jeju Kirsiti ki in kalangi el, in nya ki təji kisidəti ki ndigi lə Luwə. In ndigi kadi de'gi pəti mbəli ji kisikidətaa lə'de me Kirsiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Bar ki Kirsiti bar njekunme 1.3-21. Tanrə njendo de'gi nya ki ngom 2. Təl Burəbe 3.

Kuwə ji nan

¹ M'in Simon Piyər ki nje ra kuləbər, ki njekawkulə lə Jeju Kirsiti ə m'ndangi makitu kin. M'ndangi makitu kin m'ulə'n madi'se in nje'gi, ki gorow nyara ki dana lə Luwə, eke Njekaji'je Kirsiti, ingəi kunme ki maji ngayn to yan'je be. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti, ki gorow gər ki in gəri Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirsiti.

Bar ki Luwə bar'je ki mbəti ki mbəti'je

³ Me təgi Luwə'ti kin ə Burəbe adi'n'je nya'gi pəti ki j'awi ndoo'ə tado kisikidətaa lə'je me kində rə nan'ti lə'je si'ə. Toki rəta'ti, ra adi ji gər in ki bar'je kadi j'in nan'ti si'ə do kəsikurə'ti li'ə ki kuləra'a ki maji. ⁴ In be ə, ki takul kəsikurə ki təgi kin, Luwə adi'je kunmindi'gi ki əjido nya'gi ki bo bo ki maji'de in ngayn tə. Ningə ləki ingəi nya ki Luwə un'n ndu'ne ə, a aji rə'se me nyənn nya'ti ki nje tuji de'gi ki dənangi'ti ne. Ningə a indəi rə'se nan'ti ki Luwə do ji kis'ə'ti. ⁵ Tado kin ə, uwəi təgi'se ba pəti do kunme'ti lə'se, iləi panjiyə ki maji do'ti, ningə do panjiyə'ti ki maji, iləi gər Luwə ki rəta'ti do'ti. ⁶ Do gər Luwə'ti ki rəta'ti, maji kadi iləi kində do rə'se'ti do'ti, do kində do rə'se'ti, iləi kuwətogiba do'ti, ningə do kuwətogiba'ti, iləi nyara kigo lo bəl Luwə'ti do'ti. ⁷ Do nyara kigo bəl Luwə'ti, maji kadi iləi ra madi ki nan ki ngannkon'gi do'ti, ningə iləi ndiginan do ra madi ki nan ki ngannkon'gi do'ti. ⁸ Re awi ki hal'gi kin me'se'ti ngayn ningə, a adi'se təgi me kulə ki ra'ti. Ə a asi kadi awi ki kete kete me gər Burəbe lə'je Jeju Kirsiti'ti. ⁹ Nan re de madi aw ki hal'gi kin rə'ne'ti el ə, lo kadi a oo lo ar njay goto. Ə a to to de ki njekumtə be. Me'ə oyi do'ti kadi Luwə ar rə'a do majel'gi'ti li'ə ki sii me'ə'ti kete ko. ¹⁰ In be ə, ngannkon'gi ki dīgəm ki nje ki dene, uləi rə'se ki nan'ti ki təgi'se ba pəti kadi uwəi bar ki Luwə bar'se ki mbəti ki mbəti'se ində'se ta dangi kin ngan. Re rai be ningə, nya ki a ra nya kadi a əsi me majel'ti a goto. ¹¹ Be ə, tarow Konbə ki a to ratata, adi in Konbə lə Burəbe lə'je eke Njekaji'je Jeju Kirsiti a te tati panyi panyi non'se'ti.

¹² Tado kin ə, m'ge kadi m'olo me'se do nya'gi'ti kin ta ta. Toki rəta'ti in gəri'de nga adi in nganyi me ta ki rəta'ti ki taai kin ə binəm. ¹³ Nan m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti kadi m'təsi hangal'se ndəl ki row kolo ki m'nji m'olo me'se do nya'gi'ti kin ki dəkagilo'gi pəti, ki m'nji'n ki do'm

taa dɔnangi'ti ne bay. ¹⁴ M'gər kadi dɔkagilo koy'm nanyi ndəkba. Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi'm gər. ¹⁵ M'a m'ində tɔgi dɔ rɔ'm'ti ki row'gi ki dangi dangi kadi re go koy'm'ti kaa, asi kadi olo me'se dɔ nya'gi'ti kin par par.

Ta lə de'gi ki nje k'oo tɔji lə Kirisiti

¹⁶ Toki rɔta'ti, loki j'adi in gəri ta lə re me tɔgi'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, j'ində ngirə'je dɔ su'gi'ti ki kudə ki ngom lə de'gi kam ə j'eli'n'se ta'gi kin el. Nan j'oo ndolo li'ə ki ətɪ bɔl ki kum'je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Baw'je ad'a kɔsikurə num, taa ulə tɔji dɔ'a'ti num tɔ, dɔkagilo'ti ki ndu Luwə ki nje tɔgi kin ene: «In kam in Ngonn'm, njendigi lə'm, ki rɔ'm nəl'm dɔ'a'ti ngayn.» ¹⁸ Ningə ndu ki in dɔran'ti kin, j'inbe j'oo dɔ ndu kin ki mbi'je, loki j'in ki Jeju nan'ti dɔ mbal'ti ki ar njay*.

¹⁹ Bay taa, ji tɪni me'je kati dɔ ta'ti lə Luwə ki te ta de'gi ki njekeltakita'a'ti tɔ. Maji kadi uri mbi'se go ta'ti kin maji, tado a adi rai nya'gi ki maji. Toki rɔta'ti, ta kin tɔ to por lambi ki unji lo ki ndul kururu'ti. Unji ratata ta ginn lo'ti ningə kunji lə Kirisiti a unji ngarme'se'gi toki mee ki taginnlo'ti adi lo unji'n dɔ dɔnangi'ti kin be.

²⁰ Kete non nya'gi'ti pəti, maji kadi in gəri ta kin ar njay: de madi kare ki asi kadi ɔr me ta ki in ki ndangi me Makitu'ti lə Luwə kin dɔrɔ'ne goto.

²¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki eli, eli kigo ndigi lə'de madi kare ki elta ki ta Luwə'ti kigo me ndigi lə'ne ki sow dɔ'ne goto. Nan in ki takul Ndil Luwə ə de'gi eli ta ki ta Luwə'ti.

2

Njendo de'gi nya ki ngom

¹ Dɔkagilo'ti ki kete kaa, nje bar rɔ'de de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti nan ingi el in dann ngann Isirayel'gi'ti non; be tɔ ə, njendo de'gi nya ki ngom a tei dann'se'ti tɔ. A rei ki nyando'gi ki ngom dann de'gi'ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki'de kɔ, ningə a mbəti Burəbe ki nje taa'de ilə'de taa ji majel'ti. Lo kin'ti, a ndɔri tuji ki a re tanan'ti ne ki dɔ'de'ti. ² De'gi ngayn a unj go'de me kaya'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de a ra adi de'gi a indəi nja'de dɔ nya ki rɔta'ti, uwəi nanga. ³ Ningə toki gəi nyakingə ki ngayn, a ədi'se ki ta'gi ki ta'de'ti kadi ingəi nya ji'se'ti. Nan maji kadi gəri toki ta ki gangi ki dɔ'de'ti, Luwə ində dɔ'a nan'ti mayinu nga, taa isi dɔ nja'ne'ti kadi a tuji'de tɔ. ⁴ Toki rɔta'ti, malayka'gi ki nje ra majel, Luwə un kum'ne dɔ majel'gi'ti lə'de el, nan buki'de me bolobe'ti ki dɔboy'o goto lo ki diw'ti, dɔɔ'de ki kulə gindi adi toi sii nginəi takigangi. ⁵ Ningə de'gi ki dɔkagilo'ti ki dɔket kin kaa, Luwə un kum'ne dɔ majel'gi'ti lə'de kɔ el tɔ. Lɔki adi mann kon lo kibo ngayn re kadi tuji de'gi ki nje me majel'gi kɔ kin, Nuwe ki nje kiləmbər nya ki rɔta'ti num, de'gi ki me kəy'ti li'ə ki in siri kin num par tɔ ə ɔr'de kɔ me tuji'ti*. ⁶ Luwə gangi ta koy dɔ de'gi'ti ki Sɔdɔm ki Gɔmɔr, row'de ki por raki kadi de'gi ki in nje bɔl Luwə el oyi toki in nya ki a ra'de lo ti'ti†. ⁷ Nan Loti ki in de ki dana, Luwə te si'ə me tuji'ti kin kɔ. Loti ingə kon me ndil'ne'ti ɔji'n dɔ de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki kaya'gi ki njera nya ki me'de ndigi‡. ⁸ De'gi ki, in ki in de ki dana isi dann'de'ti, loki oo kulə ra'de'gi ki tɔ kadi rai el ki isi rai, ki ta kel de'gi ki isi eli ə, ki ndɔ'gi pəti lapiya lə ndil'ə goto. ⁹ In be ə, Luwə gər'n lo te ki de'gi ki nje təl rɔ'de go ndu'ə'ti me kon'ti tɔ, gər'n lo kuwə de'gi ki njera nya ki dana kadi adi'de kon ndɔ gangi ta'ti tɔ. ¹⁰ Kibo ngayn, de'gi ki kadi a adi'de kon

* **1:18** 1.18 17-18; Mat 17.1-5; Mrk 9.2-7; Luk 9.28-35
19.24 ‡ **2:7** 2.7 Lotum 19.1-16

* **2:5** 2.5 Lotum 6.1-7.24 † **2:6** 2.6 Lotum

in nje k'oo maji rō'de'gi ki sii kidi tōgi konbe læ Luwə. In de'gi ki njekuwə kul rō'de, ningə nya ində taa ki ngan ta'de'ti, adi bōli el kadi eli ta'gi ki mal dō nyakinde'gi'ti læ Luwə ki sii dōran'ti to tōji'gi li'ə. ¹¹ *Malayka'gi inbe ki in dō nya'gi'ti pēti num, awi ki tōgi ngayn num kin kaa eli ta'gi ki mal dō'de'ti takum Burəbe'ti el. ¹² Nan ko degə'gi kin rai nya to da'gi ki hangal'de goto, adi awi ki non be par, kadi de uwə'de tōl'de kam be. Elita ki mal dō nya'gi'ti ki gəri'de el. Ningə a ingəi koy oyi to da'gi ki mu be. ¹³ A ujəi kandi kulə ra'de'gi ki dana'ti el. In de'gi ki nəl'de ngayn kadi oyi maji rō'de dann kadi nda'ti. Kisi'de ta nyakuso'gi'ti sese, lōki isi ədi'se ki ngann ta'gi ki ta'de'ti kin in nya ki to njen, in nya ki to rōsol.

¹⁴ Re ene gon kum'de ə, bō sangi nan kaya'ti ə rosi me'de. Ningə rai majel pi asi'de el; uwəi de'gi ki tōgi'de kigo ndil'ti goto kuləkikiyē'ti lə'de num. Nya ki uwə me'de in ra ta nyakingə ki ngayn. In de'gi ki Luwə mann'de. ¹⁵ Lōki tusi row ki rōta'ti inyəi kakin ə, uri mu, uni row kigo Balam'ti ki ngonn læ Bewor. Balam ki nəl'ə ngayn kadi ta nar ki gorow'ə'ti el, ¹⁶ nan Luwə ndor mbi'ə tado kaldō ta li'ə. Koro ki in da, elta el, nan eltakita Luwə'ti to de be, gangi'n ta dō kulə ra'ti ki majel li'əŠ. ¹⁷ De'gi kin toi to mann ki in kam be, toi to kilndi ki nəl ndor'ə aw si'ə kam be. Luwə ində dō lo ki diw kururu dana tado lə'de. ¹⁸ Eli ta'gi ngayn ki kum kar'a goto ki donan'ti. Uni kulə ra'de'gi kigo k'oo nyənn darō'ti, ədi de'gi ki ngosine bay, tei pati pati ta kuwə madi'ti ki de'gi ki nje njiyē njiyē ki gorow'ə'ti el. ¹⁹ Uni ndu'de toki in row kingə dō, nga ningə inbe'gi in bər'gi læ nyara ki nje tuji lo. Tado de ki ra kaa in bər læ nya ki uwə ginn tōgi'ne'ti. ²⁰ Ki ojido de'gi ki tei kō ginn nyara'gi'ti ki to njen ki dōnangi'ti ne ki gorow gər Burəbe lə'je ki in Njekaji'je Jēju Kirisiti kin, re tēli awi uləi dō'de ginn nya'gi'ti kin gogi bay, adi onyibe dō'de'ti ə, ji kisi'de ki gogi ne kin a majel ngayn utə in ki kete bay. ²¹ Tado in soti ngayn tado lə'de kadi gəri row nyara ki rōta'ti el, kadi gəri bay taa tēli tusi mbərkikində ki ar njay ki ingəi kin inyəi. ²² Ningə in kujita ki rōta'ti ki ene: «Busi təl aw ta tōmon'ti lə'ne gogi*,» eke «kōsongi, te ki lo ndogi mann'ti be par ə təl aw rogī bər'ti gogi.»

3

Burəbe Jēju Kirisiti a təl re

¹ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, in kin in makitu ki nja joo nga ə m'ndangi m'adi'se kin. Ningə me makitu'gi'ti ki joo ki m'ndangi m'adi'se kin, m'sangi kadi m'olo me'se dō mērtā'ti ki maji ki nyando'gi. ² M'dəji'se kadi adi me'se olo dō ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki in de'gi ki dana eli kete kin num, taa dō mbərkikində'ti læ Burəbe lə'je, Njekaji'je, ki njekawkulə'gi adi'se kin num to. ³ Nya ki dōkete, maji kadi indəi dō'se'ti maji toki me ndō'gi'ti ki dōboy'ti ə, a oyi de'gi ki kulə ra'de in kulə mbo ki nan par ki a tei kadi mboi sese. A rai nya'gi kigo nyənn'gi'ti læ darō'de, ⁴ ningə a eli eyina: «In el ə el ene n'a n're wa? Nga ra bann be ə j'oo'ə el wa? Kaw'je'gi oyi mayinu, nan nya'gi pēti toi toki toi lo kulə ngirə'de'ti nu inbe kin ba ə toi kin!» ⁵ Lo kin'ti, gəri bēti, nan mbēti kadi gəri toki in Luwə ə ində dōran ki dōnangi ki ta ki ta'ne'ti mayinu. Luwə gangi dōnangi nan'ti ki mann, ningə adi dōnangi te ra dangi dann mann'ti. ⁶ Ə in be to ə, ndō ki Luwə tuji'n de'gi ki kete kō ki mann kon kibo ngayn*. ⁷ Nga ningə ki ojido dōran ki dōnangi ki bōne kin, ta læ Luwə ki kare inbe

kin el toki Luwə ində'de adi sii nginəi por ki kadi a on'de. Toi isi nginəi ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji'n de'gi ki nje mbəti təl rə'de go ndu'ə'ti. ⁸ Nga ningə nya kare ki kadi in njendigi'gi lə'm indəi də'se'ti maji, in kadi in gəri toki ki rə Burəbe'ti, ndo kare to to bal ki dər, ə bal ki dər to to ndo ki kare be tɔ. ⁹ Burəbe ɔy diriri lo tɔlta kunndu'ti lə'ne el, toki de'gi madi məri kin el. In kisi ə isi də'ti sese, tado ndigi kadi de madi kare kaa tuji el, nan kadi de'gi pəti ingəi dəkagilo kadi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ. ¹⁰ Ndo lə Burəbe a re toki njeɓogi a re'n kam be. Ningə ndo'a'ti kin, dɔran a goto kɔ ki tɔgi ki kah ki ətɪ bol ngayn. Nyakində'gi ki dɔran'ti por a row'de kɔ, ningə dɔnangi ki nya'gi ki de'gi rai'de me'ti kin, Luwə a gangi ta də'de'ti. ¹¹ In be ə, toki nya'gi kin pəti a gotoi, eke kadi ingi a in de'gi ki toi bann wa? A in de'gi ki panjiyə'se in dana, de'gi ki nje bol Luwə. ¹² Maji kadi ingi a nginəi ndo lə Luwə, ningə kadi sangi row kadi re kalangi. Ndo'a'ti kin, in ndo ki por a on dɔran row'ə raki, ningə nyakində'gi ki dɔran'ti a lenyi me por'ti. ¹³ J'ingi ə, toki Luwə un'n ndu'ne adi'je, j'a ji nginəi dɔran ki sigi ki dɔnangi ki sigi[†] ki kadi nyara ki rɔta'ti a onbe me'ti.

¹⁴ In tado nya kin ə, njendigi'gi lə'm, me nginə ndo re Burəbe'ti kin, maji kadi indəi tɔgi dɔ rə'se'ti kadi in de'gi ki k'ar njay, de'gi ki ta goto də'de'ti non Luwə'ti, kadi lapiya in dann'se'ti si'ə. ¹⁵ Maji kadi in gəri toki kisidəti lə Burəbe kin adi'se dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə in kɔ ta inbe kin tɔ ə ngonkon'je, njendigi lə'je Pol ndangi'n makitu adi'se ki gosi ki Luwə ad'a. ¹⁶ Ningə inbe kin tɔ ə in ta ki ndangi me makitu'gi'ti lə'ne pəti, loki elta ki dɔ ta'gi'ti ki m'el kin. Ta'gi li'ə ki madi, lo gər me'ə ngan ngayn, adi de'gi ki isi day, de'gi ki rai dɔ nja'de'ti me kunme'ti el, mbiri me ta li'ə toki mbiri ndəgi ta'gi ki me Makitu'ti lə Luwə kakin be tɔ. Ra'a ki be kin a re ki tuji dɔ darə'de'ti inbe'gi.

Ta kɔji ki dɔboy'ti

¹⁷ Ki oji də'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndəji'se nga. Ningə maji kadi adi kum'se ədi dɔ rə'se'ti, um adi de'gi ki nje mbəti təl rə'de go ndu Luwə'ti, ki uri mu kam, ndɔri'se go'de'ti, ki ta ngom'gi lə'de, adi inyəi dɔ row ki maji ki rai'ti kin kɔ el. ¹⁸ Nya ki kadi rai, in ta kadi awi ki kete kete me nya ra'ti ki nəl Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki in Njekaji'je, ki me gər'ə'ti. Ningə kadi de'gi uləi tɔji dɔ'a'ti, bone ki lo ti, biti ki non'ti! *Amen!

[†] 3:13 3.13 Ejay 65.17, 66.22

Makitu ki dōkete ki Jan ndangi

Ta ki dō makitu'ti ki dōkete ki Jan ndangi

Makitu kin toji toki nya to rō Jan, ə ta'a on me'ə tado de'gi madi'gi isi tuləi njekunme'gi nan'ti. Ko degə'gi kin eli eyina ngonnn Luwə təl de el ningə eyina Jeju in de ki Luwə mbət'ə el tō. De ki un me'ne adi ta kin, ra togi kində rō'ne nan'ti ki Luwə ki Jeju Kirisiti el taa ra togi kində rō'ne nan'ti maji ki ndəgi njekunme'gi el tō. Kirisiti Jeju in ngonnn Luwə ki təl de. De ki gər ta kin el in njeta lə Kirisiti. Luwə in kunji nu in ndigi nu: De ki in lə Luwə ə isi me kunji'ti ki me ndigi'ti. In kin ə, in tarow ki kadi de uwə'n nam ki Luwə ki ndəgi njekunme'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Kunji ki lo ki diw 1.5-2.27. Ngann'gi lə Luwə 2.28-3.24. Njekeltakita Luwə'ti ki ngom 4.1-6. Ndiginan me kunme'ti ki kulə'ə'gi 4.7-5.12. De ki un me'ne ə in lə Luwə 5.13-21.

Ta Kaji

¹ Nya ki in lo kulə ngirə nya'gi'ti*, nya ki j'oo ki mbi'je, nya ki j'oo ki kum'je, nya ki ji gon maji maji, nya ki ji'je odi, in ta kaji ki biti ki non'ti.

² Kaji kin odi rō'ne adi j'oo'ə ki kum'je; ji mannaji li'ə. Ningə in tado kin ə, j'isi j'ilə'se mbər kaji ki kete in rō Baw'je Luwə'ti, ə go'ti, in ki te ki dō'a k'adi'je. ³ Nya ki j'oo ki kum'je num, j'oo ki mbi'je num, ə in kaa j'ilə'se mbər'ə tō. Lo kin'ti, ji rai madi nan'ti se'de dō me kasi nan'ti ki j'aw'n ki Baw'je Luwə num, ki Ngonn'o Jeju Kirisiti num kin. ⁴ Ningə ji ndangi makitu kin j'adi'se kadi rōnel lə'je asi nan rerere.

Njiyə me kunji'ti

⁵ Luwə in kunji, ngonnn lo ki duw ki nden be ka goto rō'a'ti, ningə in kin ə in ta kiləmbər'ə ki j'ingəi ta Jeju Kirisiti'ti ə j'in j'ilə'se mbər'ə. ⁶ Kin ə re j'eli j'eyina me'je in nan'ti ki Luwə, ningə j'awi non ji njiyəi me lo ki diw'ti bay ə, j'in nje ngom'gi, nya ki rota'ti goto rō'je'ti. ⁷ A re ji njiyəi me kunji'ti toki Luwə inbe in'n me kunji kin be ə, ji rai madi nan ki nan num, taa mosi Jeju ki Ngonn'o ar'je njay dō majel'gi'ti lə'je pəti kō tō.

⁸ Kin ə re j'eli j'eyina ji rai majel el ə, j'isi j'adi rō'je j'inbe'gi, taa nya ki rota'ti goto rō'je'ti tō. ⁹ Nan re ji tər ndu'je dō majel'gi'ti lə'je ə, Luwə ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti num, in de ki dana num kin a inyə go majel'gi lə'je kō, taa a ar'je njay dō ra go'ti'el'gi lə'je pəti kō tō. ¹⁰ A kin ə re j'eli j'eyina j'in njeramajel'gi el ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta li'ə ka goto me'je'ti tō.

2

Kirisiti, njera se'je

¹ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi osi me majel'ti el. A kin ə re de madi osi me majel'ti ə, j'awi ki njenaji'je ki ta dō'je ki isi kadi Baw'je'ti non, adi in Jeju Kirisiti, ki in de ki dana. ² Tado in in ə, un rō'ne ilə kō adi koy to kujənyamosi kadikare'ti tado k'ugə dō majel'gi lə'je. Ningə in tado majel'gi lə'je par el, nan tado majel'gi lə de'gi pəti ki dōnangi'ti.

* 1:1 1.1 Jan 1.1

Təl rə go ndukun'ti kibo ngayn, ki in ndiginan

³ Re ji təl rə'je go ndukun'gi'ti ə, j'asi kadi j'eli ki me ki tinyi kati toki ji gəri Luwə. ⁴ De ki el ene: «M'gər Luwə», nan təl rə'ne go mbərkikində'gi'ti li'ə el, de'ə kin in nje ngom, ta ki rəta'ti goto rə'a'ti. ⁵ Nan re de təl rə'ne go ndu Luwə'ti ə, ndigi Luwə adi asinan rerere ki rəta'ti. Lo kin'ti, j'a ji gəri ki me ki tinyi kati kadi me'je in nan'ti ki Luwə. ⁶ De ki el ene me'ne in nan'ti ki Luwə ə, maji kadi de'ə kin njiyə toki ndo ki Jeju njiyə'n kin be.

⁷ Madi m'gi, njendigi'gi lə'm ki ngayn, in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se el, nan in mbərkikində ki to mayinu, ki ingəi lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu inbe kin*. Mbərkikində ki mayinu kin, in ta inbe ki osi mbi'se'ti kete nu kin. ⁸ Nan m'təl m'el bay to m'ene in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se. Ningə k'in ə ki rəta'ti, de oo ki rə Kirisiti'ti num ki rə'se'ti num, tado lo ki diw dər kə, adi kunji ki rəta'ti nga ə isi unji.

⁹ De ki ene n'isi n'njiyə me kunji'ti, nan ra do'ti non isi osi ngonkon'ne ta ə, de'ə kin in me lo ki diw'ti inbe bay. ¹⁰ De ki ndigi ngonkon'ne, in me kunji'ti, nya madi kare ki to rə'a'ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹ Nan de ki isi osi ta ngonkon'ne, in me lo ki diw'ti; isi njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el, tado lo ki diw diw kum'ə'ti.

Kosi rə ngerəngi ki nya ra'gi ki donangi'ti ne

¹² Ngann m'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado majel'gi lə'se in ki k'inyə go kə ki takul Jeju Kirisiti. ¹³ Nje koji m'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mand'i'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado tətəi rə Su.

¹⁴ Ngann m'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in Baw'je. Nje koji m'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mand'i'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado tətəi'se in ngayn, ta lə Luwə uwə lo kisi me'se adi tətəi rə Su. ¹⁵ Adi nya ra'gi ki majel ki donangi'ti ne kin uwə me'se el, taa adi mərta'gi ki donangi'ti ne uwə me'se el num tə. Kin ə re nya ra'gi ki donangi'ti ne uwə me de ə, de'ə kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tado, nya ra'gi ki majel ki donangi'ti ki in: nyənn ra ndigi lə darə, ki kumnda, ki kində gu ki nyakingə'gi ki donangi'ti ne kin, nya'gi kin pəti in rə Baw'je Luwə'ti el, nan in donangi'ti ne. ¹⁷ Nga ningə donangi ki nyənn nya ra'gi ki majel ki me'ti kin pəti a dəri, nan de ki njera go ndigi'ti lə Luwə a isi ki do'ne taa biti ki non'ti.

¹⁸ Ngann m'gi, j'in dəboy ndo'ti nga. Ningə eli adi oyi toki njeban lə Kirisiti a re, nga ningə ki ngosine kin, de'gi ngayn ki in njeban'gi lə Kirisiti a njiyəi ne. Lo kin'ti, ji gər kadi j'in dəboy ndo'ti nga. ¹⁹ In de'gi ki tei dann'je'ti ne ə awi, nan k'in ə in de'gi lə'je ki rəta'ti be. Kin ə re in de'gi lə'je ki rəta'ti ə re a sii se'je ne. Nan tusi'je inyəi'je be ə awi, kadi təji ki taga toki de kare dann'de'ti ki in de lə'je ki rəta'ti goto.

²⁰ Ingi ə, ingəi Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se, ə ra adi in gəri nya ki rəta'ti. ²¹ Nga ningə, kin ə m'ndangi makitu m'adi'se ə, in tado gər ə in gəri nya ki rəta'ti el el, nan in tado gər ki in gəri nya ki rəta'ti kakin ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in gəri maji kadi nya ki ngom a te me nya ki rəta'ti el tə. ²² Nan ə in nje ngom wa? Nje ngom in de ki nje k'el k'ene: «Jeju in Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə el» kin. Njeban lə Kirisiti, in de ki mbəti Baw in ki Ngonn. ²³ Nga ningə, de ki mbəti Ngonn, de'ə kin uwə Baw Ngonn ki rə'ne'ti el jagi tə.

* 2:7 2.7 Jan 13.34

²⁴ Ingi ə, maji kadi ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji. Kin ə re ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji ə, a in nan'ti kareba ki Ngonn num ki Baw'a num. ²⁵ Ningə kunndu ki Kirisiti un adi'je in kaji ki biti ki non'ti.

²⁶ Nya ki m'ra do'ti ngayn ə m'ndangi'n makitu kin m'adi'se in ta lə de'gi ki isi sangi kadi n'ɓuki'se me mu'ti kin. ²⁷ Nga ningə ingi, Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se kin isi me'se'ti, adi awi ki ndoo kadi de ndo'se nya el. Ki rəta'ti, Ndil Luwə ndo'se nya'gi pəti, ningə ndo'se nya ki rəta'ti um ndo'se ngom el. In tado kin ə, kadi rai nya ki ndo'se, dɔyinən ki Kirisiti.

²⁸ Oyo, ngann'm'gi, uni me'se in nan'ti ki Kirisiti, kadi ji tinyi me'je kati loki a te bus, taa kadi j'uləi do'je nanga ki rəsəl non'a'ti, ndo re'ə'ti el to.

²⁹ Toki in gəri kadi Kirisiti in de ki dana, maji kadi indəi do'se'ti to toki de ki njera nya ki dana in ngonn lə Luwə.

3

¹ Oyi ndigi ki ətəi ɓol ki Baw'je Luwə ndigi'je kin! Ndigi'je ndigi ki ɓari'n'je ngann'ne'gi. Ningə j'in ngann'a'gi toki rəta'ti inbe kaa to! Kin ə re de'gi ki gəi nya'gi ki dɔnangi'ti ne ngayn gəri'je el, toji kadi gəri Luwə el. ² Nje ndigi'gi lə m'ki ngayn, ki ngəsine kin j'in ngann'gi lə Luwə, nan nya ki j'a ji təl, to lo kiyə'ti ɓay. Ningə nya kare, ji gər kadi ndo ki Kirisiti a te bus ə, j'a ji tanan si'ə, tado j'a j'oo daro'a inbe toki rəta'ti. ³ Nga ningə, de ki ra ki aw ki kindəmedəti me Kirisiti ki be kin ar njay toki Kirisiti inbe ar njay kin be.

⁴ De ki ra ki ra majel, ɔsi ta ndukun lə Luwə, tado majel ki ra in tanrɔ ndukun lə Luwə. ⁵ In gəri maji kadi Kirisiti re tado k'or majel'gi lə'je, ningə in, de oo majel rə'a'ti el. ⁶ Lo kin'ti, de ki ra do Kirisiti'ti, in de ki a nanyi ki lo ra majel'ti el, nan de ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de ki oo Kirisiti el num, gər'ə el num to.

⁷ Ngann'm'gi, indəi kumkədi do rə'se'ti, adi de ədi'se el. Kin ə re de ra nya dana ə, in de ki dana toki Kirisiti in de ki dana kin be to. ⁸ De ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de lə Su, tado Su in njəramajel lo kulə ngirə nya'gi'ti nu. Ningə ki re Ngonn lə Luwə in kadi tuji kulə ra'a'gi.

⁹ De ki təl rə'ne ngonn Luwə'ti, in de ki a inyə ta majel ki ra, tado tɔgi ki in rə Luwə'ti in rə'a'ti. Asi kadi a nanyi ki lo ra majel'ti el, tado Luwə in Baw'a. ¹⁰ Row ki kadi de a gər'n ngann'gi lə Luwə ar njay dann ngann'gi'ti lə Su ə to kin: De ki mbəti ra nya ki dana num, mbəti ndigi ngonnkon'ne num in de lə Luwə el.

Ndigi nan

¹¹ Mbər ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge*. ¹² Ningə kadi rai toki Kanyi ra'n kin el. Kanyi in de lə Su ə təl ngonnkon'ne. Ningə in tado ri ə təl ngonnkon'ne wa? Təl'ə tado kuləra'a in Kanyi majel, nan kuləra ngonnkon'a in kuləra ki dana†.

¹³ Ngannkon'm'gi, kin ə re de'gi ki nya ki dɔnangi'ti ne nəl'de ngayn ɔdi ta lə'se el ə, adi ətə'se ɓol el. ¹⁴ J'in, ji gəri kadi ji tei me koy'ti j'uri me kaji'ti, tado ji ndigi ngannkon'je'gi. In be tado de ki ndigi ngonnkon'ne el, in de ki isi ginn tɔgi'ti lə koy. ¹⁵ De ki me'ə majel ki ngonnkon'a in de ki nje təl de'gi. Nga ningə gəri maji kadi de ki nje təl de'gi, kaji ki biti ki non'ti goto rə'a'ti. ¹⁶ Nya ki kadi ji gər'n nya ki ɓari'ə ndiginan ə to kin: Jeju Kirisiti un rə'ne lə ko tado lə'je, in be ə, j'in kaa maji kadi j'uni rə'je j'iləi

* 3:11 3:11 13:34 † 3:12 3:12 Lotum 4:1-8

ko tado læ ngannkon'je'gi to. ¹⁷ Nya kare, kin ə re de aw ki nyakingə'gi ki donangi'ti ne, ə oo ngonkon'ne me ndoo'ti, nan uti kum'ne do'a'ti oo kumtondoo li'ə el ningə, ndigi Luwə to ra be ro'a'ti wa? ¹⁸ Ngannkon'm'gi, adi ji ndiginan ki bal ta ki ta'gi ki ta'je'ti ne par el, nan adi ji ndiginan ki kulə ji kadi nan, me nya ra'ti ki ro'ta'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, j'a ji gəri kadi j'in de'gi lə ta ki ro'ta'ti, nga ningə, takum Luwə'ti, j'a j'iləi me'je nanga. ²⁰ Toki ro'ta'ti, re me'je uwə'je ki ta kaa, ji gər kadi Luwə utə'je taa, gər nya'gi pəti to. ²¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, kin ə re me'je gangi ta do'je'ti el ə, j'a j'elita ki Luwə ki me ki tinyi kati. ²² Nya'gi pəti ki ji dəj'ə, j'a j'ingəi ro'a'ti, tado ji təl ro'je go mbərkikində'gi'ti li'ə num, ji ra nya'gi ki nəl'ə num.

²³ Nga ningə, ndu ki un adi'je ə to kin: in ta kadi j'un me'je j'ad'a ki to Ngonn'o Jeju Kirisiti, taa kadi ji ndiginan ki yo ge ki ne ge toki Kirisiti adi'n'je ndu'ne†. ²⁴ De ki ngəm mbərkikində'gi kin, in de ki ra do Luwə'ti num, Luwə isi me'ə'ti num to. Nya ki kadi ji gər'n toki Luwə isi me'je'ti, in ki takul Ndil'ə ki adi'je.

4

Gər Ndil Luwə ki ndil ki majel

¹ Nje ndigi'gi lə'm, de'gi ki isi eli eyina n'awi ki ndil me'de'ti kin, uni me'se pəti adi de el, nan kadi nanyi'de oyi bay taa ke ndil ki awi in ndil ki in ro Luwə'ti wa. Tado nje ngom'gi ngayn ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti, sananyinan donangi'ti ne. ² De ki ra ki gər kadi Jeju Kirisiti təl ro'ne de'ti aw ki Ndil Luwə me'ne'ti, ningə in kin ə in row ki kadi gəri Ndil Luwə. ³ Ningə de ki mbəti kadi gər toki Jeju Kirisiti təl ro'ne de'ti, aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, nan in ndil njeban lə Kirisiti yo ə awi'n me'ne'ti. Eli adi oyi ki mbi'se toki njeban lə Kirisiti a re, ningə ki ngəsi ne kin, re in donangi'ti ne nga.

⁴ In ngann'm'gi, in de'gi lə Luwə, ningə in təti ro de'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti kin, tado Ndil ki awi me'se'ti utə nje ki isi donangi'ti ne. ⁵ Nje kakin in lə donangi, nya kin ə, elita to de'gi ki donangi'ti ne be, adi de'gi ki donangi'ti oyi ta lə'de. ⁶ Nga ningə, j'in, j'in de'gi lə Luwə adi de ki gər Luwə ə a oo ta lə'je, nan de ki in de lə Luwə el, a oo ta lə'je el. Lo kin'ti, j'a ji gəri Ndil ki ro'ta'ti ki ndil ki ngom.

Ndigi nan in ro Luwə'ti

⁷ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, j'in ji ndiginan ki yo ge ki ne ge, tado ndiginan in ro Luwə'ti. De ki nje ndigi madi'ne in ngonon lə Luwə, taa in de ki gər Luwə to. ⁸ Nan de ki ndigi madi'ne el, gər Luwə el, tado Luwə in de ki nje ndigi de'gi. ⁹ Oyi toji ki Luwə toji'je ndigi ki ndigi'je kin: Luwə ulə Ngonn'o ki kareba be donangi'ti ne kadi toki gorow li'ə ə j'isi'n ki do'je taa. ¹⁰ Oo nya ki in ndigi ə tokin: in j'in ə ji ndigi Luwə el, nan in in ə ndigi'je, ə ulə Ngonn'o ki un ro'ne ilə ko adi koy to nya kujənyamosi kadikare'ti tado kugə'n do majel'gi lə'je*.

¹¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, kin ə Luwə ndigi'je be ningə, maji kadi j'in kaa ji ndiginan ki yo ge ki ne ge to. ¹² De ki oo Luwə ki kum'ne goto, nan kin ə ji ndiginan ki yo ge ki ne ge ə, Luwə isi me'je'ti, ningə ndigi de'gi li'ə toji ro'ne ki taga ro'je'ti to.

¹³ Nya ki a ra kadi ji gəri'n toki j'isi me Luwə'ti num Luwə isi me'je'ti num in Ndil'ə ki adi'je. ¹⁴ Nga ningə, j'in j'oo ki kum'je num, ji man naj'a

num toki Baw'je Luwə ulə ki Ngonn'o kadi in Njekaji de'gi ki donangi'ti ne. ¹⁵ Kin ə re de gər kadi Jeju in Ngonn lə Luwə ə, Luwə isi me'ə'ti num, in isi me Luwə'ti num. ¹⁶ Ningə j'in, ji gəri maji num, j'uni me'je j'adi num toki Luwə ndigi'je. Luwə in nje ndigi de'gi, adi de ki njiyə me ndigi nan'ti, Luwə in me'ə'ti num, in in me Luwə'ti num tɔ. ¹⁷ Kin ə re ji ndiginan j'adi osi row bal ə, j'a ji tinyi me'je kati ndo gangi ta'ti. J'a ji tinyi me'je kati tado ji kisikidɔtaa lə'je donangi'ti ne to to nya Kirisiti be tɔ. ¹⁸ Bol goto me ndigi nan'ti, ndiginan ki rɔta'ti ɔr bol kɔ. Bol in nya ki tɔji kində kɔji ki kadi a re, ningə de ki nje bol in de ki ndiginan goto rɔ'a'ti.

¹⁹ J'in ə, ji ndig'ə tado in Luwə ə ndigi'je kete. ²⁰ Kin ə re de madi el ene: «M'ndigi Luwə», ningə təl osi ta ngonnkɔn'ne ə, in de ki nje ngom kare. Kin ə re ngonnkɔn'i ki oo'ə ki kum'i ne kin in ndigi'ə el ə, Luwə ki oo'ə ki kum'i el kin asi kadi a in ndigi'ə el tɔ. ²¹ Mbərkikində ki j'ingəi rɔ Luwə'ti el ene: «De ki ndigi Luwə ə, maji kadi ndigi ngonnkɔn'ne tɔ.»

5

Kunme kadi Ngonn Luwə in ngirə ndiginan

¹ De ki ra un me'ne adi Jeju Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonn lə Luwə. Nga ningə, de ki ndigi baw ngonn, ndigi ngonn'o ki oj'o tɔ. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kulə ki mbərkikində'gi li'ə ningə, lo kin'ti ə j'a ji gər'n toki ji ndigi ngann'a'gi. ³ Tado ndigi Luwə in ta kadi ji ngəmi go mbərkikində'gi li'ə. Ningə mbərkikində'gi li'ə ɔy el tɔ, ⁴ tado ngann'gi lə Luwə pəti təti rɔ ndigi ra ki donangi'ti ne. Ningə nya ki ji təti'n rɔ ndigi ra ki donangi'ti ne in kunme lə'je. ⁵ Nan ə asi kadi təti rɔ ndigi ra ki donangi'ti ne wa? De'ə ə in de ki un me'ne adi Jeju in Ngonn lə Luwə kin par.

Naji ki man ki dɔ Jeju'ti

⁶ In Jeju Kirisiti ə re donangi'ti ne ki mann batəm lə'ne num ki mosi koy'ne num. Re ki mann par el, nan re ki mann in ki mosi. Ningə Ndil Luwə ə in nje mannaji, tado Ndil in ta ki rɔta'ti. ⁷ Ningə ki ne kin, nje mannaji'gi in mutə, ⁸ adi in Ndil Luwə num, mann num, taa mosi num tɔ. Ningə nya'gi ki mutə kin ndu'de in nan'ti. ⁹ Ji taa mannaji lə de'gi maji, nan mannaji lə Luwə tɔg'ɔ in ngayn inbe bay tɔ; ningə in mannaji ki man dɔ Ngonn'on'ti. ¹⁰ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə aw ki mannaji kin me'ne'ti, nan de ki taa ta lə Luwə el, ra'a nje ngom'ti, tado taa naji ki man ki Luwə man dɔ Ngonn'on'ti kin el.

Kaji ki biti ki non'ti

¹¹ Naji ki man ki kadi ji gəri maji in kaji ki biti ki non'ti ki Luwə adi'je kin. Ningə in kaji ki adi'je ki takul Ngonn'o. ¹² De ki in me Ngonn'ti ingə kisikidɔtaa, nan de ki in me Ngonn lə Luwə'ti el, kisikidɔtaa li'ə goto. ¹³ Nga ningə, ki ne kin, m'ndangi makitu kin m'adi'se, in ki uni me'se adi Ngonn lə Luwə, kadi in gəri toki ingəi kaji ki biti ki non'ti.

Kelta ki Luwə tado njeramajel'gi

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə nya kigo ndigi'ti li'ə ə, a oo dɔ ndu'je, ningə lo kin'ti, j'a ji tinyi me'je kati. ¹⁵ Toki ji gər kadi oo dɔ ndu'je, ji tinyi me'je kati kadi j'a j'ingəi nya ki ji dəj'ə tɔ.

¹⁶ Kin ə de madi oo ngonnkɔn'ne me majel'ti ki asi kadi te koy ə el, maji kadi elta ki Luwə ə Luwə a aj'a. In de'gi ki majel'gi lə'de a te koy ə lə ta kin sow dɔ'de. Ta kare, majel madi in non a te koy, ningə in ko majel ki be

kin ə m'dəji'se kadi elita ki Luwə dɔ'ti el. ¹⁷ Nya ra ki gorow'ə'ti el pəti in majel, nan majel pəti ə te koy el. ¹⁸ Ji gər kadi de'gi ki in ngann'gi lə Luwə, a nanyinan ki lo ra majel'ti el, tado Ngonn Luwə ngəm dɔ'de, Su asi ra se'de nya madi el. ¹⁹ Ji gər kadi j'in de'gi lə Luwə, nan donangi ba pəti in ginn tɔgi'ti lə Su. ²⁰ Ji gər bay tɔ kadi Ngonn Luwə re, adi'je nyagər ki kadi ji gər'n Luwə ki rɔta'ti. Ningə j'in, j'ində rɔ'je nan'ti ki Luwə ki rɔta'ti ki takul Ngonn'o Jeju Kirisiti. In ə in Luwə ki rɔta'ti, in ə in kaji ki bitɪ ki non'ti.

²¹ Ngann'm'gi, ɔgi rɔ'se kun go kagi yo'gi.

Makitu ki nja joo ki Jan ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Jan ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi mbəti ki Dene lə Luwə ki ngann'a'gi adi to to ki in njekawnan lo madi'ti ki njekunme'gi ki me'ti be. Maji kadi in ndiginan yo ki ne ningə kadi uwəi tōgi'de ba me rō'ti ki isi rōi ki de'gi ki isi ndoi de'gi nyando'gi ki ngom ki lo lo.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Maji ki ur mad'a lə ndigi 4-6. Ndəji nan ki ojido nyando'gi ki ngom 7-11. Dəboy ta 12-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatōgi lə njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in Dene ki Luwə mbəti, taa madi ngann'i'gi ki in se'de'gi, m'ndigi'se ndigi ki rōta'ti. Ningə in m'in par ə m'ndigi'se el, nan in de'gi pəti ki gəri nya ki rōta'ti ə ndigi'se. ² Ji ndigi'se tado nya ki rōta'ti uwə me'je, ningə in nya ki a to me'je'ti biti ki non'ti. ³ Ningə ji dəji kadi memaji, ki k'oo kumtondoo, ki lapiya lə Baw'je Luwə in ki Ngonn'o Jeju Kirisiti in sese nan'ti kadi isi me nyara ki rōta'ti ki me ndigi nan'ti.

Nya ra ki rōta'ti in ki ndiginan

⁴ Rōm nəl'm ki dum biti kadi m'oo toki ngann'i'gi madi isi njiyoi do row'ti ki rōta'ti, toki Baw'je Luwə dəji'n'je. ⁵ Ningə ki ngosine kin, Dene ki njendigi lə'm, nya ki m'dəji'i, in ta kadi ji ndiginan ki yo ge ne ge. In mbərkikində ki sigi ə m'ad'i el, nan in ndukun ki j'ingəi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin*. ⁶ Ndigi nan in njiyə go mbərkikində'gi'ti lə Luwə. Nga ningə, mbərkikində ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə'ti nu, in ta kadi njiyoi me ndigi nan'ti.

⁷ Nje kədi de'gi k'ilə'de kə ngayn sananyinan ki lo pəti dənangi'ti ne, ningə mbəti kadi n'eli toki Jeju Kirisiti təl'de toki rōta'ti. Lo kin'ti a oyi'de ki nje ngom'gi, ki njeban lə Kirisiti. ⁸ Indəi kumkədi do rō'se'ti inbe'gi, kadi kandi kulə ra'se nanyi kə kare el, nan kadi ingəi nyakugə goji'se ki asi low'ə'ti berere. ⁹ Ningə de ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti el, nan to ra dow kare, in de ki nya madi ki dōo'a nan'ti ki Luwə goto ne. De ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti, in de ki dōyinan nan'ti ki Luwə ki Baw ki Ngonn'o num. ¹⁰ Kin ə re de madi re rō'se'ti ki nya ki rangi um ki nyando kin el ə, uwəi'ə ki rō'se'ti el num, uwəi ji'ə el num. ¹¹ Tado re uwəi ji'ə ə, rai madi nan si'ə do kulə ra'a'ti ki majel.

Ta ki dəboy'ti

¹² M'aw ki nya'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya me makitu'ti el. Tado m'ində me'm'ti kadi m'a m'aw rō'se'ti kadi m'el'se ta ki ta'm, kadi to rōnel lə'je osi taga bal. ¹³ Ngann'gi lə konnann'i ki in njekawnan'gi ki ne, ki in de'gi ki Luwə mbəti'de uwəi ji'i.

* 1:5 1.5 Jan 13.34, 15.12,17

Makitu ki nja mutə ki Jan ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki nja mutə ki Jan ndangi

Makitu kin, in ki ndangi k'ulə'n kadi njekornon njekawnan, ki in Gayusi, kadi piti'n ra maji li'ə ki ra ki ndəgi njekunme'gi ningə kadi təl ndəji'n'ə ɔjido Diyotirəpi tɔ.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-4. Piti ki Jan piti Gayusi 5-8. Ndəji nan ki ɔjido Diyotirəpi 9-10. Mbər ki Jan ində adi Gayusi ɔjido Demetriyusi 11-12. Dəboy ta 13-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatəgi lə *Njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in njendigi lə'm ki ngayn Gayusi, ki m'ndig'i ndigi ki rəta'ti. ² Madi'm ki ngayn, m'ndig'i kadi nya'gi pəti ki rə'i'ti awi maji ki kete kete. M'dəji kadi darə'i in ki lapiya toki ndil'i in'n ki lapiya kin be tɔ.

Gayusi in njera nya ki maji

³ Toki rəta'ti, rə'm nəl'm ngayn, tado ngannkon'je'gi ki rei tei ne, manyinaji dɔ nya ki rəta'ti ki oyi rə'i'ti. Elita dɔ njiyə'ti ki isi njiyə me nya ki rəta'ti. ⁴ Nya ki adi'm rənel ngayn in ta kadi m'oo toki ngann'm'gi isi njiyəi dɔ row'ti ki rəta'ti. ⁵ Madi'm ki ngayn, isi toji toki in nje ra nya ki low'ə'ti me k'ində'ti ki isi ində kum'i go ngannkon'je'gi'ti, ki in mbah'gi inbe bay. ⁶ Ngannkon'je'gi kin, manyinaji ndigi ki in ndigi'de kin ki takum Njekawnan'gi'ti. Kadi nanyi ki lo ra'ti se'de ra ki asi ta tɔ Luwə kadi uni ta mbah lə'de ki kete. ⁷ In tado tɔ Kirisiti ə osi dɔ row'ti ki kanji taa nya ji de'gi'ti ki gəri Luwə el. ⁸ J'ingi ə, maji kadi j'osi ginn de'gi ki be kin, kadi j'indəi rə'je nan'ti se'de dɔ kulə kiləmbər nya ki rəta'ti ki isi rai.

Hal Diyotirəpi

⁹ M'ndangi ngonnn makitu m'adi Njekawnan'gi, nan Diyotirəpi ki in de ki ge kadi n'in taa n'isi dɔ de'gi'ti ra kulə ki ta lə'm el. ¹⁰ In kin ə, ndɔ ki m'a m'te rə'se'ti ə, m'a m'el kuləra'a ki majel kin ki taga, in ki isi ində dɔ'je lo'ti wor wor ki ta'gi ki majel. Ningə nya kare ki to ngayn, inbe mbəti kuwə ngannkon'je'gi ki mbah ki rə'ne'ti, taa de'gi ki ndigi kadi n'uwəi'de ki rə'de'ti kaa ɔgi de dɔ'a tɔ. De'gi ki uwəi'de ki rə'de'ti ə, in tuwə'de kɔ dann Njekawnan'gi'ti. ¹¹ Nje ndigi lə'm ki ngayn, ndaji majel ki ra el, nan kadi ndaji maji ki ra. De ki njera maji in de lə Luwə, nan de ki njeramajel in de ki gər Luwə el.

¹² Re in Demetriyusi ə, in de'gi pəti ə manyinaji ki maji dɔ'a'ti. Nya ra ki rəta'ti ki in rə Luwə'ti, ki isi təl rə'ne go'ti inbe kin kaa mannaji li'ə. Taa j'inbe kaa ji mannaji li'ə tɔ. Ningə in gər kadi naji ki man lə'je in mannaji ki rəta'ti.

¹³ M'aw ki nya'gi ngayn kadi to m'el'i, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya ki kagi ndangi nya el. ¹⁴ Tado m'ində me'm'ti kadi kagilo ngayn el ə j'a j'oo nan, kadi j'eli nan ta ki ta'je. ¹⁵ M'dəji kadi isi ki lapiya. Madi'je'gi ki ne uwəi ji'i. Ningə kadi uwə ji madi'je'gi ki non kare kare adi'je tɔ.

Makitu ki Judi ndangi Ta ki do makitu'ti ki Judi ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi njetudə'ə'gi ki in de'gi ki de gər ta'gi ki ojido'de ar njay el. De'gi madi'gi in non in nje sanan nyando ki ngom tuləi de'gi ki Judi ulə ki makitu adi de kakin nan'ti. Ko degə'gi kakin rai rə'de to njekunme'gi ki rəta'ti be. Njendangi makitu ulə dingəm me njetudə'ti kadi tinyəi ki kunme kadi Luwə toki njekawkulə'gi ndoi'de. Maji kadi rai ki nan yo ki ne ki tōgi lə Ndil Luwə.

Ta ki me makitu'ti kin tanan ki ta ki me makitu'ti lə Piyər ki nja joo ki rownninn'ə in 2 kin be.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-2. Nje sanan nyando ki ngom ki takigangi ki ojido'de 3-16. Uwəi kunme ki ndiginan səm 17-23. Tōji in do Luwə'ti 24-25.

Kuwə ji nan

¹ M'in Judi, njekuləbər lə Jeju Kirisiti, ki m'in ngonnnkon Jaki*, ə m'ndangi makitu kin m'adi ingi ki Luwə bər'se, ki Baw'je Luwə ndigi'se, ki Jeju Kirisiti ngəm'se to nya lə'ne kin. ² Ningə kadi k'oo kumtondoo, ki lapiya, ki ndiginan lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti.

Njendo de'gi nya ki ngom

³ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndingə ngayn kete kadi m'ndangi makitu madi'se ojido kaji ki j'in kareba do'ti kin. Ningə ki ngosine kin, in tōgi madi ki isi do'm'ti kadi m'ndangi makitu kin m'adi'se, m'ulə'n dingəm me'se'ti kadi roi do kunme'ti ki Luwə adi de'gi lə'ne nja kareba par go'ə gangi kin. ⁴ M'el be tado de'gi madi ki takigangi ki do'de'ti in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kete nu kin, turi dann'se'ti, isi mbiri ta memaji lə Luwə kin, tōli'ə ta ra kaya'ti lə'de, taa mbeti de ki in kar'ne ba ə in Njekundo'je, ki in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin to.

⁵ M'gər kadi in gəri nya'gi pəti maji, nan m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti toki, loki Burəbe te ki de'gi lə'ne bə bər'ti Ejipiti, go'ti, to ko nje'gi ki rai rə'de to njekunme el†. ⁶ Ningə m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti bay toki, malayka'gi ki rai do tōgi'ti ki Luwə adi'de kin el, nan mbeti lo kisi'de, Luwə uwə'de dangay'ti lo'ti ki diw, doo'de ki kulə gindi ki kadi a toi biti ki non'ti, tado takigangi ki boi ki a re. ⁷ In be to ə, Sədom ki Gəmor† ki bə'gi ki gugə gidi'de, ki uni rə'de uləi me kaya ki ra'ti, kah'a'ti lə malayka'gi inbə kakin to, adi sangi nan ki lo sangi nan'ti el kin, Luwə uwə'de dangay'ti me por'ti ki biti ki non'ti. Ningə in kin in ndəji nan ki to tado lə de'gi pəti.

⁸ In be ə, njendo de'gi nya ki ngom kakin, me do majel'ti lə'de, buri ki rə'de, kidi tōgi lə Luwə, taji malayka'gi ki eyina tōji'gi. ⁹ Nya kare, Misel ki in kibo lə malayka'gi§, loki isi manjinan ta'ti ki Su, isi kəli nan do ninn Moji'ti kin kaa*, sangi kadi n'gangi ta madi to nya taji do'a'ti el, nan ta ki el ə, el ene: «Kadi Burəbe indəi oji†.» ¹⁰ Nan de'gi ki njendo de'gi nya

* 1:1 1.1 Mat 13:55; Mrk 6.3 † 1:5 1.5 Tekitaga 12:51; Kər Isirayel'gi 14:29-30 ‡ 1:7 1.7 Lotum 19.1-25 § 1:9 1.9 1Te 4:16; Daniyel 10.13,21, 12.1; TNT 12.7 * 1:9 1.9 Ndukun ki nja joo 34.6 † 1:9 1.9 14-15

ki ngom kin, nya ki gəri'ə el kaa taji'ə, nga ningə, nyagər ki oji'de to yan da'gi be par kin ə, in nya ki kadi tuji'de to tuji yo. ¹¹ Tuji in do'de'ti, tado uni row lə Kanyi[‡]; tado ta lə nar ə uri mu to Balam[§] be; tuji tado tanyi ro to Kore* in ki de'gi lə'ne be. ¹² Kisi'de sese ta nya kuso'ti lə ngannkon nan'gi, ra adi nyakuso lə'se təl nya ki to njen. Soi ge anyinan ge adi asi'de ki kanji rōsol, gonyi ta ro'de inbe'gi. Toi to kilndi ki nəl or'ə aw si'ə adi lo kadi ədi goto kin be, toi to kagi'gi ki nanyi kandi'de'ti kaa andi el, adi loki de or'de ki ngirə'de ba kə ə, təli oyi koy ki nja joo kin be. ¹³ Manji kulə ra'de'gi ki to rōsol ki taga to pungi ba ki buki pulum'ne nganggi ba'ti kin be. Taa toi to mee'gi ki gəri lo k'aw'de el, ki lo ki diw kururu to tado lə'de biti ki non'ti kin be.

¹⁴ In ingi ə njekeltakita Luwə'ti Enoki[‡] ki in kaw'je ki nje nja siri go Adam'ti elta ki ta Luwə'ti ndon ndil do'de'ti ene: «Oyi, Burəbe a re ki malayka'gi ki ar njay dər dōgi banyi banyi, ¹⁵ kadi gangi ta kibo do de'gi'ti pəti. A uwə njeramajel'gi pəti dangay'ti oji'n do kulə ra'de'gi ki majel pəti ki rai əsi ta Luwə, taa oji'n do ta'gi ki maji k'el el pəti ki eli do Luwə'ti to.» ¹⁶ In de'gi ki rōnel lə'de goto, isi barita ki dōkagilo'gi pəti. Rai nya'gi ki me'de ndigi, ta ki isi te ta'de'ti in ro ki kōji, ningə re oo'de isi toi'de pe pe kin ə, in kadi ingei nya ki to soti ki daro'de ro de'ə'ti kin.

Ta kōji ki ro nje ndolo go Kirisiti'ti

¹⁷ Nga ningə, ki oji do'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi me'se olo do ta'ti ki njekawkulə'gi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti eli'se kete nu kin. ¹⁸ Eli'se eyina: «Dōkagilo ki dōboy'ti ə a ingei de'gi ki a uwəi'se kogi num, a njiyəi kigo ndigi ra'ti ki majel ki me'de'ti num to.» ¹⁹ Kadi in gəri, in ingi ə in nje re ki gangi nan. Ningə marta'gi lə'de in marta kigo daro'ti, um in marta ki in ro Ndil Luwə'ti el. ²⁰ Nan ingi, njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi ngirə kisikidotaa lə'se in do kunme'ti ki rōta'ti lə'se kin. Elita ki Luwə ki tōgi Ndil'ə. ²¹ Ningə kadi uwəi tōgi'se ba me ndigi'ti ki Luwə ndigi'je. Uwəi tōgi'se ba in nginəi re Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki me memaji'ti li'ə, a adi'se kaji ki biti ki non'ti kin. ²² Nje ki me'de isi tōsi, maji kadi oyi kumtondoo lə'de. ²³ Aji'de ki row nagi nan ta por'ti taa. Nje ki rangi bay, maji kadi oyi kumtondoo lə'de, nga ningə oyi ro'se maji kadi rati ro'se ki kulə ra'de'gi ki majel kin el, nan kadi əsi kulə ra'de'gi ki majel ngərəngi. Əsi ngərəngi, biti kadi ku ro'de ki kulə kigo daro'ti təl'ə nya ki to njen'ti kin kaa kadi əsi ngərəngi bay.

Kulə tōji do Luwə'ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kulə tōji in ki do Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə, in ki asi kadi ngəm'se adi osi me majel'ti el, in ki kadi a ra adi tei rei me kunj'ə'ti ki rōnel kadi nya madi ra'se el, in ki Njekaji'je ki row lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin, kadi tōbar, ki k'əti bōl, ki tōgi, ki konbe, in li'ə, dōkagilo'ti ki dər, ki dōkagilo ki bōne, ki dōkagilo ki a re biti ki non'ti! *Amen.

[‡] 1:11 1.11 Lotum 4.3-8 § 1:11 1.11 Kor Isirayel'gi 22.1-35 * 1:11 1.11 Kor Isirayel'gi 16.1-35

[†] 1:14 1.14 Lotum 5.18, 21-24

Ta Nya'gi Kikiyö ki Tekido'a Ta ki dö makitu'ti lä Ta nya'gi kikiyö ki tekido'a

Makitu kin elta dö nyakoo me ndil'ti ki Jeju Kirisiti toji Jan dö dor'ti ki Patimosi. Ki gorow lä nyatoji'gi ki kun nyakoji'n ö kelta'a, makitu kin elta solme ki rö njekunme'gi'ti ki isi ingei kon tado kindökumndoo ki kadi nan kon. Makitu kin adi me'de tinyi kati toki in Luwö ö uwö nya'gi pöti ki rai nya dönangi'ti ne me ji'ne'ti. Döboy'ti, a tötiro njeban'gi lä ne nan'ti ki Satan ningö a budi'de mur mur kitakul Buröbe ki in Kirisiti. De'gi lä Luwö ki tinyei nan si'ö, a ingei doran ki sigi ki dönangi ki sigi. A in nan'ti ki Ngonn Bati lö nyakuso taa nan'ti ningö a sii si'ö Jerujalem'ti ki sigi biti ki non'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki nyakoo me ndil'ti ki dökete 1. Makitu ki ndangi kadi njekawnan'gi ki siri 2-3. Makitu ndar ki bir kutita'a ki nyakosidonya ki siri 4.1-8.1. Tow gaji'gi ki siri 8.2-11.19. Köki lii ki da'gi ki joo 12-13. Ki rö Ngonn Bati'ti dö mbal Siyon'ti 14.1-5. Takigangi 14.6-20. Tuji'gi ki döboy'ti 15. Köpi wongi ki siri lö Luwö 16. Bulö de'gi lä Babilon 17.1-19.4. Nyakuso taa nan lö Ngonn Bati 19.5-10. Takigangi dö da'gi'ti ki joo 19.11-20. Rö tati Satan 20. Doran ki sigi, dönangi ki sigi ki Jerujalem ki sigi 21.1-22.5. Jeju a töl 22.6-21.

¹ Makitu kin in nya ki to lö kiyö'ti ki Jeju Kirisiti te ki dö'a. Ningö in Luwö ö ad'a kadi toji kulöbör'gi lä ne, kadi gəri nya ki a ra nya ndökba. In be ö, Jeju Kirisiti ulö ki malayka lä ne kare adi aw te ki dö'a adi njekulö li'ö Jan gər. ² Jan manna'gi dö nya'gi'ti pöti ki oo kin toki in ta lö Luwö, toki in ta ki röta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dö'a.

³ Majikur in dö de'ti ki tudö makitu kin, ki dö de'gi'ti ki nje koo dö ta'gi ki te ta Luwö'ti kin, ö töl rö'de go'ti. Tado dökagilo ki nya'gi kin a rai nya in ndökba.

Ta ki söw dö Njekawnan'gi ki Siri ki dönangi Aji'ti

⁴ M'in Jan, ö m'ndangi makitu m'adi'se in *Njekawnan'gi ki Siri ki sii dönangi Aji'ti*.

M'döji kadi Luwö ki isi non böne, ki isi mayinu, ki in nje re num, kadi ndil'gi ki Siri ki rai non kumbör ngar'ti li'ö num, ⁵ taa kadi Jeju Kirisiti ki in nje manna'gi ki in nje ra nya ki löw'ö'ti, ki in de ki dökete ki indö taa dann njekoy'gi'ti, ki in Ngar lö ngar'gi ki dönangi'ti ne kin num, pöti kadi memaji ki lapiya in sese nan'ti.

Jeju Kirisiti ndigi'je, ö taa'je ginn tögi'ti lö majel ki mosi'ne, ⁶ ör'je indö'je ta dangi to ngar'gi, töl'je njekujönyamosi kadikare'ti kadi ji ra kulö j'adi Luwö ki Baw'a. M'döji kadi toji ki tögi in li'ö ki dökagilo'gi ki dökagilo'gi, *Amen!

⁷ Oyi'ö, isi re me kil ndi'ti, de'gi pöti a oyi'ö ki kum'de†, nje inbe ki nje kösi kad'a ki ningö kin ka a oyi'ö ki kum'de, ginn kaw'gi ki dangi dangi ki dönangi ne a nonyi ndoo tado li'ö. Oyo, Amen!

* 1:4 1.4 2Ko 1.8 † 1:7 1.7 Daniyel 7.13; Jakari 12.10

⁸ Burøbe Luwø ene: «M'in Alpa ki Omega, nje kisi non bone, Nje kisi mayinu, ki nje re, m'in Nje tøgì pøti.»

Jan oo Kirisiti me ndil'ti

⁹ M'in ngonnnkon'se Jan, ki m'in sese nan'ti me kon'ti, m'in dann'se'ti ingi ki Luwø indø'se to ngar'gi, m'in m'uwø tøgì'm ba sese me kindø rø nan'ti ki Kirisiti. De'gi iløi m'in dangay'ti dō dor'ti ki Patimosi tado ta lø Luwø ki m'ilømbør'ø, taa tado mannaji ki m'man dō ta ki røta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dō'a. ¹⁰ Ndo'a'ti kin, in ndø lø Burøbe, ø Ndil Luwø re ur dō m'ti, adi m'oo ndu ta madi te go'm'ti ki tøgì'ne to ndu tow be, ¹¹ el'm ene: «Nya ki oo kin, ndangi me makitu'ti, ø go'ti, ulø'n adi Njekawnan'gi ki Siri, adi in Epeji, ki Simirnø, ki Pergam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladelpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin'ti, m'yøti rø'm kadi m'oo de inbe ki ra el'm ta kin ø, m'oo lambi'gi ki rai'de ki ør in Siri. ¹³ Ningø dann lambi'gi'ti kakin, de madi ki to to *Ngonn de be isi'ti non. Ulø ku ngal rø'ne'ti, ø dō bødì'ne ki kulø ki rai ki ør. ¹⁴ Dō'a ge, ki bisi dō'a ge, ndai bal bal to buy, eke bu wa be. Kandi kum'ø on to por be. ¹⁵ Nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kodi ho kam be, ø ndu'ø ø to to pungi ba kam be tō. ¹⁶ Uwø mee'gi siri ji kol'ne'ti, ningø kiyø rø ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num, te ta'a'ti. Kum'ø unji to kadi ki dann kada kam be. ¹⁷ Loki m'oo'ø ø, m'osi nja'a'ti to de ki øy, m'to. Nan indø ji kol'ne dō m'ti ene: «Bol el, m'in ki døkete, ø m'in ki dōboy'ti tō\$, ¹⁸ m'in nje kisi kumngayira ba, m'oy, nan m'tøl m'nji kumngayira ba, kadi m'nji biti ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi. M'aw ki lakele lø koy ki lo ki koo ji'm'ti. ¹⁹ Ningø, kadi ndangi nya ki oo, nya ki isi ra nya ngosine, ki nya ki a ra nya go'ti gogi. ²⁰ Nga ningø, ki øjido mee'gi ki siri ki oo ji kol'm'ti, ki lambi'gi ki siri ki rai'de ki ør, k'ør me'de ø to kin: mee'gi ki siri, in malayka'gi lø Njekawnan'gi ki siri, ningø lambi'gi ki siri, in Njekawnan'gi ki siri tō.»

2

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Epeji'ti

¹ Nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti siri ki rai'de ki ør el'm m'in Jan ene: «Ndangi makitu kin adi malayka lø Njekawnan'gi ki Epeji'ti, el'ø toki nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti ki siri ki rai'de ki ør el ene: ² M'gør nya ra'gi lø'i, m'gør kulø rai, ki kuwø tøgìba lø'i. M'gør kadi in ilø bandi tanan'ti ki nje me majel'gi el. De'gi madi ki isi bari rø'de njekawkulø'gi, nan in njekawkulø'gi el kin, nan'de adi gø'r'de to nje ngom'gi. ³ In nje kuwø tøgì ba, ingø kon tado lø'm, nan be kaa, inyø ta'a el. ⁴ Nga ningø, nya kare ki m'aw'n sø'i ki ta dō'ti, in ta lø k'inyø ki inyø ta ndigi ki in ndigi'm kete kin kō. ⁵ Ø adi me'i olo dō lo ki osi'ti, tør ndu'i ki ngosine kin, ø tøl re dō nja'i'ti ki kete gogi. Re inyø panjiyø'i ki ngosine kin kō el ø, m'a m're kadi m'un lambi lø'i lo kis'ø'ti kin kō. ⁶ Ningø ki ngosine kin, nya kare ki m'oo maji, rø'i'ti, mbøti kuløra Nikolayiti'gi, toki m'in m'mbøti'n kulø ra'de kakin be tō. ⁷ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dō ta ki Ndil Luwø el Njekawnan'gi kin!

«De ki nje tøti rø, m'a m'ad'a sō kandi kagi koy el ki ra me Paradisi'ti lø Luwø*.»

‡ 1:15 1.15 13-15; Daniyel 7.9, 13, 10.5-6 § 1:17 1.17 16-17; Ejay 44.6, 48.12, 49.2; Ebr 4.12.

* 2:7 2.7 Lotum 2.8-9

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Simirnə'ti

⁸ Makitu kin ndangi adi malayka lə Njekawnan'gi ki Simirnə'ti: Ta ki de ki dokete, ki in de ki doboy'ti tɔ, de ki oy nan təl isi kumngayira ba, el me'ti ɔ to kin: ⁹ M'gər kon lə'i ki ndoo lə'i, nan ki rɔta'ti, in njenyakingə. Taa m'gər ta'gi ki majel ki nje ki bari rɔ'de eyina n'in *Juwipi'gi, nan ki rɔta'ti, in Juwipi'gi el, isi eli do'i'ti: in kəykawnan lə *Satan. ¹⁰ A ingə kon, nan maji kadi in bəl el. Su a buki de'gi madi dann'se'ti dangay'ti kadi nan'n tog'i'se, a ingə kon asi ndo dɔgi, nan uwəi kul'ə bit'i koy, ɔ m'a m'adi'se jogi tɔti rɔ, ki in kaji ki bit'i ki non'ti.

¹¹ De ki aw ki mbi'ne ɔ, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwə isi el Njekawnan'gi kin maji!

De ki nje tɔti rɔ, koy ki nja joo a te kad'a'ti el.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Pergam'ti

¹² Makitu kin ndangi adi malayka lə Njekawnan'gi ki Pergam'ti: Ta ki de ki nje koti kiyəro ki ta'a at'i kol kol, taa ta kat'a in dow joo num tɔ, el me'ti ɔ to kin: ¹³ M'gər lo ki isi'ti kin; in lo ki Satan onbe sɛm'ti, nan be kaa, bit'i bone, in uwə rɔ'i rɔ'm'ti adi ngan, tusi kunme lə'i inyə el. Dɔkagilo inbe ki ndo ki tɔli njekuləbər lə'm ki nje ra nya ki low'ə'ti, Antipasi, lo'ti inbe ki Satan isi'ti kin kaa, manji ndu'i el. ¹⁴ Ningə, nya kare ki m'aw'n sɛ'i ki ta dɔ'ti, in ta lə de'gi lə'i ki madi ki uwəi go nyando ki to to yan Balam be ngan kin. Balam ki nje kɔji ngar Balaki kadi iyə kulə uwə'n ngann Isirayel'gi ki row kuso da ki iləi kadikare'ti bari yo'gi num, sangi nan kaya'ti num†. ¹⁵ In be tɔ ɔ, in kaa aw ki de'gi ki nje kuwə go nyando lə Nikolayiti'gi non tɔ. ¹⁶ Ɖ kadi tɔr ndu'i. A re in be el ɔ, m'a m're ngosine kadi m'ro ki degə'gi kin ki kiyəro ki te ta'm'ti kin.

¹⁷ De ki aw ki mbi'ne ɔ, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwə isi el Njekawnan'gi kin!

De ki nje tɔti rɔ, m'a m'ad'a mann ki in nyakuso ki kiyə lɔki, m'a m'ad'a kɔsi mbal ki nda, ki in ki ndangi tɔ'ti ki sigi‡, ki in tɔ ki de gər el sɛm'ti. De ki mbal kin ɔdi ji'ə par ɔ gər tɔ kin.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti

¹⁸ Makitu kin ndangi adi malayka lə Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti: Ta ki Ngonn lə Luwə el ki in de ki kandi kum'ə on to por be, taa nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kodi ho kam be, el ɔ to kin: ¹⁹ M'gər kulə ra'i'gi, ki ndiginan ki to rɔ'i'ti, ki kunme lə'i, ki ra kulə kadi de'gi, ki kuwətogiba lə'i. Nya ra'i'gi ki gogi ne banyinan utə in ki kete'gi. ²⁰ Nan nya kare ki m'aw sɛ'i ki ta dɔ'ti, in k'inyə ki inyə Jejabel, ki ene n'in dene ki njekeltakita Luwə'ti kin, adi isi buki njekulə'gi lə'm mu'ti: isi ɔsi'de ki me kaya ki ra'ti, ki me kuso da'ti ki iləi kadikare'ti bari yo. ²¹ M'inyə dɔkagilo m'ad'a kadi inyə'n gorow njiyə'ne kɔ, nan mbəti k'inyə gorow kaya ki ra. ²² In be ɔ, m'a m'ilə nanga dɔ tirə rɔ kon'ti, nan'ti ki nje sangi nan kaya'gi'ti. A re inyəi ta panjiyə'de'gi ki majel kin kɔ wa taa, to m'inyə ta nya ki m'ɔji kadi m'ra se'de kin. ²³ M'a m'adi ngann'a'gi oyi. Ningə, lo kin'ti, Njekawnan'gi pəti a gəri kadi m'in de ki m'gər mərta'gi, ki ndigi ra'gi lə de'gi. De ki ra dann'se'ti, m'a m'ra'a kigo kulə ra'a'ti§. ²⁴ Nga ningə, in ndəgi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti, ki uwəi go nyando ki ngom kin, el, taa mbəti taai nyando ki ingi bari'ə «nya kiyə kuruki lə Satan» kin el tɔ, m'el'se kadi in gəri toki m'a m'ində nya ki k'oy madi ki rangi dɔ'se'ti el

† **2:14** 2.14 Kor Isirayel'gi 31.16; Kor Isirayel'gi 22-24 ‡ **2:17** 2.17 Tekitaga 16.14-15,33-34; Ejay 62.15 § **2:23** 2.23 Pa'gi 7.10, 62.13; Jeremi 17.10

nga. ²⁵ Nga ningə, nya kare ə, maji kadi, nya ki rai do'ti kin, uwəi ba, biti kadi m're.

²⁶ De ki nje tətəi rə, de ki uwə go kulə'gi lə'm biti do'boy'ti, m'a m'ad'a togi konbe do ginn de'gi'ti ki dangi dangi. ²⁷ A on'de be ki gəl gindi, a to'n do'de toki de a to'n ngoo hanji kin be. ²⁸ In be ə, m'inbe kaa m'ingə'n togi ki rə Bai'ti. Taa m'a m'ad'a mee ki njekuwə ta ginn lo'ti to*.

²⁹ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n do ta ki Ndil Luwə si el Njekawnan'gi kin!

3

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Sardi'ti

¹ Makitu kin ndangi adi malayka lə Njekawnan'gi ki Sardi'ti: Ta ki nje ndil'gi ki siri lə Luwə ki mee'gi ki siri el me'ti ə to kin: M'gər kulə ra'i'gi: ra rə'i adi de'gi oyi'nu to de ki isi kumngayira, nan ki rəta'ti ə, in de ki koy. ² Isi do nja'i'ti, adi togi ndəgə'gi ki isi oyi, tado m'oo kulə rai kare ki asi nan takum Luwə'ti goto. ³ Adi me'i olo do nyando'ti ki oo do'a ge ingə ge kin, ningə kadi ra do nja'i'ti ə tər ndu'i. Kin ə re ndəl do bi'ti el ə, m'a m're m'uwəi nanga bus to nje'bo'gi be ki kadi in gər do kad'a el. ⁴ Nga ningə, de'gi madi'gi dann'se'ti Sardi'ti non inbe, njenyi ku'gi lə'de ki majel ki ra. A uləi ku ki nda rə'de'ti kadi dani'm'in, tado in de'gi ki asi. ⁵ De'gi ki nje tətəi rə, a uləi ku ki nda rə'de'ti, ningə m'a m'buji to'de ko me makitu kaji'ti el. M'a m'gər'de to de'gi lə'm takum Bai'ti ki takum malayka'gi'ti li'ə. ⁶ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n do ta ki Ndil Luwə isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Piladelpi'ti

⁷ Makitu kin ndangi adi malayka lə Njekawnan'gi ki Piladelpi: Ta ki nje k'ar njay, de ki rəta'ti, in ki uwə lakele lə *Dabidi ji'ne'ti, in ki uwə te ə de asi kut'ə el, in ki uwə uti ə de asi te el, el me'ti ə to kin: ⁸ M'gər kulə rai, m'gər kadi togi in ngayn el, nan ngəm ta lə'm maji, manji ndu'i el. Nga ningə, ki ne kin, m'te takəy non'i'ti nga, de ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningə nya ki m'a m'ra ki de'gi ki kəykanan'ti lə Satan, ki in nje ngom'gi, ki eyina n'in Juwipi'gi, nan in Juwipi'gi ki rəta'ti el ə to kin. M'a m'ində togi do'de'ti kadi rei əsi do'de nanga non'i'ti. Lo kin'ti, a gəri kadi m'ndig'i. ¹⁰ Toki ngəm'n ndu ki m'ad'i kadi uwə'n togi ba, m'in kaa m'a m'ngəm'i dəkagilo kon'ti ki a re do de'gi'ti ki dənangi'ti ne pəti kadi nan'de kin to. ¹¹ M'a m're ndəkba, ə uwə nya ki to ji'i'ti kin ngan, kadi de madi taa nyakugə goji lə'i el.

¹² De ki nje tətəi rə, m'a m'ra'a to kagi ngawdann kəy me Kəy'ti lə Luwə lə'm, ningə a te taga el ratata. M'a m'ində to Luwə lə'm num to bebo li'ə ki in Jerujalem ki sigi kin num do'a'ti. Jerujalem ki in dōran'ti rə Luwə'ti lə'm, re ur nanga. Taa m'a m'ində to'm ki sigi do'a'ti to.

¹³ De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n do ta ki Ndil Luwə isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti

¹⁴ Makitu kin ndangi adi malayka lə Njekawnan'gi ki Lawodise'ti: Ta ki de ki in Amen, de ki nje mannaji ki nje ra nya ki low'ə'ti, de ki rəta'ti ki in do nyakində'gi'ti lə Luwə pəti, el me'ti ə to kin: ¹⁵ M'gər kulə rai; m'gər kadi sol el num, in tingə el num. Kin ə re sol el ə, re a tingə! ¹⁶ Nan ki ne

* 2:28 2.28 26-28; Pa'gi 2.8-9; Kōr Isirayel'gi 24.17

kin, sol el num, in tingə el num, to hoy hoy, adi m'a m'təmon'i kə. ¹⁷ In el ene in njenyakingə, ra gati ingə'n nya ngayn, aw ndoo nya madi el. Nga ningə, in nje kumtondoo, in dangiti, nya lə'i goto, ra ki rə'i kare, kum'i oo lo el kin ə, oo el. ¹⁸ In be ə, m'ad'i ta kəji kadi re ndogi sə'm ər ki por ndir'ə maji kin kadi ndu'n, kadi ndogi sə'm ku ki nda uti'n də rə'i ki to kare kin kadi rə'i sol'i el, ə kadi ndogi nya k'ilə kum'ti ilə kum'i'ti kadi kum'i oo lo maji gogi. ¹⁹ De'gi pəti ki m'ndigi'de, m'ndangi'de ə m'ində'de m'əji'de. Maji kadi in tingəbil, ə tər ndu'i. ²⁰ Oo maji, m'in m'ra takəy'ti, m'ində takəy. Re de oo də ndu'm ə te takəy ə, m'a m'ur kəy go'ə'ti, m'a m'njo si'ə num in a so sə'm num.

²¹ De ki nje tətə rə, m'a m'ad'a isi sə'm də kumbər ngar'ti lə'm, toki m'in m'tətə rə ə m'aw m'nji ki Bai də kumbər ngar'ti li'ə kin be tə. ²² De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n də ta ki Ndil Luwə isi el Njekawnan'gi kin!

4

Kulə toji də Luwə'ti me dərən'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ə, m'oo nya ki rangi me ndil'ti bay: m'oo tarow te dərən'ti, ningə ndu de ki el'm ta kete kakin, təl bar to tow be el'm ene: «Re taa ne, ə m'a m'toj'i nya ki a ra nya lo ti'ti». ² Tanan'ti non, Ndil Luwə tətə'm uwə'm aw sə'm dərən'ti. Ningə nyi, m'oo kumbər ngar te isi, ə de madi isi də kumbər ngar'ti kakin. ³ De'ə ndolo to mbal'gi ki bari'de jasipi ki sarduwann be. Ngabirəndi ki kunj'ə to to mbal emerodi be unji gugi kidi kumbər ngar kakin. ⁴ Ningə kumbər'gi də joo gidə in so sii gugi gidi kumbər ngar kakin, ə ngatəgi'gi də joo gidə in so ki əy ku ki nda sii də kumbər'gi'ti ki də joo gidə in so kakin, uləi jəgi kəsikurə ki rai ki ər də'de'ti. ⁵ Kunji'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi tei kumbər ngar'ti. Lambi'gi siri onyi takum Ngar'ti, adi in ndil'gi lə Luwə ki siri. ⁶ Non kumbər ngar'ti, nya madi ki tanan ki mann ba ki ar njay to bər be ra səm'ti.

Nya'gi ki nje kisi kumngayira in so, kum'de rosi rə'de ki kete ge ki gogi ge, sii dana non kumbər ngar'ti num, gugi gid'ə num. ⁷ Nya ki nje kisi kumngayira ki dokete tanan ki bəl, in ki nja joo tanan ki ngonn baw mangi, in ki nja mutə, takum'ə to to takum de be, ningə in ki nja so, to to kore ki isi nal be tə. ⁸ Nya'gi ki nje kisi kumngayira kin, ki kare aw ki bagi'ne mehen mehen, ə kum'ə rosi lo də bag'a'ti ge ginn bag'a'ti ge. Kondo ge ki kada ge sii ta k'osi pa'ti eyina: Nje k'Ar njay, nje k'Ar njay, nje k'Ar njay in Burəbe Luwə ki nje təgi pəti. In ki isi mayinu, isi bone, in ki a re. ⁹ Dokagilo'gi pəti ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki so kakin osi pa, uləi toji də nje kisi də kumbər ngar'ti, dokagilo'gi ki dokagilo'gi, osikurə, rai'ə oyo, ¹⁰ ngatəgi'gi ki də joo gidə in so osi məkəsi'de nanga non nje kisi də kumbər ngar'ti, osikurə nje kisi ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi, buki jəgi kəsikurə'gi lə'de non Ngar'ti ningə eli'ə eyina: ¹¹ Burəbe Luwə lə'je, in asi kadi de'gi uləi toji də i'ti, osikurə'i, taa asi k'ingə təgi tə, tado in ə ra nya'gi pəti, nya'gi ki k'oo ki kum kin toi kigo ndigi'ti lə'i.

5

Makitu lə Ngonn bati

¹ M'oo makitu ki kur gidi nan'ti to dala jikəl nje kisi də kumbər ngar'ti. In makitu ki ndangi nya me'ti ge gidi'ti ge, ningə uwəi lo siri ki nya kuwə makitu'gi. ² M'oo malayka ki nje təgi kare un ndu'ne ki taa ene: «Nan asi kadi tətə nya kuwə makitu'gi ə te makitu kin wa?» ³ Nan ki me dərən'ti,

ki ðonangi'ti eke ginn ðonangi'ti, de ki asi kadi te makitu kin, eke kadi ilø kum'ne me'ti ø tudø goto ne. ⁴ Lo kin'ti, m'non ngayn, tado de asi k'ingø de ki asi kadi te makitu kin ø ilø kum'ne me'ti el. ⁵ Ningø de kare dann ngatøgi'gi'ti el'm ene: «Non el, øø bøl ki ginn koji'ti lø Juda, de ki te ginn Dabidi'ti, ki tøti rø, in asi kadi ør nya kuwø makitu'gi ki siri ø te makitu kin.»

⁶ Lo kin'ti non, m'oo Ngonn bati ra taa dana non kumbør ngar'ti, ningø nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sø ki ngatøgi'gi ki ðø joo gidø in sø gugi gid'ø. Ngonn bati kakin to to nya ki de ujø mind'ø be. Gaj'a'gi in siri, taa kum'ø'gi in siri tø, to ndil'gi ki siri lø Luwø ki ulø'de ki ðonangi'ti ba pøti.

⁷ Ngonn bati isi re ndøkba ki rø nje kisi ðø kumbør ngar'ti kadi taa makitu ji'ø'ti. ⁸ Tanan'ti non, ki nje kisi kumngayira ba ki sø ki ngatøgi'gi ki ðø joo gidø in sø øsi mækøsi'de nanga non Ngonn bati'ti. De ki ra uwø kende ki kopi'gi ki rai ki ør ki nduji kagi ki øti maji ji'ne'ti. Nya'gi kin in ta'gi ki de'gi lø Luwø isi eli ki Luwø. ⁹ Nje kisi kumngayira ba ki sø ki ngatøgi'gi ki ðø joo gidø in sø, øsi pa ki sigi eli eyina:

«In asi kadi un makitu,

Ø ør nya kuwø'gi.

Tado de'gi tøl'nu, in ugø ðø ginn kaw'gi ki dangi dangi,

Ndonn ta'gi ki dangi dangi,

De'gi ki dangi dangi,

Ginn be'gi ki dangi dangi ki mosi, adi Luwø.

¹⁰ Ginn de'gi ki dangi dangi kin,

Indø'de taa dangi to ngar'gi,

Tøl'de njekujønyamosi kadikare'ti tado Luwø lø'je,

Ningø ingi onyibe ðonangi'ti ne*.»

¹¹ Lo kin'ti, m'gon lo ø, m'oo ndu bulø malayka'gi ngayn, ki in ðør banyi banyi ðør ðøgi bigum†, gugi gidi kumbør ngar, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ba, ki ngatøgi'gi. ¹² Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina:

«Ngonn bati ki de'gi tøl'ø, asi kadi ingø tøgi, ki nyakingø, ki gosi, ki nganggi, ki køsikurø, ki tøbar, ki kulø toji!»

¹³ Taa m'oo ndu nyakindø'gi pøti ki ðoran'ti, ki ðonangi'ti, ginn ðonangi'ti, ki me babo'ti øsi pa eyina:

«Kulø toji, ki køsikurø, ki tøbar, ki tøgi,

in lø nje kisi ðø kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati ki ðøkagilo'gi ki ðøkagilo'gi!»

¹⁴ Lo kin'ti non be, nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki sø eli eyina: «Amen!» Ningø ngatøgi'gi øsi mækøsi'de nanga non nje kisi ðø kumbør ngar'ti in ki ngonn bati, øsi kurø'de.

6

Ngonn bati in ki nya kuwø makitu'gi siri

¹ M'oo Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki ðøkete lø nya kuwø makitu'gi ki siri ør, ningø m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki ðøkete dann nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki sø un ndu'ne ki taa, ndu'ø bar to ndangindi be ene: «Re!» ² M'gon lo, ningø m'oo sindø kare ki nda. Nje kala uwø kagi kondiro ji'ne'ti, adi'ø jøgi køsikurø. In de ki tøti rø, nan aw to tøti rø ki rangi bay. ³ Lokì Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja joo ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja joo el ene: «Re!»

* 5:10 5.10 Pa'gi 33.3, 98.1; Ejay 42.10 † 5:11 5.11 Daniyel 7.10

⁴ Lo kin'ti, sində ki rangi, ki kər to por te re. Nje kala aw ki tōgi kadi ɔr'n lapiya dɔnangi'ti kɔ, kadi de'gi tɔli nan dann'de'ti. Adi ɛ kiyəro ki ngal.

⁵ Loki Ngonn bati uwə nya kuwə makitu ki nja mutə ɔr ningə, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja mutə el ene: «Re!» Ə m'gon lo ningə, m'oo sində kare ki ndul. Nje kala uwə nya mbɔji nya ji'ne'ti. ⁶ Ningə m'oo ndu ta madi in ki dann nje kisi kumngayira'gi ki sɔ ene: «Geme ngonn ngo mbɔji nya kare be par in lo kulə ki ndo kare tɔ; nan ɔdi hu in ki yiwi kandi nju el.» ⁷ Loki Ngonn bati uwə nya kuwə makitu ki nja sɔ ɔr ningə, m'oo ndu

nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja sɔ el ene: «Re!» ⁸ Ə m'gon lo ningə, m'oo sində kare ki bal'a to to mbi kam be. Nje kala to'a nan «Koy», ə lo ki koo isi njiyə go'ə'ti. Adi de tōgi dɔ dow dɔnangi'ti ki kare me ki sɔ'ti kadi tuji de'gi ki me'ti ki rɔ'gi ki bo'gi ki monyi ki njetoko de'gi ki da don'gi ki dɔnangi'ti ne. ⁹ Go'ti, loki Ngonn bati uwə nya kuwə makitu ki nja mi ɔr ningə nyi, m'oo ndil de'gi ki ndoki tɔli'de ə rai ginn ringiri kadikare'ti lə Luwə. In de'gi ki tɔli'de tado ta lə Luwə ki rai dɔ'ti ngan, manyinaj'a.

¹⁰ De'gi kakin uni ndu'de ki taa, elita ki tōgi'de eyina: «Burəbe, in ki in nje k'Ar njay, in ki in de ki rɔta'ti, a nginə biti dɔkagilo'ti ki ra taa a gangi ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti, ɔji'n dɔ mosi'je ki buki dɔ kin wa?» ¹¹ Ningə lo kin'ti non, adi de ki ra ku ngal ki nda, ningə dɔji'de kadi orei me'de nden bay, biti kadi to ndəgi ngannkon'de'gi, ki madi kulə'de'gi, ki nanyinan non, kadi to a tɔli'de to ingi be kin, kər'de re dɔ mad'a'ti, toltə'a bay taa. ¹² Ningə m'oo Ngonn bati uwə nya kuwə makitu ki nja mehen ɔr, ə dɔnangi yeki yeki ki ɛti bol ngayn. Kadi təl ndul kururu to ku soro be, ə nanyi ba pu təl to to mosi be to. ¹³ Mee'gi in dɔran'ti tosi ki nanga to kandi mbaykote ki gəsirə el bay, ə nəl gang'a ki nanga kin be. ¹⁴ Dɔran a goto kɔ to tuwə ki de a koo gidi nan'ti kin be; ningə mbal'gi, ki dɔ dɔr'gi a ndui rɔ'de kɔ. ¹⁵ Ngar'gi ki dɔnangi'ti ne, ki nje tɔbar'gi, kibo'gi lə njero'gi, ki njenyakingə'gi, ki nje tōgi'gi, ki ndəgi de'gi pəti, bər'gi ki de'gi ki kare, a anyinan kadi iyəi rɔ'de bolo lo'gi'ti ki gidi mbal'gi'ti ki təti. ¹⁶ A eli mbalbo'gi ki mbal'gi ki təti eyina: «Tosi dɔ je'ti, iyəi je sanyi takum nje kisi dɔ kumbər ngar'ti, ki ta wongi'ti lə Ngonn bati*». ¹⁷ Tado ndo wongi ki bo re nga, de ki asi kadi ene m'in ə m'ra am goto†.»

7

De'gi ki 144.000 ki Luwə ində ndunə lə'ne non'de'ti

¹ Go nya'gi'ti kin, m'oo malayka'gi sɔ rai taa dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ. *Malayka'gi kakin uwəi nəl'gi ki sɔ ki dɔnangi'ti ne kadi to uləi dɔnangi'ti el num, dɔ ba'ti el num, taa dɔ kagi'gi'ti el num to. ² M'təl m'oo malayka madi ki rangi bay in ki lo kuwə kadi'ti be, uwə nya kɔsidɔnya lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba ji'ne'ti. Ningə un ndu'ne ki taa el malayka'gi ki sɔ ki ingəi tōgi kadi rai nya ki low'ə'ti el ki nyakində'gi ki dɔnangi'ti ne ki me ba'ti ene: ³ «Ononyi'se kadi rai nya ki low'ə'ti el ki nyakində'gi ki dɔnangi'ti, eke me ba'ti, eke dɔ kagi'gi'ti, biti kadi j'ində nya kɔsidɔnya to ndunə non njekulə'gi'ti lə Luwə bay taa.» ⁴ Adi m'in kər de'gi ki in ki k'ində ndunə lə Luwə non'de'ti in de'gi dər bu ki dɔ sɔ gidə in sɔ dɔ'ti, ginn koji'gi'ti lə ngann Isirayel'gi pəti. ⁵ Adi in: ginn koji'ti lə Juda, de'gi dər dɔgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Ruben, de'gi dər dɔgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Gadi, de'gi dər dɔgi gidə in joo; ⁶ ginn koji'ti lə Aser, de'gi dər

* 6:16 6.16 Oje 10.8; Luk 23.30 † 6:17 6.17 Juwəl 2.11; Soponi 2.2-3

døgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Nepitali, de'gi dør døgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Manasa, de'gi dør døgi gidø in joo; ⁷ ginn koji'ti læ Simeyon, de'gi dør døgi gidø in joo; ginn koji'ti læ *Lebi, de'gi dør døgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Isakar, de'gi dør døgi gidø in joo; ⁸ ginn koji'ti læ Jabulon, de'gi dør døgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Jisepi, de'gi dør døgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Benjamin, de'gi dør døgi gidø in joo.

Ginn de'gi ki dangi dangi

⁹ Go'ti, m'gon lo æ, m'oo bulø de'gi ki æti hol ngayn ki de asi kadi tudø kør'de el. In de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ginn de'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. De'gi kin rai non kumbør ngar'ti, ki non Ngonn bati'ti, rai ki ku ngal ki nda rø'de'ti, taa uwøi baji tann'gi ji'de'ti tø. ¹⁰ Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kaji in rø Luwø'ti læ'je ki in nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati.» ¹¹ Malayka'gi pøti iløi nan gugi gidi kumbør ngar, ki ngatøgi'gi ki nya'gi ki nje kisi kum ba'gi, osi ki takum'de nanga non kumbør ngar'ti, osikurø Luwø, ¹² eli eyina: «Amen! Kulø tøj, ki tøbær, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kosikurø, ki tøj, ki ngang in læ Luwø læ'je ki døkagilo ki døkagilo! Amen!» ¹³ Lo kin'ti non, ki kare dann ngatøgi'gi'ti un ta el'm ene: «De'gi ki øyi ku ngal'gi ki nda kin in nan'gi wa? Ø in ra be ø rei wa?» ¹⁴ Ø m'ilø'ti m'ene: «Burøbe, in æ gær maji!» Ningø el'm ene: «In de'gi ki tei me kindækumndoo'ti kibo. Ingi tøj ku ngal'gi læ'de, rai adi nda me mosi Ngonn bati'ti. ¹⁵ In tado kin ø, uwøi rø'de rai non kumbør'ti læ Luwø, gosi'ø kondo'ti ge kada ge me Køy'ti li'ø. Ningø nje kisi dø kumbør ngar'ti a dow bagi'ne dø'de'ti ginn køy kisi'ne'ti. ¹⁶ Bo a ra'de el ratata, kundø mann a ra'de el ratata, taa por kadi eke kunji nya madi a ndaw'de el ratata tø, ¹⁷ tado Ngonn bati ki nje ra ngawdann lo'ti non kumbør ngar'ti a in nje k'ul'de, kadi a aw se'de lo mann kumngayira'ti kadi anyinan. Luwø a bør mann non kum de'ti mbonyi mbonyi*.»

8

Nya kuwø makitu ki nja siri

¹ Loki Ngonn bati ør nya kuwø makitu ki nja siri, loki dørant'i tøl to ndingi asi ngann kadi dø mutø. ² Ningø m'oo malayka'gi ki siri rai takum Luwø'ti, adi adi'de tow'gi siri.

³ Malayka madi kare re ulø rø'ne ra kadi ringiri'ti, uwø bay por ki nduji kagi ki øti maji in me'ti ji'ne'ti. In bay ki ral'ø ki ør, ningø adi'ø nduji kagi'gi ngayn ki øti maji, kadi awi'n ki ta'gi ki de'gi læ Luwø isi eli ki Luwø. Awi'n dø ringiri ør'ti ki ra non kumbør ngar'ti. ⁴ Ningø sa nduji kagi ki øti maji su ji malayka'ti takum Luwø'ti aw ki taa ki ta'gi ki de'gi læ Luwø isi eli ki Luwø. ⁵ Ningø go'ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki øti maji in me'ti kakin, buki korpor'gi ringiri'ti rosi, ø ugø ilø nanga, par ø tanan'ti non, ndangindi'gi ki ndu de'gi, ki tølndi'gi tei, taa dønangi yøki tø.

Tow'gi ki sø ki døkete

⁶ Malayka'gi ki siri ki uwøi tow'gi ki siri ji'de'ti indøi dø rø'de dana kadi køl'i'de.

⁷ Malayka ki døkete køl tow læ'ne ø, kosi ndi, ki por ki pole nan ki mosi ødi ki dønangi'ti. Ningø lo kin'ti non be, dow dønangi ki kare me ki mutø'ti

* 7:17 7.17 Ejay 25.8, 49.10; Pa'gi 23.1-2; Ejøkel 34.23

on por, kagi kare me ki mutə'ti on por, taa mbi kam kare me ki mutə'ti on por to.

⁸ Malayka ki nja joo kol tow lə'ne, nya madi ki boi to mbal ki ra taa be, on por, bingə osi me ba'ti, adi dow ba ki kare me ki mutə'ti təl mosi.

⁹ Nyakində'gi kare me ki mutə'ti me ba'ti oy, taa tokibo'gi kare me ki mutə'ti tuji to.

¹⁰ Malayka ki nja mutə kol tow lə'ne ə, kəkirə mee kare ki on to por be, in dōran'ti osi nanga dō ki kare me ki mutə'ti lə mbo'gi ki wol mann'gi.

¹¹ To mee kakin nan «nya ki ati.» Ki kare me ki mutə'ti lə mann'gi təli ati kangi, ningə de'gi ngayn ki anyinan mann'gi kin oyi to, tado təl ki təli ati kangi.

¹² Malayka ki nja so kol tow lə'ne, dow kadi ki kare me ki mutə num, dow nanyi ki kare me ki mutə'ti num, taa mee'gi kare me ki mutə'ti ingəi kində adi lo kadi dann'de'ti ki kare me ki mutə'ti unji goto. Dow lo ki kada kare me ki mutə'ti num, dow lo ki kondə kare me ki mutə'ti num, kunji goto dō'de'ti*.

¹³ M'təl m'gon lo bay ningə, m'oo yəl kore kare ki nal taa sanyi dann nəl'ti un ndu'ne ki taa ki tōgi'ne ene: «Kumtondoo! Kumtondoo! Kumtondoo a in dō de'gi'ti ki dōnangi'ti ne, loki ndəgi malayka'gi ki nanyinan mutə kin a kolli tow lə'de.»

9

Tow ki nja mi bar

¹ Malayka ki nja mi kol tow lə'ne ə, m'oo mee kare in dōran'ti osi nanga. Adi mee kakin lakele ta bolobe ki dōboy'o goto. ² Te ta bolobe ki dōboy'o goto ningə, sa por su'ti te ki taga to sa por ki me pur'ti ki boi be. Sa kakin uti kum kadi ki dōran. ³ Bəti'gi tei me sa por'ti kakin, sananyinan dōnangi'ti. In bəti'gi ki adi'de tōgi ki to to yan nii be. ⁴ Ōgi'de kadi rai nya ki low'ə'ti el ki mu ge ki kam ge kagi'gi ge, nan kadi rai nya ki low'ə'ti el ki de'gi ki awi ki nyakosidonya to ndunə lə Luwə nati non'de'ti el kin par.

⁵ Adi'de tarow kadi tōli de'gi kin el, nan kadi adi'de kon ngayn to kadi yo par asi nanyi mi. ⁶ Dəkagilo'ə'ti kin, de'gi a sangi koy, nan a ingəi koy el. A ndigi kadi n'oyi, nan koy a anyi sanyi kō kadi'de'ti.

⁷ Bəti'gi kin, toi to sində'gi ki de dō nya rō rō'de'ti, adi in ndəkba lo k'aw rō'ti kin be. Nya'gi ki dō'de'ti toi to jōgi kōsikurə ki rai ki ɔr be, ningə takum'de to to takum de'gi be to. ⁸ Bisi dō'de to to bisi dō dene'gi be, ə ngangi'de to to ngangi bōl be to. ⁹ Ningə toi to nya ki de ulə nya rō ki ra ki gindi non gu'de'ti be, ə kah bagi'de bar to kah pusi rō'gi ki sində'gi banyi banyi ndōri'de ki ngodi go'de'ti sōw lo rō kin be*. ¹⁰ Ta bōngi'de ati to ta bōngi nii be, ningə in bōngi'de'ti kin ə awi ki tōgi ki kadi rai nya ki to ki de'gi nanyi mi. ¹¹ Awi ki malayka to ngar dō'de'ti bolobe'ti ki dōboy'o goto. To ngar lə'de kakin nan «Abadon» ki ta Ebirə, ə «Apoliyon» ki ta Gireki to. Kōr me to kin nan «Nje tuji lo». ¹² Kon ki dōkete dər nga, ningə nanyi kon'gi ki rangi joo kadi rei go'ti bay.

¹³ Malayka ki nja mehen kol tow lə'ne, ningə m'oo ndu de madi in ringiri'ti ki rai ki ɔr ki isi non Luwə'ti, in dō kum'ə'gi'ti ki sō re. ¹⁴ Ningə ndu kakin el malayka ki nja mehen ki uwə tow ji'ne'ti ene: «Inyə malayka'gi ki sō ki dōi'de ki kulə gindi dō ba Epirati'ti kin taa.» ¹⁵ Ningə inyə malayka'gi ki sō kakin taa. In malayka'gi ki sii dō nja'de'ti tado dō

* **8:12** 8.12 10-12; Ejay 14.12; Jeremi 9.14; Tekitaga 10.21-23 * **9:9** 9.9 Juwəl 2.4-5, 1.6

kadi inbe kin, me ndo'ti inbe kin, me nanyi'ti inbe kin, ki me bal'ti inbe kin to, kadi to tuji de'gi ki kare me ki mutē'ti ko, donangi'ti ba pēti. ¹⁶ Adi m'in kor njero'gi lē'de ki ai ki sinda in dər dōgi bigum bu joo. ¹⁷ Nga ningē nyi, m'oo sinda'gi ki nje kal de'gi me ndil'ti: awi ki nya ro ki dōo non gu'de ki kər to por be, to to bal dōran be, taa to to bal kadi mann sinda be to. Dō sinda'gi kakin to to dō bōl be, ningē por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tōgi'de'gi. ¹⁸ In ki nya tuji lo'gi ki mutē, ki in por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tōgi'de'gi, ki tei ta'de'ti kin ə ko de'gi ki kare me ki mutē'ti donangi'ti ne ba pēti a to'n. ¹⁹ Tado tōgi sinda'gi in ta'de'ti num bōngi'de'ti num to. Bōngi'de to to lii ki rai ki ningē kasi be, ningē ta bōngi'de to to dō be kadi rai nya ki low'ə'ti el ki de'gi. ²⁰ Nga ningē, ki ojido ndōgi de'gi pēti ki tei ta koy'ti lē nya'gi ki nje tuji lo kin ə, mbeti kadi inyēi kulə ra'gi ki majel. Nanyinan ki lo k'osi məkəsi'de nanga non ndil'gi'ti ki majel, ki non kagi yo'gi'ti ki rai'de ki ər ge, ki nar ge, ki ningē kasi ge ki gajj mbal ge eke ki kagi ge ki asi k'oo lo el num, asi k'oo dō ta el num, taa asi njiyē el num to kin. ²¹ Taa inyēi ta tōl de'gi el num, ta ra kumə el num, ta kuwə marum el num, ta bōgi el num to.

10

Malayka in ki ngonn makitu

¹ Go'ti, m'oo malayka ki rangi kare ki nje tōgi in dōran'ti risi ki nanga. Kilndi tu dō'a, taa ngabirēndi isi dō'a'ti to jōgi ngar be, ə takum'ə ɔsi to kadi be, ningē nja'a'gi toi to bar por be. ² Uwə ngonn makitu ji'ne'ti, ində nja kol'ne dō ba'ti, ə ində nja gəl'ne donangi'ti to. ³ Un ndu'ne ki taa ki tōgi'ne, non to bōl be, ningē go ndu'ə'ti, ndangindi siri bar. ⁴ Ə loki m'aw kadi m'ndangi ndu'de me makitu'ti ə, m'oo ndu ta madi ki in dōran'ti el'm ene: «Ngəm ndu ta lē ndangindi'gi kin me'i'ti, um m'ndangi me makitu'ti el.»

⁵ Lo kin'ti, malayka ki m'oo'ə, nja'a kare in dō ba'ti, ə nja'a kare in donangi'ti kakin, un ji kol'ne ulə ki dōran'ti, ⁶ ningē un mindi'ne ki to Luwə ki nje kisi ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi, ki nje kində dōran, ki donangi, ki babo, ki nya'gi ki me'de'ti ene: «Dōkagilo ki rangi kadi de a inyē adi dər goto nga. ⁷ Ndo ki malayka ki nja siri a ulə ngirə kadi kol tow lə'ne kin ə, Luwə a tōlta ndigi ra lə'ne ki to lo kiyə'ti, toki el'n taa njekuləbər'gi lə'ne ki in njekeltakita'a'ti*.»

⁸ Ndu de ki kete m'oo in ki dōran'ti kakin tōl el'm ta ki rangi bay ene: «Aw taa ngonn makitu ki te me'ə kin ji malayka'ti ki ində nja'ne kare dō ba'ti ə ində ki kare donangi'ti kin.» ⁹ M'aw ndəkba ki ro malayka'ti kakin, m'dəj'ə kadi adi'm ngonn makitu ningē, ilə'm'ti ene: «Taa ɔ, a ati kangi kanda'i'ti, nan a nəl ta'i'ti to tēji be.» ¹⁰ M'taa ngonn makitu kakin ji malayka'ti m'njo, ningē nəl ta'm'ti to tēji be, nan loki m'tur me'm'ti ə, ati kanda'm'ti kangi. ¹¹ Ningē go'ti eli m'in eyina: «Maji kadi eltakita Luwə'ti ki el oji'n dō nya'gi ki a ra ginn de'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ki ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ngar'gi, ngayn kin bay.»

11

Nje mannaji'gi ki joo

¹ De ta gakira ki tanan ki kagi mbōji nya be, ningē el'm ene: «Ində taa mbōji *Kəy lə Luwə num, ringiri num, taa in tudə de'gi ki nje k'osi

* 10:7 10.7 Tekitaga 20.11; Ndukun 32.40; Daniyel 12.7; Amosi 3.7

məkəsi'de nanga non Luwə'ti me kəy'ti kin tɔ. ² Nan tado lo ki taga ne lə Kəy lə Luwə ə, kadi inyə dow kare, mbəji el, tado in lo ki in ki kadi de'gi ki gəri Luwə el, ki a tuji ki bebo ki ar njay lə Luwə asi nanyi dɔsɔ gidə in joo. ³ Ningə m'in m'a m'ulə ki nje mannaji'gi ləm ki joo ki ku kuwə ndoo rɔ'de'ti kadi eli de'gi ta ki ta Luwə'ti ndo dər ki bu joo ki dɔ mehen (1260).»

⁴ Nje mannaji'gi ki joo in kagi buni'gi ki joo, ki lambi'gi ki joo ki rai takum Be nje dɔnangi'ti. ⁵ Kin ə re de madi ge kadi n'ra se'de nya ki low'ə'ti el ə, por a te ta'de'ti kadi tuji njeban'gi lə'de kɔ. In be ə, de ki ge kadi n'ra se'de nya ki low'ə'ti el ə a ingə'n koy oyi. ⁶ Nje mannaji'gi kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔran kadi ndi ədi el, dɔkagilo ki a eli de'gi ta ki ta Luwə'ti kin. Awi ki tɔgi kadi tɔli mann ki ndul mosi'ti, taa kadi adi kon'gi ki dangi dangi de'gi ki dɔnangi'ti ne, dɔkagilo ki ra ki me'de ndigi tɔ.

⁷ Nan loki a manyinaji lə'de ningə, da ki a te bolobe'ti ki dɔboy'o goto a ilə'de rɔ, a tɔti'de rɔ, a tɔl'de. ⁸ Ninn'de a ra tambalo'ti me bebo'ti ki a bari'ə ki tɔ ki elita'a ki ta ki ta Luwə'ti dɔ'a'ti eyina Sɔdom ki Ejipiti. In bebo ki ndɔki bəri Burəbe kagidəsi'ti gidi be'ti. ⁹ De'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi ki dangi dangi a rei kadi gonyi ninn'de ndo mutə ki nusi, ningə a ɔgi kadi de duw'de. ¹⁰ Rɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne a nəl'de ngayn tado koy ki oyi kin. A rai ronel ngayn, a mbəli nan kadikare'gi, tado de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki joo kin adi'de kon ki aldo maji.

¹¹ Nan go ndo'gi'ti ki mutə ki nusi kin ə, kon ki in rɔ Luwə'ti re ur me'de'ti, adi indəi sii taa. Lo kin'ti, de'gi ki kete ra gonyi'de kakin, bol tɔl'de. ¹² Ningə oyi ndu de madi ki bar ki tɔgi'ne ngayn in dɔran'ti ene: «In rei taa ne!» Ningə indəi, awi ki dɔran'ti me kilndi'ti, takum njeban'gi'ti lə'de ki isi gonyi go'de. ¹³ Tanan'ti non, dɔnangi yəki yəki ki əti bol, adi dow bebo ki kare me ki dɔgi'ti budi nanga mur mur. Ko de'gi tɔ dər siri me'ti. In de'gi ki sii ki dɔ'de taa, me'de gangi mann adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti ki nje kisi dɔran'ti.

¹⁴ Tuji ki nja joo dər, ningə in ki nja mutə a re non ndəkba.

Tow ki nja siri

¹⁵ Malayka ki nja siri kɔl tow lə'ne ningə, ndu de'gi bar ki tɔgi ngayn dɔran'ti ene: «Konbe ki dɔ dɔnangi'ti in yan Burəbe lə'je, in ki Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə kin nga. A onbe ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi.

¹⁶ Ningə ngatɔgi'gi ki dɔjoo gidə in sɔ ki sii dɔ kumbər'ti non Luwə'ti, osi ki ta kum'de nanga non Luwə'ti, uləi tɔji dɔ'a'ti ¹⁷ eyina:

“Burəbe Luwə ki nje tɔgi pəti,
In ki isi non bone, in ki isi non mayinu,
j'ulə tɔji dɔ'i'ti tado un kulə k'əti bol lə'i ki ji'i'ti,
Ində'n ginn konbe lə'i.

¹⁸ Ginn be'gi ki dangi dangi indəi ki wongi,
Nan ki ngɔsine kin, in wongi lə'i nga ə isi tɔji rɔ'ne.
Dɔkagilo gangi ta dɔ njekoy'gi'ti re nga,
Dɔkagilo ki kadi ugə'n dɔ nja njekuləbər'gi lə'i
Ki in njekeltakita'i'ti re nga,
Dɔkagilo k'ugə dɔ nja de'gi lə'i,
Ki nje k'aw ki boli me'de'ti,
Ki du'gi ki ki tɔgi'gi, re nga.
In dɔkagilo ki kadi tuji'n de'gi ki nje tuji dɔnangi.”»

¹⁹ Go'ti, me dōran'ti, ta Kōy lō Luwə te, adi sanduki kunmindi isi ki taga. Lo kin'ti, ndi təl ge, ndangi nya ge, ndu de'gi ɓar ki taa, dōnangi yəki, taa ndi kōsi ki ət̩i ɓol ət̩i tō.

12

Dene in ki da ki ɓari'ə diragon

¹ Nyakoji madi ki ət̩i ɓol te dōran'ti. Ningə in dene ki kadi uti dō rō'a to ku, ə nanyi isi ginn nja'a'ti. Mee'gi dōgi gidə in joo ə indəi rō'de nan'ti to jōgi kōsikurə sii dō'a'ti. ² Dene kakin nanyi'a ngayn el kadi oji ngonn, ə loki to ndo ra'a ə, un ndu'ne ki taa non. ³ Nyakoji madi ki rangi ɓay te dōran'ti. Ningə in kəkirə da madi ki ɓari'ə diragon, kər to por be ə te ra. Dō'a in siri, ə gaj'a in dōgi tō, ningə jōgi'gi kōsikurə sii dō'a'gi'ti kakin kare kare. ⁴ Un ɓongi'ne ə, utə'n gaji ki kare me ki mutə'ti lō mee'gi dōran'ti ɓuki'de ki nanga. Re ra ta dene'ti ki aw to oji ngonn kakin kadi to oji ngonn taa ə, n'ruwə ngonn kin n'uso'a. ⁵ Dene oji ngonn ki dingəm ki kadi to a isi dō ginn ɓe'gi'ti pəti ki dōnangi'ti ne, a on'de ɓe konɓe li'ə a ngan to gindi be. In tado kin ə, loki oji ngonn taa par ə, uni ngonn kakin awi si'ə kadi Luwə'ti, kadi kumbər ngar'ti li'ə. ⁶ Nga ningə dene taa anyi yan'ne aw diləlo'ti ki in lo ki Luwə ində dō lō madi dana səm'ti kadi to isi'ti adi to ngəmi'ə ki nyakuso asi ndo dər ki ɓu joo ki dō mehen (1260).

⁷ Lo kin'ti, rō in dōran'ti. Misel in ki malayka'gi lə'ne roi ki da ki ɓari'ə diragon kakin. Diragon kaa in ki malayka'gi lə'ne indəi se'de ki rō tō, ⁸ nan rō tət'ə. Lo lə'de in ki malayka'gi lə'ne goto dōran'ti nga. ⁹ Ōsi kəkirə diragon iləi'ə nanga. In ki in ɓugə lii ki ɓari'ə Su ge Satan ge, in ki in nje kədi de'gi pəti ki dōnangi'ti ne. Ōsi'ə iləi'ə nanga, nan'ti ki malayka'gi ki go'ə'ti.

¹⁰ Lo kin'ti, m'oo ndu'de madi ɓar ki tōgi'ne ene: «Dokagilo kaji re nga, dokagilo kadi Luwə oji tōgi'ne re nga, dokagilo Konɓe li'ə re nga. In dokagilo ki tōgi in ji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə nga. Tado de ki njekində ta dō ngannkon'je'gi'ti kaa Ōsi'ə dōran iləi'ə nanga. In ki nje kində ta dō'de'ti kondo'ti ge kada ge non Luwə'ti lə'je. ¹¹ Nan ingi tət̩i'ə rō kitakul mosi Ngonn bat̩i num, kitakul ta lō Luwə ki manyinaj'a num. ɓoli rō'de el, in ndəkba ngayn kadi ndigi kaji rō'de el. ¹² In tado kin ə, maji kadi in dōran ra ronel, ə ingi ki sii me dōran'ti kaa rai ronel tō! Nga ningə in dōnangi, in ki babo, tuji in lə'se, tado Su ur nanga ki rō'se'ti non, wongi tōl'ō, tado gər kadi dokagilo lə'ne nanyi ngayn el nga.»

¹³ Loki diragon oo kadi Ōsi'ne iləi'ne nanga ə, ɔr ngodi kigo dene'ti ki nje k'oji ngonn ki dingəm. ¹⁴ Nan adi dene uwə ɓagi'ne joo to ɓagi kəkirə kore be, kadi ində aw Ōsi lō'ti ki Luwə ində dō'a dana ad'a diləlo'ti, kadi to ngəmi'ə ki nyakuso asi ɓal mutə ki nusi, sanyi, kadi lii ki rai ki ningə kasi ndəti kad'a el. ¹⁵ Lo kin'ti, lii ki rai ki ningə kasi ulə mannta'ne to mann ɓa be kigo dene'ti non kadi to tōgi mann kakin ində aw si'ə. ¹⁶ Nan dōnangi re rō lə dene, te ta'ne tur'n mann ɓa ki diragon tōmon kakin yiki. ¹⁷ Lo kin'ti, wongi tōl diragon dō dene'ti, adi aw rō dō ginn koji'ti li'ə, ki in nje təl rō'de go mbərkikində'gi'ti lō Luwə, nje ki ra dana dō nya ki rōta'ti ki Jeju te ki dō'a ki taga.

¹⁸ Go'ti, aw ulə rō'ne ra ta babo'ti.

13

Da'gi ki joo

¹ M'oo da madi kare ki gaj'a in dogi, ə do'a in siri te me babo'ti. Jogi kəsikurə isi ta gaj'a'gi'ti kare kare, ningə to kelta ki mal do Luwə'ti ə isi jam do'a'gi'ti to. ² Da ki m'oo'ə kakin tanan ki kaga be, ningə nja'a'gi'toi to nja da ki bari'ə ursi kin be, ə ta'a to to ta bol be to. Diragon təl ki togi'ne, ki kumbər ngar lə'ne, ki togi konbe ki əti bol ad'a. ³ Jam do'a kare to to nya ki ingə do ki asi koy be, nan ngəsi ne do kakin idi nga. Lo kin'ti, de'gi ki donangi'ti ne pəti, kuləra da kin əti'de bol, adi uni go'ə. ⁴ Əsi məkəsi'de nanga non diragon'ti, tado təl ki togi adi da kakin. Ningə əsi məkəsi'de nanga non da'ti to eyina: «Nan ə asi kəji ro'ne kadi da'ti kin wa? Nan ə asi kadi ro si'ə wa?»

⁵ Adi tarow da kadi te ta'ne el'n ta'gi ki ngan ngan ki ta'gi ki mal do to Luwə'ti. Ningə ingə tarow kadi ra'n ndigi lə'ne nanyi dəso gidə in joo (42). ⁶ Ulə ro'ne el ta'gi ki mal do Luwə'ti, taj'a taji, taji lo kis'ə ge, taa taji de'gi pəti ki sii dōran'ti to. ⁷ Adi'ə tarow kadi ro'n ki de'gi lə Luwə kadi təti'de ro, taa adi'ə togi do ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi*. ⁸ De'gi pəti ki donangi'ti ne əsi məkəsi'de nanga non'a'ti. Adi in de'gi ki lo kulə ngirə dōran'ti ki donangi'ti nu, ə to'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el. De ndangi to'de me makitu kaji'ti lə Ngonn bati ki de'gi toli'ə kin el.

⁹ «De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n do ta ki m'aw to m'el kin maji: ¹⁰ De ki sōwdə dangay ə, a aw dangay'ti; de ki sōwdə tuji ki kiyəro ə, a tuji ki kiyəro to. Ningə in do kadi ki kadi de'gi lə Luwə uwəi togi'de ba, ə kadi awi ki kunne to.»

¹¹ Go'ti, m'oo da madi ki rangi te nanga. Gaj'a in joo to gaji ngonn bati be, ningə elta to diragon be to. ¹² Da kakin ra kulə ki togi da ki dəkete pəti takum'ə'ti. Ningə ində togi do de'gi'ti adi əsi məkəsi'de nanga non da'ti ki dəkete ki ingə do ki asi koy, nan do kakin təl idi kin. ¹³ Da ki nja joo kin ra nyakoji'gi ki əti bol. Aw bəti ra adi por in dōran'ti, ur donangi'ti, takum de'gi'ti pəti. ¹⁴ Ədi de'gi ki donangi'ti ne buki'de mu'ti ki nyakoji'gi ki adi'ə kadi ra takum da'ti ki dəkete. Əsi'de kadi to toli kagi yo madi əsikurə da ki ingə do kiyəro ə təl aji gogi kin. ¹⁵ Da ki nja joo ingə togi kadi ra adi kagi yo kəsikurə da ki dəkete kin təl nya ki isi kumngayira, kadi to elta, ə adi toli de'gi pəti ki a mbeti kəsi məkəsi'de nanga non kagi yo kəsikurə da ki dəkete'ti. ¹⁶ Da ki nja joo ində togi do de'gi'ti pəti, ngann'gi ki de'gi ki togi, njenyakingə'gi ki njendoo'gi, de'gi ki kare ki bər'gi, kadi taai ndaja ji kol'de'ti el ə ji gəl'de'ti. ¹⁷ Kin ə re de aw ki ndaja to da kin eke kər nya'gi ki toji to'a el ə, a asi kadi ndogi nya el num, gati'n el num to.

¹⁸ In dəkagilo kumkədi. De ki aw ki nyagər, a asi kadi gər me kər nya ki ojido da kin, tado in kər nya ki toji de madi. Kər nya kakin in kər nya ki bu mehen ki do mehen gidə in mehen (666).

14

Ngonn bati in ki de'gi ki ugəi do'de

¹ M'gon lo bay, ə m'oo Ngonn bati ra taa do mbal Siyon'ti, ningə de'gi dər bu ki dəso gidə in so (144.000) ki awi ki to'a num, to Baw'a Luwə num, ki ndangi nati non'de'ti in si'ə. ² M'oo kah nya madi ə in ki dōran'ti to kah mann ba ki isi lo kam be, ə to kah ndi ki ndangi nya ki togi'ne ngayn

* 13:7 13.7 5-7; Daniyel 7.8, 25, 11.36, 7.21

kam be. Kah nya ki bar ə m'oo kin, bar to kah kundu'gi ə de'gi ra indəi be. ³ Ningə bulə de'gi kin pəti osi pa ki sigi non kumbər ngar'ti, ki non nya'gi'ti ki nje kisi kum ki so, ki non ngatogi'gi'ti. De ki asi kadi ndo pa kin goto. De ə, in de'gi ki dər bu ki dso gidə in so (144.000), ki in de'gi ki in ki kugə dō'de dōnangi'ti kin par. ⁴ In de'gi ki njeni ki rō'de ki majel el, sangi dene'gi el, tado gəri dene el. Uni go Ngonn bati lo'gi pəti ki aw'ti. In de'gi ki in ki kugə dō'de dann de'gi'ti ki dōnangi'ti ne to kandi nya ki dəkete ki kun kadi Luwə num kadi Ngonn bati num. ⁵ In de'gi ki de oo ta ki ngom ta'de'ti el. Taa ki kanji ta madi dō'ti.

Malayka'gi iləimbər ta ki gangi ki a re

⁶ Go'ti, m'oo malayka kare ki nal dann nəl'ti taa sanyi ngayn. Poyta ki maji ki biti ki non'ti in ji'ə'ti kadi ilə mbi de'gi'ti ki sii dōnangi'ti ne, adi in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn de'gi ki dangi dangi. ⁷ Malayka kakin un ndu'ne ki taa ene: «Uləi dō'se ginn togi'ti lə Luwə, ə uləi toji dō'a'ti, tado dəkagilo takigangi li'ə re nga. Osi məkəsi'se nanga non njera dōran ki dōnangi'ti, njera babo ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwə'ti.»

⁸ Malayka ki rangi bay un go in ki kete kakin ningə el ene: «Osi nga, osi nga, *Babilon ki in be ki boi. In ki adi ginn be'gi pəti yiwi kandi nju kaya ki ra lə'ne ki əti bəl adi'de anyinan.» ⁹ Malayka ki rangi bay ki nja mutə un go'de ningə el ene: «De ki osi məkəsi'ne nanga non da'ti, ki non kagi yo'ti li'ə, ə taa ndaja non'ne'ti, eke ji'ne'ti ə, ¹⁰ in kaa a anyi yiwi kandi nju wongi lə Luwə ki kilə mann'ti el ki Luwə a buki me kəpi wongi'ti lə'ne kin to. Ko de'gi ki be kin a ingəi kon takum malayka'gi'ti ki kar njay ki takum Ngonn bati'ti. A ingəi kon kin me por'ti ki me nya'ti ki on por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi'de kon kin a su taa ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi. Ningə kondo ki kada, lo kadi de'gi ki nje kosi məkəsi'de nanga non da'ti ki non kagi yo'ti li'ə, ə taai ndaja nati non'de'ti eke ji'de'ti kin a əri kon el. ¹² In dəkagilo ki kadi de'gi ki in yan Luwə, ki njengəm mbərkikində'gi lə Luwə, ki nje kunme'de kadi Kirisiti, uwəi togi'de ba.»

¹³ Go'ti m'oo do ndu madi in dōran'ti el'm ene: «Ndangi ta kin ene: Nje majikur'gi ə in de'gi ki isi oyi me ndo'ti ki bone me kulə'ti lə Burəbe. Ndil Luwə el ene: in nje majikur'gi tado uwəi kər rō'de do kon'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de'gi ki maji ki rai a ndolo go'de.»

Takigangi ki do de'gi'ti ki dōnangi'ti ne

¹⁴ M'gon lo ə m'oo kilndi ki nda, ningə de ki tanan ki Ngonn de isi dō'ti. Jogi ngar ki ra ki ər isi dō'a'ti, ningə uwə ngorongi ki ta'a ati ji'ne'ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi te me Kəy'ti lə Luwə, ningə un ndu'ne ki taa ki togi'ne el nje kisi do kilndi'ti ene: «Ulə ngorongi lə'i ujə'n ko, tado ko ki dōnangi'ti gəsirə asi kujə nga.» ¹⁶ Ningə lo kin'ti, nje kisi do kilndi'ti ulə ngorongi lə'ne ujə'n ko'gi ki dōnangi'ti ne.

¹⁷ Go'ti, malayka ki rangi bay te me Kəy'ti lə Luwə, dōran'ti ki ngorongi ki ati ngayn ji'ne'ti to.

¹⁸ Go'ti, malayka ki rangi bay ki aw ki togi do por'ti, te ki do ringiri'ti, ə un ndu'ne ki taa ki togi'ne ngayn el nje kuwə ngorongi ji'ne'ti ene: «Ulə ngorongi lə'i ujə'n do nju'gi ki dōnangi'ti kin, tado kanda'gi gəsirəi nga.»

¹⁹ Ə malayka ulə ngorongi lə'ne dōnangi'ti ujə'n do nju'gi ki dōnangi'ti, ningə bi ilə me be mbore kandi nju'ti, ki in be ki boi ki wongi lə Luwə in me'ti. ²⁰ Mbisəi kandi nju kakin me be mbore kandi nju'ti, gidi bebo'ti gogi, ningə mosi lo te me be mbore kandi nju'ti kakin ki taga, in biti odi ta sində'gi taa, ə ngal'a asi kilometər bu mutə kare.

15

Malayka'gi ki siri ki nya tuji lo'gi ki doboy'ti ji'de'ti

¹ M'oo nyakoji madi ki rangi kibo, to eti bol dɔran'ti. Malayka'gi siri uwai nya tuji lo'gi siri ji'de'ti to. In doboy nya tuji lo'gi, tado in ingi ə wongɔ lə Luwə a tɔl'n ta'ne.

² Go'ti, m'oo mann ba ki to to nya ki bari'ə kirisital be, pole nan ki por. Ningə do mann'ti kakin, nje tɔti rɔ da, ki kagi yo li'ə, ki kɔr nya ki tɔji to'a, uwai kende lə Luwə ji'de'ti. ³ Osi pa lə *Moji ki njekuləbər lə Luwə, ki pa lə Ngonn bati eyina:

«Burəbe Luwə ki nje tɔgi pəti,
Kulə ra'a'gi bo ngayn, eti bol ki dum!
In Ngar dɔ ginn be'gi'ti pəti,

Nyara'gi lə'i in nyara ki dana, ki ki rɔta'ti*.

⁴ In Burəbe, nan ə asi kadi bol ndil'i el wa?

Nan ə a mbəti kulə tɔji dɔ'i'ti wa?

Tado in ki kar'i ba ə in de ki ar njay,

Ginn be'gi pəti a rei kadi osi məkəsi'de nanga non'i'ti.

Tado kulə ra'i'gi ki dana toi ki taga takum'de'ti*».

⁵ Go'ti, m'oo ta Kəy lə Luwə ki *kəyku kulə noji lə Luwə in me'ti, te ta'ne dɔran'ti. ⁶ Malayka'gi ki siri ki uwai nya tuji lo'gi ki siri ji'de'ti tei, me Kəy'ti lə Luwə ki taga. Jyi ku len ki nda ki sigi ba, nda ki eti bol, ningə dɔi rɔ'de ki ndar ɔr. ⁷ Ki kare dann nya'gi'ti ki nje kisi kumngayira ki sɔ adi malayka'gi ki siri kɔpi'gi ki rai'de ki ɔr siri, to kɔpi'gi ki wongɔ lə Luwə ki nje kisi dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi, rosi. ⁸ Sa rosi Kəy lə Luwə to nya ki tɔji tɔbar ki tɔgi lə Luwə. De asi kadi ur me Kəy'ti lə Luwə el bitɔ kadi nya tuji lo'gi ki siri ki malayka'gi ki siri uwai ji'de'ti kin tɔlita kulə lə'de bay taa.

16

Kɔpi wongi'gi lə Luwə ki siri

¹ M'oo ndu ta madi ki te ki tɔgi'ne me Kəy'ti lə Luwə, el malayka'gi ki siri ene: «Ai mbəli kɔpi wongi lə Luwə ki siri dɔnangi'ti.» ² Malayka ki dɔkete aw mbəl kɔpi lə'ne dɔnangi'ti. Lo kin'ti non, dobay ki eti bol, ki to ngayn osi dɔ de'gi'ti ki nje kaw ki ndaja lə da num, kɔsi məkəsi'de nanga non kagi yo'ti li'ə num.

³ Malayka ki nja joo mbəl kɔpi lə'ne dɔ ba'ti, adi mann təl to to mosi de ki oy be. Lo kin'ti, nya'gi pəti ki ɔdi rɔ'de ki sii me ba'ti oyi.

⁴ Malayka ki nja mutə mbəl kɔpi lə'ne dɔ mann mbo'gi'ti, ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwə'ti, adi tɔli mosi. ⁵ Ningə m'oo ndu malayka ki aw ki tɔgi dɔ mann'gi'ti el ene: «In Nje kar njay, in ki isi bone, in ki isi mayinu. In tɔji be toki in njegangita ki dana. ⁶ Tado ingi buki mosi de'gi lə'i ki mosi de'gi lə'i ki njekeltakita'i'ti kɔ, ə adi'de mosi inbe kaa to kadi anyinan. Asi ta kadi nya kin ra'de be inbe.» ⁷ Ningə go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dɔ ringiri'ti el ene: «Oyo, Burəbe Luwə ki nje tɔgi pəti, takigangi lə'i in ta ki gangi ki rɔta'ti num, in ta ki gangi ki dana num.»

⁸ Malayka ki nja sɔ mbəl kɔpi lə'ne dɔ kadi'ti, ad'a tɔgi kadi buki'n por'ne dɔ de'gi'ti kadi on'de. ⁹ Ningə lo kin'ti, kunji kadi ki dum kelta'a on de'gi. De'gi kin elita ki mal dɔ Luwə'ti ki aw ki tɔgi dɔ nya tuji lo'gi'ti kin, ə mbeti kinyə panjiyə de'gi ki majel kɔ ə kulə tɔji dɔ Luwə'ti.

* 15:3 15.3 Tekitaga 15.1 † 15:4 15.4 Jeremi 10.7; Pa'gi 86.9

¹⁰ Malayka ki nja mi mbël kôpi lə'ne dɔ kumbər ngar'ti lə da, adi konbɛ li'ə təl loki ndul kururu. De'gi ingəi kon ki ngori ngangi'de mur mur.

¹¹ Nan be kaa, mbeti kinyə row kulə ra'de'gi ki majel kɔ, elita ki mal dɔ Luwə'ti ki dɔran'ti, par par, tado kon ki isi ingəi, tado lə dobay ki rɔ'de'ti.

¹² Malayka ki nja mehen mbël kôpi lə'ne dɔ ba'ti ki bari'ə Epirati. Ba kakin ə inyɛ lə kadi ngar ki nje k'in lo kuwə kadi'ti dər'ti. ¹³ Go'ti, m'oo ndil'gi ki majel mutə ki toi to kann'gi be, tei ta diragon'ti num, ta da'ti num, ta nje bər rɔ'ne njekeltakita Luwə'ti num tɔ. ¹⁴ In ndil'gi ki majel ki njera nyakoji'gi. Ningə awi rɔ ngar'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti, kawide tado rɔ ki a re ndɔ ki bo'ti lə Luwə ki nje tɔgi pəti.

¹⁵ Ningə Burəbɛ el ene: «Oyi, m'a m're to njeɓogi be. Nje rɔnel ə in de ki isi kum, taa ngəm ku'gi lə'ne maji tɔ, kadi to de oo'ə ki rɔ'a kare ə rɔ'a a sɔl'ɔ'n'ə el.»

¹⁶ Ndil'gi ki majel kawide ngar'gi kakin lo'ti madi ki bari'ə ki ta Ebirə nan Armagedon*.

¹⁷ Malayka ki nja siri mbël kôpi lə'ne dann nəl'ti, ningə ndu'de bər me Kəy'ti lə Luwə, in ki lo kisi kumbər ngar'ti, el ene: «Ginn nya'gi gangi nga!» ¹⁸ Lo kin'ti, nya'gi ɔdi rɔ'de, adi in təlndi'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi, taa dɔnangi yəki yəki ki əti bɔl ngayn tɔ. Lo kulə ngirə kisikidɔtaa'ti lə de'gi nu kin, de oo ko dɔnangi ki yəki be kin nja kare el bay. ¹⁹ Kəkirə bebo gangi rɔ'ne dana mutə, ningə bebo'gi ki me be'gi'ti ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne budi ki nanga. Me Luwə oyi dɔ bebo Babilon'ti el, Luwə ad'a anyi kôpi, ki yiwi kandi nju wongi li'ə ki ngan ngayn isi olo wunyə wunyə me'ti. ²⁰ Dɔ dor'gi pəti anyinan, adi de oo mbal'gi el. ²¹ Kəkirə kosi'gi ki ɔyi to mbalbo be indəi taa tosi dɔ de'gi'ti. De'gi elita ki mal dɔ Luwə'ti ɔji'n dɔ kəkirə kosi'gi ki nje tuji lo, tado tuji lo tuji ki əti bɔl ngayn.

17

Takigangi ki dɔ dene'ti ki nje ra kaya ki dum

¹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwəi kôpi'gi ki siri ji'de'ti re el'm ene: «Re, m'a m'toji ta ki gangi ki a re dɔ dene'ti ki nje ra kaya ki dum, ki isi kadi mann ba'gi'ti kin, m'adi oo. ² Ngar'gi ki dɔnangi'ti ne bɔki rɔ'de ta sanga lo kaya'ti, ningə bulə de'gi ki dɔnangi'ti anyinan yiwi kandi nju kaya li'ə adi ra'de tɔ*.»

³ Be ə, Ndil Luwə un'm aw səm dilələ'ti. Ningə m'oo dene kare isi dɔ da'ti ki kər njir njir, ki tɔgi kelta ki mal dɔ Luwə'ti rosi rɔ'a. Da kakin dɔ'a in siri ə gaja'gi in dɔgi tɔ. ⁴ Dene ɔɔ ku'gi ki ndolo, ki kər njir njir, ningə, ningə ɔr'gi, ki ningə ki gat'a in ngayn, ki mədikosi'gi, rosi rɔ'a. Uwə kôpi ki rai ki ɔr, ki nya'gi ki maji koo el, ki nyara kaya'gi li'ə ki to njen rosi me'ə. ⁵ Nya ki isi nati non'a'ti, in nya ki ndangi eyina: «Babilon ki boi, kon kaya dene'gi, ki be nya ra'gi ki maji koo el ki dɔnangi'ti ne.» ⁶ M'oo kadi dene kakin mosi de'gi lə Luwə ra'a yiwi'ti. Adi in mosi de'gi ki toli'de tado k'in'de nje mannaji lə Kirisiti. Loki m'oo'ə, in nya madi ki əti'm bɔl. ⁷ Ə malayka el'm ene: «Ra bann ə əti bɔl wa? M'a m'ɔri ginn nya ki to lo kiyə'ti ɔjido dene in ki da ki dɔ'a in siri ə gaj'a'gi in dɔgi, ki ɔti dene gidi'ne'ti kin. ⁸ Da ki oo'ə kin kete in non, nan ngosine goto nga. A te koo kadi aw tuji'ti. Nga ningə, de'gi ki dɔnangi'ti ne ki lo kulə ngirə dɔran ki

* 16:16 16.16 Njegangita'gi 5.19; Ngar'gi 23.29 * 17:2 17.2 1-2; Jeremi 51.7, 13; Ejay 23.17

dɔnangi'ti nu, tɔ'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el kin, loki oyi da kin ə, a ɔti'de ɓol, tado kete in non, nan ngosine goto, ningə a təl to re gogi.

⁹ «In dɔkagilo kumte ki dɔkagilo kaw ki gosi. Dɔ da ki siri in mbal'gi ki siri ki dene isi dɔ'ti. Taa in ngar'gi ki siri tɔ. ¹⁰ Nje ki mi osi, in ki nja mehen isi dɔ kumbər ngar'ti dɔkagilo'ti ki ji ra'n ne kin, ningə in ki nja siri re el ɓay. Ndo ki a re ə, a isi dɔ kumbər ngar'ti dɔkagilo ki nden be par. ¹¹ Da ki kete in non, ə ngosine goto kin, inɓe ə in ngar ki nja jijoo. In ki kare dann ngar'gi'ti ki siri, ningə isi aw ki tuji'ti. ¹² Gaji da ki dɔgi ki oo, in ngar'gi ki dɔgi ki sii dɔ kumbər ngar'ti el ɓay, nan a ingəi tɔgi kadi onyibe kadi kare be ki da. ¹³ Mərta lə'de ingi ki dɔgi kin pəti in kareba, adi in ta kadi uni tɔgi'de ki konɓe lə'de rai kulə adi da. ¹⁴ A roi ki Ngonn bati, nan Ngonn bati a təti'de rɔ, tado in Burəbe lə burəbe'gi, in Ngar lə ngar'gi. Nga ningə nje ki ɓari'de, nje ki mbeti'de, ki nje ra nya ki lowə'ti, a təti rɔ si'ə tɔ.»

¹⁵ Malayka təl el'm ɓay ene: «Mann'gi ki oo'de loki kaya dene isi'ti kin, in ginn de'gi ki dangi dangi, in bulə de'gi ki dangi dangi, in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da'gi ki dɔgi ki oo'de, ki darɔ da inɓe, a ɔsi ta kaya dene, a tɔri ku'gi ki rɔ'a'ti kadi ra ki rɔ'ne kare. A ɔsi da'a taa a adi por on'a tɔ. ¹⁷ Tado Luwə ində ndigira lə'ne me'de'ti kadi rai go'ti. Ta'de a in nan'ti kareba kadi adi tɔgi konɓe lə'de rai kulə adi da, biti kadi ta'gi ki ta Luwə'ti tolita'de.

¹⁸ «Nga ningə, dene ki oo'ə, in ɓebo ki boi ki isi dɔ ngar'gi'ti ki dɔnangi'ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go'ti, m'oo malayka madi ki rangi in dɔran'ti isi ur ki nanga. Aw ki tɔgi kibo, ningə kunjə unji, taa dɔnangi pəti. ² Malayka kakin un ndu'ne ki taa el ene: «Babilon osi, Babilon osi, Babilon ki boi osi; ningə ki ngosine kin, təl lo kisi ndil'gi lə Su, ki lo kiyərɔ lə ndil'gi ki majel pəti. In in ə yəl'gi pəti ki toi njen, ki da'gi ki njera nya ki maji koo el, rai to lo ɓe lə'de. ³ Tado ginn be'gi pəti anyinan yiwi kaya ki ra li'ə ki dum kin. Ngar'gi ki dɔnangi'ti ne sangi'ə kaya'ti, ningə njera gati'gi ki dɔnangi'ti ne, ndui ki mandi ki ra li'ə ki dum kelta'a kin.»

⁴ Go'ti, m'oo ndu ta madi ki in dɔran'ti el ene: «Tei kɔ me ɓebo'ti kin in de'gi lə'm, nan to in indəi rɔ'se nan'ti si'ə dɔ majel ra'a'gi'ti, kadi to tuji ki a re dɔ'a'ti kin ingə'se si'ə. ⁵ Tado majel'gi li'ə oji nan, awi biti tei rɔ Luwə'ti, adi me Luwə olo dɔ radanael'gi'ti li'ə. ⁶ Rai si'ə nya ki ndo ki in ra ki de'gi kin tɔ. Rai si'ə be nja joo. Me kɔpi ki mbəli yiwi'gi'ti adi de'gi anyinan kin ə, ɓuki'ti nja joo adi'ə anyi tɔ. ⁷ Kah'a'ti inɓe ki rɔ'a nəl'ə'n'ə me rɔ ki toji'ti num, oo'n maji rɔ'ne num kakin ə, maji kadi adi'ə ingə kon ge, ndingə ndoo ge tɔ. Tado in el me'ne'ti ene: "M'nji dɔ kumbər ngar'ti to ngar, ningə m'in njengawko y el, tado m'a m'uwə ndoo koy el ratata." ⁸ In tado kin ə, nya tuji lo'gi ki toi isi nginə'ə kin a ɓuki nan dɔ'a'ti pəti ndo kareba. Adi in koy, ki kuwə ndoo yo, ki ɓo bo, ningə por a on'a tɔ. Tado Burəbe Luwə ki gangi ta dɔ'a'ti in Nje tɔgi*»

⁹ Lo kin'ti, ngar'gi ki nje sang'a kaya'ti, ki nje koo maji rɔ'de si'ə, a nonyi ge, a uwəi ndoo yo'ə, loki a oyi sa por ki on'a su ki taa. ¹⁰ A rai sanyi, tado boli kon ki isi ingə kin, ningə a eli eyina:

* 18:8 18.8 4-8; Ejay 48.20; Jeremi 50.8, 51.6, 45; 5; Lotum 18.20-21; 6; Pa'gi 137.8; Jeremi 50.7-8, 29; Ejay 47.7-9

«Kon ri ə to be ə! kon ri ə to be ə!
in Babilon, bebo ki boi, ki nje tōgi!

Kadi kadi kareba be par ə ta ki gangi osi do'i'ti be wa?»

¹¹ Nje njiye ra gati donangi'ti ne, nonyi tado li'ə num, uwəi ndoo yo'ə num to, tado de kare kaa ndogi se'de nya gati'gi lə'de el. ¹² Nya gati'gi, ki or'gi, ki nar'gi, ki mbal ki gata in ngayn, ki mēdikosi'gi, ki len'gi, ki ku ki kər njir njir'gi, ki ku'gi ki ndoləi, ki kagi'gi ki banyi'de əti maji'gi ki nya'gi ki rai'de ki ngangi kədi'gi, ki kagi'gi ki gati'de in ngayn, ki ningə kasi'gi, ki gindi'gi, ki nya'gi tēli mbal'gi ki ndolo, ¹³ ki kadi kagi ndir tanyi'gi, ki hu kagi'gi ki əti maji, ki nōm kagi'gi ki əti maji, ki nduji kagi'gi ki əti maji, ki yiwi, ki hu, ki nduji, ki geme'gi, ki mangi'gi, ki bati'gi, ki sində'gi, ki pusi ro'gi, ki bər'gi, ki dangay'gi. ¹⁴ Kandi kagi ki ndil'i ndigi kuso kaa anyi sanyi kadi'ti. Nyakingə'gi lə'i ki nya koo maji ro'gi lə'i tēli nya ki tuji kə, ningə de a ingə'de gogi el ratata. ¹⁵ Njera gati'gi ki rai gati kete me be'ti kin ingəi nya, osi ro'de ngərəngi, tado boli kon'gi ki isi ingə kin. Nonyi, uwəi ndoo yo'ə, ¹⁶ ningə eli eyina: «Kon ri ə to be ə! kon ri ə to do bebo'ti kin be ə! In ki kete ɔɔ ku len, ki ku ki kər njir njir, ki kər pir pir, ki ɔr ge, ki ningə ki gat'a in ngayn ge, ki mēdikosi ge, rosi ro'a. ¹⁷ Nan me kadi ki kare inbe par ə nyakingə'gi kin pəti gotoi kə!»

Njekuwəngaw tokibo'gi, ki de'gi ki me to'ti, ki njerakulə do tokibo'ti, ki njera gati do ba'ti, osi ro'de ngərəngi, ¹⁸ ningə loki oyi sa por ki isi su ə, eli eyina: «De oo bebo ki əti bol to bebo kin be el bay!» ¹⁹ Jyi bu ki do'de'ti, ningə nonyi, uwəi ndoo yo'ə, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kon ri ə to be ə! kon ri ə to do bebo'ti kin be ə! In nyakingə'gi li'ə anyi de'gi pəti ki awi ki tokibo'gi do ba'ti isi ingəi. Nan me kadi ki kare inbe par ə nyakingə'gi kin pəti gotoi kə!»

²⁰ In dōran, ra ronel do tuji'ti ki ingə kin! In de'gi lə Luwə, ki njekawkulə'gi, ki njekeltakita Luwə'ti, rai ronel, tado ta ki Luwə gangi do'a'ti kin, in ingi ə Luwə gangi ta adi'se.

²¹ Lo kin'ti non, malayka ki nje tōgi kare un mbal ki to to kəkirə mbal kusi ko be, ugə ilə ba, ningə el ene: «In ki tōgi kakin to ə, a ugəi Babilon, bebo ki boi kin kadi iləi'ə kə, kadi de a oo'ə gogi el ratata. ²² De a oo ndu kende'gi, ki de'gi ki nje kosi pa'gi, ki nje kol nal'gi, ki nje kol tow'gi, be lə'i gogi el ratata. De a ingə kədi ra nya madi, eke a oo ndu mbal kusi ko el ratata. ²³ De a oo por lambi onbe lə'i el, taa de a oo ndu nje taa nan sigi el to, tado njera gati'gi lə'i ə in nje tobar'gi ki əti bol donangi'ti ne, taa mboli ki ra lə'i ə, buki'n ginn de'gi ki dangi dangi ki donangi'ti ne kə.»

²⁴ In Babilon'ti ə mosi njekeltakita Luwə'ti, ki mosi de'gi lə Luwə, ki mosi de'gi pəti ki tujəi mindi'de donangi'ti ne, anyi'ti.

19

Pa tēti ro ki bar me dōran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ə, m'oo do ndu ki bar to ndu bulə de'gi ki ngayn be dōran'ti ene: «Aleluya! Kaji, ki tobar, ki tōgi in yan Luwə lə'je. ² Takigangi li'ə in ta ki gangi ki rota'ti, in takigangi ki dana, tado gangi ta do kaya dene'ti ki tuji loki donangi'ti ne ki kaya ki ra lə'ne. Luwə ad'a ugə bāngi təl ki təl njekulə'gi li'ə.» ³ Ningə tēli eli bay eyina: «Aleluya! Toji ki do Burəbe'ti! Sa por bebo su ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi!» ⁴ *Ngatōgi'gi ki do joo gidə in ɔɔ, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki ɔɔ, osi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki Nje kisi do kumbər ngar'ti, osikurə, ningə eli eyina: «Amen! Aleluya! Toji ki do Burəbe'ti!»

Lo taa nan læ Ngonn bati

⁵ Go'ti, m'oo ndu ta madi in ki do kumbær ngar'ti be el ene: «Ulæi toji do Luwæ'ti læ'je, ingi pæti ki in njekulæ'gi li'æ, ingi ki in nje bolar'gi, in ngann'gi ki de'gi ki togi.» ⁶ Ningæ m'oo do ndu ki bar to ndu bulæ de'gi ki ngayn be. Ndu kakin bar to kah mann ba ki isi lo be, taa bar to kah ndangindi ki bar ki togi'ne ngayn kam be to, ene: «Aleluya! Ulæi toji do Buræbe'ti, tado Luwæ læ'je ki nje togi pæti indæ ngiræ konbe læ'ne. ⁷ Adi ji rai ronel, ji turi jagira æ j'ulæi toji do a'ti, tado dokagilo taa nan læ Ngonn bati re nga, ningæ dene li'æ kaa isi do nja'ne'ti to. ⁸ Adi'æ ku ki ndolo ngayn ki rai ki kulæ len.» Ku len ki nda ki sigi ba ki elita'a, toji kulæ ra'gi ki dana læ de'gi læ Luwæ.

⁹ Malayka kare el'm ene: «Ndangi ta ene: Nje'gi ki bari'de lo taa nan'ti læ Ngonn bati in nje ronel'gi.» Ningæ ilæ'ti bay ene: «In kin æ in ta'gi ki rota'ti læ Luwæ.»

¹⁰ M'osi nanga nja'a'ti kadi m'osi kuræ, nan el'm ene: «Ononyi kadi in ra nya kin! M'in njekulæ madi to ngannkon'i'gi ki rai do nja'de'ti me nya ki rota'ti ki Jeju te ki do'a, kin be to. In Luwæ æ maji kadi osikuræ!» Tado nya ki rota'ti ki Jeju te ki do'a kin æ, adi bulæ de'gi elita ki ta Luwæ'ti.

Ro ki tæti læ Kirisiti ki in de ki Luwæ mbæt'æ

¹¹ Go'ti, m'oo dæran te ta'ne, ningæ sindæ ki nda æ te ra. De ki nje kala, to'a nan Njeranya ki lowæ'ti num, De ki rota'ti num. In Nje gangi ta, ki Nje ro ro ki dana. ¹² Kandi kum'æ'gi tei por bilim bilim, ningæ nya'gi ki ndolo ndolo sii do a'ti ngayn to jogi kosikuræ, taa to ki ndangi do a'ti in to ki in ki kar'ne ba par æ gær to. ¹³ Ku ngal ki ulæi mosi'ti, ningæ to'a nan «Ta læ Luwæ.» ¹⁴ Njero'gi ki dæran'ti uni go'æ, sii do sindæ'gi'ti ki nda, ningæ oyi ku len ki nda ki sigi ba, ki nya ki majel od'o el. ¹⁵ Kiyæro ki ta'a ati kol kol, ki maji tugæ'n ginn be'gi ki dangi dangi te ta'a'ti. Onbe do de'gi'ti ki dæangi'ti ne ki togi ki ngan to gindi be. Njiyæ do nju'ti, tala mbasi mbasi me be mbore kandi nju'ti, ki yiwi wongi læ Luwæ ki nje togi pæti in me'ti. ¹⁶ Ndangi to kare ku'ti li'æ num, nja'a'ti num eyina: «Ngar læ ngar'gi, Buræbe læ buræbe'gi.»

¹⁷ Go'ti, m'oo malayka kare ra taa me kadi'ti. Un ndu'ne ki taa ki togi'ne, el yæl'gi pæti ki isi nali dann næl'ti sanyi ene: «Rei, kawinan tado nyakuso kibo læ Luwæ! ¹⁸ Rei soi da ngar'gi, ki da kibo'gi læ njero'gi, ki da njero'gi inbe, ki da sindæ'gi ki njekal'de'gi, da de'gi pæti, de'gi ki kare'gi, ki bær'gi, ngann'gi, ki de'gi ki togi'gi.»

¹⁹ Go'ti, m'oo da ki m'elta li'æ kete, ki ngar'gi ki dæangi'ti ne, ki njero'gi læ'de, kawinan kadi roi ki nje kisi do sindæ'ti in ki njero'gi læ'ne. ²⁰ Lo kin'ti, uwæi da kakin dangay'ti, nan'ti ki nje ngom ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwæ'ti. Nje bar ro'ne njekeltakita Luwæ'ti ki ra nyakoji'gi læ'ne takum da'ti, buki'n de'gi ki nje kaw ki ndaja læ da ro'de num, osi mækæsi'de nanga non kagi yo'ti li'æ num, mu'ti. Uwæi'de, buki'de joo pæti kum ba me dilæ por'ti, ki in por ki nje kon rigi rigi. ²¹ Kiyæro ki te ta nje kisi do sindæ'ti tol njero'gi læ'de pæti, adi yæl'gi pæti soi da'de ndanni.

20

Bal ki dær kare

¹ Go'ti, m'oo malayka kare ki in dæran'ti isi ur ki nanga, uwæ lakele ta bolobe ki doboyoy goto num, kulæ gindi ki boi ngayn num ji'ne'ti. ² Uwæ diragon, bugæ lii, ki in Su ki bari'æ Satan, do'a ki kulæ gindi kakin kadi to bal dær kare. ³ Malayka un'æ ilæ bolobe'ti ki doboyoy goto, uti ta'a ki lakele,

ori nya ta'a'ti nalangi, kadi to ingè row buki'n de'gi mu'ti el, bitì kadi ginn bal ki dèr kare gangi. Go'ti è, maji kadi inyèi'è taa ngonn dokagilo ki nden be.

⁴ Go'ti, m'oo kumbèr ngar'gi sii, è adi nje kisidoti tógi kadi gangi ta. Ningè m'oo ndil de'gi ki ndòki gangi dò'de ki kiyè tado manaji lè Kirisiti, ki manaji ta lè Luwè kin tó, taa nje ki mbeti kosi məkəsi'de nanga non da'ti num, non kagi yo'ti li'è el num, adi in de'gi ki taai ndaja lè da nati non'de'ti el num, ji'de'ti el num kin. De'gi kin teli sii ki dò'de taa gogi, ningè a onyibe ki Kirisiti bal dèr kare. ⁵ In njekoy'gi è, a teli sii ki dò'de taa gogi el, bitì kadi bal ki dèr kare kin ginn'è gangi bay taa. Lo kin'ti, in kindè taa ki dokete lè njekoy'gi lo koy'ti. ⁶ Nje ki me kindè taa ki dokete lo koy'ti kin in nje majikur, in de'gi lè Luwè. Koy ki nja joo aw ki tógi dò'de'ti el, a in njekujenyamosi kadikare'gi lè Luwè in ki Kirisiti, ningè a onyibe nan'ti ki Kirisiti bal dèr kare.

Rò tėti Satan

⁷ Loki bal ki dèr kare a asi è, a ori Satan kèy dangay'ti li'è, ⁸ ningè a aw kadi èdi ginn be'gi ki dangi dangi ki dokum donangi'ti ki sò, adi in Gogi ki Magogi*. A osi nja'de nan'ti kadi aw rón. Banyinan to nangira ki ta babo'ti be. ⁹ Uni lo ki donangi'ti ki ta tata, ilèi nan gugi gidi lo kisi de'gi lè Luwè ki bebo ki Luwè ndigè, nan por a in dōran'ti kadi osi dò'de'ti on'de. ¹⁰ Nga ningè, Su ki in nje kadi'de, a uni'è kadi ilèi'è dilè por'ti, me nya'ti ki nje kon por rigi rigi, go da'ti in ki nje bar rón'ne njekeltakita Luwè'ti. Lo kin'ti, a ingèi kon ki dum kelta'a, kondò'ti ge ki kada ge, ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi.

Takigangi ki dōboy'ti

¹¹ Go'ti, m'oo kumbèr ngar kibo, nda, ki de ki nje kisi dō'ti. Dōran in ki donangi anyinan kò takumə'ti, ki kadi de a oò'de gogi el ratata. ¹² Ningè m'oo njekoy'gi, de'gi ki tógi ki ngann'gi ki du, rai taa non kumbèr ngar'ti kakin. Lo kin'ti, makitu'gi in ki te. Makitu madi ki rangi kare in ki te, ningè in makitu kaji. Njekoy'gi ingèi takigangi kigo lo kulè ra'de'gi'ti ki rai. In takigangi kigo lo ta'ti ki ndangi me makitu'ti. ¹³ Babo təl ki nje koy'gi ki oyi me'ə'ti adi gogi. Koy ki lo ki koo teli ki njekoy'gi ki ngəmi'de adi gogi. Ningè de'gi pəti ingəi takigangi kigo lo kulè ra'de'gi'ti ki rai. ¹⁴ Oyi koy ki lo ki koo buki'de dilè por'ti. Dilè por kin è in koy ki nje nja joo. ¹⁵ Nga ningè de ki tó'a in ki ndangi me makitu kaji'ti el, a ilèi'è dilè por'ti kin tó.

21

Dōran ki sigi ki donangi ki sigi

¹ M'oo dōran ki sigi ki donangi ki sigi, tado dōran ki kòkò ki donangi ki kòkò gotoi kò, taa babo kaa de oò'è el tó. ² Ningè m'oo bebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki sigi è in dōran'ti rò Luwè'ti, to dene ki ra mandì maji isi'n dō nja'ne'ti isi nginə ngaw'ne kam be. ³ Ningè m'oo ndu ta madi in ki dō kumbèr ngar'ti, elta ki tógi'ne ene: «Oyi lo kisi Luwè è re isi dann de'gi'ti kin. Luwè a isi dann'de'ti, ningè ingi a in de'gi li'è. A isi dann'de'ti to Luwè lə'de. ⁴ A bər mann non mbonyi mbonyi kum'de'ti. Koy a goto, ndingè ndoo a goto, kuwè ndoo a goto, kon a goto, tado dōran ki donangi ki kòkò ki nya'gi ki me'ti gotoi kò.»

* 20:8 20.8 Ejəkel 38-39

⁵ Lo kin'ti non be, nje kisi do kumbər ngar'ti el ene: «Ki ngosine kin, m'ra nya'gi pəti toki sigi nga.» Ningə təl el'm ene: «Ndangi nya'gi kin, tado ta'gi lə'm in ta'gi ki rəta'ti, in kankum ta.» ⁶ Ningə ilə do'ti bay ene: «Ginn ta gangi nga! M'in Alpa ki Omega, lo kulə ngirə nya ki lo tolta nya. De ki kundə ra'a ə, m'a m'ad'a mann ki ngirə in do kaji'ti kada anyi kare. ⁷ Ningə de ki nje tətə rə, m'a m'ada kadikare kin: m'in m'a m'in Luwə li'ə, ə in a in ngonm'm tə. ⁸ Nga ningə, nje bəl'gi, njekunme'gi el, ki nje ra nya ki low'ə'ti el, ki nje təl de'gi, ki njera kaya'gi ki njera mboli'gi, ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki nje ngom'gi, pəti, lo lə de in me dilə por'ti, ki in por ki on rigi rigi. Lo kin ə, in koy ki nja joo.»

Jerujalem ki sigi

⁹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwəi kəpi'gi ki siri ki rosi ki nya tuji lo'gi ki siri ki dəboy'ti ji'de'ti, re el'm ta ene: «Re, m'a m'təji njenduwə lə Ngonn bati, adi in ne'ə m'adi oo'ə».

¹⁰ Ndil Luwə tətə'm uwə'm, ə malayka aw sə'm taa do mbal'ti ki boi, ngal, ningə təji'm bebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki in dərən'ti rə Luwə'ti, ur nanga. ¹¹ Təbər lə Luwə unji do'a'ti. Kunjə to to kunji mbal ki gata in ngayn kin be, ndoloi to kunji mbal ki bari'ə jasipi kin be, taa de oo lo me'ti to bər be to. ¹² Ndogi bər ki gugi gidə ndər num, ngal num. Takəy kur me'ti in dəgi gidə in joo. Ningə malayka'gi dəgi gidə in joo ngəmi takəy'gi ki dəgi gidə in joo kakin. Ningə ndangi to ginn koji lə ngann Isirayel'gi ki dəgi gidə in joo, kare kare, takəy'gi'ti ki dəgi gidə in joo kakin. ¹³ Kaw ki lo kuwə kadi'ti takəy in mutə, lo kurkadi'ti takəy in mutə, manga takəy in mutə, holo takəy in mutə tə. ¹⁴ Ndogi bər ki gugi gidi kəy, ngirə in ki kində do ki mbal'gi'ti dəgi gidə in joo, ki to njekawkulə'gi ki dəgi gidə in joo lə Ngonn bati in ki ndangi səm'ti, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kel'm ta kakin uwə nya mboji nya ji'ne'ti, adi in gakira ki rai'ə ki ər tado mboji'n bebo, ki takəy'ə'gi, ki ndogi bər ki gugi gidə. ¹⁶ Bebo kin dowə'gi ki so asi nan, adi ngala asi nan ki tata. Malayka mboji bebo kakin ki gakira lə'ne, asi kun nja de dər dəgi gidə in joo (12.000). Mboji ngala num, tata num, kawa ki taa num, asi nan. ¹⁷ Mboji ndogi bər ki gugi gidi bebo kakin ə, oji ngal ji de te kikil'ə'ti bu ki do so gidə in so, ki go nya mboji nya'ti ki malayka isi mboji kete kete. ¹⁸ Nya'gi ki indəi ndogi bər kakin in mbal ki bari'ə jasipi, ningə bebo inbe in ki kində ki ər dərə'a, adi ndolo to bər be. ¹⁹ Ginn ndogi bər ki gugi gidi bebo kakin in ki ra rə'a ki mbal'gi ki dangi dangi ki gati'de in ngayn, kadi ndoloi. Ginnə ki dəkete in ki ra ki mbal ki bari'ə jasipi, ki nja joo in ki ra ki mbal ki bari'ə sapir, ki nja mutə in ki ra ki mbal ki ndolo, ki bari'ə agati, ki nja so in ki ra ki mbal ki bari'ə emerodi, ²⁰ ki nja mi in ki ra ki mbal ki bari'ə onisi, ki nja mehen ki mbal sarduwann, ki nja siri ki mbal kirisoliti, ki nja jijoo ki mbal beril, ki nja jikara ki mbal topaji, ki nja dəgi ki mbal kirijopiraji, ki nja dəgi gidə kare in ki mbal yasenti, ki nja dəgi gidə in joo ki mbal ametisiti. ²¹ Takəy'gi ki dəgi gidə in joo lə ndogi bər, in mədikəsi'gi dəgi gidə in joo tə. Ningə ta ndogi ki ra in ki ra ki mədikəsi kare par ki do'ne. Tambalo ki bebo'ti in ki ra ki ər ki dərə'a, adi de oo lo me'ti to bər be. ²² De oo Kəy lə Luwə me bebo'ti kin el. Kəy ə, in Burəbe Luwə inbe ki nje təgi pəti to, Ngonn bati tə. ²³ Bebo kakin aw ndoo kadi eke nanyi ki kadi oo'n el jagi, tado kunji Luwə unji do'a'ti, ningə Ngonn bati in lambi ki kadi oo'n lo. ²⁴ Ginn be'gi ki dangi dangi njiyəi kunjə'ti, ə ngar'gi ki dənangi'ti ne rei ki nyakingə'gi lə'de me'ti tə. ²⁵ Takəy'gi ki kur me bebo'ti kin a rai tagira ba ki ndo'gi pəti, de a uti'de el, tado lo a ndul me be'ti kin el. ²⁶ Nga

ningə, de'gi a rei ki nyakingə'gi ki nya tobar'gi læ ginn be'gi ki dangi dangi me'ti. ²⁷ Nya madi kare ki to njen a ur me'ti el, taa de ki njera nya'gi ki maji koo el, ki nje ngom a ur me'ti el to. In de'gi ki to'de in ki ndangi me makitu kaji'ti læ Ngonn bati par ə a uri me'ti*.

22

¹ Malayka toji'm mann ba kaji, ki ndolo to bər be ki isi uwə ki togi'ne lo kisi Luwə'ti in ki Ngonn bati. ² Nga ningə, dana ngawdann bebo'ti, ki dann baji mann'ti ki to joo, kagi kaji ki te ki kandi'ne nja dogi gidə in joo me bal'ti ki kare ra non. Nanyi kare ə te ki kandi'ne, nanyi kare ə te ki kandi'ne, ə mbi'ə in kin kaji ginn be'gi ki dangi dangi to. ³ Nya madi ki kadi to Luwə a mann'n'ə goto.

Kumbər ngar kisi Luwə in ki Ngonn bati a in me bebo'ti, ningə njekulə'gi læ Luwə a awi non'a'ti kadi to gosi'ə. ⁴ A oyi takumə, ningə to'a a in ki ndangi nati non'de'ti. ⁵ Lo ki ndul a goto, de a aw ki ndoo kunji lambi el num, kunji kadi el num, tado Burəbe Luwə a buki kunji'ne do'de'ti, ningə a onyibe ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi.

Re Jeju Kirisiti

⁶ Go'ti, malayka el'm ene: «Ta'gi kin in ta'gi ki rota'ti, in kankum ta. Ningə Burəbe Luwə ki nje kadi gosi de'gi ki njekeltakita'a'ti, ulə ki malayka lə'ne kadi toji njekuləbər'gi lə'ne nya'gi ki a rai nya ndəkba adi'de gəri.»

⁷ Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngəsine, ningə de ki njengəm go ta'gi ki te ta Luwə'ti ki to me makitu'ti kin in nje ronel.»

⁸ M'in Jan, m'oo nya'gi kin ki kum num, ki mbi'm num. Ningə go koo'ə'ti ki m'oo ki kum ge, ki mbi'm ge, m'osi nanga nja malayka'ti ki toji'm nya'gi kakin kadi m'osi kurə. ⁹ Nan in el'm ene: «Ononyi kadi ra nya kin. M'in njekulə to in be, to ngannkon'i'gi ki in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki de'gi pəti ki njengəm go ta'gi ki me makitu'ti kin maji, be to. In Luwə ə maji kadi osikurə.»

¹⁰ Ningə ilə'ti bay ene: «Ta'gi ki te ta Luwə'ti ki to me makitu'ti kin, ononyi kadi iyə adi to, tado dokagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya in ndəkba nga.» ¹¹ Nga ningə kadi de ki njera nya ki lowə'ti el, kadi nanyi ki lo ra nya ki lowə'ti el'ti lə'ne, ə de ki nje ra nya'gi ki to njen nanyi ki lo ra'a'ti to. Ningə de ki nje ra nya ki dana kadi nanyi ki lo ra nya ki dana'ti to. De ki nje kar njay nanyi ki lo kar njay'ti to.

¹² Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngəsine! M'a m're ki nyakugə goji kadi m'adi de ki ra kigo kulə'ti ki ra. ¹³ M'in Alpa ki Omega, m'in ki Dokete ki ki Dəboy'ti, m'in Lo kulə ngirə nya ki Lo toltə nya*.»

¹⁴ Nje ronel'gi ə in de'gi ki nje togi ku'gi lə'de kadi to ingəi tarow kuso kandi kagi koy el, ə kadi uri ki takəy me bebo'ti. ¹⁵ Ningə kadi de'gi ki nje ra kulə læ busi'gi, ai gidi bebo'ti, nan'ti ki de'gi ki nje mboli, ki de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki de'gi ki njetolde'gi, ki de'gi ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki de'gi ki ndigi ngom in njekelta ki ngom to.

¹⁶ «M'in Jeju, m'ulə ki malayka lə'm kadi mannaji nya'gi ki rota'ti kin ki rə Njekawnan'gi'ti. M'in de ki ginn koji'ti læ Dabidi, m'in Ngawnden ki njekuwə taginnlo'ti.»

¹⁷ Ndil Luwə in ki dene ki nje ngaw eli eyina: «Re!»

* **21:27** 21.27 23-27; Ejay 60.19-20, 60.3-5, 60.11, 52.1; Ejəkel 44.9 * **22:13** 22.13 12-13; Ejay 40.10, 62.11; Pa'gi 28.4; Jeremi 17.10

Ə kadi de ki oo do ndu ta'gi kin ene: «Re!»

Kadi de ki kundə mann ra'a, re, ə kadi de ki ge kanyi mann kaji, ingə kare um ndogi el to.

Tolta ta

¹⁸ M'in Jan m'ilə ndu'm do ta'gi'ti ki te ta Luwə'ti ki to me makitu'ti kin be: De ki ilə nya madi do'ti, Luwə a buki tuji'gi ki in ki kelta'a me makitu'ti kin do kon'ti li'ə. ¹⁹ A re de or nya madi me ta'gi'ti ki te ta Luwə'ti ki to me makitu'ti kin to ə, Luwə a or nya maji ki sow do'a ko me kagi koy el'ti num, me bebo'ti ki ar njay num. Adi in kagi koy el in ki bebo ki ar njay ki in ki kelta lə'de me makitu'ti kin[†]. ²⁰ Ningə de ki nje kaw ki ndu do ta'gi'ti kin toki in ta'gi ki rota'ti el ene: «Oyo, m'a m're ngosine.»

Amen! Re, Burəbe Jeju! ²¹ Kadi memaji lə Burəbe Jeju in nan'ti sese pəti.

[†] 22:19 22.19 Ndukun ki nja joo 4.2, 13.1